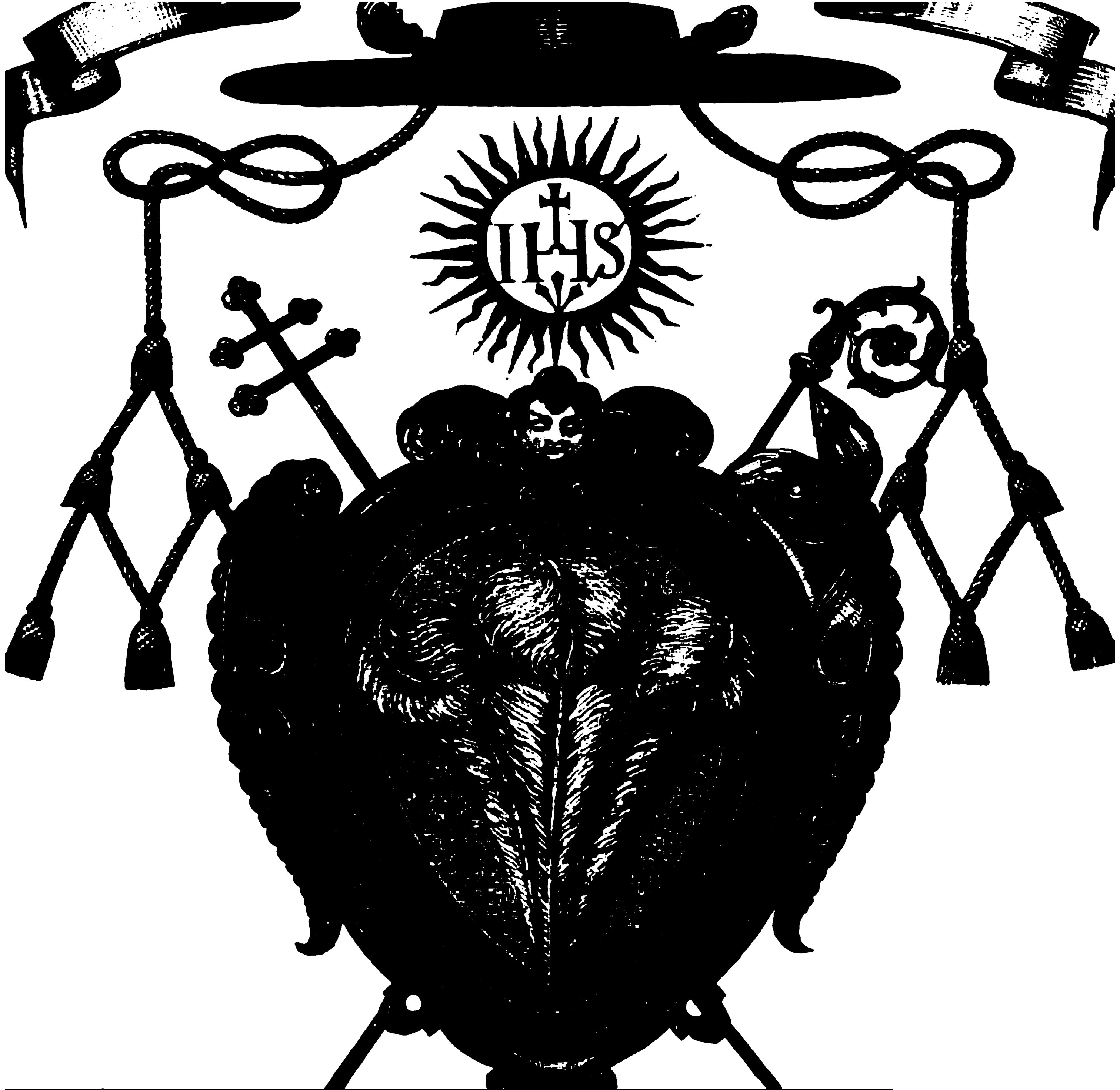
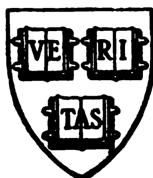

Összes munkái

Péter Pázmány

VE
RI
TAS

PÁZMÁNY PÉTER

BIBORNOK ESZTERGOMI ÉRSEK MAGYARORSZÁG PRIMÁSA

ÖSSZES MUNKÁI

A

BUDAPESTI KIR. MAGYAR TUDOMÁNY-EGYETEM

MEGBIZÁSÁBÓL

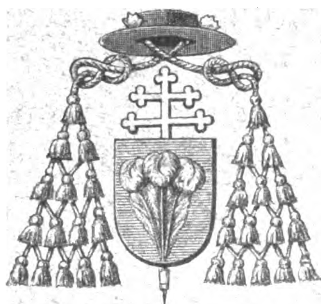
EGYBEGYÜJTI ÉS SAJTÓ ALÁ RENDEZI UGYANAZON EGYETEM

HITTUDOMÁNYI KARA.

MAGYAR SOROZAT.

I. KÖTET.

FELELET MAGYARI KÖNYVERE. — KEMPIS TAMÁS KRISZTUS KÖVETÉSÉRŐL. — AZ UJ TUDOMÁNYOK HAMISSÁGÁNAK TIZ BIZONYSÁGA.

BUDAPEST, 1894.

NYOMATOTT A M. KIR. TUD.-EGYETEMI NYOMDÁBAN.

TÁJÉKOZÁSUL.

Pázmány Péter munkáinak jelen gyűjteményes kiadása két külön sorozatból áll, melyek egyike a nagynevű irónak *latin*, másika *magyar* irodalmi műveit fogja tartalmazni, összesen körülbelül 14 kis negyedr. kötetben.

Mind a két sorozatból évenkint egy-egy kötet kiadása terveztetik.

Az egyes kötetek ára megrendelőknek 5 frt (bolti áruk magasabb), mely összeg minden kötet átvételénél postai utánvéttel fizetendő.

Megrendelhető mindenik sorozat külön-külön is, a tudomány egyetem hittudományi karának dékáni hivatalánál (Budapest, központi egyetem), rövid irásbeli nyilatkozat beküldésével, melyben a megrendelő kijelenti, hogy a magyar, vagy latin, illetve mind a két sorozatot megrendeli s magát az utánvéttel megküldendő kötetek átvételére kötelezi.

Budapest, 1895 januárius.

PÁZMÁNY PÉTER

BIBORNOK ESZTERGOMI ÉRSEK MAGYARORSZÁG PRIMÁSA

ÖSSZES MUNKÁI

A

BUDAPESTI KIR. MAGYAR TUDOMÁNY-EGYETEM

MEGBIZÁSÁBÓL

EGYBEGYÜJTI ÉS SAJTÓ ALÁ RENDEZI UGYANAZON EGYETEM

HITTUDOMÁNYI KARA.

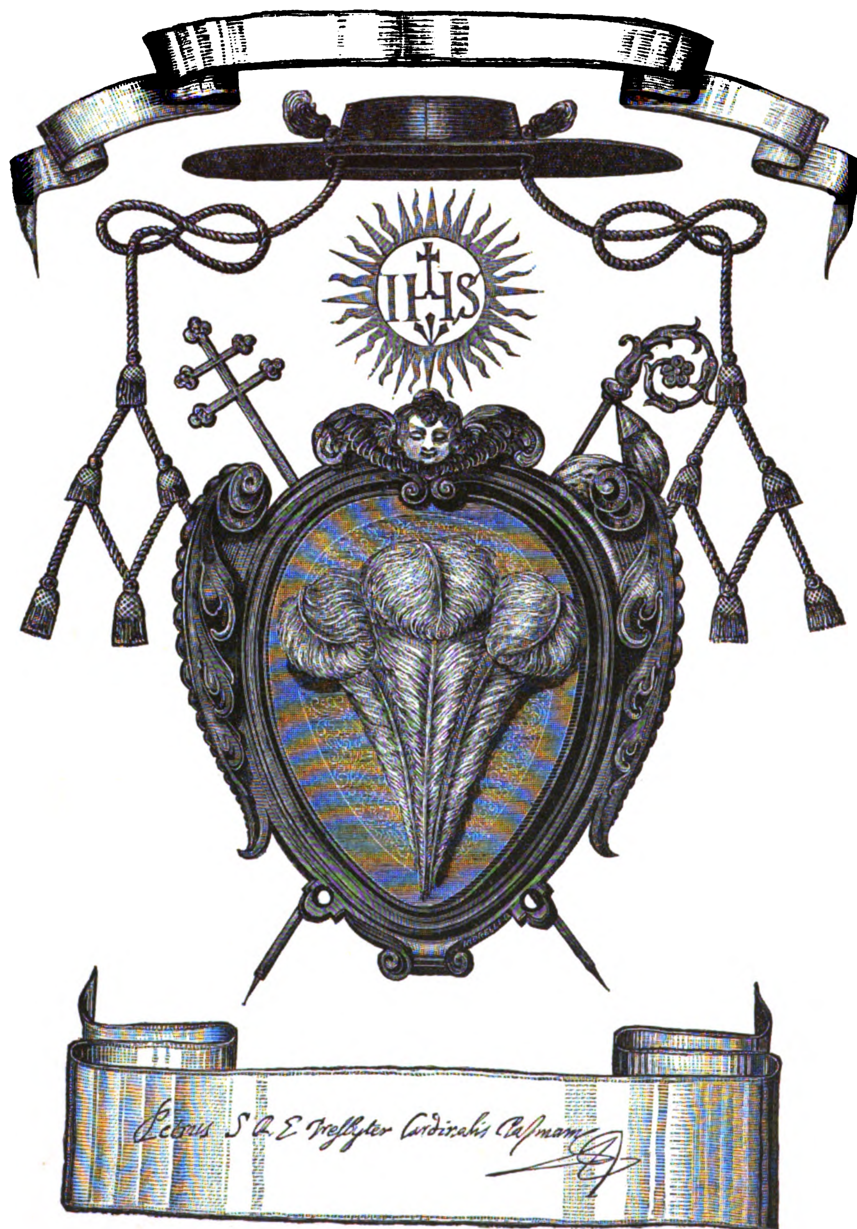
MAGYAR SOROZAT.

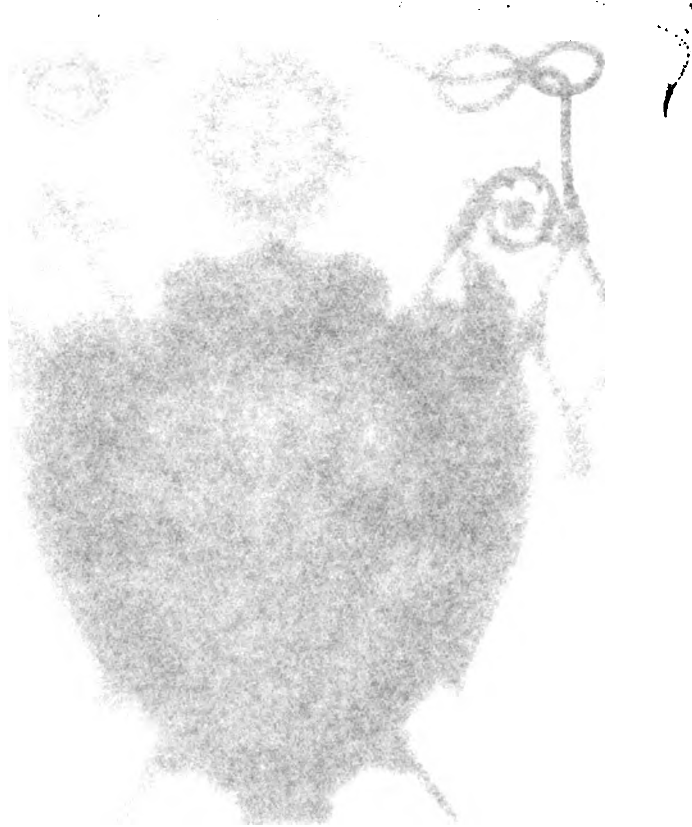
I. KÖTET.

FELELET MAGYARI KÖNYVÉRE. — KEMPIS TAMÁS KRISZTUS KÖVETÉSÉRŐL. — AZ UJ TUDOMÁNYOK HAMISSÁGÁNAK TIZ BIZONYSÁGA.

BUDAPEST, 1894.

NYOMATOTT A M. KIR. TUD.-EGYETEMI NYOMDÁBAN.

Petrus S R E Presbyter Cardinalis Pasman

FELELET

AZ MAGYARI ISTVÁN SÁRVÁRI PRAEDICATORNAK

AZ

ORSZÁG ROMLÁSA OKAIRÚL

IRT KÖNYVÉRE.

IRATOTT

PÁZMÁNY PÉTER

ÁLTAL.

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

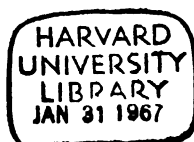
RAPAICS RAJMOND

CS. ÉS KIR. T. UDVARI KÁPLÁN, THEOL. DOCTOR, A BUDAPESTI KIR. M. TUD.-EGYETEMEN
NY. R. TANÁR.

BUDAPEST, 1894.

NYOMATOTT A M. KIR. TUD.-EGYETEMI NYOMDÁBAN.

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
JAN 31 1967

PÁZMÁNY PÉTER ÉLETE.*

Panaszi Pázmány Péter 1570 október hó 4-ikén született Váradon, előkelő ősnemes családból, mely a biharmegyei Csáki-, Ártándi- és Czibak-családokkal közeli rokonságban állott. Atyja, Miklós, Biharmegye alispánja volt: anyját Massai Margitnak hivták. Mindketten Kálvin tanainak követői, gyermeköket is az új hitvallásban nevelték és neveltették. De a tehetséges fiú csakhamar szakított öröklött vallásával s már életének tizenharmadik évében a katholikus hitre tért át, miben kétségkívül kath. mostohaanyja gyengéd befolyásának és az akkoriban Váradon lángbuzgalommal működött Szántó István első magyar jezsuitának volt tevékeny része. Alig lehetett tizenöt éves, mikor szülei, Váradon megkezdett tanulmányai folytatása végett, a Jézustársaságiak kolozsvári iskolájába küldték, hol nemcsak a klasszikai tudományokban képezte ki magát alaposan, de vallásos lelkesedése is annyira fokozódott, hogy tizenhét éves korában, négy tanulótársával együtt, a jezsuita rendbe lépett. A két éves próbaidő egy részét Krakóban, másikát a bécsi rendházban állotta ki. Ugyanitt végezte a három évre terjedő bölcseleti tanfolyamot is, mire elüljárói a hittudományok elsajátítására 1593-ban a katholiczizmus középpontjába, Rómába küldötték, hol nagynevű tanárok vezetése mellett s nagy emlékek lelkesítő hatása alatt négy évet töltvén, huszonhét éves korában doctor-fokozatot nyert és pappá szentöltetett.

A fiatal rendtagot erre Gréczbe rendelték, hol kezdetben egy évig a Károly főherczeg által alapított és jezsuiták vezetésére bizott nevelő-intézetben tanulmányi felügyelői állást viselt, majd három évfolyamon át az egyetemen a bölcseletet: nevezetesen Aristoteles dialektikáját, fizikáját és ethikáját adta elő, mindenik tantárgyhoz

* Fraknói Vilmos *Pázmány Péter. Budapest, 1886.* cz. műve nyomán.

önálló vezérkönyvet szerkesztvén, melyek közül csak a *Dialectica* és *Physica* maradt fenn; *Ethica*ja, valamint egy *De anima* czimű munkája, elvesztek.

1601-ben az a szerencse érte, hogy tizenhárom évi távollét után hazájába visszatérhetett. A rend ugyanis Sellyére küldötte misszionáriusul, hogy a Magyarországon is megindult ellenreformáczió munkájában részt vegyen. S Pázmány legott tevékeny részt is vett. Nemcsak mint szónok és vitázó tüntette ki magát, főképen Kassán; de egyuttal megkezdte fényes irodalmi pályáját is, megirván és közzétevén első ismert magyar művét, *Feleletét Magyari István sárvári prédikátornak az országok romlása okairól irt könyvére.*

Ekkori itt-tartózkodása azonban csak rövid tartamú vala. Már 1603-ban ujra vissza kellett térnie Gréczbe, hol most több éven át az egyetemen a *Theologia Scholasticát* tanította. Kéziratban hátrahagyott roppant terjedelmű theologiai kézikönyve egymaga elégséges tanubizonysága volna ez időben kifejtett nagyszerű tevékenységének; de e mellett még megkezdett magyar irodalmi munkásságát is ernyedetlenűl tovább folytatta, egymásután közrebocsátván *Kempis Tamás Krisztus követéséről irt négy könyvének* fordítását (1604*), *Keresztény imádságos könyvét* (1606), és két polemikus munkáját: *Az uj tudományok hamisságának tiz bizonyságát* (1605) és *A szentek tiszteletéről, értünk való könyörgésökről és segítségül hivásukról* szólót, Gyarmathi Miklós helmeczi prédikátor ellen (1607). Ezenfelül egy latin művet is tett közzé az *Anyaszentegyházról* (1605) és minden valószinüség szerint még egy magyart is az *Oltáriszentségről* (1604?), melynek azonban csak emléke maradt fenn.

1607-ben végre tanári működésétől felmentve, mint négy fogadalmat tett szerzetes, állandóan „édes nevelő hazájába“ költözhetett, hogy ezentul kizáróan övéinek, szorongatott vallásának és nemzetének szentelje minden tehetségét. A visszatérőt az imént érsek-primássá és bíborossá nevezett FORGÁCH FERENCZ fogadta udvarába, s Pázmány a lángbuzgalmú és vele rokonérzelmű nagy főpap oldalánál még fokozottabb erélylyel és tűzzel folytatta irói, szónoki és térítői munkálkodását.

Már az 1608-ki országgyülésen magára vonta az ország figyelmét amaz emlékiratával, a melyet rendje képviseletében a bécsi békekötés jezsuita-ellenes határozatának érvénytelenítése végett, az ország rendeihez intézett. A következő évben Alvinczi Péter kassai

* V. ö. a jelen kötet 203–4. lapjain mondottakat.

prédikátorral bocsátkozik nagyérdekű irodalmi polemiába *(Egy keresztyén prédikátortúl iratott öt szép levél* és *Alvinczi Péter feleletének megrostálása)*; majd a zsolnai lutheránus zsinat határozatait, illetőleg azok védelmét, támadja két latin iratban *(Peniculus Papporum* és *Logi Alogi)*; majd közzéteszi örökbecsű főmunkáját, az *Isteni igazságra vezérlő Kalaúzt* (1613); s midőn azt az ellentáborból nem annyira czáfolni, mint csipkedni kezdik: e támadásokra is egymásután négy munkában *(A kálvinista prédikátor tökéletességének tűköre; Csepregi mesterség; Az igazságnak győzedelme; Csepregi szégyenvallás)* válaszol. Eközben tanítói tisztét is nagy buzgalommal gyakorolja s különféle helyeken oly hatással szónokol, hogy katholikusok és protestánsok egyaránt messze tájékról gyülekeznek szószéke körül, „a hívek nagy vigasztalással, a pártosok álmélkodással hallgatván“ mintaszerű egyházi beszédeit. Neve egyre ünnepeltebbé és félelmesebbé leszen. Rendkívüli fáradozásait rendkívüli siker kiséri. Mint a hagyomány tartja, lassankint nem kevesebb mint harmincz előkelő protestáns családot vezetett vissza a katholikus egyház kebelébe.

Nem csuda azért, ha már Forgách biboros életében fölmerült az a gondolat, hogy Pázmány, nagy tehetségeinek még hatásosabb érvényesíthetése végett, főpapi állásra emeltessék; a nagynevű érsek váratlan elhalálozása (1615 okt. 16) után pedig mind élénkebbé lett az az óhaj, hogy utódjául egyenesen az esztergomi érseki székre neveztessék ki. Ezt a tervet elsőben is a prágai pápai nunczius karolta fel egész hévvel, megnyervén annak II. Mátyás király legbefolyásosabb ministereit is. S midőn ugyanakkor magyarországi katholikus urak részéről szintén küldött jelent meg Prágában, hogy a királytól Pázmány kinevezését kérje, — némi akadályok elhárítása után, az óhaj megvalósulásra talált. V. Pál pápa Pázmányt (miután őt előbb, tudtán kívül, a Sommascha-kongregáczióba áthelyezte) fogadalmaitól feloldotta, Mátyás király pedig 1616 április havában előbb túróczi préposttá, majd ugyanazon év szeptember havában esztergomi érsekké nevezte ki. Prágában püspökké szenteltetvén, érseki székét november 29-én foglalta el. A közhangulatot Lépes Bálint nyitrai püspök tolmácsolta, mikor ez időben megjelent ‚A halandó ember tüköre‘ czímű munkája élén, az új érsekhez intézett ajánló levelében így szól: „Az egész magyarországi egyházirendnek nem történhetett kedvesebb dolog, mint mikor tégedet igyekezetei részesévé, reményei támaszává, dicsősége

terjesztőjévé, fénye fokozójává, ellenségeivel szemben megboszulójává nyert. Téged, kinek törekvéseitől és fáradozásaitól a kath. egyház a világosságnak, hazánk a békeségnek diadalát várja.“

E vázlat szűk kerete nem engedi s nézetünk szerint e helyen nem is lehet feladatunk, hogy akár közjogi állásával járó politikai szereplését, akár nagyszabású főpapi működését összes részleteiben feltüntessük. Legyen elég néhány vonás mindkét irányú tevékenységének méltatására.

Két tizedévre terjedő érseki kormánya nyugtalan, válságos időkre esett. Mialatt az 1618-ki pozsonyi országgyülésen II. Ferdinánd királylyá választása és a templomok kérdése miatt ingerült viták folytak: Csehországban kitört a vallásháboru, mely csakhamar lángba borította alsó és felső Ausztriát is és alkalmul szolgált, hogy Erdély nagyratörő fejedelme, Bethlen Gábor, saját és a protestantizmus érdekében megindítsa támadását. A fölkelés irányát a kassai és jászói véres események, valamint a papság ellen intézett Alvinczi-féle *Querela Hungariæ* czímű röpirat eléggé jelezték. Pázmány ezek hírére püspöktársaival együtt sietve Bécsbe menekült, honnan az 1620-ki év folyamán, királya és egyháza védelmére, egymásután két erélyes iratot tett közzé. Egyet az említett röpirat czáfolatául *(A magyarországi támadások hamisan költött eredetének rövid, velős hamisítása);* másikat a besztercze-bányai országgyülés sérelmes végzései ellen *(Vindiciæ ecclesiasticæ)*, melyek tudvalevően az esztergomi érsekséget eltörölték, az egyházi javakat az ország közszükségeire fordíttatni rendelték, Pázmányt mint „rossz hazafit és közcsendháborítót örökre száműzték.“ Harmadfél évig tartott az áldatlan küzdelem, mígnem a nikolsburgi békekötés — melynek létrehozásában Pázmánynak kiváló része volt — a polgárháborunak véget vetett s a dolgok ismét régi állapotukba tértek vissza.

Ám a béke nem volt tartós. Bethlen 1623-ban, majd 1626-ban ismét megujította támadásait, s megbízhatatlan magatartásával azután is egész haláláig (1629) rettegésben tartotta a kormányt, izgatottságban a kedélyeket. Utódja I. Rákóczy György idejében a viszonyok ugyan javultak, de azért a helyzet általán véve továbbra is ingadozó, bizonytalan, a külföldön folytatott harminczéves háboru esélyeitől nagyrészt függő maradt.

E válságos időkben Pázmány állandóan egyik leghívebb és legbefolyásosabb tanácsosa volt II. Ferdinánd királynak s neki

nehéz viszonyok között nem egyszer a legfontosabb szolgálatokat tette; így a többi közt, midőn fiának, a tizennyolcz éves Ferdinánd Ernő főherczegnek királylyá választását az 1625-ki országgyülésen, Esterházy Miklós nádorral együttesen, keresztülvitte. Viszont Ferdinánd föltétlenül megbízott benne. „Főtisztelendőségedben úgy bízom, mint a saját lelkemben", írta neki egy ízben. De a mily híven szolgálta koronás királyát, ép oly híven és féltékenyen gondozta „megfogyatkozott nemzete, romlott hazája" érdekeit is, a mint ezt Rákóczyhoz való benső bizalmas viszonya is tanusítja, kit fejedelmi székén állandó kitartással védett, pártfogolt, mert Erdély különállásában látta az akkori viszonyok között Magyarország alkotmányos szabadságainak egyik biztosítékát, a német befolyás uralomra törekvő igényei ellen. „Nemzetét és annak szabadságát szerető hasznos ember vala", jellemzi röviden kortársa, Kemény János, a későbbi erdélyi fejedelem. Szava az udvarnál, az országgyüléseken, a Bethlennel és Rákóczyval folytatott örökös tárgyalásokban mindig irányadó, legtöbbször döntő tekintélyű volt. Nem vélünk nagyítani, ha az ország politikai ügyeinek intézésében egyenesen vezérszerepet tulajdonítunk neki, a mint erről fenlévő államiratai és politikai levelei, mély belátásának, férfias határozottságának és lángoló hazafiságának e fényes bizonyságai is eléggé tanuskodnak.

De bár ekként teljes mértékben igénybe vette és érvényesítette magas állásával járó politikai befolyását: tevékenységének fő és tulajdonképeni tere a vallás és egyház szent ügye maradt. Az aláhanyatlott katholiczizmust újra felemelni, régi fényébe visszahelyezni és felvirágoztatni: ez volt életének eszménye, összes törekvéseinek végső czélja. Ezért küzdött szerényebb sorsában mint író és térítő, ezért fáradozott és áldozott mint főpap. S mivel ezt megfelelő papnevelés és vallásos szellemű iskolai oktatás által remélte legbiztosabban elérhetni: első sorban ezekre irányozta figyelmét és gondoskodását. „Midőn észrevenném, — írja egyik alapító levelében — mily nagy kárára válik a kath. vallásnak, hogy az egyházi férfiak sem oly nagy számban nem találtatnak, sem oly tudománynyal nem birnak, mint Magyarország ez időszerinti szükségei követelik: éjjeli és nappali gondoskodásomat oda irányoztam, hogy erőim és tehetségeim gyöngeségéhez képest ezen bajon segítsek." És más alkalommal: „Nincs más mód Magyarországban régi virágzó állapotába visszahelyezni a vallást, mint iskolák által, melyekbe sűrűn gyülekezvén a hazának tudományszomjas ifjusága,

főleg a Jézustársaság atyáitól a tudományokkal a vallást is elsajátítsa.“ Azért nagy áldozatokkal, fejedelmi bőkezűséggel, „melyhez hasonlót eddig Magyarország sohasem látott,“ papnevelőket, nevelő- és tanintézeteket alapított. Igy jöttek létre egymásután: A nevét viselő bécsi papnevelő-intézet (1623); a szegényebb sorsú nemesek fiai számára alapított nagyszombati konviktus (1624); a jezsuiták pozsonyi kollégiuma (1626); a szent Adalbertről nevezett nagyszombati szeminárium (1631); és végül „alkotásainak Benjaminja“, a hittudományi és bölcsészeti karból álló nagyszombati főiskola, melyet — „előmozdítani akarván a kath. vallás terjedését Magyarországon s egyuttal emelni a magyar nemzet díszét“ — a török foglalás előtt fennállott budai és pécsi egyetemek helyébe 1635-ben százezer forinttal megalapított, könyvtárral és könyvnyomdával ellátott. Emellett bővebben dotálta az Oláh-féle régi papnevelőt, segélyezte a nagyszombati és győri jezsuita-kollégiumokat, alapítványt tett az általa újra felkarolt római magyar-német kollégium növendékeinek útiköltségeire, nőnevelés czéljából apáczákat telepített meg Pozsonyban stb.

Az egyházi élet felvirágoztatására irányult főpásztori működésének másik részét a fegyelem gondozása, a szoros értelemben vett reformtevékenység képezte. Hogy papság és hivek körében a hitéletet föleleveníts, az erkölcsöket javítsa: mihelyt „a szerencsétlen háborúk és szüntelenűl dúló belzavarok“ megengedték, azaz 1626 óta, egyházmegyéje területén rendes főesperesi látogatásokat végeztetett s ezek alapján 1629 október havában egyházmegyei zsinatot tartott, melynek összes végzéseit ő maga szerkesztette és papjai használatára ugyanazon évben kinyomatta. Ettőlfogva évenkint tartott megyei zsinatot, két ízben pedig — 1630-ban és 33-ban — az ország összes főpapjaival nemzeti zsinatokat.

A hitélet emelése érdekében működött akkor is, midőn papjai jobb ellátásáról gondoskodott, egyházmegyei czélokra harminczezer forintnyi alapítványt tett, az egyházi javakat nagy erélylyel visszaszerezni igyekezett, az üresedésbe jött egyházi méltóságok azonnali betöltését szorgalmazta, a püspök-kinevezéseknél jogát és befolyását a közügy javára mindig érvényesítette; vagy midőn a szerzetesintézményt felkarolva, a ferenczrendiek számára Érsek-Újvárott templomot és kolostort emelt, ugyanezek nagyszombati kolostorát és a pozsonyi klariszszák házát tetemes költséggel újjáépítette, a Jézustársaságiak részére Szatmártt rezidencziát alapított.

Kiváló érdeme továbbá a főpapok végrendelkezési jogának visszaállítása és szabályozása; valamint a II. Ferdinánd királytól kieszközölt amaz ünnepies biztosítás, hogy az egyházi javadalmakat ezentul sem ő, sem utódai világiaknak adományozni vagy zálogba adni többé nem fogják.

Példája nagy hatással volt püspöktársaira is. Telegdi János kalocsai érsek, a nyitrai püspökség adminisztrátora, Dallos Miklós győri püspök, Sennyei István váczi, veszprémi, végre győri püspök és kanczellár, Lósy Imre egri, Ergelich Ferencz veszprémi, majd zágrábi, Almási Pál váczi püspökök, méltó társakul sorakoztak melléje.

Lángbuzgalmú tevékenységét Rómában is örömmel szemlélték, s azért mikor Ferdinánd király lépéseket tett a szentszéknél, hogy számára a bíbort megszerezze: VIII. Orbán pápa készséggel teljesíté a király kivánságát s az 1629 november 19-iki titkos konszisztóriumban Pázmányt bíborossá nevezte ki. „Az önkényt elvállalt szegénységben gazdag s az alázatosságban diadalmas, — írta hozzá ez alkalommal a pápa — erényeid által már a kolostor magányában magadra vontad a földi és mennyei uralkodók figyelmét. Utóbb az esztergomi egyház kormányára hivatva, megmutattad Magyarország népeinek, hogy az egyháziak az áhítattal, melylyel Istent engesztelik, össze tudják kötni a közjó előmozdítására szükséges bölcseséget. Mi tehát, kik így éreztünk dicső tulajdonaid felől, nem kevéssé örvendeztünk, mikor a császári pártfogás részedre az egyház bíborát esdé.“

Eközben, nagy elfoglaltsága mellett, irodalmi munkásságát az érseki széken is lankadatlanúl tovább folytatta. Ez időbe esnek két kisebb magyar munkán kívül, a Balduinus Frigyes wittenbergi tanár Kalauz-czáfoló nagy művére írt terjedelmes válaszirat: *A setét hajnalcsillag után bujdosó luteristák Vezetője* (1627); Kalauzának második kiadása (1623); s végül mély vallásossága, nagy tudása és szónok-írói készültsége monumentális alkotásának, *Prédikácziói* egy részének hatalmas gyűjteménye, közel háromszázhusz ívre terjedő kötetben (1636).

Ez volt utolsó irodalmi műve, melynek kiadását a korára ugyan nem aggastyán, de egészségében már évek óta megtört nagy ember csak néhány hónappal élte tul. Köszvénybaja, melyet nagyrészt akkor szerzett, mikor 1632-ben télvíz idején II. Ferdinánd követe gyanánt Rómába utazott, hogy a szentszéket Gusztáv Adolf

előnyomulásával szemben a császári ház támogatására bírja, — mindinkább elhatalmasodott rajta. Már 1636 őszén oly sulyos beteg volt, hogy halálát várta; de újra fölépült s a telet tűrhető állapotban töltötte. Márczius 8-án Nagy-Szombatból Pozsonyba utazott, honnan az erdélyi ügyekben tartandó tanácskozmányokra Bécsbe készült menni, midőn a lassan közelgett halál nemes életét hirtelen támadással kioltotta. Meghalt 1637 márczius 19-én, esti tiz és tizenegy óra között. Tetemei a pozsonyi sz. Márton-templomban nyugosznak, az általa emelt díszes Alamizsnás sz. János-emlék közelében. Emlékét harmadfél századon át egyszerű márványlap jelezte, mignem 1880 óta, nem ugyan Pozsonyban, de az esztergomi fényes bazilikában, SIMOR JÁNOS herczegprimás bőkezűségéből, a nagy férfiuhoz minden tekintetben méltó márvány-szobor hirdeti.

Emléket, hozzá szintén méltót, kíván a tudomány-egyetem is emelni alapítójának, midőn nagy szelleme alkotásait, irodalmi műveit, a feledékenység porából kiemelve és összegyűjtve, e díszes kiadásban igyekszik az utódokra áthagyományozni. Majd, ha Isten segítségével e vállalat befejezéséhez eljut s a termetes kötetek hosszú tábora a maga néma komolyságában előttünk felvonul: ércznél, márványnál ékesszólóbban fogja hirdetni, hogy ki volt nekünk PÁZMÁNY PÉTER.

Pázmány Péter Bibornok

Összes munkái jelen kiadásának keletkezéséről és módjáról

ÁLTALÁNOS ELŐSZÓ.

A budapesti királyi magyar tudomány-egyetem hittudományi kara, illetékes tényezőktől megbizást kapván Pázmány Péter *összes munkáinak kiadására,* itt, a nagy mű homlokán, helyén valónak látja a tudományos és irodalmi körök tájékoztatása végett nyilatkozni a felől, mi volt indító oka s mi a czélja ennek a kiadásnak, valamint egyet-mást előljáróképpen elmondani a felől is, hogyan keletkezett, vagyis mily alapon jött létre s nagyjában mily terv szerint indúlt meg a kiadás vállalata.

A mi a vállalat czélját és indító okát illeti, az annyira világos, sőt kézzelfogható, hogy csak ki kell mondani. Feladatunk: *Pázmány Péternek,* mint a budapesti királyi magyar tudomány-egyetem alapítójának, összes, már nyomtatásban különkülön megjelent, vagy még mindig csak kéziratban levő, *latin* és *magyar munkáit összegyűjtve* kiadni, hogy ez által Alma Materünk nagy alapítója iránt a köteles tiszteletadásnak és hálának azt a nemét is teljesítse, mely az ősök elévülhetetlen becsű irodalmi hagyatékának nemcsak egyszerű megőrzésében áll, hanem főieg abban nyilvánul, hogy azokat tudományos és irodalmi közművelődésünk czéljaira lelkiismeretes, szorgalmas munkával felhasználjuk.

Hogy Pázmány Péter bibornok *magyar munkáinak* e gyűjteményes kiadása a magyar nemzeti irodalomnak becsületére, a magyar nyelvtörténeti tudománynak pedig hasznára fog válni, azt, úgy hiszszük, egy sincs köztünk, magyarok közt, a ki be nem látná, s aligha találkozik valaki, a ki szívesen nem ismerné el; hiszen tudjuk, hogy a művelt magyar írás, a magyar próza leg-

első igazi nagy mestere, korának legkitűnőbb, nyelvtörténetünkre nézve legtanulságosabb stylistája — a „magyar Cicero“ — Pázmány Péter vala.

Latin művei közűl, melyek nagy részében a szkolasztikai tudomány nehézkességét és élességeit a klasszikus latin műveltség szellemének érintkezése könnyítgeti és simítja el, arra való tekintettel, hogy a kiadást azok is megérdemlik, szabad legyen, nyájas olvasó, figyelmedet e helyen csak két ilyen műre irányozni: a *Dialecticá*-ra, mely, mint e gyűjteményes kiadás első kötete s mint Pázmány tudományos szellemének súlymérője és izleltetője, kiadásunkban már megjelent; aztán utána mindjárt egyetemi könyvtárunk ama vaskos kodexére, mely, a mint egykorú feljegyzés a kéziratos kötet homlokán hirdeti, Pázmány Péter bibornok *Theologia Scholasticá*-ját („Theologia Scholastica Cardinalis Pázmány“) foglalja magában, „quam Græcii dictavit Anno 1603 et deinceps. Collegio Tyrnaviensi in memoriam Academici Fundatoris data Anno 1638.“ Ebben a nagybecsű kéziratban szerző a *Keresztény Ethikának* igen sok, és az *Ágazatos Hittudománynak* némely nagy kérdését széles alapon s éles felfogással tárgyalja, és pedig aquinói Sz. Tamás bölcseségének nyomdokain haladva, a mire éppen korunkban figyelmeztette és igazította a katholikus hittudósokat az, kit Isten ez időre az egyház kormányrúdja mellé állított, XIII. Leó pápa.

A mi Pázmány összes munkái e jelen kiadásának keletkezését, módját és tervét illeti, azt is legyen szabad röviden előadnunk.

1881. évi deczember hó 30-án *Szilágyi* Sándor, tudományegyetemünk könyvtárának igazgatója, mivelhogy éppen neki hivatása, a többi közt, Alma Materünk alapítójának kéziratait is őrizni és gondozni, avval a javaslattal járult az egyetemi tanács elé, hogy egyetemünk alapítója ötödik, 1885-re eső félszázados évfordulójának emlékére, anyaintézetünk nagy alapítójának kéziratban levő *latin* munkáit adja ki, a mivel aztán *magyar* munkáinak gyűjteményes kiadását is egybekapcsolni lehetne.

Az egyetemi tanács, 1882. évi januárhó 7-én tartott ülésében, nagy helyesléssel fogadta a javaslatot annál is inkább, mert annak megvalósítása az egyetem alapítója iránt, nyilvánvalóan, a háladatosságnak el nem némitható követelése. Elvben tehát az egyetemi tanács rögtön hozzájárult a könyvtárigazgató javaslatához, sőt nemcsak a még kéziratban levő *latin*, hanem a már Pázmány Péter

életében kinyomatott *magyar* munkák kiadását is egyértelmüleg határozattá emelte; azonban mivel a dolog leginkább a hittudományi kart illeti, a kiadás módjára és tervére nézve előbb a nevezett kart véleményadásra szólította fel. Hadd álljon itt, örök emlékezet okáért, az egyetemi tanács idevonatkozó határozata szóról-szóra: „662. sz. *Előadó hittud. dékán.* Az egyetemi könyvtár igazgatójának jelentése Pázmány Péter hátrahagyott kiadatlan műveinek sajtó alá rendezése s az egyetemi nyomdában leendő kinyomatása iránt. — *Az egyetemi tanács hozzájárul a könyvtárigazgató javaslatához,* mielőtt azonban ez ügyben véglegesen intézkednék, az indítványt a hittudományi karnak jelentéstétel végett azzal határozta kiadatni, hogy abban Pázmány Péter *magyar munkáira is* figyelem fordítandó. (*Egyértelmü határozat.*)"

Igy lett a kiadatlan kéziratok kiadásának javaslatából Pázmány Péter összes munkái gyűjteményes kiadásának határozata s így került az ügy a hittudományi kar elé.

Mi tehát, kötelességünkhöz képest, a tanács felszólítására legközelebbi ülésünkben az ügyet azonnal tárgyaltuk, s messzevágó természeténél fogva, komoly megfontolás és véleményes jelentéstétel végett kéttagu bizottságnak adtuk ki. Ebben a bizottságban különösen hosszú időt vett igénybe Pázmány Péter *De Anima* czimű psychologiai műve, a melyről *Fraknói* Vilmos, nagy alapítónk élete és művei történetének legszorgalmasabb kutatója is csak annyit tudott kezünkre adni, hogy az „vagy valahol lappang, vagy elveszett". Tisztába kellett hozni e méltán nagybecsűnek hitt műről, létezik-e valahol, vagy hát csakugyan végkép eltünt. Minden igyekezet, sajnos, kárba veszett. Bizottságunk tehát, mihelyt tisztába jöhetett a dologgal, véleményes jelentését beterjeszté, még pedig két ízben, oda irányulót, hogy Pázmány munkáit mind ki *lehet* és ki *kell* adni, s egyuttal mindjárt a kiadás módozatait is főbb vonásokban kifejtette. Karunk a bizottság véleményét elfogadta s két ízben tett előterjesztésünkre, az egyetemi tanács is, 1884. évi deczemberhó 27-én tartott ülésében véglegesen hozzájárult ahhoz.

És egyetemünk tanácsának kegyelete anya-intézetünk nagy alapítójának emléke iránt nem állt meg az egyszerű határozathozatalnál. Lelkesen tovább indult a megkezdett nyomokon s még ugyanazon üléséből felterjesztést intézett *Trefort* Ágost vallás- és közoktatásügyi ministerhez, a Pázmány Péter összes munkái *egyetemi emlékkiadására* vonatkozó fenti határozatának törvényszerű

megerősítése és hathatós pártfogása végett. S a tisztelt emlékű államférfiú sem az egyiket sem a másikat meg nem tagadta, sőt csakhamar kiadott leiratában mindent, a mit az egyetemi tanács ez ügyben határozott, jóváhagyott, a továbbiakra vonatkozólag pedig pártolását és támogatását szíves készséggel és szokott lelkességével megigérte. És a fáradhatatlan férfiú állott is szavának. Az egyetem állami dotácziójából a kiadás előzetes költségeinek fedezésére 1500 frtot utalványozott ki s a mellett szavát, utóbb, az ország házában is latba veté.

Így állott a vállalat 1885. évben és a következőben. Ez alatt megindultak a kiadásra vonatkozó előkészületek s a mint minden dolognál előállnak, itt is mutatkozni kezdtek a gyakorlati kivitelnek nehézségei, melyek, a dolog természeténél fogva, részint a kiadás *technikai,* részint *pénzügyi* oldalára vonatkozának. Időközben, 1890-ben, felhivást bocsátottunk ki aláirás végett, a latin és a magyar sorozatra, külön-külön, vagy együttvéve. A nehézségek felmerülésében, hogy reájok visszatérjünk, bizonyára senki sem fog csodálkozni, a ki meggondolja, hogy itt messzevágó nagy dologról van szó, a melynél *háromra* kell egyszerre ügyet vetni: hogy a kiadás minden tekintetben biztosítva, a nagyemlékű szerző nevéhez méltó, s a tudományos és irodalmi körök jogos várakozásának megfelelő legyen.

A vállalat pénzügyi oldalára vonatkozó nehézségeket és aggodalmakat, szívesen ismerjük el, végre eloszlatta *Csáky* Albin gróf, volt vallás- és közoktatásügyi minister, kinek lelkesen járt kezére ez ügyben *Szalay* Imre ministeri tanácsos. Nevezett minister 1893. évi október hó 16-án kelt leiratában a tanács által tudatta karunkkal azt, hogy közte és *Vaszary* Kolozs bibornok, herczegprimás és esztergomi érsek, mint a budapesti középponti papnevelő-intézet főigazgatója közt, egyesség jött létre az iránt, hogy Pázmány Péter művei emez egyetemi kiadásának költségeihez a nevezett intézet, hét éven át, a meddig a kiadás folyni fog, évenkint 1950 frttal járuljon, a költség többi részét az egyetemi nyomda viselvén, a melynek kötelessége a kiadás mennél nagyobb díszéről is gondoskodni: ennélfogva a kiadás ügye, most már úgy intézendő, hogy évenkint két-két kötet jelenjen meg, mind a két sorozatból egy-egy, hogy így *a hálának ez a nagy emlékműve* hét év alatt, vagyis körülbelül tizennégy kötetben, befejezve készen legyen. Isten áldása legyen rajta!

Ennyi az, t. olvasó, mit a magyar sorozat előtt is, úgy mint a latin előtt tettük, ebben az általános előszóban előrebocsátani s veled közölni illett is, kellett is.

Még csak a régi magyar nyomtatványok átírásáról kell megemlékeznünk; miután nyilvánvaló okokból szoros értelemben vett reproductióra nem vállalkozhattunk.

Kettős czélhoz mértük ebbeli eljárásunk módját: egyik a nyelvtörténeti érdek, másik az olvasók kényelme. Amannak a kedvéért tartózkodtunk minden nyelv- vagy mondattani változtatástól; e tekintetben tehát egészen úgy adjuk a szöveget, amint az Pázmány kezéből ránk maradt; sőt ahol az önkényes és ötletszerű írásmód ezt az érdeket némileg érinteni látszott, meghagytuk azt is változatlanul. Valamely következetes helyesírást ugyanis Pázmány magyar kiadványaiban hiába keresnénk; de magunk sem kivántunk ilyent rá erőszakolni. „A Magyar Orthographiába — írja egyik könyve végén* — nincs a mi Nemzetünknek valami közönséges regulája és præceptoma. Kiből a' következik, hogy nem minnyájan egy-formán írják ugyan azon szótis. Igy láttyuk, hogy némellyek *esmérem,* egyebek *ismérem,* ki *künnien,* ki pedig *könnien,* némelyek *chiak,* egyebek *czak* avagy *csak* etc. szokták írni. Az *y* pedig és *h* gyakran iratik némellyektül a magyar írásba, némelylyek pedig ritkán élnek ezekkel." Aztán „az Német nyomtató" és „némely bötük fogyatkozása" is bele játszott a dologba. Magáról azt vallja, hogy „én efféle aprólékra nem viseltem nagy gondot". Nem is találunk szoros következetességet egyazon munkájának ugyan egy kiadásában sem; amint ezt a jelen kiadásban is észreveszi a szíves olvasó. Némi következetessége mégis abban mutatkoznék, hogy a szók végén egyáltalán nem kettőzi a mássalhangzókat: *jób, nagyob, miat, eset, hagyot, ad, néz, sies, fus,* stb.; és ezt is szükségesnek véltük megzavarni annyiban, hogy legalább a perfectum két *t*-jét és a conjunctivus vagy imperativus magokban kétséges alakjait a mai helyesírás szerint adjuk: *hagyott, esett, add, nézz,* stb. A szavak egybe vagy külön irására nézve is meghagytuk az eredeti változatosságot; csupán az igekötőket, melyeket Pázmánynál vagy egészen vagy kötőjellel mindig elválasztva találunk, írtuk össze az igével, mikor előtte állanak. Ha még megemlítjük, hogy az efféle elavult betüalakokat: *ő, eo* = *ö,* *ů, eu* = *ü,* *ß* = *sz,* *c* = *k,* *i* = *j* = *y,* *ni, gi* = *ny,* *gy* a mai

* L. jelen kötet 574. l.

írásmóddal helyettesítettük; a zavaros interpunctiot és hiányos idézéseket igyekeztünk lehetőleg rendbe hozni, s „az Német nyomtató“ ejtette fogyatkozásokat is kijavítani: akkor jóformán elmondtuk mind azt, a mivel a modern olvasók kényelmének véltünk szolgálatot tenni.

A mi pedig halhatatlan emlékű alapitónk műveinek *egyes köteteit* illeti, azokra vonatkozólag a szükségeseket az illető recensensek fogják előadni.

Pázmány szavaival zárjuk be jelen elől járó levelünket: *Értünk Istent imádgy és légy egésségben!*

Budapesten, 1894. deczember hó 15-én.

FELELET MAGYARI KÖNYVÉRE

BEVEZETÉS.

Magyari István, ki ellen Pázmány ez első ismert magyar munkáját irta, sárvári lutheránus prédikátor volt Vasmegyében; egyszersmind Nádasdy Ferencznek, a dunántúli részek főkapitányának udvari lelkésze s a Fertő és Balaton közti szuperintendenczia egyik egyházvidékének széniorja.

Élete sorsáról különben alig jegyzett fel valamit a történelem.

Sem születése helyét és idejét, sem tudományos kiképeztetése körülményeit nem ismerjük. Utóbbira vonatkozólag Pázmánynak egy mellékesen odavetett megjegyzése azt látszik ugyan jelezni, hogy Wittenbergben tanult:[1] de az ottani főiskolán beiktatott magyarországi tanulók évi kimutatásaiban neve nem fordul elő. Arra sincs adat, hogy mikor került Nádasdy szolgálatába; sőt halála idejét és helyét sem tudjuk megmondani.

A mit hivatalos állásán kívül felőle még tudunk, az az 1594-től 1604-ig terjedő időköz keretében a következő adatokra szorítkozik.

Saját értesítése szerint urát, Nádasdyt, egyes hadjáratokra is el szokta volt kisérni; nevezetesen jelen volt Esztergom ostrománál 1594-ben.[2]

Két év mulva a kálvinizmushoz szító Beythe István szuperintendens ellenében hetvenhét prédikátortársával együtt ő is aláirta az orthodox lutheriszmust biztosító németországi Formula Concordiæ-t.[3]

1600-ban, már mint szénior, kiadta irodalmi munkásságának zsengéjét: egy Nádasdy felszólítására latinból magyarra fordított könyvecskét *Az jól és boldogúl való meghalásnak tudományáról.*[4]

1602-ben közzétette Pázmány jelen birálatát kihívó munkáját a következő czím alatt: *Az Országokban való sok Romlásoknak okairól, és azokból való megszabadólásnak jó módgyáról, mostan ujonnan irattatott és sok bölts embereknek irásokból szereztetett hasznos könyvetske. Magyari István sárvári prædikátor által.* Psalmo LXXXI. vers. XIII. Vajha az én népem hallgatott volna engemet, és az Israel az én utaimban járt volna, nyilván semmié töttem

[1] *Felelet* 46. lap: „Magyari István, ki csak alig gázolt bé térdig az Philippi Grammaticába, alig tud magyar írást, *alig lépett Wittembergába*".

[2] *Országok Romlása Okairól:* Epist. dedicatoria és 166. l.

[3] *Felelet* 89. l.

[4] *Szabó Károly,* Régi Magyar Könyvtár. Budapest, 1879. I. 150.

volna az ő ellenségeket, és az ő háborgatói ellen felemeltem volna az én kezemet. *Nyomtattatott Sárváratt, az Author költségével. Manlius János által, Anno M.D.CII.*

Végül 1604-ben közrebocsátott *Két halotti prédikácziót,* melyeket ugyanazon év január 4-én elhalt kegyurának, Nádasdy Ferencznek teste felett és temetésekor tartott.[1]

Ha még ehhez hozzáveszszük a 18. században élt Schmal Andrásnak a magyarországi evang. szuperintendensekről írt művében feljegyzett amaz adatot, hogy Magyari 1603-ban szuperintendens is volt;[2] továbbá Pázmánynak következő, Magyarit mint írót jellemző nyilatkozatát: „Azok közzűl, kik Magyarországba az régi keresztyén vallás ellen írtak, alig olvastam, ki mértékletesbnek téttetné magát Magyari Istvánnál",[3] — azt hiszszük, mindent elmondottunk, a mit Magyariról történeti alapon mondani lehetséges.

Egyéniségét tekintve, iratai rajongásig elfogult, de egyébként komoly gondolkozású, vallásos és képzett embernek mutatják. Magánéletének is kifogástalannak kellett lennie; legalább az a gúnyirat, mely 1597-ben *Encomium ubiquisticum* czím alatt a fertővidéki tekintélyesebb prédikátorok életét ócsárolja, Magyariról nem emlékezik.

*

A mi magát az *Országok Romlása Okairól* írt könyvet illeti, lényeges tartalmát — különös tekintettel a polemikus részekre — a következőkben ismertetjük.

A 190 kis 4-r. lapra terjedő könyv elején szerzőnek 1601 decz. 9-én kelt és gróf Nádasdy Ferenczhez, mint kegyelmes urához és patronusához intézett terjedelmes Ajánló-levele (Epistola Dedicatoria) áll, melynek vége felé említi, hogy „kis könyvecskéjét a szentirásból és sok túdós embereknek írásokból, az elmúlt esztendőkben a hadakozás alatt a táborban Nádasdyval

[1] Teljes czíme *Szabó Károlynál,* Régi M. K. I. 179. Ajánlva van a művecske Báthori Erzsébetnek, Nádasdy özvegyének. Irodalomtörténeti tekintetben érdekesek az Ajánló-levél köv. szavai: „Végezetre, mert az minémű dolgokról való tanóságok vadnak ez predikácziókban, miérthogy azokról más írásomba is vetekedésem vagyon Pázmán Péter jesuitával (kinek rágalmazó írására való *feleletem is készen vagyon,* csak költség héjával vagyok még), hogy az másik írásom annyéval rövidebb légyen, azért is akarom az mostani tévelygések ellen az lelkek állapattyát bőségesen megmagyarázni".

[2] *Fabó András,* Monumenta evangelicorum aug. conf. in Hungaria historica I. 85. — Ez adat, bár egykorú, bizonyára tévedésen alapszik; 1. mert maga Magyari 1602- és 1604-ben kiadott mindkét munkájában csupán „prædikátor- és seniornak" irja magát; 2. mert, mint Fabó (Beythe István életrajza, Akad. Értesítő IV. 221. és 240.) kimutatja, a fertővidéki szuperintendensi hivatal Beythe István lemondása után 1597-től 1612-ig betöltetlenűl maradt. Csakis annyi áll, hogy az üresedés idején a szuperintendensi teendőket Réczés János és Klaszekovics István széniorok társaságában Magyari is végezte.

[3] *Az mostan támatt új tudományok hamisságának tíz nyilvánvaló bizonysága.* Grécz 1605. 3. levél. — Ugyanezen mű 62. l. Pázmány, nevetségesnek találván, hogy Magyari az Országok romlása okairól írt könyve negyedik Részében a hadviselés módjáról is osztogat tanácsokat, a következőket mondja: „Szinte így Magyari is regulát ír a vitézlő rendnek, maga gyermekségétűl fogva Szamosfalván a taligakenéshez értett többet, hogysem a vitézlő főemberek tisztihez". Ha e szavakat komoly értelemben lehetne venni, utalást találnánk bennök Magyari származása helyére; de így gúnyképen használva, bizonyára csak olyasmit jelentenek: Sutor, ne ultra crepidam!

jártában szedegette egybe. Tartozott vélle pedig, hogy könyvét Nádasdy neve alatt bocsátaná ki, mert nemcsak sok jót vett s vesz is naponkint tőle, de az ő szárnya alatt is vagyon csendes szállása".

Az ajánlólevelet rövid magyar Előszó és versekbe szedett latin Summaria Præfatio követi; majd Andreades Mihály csepregi iskolamesternek latin Epigramma Achrostichonja és Anagrammája (Stephanus Magiarinus: Sapit herus magnanimus); ezt pedig Pálházi Göncz Miklós sárvári gymnasiarchának Ad Lectorem czímű latin versezete, és egy Liber de seipso feliratú hat soros vers.

Maga a mű, mely ezután következik, négy részre van felosztva. Az első rész, szerző saját szavai szerint, az országokban és birodalmokban való változásoknak okairól szól. A második nagyobb romlásokkal fenyegeti a szófogadatlanokat. A harmadik a régi zsidóknak, keresztényeknek, a több pogány és keresztény fejedelmeknek hozzánk hasonló nyomorúságban való példájokat számlálja elő. A negyedik végre arra tanít meg: mi is mihez tartsuk magunkat, ha meg akarunk szabadulni. Alapgondolata: hogy Isten bűneikért ostorozza a nemzeteket, s hogy haragjának megszüntetésére nincs más út, mint a megtérés. Magyarországon is sok a bűn, eláradt a gonoszság minden téren; ezért látogatja Isten, s még súlyosabban is fogja látogatni, ha bűneiben megmarad. Ha azért nyomorult helyzetéből szabadulni kíván, tekintse, mit tettek más népek hasonló körülmények között s ezek példáján okúlva, térjen Istenhez, hagyjon fel eddigi gonoszságaival és szűntesse be a lábrakapott visszaéléseket.

Tulajdonképen tehát erkölcsi-oktatómunka akar lenni, telve intelmekkel, bűntől óvó, jóra serkentő bibliai és történeti példákkal; de e mellett egyúttal erősen polemikus irányú. A „pápistaságot" is a bűnök közé sorozván, midőn ezek ellen küzd, amazt is szenvedélyesen ostromolja. Vannak részei, melyekben szerző kizáróan csakis a katholikus vallás és ennek egyes intézményei ellen polemizál.

Ilyen mindenekelőtt az Epistola Dedicatoria, melyben azt vitatja, hogy nem az ő vallásuk új, hanem a pápistáké; mert ők megmaradtak a Krisztus, az apostolok, a régi zsinatok és szentatyák tanítása mellett, de a pápisták elszakadtak attól és új hitet követnek, melyet időről-időre a pápák, ezek a „hamis tudományú és czégéres gonoszságokkal megterheltetett emberek" toldoztak-foldoztak össze; a mit aztán különféle (Pázmány Feleletében felsorolt és megczáfolt) adatokkal igyekszik bebizonyítani.

Ilyen továbbá az Első Rész egy jelentékeny szakasza, a hol, előrebocsátván, hogy az országok romlását okozó bűnök között legnagyobb a bálványozás, nem kevesebb mint tizenkét dologból akarja megmutatni, hogy a pápisták bálványozók. Még pedig 1. mert öntött, irott, faragott képeket imádnak és tömérdek kába szertartást gyakorolnak, milyenek a tűz-, vízszentelések, proczessziók, búcsujárások, a papoknak bűbájos felszenteltetésök, az utolsókenet, a keresztelésben s bérmálásban való haszontalan kenések, sózások, arczulcsapások; az indulgentiák, a kenyér-Krisztus és annak tartókalitkája, az Agnus Dei-nek nyakba függesztése, az úrnapi bálvány-ostyának utczáról-utczára való farsangoltatása stb. stb. 2. Mert az igaz Messiáson

kívül, ostyából lett Krisztust imádnak. 3. Mert a jó cselekedetekből bálványt csinálnak, mikor azoknak érdemökből várják örök életüket. 4. Mert azt tanítják, hogy a bűnbeesés után is az ember az Istent, itt e világon éltében, teljes szivéből szeretheti és az ő parancsolatját betöltheti. 5. Mert a szabad akaratból is bálványt csinálnak, midőn azt tanítják, hogy az ember a szabad akarat erejéből megtérhet Istenhez és ő tőle isteni kegyelmet érdemelhet. 6. Mert mint az ördög, úgy ők is kétségbeejtik az embereket, mikor vakmerőségnek és eretnekségnek mondják lenni, haki bizonynyal hiszi bűneinek bocsánatát, imádságának meghallgattatását. 7. Mert a szent keresztséghez kenetet, nyálat, gyertyát, sót és kereszthányást foldoztanak. 8. Mert, mintha a keresztség tökéletes nem volna, bérmálást is szerzettek utána. 9. Mert varázsolnak a balzsamnak, olajnak, víznek, sónak, füveknek, fáknak stb. szentelésével és velevaló-éléssel is. 10. Mert a haranggal is bálványoznak, keresztatyákat állatván elő, megkeresztelik. 11. Mert mint Istent, úgy imádják a pápát, embernek lenni tagadják, földön-vizen, mennyben-pokolban isteni hatalmat tulajdonítanak neki. 12. Mert a megholt szenteket imádják és segítségül híják: az egy igaz közbenjáró Úr Jézus Krisztussal meg nem elégedvén, minden szentből közbenjárót csinálnak és az ő érdemökért bűneik bocsánatát várják. „Van még — teszi hozzá — sok egyéb bálványozás is a pápisták között: mert hamarébb estve lenne, hogysem elő győzném számlálni; de továbbra is hagyok benne. Csak ezekből is eléggé kitetszik iszonyú bálványozásuk". Minthogy pedig — így fejezi be — ugyanazon boszuálló Isten vagyon most is, ki az ó-törvényben volt: valamint a régi bálványozókat országuk pusztulásával fenyítette, ugyanazon büntetéssel fenyíti a mostani kép- s szentimádókat és egyéb fentebb előszámlált dologgal bálványozókat is.

Ez általános jellegű támadás után nyomban rá az egyházi emberek életét és erkölcseit veszi birálat alá, sorban leczkéztetvén papokat, barátokat, pápát, kardinálisokat, érsekeket, püspököket, apátokat, kanonokokat.

A misefaragó papok, úgymond, nem áhitatosságból, hanem fizetésért tisztelik az Istent, pénzért mutogatják szentségöket, zörgetik olvasójokat, pattogatják ajakokat, tarkázzák miséjöket. Ezek rendelték a lélekváltságot, halottakért való könyörgést és a sok indulgentiákat; mert szivök-lelkök a pénzhez ragadott, ha lehetne, még a füstöt is pénzzé tennék, és annyira elmerültek a pénzgyűjtésben, hogy oly nagy vétket nem cselekedhetel, melyet pénzért meg nem bocsátanak.

A barátok készkenyérevő, hashizlaló s lélekvesztő csalárd atyák, kik is csak Istent bosszantják henyélésökkel, kiknek Istenök az ő hasuk. Ezek mihelyt támadának, legott sokféle bálványozást támasztának és addig sürgölődtek, mig sokféle szerzeteket nem nemzettek; ki augustinianus, benedictinus, bernardinus, carmelita, capucinus, cœlestinus, dominicánus, franciscánus, hieronymitánus, maturinus, s ki imez s ki amaz szerzetbeli közülök. Ennyi sokaságnak bűn a kenyeret henyélés után vesztegetni. Istennek sem szolgálnak s az országoknak is károsok. Bizonyságot tésznek a históriák róla, imitt micsoda királyt vagy fejedelmet megöltenek, s amott kit miképpen megétettenek, néha szintén az ostyában is; mivelhogy mind papja, barátja között megesik efféle, a sacramentom-kiszolgáltatásabéli étetés a pápistáknál.

A pápa, kardinálisok, érsekek, püspökök, apáturak és kanonokok mind elhagyták tisztöket s földi urakká lettenek, szentségesnek, nagyságosnak hívattatnak (mézzel kened szájokat, ha nagyságosoknak nevezed, úgy kedvelik ezt a nevet), esznek-isznak, tobzódnak, hintóban, székben, lectikában hordoztatják magukat és mint urak mindenben kedvökre élnek, s mégis apostolok. Bizony másra tanított mind sz. Péter s mind sz. Pál, midőn efféle kevély uralkodás ellen irtanak.

Különösen a pápa nagy urasága bántja, melylyel császároknál és királyoknál is feljebbvalónak tartja magát. Fel is teszi magának a kérdést, hogy honnan vették a pápák ezt a nagy uraságot? és arra az eredményre jut, hogy azt sem Péter nem hagyta rájok, sem Constantinus császár nem adta nekik, hanem elég csalárdúl maguk foglalták magukhoz, és (mint Eberhard salzburgi érsek mondja) csak őmaguk akarnak uralkodni, hozzájok hasonlót el nem szenvedhetnek, mindaddig sem szünnek meg, valamig mindeneket lábok alá nem tipornak és az Isten templomában nem ülnek s fel nem emelkednek minden felett, valami tiszteltetik . . . Hogyne büntessen azért meg az Úr-Isten efféle káromlásokért?

Áttér azután egyéb bűnök (hamis eskü, ördöngösség, ünneptörés sat.) felsorolására, melyek az országok romlását okozzák és úgy találja, hogy ezek között az evangéliomi tudományban levő keresztények kegyetlen üldözése is utolsó veszedelmet és romlást szerez. Nem kellene azért — úgymond — a pápa seregében valóknak az evangéliom hirdetői ellen oly igen élesíteniök kardjokat; nem kellene a hitért az embereket elveszteni, mert ez ellene vagyon az Úr parancsolatjának, ki nem azt mondá, hogy a ki az evangéliomot nem veszi, azt öljed, vágjad, birságold, tömlöczözzed. Nem fegyverrel kellene a pap-uraknak méltóságukat és vallásukat oltalmazniok, hanem a szentirással, mint az apostolok tették. De nem merik szegények Istenre bízni magukat, mert látják előtte minden találmányukat haszontalannak lenni, és megtanulták, hogy ha külső fegyverrel nem oltalmaztatik dolgok, csakhamar elbomol és semmivé leszen.

Erről a tárgyról aztán a Második Részben is bővebben emlékezik s annyira elkeseredik, hogy bár egyrészt óhajtja a töröktől való szabadulást, másrészt mégis mintha tartana tőle; mert haszinte megszabadulnánk is — úgymond, — a pápisták legottan bálványimádásra, képek tiszteletére és hamis isteniszolgálatra kényszerítenének minket; ha pedig ismét bálványozásra térnénk, vagy egy-, vagy másféle ellenséget hozna ismét az Úr Isten reánk, ki által megrontana bennünket.

A Harmadik Részben csupán a szerzetesek ellen van némi rövid, de annál mérgesebb kifakadás (készkenyérevő herék, kiket Hieronymus igazán mond kétlábú szamaraknak sat.); mig a Negyedik Rész elején ujra a bálványozás és emberi találmányok —, valamivel alább pedig a papok nőtlen élete ellen kel ki hosszasabban.

*

Nagyon érthető, hogy Magyari műve a katholikus köröket kellemetlenűl érintette. A bálványozás súlyos vádja s az abból levont következtetés, hogy Magyarország romlásának épen az országalapító ősi vallás oka; továbbá a

kath. szertartások, a pápa, világi és szerzetes papság kipellengérezése, méltán sérthetett minden önérzetes katholikust.

A támadás visszautasítása, a súlyos vádak megczáfolása föltétlenűl szükségesnek mutatkozott.

Senkisem érezte ezt inkább, mint a püspöki kar egyik kiváló jelese, Forgách Ferencz nyitrai püspök, ki a feladat megoldására Pázmány Péterben csakhamar megtalálta az alkalmas embert is.

Forgách Pázmányt valószinüleg már Gréczből ismerte, mióta pedig Pázmány mint misszionárius és a sellyei rendház tagja Magyarországon tartózkodott (1601—1603), kétségtelenűl sűrűbben is érintkezett vele.

Ismervén ekként tehetségeit és buzgalmát, felszólította őt a czáfolat megírására, s hogy azt háborítatlanúl végezhesse, meghívta Nyitramegyében fekvő radosnyai kastélyába.

Itt készítette el Pázmány 1602-ben a *Feleletet,* vagy mint későbbi irataiban nevezi, *Apologiát,* még pedig rövid pár hónap alatt, úgy hogy a czáfolat Forgách költségén már 1603 elején napvilágot láthatott, a következő czímlappal: Felelet az Magiari Istvan Sarvari Prædicatornac, az Orszag romlasa okairul, irt kœniuere. Iratot *Pazmani Peter* altal. Isai 30. v. 11. Aperientur portæ tuæ iugiter, die ac nocte non claudentur, ut afferatur ad te fortitudo gentium, et reges earum adducantur: Gens et Regnum, quod non servierit tibi, peribit, et gentes solitudine vastabuntur. Nagy Szombatba, Anno M.D.CIII.

Az esztergomi káptalan nyomdájában kiállított munka 295 számozott, 25 számozatlan 4r. lapra terjed és Forgách Ferencznek van ajánlva. Elejét egy Nádasdy Ferenczhez intézett latin levél[1], sellyei növendékektől (?) készített szatirikus latin versek, index és az olvasót tájékoztató rövid figyelmeztetés, — végét egy ugyancsak Nádasdyhoz intézett, nyelvészeti és szónoklati szépségekben gazdag latin Peroratio foglalja el. Maga a tulajdonképeni Felelet hat részre van felosztva, melyek elsejében Magyari írásának és a Feleletnek tartalmát ismerteti, a többiekben ellenfele állításait és vádjait czáfolja. Nevezetesen: a második Részben kimutatja, hogy a Luther hite és vallása új; a harmadikban, hogy a katholikus vallás nem új, s különösen a gyónás, a bőjt és az egyháziak nőtelen élete nem új találmányok; a 4-ikben megfelel az egyháziemberek élete rágalmazásira; az 5-ikben bebizonyítja, hogy a katholikusok nem bálványozók; a 6-ikban végre, a védelemből támadásba menve át, kimutatni törekszik, hogy az országban való veszedelmeknek nem a katholikusok okai, hanem a lutheristák.

Minthogy pedig Magyari az ő érveit leginkább az akkoron nagy tekintélynek örvendő Hunnius Aegydius wittenbergi tanárnak könyveiből merítette, Pázmány is nemcsak Magyari, de mindjárt a Felelet elején s azután is több helyütt az ő mestere, Hunnius ellen is síkra száll. Ezenkívül helylyel-közzel Kálvinnal is polemizál, és kitérésképen két akkortájt magyar fordításban megjelent protestáns munkára is megteszi czáfoló észrevételeit. Az egyik Hunniusnak az Anyaszentegyházról (De Ecclesia) írt műve, melyet Kürti István szeredi prédikátor társaságában a Wittenbergben tanult Eszterházy Tamás fordított

[1] E levél kelte s a Forgáchhoz intézett ajánló verssorok igazolják, a mit az előző sorokban a Felelet létrejöttének körülményeiről mondottunk.

magyarra s adott ki hosszú polemikus előszó kiséretében; a második egy Hollósi (Rab) Gottfried nevű prágai hitehagyott szerzetesnek prédikácziója, mely 1603-ban jelent meg Német-Keresztúrott a fordító megnevezése nélkül.

Tekintve a rövid időt, mely alatt Pázmánynak e czáfoló iratot elkészítenie kellett, csak a legnagyobb elismeréssel adózhatunk a Felelet írójának. Ritka készültsége, ügyes dialektikája már ez első alkalmi iratából fényesen kitetszik; nyelvezetének ereje pedig, mint Fraknói igazán mondja, teljes kifejlettségében áll előttünk. Az egész irat — kivéve talán az ötödik Rész egyes szakaszait — pezsgő elevenségű; szerzője „a komoly fejtegetéseket és az idézetek nélkülözhetetlen apparatusát a gúny és tréfa élénkségével deríti fel. Igaz, hogy olykor személyeskedő; de ezzel csak a visszatorlás jogát veszi igénybe. Tárgyilagosságot, a kifejezések óvatos mérlegelését ezen kor polemikus irataiban nem szabad keresnünk"[1]. Ha egyes, kivált történelmi állításai nem állják ki a birálatot, ez nem annyira neki, mint korának rovandó fel. Némely vitás kérdést még akkor a kritika nem tisztázott eléggé.

*

A figyelmes olvasó e munka tanulmányozása közben egyes irodalomtörténeti adatokra is fog találni. Helyén látom azokat itt röviden felemlíteni.

Megállapítható t. i. 1., hogy Pázmánynak akkor, midőn Magyari elleni Feleletét írta, kéziratban már egy másik, latin nyelven írt polemikus munkája is volt készen. Czíme: *De Ecclesia,* és a lutheránus Hunnius Egyed, meg az anglikán Whitaker Vilmos cambridgei tanár ugyanily czímű munkáik ellen volt intézve. Pázmány a Felelet 42. lapján említi e művének czímét s egyebütt is czéloz rá olykor, de legvilágosabban szól róla az 55. lapon, hol Eszterházy Tamásra vonatkozólag a következőket mondja: „Ha pedig ez az jó ifiú-legény csak magyarrá fordította vólna az Hunnius könyvét, ő maga pedig amaz igen hosszú és éktelen Elöljáró-beszédében nem káromlotta vólna az igaz vallást és az római pápát, kit Bestiának és Antikrisztusnak nevez: most az ő dolgárúl semmit nem szóllanék, ***mivelhogy az Hunnius és Vithakérus könyvei ellen, Az Anyaszentegyházrúl, egész könyvet írtam én is, mellyet Isten segítségéből talám meg is látnak az emberek***".

E kisterjedelmű munka csakugyan megjelent Gréczben 1605-ben, egy német doktorandusnak a baccaláriusi fokozat elnyerése végett tartott nyilvános vitatkozása alkalmából, a következő teljes czím alatt: ***Diatriba theologica de visibili Christi in terris Ecclesia,*** adversus posthumum Guilielmi Witakeri librum contra Illustrissimum Cardinalem Bellarminum. Quam Reverendus ac Doctissimus Dominus, D. ***Fridericus Brenner,*** Philosophiæ Magister, pro consequendo in S. S. Theologia baccalaureatus formati gradu, defendet mense . . die . . Præside R. P. ***Petro Pázmány,*** e Societate Jesu, S. S. Theologiæ in Alma Universitate Graecensi professore ordinario. Græcii Styriæ. Excudebat Georgius Widmanstadius. Anno M.DC.V. (E czímiratot Hellebrand Árpád akadémiai könyvtár-őr úr szivességének köszönöm, ki Pázmány e művének úgylátszik egyetlen fenmaradt példányát nemrég a prágai egyetemi könyvtárban fölfedezte.)

[1] ***Fraknói,*** Pázmány Péter. Budapest. Méhner V. kiadása. 34. l. A Nádasdyhoz intézett levélben maga Pázmány is igazolja e tekintetben követett eljárását.

Megállapítható továbbá 2., hogy a Magyari ellen írt Felelet kéziratban teljesebb és terjedelmesebb volt, mint jelen alakjában; vagyis, hogy Pázmány Radosnyán Magyari művének egyéb pontjaira is készített czáfolatokat, de ezeket, nehogy, mint mondja, könyve fölötte meghosszabbodjék, sajtó alá nem adta. Ime Magyarihoz intézett szavai: „Igazán mondom, bőségesen írtam vala ellened az oltáriszentségrűl; és nemcsak az régi szent atyákból, de az Isten ígéjéből is megmutattam vala mind az ti ubiquitástok hamisságát, mind az transsubstantiatiót, az misében való áldozatot, az egy személy- és színnek elégséges-vóltát, és több efféle dólgokat. Sőt az purgatoriumrúl is írtam vala, és a te Hunniusodnak az indulgentiákrúl írt rossz könyvét is megrostáltam és hántam vala. De látván, hogy ez könyvecske fölötte meghosszabbodnejek, ha ezeket hozzáadnám, el kelleték hannom. ***Talám Isten jó módot ád benne rövid üdőn, hogy ezt is megláthasd***". *(Felelet* 71. lap.)

Megjelentek-e ezen részek ***mind*** külön könyv alakjában? nem tudjuk. De szem előtt tartván Pázmánynak más helyeken tett következő két nyilatkozatát: „Az oltáriszentségről másutt szóllok bőségesen, győzd elvárni" *(Felelet* 113. l.), és: „Ama deák szó *est* nem vétetik pro ***significat,*** mint az Oltáriszentségrűl írt könyvben bővön megbizonyítottam" *(Tiz Bizonyság* 29. l.), — alig szenved kétséget, hogy Pázmány a fennebb említett dolgozatok közül legalább az Oltáriszentségről szólót (1604-ben?) csakugyan közzétette, bár ezen könyvének nem maradt fenn egyetlen példánya sem. — A többi részeket valószínüleg a Kalauz kidolgozásánál használta fel.

Az sem lehetetlen 3., hogy Pázmánynak már a Felelet előtt is jelent meg magyar nyelven írt polemikus munkája, jóllehet ennek még csak czímét sem sejthetjük. Erre látszanak legalább utalni a Felelet 180. lapján előforduló következő szavak: „Oka pedig ennek (a jó erkölcsök lazulásának) nem egyéb, hanem hogy az ti vallástok az keresztyén szabadságnak palástja és árnyéka alatt fölötte igen nagy szabadságot adott és kaput nyitott mindennémű gonosz s feslett életre, ***a mint más könyvecskébe az tinnen-vallástokból bőségessen megbizonyítottam";*** hol a „más könyvecskébe" és a mult időben használt „megbizonyítottam" kifejezéseket nem minden alap nélkül lehet egy, már sajtó útján közzétett irodalmi műre vonatkoztatni. Megjegyzendő egyébiránt, hogy Pázmány az itt említett tárgyat a Tiz Bizonyság második Részében is „bőségessen" fejtegeti, s így a mult idejű „megbizonyítottam" kifejezés daczára sincs kizárva, hogy itt is, valamint a Felelet egyéb helyein (v. ö. 99. 105. és 155. l.), ezen, bár csak 1605-ben megjelent, de ekkor már legalább nagyjában készen lehetett munkájára czéloz.

*

Végül legyen szabad a sajtó alá rendezés körül követett eljárásomra vonatkozólag a következőket megjegyeznem.

Az eredeti szöveget — a közösen megállapított írásmód szemmeltartásával — a lehető leghívebben közlöm. Változtatásokat csakis ott tettem, a hol kétségtelen toll- vagy sajtóhibára találtam. Ezek közé számítom egyes szavaknak itt-ott történt értelemzavaró kimaradását is, melyeket a szövegben zárójegy [ ] között pótoltam.

Az idézetek egybevetése sok nehézséget okozott és nem csekély fáradságomba került, a mennyiben Pázmány e különben is gyarló kiállítású művében semmivel sem jelzi, hogy a lapszélen megjelölt szerző, illetőleg mű a szövegben előforduló idézet mely mondatára vagy szavára vonatkozik. Én tehát az egyes idézeteket s az azoknak megfelelő forrásokat jelenleg dívó szokás szerint számokkal jelöltem meg.

Nyelvészeti, vagy inkább szómagyarázó jegyzeteket csak mérsékelve alkalmaztam, nem akarván világos dolgokat fölösen magyarázni. E tekintetben szorosan véve talán elegendő lett volna mindössze 8—9 elavult szó értelmét megfejtenem; de ha ezeken kívül még néhány szokatlanabb kifejezést is megcsillagoztam, remélem, eljárásomat az avatottabb nyelvismerő sem fogja hibául felróni. Kalauzul a szavak értelmezésében Szarvas Gábor és Simonyi Zsigmond Magyar Nyelvtörténeti Szótárát használtam, mely kitünő munka közrebocsátásával mind a szerkesztők, mind a M. T. Akadémia méltó hálára köteleztek minden nyelvéért buzgó magyar embert.

Megemlítem még, hogy a tárgyi jegyzetek összeállításában is arra törekedtem, hogy a szükségesek nélkül ne szükölködjem, a fölöslegesekben pedig ne bővelkedjem. Mennyire sikerült ezt elérnem, mások dolga leszen megitélni.

Reverendissimo Dno. Dno. FRANCISCO FORGÁCS *de* GHYMES, *Episcopo Comitique Nitriensi, Sac. Cæsareæ Majestatis Consiliario et Aulæ Cancellario etc. Domino Colendissimo.*

Auspiciis quæ cœpta tuis, opibusque recusa,
  Fas, referant nomen, ceu sacra signa, tuum.
Sic sic nempe suos repetunt tua flumina fontes,
  Dum caput agnoscunt te mea scripta suum.
Et quamvis labaro Imperii, te, infixa volucris
  Extulit, haud spernes, quæ tua, non mea sunt.

Spectabili ac Magnifico Domino Domino FRANCISCO NÁDASDI, *Comiti perpetuo terræ Fogaras et Castriferrei, Sacræ Cæsareæ Regiæque Majestatis Consiliario et ultra Danubium Supremo Capitaneo, Comiti Sproniensi, etc.* [1]

SALUTEM A SALUTIS AUTORE.

Nota tibi est, Vir Illustris, veterum tribunalibus incisa sententia: *Audi alteram partem.* Notum illud quoque, hostes de hoste gravissime loqui, dictaque eorum maledicta esse. Atque ideo probi, sincerique judicis officium esse, judicium, sententiamque suam, utriusque demum partis cognito jure pronunciare.

Qui statuit aliquid, parte inaudita altera,
  Aequum licet statuerit, haud æquus fuit. Senec. in Med.

Accusavit nuper Religionem Catholicam, Catholicosque universos de gravissimo idololatriæ crimine vitilitigator quidam et sciolus litterio, Stephanus Magyarinus. Accusavit sacratissimum

Imperatorem, Reges et Principes Catholicos. Accusavit bonam orbis christiani partem. Accusavit avos, atavos, proavos tuos. Hos omnes idololatras, hoc est gravissimo omnium, quæ excogitari possunt, scelere commaculatos, adeoque pene gentiles fecit. Nuperam suam noviciamque sectam, corniculæ instar, pennis venerandæ antiquitatis tegere, canam vetustate Religionem, velut altera Medæa, recoquere juvenemque facere, verborum præstigiis est conatus.

In hac vero tam atroci, accusatione dicam, an criminatione? te unicum suæ causæ judicem delegit. Sub tui nominis luce in lucem dedit, obscurus vir, obscuram suam scriptionem. Quam ego ut primum legi, vehementer miratus sum, veteres ac putentes nænias, toties jam protritas merces Agyrtam istum effrontem iterum producere, dissimulatis interim iis, quibus hæc talia jam pridem sunt ab orthodoxis convulsa stirpitus et pessumdata. Quamobrem (dicam quod res est) librum hunc non modo responsione, sed lectione quoque indignum judicabam; arbitrabarque non tantum ex ignorantia, verum etiam de industria inepte scriptum, plurimarumque rerum incondita varietate farctum, ut eo facilius a nobis contemneretur, et, si responsum nullum acciperet, facilius autor ipse epinicion canere posset. Sciebam etiam, ejusmodi esse vanitatem Prædicantium istorum, ut etiam cum reprehenduntur, modo publice nominentur, crescant. Atque ideo, si Magyarini tantum rationem haberem, hominem prorsus missum facerem.

Verum enimvero, quoniam non solum indignum judicabam, si Juda non dormiente, altum stertērent custodes ovilis Domini, sed verebar etiam, ne causæ desperatio silentium nobis indixisse videretur, neve tu, qui pro tua æquitate inaudita adversa parte sententiam ferre non soles, si taceremus, ad unius partis instantiam decernere cogereris: visum est ad ea quæ Magyarinus adfert respondere, et velut situlam adferre ad hoc, quod excitare conatur impietatis incendium restinguendum, ut si cui fascino suo imposuisset, si quem amentato jaculo læsisset, eum velut porrecta manu e tenebris in apricam lucem deducerem, ostenderemque, eminentes istos novi Evangelii præcones meros esse præcones, verbivendulos, rationes ac firmamenta illorum, meras ampullas, meras nugas, fumosque levissimos.

Sub tuo autem nomine libellum hunc emittere visum, non solum quia celebris tua fama et virtus, qua bello, qua pace conspicua, avita nobilitas, labor inexhaustus pro patriæ salute susceptus,

jam pridem in tui admirationem pariter et amorem me rapuere: verum etiam (quantum bonitati causæ ac tuæ integritati tribuam, vides) ut te judicem utriusque partis scriptio deligeret.

Ut autem operis ordinem in ipso vestibulo breviter aperiam: in primis, non percurram singula, quæ Magyarinus adfert; bona enim ac salubria quædam noxiis admiscet, haud multo secus, ac venefici, qui spissos venenosi pulveris grumos non inspergunt patinis, ne fraus propaletur, sed lautioribus cibis inferciunt ac permiscent, venena melle illita propinant. Quod ergo vitia insectatur, quod scelerum ultori Deo clades adscribit regnorum, quod disciplinæ castrensis dedecora, luparum exercitum detestatur, probe id: sed e nostra penu.

Solum igitur virulenta in Catholicam Religionem, ejusque Antistites convicia: imposturas manifestas, putida mendacia Magyarini breviter percurram, ita tamen, ut quæ perturbatum ipsius ingenium, velut arenas sine calce, sine ordine, sine firmamentis rationum, temere sparsit, in ordinem redigam, vim illis ac formam addam, nec morem Doctorum novi Evangelii sequar, qui vel false eludendo, conviciis ac dicteriis, vel callide dissimulando, fuco ac verborum lenociniis, firmissima nostrorum argumenta eludunt; sed nodos omnes, in quibus vis argumentorum Magyarini delitescit, aperiam et ad veræ Theologiæ amussim revocabo. Nec agam litigiose, sed quam potero placide. Quod si interdum maledicentissimum hominem (ne sibi nimium sapere videatur) asperius compellavi, id fateor, invitus feci, sed non alio fine, quam solent chirurgi ferro et igne emarcidum ulcus tangere; neque enim mihi certamen est cum Magyarino de palma maledicis destinata, hanc enim et ipsi, et reliquis prædicatoribus libens volensque concedo.

Unum modo illud te, per animæ tuæ, per patriæ (quam fuso etiam sanguine jam pridem sustines) salutem, per quicquid tibi charum, oro obtestorque Vir Illustris, ut tantisper judicium, sententiamque tuam suspendas, dum meas quoque commentationes perlegeris, et si quæ forte præjudicia animo tuo insederint, ea nunc ad tempus, dum utriusque partis jura pervestigas, seponito, non ante sententiam de re tota feras, quam momenta rationum utrinque ponderaris. Aequum non est, te, virum tanta prudentia, tanto rerum usu ac tractatione celebratissimum, vulgi morem sequi, quod statim ac videt dissidentis a se scriptionem esse, damnat ante, quam quid illud sit quod damnat, penitus inspiciat. Te vero,

cum ad Magyarini dogmata animum reflectis, meminisse decet,
Cassiodor. *Originem esse sævissimi erroris in suspectis autoribus amare totum, et sine judicio defendere, quod invenias.* Itaque ne erres Vir Illustris, præjudicium omne removeas, gravem et liberam dijudicationem
Aug. De util. cred. c. 1. adhibeas, et ut Augustinus monet, *Rem cum re, causam cum causa, rationem cum ratione conferas.* Importune enim, et imprudenter faciunt hodie plerique Evangelici, qui opinioni suæ præjudicatæ tantum tribuunt, ut contra id, quod ipsorum cerebro insedit, nihil posse, non modo vere, sed ne probabiliter quidem dici, arbitrentur, susceptamque semel opinationem omnibus modis, qua jure, qua injuria defendunt obstinate.

Scio difficile esse, animum suo pondere eo ferri non sinere, quo jam pridem obfirmata rapere consuevit opinio. A te tamen, qui animo imperare soles tuo, pro tua singulari humanitate id impetraturum me confido. Areopagitas itaque judices hac quidem in re imiteris, etiam atque etiam rogo. Ii enim clausis omnibus, quæ lucem refundere possint, spiraculis, in obscuro loco causas cognoscebant, ne personæ, quas inter lis versabatur, conspici possent, sola rationum momenta auris perciperet. Tu similiter fac, causamque ipsam nudam consideres. Ita te Deus nobis ac patriæ sospitem velit. Vale.

Radosniæ, Pridie Idus Octob. M.D.CII.

Epinicium a nobilibus et eruditis juvenibus Reverendissimi Domini FRANCISCI FORGÁCS *Episcopi Nitriensis ac Cancellarii, alumnis Sellyensibus, oblatum* STEPHANO MAGYARINO.

IN MAGYARINUM.

Qui se in præfatione summaria augurem, fatidicum, divino flamine doctum vocat.

Præco, augur, vates, quanto diaphragmate distant?
Quanto divinum flamen, et augurium?
Cuncta hæc collegit Magyarinus, qui simul augur
Est, vates, verbi præco, sophista simul.
Qua tractat divina fide, qui sponte fatetur
Auguris hoc scriptum? Ex *Nomine* et *Omen* habe.

IN EUNDEM.

Recoquentem instar Medeæ canam fidem.

Quid mirum Aesonii gelidum juvenescere corpus:
Arida si in viridem versa senecta virum?
Pubescit tibi cana fides, Magyarine, recocta,
Nec satis est: juvenis cana fit arte tua.
Sæcula *Præcones Verbi* si prisca tulissent,
Nullum figmentis orbe fuisset opus.

ALIUD.

Dum coquis et recoquis tua dogmata, quid facis? audi:
Ut fidei coctæ non sit in orbe fides.

STEPHANUS MAGIARINUS.

Anagramma.

Pus in haris manat: suge.

Non ego sic fœtere in haris pus æstimo fœdum,
Verba tuis fœtent, ac Magiarine, libris.
Cum tua scripta igitur, cum tu, pus atque mephitim
Spiretis, tua quod protulit urna, bibe.
Si bibere haud valeas spissum pus, quod tibi de te
Pus in haris manat: suge. Sapitne? Tuum est.

IN FALSUM ANAGRAMMA MAGIARINI.

Oblatum a frontisterio, in quo litera M adsciscitur.

Sapit herus magnanimus.

Pus in haris manans sugendum cum tibi felix
Nomen et agnomen dent Magiarine: quis hic
Ingenii sublimis apex, qui e stercore tali
Gemmam (*magnanimum* te vocitando) legit?
M falso adjectum tolle, et fis *agnanimus*, cui
Ceu pecudi, grandis sit stupor ingenii.

IN FRONTISTERIUM.

Qui Magyarinum vocat Seniorem in Ecclesia Christi Primarium.

Certastis, certatis adhuc, duo fulgida mundi
Lumina, de primo sedis honore Petri.
Roma tuum dicis, proprium Bizantium adoptas,
Utraque primatus poscis honore frui.
Inclita jam resecate soli duo lumina litem,
Frontisteriacis cedite judiciis.
Prima tibi cedat *Magyarine* hæc gloria terris.
Pontificum extremus *(sic placet)* esto locus.

INDEX.

Ez könyvecskébe foglalt fő fő dolgoknak rövid summája.

Az Keresztyén Olvasónak!

Két dologrúl akarálak, keresztyén olvasó, ez könyvnek elein inteni.

Először, hogy sok helyen az nyomtatásba fogyatkozások estek az igíknek és bötűknek elváltoztatásába, megszaggatásába, öszvefoglalásába, elhagyásába, hozzá adásába. Kinek oka lőn, nem csak, hogy az könyünyomtató * Magyar nyelvet nem túd, de azis, hogy én magam távul lévén az Typographustúl, nem vígyázhattam úgy reá, a' mint akartam vólna. Ennek-okáért, mivelhogy vöttem eszembe, hogy igen haszontalan dolog az könyüben történt fogyatkozásokrúl hoszszú lajstromot csinálni, holott ezt senki meg sem tekínti: csak kéz írással corrigáltatám meg az derék fogyatkozásokat; sok aprólék vétkeket, mellyeket akár-kiis eszébe vehet, helyén hagyván. Másodszor: Ne csudálkozzál, ha az régi szent Doctoroknak sok Deák sententiáit látod; mert ezeket hogy deákúl írnám, az kételenség mívelteté, tudván, hogy nagyob ereje és böcsűlleti légyen, mikor azon szókat olvassuk, mellyeket az régiektűl vöttünk, hogy-sem ha mí magunk más nyelvre fordítanojok.**

ELSŐ RÉSZE.

Az Magyari István írásának és az Feleletnek summája.

Nem hejába hatták vala meg régen az Athénásbéli itílő-mesterek, hogy a' kinek valami dólga vólna előttök, elhagyván az exordiomot vagy elől-járó beszédet, mindgyárt az derék dologhoz szólna és azt erőssíteneje meg bizonságival; mert jól vészik vala

* Könyvnyomtató. *Könyü* a *könyv* szó régibb alakja.

** *Fordítanók.* Tárgyas ragozásban a föltételes mód egyes számú harmadik, és többes számú első és harmadik személyét mindig ez elavúlt alakban használja.

Arist. 1. Rhetor.

eszekben, hogy efféle exordiomokba sok heába-való, hízelkedő és az ellenség gyűlöltetésére való hamisságokat szoktak vala az emberek minden bizonságnélkül elő-számlálni, ezekkel akarván megháborítani az Bírák értelmét.

Ugyan ezen törvént szabhatnák méltán az mostani Új Tanítóknakis, kik mikor valamelly könyvet nyomtatnak, minek-előtte az derék dologrúl kezdgyenek szóllani, az elől-járó levélbe iszonyú, oktalan, kezes lábos szitkokat és hazugságokat fűznek egy hoszszú koszorúba, mellyekkel az Pápa és az igaz tudomány gyalázattyával, még az harcz-előtt, csak könyű csatával, le akarják tapodni az ellenséget. És miképpen az kígyó minden mérgét az fúlákjában bocsáttya, mikor valakit meg akar sérteni: azonképpen ezekis az ő ártalmas mérgeket, szidalmazó és káros hazugságokat az Præfatióban taszíttyák.

Hunn. præfat. de Eccl. et de Indulg.

Ez hogy így légyen, künnyen eszébe veheti akár-kiis, ha nem csak az Hunnius [2], de az Magyari István írásánakis kezdetit megtekínti, melyben (mivelhogy büdös és nyúló bornak poshatt káposzta czégére) tapasztalható * hamisságokat hord nagy rakásba, hogy innen eszünkben vehessük, minémű légyen az tudomány, melynek ily czégért emel.

Hogy pedig job rendel ez könyüben foglalt dolgokat megrostálhassuk: lássuk summába, micsoda újságot hoz Africából az Fertő mellyéki tanító.

Az Ország veszedelmének okát mutattya meg ez könyvecskébe: és rövid szóval megmondván, azt taníttya, hogy az romlásnak nem egyéb az oka, hanem az bűn, mellyért ostoroz Isten bennünket. De az bűnök-között legnagyobbnak mondgya lenni az mi hitünkön valóknak hamis tudományokat. És annak-okáért azt mondgya, hogy nem ők, hanem mí vagyunk ez ország veszésének okai. Sőt ők, mint egy Atlások, vállokon tartották eddigis az eget; mert régen nyakunkba szakatt vólna, régen mind elvesztünk vólna, ha ők nem óltalmaznának.

Ezeket hogy elhitethesse az emberekkel, Négy rendbéli dolgot akar megmutatni.

Először. Hogy méltatlan mondgyák ő-róllok, hogy az ő vallások új. Mert ez, úgymond,[1] igen régi és nem mostan támadott vallás, kit azzal bizonyít, hogy ők semmiben el nem szakattak amaz régi Négy szent Conciliumoktúl, semmit ezek-ellen, tudni illik az

[1] In epist. dedicat. fol. 1.

* Tapintható, kézzelfogható.

Nicæa, Custanczinápoly, Efésom és Chalcédonbéli gyöleközet, vagy a' Szent Athanásius vallása-ellen nem tanítnak. Annak-fölötte azoktúl az harminczegy Római Pispököktűl (kiket, úgymond,[1] most Pápáknak hínak), kik Linustúl-fogva Melchiádesig vóltak, nem külömböznek, hanem ezekkel ők eggyet értnek; ezektűl pedig elszakattak, úgymond, az után következő Római Pispökök. Végezetre Ádám, Séth, Noë, Ábrahám és az Proféták ugyan azon hiten vóltak, úgymond,[2] mellyen ők, és annak-okáért az ő tudományok új nem lehet.

[1] Dedicat. fol. 5.

[2] Fol. 2.

Másodszor. Azt mondgya, hogy az Pápisták hiti új és az Pápáktúl egyszeris, mászszoris tataraztatott és faragtatott. Mert, úgymond,[3] az Mise új találmány. Hogy csak egy szín-alatt adatnék az Úr vacsorája, Innocentius találta. Hogy mászszorrais megtartassék az Úr vacsorájabéli kenyér, Innocentius tertius parancsolá. Honorius tertius gondolá, hogy az Misében az ostya felmutattatnék; azután Innocentius quartus azt parancsolá, hogy az emberek akkor térdre esnének. Az hetedik Alexander gondolá, hogy az Misében az borhoz vizet öntenének.[4] Az Papoktúl az házasságot Siricius, Pelagius secundus, Gregorius septimus tíltá meg. Az első Gergely Pápa szerzé, hogy bőjt napokon húst és tejet ne égyenek az emberek, az Apostol-ellen, ki ezt ördögi tudománnak mondgya lenni.[5] Az harmadik Innocentius találá az súgva-való gyónást, mellyet Nectárius Custanczinápolyi Patriárcha megtílta. Az negyedik Felix szerzé az halálra betegűlteknek olajjal való kenésseket. Ennek-fölötte az lélek váltságot és halottakért-való Misétis az Misefaragó Papok szerzék, úgymond, hogy töb pinzt nyerhetnének. Ezen-kívűl egyéb rend-tartásokat és aitatos szokásokat hoz-elő, mellyek az hitet nem illetik, tudni illik: az viaszbúl csinált bárány képeket, az szentelt vizet, az szolosmát; az Bódog Aszszony és töb szentek innepe illését*; és ezeket mindennapi újságoknak mondgya lenni.

[3] Fol. 2.

[4] Fol. 3.

[5] 1. Tim. 4.

Harmadszor. Az Pápák és töb Egyházi embereknek életét és magok viselését hozza-elő és rágalmazza. Az Pápák, úgymond,[6] magok-felől azt hirdetik, hogy ők nem emberek, hanem Istenek, kiknek az Apostolok-ellenis szabad akár-mit cselekedni, és az természetetis elváltoztatni, és az hamisságból igazat csinálni. Sokan közzűllök fajtalanok, ördöggel társalkodók, szentséggel kúfárkodók vóltak,[7] és annak-okáért az Salisburgi Eberhárd Érsek[3] Antichris-

[6] Fol. 2.

[7] Fol. 5.

* Vagy: üllését; *üll, ill* igétől. Régibb iróknál *üdlés, idlés* alakban is előfordul.

[1] Fol. 31. tusnak híjja az Pápát.[1] Az papok és egyházi emberekis az gonoszságnak és fösvénségnek és tobzódásnak adták magukat, mivelhogy az váltságotis pinzen adgyák,[2] mert egy könyü vagyon, *Taxa sacræ pœnitentiariæ,* melyben meg vagyon írva, minden bűnt mennyi pinzen kellyen megváltani.

[2] Fol. 25.

Az Egyházi emberek gazdagságais igen ál gyomrán* Magyari Uramnak.[3] Szent Péter, úgymond[4], hálóját elhatta, és mindenét; nem vólt országa és három rend coronája, mint az Pápának; az fejedelmekkel lábát nem csókoltatta: tehát bizonyára Szent Pétertűl nem vette az Pápa az ő birodalmát és uralkodását, mellyet tílt nem csak Szent Péter,[5] de Christus Urunkis.[6] Sőt Szent Pál *2. Thess. 2. v. 10.* efféle uralkodást Antichristus jelének mondgya lenni. És ez-okon Szent Bernárd (kit Magyari fol. 143. szentnek hí) Eugénius Pápának így ír[7]: *Petrus nescitur aliquando processisse, vel gemmis ornatus, vel sericis; non tectus auro, non vectus equo albo, nec stipatus milite, &c. In his successisti non Petro, sed Constantino. Consulo toleranda pro tempore, non affectanda pro debito.* És ez előtt egy kevéssé így írt vala: *Inter hæc tu Pastor procedis deauratus, tam multa circumdatus varietate. Oves quid capiunt? Si auderem dicere, dæmonum magis, quam ovium pascua hæc. Scilicet sic factitabat Petrus, sic Paulus ludebat? &c.* Másuttis így szól Szent Bernárd[8]: *Factum te superiorem, dissimulare non possumus; sed enim ad quid, omnimodis attendendum. Non enim ad dominandum, opinor. Nam et Propheta, cum similiter levaretur, audivit: Ut evellas et destruas &c. Quid horum fastum sonat? Rusticani magis sudoris schemate quodam labor spiritualis expressus est.* És egy kevés szó-után, szólván ez világi uraságról: *Esto ut alia quacunque ratione hæc tibi vendices, sed non Apostolico jure. Nec enim ille tibi dare, quod non habuit, potuit; quod habuit, hoc dedit, sollicitudinem super Ecclesias. Numquid dominationem? Audi ipsum: Non dominantes in clero. Vox Domini est: Reges gentium dominantur, vos autem non sic. Planum est: Apostolis interdictum dominatum. I ergo tu, et tibi usurpare aude, aut dominans Apostolatum, aut Apostolicus dominatum. Plane ab alterutro prohiberis. Si utrumque simul habere voles, perdes utrumque.*

[3] Fol. 131.
[4] Fol. 29.
[5] I. Pet. 5, 3.
[6] Luc. 22, 25. Mat. 6, 24.
[7] L. 4. de Considerat.
[8] L. 2. de Considerat.

Azonnis törődik Magyarinus Deák,** hogy megvisgállya, honnan kerűlt légyen az Pápa kezében az uraság.[9] Mert Constantinus azt nem adta néki, mivelhogy afféle donátióról nem emleke-

[9] Fol. 30.

* *Szólás.* Bántja, bosszantja, izgatja. — ** Tanúlt, iskolázott, tollforgató ember.

zett sem Eusébius, sem Socrates, Theodorétus, Ruffinus, Eutrópius, Orósius, Zonaras, Nicéforus, &c. Sőt nemis adhatta Sylvesternek, mert immár megis hólt vólt Sylvester, mikor Constantinus keresztyénné lött és az Nicomédiabéli Eusébius Püspöktűl megkereszteltetett, az mint sok régi fő Doctorok megmutattyák.

Azonnis panaszolkodik, hogy az Catholicusok üldözik és kergetik az Lutheristákat.[1] Még az földbőlis kiássák, úgymond, tetemünket, maga* az hitért nem kellene egymást felmészárlani, mert Christus nem azt parancsolta, hogy a' ki az Evangéliomot nem vészi, azt öllyed, vágjad.[2]

[1] Fol. 39. & 137.

[2] Fol. 41. & fol. 102.

Negyedszer. Azt mondgya, hogy mí bálványozók vagyunk, Istentelen hamisságokat tanítunk, és ezt tizenkét dologgal bizonyíttya, mellyeket ez könyünek negyedik részébe elő-számlálok. Ez rendi és rövid sommája az Magyari írásának.

Ezekre Isten segítségébűl illyen rendel felelek meg.

Ez könyünek Második részébe szem látomást megmutatom, hogy az tőllünk elszakatt Lutheristák és Calvinisták vallása olly új, hogy soha csak egy ember sem vólt az Apostoloktúl-fogva Luther és Calvinusig, ki azt vallotta vólna az hit dolgaiban, az mit ezek, úgy értette és magyarázta vólna az Szent Irást, mint ezek; arra kötvén magamat, hogy egész ezer ötszáz tizen hét esztendeig, az Apostolok-után, csak egy embert sem mutathatnak, a' ki véllek eggyet értett légyen.

Az Harmadik részében azt mutatom meg, hogy az mi hitünk nem új, és nem emberi találmány.

Az Negyedik részében megbizonyítom, hogy az egyházi emberek gonosz élete semmit nem árt az igaz vallásnak; az Lutheristáknak pedig önnön magok írásibúl megmutatom, hogy sokkal gonoszb és fesletteb életűk ők az régi hiten való keresztyéneknél.

Az Ötödik részében megmutatom, hogy mí bálványozók nem vagyunk.

Végezetre az Hatodikba megmutatom, hogy nem mí, hanem az Lutheristák okai minden nyomorúságinknak és kárvallásinknak.

* Jóllehet, noha, pedig.

MÁSODIK RÉSZE.

Hogy az Lutheristák hiti és vallása új hit és új vallás légyen.

Csuda mely igen ál gyomrokon ez mostani Újítóknak, hogy azt vettyük szemekre és bátran ez világ hallására mondgyuk, hogy az Apostoloktúl-fogva ezer ötszáz tizen hét esztendeig soha egy szent Mártyr, egy Doctor, egy lelki pásztor, egy keresztyén, sőt soha egy eretnek ember sem vólt, ki ollyan vallásban lett vólna, minémŭbe vannak az Luther és Calvinus követői. Soha egy gyöleközet, egy váras, egy falu, egy ház, egy személy nem találtatott, ki ezekkel eggyezett vólna. Egy könyü, egy szentegyház kőfala, egy embernek emlekezeti bizonságot nem tészen arrúl, hogy valaha, valaki ollyan vallásban lött vólna, ollyan kaptára ütötte vólna vélekedését, minémŭre ütötték ez mostani új Atyafiak.

Ennek-okáért mikor reá szoríttyák, őmagoknak meg kel valłaniok, hogy az Apostoloktúl-fogva Luther Mártonig senki az Evangéliomot és az hit dolgait úgy nem értette és magyarázta, mint ők: és ez az oka, hogy oly igen vítattyák minnyájan, hogy az Anyaszentegyház eretnekségbe eshetik és tévelgésbe. Hogy az hamisságtól, az Antichristustúl tellyességgel lenyomathatik, elrejtethetik, és hogy az Anyaszentegyház megesmérhetetlen légyen.

Ezeket csak azért taníttyák, mert láttyák ő magok, hogy az Luther Márton párt ütése-előtt az ő vallásoknak sohúlt még csak hírét sem hallották az emberek, nem hogy valaki azt követte vólna: nem egyébért szidalmazzák és káromlyák* az régi szent Atyákat, hanem azért, hogy ezeknek vallásoktól elszakattak. Nem egyébért szól imígyen Vithakérus[4]: *Patres omnes erraverunt. Fatemur, quosdam errores papisticos antiquos esse et a Patribus defendi*[1]. És ismég[2]: *Quicquid post Christum et Apostolos proferunt, etsi ex Polycarpo, Ignatio, Irenaeo, Justino Martyre et similibus proferant, nos id antiquum esse negabimus.* És viszontag[3]: *Doctissimi Patres et sanctissimi Episcopi errores suos posteris tradiderunt. Quis enim negabit, Hieronymum et Gregorium pios Patres fuisse, quos tamen multa absurde docuisse constat, et Scripturas perverse interpretatos.* És az mint másutt megbizonyítom, ő magokis gyakorta azzal

[1] Witaker de Eccl. q. 5 c. 7. fol. 470.

[2] Ibid. fol. 389. Similia Calvin. l. 4. c. 17. n. 39. et 43.

[3] Quæst. 3. c. 1. f. 229.

* *Káromolják:* gyalázzák, becsmérlik.

dicsekednek, hogy az Apostoloktúl-fogva soha oly tiszta Evangéliom nem hirdettetett ez világon, mint ő idejekben. Nem egyébért szól így Melanthon in 1. ad Cor. cap. 3: *Statim initio Ecclesiæ scriptores obscuraverunt doctrinam de justitia fidei, auxerunt cæremonias, duriores sunt in cælibatu præcipiendo, miscuerunt mortuorum invocationem.* Ezeket, mikor valóba reá szoríttyák, nagy szemtelen merésséggel nyilván mondgyák. Mindazáltal, valamig az kételenség reá nem viszi, soha azt nem merik mondani, hogy az Apostolok idejétűl-fogva Luther Mártonig minnyájan tévelgők, Antichristus rabjai, bálvány imádók, eretnekek vóltanak.

Mert Legelőször jól tudgyák, hogy az Istennek erős fogadása tartya, hogy az Christustúl fundáltatott Anyaszentegyház mind világ végéig tart,[1] és az Szent Pál mondása-szerént[2] minden üdőben Doctori és Pásztori lésznek, kik az tévelgéstűl mególtalmazzák. Tudgyák, hogy az Istennek háza, az Anyaszentegyház, nem fövenyen, hanem erős kő-sziklán vagyon éppítve, mellyet az ördögöknek ereje le nem onthat. Az igaz tudománnak égő lámpását az véka-alá nem rejtheti, az hegy tetején éppűlt várast pad-alá nem dughattya semmi nyavalya és üldözés, amint nyilván lenyomta vólna, meggyőzte és elfogyatta vólna, ha mindgyárt az Apostolok-után úgy elpusztúlt vólna, hogy csak egy ember, csak egy tanító, csak egy mártyr ne találtatnék, mely bálvány imádásba, Antichristus szolgálattyában, eretnekségben nem esett vólna.

[1] Isai. 61, 8. Ezech. 37, 26. Joan. 14, 16.

[2] Ephes. 4, 11.

Másodszor aztis jól láttyák, hogy ha Luther Mártonig tévelygett ez világ, ebből a' következik, a' mit illyen szókkal ír Lirinensis [5]: *Necesse est, ut omnes omnium ætatum fideles, omnes sancti, omnes casti, continentes, virgines, omnes clerici & sacerdotes, tanta confessorum millia, tot martyrum exercitus, tanta urbium, tanta populorum celebritas & multitudo, tot insulæ, provinciæ, reges, gentes, regna, nationes, totus postremo jam terrarum orbis, per catholicam fidem Christo capiti incorporatus, tanto sæculorum tractu, ignorasse, errasse, blasphemasse, nescivisse quid crederent, pronuncientur*[3]. Tudgyák, hogy ha őkis azt mondgyák az mit Manichæus és Montánus, hogy az igasságot, mely sok esztendőtül-fogva az kútban esett vólt, ők hozák az nap fényére, mellyet egy Tanító sem tudott ő-előttök: méltán mi-tőllünk azt hallyák, a' mit Tertulliánus, Nazianzénus, Hierónymus, Cassiánus, Hilárius mond efféle újítóknak. *Ecquid,* úgymond Tertulliánus,[4] *verisimile est, ut tot ac tantæ Ecclesiæ in unam fidem erraverint? Variasse debuerat error*

[3] Vinc. Lirin. contr. profan. novit. c. 33.

[4] De præscript. c. 29.

doctrinæ Ecclesiarum. Cæterum quod apud multos unum invenitur, non est erratum, sed traditum. Scilicet aliquos Marcionitas & Valentinianos (Lutheranos &c.) *liberanda veritas expectabat: interea perperam evangelizabatur, perperam credebatur, tot millia millium perperam tincta, tot opera fidei perperam administrata, tot virtutes, tot charismata perperam operata, tot sacerdotia, tot ministeria perperam functa, tot denique martyria perperam coronata. Hoc si ita est, neglexit officium suum villicus Dei, Christi vicarius, Spiritus S., sinens interim aliter credere, quam ipse per apostolos prædicabat. Si non perperam, quale est, ut ante hæreses fuerint, quam vera doctrina? In omnibus veritas imaginem antecedit, postremo similitudo succedit, & satis ineptum est, ut prior in doctrina hæresis*

[1] c. 31.

habeatur. És ez-utánnis, *Revertor,* úgymond,[1] *ad principalitatem veritati, & posterioritatem mendacitati deputandam, ex illius parabolæ patrocinio, quæ bonum semen primo a Domino seminatum constituit, avenarum autem sterilis fœni adulterium ab inimico diabolo postea superducit. Ita ex ipso ordine manifestatur id esse dominicum et verum, quod fuit prius traditum; id autem extraneum & falsum, quod sit posterius immissum.* Nazianzénusis, *Absconditam post*

[2] Epist. 2. ad Chelid.

Christum sapientiam nobis annunciant, úgymond,[2] *rem lachrymis dignam. Si enim triginta his annis fides originem habuit, cum quadringenti fere anni ab eo tempore fluxerint, quo Christus palam conspectus: inane toto tempore fuit evangelium, inanis fides nostra, & martyres quidem frustra martyrium subierunt, frustra tales tantique*

[3] Ep. ad Pammach. & Ocean. de error. Orig.

antistites populo præfuerunt. Hieronymus pedig így szól[3]: *Cur post quadringentos annos docere nos niteris, quod ante nescivimus? Usque in hanc diem mundus christianus sine hac doctrina fuit.* Cassi-

[4] L. 7. de incarn. c. 30.

ánus [6] penig Nestóriusnak így szól[4]: *Et tu, o impudentissime, catholicæ plebis exitiosa contagio, sacerdotes semper illæsæ fidei infamas, magistrorum priorum vitio plebem Constantinopolis errare? Tu ergo emendator priorum antistitum? Tu condemnator veterum sacerdotum? Tu Gregorio excellentior? Tu Nectario probatior? Tu Joanne, omnibusque orientalium sacerdotibus præstantior?* Hilárius

[5] L. de synod.

végezetre[5]: *Cogitemus tot sacerdotes sanctos jam quiescentes, quid de nobis Dominus judicabit, si nunc anathematizentur a nobis?*

Ezeket azért és sok töb efféle dolgokat láttyák az mostani Újítók hogy míis mind szemekre vethettyük az régi szent Atyákkal, ha azt kezdik mondani, hogy az ő tudományok új és az Apostolok idejétűl-fogva sohúlt nem vólt Luther Mártonig.

Mit mondgyon Hunnius ez dologhoz.

Értém* jó Magyari Uram, hogy Hunniusnak az Ecclésiárúl írt könyvét magyarrá fordítottad és ímmár nyomtatodis. Ennek-okáért, noha az te könyvedre való feleletnek szüksége nem vólna, mindazáltal ím elődbe adom, a' mit ez dolog-felől mond Hunnius abban az könyvecskében.

Ennek-okáért Hunnius[1] és az vele egy pórázon futó Tanítók[2] azon mesterkednek, hogy az ő találmányokat jóvá tegyék, és annak-okáért azt mondgya Hunnius, hogy vóltak sokan Luther-előttis, kik azt tanították, az mit ők, kiket elő-számlálván.

[1] Præfat. lib. De Eccles. & fol. 80.

[2] Flacius in Catalogo Testium Verit.

Legelőször azt mondgya, hogy az régi Szent Atyák-közzűl (kiknek egynihány homályos mondásokbúl akar, mint Ádám az fügefa-levélből, berhét** csinálni az ő rútságok födözésére) sokan véllek eggyet-értnek. Ezeket elő-számlálván, Szent Bernárdot, Panormitánust[7], Udalricus vagy Ulricust Augustabéli püspököt[8], Mantuánust[9], Petrarchát; az Császárok-közzűl az második Friderik és Henricus Császárt hozza-elő, kik az Pápát szidalmazták és kárhoztatták.

Másodszor hozza-elő az Görög Ecclésiát, mely az Római vallástúl elszakadván, az Pápát kárhoztatta.

Harmadszor az régen kárhoztatott Eretnekeket: Joviniánust, Vigilantiust, Valdensest, Vicleffet, Hust, kiket mind szenteknek neveznek az Lutheristák.

Negyedszer: Ha senki ezek-közzűl nem vólt vólnais, az Pápa birodalma* alatt (azt mondgya) az Istennek Anyaszentegyháza az megkeresztelt ártatlan gyermekekből vólt öszveszedve, kik az Pápa birodalma-alatt igaz Christus tagjai, igaz Anyaszentegyháza valának.

Ötödször végre azt mondgya, hogy az Istennek sok elrejtett titkos szentei vóltak, kik tellyes szível szolgáltak Istennek, noha ezekrűl nincsen semmi emlekezet az régieknél, mert az Pápa hatalma-miatt szólni nem mertek, hanem lappangottak és elrejtve vóltak.

Efféle eszes feleletit Hunniusnak mikor olvasom, jut eszemben egy Szásznak históriája, ki mikor az hadból megjőne és kérkednejek, hogy ő száz Törököt vágott volna le, mondának néki: Had aláb, jó Szász. És ő viszontag: Bizony, ha száz nem vóltis, vagyon ötven. De addig mondák néki, Had aláb jó Szász, hogy

* Megtudám. — ** *Berhe* vagy *börhe:* alsó-nadrág, ing. — *** Uralma, hatalma.

csak egyre juta. Végre azt mondá, hogy az erdőn által futván, az kópját hátra tartotta, és azt bizonnyal tudgya, hogy erőssen szuhogott az kópja és valami beléis ütközött: alíttya,* hogy Török vólt. Szintén így cselekeszik az mi Szászunkis Hunniusis. Legelőször igen fen kezdi, az régi Szent Atyákat emlegeti, végre még az bölcsőbéli Gyermecskékkelis megelégednék. Minden óltalmát ésbizodalmát az pólyában helhezteti, az ártatlanokra bízza az ő hiti óltalmát; de ezektőlis elhagyatván, oly tanút, oly bizonságot keres, kit soha senki sem látott, sem hallott, sem esmért, hanem ha Hunnius az Saxóniai temérdek ser-után, homályos álmában látta vólna ezeket.

De mindazonáltal, rostállyuk meg rend-szerént ezeket az feleleteket, mert jól tudom én, hogy valamit Hunnius kifecseg, mind aranyas némely Magyaroknál, kik talám azt alíttyák nevéhez-képest, hogy Hunniusis Hunnus légyen.

Az Régi Sz. Atyák-felől bízvást mondom: Soha senki közzűllök nem vólt, ki Lutherrel vagy Calvinussal eggyet értett vólna azokban az dolgokban, mellyekben ezek tőllünk elszakadtak; sőt nincs senki közzűllök, ki ezek tudományát nem kárhoztatta vólna, és csak egy régi Szent Doctort sem mutathatnak az mostani Újítók, ki az hitben Lutherrel és Calvinussal eggyet értcsen.

Nem mondom, hogy az Szent Atyáknak némely homályos mondásit magok óltalmára elő nem hozzák; mert miképpen még az Christus tagadókis az Szent Irást hozzák óltalmokra és annak valamely homályos mondásával, mint egy hályoggal, akarják az embernek szemét békötni, noha ez nyilván ellenkezik velek: azonképpen ezekis az Szent Atyáknak némely homályos mondásit előhozhattyák, mert ugyanis ez minden tévölygőknek az ő szokások, úgymond Vincentius. *Haeretici captant plerumquę veteris cujuspiam scripta paulo involutius edita, quae pro ipsa sui obscuritate dogmati suo quasi congruant, ut illud nescio quid, quodcunque proferunt, neque primi neque soli sentire videantur.* Mely dolognak elégséges jele csak azis, hogy a' minap az Ratisbónai Colloquiumba[10] Hunnius még az Perérius jesuita[11] írásávalis bizonyítani akará az ű tévelgését, és szinte ezenképpen bizonyítnak az Szent Atyákkalis. De csak azt kívánnám tűlök, kössék arra magokat, hogy a' mit Szent Ágoston, Hierónymus, Chrysostomus, Ambrosius, Cypriánus, Gregorius, Bernardus etc. vallottak, őkis ugyan azont akarják

Lirin. contr. profan. novit. c. 11

* Gondolja, véli, úgy hiszi.

vallani, és úgy tekíncsük meg, az mit ezek, nem egy avagy két helyen, a' hol más dologrúl szólván valamit homályosson ejtettek, hanem a' mit gyakran és oly helyen tanítnak, a' hol szánszándékkal megmagyarázták az ő értelmeket * és vallássokat ez dolgokról: és megláttyák, mely nyilván megmutattyuk, hogy ezek eggyet értettek mi-velünk, külömböztek ő-től lök.

Sz. Ágoston, Sz. Hierónymus, Sz. Ambrús, Chrysostomus, Cypriánus és többennis az Purgatórium-felől, az szenteknek való imádság-felől, az Úr vacsorájárúl, az Misében való áldozatrúl, az töb dolgokrúl, mellyeket tí mi-bennünk kárhoztattok, ugyan azont és azon szókkal hittek és tanítottak, a' mit mí, mint igen szépen megmutattya Jodocus Coccius *in Thesauro Catholico*[12], Pistorius *Epist. 3. contra Pappum*[13]. És ha restelled Sz. Ágostont, Hierónymust és Ambrosiust megtekínteni, csak tekíncs ** meg az Augustiniána, Hieronymiána, Ambrosiána Confessiót[14], meglátod, hogy igaz, az mit én mondok. Énis ezután ennihány dologban, megmutatom, mely igen eggyezzenek mi-velünk ezek az szent Doctorok, mely igen külömbözzenek tőlletek.

Sz. Bernárdot noha Hunnius erővel Lutheristává akarja tenni, mint teis, mindazáltal, a' ki csak belé tekíntett vólnais valaha az Sz. Bernárd írásába, azt szemptelenségnékül nem mondhatta vólna. Mert ez könyünek negyedik részébe bőven megmutatom, hogy soha Szent Bernárd az Római Pápák vallásátúl el nem szakadott. De mivelhogy tí közönséges-képpen*** azt mondgyátok, hogy Sz. Gergely Pápáig Antichristussá nem löttek vólt még az Római Pápák, hanem az-után estek tévelygésbe: ím kedvedért csak az egy Sz. Gergelyből megmutatom, mit vallott légyen ő azokrúl az dolgokrúl, mellyeket tí most mi-bennünk szidalmaztok.

Sz. Gergely azért nyilván taníttya: Hogy sok meghólt embereknek lelke a' Purgatóriumba tisztíttatik *lib. 4. Dialog. cap. 25. & 39. lib. 2. in 1. Regum cap. 3. in fine & in 3. Psalm. pœnit. initio.* Hogy az meghólt szentek segéllyenek minket *lib. 2. Dial. cap. 38. ubi quærit, Cur plus in uno, quam alio loco juvent? lib. 3. cap. 24. & 25. lib. 4. epist. 34.* Hogy az negyven napi bőjtöt meg kellyen illeni *hom. 16. in Evang. lib. 3. in 1. Reg. cap. 4. sub finem, lib. 5. cap. 1. in medio.* Hogy az papoknak házasságnékül kellyen élniek *lib. 1. epist. 42. & habetur dist. 28*

* Nézetöket, véleményöket. — ** A parancsoló egyes második személyében, ha az igealak *ts*-sel végződik, a *d* tárgyhatározó rendesen elmarad. — *** Általában.

can. Nullum & ad interrog. Aug. c. 2. Az apáczák és barátok szerzetit javallya *lib. 1. epist. 23. lib. 3. Indict. 12. epist. 11. ubi prohibet juvenculas abbatissas creari, lib. 1. Dial. c. 4. lib. 2. c. 4. lib. 4. c. 51. Et in Decretis quæ habentur tomo 2. si quis, ait, monacham in uxorem duxerit, si quis presbyter vel diaconus uxorem duxerit, anathema sit.* Az szentek tetemét tiszteli *lib. 3. epist. 30. lib. 5. epist. 14. & 50. lib. 7. epist. 11. & 85. lib. 8. epist. 62. lib. 9. epist. 73. lib. 11. epist. 18.* Hogy Bódogaszszony segéllye szükségébe az embert *1. Dial. c. 9., ubi refert Bonifacio datos a B. Virgine aureos necessarios.* Az szentelt vízzel betegeket gyógyítottak ő idejébe *lib. 1. Dial. c. 10.* Az gyónást, mellyel ember bűnét megvallya, igen dicsíri *hom. 40. in Evang., lib. 8. in Job. c. 11.* Az Oltári szentség-felől így szóll *lib. 4. Dial. c. 58: Debemus carnis & sanguinis eius hostias immolare, qui pro nobis liceat amplius non moriatur, in hoc mysterio sacræ oblationis iterum immolatur, & sanguis ejus non jam in manus infidelium, sed in ora fidelium funditur etc.* Aztis mondgya, hogy még Napkeletrűlis, ha valamely derék dolog történnejek az egyházba, ő-eleibe kellyen annak jutni *lib. 2. Indict. 11. epist. 46.* És hogy valamit az Római Pápa elvégez, azt minnyáján helyén haggyák *lib. 9. epist. 116.* Sok helyen aztis mondgya, hogy az Római Ecclésia feje minden Ecclésiának, mind az Custanczinápolyinak, Alexandriainak, Antiochenum és Hierusalembélinek, a' mint sok szóval megmutattya az föllyűl nevezett Pistórius. És végre azt mondgya Sz. Gergely *lib. 4. epist. 32. 36. 38.*, hogy az Chalcédonbéli szént gyöleközet az Római Pápát *Universalis* Patriárchának nevezte; de, úgymond *epist. 32., Nullus tamen Romanorum Pontificum hoc singularitatis vocabulum assumsit, ne honore debito privarentur universi alii.* Vagy a' mint azután mondgya *epist. 36: Ne si unus Patriarcha Universalis dicitur, cæteris Patriarcharum nomen derogetur. Ne sibi* (epist. 38) *in pontificatu gloriam singularitatis accipientes, hanc omnibus fratribus denegasse viderentur.* És a' ki igy akarná ezt az nevet magának tulajdonítani, hogy az töb Püspökök méltóságát tellyességgel lenyomodná,* ez illyen ember-felől, jóllehet azt nem mondgya Sz. Gergely, hogy Antichristus légyen (mert Sz. Gergely azt itíli, hogy az Antichristus egy bizonyos ember lészen, ki az világ végekor eljő, a' mint szépen megmondgya *lib. 14. in Job. c. 11.*), hanem csak így szóll

* Lábaival taposná, letiporná. *Nyomod:* conculco.

lib. 4. epist. 34: In hac ejus superbia quid aliud, nisi propingua jam Antichristi tempora designantur. Mert a' mint az-után megmondgya *epist. 38: Dum cupis te vocabulo elationis cæteris præponere, eorumque nomen tui comparatione calcare, quid aliud dicis, nisi: In cælum conscendam, similis ero Altissimo.* És bizonyára, mivelhogy Sz. Gergely *libro 2. Indict. 11. epist. 10.* az négy szent Gyöleközetet (mellyek-közzűl eggyik az Chalcédomi vala) úgy böcsűlli, mint az négy Evangéliomot: nem itílem, hogy Antichristus tudománnyának tanítcsa lenni, ha ki az Római Pápát közönséges Pásztornak nevezi, mivelhogy ő maga azt mondgya, hogy az Chalcédomi gyöleközet igy nevezé. Hanem csak azt mondgya Sz. Gergely, hogy hasonló az Antichristushoz, valaki magát úgy tészi közönséges Pásztorrá, mintha az töb Püspökök nem vólnának Pásztori az ő nyájoknak; mert igaz, a' mit Sz. Bernárd[1] mond még az Római Pápánakis: *Erras, si ut summam, ita et solam institutam a Deo vestram apostolicam potestatem existimas.*

Szidalmazzák Petrarcha, Mantuánus etc. az Római Pápák gonosz életét, azonképpen némely Császárokis? Nem tagadom, és annyira elis mennek benne, hogy az ő gonosságokért azt mondgyák, hogy őket méltábban híhatnák Antichristusoknak, hogy-sem mint Christus hely-tartóinak. De ezt nem az Pápák tudományáért, melytűl ezek el nem szakattak vala, hanem magok viseléséért mondgyák: és ugyan ollyan értelemmel, minéművel Sz. Bernárd mondgya[2], hogy Antichristus az, valaki életével Christus-ellen cselekeszik, minéműk, úgymond, sokan vannak az Papi fejedelmek-közzűlis. Udalricus Augustai Püspök levelétis hozza-elő, melyben az első Miklós Pápához írván, panaszolkodik az Papok etc. gonosságáról. De sok szóval megmutattya Bellarminus[3] és Pistórius[4], hogy ezt az levelet újonnan írta Illyricus[15], és hogy az első Miklós Pápa sok esztendővel hólt meg az Udalricus születése-előtt, és hogy ugyan ezen Udalricusis Catholicus volt és nem kárhoztatta az Pápa vallását, kit az Anyaszentegyház fejének nevez ugyan ottan, azon levélben.

Az Sarisberiensis János[16], úgy vagyon, szidalmazza az Római Egyházi emberek gonosságát; de ő maga megmondgya *lib. 5. c. 16. pag. 269,* hogy ő csak az latráról szól, mert jámborokis, úgymond, vannak sokan közöttök. És másutt *lib. 6. c. 24. pag. 330: Unum audacter, conscientia teste, profiteor, nusquam*

[1] L. 3. de considerat.

[2] Serm. 1. de convers. s. Pauli.

[3] L. 1. de Clericis c. 22.

[4] Ep. 3. cont. Pappum f. 136.

honestiores clericos vidi, quam in ecclesia Romana, aut qui magis avaritiam detestentur.

Az Császárok és Királyok, mellyeket elő-hoz Hunnius, úgy vagyon, panaszolkodnak az Római Pápára, az ő fösvénségérűl, kevélységéről etc.; de az kinek kevélységét és gonosz életét feddették, soha annak vallásától el nem szakattak, mint az régi Históricusokbúl: Mariánus Scótusbúl *in Chronico a. 1075.* Lambertus Schafnaburgensisből *a. 1073.* Crántiusból *lib. 5. Saxoniæ c. 26. lib. 8. c. 8. 9. 10.* megtetczik[17]; jóllehet az Negyedik Henricus Császár-felől így ír Abbas Urspergensis[18] *in Chronico an. 1106: Hic finis Henrici, illo sub vocabulo quarti, Romanorum imperatoris; a Catholicis vero, idest cunctis b. Petro, suisque successoribus fidem et obedientiam lege christiana conservantibus, archipyrata simul et hæresiarcha, necnon et apostata persecutorque plus animarum quam corporum, competenter dicebatur.*

Haraguttak azért sokan az Császárok és Királyok-közzűl az Római Pápára, mivelhogy ő, mint igaz Pásztora az Christus juhainak, az ártalmas farkasokat, ha szintén Császárok vóltakis, megzablázta, székekből kivetette és (mint Azariás Oziás királyt, Jojadás Athaliát[1]) megbüntette, és efféle haragjokból az Pápákat szitták és gyalázták, noha az hitben tőlle el nem szakattanak.

[1] 2. Par. 23, 1; 26, 20. 4. Reg. 11, 4.

Hogy penig mind ez világ eszében végye, mely esztelenűl hozza-elő Hunnius ezeket, kik az Római Pápát szidalmazták, az ő tévölgésének bizonságára: három dólgot kérdek Hunniustúl.

Először azt kérdem, azt itílié, hogy az ki valakinek maga viselését, erkőlcsét, életét kárhoztattya és ez okon pogánnak, pogánnális aláb valónak mondgya, noha vallása és hiti-ellen semmit nem szól, sőt ő magais azon a' hiten vagyon: azt itílié, mondok, hogy efféle kárhoztatással az hitét kárhoztassa? Mikor Luther Márton, mikor az ő-utánna való tanítók kárhoztattyák az Lutheristák gonosz életét, azt itílié Hunnius, hogy ezeknek vallásátis kárhoztattyák? Hogyha azt nem itíli, mi az oka tehát, hogy némely Püspökök és Császárok az egyházi emberek-ellen való zúgolódásokból azt akarja megbizonyítani, hogy azok kárhoztatták az régi vallástis? Meg kellene mutatni Hunniusnak, hogy ezek nem csak magok viselését kárhoztatták az Pápáknak, de tudományokat és vallássokatis. Kit soha meg nem mutathat, mert ezek mind hóltig az régi valláson vóltak.

Másodszor azt kérdem Hunniustúl, következiké abból, hogy ezek, kik az Pápát szidalmazták (ha szinte az hit dólgában tőlle

elszakattakis), Lutheristák vagy Calvinisták vóltak? Netalántán Sidók vagy Pogányok vóltak? Minnyájan bizonságié az igazságnak, minnyájan Lutheristáké, valakik az Pápát szidalmazzák? Valakik az ő kevélységét, fösvénségét, gonosz életét rágják? Nyilván így az Calvinisták és Arriánusokis Lutheristák lésznek, mert ezekis gyalázzák és szidgyák az Pápát.

Harmadszor, ha szinte valaki ezek-közzűl egy vagy két dologban eggyet értett vólnais ez mostani Lutheristákkal, következnéké innét, hogy ez Lutherista lött vólna? Nyilván, ha mind Lutherista, a' ki Lutherrel egy vagy két dologban eggyez: mind Árrius, Sabellius, Pelágius, és mind Mahomet Lutherista vólt. Ha egy vagy két dologért ezek Lutheristák vóltak, mi az oka, hogy az töb dologban való igaz tanításokért, melyekkel mi-velünk eggyet értének, méltábban azt nem mondhattyuk, hogy Catholicusok vóltak?

Végezetre, ha szinte ezek az bizonyságok, mellyeket elő-hoz Hunnius, tudni illik egynihány Eretnek, két vagy három Császár, megannyi Püspök, Lutheristák löttek vólnais (noha sem ezek, sem soha egyéb Luther-előtt az nem vólt): mégis ezek elégtelen bizonyságok vólnának; mert ezek-felől azt mondhattyuk, hogy az ő tudományok nem vólt ő-előttök, és ő-utánnok sem vólt Luther Mártonig. Ezek-közzűl eggyik sok üdővel élt az másik-után, és az ő-köztök való üdőben senki nem vólt, az ki azt vallotta vólna, a' mit ők: az igaz tudománnak penig és az Anyaszentegyház Pásztorinak mindenkor meg kellett maradni, az Christus ígíreti-szerént.

De haly szép dolgot. Nem tagadgyák, hogy az régi Sz. Atyák, az Anyaszentegyház Pásztori minnyájan, tellyes életekben velünk eggyet vallottak, és ez az oka, hogy az mint megmutatom másutt, oly igen gyűlölik az Szent Atyákat: de e' mellett azt mondgyák, hogy halálok óráján megesmérték az igazságot[1]. Sőt azt mondgya Luther *tom. 5. germ. Jenens. fol. 457.*, hogy Szent Bernárd az ő halála óráján az ő szanyarú életérűl azt monta vólna: *Omnia frustra sunt, et ad diabolum pertinent;* kit az hazug ember újjábúl szopott, mert soha senki Luther-előtt azt nem írta Sz. Bernárd-felől.

[1] Luth. l. de abus. missæ f. 28. Heshus. l. 1. de Eccl. p. 60. Vithak. q. 3. de Eccl. c. 2. f. 257.

Örömest érteném bizony, honnan tudgyák, hogy az régi szent Atyák halálok óráján az Luther vallására állottak? Álmokban láttáké? Az szent írásban olvastáké? Soha egyik-felőlis az szent Atyák-felől nem olvassuk, hogy halála óráján újítást tött vólna hitiben, soha az ő tanítványoknak, kik jelen valának az ő vonyagó ágyoknál*,

* Vonagló-ágyoknál, halálos-ágyoknál.

külömbet annál nem montak, a' mit életekben tanítottak; maga ha megismérték vólna az igasságot és az ő tanításoknak hamis vóltát, tartoztak vólna vélle, hogy az kiket életekben megcsaltak vala, halálok óráján az tévelygésből kivinnejek: de azok, az kik jelen vóltak, semmi efféle újításról nem emlekeztek. Most, ez világnak söprején, mintha jelen löttek vólna az Lutheristák, oly bátran írják az elmúlt dólgokat, avagy inkáb az önnön saját álmokat.

Talán azon Lélek súgta eztis fülében Luthernek, mely az Misét kárhoztatá vélle? Ha ki azt mondaná, hogy Luther halála óráján ismét Baráttá lött vólna, és azon írással bizonyítaná meg, mellyel Luther megbizonyíttya, hogy az régi szent Atyák halálok óráján Lutheristákká löttek: mint tetczenejek Hunniusnak?

Mieink tehát minnyájan az régi szent Atyák. Ezek-közzűl senki soha csak egy dologbannis, melyben mi-köztünk és az újítók-között versengés vagyon, ő-véllek eggyet nem értett: és annakokáért míis méltán azt mondgyuk, az mit Szent Ágoston: *Tales quippe ac tanti viri hæc vera esse confirmarunt, ut vestra fragilis et argutula novitas sola authoritate conteratur illorum*[1]. *Nos paratiores sumus cum istis viris, et cum Ecclesia Christi, in hujus fidei antiquitate firmata quaelibet maledicta et convitia perpeti, quam Pelagiani* (Lutherani) *cujusvis eloquii prædicatione laudari*[2]. *Iterum ergo te admoneo, iterum rogo, aspice tot ac tantos Ecclesiæ defensores atque doctores; vide, quibus tam gravem, tamque nefariam irrogaris injuriam. Ab his ego quæ teneo edoctus sum, his immedicabiliter imbutus. Et ignosce omnipotens Deus, quia in his nec emendari possum, sed commori possum*[3].

[1] Aug. t. 7. l. 2. cont. Julian. c. 9.

[2] T. 7. l. 2. de nupt. et concup. c. 29.

[3] Hilar. l. 6. de Trinit.

Az Görögöket csudálom hogy említi Hunnius, tudván, mit felele az Custanczinápolybéli Patriárcha az Lutheristák levelére, kik örömest az Görögökhöz akarják vala kötni magokat[19]. És mivelhogy őmagais Hunnius megvallya[4], hogy az Görögök sok dologban hamissat tanítnak: kételen vélle, hogy aztis megvallya, hogy az Görögöknek nincs semmi közök az Lutheristákhoz. Rövid szóval megmondván penig, az Görögök mi-tőllünk csak ezekben az dolgokban külömböznek. *Először* azt mondgyák, hogy az Szent Lélek Isten csak az Atya Istentűl származik, nem az Fiútúlis. *Másodszor* azt itílik, hogy Christus Urúnk az vég vacsorát kovászos kenyér színe-alatt adá az ő tanítványainak, és őkis úgy adgyák. *Harmadszor* azt vallyák, hogy az Római Pápa feje az napnyugoton lakozó Püspököknek, miképpen az Custanczinápolyi feje az napkeleten valóknak:

[4] L. de Eccl. f. 81.

de az Custanczinápolyi Patriárchán, azt mondgyák, semmi hatalma nincs az Római Pápának, hanem ezzel egyenlő méltósága vagyon. *Negyedszer* megengedik, hogy pappá lehessen az házas ember; de az kinek, mikor pappá lött, felesége nem vólt, avagy azután meghólt, nem engedik, hogy ismét megnőszszék. Az Püspökök penig soha ő-köztök házassok nem lehetnek, sem az Barátok. És mind ezekben az Lutheristáktulis külömböznek. *Ötödször* az Úr vacsoráját két személy*-alatt osztogattyák; de ebben nem külömböznek tőllünk, mert nem itílik szükségesnek lenni, hogy ember két személy-alatt communikállyon, és annak-okáért nem csak az nagy hétben, de az beteg embernekis csak egy személy-alatt osztogattyák az Úr testét és nem kárhoztatnak ebbe bennünket, hogy közönségesképpen mi csak egy személy-alatt adgyuk az Urat, noha néhúlt engedelembűl két személy-alattis szolgáltattyuk. Az Purgatórium dolgában nem külömböznek tőllünk, mert imátkoznak és Misét mondnak őkis az Halottakért és azt hiszik, hogy használ nékik; csak azt nem akarják mondani, hogy tűz-által tisztúllyanak az lelkek, kit mi sem vítatunk fölöttéb, mert csak az Isten tudgya, mi módon kénzattassanak az lelkek Purgatóriumban és pokolbais. Csak azt tudgyuk, úgymond Szent Ágoston[1], *quod miris, sed veris modis cruciantur.* Ezeken-kívül nem jut eszemben, hogy az hit dolgaiban külömbözzenek valamiben tőllünk az Görögök; maga én eleget beszéllettem véllek, olvastamis egynihány Patriárchának irásit. És az Hieremiás Patriárcha írásában kárhoztattyák az Lutheristák és Calvinisták tévelygéseket. Ezt az írást olvasta az szemtelen Hunnius, és mégis lelki esméreti-ellen, örök gyalázattyára, az Görögöket Lutheristákká, Ubiquistákká[20] akarja tenni erővel.

[1] T. 5. l. 21. de Civ. c. 10.

Az Régen Kárhoztatott Eretnekekkel, nem tagadom, sok dologban eggyeznek az Újítók. Méltán cselekeszik, hogy ezeket Attyoknak vallyák: Szák** meglelte fóltyát. De mindazáltal azt mondom, hogy soha senki ezek-közzűl Lutherista vagy Calvinista nem vólt. Egy vagy két dologban eggyez valamellyik Lutherrel, húszba külömböz; ha penig mind Lutheristák, az kik egy vagy két dologban velek eggyet hisznek: az Török, Sidó, és még míis mind Lutheristák vagyúnk; sőt az Lutheristák Sidók és Törökök vallásokban, mert nem egy, hanem sok dologban eggyet értnek az sidókkal.

Bolond okoskodás efféle, Hunni, esztelen szeleskedés. Azt kellene megmutatni Hunniusnak, hogy valaki ezek-közzűl nem egy vagy

* Alak; species externa, forma, figura. — ** Vagy *iszák:* zsák.

két dologban, hanem az tudománynak minden ágazattyában véllek eggyezett, és így dicsekedhetnejek, hogy az régen kárhoztatott eretnekek Lutheristák vóltak, hogy az Lutheriszmus nem most, hanem az-előtt ezer esztendővel kárhoztatott, ugyan azon Anyaszentegyháztúl, melytűl az szent írást vöttük, melyben az régi szent Atyák éltek és hóltak. De most avval nem kevélykedhetnek. Lásd meg az régi eretnekségeket Epifániusba, Szent Ágostonban, Damascénusba, Filástriusba, kik elő-számlállyák, miben szakadtak-el az régi tévölygők az Anyaszentegyháznak megrögzött vallásátúl: meglátod, hogy egynehány kevés dologban szakadtak-el, az töb dologban, mellyeket Luther bennünk kárhoztat, igazat vallottak[1]; és annak-okáért ha mind eggyet értettek vólnais az Lutheristákkal azokban az dolgokban, mellyekért eretnekeknek itíltettek: mégis sokkal töb dologban eggyeztek vólna mi-velünk, hogysem ő-véllek, és így efféle dolgokért, mellyekbe tőllök külömböznek, nem vehetik őket tellyességgel magok-mellé.

Aëriussal eggyet értnek némelly dologban az Lutheristák és Calvinisták, a' mint másutt megmondom[2]. De Aërius Arriánus vólt, és így az ő itíletek-szeréntis, eretnek emberrel értettek eggyet. Joviniánussal eggyeznek; de Joviniánus azt mondta, hogy az keresztség-után az ember bűnben nem eshetik, akár-mit mívellyenis[3], kit az Augustána Confessio eretnekségnek itíl. Coprónymussal az képeket rontyák az újítók-közzűl némellyek; de Coprónymus Nestoriánus vólt, Bódog Aszszont Isten Annyának nem hitte lenni, Vénusnak áldozott, az mint Suidás[21] mondgya[4]. Abailardussal eggyeznek; de az Szent Háromság-felől sok hamisságot tanított Abailardus, és hogy az régi eretnekségekrűl most többet ne szóllyak:

Vicleff Lutherista nem vólt, és ezt Luther őmagais eretneknek híjja[5]; mert noha Lutherrel azt vallotta, hogy az Úr vacsorájában az kenyér és bor az Úr testével egyetembe megmarad, mindazáltal aztis vallotta, hogy az keresztség haszontalan és erőtlen, mikor oly Pap keresztel, mely bűnben vagyon[6].

Valdenses némely dologban Mesteri vóltak Luthernek[7]; de ez-mellett aztis vallották, *Quod omnis commistio carnalis sit licita*[8], királyokat, bírákat nem akartak a' keresztyének-között szenvedni, nem akarták, hogy semmi okon* szabad légyen az keresztyén embernek esküdni, és töb efféle bolondságokat vallottak, mellyeket eretnekségnek itílnek az új Atyafiak.[9]

* Bármi okból.

[1] Late ostendit hoc Jodocus Coccius t. 1. Thesauri Catholici lib. 8. art. 3.

[2] Ex Epiphanio hær. 75.

[3] Aug. hær. 82.

[4] Suidas in Lexico.

[5] T. 3. germ. f. 485. Philipp. in Locis, cap. De potest. Eccles.

[6] Ita refert Prateol. de hæres.

[7] Ita Witak. 5. de Eccl. f. 392.

[8] Testatur Guido Carmelita, lib. de hæres.

[9] Conf. Aug. art. 16.

Hus János emlekezetiben gyönyörködik Luther, sőt azt írja[1], hogy halálakor ő-felőle profétált Hus János és azt mondta: *Anserem occiditis, veniet Cygnus.* Ezt pedig az kis újjábúl szopta Luther, mert soha senki ő-előtte efféle jövendölését Hus Jánosnak nem írta. És jóllehet Hus János sok dologban külömbözött az Római egyháztúl, mint Cochlæus[22] *lib. 5. hist. Hussitarum* megírja, de főképpen ezekben: 1. Hogy minden ember tartozik két személy-alatt venni az Urat, noha azt mondta, hogy az kenyér meg nem marad az áldozat-után, miképpen az víz meg nem marada, minek-utánna borrá változék. 2. Hogy az egyházi embereknek nem szabad jószágot bírniok, hanem Apostoli szegénységbe kel élniek. 3. Hogy az Római Pápa Christus hely tartója, de ha gonoszúl él, ezt az méltóságot elveszti. 4. Hogy az Indulgentiák, noha őmagokban jók és böcsűlletesek, de mivelhogy az emberek nem jól élnek ezzel, el kel hadni. Ezekben nem csak mi-tőllünk, de az Lutheristáktúl is külömbözött Hus János; ezeken-kívül pedig inkáb minden dolgokban, mellyeket mi-bennünk kárhoztatnak az újítók, ugyan azt vallotta Hus, a' mit az Anyaszentegyház. És hetven négy articulust szede-öszve Pistórius[2] az Hus János írásábúl, mellyekbe külömböz Luthertől és Calvinustól, eggyez mi-velünk. Jodocus Coccius *tom. 1. Thesauri lib. 8. art. 4.* hatvan öt articulust hoz-elő Hus Jánosból, mellyekben velünk eggyez, és külömböz az Lutheristáktúl. Annak-okáért ezek, az kiket bizonyságul elő-hozánk, az ő magok itíletek-szeréntis eretnekek vóltak[3] és sokkal töb dologban külömböznek tőllök, hogy-sem véllek egyeznének.

Az Ártatlan Gyermekekre appellál az gyermek eszű Hunnius[4], és így szól: *Sub papatu fuit vera Ecclesia; non fuit tamen Papa cum suis, sed infantes, mortui tunc, ante usum rationis.* És egy kevéssé az-után: *Petunt Papistae ostendi sibi superiori ætate veram Ecclesiam. Impudens postulatum; sat est novisse infantes.* Az alíttja azért, hogy az Pápista emberek bölcsőbéli gyermeki Luther-előtt mind Lutheristák vóltak. Örömest érteném, ki mondta néki, honnan tudgya, hogy ezek Lutheristák, nem Calvinisták, nem Pápisták vóltak? Melly könyvbe olvasta? kitűl hallotta? kivel bizonyíttya ezt meg? Az keresztség-által az gyermecskék az igaz Anyaszentegyház tagjai löttek, jól tudgyuk: de abbúl mint következik, hogy Lutheristák löttek? meg kellene előb bizonyítani, hogy az ő eszeveszett Sinattyok Christus akla és nyája, igaz Ecclésia légyen. Annak-fölötte mikor az Ecclésiárúl szóllunk, arrúl az gyöleközetrűl szóllunk,

[1] In glossa cont. Edictum Imperat.

[2] In Parallelis Hus & Lutheri.

[3] Luther in Assert. art. 30. damnat Hussum.

[4] 1. parte de Eccles. f. 80. & Luther t. 5. germ. f. 145.

melyben az Isten igéje, az igaz tudomány, az szentségek igazán szolgáltatnak, melybe az Isten igéreti-szerént mindenkor Doctorok és Pásztorok vannak, kiket minden ember halgathasson etc.[1], ezeket penig az gyermekek bölcsőibe fel nem talállya Hunnius, akármint hánnya szemét és hánnya eszét. Mert noha az gyermekek tagjai az Anyaszentegyháznak, de nem csak ők az Anyaszentegyház.

De hald, az Hunnius éles elméje hová mégyen[2]. Nyilván ő-róllais méltán mondhatnajak az Calvinisták amaz *Asinus Avist*[23], mellyet az Lutheristák Calvinus fejéhez sújtottak. Nem tagadhattják, úgymond, az Pápisták, hogy az Lutheristák keresztsége igaz keresztség légyen, az-által Istennek fiakat szűllyön az Luther gyölekőzet: tehát, úgymond, igaz Ecclésia az ő gyölekőzetek, mert csak az szokott igazán keresztelni. *Perstat,* úgymond, *in omnem æternitatem immotum axioma: Quod baptismus extra Ecclesiam non administretur.* Álla-elő, s mondá ezt. Mintha szintén így akár-melly tévölgésis meg nem mutathatná, hogy őis az Christus aklában Christus juha légyen. Lelki isméreti-ellen mondgya Hunnius, hogy csak az igaz Anyaszentegyház tagjai keresztellyenek igazán; mert ha az Anabaptista, Arriánus, Török, Sidó, Pogány az Christustúl rendelt módon valakit megkeresztelne, azt akarván cselekedni a' mit az keresztyének: ugyan erős* és igaz keresztség vólna; sőt Luther azt mondgya[3], hogy még az Ördögis keresztelhet, szinte úgy mint egy Luther Prædikátor. Kibűl szépen megmutattya Hunnius, hogy az ördögis az ő Ecclésiájokban vagyon.

De nem így kel errűl gondolkodnod Hunni, hanem Szent Ágostonnal azt kel vallani, hogy az keresztség az Anyaszentegyház-kívülis hasznos[4]; mert noha az Anyaszentegyháznak adatott ez az Sacramentum, és ő kíncse, akár-kinél légyenis, mindazáltal az eretnekek ellopják. De mint az Isten szekrénye, noha az Filisteusok kezébe vala, ugyan az Sidók kíncse vala, nem az Fiilisteusoké: azonképpen az keresztségis az Anyaszentegyház kíncse, ha szinte az orúnál** vagyonis. Nem igaz tehát, hogy valaki igazán keresztel, az igaz tagja az Anyaszentegyháznak; hanem a' mint Szent Ágoston mondgya[5], miképpen Sára az ő szolgálóleánya-által magzatot szűle Ábrahámnak: azonképpen az Anyaszentegyház az ő pártos szolgái-általis magzatokat szűl az Istennek. És őmagais végre azt mondgya Hunnius, hogy az Antichristus szolgáiis nem az Antichristusnak, hanem Christusnak szolgálnak, mikor keresztelnek.

[1] Is. 62, 6. Jer. 33, 15. 21. Eph. 4, 14.

[2] F. 340.

[3] T. 6. germ. Jenen. f. 99. & 180.

[4] Aug. t. 3. de fide ad Petrum c. 36. Et de bapt. cont. Donat. l. 3. c. 15.

[5] T. 9. Tract. 12. in Joan. & t. 7. l. 1. de bapt. cont. Donat. c. 15.

* Érvényes. — ** *Or, orv, oru:* tolvaj.

Végre Látván Hunnius, hogy sem Görög sem Deák, sem kicsín sem nagy nem találtatik, kinek árnyékába megnyughassék: mivelhogy Christus Urunk nyilván mondgya, hogy az ő nyája mind világ végig megmarad minden üdőben, azt tagadni nem mervén, azt mondgya: hogy vóltak mindenkor sokan Lutheristák és Calvinisták, de az Római Pápátúl való félelem-miatt titkon vóltak, nem merték írások vagy tanítások-által vallásokat megjelenteni, hanem őkis az üdőhöz szabván magokat, Rómában Római módon éltek és halgatván lappangottak[1].

[1] Idem Calv. l. 4. Instit. c. 2. in fine.

Az törvényben sem lehet jób és könnyeb az néma, vak és siket bizonyságnál; de az láthatatlan bizonyság, kit soha senki nem látott, senki nem hallott, még ezeknélis jób. Szinte illyen igasságnak bizonyságival kel vala az Lutherista igasságot megmutatni. De ved eszedben Keresztyén Olvasó, ebbűl én mit hozok-ki.

Testes veritatis Lutheranae.

Leg-először, látod te magad, hogy megengedik ímmár, hogy soha senki, csak egy Mártyr, egy Sz. Atya, egy ember sem találkozott, ki az ő vallásokat írása vagy tanítása-által javalta vólna: hanem valaki száját feltáthatta, valaki írnyia tudott, valaki vallásáért vérét ontotta, valaki az híveket tanította, az mi vallásunkon vólt és, az Újítók itíleti-szerént, Bálvány imádó, Antichristus rabja vólt, és csak magok gondolattyából, bizonyságnélkül mondgyák, hogy ezeken-kívül vóltak valami vakandak szabássú Lutheristák vagy Calvinisták, kik az föld kerekségnek mély gyomrában lakoztak. És így megengedik, hogy az Doctorok és Mártyrok-közzűl senki Lutherista nem vólt: Sz. Ágoston, Sz. Hierónymus etc., ők abban nincsenek. Elég vólna ímmár, ha csak azt mondanám nékiek: Bizonyítcsátok meg, hogy vóltak efféle setétségben lakozó emberek, és hogy ezek Lutheristák nem Calvinisták, vagy Calvinisták nem Lutheristák vóltak. Históriákat, könyveket forgassanak reá, szentegyházakat, várasokat hozzanak bizonyságul, mert én azt mondom nekik Sz. Ágostonnal[2]: *Si quis dixerit, sunt aliquae oves Dei, nescio ubi, quas Deus curat, et illas non novi: absurdus est nimis humano sensui, qui talia cogitat.* De azzal bizonyíttyák, hogy vóltak, mert Istennek Ecclésiája mindenkor megmarad. Kellemés bizonyság. Tudgyuk, hogy az megmarad: de azt akarjuk tunni, ha az ti vallástok mindenkor megmaradté? És mivelhogy azt mondgyátok, hogy megmaradt: azt kívánnyuk, hogy 1517. esztendeig csak egy embert mutassatok az Apostolok-után, az ki veletek eggyet vallott vólna. Ha valami Nemzetnek régi genealogiáját meg akarnád

[2] T. 9. lib. de ovibus c. 16.

mutatni, és noha az ősi-közzűl nem tudnál senkit nevezni, csak azzal vinnéd véghez minden genealogiáját, hogy ez az Nemzetség porból nem származott, hanem emberektűl: nemde bolond Genealogistának itíltetnélé az egész* emberektűl? De akár-mit mondgyon Hunnius vagy Calvinus, mind arannyá válik szájokba.

[1] In libro contra Withakerum, De Ecclesia.

Továbbá, mivelhogy másutt bőven megbizonyítom[1], hogy az Anyaszentegyház soha meg nem győzethetett, soha az véka-alá nem rejtetett, soha tévelgésben nem eshetett; mindenkor nyilván vólt és fénlett mindenkoron, mint az hegyen éppétett váras, mint égő gyertya; mindenkor Doctori és tanítói vóltanak, kik az tévelgésre nem bocsátták az Christus juhait és az igasságot óltalmazták az farkasok-ellen; mindenkor az szentségek és az Isten igéje igazán szolgáltatott ő-benne. Oly város, melybe minden nemzetek folyamnak** *Esai. 2. v. 2. Mich. 4. v. 1.* Melynek az Királyok dajkálkodnak *Esai. 49. v. 23.* Melynek bástyáin szüntelen kiáltnak *Esai. 62. v. 6.* Mellyet minnyájan megesmérnek *Esai. 61. v. 9.* Melynek kapuja nyitva mindenkor *Esai. 60. v. 11.* Mellyet az Úr soha setétségbe nem hágy *Esai. 60. v. 1. 2. 3.* Melybűl az Isten szava zengése soha meg nem szűnik *Esai. 59. v. 21.* Mivelhogy, az mint mondám, mind ezeket béven megmutattam másutt[24], nem vólna szükség most ez felelet-ellen sokat szólni. De rövideden mostis mégis künyű ennek hamisságát megmutatnom.

[2] Mat. 10, 32. Rom. 10, 10. Luc. 9, 26. Marc. 8, 38.

[3] Ita late d. Thomas 2, 2. qu. 3. a. 2.

Legelőször, tartozik minden Keresztyén ember, hogy az ő hitirűl nyilván való vallást tégyen, mikor szükséges az Christus tisztességére[2]. Tartozik az ő eltévelyedett attyafiát az igaz útra vezérleni, nem csak mikor maga káranélkül, de még mikor testi halálával segéthetiis felebaráttya lelkét[3]. Hogy lehet tehát, hogy igaz Keresztyének vóltak ezek az lappangók, kik soha az ő hitekről vallást nem töttek, sőt az bálvány imádók-között (annak neveztek minket az Istentelen emberek) őkis úgy éltek mint azok, semmi rend-tartásba, semmi maga viselésben, semmi cselekedetben és vallásban különbséget nem mutattak. És annak-okáért vagy megtagatták, vagy szégyenlették Christust. Az Christus juhai az idegen szavát, az Római Pápát halgatták, Misét halgattak és Halottakért imátkoztak, mind addig, még Luther az Szent Ágoston, Bucérus az Szent Damankos, Pellicánus az Szent Ferencz, Oecolampádius az Szent Brigitta, Martyr az Cartusiánus, Ochinus az Capucinus Szerzetibűl ki nem ugrának[25]; még Zwinglius az

* Összes, valamennyi. — ** Folyamodnak.

Megyés Papi tisztet, Calvinus az Canonokságot[26], Beza az Priorságot farba nem rúgák. Bizonyára nem így szoktak az Christus tanítványi cselekedni, hanem bátran és bízvást tanítottak, mérészen kárhoztatták az hamisságot, semmi hatalom, semmi üldözés bé nem dugta szájokat, le nem tapotta gyülekezeteket. Mert az mint szépen mongya Szent Leo: *Non minuitur persecutione Ecclesia, sed augetur: et semper dominicus ager segete ditiore vestitur, dum grana, quae singula cadunt, multiplicata nascuntur etc.* kit az Tertulliánus, Szent Basilius és Szent Ágoston mondásibólis másutt bőven megmutatok. Szintén ollyan volt tehát az Christustúl fundált gyöleközet, mint az pálma fa, mely mentűl töb terhet raksz reá, annál inkáb nem hajol-alá, hanem felerőlkedik, az mint Plinius írja: és így láttyuk, hogy az rettenetes üldözésekkor, az Pogány Császárok idejében, az hívek-között Mártyrok, Tanítók, Gyölekezetek vóltanak, sokat írtak, bátran praedikállottak. Mentűl inkáb tehát az Pápák birodalma-alatt bátran kellett vólna szólniok, ha vóltak vólna efféle lappangó Keresztyének? Mentűl inkáb tartoztak vólna az igasságot kijelenteni? Főképpen tudván, hogy az Római Pápák igen ritkán szoktak vala efféle új és ő-tűlök külömböző tanítókat fegyverrel büntetni? Igen hánnyák az Antichristus kegyetlenségét, vérszomjúhozását az mostani újítók; de ha megtekíntik, menyi szántalan eretnekségek vóltak, kik az Pápa-ellen támadtak, igen kevés embert találnak, kiket megöletett vólna régenten az Római Pápa az hitért. Nestórius, Sabellius, Pelágius etc. ellene támadának az Római Pápa vallásának: kérem az Lutheristákat, számlállyák-elő, hány ezert, hány százat öletett meg az Pápa effélék-közzűl? Vallyon többet és nagyob kegyetlenséggel öletetté meg, hogy-sem mint Nero az keresztyéneket? Igen bolond emberrel hitethetik-el az Lutheristák és Calvinisták, hogy oly erőtlenné vált vólna az Evangelium, hogy senki a' mellett száját sem merte vólna feltátani, nem hogy vérét ontani; hogy ez testi halál oly rettenetesnek tetczett vólna azoknak, kik hallották vala, hogy nem kel félni azoktól, az kik megölik az testet, hogy attúl való félelemben az Christus gyalázattyát halgatva elnyegték vólna, az ő felebaráttyok lelke veszedelmét látván, nem tanították vólna az igasságot. Én-velem soha el nem hitethetitek; mert jól tudom, minémű ereje légyen az Evangéliomnak, mely minden két élű pallosnál hathatósb. Csuda dolog vólna, ha amaz eretnekek, Árrius, Eutyches, az Római Pápa-ellen, hamisság-mellett, fel mertek támadni:

Leo serm. 1. de ss. Petr. et Paul.

ezek penig az setétségben heverő Lutheristák az igasság-mellett nem mertek volna. Csuda, hogy ezekről soha senki nem emlekezett; csuda, hogy nem szégyenlik mondani, hogy az Antichristus ereje lenyomta, meggyőzte az Christus Ecclésiáját, tudván, hogy Christus nem azt igéri, hanem hogy a' Poklok kapuiis azt meg nem győzik. Kibűl nyilván megtanúlhatnajak, hogy csak az az igaz vallás, mely mindenkor győzedelmes; hamisság pedig az, mely meggyőzetik. Bizonyára méltán azt mondhatnók míis
Aug. ep. 48. az Lutheristáknak, az mit Sz. Ágoston az Donatistáknak, kik ugyan azont mondgyák vala, a' mit az Lutheristák: *Non timetis, ne vobis dicant Iudæi: Ubi est (quod Paulus vester de vestra*
Gal. 4, 27. *Ecclesia intelligit,) quod dictum est, Lætare sterilis . . . quia multi filii desertæ, magis quam ejus quæ habet virum, præponens multitudinem Christianorum multitudini Judæorum, si Christi Ecclesia est paucitas vestra? Non attenditis eos responsuros, quodlibet vos esse dicatis, non tamen estis illi, de quibus dictum est: Multi filii desertæ etc.*

Hihetetlen dolog azért és bolondság, azt itélni, hogy az régi Szentek, kiknek írási nállunk vadnak, mind Istentelenek, bálván imádók, Antichristus rabjai vóltak; hogy egy néma gyölekezeti vólt Christus Urunknak, mely az vakandakokkal az földbe lakott, úgy hogy azokat senki nem látta, senki nem hallotta soha.

Helyén marad tehát az mi mondásunk, hogy soha Christus-után ezer öt száz esztendeig, egy Mártyr, egy Doctor, egy lelki Pásztor, egy keresztyén ember sem vólt, ki azt vallotta és tanította vólna, a' mit az Lutheristák és Calvinisták, és annak-okáért nem csak minket kárhoztatnak az új Atyafiak, hanem az egész régi szent Ecclésiát.

Calvinus mit mondgyon ez dologban.

Præfat. in lib. Instit. ad regem Galliæ. Calvinus János noha, a' mint mondám, néha azt mondgya, hogy sokan vóltak, de titkon, minden üdőben, kik az ő hitit vallották: de néha ismét, ezt elhagyván, csak abban veti maga oltalmának sommáját, hogy az ő vallása eggyez az Apostoli tudománnyal és vallással; az ő írásokon fundáltatott, kit kész megbizonyítani. És ez, úgymond, elég nékem, ha mind ez világ külömbet mondanais.

De nyilván-való csavargás ez, és igen örömest másba üttetné az dolgot Calvinus, örömest az Szent Irásból kezdene disputálni; de mivelhogy most nem azt kérdgyük, ha eggyezé az ő tudománnya az Apostolok írásával vagy nem, hanem csak azt, ha vólté valaha az Apostolok-után, ki azt vallotta vólna, a' mit ő: nem kel most errűl amarra ugrani, mászszor kel az első dologrúl szólni. És mi az világ előttis fejünk és életünk vesztése-alatt készek vagyunk megmutatni, hogy soha csak egy mángurnyi* dologbais meg nem mutathattyák, hogy az Apostolok írása-ellen valamit tanítanánk, hogy az ő írásokat akár-mely kicsín czikkelben megvetnöjök. Sőt azt mondgyuk, hogy valami ellenkezik az Apostoli írással vagy tanítással, azt mint tévelygést és nyilván-való Eretnekséget kárhoztatni kel minden embernek, a' ki Keresztyén nevet akar viselni.

Úgy vagyon, hogy ha az Calvinus hamis magyarázattya Szent Irás vólna, nyilva sok dolgokat kellene hinnünk és tanítanunk az Szent Irás-ellen; de mi az Szent Irást böcsüllyük, az Calvinisták hamis magyarázattyával nem gondolunk semmit.

Most azért egyéb dolognak békét hagyván, csak azt akarjuk érteni, vólté valaha valaki az Apostolok-után, Calvinus János-előtt, az ki ollyan hitben és vallásban lött volna, minémű̋be Calvinus? Ha senki nem vólt, ebből nyilván megismérjük, hogy hamis az ő vallása, Sathan Synagogája, nem Christus akla az ő gyöleközeti; mert a' mint másutt bőségessen megmutatám, az Christus nyájának Ephes. 4, 12.
és országának örökké valónak kel lenni, mindenkor Doctorinak és Ezech. 37, 26. Jerem. 31, 36.
Pásztorinak kellett lenni, kik az igazságra vezérlették és vezetikis Mat. 16, 18.
az juhokat; soha amaz jó magnak el nem kel vészni, mely mind az aratásig nevekedik.

Annak-fölötte, ha az ő gyöleközetek Christus nyája, nyilvánvaló dolog, hogy Luther és Calvinus-előtt minnyájan Antichristus rabjai, minnyájan tévelygők vóltak, mivelhogy senki nem vólt Lutherista etc. És így Szent Ireneus, Szent Ágoston, Szent Ambrús, Szent Basilius, Szent Cypriánus és a' töb szent Doctorok és Mártyrok, mind tudatlanok, tévelygők, az Apostoli tudomántúl elszakattak, az igaz Anyaszentegyháztúl számkivetettek, mind eretnekek vóltak. A' mit tí az Apostolok írásiban láttok, ezek az szegény vakok nem látták; tinéktek most nem kilenczed napra, hanem tizen öt száz esztendőre nyílt meg szemetek. Az Apostolok írása értelmében tinéktek kel hinnünk inkáb, hogy-sem azoknak kik az Apostolokkal-eggyütt éltek,

* Morzsányi. *Mángur* vagy *mángor*: teruncius, mica, obulus.

kik az ő tanítványitúl tanúltak, kik álmokban sem látták azt, az mit tí az Apostolok írásiban láttok, szintén olyképpen, mint az részeg ember kettőt lát, a' hol más józan eggyet. Az ti mondástokért az Apostoli tudomannak árúlóivá kel tennünk, valakik ezer öt száz esztendeig éltek és gondgyokat viselték az Christus juhainak. Most világosb az Apostolok írása, fényesb az ti szemetek, hogy-sem régen; mert az ti itíletetek-szerént igen könyű az Szent Irás, igen nyilván tanít minden dolgokat, mellyeket kel hinnünk, csak az Luther-előtt-való Doctorok nem látták azt, a' mit ma még az vargais jól lát, csak azok vóltak tompa és otromba elméűk. Mint Ádámnak szemét megnyitá az alma étel, szinte úgy az Luther és Calvinus tudományának veszedelmes étele megnyitá az paraszt emberek szemétis, úgy annyira, hogy egy varga, egy bába, egy ollyan sóczé* Prædikátor, mint Magyari István, ki csak alig gázolt bé térdig az Philippi Grammaticába[27], alig túd magyar írást, alig lépett Vittembergába, és mingyárt oly dolgokat, oly nyilván lát az Szent Irásban, mellyekrűl Szent Ágoston, Szent Cypriánus, Szent Athanásius etc. ingyen sem** gondolkottak.

Míis azt mondgyuk azért Calvine, hogy valamely tudomány ellenkezik az Apostoli irásokkal, azt kárhoztatni kel; de a' mellett aztis mondgyuk, hogy az te magyarázatod nem szent írás. Nem bizzuk te-reád az Szent Irás igaz magyarázattyát és értelmét. Ha te az régi Szent Doctorokrúl azt mondod, hogy emberek vóltak, eltévölyedtek: míis azt mondgyuk felőlletek, hogy tíis emberek vattok, nem angyalok, avagy megtestesült ördögök; és annakokáért ne csudálkozzatok rajta, ha míis tinéktek ollyan fontal mérünk, mint tí az szent Atyáknak. És soha mi-velünk el nem hitethetitek, hogy akár-kiis ti-közzűlletek szemesb légyen, többet lásson, hogy-sem mint az régi böcsülletes Szent Atyáknak tanácsa. Hogy csak tí ércsétek az Szent Irást, csak tí hordozzátok az Szent Lelket az tarsolyba[28].

Mit mondanál, ha énis, más, harmadis ezent tulajdonítaná magának? Forgatod az Szent Irást? Énis. Könyörgesz Istennek, hogy világosító Szent Lelket adgyon? Énis. Kivánod lelked üdvösségét? Énis. Te magyarázod az Szent Irást? Énis. Honnan tudgyam, mellyikünk magyarázza jobban, igazban? Nemde az igaz magyarázatot kellé előb bizonnyal megismérnem mellyik légyen,

* Növendék, kezdő, ujoncz; adolescentulus, tiro.
** Még csak nem is, épen nem, egyáltalán nem.

és azután-osztán látni, mellyik tudomány eggyezzen ezzel? Honnan tudhatom ezt az igaz értelmet, mellyik légyen? Az te tetczésedbőlé? Miért nem az enyimből? Nem tudodé, mit mond Aristoteles: *Etiam stultis multa videntur.* Nem tudodé, hogy kinek kinek az ő tetczési igen tetczenek? Csak az én avagy te tetczéseden fondállyuké az mi üdvösségünkre szükséges tudománt? az mi lelkünk üdvösségét? az mi vallásunkat?

Rövid szóval azért, azt kivánnyuk Először az Újítóktúl, mutassanak csak egy embert az Apostolok-után, az ki véllek egy hiten lött vólna. Másodszor, ha azt akarják megmutatni, hogy az ő tudománnyok eggyez az Apostolok irásával, mutassák meg, honnan kellyen megismérnünk, mellyik légyen igaz értelme az Szent Irásnak; honnan lehessek én avagy más bizonyos, hogy igazán értem és magyarázom az Szent Irást? Avagy, ha minden dolog oly nyilván megvagyon az Szent Irásban, mi az oka, hogy senki az régi tanítók-közzűl, kik az Christusban-való hiteket vérekkelis pecsétlették, azt nem látták az Szent Irásban, a' mit ez Új Tanítók? Vallyon szemesbeké ők mind ez világnál?

Magyari István mit mondgyon ez dologban.

Vevé eszében Magyari uram, hogy az ő szerelmes Isten félő attya, Hunnius (kit csuda mint dicsér), az Ecclesiárúl írt könyvbe eléggé meg nem ódhatta ezt az csomót. Annak-okáért magais hozzá szólván az dologhoz: Azt mondgya, hogy az Lutheristák vallása régi, mert ezen az hiten volt régen Ádám, Ábrahám, Noë és az Proféták. Másodszor, mert ők az Négy első gyöleközetekkel mindenben eggyet értnek, úgymint az Nicæa, Custanczinápoly, Efésom és Chalcédonbéli gyöleközettel. Harmadszor, mert az Római Pápáktúlis, kik Linustúl-fogva Melchiádesig Rómában űltenek, semmi dologban nem külömböznek. Ezeket minden bizonyságnélkül, nagy mérésséggel pattogattya Magyari István deák. In epist. dedicat.

Magyari uram, tisztességgel mondván, elveted az nyárfa sulykot. Három nyilván-való hamissággal akarád békötni az te úndok újságodat, de levonszom ezennel ezt az állorczát róllad. Hogy pedig jobban megszámlálhassad hazugságidat, az könyv szélire reá írom ennihány hazugságod számát; jól megolvasd, el ne vétsd.

1. Először azért, ha Ádám, Ábrahám és az Proféták ti-veletek egy hiten vóltak, ugyan azon dolgokat hiszitek tehát tíis, az mellyeket ők hittek: és az miket ők nem hittek, ti sem hiszitek. Mert hogy ha ti külömböztök, ha azt nem hiszitek az mit ők hittek, ha hisztek valamit az mit ők nem hittek: nyilván-való dolog, hogy nem egy az ti tudomántok és vallástok az ő tudományokkal, hanem külömb és azzal ellenkező. Nyilván való dolog pedig, hogy noha némely dólgot, mellyet hittek az Proféták, nem csak tí, hanem míis minnyájan hiszünk (úgymint az Istent, az Christust, az gonoszok büntetését és az jóknak jutalmát, és töb efféle dolgokatis): mindazonáltal sok dolgokat hittek ők, mellyeket most az keresztyének-közzűl senki sem hiszen, tudni illik: Hogy környűl kellyen metélkedni, Hogy az Istennek oktalan állatokkal kellessék áldozni, Szombatot kellessék illeni, Az húsvéti báránt sován pogácsával kellyen megenni, és sok efféle dolgokat, mellyeket hittek az Proféták hogy tartozik minden ember megtartani. Az Keresztség-felől pedig, az Úr vacsorája-felől, hogy Szent Pál az Rómabéliekhez levelet írt légyen, és efféle sok töb dolog-felől ők semmit sem tuttak; nem eggyeztek tehát ti az hit dolgaiban az régi Prófétákkal. Mert a' mint ez-előtt megmutatám, ha szintén két avagy három dologban eggyezikis valamely vallás az másikkal: mindazáltal ha csak egy dologban külömbözis tőlle, ugyan nem mondhattyuk, hogy ez egy vallás légyen. Mert Arriusis majd csak egy dologban külömböz vala az igaz vallástúl, tudni illik az Christus Istenségébe. Azonképpen Eutyches, Nestórius, és töb eretnekekis egy-egy dologba külömböztek vala főképpen tőllünk, az töb dolgokban eggyet értnek vala velünk; de azért ugyan nem valának egy valláson mi-velünk. Annakokáért, ha tellyességgel Sidóvá nem akarsz lenni, ha mindenekben csak szinte pusztán azt nem akarod hinni, a' mit az Sidók: soha meg nem mutathatod, hogy az te tanításod és tudományod ugyan azon tudomány légyen, mellyet az sidók Prófétái tanítottak.

Ennek-fölötte, ha csak egy dolgot mutathatczis, az melyben te külömbözsz mi-tűllünk, hogy abba ti-veletek eggyet értett vólna vagy Ádám, vagy Sét (kiknek tudománnyokról igen kevés dolgot találsz fel az Irásban), vagy az Proféták-közzűl valaki: ám megengedem (noha az szükséges nem vólna, a' mint mondom), hogy az te hited még az Noë bárkájábannis evezett, az Prófétákbannis környűl metéltetett. De soha bizony csak egy efféle dolgot sem mutathatcz. Hánd fel az Bibliát, szed öszve valamit abban találsz

az Ádám, Sét, Noë, Ábrahám hiti-felől, sohúlt sem azt nem találod fel, hogy csak könyű szerrel, az egy puszta hittel kellyen az mennyországban igyeköző embernek felpuzdrázni*, sem hogy az Angyaloknak, vagy az meghólt Szenteknek magunkért vagy az meghólt hívekért ne légyen szabad könyörögni, sem egyéb rendbéli dólgot fel nem találsz, az kiben te-veled eggyeznének, mi-velünk ellenkeznének az régi Patriárchák.

Ha pedig semmit effélét nem mutathatcz, mi szükség vala ezzel gyaláznod az régi Szent Patriárchákat, hogy őkis Lutheristák vóltak? Hittek őkis az Christusban, minnyáján ebből az kőszálból ittanak az hit-által, az mint Szent Pál mondgya[1], és annak-okáért az Christusrúl-való hitnek ágazattyában (az mint az deákok szokták mondani, *implicite)* hitték mind azokat, az miket Christus Urunk és az ő Apostoli rendeltenek azután, noha azt ők nem tutták, minémű rendelések lennének ezek. Ennek-fölötte azis bizonyos dolog, hogy az régi Szent Profétákban és az keresztyénekben egy természetű, és az mint az deákok mondgyák, *unius speciei,* vólt ez hitnek az ő habitussa[2], mert a' felől szólván Szent Pál, nyilván mondgya, hogy az hit csak egy[3], kinek az ő természeti abba áll, hogy az Istentűl megjelentett dolgoknak tekélletes vallására indítcson.

És ennek-okáért méltán azt mondhattyuk, hogy *fides habitualis Patriarcharum & Apostolorum una fuit, specie.* De mindazonáltal ezekből azt ki nem hozhatod, hogy az Patriárchák tudományával eggyez az ti tudomántok, ha meg nem mutatod, hogy valamit ők hittek, tíis azt hiszitek, valamit tí hisztek, őkis azt hitték, valamiben tí velünk ellenkeztek, az Patriárchákis abban ellenkeztek mi-velünk, eggyet értettek veletek. Mert hogy ugyan azon természetű *habitus fidei* légyen ti-bennetek, mely ő-bennek vólt, egyébünnen meg nem mutathatod, hanem *ex actibus,* mivelhogy (az mint talám teis hallottad hírrel) *habitus ex actibus cognoscitur.*

[1] 1. Cor. 10, 4.

[2] Vide d. Thomam 2, 2. q. 4. art. 6. Aug. ep. 49. q. 2. & ep. 57. Tract. 45. in Joan.

[3] Ephes. 4, 5.

Másodszor, avagy tudatlan, avagy szemtelen hazugság az, hogy 2.
ti az Négy előszámlált gyöleközetekkel eggyet vallotok. Jól tudom, az Nicaeabéli gyöleközettel vallyátok Árius-ellen, hogy Christus igaz Isten, és nem teremtett állat. Az Custanczinápolyival vallyátok Macedónius-ellen, hogy az Szent Lélek nem teremtett állat, hanem teremtő. Az Ephésombéli gyöleközettel azonképpen vallyátok Nestórius-ellen, hogy Christusban egy személy légyen, nem kettő; az Chalcédonbéli gyöleközettel Eutyches-ellen vallyátok, hogy két ter-

* A puzdrát, azaz nyiltartót felkötni; felfegyverkezni.

mészet légyen az mi Idvözítőnkbe; jóllehet (a' mint másutt megmutatom) nem minnyájan eggyeztek ezekbenis az Szent Gyölekötzetekkel. Mindazáltal ezeken-kívűl sok dolgokban külömböztök azoktúl, mellyekben mi-tőllünkis külömböztök. Például csak egynihány dolgot hozok-elő.

Conc. Nic. c. 3. *Cur non excipit uxorem sicut matrem, si licuit uxorem habere?* [1] Ep. 82. [2] Ad Titum 1. Az Nicæabéli Gyöleközetnek harmadik cánona így szól: *Omnibus modis interdixit Sancta Synodus, neque episcopo, neque presbytero, neque diacono, neque ulli clericorum omnino licere habere secum mulierem extraneam, nisi forte mater, aut soror, aut avia, aut amita etc. sit.* És az mint Szent Ambrús[1] szól: *Qui iteraverit conjugium, praerogativa exuitur sacerdotis. Nec solum hoc Apostolus de episcopo & presbytero statuit*[2], *sed etiam Patres in Concilio Nicæno addiderunt, neque clericum quemquam debere esse, qui secunda conjugia sortitus sit.* Nem csuda pedig, hogy az az Szent Ambrustúl előhozott végezés most az Nicæabéli Gyöleközet végezési-között illyen szókkal nem találtatik; mert a' mint bővön megmutattya Sandérus [29], sok töb végezésiis vóltak ennek az gyöleközetnek, [3] Sander. l. 7. de visib. Monarch. anno 339. fol. 292. cau. 5. mellyeket most az ő végezési-között fel nem találunk[3]. Az negyven napi bőjtötis, mint szokott dólgot említi az Nicæabéli gyöleközet; és nem csak az elő-hozott harmadik cánonba, de az nyólczadik és tizennegyedikbennis az Püspök, Pap és Diaconus-között külömbséget mond lenni, és azt mondgya az diaconus-felől can. 14. *quod offerendi sacrificii non habeat potestatem,* az papok-felől penig: *offerant corpus Christi.* És minek-utánna azt végezte vólna, hogy az diaconussok az papoktól vegyék az Christus testét, így szól: *Quod si non fuerit in præsenti presbyter, tunc ipsi proferant & edant.* Kiből nyilván megtetczik, hogy az Nicæabéli Gyöleközet vallása-szerént az Úr testét az szentegyházba kellyen tartani, és hogy az Christus testének megáldása igaz áldozat légyen. Javallya ugyan ezen gyöleközet, úgymond Sozoménus, az Paphnutius tanácsát, tudni illik, hogy az ki pappá lött, meg ne házasodnék: de ha az papság-előtt házas vólt, el ne vállyanak egymástól. *Paphnutius,* úgymond Sozoménus [4] Sozom. l. 1. c. 22. Socrat. l. 1. c. 8. és Socrates[4], *licet ipse conjugii expers, suasit satis esse, ut secundum veterem Ecclesiæ traditionem, qui cœlibes gradum sacerdotalem consecuti essent, postea minime uxorem ducerent; qui vero cum laicus esset, uxorem duxerat, ab ea minime separaretur. Cujus sententiam approbavit concilium.*

Ugyan ezen dolgokat végezé az Chalcédonbéli gyöleközetis, mert can. 1. ígyen szól: *Regulas a sanctis Patribus in unaquaque*

synodo usque nunc prolatas, proprium robur obtinere statuimus. Mely cánonba valamit az előtt-való Gyöleközetek szerzettek vala, mind helyén haggya, és annak-okáért ha tiis helyén haggyátok az Chalcédoni gyöleközet végezésit, helyén kel hadnotok, valamit az Gangrense, Arelatense, Carthaginense, Romanum, Milevitanum és töb helyeken való Conciliomokban végeztek vala az Chalcédonbéli gyöleközet-előtt, az az Luthert elhagyván, az mi hitünkre kel térnetek, melytűl elszakattatok. Ugyan ezen Chalcédonbéli gyöleközet így szól *can. 16.: Si qua virgo se dedicavit Deo, similiter monachus, non licet eis jungi nuptiis; si vero inventi fuerint hoc facientes, maneant excommunicati.* És ismét *can. 15: Diaconissa, si se nuptiis tradiderit, injuriam faciens Dei gratiæ, anathema sit.* Ugyan ezen gyöleközet az meghólt Flaviánusrúl így szól[1]: *Flavianus post mortem vivit, pro nobis oret.* Elég légyen ez például. Azt alítom, látod te magad, hogy ezek külömböznek az tí vallástoktúl, és így eszedbe veheted, mely tudatlanúl mondád, hogy eggyet értetek tí az régi Conciliomokkal. Szégyen vólna ám ez orczának!

3. Harmadszor. Csudálom, hogy azt mered mondani, hogy az Római Püspökökkel, az kik Linustúl-fogva Melchiádesig éltek, tí eggyet értetek. Soha nem láttalak tégedet, de azt alítom, igen fekete ábrázatú ember vagy, akár-mitis pirúlásnélkül kimondhatcz. Soha még te-előtted senki ezt nem merte vala mondani, sőt inkáb sokat azok-közzűl az Pápák-közzűl, kik Linustúl-fogva Melchiádesig vóltak, tévölygőknek neveznek az te Atyádfiai, és hogy az többirűl ne szóllyak, Marcellinus Pápát (ki Melchiádes-előtt vólt) bálvány imádó Pogánnak nevezed te magad és az te arany almád, Hunniusis[2]; és noha egy felől azt mondod, hogy tí eggyet értetek ezekkel, mindazáltal arczul csapod mondásodat, és azt akarván megmutatni, hogy új az mi hitünk, azt mondod, hogy az szentelt vizet az első Alexander Pápa szerzé[3], ez pedig az első Alexander Linus-után negyedik pápa vólt. Ugyan ottan Zephyrinus, Fabiánus, Urbánus, Cálixtus Pápáknak rendeletit kárhoztatod mint Pápista találmányokat, noha ezek mind amaz harminczegy Pápák-közzűl valók, kik Melchiádes-előtt vóltak, az kikkel mondod hogy tí eggyet értetek. És ez az te magad-ellen való saját bizonságod elég légyen az te hamisságodnak megrontására.

Ennek-fölötte tekélletes és jámbor ember lészesz, ha azoknak az 31 Pápáknak írásábúl megmutathatod, hogy ezek-közzűl valaki ti-veletek és mi-ellenünk tanított légyen csak egy dologbannis,

[1] Action. 11.

[2] Epist. dedic. fol. 4. De Marcellino Baron. t. 2. Annal. an. 302.

[3] Epist. dedic. fol. 3.

mely felől ti-köztetek és mi-köztünk viszszavonyás vagyon. Ha pedig csak egy efféle dolgot sem mutathatcz, hanem inkáb azt találod meg, hogy valaki ezek-közzűl emlekezetet tött ezek felől az dolgok-felől, mellyeket ti mi-bennünk szidalmaztok, ugyan azont tanította, a' mit mí: nyilván vasbúl vannak kimetczve az ajakid, hogy illyen rút hazugságtúl meg nem sérűttek*.

Ha azoknak az Pápáknak levéli és végezési nállad nincsenek, tekíncs meg Jodocus Cocciust[1], megtalálod ez dolog-felől mit tanítottak ezek az Római Pápák. Az te Magdeburgai Centuriátorid[30], Magyari Uram, egy kevéssé, ha nem igazb mondók, de túdósbak nálladnál; mert ők *Cent. 2. c. 6.* nyilván megvallyák, hogy Higynus, Anaclétus, Evaristus, Telesfórus Pápák az Misét és bérmálást tanították. Az első Alexanderrűl azt mondgyák, hogy az szentelt vizet ő jovallotta?[2] Azonképpen *Cent. 3. c. 6.*, és ezenképpen minden Centuriának hatodik részében sok Római Pápákat hoznak-elő, kik ti-tőlletek külömböztek. Azonképpen *Cent. 2. post c. 4. col. 55.* és ez-után minden Centuriának negyedik részében, imillyen titulus-alatt: *Inclinatio doctrinæ, complectens stipulas et errores Doctorum,* az te-tőlled elő-számlált Pápák-közzűl sokakat hoznak-elő, kik velünk eggyet értvén, titeket kárhoztattak.

Ne csudáld pedig szerető Magyari Uram, hogy az Római Püspököt Pápának híjuk, és neis alítcsad, hogy ez új találmány légyen. Mert az Chalcédonbéli Gyöleközetbennis imígyen szólnak az Római Pápa-felől[3]: *Beatissimus et Apostolicus vir, Papa, hoc nobis præcepit.* És az Africánum Conciliomba[4]: *Beatissimo Domino et Patri Patrum, Damaso Papæ.* És töb efféle böcsűlletes titulusiis vóltak régen az Pápának, kit tí most oly igen rútoltok**. Az Chalcédonbéli gyöleközet nyilva így ír az Pápának[5]: *Sanctissimo et Beatissimo Universali Archiepiscopo et Patriarchæ Romano, Leoni.* Kirűl Szent Gergely Pápa így szól lib. 4. epist. 36. quæ est 80. Indict. 13: *Sicut Veneranda Vestra Sanctitas novit, uni per sanctam Synodum Chalcedonensem Pontifici Sedis Apostolicæ, hoc universitatis nomen delatum est.* Idem epist. 38. Szent Ágostonis epist. 29. *Beatissimus sanctissimusque dominus*nak nevezi az Római Pápát. És noha nem csak az Római Pápák, úgymint Damasus *in epist. ad Concil. Africanum*[6], Szent Gergely és az ő-utánnok valók, de még az töb Püspökökis, úgy mint Szent Ágoston *epist. 121. et 107.* őmagokat *Servos servorum Dei* nevezik és az alattok

[1] In Thesauro Cathol.
[2] Ibid. col. 121.
[3] T. 3. Conc. f. 337. act. 16.
[4] T. 1. Conc. parte 1. f. 232. in ep. decret.
[5] Act. 13. f. 234.
[6] Habet. t. 1. ep. decret. p. 1. pag. 233.

* *Megsérszik* igétől. — ** Mocskoltok, gyaláztok.

valókrúl azt mondgyák az Istennek: *Hi sunt servi tui, domini mei*[1]: mindazáltal, az Szent Gergely mondása-szerént, *Ita humilitatem servamus in mente, ut tamen ordinis nostri dignitatem servemus in honore*[2]. De aztis eszedbe végyed, hogy noha most csak az Római Püspököt nevezik Pápának, mindazáltal régen minden püspököt Pápának neveztek, és annak-okáért Sz. Hierónymus az ő levélibe mindenkor Pápának nevezi Sz. Ágostont[3]. Sz. Cypriánustis Pápának nevezik az Rómaiak[4].

[1] Aug. 9. Confess. cap. ult.

[2] Greg. l. 4. ep. 36.

[3] Ep. 11, 13, 18, 30. inter August.

[4] Apud Cyprian. l. 2. ep. 7.

De minek-előtte ez dologrúl elmennyek, két dólgot akarnék örömest tőlled érteni, szerető Magyari Uram. Először, mi légyen az oka, hogy csak Sylvester Pápáig akarsz az Római Pápákkal eggyet érteni? Mi az oka, hogy Sylvesterrel és az-után való Pápákkal nem akarsz eggyet vallani? Talám akkor változtaták el az igaz vallást, mikor annyi szántalan szent és túdós Doctorok valának az Anyaszentegyházba, úgy mint Athanásius, Hilárius, Optátus, Basílius, Nazianzénus, Chrysostomus, Hierónymus, Augustinus, Epifánius, Cyrillus, Theodorétus, kik csak kevés üdővel éltek Sylvester-után? Talám ezek nem vehették eszekbe az Sylvester eltévelyedését? Avagy ha eszekbe vötték, talám nem merték megszóllítani tévelygéséért? Mert soha senki csak egy szóval sem jelenti, hogy Sylvester elváltoztatta vólna az ő-előtte való Pápáknak vallását. Nem merte vala még soha senki azt mondani, a' mit Magyari, tudni illik, hogy Sylvester-előtt mind igaz vallásba vóltak az Római Pápák és Sylvester idejébe eltévelyettek: hanem azt monták, hogy Szent Gergely Pápa-után estek tévelygésbe az Római Pápák. Calvinus azt meri mondani, hogy Sz. Ágoston, Optátus, Irenæus, Tertulliánus és az töb Szent Atyák az ő idejekben való eretnekek-ellen méltán bizonyíttyák az Római hitnek igasságát az Pápák successiójából, mert nyilván való dolog vala, úgymond, hogy az ideig semmi változtatást nem tettek vala az Apostoloktúl vött tudományban. *Cum extra controversiam esset, nihil a principio usque ad illam ætatem mutatum esse in doctrina, sumebant quod omnibus erroribus conficiendis sufficeret, illos oppugnare doctrinam ab ipsis Apostolis constanter, unanimi consensu retentam*[5]; hanem, a' mint mondgya, *Gregorii primum tempore Ecclesia ab antiqua puritate multum degeneravit*[6]; és annak-okáért Szent Gergelyt mondgya hogy vólt utólsó igaz Római Püspök, és ugyan ezent taníttya Pantaleon[31] *in Chronologia,* Melanthon *in Apologia Confessionis,* Vithakérusis *lib. de Ecclesia* sok helyen. Mi az oka tehát,

[5] Calv. l. 4. Instit. c. 2. n. 3.

[6] Eod. libro c. 4. n. 3.

hogy te ezektűl elszakatcz, Magyari? Mi az oka, hogy Sylvester-után való Római Pápáktól elszakatcz? Mi újságot, micsoda változtatást tött az ő-előtte valók hitiben Sylvester? Mutass csak egy dolgot.

Másodszor, azt érteném örömest tőlled: ha te az elő-számlált négy Szent Gyöleközettel eggyet értesz az hit dolgaiban, mi az oka, hogy az Sylvester-után való Pápáktúl el akarsz szakadni? mert ez négy Conciliom idejében egy valláson, egy hiten vóltak az Római Pápák azokkal az sz. Atyákkal, kik ez gyölekezetekbe vóltanak. Mert Christus születése-után három száz és négy száz esztendő-között vólt az első és az második Conciliom, mellyel te eggyet értesz, Árius és Macedónius-ellen, Sylvester és Damasus Pápa idejébe: akkor pedig nyilván való dolog, hogy az Római Pápákat ki nem rekesztették, mint tévelygőket, ezek az szent gyöleközetek; sőt Szent Basilius, ki ez üdőbe élt, így szól[1]: *Nunquam nos in novitatem consentimus: fides apud nos non alia Constantinopoli, alia Seleuciæ, alia Romæ.* Nazianzénusis ugyan ezen üdőbe így ír[2]: *Vetus Roma ab antiquis temporibus habet rectam fidem, et semper eam retinet.* Ennek-utánna négy száz és öt száz esztendő-között lőn az harmadik és negyedik Conciliom, Nestórius és Eutyches-ellen, Cœlestinus és Leo pápa idejében; akkoris mind az sz. Doctorok, kik akkor éltek, és mind az gyöleközetek, az Római Pápával, mint véllek egy hiten valóval, közösködtek, eggyütt végeztek, sőt Petrus Chrysologus, ki ez üdőben élt, Eutychest arra intvén, hogy az Római Pápátúl el ne szakadgyon az hit dólgában, így szól[3]: *Quia Petrus, qui in propria sede vivit et præsidet, præstat quærentibus veritatem.* Ha azért egész öt száz esztendeig jól tudgyuk, hogy ugyan azont vallották az Római Pápák, a' mit az egész keresztyén Anyaszentegyház mind akkor és mind az-előtt tanított: mi az oka, hogy te az Sylvester-után való Pápákat kárhoztatod? De másutt bővebben szóllyunk ez dologrúl.

Nicaen. et Constantinop.

[1] Ep. 72.

[2] Carm. de sua vita.

Ephesin. et Chalcedon.

[3] Ep. ad Eutych. Habet. ante Conc. Chalcedon.

Ezekből nyilván megtetczik, hogy helyén marad, az mit ez-előtt mondék: Hogy soha senki Luther Márton-előtt azt nem vallotta és nem tanította, a' mit tí most vallotok és tanítotok, és ennekokáért méltán Újítóknak, Új hitűeknek híhatunk benneteket. És mivelhogy az újság bizonyos jele az hamis tanításnak, a' mint az Szent-Irás nyilván mondgya, mivelhogy az Christus nyája és gyöleközeti soha meg nem szűnhetett, mindenkor megmaratt; az tí gyöleközetetek pedig csak minapi, kezdetett: méltán aztis mond-

hattyuk felőlletek, hogy Tévelygők vattok, kit adná az Isten hogy bár ne mondhatnánk. Te-felőlled pedig méltán azt mondhattyuk, hogy igen sík az ajakad, és hogy hazugsággal akarád az te újságodat régivé tenni.

És bizonyára igen hasonlók az mostani Újítók amaz Gabaónitákhoz, *Josue 9.*, kik meg akarván Jósuét és az Sidókat csalni, régi szakadozott köntest vőnek magokra, megszáratt és megaszott kenyeret táskájokba, és azt mondák, hogy ők igen meszszünnen jöttek, hogy frígyet szerzenének az Sidókkal, maga bizony csak ott közel laknak vala. Szinte ezenképpen az Újítókis csalárdúl az régi Szent Irásból és az Szent Atyák írásiból tóldoznak fóldoznak valami rongyot az nyakokra, imitt amott eldiribolt-darabolt, elszaggattatott fóltokat kapván: és ezzel akarják megcsalni az híveket, mint régen mondám hogy megcsalák Jósuét az Gabaóniták.

Az Eszterház Tamás okoskodása megrostáltatik.

Ezeket ímmár nyomtattyák vala, mikor kezemben akada Hunniusnak az Anyaszentegyházrúl írt könyve: mellyet magyarrá fordított, nem Magyari István (az mint mondám ez könyünek második részébe, hogy értettem vala), hanem Eszterház Tamás[32]. Igazán mondom, fölötte igen csudálkozám rajta, hogy ímmár az Magyar országi nemes ember gyermeki, kifáradván az vitézségből, az tanítók tisztiben áttyák* magokat: más ember rétin kezdnek kaszálni. Maga az régi mondás szerént: *Fabrilia fabri.* És nyilván eszemben vőm, hogy az mostani Újítókra tellyesedett amaz Istennek átka: Elvészem, úgymond, az öreg, eszes, túdós embereket; gyer- Isa. 3, 1. etc.
mekeket tészek igazgató fejedelmekké. És íme az emberek az ő attyokfiát elő-ragadgyák, mondván néki: Nám** szép köntösöd vagyon, légy mi fejedelmünk etc. Mert őkis egy kis köntöskének fínyességéért, egy kis deákosságért, mindgyárt akár-kitis az tanító székben akarnak űltetni.

Ha pedig ez az jó ifiú legény csak magyarrá fordította vólna az Hunnius könyvét, ő maga pedig amaz igen hoszszú és éktelen Elől-járó beszédében nem káromlotta vólna az igaz vallást és az Római Pápát, kit Bestiának és Antichristusnak nevez: most az ő dolgárúl semmit nem szóllanék, mivelhogy az Hunnius és Vitha-

* *Ártani* vagy *átani* magát valamibe. — ** Ime, lám.

kérus könyvei-ellen, Az Anyaszentegyházrúl, egész könyvet írtam énis, mellyet Isten segítségéből talám megis látnak az emberek[33]. De mivelhogy, *Et Saul inter prophetas,* ő magais hozzá akart ez dologhoz szólni; sőt az ő *Dedicatoria Epistolája* ugyan azon dologrúl szól, mellyet Magyarinus az ő könyvének kezdetibe kákogni kezdett vala (mert az Eszterház Uram mondása-szerént: Ezek az kakukok mindenkor ugyan azon kakukolást éneklik, csak az egy Pápát rágják): énis azért igen rövid szóval megrostálom ezt az Elől-járó beszédet, avagy inkáb ezt az vén aszszonyoknak való regét, és azt itílem, hogy jó néven vészi Eszterház Uram, ha énis nyilván és minden hálólás* nélkül az én tetczésemet megjelentem, mint őis nyilván megmondá mondóját. Az egész levélnek Summája ebbe vagyon: Hogy soha az Christusnak Anyaszentegyháza el nem fogyott, ki nem gyomláltatott; sőt, az ördögnek minden dühössége-ellen, mozdíthatatlan megállott[1]. Előszámlálván pedig efféle embereket, kik-mellett vólt eleitül-fogva az igaz Luther Anyaszentegyház: azokat hozza-elő, kik tagatták az Pápának főbbségét és elsőségbéli méltóságát, úgy mint Cypriánust, Tertulliánust és Szent Ágostont. Ennek-utánna hozza-elő azokat, kik az Római Pápának és az ő udvarának gonosz és Istentelen életeket szidalmazták, sőt őtet ugyan Antichristusnakis nevezték. Végezetre azokat, kik az hit dolgaiba elszakattak az Pápátúl, úgy mint Hust, Valdensist, etc. Ezeket pedig mind az Igasság bizonyságinak lajstromából[34] számlállya Hunnius és Eszterház Uram.

[1] Ita in fine epistolæ.

Nem vólna szükség ezekre újonnan megfelelni, mellyeket bőségessen meghamissíték** nem régen, mint tétovázó csavargásokat. És megmutatám Hunnius-ellen, hogy ha mind ezek ellene-mondottak volnais az Pápa tudományának, sőt ha minnyájan egy vagy két ágazatban eggyeztek vólnais az Lutheristákkal: ugyan nem következnejek, hogy ezek Lutheristák vóltak, és nem Calvinisták vagy Anabaptisták, etc. És így ezekből nem *Catalogum vestræ veritatis,* hanem *Catalogum vestræ vanitatis* kellene szerzeni.

De hogy jóbban megismérje minden ember, mely erőtlen az ti kötés beszédetek***, mely módnélkül-valók az ti bizonyságtok: rendszerént tekíntcsük meg ezeket az bizonyságokat.

Tertulliánust az mi illeti, ő nem egy helyen szól így[2]: *Babylon apud Ioannem Romanæ urbis figuram portat, sanctorum debellatricis,* de ezt, úgymond Orosius *lib. 7. cap. 2.* Aretas *in cap. 12. Apocal.*[35],

[2] Lib. contr. Jud. c. 9. n. 106; l. 3. ctra Marcion. c. 13. n. 98. juxta Pamelium.

* Palástolás, födözgetés. — ** Megczáfolék. — *** Következtetéstek.

az régi Pogány Rómárúl kel érteni, mely az szentek-ellen viaskodik vala; mert az Keresztyén Rómárúl azt mondgya Szent Hierónymus[1]: *Scriptam in fronte blasphemiam Christi confessione delesti.*

Tertulliánus pedig az Római Anyaszentegyház és az Római Pápa-felől nyilván mosdattab nyelvel szóllott, hogy-sem ez új keresztyén Atyafiak. *Si Italiæ adjaces,* úgymond[2], *habes Romam, unde nobis quoque auctoritas præsto est. Statu felix Ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine profuderunt. Ubi Petrus passioni dominicæ adæquatur, ubi Paulus coronatur.* Másutt[3] az Római Pápát nevezi *Episcopum episcoporum, Bonum pastorem, Benedictum papam;* Eleutherius pápát[4] *Benedictus*nak híja, és másutt[5] *Apostolicus*nak.

Cypriánusis, *Hortati sumus,* úgymond[6], írván Cornélius Pápának, *ut communicationem tuam, id est Catholicæ Ecclesiæ unitatem, probarent firmiter ac tenerent.* Holott, látod, azt mondgya, hogy az közönséges Anyaszentegyházzal csak az eggyes, a' ki el nem szakad az Római püspöktűl. És ugyan ottan az Római Ecclésiát nevezi *Ecclesiæ Catholicæ matricem et radicem.* Az mely levelet pedig te elő-hozsz, és a' melyből itíled, hogy ódhatatlan csomót csinálsz, alítom bizony, soha nem olvastad. Mert ott így szól az Római egyház-felől: *Navigare audent ad Petri cathedram, ad Ecclesiam principalem, unde unitas sacerdotalis exorta est, nec cogitant, eos esse Romanos (quorum fides Apostolo prædicante laudata est), ad quos perfidia habere non possit accessum*[7]. Ennek-utánna mindgyárt azon kéri a' Pápát, hogy a' kik ő-hozzá futottak vala Africából, azoknak szavára itíletet ne tenne, hanem az ő törvények ott lenne, a' hol az vádlók és az bizonyságok jelen lehetnének, és mindgyárt utánna veti: *Nisi si paucis desperatis et perditis minor videtur auctoritas Episcoporum in Africa constitutorum.* Holott Szent Cypriánus csak egy szóval sem jelenti, hogy néki hasonló méltósága vólna az Pápával (a' mint te az te kötésedben álmodozol), hanem csak azt mondgya, hogy az Africában-való Püspökök sem aláb valók az töb Püspököknél, kik törvént szoktak tenni az ő-alattok valókrúl. Cypriánus azért csak arra emlekezteti, úgymond Pamelius[36], az Pápát, a' mit Cornélius-előtt Fabiánus Pápa végezett vala, illyen szóval: *Peregrina judicia, salva in omnibus Apostolica auctoritate, prohibemus; quia indignum est, ut ab externis judicetur, qui Provinciales debet habere judices: nisi fuerit appellatum*[8].

[1] Lib. contr. Jovin. sub fin.
[2] De præscr. c. 36. n. 212.
[3] De pudic. c. 1. n. 5.; et c. 13. n. 101.
[4] De præscr. c. 30.
[5] De pudic. c. 21. n. 185.
[6] Ep. 45. quæ est l. 4. ep. 8.
[7] Ep. 55. n. 90. iuxta Pamel. alias l. 1. ep. 3.
[8] Fabian. ep. 3.

Holott pedig azt írja az Carthágóban lött Gyöleközetből, hogy senki ő-közzűlök, a' kik ott öszve-gyűltek vala, magát Püspököknek püspökévé nem tészi, ne csudáld: mert ugyanis ő-közzűlök senkit ez az név nem illetett, hanem csak az Pápát[1]. Másutt pedig hald, mit mond Cypriánus[2]: *Christus dicit, Pasce oves meas. Super illum unum ædificat Ecclesiam suam, et illi pascendas mandat oves suas. Et quamvis Apostolis omnibus post resurrectionem parem potestatem tribuat et dicat, Accipite Spiritum, quorum remiseritis etc., tamen ut unitatem manifestaret, unam cathedram constituit, unitatis originem. Hoc erant utique et cæteri Apostoli, quod Petrus, pari consortio præditi et honoris et potestatis; sed exordium ab unitate proficiscitur, primatus Petro datur, et una Christi Ecclesia et Cathedra una monstratur. Qui Cathedram Petri, super quam fundata est Ecclesia, deserit, in Ecclesia se esse confidit?* A' mint pedig az őmaga mondásából nem régen megmutatám, Cathedra Petri az Római Egyház. És ugyan ezen dolgot szépen megmagyarázza Irenaeusis[3]: *Maxima est omnium et antiquissima Ecclesia, a gloriosissimis duobus Apostolis Petro et Paulo fundata, ad quam propter potentiorem principalitatem necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est omnes qui sunt undique fideles. In qua semper conservata est ea, quæ ab Apostolis est, traditio.* Socratesis így ír lib. 5. cap. 8: *Decretum fuit, ut Episcopus Constantinopolitanus proxime, et secundum Episcopum Romanum, primas obtineret.* Az Nicænum Conciliomis ezt végezte, a' mint Julius Pápa írja[4]. És az régi könyvekbe (úgymond Pamelius *in Cypr. de unit. Eccles. v. 14)* az hatodik cánon így szól: *Ecclesia Romana semper habuit primatum, teneat autem et Aegyptus*[5]. Az Chalcédonbéli gyöleközetis az Római Pápát *universalis* püspöknek nevezé, a' mint ez-előtt Szent Gergely Pápa írásából megmutatám; noha, úgymond Szent Gergely *libro 5. epist. 14,* ezt letörlötték vala belőlle az Custanczinápolyi Patriárchák.

Szent Hieronymus-felől azt írod, hogy Rómát Babylóniának nevezte *epistola ad Marcellam*[6]*:* de nem igazán írod. Mert ő egy szóval sem emlekezik abba az levélbe Babylóniárúl, hanem csak ezt mondgya: *Est quidem ibi sancta Ecclesia, sunt trophæa Apostolorum, est Christi vera confessio, est Apostolorum prædicata fides: sed ambitio, videri et videre etc., a proposito Monachorum aliena sunt.* Másutt ismét az Római Pápának így szól[7]: *Cathedram Petri, et fidem apostolico ore laudatam, censui consulendam. Apud vos solos incorrupta patrum servatur hæreditas. Ibi cespite terra fæ-*

[1] Vide Bellarm. l. 2. de Pontif. c. 16. & 31.
[2] De unit. Eccles. a n. 11.
[3] Lib. 3. c. 3.
[4] Ep. ad synod. Antioch.
[5] Eod. modo legit. in Conc. Chalced. act. 16. Vide Bellarm. l. 2. de Pontif. c. 13. & seqq.
[6] Hieron. t. 1. ep. 18.
[7] Ep. 57. ad Damas.

cundo, dominici seminis puritatem centeno fructu refert. Vos estis lux mundi, sal terræ, vasa aurea. Quamquam igitur tui me terreat magnitudo, invitat tamen humanitas. Ego nullum primum, nisi Christum sequens, Beatitudini tuæ, idest Cathedræ Petri, communione consocior: super illam petram ædificatam Ecclesiam scio. Quicunque extra hanc domum agnum comederit, profanus est. Si quis in Noë arca non fuerit, peribit. Másutt viszontag[1]: *Fidem suam quam vocat? Eamne, qua Romana pollet Ecclesia? Si eam, ergo Catholici sumus.* És ismét[2]: *Scito Romanam fidem istiusmodi præstigias non recipere; etiamsi angelus aliter annunciet, quam semel prædicatum est, Pauli auctoritate munitam non posse mutari.*

Azt pedig, a' mit te elő hozsz Babylóniárúl, nem Hierónymus írja, hanem Paula és Eustochium[3]; holott mindazáltal ugyan azon szókkal, mellyekkel Hierónymus, aztis írják, hogy Rómába légyen az igaz Hit és igaz Ecclésia.

Evágriusnak pedig csak azt írja Hierónymus, hogy az Püspöki rendbe egyenlő-képpen részes minden Püspök és, az mint ő szól, *Ejusdem sunt sacerdotii;* de azért, az mint ugyan ottan mondgya[4]: *In schismatis remedium unus electus est, qui cæteris præponeretur.*

Szent Ágostont hogy meritek csak említeniis? Nyilva ő sok helyen nyilván mondgya, hogy Szent Péter az a' kő szál, mellyen az Anyaszentegyház éppíttetett. *Tom. 10. Serm. 15. et 16. de Sanctis. Serm. 124. de Tempore. Tom. 8. in Psalm. 30. Conc. 2. Tom. 7. lib. 2. de Bapt. cont. Donat. cap. 1. Tom. 1. lib. 1. Retract. cap. 21.* És ezen az utolsó helyen nyilván mondgya, hogy az kő szálon, mellyen Christus éppíté az ő Anyaszentegyházát, nem csak az Szent Péter vallását, de Szent Pétertis ő-magát érthettyük. Mert Szent Péter vólt fő és feljeb-való az töb Apostolok-között, úgymond ezen Sz. Ágoston *Tom. 8. in Psalm. 108. Enarrat. 1. Tom. 9. Tract. 56. et 66. in Joan. Tom. 7. lib. 2. de bapt. cont. Donat. c. 1. Tom. 2. epist. 108.* Az Római Ecclésiárul pedig azt mondgya tom. 2. epist. 162: *In Romana Ecclesia semper Apostolicæ Cathedræ viguit principatus.* És ismét Tom. 7. lib. 1. cont. duas epist. Pelag. c. 1. Bonifácius Pápának így ír: *In Episcopali fastigio ipse præemines celsiore fastigio.* Melchiádest pedig Tom. 2. epist. 162. *Patrem christianæ plebis,* Zozimust *Venerabilis Papa, Apostolicæ Sedis Episcopus*-nak nevezi Tom. 2. epist. 157. initio. Sőt azon kéri az Római Pápát Tom. 7. lib. 1. cont. duas epist. Pelag. c. 1., hogy ha valami nem tetczik az ő írásába, azt

[1] L. 1. cont. Ruff. c. 1.
[2] L. 3. cont. Ruff. c. 4.
[3] Ap. Hieron. t. 1. ep. 17. sub fin.
[4] Ep. 86.

letöröllye. És az hit dolgairól való itíletet Szent Ágoston tellyességgel az Római Pápa tisztinek alittya lenni, a' mint megláthatod *in Confess. Augustiniana lib. 1. cap. 9.* De mivelhogy másutt kel az Római Pápának tisztirűl és méltóságárúl szóllanunk, most csak azt akarnám megmutatni, hogy azok, az kiket te elő számlálsz az régi szent Atyák-közzűl, nem egy értelembe vóltak ti-veletek, hanem az Római Pápának méltósága és tiszti-felől ugyan azont hitték, a' mit hisznek mostis az igaz keresztyének.

Sz. Gergely mondásit mint kellyen érteni, az önnön magyarázattyából megmondám nem régen: lásd meg, ha nem restelled. Szent Bernárd-felől pedig szóltam bőségessen ez könyünek negyedik részébe, és nyilván megmutattam, mely nyilván-való szemptelenűl akarja Hunnius Lutheristává tenni és az Pápa-ellen támasztani Szent Bernárdot.

Ezekből eszedben vehetted jó Uram, hogy az te kötés csomód nem ollyan, mint az Gordius csomója: ezt bizonyára késnékülis, nem csak Alexander, de akár-mely gyermekis megódhattya. Mert ennek nem egyébünnen vagyon ereje, hanem csak az tudatlanságtúl és az más ember pennája-után való irkálásból.

De szidalmazták, ugymond Eszterház uram (avagy inkáb Hunnius) az Római Pápát és az ő udvara népét sok jámbor emberek, és azt monták, hogy az Pápák vak őr állókká, néma tanítókká, csonka harczolókká és az betegséghez semmit nem túdó doctorokká lettek. Az ő fajtalan életeket, felfualkodott kevélységeket és fösvénségeket szidalmazták Arnulphus [37], Rupertus [38], Szent Bernárd, Szent Erzsébet [39], Szent Brigitta, Wilhelmus Parisiensis [40], Henricus, Blesensis [41], Sarisburi János Carnoti Püspök, Joachimus Abbas [42], Aventinus [43] és töb túdós püspökök, császárok, gyöleközetek, úgy annyira, hogy ezek-közzűl némellyek ugyan Antichristusnakis nevezik az Pápát.

Az Pápák gonosz életét (mikor gonoszúl kezdnek élni) és az ő udvara népének feslett erkölcsét nyilva ez mái naponnis, szinte Rómábais, szinte az Pápa és Cardinálok hallattárais, minden nap erőssen feddik és dorgállyák az jámbor túdós Tanítók. És csak énis oly kemény szókkal hallottam Rómába hogy megfeddették az Udvar népének vétkeit, hogy soha egyikis ezek-közzűl, kiket te elő számlálsz, keményben meg nem feddhette.

De mindazáltal ebből nem következik, hogy ezek Lutheristák légyenek; mivelhogy nem az Pápa tanítását, nem az Római

udvarnak hitit, hanem az ő gonosz életeket gyalázzák és kárhoztattyák.

Luther Márton, és az Luther tanítókis, erőssen gyalázzák az ő követőjöknek* gonosságát, mint ez könyünek negyedik részébe megmondom: de ebből semmi kötés beszéddel ki nem sajtolhattyuk, hogy az Luther tanítók Lutheristák ne légyenek.

Noha azért Sz. Bernárd feddi az Pápák kevélységét, de mindazáltal (a' mint ez könyünek negyedik részébe megmondom) javallya tanítását. Noha Sz. Hierónymus, a' mint te előhozod, az Rómaiaknak feslett erkőlcsét, felfualkodott tisztesség kívánását, az első székre vágyódását igen gyalázza: mindazáltal utánna veti, hogy ott vagyon az igaz Anyaszentegyház és az igaz hit. Sarisburi János, noha az gonosz erkőlcset és életet kárhoztattya, de (a' mint az ő maga írásából megmutatám ez-előtt) fölötte igen dícsíri az jámbor Római papokat. Henricus Császár-felől szóllék ez-előtt. Petrarcha, Dantes, és az töb efféle Poëták, szinte oly Cathólicusok vóltak, mint szinte az Cardinálok, a' mint eszébe vészi, valaki olvassa az ő írásokat. Gyalázták és szitták az Pápák vétkeit? Úgy vagyon. Mi üdőnkbennis Sannazárius jeles Poëta[44] csudálatos igen gyalázta és szitta Alexander VI. és az tizedik Leo Pápát, de azért ugyan keresztyén ember vólt vallásában. Fol. 4.

Aventinus pedig és az töb efféle Luther kovászával megsavanyíttatott Históricusok sokat hazudnak, a' mint ez könyvnek negyedik részébe megmondom, és oly dolgokat kennek az Pápákra, mellyeket csak meg sem gondoltak.

Az hetedik Gergely Pápárúl pedig, kit Hildebrandusnak hínak vala, akár-mit mondgyon Aventinus, de az régi Históricusok böcsűlletesen emlekeznek, a' mint igen szépen megírja Genebrardus[45]: *Miracula faciebat, inquit Martinus Polonus. Signa, prodigia faciebat, ait Schafnaburgensis. Dono prophetiæ præditus erat, ait Vincentius in Speculo Historiali lib. 25. cap. 44. Semper in ecclesiastico rigore fuit constantissimus, inquit Otho Frising. lib. 6. cap. 32. Inter omnes Romanos Pontifices fuit præcipui zeli; ibid. Otho cap. 36., Trithemius, Nauclerus, Crantius, Sabellicus, Marianus Scotus, Martinus Polonus, Blondus, Urspergensis. Boleslaum regem Poloniæ excommunicat ob interfectum d. Stanislaum. Imperatorem exturbat imperio, quemadmodum olim Samuel Saulem a se unctum deposuit, Elias* Genebr. in Chronol. a. Chr. 1087.

* Ha mind a birtok mind a birtokos több, előbbit rendszerint úgy használja, mintha csak egy volna, vagyis a birtok többségét jelentő *i, ai, ei, jai, jei* ragot elhagyja.

reges Syriae ungit et deponit 3. Reg. 19., Hieremias potestatem accepit super gentes et regna, ut evellat et plantet, et Apostoli constituti sunt principes super omnem terram. Hæc fere Genebrardus.

Megtetczik tehát, hogy az Pápák élete és magok viselése rágalmazói nem bizonyíttyák az Lutheristák tudományát, hanem az ő tudatlanságokat, mint bőségessen ez-előtt megmagyarázám. És megis mutatám az Szent Bernárd írásából, miképpen kellyen érteni azoknak mondását, kik némely Pápákat az ő gonosz életekért ugyan Antichristusnakis neveztenek.

Végezetre ennihány régen kárhoztatott Eretnekeket számlálsz elő: Wiclefet, Hus Jánost, Valdensest. De ezekrűl szóllék nem régen bőségesen és megmutatám, nem csak, hogy ezek-közzűl egy sem vólt Lutherista, de aztis, hogy ezeket tí magatokis eretnekeknek tartyátok. És te magadis megvallod, hogy ezek tévelygők vóltak, de azért azt mondod, hogy kétségnékül Isten megbocsátotta az ő tudatlanságokat; kit, azt alítom, azért tutcz ily bizonyoson, hogy teis Assessor vóltál, mikor ezek az Istennek itílő széki-eleibe vitettenek.

Fol. 13. ep. dedic.

Az megigazúlásrúl való Articulustis említed levelednek végébe. De errűl bővön szóllok Isten segítségéből ez könyünek ötödik részébe, és nyilván megmutatom, hogy ti, noha oly szemesek vattok mint az bagoly az hód világon, még csak azt sem értitek, mit taníttson az Római Anyaszentegyház az embernek megigazúlásárúl.

És ez elég légyen jó Eszterház uram, az te elől-járó beszédedre, mellyet Hunniusból vöttél, Hunnius pedig *ex Catalogo Testium Veritatis*†. Te-reád nem panaszolkodom, hogy efféle módnékül-való dolgokat ily nagy, elrejtett bőlcseségnek itílsz, mert ifiú legény vagy, többet értesz az nyúlászáshoz és az pohár emelgetéshez, hogy-sem az Szent Atyák írásihoz, kiknek olvasására nemis érkezhettél még eddig. De hogy amaz Rabbi Salamonok, az Luther Székinek töredelmes* gyámoli, jobban meg nem gondolják, mit írjanak, azon igen csudálkozom.

† *Si mendaciis liber Hunnii augendus est: adde his testibus illos, quos Humfredus congerit in Apologetica Praefatione fol. 238., scilicet Scotum, Occam., Baconum etc.*

* Töredékeny, törékeny.

HARMADIK RÉSZE.

Hogy hamissan híja Magyarinus az mi vallásunkat új vallásnak.

Régen az Aëtiánus eretnekek az Catholicusokat (mintha az igen gyalázatos név vólna) *Antiquariusoknak* híják vala[1]; az Ariánusok *Romanusoknak*[2]. Az mostani új Atyafiak Pápistáknak neveznek bennünket, de Antiquariusoknak nem mernek híni, tudván, hogy noha az köntösnek az újja, de az hitnek az régije böcsűletesb. Nem mondom azt, hogy az régiség bizonyos jele légyen az igaz tudománnak, mert jól tudom, hogy az Bálvány imádás idősb az Evangéliomnál és az keresztyén gyölekőzetnél. De a' mint más helyen bővön megmutatom: az Apostolok-után a' tudományban való újítás bizonyos jele az hamis vallásnak. Ennek-okáért Magyari Uram azon mesterkedik, hogy az megrögzött és megaggott tudománt megújítcsa, elhitesse az emberekkel, hogy csak tegnapi légyen az mi hitünk; de oly módnékűl, oly oktalanúl töri abban fejét, hogy csuda dolog. Előhozám az könyünek eleibe az Magyarinus bizonyságit, mellyekkel azt meg akarja bizonyítani. De minek-előtte czekre rendszerént megfelellyek,

[1] Epiph. hær. 79.
[2] Greg. Turon. de glor. mart. l. 1. c. 30.

Először azt mondom, hogy sok nyilván való hazugságok vadnak az egy vagy két kicsín levelecskében, mellyek mind jobban kitetczenek. Most csak három tapasztalható hazugságodat hozomelő, jó Magyari Uram. Eggyik az légyen, hogy azt írod, hogy a' 4.
Misében a' víznek borhoz való egyelítését az Hetedik Alexander szerzette, és hogy az számban el ne vétköznék valahogy az nyomtató, nem cifrával* írtad az hetet, hanem nagy bötűkkel. Soha ez világon nem vólt hetedik Alexander Pápa. Hat Alexander nevű Pápánál töb nem vólt; az vólt az hatodik és utólsó, mellyet te *fol. 5. pag. 2.* gyalázsz. Csudálkoznék ezen más valaki, hogy oly embertis ismérsz az Pápák-közzűl, ki soha nem vólt: de én nem csudálkozom, mert ez nem újság te-nállad. Másuttis[3] tizedik Vespasiánus Császárt faragál magadnak, maga soha egy Vespasiánus császárnál töb nem vólt. Azonképpen noha Szent Bernárd csak öt könyvet írt *De consideratione,* te mindazáltal az huszon ötödik

[3] Fol. 121.

* Számjegygyel.

könyvéből bizonyítasz[1]. Másutt[2] nyólczadik Kelemen régi Pápát mondasz, hogy hamis ágyból való és szentséggel kereskedő vólt; maga ez az nyólczadik Kelemen, az ki most Rómában ül, és ez előtt soha más senki nyólczadik Kelemen Pápa nem vólt[46]. De más dologbólis igen megtetczik itt az te esztelen tudatlanságod. Alexander primus az, a' kit te nevezni akarsz, mely Szent Péter-után ötödik Pápa vólt Rómában, ez-előtt ezer öt száz esztendővel. Ez mondgya *De Consecr. dist. 2. can. primo,* hogy az Misében nem csak tiszta bort, sem csak tiszta vizet, hanem vizzel ölgyelített bort kel megáldani; mert, úgymond, az mi Atyáink így tanítottak minket. Ha te az első harmincz egy Római Pápákkal eggyet értesz, miért szakatcz el az első Alexander Pápától? Ha Alexander azt mondgya, hogy ő ezt az régi atyáktúl tanúlta, miért mondod, hogy Alexander szerzette? Pirúlly orcza, ha bocskor bőr nem vagy.

5. Abban sem igazat mondasz, hogy az fejér viaszból csinált képek-felől azt mondanojok, hogy szinte úgy elmossa bűnünket, mint az Christus Urunknak szent vére[3]. Soha, Magyari, soha senki ezt miközzűllünk még csak álmában sem látta, soha az Christus vérének drágalátos érdeméhez semminémű dolgot nem hasonlítunk. Soha az viaszat oly Isten Bárányának mí nem mondgyuk, mely az világ vétkét elmosná: az Pontificálétis azért hamissan hozád-elő, mert abban soha ezt föl nem találod. Azt itíllyük mindazonáltal, hogy hasznos efféle viaszból csinált képeknek hordozása; nem azért, hogy ennek őmagában valami ereje vólna az lelki jókra, hanem csak azért, hogy midőn efféle képeket megáldnak (jól tudod penig az Szent Pál mondása-szerént, hogy az könyörgés és az Istennek igéje-által megszenteltetik minden teremtett-állat, *1. Tim. 4, 4.),* könyörög Istennek az Anyaszentegyház, hogy azokat, kik ezt hordozzák, mególtalmazza meny ütéstűl és egyéb veszedelemtűl. Te magad sem tagadod, hogy az élő emberek és az Anyaszentegyháznak imátsága más élő emberekért hasznos légyen, mert teis az Prædicatio-után imátkozol másért. Annak-okáért azt sem tagadhatod, hogy ha közönséges imátsággal könyörög az Anyaszentegyház azokért, kik efféle megáldott viaszat viselnek, hasznos légyen ennek viselése. Mert bizonyára, ha az Salamon imátsága, melyben azt kéri, hogy a' ki az ő-tőlle csinált Szentegyházban menne, meghalgattatnék, hasznos lőn (a' mint ő maga megmondgya az Úr Isten) azoknak, kik ez-után abban az Szentegyházban imátkozának: azonképpen az Anyaszentegyház könyörgéseis hasznos lészen azokért,

[1] Fol. 29.
[2] Ep. dedic. fol. 5.
[3] Ep. dedic. fol. 2.
3. Reg. 9, 3.

az kik az ő könyörgése-által megszentelt marhát* nállok** hordozzák. És az mit ez-felől mondok, ugyan azont ércsed az szentelt 6.
vízről, eledelrűl, szablyárúl, harangrúl, etc. Mert azoknakis egyéb erejek nincsen, hanem csak az Anyaszentegyház imátságátúl, mely könyörög az Istennek azokért, az kik efféle külső jelekkel Isteni félelemmel élnek. És ha megtekínted az Pontificálba azokat az imátságokat, mellyekkel az képek, keresztek, harangok megáldatnak, meglátod te magadis, hogy ez így légyen. De tí az nagy eszességmiatt még csak ezt sem érthetitek, maga ha jól megértenétek, nem találnátok semmi okot az káromlásra. Mert a' mint mondám, mí nem az viasznak és harangnak etc. tulajdoníttyuk a' lelki jónkravaló erőt, hanem az Anyaszentegyház imátságának, mellyel efféle viasznak és harangnak megszentelésekor esedezik Istennek, kiváltképpen azokért, kik affélét hordoznak etc. Ebben nem látom mit találhatcz méltót káromlásra. Mert akár-mit kenny mi-reánkis, de Ep. dedic. fol. 2.
én jobban tudom te-nálladnál, mit hiszek és mit vallok, és jó lelki ismérettel mondom, efféle viaszbúl csinált képeknek és szentelt víznek ennél egyéb erőt nem tulajdonítunk. Tudom, hogy hoztok-elő valami verseket az viaszból csinált képekrűl: de hogy jól megtudgyad, mí nem gondolunk akár-mi hitván versekkel, noha ezeketis, ha akarnátok, jó értelembe magyarázhatnátok, tudni illik, hogy az viasz kép és az szentelt víz bűnünket letörli az Christus érdeme és az Anyaszentegyház imátsága-által.

Végezetre az sem igaz, jó Magyari uram, hogy valaha az 7, 8, 9, 10.
Pápa azt monta vólna, hogy ő nem ember, hanem Isten; hogy ő az Apostolok-ellen valamit végezhetne; hogy az hamissat igazzá csinálhatná; hogy semmiből valamit teremthetne. Soha semmit effélét az Pápa maga-felől nem mondott. Annak-okáért itt negyedszer botlál.

Az mely helyeket pedig elő-számlálsz, azokba semmit nem 11.
tálálsz effélét. Mert *dist. 96. can. Satis* csak azt mondgya a' Pápa, hogy az földi fejedelmek az Püspököket meg nem itílhetik; mert Constantinusis, úgymond, Isteneknek nevezé az Püspököket, jelentvén, hogy miképpen az Isten az embertűl nem itíltetik, úgy az Püspök sem az Fejedelmektűl. Ezt mondgya, és ennél egyebet sem. De sohult azt nem mondgya, hogy ő ember nem vólna, és nem csak maga-felől szól, hanem minden Püspökrűl, mert az Püspököknek közönségessen mondta vala azt Constantinus: *Vos dii estis, a summo*

* Jószágot, tárgyat. — ** Maguknál.

Deo constituti. Aequum non est, ut homo judicet deos, sed ille solum, de quo scriptum est: Deus stetit in synagoga deorum, in medio
[1] Ruffin. l. 1. c. 2. Gregor. l. 4. ep. 75. Psal. 81, 1. *autem deos dijudicat*[1]. Érted ebbűl, ha nem koszos a' fejed, miképpen neveztetnek Isteneknek az Püspökök; mert nem külömben, hanem a' mint Szent Dávid mondgya[2]: *Ego dixi: Dii estis*, avagy a' mint
[2] Psal. 81, 6. Isten mondgya Moysesnek[3]: *Constitui te deum Pharaonis*. És annak-
[3] Exod. 7, 1. okáért mind te, s mind a' ki az *Brutum Fulment*[47] írta, hamissan és lelketek isméreti-ellen vésztek efféle dolgokat gonosz értelemben. Ugyan ezen formán kel aztis érteni, a' mit Szent István Király *libro 1. Decr. 3.* mond az Püspökökrűl: *Segregavit vos Deus ab hominibus, ac sui nominis et sanctitatis fecit participes, et ab hominibus interdixit reprehendendos per David: Nolite tangere christos meos.*

12. Hozod-elő azután *dist. 43. can. Lect.* De abban az Distinctióban, ha felnyitod az szemedet, meglátod, hogy nincsen egy efféle canonis, melynek elei vólna *Lect.* Az Pápa méltósága-felőlis az egész Distinctióba csak egy bötűt sem találsz, hanem csak az Praedikátor tiszti adatik előnkbe.

13. Azonképpen *dist. 82. can. Presbyter,* mellyet előhozsz, egy íge sincsen azokban, az kiket te mondasz, sem az Pápárúl, hanem az Gangrensis Gyöleközet végezése-szerént, az fajtalan Egyházi
14. emberek büntetése íratik meg. Azonképpen *Causa 9. q. 3.* sincs semmi efféle dolog. És így ismét négy hazugsággal pótolád meg az előbbi hazugságot. Csak ezis ölég vólna Magyari Uram, hogy ez-után senki szódat ne hinné, és hogy Nádasdi Ferencz Uram ő Nagysága, mint illyen nyilván-való hazugot, házánál ne tartana.

15, 16, 17. Abban sem találál igazat mondani, hogy Nagy Bódog és Kis Aszszony napját 1273. esztendőben, Gyümölcs oltó Bódog Aszszony
Sophron, et Eucher. serm. de Assumt. napját 821. esztendőbe szerzették légyen. Mert Sophrónius 420.[48] esztendőben élt, Szent Ambrús 370., Eucherius Lugdunensis 450.,
Ambr. in missa diei Assumt. Sergius Pápa 688., Beda 700., Carolus Magnus 790. esztendőben
Sergius ap. élt: ezek penig minnyáján, és többekis ezekkel egyetemben, Nagy
Sigebert. in Chron. a. 688. Bódog Aszszony innepe napjárúl emlekeznek. Sőt a' mint Bonfinius
Beda serm. de s. Maria. írja *decad. 2. lib. 1.*, Szent István király idejében immár az Magyar
Aug. t. 9. serm. de Assumt. nemzet megillette az Nagy Bódog Aszszony napját. Azonképpen
Vide Baron. a. Chr. Sz. László királyis *lib. 1. decret. c. 38.* erőssen megparancsollya, hogy Nagy Bódog és Kis Aszszony napját megillenék ez országba.
48. Azonképpen Gyümölcs oltó Bódog Aszszony innepérűl emlekeznek: Athanásius *in Evang. de sanctiss. Deipara,* ki 340. esztendőben élt; Chrysostomus *orat. de Annunc. Mariæ,* ki 400. esztendőben

élt; Andreas Cretensis, ki 560. esztendőben élt, *orat. in Annunc. sanctiss. Dominæ nostræ;* Sergius, ki 688. esztendőben élt, a' mint *Sigebertus in Chronico an. 688.* bizonyságot tészen róla. Sőt a' mint Soárius [49] megmutatya, Athan. és az Tolet. Conc. azt mondgyák, hogy ezt az innepet az Apostolok rendelték. Végre Kis Aszszony innepétis emléti Damascénus, ki 730. esztendőben élt, *in orat. de Nat. B. Mariæ Virg.;* az Lugdunumbéli Gyölekózet, mely 580. esztendőben vólt, a' mint olvassuk Gratiánusnál *de consecr. dist. 3;* Hildephonsus, a' ki 660. esztendőben élt, *serm. de nativ. B. V.;* Sergius Pápa az fellyűl előhozott Sigebertusnál. Ezek-kívűl az töb innepirűlis Bódog Aszszonynak mely gyakorta emlekeztenek az régi szent Atyák, a' ki nem restelli, megláthattya *in Thesauro Catholico Jodoci Coccii tom. 1. lib. 3. art. 6. a fol. 322.* és Soáriusba, a' fellyűl megmondott helyen. Elég énnékem, hogy ezekből minden ember eszébe veheti, mely szömtelenűl hazug légyen Magyari. Talám ő magais megtanúllya ebből, hogy nem oly könyű az hazugságot elpalástolni, mely könyű elvetni. Ugyan azon Coccius az régi szent Atyák-felől bővön megmutattya *lib. 2. art. 8. a fol. 216. et lib. 5. art. 14. a fol. 543.*, hogy az Apostolok idejétűlfogva mindenkoron szokott dolog volt az hívek-között, hogy az Christus, Apostolok és Martyrok innepit megillyék.

Soar. 3. p. t. 2. disp. 22. sect. 1.

Másodszor azt mondom, hogy noha némely rend-tartások és cæremóniák az Pápáktúl rendeltettek: mindazonáltal ebből nem következik, hogy az mi hitünk új légyen. Mert efféle cæremóniák és rend-tartások nem illetik az hitet, hanem csak az jó rendtartást. És elváltoztathatnak vagy megujíttathatnak az Anyaszentegyház Pásztoritúl. Ti magatokis kételenek vattok vélle, hogy rendtartásokat szabjatok a' Sinatokban, de azért nem itílitek, hogy ezzel új hitet faragtok. Ennek-okáért ha az canonok órák*, ha az víznek megszentelése, ha az Misének deákúl-való mondása, ha az elevatio és az Misében-való cæremóniák mind újak vólnánakis, ebből ugyan nem következnék, hogy az mi hitünk új vólna: mert azok nem hit dolgai, hanem külső rend-tartások.

Vide Agendam Ministror. Sopron. Vasvár etc.

Jóllehet még efféle rend-tartásokis olly igen nem újak, hogy az ti Magdeburgi Centuriátoritok, noha szemtelenek az hazugságba, mindazáltal soha azt nem merték mondani, hogy ezek az cæremóniák újak légyenek. Tudom, hogy nem érkezel te ezeknek az Centuriáknak az olvasására, ím egynihány dolgot hozok-elő,

* *Horae canonicae.* Egyháziakat kötelező napi ima-szakok.

mellyekből tanúlhatcz. Minek-utánna azért azt mondották vólna[1]: *Admiratione simul et deploratione dignum est, quod tam cito magnæ obscurationes magnorum articulorum fidei inciderint. Nam doctrina de libero arbitrio statim hoc sæculo cæpit vitiari, nimiumque viribus humanis tributum est, operibus justificatorum plus, quam debebant, adscripserunt, ex errore pseudoprophetarum de necessitate operum ad salutem etc.* — ez-után egy illyen titulust írának[2]: *Inclinatio doctrinæ, complectens stipulas et errores Doctorum.* Holott előszámlálnak sok afféle dolgokat, mellyeket te újságnak itílsz. Ennekutánna *cap. 6. colum. 109.* azt mondgyák, hogy meg szokták vala az keresztyének olajjal kenni azokat, kiket megkereszteltek vala. Sőt Justinus és Clemens Alexandrinus mondásibúl aztis megmutattyák, hogy az Úr vacsorájában az keresztyének vizet egyelítnek vala az borhoz. Az Mise mondásban való rendtartásokatis az Anaclétus, Evaristus, Telesfórus Pápa írásából elő-hozzák. Ez-utánnis minden Centuriában *cap. 4. et 6.* ugyan ezen dólgot bőven meg-
18. mutatnak. És ennekokáért itt sem igazat mondál, hogy ezer kilenczven esztendőben találák az canonok órákat: mert ha nem restelted vólna, megtaláltad vólna Bellarminusban[3], Valentiában[4] [50] etc., hogy ezeknek az óráknak ez-előtt ezer esztendővelis helye vólt az Anyaszentegyházban. Szent Kelemen Római Pápa *lib. 8. Const. Apost. cap. 40,* Cypriánus *serm. de orat.,* Athanásius *lib. de virginit.,* Basilius *in regulis fus. q. 37.,* Hieronymus *epist. 22. ad Eustoch. cap. 16.,* Augustinus *serm. 55. de temp.,* és az töb szent Atyákis, mint ő-nállok szokott dologról, úgy emlekeznek az matutinomrúl avagy veternérűl*, tertia, sexta, nona és vesperásrúl; de te ezeket restelled olvasni.

19. Abbannis elvétéd az lépést, elugrád az árkot, hogy Honorius 3. szerzette légyen az Misében az Úrnak felmutatássát és imádását, a' mint megbizonyíttya Bellarminus[5], Szent Basilius penig nyilván mondgya[6], hogy azt az imátságot, mellyet az hívek szoktak vala mondani az Úrnak felmutatásakor, az Apostoloktúl tanúlták vala.

Vajha az hazugság megégetné az embernek a' nyelvét, nyilván nem sokat kiálthatnál ez-után az Pápistákra, szerető Magyari uram. Megérted te magad, mely nyilván-való hazugságokat mondál csak az te elől-járó leveledbeis, és ezennel bővebben megérted. Gondolkodgyál te magad rólla, hogy ha az öt vagy hat levelecskében ennyi hazugság vagyon, az derék írásodban mennyi lehet? Én, a'

[1] Præfat. Cent. 2-æ.
[2] Cent. 2. c. 4. col. 55.
[3] L. 1. de bon. operib. c. 13.
[4] 2, 2. disp. 6. q. 2. p. 10.
[5] L. 4. de Euchar. c. 30. ad 6.
[6] De Spiritu S. c. 27.

* *Veternye:* hajnali zsolozsma.

mint mondám, azokat nem akarom elő-számlálnom. Mindazonáltal, hogy credentiát tégyek az töb írásodba való hazugságokrúl és hamisságokrúlis:

Nem nagy hazugságé, mikor az ötödik bálványozásodba azt mondod, hogy mí azt hiszszük, hogy a' szabad akaratnak erejéből az Istenhez térhetünk és az ő kegyelmét érdemellyük?[1] Avagy mikor azt mondod, hogy mi a' Szenteknek mondgyuk a' Miatyánkat? Vagy mikor az harmadik bálványozásodba azt írod, hogy mí minden bizonnyal hiszszük, hogy az mi érdemünkért örök életünk lészen? Holott te magad az hatodik bálványozásodba azt mondod, hogy a' mi itéletünk-szerént eretnek, valaki azt taníttya, hogy minden embernek bizonyosson kellyen hinni maga-felől, hogy ő az örök bódogságba részes lészen.

[1] Fol. 20.

De ezeknek most békét hagyván, csak azt mondom, hogy valamit te az mi hitünk dolgaiban újnak mondasz lenni, az nem új dolog, hanem régi, gyökeres és megrögzött igaz vallás.

Vannak némely rend-tartások az Anyaszentegyházba, mellyeket az lelki Pásztorok külömb külömb üdőbe szerzettek. De ezek nem illetik az hitnek ágazatit, és elváltoztathatnak az Anyaszentegyház végezéséből. Mindazáltal, míg az Anyaszentegyhaz Pásztori köteleznek minket efféle rend-tartásokra, tartozunk vélle, hogy ezeket hátra ne haggyuk, hanem az Szent Pál intése-szerént Engedgyünk az mi előttünk járó Pásztoroknak[2], mert (mivelhogy minden birodalom és méltóság az Istentűl vagyon) a' ki az méltóságban helyheztetett Pásztoroknak nem enged, az Istennek nem enged.[3] És annak-okáért ha lelki isméretünket meg nem akarjuk sérteni, úgymond Szent Péter[4], engedelmeseknek kel lennünk az Anyaszentegyház Pásztori végezésinek, kiket a' végre rendelt Isten, hogy bírják és igazgassák az Anyaszentegyházat[5]. Nyilva ha még ez világi urunk és fejedelmünk végezetinekis úgy kel engednünk mint az Isten végezetinek, a' mint Szent Pál mondgya:[6] sokkal méltób, hogy az Anyaszentegyház Pásztorinak engedgyünk, mikor az közönséges jó rendtartásért valamit végeznek az szent írás-kívül, de nem a' szent írás-ellen. És így láttyuk minden üdőbe, hogy ezt cselekedték az hívek: mert az Ó törvényben innepeket és bőjtöket rendelének az Sidók Pásztori[7]. Az Új testamentombannis nem csak az Apostolok-felől olvassuk[8], hogy az véres és fójtott állatok ételérűl parancsolatot szerzének, de az után-való Szent Gyöleközetekbeis sok szép rend-tartások és cæremóniák szerzettek.

[2] Hebr. 13, 17.
[3] Rom. 13, 1. 2.
[4] 1. Petri 2, 13. 15.
[5] Act. 20, 28.
[6] Coloss. 3, 23.
[7] Esth. 9. 1. Mach. 7.
[8] Act. 15, 28.

Ti magatokis (noha semmit az Szent Irás-kívül nem akartok cselekedni) ezer ötszáz kilenczven nyólcz esztendőben egy *Agendát* szerzétek Sopron vármegyébe[51] és annak megtartására kötelezitek az Tanítókat, noha abba sok dolgok vannak a' Szent Irás-kívül. Mert nyilva az Sz. Irásba fel nem találod, hogy a' kik megházasodnak, gyűrűt váltcsanak és megesküdgyenek egymással. Avagy hogy az Minister így szóllyon az házasoknak: Én Istennek akarattyából, és az ő képében*, öszve kötöm őket, Atyának, Fiúnak és Sz. Léleknek nevébe. Hon olvastad az Írásba, hogy komákat kellyen fogadni az kereszteléskor? Hogy ollyan kérdéseket, ollyan prædikációkat és imátságokat kellyen mondani, és annyiszor esni térdre, menyiszer ti abba az Agendába parancsollyátok? Mellyik Apostol rendelte, hogy az szűlés és az elhálás-után az aszszonyállatokat bé kellyen avatni, és oly módon, mint ti abba az könyübe rendelitek? Hon olvastátok a' töb efféle rend-tartásokat, mellyeket (majom módra minket akarván követni) elő-számláltok? Ha néktek szabad Agendákat, rend-tartásokat, cæremóniákat szabnotok, miért nem szabad az Christus juhai Pásztorinak?

Noha azért az Anyaszentegyház rend-tartási-közzűl némellyek az Apostolok-után rendeltettek: mindazáltal az hit dolgaiban csak egy czikkely sincsen, mely új vólna. Te sok dolgot számlálsz-elő, mellyekbe mondod hogy mí újságot tanítunk, és ugyan emberétis mutatod, a' ki ezeket szerzette. Tudni illik: az halottakért-való imádkozást és Purgatóriomot; hogy bőjtnap nem kel húst énni; az Gyónást; az Egyházi embereknek nőtelen vóltokat; és az Oltári szentség-felől sok külömb külömb féle dolgokat[1].

Ezekre, én azt alítom, elégséges felelet vólna, ha azt mondanám, a' mit Moyses: *Inimici nostri sint judices*[2], és Calvinus Jánost támasztanám ellened, ki imígyen szól az Purgatóriumrúl[3]: *Cum mihi objiciunt adversarii, ante mille trecentos annos usu receptum fuisse, ut precationes fierent pro defunctis, eos interrogo: quo Dei verbo? qua revelatione factum sit?* Ím látod, nyilván vallya Calvinus, hogy ez-előtt ezer három száz esztendővel szokott dolog vólt az halottakért-való imátság. És méltán vallya, mert Szent Ágoston oly nyilván taníttya, hogy az emberek-közzűl sokan hóltok-után Purgatóriomba mennek, és őket ez világi emberek imátsági és áldozati segíthetik[4], mely nyilván taníttya az Tridentumbéli gyöleközet. Ugyan ezen Calvinus *lib. 4. c. 17. n. 39.* szólván az oltári

[1] Ead. Witaker. q. 5. de Eccl. c. 3. f. 404.

[2] Deut. 32, 31.

[3] Calv. l. 3. c. 5. n. 10.

[4] Aug. t. 1. l. 2. de Gen. cont. Man. c. 20.; t. 4. de vera et falsa pœnit. c. 17. et 18.; t. 5. l. 21. de Civit. c. 24.; t. 10. serm. 41. de sanctis; t. 4. l. de cura pro mort. c. 1. 4.; t. 1. l. 9. Confess. c. 12. 13.; t. 2. ep. 64.; t. 3. Enchirid. c. 110.

* Képviselőjeként, nevében, helyette.

szentségrűl: *Repositio sacramenti, ut ægrotis extra ordinem detur, inutilis est; sed enim qui id faciunt, habent veteris Ecclesiæ exemplum, fateor. Verum in re tanta nil tutius, quam sequi veritatem.* És ismét *n. 43.* szólván az Misében való rendtartásokrúl: *Si quis vetustate tueri hujusmodi inventiones velit, nec ipse ignoro, quam vetustus sit chrismatis et exsufflationis in baptismo usus, quam non longe ab ætate Apostolorum Cœna Domini tacta sit rubigine. Sed isthæc scilicet est humanæ confidentiæ procacitas, qua se continere nequit, quin in Dei mysteriis lasciviat.*

Ez szinte elégséges felelet vólna az te bizonyságnékül-való kiáltásidra. Elég vólna, ha tégedet az Cathólicus Doctorokhoz igazítanálak[1], avagy az Magdeburgi Centuriátorokhoz, kikből megtanúlhatnád, hogy hamissan akarod újjakká tenni azokat az dólgokat, mellyeket elő-számlálsz. De mindazáltal például ím elő-hozok röviden ennihány dolgot, mellyet te új találmánnak nevezsz, hogy ez kevés dologból (mint az körmérűl a' farkast) megismérjék az emberek, mely igaz mondó, ostoba túdós ember légyen Magyari István.

[1] Bellarminum, Baronium, Coccium, Genebrard. in Chron.

Igazán mondom, bőségesen írtam vala ellened az Oltári szentségrűl, és nem csak az régi szent Atyákból, de az Isten igíjébőlis megmutattam vala mind az ti Ubiquitástok hamisságát, mind az Transsubstantiátiót, az Misében-való áldozatot, az Egy személy- és színnek elégséges vóltát, és töb efféle dolgokat. Sőt az Purgatóriumrulis írtam vala, és a' te Hunniusodnak az Indulgentiákrúl irt rosz könyvét megrostáltam és hántam vala. De látván, hogy ez könyvecske fölötte meghoszszabbodnejek, ha ezeket hozzá adnám, el kelleték hannom. Talám Isten jó módot ád benne rövid üdőn, hogy eztis megláthasd.

Most azért például csak azt lássuk, mely igazán mondgya Magyari István, hogy az Gyónás, a' Bőjtölés és az Egyházi emberek nőtelen vólta új találmány és Isten-ellen való dolog légyen.

Hogy az Gyónás, az Bőjt, az Egyházi emberek nőtelen élete nem új találmány.

Az *Gyónás*-felől azt mondod[2], hogy Innocentius tertius Pápa szerzé az súgva-való gyónást, mellyet megtílta Nectárius.

[2] Ep. dedic. pag. 9.

Jól vagyon, hogy te magad megmutatod nyilván való hazugságodat, és hogy ingyen azt sem tudod, mit mondasz. Innocentius

tertius Christus születése-után 1198. esztendőben élt, az Negyedik Otho Császár idejébe[1]: Nectárius pedig, a' mint Socrates írja[2], Szent Chrysostomus-előtt vólt Custanczinápolyi Patriárcha, Honórius császár idejébe, Urúnk születtete-után 393 esztendővel, az az nyólcz száz esztendővel előb Innocentius tertiusnál. Örömest érteném azért, hogy tílthatta meg Nectárius az Innocentius találmányát nyólcz száz esztendővel Innocentius-előtt?

Ha Istenedet, lelkedet szereted Magyari István, efféle nyilvánvaló hamisságokkal ne csald meg magadat és halgatóidat, kik-felől méltán amazt mondhattyuk *Ose. 7. v. 11: Ephraim columba seducta non habens cor.*

Hogy pedig jól megércsed, Nectárius nem az súgva-való gyónást tíltá meg, hanem az kösség-előtt és nyilván való gyónást, mely oka lőn az botránkozásnak[3]. Innocentius Pápa pedig nem a' gyónást szerzé, hanem csak azt parancsolá, hogy senki továb ne halasztaná gyónását esztendőnél, hanem minden esztendőben egyszer meggyónnék minden keresztyén, az Anyaszentegyház szokása-szerént[4].

És jóllehet nincs szándékom most, hogy bővón szóllyak az gyónásról, megmutatván a' Szent írásbólis, hogy ezt Christus Urunk rendelte légyen[5]: mindazonáltal ím kedvedért a' régi szent Atyáknak egynihány mondásit hozom-elő, hogy eszedbe vehessed magadat. Cypriánus azért így szól[6]: *Quanto meliores, qui, quamvis nullo sacrificii facinore constricti, quia tamen de hoc vel cogitarunt, hoc ipsum apud sacerdotes Dei dolenter ac simpliciter confitentes, exomologesin conscientiæ faciunt, animi sui pondus exponunt.* És egy kevés szó-után: *Confiteantur singuli, quæso vos fratres, delictum suum, dum adhuc qui deliquit, in sæculo est, dum satisfactio & remissio facta per sacerdotes apud Dominum grata est.*

Tertulliánus pedig, minek-utánna azt mondta vólna, hogy az Papok lábához térdre esvén, meg kellyen gyónni, így ír[7]: *Plerosque tamen hoc opus, ut publicationem sui, aut suffugere, aut de die in diem differre, pudoris magis memores quam salutis: velut qui in partibus verecundioribus contracta vexatione, conscientiam medentium vitant, & ita cum erubescentia sua pereunt.* És hogy sok töb efféle mondásokat elhaggyak, mellyeket Szent Dienesből, Origenesből[8], Tertulliánusból, Cypriánusból, Lactantius, Hierónymus, Gregorius, Leo, Basiliusból elő hoznak bőségessen az Cathólicusok[9]: lássuk a' Szent Ágoston könyvei-között mit olvasunk ez dologról[10]: *Qui*

[1] Vide Onuphr., Genebr.
[2] L. 6. c. 17. et l. 5. c. 8.
[3] Socrat. l. 5. c. 19. Sozom. l. 7. c. 16. Tripart. l. 9. c. 35. Niceph. l. 12. c. 28.
[4] Vide Bellarm. l. 3. de pœnit. c. 13. ad. 1. Valent. 3. p. disp. 7. q. 9. p. 4. col. 1317.
[5] Jo. 20, 23. Mat. 16, 19. Act. 19, 18. 19. 2. Cor. 5, 19.
[6] Serm. de lapsis, n. 98. in edit. Pamelii.
[7] Lib. de Pœnit. c. 10. n. 59. in edit. Pamelii.
[8] Hom. 2. in Psal. 37.
[9] Vide Valent. 3. p. disp. 7. q. 9. p. 2.
[10] Aug. t. 10. l. 50 homiliar. hom. 49.

post uxores vestras vos illicito concubitu maculastis, agite pœnitentiam, nemo sibi dicat, occulte ago, apud Deum ago, novit Deus, qui mihi ignoscit, quia in corde ago. Ergo sine causa dictum, quæ solveritis, soluta erunt? Ergo sine causa clavis data Ecclesiæ? És máşutt[1]: *In hoc quod per seipsum dicit sacerdoti, & erubescentiam vincit timore offensæ, fit venia criminis.* És mikor elő számlált vólna sok vétkeket[2]: *Omnis ista varietas confitenda est: cautus sit, ne verecundia ductus dividat confessionem & diversa diversis sacerdotibus velit confiteri.* Másutt az beteg embernek ily tanácsot ád[3]: *Ergo ad te venire roga sacerdotem, & fac illum conscientiarum tuarum penitus participem, non seducat te somniantium illa superstitio, quia salvat, sacerdote inconsulto, ad Deum confessio peccatorum etc.* Ez elég légyen mostan.

[1] T. 4. de Vera & falsa pœnit. c. 10.
[2] Cap. 14. 15. & 20.
[3] T. 9. l. 2. de visit. infirm. c. 4.

Az Böjtölést te magadis jovallod[4]. Nem szükség azért megmutatnom, hogy szabad légyen az testet sanyargatni bőjtöléssel és egyéb sanyarúságokkal. Nem igazán mondod pedig[5], hogy az első Gergely Pápa (ki 590. esztendőben élt) szerzette, hogy bőjt nap húst ne égyenek az keresztyének, és hogy ez ördögi tudomány légyen a' Szent Pál itíleti-szerént[6]. Mert azt nem Szent Gergely szerzette. Hald mit mond Szent Ágoston, ki Szent Gergely-előtt élt közel két száz esztendővel[7]: *Catholici edomandi corporis causa (non quod illa immunda esse credant) non solum a carnibus, verum etiam a quibusdam terræ fructibus abstinent, vel semper, sicut pauci, vel certis diebus ac temporibus, sicut per quadragesimam fere omnes.* Ugyan ezent mondgya Cyrillus *catech. 4.*, Basilius *hom. 1. de jejunio,* Epifánius, Fulgentius és többennis, kik Szent Gergely-előtt éltek[8]. Sőt Nicéforus azt írja, hogy mikor az nagy éhség-miatt Justiniánus Császár azt parancsolta vólna egy esztendőben[9], hogy a' negyven napi bőjtbe húst vágnának az mészárosok: *Nemo eas emebat, nec edebat, mortem sibi potius adeundam censentes, quam ut quidquam de patriis traditionibus mutarent*[10].

[4] Pag. 139.
[5] Ep. dedic. fol. 6.
[6] 1. Tim. 4, 4.
[7] Aug. l. 30. cont. Faust. c. 5.; l. 1. de morib. Eccles. c. 31. 33.; de eccl. dogmat. c. 68. et de morib. Manich. l. 2. c. 13.
[8] Vide Valent. 2, 2. d. 9. q. 2. p. 2. col. 1629.
[9] Justin. a. 533.
[10] Niceph. l. 17. c. 32.

A' Szent Pál mondását miképpen kellyen érteni, megmagyarázza Szent Ágoston[11]: *Hos, inquit, apertissime designat Apostolus, qui non propterea temperant a cibis talibus, ut concupiscentiam refrænent, sed quia ipsas carnes immundas putant et earum creatorem Deum esse negant.* És másutt[12]: *Cessent lavacra, vina, carnes, non quod creaturam Dei judicemus esse damnandam, sed etc.*

[11] L. cont. Adimant. c. 14.
[12] T. 10. serm. 65. de temp. Dom. 1. Quadrages.

Bezzeg ördögi tudomány az Manichæus, Ebioniták, Encratiták, Priscilliánisták vallása, kik azt itílték, hogy efféle eledelek gonoszok

az ő természetek-szerént[1]: és a' ki illyen vélekedésből húst nem akarna énni, ördögi vélekedésbe vólna; mert jó őmagába minden teremtett állattya az Istennek, úgymond Szent Pál[2], és a' mi bémégyen az embernek száján, az meg nem rútíttya az ember lelkét[3], az az, a' mint Szent Ágoston mondgya[4], az ő természetek-szerént meg nem rútíttyák lelkünket, noha midőn mértéklet-nélkül, avagy az parancsolat-ellen vészszük efféle teremptett-állatokat, megfertéztettyük lelkünket, mint a' részeges emberek és az Ádám esetiből megtetczik. Ha ki pedig efféle vélekedésnélkül, az ő teste sanyarúságáért, bizonyos és szabott napokon valamely eledelt meg nem észik, soha azt nem mondgya Szent Pál hogy gonoszúl cselekeszik; sőt azt mondgya, hogy ha szükség, soha ő maga sem észik húst[5]. És másutt az Apostolok megtílták az vért és az fojtott állatot[6], de azért ördögi tudománt nem tanítának.

Tudom, hogy itt igen megüti orrotokat az Papok jó halainak szaga. De bizonnyal elhid Magyari Uram, hogy mikor az Papok az jó halat észik, örömesben (ha az testi kívánságot űznejek) az jó velős koncz-körűl kereskednének. És ha valami felettéb-való mértékletlenség vagyon az hal ételben, azt nem az Anyaszentegyház taníttya (mely a' bőjt-által az testet akarja hogy sanyargassuk), hanem az emberek testi kívánsága[7]. Vallyon az ti Lutheristáitok csak sóba főtt tehén hússal laknaké, midőn az Cathólicusok sóba főtt csukát esznek? Vallyon nem dősölneké ők is? De ez most ám járjon. Ha jámborok löttetek vólna, az bőjtben való *abusust* kellett vólna kárhoztatni, nem az bőjtöt: miképpen az részegséget kárhoztattyuk, nem az bor italt. Hogy pedig tudgyad, az Ország törvénye-szerént mit érdemlenél, hald, mit végeze Szent István király *lib. 2. cap. 9. et 10:* Si quis quatuor temporibus aut feria sexta carnes comederit, una hebdomada inclusus jejunet. Szent László király penig azt rendelte[8], hogy efféle ember tizenkét napig vízzel, kenyérrel lakjék a' kalodában.

Az Egyházi Emberek Házasságnélkül-való Életekrűl, én azt hiszem, farsangba írtál avagy kikeletbe, hogy oly igen nem szenvedheted az más ember maga tűrtetését. Először azért azt mondod, hogy Siricius Pápa[9] szerzé ezt az törvént: és hogy mí az házasságot tisztátalan életnek híjuk. Másodszor azt akarod bizonyítani, hogy a' Papok kötelesek az házasságra. Mert Szent Pál böcsűllestesnek mondgya mindenekbe az házasságot[10] és ördögi tudománnak nevezi az házasság tilalmát[11]. Másutt azt kívánnya, hogy az Püs-

[1] Ebion apud Epiph. hær. 3. Encrat. et Priscillian. ap. Aug. hær. 25. et 70.
[2] 1. Tim. 4, 4.
[3] Mat. 15, 11.
[4] Aug. de mor. Eccles. c. 33. fusissime. Idem. t. 9. tract. 73. in Joan.; t. 3. de fide ad Petr. c. 3. et 42.
[5] 1. Cor. 8, 13.
[6] Act. 15, 20.
[7] Olim in modo ac tempore jejunii magna libertas et diversitas, ut apparet ex l. 9. Tripart. c. 38. Niceph. l. 12. c. 34. et l. 4. c. 39. At charitate frigescente, cum cessarent homines, Ecclesiæ præcepto stimulandi fuerunt.
[8] L. 1. Decret. c. 25. et 37.
[9] Siricius a. 390.
[10] Hebr. 13, 4.
[11] 1. Tim. 4, 3.

pökök egy feleségű fírfiak légyenek[1], és hogy kinek-kinek felesége légyen az paráznaság eltávoztatásáért[2]. Az Istenis azt haggya, hogy szaporodgyunk. És Urunk ő magais házas embereket választa az Apostolságra: mert Szent Péter, Szent Pál és Szent Filep házasok vóltak, a' mint Clemens Alexandrinusbúl megmutattya Eusébius[3], kit a' szent Pál írásábólis[4] bizonyítani akar. Ezeket hogy rövid szóval rend-szerént megrostállyam és megmutassam, hogy minden gondolatod és okoskodásod, jó Magyari Uram, csak álom és polyva:

Legelőször, nem igazán mondod, hogy mí az házasságot förtelmes életnek itíllyük, mert Szent Hierónymussal azt mondgyuk[5]: *Nec nos Marcionis et Manichæi dogma sectantes, nuptiis detrahimus, nec Tatiani, principis Encratitarum decepti errore, omnem coitum spurcum putamus.* Lásd meg az Tridentomi Conciliomot, holott azt mondgya[6]: *Sancta res est matrimonium etc.* Lásd meg Szent Tamást[7] és az töb Cathólicus Doctorokat[8], és eszedbe vészed, hogy mí az házasságot nem kárhoztattyuk, tudván, hogy ezt az Szent Irás javallya[9]. Sőt mí annyira tisztellyük az Szent Házasságot, hogy ezt Sacramentomnak vallyuk lenni[10], kit tí tagattok.

De tudom honnan jutott eszedbe, hogy mi-reánk azt fogjad, hogy kárhoztattyuk az házasságot. A' Siricius Pápa mondásibúl, ki azt írja, hogy az mely Egyházi ember megházasodik, Isten kedvében nem lehet, és fertelmes életbe vagyon[11]. Holott Siricius, nem az Isten-szerént-való házasságot kárhoztattya, hanem az Egyházi embernek fajtalanságát. Mert hogy jól eszedbe végyed Magyari Uram, mí azt ítíllyük, hogy az Pap, minek-utánna hitivel és fogadásával arra kötelezte magát, hogy házasságnékül és tisztán él: ha szinte meg akarván házasodniis, valamely asszonyállathoz köti magát, ugyan nem lészen ő felesége, sem Matrimonium, hanem safarinája* lészen[12]. Mert miképpen te, megesküdvén feleségeddel, úgy megkötötted magad, hogy ha szinte mást fogadnál hozzádis, ugyan nem lehetne te feleséged, valamig az mostani feleségeddel való kötés helyén és erejébe vagyon: szinte azonképpen az Papnakis hitivel való kötelessége soha nem engedi, hogy valamely személt igaz házas társul vehessen, valamíg ez az kötés helyén marad. Mert azt hiszem nem vagy oly vak, hogy ne láthasd, hogy az Papok hiti és fogadása, mellyel Istennek kötelezték magokat, nem erőtlenb az te fogadásodnál, mellyel te feleségednek

[1] Tit. 1, 6. 1. Tim. 3, 2. 4.
[2] 1. Cor. 7, 2.
[3] Euseb. l. 3. c. 24.
[4] 1. Cor. 9, 5.
[5] L. 1. cont. Jovin. init.
[6] Sess. 24. c. 10. de ref.
[7] Suppl. 3. p. q. 41. art. 3.
[8] Dist. 31. can. Si quis vituperat.
[9] Mat. 19, 4. 1. Cor. 7, 9. 38.
[10] Eph. 5, 32.
[11] Distinct. 82.
[12] Ita Aug. t. 4. de bono Viduit. c. 9., ubi illud 1. Tim. 5. v. 11. Nubere volunt, ponderat; non enim dicitur Nubunt, sed nubere volunt. Idem t. 3. de fide ad Petr. c. 3.

* Ágyasa.

kötötted magadat. És igy nem az házasságot, hanem az Egyházi embereknek fajtalanságát (mellyet efféle emberek házasságnak hínak) kárhoztattya Siricius Pápa.

Másodszor, nem igazán mondod, hogy Siricius szerzette az Egyházi emberek nőtelen vóltát. Az első Cálixtus Pápa (ki 218. esztendőben élt és amaz harmincz egy Római Pápák-közzűl vólt, kikkel te eggyet értesz) azt mondgya, hogy az régi Szent Cánonok-szerént az Pap, Diaconus, subdiaconus és az Barát meg nem házasodhatik[1]. Az Carthaginensis második gyölekezetis Apostoli és régi törvénnek nevezi ezt az szokást[2]. Ez-előttis mikor megmutatám, hogy tí az négy Conciliomokkal nem eggyeztek, megmondám Sz. Ambrúsból, hogy az Nicæa és az Chalcédonbéli gyöleközetis ezent* rendelé. Ezent olvassuk az töb Szent Atyáknális. *Quid faciunt,* úgymond Szent Hierónymus, *Orientis Ecclesiæ? Quid Aegypti, & sedis Apostolicæ? quæ aut virgines clericos accipiunt, aut si uxores habuerint, mariti esse desistunt?*[3] Míis azért vallyuk az Tridentinum Conciliummal, hogy az Anyaszentegyház parancsolattya, hogy az ki Pappá akar lenni, felfogadgya Istennek, hogy házasságnélkül és egyéb-képpennis tisztán él: mert errűl sohúlt az Istennek parancsolattyát nem olvassuk. És ennek-okáért az Római Anyaszentegyházis megengedte az Görögöknek, hogy ha az Papság-előtt megházasottak, papságokbannis eggyütt lakjanak feleségekkel[4]: Szent Gergely Pápais némely subdiáconusoknak[5]. Az Ancyránum Concilium az diáconusoknak megengedé, hogy az ő Püspökök akarattyából megházasodhassanak[6], és a' mint Socratesből és Sozomenusból megmondám ez könyünek második részében, az Nicæabéli gyöleközetis az Paphnutius tanácsából azt végezé, hogy azok az Papok, kik ímmár házasságba köteleztek** vala, el ne szakasztassanak társoktúl, de az papság-után senkinek szabad ne lenne megházasodni. Sőt még mais, ha az közönséges Anyaszentegyháznak nagyob javára vólna, megengedhetneje az Anyaszentegyház, hogy az Papoknakis szabad vólna megházasodni.

Csak azt kel tehát ímmár megmutatnom, hogy az Anyaszentegyháznak vólt arra való hatalma, hogy senkinek papságot nem adna, a' ki fel nem fogadná, hogy nőtelen és tisztán élne. És hogy elégséges okais vólt, miért ezt rendelte.

Azt kel azért eszünkbe vennünk, hogy az embernek szabad fogadást fogadni Istenének, csakhogy Isten-szerént-való és jó dologról

[1] Calixt. ap. Gratian. dist. 27. can. Presbyteris.
[2] Conc. Carthag. c. 2. Idem Clem. Rom. can. 25. Apostolor.
[3] Hier. cont. Vigilant. & ep. 50. ad Pammach. in fine. Cyrill. Catech. 12. Epiph. hær. 59. Gregor. l. 1. ep. 42. l. 3. ep. 34. August. t. 9. de honest. mulier. c. 4. t. 10. serm. 37. ad fratr. in erem. t. 6. l. 2. de adult. conjug. c. 20. Basil. ep. 17. D. Thom. 2, 2 q. 88. art. 11. Valent. 3. p. disp. 9. q. 5. p. 5. col. 1573. Baron. tom. 1. anno Christi 58.
[4] Cap. Cum olim. Extr. De cleric. conjug. Can. Aliter dist. 31.
[5] Greg. l. 1. ep. 42.
[6] Conc. Ancyr. c. 10.

* Ugyanezt. — ** Kötelődztek; implicor, intricor.

légyen az fogadás[1]. És annak-okáért sok helyen olvassuk az Írásba, hogy az emberek fogadást fogattak Istennek, sőt intis Isten erre bennünket[2]. Nyilván való dolog pedig, hogy az házasságnélkül-való élet jó és kedves Isten-előtt, sőt jób az házasságnál, úgymond Szent Pál *1. Cor. 7. v. 38. 40.* Szent Ágostonis: *Sacratæ Deo virginitati nuptias æquare, non Christianum, sed Jovinianum est*[3]. Szabad tehát embernek fogadásával kötelezni magát efféle életre. És minek-utánna erre kötötte magát, nem csak az Anyaszentegyház, hanem az Isten parancsolattyais kötelezi embert, hogy meg ne szegje fogadását, és annak-okáért hogy házasságnélkül éllyen.

Az Anyaszentegyház azért senkit nem erőltet, hogy Pappá légyen, avagy hogy efféle fogadást tégyen, sőt azt akarja, hogy senki Pappá ne lehessen huszon öt esztendőnek előtte[4], hogy jól megpróbállya magát, ha oly Isten ajándékit érezze magában, mellyel az ő testi kívánságát, az Christus érdeme-által adott malasztal, megzabolázhattya; és ha arra-való Isten ajándékát nem isméri magában, ellégyen az papságnélkül.

Miképpen azért ez világi urak és fejedelmek bizonyos conditiókat, esküvéseket és kötelességeket vetnek azok-eleibe, kiket az Consiliáriusságra, Hadnagyságra, Capitánságra etc. emelnek, úgy hogy valaki efféle tisztet fel akar venni, szükség, hogy ezekre megesküdgyék. Miképpen tíis, Lutheristák, mikor valakit praedikátorságra akartok venni, azt kivánnyátok legelőször tőlle, hogy egy ifiú menyecskével megesküdgyék. Annak utánna, hogy erős hittel kösse magát az ti tévelygéstekhez és kárhoztassa az Calvinistákat, mint megtetczik amaz Magyar könyüből, mellyet tí szerzettetek az Augustána Confessión valóknak viszszavonyásirúl, melynek végében írjátok az Istentelen esküvésteknek formuláját[52]. Ennek fölötte senkit az házasságra nem bocsáttok, a' ki meg nem esküszik feleségével, noha ezt az Isten nem parancsolta az Írásba. Ha azért tíis efféle dólgokat cselekesztek és bizonyos conditiókat kívántok azoktúl, kiket Praedikátorrá tésztek: miért nem szabad az Anyaszentegyháznakis bizonyos conditiókat vetni azok-eleibe, kiket Pappá akár tenni, úgy hogy a' ki efféle lehetséges és tisztességes dologra nem akarja kötelezni magát, azt Pappá ne szentellye?

Nem erőltet senkit az Anyaszentegyház, hogy Pappá légyen, hogy az szűzességrűl fogadást tégyen Istennek, csak azt kívánnya, hogy a' ki Pappá akár lenni, előb jól megpróbállya, minémű Istennek ajándékát érzi magába (kit huszon öt esztendeig, míg forr az vér,

[1] Ita Aug. t. 3. de fide ad Petr. c. 3. Vota facere etiam Christianis licere ostendit Bellarm. l. 2. de monach. c. 17. ex Is. 19, 21. 1. Tim. 5, 12.

[2] Gen. 28, 20. et c. 31, 13. Levit. 27, 9. Deut. 12, 11. et c. 23, 21. 1. Reg. 1, 11. Psal. 75, 12. Eccles. 5, 3. Jerem. 44, 25. Num. 30, 14.

[3] Aug. t. 3. de eccl. dogmatib. c. 68. Vide t. 6. l. de s. virginit. c. 22—24.; t. 4. de bono viduit. c. 15.; t. 5. l. 15. de civ. Dei c. 26. Idem hær. 82.; l. 2. Retract. c. 22.; et t. 7. l. 3. de peccat. merit. c. 7.

[4] Trid. sess. 23. cap. 12.

megpróbálhat), és ha aránzza*, hogy Isten segítségéből elég ember lészen az házasságnélkül-való életre, úgy légyen Pappá; mert ő senkit Pappá nem akar szentelni, a' ki efféle életre nem köti magát[1].

[1] Ita habetur dist. 32.

Ezt pedig nem oknélkül kívánnya az Anyaszentegyház. Mert Szent Pál azt kívánnya minden keresztyén embertűl, hogy mikor imátkozni akar, ne járúllyon az feleségéhez[2]. Ha az Ó törvénbennis, mikor Isten az törvént adá, azt kívíná, hogy egynihány napig megtartóztatnajak magokat az házas emberekis[3]: mentűl inkáb méltó, hogy az Egyházi emberek, kik szűntelen az imátságba és Isteni szolgálatba foglallyák magokat, házasságnélkül éllyenek? Ha a' Szent Pál mondása-szerént, a' ki házasságba vagyon, két felé szakatt és nem szolgálhat Istennek oly szorgalmatossan, mint a' ki házasságnélkül vagyon: nem méltóé, hogy az Papok, kik tellyességgel az Isteni szolgálatra atták magokot, házasságnélkül légyenek? Nyilva nem csak az mi Üdvezítőnk, de amaz régi szent Püspökökis, Augustinus[4], Ambrosius[5], Cyprianus, Basilius, Chrysostomus, és amaz első harmincz két Római Szent Pápák, kik vérekkel pecsételték bé vallásokat, házasságnélkül éltek; kit soha nem cselekettek vólna, ha a' Szent Irás azt parancsolta vólna, hogy senki nőtelen ne légyen, avagy ha igen képes** és illendő nem vólna, hogy az Egyházi Pásztorok így élnének.

[2] 1. Cor. 7, 5. Vide eleganter hac de re Aug. t. 4. q. 127. V. et N. Testam.

[3] Exod. 19, 15. 1. Reg. 21, 5.

[4] August. testim. de se t. 1. l. 1. Soliloq. c. 10.

[5] De Ambrosio l. 6. Confess. c. 3.

De talán azt mondod Luther Mártonnal, hogy szinte oly lehetetlen, hogy az fírfiú és aszszonyállat egymásnélkül légyenek, mely lehetetlen, hogy víz és kenyérnélkül éllyünk?[6] Avagy pedig, ha szinte lehetséges vólnais, nem vólna szabad az embernek magát erre kötelezni, míg bizonyosson meg nem tudná, hogy ez fogadásnak megtartására erő adassék néki az Istentűl.

[6] Luth. Colloq. Mensal. c. de matrim.

Nem itílem, hogy elhitethesd az jámbor tisztességbéli személyekkel, hogy az fírfiú és aszszonyállat egymásnélkül el ne lehessenek, mert sokan vannak, kiknek urok tíz, avagy húsz esztendeig fogságba hever. Kiknek házas társok sok esztendeig beteg ágyokba feküsznek. Sokan ifiúságokban özvegygyé marattak, és sokáig igy éltek; de nem mered azért azt mondani, hogy ezek tisztátalan személyek légyenek és az házasság-kívül fajtalankodgyanak. Mert ha azt mondanád, megérdemelnéd, hogy az nyelvedet kipökdnéd. Ennek-fölötte, ha lehetetlen dolog az házasságnélkül-való élet, mi az oka tehát, hogy Szent Pál erre int bennünket? Sőt jobbnak mondgya az házasságnál?[7] Mi az oka, hogy Christus

[7] 1. Cor. 7, 8. 27. 38. 40.

* Gondolja, véli. — ** Megfelelő, rendén-való, illő, méltányos.

Urunkis némellyek-felől azt mondgya, hogy úgy élnek mint ha metczettek* vólnának[1], és azokat nem kárhoztattya? Mi az oka, hogy az Chalcédonbéli gyölekezet (az mint e' könyünek második részében mondám) az barátokat, apáczákat, kik tisztán nem élnek, ily igen kárhoztattya? Mi az oka, hogy nem csak Christus Urunk, de amaz elő-számlált jámbor püspökökis házasságnélkül éltek? *Multæ nuptæ,* úgymond Szent Ágoston[2], *recentissima sua conjunctione, in longinqua profectis viris, reditum eorum expectando grandævæ factæ sunt. Si ergo vel spernentibus vel tardantibus sponsis, vel peregrinantibus maritis, carnalis concupiscentia potuit contineri: Cur contineri non possit, ne sacrilegium committatur? Plus enim ardenter ferunt libidinem, quæ non desperant ejusdem voluptatem; quæ autem castitatem Deo vovent, ipsam spem subtrahunt, quæ fomes amoris est.* Másutt[3] intvén az embereket, hogy tisztán éllyenek, ezen dolgot hozza-elő, és annak-fölötte az Egyházi emberek példájából mutattya meg, hogy házasságnélkülis tisztán élhet az ember. Egyébüttis sokszor inti Szent Ágoston az híveket, hogy az Istennek fogadást tégyenek efféle életre, a' mit fogattak megis tarcsák[4]: *Si nondum vovisses Deo continentiam vidualem, exhortaremur ut voveres, quia vero jam vovisti, exhortamur ut perseveres.* És másutt[5]: *Jam vovisti, jam te obstrinxisti, aliud tibi facere non licet; priusquam esses voti reus, liberum fuit. Nunc, quia tenetur apud Deum sponsio tua, non te ad magnam justitiam invito, sed a magna iniquitate deterreo. Nec ideo te vovisse pœniteat, ipse adjuvabit, qui vota tua expetit. Felix necessitas, quæ in meliora compellit.* Másutt pedig így szól[6]: *Si ad offensionem Christi pertinet, cum membrum ejus fidem non servat marito: quanto gravius offenditur, cum illi non servatur fides in eo, quod exigit oblatum, qui non exegerat offerendum.* És minek-utánna azt monta vólna, *Lapsus a castitate, quæ vovetur Deo, adulteriis esse pejores:* azt nyilván mondgya, hogy az fogadás-után nem szabad az házasság; mert, úgymond *lib. 1. de adult. conjug. c. 24.,* a' Szent Pál mondása-szerént[7] *Habent damnationem, quoniam primam fidem irritam fecerunt.*

Látod azért, hogy Szent Ágoston lehetséges és szükséges dolognak mondgya az fogadás-után-való nőtelen életet; mert noha, úgymond[8], az Bőlcs mondása-szerént[9] senki tisztán nem élhet az Isten ajándékanélkül: mindazáltal, ha az Istentűl malaszt-tot kérünk, reá segít ő felsége. Az házasságban való tiszta életreis

[1] Mat. 19, 12.
[2] T. 4. de bono viduit. c. 20.
[3] T. 6. l. 2. de adult. conjug. c. 19.
[4] De bono viduit. c. 19.
[5] T. 2. Ep. 45.
[6] De bono viduit. c. 11.; l. 1. de adult. conjug. c. 15.
[7] Tim. 5, 11. 12.
[8] Aug. t. 2. ep. 143.
[9] Sap. 8, 21.

* Secti, eunuchi.

igen szükséges az Istennek malasztja, mert az házasság törésis nem igen ritka ez világon, sőt ugyan probléma lehetne: *An plura adulteria, quam fornicationes committantur?* És mindazáltal, noha senkinek nincs megsúgva mikor megházasodik, hogy az házasságnak tisztán viselésére erő adassék néki: ugyan arra köti ember hitivel magát, hogy mind hóltig tisztán megtartya az ő ágyas házának tisztességét, bízván az Istennek jó voltában. És ha embernek sok ideig betegsége avagy feleségétűl távoly léte történik: tartozik az jámbor házas ember imádság és testi sanyargatás-által tusakodni az testi indúlatok-ellen, és így az Istennek segítségéből megtarthattya fogadását[1]. Szinte így az Egyházi személyis tartozik magát óltalmazni.

De ezt nem cselekeszik, azt mondod? Számtalan sokan megis cselekeszik, bizonnyal elhiggyed; de az Bőlcs mondása-szerént, az bolond mindent bolondnak itíl[2], az fajtalanis mindent fajtalannak. *Qui vero ad vitium minime proclivis est,* úgymond Nazianzénus[3], *is non facile ad male de alio suspicandum movetur.* Tudod te magad, hogy az házas emberek sem mindnyájan ollyanok, a' mint kellene, és hogy sok házasság törések történnek, sőt száz ezernyi ezerszer többen vannak házasság törők, hogy-sem fajtalan Papok: de azért nem az házasságot vagy Papi rendet, hanem az lator embereket kel kárhoztatni. És ha mind ez világ nős vólnais, bizonnyal higyed, hogy ugyan helye vólna az latorságnak. Ha Istenes ember vagy, kérlek, olvasd meg és jól gondold meg, az mit Szent Ágoston ír *Epist. 137.*, holott az töb dolgok-között így szól: *Quid aliud captant isti, nisi ut quisquis episcopus, vel clericus, vel monachus, vel sanctimonialis ceciderit, omnes tales esse credant, sed non omnes posse manifestari? Et tamen etiam ipsi, cum aliqua maritata invenitur adultera, nec projiciunt uxores suas, nec accusant matres suas*[4]. És minek-utánna előszámlálta volna, hogy mindenkor az jók és gonoszok elegy vóltanak, azt mondgya, hogy sohult jámborbakat nem látott mint az Clastromokba, latrabbakat sem látott azoknál, kik az Clastromból kiszöktek.

Lássuk ímmár az te bizonyságidnak erősségét, avagy inkáb hiába-való erőtlenségét.

Nem tagadgyuk azért, hogy az házasság böcsülletes légyen[5] mindenekbe, valakik az házasságba élnek; de azt mondgyuk, hogy az Egyházi ember az ő fogadása-után, ha ezerszer megesküszikis valamely személlyel, soha nem lészen igaz házas ember.

[1] Ita Aug. l. 2. de adult. conjug. c. 19. et 20.

[2] Eccles. 10, 3.

[3] Orat. 21. in laud. Athanas.

[4] Idem copiosius et eleganter t. 8. in Ps. 99. in fin. et Ep. 136.

[5] Hebr. 13, 4.

Mert miképpen ha valamely házas ember mással megeskünnékis, nem lenne böcsülletes házasság ezek-között, hanem förtelmes latorság: azonképpen, a' mint Szent Ágostonnal mondám, az ki hitivel kötelezte magát az nőtelen életre, akár-mint esküdgyékis, soha nem lészen házasság ő-közte.

Ördögi tudománnak hija Szent Pál az házasság tilalmát[1], de ezt mint kellyen érteni, megmagyarázza Szent Ágoston[2]: *Hoc respondeatis velim, utrum omnino virgines facere, doctrina sit dæmoniorum, an solum per prohibitionem facere nubendi? Si per prohibitionem, nihil ad nos; nam et ipsi tam stultum judicamus inhibere volentem, quam nefas nolentem cogere. Si vero favere huic proposito et non reluctari volenti, doctrinam putatis dæmoniorum, ipsi jam timeo Apostolo, ne dæmoniorum intulerit doctrinam, cum Theclam oppignoratam jam thalamo, in amorem sermone suo perpetuæ virginitatis incendit* etc. És ismét[3]: *Multum interest inter hortantes ad virginitatem, et prohibentes nubere. Inter abstinentes a cibis, propter sacram significationem vel corporis castigationem: et abstinentes a cibis, dicendo, quod Deus eos non creavit. Illa doctrina est Apostolorum, haec dæmoniorum. Ille prohibet nubere, qui hoc malum esse dicit, non qui huic bono aliud melius anteponit.* Rövid szóval, azt mondgya Szent Ágoston, hogy ördögi tudomány az, mely az házasságot kárhoztattya, mint az Manichæusok: noha, a' mint mondgya[4], *Multos obedire nolentes aut non valentes salva amicitia toleratis, quia illud habetis in doctrina vestri erroris, hoc in necessitate societatis;* és azért mondgya másutt Szent Ágoston[5], hogy csak az fő és választott Manichæusok nem házasodnak vala meg.

Az Püspökökbe csak azt kívánnya Szent Pál, hogy egy feleségeknél töb ne lött légyen[6], mert *Mariti duarum*, úgymond Szent Ágoston, *post baptismum in clericum non ordinantur, nec ii, qui viduam aut meretricem duxerint*[7]. És ugyan ezent mondám ez könyünek második részében az Nicænum Conciliom végezéséből. És bizonyára, holott Szent Pál nyilván mondgya, hogy jób házasságnékül lenni[8], nem látom, mi okon akarná, hogy az Püspökök házasságnékül ne lennének. Nyilva Szent Ágoston, Szent Ambrús Basilius és az töb régi szent Püspökök házasságnékül éltek, kit nem cselekettek vólna, ha Szent Pál-ellen vólna. Örömest érteném aztis Magyaritúl, mikor az Luther Prædikátorok felesége meghal, akkor mingyárást megfosztatnaké az ő prædikátorságoktúl, mivel-

[1] 1. Tim. 4, 3.
[2] T. 6. l. 30. cont. Faust. c. 4.
[3] Ibid. c. 6.
[4] L. 30. citato c. 6.
[5] L. 2. de morib. Manich. c. 18.
[6] Ita Ambros. et Hier. l. 1. cont. Jovin. Epiphan. hær. 59.
[7] T. 3. l. de eccles. dogm. c. 72. Vide Baron. a. Chr. 58.
[8] 1. Cor. 7, 38. 40.

hogy *non sunt unius uxoris?* Avagy pedig, ha ki ő maga, vagy felesége magtalan, mit kellyen annak cselekedni? holott Szent Pál nem csak azt mondgya: *Unius uxoris virum,* hanem utánna-veti: *Filios habentem etc.* Efféle magtalan Prædikátorokat mint menti meg Magyari István?

Aztis mondgya Szent Pál, hogy az fajtalanságnak eltávoztatásáért megházasodgyék az ember, mert jób megházasodni, hogy-sem az förtelmességnek lángjába égni. De ugyan ottan aztis mondgya: *Hæc non secundum præceptum, sed secundum indulgentiam dico*[1]. *Solutus es ab uxore? noli quærere uxorem*[2]. *Bonum est homini mulierem non tangere*[3]. *Non nuptis et viduis bonum est, si sic permanserint*[4]. *Qui matrimonio jungit, bene facit*[5]. *Beatior erit, si sic permanserit secundum meum consilium*[6]. Ezekből megtetczik, hogy Szent Pál nem parancsollya, hanem megengedi, hogy inkáb megházasodgyék ember, hogy-sem égjen, az az förtelmesen éllyen: de úgy, úgymond Szent Ágoston[7], ha megházasodhatik és szabad az házasság néki; mert a' ki fogadást tött, annak nem szabad és nem hasznos az házasság. Ugyan ezen módon magyarázza Szent Ágoston[8] amaz Szent Pál mondását: *Volo igitur juniores nubere, filios procreare*[9]. Vallyon Magyari Uram, ha valaki hozzád menne, a' kinek beteges viszsza-aggott* felesége vólna, avagy Budán rabságba vólna, és kezdené mondani, hogy örömest megházasodnék, mert *melius est nubere quam uri:* nem azt mondanádé, hogy Szent Pál csak azokrúl szól, a' kik kötelességnékül vannak? Ugyan ezent feleld mi képünkbeis temagadnak.

Az szaporodásrúl adott törvént mint tarthassák meg az magtalanok: örömest érteném tőlled. Avagy pedig miképpen adhata Szent Pál tanácsot az szűzességrűl, ha minden ember tartozik szaporítani ez világot? Mikor te ezeket megmagyarázod, énis megmondom, mit parancsollyon az Isten, mikor azt mondgya: *Crescite*[10].

Az Apostolok-közzűl kiknek vólt felesége, nem tudgyuk bizonyoson. Hierónymus[11] és Tertulliánus[12] azt mondgya, hogy csak Sz. Péternek vólt. Clemens Alexand. és Ignatius *Epist. ad Philad.* Sz. Páltis házas embernek nevezik: kit Szent Ágoston[13], Hierónymus, Epifánius[14] nem hisznek. De ha szinte valamellyiknek felesége vóltis, az Apostolság-után eltávoztak feleségektűl; mert, úgymond Sz. Hierónymus, nyilván mondgya Szent Péter: *Reliquimus omnia,* Matth. 19. v. 27. és megmagyarázván ezt Christus Urunk, utánna

[1] 1. Cor. 7. v. 6.
[2] v. 27.
[3] v. 1.
[4] v. 8.
[5] v. 38.
[6] v. 40.
[7] T. 6. l. 1. de adult. conjug. c. 15. et. t. 3. de fide ad Petr. c. 3.
[8] T. 4. de bono viduit. c. 8. 9.
[9] 1. Tim. 5, 14.
[10] Vide interim d. Thom. 4. d. 27. p. 1. art. 2.
[11] L. 1. in Jovin.
[12] De monog.
[13] T. 7. de grat. et lib. arbit. c. 4.
[14] Hær. 58.

* Élemedett, öreg.

veti: *Qui reliquerit patrem, uxorem* etc. Clemens Alexandrinus[1] pedig abból bizonyíttya, hogy az Apostolság-után eltávoztak feleségektűl, mert Sz. Pál az ő feleségét húgának híja[2]; jóllehet Sz. Ágoston *Tom. 3. de opere monach. c. 4. et 5.*, Tertulliánus, Hierónymus és többennis azt mondgyák, hogy Szent Pál ott nem az ő feleségérűl szól, hanem valamely Istenes aszszonyállatokrúl, kik szolgálnak vala néki, mint Christus Urunknakis.

Végezetre, az mi Országunk Articulusi-szeréntis (noha régen Szent László király az nős papokat elszenvedte, *quousque*, úgymond, *Domini Apostolici paternitas consulatur*[3]) erős büntetése vagyon az házasság palástya-alatt latorkodó papoknak[4].

Ím látod azért Magyari István, minéműk az te fertő mellyéki újságid.

[1] 3. Stromat.
[2] 1. Cor. 9, 5.
[3] Ladisl. l. 1. c. 3.
[4] Colom. l. 1. c. 32; l. 2. c. 4. 9. 10.

NEGYEDIK RÉSZE.

Melybe megfelelek az Egyházi emberek élete rágalmazásira.

Az Egyházi emberek magok viselésével akarod az embereket elidegeníteni az mi vallásunktúl. És annak-okáért kárhoztatod: Először az ő gonosz életeket[5]. Másodszor az ő gazdagságokat[6]. Harmadszor, hogy titeket üldöznek az Evangéliomért[7]. Ezekre rend-szerént, rövid szóval énis megfelelek.

[5] Epist. dedic. fol. 4. & 24.
[6] Fol. 28.
[7] Fol. 39. 102. 137.

Az Egyházi emberek gonosz életérűl.

Régi szokások az Eretnekeknek, hogy örömest gyalázzák, szidgyák, rágalmazzák az Egyházi embereket, és az ő gonosz életeknek káromlásával akarják magokat menteni. Hald, mit ír Szent Ágoston[8]: *Nil objiciatis hæreticis, nisi quod non sint catholici; ne similes illis sitis, qui non habendo quod in causa suæ divisionis defendant, nonnisi hominum crimina colligere affectant, & ea ipsa plura falsissime jactant: ut cum ipsam divinæ veritatem scripturæ, qua ubique diffusa Christi Ecclesia commendatur, criminari et obscurare non possint, homines per quos prædicatur, adducant in*

[8] Ep. 137. De morib. Eccles. c. 34. &. 35.

odium, de quibus & fingere quicquid in mentem venit, possunt. És másutt[1]: *Hæreticorum proprium est, deserta causa, & relicto negotio publico, privata quadam simultate, contumeliosis criminationibus & opprobriis hominum vitam insectari, quasi homo sit causa quæ inquiritur.* És ismét: *Commemorando & exaggerando multorum in Ecclesia peccata, quasi apud ipsos justi aut plures aut omnes sint, ab unius Ecclesiæ veræ matris uberibus nos abripere moliuntur.* Hierónymus így ír ez dolog-felől[2]: *Istæ machinæ sunt hæreticorum, ut convicti de perfidia, ad maledicta confugiant. Sic Athanasius tertiam Arsenii amputavit manum: duas enim, qui mortuus fingebatur, vivens postea habere monstratus est.* Optatus Milevitanensis[3]: *Ut crimina in silentium mittant sua, vitam infamare conati sunt alienam.* És végre Szent Maxentius így szól[4]: *Cum suæ perversitatis hæretici nequeant reddere rationem, ad maledicta convertuntur. Agunt callide, quo infamando catholicos, suam valeant tegere turpitudinem, fingentes etiam adversus eos quædam scripta, sub eorum nomine, qui videntur in Ecclesia vivere, quatenus omnium animos contra hoc valeant concitare.* Igen megtartyák azért minnyájan az Eretnekek amaz Alexander csúfos* ember tanácsát: *Audacter mordete, tametsi morte consenescant calumniæ, cicatrix manet.* De mí amaz Szent Damascénus tanácsát követtyük lib. 2. Parall. cap. 81: *Cum quispiam præ phrenesi, mentis errore affectus, contumeliosis verbis te insectatur, miseratione potius quam odio dignum cense.*

[1] T. 7. l. 3. cont. liter. Petil. c. 1.

[2] L. 3. in Ruffin.

[3] L. 1. cont. Donat.

[4] Apolog. pro monachis Syriæ.

Ha míis szitokkal és rágalmazással akarnánk viaskodni, vaj ki könyű vólna nékünkis titeket gyaláznunk. És szintén mint Hunnius az Prælátusokat Pilátusoknak, az jesuitákat suitáknak nevezi: míis ugyan úgy Luther Mártont Lator Mártonnak, az Lutheristákat Latoristáknak, az Prædicanst Praedicauhnak[53], az Augustána Confessiót Confusiónak, az Ministert sinisternek, az Superintendenst superbiensnek, az Calvinistákat Vinistáknak, Hunniust (az Német nyelv folyása-szerént) ugató Hundniusnak vagy Grunniusnak** nevezhetnöjök. Sőt rólla érthetnöjök amaz Szent Hierónymus mondását: *Miserabilis Grunnius, qui ad calumniandos sanctos viros aperuit os semel, linguamque suam docuit mendacium*[5].

[5] Hieron. in c. 22. Hieremiæ.

Végezetre szintén mint te ennihány rosz verseket hozsz-elő az Pápa gyalázattyára, úgy énis ennihány ezert találnék, mellyeket Luther-ellen írtanak. Minap egyre akadék, melybe nem valami mesterségnélkül az Luther Márton epithetomit és neveit elő szám-

* Tréfás, nevetséges. — ** Röfögő.

lállyák. Ezt te talám soha nem olvastad. És megis tanúld, hogy ha versekkel kel bizonyítani, míis találunk efféle bizonságokat és versekben foglalt szitkokat; jóllehet, hogy igazán megmondgyam, soha énnékem az szitokkal való versengés nem tetczik. De a' mint mondám, hogy eszedbe ved, hogy nem csak az Pápát, de Luthertis szidalmazzák az Poëták: például adom ezeket az verseket elődbe.

EPITHETA LUTHERI:

Magnicrepus,	Mendax,	Morbus,	Morio,	Monstrum.
Ambitiosus,	Atrox,	Astutus,	Apostata,	Agazo.
Ridiculus,	Rhetor,	Rabiosus,	Rabula,	Raptor.
Tabificus,	Tumidus,	Tenebrosus,	Transfuga,	Turpis.
Impius,	Inconstans,	Impostor,	Ineptus,	Iniquus.
Nicticorax,	Nebulo,	Nugator,	Noxa,	Nefandus.
Ventosus,	Vanus,	Vilis,	Vulpecula,	Vecors.
Schismaticus,	Stolidus,	Simulator,	Simia,	Scurra.
Lascivus,	Leno,	Larvatus,	Latro,	Lanista.
Ventripotens,	Vultur,	Vinosus,	Vappa,	Voluptas.
Tartareus,	Torris,	Tempestas,	Turbo,	Tyrannus.
Hæresiarcha,	Horrendus,	Hypocrita,	Hydra,	Hermaphroditus.
Erro,	Execrandus,	Effrons,	Effrenis,	Erynnis.
Retrogradus,	Reprobus,	Resupinus,	Rana,	Rebellis.
Vesanus,	Vanus,	Veterator,	Vipera,	Virus.
Sacrilegus,	Satanas,	Sentina,	Sophysta,	Scelestus.

De mivelhogy az Origenes mondásakint: *Supervacuum est respondere verbis, quæ nihil docent, sed tantum vituperant*[1]. *Si et ego vellem maledicta pro maledictis reponere, quid aliud quam duo maledici essemus?*[2] ez-okon mí csak azt felelhettyük efféle szitkokra és gyalázásokra, a' mit Szent Hierónymus[3]: *Maledictorum pannos hinc inde consuitis, & eorum carpitis vitam, quorum fidei resistere non valetis. Num iccirco vos non estis hæretici, si nos quidam, assertione vestra, crediderint peccatores? Et os impietate fœdum non habebitis, si cicatricem poteritis in nostra aure monstrare? Quid juvat vestram perfidiam, vel prodest pellis æthiopica & pardi varietas, si in nostro corpore nævus apparuerit?* Avagy amazt[4]: *Nos carpe hæretice, obiice crimina quæ volueris, argue luxuriæ & deliciarum: magis nos amabis si tales fuerimus, erimus enim de armento tuo.*

[1] Orig. l. 1. cont. Celsum.
[2] Aug. l. 3. cont. lit. Petil. c. 1.
[3] Ep. 78.
[4] L. 2. cont. Jovin.

És noha elég felelet vólna ez efféle szitkokra, de minthogy az ördög hajójának kormányos-mesteri gyakran hánnyák szemünkre az Pápák gonosságát: lássuk mit mond Magyari István, avagy inkáb mit mond az ő mestere, Hunnius[1]. Azt mondgyák azért, hogy a' hol szántalan vétkek uralkodnak, lehetetlen hogy ott légyen az igasságra vezérlő Szent Lélek, mert az Salamon mondása-szerént az bölcseségnek lelke nem lakik az gonosz emberbe[2]: és ő magais Christus úgy igíri az igasságnak lelkét, ha az ő parancsolatit megtartyuk[3]: és másutt azt olvassuk: *Non intelligent omnes impii*[4]. *Animalis homo non percipit ea, quæ Spiritus sunt*[5]. Az Pápák között pedig iszonyú bűnök és vétkek vóltanak: mert a mint Magyari mondgya (és ő-nállánál bővebben Hunnius[6], és Hunnius-előtt az Brutum Fulmen, Speculum Pontificum &c.), az Pápák-közzűl ki Isten tagadó, ki eretnek, ki ördöngős, ki attyafiával vétkező, ki gyilkos vólt. Az Papok, Barátok, Apáczák-felől ezent mondgyák. Calvinus még ezeknélis töb rútságot okád az Pápák-ellen[7]. És bizonyára szebben nem szólhatnak ezek-felől, ha igaz amaz mondás: *Sicut qui ipse est bonus, difficile aliquem malum suspicatur: sic difficile suspicatur aliquem bonum, qui ipse est malus.*

Olvastam, hogy az farkasok egyszer frigyet akarván vetni az juhokkal, elhiteték ezeket, hogy az kotorokat*, vagy az komondorokat elűznejek tőllök: de mihelt elűzék, mingyárt elszaggattatának az farkasoktúl. Szintén így akarnak ezekis cselekedni az Christus juhaival, meg akarják útáltatni az ő óltalmazó fő Pásztorit, és kivált-képpen az Római Pápát, mellyet az régi Novatiánusok úgy gyűlöltek, hogy megeskütték** az ő hiteken valókat, hogy soha az Római Pápával nem közösködnek[8]. Luther Mártonis, mikor egyczer halálra vólna beteg, az ő tanítványinak testamentomban hagyá az Pápa gyűlölségét[9]: akarván ezzelis mutatni az Christussal ellenkezését, ki békeséget, nem gyűlölséget hagya testamentomban az ő tanítványinak. Nem tudgya pedig Luther azt, hogy az Pápa azt mondhattya méltán, a' mit Tertulliánus[10]: *Talibus damnatoribus nostris etiam gloriamur. Qui enim scit vos, intelligere potest, nonnisi grande bonum a vobis damnari.*

Efféle káromlásokra és Egyházi emberek gyalázattyára tenéked, Magyari Uram, és Hunniusnak három rövid feleletet adok. Jól reá figyelmezz.

[1] In thesi 116. pro coll. Ratisbon.
[2] Sap. 1, 4. Sap. 7, 26. 27.
[3] Joa. 14, 15. 16.
[4] Dan. 12, 10.
[5] 1. Cor. 2, 14.
[6] Præfat. lib. de Eccl. & de Indulg.
Calv. lib. 4. c. 5. n. 6.
[8] Euseb. l. 5. c. 35. Niceph. l. 6. c. 3.
[9] Refert Matthesius Concion. 11. de Luthero.
[10] Apolog. c. 5.

* Kótorokat (?). Ismeretlen szó. (Talán a német *Köter*-ből?) Jelentése egyébként a szövegből világos. — ** Megeskették; *megeskiit* = megesket; jurare facio.

Először azt mondom jó lelki ismérettel: Nagyob része azoknak az vétkeknek, mellyeket az Pápára és az Egyházi emberekre kentek, tiszta hazugság. Mert akár-mitis meggondol valaki közzűlletek, és mindgyárt az Pápára fogjátok. Ennyi sok gonosságot írtok az Pápák-felől: de ha megkérdik tőlletek, honnan tudgyátok ezeket, nem adhattyátok egyéb emberét, hanem Bennót [54], Balaeust [55], Schleidánust [56], Vergeriust [57], Authorem Apiarii, Simon Lapist [58], az Magdeburgi Centuriátorokat, és töb ezen pórázon futó hazug Históricusokat, kik-felől amaz Poëta versit mondhattyuk:

De Bennone vide Bellarm. l. 4. de Pontif. c. 13.
De Balæo Alanum, Dial. 5. c. 19.

Isti, si illum solem, mihi solem esse dixerint,
Ego illum lunam credam esse, & noctem, qui nunc est dies [3].

[3] Plaut. Bachi.

Ő magok azért az mi ellenségink vádolnak minket, és ő magok bizonyságok; maga az Szent Ágoston mondása-szerént [4]: *Laudanti amico credendum non est, nec inimico detrahenti.* Vergerius, Balaeus, és többennis efféllék, mi-tőllünk elpártolt pribékek * vóltanak, kiknek még az törvényben sem vólna szabad semmi bizonyságokat bévenni ellenünk. Az Tizedik Leó Pápa-felől azt írod, hogy ő az Evangéliomot beszédnek, regének nevezte. Ha kérdeném tőlled, honnan tudod? Vallyon tudnádé ennek urát adni? Senkit egyebet nem mutathatnál, kivel bizonyítanád, hanem valamely penészes Lutherista históriáját, valamely csuklából kiszökött Balaeust, kinél ez világon hazugb ember nem lehet. Azt írod Paulus tertiusról, hogy az Cardinálságért kerítővé tötte magát. Mind addig tisztességed veszted, hazug lészesz, valamíg ezt oly bizonyságokkal meg nem bizonyítod, mellyet exceptionélkül tartozunk míis törvény szerént bévenni. Ha az Paulus tertius életérűl akarsz igazat érteni, olvasd meg Jacobus Graetzerust [5] [59].

[4] L. 3. cont. lit. Petil. c. 10.

[5] L. 2. cont. Missen. c. 5.

Azonképpen mind addig hazug lészesz, míg azokat meg nem hamissítod, mellyeket Bellarmínus [6], Coccius [7], és többennis az tetőlled elő-számlált Pápáknak mentségére bővön elő-hoznak, mert én most nem akarom mindenik Pápának dólgát menteni. És itt temagadra bizom, hogy megszámlállyad, menyi hazugságot mondottál, mellyekre egy szóval én csak így felelek Szent Ágostonnal [8]: *Hæc si dicam de talibus, quales vos estis, respondebitis: Proba. Quid enim tu probasti? Aut si eo putas probari, quo dicuntur, non opus est eadem repetere. Recita illa ipsa tibi, & a vobis in vos.*

[6] L. 4. de Pontif.

[7] T. 1. Thesaur. l. 7. art. 11.

[8] L. 2. cont. lit. Petil. c. 14.

* 1. Szökevényck. 2. Hitehagyottak.

De hogy magadis eszedbe vehesd, mely éktelen hazugságokot ejtesz níha níha, ím egy mondásodot adom csak elődbe. Azt írod, hogy egy könyü nyomtattatott ki 1520. esztendőbe: *Taxa sacræ pœnitentiariæ,* melybe elő-számláltatik, hány pinzen kellyen Rómába minden bűnnek bocsánattyát megnyerni, és ugyan ezent írja az Brutum Fulmenis. Én penig (ez világ hallottára) szememmel látott és próbált dolgot mondok, meny végére, és ha úgy nincs, bár énis te-hozzád hasomló Hazug légyek. Nincsen efféle *taxa pœnitentiariæ* Rómába. Egy fillyérnélkül, ingyen atták, és adgyák mais, minden némű leveleket az Pœnitentiárián, mindenik levél-alá írják: *(Gratis).* Ez csuda dolognak tetczik néked? Én szememmel látott dolgot, oly dolgot mondok, melyben forgottam. Nem ez világ végén vagyon Róma, meny végére barátid-által, és ha ez úgy nincsen, a' mint mondom, bár én pirúllyak; meny oda te magadis, gyónnyál meg, és nem találod külömben annál, az mint mondám.

Vagyon az Pápa Cancelláriáján taxája az leveleknek, mert ha az író-deákoknak és tiszt viselő embereknek nem fizetnének, mint egyéb Fejedelmek Cancellariájánnis[1], el nem élhetnének; kik mindazáltal, hogy ne sarczoltassák az embereket, szabott árron tartoznak az leveleket kiadni. De az Pœnitentiáriának egy csep efféle taxája, egy fillyér fizetése nincsen, úgy annyira, hogy még az hártyátis ingyen adgyák, melyre az leveleket írják. Ti írtátok tehát ezt az *Taxa pœnitentiáriát.* Ezzel akartok az emberek-előtt gyűlölségben ejteni. Sőt a' mint értém nem régen egy Calvinistátúl, (noha én soha nem láttam) más egy könyvetis írtatok az *Inquisitio formájáról.* Nemis újj szokás az (a' mint nem régen Szent Maxentiusbúl megmondám), hogy efféle könyveket írjanak az Catholicusok nevével az Tévölygők.

[1] Mint Magyarországba, in Decret. a. 1351. art. 1. a. 1435. art. 10. & seq. a. 1500. art. 39.

Másodszor: Efféle Egyházi emberek szidalmazására azt felelem, a' mit Origenes[2]: *Ecclesiæ Dei catholicæ, collatae ad vulgares cætus hominum, plane sunt mundi lumina. Quis enim non fateatur, deteriorem Ecclesiæ nostræ partem, collatam cum vulgaribus concionibus, praestantiorem esse? &c.* az az, még az söprőjeis az keresztyéneknek tekélletesb életű, hogy-sem mint az egyéb gyöleközetnek tűköri. Magyari Uram, a' ki mást akar feddeni, feddhetetlennek kel lenni. Bolond, a' ki más ember szemében piszkállya az szálkát, nem látván maga szemében az gerendát. Azt alítodé, hogy ti mind jámborok vattok? Olvastadé valaha Calvinus János-felől, hogy

[2] L. 3. cont. Celsum.

Noviodunomba az természet-ellen-való vétekért az tűzre itéltetett, de irgalmasságból csak bélyeggel süték meg az hátát, és hogy ezt szégyenlvén és elbúdosván, Carolus Hippének hivatá magát?[1] Olvastadé valaha az Béza versit, mellyeket 1548. esztendőben nyomtata, és ezek-között amaz Audebertus nevű ifiú legényrűl és Candidárúl (ez, úgymond Bolsecus[2] [60] Claudia nevű aszszony vala, egy Párisi szabó felesége, mellyel elszökék Béza): *Abèst Candida, Beza quid moraris?* És minek-utánna sok szóval megmonta vólna, hogy eggyik Aureliába, másik Vezeliumba vólna, és nem tudná mellyikhez kellyen előb menni, mert mind az kettőt igen szereti, igy ír:

Præferam attamen alterum necesse est.
O duram nimium necessitatem!
Priores tibi defero, Audeberte.
Quod si Candida forte conqueretur:
Quid tum? basiolo tacebit uno.

[1] Bolsecus c. 5. vitae Calvini probat ex instrumento publico a se viso. Idem Conrad. Schlüsselburg Evangelicus l. 2. Theolog. Calvin.

[2] In vita Bezae, scripta ad senatum Genev. f. 51.

És ezekért az versekért futva szalada, mert megégetik vala mestert, ha megkaphattyák vala.

Tudom, hogy efférére azt felelhetitek, a' mit Szent Ágoston, mikor az ő előbbi gonosz életét szemére veték[3]. És énis vallom azt, hogy ha szinte valamely tudománnak mestere gonoszúl éltis: nem következik innen, hogy efféle tudomány hamis légyen. De csak bé akarom az Pápák-ellen kiáltó torkotokat ezzel dugni. Az Luther gonosz, fajtalan, Istentelen beszélgetésit olvastad, tudom, az ő asztal-fölött-való beszélgetésében, mellyeket előhoz Coccius[4], kifelől méltán mondhattyuk Tertulliánussal[5]: *Cujus Deus venter est, et pulmo templum, et aqualiculus altare, et sacerdos cocus, et sanctus spiritus nidor, et condimenta charismata, et ructus prophetiæ. Apud quem agape in cacabis fervet, fides in culinis calet, spes in ferculis jacet.* Jusson eszedben, mit írtatok tí amaz könyvecskébe, mellyet 1596. esztendőbe nyomtatátok Keresztúron az Augustána Confessión valóknak viszsza vonyásokról, mely könyü-alá írtad teis az te nevedet[61]. Nem de emlekezelé, hogy az tí Superintendenstek, Böjthi István, titeket gyilkos, fajtalan, ördöngösöknek neveze?[62] De tí erre azt mondgyátok, hogy ezeket mind tellyes, megrakott, kifolyó mértékkel az ő kebelekben önthetnétek, ki önnön kezével ölé meg Kálmány Deákot, mindazáltal nem akartok tí ő-rólla semmi gonoszt mondani. Magatok mentségében pedig csak azt mondgyátok, hogy ugyanis az Szent Irás mondása-szerént, minden cselekedetetek ollyan

[3] Aug. l. 3. cont. lit. Petit. c. 10.

[4] T. 1. Thesaur. l. 8. art. 12. f. 1125.

[5] L. de jejun. c. 16. in fine.

útálatos, mint az havas aszszony-ember ruhája, minnyájan elhanyatlottatok, nincs a' ki jót cselekedgyék. Mely mentséggel akármely latoris szépen megmenekedhetnejek, mint szintén ti.

Az ti Prædikátoritok nyilván való latorságit én nem akarom mostanában elő számlálni. Az Prædikátorok-kívül pedig, tudom, valakik az új Evangéliomot követik, mind szentek és jámborok; soha ti-közöttetek semmi paráznaság, részegség, szitok, csalárdság, ragadozás, szegény ember kóborlás* nem találtatik: mind szentek vattok. Az Ádám meghólt bennetek, megfeszűlt az ti testetek, és ímmár semmit nem érez: közzűllünk kimenvén csak az lelket vittétek-ki, az testet nállunk hattátok. Maga jól tudom, azt hiszitek, hogy az Isten parancsolattyát senki közzűlletek meg nem tarthattya, hogy minden cseleködetetek bűn és förtelmes undokság. Ha szent, a' ki az Isten törvényét minden résziben megszegi: minnyájan jámborok vattok, méltán mutogattyátok az Papok, Barátok szemébe a' szálkát. Vajki rég szokások ez az Eretnekeknek, hogy magok jámborságát mutogatván, mást gyalázzanak. Halhadsza mit mond Szent Bernard ti-felőletek Serm. 66. in Cantic.: *Non sufficit hæreticos esse, nisi et hypocritæ sint. Hi sunt qui veniunt in vestitu ovium, ad nudandas oves & spoliandos arietes. An non tibi utraque res impletà videtur, ubi & fide plebs, & plebibus sacerdotes deprædati inveniuntur? Quinam isti prædones? Hi oves sunt habitu, astu vulpes, actu & crudelitate lupi. Hi sunt qui boni videri, non esse: mali non videri, sed esse volunt. Mali sunt, & boni videri volunt, ne soli sint mali; mali videri timent, ne parum sint mali. Etenim minus semper malitia palam nocuit, nec unquam bonus nisi boni simulatione deceptus est. Ita ergo in malum bonorum boni apparere volunt, mali nolunt, ut plus liceat malignari. Neque enim est illis curæ virtutes colere, sed vitia colorare minio virtutum.*

Hogy pedig eszedbe ved jó Magyari Uram, hogy én nem akarlak titeket kárhoztatni, timagatoktúl akarom az ti szentségteket megérteni: az mit magatok jámborságárúl mondotok, el akarom hinni. Hald, mit ír felőlletek az ti első Atyátok, Luther Márton:[1] *Nostri discipuli maxima ex parte Epicurei sunt.* És másutt[2]: *Mundus in dies fit deterior, sunt nunc homines magis cupidi, avari, elati, immodesti, multoque deteriores, quam sub Papatu.* Sőt másutt[3] azt mondgya: hogy Német ország, miúta az új Evangéliomot kapta, olyanná lőn mint egy ördöngös. Erasmus pedig igy szól[4]: *Circum-*

[1] Col. Mens. f. 224.
[2] In Postilla Domin. 1. Adv.
[3] In c. 23. Gen.
[4] Ad Vulturium Novocom.

* Szegényck fosztogatása. *Kóborlás:* rablás, fosztogatás.

spice populum istum Evangelicum, profer mihi, quem istud Evangelium ex commessatore sobrium, ex feroce mansuetum, ex rapaci liberalem, ex impudico reddidit verecundum. Ego tibi multos ostendam, qui facti sunt seipsis deteriores. Bucérust hallyuk[1]: *Maxima eorum pars visa est id solum ex Evangelio Christi petiisse, ut jugum qualiscunque disciplinae, religionis universæ, quæ in Papatu reliqua fuit, abiicerent, proque carnis suæ arbitrio ac libidine agerent omnia. Non ingratum fuit illis audire, justificari nos fide in Christum, non bonis operibus, quorum nullo studio tenebantur. Nec pauci eorum Evangelii prædicationem eo solum receperunt, ut in opes invaderent ecclesiasticas.* Wigandus, Luther tanítványa, imígyen szól[2]: *Rapere ecclesiastica bona, scortari, inebriari, aliaque id genus innumera peccata, eo magis invalescunt quotidie, quia libertatem crescendi habent.* Schmidelinus pedig még ennélis szeb festékkel írja az Lutheristák képét[3]: *Ut totus mundus agnoscat eos non esse Papistas, nec bonis operibus quidquam fidere, illorum operum nullum penitus exercent. Jeiunii loco commessationibus, perpotationibusque vacant nocte dieque; ubi pauperibus benigne facere oportebat, eos deglubunt & excoriant; precationes vertunt in iuramenta & blasphemias & divini nominis execrationes, ut Christus ne ab ipsis quidem Turcis hodie tantopere blasphemetur. Atque hoc universum vitæ genus ab ipsis Evangelicum dicitur institutum.* Jacobus Andreæ ígyen ír[4]: *Nulla istic morum emendatio, in locum jejunii noctes atque dies commessandi & pergræcandi consuetudo successit: in locum eleemosynæ oppressio & expilatio pauperum etc.* Andreas Musculus pedig így szól[5]: *Eo res rediit, ut si cui lubeat coetum aliquem nebulonum, usurariorum, dissolutorum, fraudulentorum hominum videre: is ingressus civitatem aliquam Evangelicam, ejus farinæ complures inveniet. Vix inter Turcas adeo contumaces invenias, apud quos omnis honestas interierit, neque ullius peccati ratio habeatur.* Itt én csak azt mondom, a' mit Szent Pál hasomló dologban: *Verum est hoc testimonium*[6]; mert még az törvénybennis az emberek tulajdon vallásánál nincs nagyob bizonyság. És ha el nem hinném, a' mit ily sokan mondnak, talám te sem vennéd jó néven és a' Szent Irásból amazt vetnéd előmbe: *In ore duorum aut trium*[7].

[1] L. 1. de regno Christi c. 4.

[2] Lib. de bonis et malis German.

[3] Conc. 4. in c. 21. Lucae.

[4] Concione 4. de Planetis f. 140.

[5] L. de Prophetia Christi.

[6] Tit. 1, 13.

[7] Mat. 18, 16.

Nem csudálom pedig, ha illyenek az Lutheristák, a' mint ezek mondgyák: sőt azt csudálom, hogy találkozik valaki közzűllök, kiben az jónak valami szikrája megmaratt, mert (mint másutt

mondom) az ő vallások-szerént ugyan így kel élni, a' mint ezek mondgyák hogy élnek az Lutheristák. És ugyan ezent mondgya Calvinusis az ő tanítványiról, a' mint megláthatod Cocciusba[1].

[1] T. 1. Thesauri l. 8. art. 12. f. 1112.

Látod azért Magyari Uram, hogy az ti házatok-előttis elég szemét vagyon, noha még újak vattok. Annak-okáért az ki közűlletek véteknékül vagyon, az üsse agyon az Pápát, az piszkállyon a' más ember ganéjjában. És rövid szóval csak azt mondom néktek: *Medice cura te ipsum;* és amazt: *Hypocrita, ejice primo trabem de oculo tuo etc.*

Harmadszor és utólszor: Mivelhogy az Pápákis szinte ollyan gyarló emberek mint mí, fölötte igen nagy csuda vólna, ha soha senki közzűllök gonosz életű nem találtatott vólna. Vóltak azért az sok jámbor Pápák-között gonosz életűkis. Lehetnek mostis az Egyházi Emberek-között nem jámborok: vóltak az Christus iskolájába, és még mennyországbannis, vóltak minden gyöleközetbe jók és gonoszok. Az Christus szántó földén, mind aratásig, együtt nő az buzával az konkolyis[2]. Adná Isten, hogy ne vólnának az egyházi emberek-között, kik-felől méltan mondhatná az Isten: *Per vos blasphematur nomen meum*[3]. Kik az juhoknak nem csak az gyapját vonnyák, hanem az szagátis nyelnejek. De talám mostis vannak ollyanok, kikrűl Szent Bernárd imígyen szól[4]: *Ministri Christi sunt, & serviunt Antichristo; honorati incedunt de bonis Domini, cui Domino honorem non deferunt. Inde is quem quotidie vides meretricius nitor, histrionicus habitus, regius apparatus. Inde aurum in frenis, in sellis, calcaribus, et plus calcaria, quam altaria fulgent. Inde splendidæ mensæ & cibis & scyphis. Inde commessationes & ebrietates, inde cithara & lyra & tibia. Inde dolia pigmentaria, inde referta marsupia. Pro huiusmodi volunt esse, & sunt Ecclesiarum præpositi, decani, archidiaconi, episcopi, archiepiscopi.* És másutt[5]: *Nunc dati sunt sacri gradus in occasionem turpis lucri. Copiosissima pietas est in suscipienda animarum cura, sed haec apud eos minor est cura etc.*

[2] Mat. 13, 30.

[3] Rom. 2, 24. Is. 52, 5. Ezech. 36, 20.

[4] Serm. 33. in Cant. sub fin.

[5] Serm. de conv. d. Pauli.

De itíledé, hogy ebből az mi hitünk gyalázhassad? Azt alítodé, hogy az Pápák jámborságán építtetett az mi tudományunknak igaz vólta? Ti azt vallyátok magatok-felől, hogy minden cselekedetetekbe vétkeztek: hogy az Isten törvényét meg nem tarthattyátok: mégis azt akarjátok elhitetni vélünk, hogy igaz az ti tudomántok; az mi hitünket pedig azzal akarjátok hamissítani, hogy az ő tanítói-között némellyek latrúl éltenek. Talám külömb fontal mértek nékünk,

hogy-sem magatoknak? Ha valaki el akar az régi hittűl szakadni az okon, hogy némellyek az ő tanítói-közzűl latrok: kérem, addig el ne szakadgyon, míg oly tudománt nem talál, melyben minnyájan ártatlanok és szentek légyenek; mihent illyent talál, bár mingyárt elszakadgyon mi-tőllünk. Én láttam sok Lutheristát, hogy mihent Catholicussá lött, oly igen megjobbította életét és elváltoztatta feslett erkőlcsét, hogy ugyan csudálkoztam rajta. De soha még senkit nem láttam, nem hallottam, nem olvastam, a' ki elhagyván az mi régi hitünket, megjámborodott vólna, és a' ki az jámborság keresésért lött vólna Lutherré vagy Calvinistává; hanem vagy aszszonyom kedvéért, vagy az testi szabadságért, vagy az hamissan keresett marhának megtartásáért, vagy egyéb efféle okért rúgta farba az Christus igáját: és a' mint Szent Pál mondgya[1]: *Amittentes bonam conscientiam, naufragaverunt circa fidem.*

Okosb vala Luther Márton te-nálladnál, Magyari Uram, mert ő nyilván mondgya, hogy *A moribus ad doctrinam non valet argumentari:* az életnek gonosz vóltábúl az tudománt meg nem hamissíthatni[2]. A' szent Atyákis mit tanítcsanak ez dolog-felől, halhadsza. Cypriánus arra int, hogy meg ne tántorodgyunk az hitben, akár-minémű bűnököt hallyunkis az Papok-felől hirdetni[3]. Tertulliánus pedig így szól[4]: *Quid ergo si episcopus, si diaconus, si virgo, si doctor, si etiam martyr lapsus a regula fuerit, ideo hæresis veritatem videbitur obtinere? Ex personis probamus fidem, an ex fide personam?* Szent Ágoston pedig[5]: *Videmus in cathedra Moysis, cui successit cathedra Christi, sedere bonos et malos. Quare propter malos Cathedram ipsam dimittis? Si bona loquuntur et bona faciunt, eos imitare; si autem bona dicunt et mala faciunt, habes consilium Domini: Quæ dicunt, facite, secundum opera eorum nolite facere etc. Tamen a Cathedra Catholica noli discedere.* És másutt[6]: *De præpositis malis securam fecit Dominus plebem suam, ne propter illos doctrina catholica deseratur, in qua coguntur etiam mali bona dicere.* És másutt[7], minek-utánna az Római Pápákat Szent Pétertűl-fogva elő-számlálta vólna: *In illum ordinem Episcoporum etiamsi quispiam traditor subrepserit, nihil præjudicat Ecclesiæ et innocentibus christianis.* És ismét: *Verumtamen si omnes per totum orbem tales essent, quales criminaris vanissime, Cathedra tibi quid fecit Ecclesiæ Romanæ, in qua Petrus sedit, in qua hodie Anastasius sedet? Quare appellas cathedram pestilentiæ Cathedram Apostolicam? Hæc si cogitaretis, propter homines, quos infamatis, non blasphe-*

[1] 1. Tim. 1, 19.
[2] Idem Wita-ker. q. 5. de Eccles. c. 11. fol. 535—537.
[3] L. 3. ep. 3.
[4] De præscript. c. 3.
[5] T. 8. conc. 3. in Psal. 36.
[6] T. 2. ep. 165. sub. fin.
[7] Ep. 164.

maretis Cathedram Apostolicam[1]. — *Quales fuerunt Marcellinus, Sylvester, atque alii, quibus objiciunt pro sua defensione quod volunt, nihil præjudicat Ecclesiæ; nullo modo eorum innocentiâ coronamur, nullo modo eorum iniquitate damnamur*[2].

Látom, mi juthatna eszedbe. Az gyümölcsből mondgya Üdvözítőnk hogy a' fát meg kel ismérnünk[3]. Úgy vagyon; de az hitnek gyümölcséből kel az hitnek mivóltát megvisgálnunk, nem az embereknek az ő hitek-ellen-való gonosz életekből; és ennek-okáért mondgya Christus Urunk, hogy az Moyses székiben ülő tanítóknak, kövessük tanításokat, de ne életeket[4]: mely mondásból nyilván megtetczik, hogy az megerősíttetett székben ülő tanítóknak életibűl nem kel az tudományrúl ítíletet tenni. Annak-okáért, ha az tudomány oly, hogy az ő természeti-szerént gonosz gyümölcsöt terempt, szabadságot ád az feslett erkőlcsre: nyilván való dolog, hogy ez hamis tudomány. Az mi hitünk pedig nem ád szabadságot az bátorságos gonosz életre; sőt oly száján, oly félelemben tartya az embert, hogy ez okon Luther Márton babylóniai fogságnak nevezé az mi vallásunkat. Az mostani új tudományok-felől pedig meg- mutatom bővségessen, hogy szabadságot ád minden gonosságra. Ennek-fölötte Chrysostomus[5], Theodorétus[6] és Vincentius Lirinensis[7], de még ti közzűlletekis Vithakérus[8], azt mondgya, hogy az az gyümölcs, melyből megismérjük az farkasokat, nem egyéb az Szent Irásnak hamis magyarázattyánál, mint bővebben megmutatom másutt.

Az Szent Irásba pedig azt olvassuk, hogy a' Szent Lélek Isten az ő megszentelő malasztya-által nem lakik az halálos bűnben élő emberbe: de sohúlt azt nem mondgya, hogy mindgyárt mihelt valaki vétekbe esik, az igaz hitetis, a' Szent Lélek megszentelő malasztyával egyetemben elveszesse és hitetlenné légyen. Sőt Szent János azt mondgya, hogy sokan hittek az Christusba, de mégis inkáb szereték az emberi dicsősséget az Istennél, és nem merik vala megvallani őtet[9]. Szent Jakabis az hitet haszontalannak mondgya az szeretetnékül[10], mint szinte Szent Pál[11]. Christus Urunkis nem oly conditióval igíri az igasságra vezérlő Szent Lelket, ha az ő törvényét megtartyuk. És bizonyára jaj az Lutheristáknak (kik azt hiszik, hogy az Istennek törvényét meg nem tarthattyuk), ha illyen conditióval igérte vólna, mert soha ők abba a Szent Lélekbe részesek nem lehetnének.

Dániel az pogányokrúl szól. Szent Pál pedig azokrúl, kik még gyengék az hitben, és kiknek téj kel, nem kemény étek.

[1] T. 7. l. 2. cont. lit. Petil. c. 51. et. l. 3. init.
[2] T. 7. de unico bapt. c. 16. et t. 6. hæres. 69.
[3] Mat. 7, 20.
[4] Mat. 23, 2.
[5] Hom. 19. in Matth.
[6] L. 3. hær. fabul.
[7] c. 36. cont. profan. novit.
[8] Witak. q. 5. de Eccles. c. 11. f. 544.
[9] Joan. 12, 42. Vide August. tract. 53. et 45. in Joan.
[10] Jac. 2, 20.
[11] 1. Cor. 13, 2.

Jó tanácsot adok azért az Lutheristáknak, ha vészik. Mikor némellyek az papok-közzűl, az te Atyáid-közzűl (mert ugyan ezek szűltek azért téged az Evangelium-által Christusnak[1], mivelhogy efféle emberek-által jöttek az te eleid a' pogánságból az keresztyénségre) gonoszúl élnek, azt ne cseleked, a' mit Chám az ő attyával: ki ne nyilatkoztasd az ő szemérmeket, hanem inkáb az Isten félő fiakkal béfödözd. Ne ítéld az más ember szolgáját[2]; kövesd amaz Isten félő Constantinus Császárt, ki imígyen szólla az Nicæabéli Atyáknak: Ha szememmel látnámis, hogy valamely Püspök Istentelenűl felebaráttyának ágyát megrontaná, nem csak ki nem kiáltanám, de ha lehetne, az ennen királyi palástommalis béfödözném az ő gyalázattyát[3]. De kifakadna az mostaniaknak az oldalokon, kiforrana az nyelveken, ha ki nem kiáltanák, valamit gondolnak vagy hallanak az papokrúl.

[1] 1. Cor. 4, 15.

[2] Rom. 14, 4; 2, 1.

[3] Sozom. l. 1. c. 6. Niceph. l. 8. c. 16. Similia 'd. Stephanus rex. l. 1. decret. c. 3.

Az Egyházi emberek gazdagságáról.

Csak az Isten tudná néktek kedveteket találni: ha sirunk, sem tetczik, ha nevetünkis, rágalmaztok. Szinte úgy vagyon azért nékünkis dolgunk vélletek, mint Christus Urunk mondgya hogy Szent Jánosnak és őmagának vala dolga az Sidókkal, kik eggyikbe az szanyarú életet, másikba az köz * életet nem szenvedhették. Tíis azokat, kik az Anyaszentegyházba szegínységgel és kóldúlással élnek, erőssen szidagattyátok, kárhoztattyátok: de azonközbe az Papi rendnek böcsűlletes és gazdag állapattyát sem javallyátok. Mert igen bánod mind te, és mind az töb Atyádfiai, hogy az Egyházi emberek gazdagok és nagy uraságokat bírnak; kiválképpen az Pápát káromlyátok minnyáján, sőt (a' kin sokszor igen csudálkoztam) az ti káromlástokat Szent Bernárd nevével akarjátok béfödözni, mintha őis az Római Pápába kárhoztatta vólna az gazdagságot és világi pompát.

Luc. 7, 32. Mat. 11, 17.

Nem akarom most megvisgálni, ki atta légyen az Római Pápának Rómát: sokan írtak ez dolog-felől, azokat olvasd, ha tudni akarod. Elég, ha közel 800 esztendőtűl-fogva békességes uraságában vólt, soha senki nem háborgatta benne, hanem inkáb az keresztyén Császárok öregbítették az ő birodalmát. És annakokáért præscribálhatták eddig az ő birodalmokat, ha szinte elein

* Közönséges; vulgaris.

módnékül kapták volnais tűle. Olvasd meg csak, Matildis[63] anno 1077. menyi sok tartományokat adott az Római Pápának, és elcsudálkozol rajta te magadis; mert Tusciát, Mutinát, Ferráriát, Pármát, Mantuát, Liguriát ő adá az Pápának[1]. Tekíncs meg mindenütt az keresztyén országokba az Püspököknek és Érsekeknek mennyi jószágot attak az keresztyén fejedelmek régenten, és nem csudálkozol rajta, hogy az Pápának illyen birodalmot attak. Sok szóval nem akarom terhelni az én olvasómat. Ha pedig rövid szóval akarsz ez dolog-felől valamit érteni, hald mit ir rövidéden ez dolog-felől Pamelius[2]: *Urbe & ditionibus Italiæ amplissimis donatam fuisse a Constantino Romanam sedem, ex edicto Donationis Constantini a b. Isidoro edito constat. Quod authenticum esse, patet tum ex Concilio Romano sub Sylvestro, can 1. Ex Synodo 2. Nicæna, generali 7. ubi ad confirmationem imaginum, in Ecclesia primitiva usitatarum, citantur ex actis donationis ejusdem imagines Apostolorum a Sylvestro ostensæ Constantino. Eodem pertinent, quæ tradunt (ex iisdem actis haud dubie) Gregor. Turon. lib. 2., Beda in Cronicis anno mundi 4288., Adrianus epist. ad Constant. & Irenen, Niceph, lib. 7. c. 35. B. Thomas 3. p. q. 69. art. 8. de curata lepra Constantini. Quique de baptismo ejus per Sylvestrum Papam scribunt præter dictos: Damasus in Pontificali, Acta Liberii cap. 6., Nicephor. lib. 7. c. 35. lib. 8. c. 3., Metaphrastes, Hieron. De quo præterea a Cardinali Polo, in libro de hoc argumento, citantur Theophanes Nicænus, Cedrenus, Zonaras, Theodorus Balsamon. Quid? quod Ammianus lib. 27. splendorem Romanorum Pontificum tempore Damasi eundem, quem illa acta, describit? Et Laonicus Chalcocondylas lib. 1. de Gest. Turc. idem refert, quin & Gratianus dist. 96. cap. Constantinus, & 12. q. 1. cap. Futuram, illud edictum in decreta sua retulerunt. Et vero penitus confirmatur dicta donatio verbis Ludovici Pii cap. Ego Ludovicus, dist. 63. apud Gratianum, ubi ab antiquo urbem Romam Pontificum fuisse ait. Hæc Pamelius.* És ebből aztis megérted, hogy Constantinust nem egyéb keresztelte meg, hanem Sylvester, mint igen bőven megmutattya Jodocus Coccius *Tom. 1. Thesauri lib. 7. art. 9. fol. 882.* et Baronius *in Annalibus anno 324*[64].

Nyilván-való dolog pedig azis, hogy az Szent Irás-ellen nincsen az Egyházi emberek világi birodalmok* és gazdagságok[3]. Megtíltotta az Isten, hogy az Egyházi emberek az ő-reájok bízott híve-

[1] Bozzius l. 17. de signis Eccles. signo 76. f. 488. t. 2.

[2] Annot. in lib. de Pudicitia Tertull. n. 5.

[3] De opibus Eccles. Romanæ vide Bozzium de signis Eccles. l. 17. signo 76. f. 465.

* Birtokuk, birtoklásuk.

ket ne úgy bírják, mint az Pogány királyok az ő-alatta valókat, felfualkodott kegyetlen birodalommal*: hanem oly alázatos szível, mint illik az szolga társnak bírni az ő-alatta való szolga társát. Megtíltotta az kevélységet és az egyházi tiszt viselőket alázatosságra tanította, mely még az királyi tisztbennis oly nagy lehet, hogy (szólván az lelki szegénségrűl) azt mondhassa Szent Dáviddal akár-mely királyis: *Ego autem mendicus sum & pauper*[1]. De mutasd meg, hol tíltotta az Isten, hogy jövedelmek ne légyen? Hogy szolgákat, hogy jószágot ne tarthassanak? Sőt én azt mondom, az Istennek fogadása tartotta, hogy az Anyaszentegyház tanítóit ez világi jókkalis megáldaná. Hald, mit igér Isaiás-által[2]: Az világi dücsősséget és kevélységet te-alád vetem, az te ékességedre fordítom: minden nemzetségnek tejét te szopod, és az királyok emlejével tápláltatol. És ugyan ottan[3]: *Et venient ad te curvi filii eorum, qui humiliaverunt te, & adorabunt vestigia pedum tuorum.* És másutt[4]: Az királyné Aszszonyok lésznek az te dajkáid, az földre leborúlván imádnak téged, és az te lábad nyomdokit nyallyák. Akarja ezekkel jelenteni az Szent Irás, hogy az Egyházi emberekre, az Anyaszentegyházra, oly gondgyok lészen a' királyoknak, hogy noha az fioktúl megkimélvén magokat, dajkát fogadnak nékik, de az Anyaszentegyházat az őmagok testekből szakatt téjjel tartyák: az az magoktúl és fioktúl megkímíllett ékességeket és birodalmokat néki adgyák. Másutt pedig így szól[5]: *Vos autem Sacerdotes Domini vocabimini, fortitudinem gentium comedetis, & in gloria earum superbietis.* Ezeken pedig az helyeken nyilván való dolog hogy az új Testamentombéli Egyházi emberekrűl szól az Proféta. És másutt[6], minek-utánna azt monta vólna, hogy meggyőzi az Anyaszentegyház ez világi hatalmasságot és az hatalmas várast: azt veti utánna, hogy ez az szegények lába-alá vettetik, minéműk azok, kik az Pápaságra emeltetnek. Noha azért az Apostolok a' prædikállásnak idejekor szegények vóltak: mindazonáltal az Istennek igéreti-szerént, az Anyaszentegyház Pásztorinak az-után böcsűlletes állapatban kellett lenniek. Jóllehet az Apostolok még akkoris bírtak az keresztyének jószágival és azt osztogatták kinek-kinek szükségeszerént[7].

A' mi pedig az böcsűlletet illeti: Eleitül-fogva nagy böcsűlletbe vóltak az Egyházi emberek. Jusson eszedbe, mit monda Constantinus Császár az Nicæabéli Püspököknek, mikor őket Isteneknek, magát

[1] Psal. 39, 18.
[2] Is. 60, 16.
[3] v. 14.
[4] Is. 49, 23.
[5] Is. 61, 6.
[6] Is. 26, 6.
[7] Act. 4, 35. Act. 5.

* Hatalommal, uralkodással.

Embernek nevezé[1]. Jusson eszedbe az Theodósius Császár cselekedeti, ki Amphilóchius-előtt térdre esék[2]. Jusson eszedbe, mit monda Esaiás-által az Isten: *Pulverem pedum tuorum lingent.* Valentiniánus Császáris, úgymond Severus Sulpitius [65], Szent Márton lábához esék[3], és a' mint Fortunátus [66] írja[4]: *Hinc sede exiliit, rapiens se, Cæsar, & ardens, Martini genua amplexus, pedibusque volutans, Imperiale caput Sancti ad vestigia subdit.* Szent Ágostonis[5]: *Ad Ecclesiam curris, Episcopum videre desideras, ad pedes ejus volutaris.* És Szent Ambrús[6]: *Regum colla et principum submittuntur genibus sacerdotum.* Miképpen azért Mária Magdolna, és az feltámadás-után amaz Isten félő aszszonyállatok, az mi Urunk lábához borúlának: azonképpen szokásos vólt az keresztyéneknek, hogy az Pápák és Püspökök lábához borúlnának; mert ugyanis Szent Jánosnál az Görög bötű*-szerént igy szól Christus: *Gloriam, quam dedisti mihi, dedi eis*[7]. És annak-okáért az Apostolok dicsekednek: *Subjecit populos nobis, & gentes sub pedibus nostris*[8]. Nyilván Szent Pál lábáhozis olvassuk hogy borúlának[9].

De hogy meszsze ne mennyünk[10], jusson eszedbe, mit mívelc Szent István király, mikor az ő követe a' Római Pápátúl megjöve. Bonfinius azt írja[11], hogy mikor az Pápátúl meghozták vólna néki az Çoronát, valamikor az Pápának nevét említik vala, meghajtván fejét, süveg vetve, térdet hajt vala, akarván így egyéb embereketis az Pápa böcsülletire felgerjeszteni.

Látod azért, hogy nem új dolog, nem valami hizelködő Istentelen emberek találmánya, hogy az Pápát annyira böcsűllyék, hanem az régi szent Jámborok szokása. Azt pedig elhiggyed, hogy erővel, hatalommal, ez világi gazdagsággal nem nyerték ezt a' böcsűlletet a' Pápák, kik sokkal erőtlembek vóltak mindenkor az Császároknál és Királyoknál. Aztis jól tudgyuk, hogy ez világi fejedelmek az elől-járásba bizony senkinek nem engednek, hanem gyakran készek országokatis elveszteni, hogy-sem az *reputatiót.* Kiből nyilván megesmérszik, hogy nem emberi erő, hanem *digitus Dei,* az ki a' Császárokat, Királyokat így megszelídíti az fő Pásztor-előtt. És bizonyára ha megtudnád az egyházi rend állapattyát böcsűlleni, egy csepet sem csudálkoznál rajta, hogy illyen nagy tisztességet tésznek az keresztyének a' Pápának: sőt inkáb azon csudálkoznál, hogy ugyan ezen tisztességgel nem illetik mindenik Papot. Mert ha ez világi fejedelmek-előtt térdre esnek az emberek,

[1] Rufin. l. 1. c. 2.
[2] Niceph. l. 12. c. 9.
[3] Sulpit. dial. 2. de virtut. s. Martin.
[4] L. 3. de vita s. Martin.
[5] Serm. 18. de verbis Apost.
[6] De dignit. sacerd. c. 2.
[7] Jo. 17, 22.
[8] Psal. 46, 4.
[9] Act. 16, 29.
[10] Vide Bozzi. l. 20. de signis, signo 86. f. 761.
[11] Decad. 2. l. 1.

* Szöveg; textus.

kezét megcsókollyák, noha ezekre az Isten csak ez világi rothadandó dolgokat bizta: mentűl méltób, hogy az kiket Isten úgy megböcsűllött, hogy ezekre a' Lelkeket, az Evangéliomot, a' Szentségeket, a' menyország kúcsát bizta, megböcsűllyük mint Istennek legfőb szolgáit? És a' mint Szent Pál mondgya *2. Corint. 5. v. 20.*, az Isten képebéli követek az Egyházi szolgák, és igy az követbe azt tisztellyük, a' ki őket küldötte. De tí mivelhogy nem Papok, hanem sült-paraszt kapók* vattok, nem tudgyátok megböcsűlni az egyházi rendnek állapattyát. Olvasd meg Szent Chrysostomust és Szent Ambrúst az Papi méltóságrúl, és nem csudálkozol ezen a' mit én mondok.

Ne adgya pedig Isten azt soha, hogy néktek módotok légyen az kevélységbe, mert ha a' festékkel felérnétek**, azt alítom hamar megismérnöjök, hogy irígységbűl vólt az Papok és Püspökök-ellenvaló kiáltástok, nem az Apostoli alázatosságból. Most valami koszos titulusokon annyira kaptok, hogy teis elszenveded, mikor téged az Csepregi Iskola-mester illyen titulussal tisztel: *Senioris in Ecclesia Christi primarii*[67]. Az egész Anyaszentegyházba Primáriussá tészed magadot, mintha Sopron vármegye-kívül sohúlt nem vólna az Anyaszentegyház. Az te Atyád pedig Luther Márton mely alázatos vólt, megmutatom másutt, győzd elvárni. És ezekből kitetczik, hogy nem az akaratban, hanem az értékben*** vagyon fogyatkozás, hogy tíis reá nem tartyátok magatokat, mint az. De bizonyos légy benne, nem oly hatalmas az ti Evangéliomotok, hogy az kik ezt bévészik, az világi gazdagságot az Apostolok lábaihoz vigyék, hanem ha lehetne, még Christus Urunkrúlis levonnák.

In Anglia sunt Archiepiscopi, Episcopi &c. Osiander vocat se Abbatem & Generalem superintendentem. In fine colloq. Ratisb. Lauingæ editi. Habent in Germania Episcopatus Lutherani, ut Brandeb. Argent.

Szent Bernárdal dicsekedel mind te, s mind Hunnius és Calvinus. Azt alíttyátok, hogy ő az Pápát igen gyűlölte: Káromlotta az ő gazdagságát. Jó lelki ismérettel mondom, sok tudatlan bolondságtokon szoktam gyakran csudálkozni, de ezen leginkáb csudálkozom, hogy Szent Bernárdot még csak említeniis meritek. Csuda hogy még az Missálét és Breviáriomotis reánk nem támasztyátok****, nám Hunnius még az Hortulus Animæ-tis[68] Lutheristává tövé. Te-reád pedig Magyari, ki talám Szent Bernárdot soha csak ingyen sem olvastad (mert ha olvastad vólna, nyilván nem bizonyítanál *ex lib. 25. de Consider.)*, annyira nem neheztelek, hogy Szent Bernárdot az Pápa-ellen és mí-ellenünk támasztod, mint Hunniusra, ki túdós embernek tartya magát.

* Rablók, ragadozók. — ** *Szólás.* Ha módotokban állna. — *** Tehetségben. — **** *Szólás.* Fel nem hozzátok ellenünk.

Sok dolgokat hozhatnék-elő a' Szent Bernárd írásaiból, mellyekből megtetczenék, minémű itíletben volt ő az Római Pápa-felől, kit Epist. 190. & 160. *Summus Pontifexnek*, Epist. 110. & 184. Szent Péter *successorának*, Epist. 112. *Beatissimus Paternek*, Epist. 131. *Universitatis Patrem* nevez; ki-felől azt mondgya Epist. 132. hogy *plenitudo potestatis super universas Ecclesias, singulari prærogativa, Apostolicæ Sedi donata est.* De hogy ennek és töb efféle mondásnak békét haggyak, csak abba az könyübe, melyből te ellenünk bizonyítál, lássuk mit mond. Igy szól egy helyen[1] az Pápának: *Quis es? Sacerdos magnus, summus Pontifex. Tu Princeps Episcoporum, tu hæres Apostolorum, tu primatu Abel, gubernatu Noë, patriarchatu Abraam, ordine Melchisedec, dignitate Aaron, authoritate Moyses, iudicatu Samuel, potestate Petrus, unctione Christus. Tu es cui claves traditæ, cui oves creditæ sunt. Sunt & alii gregum Pastores, sed tu tanto gloriosius, quanto & differentius præ illis nomen hæreditasti. Habent illi sibi assignatos greges, singuli singulos; tibi universi crediti, uni omnes.* És ismét[2]: *Tu sal terræ, orbis lumen, sacerdos Altissimi, Vicarius Christi, Christus Domini, Deus Pharaonis.* Másutt[3], minek-utánna azt mondta vólna, hogy nem illik hozzá, hogy törvényt tégyen: *Mihi tamen non videtur bonus æstimator rerum, qui indignum judicat Apostolicis viris judicare de talibus, quibus datum est judicium in majora.* És egynihány szó-után: *Non quia indigni vos, sed quia indignum vobis talibus insistere, quippe potioribus occupatis.* És minek-utánna azt mondta vólna, hogy mikor az szükség kivánnya, efféle törvényeketis tehet: *Sed aliud est, excurrere in ista, causâ urgente; aliud ultro incumbere istis, tanquam dignis tali [intentione].* Ismét így szól az Pápának: *Si res magnas a magnis considerari oportet, cui æque ac tibi id studii competit, qui parem super terram non habes?* És ugyan ottan azt mondgya az Pápának: Hogy az királyok és országok birodalmára emeltetett. Minek-utánna pedig azt mondta vólna: *Ager est mundus, tibi creditus,* és noha ez világ gondgya reá bizatott, nem szükség hogy mind ez világot eljárja, elég ha gondot visel reá, azt mondgya, hogy ő *Summus Pontifex, summus plane inter ministros, non comparatione meritorum, sed ministerii.* És másutt[4]: *Successisti Apostolis in hæreditatem, ita tu hæres, & orbis hæreditas, dispensatio tibi super eum credita est, non possessio.* Ezután ismég[5]: *Appellatur de toto mundo ad te, idque in testimonium singularis primatus tui.* És ez-után: *Fateor grande & generale mundo bonum*

[1] L. 2. de Consid.

[2] L. 4. de Consid. in fin.

[3] L. 1. de Consid.

[4] L. 3. init.

[5] Eod. libro.

esse appellationes, idque tam necessarium, quam solem ipsum mortalibus. De inti, hogy jó módgyával légyenek efféle appellatiók, mert úgymond: *Subtrahuntur abbates episcopis . . . Sic factitando probatis vos habere plenitudinem potestatis, sed justitiæ non item.* Intvén pedig, hogy ezt ne cselekedgye: *Erras, si ut summam, ita solam institutam a DEO vestram Apostolicam potestatem existimas.* Végezetre, mivelhogy nem győzöm mind előszámlálni mondásit, ígyen ír az negyedik könyübe: *Quid tu denuo usurpare tentas gladium, quem semel jussus es ponere in vaginam? quem tamen siquis esse tuum negat, non satis videtur attendere verbum Domini dicentis: converte gladium tuum. Tuus ergo & ipse, tuo forsitan nutu, etsi non tua manu, evaginandus. Uterque ergo Ecclesiæ, spiritualis scilicet & materialis gladius, sed ille sacerdotis, hic militis manu exerendus, ad nutum Sacerdotis.*

Im érted azért, Szent Bernárd miképpen gyalázá az Pápát és az ő böcsűlletes gazdag birodalmát. Ez lőn oka, hogy az Centuriátorok így írnának ő-felőle[1]: *Coluit DEUM Maozin, ad novissimum vitæ articulum acerrimus propugnator Sedis Antichristi.* És az töb Lutheristákis Antichristus Prædikátorának, Pápa katonájának nevezik[2]: még-sem szégyenled te őtet az Pápák-ellen támasztani.

Nem tagadom, Szent Bernárd mindenütt arra inti az Pápát, hogy alázatosságba tarcsa magát, az pompába fel ne fualkodgyék, ne úgy uralkodgyék mintha övé vólna az uraság, hanem *Præsis*, úgymond[3], *non domineris; dispensatio tibi super orbem credita, non data possessio, possessionem cede Christo, tu curam habe: præsis, ut prosis.* Mert mint az második könyübe megmondotta vala, *pascendas, non premendas oves suscepisti.* Gyalázza azért Szent Bernárd az gazdagsághoz-való ragaszkodást és ez világi dolgokért az lelki dolgoknak elmúlatását; de e'-mellett, az mint érted, még az világi fejedelmek kardgyátis ő-alája veti, hogy miképpen az Ó törvénybe Jojadás tetczése-szerént Athália, és Azariás parancsolattyából Oziás király székekből kivettetének[4], azonképpen mostis az világi fejedelmeken hatalma légyen az fő Pásztornak. Nyilva még az Centuriátorokis megvallyák[5], hogy Zachariás Római Pápa adá Pipinusnak az Franciai királyságot. Otho Frisingensis[6], és az töb Históricusokis, azt írják, hogy Christus Urunk születése-után 801. esztendőbe Római császárságot István Pápa ada Carolus Magnusnak[69], ki-felől az Centuriátorokis azt irják[7], hogy az Pápa lábát megcsókolván, az kengyel-mellett gyalog jár vala, mikor az Pápa lovon járna.

[1] Cent. 12. c. 10.
[2] In libro, quo causam reddunt recusati concilii Trident.
[3] L. 3. de Consid.
[4] 2. Paral. 23, 1. & 26, 20. 4. Reg. 11, 4.
[5] Cent. 8. col. 706.
[6] L. 6. c. 31. pag. 115.
[7] Cent. 8. c. 10. col. 724.

Látod azért, hogy Szent Bernárd semmiben az te pártodat nem fogja, és ha megtekínted azokatis az helyeket, mellyeket tí Szent Bernárdbúl ellenünk hoztok, nem fóltonként*, hanem a' mint én ez könyünek elein elő hozám: meglátod, hogy Szent Bernárd ottis ti-ellenetek támad, és ez világi kegyetlen fejedelmeknek kevély és fölfualkodott uralkodását tíltya Christus Urunkal, nem az Isten-szerént való birodalmot.

Az Újítóknak üldözésekrűl.

Ne csudálkozzál rajta jó Uram, ha titeket nem örömést szenvedhetnek az keresztyén Fejedelmek és az Egyházi Pásztorok. Mindenkor szokás volt az, hogy megbüntették az hittűl szakattakat. Olvasd meg az Ó törvénybe *Exodi 32. v. 28. Exod. 22. v. 18. Deut. 13. v. 1. Deut. 17. v. 12. 3. Reg. 18. v. 40. 4. Reg. 10. v. 24. 1. Esdr. 6. v. 11. 1. Esdr. 7. v. 26.* és eszedben vészed, mint bántak régenten azokkal, kik az hitben újítást csináltak. Jusson eszedbe az Apostolok históriájából, mint jára Elimás[1], mit cselekedék Priscilliánussal Maximus Császár[2], Hus Jánossal az Constántiai Gyöleközet, Servétussal Genévában Calvinus: mely dologért dicsíri Calvinust Philippus Melanthon[3]. Olvasd meg Szent Ágostont[4], az Constantinus végezését Eusébiusnál[5], az Arcádius és Honórius végezését,[6] az töb régi szent Atyákatis, mellyeket bőségessen elő-számlál Coccius[7], és meglátod, hogy mindenkor meg szokták az eretnekségért büntetni az tévelygőket.

Ha pedig ezeket restelled olvasni, csak jusson eszedben az Magyar országi végezés[8], mert az Articulusok-között eggyütt én ezt olvastam[9]: *Omnes Lutheranos & eorum fautores, ac factioni ipsi adhaerentes, tanquam publicos hæreticos hostesque sacratissimæ Virginis Mariæ, pœna capitis & ablatione omnium bonorum suorum, Regia Majestas punire dignetur.* Másutt ismét azt olvasom[10]: *Lutherani omnes de regno exstirpentur, & ubicunque fuerint, non solum per ecclesiasticas, verum etiam per sæculares personas libere capiantur, et comburantur.* Sőt nem csak az articulusba, de az Decretombannis az vagyon végezve[11]: *Publici hæretici, damnatæ hæresi adhærentes, infidelitatis notam incurrant.* Másuttis így végeze az Ország[12]: *Enitendum omnibus modis, ut sancta Catholica fides juxta*

[1] Act. 13, 11.
[2] Hieron. de viris illustr.
[3] In locis, c. de Eccles.
[4] Ep. 48. & 50. 2. Retract. c. 5.
[5] L. 3. de vita Const. c. 62.
[6] Arcad. de hær.
[7] T. 1. Thes. l. 7. art. 23. f. 969.
[8] Sub Ludoviço 2.
[9] In art. 54. a. 1523.
[10] In art. 4. a. 1525.
[11] Art. 3. a. 1495. sub. Wlad. Tripart. p. 1. tit. 14.
[12] Posonii a. 1550. art. 12.

* Részenként, darabonként.

veterem sanctorum Patrum doctrinam, longo tempore per universum orbem christianum approbata, ubique in Regno restituatur, evulsis undique hæresibus & impiis doctrinis. Sanctæ Romanæ & Catholicæ Ecclesiæ, quæ unica est & sibi perpetuo constans, errareque non potest, omnes Regni ordines perpetuo adhæreant.

Tudom, hogy régen senki az hitben való tévelygésért meg nem öletett, hanem, a' mint Sz. Ágoston írja[1], csak fizetéssel büntetik vala őket, noha, a' mint ő maga mondgya, az-után az keresztyén Császárok készeríttetének halállalis megbüntetni. Mert ugyanis az Püspökök és egyházi emberek halállal senkit ő magok meg nem szoktak büntetni, a' mint Gratiánusból *C. 23. q. 5.* megtetczik. És annak-okáért Idácius Püspököt excommunicálá, megátkozá Szent Márton[2] és Szent Ambrus[3], mivelhogy az Priscilliánus halálába közösűlt vala[4]. Mert noha (a' mint Sz. Ágoston írja *epist. 50.)* szabad az Egyházi embernek kérni az fejedelmet, hogy megzablázza és kiírcsa az eretnekséget: de őmagának nem szabad ember vérbe mosdani, az Anyaszentegyház törvénye-szerént, hanem ha ettűl az törvéntűl kivenné az, a' ki efféle törvénnyel megkötötte őket.

És bizonyára nem látom, miért nem vólna szabad szinte úgy megbüntetni az hit újítókat és az hamis tanítókat (kiket lopóknak, latroknak nevez az Szent Írás)[5], mint egyéb gonosz tévőket, kiváltképpen holott Szent Pál ő maga, minek-utánna elő számlált vólna egynihány vétket, és ezek-között az eretnekségetis és sectákat, azt veté utánna[6]: *Qui talia faciunt, digni sunt morte.* És igen szépen mondgya Szent Ágoston[7]: *Cur in veneficos rigorem legis exerceri juste fatentur, in hæreticos nolunt fateri, cum in iisdem iniquitatis fructibus numerentur authoritate Apostolica?* Ezt pedig fő-képpen az hamis tanítókrúl értem; mert az ő-tőllök megcsalatott emberek méltóbbak hogy őket szánnyuk, hogy sem mint büntetéseket kívánnyuk.

Ez-ellen azt mondgyátok: Legelőször, hogy az hit Isten ajándékja, és arra senkit nem kel erőltetni. Másodszor, hogy az Apostolok az tévelygőket nem szokták halállal büntetni, hanem avagy csak erőssen megfeddették az Szent Pál intése-szerént[8], avagy mint az pogánt eltávoztatták[9], még csak ingyen sem köszöntvén őket[10]. Végezetre hozzátok-elő amaz Christus mondását *Matth. 13.* holott azt haggya, hogy az konkolt az búzával-eggyütt haggyuk nevekedni mind világ végéig.

De igen szépen megfelel erre Szent Ágoston[11]: *Cur cum datum sit hominibus liberum arbitrium: adulteria puniantur, sacrilegia per-*

[1] Ep. 50. et. l. 2. cont. lit. Petil. c. 20.
[2] Severus in vita d. Mart. l. 2.
[3] Ep. 27.
[4] Sigeb. an. 386.
[5] Mat. 7, 15. Joan. 10, 8.
[6] Gal. 5, 21.
[7] L. 1. cont. Parmen. c. 7; l. 2. cont. Gaudent. c. 11.
[8] Tit. 1, 13.
[9] Mat. 18. 17. Rom. 16, 17. Tit. 3, 10.
[10] 2. Joan. 10.
[11] Ep. 50.

mittantur? An levius est fidem non servare, animam Deo, quam fœminam viro? És másutt[1]: *Frustra dicis: relinquas libero arbitrio. Cur enim in homicidiis, stupris, et aliis facinoribus libero arbitrio dimittendum non clamas? Dedit Deus hominibus liberam voluntatem; sed nec bonam infructuosam, nec malam voluit inpunitam.* Noha azért az hit Isten ajándéka, és embernek szabad akarattya-szerént kel hinni, miképpen az házasságban-való tiszta életis Istennek ajándéka: mindazáltal a' ki az Isten ajándékát nem akarván vénni, hitetlenségbe vagy fajtalanságba esik, ugyan méltó büntetésre. Sőt annál inkáb, hogy az ő szabad akarattyán állván, hogy igaz vallásban légyen, nem akarja azt mívelni. És annak-okáért méltán mondgya az Chalcédonbéli gyöleközet (mellyel te egy értelembe vagy): *Si Eutyches* (Luther etc.) *præter Ecclesiæ dogma sapit, non solum pœna dignus est, sed etiam IGNE*[2].

Az Apostolok, úgy vagyon, nem ölették meg az tévelygőket (noha Elimást és Ananiást igen megbünteték[3]), de szinte azonképpen az házasság törő latrokat sem öleték meg, hanem csak azt hagyák, hogy efféle embert eltávoztassanak az hívek[4]: kiből mindazáltal nem következik, hogy efféle gonosz tövőket meg nem ölheti, a' ki, úgymond Szent Pál, Isten képébe hordozza az szablyát az gonosz tévőknek büntetésére[5]. Noha azért azokat, kik Christust nem ismérték, nem kel halállal erőltetni, mert ezeken nincs hatalma az Anyaszentegyháznak[6]: de azért az pribékké lött szolgákat *Compelle intrare,* úgymond Szent Ágoston *Epist. 50.*

Az konkolt pedig tíltya Christus Urunk, hogy ki ne írcsuk az búza-közzűl: de úgy, ha az búzának veszedelme és káranékül nem gyomlálhatnák-ki. Akarnám hallani, mikor egy halálra itéltetett ember Magyari István-előtt ezzel az Christus mondásával akarná megbizonyítani, hogy őtet nem szabad felakasztani, mit felelne erre? A' mit ő felelne az latornak, azt felelem énis Magyarinak.

Noha pedig megbüntethetnejek efféle tévelygő tanítókat, mint te vagy, halállalis az fejedelmek: mindazáltal, kérlek, mond meg, hány embert ölettek meg Magyar országban avagy Német országban az ti hitetekért?

Bizonnyal elhid, nem oly kegyetlen az mi Evangéliomunk, mint az tiétek. Nem oly gyors az keresztyén fejedelmek kardgya az vér ontásra, mint az új Evangéliomtúl köszörűlt pallos. Mert régenis Theodósius végezéséből még az halálra itílt embertis harmincz napig meg nem szokták vala ölni az keresztyén Császárok[7]

[1] L. 3. cont. Crescon. c. 51. 2. Retract. c. 5. L. 2. cont. lit. Petil. c. 10.
[2] Act. 5.
[3] Act. 13, 11.
[4] 1. Cor. 5, 11. 2. Thess. 3, 6.
[5] Rom. 13, 4.
[6] Ita Trid. Sess. 14. cap. 2. ex 1. Cor. 5, 12.
[7] Niceph. l. 12. c. 41. ita Sozom. l. 7. c. 24. Tiberius decem dies prorogabat. Suet. c. 75.

Ha pedig megtekínted az Angliai és Franciai vér ontásokat és keserves halálokat, melyekkel az új Evangelicusok ennihány ezer keresztyén embert megölének az igaz hitért[1], nyílva meglátod, hogy sem Nero, sem Phalaris nem kegyetlenkedett úgy, mint tí. Hollandiába sok keresztyén embereket ölének meg illyen iszonyú kínba: Hanyattya lekötözven őket, az mezítelen hasokra nagy öreg patkányokat réz medenczével borítának. Annak-utánna az medenczére tüzet rakván, addig melegíték, míg az patkányok, nem szenvedhetvén a' meleget, az emberek hasát által lyukasztván, iszonyú kínnal ölik vala meg őket. Némellyeknek az bőri közibe vakondakokat töttek, hogy az bőr-alatt járnának[2]. Annak-okáért az ti új tudomántokrúl azt nem mondhattyuk, a' mit Tertulliánus mond a' régi tévelygésekrűl[3]: *Persecutio & martyres facit, hæresis apostatas tantum,* mert tí szántalan sok martyrt csináltatok; hanem inkáb azt mondhattyuk néktek, a' mit Szent Ágoston az Donatistáknak[4]: *Quia vel ipsas leges, vel invidiam formidatis, vel ad resistendum impares estis: etiam de mansuetudine gloriamini, quod ad vestram partem neminem cogatis. Isto modo & milvus, cum pullos rapere, territus, non potuerit, columbam se nominat. Ubi enim potuistis, & non fecistis? Unde ostenditis, quod plura faceretis, si possetis.*

[1] Vide lib. de persec. Anglica. Claud. Sanct. lib. de dirept. Ecclesiar. Lib. de furore calvinistico.

[2] Lib. de Sicar. tragic. fol. 63.

[3] De præscript. c. 4.

[4] Aug. l. 2. cont. lit. Pet. c. 83.

ÖTÖDIK RÉSZE.

Hogy mí bálványozók nem vagyunk.

Az mostani új keresztyén Lutherista és Calvinista Tanítóknak három élű fegyverek vagyon, mellyel ellenünk viaskodnak. Az hazugság, gyalázás és káromlás. Mert noha mindenkor azt hánnyák, hogy ők a' Szent Írással harczolnak ellenünk, de bizony abba semmi nincsen, a' mint ez könyünek első részébe megmondám. Melly igen mesterségesen viaskodgyanak pedig ellenünk az hazugsággal, megmutatom másutt rövid üdőn. Az mi rendünken-való Emberek gyalázattyávalis mint harczollyon mind Magyari, s mind az töb Kiáltók, nem régen megmondám. Most ímmár az káromlásra jutánk, melyben áll nagyob része az új Tanítók kiáltásinak. Mert mihelt vagy prædikációba, vagy írásokba láttyák, hogy soványok, és nincs mit mondaniok, mindgyárt nagy torokkal azt kiáltyák, hogy mí bálvány

imádók vagyunk, idegen Istent imádunk. Ezzel akarják utálatossá, gyűlölségessé tenni az mi vallásunkat az tudatlan kösség-előtt.

Elein, midőn az ő tévelygéseket kezdék, nem merék ezt mondani; sőt azt mondgyák az Augustána Confessióba nem egyczer, hogy ők az hit dólgában semmit nem külömböznek mi-től-lünk. Annak-utánna, látván, hogy az emberek minden szavokat elhiszik, elbizakodván, az mi vallásunkat bálvány imádásnak kezdék híni. Ezt pedig oly oktalan bizonyságokkal szokták megmutatni, hogy méltán efféle Tanítók symbolomja lehet amaz Szent Péter mondása: *Tamquam irrationabilia pecora, quæ ignorant, blasphemant.* De kiváltképen te érdemlenéd meg ezt az czímer levelet, Magyari István, mert csak azt sem tudod mi légyen az bálványozás, és mégis nagy torokkal minket bálványozóknak mersz mondani, azt alítván talám, hogy senki az te tudatlan káromlásidat torkodban nem veri.

Confess. Aug. art. 21.

2. Petr. 2, 12.

Hogy pedig te magadis eszedbe végyed magadat, és mind az én írásomnak rendit, mind az te tudatlan káromlásidat megismérhessed: Először megmondom mi légyen az bálványozás, mert látom, hogy te azt nem tudod. Másodszor rend-szerént megmutatom, hogy azokban, mellyekért te minket bálványozóknak nevezsz, nincsen semmi bálványozás.

De minek-előtte ezeket megmagyarázom: örömest érteném, ha te bálványozónak tartodé magadat vagy nem? Írásodbúl úgy vészem eszemben, hogy nyilván-való bálványozó vagy.

Pag. 6. & 7.

Mert legelőször azt mondod, hogy az kevélység, fösvénység, és az töb Isten törvénye-ellen-való [vétkek], bálványozások; ti-felőlletek penig az ti saját vallástokból megmutattam nem régen mint egy tűkörben, minéműk vattok. És csak abbólis megtetczik, hogy az ti hitetek-szerént az Istennek törvényét meg nem tarthattyátok s meg sem tartyátok. Tehát nem csak fösvénységgel, kevélységgel &c. rakvák vattok, de annak fölötte idegen Istentis imáttok, mert az tíz parancsolatnak első törvényét meg nem tarthattyátok.

Másodszor, ha valaki bálványozó, nyilván azis bálványozó, a' ki teremtett-állatnak tulajdoníttya azt, a' mi csak az Istent illeti. Te pedig Magyari István azt cselekeded. Mert az Isten ő maga az jövendő dolgoknak tudományát csak magának tulajdoníttya, úgy annyira, hogy Isaiásnál azt mondgya[1]: *Annunciate quæ ventura sunt in futurum, & sciemus, quia dii estis.* Te pedig azt mondod[2], hogy az Astrologusok jól tudgyák az jövendő dolgokat és régen megis monták azokat, mellyek ímmár fejünkre töltenek.

[1] Is. 41, 23. Is. 44, 8. Is. 45, 21. Is. 46, 10.

[2] Pag. 82.

Másuttis azt mondod[1], hogy mindenkor az üstökös csillag, víz áradás, három nap látás és töb efféle dolgok hadat vagy egyéb veszedelmet jelentnek, mert Peucerus és Hemmingius[70] azt mondották[2]. *Dignum patella operculum:* Szák meglelte fóltyát. Efféle bolondságokat néked, prædikátor lévén, nem kellene a' Szent Írás-ellen elhinned, melybe nyilván olvassuk, hogy csak az egy élő Isten az, a' ki az jövendő dolgokat tudhattya, és a' ki maga-felől azt mondgya[3]: *Ego Dominus, irrita faciens signa divinorum & ariolos in futurum.* És másutt, csúfolván az te-hozzád hasomló embereket[4]: *Salvent te augures cœli, qui contemplantur sidera, ut ex eis annuncient ventura tibi.* Christus Urunkis megtíltá az ő tanítványitúl, hogy efféle égi jelekre számot ne tartanának, mikor Szent Lukácsnál azt mondgya[5]: *Nolite in sublime ferri,* avagy a' mint az Görög írásba olvassuk: *Nolite meteorologari;* avagy a' mint Jeremiásnál nyilvábban mondgya az Úr Isten[6]: *A signis cœli nolite metuere, quæ timent gentes, quia leges populorum vanæ sunt.* És ismét azt parancsolá[7], hogy ha szinte efféle jövendölők valami igazat mondanánakis, még se higgyük, mert az Isten próbál ezzel minket. Az Philosophiábulis (kihez te, a' mint látom, annyit értesz, mint a' bagoly az Ave Mariához) igen szépen megmutattyák Phavorinus[8] [71], Mirandulanus[72], Scaliger[9] [73], Pererius[10], és az szent Atyák közzűlis Szent Basilius, Szent Ágoston[11], hogy efféle égi jelekbűl való jövendőlések csupa sült hazugságok. De térjünk az derék dologra.

[1] Pag. 90.
[2] Ita legitur in Bibliis Magyarini, folio fracto.
[3] Is. 44, 25.
[4] Is. 47, 12. 13.
[5] Luc. 12, 29.
[6] Jer. 10. v. 2.
[7] Deut. 13, 3.
[8] Phavor. ap. Cell. l. 14. c. 1.
[9] Exerc. 79.
[10] Tom. 1. in Gen. l. 2.
[11] L. 5. de Civit. c. 5; l. 2. de Doctr. c. 22. 23.

Mi légyen az bálványozás.

Az Szent Írásban két-képpen vétetik az bálványozásnak neve. Először közönséges-képpen, mindennémű vétkekért, és így Szent Pál az fösvénséget és tobzódást[12], az szent Atyák pedig az eretnekségetis bálványozásnak nevezik[13]. Másodszor az bálványozáson néminémű kiváltképpen-való vétek értetik a' Szent Írásba, mely az fösvénységtűl, tobzódástúl, fajtalan élettűl &c. külömböz; és annakokáért mind Szent Pál[14], mind Szent János[15] és Jeremiás[16], elő számlálván azokat az bűnököt, mellyekért az ember kárhozik, az bálványozást az töb vétkektűl elválasztyák. És efféle bálványozást tíltya Isten az első parancsolatba[17], mellyet Szent Pál *superstitiónak* nevez *Act. 17. v. 23.*

[12] Ephes. 5, 5. Coloss. 3, 5. Philip. 3, 19.
[13] Hieron. in c. 2. Amos. & in. c. 44. Isa. Aug. de Vera Relig. c. 38.
[14] 1. Cor. 6, 9. Gal. 5, 19. 20.
[15] Apoc. 21, 8; 22, 15.
[16] Jer. 7, 8.
[17] Exod. 20, 4. Deut. 5, 8.

Nyilván való dolog azért, hogy ha az bálványozáson akárminémű Isten-ellen-való vétket értünk, (mivelhogy nincs véteknélkülvaló ember) senki nem lészen az Lutheristák és Calvinisták-közzűl, ki illyen értelemben bálványozó nem vólna. De efféle bálványozásrúl nem aránzom, hogy velünk sokat versengjetek. Annakokáért csak arrúl az bálványozásrúl vagyon vetekedés, mellyet Isten az tiz parancsolatba, mint legnagyob vétket, legelől tílta meg, és annak-okáért azt kel meglátnunk, mi légyen ez az bálványozás.

Ezt azért az bálványozást így magyarázza Szent Ambrús[1] és Szent Ágoston[2]: *Idololatria est, quæ Dei honorificentiam usurpat & tribuit creaturæ,* az az: A' bálványozás az Isteni tiszteletet teremtett-állatnak tulajdoníttya[3]. És a' Szent Írás valahon szól az bálványozásrúl, ezt nyilván jelenti. Szent Pál az bálványozók-felől így szól: *Mutaverunt gloriam Dei in similitudinem hominis, volucrum, &c.* És ismét: *Coluerunt & servierunt creaturæ potius, quam Creatori*[4]. És ugyan ezek-felől: *Incommunicabile nomen lapidibus & lignis imposuerunt*[5]. *Ignem, aërem &c. deos putaverunt*[6]. És viszontag: *Adoraverunt sculptile, mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli, obliti sunt Deum qui salvavit eos, immolaverunt filios suos dæmoniis, & non Deo*[7]. Másutt: *Adoraverunt omnem militiam cœli*[8]. És végezetre, valahon a' Szent Írás az bálványosok bolondságát feddi, azt mondgya, hogy elhagyván az Istent, oly teremptett-állatot imádnak, mely nem szólhat, sem halhat[9], avagy a' mint Szent Dávid[10] és Szent Pál[11] nyilván mondgya, az Ördögöt Isten-gyanánt tartották és néki áldoztak. A' mint penig Jeremiás mondgya, elhagyván az Istent, az ő tisztességét a' bálvánnak atták: Énnékem (úgymond az Úr Isten) hátat fordítottak, és az fának monták, te teremptettél minket[12].

[1] Ambr. in c. 5. Ephes.
[2] Aug. 1. Trinit. c. 6. & q. 61. in Gen.
[3] Beda in 4. Lucae. Tertul. Apolog. c. 11. 12. Et de Idololatr. init.
[4] Rom. 1, 23. 25.
[5] Sap. 14, 21.
[6] Sap. 13, 2.
[7] Ps. 105, 20.
[8] 4. Reg. 21, 5. 2. Par. 33, 3.
[9] Is. 42, 17. Is. 46, 6. Osc. 2, 13. Is. 44, 19.
[10] Psal. 113, 4. Psal. 96, 7. Psal. 95, 5.
[11] 1. Cor. 10, 20.
[12] Jer. 2, 11. 13. 27.

Ezekből tehát megtetczik, hogy az a' bálványozó, a' ki az Teremtett-állatnak Isteni tiszteletet ád; és így, a' mint Szent Ágoston bévségessen megmutattya[13], az Pogányok azért vóltak bálványozók, hogy az képeket úgy tisztelték mint az Istent. Avagy pedig az képbe valamely teremtett-állatot, kitűl valami jót vésznek vala, Isten-gyanánt imádgyák vala, mely teremtett-állat nem egyéb vala az ördögnél, úgymond Szent Dávid és Szent Pál. És ugyan ezen okokért vóltak az Sidókis bálványozók, a' mint ezennel megmutatom; mert őkis, úgymond Szent Dávid[14], az Pogány népek szokások-szerint, az Poganyok bálványinak szólgáltak.

[13] Aug. 7. de Civit. c. 6. l. 8. c. 23. 3. de doctrin. c. 7. Tertul. Apol. c. 12.
[14] Ps. 105, 35. 36.

Nem egyéb tehát az Bálvány, hanem oly teremtett-állat, mellyet Istennek alítván, imádnak az emberek; és mivelhogy efféle teremtett-állat nem az, a' minek itíli lenni az bálványozó, mivelhogy nem Isten: annak-okáért Szent Pál[1] és Isaiás[2] azt mondgya, hogy az bálvány semmi, az az nincs semmi afféle ez világon, a' minek itíli az bálványozó az bálvánt, mivelhogy, úgymond Szent Pál, egy Istennél töb nincsen. És ugyan ezen okért, Jeremiás[3] az bálvánt hamisságnak nevezi.

[1] 1. Cor. 8, 4. & c. 10, 19.
[2] Is. 41, 24.
[3] Jer. 10, 14. Jer. 3, 10. 23.

Ezek noha a' Szent Írásból nyilván megtetczenek, mindazonáltal a' Lutheristák azt vítattyák, hogy ezen-kívül azis bálványozás, mikor valaki az egy igaz Istennek tiszteletire oly dolgot cselekeszik, mely az Szent Írásba nyilván nincs megparancsolva[4]: és ezt ennihány példával megis akarják erőssíteni[5]. Mert az Bírákrúl írt könyübe azt olvassuk, hogy az bálványozásba esék az Sidóság, mivelhogy az Gédeontúl csinált papi öltözetbe oly helyen áldozának Jerusálem-kívül, a' hol szabad nem vala áldozni. Michásis az Isteni tiszteletre csinála egy képet[6], de mivelhogy ezt az Isten meg nem parancsolta vala, bálvánnak nevezi azt az Írás[7]. Azonképpen az pusztábannis az Sidók nem a' borjúnak, hanem az Istennek áldozának, és azért mondák, *Solemnitas Domini est*[8]: mindazáltal bálványozásnak híja ezt az Szent Írás, mert az Istent teremptett-állatba tisztelék, kirűl nem vólt parancsolattyok[9]. Az hegyekennis az Istennek áldoznak vala a' Sidók, mégis bálványoznak vala, úgymond az Írás, mert az Isten Jerusálem-kívül efféle áldozatot nem rendelt vala.

[4] Idem Calv. l. 1. c. 11. n. 9.
[5] Jud. 8, 27.
[6] Jud. 17, 3.
[7] Jud. 18, 31.
[8] Exod. 32.
[9] Ita Witaker q. 3. de Eccl. c. 3. f. 268.

És így, befejezvén, azt mondgyák, hogy valamit ember cselekeszik az Isten tiszteletire, melyrűl parancsolat nincs a' Szent Írásba, az nyilván-való bálványozás.

De ez nyilván-való bolondozás. Mikor Dávid dobosokat, trombitásokat rendele az Isteni dicsíretre és tiszteletre[10]; mikor szentegyházat akara csináltatni, kit az Isten (úgymond ő maga *1. Paral. 17. v. 6)* soha nem parancsolt vala: vallyon bálványozó lőné? Mikor Mardochæus[11], mikor az Machabæusok az Isteni tiszteletre és jó vóltárúl való emlekezetre új innepeket rendelének[12], mellyeket Christus Urunk sem kárhoztata[13], vallyon bálvánt imádánaké? Hon vala Ábelnek, Noënak, Jóbnak meghagyva az Szent Írásba, hogy Istennek áldoznának? Hon vala megparancsolva, hogy az Sidók-közzűl valaki őmagát az Isten tisztességére megszentelneje? Tudgyuk mindazáltal, hogy kedves vólt Istennél, ha ki parancsolat-nékül, szabad akarattyából, magát az Istennek fogadással kötelezte[14].

[10] 1. Par. c. 15. 16.
[11] Esth. 9, 26.
[12] 1. Mach. 4, 59.
[13] Joan. 10, 22.
[14] Num. 6, 2. Isa. 19, 21.

Hon vala megparancsolva amaz Sámuel annyának, hogy Istennek igérné az ő első születtét? Hogy Keresztélő Szent János és amaz özvegy Anna aszszony oly sanyarú életben szolgálnának az Istennek? Tinéktekis, Lutheristák, hon vagyon megparancsolva, hogy szombat napot hátra vetvén, az vasárnapot szentellyétek Isteni tiszteletre? hogy Húsvét és Karácson napját megillyétek? Hon vannak az ti egyháztokban való rend-tartások megparancsolva? Bálványozók vattoké tíis, mivelhogy az Isten tisztességére való rend-tartásokat szerzettetek az ti Synagogátokba?[1] Látod azért, hogy ha bálványozókká nem akarjátok magatokat tenni, efféle bolondságoknak békét kel hadnotok. Mert bizonyára, ha mind bálványozók azok, kik valamit ollyat cselekesznek, a' mit Isten meg nem parancsolt, ti-magatokat kel legelőször bálványozókká tennetek, mert azt vallyátok magatok-felől, hogy az ti Isteni szolgálatotokban sok fogyatkozás vagyon és minden cselekedetetek útálatos az Isten-előtt. Az Szent Írásba pedig nem parancsolt Isten oly Isteni szolgálatot, mely útálatos vólna ő-előtte. És így, ha bálványozó, a' ki oly tiszteletet ád Istennek, mellyet ő meg nem parancsolt, tí tiszta sült bálványozók vattok.

[1] Az Sopron vármegyei Agendát anni 1598. lássad.

Azokból pedig az Írásnak példáiból, mellyeket elő hoznak az te Atyádfiai, nyilván megtetczik, hogy csalárdúl és lelketek isméreti-ellen szoktátok tí az Szent Irást csigázni.

Az Gédeontúl csinált Papi öltözet-felől azt mondgya az Írás, hogy abba förtelmeskedett *(fornicatus est)* az Sidóság. De ez az förtelmesség nem az bálványozást jelenti, úgymond Szent Ágoston[2], hanem egyéb vétket, mint szinte másuttis, *Psal. 72. v. 27.* Mivelhogy azért ebbe az Papi öltözetbe oly helyen áldóznak vala az Sidók, ahon nem vala szabad áldozni az Istennek parancsolattya-szerént[3], méltán mondgya az Szent Írás: *Fornicati sunt in Ephod.* Ha pedig ezen az förtelmességen a' bálványozást akarjuk érteni, mivelhogy ebbe az Papi öltözetbe áldoznak vala az bálványoknak, a' mint az Szent Irás jelenti[4], méltán mondgya az Szent Irás: *Fornicati sunt in Ephod.*

[2] Tom. 4. lib. 7. Quæst. q. 41. in. libr. Judic.

[3] Deut. 12, 13.

[4] Jud. 8, 33.

Michás pedig azt a' képet Isten-gyanánt tartotta, és azért mondgya ő maga: *Deos meos tulistis*[5]; az Szent Írásis bálvánnak nevezi. Nem csuda pedig, ha azt mondgya, hogy az Úrnak szentelte ezt az ezüstöt, melyből az bálvánt csinálá, mivelhogy ebből, az ő itíleti-szerént, Istent csinála magának.

[5] Jud. 18, 24.

Az borjút mikor a' Sidók imádák, oly bolondok valának, hogy

azt Istennek itílnejek, és azért mondgyák: *Hi sunt Dii tui*[1], és a' mint Szent Dávid mondgya: Elfeletkezvén az Istenrűl, bálvánt imádának[2], Moyses pedig: *Immolaverunt,* úgymond, *dæmoniis, et non Deo. Deum, qui te genuit, dereliquisti*[3]: és valamikor a' Szent Írás emlekezik e' dolog-felől, azt mondgya, hogy akkor elhagyván az Sidók az Istent, új Isteneket csinálának magoknak[4]. És annakutánnais, valamikor az Isten feddi őket az bálványozásrúl, mindenkor elhagyván az igaz Istent, idegen Isteneket imádnak vala az Sidók *3. Reg. 12. v. 28. 3. Reg. 14. v. 9. et cap. 18. v. 21. Jerem. 2. v. 11. 13. 27. Isa. 46. v. 6.*, úgy annyira, hogy, a' mint Jeremiás mondgya, minden városnak külömb külömb Istene vólt[5]. Mikor azért azt kiálták a' Sidók, hogy hólnap az Úrnak innepe lészen, azon bálvánt nevezék Úrnak, mellyet Istennekis neveztek vala.

Az Pogányoknak pedig szokások vólt, úgymond a' Szent Írás[6], hogy az hegyeken áldoznának az ő hamis Isteneknek, kikhez képest az Sidókis áldoznak vala az hegyeken, nem Istennek, hanem a' bálványoknak, mint az Sz. Írás sokszor nyilván megmondgya[7]. Ezekből megtetczik elégségesen, mi légyen az bálványozás, lássuk ímmár, ha méltán híé minket Magyari István bálványozóknak.

[1] Exod. 32, 4.
[2] Ps. 105, 19. 21.
[3] Deut. 32, 17. 18.
[4] Act. 7, 40. 1. Reg. 8, 8. Amos 5, 25. 26.
[5] Jer. 2, 28. & c. 11, 13.
[6] Deut. 12, 2.
[7] Ezech. 6, 13. Is. 17, 8. 3. Reg. 14, 23. 2. Par. 33, 3.

Hogy az Oltári szentség imádásába, az Római Pápa tiszteletibe, az Bérmálásba, az Keresztség Caeremoniáiba, az teremptett állatoknak megáldásába, nincs bálványozás.

Tizen két rendbéli dólgot számlálsz-elő, mellyekbe az te itíleted-szerént mí bálványozók vagyunk[8], noha én igazábban mondhatnám, hogy te ezekben bolondozó vagy, és nem mí bálványozók.

Az OLTÁRI SZENTSÉGBE mí szinte úgy imádgyuk Christus Urunkat, mint ha látható ábrázatba előttünk vólna. És egy dólgon nagyob csudám nincs, mint hogy tí, *Companista*[74] Lutheristák, hiszitek, hogy az Úr vacsorájába Christus Urunk, személye és emberi természete-szerént jelen vagyon (noha őtet szemünkel nem láttyuk, miképpen az Istent sem láttyuk), és mégis azt itílitek, hogy mí bálvánt imádunk, mikor Christust ez Sacramentomban imádgyuk. Talám azt itíled, hogy Christus bálvány? Mí bizony egyebet Christusnál nem imádunk az kenyér és bor szine-alatt. Úgy hogy miképpen a' ki Christus Urunkat ez földön jártába imádgya vala, nem pusztán az ő látható

[8] Eadem fere Withak. q. 6. de Eccl. c. 3. f. 740.

őltözetit és ábrázattyát, avagy *accidensit* imádgya vala, hanem őmagát az mi Urunkat: azonképpen míis nem az kenyér és bor szinét, hanem a' mint az Tridentumbéli gyöleközet mondgya[1], *Christum in Eucharistia,* imádgyuk. Ezt, akarnám érteni, hogyhogy nevezzed bálványozásnak? Mert ha szinte az ti vélekedéstek-szerént az kenyér és bor el nem változnejekis, mindazonáltal ha ki nem az puszta kenyeret és bort, hanem Christust (kit tíis hisztek hogy itt jelen vagyon) imádná, nem értem, miképpen mondhatod, hogy bálvánt imádgyon[2]. Sőt nagyobbat mondok. Ha szinte az Calvinisták vallása-szerént jelen nem vólnais az Christus teste, ugyan nem lehetnénk bálványozók, ha Isteni tisztelettel tisztelnöjök, nem az bort vagy kenyeret, hanem az Christust, kit hiszünk hogy ott jelen légyen.

Ha azért nem bálvány az mi Üdvözitőnk, nyilva nem mí vagyunk bálványozók, hanem tí vattok háládatlan szolgák, kik az ti Uratokat, Isteneteket az Szent Írás parancsolattya-szerént[3] nem akarjátok imádni, az az Christust, kit az Úr vacsorájába hisztek jelen lenni. És ebbe elszakattok az régi szent Atyáknak egyenlő értelmektűl, kik mindenkor imádták Christust az Oltári szentségbe. *Nemo illam carnem manducat,* úgymond Szent Ágoston[4], *nisi prius adoraverit.* Szent Chrysostomus pedig[5]: *Adora et manduca;* és azt mondgya, hogy szinte úgy kel őtet imádnunk ebbe az szentségbe, mint az szent királyok imádák az pólyába. Szent Dienes pedig így szól ennek az Sacramentomnak[6]: *O divinissimum et sacrosanctum sacramentum, oculos nostros spirituales tuæ lucis fulgore imple!* Sőt Szent Basilius azt írja, hogy a minémű imádással szokták vala az hívek imádni Urunkat, mikor felmutattatik az Paptúl, azt az Apostoloktúl tanúlták[7]. Szent Ambrús pedig[8]: *Carnem Christi hodie quoque in mysteriis adoramus.* Ugyan ezent taníttya Szent Cyrillus *catech. 5.*, Eusebius Emiss. *Hom. 5. de Pasch.*, Agustinus *Tom. 2. epist. 120. c. 27; epist. 118. c. 3.* és az töb szent Atyákis[9], úgy annyira, hogy az pogányok azt fognák az keresztyénekre, hogy Cerest és Bacchust imádnák (úgymond Szent Ágoston *lib. 20. cont. Faust. c. 13)* és hogy ember hússal laknak (úgymond Tertull.[10] és Euseb.[11]), mivelhogy az kenyér és bor színe-alatt Christust észik és imádgyák vala. És ő magais Kemnitius[12] [75] és Luther Márton *lib. de verbis cœnæ* ugyan ezent vallya.

Sőt eleitül-fogva az keresztyének-között szokott dolog vólt, hogy az Oltári szentséget böcsülletesen hordozták az Processiókba[13],

[1] Sess. 13. can. 16.
[2] Ita d. Thom. 2 2. q. 1. a. 3. Vasq. l. 3. de ador. disp. 1. c. 5.
[3] Deut. 6, 13. Mat. 4, 10.
[4] T. 8. in Ps. 98. v. 5.
[5] Hom. 3. in ep. ad Ephes. et hom. 24. in 1. Cor.
[6] c. 3. de eccl. hier.
[7] De Spir. S. c. 27.
[8] L. 3. de Spir. S. c. 12.
[9] Alii ap. Vasq. l. 2. de ador. disp. 8. c. 11. Valent. 3. p. d. 6. q. 3. p. 1. n. 6.
[10] Apol. c. 7.
[11] 5. hist. c. 1.
[12] In 2. parte Exam. sess. 13. c. 5.
[13] Valent. l. c.

és a' mint Irenæusból írja Eusébius[1], az Püspökök egymás-eleibe küldték az Eucharistiát. Mert bizonyára, ha az Sidók, mikor valamely súllyos dógok vólt, az Istennek szekrényét véllek hordozták, és ez kedves dolog vólt Isten-előtt, mint megtanúllyuk az szent Írásból[2]: nem látom, miért nem vólna kedves az ő szent Fiának tiszteleti. Nyilva az régi szent Jámborok arany és ezüst edényekbe szokták vala nagy böcsűlletesen tartani az mi Urúnk testét, a' mint Sz. Ágostonból[3] és az töb régi szent Doctorokbúl[4] megmutattya Thomas Bozzius *de Signis Eccles., signo 87.*[76]

De azt mondgyák a' Panisták, hogy nem a' végre vagyon Christus Urunk az Sacramentomban, hogy őtet ott imádgyuk, hanem hogy vélle éllyünk. Parancsolat sincs rólla, hogy őtet ott imádgyuk. Álla elő, s mondá ezt. Ugyan ezen formán megmutathatnád, hogy Christust menyben sem kel imádni, mert oda sem a' végre méne, hogy őtet ott imádgyuk. Vallyon az keresztfára azért ment valaé, hogy őtet imádná az lator? Vallyon az jászolba azért fekvéké, hogy őtet az pásztorok és mágusok imádnajak? Hon vala az szent írásba megparancsolva ezeknek, avagy az töb embereknek, kik imádák Urúnkat, hogy őtet imádnák? Nem de otté, a' hon azt mondgya: *Dominum Deum tuum adorabis*, meg nem határozván, hogy csak egy, és nem más helyen kellyen őtet imádnunk.

Kárhoztatod aztis, hogy az Papokat, nem tudom micsoda könyü, nevezi *Creatores Creatoris*. Én nem akarom minden ember mondását óltalmazni: de mindazáltal ezt jó értelembe vehetnéd[5], mert ez nem egyebet jelent, hanem csak a' mit Szent Hierónymus ír[6]: *Clerici Apostolico gradui succedentes, Christi corpus sacro ore conficiunt,* avagy a' mint Szent Chrysostomus mondgya[7]: *Caro Christi sanctis efficitur manibus sacerdotum.* Ha illyen értelembe akarod venni azt a' mondást, méltatlan káromlod; ha pedig külömbet értesz azon, nem én bűnöm, hanem a' te tudatlanságod. De az Oltári szentségrűl mászszor szóllok bőségesen, győzd elvárni.

Az Római Pápa-felől nem csak te, de Vithakérusis így ír: *Papistæ omnes colunt Papam tanquam Deum*[8]. Te tudod Úr Isten, hazudnak ezek az káromló fiak. Senki közzűllünk az Pápát nem itíli egyébnek lenni, hanem egy ollyan gyarló és halandó embernek, mint őmagát. Senki őtet Istennek nem nevezi külömben annál, a' mint ez-előtt megmondám, az az a' mint Szent Dávid[9] és az Isten ő magais[10] Isteneknek nevezé az méltóságban való embereket. Hazugúl fogod aztis reánk, hogy azt hiszszük, hogy szabad a'

[1] L. 5. c. 24. Greg. Turon. de glor. mart. c. 8.
[2] Josu. 6, 6. 2. Reg. 11, 11.
[3] Ep. 41; l. 3. cont. Crescon. c. 29.
[4] Ambr. 2. de offic. c. 28. Chrys. hom. 60. ad. pop.
[5] Vide Soar. 3. p. t. 3. disp. 50. sect. 5. in fin.
[6] Ep. 1. quæ est ad Heliod. c. 8. et ep. 85. ad Evagr.
[7] L. 3. de sacerd. c. 5.
[8] Witak. q. 5. de Eccl. c. 8. f. 502.
[9] Ps. 81, 6.
[10] Exod. 7, 1.

Pápának a Szent Írás-ellen, az Isten törvénye-ellen cselekedni: és hogy az Istennel egyenlő hatalma légyen az Pápának s megcselekedhesse őis, valamit Isten cselekeszik. Ezt sem Gomez[77], sem Decius[78], sem senki az Catholicusok-közzűl nem taníttya. És ha valaki ezeket tanította vólna, nem az Anyaszentegyház vallását, hanem az önnön tévelygését tanította vólna.

Hiszszük, hogy az Christus igíreti-szerént[1] a' mit az Pápa és az töb egyházi emberis megódoz ez földön, menyországbais meg lészen ódozva. Az Isten törvényének igaz értelmétis inkáb akarjuk az Anyaszentegyháztúl és az ő fő Pásztoritúl tanúlni, hogy-sem ti-tőlletek. Az Pápának nagy méltóságot tulajdonítunk az Anyaszentegyházba; de azért őtet nem Istennek, hanem az Istennek hely tartó szolgájának vallyuk lenni, és méltánnis vallyuk.

Rövid szóval azért, ha szinte megmutatnádis, hogy mí az Pápa-felől valami hamis vélekedésbe volnánk (kit soha bizony meg nem mutathatcz), mindazáltal ugyan hamissan hínál ezért minket bálvány imádóknak; mert mi nem tulajdonítunk az Pápának és nemis akarunk tulajdonítani semminémű Isteni tisztességet, hanem csak fő Paphoz illendő böcsűlletet, és (miképpen ez világi fejedelmeknekis, térdet, fejet hajtván, kezeket megcsókolván etc.) tisztellyük őtet.

Az Bérmálás és az keresztségben való Caeremóniák, mely igen régi és szokott dolgok vóltanak az Anyaszentegyházba, megmutattyák bőségesen az Catholicus Doctorok[2]. Sőt ő magais Calvinus, *Non ignoro,* úgymond, *quam antiquus sit in baptismo chrismatis et exsufflationis usus*[3]. És bizony igen csudálom, hogy Szent Ágoston az Bérmálásba semmi bályányozást nem látott, te pedig, vakondak lévén, látcz. Hald, mit mond Szent Ágoston[4]: *Sacramentum chrismatis in genere visibilium signorum sacrosanctum est, sicut ipse baptismus.* És másutt[5]: *Ungimur in sacramento, et sacramento ipso præfiguratur, quod futuri sumus.* És másutt[6]: *Ungit Deus oleo gratiæ, quod visibili significatur unguento, quo baptizatos ungit Ecclesia.* És minek-utánnà azt monta vólna ennihány helyen, *Per impositionem manuum etiam nunc invisibiliter datur gratia Spiritus* (Tom. 7. lib. 3. de bapt. cont. Don. c. 16. Tom. 3. de eccles. dogmat. c. 52), végre azt írja Tom. 4. quæst. 42. vet. et nov. Test.: *Non pertinet ad omnes credentes, sed ad Episcopos tantum, ut baptizatis per manus impositionem dent salutem.*

Az keresztségben való Cæremóniákat szépen megtalálod csak

[1] Joan. 20, 23.
[2] Bellarm., Soar., Valent. etc.
[3] Calv. l. 4. c. 17. n. 43.
[4] T. 7. l. 2. cont. lit. Petil. c. 104.
[5] T. 8. in Ps. 26. enarr. 2.
[6] T. 3. l. 15. de Trin. c. 26.

egy Szent Ágostonbais. Mert legelőször azt mondgya, hogy az vizet meg szokták vala áldani a' szent kereszt jegye-áltál: *Tom. 7. lib. 6. cont. Julian. c. 8. Tom. 10. serm. 19. de Sanct. et lib. 50 homiliar. hom. 27.* Az ördögnek ellene-mondnak vala: *Tom. 9. lib. 2. de Symb. c. 1. et lib. 3. c. 1.* Az pap reá lehellik és exorcisállya vala az gyermeket: *Tom. 3. de eccles. dogm. c. 31. Tom. 7. lib. 2. de grat. Christi c. 40. et lib. 2. de nuptiis et concúp. c. 17. et 18.* Megkenik vala olajjal: *Tom. 10. serm. 206. de temp. Tom. 4. lib. 2. quæst. Evang. c. 40.* És az töb sz. Atyákbais ezeket és töb efféle cæremóniákat feltalálsz, a' mint bőségesen megmutattyák az Catholicus Doctorok [1].

Ezekben azért mí az Anyaszentegyháznak eleitülfogva-való szokását követtyük: tí, mint újítók, elszakadtatok attúl. Ezekben semmi Isteni méltóságot nem tulajdonítunk az teremptett állatnak, semmit a' Szent írás-ellen nem cselekeszünk. Hogy mered tehát ezeket bálványozásnak nevezni? Értedé, micsoda az bálványozás? Aluttálé vagy részeg vóltál, borral vagy bolondozással vóltál teli, mikor ezeket írád? Azt itíledé, hogy az emberek mindgyárt az te bizonyságnélkül-való mondásidért Szent Ágostont és az töb régi szent Doctorokat bálványozókká, Istentelenekké, Pogányokká tegyék? De *phrenesi laborantes commiseratione, non reprehensione digni sunt,* a' mint ez-előttis mondám Szent Damascénussal.

Az Szentelt Víz és eledel-felől oly hazugságokat mondasz, mellyekért méltó vólnál, hogy Karácson másod napján torkig űlnél a' szentelt vízbe, és Húsvéttúl-fogva Pünköstig csak kókonyát* ennél, talám az hazug ördögöt elűzhetnők tőlled.

Hogy pedig jól megércsed, nem mostani dolog az víznek megszentelése, mert ezt Szent Basilius [2] *Apostolica traditiónak* nevezi, és ugyan errűl emlekezik nem csak Szent Ágoston, a'mint megmondám, de Clemens Rom. *8. Constit. Apost. c. 35.*, Dionysius *Eccl. Hier.*, Cyrillus *Catech. 3.*, Cyprianus *lib. 1. epist. 12.*, Epiphanius *hær. 30.*, Ambrosius *4. de Sacram. c. 5.* és az töb régi Doctorok [3]. Efféle szentelt állatnak pedig minémű haszna légyen, ez-előtt bővön megmondám, mikor ez könyünek harmadik részében az viaszból csinált és megszentelt képekrűl szóllék, a' mit ott mondék az-felől, ugyan azont mondom a' szentelt víz, avagy kenyér-felől, és velem-eggyütt azt mondgyák az Catholicus Doctorokis [4]. Ha elfelejtetted, a' mit ott mondék, térj viszsza, olvasd jobban meg.

[1] Bellarm. Soar. Valent.

[2] De Spiritu Sanct. c. 27.

[3] Baron. a. Chr. 132. Alexand. I. scripto sanxit, quod ante ex traditione fiebat.

[4] D. Thom. 3. p. q. 87. a. 3. ad 1. & 3. Bellarm. t. 2. lib. 3. de Sanctor. cultu c. 7.

* Koszorú módra font husvéti kalács. V. ö. Nyelvt. Szótár II. 333.

De ha szinte heába való dolgok, sőt ha Isten-ellen való dolgok vólnánakis ezek a' rend-tartások, még-sem vólnának bálványozások, mert ezeknek senki Isteni méltóságot nem tulajdonít, sem úgy nem tiszteli ezeket mint az Istent.

Látod azért Magyari Uram, hogy az te második, hetedik, nyólczadik, kilenczedik, tizedik és tizen eggyedik bálványozásod nem mi bálványozásunk, hanem te bolondozásod.

Hogy az Jó Cselekedetek Érdeme vallásába nincs semmi bálványozás.

Ha szinte hamissan hinnöjökis az mi jó cselekedeteinknek érdemét, ugyan méltatlan és esztelenűl hínál minket Bálványozóknak. Mert soha senkit addig tulajdon bálványozónak nem nevezhetünk (ha szinte életébe avagy vallásába vétkezikis), míg meg nem mutattyuk, hogy az Isteni tiszteletet teremptett állatnak tulajdoníttya, a' mint megmutatám a' Szent Írásból.

De ti soha nem értettétek, mit vallyon az keresztyén Anyaszentegyház az mi cselekedetünknek jutalma-felől: hanem csalárdúl adgyátok az kösség-eleibe az mi vallásunkat, mikor azt mondgyátok [1]: *Docent Papistae Deum excitari & moveri, ut nos ad se convertat, nostris operibus: nec ideo misereri nostri, quia amat, sed quia operibus nostris inducitur. In nostris meritis volunt nostram justitiam consistere: ita docet Concil. Trid. Sess. 6. cap. 6. & 7.*

[1] Withak. q. 6. de Eccl. c. 3. f. 724.

Efféle kezes lábas hazugságokat, mellyekkel minket káromlotok az kösség-előtt, hogy rend-szerént kinyilatkoztassuk [2]: Eszünkben kel vennünk, hogy Szent Ágoston idejébe támada Pelágius, ki noha vallaná, hogy az bűnnek bocsánattyára szükséges vólna az Christus megszentelő malasztya (a' mint olvassuk Szent Ágostonnál *Epist. 94. & 105):* mindazáltal azt hiszi vala, hogy efféle malasztot az Isten az embereknek, természet erejéből való jó cselekedetekért anna: és hogy az ember természet erejéből bétellyesíthetné az Istennek törvényét [3].

[2] Vide Gabr. Vasq. 1. p. t. 1. disp. 89. c. 4. & 5.

[3] Apud August. hær. 88; ep. 106; et. l. 2. de pecc. merit. c. 11. &c.

Minek-utánna pedig efféle vélekedésnek hamis vólta nyilván megtetczett vólna, támadának a' Pelágius tanítványi-közzűl, kik azt mondanák, hogy nem csak az bűnnek bocsánattyára, de arrais, hogy ember jót cselekedgyék, szükséges az Istennek segítő malasztya: noha e'-mellett aztis mondgyák vala, hogy az ember az

ő természetinek erejéből megnyerheti ezt az malasztot, és hogy *Facienti quod in se est per vires naturæ, Deus dat hanc gratiam* [1].
Ezt pedig azért taníttyák vala, hogy okát adhatnák, honnan légyen, hogy az Isten némellyeknek ád efféle malasztot, mellyel az igasságra térjenek és abba megmaradgyanak, nem ád némellyeknek. Ennek azért ily okát adgyák vala, mert némely emberek megcselekeszik, a' mit a' természet erejéből cselekedhetnek, némellyek nem cselekeszik.

[1] Ita Semipelagiani relati a Gab. Vasq. 1. p. disp. 91. c. 1.

Ezek-ellen az tévelygések-ellen mingyárt feltámada nem csak Szent Ágoston és az Római Cælestinus és Innocentius Pápa, kiknek írási a' Szent Ágoston levéli-között vannak, de az egész Anyaszentegyházis, és három gyöleközet lőn, mellyekben kárhoztatának az Pelagiánusok: *Palæstinum* [79], *Arausicanum*, *Milevitanum*. Ezutánnis valakik keresztyének vóltak, erőssen hadakoztak ez ellen az tévelygés-ellen.

Először azért, azt vallotta mindenkor, mostis azt vallya az Római Anyaszentegyház: Hogy oly szükséges az Christus érdeméért adott Istennek malasztya az gyarló embernek, hogy e'-nékül az mi szabad akaratunknak erejéből semminémű üdvösségre-való jótnem cselekedhetünk [2]. *Si quis dixerit*, úgymond az Tridentumbéli gyölekezet, *hominem suis operibus, quae vel humanæ naturæ viribus, vel per legis doctrinam fiunt, absque gratia Christi posse justificari . . . Si quis dixerit, absque præveniente Spiritus Sancti inspiratione atque ejus adjutorio hominem credere, sperare, diligere, aut pœnitere posse, ut oportet, ut ei justificationis gratia conferatur: anathema sit* [3].

[2] Vide solum D. Thom. 1. 2 q. 109. art. 1. & 2. Probat fuse Gab. Vasq. 1. p. disp. 91. c. 11. & seq.

[3] Ita definit Conc. Trid. Sess. 6. can. 1. & 3. Milevit. can. 4. & 5. Cælestin. ep. ad Conc. Milev. Scholastici omnes.

Soha azért mí azt nem tanítottuk, a' mit te mi-reánk fogsz az ötödik bálványozásodba, soha nem mondottuk, hogy ember az ő szabad akarattya erejéből megtérhessen Istenéhez és ő-tőlle kegyelmet nyerhessen; hanem ezt mindenkor kárhoztattuk, mint Pelágius eretnekségét, mely a' szent írással ellenkezik. Mert a' szent írás nyilván mondgya [4]: *Sine me nihil potestis facere. Non dixit*, úgymond Szent Ágoston [5], *parum potestis, vel difficile potestis, sed: nihil potestis*. Másutt pedig: Senki nem jő, úgymond Urunk [6], én-hozzám, a' kit nem vonszon az én Atyám, és azért mondám, hogy nem minnyájan hisznek én-bennem. Nem mondgya, úgymond Szent Ágoston, *Nisi pater duxerit*, hanem *traxerit*, hogy az mi erőnknek gyarló vóltát megismérjük. Szent Pális, *Deus est qui operatur*, úgymond [7], *in nobis velle & perficere;* mert senki magától nem

[4] Jo. 15, 5.

[5] L. 1. de grat. Chr. c. 29. Conc. Milev. can. 5.

[6] Jo. 6, 44. 46. Jo. 3, 27.

[7] Phil. 2, 13.

elégséges, hogy még csak jótis gondollyon [1], avagy hogy csak az Istent említcse és segétségül híjais [2]: hanem *Deus operatur omnia in omnibus* [3]. És ugyan ezent bizonyíttya Szent Ágoston [4] amaz Szent Írás mondásiból: *Quid habes, quod non accepisti?* 1. Cor. 4. v. 7 [5]. *Qui cœpit opus bonum, perficiet.* Phil. 1. v. 6. *Non ego, sed gratia Dei mecum.* 1. Cor. 15. v. 10. *Omne datum optimum de sursum est.* Jacob. 1. v. 17. *Non est in homine via ejus.* Jerem. 10. v. 23.

Ennek-fölötte mindenkor azt tanítottuk és taníttyukis, hogy ezt az szükséges segítő malasztot az Isten nem a' mi érdemünkért avagy cselekedetünkért adgya, hanem az ő szent Fiának érdeméért [6]. Az Tridentinum Concilium így végeze [7]: *Exordium justificationis in adultis a gratia sumitur, propter Christi merita data, qua nullis eorum existentibus meritis vocantur.* Az Arausicanum Conciliomis [8] kárhoztattya mint eretnekeket, a' kik azt mondgyák, *Quod misericordia conferatur pulsantibus & quærentibus sine gratia, & non potius confitetur, hæc omnino fieri per gratiam Spiritus Sancti.* És ezt bőségesen megbizonyíttya Szent Ágoston [9] a' Szent Írásból, mert Szent Pál nyilván mondgya: *Salvati estis per fidem (& hoc non ex vobis, Dei enim donum est), non ex operibus, ne quis glorietur;* viszontag: *Quid habes, quod non accepisti? Si quid boni facit homo sine gratia,* úgymond Szent Ágoston [10], *per quod mereretur gratiam, respondere posset, se multa habere.* És ismét: Ha a' Szent Pál mondása-szerént [11], úgymond, az Isten kezd el minden jót mi-bennünk, sőt ha semmi jót nem gondolhatunk mimagunktúl: kétségnékül jót sem cselekedhetünk; mert minden cselekedetünk az gondolaton kezdetik el, és ha semmi jót nem gondolhatunk magunktúl, jót sem cselekedhetünk. És másutt [12]: *Non ideo solum dicit Apostolus, Non est volentis neque currentis, sed Dei miserentis, quia sine gratia velle non possumus; nam eodem modo dici posset, non est Dei miserentis, sed voluntatis, quia sine nobis non potest Deus efficere, ut velimus & curramus: sed ideo dictum, Dei miserentis, quia necessarium est aliquod adjutorium præveniens liberum consensum* [13].

Annak-okáért mindenkor álhatatoson vallottuk mí ezt az két dolgot: Először, hogy senki az Istennek segítő malasztyanékül semminémű üdvösségre-való jót nem cselekedhetik, az az, a' mint az Arausicanum Concilium mondgya [14]: *Nemo potest cogitare, ut expedit, aut eligere bonum, quod ad salutem pertinet, sine illuminatione*

[1] 2. Cor. 3, 5.
[2] 1. Cor. 12, 3.
[3] ibid. v. 6.
[4] Toto libro de prædest. sanctor.
[5] Isai. 10, 15.
[6] Vasq. disp. 91. c. 12. & 15.
[7] Sess. 6. c. 5. Idem can. 3.
[8] Can. 5. & 4.
[9] Toto lib. de præd. sanct. et 1. Retr. c. 23. retractat contrarium.
[10] C. 3. de præd. sanct.
[11] Phil. 2, 13.
[12] L. 1. ad Simplic. q. 2.
[13] Idem Gregor. 16. Moral. c. 10.
[14] Can. 7. Idem Trident. supra allatum can. 3.

Spiritus Sancti: mert az üdvösségre semminémű cselekedet hasznos nem lehet a' hitnékül, mely fondamentoma és gyökere az megigazúlásnak és üdvösségnek [1]: annak-okáért, ha az hit Isten ajándéka és malasztyanékül nem lehet emberbe, nyilva semmi üdvösségre-való jó cselekedet sem lehet e' nékül. Másodszor aztis mindenkor hittük, hogy efféle segítő malasztot az Isten ingyen, és nem a' mi érdemünkért ád. *Si gratia, jam non ex operibus, alioquin gratia jam non est gratia,* úgymond Szent Pál [2]. És ismét: *Non ex operibus, sed ex vocante dictum est, Jacob dilexi, Esau odio habui* [3]. Úgy annyira, hogy egyéb oka nincs, mellyért az Isten némely embert efféle malasztal megsegít, némellyet nem, hanem csak az, mellyet Christus Urunk ada [4]: *Abscondisti hæc a sapientibus & revelasti parvulis. Ita pater, quoniam sic placitum est coram te.* Et [5]: *Deus cui vult miseretur, quem vult indurat.* És annak-okáért kárhoztattyák az keresztyének, a' ki azt mondgya, hogy az embernek szabad akarattya erejéből, az Isten malasztyanékül-való jó cselekedetekért, vagy efféle jó cselekedet-után, adatik az Istennek segítő malasztya [6].

Ezt, a' mint mondám, vallyák minnyájan az Cathólicusok; sőt (hogy eszedben ved, mennyit tulajdonítunk mí az Istennek gratiájának) e' fölött még azonnis vetekednek (noha szeretettel, vakmerő eretnekségnékül) az Cathólicus Doctorok: Ha oly szükséges légyené az Istennek efféle segítő malasztya, hogy nem csak üdvösségre-való jót, de egy általlyába ugyan semminémű jót ne cselekedhessék senki e' nékül. És sokan azt taníttyák [7] hogy tellyességgel semmi jót nem cselekedhetik senki, mivelhogy nem csak Szent Ágoston [8], de az Arausicanum Conciliomis azt mondgya [9]: *Nemo de suo habet nisi mendacium & peccatum; si quis autem veritatem habet & justitiam, ab illo fonte habet.* És ismét [10] *Divini muneris est, cum recte cogitamus & pedes nostros ab injustitia detinemus.* Amaz Szent Írás mondatiis: *Sine me nihil potestis; Non sumus sufficientes cogitare*, ezent jelengetik. Szent Tamás pedig ezt azzal bizonyíttya, hogy az ember semmit jót nem cselekedhetik, ha oly gondolat nem jut eszébe, mely alkolmatos légyen az ő akarattyának felindítására [11]. Hogy pedig illyen gondolat ütközzék a' mi szűnkbe, nem ál mi-rajtunk, mert *Non est*, úgymond Szent Ágoston [12], *in hominis potestate, ut illi occurrat cogitatio,* [quae] *moveat voluntatem;* és még az pogány Bőlcsis azt írja [13]: *Omnis bona consultatio originem ducit a bona fortuna, quæ præce-*

[1] Ita Trid. Sess. 6. cap. 8.
[2] Rom. 11, 6.
[3] Rom. 9, 12. 13.
[4] Luc. 10, 21.
[5] Rom. 9, 18.
[6] Araus. can. 6. Vide Vasq. illa disp. 91. c. 12. & c. 15. n. 117.
[7] D. Thom. q. 24. de verit. art. 14. Castro, verbo Gratia, conclus. 3.
[8] Tract. 5. in Joan.
[9] Can. 22.
[10] Can. 9. Idem d. Aug. de bono persev. c. 19; de grat. & lib. arbit. c. 7.
[11] Hanc. rationem eleganter deducit Gab. Vasq. 1. p. disp. 91. c. 14.
[12] L. 1. ad Simplic. q. 2. circa fin.
[13] Arist. 7. Moral. c. 18.

dit humanam industriam. Szükség tehát, hogy az Istennek gond viselésétűl és ajándékjából származzék, hogy most énnékem avagy másnak oly gondolat jusson eszünkbe, mely felgerjeszsze szűnket az jó cselekedetre, mert e' nélkül jót nem cselekedhetik senki[1]. Efféle gondolatok pedig és jó indúlatoknak kezdésére nem köteles az Úr Isten, hanem csak az ő irgalmasságából származik ez az ajándék, a' kikre ő akarja és mikor ő akarja. És ezért mondgya Szent Ágoston[2], hogy még azokis, a' kikrűl mondgya Szent Pál, hogy természet-szerént (az az a' természet törvényének tanításából) jót cselekedének, nem cselekették ezt az jót az Istennek segítő malasztyanélkül.

Vannak mindazáltal sokan, kik alíttyák[3], hogy az ember az ő természetinek erejéből cselekedhetik valami jót, noha ez tellyességgel haszontalan az üdvösségre: mert az üdvösségre-való jókrúl mondgya Urunk: *Sine me nihil potestis facere.* És okát az ő vélekedéseknek azt adgyák, hogy *Ex vi beneficii creationis debetur homini interdum congrua cogitatio ad bonum; quamvis ex speciali providentia Dei, in creationis beneficio contenta, oriatur, ut ex cursu et ordine causarum cogitationes & occasiones majores occurrant uni, quam alteri, & ut causæ secundæ ordinatæ sint cum majori commodo unius, quam alterius quoad sanitatem, ingenium & occasiones bene agendi, pro quo Deo merito sunt agendæ gratiæ.*

Ez pedig a' segítő és felindító malaszt nem egyéb, hanem az Istennek hivatallya* és megvilágosítása, mellyel az embernek szívét felindíttya[4] és melly-által azt cselekeszi Isten, *Ut non lateat quod latebat, & suave fiat, quod natura sua non delectabat*[5]. Úgy annyira, hogy nem csak megismérteti az emberrel, mit kellyen cselekedni, de felis indíttya az jóra; és azért mondgya Szent Ágoston: *Hæc gratia, si doctrina dicenda est, certe sic dicatur, ut altius & interius eam Deus cum ineffabili suavitate credatur infundere, non solum per eos, qui plantant exterius, sed etiam per seipsum, qui incrementum præbet*[6]. *Si enim ipse Deus in carne loqueretur, nil proficeret prædicatio, nisi interiore gratia mentem ageret*[7]. És a' mint Szent Gergely mondgya: *Nisi prius aliquid in nobis, sine noblis ageret divina pietas, ut subsequente nostro arbitrio, bonum quod appetimus, agere possit nobiscum*[8].

Másodszor. Miképpen mondám, hogy az Istennek segítő és jóra indító malasztyát, vallyuk, hogy érdemünknélkül és ingyen

* Hivása.

[1] Nazianz. orat. 31. Voluntatem silici comparat, non producenti ignem, nisi percutiatur.

[2] De spir. & lit. c. 26. & 27. l. 4. cont. Jul. c. 3.

[3] Bell. l. 5. de Grat. c. 9; l. 6. c. 15.

[4] Trid. Sess. 6. cap. 5. Araus. can. 7.

[5] Aug. 2. de peccat. merit. c. 17.

[6] Aug. de grat. Christi c. 13.

[7] 15. de civit. c. 6.

[8] Greg. 16. Moral. c. 10. Vide Gab. Vasq. 1. p. t. 1. disp. 88. ubi fuse hac de re.

adgya az Úr Isten: azonképpen aztis mindenkor vallottuk, hogy az megszentölő malasztotis, melly-által Istennek fiai lészünk, ingyen, ajándékon, és az mi érdemünknélkül adgya az Úr Isten, csak az ő szent Fiának érdeméért. Úgy annyira, hogy senki az ő cselekedetivel sem az bűnnek bocsánattyát, sem az megigazúlást nem érdemli, hanem csak ingyen, az mi Üdvözítőnk jó vóltából, adatnak embernek. Halhadsza, ezt mely szépen előnkbe adgya az Tridentumbéli gyöleközet[1]: *Gratis justificari ideo dicimur, quia nihil eorum, quæ præcedunt justificationem, sive fides, sive opera, ipsam justificationis gratiam promerentur.* És viszontag[2]: *Non remittuntur peccata nisi gratis, divina misericordia, propter Christum.* És másutt[3]: *Justificationis causa efficiens est misericors Deus, qui gratuito abluit; meritoria autem, Christus Dominus.* Ugyan ezent tanították az régi Római Pápák[4], Szent Ágoston, az Arausicanum és Milevitanum Concilium, az régi Doctorok minnyájan[5]. És bizonyára külömbet sem taníthattak, mert Szent Pál az egész Rómabéliekhez irt levélbe majd csak ezt adgya előnkbe, és számtalanszor mondgya: *Justificati gratis per gratiam ipsius. Ex operibus non justificabitur omnis caro*[6]. *Salvati estis non ex operibus sed gratia*[7]. *Si gratia, jam non ex operibus*[8]. *Non ex operibus justitiæ, quæ facimus nos, sed secundum magnam misericordiam suam*[9].

Ebből pedig nyilván következik, úgymond, az Trident. Concil.[10], hogy az örökké való büntetésis, mellyet ember bűnével érdemel, ingyen, nem az mi érdemünkért vagy satisfactiónkért bocsáttatik meg. És hogy az örök bódogságnakis örökösi lészünk ingyen, mihelt az Úr Isten minket fiaivá fogad az megigazúlásba, mert mihent Isten fiai vagyunk, mindgyárt örökösi vagyunk az bódogságnak, úgymond az Sz. írás[11].

Noha pedig az Úr Isten érdemenélkül és ingyen igazíttya meg az bűnös embert: mindazáltal azt kivánja ő szent felsége, hogy az bűnös ember az ő-tőlle adott segítő malasztal, megszűnvén az gonosságtúl, jó és Isteni dolgokba foglallya magát és ezek-által *disponáltassék* az ő bűnének bocsánattyára. És annak-okáért, legelőször szükség az igaz Hit az megigazúlásra, mert annélkül lehetetlen, hogy az Istennek kedvébe légyünk[12], mivelhogy, a' mint az Tridentinum Concilium mondgya, a' hit fondamentoma az üdvösségnek[13]. Szükség az Pœnitentia tartásis *Luc. 13. v. 5. Act. 2. v. 38.*, az Isteni félelem *Eccles. 1. v. 27. & 28. Proverb. 14. v. 27.*,

[1] Sess. 6. cap. 8.
[2] cap. 9.
[3] cap. 7.
[4] Apud Aug. ep. 91, 93, 96.
[5] D. Thom. 1. 2 q. 114. art. 5. 7. Bell. l. 5. de Justifi. c. 21. &c.
[6] Rom. 3, 24. 20.
[7] Eph. 2, 8.
[8] Rom. 11, 6.
[9] Tit. 3, 5. 2. Tim. 1, 9. Isai. 55, 1. Ezech. 36, 32.
[10] Sess. 6. cap. 14.
[11] Rom. 8, 17. Galat. 4, 5. 1. Pet. 1, 4.
[12] Hebr. 11, 6. Rom. 3, 28. Rom. 5, 1. Eph. 1, 13.
[13] Trid. Sess. 6. cap. 6. & 8. D. Thom. 1. 2 q. 113. art. 4.

az Reménség *Proverb. 28. v. 25. Rom. 8. v. 24.*, és töb efféle *dispositiókis*. Mert noha ezek-által nem érdemlyük az Istennek megszentölő malasztyát, mely ingyen adatik nékünk: mindazáltal úgy rendelte az Isten, hogy az ő szent Fia érdemének hasznát ne venné az bűnös ember, hanem vagy az keresztség-által, vagy az hit és egyéb jó cselekedetek, úgy mint eszközök-által. Miképpen azért nem szoktak az emberek alamisnát adni (noha ezt ingyen adgyák) senkinek, a ki az ő szegénségét vagy kérése, vagy szegínségének mutogatása-által meg nem jelenti: azonképpen az Isten sem ád senkinek ingyen megszentelő malasztot, valamig efféle eszközök avagy *dispositiók*nékül vannak.

Ebbe pedig, azt alítom, nem külömböztök mi-tőllünk, mert tíis azt mondgyátok, hogy ingyen bocsáttya meg Isten a' mi bűneinket és ingyen fogad minket fiaivá, beóltván Christusban. De mindazáltal azt sem meritek tagadni, hogy azt kivánnya Isten attúl, a' kit fiává fogad, hogy higgyen, pœnitentiát tarcson és féllye az Istent, mert *Qui sine timore est, non poterit justificari*[1], és hogy valamíg az ember nem hiszen, addig Istennek fia nem lehet.

De mégis hogy ne láttassatok tellyességgel eggyezni velünk, azt mondgyátok, hogy semmi egyéb készűlet és *dispositio* nem szükség az megigazúlásra az egy puszta hitnél, úgy hogy *Sola, Sola fides sufficiat*. Ezt te, Magyari Uram, amaz Szent Pál mondásából bizonyítod: *Arbitramur hominem justificari per fidem, sine operibus legis*[2]. *Gratia estis salvati per fidem, non ex operibus*[3]. Azokat a' Szent írás mondásitis szoktátok elő hozni, mellyekbe olvassuk, hogy Hit-által igazúl meg az ember[4].

Csudálom, hogy ezt meritek mondani. És hogy hamaréb az lesre vigyelek, azt kérdem tőlled Magyari István: Az igaz hit leheté valakibe, a' ki bűnben vagyon? Avagy nem lehet, hanem valakinek igaz hiti vagyon, abba minden egyéb jószág* is találtatik és bűnben nem lehet? Ha valakibe csak az hit találtatik, a' töb szükséges jószágoknélkül[5]: nyilva az ő puszta hiti-által bűnének bocsánattyát nem nyeri, mert az Szent Pál mondása-szerént[6] haszontalan és hólt a' hit a' szeretetnélkül, és a' mint Szent Ágoston mondgya[7]: *Fidem non facit utilem nisi charitas; sine charitate quippe fides esse potest, prodesse non potest*. Ha pedig azt mondod, hogy a' hit nem lehet az töb jószágoknélkül sem az bűnös emberbe: Először ellene mondasz Szent Jánosnak, ki nyilván mondgya, hogy sokan hisznek vala

[1] Eccles. 1, 28.
[2] Rom. 3, 28.
[3] Eph. 2, 8.
[4] Act. 13, 39. Luc. 7, 50. Jo. 3, 15. 36. Rom. 11. v. 20. Jo. 5, 24.
[5] Jac. 2, 17.
[6] 1. Cor. 13, 2. Gal. 5, 6.
[7] Tom. 3. lib. 15. de Trin. c. 18.

* Erény.

Christusban, kik mindazáltal nem szeretik vala az Istent mindeneknél inkáb, hanem *Dilexerunt magis gloriam hominum*[1], és Szent Pálnak, ki nyilván mondgya, hogy *Confitentur se nosse Deum, factis negant*[2], és annak-okáért ezeket hazugoknak nevezi Szent János[3], mert az ő hitek és vallások külömböz az ő cselekedetektűl, és cselekedetekkel nem mutattyák, hogy ismérnék az Istent, miképen az Istenis, mikor cselekedetivel nem akarja megmutatni az gonoszokhoz jó vóltát, azt mondgya nékik: *Nescio vos.* Másodszor ellene mondasz temagadnakis. Mert ha az hit nem lehet a' töb jószágok és tekélletes cselekedeteknélkül: tehát nem csak az puszta hit szükséges a' megigazúlásra, hanem azis, a' kinélkül nem lehet az igaz hit. Ennekfölötte: Ha az hit ő maga elégséges dispositio az megigazúlásra: miért mondgya Szent Jakab: *Videtis quoniam ex operibus justificatur homo, & non ex fide tantum*[4]? Miért mondgya Szent Pál, hogy semmi a' hit a' szeretetnélkül[5]? Miért mondgya Szent János, hogy az szeretet-által[6], Szent Pál pedig, hogy az pœnitentia[7] és reménség[8]-által, jutunk az életre? Avagy hogy az tűrés[9] és testi sanyargatás[10] szükséges minékünk?

[1] Jo. 12, 42.43.
[2] Tit. 1, 16. 1. Tim. 5, 8.
[3] 1. Jo. 2, 4.
[4] Jac. 2, 24.
[5] 1. Cor. 13, 12.
[6] 1. Jo. 3, 14.
[7] 2. Cor. 7, 9.
[8] Rom. 8, 24.
[9] Hebr. 10, 36.
[10] Rom. 8, 17.

Az te ellen vetésid pedig igen erőtlenek. Mert ugyan azon Sz. Pál azon levélbe, melybe azt mondgya, *Arbitramur hominem justificari per fidem,* aztis mondgya, *Factores legis justificabuntur apud Deum*[11]. Annak-okáért, hogy Szent Pál őmagával ne ellenkezzék, azt mondgyuk Szent Ágostonnal[12]: Mikor Szent Pál kirekeszti a' cselekedetet az megigazúlástúl, azokat az cselekedeteket érti, mellyeket hitnélkül cselekesznek az emberek; noha az hitből és az Szent Lélek malasztyából származott jó cselekedeteket szükségeseknek mondgya az megigazúlásra, nem hogy ezekkel érdemlenöjök az megigazúlást, mely ingyen adatik, hanem hogy ezekáltal disponáltatunk és készíttetünk az megigazúlásra. Az régi Szent Atyákis, mikor azt mondgyák, hogy csak az Christusban való hitáltal igazúlunk, az hitnélkül-való cselekedeteket akarják kirekeszteni a' megigazúlástúl.

[11] Rom. 2, 13.
[12] T. 7 l. de grat. & lib. arb. c. 7.

Mikor pedig a' Szent írás azt mondgya, hogy a' hit-által üdvözűlünk, azt akarja előnkbe adni, hogy az igaz hit szükséges az üdvösségre: de abból nem következik, hogy csak ő maga az hit elégséges légyen; mert ugyan ezen Szent Írás az töb jószágos cselekedetekrűl* is ezent mondgya: *Remittuntur ei peccata, quia dilexit* Lucae 7. v. 47., *Eleemosyna liberat a morte* Tobiæ 12. v.

* Erényekről.

9., *Spe salvi facti estis* Rom. 8. v. 24. Proverb. 28. v. 25., *Timor Domini expellit peccatum* Eccl. 1. v. 27. 28. Prov. 14. v. 27., *Salvos nos fecit per lavacrum* Tit. 3. v. 5. Ezekből mindazáltal nem következik, hogy az hit szükséges ne légyen az megigazúlásra: tehát szinte azonképpen, noha azt mondgya az Írás, hogy a' hit-által üdvözűlünk, nem következik, hogy az töb jószágok szükségesek ne légyenek az megigazúlásra és üdvességre. Mert mikor valamely dologhoz sok eszköz szükséges, mindenik eszközrűl méltán mondhattyuk, hogy az-által ment véghez ez a' dolog; de nem mondhattyuk azért, hogy csak ez az egy eszköz szükséges ez dolognak véghez vitelére. És így szoktuk mondani, hogy az széket fejszével csinállyák; kiből nem következik, hogy az embernek keze, és töb eszközökis, ne légyenek szükségesek a' szék csinálására.

Ennek-fölötte a' Szent Írás nem csak azt mondgya, hogy a' ki hiszen, üdvözűl, de aztis mondgya: *Omnis qui sperat in eo, non confundetur: Qui diligit, ex Deo natus est: Quicunque invocaverit nomen Domini, salvus erit*[1]*: Qui se humiliaverit, exaltabitur* &c. De ebből ugyan nem következik, hogy csak az Úrnak neve kiáltása vagy az alázatosság üdvözítcsen, és az hit ne kívántassék. Azonképpen nem következik, hogy csak az puszta hit elégséges légyen, holott, a' mint mondám, a' Sz. írás szükségesnek mondgya az reménséget, szeretetet, alamisnát, pœnitentiát &c.

Az Szent Írás pedig efféle mondásokkal: *Qui invocat nomen Domini, Qui crediderit & baptizatus fuerit, salvus erit,* csak azt jelenti, hogy ha másunnan egyéb dologból valami fogyatkozás nem támad, a' ki ezeket cselekeszi, üdvözűl.

Minnyájan azért eggyeznek abba az Cathólicusok, hogy az bűnök bocsánattya és az megigazúlás nem az mi érdemünkből, hanem az Istennek ingyen adott ajándékából vagyon. Mert noha sokan azt mondgyák, hogy azok az jó cselekedetek, mellyeket ember az Istennek segítő malasztyával cselekeszik az ő megigazúlása-előtt, *de Congruo mereantur justificationem*[2]*:* némellyek mindazáltal nem akarják semmiképpen azt mondani, hogy érdemellyük, *etiam de congruo*, az megigazúlást[3], mert az Tridentinum concilium és a' Szent Írás efféle meritumotis kirekeszt, mikor azt mondgya, hogy ingyen lészen az mi megigazúlásunk. De, a' mint Bellarminus jól mondgya[4], ebbe csak az szórúl vagyon vetekedés ezek-között: mert azt minnyájan vallyák, hogy *gratis*, ingyen, csak az Christus érdeméért légyen az bűnnek bocsánattya, noha azt kívánnya az

[1] Rom. 10, 13.

[2] Ita multi Doctores relati a Gab. Vasq. 1. p. disp. 91. c. 5. n. 26.

[3] Soto lib. 2. de nat. & grat. c. 14.

[4] Bell. lib. 1. de justif. c. 21.

Isten, hogy míis az ő segítő malasztyával erre rá készüllyünk, jó cselekedetek és pœnitentia-által: és minek-utánna megcselekeszszük, a' mit Isten kíván mi-tőllünk, képes és illendő, hogy az Istenis az ő ajándékát adgya. Annak-okáért, jóllehet a' mi munkánk nem érdemli ezt az nagy ajándékot, és így nincs itt *meritum proprie:* mindazáltal *meritumnak* nevezhettyük ezt, de *improprie, cum illo addito diminuente, de Congruo,* az az oly *meritum, quod non impediat, quominus gratis detur justificatio;* miképpen szoktuk mondani, hogy ez az kóldús megérdemli az alamisnát, avagy megérdemli ez az ember, hogy megajándékozzuk őtet.

Harmadszor azt vallyuk és vallottuk mindenkor, hogy az megigazúlt ember jó cselekedetinek érdeme és jutalma vagyon, nem csak ez világon, de az bódogságbais, és a' mint Szent Pál mondgya, *Non est inanis labor noster in Domino*[1], *sed: Pietas promissionem habet hujus et futuræ vitæ*[2]. Mert oly nagy az Istennek hozzánk-való jó vólta, úgymond az Trid. Concilium, *ut voluerit nostra esse merita, quae ipsius sunt dona*[3].

[1] 1. Cor. 15, 58.
[2] 1. Tim. 4, 8.
[3] Trid. Sess. 6. c. ult. Idem Aug. t. 7. de grat. & lib. arb. c. 7. 8.

Hogy pedig jól megércsed Magyari Uram, mit tanitcsanak az Catholicus Doctorok ez dolog-felől: két dolgot mondnak szükségesnek lenni, hogy mí valamit érdemelhessünk az Istennél[4]. Először, hogy az jutalom, mellyet érdemlünk, nagyob ne légyen a' munkánál, hanem a' munka méltó légyen erre az jutalomra†; mert ha az jutalom fellyeb való a' munkának érdeménél, nem jutalom lészen, hanem ajándék. Az mi jó cselekedetünk pedig, ha csak az őmagok természetét tekíntyük, nyilván nem méltók az örök bódogságra, mert az Szent Pál mondása-szerént[5], *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam*: ennek-okáért az megigazúlás-előtt való jó cselekedetekkel nem érdemelhettyük semmi-képpen az bódogságot. Mindazáltal, mikor ember, ingyen, érdemenékül, csak az Christus érdeméért, Istennek fiává fogattatik és amaz igaz szőlő tőkében béóltatik: az ő cselekedeti méltók az bódogságra, mivelhogy ezek immár az Istennek fiátúl és baráttyátúl származnak†. Mert mentűl méltób és böcsűlletesb személytűl származik valamely cselekedet, annál nagyob és böcsűlletesb: úgy annyira hogy a' mi Üdvözítőnknek akár-mi kicsín cselekedetiis véghetetlen méltóságú és érdemű vala, mivelhogy az a' személy, melytűl származék, véghetetlen vala méltóságába. És ezt igen szépen jelenti Szent Pál[6]: *Si filii, & hæredes, si tamen compatimur, ut & conglorificemur. Existimo enim, quod non sunt condignæ passiones huius sæculi ad futuram*

[4] Omnes Doctores cum D. Thom. 1. 2 q. 114. art. 3.
† *Condignitas operis et mercedis.*
[5] Rom. 8, 18.
† *Dignitas personae adoptatae.*
[6] Rom. 8, 17.

gloriam. Mintha azt mondaná: *Hæreditatem adire debemus per passiones, quæ tamen passiones ex se condignæ non sunt ad gloriam absque dignitate, quam habent a dignitate personæ operantis, quæ filius est Dei, & hæres.*

És az az oka, hogy az Concilium Tridentinum csak az megigazúlt emberrűl mondgya, hogy az örök életet érdemli[1]. Az Írásis nyilván mondgya, hogy csak az őtet szeretőknek igírte Isten ezt az bódogságot[2].

Másodszor, hogy az Istennél valamit érdemelhessünk, szükség, hogy az Isten az ő jó vóltából igíretet tégyen, hogy a' mi munkánknak jutalmát adgya: mert ha azt nem igírné, semmit nem érdemlenénk ő felségénél[3]. Oka ennek nem egyéb, hanem hogy a' ki érdemel valamit, az ő érdemének jutalma nem ingyen ajándékoztatik néki: *Merces,* úgymond Szent Pál[4], *non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum;* az Isten pedig adóssá nem lehet külömben, hanem igíreti-által, mely kötelözi őtet, hogy az ő igassága-szerént bétőlcse fogadását, és azért megemlekeztetvén Szent Pál az híveket az Isten fogadásárúl, *Non est injustus Deus,* úgymond[5], *ut obliviscatur operis vestri.* Szent Ágoston pedig ezt igen szépen megmagyarázza[6]: *Debitor nobis factus est Deus, non aliquid accipiendo, sed quod ei placuit, promittendo. Et possumus exigere a Domino isto modo: Redde, quod promisisti, quia fecimus, quod jussisti. Et hoc tu fecisti, qui laborantes juvisti.* Szent Bernárd pedig[7]: *Promissum quidem ex misericordia, sed tamen persolvendum ex justitia.* Annak-okáért, hogy valamit érdemellyünk Isten-előtt, nem elég, hogy az mi munkánk méltó légyen az jutalomra; mert ha Isten ennek jutalmát nem igírte, ugyan nem tartozik azért semmit adni ő felsége. Azonképpen, ha szinte az Isten igíretet tött vólnais, hogy ajándékját adgya, a' ki valamit cselekeszik: mindazáltal, ha efféle cselekedet aláb való az jutalomnál és nem méltó arra, ugyan nem mondhattyuk, hogy efféle cselekedettel érdemlettük a' jutalmat; és így nem érdemli az ember az ő bűnének bocsánattyát, noha Isten ezt megigírte az pœnitentia tartónak, mert, a' mint mondám, a' bűnös ember cselekedeti nem méltók az örök bódogságra és annak örökösségére, hanem arra való méltóságot vésznek az Isten fiává fogadott személynek böcsűlletes méltóságátúl, mely az Christus érdeméért adatott őnéki.

Ideo beati non merentur, quia eorum actibus promissa non est retributio.

Immár azért, hogy az dologhoz közelb jőjünk: Azt hiszszük és taníttyuk mí, hogy az megigazúlt ember az ő jó cselekedetivel

[1] Sess. 6. cap. ult.

[2] Jac. 1, 12; 2, 5.

[3] Trid. Sess. 6. cap. ult. Bell. lib. 5. de iustif. c. 14. etc. D. Thom. 1. 2 q. 114. art. 1. Scholastici 1. Sent. dist. 17.

[4] Rom. 4, 4.

[5] Hebr. 6, 10.

[6] T. 10. Serm. 16. de verb. Apost.

[7] De grat. & lib. arbit.

Legelőször érdemli ez világon az ő igasságának, az másvilágon az ő bódogságának öregbűlését; mert a' Szent írás tanítása-szerént[1], noha az megbódogúlt emberek minnyájan elvészik az napi pínzt, az Istennek színe látását és bódogságát: mindazáltal oly különbség lészen köztök, mint az égi csillagok-között, úgymond Szent Pál[2], és eggyik fínyesb lészen az másiknál. E világonis egy ember szenteb másnál, és a' ki ímmár megszenteltetettis, öregbödik az szentségbe: *Qui justus est, justificetur adhuc*[3]. *Justorum semita quasi lux crescit*[4]. *Augebit incrementa frugum justitiæ vestræ*[5]. És noha Szent Pál azt mondta vala az Corintusbélieknek, *Sanctificati estis*[6]: az-után inti őket, *Ut perficiant sanctificationem*[7]. Az Apostolokis azon kérik Urunkat, hogy öregbítcse bennek az hitet[8]. Szent Jakabis azt mondgya Ábrahám és Raabfelől, hogy jó cselekedetek-által igazúltak[9], az az öregbűltek az igasságba. Salamonis így int: *Ne verearis usque ad mortem justificari, quia merces Domini manet.*

Ennek-fölötte azt hiszszük, hogy az megigazúlt ember az bódogságotis érdemli az ő jó cselekedetivel[10]. Mert jóllehet mihent az ember, érdeme-nélkül, megigazúl és Istennek fiává fogattatik, mindgyárt az atyai örökség, az bódogság őtet illeti[11]: mindazáltal az után való munkájávalis érdemli ezen bódogságot, mint fáratságának jutalmát és viaskodásának coronáját, hogy ebbeis *conformis fiat imagini filii Dei*[12], hasonló légyen Christushoz, kinek noha öröksége vala az bódogság, mindazáltal kín szenvedésével kelle ezt megnyerni, úgymond Szent Pál[13]; hogy így *duplici titulo, et tanquam hæreditatem, et tanquam mercedem habeant beatitudinem, sancti.* És azért mondgya az Trid. Concilium[14]: *Justificatis proponenda est vita æterna, sicut gloria promissa filiis, & sicut merces reddenda fidelibus.*

Hogy pedig efféle érdeme légyen az mi cselekedetünknek, számtalanszor nyilván mondgya az Szent Írás. Salamon nem csak azt mondgya, hogy a' ki alamisnát ád, kölcsön és usurára ád az Istennek[15]: de aztis, hogy az irgalmasság helyet szerez midenekmek az ő jó cselekedetinek *meritumja,* érdeme szerént[16]. Szent Pális az irgalmasságrúl szólván, *Talibus* (úgymond[17]) *hostiis promeretur Deus.* És ismét[18]: *Momentaneum tribulationis nostræ, æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* Ugyan azont jelenti az Írás, mikor szántó emberhez hasonlít minket[19], mert ezzel előnkbe adgya, hogy nem heába munkálkodúnk: *Non est inanis labor noster,* úgymond Szent Pál[20]. És másutt nyilván olvassuk, hogy az más világon

[1] Rom. 2, 7.
[2] 1. Cor. 15, 41.
[3] Apoc. 22, 11.
[4] Prov. 4, 18.
[5] 2. Cor. 9, 10.
[6] 1. Cor. 6, 11.
[7] 2. Cor. 7, 1.
[8] Luc. 17, 5.
[9] Jac. 2, 22. 25.
[10] Trid. Sess. 6. cap. 16.
[11] Rom. 8, 17. Gal. 4, 7. 1. Pet. 1, 3. 4.
[12] Rom. 8. 29.
[13] Phil. 2, 8. 9. Hebr. 2, 9.
[14] Sess. 6. cap. ult.
[15] Prov. 19, 17.
[16] Eccl. 16, 15.
[17] Hebr. 13, 16.
[18] 2. Cor. 4, 17.
[19] 1. Cor. 9, 10. Prov. 11, 18.
[20] 1. Cor. 15, 58.

jutalma vagyon az mi munkánknak: *Unusquisque propriam mercedem*
[1] 1. Cor. 3, 8. *accipiet, secundum suum laborem.*[1] *Merces vestra copiosa est in*
[2] Mat. 5, 12. *cœlis*[2]. *Voca operarios, redde mercedem*[3]. Urunkis az itílet napján:
[3] Mat. 20, 8. [4] Mat. 25, 34. *Venite benedicti, esurivi enim, et dedistis etc*[4]., holott amaz ENIM
causalis, és nem csak *nota ordinis aut consequentiæ,* a' mint Hunnius
[5] Hun lib. de indulg. pag. 110. álmodik[5], mert ugyan azon formán szól Christus Urunk az kárhozottaknakis: *Ite maledicti, esurivi enim,* holott nyilván okát adgya Christus Urunk, miért kárhoztattya őket; tehát szinte azonképpen az hívek dücsőűlésének is okát adgya. Végezetre szántalanszor mondgya az Szent Írás, hogy az Isten mindeneknek érdemek és cselekedetek-szerént fizet az más világon, vagy bódogsággal, vagy
[6] Rom. 2, 6. 7. 1. Cor. 3, 8. Psalm. 61, 13. Mat. 6, 2. & c. 16. v. 27. kárhozattal[6]. És annak-okáért Szent Jakab[7] és Szent Pál[8] az bódogságot igasságnak coronájának nevezik.

Ezeket, a' menyire eszembe vehettem, az mostani Újítókis
helyén haggyák. Vithakérus eggyütt így szól[9]: *Non dicimus præ-*
[7] Jac. 1, 12. [8] 2. Tim. 4, 8. *mia in cœlo æqualia fore; nam propter Christum vitâ donamur*
[9] Q. 5. de Eccl. c. 7. f. 482. *æternâ, virtutibus vero præmia tribuuntur varia.* Hunniusis vallya[10],
[10] L. de indulg. pag. 73, 74, 75. Clarius pag. 101, 102, 103. hogy az újonnan született ember munkája nem heába való, mert ez világi jók és az bódogságnak öregbűlése adatik érette, de nem úgy mint érdemért, mivelhogy az Istennek ingyen való igíreti
[11] Pag. 101. fundamentoma ennek. Az dücsősség pedig, úgymond[11], nem adatik az ember munkájáért, mert öröktűl-fogva meg vólt ez készítve néki, és annak-okáért azt nem érdemelhette; mikor pedig az Szent Irásba jutalomnak neveztetik az dücsősség, nem oly jutalmot kel értenünk, mely az jó cselekedetért adassék, hanem ollyat, mely az
[12] Pag. 74, 75. Isten igéretiért adatik[12].

Hogy pedig az mi jó cselekedetünkel nem érdemelhettyük az
[13] a Pag. 79. bódogságot, így bizonyíttya Hunnius[13]. Először: Azt mondgya az Szent Irás, hogy csak az egy Jesus Christus-által igazúlunk
[14] Act. 4, 12. Rom. 5, 9. és üdvözűlünk[14]: nem érdemellyük tehát munkánkal az bódogságot. Másodszor: Elégséges az Christus érdeme a' mi üdvösségünkre: nem szükség tehát ehhez fóldozni a' mi cselekedetinket,
[15] Isa. 64, 6. mellyek Isten-előtt útálatosok, úgymond Isaiás[15]. Harmadszor: Az
[16] Rom. 6, 23. bódogság Isten ajándékának neveztetik a' Szent Irásba[16]; melybe
[17] Eph. 2, 5. 8. aztis olvassuk, hogy ingyen üdvözűlünk[17], hogy senki ne dicse-
[18] Rom. 3, 27. kedhessék, úgymond, Szent Pál[18], mert mí minnyájan haszontalan
[19] Luc. 17, 10. szolgák vagyunk[19]. Negyedszer: Az Isten minden némű érdemünk nékül fiaivá fogadott minket a' keresztségbe és örökösivé tött az örök bódogságnak: nem érdemellyük tehát ezt mí. Végezetre, más

helyen[1] így eszeskedik Hunnius: Ha minden jó cselekedettel az örök életet érdemli az megigazúlt ember, következik, hogy a' ki száz jót cselekeszik, száz örök életet érdemel. [1] Labyrint. 1. thesi 164.

Eszekben vövék, azt aránzom, őmagok az Ujítók, hogy miúta azt kezdék mondani, hogy semmi érdeme nincs Isten-előtt az mi cselekedetünknek, nem oly gyümőlcsök kezdének lenni az emberek-között, minémük valának, mikor gyakrabban amazt hallyák vala: *Non est inanis labor vester in Domino*[2]*: Non est injustus Deus, ut obliviscatur operis vestri*[3]*: Qui arat, debet in spe fructus percipiendi arare*[4]*: Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes, propter retributionem*[5]. Eszekben vövék aztis, hogy a' Szent Irás nyilván taníttya, hogy az mi jó cselekedetünknek jutalma vagyon[6]. Annak-okáért őmagok megeszménlvén magokat* és elszakadván az ő első Attyoktúl, kik szántalanszor tanították, hogy semmi haszna nincsen a' mi jó cselekedetünknek, megengedik ímmár, hogy az bódogságnak öregbűlését érdemellyük az mi jó cselekedetünkel: de mégis, hogy ne láttassanak meggyőzetni az igasságtúl, gáncsot keresnek a' dologba. Mert a' hol Hunnius azt mondgya, hogy az Istennek ingyen-való igíreti fondamentoma az mi érdemünknek, nem külömböz mi-tőllünk, mivelhogy hittük és hiszszük azt míis, hogy ha az Isten igíretivel nem kötötte vólna magát az mi munkánknak jutalmára, ha meg nem szegődött vólna velünk, *Conventione facta ex denario diurno;* semmit ő-nálla nem érdemlenénk cselekedetünkel. Miképpen teis, mikor szolgát fogadcz, ha meg nem szegődnél vélle, nem tartoznál fizetni néki; és így láttyuk az Uraknál, hogy noha az inasok többet fáradnak és szolgálnak, hogysem sok lovas legények, mindazáltal nem tartozik az Úr fizetni az inasnak, mert az ő szolgálattyáért nem igírt fizetést. Minekutánna azért, megszegődvén velünk az Úr Isten, az ő jó vóltából jutalmát igírte cselekedetünknek, nyilva nem heába-való efféle cselekedet, mellyért az Isten megadgya az megigírt fizetést. Ezt Hunniusis helyén haggya, és így tellyességgel eggyet ért ez dologba mi-velünk, csakhogy nem akarja ezt Érdemnek híni, mivelhogy az Isten igíretin fondáltatik. Maga az emberek-közöttis sem az szolga, sem az míves érdeme nem lehet az gazdának igíretinékül, kinek szabadságába ál, hogy töb vagy keveseb jutalmot igírjen az ő szolgája munkájáért, és így láttyuk, hogy azon rendbéli szolgának ki többet, ki kevesbet fizet. És ebből megtetczik, *Non solum non esse*

[2] 1. Cor. 15, 58.
[3] Hebr. 6, 10.
[4] 1. Cor. 9, 10.
[5] Ps. 118, 112.
[6] Hebr. 11, 26.

Mat. 20, 2.

Concedit rem ipsam Hunnius; de nomine (quod ad placitum significat) litem movet.

* Meggondolván magukat.

contra rationem meriti, promissionem gratis & sine ullo debito factam operibus: sed potius ordinarie hoc necessarium esse ad omne meritum etiam inter homines. Ita, ut nisi conventione facta cum servo, promittat herus præmium labori (ad quam conventionem tamen nulla lege astringitur, sed sponte & ad placitum convenit), non debeatur merces ex justitia famulo: facta autem tali conventione, debeatur.

Ennek-fölötte aztis eszünkbe kel vennünk: Mivelhogy Hunnius megengedi, hogy az mi jó cselekedetink nem heába-valók, hanem ezekért az örök bódogságnak öregbűlése adatik: kételen vélle, hogy ő maga megfejcse azokat az bizonyságokat, mellyeket mí-ellenünk támaszt. Mert ezeket mind ő-ellene fordíthattyuk, illyen formán: Az Isten öröktűl-fogva, minden cselekedetek-előtt, megkíszítette az bódogságnak állapattyát minden választottnak: nem adatik tehát ez az jó cselekedetért. Az bódogság és minden lelki jó ingyen ajándékoztatik nékünk és az egy Christus érdeméért, mely elégséges minden némű jónak megnyerésére: nem szükség tehát ide fóldozni az mi jó cselekedetinket, mintha ezértis valami lelki jót anna az Úr Isten: és annak-okáért haszontalan tellyességgel az mi jó cselekedetünk. Sőt, ha minden jó cselekedetünk útálatosság Isten-előtt, a' mint Hunnius mondgya, nem csak haszontalan, de ártalmasis. Annakokáért vagy azt kel mondani Hunniusnak, hogy tellyességgel haszontalan az embernek az ő jó cselekedeti: avagy, hogy az ő bizonysági erőtlenek.

De rostállyuk meg rend-szerént ezeket az Hunnius bizonyságit. Megkíszítette az Isten öröktűl-fogva az választottak bódogságát; de úgy kíszítette némellyeknek, mint fáratságnak coronáját, és nem csak úgy, mint atyai örökséget. Az jó cselekedeteketis pedig, mellyek-által el kel nyerni ezt az coronát, öröktűl-fogva megkíszítette vala, úgymond Szent Pál[1]: *Creati in Christo Jesu, in operibus bonis, quæ præparavit Deus, ut in illis ambulemus.*

[1] Eph. 2, 10.

Solis Christi meritis salus obtinetur, quia et merita ipsa sunt actus meritorum Christi.

Az első bizonyságra azért azt mondom, hogy csak az egy Jézus Christus-által igazúl és üdvözűl, a' ki üdvözűl; sőt valaminémű jószág vagyon bennünk, az Christus halálának érdeméből vagyon. Mert legelőször, ingyen igazúlunk meg és ingyen óltatunk bé az igaz szőlő tőkébe, Christusba, csak az ő érdemének erejéből[2]. Ennek-fölötte, hogy az mi jó cselekedetünknek érdeme légyen, azis a' mi Üdvözítőnk érdeméből vagyon; mert a' mint megmutatám, senki semmi üdvösségre-való jót nem cselekeszik a' Christus érdeméért adott malasztnékül. Semmi cselekedetünk nem méltó az bódog-

[2] Joan. 15, 4. 5.

ságra, míg az Christus érdeméért meg nem igazíttatunk; mert azért vagyon a' mi jó cselekedetünknek oly méltósága az Isten-előtt, hogy az megigazúlt embertől, és az Istennek fiátúl származik. Annakokáért, miképpen az Bőlcs mondása-szerént, minden víz a' tengerből származik és ismét a' tengerbe foly[1]: szinte úgy valami jó vagyon mi-bennünk, a' Christus érdeméből származik és, a' mint sokszor mondgya Szent Pál[2], ő cselekeszik mindeneket mi-bennünk. Mí azért a' mi jó cselekedetünknek érdeme vallásával nem csak meg nem üresíttyük a' Christus érdemét, de sokkal többet tulajdonítunk annak, hogy-sem Hunnius, mikor azt mondgyuk, hogy oly ereje lőn ennek, hogy még az mi kevés munkánkatis oly böcsűlletessé tövé, hogy noha őmagokba nem vólnának méltók az bódogságra, mindazáltal az Christus halálának ereje méltókká tövé ezeketis. Miképpen azért az hóldnak az ő fínyessége az napnak világosságát, és az szőlő veszszőnek gyümőlcse az szőlő tőkének erejét meg nem kissebíti, mert az veszszőnek ereje az tőkétűl, az hóld fínyessége a' naptúl vagyon: szinte úgy a' mi érdemünkis az Christus érdemét erőtlenné nem tészi, hanem inkáb annak erejét és hathatóságát megjelenti.

Az második bizonyságis erőtlen. Mert míis vallyuk, hogy az Christus érdeme elégséges az mi üdvösségünkre, mivelhogy ezzel nyeré meg, valami szükséges vala az mi üdvösségünkre, tudni illik hogy jót cselekedhessünk, és hogy megigazúlván, méltók légyenek az mi munkáink az bódogságra.

Örömest hallanám aztis, mit felelne Hunnius, ha ugyan ezen formán azt kezdeném énnis ő-ellene bizonyítani, hogy az Hit sem szükséges az bódogságra: mert elégséges az Christus érdeme az mi üdvösségünkre és csak ő-általa kel üdvözűlnünk; nem szükséges tehát, hogy mi higgyünk ő-benne. A' mit erre felelne Hunnius, ugyan azont felellye magának mi képünkbeis: tudni illik, hogy elégséges az Christus érdeme, mert malasztot nyert nékünk, mellyel az ő érdemébe részesek lehessünk, azok az eszközök és cselekedetek-által, mellyek-által rendelé az Isten, tudni illik az Hit, Keresztség és Jó cselekedetek &c. által. Az Keresztyének cselekedetit pedig, csudálom, hogy Hunnius útálatosoknak mondgya, mellyeket Szent Pál kedves és Isten-előtt gyönyörűséges illatúknak nevez[3]. Urúnkis az jó fának gyümőlcsét jónak nevezi: és az Jób cselekedetirűl azt olvassuk[4]: *In omnibus his non peccavit;* kirűl többet szóllyunk, mikor az törvénnek betöltésérűl disputálunk. Mikor pedig Isaiás

[1] Eccli. 1, 7.

[2] 1. Cor. 12, 6. Ephes. 1, 11. Phil. 2, 13. 1. Thess. 2, 13. 1. Cor. 15, 10.

[3] Hebr. 13, 16. Philipp. 4, 18. 1. Pet. 2, 5.

[4] Job. 1, 22.

azt mondgya, *Omnes justitiæ nostræ ut pannus:* szól az Istentelen Sidóknak áldozatirúl, kik Istentelenségbe élnek vala és nem az
[1] Is. 1, 13. Istennek rendelése-szerént áldoznak vala, kikrűl méltán mondgya[1]: *Incensum abominatio est mihi.* És noha némellyek jámborokis valának közöttök, mindazáltal Szent írás szokása-szerént *quod multis com-*
[2] Gen. 6, 12. *mune erat, omnibus tribuit,* miképpen másuttis azt mondgya[2]:
[3] Gen. 6, 9. *Omnis caro corruperat viam suam,* noha ugyan ottan aztis mondgya[3]: *Noë vir justus atque perfectus.*

[4] T. 2. ep. 105; t. 7. lib. de grat. & lib. arb. c. 7. 8. 9. Az harmadik bizonyságra így felel Szent Ágoston[4]: *Si vita æterna bonis operibus redditur, sicut apertissime dicit scriptura quomodo gratia est vita æterna? Et verum est, quod sicut merito peccati redditur mors, ita merito iustitiæ tanquam stipendium, vita æterna. Ipsa ergo vita æterna meritis præcedentibus redditur. Tamen, quia eadem merita, quibus redditur, non a nobis parata sunt per nostram sufficientiam, sed in nobis facta per gratiam: etiam ipsa gratia nuncupatur, et gratis datur, non ideo quia meritis*
[5] Idem Trid. Sess. 6. cap. 6. *non datur, sed quia data sunt et ipsa merita, quibus datur*[5]. Az
[6] Can. 18. Arausicanum Conciliomis[6]: *Debetur meritum bonis operibus, si fiant, sed gratia quæ non debetur, præcedit, ut fiant.* Ingyen mondatunk azért üdvözűlni, mert ingyen és az Isten ajándékából vagyon az mi érdemünkis, mellyel az bódogságot, mint coronát, érdemellyük. Haszontalan szolgák vagyunk, mert a' mi jó cselekedetünkel semmi hasznot nem szerzünk Istenünknek, mint a' Szent Irás gyakran
[7] Job 35, 7. Psal. 15, 2. mondgya[7]. Nemis dicsekedhetünk mi-magunkba, mert nem a' mi erőnkbűl, hanem az Isten ajándékából vagyon minden jónk, minden
[8] Rom. 2, 10. Rom. 5, 2. c. 15, 17. 1. Cor. 1, 31. 2. Cor. 1, 12. c. 10, 17. érdemünk[8]. De az Christusban méltán dicsekedhetünk, úgymond Szent Pál, csak úgy ne dicsekedgyünk *(1. Corinth. 4. v. 7),* mintha ezek mi-magunktúl volnának.

Beatitudo, quatenus est haereditas, gratis datur; quatenus praemium laborum, propter merita, quae et ipsa, gratiae sunt. Az negyedik bizonyságra azt mondom, hogy noha az keresztség-által ingyen örökösök lészünk az bódogságban, mindazáltal ezt az atyai örökséget, mint az mi vitézködésünknek jutalmát, érdemelhettyükis, a' mint mondám hogy Christus Urúnkis az ő szenvedésével nyeré az atyai örökséget. Mert *duplici titulo res eadem dari potest,* miképpen ez világi fejedelmekis gyakran szokták ugyan azon jósságot *et pro servitiis & pro pecunia dare,* a' mint
[9] Tripart. Part. 1. tit. 21. az Magyar ország végezésibe nyilván olvassuk[9]. Végezetre, nem lészen töb egy bódogságnál, melynek öregbűlése adatik minden jó cselekedetiért az megigazúlt embernek; a' mint őmagánakis Hunniusnak meg kel vallani, ha azt nem mondgya, hogy haszon-

talan az hív embernek munkája. És ezt az bódogságot *multis titulis* és sokszor érdemli, a' ki sok jót cselekeszik.

Ennek azért az dolognak véget vetek. Azt mondom Szent Ágostonnal[1]: *Abstinentibus a vino vel carnibus, amore castigandi corporis, nihil credere meriti accrescere, non Christiani, sed Joviniani est.* A' minémű bizonyságokat pedig elő-hoztok Szent Ágostonból, ezek ti-ellenetek viaskodnak, a' mint megmutattyák az Cathólicusok[2]: ezeknek mondásit hamissícsd meg, és úgy dicsekedgyetek Szent Ágostonnal.

Ha pedig valaha valaki az Cathólicus Doctorok-közzűl ennél külömben szóllott ez dologhoz, és nem úgy, mint az Szent gyöleközetekből és Szent írásból megmutatám, azokhoz csak azt mondom Szent Ágostonnal[3]: *Etiam hoc catholicæ mentis est, si quæ forte aliter sapit, quam veritas exigit, non ea certissimo definire, sed detecta respuere.*

[1] T. 3. de eccl. dogm. c. 68.

[2] vide Bellarm. l. 5. de iustif. c. 4. &. 6.

[3] L. 2. cont. duas ep. Pelag. c. 3. Idem ep. 162. initio, fusius.

Hogy az szabad akaratnak és az Isten törvénye megtartása vallásába nincs semmi bálványozás.

Látom, hogy Magyari István nem tudgya, ez dolgok-felől mit higgyen az Anyaszentegyház: megmutatom azért rövideden, mely igaz és az derék Sz. Irásból-való igasság légyen a' mi vallásunk.

Először azért, mindenkor azt vallotta az Anyaszentegyház, hogy az ember az ő szabad akarattyának erejéből, az Christus érdeméért adott malasztnélkül, az Istennek törvényét bé nem tellyesítheti, sem az jóban meg nem maradhat: hanem ha maga erejére hagyatik, elesik[4]. Ezt igen szépen előnkbe adgya az Arausicanum Conciliom can. 14: *Nullus miser de quacunque miseria liberatur, nisi qui Dei misericordia prævenitur.* Szent Ágoston pedig 2. Confess. c. 7: *Gratiæ tuæ deputo omnia, quæ non feci mala.* És másutt, Lib. de grat. Christ. c. 14: *Venit quisque & non venit arbitrio voluntatis; sed hoc arbitrium est solum, si non venit, non autem nisi adiutum, si venit.* Szent Cypriánus pedig De orat. dominica: *Cum oramus, ne in tentationem veniamus, admonemur nostræ infirmitatis, ne quis sibi superbe aliquid assumat.* Végre az Concil. Trid.: *Si quis dixerit sine* [præveniente Spiritus s. inspiratione atque ejus adjutorio hominem] *diligere, pœnitere posse, ut oportet, anathema sit.* Ugyan ezent a' Szent Irásis nyilván előnkbe adgya, mert

[4] Ita Conc. Trid. sess. 6 cap. 1, 13. can. 3. & 22. D. Thomas et Scholastici omnes 1. 2 q. 109. a. 4. & 10. Conc. African. & Milev. ep. ad Innocent. 90. &. 92. inter Aug. Innoc. Papa ep. 91. &. 93. inter Aug. Caelestinus &c.

(a' mint nem régen megmutatám) szántalanszor azt mondgya, hogy magunktúl semmi jót nem mívelhetünk. Ennek-fölötte aztis mondgya, hogy az fajtalanságot el nem távoztathattyuk az Istennek segítsége-nélkül[1]. Üdvözítőnkis lehetetlen dolognak mondgya az emberi erőtűl, hogy az kazdag mennyekbe mehessen, de az Isten segítségével lehetségesnek[2].

Az Istennek szeretetirűlis pedig (melyrűl vagyon az első és legnagyob parancsolat és melybe ál az törvénnek tellyes vólta[3]) nyilván azt olvassuk a' Szent írásba, hogy nem a' mi erőnkbűl, hanem az Isten ajándékából vagyon: *Charitas ex Deo est*[4]. *Fructus Spiritus sancti sunt: Charitas &c*[5]. Sz. Ágoston pedig[6]: *Non solum perfecta Charitas, sed et initium dilectionis ex Deo est.* És nem csak az Tridentinum[7], de az Arausicanum és Milevitanum[8] Conciliomis kárhoztattya, a' ki azt mondaná, hogy az Istent szerethettyük természetünk erejéből, úgy, a' mint tartozunk őtet szeretni, mideneknek fölötte, az az inkáb azoknál, mellyek az Isten törvényével és akarattyával ellenkeznek. Végezetre Szent Ágoston ugyan ezen igasságot szép bizonsággal megerőssíti a' Szent Irásból[9]. Szükség, úgymond, hogy szűntelen kérjük az Istent, hogy az kísírtettűl szabadítcson minket, tudván, hogy a' Sz. Dávid mondása-szerént csak Isten az, a' ki az kísírtetből kiszabadít[10], úgy annyira, hogy mihelt az Isten elfordíttya az ő ótalmát, mindgyárt megháboríttatunk[11]. Szent Pális nyilván mondgya, hogy ez világi kísírtetekből nem szabadíthat egyéb ki minket, az Christus érdeméért adatott malasztnál[12]: és hogy az Isten az, a' ki nem szenvedi, hogy erőnk-fölött kísírtessünk[13]. Annakokáért *Donum Dei est,* úgymond Szent Ágoston[14], *quod non patitur tentari nos, quod suasor, tempus, aut locus non sit ad malum.* És ismét[15]: *Sufficientia ad perseverandum non potest esse ex nobis, in quorum potestate non est cor nostrum, nec nostræ cogitationes*[16], *sed a Deo, in cujus potestate hæc sunt.*

Ennek-fölötte, tartozunk, úgymond Szent Ágoston, hálákat adni Istennek, valamikor valami jót cselekeszünk és valamely kísírtettűl megszabadúlunk, a' mint Szent Pál mondgya[17]: *Deo gratias, qui dedit nobis victoriam per Christum.* Ha mi-magunk erejéből bétölthetnöjök pedig az Isten törvényét, mi szükség volna, úgymond, Istentűl erőt kérnünk? Avagy mi szükség vólna azt másnak köszönni, a' mit magunk értékéből cselekettünk? Ezekkel pedig nem ellenkezik, a' mit Szent Pál mond[18]: *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt.* Mert Szent Pál nem mondgya,

[1] Sap. 8, 21.
[2] Mat. 19, 26. Aug. ep. 89. q. 4. *Quod impossibile est apud homines, possibile est apud Deum.*
[3] Rom. 13, 10.
[4] 1. Jo. 4, 7.
[5] Gal. 5, 22.
[6] L. 2. cont. duas epist. c. 9; 4. cont. Jul. c. 3.
[7] Sess. 6. can. 3.
[8] Milev. c. 4. D. Thom. & alii 1. 2 q. 109. a. 3.
[9] Aug. de grat. & lib. arb. c. 4; epist. 90. 95.
[10] Ps. 17. 30.
[11] Ps. 29, 8.
[12] Rom. 7, 25.
[13] 1. Cor. 10, 13.
[14] L. 50 Homil. hom. 23.
[15] De bono persev. c. 8; de spir. & lit. c. 29.
[16] Jer. 10, 23.
[17] 1. Cor. 15, 57.
[18] Rom. 2, 14.

hogy az Istennek segítő malasztyanélkül, az természet erejéből cselekeszik ezeket, hanem hogy az megírt törvénynélkül, az természet-szerént-való okoskodásnak (mellyet Isten az ő malasztyával igazgat) vezérléséből.

Másodszor azt hittük mí mindenkor, hogy noha minden ember gyakran vétekbe esik (csak az mi Üdvözítőnket és az ő szent Annyát kel, úgymond Szent Ágoston[1], kiválasztanunk) és így senki sincs az öreg emberek-közt*, ki oly tekélletesen bétőlcse az Istennek törvényét, hogy azt soha által ne hágja: mindazáltal az Istennek segítő malasztyával úgy megerőssíttetik az emberi gyarlóság, hogy ezzel egyetembe, megtarthattya az Istennek törvényét; noha, a' mint mondám, senki közzűllünk ezt tellyességgel és fogyatkozásnélkül meg nem tartya.

[1] De nat. & grat. c. 36.

Tí, Magyari Uram, azt alíttyátok, mintha mikor mí azt mondgyuk, hogy az ember megtarthattya az Istennek törvényét, azt vallanojok, hogy az emberek bűnnélkül éllyenek, mint Pelágius eretnekűl tanította[2]: kit mi soha nem tanítottunk. Sőt az Tridentinum Concilium *Sess. 6. cap. 11.*, minek-utánna azt monta vólna, hogy az Isten törvényét megtarthattya az ember, így szól: *Licet in hac mortali vita, quantumvis sancti et justi, in levia saltem et quotidiana peccata cadant, & justorum sit illa vox: Dimitte nobis debita*[3]. És ismét *can. 23: Si quis dixerit, posse in tota vita peccata omnia, etiam venialia, vitari, nisi ex speciali Dei privilegio, quemadmodum de Beata Virgine tenet Ecclesia: anathema sit.*

[2] Hieron. l. 1. cont. Pelag. Pelag. ap. Aug. t. 6. hær. 88; ep. 89. q. 1; l. 2. de pecc. merit. c. 6.

[3] Idem d. Thom. 1. 2 q. 109. a. 8. & omnes Scholast. Conc. Milev. can. 7.

Tudgyuk azért és vallyuk míis azt, a' mit a' Szent Irás nyilván sok helyen tanít, hogy senki véteknélkül nem találtatik: *1. Joan. 1. v. 8. Jacob. 3.* v. *2. Eccles. 7. v. 21. Proverb. 20. v. 9. & cap. 24. v. 16;* de e' mellett aztis mondgyuk, hogy eltávoztathattya az Istennek segétségével ember az vétket, melyben ez világi galibák, botránkozatok és kísírtetek-közt az ő gyarlóságábúl gyakran elesik: sőt ha el nem távoztathatná, hanem erővel, kételenségből esnejek-el, ugyan bűnt sem cselekednejek, mint majd megmondom. Nem jó *consequentia* tehát *A posse ad esse,* és nem következik, hogy ha az ember megtarthattya az Istennek törvényét, azt ugyan valóba megis tartya. Mert nyilván való dolog, hogy sok dolgokat megcselekedhetünk, mellyeket meg nem cselekeszünk, és azért mondgya Szent Ágoston: *Alia quæstio est* (tom. 7. lib. 2.

Datur gratia sufficiens, qua possimus, non semper efficax, qua etiam faciamus: atque ita non habent omnes potentiam qua omnia faciant, solum qua possint facere.

* A felnőttek közt.

de pecc. merit. cap. 6), *an homo possit esse sine peccato, alia verum sit: Potest quidem esse per Dei gratiam &c.*

Ennek-fölötte az bűnök közöttis külömbséget kel tenni. Mert némellyek oly bűnök, mellyekkel ember kárhozatot érdemel, mint amazok, mellyeket elő-számlál Szent Pál *1. Cor. 6. v. 9. 1. Cor. 15. v. 50. Gal. 5. v. 21. Ephes. 5. v. 5.*, és efféle vétkekrűl azt mondgya: *Qui talia agunt, digni sunt morte, et regnum Dei non possidebunt.* Ugyan efféle vétkekrűl aztis mondgya Szent Jakab, hogy csak egy illyen bűnis szinte úgy elkárhoztattya embert, mintha mindenekben vétkes vólna[1]. Némely vétkek pedig kissebbek és még az Istennek szerelmes fiaibannis találtatnak[2]; annak-okáért őkis mondhattyák: *Dimitte debita nostra*, mert az Salamon mondása-szerént: *Non est justus, qui non peccet*[3]*: In multis offendimus omnes*[4]. De efféle vétkekkel ki nem esnek az bódogságnak örökösségéből és az Isten kedvéből, hanem mind addig tiszták, szentek és tökélletesek, mig derék és halálos vétekben nem esnek, mellyekbe nem eshetik, úgymond Szent János[5], a' ki Istentűl született, az az nem vétkezhetik halálos vétekkel, a' ki kedvében vagyon Istennek: mert mihelt efféle vétekben esik, az Istennek kedvéből kiesik és ellensége lészen[6]. Miképpen azért az emberek-közöttis néha történnek aprólék vétkek, mellyekért fel nem bomlik az barátság és szeretet: azonképpen az igaz emberis gyakran aprólék vétkekbe esik, úgy mint hivalkodó beszédbe (mellyeket az Szent írás *festucá*nak[7], csöpűnek[8], apró szúnyogocskának[9] &c. nevez), de ezekért nem lészen mindgyárt ellensége Istennek.

Hogy pedig az Istennek segítő malasztyával megtarthassa ember az Isten törvényét, mellyet őmaga erejéből meg nem tarthatna, sőt az ő gyarló vóltából gyakran meg sem tart: nem csak a' szent Atyák, de az Írásis, és az embernek természet-szerént-való okosságais nyilván taníttya. Nyilva Szent Ágoston sokszor mondgya[10]: *Deus impossibilia non præcipit, sed jubendo admonet et facere quod possis, et petere quod non possis.* És ismét[11]: *Non juberet Deus, quod sciret non posse ab homine fieri. Certum est nos mandata servare, si volumus; sed quia præparatur voluntas a Domino, ab illo petendum est, ut tantum velimus, quantum sufficit, ut volendo faciamus. Certum est nos velle, cum volumus, sed ille facit ut velimus, qui operatur in nobis velle & perficere*[12]*. Ideo gratia datur, non quia legem implevimus, sed ut implere possimus*[13]. És végezetre, *Execramur,* úgymond[14], *eorum*

[1] Jac. 2, 10.
[2] Psal. 31 v. 6.
[3] Eccles. 7, 21.
[4] Jac. 3, 2.
[5] Jo. 3, 9.
[6] Ita interpret. Aug. t. 9. Tract. 5. in Ep. Joan. Hieron. l. 1. cont. Pelag.
[7] Luc. 6, 41.
[8] 1. Cor. 3, 12.
[9] Mat. 23, 24.
[11] T. 7. de nat. & grat, c. 43. & l. 2. de pecc. merit. c. 6.
[11] Tom. 7. de grat. & lib. arb. c. 16.
[12] Phil. 2, 13.
[13] T. 3. de spir. & lit. c. 10.
[14] T. 10. Serm. 191. de Temp.

blasphemiam, qui dicunt impossibile aliquid homini a Deo esse præceptum. Sz. Hierónymusis[1]: *Deus possibiles dedit humano ingenio omnes artes, quippe quas plurimi didicerunt. Quis nostrum tamen poterit omnia comprehendere? Ita Deus possibile jussit, tamen id quod possibile est, per naturam nullus potest complere.* Hogy pedig az töb szent Atyákrúl semmit ne szóllyak: a' Szent Irásbólis igen szépen megbizonyíttya ezt Szent Ágoston, mert, úgymond[2], nyilván olvassuk, hogy nem nehéz az Isten törvénye[3], hanem igen künyű terh[4]. Moyses-általis azt mondgya az Isten, hogy az parancsolat nem haladgya fellyűl az embert[5]; és azért mondgya oly bátran Szent Pál: *Omnia possum in, eo qui me confortat*[6]. *Non ego, sed gratia Dei mecum*[7]. Ennek-fölötte nyilván mondgya Urúnk[8], hogy a' ki őtet szereti, az ő törvényét megtartya, és csak azoknak igíri az bódogságot, a' kik megtartyák az ő parancsolatit: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*[9]. Nyilván-való dolog pedig, hogy sokan üdvözűlnek és sokan szeretik az Istent, mivelhogy *Qui non diligit, manet in morte*[10]*;* következik tehát, hogy sokan megis tartyák az Isten törvényét. Illyen vala amaz ifiú legény, kinek mikor Urúnk mondta vólna, megtarcsa az parancsolatot, azt felelé, hogy ezt gyermekségétűl-fogva megtartotta, és hogy ebbe nem hazuda, abból kitetczik, hogy Üdvözítőnk *Intuens eum, dilexit eum*[11], kit az hazugságért nyilva nem kedvelt vólna. Illyen vala Szent Dávidis, ki így szól maga-felől: *Custodivi vias Domini, nec impie gessi*[12]*: Ab omni via mala prohibui pedes meos*[13]*: Servavi mandata tua*[14]*: Igne me examinasti, non est inventa in me iniquitas*[15]. És ugyan ezent mondgya a' szent írásis ő-rólla *3. Reg. 14. v. 8. Actor. 13. v. 22. 3. Reg. 15. v. 5: Non declinavit ab omnibus quæ præcepit ei Dominus, præter sermonem Uriæ.* Ezent mondgya Josiás-felőlis a' szent írás[16], és Szent Lukács Zachariásrúl[17]: *Erant justi ambo ante Dominum, incedentes in omnibus mandatis Domini sine quærela,* és efféle embereket a' szent irás Tekélleteseknek nevez[18].

Vithakérus pedig ezen dólgot bizonyíttya[19] Sz. Jánosból, ki így szól: *Qui dicit, novi eum, & mandata ejus non servat, mendax est* 1. Joan. 2. v. 4., kiből ezt hozza-ki: *Ementita fides est, quæ conjuncta non est cum observatione mandatorum; falsa autem fides nulla fides est, nam ens & verum convertuntur.* Sőt az Augustána Confessiois nyilván mondgya, hogy az ki bűnben él, az hitnek igasságátis elveszti[20]: de ha az Istennek törvényét bé nem

[1] L. 1. cont. Pelag. c. 8.
[2] De nat. & grat. c. 69.
[3] 1. Jo. 5, 3.
[4] Mat. 11, 30.
[5] Deut. 30. v. 11.
[6] Phil. 4, 13.
[7] 1. Cor. 15, 10.
[8] Jo. 14, 21. 23.
[9] Mat. 19, 17.
[10] Jo. 3, 14.
[11] Marc. 10, 21.
[12] Psal. 17, 22.
[13] Psal. 118, 101.
[14] Psal. 118, 168.
[15] Psal. 16, 3.
[16] 4. Reg. 23, 25.
[17] Luc. 1, 6.
[18] Gen. 6, 9. Phil. 3, 15.
[19] Withak. in Cygnea Cantione, annexa libro de Eccl. f. 19.
[20] In Edit. a. 1540. a Greg. Rhau. Wittemb.

tőlthettyük, lehetetlen, hogy halálos bűnnélkül éllyünk, és így igaz hitünk sem lehet.

Végezetre Szent Ágoston az emberi okosságnak tanításábólis igen szépen megerőssíti ezt az igasságot: *Nec impossibile aliquid potuit imperare, qui justus est, nec damnaturus est hominem pro eo, quod non potuit vitare, qui pius est*[1]. Nem parancsolhatott, úgymond, lehetetlen dolgot az Isten, igaz lévén, sem az embert el nem kárhoztattya azért, a' mit el nem távoztathat, kegyes atya lévén. És bizonyára kegyetlen Tyrannusnak, nem igaz fejedelemnek neveznöjök míis azt, a' ki élete, tisztessége vesztébe parancsolná valakinek, hogy az szent Gellért hegyet elnyelneje, vagy az Dunát kiinná. Hogy lehetséges dolog tehát, hogy az igaz Isten, a' mi kegyes Atyánk, az örökké való kárhozatnak kínnyát vetné büntetésül az ő törvénye megrontóinak nem csak az Ó, de az Uj Testamentombannis, ha ezeket semmiképen meg nem tarthatnojok? *Quis peccat in eo, quod vitare non potest?* úgymond Szent Ágoston[2].

[1] Aug. t. 10. Serm. 61. de Temp.

[2] T. 7. de nat. & grat. c. 67. Et 1. Retract. c. 9.

Ennek-fölötte, ha meg nem tarthattyuk az Isten törvényét, mi az oka, hogy Praedikációtokba és irástokba intitek az embereket az Isten törvényének megtartására? Miért fenyegetitek az gonosz tövőket? Én bizony ha Lutherista vólnék s azt hinném, hogy semmiképpen, az Istennek malasztyával sem tarthatnám meg az törvént, mikor hallanám az ti Praedikációtokat, mellyekbe intenétek az Isten törvényének megtartására, szinte ollyan eszeseknek itílnélek bennetek, mint ha sok bizonyságokkal, nagy fenyétésekkel azt akarnátok velem elhitetni, hogy Bécsbe a' Szent István tornyát elnyelném, ha üdvözűlni akarok, holott szinte oly lehetetlennek alíttyátok az Istennek törvényének megtartását.

Végezetre örömest érteném, mellyik törvényét nem tarthatod meg az Istennek, szerető Magyari Uram. Talám nem hiszsz egy Istent? Talám hitetlen, gyilkos, parázna vagy? Talám orú, tolvaj vagy? Talám a' más ember házas társára nyerítesz? Csak azt mond meg, az Istennek mindenik parancsolattyát alítodé lehetetlennek: avagy csak némelyiket? Ha mindeniket, nyilva könnyen elhiteted véllem, hogy minnyájan idegen Istent imádtok, és hogy az hatodik parancsolat nem tartya zablán házad népét. Ha pedig csak némely parancsolatok lehetetlenek, azt kívánom, mutasd meg a' Szent Irásból, hogy Istennek két rend-béli parancsolati vannak, tudni illik lehetetlenek és lehetségesek; és ezt méltán kívánom tőlled, holott te semmit nem akarsz hinni, a' mi nyilván nincs a' Szent Irásba.

Ez ellen, tudom, mit mondotok. Azt kérditek, ha megtarthattyuk az Isten törvényét, mi szükség vólt, hogy Christus meghallyon? Miért mondgya Szent Dávid[1]: *Non intres in judicium cum servo tuo, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens?* Miért híja Szent Péter az Ő törvént viselhetetlen igának?[2] Végezetre azt kérditek, kicsoda az, a' ki bétőlti amaz parancsolatot: *Diliges Dominum ex toto corde &c.*, avagy amazt: *Non concupisces?* holott őmagais Szent Pál azt mondgya[3]: *Non quod volo bonum hoc ago, sed quod odi, malum.*

[1] Psal. 142, 2.
[2] Act. 15, 10.
[3] Rom. 7, 15.

Láttya Isten, szánlak, hogy illyen vakságra jutottatok. Tudodé, mi haszna lőn a' Christus halálának? Az a' többi-között, hogy malasztot nyere nékünk, melynékül semmi jót nem cselekedhetünk, mint megmondám, és így az Christus halálának érdeméből vagyon, hogy mí az törvént megtarthassuk, mellyet az mi szabad akaratunknak tulajdon erejéből meg nem tarthatnánk. De tí oly keveset tulajdonítotok az Christus érdemének, hogy nem itílitek azt méltónak, hogy azért Isten nékünk malasztot adgyon az ő törvényének megtartására. Szent Dávid csak azt mondgya, hogy ha Isten irgalmason malasztot nem ád, hanem csak igassága-szerént bánik velünk, senki az ő erejéből meg nem igazúlhat, a' mint Szent Ágoston magyarázza: Mert, úgymond[4], *Ad me cum respicio, nihil aliud meum, quam peccatum invenio.* Szent Péter csak azt mondgya, hogy a' törvény viselhetetlen iga az Christus érdeméért adatott malasztnékül, de az Istennek malasztyával ugyan elhordozzák ezt az igát azok, a' kik-felől olvassuk[5]: *Erant justi coram Domino, incedentes in omnibus justificationibus;* mert ezek-felőlis azt mondgya Szent Ágoston[6], hogy az Christus érdeméért adatott malasztal cselekették, a' mi jót cselekettek.

[4] T. 8. in Psal. 142.
[5] Luc. 1, 6.
[6] T. 7. de nat. & grat. c. 63.

Az Istennek szeretetirűl való parancsolatot, nyilván-való dolog, hogy bétőltik, valakik üdvözűlnek, mert a' Szent János mondása-szerént[7]: *Qui non diligit, manet in morte.* És ezt igen szépen így magyarázza meg Szent Ágoston[8]: *Neque enim, si esse nondum potest tanta dilectio Dei, quanta illi cognitioni perfectæ debetur, jam culpae deputandum est. Aliud enim est, totam nondum assequi charitatem, aliud nullam sequi cupiditatem. Quamobrem debet homo, quamvis longe minus amet Deum, quam eum potest amare conspectum, nihil tamen appetere illicitum.* Holott látod a' Szent Ágoston magyarázattya-szerént ez az parancsolat nem kötelezi egyébre az embert, míg ez világon él, hanem csak arra, hogy semmi teremtett-

[7] 1. Jo. 3, 14.
[8] T. 3. de spir. & lit. c. 36.

állatot az ember inkáb ne böcsűllyön Istennél, semmiért meg ne vesse őtet és az ő akarattyát, mellyet hátra-vet, a' ki halálos bűnben lélegzik *. Úgy vagyon, hogy Szent Ágoston [1], és többennis [2], azt alíttyák, hogy ebbe az törvénybe nem csak az adatik előnkbe, a' mit ez világon éltünkbe tartozúnk cselekedni, hanem azis, minémű szeretettel kellyen az bódogságba az Istent szeretnünk; tudni illik, hogy minden egyéb teremptett állatnak szerelmét hátra vetvén, minden elmélkedésünk, erőnk és értelmünk csak az Istenbe légyen, úgy hogy a' Szent Pál mondása-szerént: *Deus sit omnia in omnibus*. És illyen módon értvén ezt az parancsolatot, méltán mondgya Szent Ágoston, hogy ez világon bé nem tölthettyük, de utánna veti, hogy kötelesek sem vagyúnk arra, hogy ez világon éltünkbe ezt így bétellyesítcsük, hanem most csak arra kötelez az parancsolat, hogy az Istent hátra ne vessük ez világi jókért [3].

Az *Concupiscentiát* az mi illeti, nyilván való dolog, hogy az embernek vágyódása hajlandó az gonoszra, és szűntelen izgat minket. De mindazáltal, azt kel eszünkben vennünk, hogy az gonosz indúlatok és az Concupiscentia őmagokba nem bűnök, ha ember szabad akarattya-szerént helt nem ád ezeknek, hanem ellenek tusakodik. Az Isten parancsolattya sem kötelez arra, hogy gonosz indúlatokat ne érezzünk, mert ez nincs a' mi hatalmunkba; hanem csak arra, hogy szánszándékkal az gonosz indúlatok-után ne mennyünk és azoknak helt ne adgyunk, kit az Istennek malasztyával megis cselekedhetünk. Így értették mindenkor az Keresztyének ezt az parancsolatot [4]; sőt az Szent Irásbólis nyilván megmutattya Szent Ágoston, hogy így kellyen ezt érteni. *Dimittitur*, úgymond [5], *concupiscentia carnis in baptismo, non ut non sit, sed ut in peccatum non imputetur. Concupiscentia non sic manet in membris eorum, qui ex aqua & spiritu renati sunt, tanquam non sit ejus facta remissio, ubi omnino plena & perfecta est remissio peccatorum, omnibus inimicitiis interfectis, quibus separabamur a Deo: sed manet tanquam superatum & peremptum, si non illicitis consensionibus reviviscat quodammodo; ideoque monet Apostolus* [6]*: Non regnet peccatum in vestro corpore mortali ad obediendum desideriis ejus.* És viszontag [7]: *Omnia peccata deleta in baptismo, restat cum carne conflictus, quia deleta est iniquitas, sed manet infirmitas. Titillat delectatio illicitæ concupiscentiæ? Pugna, resiste, noli consentire, & impletur illud: Post concupiscentias tuas*

[1] Aug. de spir. & lit. c. 36.
[2] Bern. Serm. 50. in Cantic. D. Thom. 2. 2 q. 44. art. 6.
[3] De hac re vide Bell. l. 2. de monachis, c. 13.
[4] Ita conceptis verbis Aug. praeter loca citanda, t. 7. l. 2. cont. Julian. circa finem. *Sine peccato sumus, ait, si ei non consentiamus.* Ett. 4. proposit. 17. & 45. ex ep. ad Rom. *Non in ipso desiderio pravo, ait, sed in nostra consensione peccamus.* Idem l. 1. de nupt. & concup. c. 27.
[5] Aug. t. 7. l. 1. de nuptiis c. 25. & l. 2. de pecc. merit. c. 28.
[6] Rom. 6, 12.
[7] Aug. t. 10. Serm. 6. de verb. Apost. et de nat. & grat. c. 62.

* Leledzik.

ne eas[1]. Ugyan ezent amaz Sz. Pál mondásából erőssít Szent Ágoston: *Non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum*[2], és amaz Szent Jakab mondásából[3]: *Unusquisque tentatur a concupiscentia sua illectus: concupiscentia cum conceperit, parit peccatum,* holott az vágyódásnak kisírtetibe bűnt nem mond lenni Szent Jakab[4]. Végezetre így szól Szent Ágoston[5]: *Illa concupiscentialis inobedientia quanto magis absque culpa est in corpore non consentientis, si absque culpa est in corpore dormientis.*

Mikor pedig az vágyódás bűnnek neveztetik Szent Páltúl, igen szépen megmondgya Szent Ágoston[6], mint kellyen ezt érteni: *Peccatum vocatur, quia peccato facta est, cum jam in regeneratis non sit ipsa peccatum. Sicut vocatur lingua locutio, quia facit lingua, & manus vocatur scriptura, quam facit manus. Itemque vocatur peccatum, quia peccatum, si vincit, facit; sicut vocatur frigus pigrum, quia pigros facit.* Miképpen a' Szent Irásbais az arany borjú bűnnek mondatik[7], mert az bűnre okot ada[8].

Hozod-elő teis Szent Ágostont magad óltalmába etc. *Tom 9. lib. de novo cantico c. 8.*, de ott csak így szól Szent Ágoston: *Quid valeat liberum arbitrium non adjutum, in Adam est demonstratum. Ad malum sufficit sibi, ad bonum non, nisi adjuvetur.* Kit míis vallunk, a' mint megmutatám. Hozod-elő *Lib. de peccat merit. cap. 8.*, de ott nincs semmi afféle, a' mit te mondasz, és ha szinte ott vólnais, semmibe nem ellenkeznejek mi-velünk: mert míis mindenkor vallottuk, hogy az mi erőnkből, az Istennek segítsége-nélkül, meg nem tarthattyuk az parancsolatot.

Harmadszor azért azt hiszszük, hogy az emberbe szabad akarat vagyon, úgy hogy az Istennek malasztjával jót cselekedhetik, ha akar; ha pedig nem akar, megvetvén az Istennek malasztyát, gonoszt cselekedhetik. Nem mondgyuk azt, hogy az ember az Istennek malasztyanélkül, csak az ő akarattyának erejéből, mind jót s mind gonoszt egyenlő-képpen cselekedhetik. Mert a' mint mondám, az Istennek malasztyanélkül nincs arra-való erő az mi akaratunkba, hogy valamely üdvösségre-való jót cselekedgyünk. Hanem azt mondgyuk, hogy az Istennek malasztyával erő adatik nékünk, hogy jót cselekedhessünk és az gonoszt eltávoztathassuk[9], de mindazáltal szabadságunk vagyon mind az jóra s mind az gonoszra, mert az Sz. Ágoston mondása-szerént[10]: *Non ideo tollitur voluntatis arbitrium, quia juvatur, sed ideo juvatur, quia non tollitur.* És ismét:[11] *Peccato Adæ liberum arbitrium periisse non dicimus,*

[1] Eccli. 18, 30.
[2] Rom. 7, 17.
[3] Jac. 1. v. 15.
[4] Aug. l. 5. cont. Julian. c. 3. & 5.
[5] l. de Civit. c. 25.
[6] T. 7. l. 1. de nupt.&concup. c. 23. Et l. 1. cont. duas ep. Pelag. cap. 13.
[7] Deut. 9, 21.
[8] Vide Bellarm. l. 5. de amiss. grat. c. 8. & c. 19. ad. 3.
[9] *Nulli vero deesse auxilium Dei sufficiens ad observationem mandator.* ostendit optime Gab. Vasq. p. 1. disp. 97. c. 3. & 4.
[10] T. 2. ep. 89. q. 2.
[11] T. 7. l. 2. cont. duas Epist. c. 5. Idem l. 1. c. 2.

sed ad peccandum valere, ad bonum non valere, nisi Dei gratia fuerit liberatum et adjutum. Hogy pedig az emberbe szabad akarat légyen, az Szent Irásból bőségessen megmutattya ezen Szent Ágoston *Tom. 7. lib. de grat. & lib. arbit. c. 2.*, holott elő-hozza emez Szent Irás mondásit: Ne mond, hogy az Istenen múlik az te életednek fogyatkozása, mert az Isten szabadságba hatta az embert, törvént vetett eleibe, mellyet ha meg akar tartani, megáldatik. Tüzet és
[1] Eccli. 15, 14. vizett tött ember eleibe, a' mellyik tetczik, ahhoz nyúllyon[1]. Másutt
azt mondgya, hogy mikor jót nem cselekeszünk, azzal ne mencsük
[2] Prov. 24, 12. magunkat, hogy erőnk nincsen[2]. Az teremtéskoris azt mondgya
[3] Gen. 4, 7. Isten[3]: *Sub te erit appetitus, & tu dominaberis illius.* Urunkis azt
Vide Aug. 15. de Civit c. 7. mondgya[4], hogy sokszor öszve akarta győjteni az Sidókat, mint
[4] Mat. 23, 37. az tyúk az csirkéket, de ők nem akarták. Salamon pedig[5]: *Qui*
Prov. 1, 24. *potuit transgredi & non est transgressus.* És hogy az töb Sz. Irás
[5] Eccli. 31, 10. mondásit elhaggyam, mellyeket elő-számlál Sz. Ágoston: Sz.
[6] 1. Cor. 9, 1. Pális nyilván mondgya maga-felől[6], hogy ő szabad magával; és
[7] 1. Cor. 7, 37. másutt[7]: *Qui statuit in corde suo, non habens necessitatem, pote-*
[8] 2. Cor. 9. v. 7. *statem autem habens voluntatis suæ;* ismét[8]; *Non ex necessi-*
tate. Végezetre sokszor olvassuk az Szent Irásba, hogy szabadság
adatik embernek, hogy válaszszon a' kettő-közzűl, a' mellyiket
[9] Josu. 24, 15. akarja[9].

Deut. 30, 15. 2. Reg. 24, 12. És ugyan ezent bizonyos okokkalis szépen megmutat Szent
[10] T. 1. de Vera relig. c. 14. Ágoston[10]. *Quoniam peccare non dubium est, nec dubium est habere*
animas liberam voluntatem. És ismét: *Peccata, nisi libera voluntas*
[11] T. 6. disp. 2. cont. Fortunat. *esset in nobis, peccata non essent*[11]. *Si homo libero careret voluntatis*
arbitrio, nec peccatum ullum esset, nec recte factum, ac per hoc &
[12] T. 1. l. 2. de l. arbit. c. 1. et lib. 83 question. q. 24. *pœna injusta esset, & præmium*[12]. Másutt: *Motus voluntatis nisi in*
nostra potestate esset, neque laudandus homo, nec culpandus esset,
neque omnino monendus. Quisquis autem existimat monendum non
[13] T. 1. l. 3. de lib. arb. c. 1. *esse hominem, de hominum numero est exterminandus*[13]. *Nisi libero*
arbitrio saperemus, non nobis præciperetur obedientia, siquidem nulla
[14] T. 2. Ep. 46. Et t. 7. de grat. & l. arbit. c. 2. *potest esse sine libero arbitrio*[14]. Rövid szóval azt mondgya Szent Ágoston, hogy ha nem szabad az mi akaratunk, hanem kételenségből cselekeszik mindent, heába-való az Istennek intése, parancsolattya és fenyegetése: szinte mintha az bölcsőbéli gyermeket parancsolattal, igírettel, intéssel akarnojok elhitetni, hogy fegyver derékba* őltözzék és az hadba mennyen. Nem feddhetné Isten az embert, ha nem akarttyából, de kételenségből cselekednejek mindene-

* Pánczélba.

ket; sőt bűnt nem tenne, akár-mit cselekednejekis. De errűl most nem szükség töb bizonyságokat elő-számlálni.

Ez igasság-ellen, tudom, szoktatok valami bizonyságokat támasztani, mellyekre bőségesen megfelelnek az Catholikus Doctorok. Én kedvedért csak azt írom most ide, a' mit nem régen rövid szóval írék deákúl egy illyen jó hús-ellen, mint te magad vagy. A' töb dolgok-között azért így írék: *Libertatem vos a Dei scientia, a vocationis ipsius efficacia labefactari, inscite nimis contenditis.*

Nam quod ad scientiam Dei attinet, jam pridem eleganter ostendit Augustinus, per illam non tolli arbitrii libertatem. Dei præscientia, inquit, non cogit hominem, sed præscit talem futurum, qualis futurus est[1]. *Et rursus: Non ideo nihil est in nostra voluntate, quia Deus præscivit quid futurum esset. Si igitur præscivit, quid futurum sit ex nostra voluntate, profecto illo sciente est aliquid in nostra voluntate*[2]. *Ubi vides ex Augustini sententia tantum abesse, ut præscientiâ Dei tollatur libertas, ut potius præscientia (qua Deus videt nos libere operaturos) vera esse non possit, nisi libere operaremur. Boëtius quoque, Si video, ait*[3], *iacentem aliquem, necessitas ei non infertur a visu meo, ut jaceat, sed potius a iacente infertur mihi necessitas, ut videam. Ubi id innuit Boëtius, quod exprsese docent alii Patres*[4]: *ideo Deum prævidere futura, quia futura sunt. Et ut paucis rem tantam dicam, licet scientia Dei falli non possit, qua vidit aliquid futurum, ideoque necesse sit fore, quod Deus vidit fore: hæc tamen necessitas non est nisi ex suppositione operis futuri, quæ non impedit, quominus voluntas indifferens sit ad operandum, & possit non operari. Aliud enim est, voluntatem infallibiliter hoc facturam; aliud vero, ita necessario facturam, ut non sit indifferens ad faciendum oppositum. Illud enim verissimum est, & omnino necessarium ad omnimodam divinæ præscientiæ certitudinem; hoc vero falsissimum, nec ad præscientiæ infallibilem veritatem necessarium, ad hanc enim sufficit, si res fiat, quantumvis fiat libere.*

Nec efficax Dei vocatio, aut operum nostrorum præfinitio, imminuit libertatem. Nam non præfinivit Deus, nisi ut fierent libera libere, necessaria necessario. Ideoque non definit opera nostra libera independenter a libero arbitrio, sed totus ordo determinationis Dei ab æterno ita se habuit: Deus infinita vi intelligentiæ cognovit ab æterno, quid quælibet creatura, etiam libera, factura esset, si hæ vel illæ occasiones, cogitationes, facultates etc. illi darentur, quemadmodum cognovit quid viri Ceilæ[5], *quid Tyrus, Sydon*[6] *(ut cetera*

[1] Aug. t. 7. l. de praed. & grat. c. 15.

[2] L. 5. de Civ. c. 10. et l. 3. de lib. arbit. c. 4.

[3] L. 5 de Consol. pros. 6.

[4] Orig. in c. 8. ad Rom. Justin. q. 58. ad Gent. Chrysost. hom. 60. in Matth. Cyrill. l. 9. in Joan. c. 10. Alii ap. Gabr. Vasq. 1. p. disp. 68. c. 6. ubi de hac re fusius.

[5] 1. Reg. c. 23.

[6] Luc. c. 10. Gabr. Vasq. 1. p. disp. 67.

nunc prætermittam) acturæ fuissent, si in iis occasionibus fuissent positæ, in quibus nunquam fuere. Cum ergo Deus perfecte noscat, quid quisque in his vel illis occasionibus aut tentationibus facturus esset, si talis gratia & inspiratio a Deo immitteretur: hac cognitione supposita, decernit, in qualibus circumstantiis, quas cuique inspirationes dare velit: efficaces, an solum sufficientes, cum quibus videt hominem non operaturum[1]. *Cum igitur non prædefiniat Deus opera nostra independenter a nostra voluntate, sed supposita cognitione conditionata liberi concursus nostri, si in talibus circumstantiis constituamur: iccirco nullum, nec gratia, nec decretum Dei æternum, libertatis adfert detrimentum. Et solum necessitatem ex suppositione, seu consequentem liberam determinationem infert; non vero necessitatem, quæ tollat arbitrii indefferentiam.*

[1] Gabr. Vasq. l. p. disp. 99.

Hogy kinek kinek az ő üdvösségérűl való bizontalansága nem bálványozás.

Hamissan és Istentelenűl mondod jó Magyari Uram, hogy mí az keresztyéneket kétségben esésre indíttyuk, mint az ördögök; mert mí nem az kétségben esésre, hanem az jó reménségre izgattyuk az híveket. Tí követitek inkáb az ördögöt, mert mikor ő meg akará ejteni az embert, legelőször ezt hiteté el vélle: *Nequaquam moriemini;* tíis elhitetvén az embereket, hogy félelemnélkül éllyenek és szinte oly bizonyosok légyenek, hogy semmi bűn ki nem rekeszti őket az bódogságból, mely bizonnyal hiszik, hogy meghólt Christus ő-érettek: az keresztyéni szabadságnak színe-alatt minden némű gonosságra viszitek. *Laudatur peccator in desideriis animæ suæ*[2]. Annak-okáért méltán ti-róllatok mondhattyuk amaz Ezechiel mondását[3]: *Consuitis pulvillos sub omni cubito manus, & facitis cervicalia sub capite universæ ætatis, vivificantes animas, quæ non vivent, mentientes populo meo,* holott tíis akár-minémű bűnös embertis arra intetek, hogy ne féllyen, bizonyoson higgye, hogy kedvében vagyon Istennek, és hogy el nem veszhet.

Ebből az következik, hogy (a' Salamon mondása-szerént) sokan gonoszúl és Istentelen latorságokba élvén, oly bátorsággal vannak, mintha tekélletes életűk volnának[4]; mert az mostani új Tanítóktúl kivétettek az emberek amaz Szent Pál törvényétűl: Az részegesek, fösvények, fajtalanok &c. nem mennek az Isten

[2] Psal. 10, 3.
[3] Ezech. 13, 18.
[4] Eccles. 8, 14.

országába[1]: mivelhogy az mostani Új Keresztyének-között, ha valaki ez világ latorságát hordoznáis, csak félelemnélkül higgye, hogy ő az Istennek kedves fia és hogy el nem veszhet, mind jól vagyon az dolog.

Az mi vallásunk pedig ez dolog-felől ebben ál. Senki közzűlünk nem kételkedik az Istennek irgalmassága-felől, az Christus érdemének véghetetlen kincsérűl és az szent Sacramentomoknak erejérűl: mindazáltal, megtekíntvén az mi gyarlóságunkat, méltán félünk, hogy az Istennek kedvéből ki ne essünk[2]. Hiszszük azért bizonyoson és félelemnélkül, hogy az Christus érdeme-által az Sacramentomokba bűnnek bocsánattya adatik azoknak, kik oly hittel és lelki készűlettel vészik ezeket, a' minémővel illik. Hiszszük aztis, hogy örök bódogság adatik azoknak, kik mind végig megmaradnak, mert az Szent Irásba olvassuk[3]: *Qui perseveraverit usque in finem, salvus erit.* De mindazáltal, megtekíntvén az mi gyarlóságunkat, méltán félünk, hogy netalám bennünk valami titkós fogyatkozás vagyon, mellyet magunk sem ismérünk: avagy hogy netalám mind hóltig meg nem maradunk az jóba, jól tudván az Salamon mondásából, hogy sokan jól kezték, de gonoszúl végézték-el[4], és hogy a ki állis, eleshetik és eltévelyedhetik[5].

Senkinek azért kétségbe nem kel esni az ő üdvösségének megnyerése-felől, hanem jó reménségbe kel lenni, hogy az Isten őtetis részessé tészi az bódogságba, és ebbe az reménségbe mondgya Szent Pál, hogy örűllyön és dicsekedgyék az keresztyén ember[6]: és a' mint nem csak Szent Pál[7], de Jób[8] és Tóbiás[9] mondgya, annak nagyob bizodalma vagyon, a' ki jobban szolgál Istenének, mert *Gloria nostra hæc est testimonium bonæ conscientiæ,* úgymond Szent Pál 2. Cor. 1. v. 12: mindazáltal ez az reménség ki nem rekeszti szűnkből az félelmet, és annak-okáért mindenkor félelembe kel élnünk, *Ne forte* (úgymond Szent Pál) *nec tibi parcat*[10].

Azért mí Sz. Pállal egyetemben az Hit és az Reménség-között külömbséget tészünk[11]. Úgy hogy az Hit-által bizonyoson higgyük igaznak lenni, valamit az Isten megjelentett, úgy annyira, hogy azon nem félünk hogy az úgy ne vólna, mivelhogy az megcsalatkozhatatlan Istennek bizonyság tételén erőssíttetik. Az Reménség-által pedig az megigírt bódogságot és annak megnyerésére szükséges malasztat reménylyük[12]: mely-által az kétségben esés és az módnélkül-való bátorság-között helyheztetünk. Mert a' mint Szent Tamás sokszor mondgya, az kétségben esés arra viszi embert,

[1] 1. Cor. 6, 10; cap. 15, 50. Galat. 5, 21. Ephes. 5, 5.
[2] Ita Trid. Sess. 6. cap. 9.
[3] Mat. 24, 13.
[4] Eccles. 8, 10.
[5] 1. Cor. 10, 12. Luc. 8, 13. 1. Tim. 1, v. 19. & c. 4, 1. c. 6, 10. Hebr. 6, 4. 5. 2. Tim. 2, 18.
[6] Rom. 12, 12. & c. 5, 2.
[7] 1. Tim. 3, 13.
[8] Job. 11, 14. 15.
[9] Tob. 4, 12.
[10] Rom. 11, 21.
[11] 1. Cor. 13, 13. Rom. 8, 24.
[12] *Sperare, est actus voluntatis, qua beatitudinem, & media propter illam amamus, quatenus sunt bona nobis.* D. Thom. 1, 2 q. 40. art. 1.

hogy az ő bódogságát ne reménylye; avagy hitetlensége-miatt azt itílvén, hogy semmi bódogság ne légyen az halál-után: avagy pedig látván, mely nehéz annak az bódogságnak megnyerése, megijedvén nem akarja azt kívánni, és úgy *Desperantes semetipsos tradiderunt impudicitiæ &c*[1]. Az *Præsumptio* pedig arra viszi az embert, hogy az ő üdvösségét nem azok-által az eszközök-által akarja megnyerni, mellyeket rendelt az Isten; miképpen ez mostani Újítók nem az Isten törvényének megtartása-által, hanem oly hit-által akarnak üdvözűlni, mellyel csak azt hiszik, hogy ők üdvözűlnek, és az egyéb dologrúl-való hitet *historica fidesnek* neveznek. Maga az Isten az ő törvényének megtartása-által akarta, hogy mí üdvözűllyünk: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*[2]. Szent Pális nem azt az hitet kívánnya az üdvösségre, hanem *Accedentem ad Deum oportet credere, quia est, & inquirentibus se remunerator sit. Fide intelligimus aptata esse sæcula*[3]. Szent Athanásiusis: *Hæc est fides catholica, ut credamus, quia Dominus noster Deus est & homo &c.*

[1] Eph. 4, 19.
[2] Mat. 19, 17.
[3] Hebr. 11, 6. 3.

Az reménség azért ez két vétek-között az bódogságnak várásával vígasztal minket: de azért ki nem rekeszti az félelmet †. Mert az mi felebarátunknak üdvösségét és megigazúlását nem tartozunk minden bizonnyal hinnünk az Lutheristák tanítása-szeréntis, noha bizonnyal tudgyuk Szent Pálból, hogy az mi felebarátink javátis reméllyük: *Spes nostra firma est pro vobis*[4]. *Confido, qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi Jesu*[5]. Szent Ágostonis nyilván mondgya[6], hogy az Miatyánkba csak azokat kérjük Istentűl, mellyeket reménlünk: abba pedig az mi felebarátinkhoz tartozó jókatis közönségesen kérünk Istentűl; reménlyük tehát az mi felebarátunkrulis, hogy az Istennek országa ő-reáis szál, noha ezt még az Lutheristák itíleti-szerént sem tudgyuk bizonyoson és félelemnélkül.

† *Apud philosophos dubitare est inter utrumque fluctuare, neutri adhaerescere & assentiri. Nos vero non dubitamus, sed (licet cum formidine oppositi) speramus beatitudinem, per adhaesionem voluntatis determinatam.*

[4] 2. Cor. 1, 7.
[5] Phil. 1, 6.
[6] Enchirid. c. 7.

Ezekből immár megtetczik, hogy a' mit Isten megjelentett, azt bizonyosson, félelemnélkül hiszszük; tudni illik, hogy az igazán megtérő embernek megbocsáttatik bűne, és hogy a' ki végig megmarad az jóba, üdvözűl &c. De mivelhogy az Isten sohúlt az Szent Irásba azt meg nem jelentette, hogy Magyari István vagy Pázmány Péter &c. mind hóltig megmarad az jóban, hanem csak azt igírte, hogy a' ki végig megmarad, üdvözűl: reménségbe jóba lehetek, de félelem és rettegés-nélkül nem lehetek, az én gyarlóságom-miatt, tudván (a' mint mondám) hogy az Isten meg nem

jelentette nékem, hogy énis úgy nem járok, mint némellyek, kik jól kezték vala, de gonoszúl végezék-el.

Itt pedig azt kívánom, hogy jól eszedben ved az ti tévelygésteknek gyökerét: mert tí így szoktatok okoskodni: *Qui perseverat in fide & bonitate &c., salvatur; Sed ego perseverabo &c: Ergo salvabor.* Tí mindenkor csak az *Major propositiót* nyesitek*, csak azt erőssítitek az Szent Irásból, mellyet senki nem tagad; de az *Minor propositiót,* mely az Szent Irásba nincsen, hanem csak ti *imaginatiótok* és álmatok, soha még csak ingyen sem igyetkeztek megbizonyítani. De ezennel szóllok az ti bizonyságtoknak erőtlen vóltárúl.

Immár azért igen rövideden mutassuk meg az derék Szent Irásból, hogy senki maga-felől (hanem ha az Isten ezt néki bizonyosan megjelenti) minden félelemnékül nem tudhattya, hogy az Istennek kedvébe, és az örök életre választott, légyen.

Először azért, Salamon nyilván mondgya, hogy sok igaz emberek vannak, kiknek cselekedetek az Isten kezébe vagyon, mindazáltal nem tudgya az ember, ha haragra vagy szeretetre légyen méltó, mert mindenek (jók és gonoszok) egy aránt adatnak mind az jóknak s mind az gonoszoknak: *Omnia in futurum servantur incerta*[1]. Itt Salamon csak az igaz emberekrűl szól *(sunt justi)* és azokrúl mondgya, hogy nem tudhattyák, ha haragraé, vagy szeretetre méltók; mert az gyilkos, részeges &c. jól tudhattya, hogy ő Istennek haragjába vagyon. Ezt pedig azzal bizonyíttya Salamon, hogy ha valaki megtudhatná, hogy az Isten kedvébe légyen, ez világi jó avagy gonosz szerencséből tudhatná: abból pedig nem tudhattya, mert köz mindenik mindeneknek. Tehát senki azt nem tudhattya, és azért mondgya: *Omnia in futurum servantur incerta.* Holott nem csak azt mondgya Salamon, hogy az világi szerencséből azt meg nem ismérhettyük, hanem hogy ugyan semmiképpen nem tudhattyuk, *An odio vel amore digni simus;* mert ha ezt valahogy tudhatnojok, hamissan mondaná az Írás: *Omnia servantur incerta.* Ennek-fölötte másutt így szól Salamon[2]: Ki mondhattya maga-felől, tiszta az én szivem? Nyilván tudgyuk a' Szent Irásból, hogy vannak oly emberek, kiket az Christus érdeméért megtisztított az Úr Isten[3]; de mindazáltal az Szent Irás azt mondgya, hogy senki maga-felől azt nem mondhattya, hogy ő ollyan légyen. Mivelhogy noha az ember nem tudgya semmi vétkét, mindazáltal

[1] Eccli. 9, 1. 2.

[2] Prov. 20, 9.

[3] Ephes. 5, 26. Tit. 2, 14.

* *Szólás.* Csak a major propositióról beszéltek.

[1] 1. Cor. 4, 4. *Non in hoc justificatus sum,* úgymond Szent Pál[1], és méltán mond-
[2] Psal. 18, 14. hattya Dáviddal[2]: *Ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce servo tuo.* Mert ha az Isten hozzám jőis, úgymond Szent
[3] Job. 9, 11. Jób[3], meg nem látom, ha elhágy engemet eszemben nem vészem:
[4] v. 21. *Si simplex fuero, hoc ipsum ignorabo*[4].

Ennek-fölötte az Szent Irás mindenütt arra int bennünket, hogy el ne bátorkodgyunk: hanem félelembe, rettegésbe éllyünk. *De*
[5] Eccli. 5, 5. *propitiato peccato noli esse sine metu*[5]*: Beatus, qui semper est pavidus*[6]*:*
[6] Prov. 28, 14. [7] Phil. 2, 12. *Cum timore & tremore salutem vestram operamini*[7]*: In timore*
[8] 1. Pet. 1, 17. *incolatus vestri tempore conversamini*[8]. És az régi Szentek példájais
Psal. 2, 11. erre tanít, mert azok mindenkor félelembe éltek. *Semper,* úgymond
Psal. 118, 120. [9] Job. 31, 23. Jób[9], *quasi tumentes fluctus super me, timui Deum;* Szent Pál
& c. 9, 21. pedig[10]: *Castigo corpus meum, ne forte reprobus efficiar,* mivelhogy
[10] 1. Cor. 9, 27. az Szent János mondása-szerént[11]: *Nunc filii Dei sumus, & nondum*
[11] 1. Jo. 3, 2. *apparuit quid erimus.* Oka pedig ennek az félelemnek az, hogy (mint ezelőttis a' szent írásnak sok bizonyságival megerőssítém) gyakran a' ki állis elesik, és a' ki jól kezte, gonoszúl végezi-el. Ha oly bizonyoson kel hinnünk, hogy mí választottak vagyúnk és el nem vészünk, mely bizonnyal hiszszük, hogy Christus meghólt érettünk, mi szükség így félnünk? De bizonyára azért kel
[12] Apoc. 3, 17. félnünk, hogy sokan vannak, kiknek az Isten így szól[12]: *Dicis quia dives sum, & nullius egeo; Ego autem dico, quia miser es & miserabilis, &c.*

Anabaptistae & Arriani quoque iactant se certos de salute, quos tamen falli fatemini. Qui sciam, ex quo iudicio, non falli Lutheranos? non decipi?

Végezetre, ha minden ember tartozik keresztyén hittel hinni, hogy ő üdvezűl, a' mint tí alíttyátok, szem látomást következik, hogy soha senki el nem kárhozik. Kit így mutatok meg. Valamit tartozunk hinni keresztyén hittel, az (akár higgyük mí, s akár ne) oly bizonyos dolog, mely bizonyos, hogy az keresztyén hittel semmit hamissat nem hihetünk és hogy az Isten (a' kinek igíjén éppíttetik az keresztyén hit) hamissat nem mondhat. Annak-okáért ha minden ember tartozik hinni, hogy ő üdvözűl: ha szinte ezt nem hisziis, ugyan üdvözűl. Mely dolgot illyen syllogismusba foglalhatunk: *Objectum, quod fide divina credere tenemur, a Deo revelatum esse debet (cum fidei objectum non sit, nisi res a Deo revelata), ideoque falsum esse non potest, etiamsi a nullo crederetur;*
[13] Rom. 3, 3. *quia, ut Paulus ait*[13]*, Incredulitas nostra fidem Dei (id est fidelitatem ejus in dicendo) non evacuat. Sed objectum fidei, qua justificatur unusquisque, secundum Lutheranos est istud: Ego salvabor. Ergo licet ego hoc non credam, adhuc verum erit, quod ego salvabor.*

Et eadem est ratio de aliis. Ergo si quilibet tenetur credere de se, quod ipse salvetur, nullus omnino erit, qui non salvetur.

Ennek-fölötte, ha oly bizonyoson kel minden embernek hinni, hogy ő kedves és szerelmes szolgája az Istennek: miért fenyegeted hát teis ez könyvecskédbe az részeges, ragadozó, fajtalan embereket? Egy titkos gondolatomat akarom megjelenteni, de csak temagadnak, Magyari Uram. Ha én Lutherista vólnék, és azt vallanám, hogy oly bizonnyal kellyen hinnem, hogy én el nem vészek, mely bizonnyal hiszem, hogy az Christus igaz Isten légyen: valamikor te énnékem az pokolrúl, az Istennek haragjárúl prædikállanál, valamikor ijegetnél az örök kárhozattal, szinte úgy héhatnálak téged, mintha az Pokolbéli ördög állana székedbe és azzal ijegetne, hogy talám Christus nem vólt igaz Isten.

Ez dologban pedig az régi Szent Atyákis minnyáján velünk eggyet értnek[1], és hogy egyebekrűl most ne emlekezzem, Szent Ágoston együtt imígy szól[2]: *Quis ex multitudine fidelium, quamdiu vivitur, in numero prædestinatorum se esse præsumat? Omnes ergo etiam qui bene vivunt, timeant, dum occultum est, quo perveniant. Quidam de filiis perditionis in fide, quæ per dilectionem operatur, incipiunt vivere, & aliquandiu fideliter ac juste vivunt, postea cadunt.* És másutt[3]: *Quis hominum se in actione justitiæ perseveraturum usque in finem sciat, nisi aliqua revelatione ab eo fiat certus, &c. qui de hac re non omnes instruit?* Ugyan ezen dolgot *Tom. 2. epist. 107.* amaz Szent Pál mondásával bizonyít: *Qui stat, videat, ne cadat.* És ismét[4]: *De vita æterna, quam filiis promissionis promisit verax Deus, nemo potest esse securus, nisi cum consummata fuerit ista vita; ideo quotidie dicimus: Ne nos inferas in tentationem.* Egyéb helyekennis gyakran ezent taníttya Szent Ágoston.

De lássuk ímmár, minémű bizonyságokkal támogassák az Ujítók ezt az ő új és vakmerő bizakodásokat. Először: Az igaz hitnek bizonyosnak, félelem és kételkedésnélkül-valónak kel lenni, a' mint teis Magyari, sok bizonságokkal megerőssíted, mivelhogy az te-tőlled elő-számlált Szent írás mondási ennél egyebet nem tanítnak. Az Pápisták pedig nem bizonyosok az ő üdvösségökrűl: nincs tehát nékik igaz hitek[5]. Másodszor: Azt kérdem, úgymond, viszont: mikor az Credóban mondgyák, Hiszem az örök életet, mit hisznek? Csak azté, hogy légyen örök élet, és az híveknek megadatik? Ha csak azt hiszik, az ördöggel egy hiten vannak, mivelhogy az ördögis ugyan ezent hiszi. Harmadszor: Bizonnyal

[1] Vide Bellarm. l. 4. de Justif. c. 7. & 10.

[2] T. 7. de corr. & grat. c. 13. &c. Idem 20. de Civit. c. 7.

[3] L. 11. de Civit. c. 12.

[4] T. 7. de bono persev. c. 22.

[5] Ita Hunn. Labirynt. 1. propos. 286. Witak. q. 6. de Eccl. c. 3. f. 732.

hiszszük, hogy Christus meghólt és eleget tött érettünk. Tartozunk tehát aztis bizonnyal hinni, hogy ímmár az Isten nem haragszik reánk: kit ha nem hinnénk, kétségbe kellene esnünk[1]. Negyedszer igy okoskodik Hunnius[2]: Az ki bétöltheti az Isten törvényét: az ki pœnitentiát tartván, meggyónik: az ki valamely szerzetbe mégyen: úgy megtisztúl (az Pápisták itíleti-szerént), mint az keresztség-által. Annyi pœnitentiát tartnak, hogy még az Purgatóriumbais jut benne. Sőt az Indulgentiák-általis minden bűnöktűl meg ódoztatnak. Tehát bizonyosok, hogy az Isten kedvébe vannak. Ötödször hozzák-elő amaz Szent Pál mondását: *Certus sum, quia neque mors &c. separabit nos a charitate*[3]*: Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod filii Dei sumus*[4]. Másutt azt mondgya[5], hogy Tudgyák az hívek minémű ajándékot vöttek Istentűl. És ismét[6]: *An non cognoscitis vosmetipsos, quia Christus in vobis est?* Urunkis azt igíri az ő tanítványainak[7], hogy megismérik, hogy ők Christusban vannak. És végezetre Szent János igy szól[8]: *Scimus quoniam translati sumus de morte ad vitam.*

[1] Hunn. Labyr. 1. prop. 243. 262.
[2] Propos. 283.
[3] Rom. 8, 38.
[4] v. 16.
[5] 1. Cor. 2, 12.
[6] 2. Cor. 13, 5.
[7] Joan. 14, 20.
[8] 1. Joan. 3, 14.

Az első bizonyság tellyességgel semmire kellő. Mert az nyilván vagyon, hogy az igaz hit erős és tekélletes, mely minden kétséget és félelmet kirekeszt; annak-okáért valamit keresztyén hittel tartozunk hinni, azt félelemnélkül, minden bizonnyal kel hinnünk. De azt kellene megmutatni az Szent Irásból, az Isten igéjéből, hogy tartozom én, vagy te, magunk-felől elhinni, hogy mí választottak vagyunk: és hogy ez légyen egyik dolog, mellyet tartozunk hinni. Ebből megtetczik, hogy szinte ollyan ez az Hunnius és Vithakérus argumentuma, mintha én így okoskodnám: Az igaz hitnek bizonyosnak kel lenni; de Magyari nem hiszi bizonyoson, hogy ő az pokolnak alsó fenekére vettetik: nincs tehát néki igaz hiti.

Az második bizonyság meg illyen jó. Mikor az Credóban mondgyuk: Hiszem az bűnnek bocsánattyát, az örök életet: mivelhogy itt nem említem enmagamat, hanem közönségesen mondom, *Credo remissionem peccatorum &c.*, csak azt hiszem, hogy az Anyaszentegyházba légyen az bűnnek bocsánattyára való erő, és hogy légyen bódogságis, melybe részesek lésznek az választottak, noha kik légyenek ezek, nem tudom. Szinte mint mikor látom, hogy két roppant sereg öszve-mégyen, bizonnyal tudom, hogy sokan elesnek, noha nem tudom szám-szerént kik légyenek. De ezt, úgymond Vithaker, az ördögis hiszi. Úgy vagyon; de aztis hiszi az ördög, hogy egy Isten légyen, a' mint Szent Jakab

mondgya[1], kit míis az Credóban hiszünk és tartozunkis hinni, a' mint Szent Pál mondgya[2]. Tudgyák, és vallyák az ördögökis, hogy az Christus meghólt, meggyőzte az ördögöt, &c.; de azért az keresztyén emberis tartozik ezeket hinni†.

[1] Jac. 2, 19.
[2] Hebr. 11, 6.
† *Objectum fidei daemonis et christiani potest esse idem, licet actus fidei diversus sit.*

Az harmadik bizonyságis erőtlen. Meghólt Christus Urunk és eleget tött mind ez széles világért, mint sokszor mondgya a' Szent Irás[3]: tartozunké azért elhinni, hogy mind Sidó, Török &c. üdvözűllyön? Eleget tött azért Christus ez világért; de az ő elég-tétele gyümölcsös nem lehet nékünk, ha az ő-tőlle szabott eszközök-által ezt magunkhoz nem kapcsollyuk, a' mint ezelőttis megmondám. Annakokáért nem kételkedünk az Christus érdeméről, de csak azon félünk, hogy netalám mí nem kapcsollyuk úgy hozzánk az ő érdemét, a' mint illenejek. Nem ejtyük pedig mí kétségbe az híveket, hanem az reménységre intyük, de úgy, hogy az félelmet se vessék ki szivekből.

[3] 1. Joan. 2, 2. 2. Cor. 5, 19. Rom. 11. 15.

Az negyedik okoskodásis semmire kellő. Hiszszük mí, hogy az ember, az Istennek malasztya-által, bétőltheti az parancsolatot az fellyül megmagyarázott módon: de ki tudgya, ha én, vagy te, bétőltöttüké? *Si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea*[4]: *Est via, quæ videtur bona, & ducit ad mortem*[5]: *Nomen habes quod vivas, & mortuus es*[6]: *Dicis quia dives sum, & miser es*[7]. Kiből megtetczik, hogy ha szinte bétőltöttük vólnais, nem tudgyuk mí bizonyoson, hogy bétőltöttük; mert *Etsi nihil mihi conscius sum: non in hoc justificatus sum, qui enim judicat me, Dominus est*[8]. *Ab occultis meis munda me*[9]. Ennek-fölötte, ha szinte tunnójokis, hogy megtartottuk, ki tudgya, ha végig ebbe maradunké, holott sokszor *Enutriti in croceis amplexantur stercora*[10]. Hiszszük, hogy az keresztségbe megtisztúlunk, de honnan tudgyuk, hogy az keresztség-után el nem estünk? Avagy ha elestünk, honnan tudgyuk, hogy az igaz Pœnitentia tartás-által megmosattunk az Christus vérébe? Hiszszük, hogy az ki megigazúlt és jót cselekeszik, érdeme vagyon. Hiszszük, hogy az Anyaszentegyházba sokan vannak Istennek kedves szolgái, kik az Purgatóriumba valókatis segítik; de ezek kik légyenek, azt mí nem tudgyuk. Hiszszük, hogy az Indulgentiák-által az büntetés, mellyet érdemlettünk (mely gyakran bűnnek neveztetik, mivelhogy az bűnnek sóldgya) megbocsáttatik: de úgy, ha az Istennek kedvébe és szerelmébe lévő embertűl vétetik az Indulgentia; mert a' míg ember az Pœnitentia-által meg nem igazúl, addig semmit nem használ néki ez világ Indulgentiájais. Annak-

[4] Job. 9, 21.
[5] Prov. 14, 12.
[6] Apoc. 3, 1.
[7] v. 17.
[8] 1. Cor. 4, 4.
[9] Psal. 18, 13.
[10] Thren. 4, 5.
Ita semper omnes Catholici docuere.

okáért, minthogy nem tudgyuk, ki légyen az Istennek kedvében, azt sem tudgyuk, ennyi ezer ember-közzűl, kik az Indulgentiáért munkálkodnak, kik légyenek részesek azokba.

Az szerzetben való állást igen kedves dolognak mondgyák a' Sz. Atyák Isten-előtt, de úgy, ha Istennek kedvébe vagyon, a' ki a' szerzetbe áll[1]. Vannakis némellyek oly vélekedésbe (mert ez csak vélekedés), hogy ez-által megbocsáttatik, valami büntetést érdemlett vala az ember az-előtt való bűneiért, és csak ebből hasonlíttyák az keresztséghez. Mert egyébképpen jól tudgyuk, hogy az keresztség sokkal bocsűlletesb és hatalmasb, mivelhogy az keresztség-által nem csak az érdemlett büntetés, de az bűnis megbocsáttatik, az szerzetben való állás pedig az bűnt meg nem bocsáttya. Hanem ha az-előtt meg vólt bocsátva az embernek bűne, ez-általis (úgy vélekednek némely Doctorok) megbocsáttatik az büntetésre-való kötelesség, mely meg szokott maradni az megigazúlt emberbeis. De mivelhogy senki nem tudgya, ha az Istennek kedvébe vagyoné, vagy haragjába, mikor az szerzetbe áll: annak-okáért azt sem tudhattya, ha megbocsáttatiké néki minden vétkeinek büntetése.

[1] Patres citati a Plato. lib 1. de bon. stat. Relig. c. 13.

Az ötödik bizonyságra azt mondom: Legelőször Szent Pál az választottakrúl szól, mikor azt mondgya, *Certus sum quia nemo nos separabit,* kik-közzűl hogy ő vólna egyik, az Istennek megjelentéséből tutta. De azt nem mondgya Szent Pál, hogy minden ember tartozik vélle, hogy őis ezt ily bizonyoson higgye maga-felől, kit mindazáltal akár-kiis méltán mondhatna, ha Isten megjelenteneje néki, hogy őis választott vólna. Az Lutheristák őmagokis kételenek, hogy ezt így magyarázzák, mivelhogy itt Szent Pál nem csak magárúl szól, hanem egyebekrűlis *(Nos),* kikrűl őkis vallyák, hogy nem tartozunk bizonnyal hinni, hogy üdvözűllyenek. Vannak, kik azt mondgyák, hogy amaz szó, *Certus,* vétetik *pro certitudine morali,* miképpen másuttis szokta Szent Pál ezt az szót ily értelembe venni[2].

[2] Rom. 15, 14.

A' Szent Lélek bizonyságot ád nékünk, hogy Isten fiai vagyunk, belső lelki gyönyörűséges csendesség-által, mellyet érez az Isten félő ember, melyből igen hiendőképpen alíttya, hogy ő Istennek fia, és örvendez az ő lelki ismeretinek csendességébe[3].

[3] 2 Cor. 1, 12.

Tudgyák az hívek, minémű ajándékokat adott vala Isten az Anyaszentegyháznak, az hívek éppűletire, tudni illik az nyelvekenvaló szóllást, betegségek gyógyítását &c. De azt nem mondgya

Szent Pál, hogy ki ki megismérheti az Istennek minden ajándékját ő-magába.

Azonképpen mikor azt mondgya Szent Pál, hogy megismérhetik, hogy Christus lakozik közöttök, ez-előtt való sententiából megtetczik, hogy csak azt mondgya, hogy az csuda tételek-által megismérhették, hogy ő az Christus erejéből igazán hirdeti nékik az Evangéliomot, és hogy Christus az ő csudálatos cselekedeti-által ő-közöttök lakozzék. Christus Urunk azt igíri, hogy az Szent Lélek eljövetelekor, az nyilván való csudák-által, mellyeket látandnak, nyilván megismérik, hogy az Christus ő-bennek vagyon: sőt aztis, hogy az Szent Lélek-által Christusba óltattak, mert ezt az Szent Lélek, látható és csudálatos-képpen reájok szállván, megjelenté nékik. Tudgyuk pedig, úgymond Szent János, hogy az halálból kivitettünk, mert ezt bizonyos jelekből és csudákból (mellyekkel bővösködik vala az Anyaszentegyháznak sengéje) megismérik vala. És az Szent Léleknek belső bizonyság tételébőlis, sok *conjecturák*-által tudgyuk míis ezt, noha nem oly bizonyosson, mely bizonyoson tudgyuk, hogy Christus meghólt érettünk.

Hozod elő Magyari Uram óltalmadra Szent Ágostont, *Libro de Non cogitando in crastinum. Et In exposit. Epist. 8. ad Romanos.* De ezeket kiolvastad Szent Ágostonból, mert én efféle könyveket ingyen sem láttam Szent Ágostonban; keresd meg azért *Quoto tomo, quoto folio* légyenek Szent Ágostonba ezek az könyvek, és énis megfelelek az ő mondásira.

Hogy az meghólt Szentek tiszteletibe nincs semmi bálványozás.

Nem te voltál első, Magyari Uram, a' ki az keresztyéneket bálványozóknak nevezted a' Szentek tiszteletiért: hald, mit mondnak vala az Manichæusokis: *Idola vertitis in Martyres, quos votis similibus colitis*[1], kiknek csak azt feleli Cyrillus, míis néktek: *Nos non adoramus sanctos, ut deos, sed honoramus, ut viros primarios*[2].

Hogy pedig te magadis, mikor az más világon szembe lészesz Gyarmatival (ki az bódog emlekezetű Veszprími Püspök, Monoszlai Uram-ellen ezen kábaságokat vítatá, mellyeket te), bizonyság lehess, hogy tí vattok azok, az kik imígy szólnak[3]: *Ergo erravimus a via veritatis, justitiæ lumen non luxit nobis, sol intelligentiæ non est ortus nobis:* ím elődbe rakom czikkelyenként az kereszt-

[1] Aug. 20. cont. Faust. c. 4. & 21. Et ep. 43.
[2] Cyrill. l. 6. in Julianum.
[3] Sap. 5, 6.

tyéni vallásnak igaz vóltát, mert látom, hogy ezt nem értvén, kapdostok mint az vakok ide s tova és minnyájan megütköztök ez dologban.

Minapis egy Szent Ágoston szerzetiből szökött barát írását nyomtatá ki az Galgóczi kiáltó [80], melybűl megláthattyuk, hogy ennek az szegín barátnakis ebbe szakada nyaka, a' mint ő tetti, noha bizony más lőn oka az ő esetinek.

És mivelhogy ennek az barátnak emlekezetire jutánk, nem itílem módnékül-való dolognak, ha rövid *Glossát* tészek az ő írására. Annak-okáért:

Csudálkozom legelőször azon, hogy meri az ő első Prædikációjába oly Istentelen dolognak és Antichristus rabságának nevezni az Baráti szerzetet: holott ő maga Szent Ágostontis barátnak nevezi, és méltán, mert Szent Ágostonis *Tom. 7. libro 3. cont. litter. Petil. c. 40.* nyilván mondgya, hogy barát és baráti szerzetnek kezdője vólt [1]. Ha azért Szent Ágoston (kit ő magais ez az barát szentnek nevez az ő második Prædikációjának vége-felé) szent lehetett az baráti szerzetbe: miért itíli Hollósi ezt oly Istentelen dolognak lenni? A' mit pedig az tiszta életnek fogadásárúl rebeg *, mely erőtlen légyen, ez-előtt megmutattam. Az szerzetben való állástis mi okon hasonlíttyák az keresztséghez, csak ím nem régen megmagyarázám.

[1] Epist. 137.

Másodszor csudálom, hogy az Vittebergai Doctorok ily nagyra böcsűllyék ezt az szökött barátot, kik mindenkor azt szokták kiáltani, hogy az barátok tudatlan herék, és ez az Godfrid bizonyára ollyannis vólt. De igaz amaz Tertulliánus mondása [2]: *Hæretici omnes tument, omnes scientiam pollicentur, ante sunt perfecti catechumeni, quam edocti. Ipsæ mulieres hæreticæ quam procaces, quæ audent docere, contendere, exorcismos agere. Ordinationes eorum temerariæ. Nunc neophytos collocant, nunc apostatas nostros, ut gloriâ eos obligent, quia veritate non possunt. Nusquam facilius proficitur, quam in castris rebellium, ubi ipsum esse illic, promereri est.*

[2] De praescript. c. 41.

Harmadszor, noha az Vittebergai Doctorok más okát adgyák ennek az barát esetinek, de az őmaga Prædikációjából két okát vészem eszembe ennek. Első az, mellyet elő-hoz az első Prædikációnak harmadik tanúságába: Hogy ő húsz esztendeig vólt barát és kötelezte magát az tiszta életre, mellyet, úgymond, senki meg

* Hebeg.

nem tarthat, s meg sem tart, mert ez nincs az ő hatalmába és tehetségébe. És mint az nagy leán siralmát, oly keservesen írja meg az ő maga törődésit, csuda hogy azt nem írja, a' mit Luther maga-felől, hogy sokszor csak meg nem bolondúlt szerelmében. Barát uram azért, által ugordván az árkot, *Amittens bonam conscientiam, naufragavit circa fidem*[1]. Második okát azon első Prædikációban az második tanúságnak végén adgya: Az nyavalya, úgymond, az Istenhez térít; az az a' mint Sz. Pál mondgya[2], *Radix malorum cupiditas, quam quidam appetentes, erraverunt a fide*: ugyanis eleitűl-fogva az kevélység és ez világi jóknak kivánsága vólt kezdeti az eretnekségeknek, a' mint másutt megmutatom.

[1] 1. Tim. 1, 19.

[2] 1. Tim. 6, 10. 21.

Negyedszer, ez kis írásból eszemben vészem, mely igen hazug és tekélletlen ember vólt ez az Corvinus barát. Mert hazud, mikor azt mondgya, hogy nállunk minden nap Mise vásár vagyon és kit egy forint, kit tizenkét krajczáron adunk. Holott ő maga tudgya, menyi szántalan tilalma és bűntetése légyen mi-nállunk az Simoniának, az szentséggel való kereskedésnek. De azért *Qui altari servit, de altari manducat*[3], mert *dignus est operarius mercede. Si nos vobis spiritualia seminamus, magnum est, si nos carnalia vestra metamus?*[4] Ha én azt mondanám, hogy az Luther Tanítók az Isten igíjével kúfárkodnak és kompolárkodnak*, mivelhogy az ő tanításokért, temetésért, keresztelésért &c. fizetést vésznek, és az eggyik szájába drágáb az Isten igíje (mivelhogy töb jövedelme és fizetése vagyon egynek közzűllök, hogy-sem másnak): vallyon mit felelne Hollósi? Miért nem felelé ugyan azont érettünkis? Hazuda abbais, hogy mí az Misének *Canonába* azt kérjük, hogy Christus Urunkat az Isten *santificet, benedicat, acceptum habeat,* kedvébe végye és megszentellye. Azonképpen aztis kérik, úgymond, hogy az Isten az mi Urunkat *Jubeat perferri per manus angeli, in sublime altare:* mintha, úgymond, Christus menybe nem vólna, avagy az angyaloknélkül menybe nem mehetne. Három feléis törik, úgymond, az Christus testét, mikor az Ostyát elszegdelik, az Pápisták. Ezek mind nyilván való hazugságok. Mert soha mí azt nem kérjük, hogy Christus Urunkat kedvébe végye az Isten, vagy az angyalok-által menybe vitesse: hanem csak azt kérjük, hogy az mi áldozásunkat szentté, kedvessé és minékünk hasznossá tégye az Isten, az az *Ut placeat, quatenus fit & offertur a nobis, nobisque sancta & salutaris fiat, quod in se sanctum & placitum est*[5]. Azonnis könyör-

Res sacrificata, & sacrificatio, diversae sunt, asine.

[3] 1. Cor. 9, 13.

[4] v. 11.

[5] Ita orarunt tempore Ambros. l. 4. de sacram. c. 5.

* Üzérkednek, kereskednek.

günk, hogy az mi áldozásunkat (nem Christust őmagát) az angyali imátságok-általis segítcse az Isten és ő-általok kedvesen végye. Jóllehet az Consecratio-után soha nem mondgyuk *sanctifices, benedicas,* hanem *sanctificas, vivificas.* Annak-okáért meghamisíttya Hollósi az *Canont,* azt írván, hogy mí az Christus testérűl szólván, kérjük az Istent, *ut sanctificet,* &c. Hazud abbais, hogy mí az Ostya színének eltörésekor az Christus testétis feldarabollyuk. Mert: *Fracto demum sacramento Nulla rei fit fractura, Signi tantum fit fissura. A sumente non confractus, non divisus, Integer accipitur,* a' mint az Anyaszentegyház énekli [1].

[1] In Prosa Corp. Christi.

Töb hazugságokis vannak abba az könyvecskébe, mellyekrűl majd többet szóllyunk.

De lássuk ímmár, mi nem tetczik oly igen az Szentek tiszteletiben az mostani Ujítóknak.

Először azt mondgyák, hogy mí az megholtaknak Isteni méltóságot tulajdonítunk, azt alítván, hogy az mi szívünk kívánságát és akarattyát láttyák őkis. Az mi könyörgésünket mindenütt hallyák, maga ez az Istenhez illenejek. És bizonyára, úgymond Calvinus [2], hoszszú fülének kel lenni az szentnek, ha minden szót meghalhat: maga nyilva az Írás azt mondgya [3], *Abraham nescivit nos, & Israël ignoravit nos.* És bizonyára, úgymond Hollósi, ha tunnajak az Szentek az mi nyavalyáinkat, tartoznának őkis bétőlteni amaz Szent Pál mondását [4], Sirjatok az siránkozókkal: maga az Isten eltörlötte az ő könyű húllatásokat [5].

[2] Calv. lib. 3. c. 20. n. 24.
[3] Isa. 63, 16.
[4] Rom. 12, 15.
[5] Apoc. 7, 17. & c. 21, 4. Isa. 25, 8.

Másodszor azt mondgyák, hogy mí az Istennek és az mi Megváltónknak tisztit tulajdoníttyuk a' szenteknek, mikor őket segítségül híjuk: mert az Isten azt mondgya, hogy szükségünkben ötet híjuk [6], ő-hozzá folyamjunk [7] *, mint kegyes Atyánkhoz; holott azért ily jó Atyánk légyen, mi szükség mástúl kérnünk segítséget, a' ki magais szűkölködik? Üdvözítőnk-felől pedig azt mondgya Szent Pál [8], hogy csak ő egyedűl az mi Közbe-járónk: És [9] *Advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum.* Szent Pális nyilván mondgya [10], hogy segítségűl nem kel hínúnk azt, a' kibe nem hiszünk, és Isaiásis bolondságnak mondgya [11] az halottaktúl várni az elevenek segítségét.

[6] Psal. 49, 15.
[7] Hebr. 4, 16.
[8] 1. Tim. 2, 5.
[9] 1. Joan. 2, 1.
[10] Rom. 10, 14.
[11] Isa. 8, 19.

Harmadszor azt mondgyák, hogy mí imádgyuk a' szenteket, nem csak segítségűl híjuk: maga az Isten parancsolattya-szerént csak az egy élő El-Schaddai Jehova Istent kellene imádnunk [8].

[12] Deut. 6, 13. Mat. 4, 10.

* Folyamodjunk.

És ennek-okáért templomokat éppítünk nékik, áldozatokat rendelünk, mikor hol egy és hol más Szent Miséjét mongyuk.

Negyedszer és utólszor, mert az szenteknek szinte úgy könyörgünk (azt mondgyák) mint Istennek, avagy Christus Urunknak[1]: nékikis óltárokat, áldozatokat, szentegyházakat éppítünk. Bódog Aszszont Reménségünknek, Mindenhatónak, üdvösség szerzőnknek nevezzük. Sőt, úgymond Hollósi, mint az pogányok Isteninek, ugyan tiszteketis szabnak az Pápisták a' szenteknek; mert Szent Apalin az fogfájók Istene, Szent Lénárt az foglyoké, &c.

Ez sommája azoknak, mellyekért az szentek tiszteletit bálványozásnak híják az Lutheristák: mellyekre énis rend-szerént megfelelek.

Először, míis vallyuk, hogy csak az Isten tudhattya az embernek kívánságát, gondolattyát, imátságát önnön saját erejéből és véghetetlen bölcsességéből: a' ki ezt az méltóságot másnak tulajdonítaná, az Isteni tulajdonságot adna az teremptett állatnak. És azért mondgya Szent Ágostonis, hogy az meghólt szentek nem tudhattyák önnön erejekből ez világi dolgokat[2]. Mindazonáltal aztis bizonyoson hiszszük, hogy az emberekis megismérhetik az más ember kívánságát és gondolattyát az Istennek jelentéséből és tanításából. Nyilva Sámuel megismére Saulnak minden szíve gondolattyát[3] és halála-utánnis megmondá Saulnak az ő következendő szerencséjét[4], a' mint Szent Ágostonis megvallya[5]. Ahiás Profétais *3. Reg. 14. v. 6.* megismére az ő-hozzá titkon jött királyné asszonyt; Elisæus pedig megismére, mit cselekvék Giézi távúl lévén, és azt mondá néki[6]: *Nonne cor meum in præsentia erat?* Szent Péteris *Act. 5. v. 3.* megismére az Ananiás titkos cselekedetit. Elisæus Samariában ülvén tudgya vala minden titkos tanácsát az Syriai királynak[7]. Dániel megmondá Nabuchodonozornak, minémű álmot látott vólna. Végezetre az Profétákis megmondották régen az jövendő dolgokat. De mivelhogy ezeket nem az ő magok erejéből, hanem az Istennek tanításából tutták[8], nem vóltak részesek az Isteni tulajdonságokba.

Szinte azonképpen azért, ha az meghólt szentek lelkei tudgyák és értikis az mi szükségünket és kívánságinkat, ugyan nem lésznek részesek az Isteni méltóságba, ha nem ő magok erejéből tudgyák, de (a' mint Szent Ágoston mondgya és az Anyaszentegyház taníttya) avagy az angyalok-által, avagy az Istenben mint egy tűkörben láttyák, avagy az Isten megjelenti nékik, mint az Profé-

[1] Kemnit. in Exam. Sess. 25.
[2] Aug. 4. de cura pro mort. c. 13; et de spir. & anim. c. 29.
[3] 1. Reg. 9, 19.
[4] Eccli. 46, 23.
[5] De cura pro mort. c. 15.
[6] 4. Reg. 5, 26. Aug. 22. de Civit. c. 29.
[7] 4. Reg. 6, 9. 11.
[8] Greg. 4. Dialog. c. 33. *Quid nesciant, qui scientem omnia sciunt?*

táknak[1]. *Si Propheta, absens corpore, vidit puerum suum Giezi accipientem munera: quanto magis,* úgymond Szent Ágoston[2], *videbunt sancti, etiam unde sunt absentes?* Nem szükség azért, hogy hoszszú fülök légyen az Profétáknak avagy az szenteknek, az távol való dolgok ismeretire. Nyilva ő maga Calvinus azt mondgya, hogy Szent István és Szent Pál Christus Urunkat az égbe látták és onnan adatott szavát hallották[3], de mindazáltal erre nem itíli szükségesnek, hogy a' Szent Pál füle az eget érte légyen.

Mikor Ábrahám-felől olvassuk, hogy nem ismérte az Sidókat: némellyek[4] azt úgy értik, mint mikor az Isten mondgya az gonoszoknak: *Nescio vos, Non novi vos*[5]*; scientiâ scilicet approbationis.* Ennek-fölötte Isaiás ott panaszolkodván, hogy az Istennek atyai óltalma megvonatott az Sidóktúl, és irgalmasságot kérvén, így szól: Méltóbban híhatunk téged Atyánknak, hogy-sem Ábrahámot. Mert Ábrahám ez világon éltébe nem ismért[6] minket, te pedig öröktűlfogva ismértél és gondot viseltél &c. Miképpen az Machabæusok annyais[7]: *Nescio filii, qualiter in utero meo apparuistis, singulorum membra non ego ipsa compegi, sed mundi creator.* Szent Ágoston aztis mondgya[8], hogy az Ó Testamentomba, minthogy nem látták az meghólt szentek az Istent, mint most láttyák, nem csuda, ha akkor nem tutták ez világi dolgokat. Az sem szükség, hogy ha tudgyák ez világi nyomorúságokat, őkis siránkozzanak, mert az sírásrúl adott törvény csak az siralom vőlgyét illeti. És még az Lutheristák sem tagadhattyák, hogy az Szentek lelkei jól tudgyák, hogy ez világon sok nyomorúlt és megkeseredett ember vagyon, kiken semmit nem siránkoznak.

Másodszor, mí az Szenteket segítségűl híjuk, de ezzel semmiképpen az Isteni méltóságot nékik nem tulajdoníttyuk. Mert míis hiszszük, hogy *Unus est Mediator, qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus*[9]*:* Egy az az Közbe-járó, ki mindeneket megválta, eleget tőn minden vétkeinkért, és önnön erejéből kútfeje az Istennel való békességnek és az megigazúlásnak. A' ki illyen közbe-járót egynél többet vallana, nyilva az Christus székibe ültetné az teremptett állatot. De mí az Szenteket nem hiszszük illyen közbejáróknak lenni (akár-mit kennyenek mi-reánk az Újítók: *Nemo scit quæ sunt in homine, nisi spiritus hominis*[10]), hanem csak ollyanoknak, minémű közbe-járónak nevezi az Szent Irás Moysest[11]: Minémű közbe-járóvá fogadá Szent Pál azokat, kiket gyakran kér, hogy imátkozzanak ő-érette *Rom. 15. v. 30. 2. Cor. 1. v. 11. Coloss.*

[1] Ita ad verbum August. t. 4. de cura pro mort. c. 15; t. 3. de spir. & anim. c. 29.
[2] Lib. 22. de Civit. c. 29.
[3] Calv. lib. 4. c. 17. n. 29.
[4] Hieron. in eum locum.
[5] Mat. 25, 12; 7, 23.
[6] *Nescivit,* in præterito, non vero *nescit,* dicitur.
[7] 2. Mach. 7, 22.
[8] De cura pro mort. c. 13.
[9] 1. Tim. 2, 5.
[10] 1. Cor. 2, 11.
[11] Deut. 5, 5. Gal. 3, 19.

4. v. 3. 1. Thess. 5. v. 25. 2. Thess. 3. v. 1. 1. Tim. 2. v. 1. Hebr. 13. v. 18. Jacob. 5. v. 16. & Jerem. 42. v. 2. és töb helyekennis, holott kéri az híveket, hogy könyörögjenek ő-érette, de nem úgy mint megváltó közbe-járók, hanem mint esedező szolga társok. Míis azért csak ezen módon, és nem külömben kérünk segítséget az Szentektűl, tudni illik, hogy imátkozzanak érettünk. Ha ki azért Szent Pálnak így szóllott vólna, mint az Újítók nékünk: Mit mívelsz Szent Pál? Miért folyamol az bűnös emberhez? Miért kérsz tőle segítséget: *Adjuvate me orationibus?* Nincsé elégséges közbe-járód, az Christus? Nem tudodé, hogy azt hagyá az Isten: *Invoca me?* Nem emlekezelé reá, hogy te magad azt mondád: *Quomodo invocabunt in quem non crediderunt?*

Etiam per sanctos ad Deum accedimus & ipsum invocamus. Oratio quae dirigitur ad alium tanquam primum principium, est actus religionis, & haec dirigi non potest ad sanctos. Valent. 2. 2 disp. 6. q. 12. p. 5. col. 1453.

Ezekre vallyon nem azt felelnéjé, hogy csak az Istent kel úgy segítségül hínunk, mint minden jónak kútfejét és az önnön saját erejéből megadóját: de e'-mellett híhattyuk segítségre az embereketis, úgy, mint imátságok-által segítő szolga társainkat. Míis azért ugyan ezen feleletet adgyuk az Lutheristáknak. Mert míis csak úgy kérjük az Szenteket, mint az mi javainknak, könyörgések-által, megnyerőit. Isaiás pedig csak az ördöngős asszony-állatoknak az halottaktúl való értekezéseket* tíltya, a' mint megtetczik, ha éppen** megolvasod az Isaiás sententiáját.

Ennek-fölötte aztis eszünkbe tarcsuk, hogy mikor Szent Pál az élő embereket, vagy mí az bódogságba uralkodó lelkeket kérjük, hogy könyörögjenek értünk, az Christus érdemét meg nem homályosíttyuk. Sőt inkáb felmagasztallyuk, mivelhogy ez-által adatott a' szenteknek ez a' méltóság, hogy őkis imátságok-által az Christus érdemében való részesűlést nyerjenek másnakis, mert ugyanis az ő könyörgéseknek egyéb haszna nincs, hanem csak ez, hogy az Christus érdemének hasznába míis részesek légyünk. És ez az oka, hogy minden imátságoknak végén ezt veti az Anyaszentegyház: *Per Christum Dominum nostrum.* Ezzel jelentvén, hogy az szentek imátságának Christus-által vagyon ereje és gyümőlcse; annékül haszontalan vólna.

Ezekből azért megtetczik, hogy az teremptett állattúl való segítség kérés nem bálványozás. És így mikor mí ugyan azon formán könyörgünk a' szenteknek, a' mint Szent Pál könyörge az embereknek, tudni illik *Ora pro me:* ezzel az Isteni méltóságot és az Christus tisztit másnak nem tulajdoníttyuk. Annak-okáért, ha

* Tudakozódásukat. — ** Egészen.

szinte az meghólt szentek semmit nem tudnánakis az mi könyörgésünkben, és így tellyességgel haszontalan vólnais (ki úgy nincsen) az szenteknek való könyörgés: mindazáltal, ugyan nem kissebítenöjök meg efféle könyörgéssel az Christus közbe-járását, szinte mint Szent Pál efféle könyörgéssel meg nem kissebíté. Sem az Isteni méltóságot másnak nem tulajdonítanojok, holott ez az imátság *Ora pro me,* semmiképpen az Istennek nem tulajdoníthatikis, *tantum abest,* hogy ez a' könyörgés csak az Istent illesse.

Hogy pedig az szenteknek való könyörgés nem új dolog légyen, bővön megmutattyák az Catholicusok[1]. Az Chalcédombéli gyöleközet *Act. 11.* így szól: *Sancti Protherii intercessione propitium Deum habere postulamus.* Szent Ágostonis[2] Bódogaszszont, az Apostolokat, Barátokat, szűzeket kéri, hogy imátkozzanak érette. És másutt[3]: *Sancta Maria, succurre miseris, juva pusillanimes, ora pro populo &c.* Másutt Szent Cypriánust kéri, hogy segítcse őtet *Tom. 7. lib. 7. de bapt. cont. Donat. c. 1.* Szent Bernárd pedig (a' kit te Luther katonájává akarsz tenni) Bódogaszszont oly csillagnak nevezi, mellyet minden nyavalyánkban kel segítségül hínunk[4]. Athanásius, Basilius, Nazianzénus, Nyssénus, Chrysostomus, Hierónymus, ugyan ezent nyilván taníttyák.

Harmadszor, nem tagadgyuk, hogy mí a' szenteket imádgyuk, az ő módgyok-szerént; de tí azt sem tudgyátok, mi légyen az imádás, és annak-okáért *Quæ ignoratis, blasphematis.*

Oratio & Adoratio.

Az imátság azért és az imádás abba külömböznek, hogy az imátság az mi szükséginknek alázatos megjelentése, segítség kéréssel egyetemben. Az imádás pedig, úgymond Damascénus, *Submissionis & honoris signum*[5], az az tiszteletnek és böcsűlletnek jele, mely-által valakit, az ő méltóságáért, nállunknál fellyeb valónak jelentünk. Annakokáért az Doctorok három dolgot mondnak szükségesnek lenni az imádásra[6]: *Opinionem de excellentia alterius, sine qua adoratio ficta esset. Actum voluntatis, significandi alterius excellentiam & suam erga alium submissionem. Actum denique significantem talem submissionem, sive externum, sive internum, qui etiam ad placitum possunt esse signa submissionis, quemadmodum ex solo placito hominum etiam externa signa indicent submissionem, ideoque alii aliis signis utuntur.*

Az Szent Irásba pedig két rendbéli imádást találunk. Némellyet ollyat, mely csak az egy élő Istent illeti[7] és meg vagyon hagyva,

[1] Valent. 2. 2 disp. 6. q. 2. p. 7. Bellarm. &c.

[2] Tom. 9. lib. Meditat. c. 23. & 24.

[3] Tom. 10. serm. 18. de sanct.

[4] Bern. hom. 2. sup. Missus, in fin. serm. 1. de Assumt.

[5] Damasc. orat. 1. de imagin.

[6] D. Thom. 2. 2 q. 84.

[7] *Eodem modo honor alius soli Deo debitus:* 1. Tim. 1, 17; *alius creaturae:* Rom. 2, 10.

hogy csak őnéki, és senkinek egyébnek ne adassék[1]. Efféle imádás-felől szólván az szent Atyák, nyilván mondgyák, hogy senkit az egy Istenen-kívül nem szabad imádni[2].

Ezen-kívül találunk az Írásba más rendbéli imádást, mellyel az teremptett állatot imádhattyuk: mert az Angyalokat imádá Ábrahám *Gen. 18. v. 2.*, Loth *Gen. 19. v. 1.*, Jósue *c. 5. v. 15.* Az embereketis imádá Ábrahám *Gen. 23. v. 7.*, Jákób *Gen. 33. v. 3. Gen. 42. v. 6. & cap. 43. v. 26.*, Bethsabee *3. Reg. 1. v. 16.*, Náthán *3. Reg. 1. v. 23.*, az Proféták *4. Reg. 2. v. 15.*, Judith *c. 10. v. 20.*, Cornélius *Actor. 10. v. 25.* Sőt az Isten ő magais *Adorate,* úgymond, *scabellum pedum eius*[3], holott nem az főldet nevezi az Isten lábának sámolyának, mint egyéb helyeken[4], hanem az Moyses szekrínyét, a' mint megtetczik *1. Paral. 28. v. 2.*, mivelhogy az Isten az Chérubimokon űl vala, a' mint olvassuk *2. Regum. 6. v. 2.*

Ennyi sok szántalan Szent Irás példái-ellen mégis azt mondgyák az Újítók, hogy semminémű imádással nem szabad semmi teremptett állatot imádni: mert Ámánt nem akará imádni Mardócheus[5]; az Angyal és Szent Péter sem szenvedé, hogy őtet imádnajak[6]. De nyilván való dolog, hogy vagyon oly imádás, mellyel szabad imádni az teremptett állatotis. Annak-okáért avagy azért nem akará Mardócheus imádni Ámánt, hogy ez nem csak ollyan imádást kíván vala, minéművel imádá Ábrahám vagy Jákob az pogányokatis: hanem ollyat, mely-által az emberek valami emberi természetfölött-való méltóságot jelentenének ő-benne[7], és azért mondgya[8]: *Timui, ne honorem Dei mei transferrem ad hominem;* avagy pedig megjelentette vala Isten Mardócheusnak, hogy ha Ámánnak tisztességet nem tenne, Ámán megharagván, okot adna az Isten népének megszabadúlására, és annak-okáért noha ő maga azt mondgya, hogy ha szükség vólna az Isten népének javára, kész vólna még az ő lába nyomátis megcsókolni[9], mindazáltal csak fel sem kele ő-előtte[10], kit bűnnélkül meg szoktak vala cselekedni az Sidók. Nem akara tehát tisztességet tenni néki, hogy az Isten népének szabadúlását és ebből következő tisztességét az Istennek, el ne múlatná[11]. Szent János-felől azt mondgya Szent Ágoston[12], hogy az Angyalt az ő fínyességéért Istennek alította és úgy akarta őtet imádni, mint Istent. Szent Hierónymusis Vigilantius-ellen ezent mondgya Cornélius-felől, hogy őis Isten-gyanánt akarta imádni Szent Pétert, mint Szent Pált az Lycaoniaiak[13]. De ha szinte csak teremtett állathoz illendő módon akarta vólnais Szent János imádni az

[1] Deut. 6, 13. Mat. 4, 10.

[2] Aug. tom. 1. de vera relig. c. 55; Epiphan. hær. 79; alii apud Vasq. l. 1. d. 5. c. 7.

[3] Psal. 98, 5.

[4] Mat. 5, 35. Is. 66, 1.

[5] Esth. 3, 2.

[6] Apoc. 19, 10. & 22, 9. Act. 10, 25.

[7] Ita D. Thom. 2. 2 q. 84.

[8] Esth. 13, 14.

[9] Esth. 13, 13.

[10] Esth. 5, 9.

[11] Gabr. Vasq. l. 1. de ador. d. 5. c. 3.

[12] L. 20. cont. Faust. c. 21. Et q. 61. in Gen.

[13] Act. 14, 11.

Angyalt, Cornélius Szent Pétert, és ők ezt az imádást sem akarták vólna felvenni: ugyan nem következik ebből, hogy szabad nem lött volna őket imádni; mert gyakran az emberekis az ő *modestiájokért* és alázatos magok-viselésekért nem vészik fel azt az tiszteletetis, mellyet érdemlenének[1].

Immár csak azt kel megmagyaráznunk, minémű imádás és tisztelet légyen tulajdon csak az Istené, és minémű az teremptett állaté. Mivelhogy azért nem egyébért tisztelünk és imádunk valakit, hanem az ő méltóságáért és böcsűlletes állapattyáért[2]: annak-okáért ollyan lészen az tisztelet és imádás, minémű méltóságot alítunk abba lenni, a' kit tisztelünk. És így, ha teremptett méltóságért böcsűllünk valakit, úgy mint fejedelemségért, szentségért &c., teremptett állathoz illendő tisztelet és imádás[3] adatik néki; ha pedig Isteni méltóságot, Istenhez illendő imádással tisztellyük, mellyet bálványozásnélkül teremptett állatnak senki nem tulajdoníthat[4]. Ezt pedig az Istenhez illendő imádást és tiszteletet *Latriának* nevezik az Doctorok, az másikat *Duliának*. Mert noha az Görögöknél mind eggyik s mind másik szó níha az Isteni és níha az teremptett állat tiszteletit jegyzi: mindazáltal szokás ímmár nállunk, hogy csak az megmagyarázott értelembe végyük ezeket az szókat[5].

Ezekből megtetczik, hogy nem az külső fő avagy térd hajtásból, leborúlásból, csókolásból &c. kel megismérni, ha valaki Istenhez illendő tisztelettel tisztelé valakit, avagy nem[6]: mert még ez világi Fejedelmek-előttis térdre esnek és leborúlnak az emberek; hanem az embernek szíve indúlattyából, úgy annyira, hogy azon külső térdre esés csúfolásis lehet (miképpen az Sidók térdre esvén Christus Urúnk-előtt, csúfollyák vala őtet), Isteni imádásis, és teremptett-állathoz illendő tiszteletis lehet.

Ezekből nyilván megtetczik, hogy mí a' Szenteknek nem tulajdoníttyuk az Istenhez illendő imádást és böcsűlletet. Mert mí Szent Ágostonnal azt mondgyuk[7]: *Colimus Martyres, eo cultu, quo in hac vita coluntur sancti homines; sed illos tanto devotius, quanto securius, post incerta omnia superata, in vita feliciore victores. At illo cultu quæ latria dicitur, estque proprie divinitati debita servitus, nec colimus, nec colendum docemus nisi unum Deum. Cum autem ad hunc cultum pertineat oblatio sacrificii, nullo modo tale aliquid offerimus vel offerendum præcipimus ulli martyri, ulli sanctæ animæ, vel angelo†*. És minek-utánna azt monta vólna, hogy igen nagy bűn vólna, ha ki áldoznejek az Mártyrnak: *Sacrificare Martyri*

[1] Ita Chrys. Act. 10. Beda, Anselm. in Apoc. Vasq. l. 1. d. 5. c. 3.

[2] Arist. 1. Ethic. cap. 12.

[3] Tarasius in 7. Synodo, act. 7. *Haec adoratio nil aliud est, quam honorabilis salutatio.*

[4] Aug. 20. cont. Faust. c. 21. & 10. de Civit. c. 1. &c. q. 94. in Exod.

[5] Canis. l. 5. de B. Virg. c. 15. Alan. dial. 5. c. 9. Vasq. l. 1. d. 1. cap. 1.

[6] Ita Aug. 10. de Civit. c. 4.

[7] Aug. l. 20. cont. Faust. c. 21. & 10. de Civit. c. 4.

† *Qualem cultum angelorum prohibeat Apostolus Coloss.* 2. *v.* 18. & *Conc. Laodic.*, *explicat* Baronius an. Chr. 60.

dixi, non dixi: Sacrificare Deo in memoriis Martyrum, quod sæpissime facimus, &c. Mí azért csak úgy tisztellyük és imádgyuk a' szenteket, mint Ábrahám az angyalokat, és mint Istennek hív szolgáit s barátit. Nem valami ez világi rothadandó méltóságért, mint az fejedelmeket: hanem az természet-fölött-való méltóságért, melyre az Christus érdeme-által emeltettek. Ezt pedig bizonyíttyuk az mi saját vallásunkal és lelki isméretünkel: minthogy mí jobban tudgyuk mit cselekeszünk, hogy-sem más ember, a' ki nem láttya szűnk gondolattyát.

Negyedszer, hamissan és Istentelenűl fogjátok reánk, hogy mí a' szenteknek szinte úgy könyörgünk, mint az Istennek. Mert a' szenteknek mí nem úgy könyörgünk mint az mi üdvösségünknek kútfejének és megadóinak, hanem csak úgy, mint Istennek hív szólgáinak, barátinak, fiainak[1]. Nem úgy, hogy őmagok erejéből segítcsenek, hanem úgy, hogy könyörgések-által az Istentűl nyerjenek segítséget: *Orate pro nobis,* mely imátság semmiképpen nem illik az Istenhez és néki így nem imátkozhatunk, mivelhogy a' ki érettünk másnak esedezik, szükség hogy másnak esedezzék, a' ki hatalmasb ő-nállánál. A' szenteknek pedig mí sem oltárokat, sem egyházakat nem éppítünk, sem áldozatokat nem adunk. *Quis assistens altari,* úgymond Szent Ágoston[2], *dixit aliquando, offerimus tibi Petre, Paule, Cypriane? Sed quod offertur, offertur Deo, qui martyres coronavit, apud memorias martyrum. Nulli martyri, sed soli Deo, martyrum constituimus altaria, ad memorias martyrum*[3]. És másutt: *Martyrum reliquias, ut Christi membra, sincerissime honoranda, & basilicas eorum nominibus appellatas, adeundas credimus.* (Tom. 3. de eccles. dogmat. c. 73.) Míis eretnekeknek vallyuk az Collyridiánusokat, kik Bódog Aszszonnak áldoznak vala, úgymond Epiphanius *hæres. 78. & 79.* Mí pedig csak Istennek áldozunk, csak néki éppítünk szentegyházakat, noha a' szenteket Isten-után Patrónusinknak fogadgyuk az egyházaknak, és az ő óltalmok-alá vetett egyházakba őket kiváltképpen tisztellyük és az ő segítségek kérésével áldozunk Istennek, a' mint Damascénus mondgya[4]: *Honoramus sanctos, in eorum nomine templa Deo extruimus, dona offerimus.*

Sok könyörgéseket szoktak elő-hozni az Újítók *ex Psalterio Mariæ: ex Orario: Stellario: Antidotario: Cursu horarum: Conformitatibus & Flosculis s. Francisci,* és töb efféle könyvekből, mellyeket szorgalmatoson elő-keresnek, csakhogy az régi együgyűek

[1] Alan. dial. 3. a c. 21. Canis. l. 5. a c. 14. Vasq. l. 1. d. 5. c. 2.

[2] 20. cont. Faust. c. 21.

[3] Idem l. 10. de Civit. c. 1. & l. 8. c. 26.

[4] 4. de fide c. 16.

imátságába valami gáncsot talállyanak. De ezekre én legelőször azt mondom, a' mit hasonló dologban Sz. Ágoston[1]: *Vobis nondum litigantibus, securius loquebantur. Certe antequam,* úgymond Hierónymus[2], *in Alexandria tanquam dæmonium meridianum Arrius nasceretur, innocentes quidam minus caute locuti sunt, & quæ non possent perversorum hominum calumniam declinare.* Mikor azért annyi Pharisæusok nem valának, kik meg akarnának minket szavunkba kapni, mint most, bátorságosban szóllottak az hívek, de jó értelembe. Ennek-fölötte ha valami éktelen, botránkozó, hamis tudomány vagyon ezekbe az könyvekbe, nem az Anyaszentegyháztúl vagyon, mely megtílt és kárhoztat minden könyvet, valamely efféle dolgokat foglal magába[3]. Efféle aprólék könyveket pedig, úgymint *Orarium, Stellarium &c.* nem csak meg nem erőssített, de megis tíltott az Római Anyaszentegyház[4]. Végezetre azt mondom, hogy ezeket az imátságokat jó értelembe szokták az hívek mondani[5]. Mert minden imátságinknak illyen értelme vagyon: Szent Péter, segítségűl hílak tégedet, nem úgy, mint teremptőt és megváltót. Tudom, hogy magad erődbűl te engemet lelki jókkal fel nem ékesíthetcz; hanem kérlek, könyörgésed-által segítcs, könyörűlly rajtam, ved el bűnömet, vígy az bódogságra, öregbítcsd lelki jómat, juttass kedvébe Istennek: nem tennön erődbűl és hatalmadbúl, hanem könyörgésed-által, bűnből kitérést nyerj Istentűl, az Christus érdeme-által. És bizonyára, ha Szent Pál[6] és Szent János[7] sokszor mondgya, hogy ő üdvözíti az embereket, és hogy az ember megszenteli őmagát, mivelhogy az Isten az Pásztorok munkája-által üdvözíti az embereket: nem látom, miért nem mondhattyuk, hogy az szentek üdvözítcsenek minket, az az könyörgések-által segítcsenek minket az üdvösségre. Mikor Bódog Aszszont, Isten-után, Mindenhatónak nevezték az régiek, csak azt jelentették, hogy könyörgése-által mindent megnyerhet Istentűl. Mikor Reménségünknek híjuk, oly értelembe mondgyuk, mint Dávid: *Homo pacis meæ, in quo sperabam;* mert igen szépen megmagyarázzák az Theológusok: *Cum dicimus, Sperare in alio, illud* in *principium & causam rei speratæ denotat: atque ita, eo sensu, quo possumus iudicare aliquem esse causam rei speratæ, possumus in eo sperare. Non possumus igitur sperare in sanctis, tanquam in causis, per se conferentibus bona spiritualia, sed tanquam in causis impetrantibus*[8].

Hazud pedig Hollósi, mikor azt mondgya, hogy mí Szent Apalint az fog fájók Istenének itíllyük, mert mí egy Istennél többet

[1] L. 1. cont. Julian. c. 2. explicans s. Chrysostomi dicta.
[2] L. 2. cont. Ruf. c. 4.
[3] In indice libr. prohib. Reg. 8.
[4] In præfat, libelli precat. jussu Pii 5. editi.
[5] Canis. l. 5. c. 12. Vasq. 1. 1. d. 7. c. 2.
[6] 1. Tim. 4, 16. Rom. 11, 14. 1. Cor. 9, 22.
[7] 1. Joan. 3, 3.
[8] Cf. d. Thom. 2. 2 q. 17. a. 4.

nem ismérünk. Hanem azt mondgyuk, hogy az Isten az szentek-által sok külömb külömb féle jókat szokott adni az embereknek, a' mint Szent Ágoston bőségesen megmutattya *lib. 22. de Civit. c. 8. 9*[1]. És másutt így szól: *Populus christianus memorias martyrum celebrat, & ad excitandam imitationem, & ut meritis eorum consocietur atque orationibus iuvetur*[2]. *Deus exaudiens martyrum preces, præbet hominibus solatia, & suorum merita martyrum, ubi vult, quando & quomodo vult, maximeque per eorum memorias, mirabili atque ineffabili potestate commendat*[3]. Mivelhogy azért az Isten sok jókat szokott az szentek könyörgése-által cselekedni, igen hihetséges dolog, hogy miképpen az élő szentek-között *divisiones gratiarum sunt*[4], azonképpen az bódogságos szentek-közöttis lehet oly külömbség, hogy eggyiknek könyörgése-által az Isten künnyebben adgyon egy féle áldomást*, hogy-sem más-által. Jóllehet ez nem illeti az hit dólgát, hanem csak *experientiá*ból vött aitatos vélekedés, de oly, melybe semmi Istentelenség nincsen.

[1] Fusius l. 9. Confess. c. 7; Ep. 137; 1. Retract. c. 13.
[2] 20. cont. Faust. c. 21.
[3] Tom. 4. de cura pro mort. c. 15. & 16.
[4] Rom. 12, 6. 1. Cor. 12, 11. Eph. 4, 7.

Ezekből nyilván megtetczik, hogy az Szentek tiszteletibe nincs semmi bálványozás, semmi Szent Irás-ellen való dolog.

Megmutathatnám pedig sok bizonyságokkal, hogy az meghólt Szentek lelkei imátkozzanak érettünk, és hogy míis méltán könyörgünk nékik. De mivelhogy most csak azt akarám megmutatni, hogy ha szinte az Szentek semmit nem könyörgenénekis érettünk, avagy az mi könyörgésünket sem hallanajakis, még-sem vólna semmi bálványozás, vagy az Szent Irás-ellen való dolog ebbe az vallásba:

Mindazáltal ím eszedbe juttatok egynihány bizonyságot csak rövid szóval. Először azért olvassuk az Szent Irásba, hogy Jeremiás halála-után sokat könyörge Jerusálemért[5]. Baruchis azon kéri Istent, hogy most halgassa meg az meghólt Jámborok imátságát[6]. Ezek pedig az Könyvek hogy Canonicusok légyenek, megmutattyák igen nyilván Pistórius *contra Mencerum*, Coccius *1. Thesauri*[7]. Az Apocolypsisbe olvassuk, hogy az Mártyrok kérik Istent, hogy megbüntesse az Anyaszentegyház üldözőit[8]. Aztis mondgya Szent János, hogy az meghólt Szentek drága illatot vínek Isten-eleibe, mely nem egyéb, úgymond, az Szentek imátságánál[9]. Az Angyalokrulis nem csak azt olvassuk, hogy imátkoznak érettünk *Zach. 1. v. 12.*, de aztis, hogy az mi imátságinkat Isten-eleibe viszik *Tobiæ 12. v. 12. Apoc. 8. v. 3.* Nem azért mondatnak pedig Isten

[5] 2. Mach. 15, 14.
[6] Bar. 3, 4.
[7] Bellarm., alii.
[8] Apoc. 6, 10.
[9] Apoc. 5, 8.

* Áldást.

eleibe vinni az mi könyörgésünket, mintha Isten ezeket annélkűl
nem látná: hanem azért, hogy őkis az mi könyörgésünk-mellett
imátkoznak. És bizonyára, ha az kárhozott Gazdag könyörge az
[1] Luc. 16, 24. ő élő attyafiaiért[1]: nem látom, miért nem könyöröghetnek az meg-
dicsőűlt Szentekis. Holott nyilván taníttyák sokan az régi Szent
Atyák-közzűl, hogy ez nem példa beszéd, hanem igaz história
vólt; mert az példa beszédekbe nem szokás neveken nevezni az
embereket, mint itt Lázárt és Ábráhámot Urunk megnevezi.
[2] Apoc. 3, 21. Ennek-fölötte Christus Urunk nem csak azt igíré[2], hogy a' ki hóltig
[3] Apoc. 2, 27. megmarad vélle, az ő székibe ülteti, de aztis[3]: *Dabo ei potestatem
super gentes, reget eas in virga ferrea & tanquam vas figuli con-
fringet, sicut & ego accepi a Patre meo;* hatalmok vagyon tehát,
Isten-után, az Szenteknekis az országokon, azokat bírják az Isten
[4] Mat. 24, 47. engedelméből, és, a' mint Urunk mondgya[4]: *Super omnia bona
constituet eos.*

Végezetre az régi Patriárchák segítségül hívák és tisztelék az
[5] Gen. 48, 16. Angyalokat: *Angelus benedicat*[5]. *Gratia & pax a Deo & a septem
[6] Apoc. 1, 4. spiritibus*[6]. Jákóbis azon kéré az Angyalt, mellyel küzdék (mert
[7] Gen. 32, 26. ezt Angyalnak nevezi *Oseás 12. v. 4),* hogy megáldgya őtet[7].
Jóbnális olvassuk, hogy az Isten meghalgattya az Angyal imát-
[8] Job 33, 23. ságát az emberekért[8]. Azis Angyal vala, a' ki Moysesnek az Isten
[9] Gal. 3, 19. Act. 7, 38. & 53. képébe adá az Törvént, úgymond Szent Pál[9], mégis gyakran
imádá őtet Moyses és könyörge néki. Ha azért kérhettyük az
Angyalokat, hogy segítcsenek, és ők imátkozhatnakis értünk: mi
az oka, hogy az Szenteket nem kérhettyük? Talám ők meghóltak?
De nyilván *Visi sunt oculis insipientium mori, illi autem sunt in
[10] Sap. 3, 1. pace*[10]. *Non est Deus mortuorum, sed vivorum*[11]. Bizonyára az ő
[11] Marc. 12, 27. lelkek szinte ollyan élő, mint az Angyal, őkis dicsírik az Istent,
mint sok helyen olvassuk az Szent János Látásába: és ha mí
testi száj mozgatásnélkülis imátkozhatunk szűnkbe, miért nem imát-
[12] Ita Hier. Ep. 52. cont. Vigilant. c. 2. in fine. kozhatnak az Lelkek?[12] Talám élnek, de nem érthetik ők az mi
könyörgésünket? De miért szinte úgy nem érthetik, mint az Angyal?
Nem jelenthetié meg Isten őnékikis? Hogyhogy tudá Ábrahám az
Gazdagnak kívánságát? Hogy tudák az Martyrok lelkei, hogy még
[13] Apoc. 6, 10. Isten boszszút nem állott vala az ő üldözőjökön?[13] Hogy tudák
az régi Proféták az jövendő és titkos dólgokat? Avagy talám
tudgyák nyavalyánkat, de nem akarnak értünk könyörgeni? De ez
[14] Gal. 4, 26. hogy lehetséges dolog? Nem de nem Anyánké nékünk az bódogok
[15] Eph. 2, 19. gyölekőzeti?[14] Nem polgár társainké őkis?[15] Nem azon egy fő tagjai

vagyunké?[1] Hogy lehet tehát, úgymond Szent Pál *Rom. 12. v. 5.*[•] Eph. 4, 15.
1. Cor. 12. v. 12. hogy az tagok egy-mást ne segíllyék? Ha ez Coloss. 1, 18.
világon való hívek imátkoznak egy-másért, és hasznosonnis, mi az oka, hogy az megdücsőűlt Szentek nem imátkoznak? úgymond igen szépen Hieronymus *Epist. 53. adversus Vigilantium cap. 3.* Noha azért az Szent Irásba illyen igíkkel: Könyörögj az Szenteknek, nincs megparancsolva, hogy az Szenteket segítségűl híjuk; mert ez ugyan nemis szükséges, holott sok töb dolgokis vannak, kikrűl illyen parancsolat nincsen: mindazáltal ezekből megtetczik, hogy az Szenteknek való imátság az Szent Irás-szerént-való dolog, és nem ellenkezik azzal. Sőt miképpen meg vagyon parancsolva, hogy ne a' szombatot, hanem az vasárnapot illyük, amaz parancsolatban, hogy halgassuk az Anyaszentegyház tanítását: ugyan azon parancsolatba vagyon az Szenteknek való imátságis megparancsolva. Mert eleitül-fogva minnyáján, az Anyaszentegyház Pásztori és tagjai szokása-szerént, könyörgöttek az hívek az Szenteknek.

Szent Ágoston, a' kit emleget Magyarinus, semmit mi-ellenünk nem tanít, hanem *10. Confess. cap. 42.* csak azt mondgya, hogy az Szentek nem oly Közbe-járok, mint Christus. *Libro de Spiritu & Anima c. 19.* egy szót sem szól ez dologrúl, hanem *cap. 29.* azt mondgya, hogy az Szentek nem láttyák és hallyák, őmagok erejéből, ez földiek szükségét: *Spiritu Dei revelante cognoscere possunt*, úgymond, *quæ hic aguntur.*

Hogy az Képek tiszteletibe nincs semmi bálványozás.

Az ti káromlástoknak dandárát, mellyet te mint egy martalékot* elől helyheztetel, én utólra tartottam, hogy az te nyargalóidnak erőtlen kópjáit elrontván, könnyebben diadalmat vehessek az derék erődönnis.

Hogy pedig eszedbe végyed, mely Istentelenűl hísz minket bálványozóknak, megmagyarázom, mit vallyunk mí az Képek-felől; mert te, *Asinus ad lyram,* ezt nem értetted soha és talám mostis az tökbe bottal sem verhetem.

Először azért, vallyuk, hogy az Kép és az Bálvány az Szent Irásba fölötte igen külömböznek, noha talám az Pogány bőlcsek ezek-

* Előcsapatot.

között külömbséget nem töttek [1]. Mert az Irásba Christus Urunk az ő Attyának képének neveztetik *Sap. 7. v. 26. Coloss. 1. v. 15. Hebr. 1. v. 3;* de azért őtet bálvánnak nem nevezhettyük. Azonképpen az Isten templomábais bálványokat nem vala szabad tartani, de azért szabad vala képekkel azt felékesíteni [2]. Sőt az Lutheristák házábais sok képeket láttam (mert ők sem tartyák az Török törvént, melybe semmi képet nem szabad tartani), mellyeket nem alítom hogy bálványoknak itíllyenek, kiváltképpen ha Bódog Aszszony képe leend, illyen titulussal: *Patrona Vngariæ.*

Az Bálvány azért nem egyéb, hanem oly teremptett állat Képe, mellyet Isten-gyanánt imádnak az emberek [3]: és azért mondgya Szent Ágoston és Tertulliánus: *Idolum est falsi Dei simulacrum* [4]. Szent Pális 1. Cor. 8. v. 4: *Idolum nihil est,* az az oly dolgot jegyez, mely tellyességgel semmi, a' mint Origenes *hom. 8. in Exod.* Theodorétus *q. 38. in Exodum* magyarázzák.

Másodszor, azt mondgyuk, hogy az Keresztyéneknek szabad nem csak házoknál, de a' szentegyházakbais képeket tartani: és nem csak az Christus Urunk és az Szentekét, de Angyalok és az Szent háromság képétis. Az mely aszszonyi-állatot kigyógíta Urunk az vérből, az mi Üdvözítőnk képét rézből önteté ki, mely-alatt egy fű nő vala; ez, mihelt az réz kép ruhája szélit éri vala, mindgyárt oly erőt vészen vala, hogy akár-mely vér betegségbőlis kigyógíttya vala az embereket. Ezt pedig az képet Juliánus Apostata rontá el, és az önnön képét állatá helyére, mellyet, úgymond Nicéforus és Theófylactus, az meny kő levere mindgyárt [5]. Abagarusnakis Christus Urunk ő maga küldé az ő képét [6], mely kép-által oly csudát cseleküék az Isten, hogy mikor Edessát Cosroës Király megszállotta vólna és ímmár fával megis töltötte vólna az árkokat: az Keresztyének ezt az képet az fokra vívék, és csudálatosképpen mindgyárt meggyúlada s megége az váras-ellen csinált töltés [7]. Evágrius *lib. 5. c. 18.* aztis írja, hogy Anatólius-előtt elfordúla az Bódog aszszony képe, mikor ez-előtt imádkoznejek. Nicéforus pedig azt írja, hogy Szent Lukács őmaga kezével az Christus, az Bódog aszszony és az Apostolok képét leírá, mellyeket, úgymond, nagy böcsűlletbe tartottak az hívek [8]. Emlekezik az Szent Péter és Szent Pál képeirűl Szent Ágostonis *Tom. 4. lib. 1. de consens. Evang. c. 10; lib. 22. cont. Faust. c. 73.*

Hogy pedig az szentegyházakba böcsűlletesen tartották légyen az hívek ezeket az képeket, bizonyságink ugyan ezen Szent Ágos-

[1] Vasq. lib. 2. disp. 1. c. 3.

[2] Exod. 25, 18. Num. 21, 8. 3. Reg. 6, 23. 29. 32. 35. 3. Reg. 7, 29. 35. 36. 2 Paral. 3, 7 & 11.

[3] Aug. 20. cont. Faust. c. 5.

[4] Aug. l. 7. quaest. Vet. Test. q. 41. Tertull. de idol. c. 4. n. 16.

[5] Ita Euseb. l. 7. c. 14. Sozom. l. 5. c. 20. Niceph. l. 6. c. 15. & l. 10. c. 30. Damasc. orat. 3. de imag. Theophyl. in c. 9. Matth. 7. Synod. act. 4.

[6] Damasc. 4. de fide c. 17. Evagr. l. 4. c. 26. Niceph. l. 2. c. 7. Theophanes l. 17. Miscell. 7. Synod. Act. 5. Baron. an 31.

[7] Evagr. l. c. Niceph. l. 17. c. 16.

[8] Niceph. l. 2. c. 43; l. 6. c. 16; l. 14. c. 2; l. 15. c. 14.

ton az elő-hozott helyeken, Paulinus *Epist. 12. et in Natalem S. Felicis,* Basilius *in Epist. quæ habetur 7. Synod. Act. 2.* Sozoménus pedig *lib. 5. c. 20.* és Nicéforus *lib. 10. c. 30.* azt írják, hogy mikor amaz vérből kigyógúlt aszszonytúl csinált képet elrontotta vólna Juliánus, az Keresztyének, öszve-szedegetvén, böcsűlletes helyre, az egyházba tövék. Constantínus Császáris az ő-tőlle csinált egyházakat sok képekkel felékesíté, a' mint Nazianzénus, Basilius, Nyssénus, Chrysostomus és többennis megmondgyák [1]. Pulchériais, úgymond Nicéforus *lib. 15. c. 14,* az ő-tőlle csinált egyházat az Szent Lukácstúl íratott Bódog Aszszony képével felékesíté. Tertulliánusis *lib. de pudicitia c. 7. n. 51. & c. 10. n. 84.* nyilván mondgya, hogy az kelyheken az mi Urunkat Pásztor képibe szokták vala leírni. Szent Gergely Pápais lib. 9. ep. 9: *Placuit vetustati, ut in locis venerabilibus sacræ imagines pingerentur* [2]. Az hetedik generális szent Gyöleközetbeis, minek-utánna megmutatták vólna az Szent Atyák, hogy az Képek tiszteleti Apostoli traditio vólna, az Gyöleközet végén így szólnak: *Hæc est fides Apostolorum, hæc est fides Patrum. Nos antiquæ legislationi insistimus, nos decreta Patrum custodimus.*

Az Angyaloknak és az Istennek mivelhogy nincs külső ábrázattyuk, mellyet az képek jelentnek, lehetetlen, hogy őket úgy megírják az emberek, mint magokba vannak. Annak-okáért nem szabad ezeknek oly képét csinálni, mely-felől azt itílnöjök, hogy szinte ollyan vólna, mint az Isten vagy az Angyal, mint az Szent Irás nyilván mondgya. *Non debemus æstimare, lapidi aut sculpturæ artis & cogitationis hominis Divinum esse simile,* úgymond Szent Pál [3]. Az Szent Doctorokis ezen értelembe szokták mondani, hogy nem szabad az Istennek képét csinálni, úgy mint Szent Ágoston *lib. 6. de Civit. c. 10,* Damascenus *4. de fide c. 17,* Clemens *6. Strom.,* D. Thomas *3. p. q. 25. art. 3. ad 1. &c* [4].

Mindazáltal, mivelhogy az Angyal emberi ábrázatba szokott megjelenni és őtet Moyses és Salamonis efféle ábrázatba írák le, míis szinte úgy leírhattyuk. Az Istentis pedig ollyan ábrázatban írhattyuk, minéműbe őtet, avagy az Angyalt ő képibe, látta Micheás, Dániel, Isaiás &c [5]. A' Szent Lelket pedig ollyan ábrázatba írhattyuk, minéműbe megjelenék az Christus keresztelésekor. És bizonyára, miképpen az Írás, szólván az Istenrűl és az Angyalokrúl, kezet, szemet, lábat &c. említ, noha illyen tagok nincsenek az Istenbe, a' végre, hogy efféle testi tagok-által az Istennek külömb külömb

[1] Apud. Vasq. l. 2. d. 5. c. 1.

[2] Plura de his Bozzius t. 2. de signis Eccl. f. 296. & 315. Pamel. in Apolog. Tertull. c. 12. n. 184.

[3] Act. 17, 29. Isai. 40, 18. & c. 46, 5.

[4] Vasq. l. 2. d. 3. c. 4.

[5] 3 Reg. 22, 19. Dan. 7, 13. Isai. 6, 1.

cselekedetre való ereje és hatalma előnkbe adassék: nem látom, mi oka lehetne, miért nem vólna szabad az képek-általis ugyan ezen tulajdonságit Istennek az hívek eleibe anni; holott mind egy, akár szóval, akár festékkel adgyák ezeket az hívek eleibe. Szent Dienes ugyan ezent mondgya az Angyalok képérűl és okátis adgya, miért írják az Angyalokat ifiú ábrázatba, szárnyason &c. [1]. Erőssen megparancsollya pedig az Tridentomi Conciliom (ki akarván minden botránkozásnak okát gyomlálni): *Doceatur populus, non propterea divinitatem figurari, quasi corporeis oculis conspici, vel coloribus aut figuris exprimi possit* [2].

Ezek-ellen Tí csak ezt mondgyátok: Először, megtíltya az Isten, hogy faragott képet ne csinállyunk[3]. És annak-okáért nem csak az régi Királyok az Ó Testamentomban *4. Reg. 18. v. 4. & cap. 23. v. 4. 2. Paral. 31. v. 4.*, de az Új Testamentombannis Epifánius elrontá az képeket[4]. Az ötödik Custanczinápolyi [81], az Frankforti, és az Elibertinum [82] Conciliomis megtíltá az képeket.

De ezekre igen künyű az felelet. *Similitudinem vetans fieri,* úgymond Tertullianus[5], *ostendit & causam, idololatriæ scilicet substantiam cohibens; subjicit enim: Non adorabis ea. Serpentis autem ænei effigies postea non ad idololatriæ titulum pertinebat, sic & Cherubin & Seraphin aurea &c.* Annak-okáért nem azt tíltá Isten, hogy tellyességgel semmi képet ne csinállyanak az emberek, mivelhogy ő magais annak-utánna képeket csináltata *Exod. 25. v. 18. cap. 37. v. 7. Num. 21. v. 8.* Sőt Szent Lelket ada Beséleelnek *Exod. 31. v. 3.*, hogy efféle munkákat meg tudna csinálni. Az Salamon templomábais, azt akará, hogy sok képek lennének[6], mint ez-előtt megmondám. És bizonyára, ha egy általlyába minden képeket és hasonlatosságokat megtíltott az Isten, mi az oka, hogy az Lutheristák el nem hánnyák az arany forintokat, mellyeken az Bódog Aszszony képe vagyon? Miért írattyák le őkis az Hunnius és töb koszos Luther Prædikátorok képét, és azt tisztességbe tartyák? Az Isten azért csak azt tíltya, hogy oly képeket ne csinállyunk, mellyeket Isten-gyanánt imádgyunk, mint az Pogányok, kik *Omnia idola deos æstimarunt*[7]; avagy az mellyekbe valamely teremptett állatnak Isteni tisztelet adassék, az az (mint az Írás nyilván megmagyarázza *Levit. 26. v. 1. & cap. 19. v. 4.)* Bálvánt ne csinállyunk.

Nem vólt szabad azért az Sidóknak oly képet csinálni és tartani, mellyet Isten-gyanánt tiszteltek az Pogányok, avagy a' melybe teremptett állatnak Isteni tisztelet adatott. És annak-okáért

[1] Dionys. de coel. hierarch. c. 15.
[2] Sess. 25. cap. 2.
[3] Exod. 20, 4. Deut. 17, 15.
[4] Epiph. ep. ad Joan. Hieros.
[5] L. cont. Marc. c. 22. n. 139. & l. 3. c. 18. n. 135; l. de idol. c. 5. n. 22.
[6] 3 Reg. 6, 23. &c. cap. 7, 29. &c.
[7] Sap. 15, 15.

sokszor inkáb akartak meghalni, hogy-sem az Római Császárok képét bévinni Hierusalembe, mivelhogy az Római Császárokat Isteneknek tartották az Pogányok, kikrűl mondgya az Poëtà:

Hoc jubet Dominusque Deusque noster.

Az régi szent Királyok elronták az bálványokat, sőt az Isten parancsolattyából csinált Kígyótis, mivelhogy az bálványozásra hajlandó Sidó népnek botránkozására vala[1]. Az Epifánius cselekedetire azt mondgyák sokan, hogy ezt az kép elszaggatásárúl-való históriát valamely Eretnek ember írá az Epifánius levelébe[2]. De az nyilván való dolog, hogy ez az kép, mellyet Epifánius elronta, nem Christus avagy valamely szent ember képe vala, hanem valami szentegyházhoz nem illendő ábrázat; mert ő maga Epifánius így ír abba az levélbe: *Habens imaginem quasi Christi, vel sancti alicujus, non enim memini, cujus imago fuerit,* és azt veti-utánna, hogy ő az elrontott kép helyébe mást igíre, tudni illik ollyat, mely az szentegyházhoz illenejek. Mert ugyanis erőssen meg vagyon tíltva az Anyaszentegyháztúl, hogy az szentegyházakba valami éktelen és dísztelen képek ne állyanak[3].

Az ötödik Custanczinápolyi Gyölekezetet Leo Pápa *Ep. 9. c. 22.* átkozott, eretnek gyölekezetnek híja, mellyet az második Nicænum Conciliomis kárhoztata[4], mivelhogy nem közönséges gyölekötzet vólt, hanem az Íconoclasták Sinattya. Hozzátok-elő az Carolus Magnus Könyvétis [83] mí-ellenünk, mellyet 1549. esztendőben nyomtatátok, de bőségesen megmutattyák az Cathólicus Doctorok[5], hogy ez nem Carolus Magnus írása, hanem valamely eretnek ember találmánya.

Az Elibertinum Concilium nem közönséges gyöleközet vólt, hanem csak tizen kilencz Püspök gyöleközeti. És annak-okáért némellyek azt mondgyák, hogy ezis egy párázon futott az Custanczinápolyi Gyöleközettel[6]; jóllehet Alánus [84] *Dialog 5. c. 16.* Bozzius *Tom. 2. de signis Eccles fol. 319.* Vasquez [85] *lib. 2. d. 5. c. 2.* külömben felelnek az Elibertinum Concilium végezésére. De ha szinte akkor az újonnan megtért Keresztyének botránkozásának eltávoztatásáért, tellyességgel megtíltották vólnais Hispániába az képeket, miképpen az Apostolok megtílták az véres állatok ételét, ugyan nem következnejek ebből, hogy most sem vólna szabad képeket tartani.

Az Francoforti gyöleközet-felől nyilván olvassuk Platinába,

[1] Soar. 3. p. tom. 1. d. 54. sect. 1.
[2] Vasq. lib. 2. d. 5. c. 3.
[3] Trid. Sess. 25. initio.
[4] 7. Synod. Act. 6.
[5] Alan. dial. 4. c. 19. Soar. 3. p. t. 1. d. 54. sect. 3. Vasq. l. 2. d. 6. c. 6.
[6] Canus 5. de locis c. 4.

Aemiliusba, Sabellicusba, Blondusba[86] és az Senonensis gyöleközetbe[87], hogy nem az képeket, hanem az képek rontóit kárhoztatá és amaz Iconoclasták Custanczinápolyi Sinattyát, mellyet Copronymus Császár az képek-ellen győtött vala. Mert Amoinus *in Annal. Francor. a. 794.*, Urspergensis *in Chron. a. 793.*, Regino *a. 794.*, Ado *a. 792.* [88] és az Carolus Magnus nevével írt Könyünek præfatiójais[1], minek-utánna azt mondták vólna, hogy ez az gyöleközet kárhoztatá az képekrűl-való gyöleközetet, Amoinus, Urspergensis és az Carolus nevével írt Könyü ezt az kárhoztatott gyöleközetet Custanczinápolyi gyöleközetnek nevezik: kiből nyilván megtetczik, hogy nem az második Nicænum Conciliumot kárhoztaták Francfortba. Tudom, hogy némely Históricusok azt itílték, hogy Francofurtba az második Nicænum Concilium kárhoztatott, noha bizony abba semmi sincsen, a' mint bőségesen megmutattya Gabr. Vasquez *lib. 2. de Adorat. disp. 7. c. 6.*[89]

[1] Vide Alanum dial. 4. c. 18.

Harmadszor, az Képek tiszteleti-felől mit vallott légyen eleitűlfogva az Anyaszentegyház, előnkben adatik amaz két régi versekbe, mellyeket az 7. generális Gyöleközetbe szerzének:

Nam Deus est, quod imago docet, sed non Deus ipsa,
Hanc videas, sed mente colas, quod cernis in ipsa.

Az Tridentinum Concilium pedig így tanít[2]: *Imaginibus debitus honor & veneratio impertienda, non quod credatur inesse aliqua in iis divinitas vel virtus, propter quam sint colendæ, vel quod ab eis sit aliquid petendum: sed quoniam honos, qui eis exhibetur, refertur ad prototypa, ita ut per imagines, quas osculamur et coram quibus caput aperimus et procumbimus, Christum adoremus et sanctos, quorum illæ similitudinem gerunt, veneremur.* Szent Gergely Pápais[3]: *Aliud est picturam adorare, aliud per picturæ historiam, quid sit adorandum, discere. Nam quod legentibus scriptura, hoc idiotis pictura præstat cernentibus.* És másutt[4]: *Nos quidem, non quasi ante divinitatem, coram imagine prosternimur; sed illum adoramus, quem per imaginem aut natum aut passum recordamur.* És azért mondgya másutt[5], hogy ha tudatlanságból az kösség valamit vétkeznejek az képek tiszteletibe, nem az képeket kel elrontani, hanem az tudatlan kösséget tanítani.

[2] Sess. 25. Idem Damasc. 4. de fide c. 17. Aug. l. 3. de doctr. christ. c. 9. & latius t. 9. l. 2. de visit. infirm. c. 3.

[3] L. 9. Indict. 4. ep. 9; Idem l. 7. ep. 109.

[4] Lib. 7. ep. 53. in fine.

[5] Lib. 9. ep. 9.

Mí azért az képekbe semmi hatalmat és méltóságot nem ismérünk, sem azokat nem imádgyuk őmagokért: hanem az képekbe és azok-által az Istent és az Szenteket tisztellyük, ő-hozzájok

illendő tisztelettel és böcsűllettel. Annak-okáért az Szent Atyákis gyakran mondgyák, hogy az képeket őmagokért nem kel imádni[1]; sőt Szent Ágoston *hæres 7.*, Irenæus *lib. 1. c. 24.*, Epifánius *hæres. 27.*, méltán Eretneknek híja Carpócratest, ki az Christus, Pláto és Aristoteles képét pogány módon egy-aránt imátta. Az hetedik közönséges Gyöleközetis ezent taníttya[2], kirűl igen szépen így ír Vasquez[3]: *Quoties Patres dicunt imaginibus non tribui latriam, intelligendum est de intimo affectu servitutis & submissionis, hic enim non potest respicere imagines secundum se. Cum enim adoratio sit significatio internæ submissionis erga alterum, solum ordinari potest in excellentiam, quæ iudicatur superior adorante. Imagines autem (utpote res inanimes) excellentiam in se nullam habent, sed tota illarum excellentia est exemplar ipsum. Imaginibus ergo exhibemus notam affectus submissi, sed spiritu totum hoc in exemplar per imagines dirigimus, quod nisi respiceret affectus submissionis, signum imagini exhibitum stultum esset aut superstitiosum, cum in se nullam habeat excellentiam.* Mi azért az Christus képibe Christust, az szentek képibe az szenteket tisztellyük, és annak-okáért Latriával (az az oly tisztelettel, mellyel Isteni méltóságot jelentünk) tisztellyük Christust az ő képe-által: Duliával a' szenteket.

[1] Aug. de morib. Eccl. c. 34. Greg. l. 9. ep. 9.

[2] In confess. fidei.

[3] Gabr. Vasq. l. 2. disp. 6. c. 5. & disp. 8. c. 15.

Mikor pedig némellyek az Catholius Doctorok-közzűl azt mondgyák[4], hogy az képeket szinte ollyan tisztelettel és imádással tisztelhettyük, mint azt, a' mit jelent (noha sokan közzűllök ezt nem akarják mondani): mint kellyen ezt érteni, így magyarázzák meg ő magok: *Adoratio latriæ significatio quædam est divinæ excellentiæ, orta ab interno judicio de excellentia alterius. Cum igitur quæstio est: an imago Christi adoretur latriâ, duo possunt inquiri. Primum est: In quonam judicetur esse excellentia, cui & ob quam signa externa submissionis exhibemus, quibusque significamus nostram submissionem. Alterum est: Circa quid versetur immediate & coram quo, vel per quod medium, exhibeatur actus ille externus, quo excellentiam Dei significamus. Certum igitur est, solam Dei, per imaginem repræsentati, & non ipsius imaginis excellentiam significari actibus, submissionis indicibus: & honore illo divinitatem non imaginis, sed prototypi indicari. Atque ideo recte 7. Synodus definit: Imagines non debere latria adorari, qua scilicet significetur illarum divinitas, cum id mera idololatria esset. Nihilominus quia signa externi cultus, ut oscula, attactus &c. quibus non imaginis, sed prototypi excellentiam significamus, versantur etiam circa imagines, per quas Christum*

[4] Ut Durandus, Castro, Catherin. &c. apud Vasq. l. 2. d. 8. c. 1.

honoramus, iccirco dicuntur quodammodo Imagines adorari eâdem adoratione, qua prototypa. Cum igitur Ecclesia canit: O crux ave spes unica, Auge piis justitiam &c., per metonymiam continens crux, pro Christo contento sumitur, alias enim, ex Tridentini Concilii decreto, nullam lignis inesse vim, fatetur Ecclesia[1].

Hogy pedig szabad légyen az teremptett ábrázatba imádni az Istent, igen nyilván megtetczik az Szent Irásból. Mert legelőször, az Isten megparancsolá régenten, hogy az ő lábainak sámolyát, az az (mint nem régen megmutatám az Szent Irásból) amaz szekrént, melybe az Törvény vala, imádnajak[2]. Ha azért a' szekrént, mely az Istent jelenti vala, bálvány imádásnélkül imádhatták az hívek: míis ugyan azon okon bálványozásnélkül tisztelhettyük az képeket. Ennek-fölötte, a' ki az Istennek szentegyházán esküszik, vagy az égen, az egyházba és égbe lakozó Istenre esküszik, úgymond Christus Urunk[3]; kiből nyilván megtetczik, hogy miképpen az teremptett állatra való esküés az Istenre háromlik, mely ebbe az teremptett állatba lakik: azonképpen az képekbe való tiszteletis az Isten tiszteletire fordúl. Továbbá, mikor az Prófétáknak az Szent Isten avagy az Angyal megjelenik vala emberi ábrázatba[4]: imádák őtet az Próféták, mint nem régen megmutatám. Mikor azért az külső, látható ábrázatba és képbe imádák az Istent, nyilva nem valának bálványozók az Próféták, mert az külső elementomból csinált ábrázat-által az Istent imádgyák vala. Míis mikor az Istenrűl gondolkodunk, vagy akarjuk vagy nem, az mi gondolatunkba valami ábrázatot kel faragnunk, mert *Intelligentem necesse est phantasmata speculari*[5], és ezt az Istent imádgyuk, melyrűl efféle ábrázatot gondoltunk, noha jól tudgyuk Szent Pálból, hogy nem hasonló az Isten az mi gondolatunkhoz[6]. Mindazáltal nem vagyunk bálványozók ez okon; szinte úgy tehát bálvány imádásnélkül imádhattyuk az külső ábrázatbais az Istent.

Végezetre, az kik Christus Urunkat ez földön jártába imádgyák vala, az ő ruháját illetik vala, leborúlván[7]: noha őtet az külső, látható szín-alatt imádgyák vala, ugyan nem valának bálványozók, mert lelki szemekkel az Istent nézik vala. Szinte úgy tehát mí sem lészünk bálványozók, ha szinte az teremptett állatba imádgyukis az Istent. Miképpen azért Eszter megcsókolván az Király veszszejét[8], nem az veszszőnek, hanem az Királynak tőn tisztességet; miképpen térdet hajtunk az *Jesus* említésére[9] és süveget vetünk, mindazáltal senki ezért bálványozónak nem itíltetik, holott nem az zengő

[1] Vasq. l. 2. d. 9. c. 3.
[2] Psal. 98, 5.
[3] Mat. 23, 22. & c. 5, 34.
[4] Isai. 6, 1. Dan. 7. 13. 3. Reg. 22, 19.
[5] Arist. 3. de Anima, text. 30. 39.
[6] Act. 17, 29.
[7] Matth. 9, 20; 14, 36. Luc. 8, 44.
[8] Esth. 5, 2.
[9] Phil. 2, 10.

bötűknek, hanem annak hajtunk térdet, a' kit jegyez az szó: azonképpen míis nem az fának, hanem az mely Istent jegyez, annak tulajdonítunk Isteni tiszteletet.

De ha nem őmagokat tiszteli tek az képeket, úgymond Calvinus, mi az oka tehát, hogy némely képeket nagyob aitatossággal tartotok és tiszteltek? Nem egyéb az oka, jó Uram, hanem hogy bizonyos próbákból megismérték az hívek, hogy az Úr Isten, némely helyeken, némely képek és egyházak-által való tiszteletit nagyob ajándékokkal szokta meglátogatni, hogy így felindítcsa az embereket ez ő szent neve dicsíretire. Hogy pedíg némely helyeken az képek-által sok csudát cselekedgyék Isten, ez-előtt megmondám és bővebben megmutattya Damascénus *Orat. 1. &. 3. de Imagin.*, 7. Synodus *Act. 4. in fine epistolæ Germani Patriarchæ,* Athanásius *libro de passione Imaginis Christi, citato etiam a 7. Syn. act. 4.*, Zonaras *in Michaële Balbo de Sabacio,* Regino *in Chron. anno 84.*, Canísius *lib. 5. de B. Virg. c. 22.* És ugyan ez az oka, hogy az hívek némely Szentek Teteméhez zarándokul mennek. Mert az Isten csudatételek-által megjelentette, hogy kedves ő-előtte az illyen helyeken való könyörgés, miképpen szava-által megjelentette az Sidóknak, hogy kedves vólna ő-előtte az Hierusalembéli templomba való imátság. Menyi csudák löttenek pedig az Szentek Teteménél, megláthatod az régi Szent Atyákba, ha nem restelled.

Annak-okáért heába mesterkettek azon, hogy az szentek teteme tiszteletit elhagyassátok; mert jól tudgyuk, hogy még régentennis böcsűlletbe vóltak az szentek tetemi[1]. És annak-okáért az József tetemit elvívék az Israel fiai Egyiptombúl[2], és az mint mondgya az Bőlcs: *Ossa ipsius post mortem prophetaverunt*[3]. Az Eliseus teteme halottat támaszta[4], avagy a' mint az Bőlcs mondgya: *Mortuum corpus ejus prophetavit*[5]. Megtisztelé Josiásis *4. Reg. 23. v. 18.* az Proféták csontyát. Az Szent Péter árnyéka *Act. 5. v. 15.*, az Szent Pál térd-kötője *Act. 19. v. 12.* által csudákat cselekvék az Isten. Az Christus koporsójárúlis nyilván olvassuk, hogy dücsősséges lészen[6].

De Ti ezek-ellen igen szép bizonyságokat támasztotok: Elrejté az Isten az Moyses tetemét[7]. Urunkis megfeddé az Sidókat, hogy az Proféták koporsóit megéppíték[8]. És végre Szent Hierónymusis együgyű tudatlanságnak nevezi az nappali gyertya gyútásokat az Mártyrok teteminél[9].

[1] Aug. 22. de Civit. c. 8. & seq. Ambr. ep. 85. Turonensis &c.
[2] Exod. 13, 19.
[3] Eccli. 49, 18.
[4] 4. Reg. 13, 21.
[5] Eccli. 48, 14.
[6] Isai 11, 10. Rom. 15, 12.
[7] Deut. 34, 6.
[8] Luc. 11, 47.
[9] Hier. ep. 53. c. 3.

Kellemés bizonyságok. Miért rejtette légyen el Isten az Moyses testét, mikor az Istennek titkos Tanácsa* lészesz, megértheted. A' bizony dolog, hogy az bálványozásra hajlandó Sidóknak azis hasznokra vólt; de innét nem látom mint sutúlod ki**, hogy nem szabad az szentek tetemét böcsűlni. Az Sidókat miért kárhoztattya Christus Urunk, ő maga megmagyarázza Szent Máténál[1], holott meg akarván mutatni, hogy ők kép mutatók vólnának, azt mondá, hogy az Törvénnek némely apró czikkelit szorgalmatoson megtartyák, az köményből és mentából tizedet adnak, de a' mellett elhalgattyák az derék dolgokat. Végre arra jő, hogy ők azt mondgyák, hogy meg nem őlték vólna az Profétákat, noha ez-alatt (bé akarván tőlteni az ő attyok mértékét) az Profétáknak Urát halálra keresik vala. És azért mondgya Szent Lukácsnál, hogy őkis az ő attyok cselekedetibe részesek, mivelhogy noha ők böcsűllik vala az megöletett Profétákat, mindazáltal az ő szívökbe az Profétdk Urának halálát forallyák vala, kép mutatók lévén.

Szent Hierónymust, csudálom hogy említitek. Hald kérlek, mint mond ő abba az levélbe[2]. Minek-utánna az Vigilantius könyvéből amaz eretnek kérdést elő hozta vólna: *Quid pulverem linteamine circumdatum adorando oscularis? Ritum gentium videmus sub prætextu Religionis introductum in Ecclesias, sole lucente moles cereorum accendi, pulvisculum nescio quod, in modico vasculo, pretioso linteamine circumdatum, osculantes adorare;* erre megfelelvén, az töb szók-között így ír: *Ergo sacrilegus fuit Constantinus, qui reliquias, ad quas dæmones rugiunt, transtulit Constantinopolim? Omnes Episcopi non solum sacrilegi, sed et fatui judicandi, qui cineres dissolutos in serico & vase aureo portaverunt? Stulti omnium Ecclesiarum populi, qui occurrerunt sanctis reliquiis? Male facit Romanus Episcopus, qui super mortuorum Petri & Pauli, secundum nos, ossa veneranda, secundum te, vilem pulvisculum, offert Domino sacrificia, & tumulos eorum Christi arbitratur altaria?* És ismét: *Quia colebamus idola, nunc Deum colere non debemus, ne simili eum videamur cum idolis honore venerari? Illud fiebat idolis, ideo detestandum, hoc martyribus, iccirco recipiendum. Nam et absque martyrum reliquiis, per totas orientis Ecclesias, quando legendum est Evangelium, accenduntur luminaria, jam sole rutilante, non utique ad fugandas, tenebras, sed ad signum lætitiæ &c.* És minek-utánna sok szóval megmondta vólna, menyi csudákat tégyen Isten az Szentek Tete-

[1] Mat. 23, 29.

[2] Hier. ep. 53. *Agnoscitis verba vestra Lutherani?*

* Tanácsosa. — ** Sajtolod vagy satulod ki.

ménél, végre amaz Istentelen fogástis, mellyel az Pogányok meg akarják vala erőtleníteni az csuda tételeket, meghánnya: *Ad sepulchra martyrum non vere clamare dæmones, sed sua simulare tormenta.* De ezekről mászszor bővebben szóllyunk.

HATODIK RÉSZE.

Hogy az Országban való veszedelmeknek nem Mí vagyunk okai, hanem az Lutheristák.

Mondám ez-előttis, hogy nékünk szinte úgy vagyon dolgunk ti-vélletek, mint Christus Urunknak az Sidókkal: vagy sírunk, vagy nevetünk, veszély. *Cantavimus vobis, & noluistis saltare, ploravimus, & non estis lamentati*[1]. Vithakérus abból akarja megmutatni az mi gyöleközetünknek hamis vóltát, hogy megáldatott mindenkor minden jókkal, bőséggel, békeséggel, dücsősséggel: mert ez világ-szerént-való jó szerencsés állapat, úgymond[2], az Ördög gyöleközetinek jele, holott az Isten az ő híveinek siralmat, üldözést, zarándokságot igírt ez világon *Joan. 16. v. 20. Lucæ. 21. v. 17. 2. Timoth. 3. v. 12.*, és azért hasonlíttya az Anyaszentegyházat az kő sziklába lakozó galambhoz, ide s tova hányatott hajóhoz; az gonoszoknak pedig jó szerencséjek vagyon ez világon *Jerem. 12. v. 1.*

Más-felől Magyari azt kiáltya, a' mit Áchább Illyés Profétának: *Tu es qui conturbas Israel*[3], hogy mí vagyunk okai minden szerencsétlenségnek és háborúságnak. Ők zavarják fel az vizet, és az bárányra fogják; Jósefre fogja Putifár[4], és Susannára az ő gonosságát[5].

Nem vészik eszekbe az ostaba emberek, a' mit igen szépen előnkbe-ád Szent Ágoston, illyen szókkal[6]: *Placuit divinæ providentiæ, præparare in posterum bona justis, quibus non fruentur injusti: & mala impiis, quibus non cruciabuntur justi. Ista vero temporalia bona & mala utrisque voluit esse communia, ut nec bona cupidius appetantur, quæ mali quoque habere cernuntur, nec mala turpiter evitentur, quibus & boni plerumque afficiuntur.*

Nem vészik eszekben, hogy noha az Anyaszentegyháznak kezdetirűl azt mondgya Üdvözítőnk, hogy üldözésbe, búdosásba

[1] Luc. 7, 32. Matth. 11, 17.
[2] Withak. q. 5. de Eccl. c. 16. fol. 605.
[3] 3. Reg. 18, 17.
[4] Gen. 39, 14. 17.
[5] Dan. 13, 36.
[6] 1. de Civit. c. 8.

kel lenni: mindazáltal aztis megmondgya, hogy annak-utánna minden jókkal megáldatik.

Ha azért szabad embernek az Isten titkos itíletirűl valamit szóllani, nyilva míis azt mondhattyuk ez Új Atyafiaknak, a' mit Áchábnak Szent Illyés: Nem mí ejtyük háborúságban az népet,
[1] 3 Reg. 18, 18. hanem tí, kik elhaltátok az Istent[1]. Kit hogy jobban eszében vehessen minden ember:

Legelőször azt kel megértenünk, hogy az Isten két-képpen szokta ostorozni az embereket. Mert níha atyai ostorozással sanyargattya az ő fiait, a' végre, hogy az szenvedés-által tisztúllyanak bűnökből, megpróbáltassék álhatatosságok, és az Isteni félelembe öregbödgyenek. És efféle ostorozásrúl szólván az Isten, azt mondgya,
[2] Apoc. 3, 9. hogy a' mely fiat szeret, azt megostorozza[2], úgy annyira, hogy az
Eccle. 30, 1. Prov. 3, 12. Szent Pál mondása-szerént: *Si extra disciplinam estis, adulteri, non*
Hebr. 12, 6. *filii estis*[3]*; omnes enim, qui pie vivere volunt, persecutionem pa-*
[3] ibid. v. 8. *tiuntur*[4].
[4] 2 Tim. 3, 12. Jerem. 30, 11.

Az Istennek pedig efféle ostorozása nem csak nem káros, de fölötte igen hasznos, gyönyörűséges és vígaságos ostorozás; és azért intik az Apostolok az híveket, hogy örűllyenek, mikor az az Istennek illyen ostorát érzik magokon: *Omne gaudium existi-*
[5] Jacob. 1, 2. *mate, cum in varias tribulationes incideritis*[5]. *Communicantes pas-*
[6] 1. Pet. 4, 13. 19. *sionibus Christi, gaudete*[6]. Mert az Isten *Cum tentatione facit pro-*
[7] 1 Cor. 10, 13. *ventum*[7], miképpen Jeremiás azt nyilván jelenti: *Castigasti me, &*
[8] Jer. 31, 18. *eruditus sum, quasi indomitus juvenculus*[8].

Más féle ostorozása vagyon az Istennek, mellyel szokta az ő ellenségit ostorozni ez világonis, az emberek tanúságára, noha őket sokáig szájokra bocsáttya. És efféle ostorozásrúl így szól Jeremiás: *Plaga inimici percussi te, castigatione crudeli. Quid clamas super contritione tua? Insanabilis est dolor tuus, & insanabilis fractura*
[9] Jer. 30, 14. *tua, pessima plaga tua*[9]. Másutt efféle ostorozást oly szélnek nevez,
Isa. 42, 24. Zach. 11, 9. mely-által nem tisztíttatik ki az búza az polyva-közzűl, hanem
[10] Jer. 4, 11. elragattatik[10]; és megmagyarázván, mi módon: azt mondgya, hogy oly nemzetséget kűld reájok, mely ollyan lészen, mint az kő, és az kinek lovai oly gyorsak, mint az sassok. Avagy a' mint más
[11] Habac. 1, 8. Proféta-által mondgya[11]: *Leviores pardis equi ejus, velociores lupis vespertinis, equites ejus diffundentur, equites namque ejus de longe venient, volabunt quasi aquila festinans ad comedendum.*

Efféle kegyetlen ostorozással az Isten, jóllehet egyéb bűnekértis (mint az Sodoma veszéséből eszünkbe vehettyük), de kiválképpen

az Hitben-való újításért és tévelygésért szokta megverni az embereket. Így láttyuk, hogy az Sidó nép-között, noha sok töb bűnekis valának, mindazáltal efféle ostorozásoknak az Bálványozást, az hamis vallást mondgya az Szent Irás okának, mint te sok példákkal megmutatod, Magyari István: noha ebbe nem vólt vólna szükség fáradnod, mellyet csak az nem túd, a' ki az Bibliát soha fel nem nyitotta. Mert nyilván-való dolog, a' mit Achior mondott Nabuchodonozornak[1], hogy senki addig győzödelmet nem vehetett az Sidó- [1] Judit. 5, 24.
kon, míg az Istent el nem hatták: senki az környűl való Nemzetekközzűl nem merte soha őket háborgatni, valamíg Istennek szolgáltak, a' mint az Szent Irás mondgya[2]. És igen szépen megigíré ezt az [2] Josu. 10, 21.
Isten Dávid-által[3]: *Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ* 2. Paral. 17, 10. Exod. 15, 15.
deargentatæ & posteriora dorsi ejus in pallore auri (subaudi: *eritis).* [3] Ps. 67, 14.
Az Syrusok, kik az Sidókkal határosok valának, az fejér galambot mint Istent úgy imádgyák vala. Nem vala senkinek szabad azt megháborgatniis, mert azt hiszik vala, hogy az ő első Királyné aszszonyok, Semiramis, fejér galambá változott vólna, és azért mondgya az Poëta: *Alba Palæstino sancta columba Syro.* Az Szent Irásis ezen okon az Syriai hadat galamb fegyverinek nevezi[4]. Azt igíri tehát az Isten az Sidóknak, hogy míg őtet tisztelik, ha az ő sors-szerént jutott határokon minden gond viselésnélkül élnekis, mintha alunnának, úgy megrémíti az ő szomszédságokba lakozó népeket, hogy szinte úgy nem merik őket bántani, mint az fejér galambot. Mert az *columba deargentata* annyi, mint az fejér galamb, miképpen az Poëtais az fejér ludat *argenteus anser*-nek nevezi: *Atque hic auratis volitans argenteus anser Porticibus &c.* [4] Jer. 50, 16. Isa 46, 11.

Az mi sanyarúságunkra térvén ímmár: nyilva a' kinek szeme vagyon, eszébe veheti, hogy az mi Nemzetségünkön az Istennek boszszú álló, haragos ostora vagyon. És nem csak úgy sanyargat minket mint az jó fiakat, hanem mint gonosz szolgákat.

Ha ki megtekínti romlásunkat, magunktúl, külső nemzetségtűl, ellenségtűl szerzett sok insígünket; ha ki az Erdélyi iszonyú rettenetes pusztítást, rablást, gyalázatot meghánnya magába; ha ki az éhséget, dög halált, hadat, baromnak veszedelmét, és, rövid szóval, megtekínti az mi veszett Országunknak söprejét: nyilva azt mondhattya felőlle: *A planta pedis ad verticem non est in eo sanitas, vulnus & livor, & plaga tumens*[5]. És nyilva igen vakok vagyunk, [5] Isa. 1, 6.
ha mégis eszünkbe nem vöszszük, hogy ez az Isten ostorozása *plaga*

¹ Jer. 30, 14. *inimici* [1], haragos büntetés és nem csak fiúi ostorozás, látván, hogy az gazdag, tellyes, bő, dicsősséges és nevezetes Ország csak nem árnyékká lött, csak nem tellyességgel elfogyott.

Hogy pedig nem Mí, hanem Tí légyetek nagyob okai, az ti újonnan tóldozott, fóldozott, sok régen kárhoztatott Eretnekségekből öszve-tataroztatott Vallástokkal, mely (mint az vipera kigyó fiakról szokták mondani) megemészti azokat, az kik őtet szűlték és tartották, igen könyű megmutatnunk.

Mert ez az Istennek ostora avagy az egyéb rendbéli bűnökért vettetett mi-reánk, avagy az Hit dolgaiban való tévelygésért, az hamis tudományért, eretnekségért. Tagadhatatlan dolog, hogy miúta tí ez világra hozátok az új tudománt, miúta az ti tudomántoknak veszedelmes és ártalmas almáját megövék az emberek, azúta felnyittaték az emberek szeme minden gonosságra és Istentelenségre. Úgy annyira, hogy azútátul-fogva még csak az tíz esztendős gyermekis töb latorságot és gonosságot túd, cselekeszik, hogysem az-előtt az negyven esztendős ember. Ezt az tinnen vallástokon való vén emberekkel bizonyítom, kik még jól említik, minémű állapat vólt az ti Hitetek elhatalmazása-előtt.

Az mi Nemzetségünk az-előtt oly tekélletes, együgyű, aitatos Nemzetség vólt, hogy hozzá foghatót nagy főldig nem találtak vólna. Az lopás és ragadomány, az fajtalan és feslett élet, az szitok és átok, csak hírrelis alég hallatott közötte. De miúta tí támadátok, nem csak azokot, az kik titeket követnek, ollyanokká tevétek mint az zablanékül-való vad lovakat és kegyetlen tigrisseket, de még azokatis, kik tőlletek külömböznek (mivelhogy *qui*
² Eccles. 13, 1 *tangit picem, inquinatur ab ea* [2]), az veletek való társalkodással, mint az Basiliscus az ő látásával, ugyan elváltoztattátok, úgy hogy az kit most legjámborb és tekélletesb erkölcsűnek tartunk, ez-előtt száz esztendővel igen gonosz embernek látszott vólna. Ezeket ha nem hiszed, tudakozzál azoktúl, kik ez-előtt hatvan esztendőrűl emlekeznek, avagy annál többrűlis, és meglátod, hogy én igazat mondok. Oka pedig ennek nem egyéb, hanem hogy az ti vallástok, az Keresztyéni szabadságnak palástya és árnyéka-alatt, fölötte igen nagy szabadságot adott és kaput nyitott minden némű gonosz s feslett életre, a' mint más könyvecskébe az tinnen vallástokból bőségessen megbizonyítottam [90]. Annak-okáért néktek köszönhettyük, hogy ennyire elárradott ez világon minden némű gonosság: és ezekértvaló Isten ostoritis ti gyümőlcsötöknek nevezhettyük. De mivelhogy

te magad sem alítod, hogy egyéb vétkekért vettetett légyen ez az ostor reánk, hanem az Hitben-való tévelygésért:

Mutassuk meg rövideden, hogy az ti Tévelygéstek, és nem az mi Vallásunk (mellyet te káromlóúl Bálványozásnak nevezsz) oka ennek az csapásnak.

Legelőször, az te írásodból ezt így mutatom meg. Azt mondod, és igazánnis mondod, hogy Magyar Ország öt száz esztendeig erős és az Törököknek rettenetes ország vólt, melybe sok jó Fejedelmek vóltak, úgy mint Hunyadi János és Mátyás Király &c., kik-által Isten fel akarta emelni az mi Nemzetségünket. Ez ha így vagyon, Magyari Uram: Ha az Magyar Nemzetséget Isten ez-előtt szerette, óltalmazta és felmagasztalta: Ha dücsősségbe, bőségbe, békességbe tartotta mind addig, míg az mi Hitünkön és Vallásunkon vólt: Ha akkor kezdett romlani és pusztúlni, mikor az ti Új Tudomántok támada: Hogy mered azt mondani, hogy az mi Vallásunk oka ez romlásnak? Hogy mered azt tanítani, hogy eddigis elveszett vólna az Ország, ha az ti Tudomántok nem tartotta vólna? Csak azúta keztéteké tí tartani, miúta le kezde dőlni? Nyilva tí magatok megláthattyátok, hogy erősseb gyámola és támasza vólt Országunknak tí-előttetek, mert akkor vólt virágjába. De jól értem, mit akarsz mondani. Azt akarod jelenteni, hogy az tí Hitetek szinte úgy támogatta az romlandó Magyar Ország bástyáit, mint az megszállott vár óldalát az ágyú golyóbisok.

Fol. 87.

Fol. 101. initio.

Az te magad vallásából megtetczik tehát, hogy addig vólt az Istennek áldása rajtunk, addig vólt Országunk, míg az mi Hitünk virágjába volt: akkor kezdett romlani, mikor Tí támadátok Lajos Király idejébe. Mert a' mint megmutatám az könyvnek első részébe, soha senki az Apostolok idejétűl-fogva egész ezer öt száz tizenhét esztendeig azt nem vallotta, a' mit akkor kezde Luther tanítani. Ha azért addig vólt bódog az Ország, míg az mi Vallásunkba maratt; akkor kezdett romlani, mikor errűl el kezdett térűlni: nyilván való dolog, hogy ez nem lehet oka az Istennek újonnan ellenünk felgerjett haragjának: mert a' mint te magadis mondod, *Posita causa, ponitur effectus*. Ha azért az mi hitünk vólna ennek az veszedelemnek oka, nyilva Sz. István Királytúl-fogva lött vólna veszedelmünk: mert azúta soha egyéb hit és vallás nem vólt az mi vallásunknál Magyar országba.

Az első részének elein.

Annak-okáért ha jól akarsz okoskodni, az temagad írása-szerént így okoskodgyál: *Ubi est novus effectus, ibi debet esse nova causa;*

sed clades regni Ungarici est novus effectus, qui ante, totis 500 annis non fuit: ergo debet dari nova causa illius. Ergo si aliqua doctrina & religio est huius causa, cum sola Lutherana religio sit nova, non autem Catholica, sola Lutherana religio erit causa ruinæ, & non Catholica. Ha így okoskodol, helyén tapogatcz.

De talám azt itíled, hogy a' míg Magyar ország bódog lőn, addig nem az mi vallásunkon vólt, hanem az tiéteken: Hogy Hunyadi János és Mátyás Királyis az Luther lova farkát tartotta.

Ha ezt itíled, megérdemled tudatlanságodért, hogy az prædikálló székből záp tyúk monyokkal kergessenek-ki. Ím rövideden Bonfiniusból megmutatom, minémű hitek vólt az régi, bódog állapatban uralkodó Magyaroknak.

Mikor azért az Magyar Nemzet másodszor kijöve Scythiából, Christus Urunk születése-után 744. esztendőben, az Attila halála-után 303 esztendővel[1]: csak hamar az-után Carolus Magnus az Magyarokra jöve és Sz. Mártonnak segítségével az Magyarokat meggyőzé, az Keresztyén hitre téríté, Fejérváratt az Bódog aszszony szentegyházát éppíté, és abba Catholicus papokat hagya. De az-után ismét az Pogányságba esének. Geysa Király lőn első az királyok-közzűl, ki nyilván keresztyénnek mutatá magát[2]. Ennek felesége mikor nehézkes vólna, megjelenik néki Sz. István első Mártyr és megmondá, hogy egy fia lenne, kit Istvánnak nevezne, kit ő óltalma alá vészen[3]. Igy 969. esztendőbe, Esztergomba szűlé Sz. István Királyt, kit Adalbertus Püspök az Keresztyén hitben szépen felnevele. Sz. István azokat, kik ellene támattak vala az Keresztyén hitért, meggyőzvén Sz. Márton segítségéből, az Sz. Márton hegyén való egyháznak adá az egész Szerémség désmáját. Ennek-utánna Rómába kűlde, és az Római Benedek Pápátúl királyi nevet és coronát nyere, mert az mely coronát az Pápa az Lengyel országi Királynak készített vala, Istennek jelentéséből meghagyaték néki, hogy az Magyar Királynak adná; és így az Római Pápátúl vagyon országunknak Coronája. Az Esztergomi Érsekséget akkor szerzé: akkor tisztelé fel azokkal az jószágokkal, mellyeket te csak látvánnis, irígylesz. Az Pápát úgy tisztelé, hogy még csak mikor említenejekis őtet, süveget vetne. *Certabant,* úgymond Bonfinius, *Rex & Regina pietate & in Ecclesias liberalitate, quas simulacris &c. argento pustulato, obrizoque confectis, ornabant.* Bódog aszszont Magyar ország Patronájának fogadá ezen Király, sok szentegyházakat éppíte, és végre 1034. esztendőben, Bódog aszszony Menybe vitele napján

[1] Bonf. Decad. 1. lib. 9.

[2] Decad. 1. lib. 10.

[3] Decad. 2. lib. 1.

(mely napot hogy az Magyar nemzet mindenkor megillené, az-előtt erőssen megparancsolta vala) meghala. Haláła-utánnis angyali ének-szókat hallottak az ő koporsójánál, betegek gyógyúltak és halottakis támattak fel[91].

Ez-után az Magyar nemzetbe mindenkor megmaratt ez az vallás, mellyet Sz. László Király igen öregbíte, sok szentegyház és clastrom éppítéssel. És töb dólgai-között, mikor vadászna, egy Angyal-által megjelenté Isten néki, hogy Váradon Bódog Aszszonnak emlekezetire szentegyházat és várast éppítene. Ez-után 1095. esztendőben meghala, és mikor az ő testét Váraddá vinnéjek, és aluván az kik viszik vala, az szekér őmagátúl, lovaknélkül, szinte Váradig méne az testel, mely test-által az Isten szántalan sok csudákat cselekvék, úgymond Bonfinius[1].

Ez után való királyoknakis tekélletes vallását és mi-velünk az hitben való eggyességét megírja Bonfinius[2], kik az Római Pápához annyira halgattak, hogy az első Lajos Király az Pápa óltalmáért és az *Jubilæumért*, szinte Rómába fáradna. Csuda tételekkelis gyakran az Isten megerőssítette az Magyar nemzetbe ezt az vallást. Mert Sigmond Király idejében, úgymond Bonfinius[3], mikor Losonczit megverték vólna az Oláhok, három esztendő múlván, az harcz helyén való tetemek-között mennek vala némely emberek és az rakás csont-között hallák, hogy *Jesus Mariát* kiáltanának; oda menvén, felhányák az csontokat, egy fejet találának, mely azt mondá, hogy Bódog aszszony könyörgéséért (mivelhogy az ő hét innepének bőjtét mindenkor megbőjtölte vala) az Isten megtartotta őtet, hogy meggyónhatnejek, és kéré, hogy egy papot hoznának. Eljöve az pap, meggyónék, és mindgyárt meghala az kiáltó fő.

Hunyadi János, az kit te emlegetcz, nyilva nem vólt Luther katonája, hanem Bódog Aszszonyé. Mikor Nandorfejérvár ótalmára méne, Capistránus János Barátot vívé el vélle, kinek könyörgésével győzé meg az Törököt[4]. És mikor ugyan ottan betegségbe esett vólna, nem akará, hogy az ő házához vinné Capistránus az Urat, hanem az Bódog aszszony templomába viteté magát az nagy beteg ember és az Capistránus Miséjét meghalgatván, áldozék: azt mondván, hogy ő nem méltó, hogy az Urat hozzá vinnék. Mátyás Király minémű hiten való ember vólt, csak abbólis megtetczik, hogy mihelt királlyá tövék, mindgyárt Joannes Pannóniust Pécsi Püspököt az Pápához kűldé: *Pontifici legitimum obsequium, viresque*

[1] Decad. 2. lib. 4.

[2] Decad. 2. lib. 10.

[3] Decad. 3. lib. 3.

[4] Bonf. Decad. 3. lib. 8.

& animum, in quavis re obtemperandi paratissimum obtulit, úgymond Bonfinius[1].

Az királyok Decretomát ha megtekínted, ugyan ezent eszedbe veheted. Lásd meg, minémű büntetése vólt Sz. István és Sz. László Király idejébe annak, ki az Cántorokat meg nem bőjtölte[2]. Az Misérűl mind Kálmány Király és mind Sz. László mit mondgyon, ugyan ott megláthatod[3]. Hogy az ki Gyónásnékül meghal, azért nem kellyen imátkozni, az Szent László Király Decretomiba megtalálod *lib. 1. cap. 11.* És végezetre megmondám ez könyvnek negyedik részébe, minémű végezési légyenek az Országnak tiellenetek.

De azt alítom, te magad sem alítod, hogy Magyar országba csak egy Lutherista vagy Calvinista Király lött vólnais. Mert bizonyos dolog, hogy minnyájan az mi Hitünkön vóltak, és ez-előtt kilenczven esztendővel tinéktek Magyar ország híreteket sem hallotta. És így meggondolhatod te magad, hogy akkor tí nem tartottátok az országnak bódog állapattyát, mellyet most megháborítottatok.

Másodszor. Az Keresztyénségbe, nyilván-való dolog, sok királyok és császárok, sok országok és birodalmok vóltak bódog, hatalmas és békességes állapotba, kik-közzűl csak egy sem vólt az ti vallástokon, hanem az miénken. Soha, Magyari István, egy Római Császár, soha egy Hispániai, Galliai, Magyar, Lengyel, Német országi Király nem vólt az ti tévelygésteken, és mindazáltal bódog állapotú fejedelmek vóltak. Sok szántalan országok és fejedelmek példájából megmutattya Thomas Bozzius, hogy az császárok és fejedelmek-közzűl legbódogbak vóltak mindenkor azok, kik az Római Ecclésiába, a' mi vallásunkon vóltak[4]. Ezeknek békességek nagyob és állhatatosb vólt, hogy-sem egyéb fejedelmeknek. És végre minden nemzeteknek Históriájából megmutattya *tom. 2. lib. 23. signo 97. & 98. a folio 1209,* hogy szerencsétlen és bódogtalanok vóltak mindenkor azok az fejedelmek, mind magokba, mind maradékokba és országokba, mellyek elszakattak az mi vallásunktúl. Én nem érkezem hozzá, hogy ezeket kiírjam, mint te Peucerust, hanem olvasd meg te magad.

De rövid szóval csak azt mondom, hogy az mi Ecclésiánkba tellyesedett bé amaz Istennek mondása[5]: *Lætamini cum Jerusalem, & exultate in ea omnes, qui diligitis eam, gaudete cum ea, ut repleamini ab ubere consolationis ejus, & deliciis affluatis ab omnimoda*

[1] Decad. 4. lib. 1.

[2] Decreto s. Stephani lib. 2. cap. 9. S. Ladis. lib. 1. c. 25. & 37.

[3] S. Ladis. lib. 2. c. 29. Coloman. lib. 1. c. 69.

[4] Bozzius lib. 20. de signis Eccles. signo 89. & 90. fol. 797. & 871.

[5] Isa. 66, 10.

gloria ejus, quia hæc dicit Dominus: Ecce, ego declinabo super eam quasi fluvium pacis, & quasi torrentem inundantem gloriam gentium, quam sugetis. Ebbe tellyesedék bé amaz Isten igíreti: *Afferentur ad te Reges gentium. Gens et Regnum, quod non servierit tibi, peribit*[1]. Az mely Ország nem szolgál néked, úgymond, el kel annak vészni. Mert bizonyára, az Ábrahámnak adott igíreti-szerént, az Isten megáldotta azokat, kik ezt az mi Ecclésiánkat áldották, megátkozta, az kik ezt átkozták, úgy hogy eleitűl-fogva az országok romlása és veszése mind ez mái napig, akkor származott, mikor az régi Keresztyén hittűl elszakattak és ezen-kűl újítást csináltak.

Noha azért az Catholicusok birodalmábais vóltak hadak és háborúságok, mellyekkel Isten ostorozta az ő vétkeket és oktatta az ő parancsolatinak megtartására: mindazáltal az Keresztyéneknek iszonyú veszedelmes és országok változtatásával való hadakozási mind azokon az Nemzetségeken vóltak, mellyek az mi Religiónktúl elszakattak, a mint ezent Bozzius *Tom. 2. lib. 24. de signis Ecclesiæ signo 99.* megmutattya. És ennélis bővebben *Tom. 1. lib. 5. c. 11. sig. 10. fol. 579.*

Mert hogy az Arrius Eretnekségén elkezdgyük, mikor ez hatalmat vőn, sok keresztyén nemzeteknek veszedelme következék. Hatalmat vőn nem csak Görögországba, Lombardiába, Pannóniába, de az Gotthusok-közöttis. Az Úr Isten azért feltámasztá az Magyarokat, kik legelőször az Gotthusokat (kik, úgymond Theodorétus[2] és Sozoménus[3], Ulfílás-által az Arrius Eretnekségébe vitetének) kiűzék országokból. Pannóniábannis Ariánusok valának az üdőben, a' mint megtetczik az Szerémi *Arrianum Conciliombúl*[4]*;* annak-okáért ezen Magyarok-által tellyességgel elrontá az Isten ezeket az népeket. Azonképpen Ariminum tájátis, és az egész Lombárdiát, ahol fészkek vala az Arriánusoknak. De az Római Leo Pápa eleibe menvén Atilának, eltéríté őtet, hogy Olasz országba bellyeb ne menne. Megelégedgyél (azt mondá Leo, úgymond Bonfinius[5]) vélle, hogy megostoroztad azokat, kik az Arrius tévelygésében vóltak; ha továb mégy, el kel vészned. És ő maga Atila Sz. Pétert és Sz. Pált az Pápa-mellett látá, kik fenyegetik vala őtet, ha továb menne. Ezutánnis Olasz országnak sok veszedelme lőn az Gotthusoktúl, Vandalusoktúl, Longobardusoktúl, efféle Hit dolgaiba-való újítások-után.

Mikor Hispániába az Priscilliánusok elhatalmazának, az Vandalusok rablásába esék az ország. Mikor Africába az Donatisták támadának, Sz. Ágoston idejébe, az Vandalusok kegyetlen rabságra

[1] Isa. 60, 11.
[2] Lib. 4. c. 32.
[3] Lib. 6. c. 37.
[4] Concil. Sirmiense.
[5] Decad. 1. lib. 7.

hozák Africát. Az Napkeleti Birodalmot akkor alázák igen meg az Persák, mikor a' Nicéforus írása-szerént az Jacobiták, Georgiánusok, Monophysiták és töb szántalan Eretnekségek uralkodnak vala ott[1]. Végezetre, mikor Heráclius az ő birodalmának nagy részével az Monotheliták tévelygésébe esék, akkor támada Mahomet[2]. Ez-után az Görög országi Császárok az ő birodalmokkal egyetemben viszszát kezdének vonni velünk és elszakadának tőllünk, annak-okáért az Isten őket lassan lassan szüntelen ostorozá. Coprónymus idejébe az Török Arméniát és az egész Africát elvoná tőllök: Monomachus idejébe Ásiát[3]; Andronicus Paleologus idejébe Thráciába jöve az első Othomannus Császár[4]. Végre Custanczinápoltis elvövé[5], és az Görögök birodalma füstbe méne, mind azokkal egyetemben, kik az Anyaszentegyház-ellen való pártolásba követék az Görögöket, tudni illik Rácz, Bolgár, Cyprus és töb országokkal.

[1] Niceph. lib. 18. c. 45.

[2] Anno 630.

[3] Africam a. 752; Asiam a. 1050.

[4] Anno 1300.

[5] Constantinop. a. 1453. 29. Maii.

Az mi Országunk régútától-fogva hadakozik az Török-ellen. És jóllehet níha igen megverettek az Magyarok, úgy mint 1444. esztendőben Várnánál, holott Uladislaus Király elvésze[6]: az-után 1448. esztendőben az Rigó mezején; de mindazáltal úgy eltérítette Isten az ellenségnek ereiét és eszét, hogy az országba belé nem kaphatna. Miúta pedig tí támadátok, ugyan kitúr országunkból. Mert legelőször 1526. esztendőben (mikor ímmár az Lutherség belépett vala Országunkba, mint az 1523. & 1525. esztendőbéli Articulusokból, mellyeket elő-hozék nem régen[7], megtetczik) megverék Mohácsnál hadunkat, de még akkoris viszszatéríté Isten az ellenséget, pusztán hagyatá az Országot vélle, noha mind Buda és mind az töb Házak kezébe jutottak vala. Ebből nem tanulánk, hanem megízelítvén azt az testi kívánság-szerént-való szabadságot, mellyet tí béhozátok, bellyeb gázolánk az Hitnek újításába, melymiatt láttyuk, mire jutánk. Az töb szomszéd országokis (mellyekre az Isten mi-rajtunk csinál útat) végre mire jussanak, ha az mi példánkból nem tanúlnak, csak az Isten tudgya.

[6] Bonf. Decad. 3. lib. 6.

[7] Ez könyvnek negyedik részébe.

Vóltak azért Luther előttis az Keresztyének-között hadak, viszsza vonások és inségek, mellyekkel Isten tisztította az ő szolgáit. Mindazáltal az Keresztyénségbe csak egy példát sem találok, hogy az Isten Pogány népet vitt vólna valamely Keresztyén nemzetre, az-által rontotta vólna országokat és kirekesztette vólna főldökből, hanem csak akkor, mikor elszakadván az Római igaz Vallástúl, valamely új tévelygésbe esett. Mert miképpen ez világi jókrúl szólván Christus Urunk, azt mondgya, hogy a' ki keresi

Istennek igazságát (az az igaz Tudományát), azt ez világi jókkalis megáldgya[1]: szinte azonképpen aztis mondgya, hogy az mely Ország nem halgattya az Anyaszentegyházat, elpusztúl és elvész[2]. És azért mondgya Vincentius Lirinensis Sz. Ambrússal egyetemben: *Satis claret, eos, qui violaverunt fidem, tutos esse non posse*[3]. Mert az Eretnekség oly szú féreg, mely megészi minden erejét az hadakozó embernek, elveszi szívét és bátorságát.

Adgya az Mennek főldnek Ura, az ő Szent Fiának érdeméért, hogy mind te, Magyari Uram, mind pedig azok, kik veled egy hajóban eveznek, az igaz Keresztyén eggyességre térhessetek: hogy egy szível, egy lélekkel és, mint az Proféta mondgya, *humero uno* szolgálhassunk az mi Istenünknek[4]. Enyhíthessük az ő mi-reánk felgerjett haragját: az ő éles és megköszörűlt kardgyát[5] rejcse-el. *O mucro Domini, usquequo non quiesces? Ingredere in vaginam tuam, refrigerare, & sile*[6].

[1] Math. 6, 33.
[2] Isa. 60, 12.
[3] Lirin. c. 7. contra profan. novit.
[4] Sophon. 3, 9.
[5] Ezech. 21, 9.
[6] Jerem. 47, 6.

* * *

Peroratio Ad Spectabilem Dominum FRANCISCUM NÁDASDI *Comitem, Sacræ Majestatis Cæsareæ Consiliarium, ac belli Ducem &c.*

Ferunt Sophoclem, inter Poëtas tragicos primi subsellii virum, cum gravescentis ætatis incommoda persentisceret, accusatum a filiis pro deliro ac fatuo, ut se purgaret, venisse in judicium pronunciataque Tragœdia, a se illis ipsis diebus summo studio, summo judicio conscripta: ultro interrogasse, num carmen illud delirantis esse videretur? Gemellam causæ, quam agimus, causam vides, Vir Illustris. Hodieque enim Ecclesia Catholica, genitrix nostra, furere Magyarino, cæterisque rebellibus filiis videtur. Traducitur acsi fidem sponso datam violasset, seque inimicis Christi, contra sanctissimi jura thalami, immani idololatriæ crimine polluendam, prostituisset. Omnia ipsius, quamvis sanctissime facta derident, velut inconditas insanientis gesticulationes. Antiquissimos ritus, a proavis nostris, multis jam sæculis, bonis moribus, melioribus temporibus approbatos, ut calamistros, fucosque insectantur. Tot civitates, tot principes, tot respublicas, tot reges, tot imperatores, totum denique orbem christianum, veluti meretriculæ babylonicæ medicato poculo, philtroque pernicioso ebrios, accusant furoris & insaniæ. Et uno verbo, cum leonina se pelle non satis tectos vident, vulpinam assuunt. Mendacia mendaciis, calumnias calumniis, fraudes fraudibus

nectunt. Falsis testibus, cæcitate populi, fuco libertatis proposito, ad unius matris periculum abutuntur.

Quid hic Ecclesiæ filii faciant? Conviciis certent? At id decorum non judicant. Maledicta omnia, quæ isti velut helleborosi & cerriti plaustris admetiuntur, regerant? Id vero Christiana modestia & adversus phreneticos commiseratio non patitur. Mendacia retegant universa? At quis Hercules hoc stabulum plene perpurget? quis horum mendacia deleat universa, nisi qui litura una deleat istorum universa? Singula, quæ allatrant ac lancinant, dogmata percurrant? vindicent a calumniis? At id laboris est infiniti, præsertim cum ea sit istorum hominum importunitas, ut mataxam redordiantur crebro, & plus millies refutata retexant, ne finis exitusque labyrinthi ipsorum conspici possit.

Ego sane minimus inter sanctissimæ hujus Matris liberos, cæteris tacentibus (forte, quia nec leones allatrantis caniculæ sonitu moventur), ut aliqua saltem ratione non tam Magyarino, quam grassanti errori occurrerem, Sophoclæum factum mihi imitandum putavi. Paucula igitur capita ejus doctrinæ, quam Ecclesia proponit, quam potui, brevissime explicavi, ut tu, Vir Illustrissime, judicares, an delirantis hæ voces, an hæc œstro perciti capitis, vel potius sanissime sanctissimeque sentientis Ecclesiæ dogmata essent.

Ante vero quam finem scriptioni imponam, unam hic tibi (ne erres), Vir Illustrissime, Prædicantium tuorum, Hæreticorumque omnium fraudem annotabo, quâ plene cognitâ haud scio an ullum aptius sit ad veritatis intelligentiam, tutiusque compendium.

Vetus est omnium, qui ab Ecclesia descivere, consuetudo, ut nunquam se tales, quales re ipsa sunt, exhibeant, sed ovina pelle lupum tegant, divinarumque scripturarum velo suarum opinionum portenta occultent. *Non posset enim,* recte dixit Augustinus, *oboriri error palliatus nomine christiano, nisi de scripturis male intellectis*[1]. *Scripturam enim omnes sibi sectari videntur, cum suos potius sectentur errores, & ad imagines phantasmatum suorum omnia verba sacrorum librorum convertant*[2]. Omnes igitur, quotquot unquam sub nomine christiano Christum oppugnarunt, sacræ scripturæ clypeo se tutos putarunt. Omnes divinam hanc facem gestant, non ut illuminent, sed (instar vulpium Samsonis[3]) ut accendant, exurant, absumant. Omnes gladium verbi, non secus ac litigans illa coram Salomone meretricula[4], inclamant, quo veritas ita scindatur, ut nec nobis, nec ipsis plene liqueat. Nihil hodie in hac tanta hæresum

[1] Aug 7. de Gen. ad lit. c. 9.
[2] Lib. 3. de bapt. c. ult.
[3] Jud. 15, 4.
[4] 3 Reg. 3, 24.

procella, in hac turbulenta tot undique obstrepentium magistrorum vociferatione frequentius: quam ut quisque figmenta sua divinorum eloquiorum dilaudatione speciosa reddat. Adi Calvino-, Luthero-, Zvinglio-, Arriano-Christianos, inter quos talis omnino de Religione Christiana, qualis inter gentium sapientes opinionum sententiarumque confusio reperitur. Hi omnes ingenti spiritu, magna laterum vi, purum, putum verbum Dei crepant, re tamen vera *id unum agunt, ut omnis de medio tollatur scripturarum auctoritas, & suus cuique animus autor sit, quid unaquæque scriptura probet, quid improbet, id est, ut non autoritati scripturarum subjiciantur ad fidem, sed sibi ipsi scripturas subjiciant*[1], atque ita non alio fine dignitatem scripturarum vindicare velle videntur, quam ut scripturam pro pila habeant, eamque pro arbitrio volvant & revolvant, jaciant & rejiciant.

Tractant enim illam cum altissimo quodam totius ecclesiasticæ interpretationis contemptu, cum arrogantissimo privati spiritus præjudicio, humanis solum accincti armis: linguarum scilicet & humanarum scientiarum vel vera vel præsumpta notitia. Et quamvis verbo interdum Patres, Concilia, Antiquitatem nominent, centonesque, ut Gabaonitæ vetustatem simulantes[2], ex illorum segmentis consuant: ubi tamen agendum cominus, nullis Magistris, nullis Conciliorum sanctionibus astringi volunt, nulla antiquitatis, nulla consentientis orbis christiani autoritate teneri; seipsos in omnibus duces sequuntur, se censores, se magistros, se aristarchos orbis et Ecclesiæ instituunt, ac veluti pro tribunali edicunt, *Veteres omnes Idololatras et Antichristi mancipia fuisse*, acsi clarius dicant: Audite nobilissimæ nationes, Ungarica, Germanica, Gallica, Polonica, &c. Longa illa Imperatorum, Regum, Pastorum vestrorum series, quotquot unquam a mille quingentis annis fuere progenitores vestri: regiæ majestatis ac coronæ amplitudinem, christianæque religionis institutionem, non a Christo, sed ab Antichristo acceperunt, non fide, sed perfidia initiati sunt. Idque ex scripto Dei verbo non minus luculenter probant, quam ostenderat olim Satanas, debere Christum sese præcipitem dare[3]; aut certe, quam certo olim e Scriptura convicere Judæi, Christum Messiam non esse, quia e Galilæa propheta non surgit[4]. Nam & isti in deserto, non in Ecclesia: supra pinnaculum templi, non in templo: supra montem excelsum, non in valle submissionis, illud *Scriptum est* intonant, & quidquid effutiunt, acclamatur statim, quod olim Agrippæ: Dei voces, non hominis[5]. Nec intelligunt circumventi homines, Lucernam illam, quæ si collocetur

[1] Aug. l. 32. cont. Faust. c. 19.
[2] Judic. 9.
[3] Math. 4, 6.
[4] Jo. 7, 42. 52.
[5] Act. 12, 22.

in Ecclesiæ candelabro, lucet, sub privato vacui cerebri modio conclusam, latere: Ignem qui corda accendit, caudis vulpium & privati cerebri vertigini alligatum, strages dare: Gladium corda penetrantem, capulo legitimæ interpretationis unanimisque consensus Ecclesiæ destitutum, invalidum noxiumque reddi tractantibus.

Si igitur circumveniri, si falli non vis, Illustrissime, illud imprimis in omni hac, quæ hodie orta est de religione controversia, advertas necesse est: de Scripturæ autoritate ac majestate, de inconcusso divini verbi robore ac firmitate, nullum inter Christianos esse dissidium. Adoramus omnes Scripturæ plenitudinem. Fatemur, quicquid illis quoquo modo repugnat, damnandum. Omnia ad salutem necessaria, vel explicite, vel involute saltem ac implicite, in ea contineri. Sed illud est de quo non convenit: qua via ac ratione, quo signo ac judicio, vera ejus intelligentia cognoscatur?

Et novi quidem Evangelici solam, solam Scripturam inclamant. Omnia, quæ illi cupiunt, clarissime in Scriptura contuentur, usque adeo, ut qui hodie Lutheranus est, clarissime videat in Scriptura, errare Calvinum in articulo Cœnæ Domini: post biduum factus Calvinista, videat æque clare, errare Lutheranos †. Omnes vero ad Garamantas amandant veteris Ecclesiæ interpretationem, unanimem consensum patrum, sanguine etiam martyrum consignatum, & si quis horum mentionem faciat, illud inclamant: Procul hinc, procul este profani, purum putum solum verbum audio. Veram igitur Scripturarum intelligentiam universæ Ecclesiæ consensioni alligatam negant, suo interim quisque vertiginoso capiti ita alligatam credit, ut quod ipsi videatur, sanctum sit oportet. Plirophorias nescio quas, & spiritus quisque sui dissecti & a seipso dissidentis critiria, velut quædam phantasmatum valla, in quæ se conjiciant, exstruunt, severeque edicunt: quisquis illorum cascos, somnia, fabulas, glossemata, ut Dei verba non recipit, eum a puro Dei verbo excidisse.

† Exemplum habes Magyarine, in tuo superintendente Böjthe.

Nos vero, quoniam in hac de Scripturarum intelligentia lite, alteri alteris suspecti sumus, adversariorum judicio verum Scripturæ sensum metiri nolumus. Nam si genium ipsis familiarem suæ interpretationis autorem produnt: dicant velim, qui sciam spiritum hunc, qui Scripturarum sensa illis insusurrat, Dei spiritum esse? Quo signo, quo indicio? Ecce Lutherus, Blandrata, Calvinus &c. pari pertinacia, pari fiducia, pari etiam veritate asserunt, se hunc Dei spiritum habere. Si mihi quoque insanire libeat, me quoque hunc spiritum hausisse dicam, stansque uno pede, centum et eo amplius

opinionum portenta (ut in philosophia assolet) pari vobiscum probabilitate effingam & defendam: quin & phaneroses & energemata Philumenæ conficiam. Si orare te assidue, legere attente, considerare antecedentia, consequentia, locum loco, textum textui, phrasim phrasi conferre, fontes inspicere dicas: idem ego, & verius dicam. Si affirmanti mihi non credis, qui credam ego tibi? Itane vero vestra vobis lux placet, ita præsumpta persuasio, corrupta affectio, præjudicata opinio, temeraria assertio arridet, ut aliorum omnium sensa ac iudicia præ vobis contemnatis? Nimirum soli Luthericæ caveæ pulli nec decipi, nec privato affectu in transversum rapi possunt, licet interim doctissimam antiquitatem erroribus involutam clametis, idque ut evincatis, novo more, contra jus ac fas, & accusatores, & testes, & judices vos ipsos constituitis.

Quoniam igitur & vestra nobis, & nostra vobis judicia de vero scripturarum sensu suspecta sunt: audiatur sæculorum omnium veneranda canities, Christo propior, ab hac lite remotior. Decidat sacer ille Doctorum senatus, consensio Martyrum & Ecclesiæ, utri nostrum rectius Scripturæ sensum assequantur. Nec meum id consilium, sed doctissimi viri Lirinensis, synchroni Augustini, qui in libello adversus profanas vocum novitates ita loquitur: Sæpe, inquit, magno studio perquirens a plurimis sanctitate ac doctrina præstantibus viris, quomodo possem, certa ac generali via, catholicæ fidei veritatem ab hæretica falsitate discernere, hujusmodi semper ab omnibus responsum retuli: duplici via muniri fidem debere: Divinæ legis autoritate, & Ecclesiæ traditione. Cum enim Scripturam sacram pro ipsa sui altitudine non uno eodemque sensu universi accipiant, sed ejus eloquia aliter atque aliter alius atque alius interpretetur: necesse est, ut propheticæ & apostolicæ interpretationis lima secundum ecclesiastici sensus normam dirigatur[1]. Id igitur teneamus, quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est, & in ipsa vetustate consensionem omnium, vel pene omnium sacerdotum sectemur. Eorum ergo, qui diversis licet temporibus & locis, in unius tamen Ecclesiæ permanentes communione; et quidquid non unus aut alter, sed omnes pariter, uno eodemque sensu, aperte, frequenter, perseveranter docuerunt, id sibi quoque intelligat absque dubitatione credendum[2]. Nihil enim aliud ratio pietatis admittit, nisi ut omnia, qua fide a patribus suscepta sunt, eadem filiis consignentur, nosque Religionem non qua vellemus ducamus, sed qua illa ducit, sequamur. Idque proprium est christianæ modestiæ, non

[1] Cap. 2.

[2] Cap. 4.

[1] Cap. 9. sua posteris tradere, sed a majoribus accepta servare[1]. Hæc, pluraque his similia Lirinensis.

Hæc si Novi isti Doctores non aspernantur, si scripturas non suo quisque iudicio, sed e veteri consentientis orbis intelligentia explicandas consentit: tum demum ita in proclivi est Catholicorum victoria, velut imber cum pluit. Amabo enim te Lector, quisquis es, Confessionem Augustinianam, Hieronymianam, Ambrosianam &c. inspicias, si non eadem, quæ nos credimus, crebro, constanterque hi omnes docuere, fidem apud te nullam merear.

Sed quia longius quam cogitaram excurrit oratio, prece finio, Teque æternum Patrem supplex veneror, *ut prostratas repares Ecclesias, extinctos spirituales populos vivifices, nefarias novellæ impietatis non literas sed lituras, infuso cœlitus rore deleas. Mundum sæva repentinæ hæreseos tempestate perculsum ad antiquam fidem a novella perfidia, ad antiquam sanitatem a novella insania, ad antiquam lucem a novella cæcitate revoces*[2]. *Ne patiaris bene fundatam antiquitatem a scelesta novitate subrui, superiorum instituta violari, scita patrum, definita maiorum rescindi, sed ad sacratæ atque incorruptæ vetustatis castissimos limites, profanæ ac novellæ curiositatis libidinem revoces*[3].

Vos vero fratres nostros, quos repentina ista novitatum procella abripuit, eisdem quibus Augustinus Donatistas, alloquar verbis[4]: *Concordate nobiscum fratres: diligimus vos, hoc vobis volumus, quod et nobis. Si propterea nos gravius odistis, quia errare vos et perire non permittimus, hoc Deo dicite, quem timemus malis pastoribus dicentem: Quod erraverat, non revocastis. Intelligite quid vobiscum agatur, perire vos non vult Deus in sacrilega discordia, alienatos a matre vestra Catholica.*

Ad me denique quod attinet, oro Dominum cum Fulgentio, doceri multo plura quæ nescio, a quo accepi pauca quæ scio[5].

Rogo, ut præveniente ac subsequente misericordia, quæcunque scienda nescio, doceat me: in his quæ vera novi, custodiat me: in quibus ut homo fallor, corrigat me.

Soli Deo honor & gloria.

Datum Tyrnaviæ ex Typographia Capituli Strigoniensis. Anno 1603.

[2] Cap. 7.

[3] Cap. 6.

[4] Aug. t. 2. epist. 166.

[5] Fulgent. l. 1. ad Monimum.

JEGYZETEK

Pázmány Péternek „Felelet az Magyari István — könyvére" czímű művéhez.

13. lap. [1] Nádasdy Ferencz, Tamás nádornak 1555-ben született egyetlen fia, Vasvár- és Sopronmegyei főispán s a dunántúli részek főkapitánya, főleg mint jeles hadvezér szerzett nevének dicsőséget. A törökök ellen Rudolf király alatt folytatott háborukban kiváló szerepet játszott. Istvánfi (lib. XXXIII. Viennæ 1758. p. 493) szépen emlékezik róla; Pázmány is e levélben meleg szavakkal adózik hazafiui érdemeinek. Vallására nézve buzgó lutheránus volt, ki a hitujítást nagykiterjedésű birtokain atyja példája nyomán hathatósan pártfogolta. Magyari szerint „a prédikátoroknak táplálója, oltalmazója, az scholáknak épitője". Meghalt 1604. jan. 4.

22. lap. [2] Hunnius Egyed. Württembergi származású tekintélyes lutheránus hittudós és polemikus iró; előbb marburgi, azután wittenbergi tanár és superintendens. Szül. 1550., mh. 1603. Latin iratai halála után egybegyüjtve 1607—1609. jelentek meg Wittenbergában öt ivr. kötetben. Ezek közül Pázmány e művében leginkább kettőre hivatkozik. Egyik: *De Ecclesia,* mely magyar fordításban is megjelent; másik: *Labyrinthus Papisticus,* melyre Gretser jezsuita írt kemény választ *Labyrinthus Cretico-Hunnianus* czím alatt. Egy harmadik iratáról Pázmány ugyanezen művében következőleg emlékezik: „Sőt az purgatoriumrúl is írtam vala, és a' te Hunniusodnak az *indulgentiákrúl* írt rossz könyvét megrostáltam és hántam vala".

23. lap. [3] II. Eberhard salzburgi érsek a 13. században. II. Frigyes császár egyik leghatalmasabb és legkitartóbb párthíve IX. Gergely pápa ellenében, a miért az egyházból ki is rekesztetett. Meghalt 1245.

26. lap. [4] Whitaker Vilmos. Anglikán hittudós, cambridgei tanár, † 1598. Egyike volt azoknak, a kik protestáns részről Bellarminust czáfolni igyekeztek, a mi aztán egyéb katholikus theologusokkal is vitába keverte.

27. lap. [5] Lerini szent Vincze. Ismeretes egyházi író az ötödik századból. Pázmány által itt és többször idézett kitünő művecskéje: *Commonitorium Peregrini pro catholicae fidei antiquitate et universitate adversus profanas omnium haereticorum novitates.*

28. lap. [6] Joannes Cassianus. Marseillei apát, szintén 5. századi író († 433 körül). Idézett művét, *De incarnatione Christi contra Nestorium libri VII,* Leo római archidiakonus, a későbbi I. sz. Leo pápa felszólítására írta.

29. lap. [7] Más néven Abbas Siculus vagy Abbas modernus, tulajdonnevén De Tudeschis Miklós. Szicziliai eredetű benedekrendi szerzetes, hires kanonista; egymásután sienai, parmai, bolognai tanár; 1425 óta a s. Maria de Moniacio nevű monostor apátja, majd palermói érsek (innen *Panormitanus*). Mint ilyen, Alfonz castiliai király követeként jelen volt a bázeli zsinaton, hol kezdetben IV. Jenő pápa ügyét védelmezte, de utóbb V. Felix ellenpápához csatlakozott, ki őt biborosává nevezte. † 1443. Fő műve a dekretálisok öt könyvéhez írt nagy kommentár. Irt azonfelül egyéb kommentárokat stb., és a bázeli zsinat védelmére egy külön könyvet, *De Concilio Basileensi.*

29. lap. [8] Szent Ulrik (a kyburgi és dillingeni grófi családból) 924-től 973-ig augsburgi püspök. Az ő püspöksége idejébe esik a magyarok lechmezei veresége, 955. Szentté avatta

XV. János pápa 993-ban. Egykorú becses életírása, *Vita s. Oudalrici,* Pertznél Monum. German. Scriptores IV. 377—428.

29. lap. [9] Johannes Baptista Mantuanus. Olasz kármelita, ünnepelt latin költő; szül. Mantuában 1448 körül, megh. ugyanott 1516-ban. Számos költeményei között (megjelentek Párisban 1513. három fol.-kötetben) első helyet foglal el a *De calamitate temporum* czímű, melyben korának súlyos bajait ecseteli és bűneit ostorozza. V. ö. Freib. Kirchenlexikon. Második kiadás. I. 1970.

30. lap. [10] Érti a Miksa bajor herczeg és Fülöp Lajos pfalzi gróf rendeletére 1601-ben tartott vallásértekezletet, melyben katholikus részről Tanner Ádám és Gretser Jakab jezsuiták, protestáns részről Hailbrunner Jakab és Hunnius Egyed vitatkoztak egymással. Vita tárgya volt: Quænam sit controversiarum fidei norma, et quis iudex? A vita az értekezlet befejezte után irodalmi téren folyt tovább. L. róla *Werner,* Gesch. der apol. u. polem. Literatur der christl. Theologie. Schaffhausen, 1865. IV. 611 köv.

30. lap. [11] Pereyra Benedek spanyol jezsuita, római tanár. † 1610. Legkitűnőbb műve a Mózes első könyvének nehezebb helyeihez írt terjedelmes értelmezés: *Commentariorum et disputationum in Genesim t. 4.* Romae 1589—1598. in f.

31. lap. [12] Lutheránus szülőktől származott konvertita, jülichi kanonok; † 1600 körül. Sokat használt *Thesaurus Catholicus* czímű két ívr. kötetes nagy munkájában, mások által is segítve, egybegyüjtötte a sz. atyák, egyházi írók- és zsinatoknak kora vallási vitáskérdéseire vonatkozó összes bizonyitékait. V. ö. *Hurter,* Nomenclator literarius (2. kiad.) I. 171., hol Coccius elhalálozása és művének első kiadása (haugyan ez értendő) hibásan van 1619-re téve. Ha e munka csak 1619—20-ban jelent volna meg, Pázmány azt 1602-ben nem használhatta volna.

31. lap. [13] Pistorius János (melléknevén *Niddanus*). Hesszeni származású konvertita. Előbb Jakab bádeni őrgróf udvari orvosa; megtérése után katholikus pap, II. Rudolf császár tanácsosa, boroszlói prépost. † 1608. Itt említett műve, melyhez függelékül a Pázmány által más helyütt idézett *Parallela de Hussi et Lutheri dissensione* is csatolvák, 1594-ben jelent meg Kölnben. Joannes Pappus, ki ellen három levelét intézte, strassburgi luth. lelkész és tanár volt. Egy másik nevezetesebb munkájáról: *Anatomiae Lutheri pars prima,* Köln 1595; *pars secunda* u.-ott 1598. lásd *Jannsen,* Gesch. des deutschen Volkes. V. 393.

31. lap. [14] Érti itt azon műveket, melyeket egyes kath. hittudósok, nevezetesen de Torres Jeromos jezsuita, Noppelius János és Schulting Kornél kölni tanárok az említett czímek alatt sz. Ágoston, Ambrus és Jeromos irataiból egybeszerkesztettek, annak igazolására, hogy a kath. egyház összes tanítása mindaháron egyháztanító műveiből külön-külön világosan kimutatható. A teljes czímek *Wernernél* id. m. IV. 580. 584. 585.

33. lap. [15] Azaz Flacius Mátyás, illyr származású ismert reformátor, Luther kedves tanítványa, a magdeburgi centuriátorok néven ismeretes luth. egyháztörténetírók feje és a *Catalogus testium veritatis* (qui ante nostram ætatem Pontifici Romano ejusque erroribus reclamarunt. Basil. 1556.) czímű hírhedt munka szerzője. Nagy tehetségű és tevékenységű, de szerfölött nyugtalan és izgága természetű ember, kit utoljára saját hitfelei sem szenvedhettek. Meghalt sok hányattatás után 1575-ben.

Az Ulrik-féle levél 1520-ban jelent meg először nyomtatásban, de csakhamar feledésbe merült, mignem azt Flacius ujra felszinre hozta, kétszer külön kiadta és a Catalogus testium veritatis-ba is fölvette. V. ö. *Janssen,* Gesch. d. deutschen Volkes. V. 330. E koholt levélben többi közt az mondatik, hogy nagy sz. Gergely pápa idejében, tehát a 6-ik században, egy apácza-kolostor halastavában 6000 gyermekfejet találtak; mit megtudván a pápa, a papi nőtlenségről kiadott rendeletét visszavonta. — Az otromba mese czáfolata többi közt *Bellarminnál,* Disputationes de controversiis christianæ fidei etc. Ingolstadii, 1601. II. 370.

33. lap. [16] Salisburyi János. Angol születésű chartresi püspök, jeles bölcselő, Becket sz. Tamás barátja. † 1180. Itt idézett műve *Policraticus, sive de nugis curialium et vestigiis Philosophorum ll. 8* czímet visel.

34. lap. [17] Marianus Scotus és Aschaffenburgi vagy Hersfeldi Lambert, 11. századbeli benczés krónikások. — Krantz Albert, a rostocki egyetem rectora, hamburgi kanonok; tekintélyes történetíró a 16. század elején († 1517). Idézett műve: *Historiae Saxoniae libri XIII.*

34. lap. [18] Konrád urspergi apát, tulajdonképen lichtenaui prépost. Élt a 13-ik században († 1240). Krónikájáról l. *Wattenbach,* Deutschlands Geschichtsquellen. Berlin, 1877. II. 342—345.

36. lap. [19] Érti II. Jeremiás konstantinápolyi patriarkát (1572—1594), kinek tübingai lutheránus tanárok az ágostai hitvallás görög szövegét oly czélból küldötték meg, hogy a patriarka az abban foglaltakat a görög egyház hittanításával egyezőkül nyilvánítsa.

37. lap. [20] Igy is nevezték Luther követőit, mivel azt tanították, hogy Krisztus emberi természete az isteni személylyel való egyesülés erejénél fogva mindenütt jelen vagyon. „Christus — úgymond a *Formula Concordiae* czímü luth. hitvallás — postquam cœlos ascendit, *ubique* non tantum ut Deus, verum etiam ut homo, præsens dominatur". V. ö. *Pázmány,* Kalauz, 1766-ki nagy-szombati kiad. 865. l.

38. lap. [21] 11. vagy 12. századi görög tudós. Egy sokat használt Lexikon szerkesztője.

39. lap. [22] Családi nevén Dobeneck János. Kitünő humanista és polemikus a hitujítás kezdetén; született 1479, meghalt mint boroszlói kanonok 1552. Iratai közül, melyek száma közel 190-re megyen, legnevezetesebb a Pázmány által itt idézett *Historiae Hussitarum libri 12, Mogunt. 1549.,* és a Luther működéséről és iratairól vezetett napló: *De actis et scriptis Lutheri ab a. 1517. ad 1546.* V. ö. Kirchenlexikon III. 571.

40. lap. [23] Egy 1587-ben megjelent polemikus irat czíme. Szerzője Holder Vilmos, stuttgarti luth. predikátor.

42. lap. [24] T. i. az ugyanezen lapon 1 alatt említett *De Ecclesia* czímü munkában, mely ekkor csak kéziratban volt meg, mint ezt Pázmány néhány lappal alább maga mondja. L. a Bevezetést.

42. lap. [25] Butzer Márton elpártolása előtt schlettstadti dominikánus volt Elszászban; Pellicanus (Kürschner) Konrád ferenczrendi házfőnök Bázelben. A firenzei Vermigli Mártir Péter ágostonrendi szerzetes-kanonokból (nem karthauziból), — a sienai Ochino Bernárdin kapuczinus rendfőnökből lettek a helvét hitujítás apostolaivá.

43. lap. [26] Tulajdonképen a noyoni székesegyháznál nyert kápláni állomást, melynek jövedelmét, hogy iskoláit végezhesse, 12 éves korától fogva huzta.

46. lap. [27] Melanchton Fülöp latin és görög nyelvtanába.

46. lap. [28] Lansac franczia követ mondása a trienti zsinaton.

50. lap. [29] Saunders Miklós, nagynevű angol hittudós. Kath. hitéért hazájából számüzetvén, Rómába távozott, hol pappá szentelték és hittudorrá avatták. Itt ismerkedett meg Hosius biborossal, kit a trienti zsinatra, majd Lengyelországba is elkisért. Később mint löveni tanár működött. Meghalt Irországban 1580-ban vagy 83-ban. Művei közül legnevezetesebbek: *De visibili monarchia Ecclesiae* ll. 8. Lovanii 1571 (melyre itt Pázmány hivatkozik), és *De origine ac progressu schismatis Anglicani* ll. 3. Colon. 1585. — V. ö. Hurter, Nomenclator literarius I. 54.

52. lap. [30] Magdeburg városában élt lutheránus egyháztörténetírók, kiket azért neveztek Centuriátoroknak, mert az egyháztörténelmet *centuriákra,* azaz száz-száz éves időszakokra felosztva tárgyalták.

53. lap. [31] Pantaleon Henrik, protestáns bázeli orvos; szül. 1522, mh. 1595. Itt említett művének tulajdonképeni czíme: *Chronographia ecclesiae Christi.* Másik nevezetesb műve: *Prosopographia heroum et illustrium virorum Germaniae.* Basil. 1566. három köt.

55. lap. [32] Eszterházi Tamás az 1596-ban Mező-Keresztesnél elesett Eszterházi Istvánnak volt fia (Miklósnak, a későbbi hires nádornak unokatestvére). Atyja, mint buzgó lutheránus, a wittenbergi főiskolára küldte, hol 1590-ben így találjuk bejegyezve: Thomas Eszterház, Galanthensis Nob. Ung. Itt bizonyára Hunnius is tanára volt, kinek aztán De Ecclesia cz. művét Kürti István szeredi prédikátor társaságában magyarra fordította, hosszú előszóval ellátta és Illésházy István költségén 1602-ben kinyomatta. Többet nem tudunk róla. Úgy látszik, még fiatal korában elhalt. Annyi bizonyos, hogy családot nem alapított. V. ö. *Nagy Iván,* Magyarország családai. IV. 81.

A fordítás teljes czíme a következő: Az igaz anyaszentegyházról és ennek fejéről az Krisztusról, ismég az római anyaszentegyházról és ennek fejéről az római pápáról való Articulus, kérdésekkel és feleletekkel az próféták és apostolok írásiból kiszedetett, melyben az régi és mostani pápa székit oltalmazóknak hijában való írási és argumentomi refutáltatnak és meghamissíttatnak. Irattatott *Aegidius Hunnius,* az szentírásnak doktora és professora által. Nyomtattatott Sárváratt, az tekintetes és nagyságos Illyésházi István úr költségén. Manlius János által, Anno M.D.CII. 4-r. 582 lap. — Elül: czímlap és ajánló levél 29 sztlan levél; végén Index.

Ajánlja e könyvet Eszterházi Tamás Pálfi Katalinnak, Illésházi István nejének. „Galantan

1. Martij Anno Domini 1601. Nagysagod alazatos szolgaia Eszterhas Thamas." Az ajánlólevélben írja Eszterházi, hogy Hunnius e könyvét „Kürti Istvan Szeredi Praedicatorral Magiarra fordítottam." — *Szabó Károly,* Régi Magyar Könyvtár I. 174—5.

56. lap. [33] Lásd a Bevezetést.

56. lap. [34] Vagyis Flacius Mátyás *Catalogus testium veritatis* czímű munkájából.

56. lap. [35] Paulus Orosius, spanyol áldozópap, 5. századi egyházi író. Itt idézett fő műve: *Historiarum libri septem adv. paganos.* — Arethas, cæsareai érsek Kappadokiában, valószinűleg az 5. század végén. Mások későbbre teszik korát. Egyetlen ismert műve a sz. János Titkos Jelenéseihez írt kommentár.

57. lap. [36] Pamelius Jakab. Belga; löveni hittudor, brüggei kanonok. Szül. 1536; mh. 1587. Széles erudiczióra valló jegyzetek kiséretében kiadta *Tertullianus* és sz. *Cyprianus* műveit.

60. lap. [37] Arnulf orleansi püspök a 10. században. [38] Rupert deutzi benczés apát a kölni egyházmegyében. Nevezetes misztikus író. † 1135. [39] Schönaui szent Erzsébet benedekrendi apácza. † 1164. [40] Auvergnei Vilmos párisi hittanár, utóbb 1228—1249 párisi püspök. [41] Bloisi Péter, salisburyi János tanitványa. Előbb bourgesi kanonok, azután bathoni főesperes Angliában; több levél, beszéd és értekezés szerzője. † 1200 körül. [42] Joákim fiorei cziszterczi r. apát Kalábriában. † 1202. [43] Turmair János 16. századbeli bajor történetiró. Szül. 1477. Abensbergben (honnan Aventinus nevét nyerte), mh. 1531. Regensburgban. Fő műve az *Annales Bojorum,* melyben a pápákat a német birodalom legveszedelmesebb ellenségeiül tünteti fel. Szándékos ferdítései és hamisításai ellen már Gretser tollat ragadott.

61. lap. [44] Sannazarius Jakab, nápolyi humanista; szül. 1458, mh. 1530. Fenséges költeménye: *De partu Virginis libri III.*

61. lap. [45] Genebrardus Gilbert, franczia benczés, nagyhirű párisi hittanár, később aixi érsek, mely méltóságától azonban politikai okok miatt, mint IV. Henrik ellenese, megfosztatott. Meghalt 1597. Itt idézett művének czíme: *Chronographiae* II. 4. Paris, 1580. — V. ö. *Hurter,* Nomenclator literarius I. 100.

64. lap. [46] Legfeljebb egy ellenpápa a 15. században.

66. lap. [47] Franczia reformátusoktól V. Sixtus ellen intézett pápaostromló irat. Teljes czíme: *P. Sixti V. Fulmen Brutum in Henricum sereniss. regem Navarrae, et illustriss. Henricum Borbonium, principem olim Condaeum, evibratum.*

66. lap. [48] Nyilván sajtóhiba, 620 helyett.

67. lap. [49] Suarez Ferencz; a Jézus-társaságának legnagyobb scholasztikus hittudósa, *doctor eximius.* Szül. 1548. Granadában; tanított Segoviában, Róma, Alcala, Salamanca- és Coimbrában; meghalt Lissabonban 1617.

68. lap. [50] Gregorius de Valencia. Egyike a Jézus-társasága legkitünőbb theologusainak. Született 1551-ben Medina al Campo-ban, tanított Dilingában, Ingolstádban és Rómában, hol 1603-ban meg is halt. A protestánsok ellen közzétett vitairatain kívül, sz. Tamás Summájához írt négy ivrétű kötetre terjedő jeles értelmezést. Pázmány itt az utóbbi munkára hivatkozik.

70. lap. [51] Ez az Agenda csakugyan a mondott évben jelent meg első kiadásban Német-Keresztúrott, Sopron vm., de az első kiadásból egy példány sem maradt fenn. A második kiadás — melynek egyetlen példánya a m. n. Muzeumban őriztetik — 1612-ben került ki sajtó alól a következő czímmel: Agenda, azaz szentegyházi cselekedeteknek, avagy szentségeknek, és egyéb egyházi szolgálatok kiszolgáltatásának módgya. I. Cor. 10. Vagy esztek, vagy isztok, vagy valamit cselekesztek, mind az Istennek dicsőségére cselekedgyétek. Keresztúratt nyomtatott Farkas Imre által. 1612. Ajánlják latinúl a Sopron, Vas és Zala vármegyei s szomszéd egyházak lelkipásztorainak „Seniores: Johannes Reczes, Georgius Tokoych, Leonhardus Widos, Stephanus Klazekovits." — *Szabó Károly,* Régi Magyar Könyvtár I. 145 és 197.

77. lap. [52] Pázmány itt a következő könyvre czéloz: Summája azoknak az articulosoknak, kikről veteködések támadtanak az Augustana Confessioban való tanéttók között, és akkik ez következendő írásban (mely az Eggyességnek könyvébűl magyar nyelven irattatott) Isten igéjének tanéttása szerént és az hütnek egyenlő folyása szerént isteni félelemmel megmagyaráztattanak. Ecclesiastici 4. Mind halálig viaskodgyál az igasságért, és az Isten meggyőzi érted az the ellenségidet. Anno M.D.XCVIII. *Colophon:* Nyomtattatott Keresztúratt Manlius János által.

Az Előbeszéd Beythe István ellen van intézve; az utolsó 6 lapon: „Sequuntur nomina eorum, qui libro Concordiæ, in eodemque contentæ huic Epitomæ præmisso solenni iuramento Anno 1596. subscripserunt." — V. ö. *Szabó* K. id. m. I. 145.

84. lap. [53] — ? — Talán Prodigkauz-nak? Igy travesztálták legalább Németországban a Prädikant szót egyes katholikus polemikus írók.

87. lap. [54] VII. Gergely pápa kortársa és ellensége. Rendesen „Pseudo-Cardinalis“ czímmel illetik, mert III. Kelemen ellenpápa tette biborossá. A neve alatt fenmaradt *Vita Gregorii VII.* cz. iratról a protestans Wattenbach (Deutschlands Geschichtsquellen 4. kiad. II. 173) így nyilatkozik: „Eine leidenschaftliche Schmähschrift; nicht nur gegen Gregor, sondern auch gegen die früheren Päbste.“

87. lap. [55] John Bale; angol hitujító és író, ki VIII. Henrik alatt 1530-ban a karmelita-rendből kilépve, nyilvánosan megnősült és mint prédikátor működött, VI. Eduárd alatt pedig 1552-ben Irországba protestáns püspökké neveztetett. Meghalt Erzsébet alatt 1563-ban. Iratai között első helyet foglal el a *Centuriae scriptorum illustrium maioris Britanniae* czimű, Bázel 1557 és 1559. Írt ezen kívül a katholikusok ellen részint angol, részint latin nyelven számos kisebb-nagyobb igen heves polemikus munkát (De proditionibus papistarum lib. 2; de imposturis Thomæ Becketi; mysterium iniquitatis; contra missam papisticam, stb. felsorolva Jöcher, Allgem. Gelehrten-Lexicon I. 722.), továbbá verseket és szinjátékokat. Utóbbiak között leghírhedtebb volt a *Krisztus kisértéséről* czimű, melyben a lehető leggyűlöletesb módon kelt ki a pápaság ellen. Irodalmi működését egyik kor- és honfitársa így jellemzi: „Balaeus obscœnitate verborum omnes lenones et meretrices superat; conviciorum plaustra in optimos quosque, tum vivos, tum defunctos congerit; horrenda mendacia, partim a se ficta partim aliunde emendicata impuro ore eructat.“ *Alanus Copus*, Dialogi sex. Antverp. 1573. pag. 502.

87. lap. [56] Sleidanus (Philipson) János, ismeretes német protestáns történetiró († 1556), kinek *Commentarii de statu religionis et reipublicae Carolo V. Caesare, Argentor. 1555.* czimű irányzatos munkája katholikus részről számos felszólalásra adott okot és alkalmat. Jellemzése *Janssennél* id. m. VII. 287—291.

87. lap. [57] Vergerius Péter Pál, capodistriai püspök, III. Pál pápa követe. Miután egy ideig Németországban a katholiczizmus érdekében működött, 1548 körül protestánssá lett s a pápa és kath. vallás ellen több iratot tett közzé. Meghalt mint tubingai lutheránus tanár 1565.

87. lap. [58] Stein (Stenius) Simon Keresztély, meisszeni származású református filologus, heidelbergi tanár. Főleg Loyolai sz. Ignáczot és a jezsuitákat ócsárolta egyes műveiben, melyekre a következő pontban említendő Gretser írt kemény czáfolatokat, „adversus Simonem Lithum Misenum Calvinistam.“

87. lap. [59] Gretser Jakab bajor jezsuita, ingolstadi tanár, elsőrangú polemikus (szül. 1562, mh. 1625), ki egymaga nem kevesebb mint 150 iratot tett közzé a protestánsok ellen.

89. lap. [60] Bolsec Jeromos hitehagyott franczia kármelita és orvos, Calvin János kortársa. Hazáját elhagyni kénytelenülvén, egy ideig a ferrarai udvarnál tartózkodott, azután Genfbe jött, hol azonban Calvinnal a praedestinatio kérdésében meghasonlott, minek következtében előbb fogságra vetették, azután Genf területéről „örökre“ elüzték. Bolsec később (1563-ban) ujra a kath. egyház kebelébe tért vissza és franczia nyelven két külön munkában megírta Kálvin és Béza életét. *Histoire de la vie, moeurs, actes, doctrine, constance et mort de Jean Calvin, jadis ministre de Genève*, Lyon 1577; latin ford. Köln 1580. — *Histoire de la vie et moeurs de Th. Bèze*, Páris 1578.

89. lap. [61] Lásd az [52] jegyzetet. Az ott közlöttek szerint nem a nyomatás, mint Pázmány mondja, hanem az aláirás történt 1596-ban.

89. lap. [62] Beythe István németujvári prédikátor 1585-től 1597-ig volt a Balaton- és Fertő-vidéki egyházkerület superintendense s mint ismeretes, a kálvinizmust igyekezett Luther követői között terjeszteni. De törekvéseinek mind Nádasdy Ferencz, mind a prédikátorok nagy része ellene szegült. A veszély elhárítására Nádasdy 1591-ben a csepreghi kollóquiumot rendezte; hetvennyolcz prédikátor pedig (köztük Magyari is) 1596-ban eskü alatt elfogadta és aláírta a kálvinizmust kárhoztató németországi Formula Concordiæ-t. A szenvedélyes harcz több éven át tartott, miközben az ellenfelek egymást kölcsönösen meghurczolták. 1597-ben Beythe András, a superintendens fia *Encomium ubiquisticum* czím alatt gyalázó verseket adott ki a luth. prédikátorok ellen; ezek pedig a következő évben a Formula Concordiæ-t magyar kivonatban közzé-tévén (l. 50. jegyz.), ennek előszavában támadták meg az időközben superintendensi hivataláról leköszönt Beythe Istvánt. Ezekre a kölcsönös szemrehányásokra figyelmezteti itt Magyarit Pázmány.

96. lap. [63] Az ismeretes toszkánai őrgrófnő; VII. Gergely és utódai alatt a szorongatott pápai ügy hőslelkű védelmezője. † 1115.

96. lap. [64] A mai egyháztörténetírás, mint ismeretes, sem a Donatiót hitelesnek nem tartja, sem azt el nem fogadja, hogy Nagy Konstantint Szilveszter pápa keresztelte meg. — L. *Grauert,* Constantin. Schenkung. Histor. Jahrbuch der Görres-Gesellschaft. III. köt.

98. lap. [65] Sulpicius Severus; aquitaniai származású keresztény író, dísznevén „Sallustius christianus", † 410 körül. Mint toursi sz. Márton kortársa és tanítványa, megírta e kiváló szent életét: *Vita s. Martini* és *Dialogi sive collationes tres.*

98. lap. [66] Venantius Fortunatus; poitiersi püspök, jeles latin költő, meghalt a 7-ik század elején. Sulpicius iratai nyomán négy könyvre terjedő hőskölteményt írt sz. Mártonról (de vita s. Martini).

99. lap. [67] T. i. a Magyari István könyvére írt Epigramma Acrostichon czímiratában. Olvasható Magyari művében az Epistola Dedicatoria után.

99. lap. [68] Brant Sebestyén német humánistának 1503-ban kiadott közkedveltségű vallásbuzgalmi irata.

101. lap. [69] Köztudomású, hogy III. Leó pápa (796—816) koronázta császárrá N. Károlyt 800. Karácsony ünnepén.

107. lap. [70] Peucer Gáspár; Melanchton veje, Ágost szász választófejedelem udvari orvosa. Mh. 1602. Idevágó műve: *Tractatus de praecipuis divinationum generibus.* — Hemming Miklós; lutherfelekezetű dán theologus, koppenhágai tanár és lelkész. † 1600. Magyarinál idézett műve: *Syntagma institutionum christianarum.* V. ö. Jöcher, Allgem. Gelehrten-Lexicon II. 1484.

107. lap. [71] Valószinüleg a benedekrendi Phavorinus olasz philologust érti, ki a 16. század első felében élt, Medici Jánosnak, a későbbi X. Leónak oktatója volt és 1537-ben mint nocerai püspök halt meg.

107. lap. [72] Pico János (az idősb), mirandulai gróf; nagynevű olasz tudós; szül. 1463, mh. 1494. Pázmány itt valószinüleg *Disputationes in astrologiam* cz. művére czéloz.

107. lap. [73] Scaliger József, reform. vallású franczia tudós, nagynevű philologus, kritikus, latin költő és chronologus. Meghalt Leydenben 1609.

111. lap. [74] Gunyos jelző Luther követőire, kik az oltáriszentségben Krisztus jelenlétét a kenyérrel együtt (cum pane) vallják.

112. lap. [75] Chemnitz Márton braunschweigi superintendens; egyike a XVI. század legjelesebb lutheránus theologusainak. Szül. 1522, mh. 1586. Fő műve a Pázmány által itt idézett *Examen Concilii Tridentini quadripartitum,* Francof. 1565—1573., melyben a trienti zsinat összes határozatait megczáfolni igyekezett. A jelentékeny támadásra kath. részről Andrada portugáli, Ravenstein belga hittudósok feleltek külön munkákban; később, alkalmilag, Gregorius de Valencia és Bellarminus.

113. lap. [76] Bozio Tamás, gubbioi származású olasz oratoriánus; szül. 1548, mh. 1610. Rómában. Nagytudományú és ritka alázatosságú férfiú, ki Macchiavelli rendszerét is több munkában czáfolta. Művei közül legkiválóbb a Pázmány által itt és többször idézett *De signis Ecclesiae Dei* czimű, 24 könyvben. Rom. 1591. Colon. 1593. s többször. — V. ö. *Hurter,* Nomenclator literarius I. 179. Freib. Kirchenlexikon II. 1174.

114. lap. [77] Gomez Lajos. Spanyol eredetű jogtudós, ki 1522 körül Páduában római, majd kánonjogot tanított, utóbb a Rota auditorává lett, és mint sarnoi püspök (nápolyi terület) fejezte be életét. Művei: *Commentarii in Librum VI.* Rom. 1539. *In Regulas Cancellariae.* Paris. 1545.

114. lap. [78] Decius Fülöp. 16-ik századbeli ünnepelt jogtudós és tanár; szül. Milánóban 1454, mh. Sienában 1535. Művei közül legnevezetesebb: *Commentarii in Decretales.* Lugd. 1551.

117. lap. [79] Érti a 415-ben tartott diospolisi zsinatot.

154. lap. [80] Az 1603-ban megjelent könyv teljes czíme a következő: Ágoston barát szerzetin való Hollósi Godefridusnak, prágai barát predikátornak, böcsülletes túdós embernek, az keresztyénységre való megtérésről írattatott *Predikáczió,* mellyet ő maga predikállott Wittenbergában: mely predikáczióban búcsut vészen az római pápától: az bálványozásoktól, és Antikrisztus útálatosságától, kiben annakelőtte vólt, és szabad akarattya szerént, közönséges helyen, sokaknak hallására, ellenmond: És vallya magát az Augustana Confessión való keresztyéni gyülekezet tagjának lenni, etc. Mostansággal, minden hív keresztyéneknek követésére kinyomtattatott, magyar nyelven az vittenbergai szent írás tanéttó Doktoroknak Előjáró beszédével együtt. Keresztturatt Manlius János által. Anno M.DCIII. (4-r. A—L1 = 10¼ iv = 41 sztlan levél.) Lásd *Szabó Károly,* Régi Magyar Könyvtár I. 177.

A szóban levő hitehagyott augusztiniánust *Rab* Gottfriednek hitták. Forner András bajor plebános 1617-ben kiadott „Evangelischer Hafenkäs“ cz. munkájában azt írja felőle, hogy miután Prágában egy ideig igen buja életet folytatott, végre egy polgár feleségét megszöktette, Wittenbergbe jött s ott protestánssá lett. Eleinte nagy kitüntetéssel fogadták, arczképét fába, rézbe metszették, sőt emlékérmet is verettek tiszteletére; de csakhamar közmegvetés tárgya lett, és pártfogóitól elhagyatva, nyomorultan veszett el. *Janssen,* Gesch. d. deutschen Volkes. V. 453. V. ö. Gretser, Opp. t. XIII. p. 484—512.

170. lap. [81] Érti a Constantinus Copronymus császár parancsára tartott 754-iki képkárhoztató álzsinatot. — [82] Elvirai zsinat Spanyolországban Kr. u. 306.

171. lap. [83] Az úgynevezett *Libri Carolini*-k, melyek eredetéről, kiadásairól, szerzője — és hitelességéről l. *Hefele* Conciliengeschichte. III. 694—698.

171. lap. [84] Alanus Copus. Angol kath. hittudós, római kanonok. † 1568. Pázmány-idézte műve: *Dialogi sex contra ss. pontificatus, monasticae vitae, sanctorum, ss. imaginum impugnatores etc.* Antwerp. 1566. Tulajdonképen a művet Harpsfield Miklós († 1575) irta; Copus csak kiadta. V. ö. *Hurter,* Nomenclator I. 28. és 36.

171. lap. [85] Vasquez Gábor. Spanyol jézustársasági; a scholasztika theologiának ünnepelt tanára előbb Alcala-, azután Rómában, hol Pázmány is tanítványa volt. Meghalt 1604. ötvenhárom éves korában. Rendkivüli éles- és mélyelmüségeért sokan „spanyol Ágostonnak“ nevezték. Fő műve sz. Tamás Summa-jához írt értelmezése (Commentarii et Disputationes) 10 ivr. köteth. Lyon, 1620. — *Hurter,* id. m. I. 142.

172. lap. [86] Mindanégyen 15. századi humanista történetírók. Illető műveiket felsorolja *Vasquez* Commentariorum et Disputationum in tertiam partem s. Thomæ tom. 1. Antverpiæ, 1621. 815. lap.

172. lap. [87] Érti az 1528-ki sensi egyháztartományi zsinatot (tit. XIV.), melyről l. Conciliengeschichte, fortgesetzt v. J. Card. *Hergenröther,* IX. 632.

172. lap. [88] Aimoin fleuryi szerzetes († 1004), Regino prümi apát († 915), Ado viennei érsek († 874) — középkori krónikások.

172. lap. [89] Manap senkisem kételkedik abban, hogy a 794-ki frankfurti zsinaton csakugyan a második nicaeai zsinatot kárhoztatták; de tévedésből, és olyasmiért, a minek a nevezett egyetemi zsinat épen ellenkezőjét tanította. V. ö. *Hefele* id. m. III. 689. és 693—4.

180. lap. [90] L. a Bevezetést.

183. lap. [91] Az e pontban foglalt téves történeti adatok mind így vannak Bonfiniusban is.

KEMPIS TAMÁSNAK

CHRISTUS KÖVETÉSÉRÜL

NÉGY KÖNYVEI

MELYEKET MAGYARRA FORDITOTT

PÁZMÁNY PÉTER

ESZTERGAMI ÉRSEK.

AZ 1624-IKI BÉCSI KIADÁS UTÁN SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

KISFALUDY ÁRPÁD BÉLA

SZENT-LÉLEKRŐL CZ. DIENESI PRÉPOST, CS. ÉS KIR. TB. UDVARI KÁPLÁN, A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT ALELNÖKE, THEOL. DOCTOR, A BUDAPESTI K. M. TUD. EGYETEMEN NY. R. TANÁR.

BUDAPEST, 1894.

NYOMATOTT A M. KIR. TUD.-EGYETEMI NYOMDÁBAN.

A *Krisztus követéséről* „együgyü szókkal, de csuda nagy lelki bölcseséggel“ irott könyvecske *Pázmány* korában már közkincse volt a keresztény nemzeteknek. „Még török nyelvre-is fordították, ugy mond; de én ez ideig nem láttam, hogy valaki ezt magyarúl kinyomtatta-volna“. — Írva ugyan láthatott belőle, legalább egyes részleteket; mert hiszen az *Imitatio* korán megszeretett könyvéből régibb irodalmunk emlékei nem egy fejezetet foglalnak magukban[1]. Hanem az egésznek egységes lefordítására és kinyomatására ő vállalkozik elsőnek.

Első volt-e? Magában nem éppen fontos kérdés; legföllebb *Pázmány* írói nyelve fejlődésének szempontjából nyerhet kiváló érdeket; mivel innen nézve csakugyan nem közönbös a kérdés, vajjon husz évvel előbb vagy utóbb készítette-e fordítását? vagyis hogy a Bécsben 1624. megjelent kiadást, melynek dátum nélküli előszavában a fönt idézett mondást olvassuk, valóban megelőzte-e egy husz évvel korábbi kiadás?

Sándor István ugyanis egész határozottan 1604. évre teszi Pázmány Kempis-fordításának első megjelenését[2]. Utánna fölveszi ez adatot könyvébe *Szabó* Károly is[3], jóllehet ezen „első“ kiadásnak egy példányát sem látta, s mai napig sem került elő egy sem.

De, úgy látszik, nem tudott róla *Maros-Vásárhelyi* Gergely sem, ki már a XVI. század utolsó tizedében „sok fő emberek kérésére meg forditotta vala“ Kempis Tamás könyvét, s akkori írása „sok haborusagh miat el veszven“, 28 esztendővel utóbb „beteges“ létére újra lefordította, és a „más ember első munkáinak Magyar nyelvre valo fordítasanak sengejét“ kiadta Kolozsvárott 1622-ben[4].

Azt könnyű elképzelni, hogy Pázmány, mikor 1624-iki kiadása sajtó alá készült, hirt sem hallott még a majdnem ugyan azon időben Kolozsvárott

[1] Így a *Lobkowitz* Cod. 31. s k. 38. s k. (Imit. I. 1. és 23. sz. Bernátnak tulajdonítva); *Weszprémi* Cod. 132. s k. (Imit. I. 2. Gerson János neve alatt); *Bod* Cod. 27. (Imit. I. 23. idézés nélkül); *Góry* Cod. 68. (Imit. II. 1. Gyerson Janos doctor tancytasa) stb.

[2] Magyar Könyvesház Győr, 1803. 16. lapon: 1604. Béts. Kempis Tamásnak a Krisztus követéséről négy könyvei. 4. For. Pázmán Péter. (I. kiadás) — A 22. l. pedig az 1624-iki kiadást is fölemlíti.

[3] Régi magyar könyvtár Bpest, 1879. 388 sz. a. — *Fraknói* Vilmos (Pázmány Péter. Bpest, 1886. 36. l. valamint korábbi nagy művében: Pázmány Péter és kora. Bpest, I. 1868. 61. l. és III. 1872. 316. l.) Szabó Károly után szintén csak Sándor István följegyzésére támaszkodik.

[4] Christus Jesus követéséről valo könjvek. Deakul irattak, Kempisi Thamastól. Magyar nyelvre fordíttatot Maros-Vásárheli Gergelytől. - Nyomtatatot Colosvarot Anno D. 1622. (A székely-udvarhelyi ref. gymn. könyvtár példánya. Hiányos czimlapja a rá következő fekete-vörös nyomásu levéllel összeragasztva; a szövegben is több levél hiányos.)

megjelent magyar Kempisről; de azt már nehezebb elhinni, hogy Vásárhelyi Gergely, kinek nem csak általában a zsendülő magyar irodalom, de különösen az *Imitatio* magyar kiadása annyira szívén feküdt, közel két évtized folytán se szerzett légyen tudomást Pázmány Péter 1604-ben kiadott fordításáról! Pedig, ha egyenesen nem mondja is, előbeszédéből világosan kitetszik az a gondolata, hogy a könyvecskét, melyet „egész világon ki terjedet keresztyénség magok nyelvek értelmére megh fordítottak — — az menyire lehetet az forditasnak allapottya, Magyar nyelvnek sovány es szük szovaihoz kepest" — ő adja először honfitársai kezébe.

És Sándor István? — Ő maga vallja előszavában, hogy az általa fölsorolandó könyvek közül igen sokat nem látott. Vajjon ezt a minket érdeklő „első" kiadást látta-e? Nem mondhatjuk. De azt mindnyájan tudjuk, hogy a Könyvesházba fölvett igen sok adatra bebizonyult már, hogy téves vagy félreértett közlésen alapulnak. S ha talán ezzel az „első" bécsi kiadással is így esett, akkor nem is lenne mit tűnődni azon sem: hogyan kerülhetett Pázmánynak ez az egy könyve *bécsi* műhelybe, holott abban az időben (1614 előtt) minden más munkáját vagy itthon, vagy Gráczban nyomatta; és az 1624-iki kiadáson miért nincs egyáltalán semmi nyoma annak, hogy — nem első.

De legyen bár a dolog így vagy úgy, én benne bíró lenni nem akarok; csak helyén valónak láttam ezeket fölemlíteni, mikor ime az 1624. kiadás szerint adott szöveget az 1605. megjelent *Tiz bizonyság* elé soroljuk. — Ezen 1624-iki kiadásnak is igen kevés példánya ismeretes[1]. A 12-edr. könyv czímlapja rézmetszet, a következő szöveggel: A' ki engem követ nem iar setétségbe. Kempis Tamasnak Christus követeserül Négy könyvei. Mellyeket magiarra forditott Pazmany Peter esztergami ersek. MDCXXIV. — A czímlap után előszó (10 számozatlan lap) és az *Imitatio* négy könyve (1—485. l.); végül sajtóhibák jegyzéke: A' nyomtatásban eset fogyatkozásokrol. Hogy az olvasásban akadek ne légyen, a' nyomtatonak esetiböl történt fogyatkozásokat, így kel igazitani (4 számozatlan lap, a jelen kiadásban elhagyva). Legutolsó lapon a colophon: Viennæ Austriæ, Ex Officinâ Typograficâ Matthæi Formicæ, in Aula Coloniensi, Anno MDCXXIV.

A jelen kiadás rendezésénél minden telhető gonddal azon voltam, hogy — az átirásra nézve általában megállapított elveket szem előtt tartva — teljes hűséggel állítsam Pázmány Péter fordításának legrégibb ismert szövegét az olvasó elé, a ki, mert magyarázatokra alig szorul, talán még sem veszi zokon, hogy néhol egy-egy elavult szó vagy szokatlan szólásforma mellett rövidke megjegyzéseimmel pár pillanatra föltartóztatom.

Budapest, 1894. október 15.

K. Á. B.

[1] *Szabó* Károly szerint (R. M. K. 535. sz.) mind össze *négy*.

KEMPIS TAMÁS

KRISZTUS KÖVETÉSÉRŐL.

A MAGYAR ORSZÁGBAN LEVŐ KERESZTYÉNEKNEK

ISTENTÜL MINDEN JÓT KEVÁNOK.

Az isteni tiszteletnek főb és Isten elöt kellemetesb részét abban helyheztetik a keresztyén Doctorok, hogy a tekélletes erkölcsel és jó magunk viseléssel kövessük azt, a kinek szolgálattyára köteleztetünk. *Summa religionis est, imitari quod colas,* ugymond sz. ÁGOSTON[1]. LACTANTIUS[2] pedig igy szól: *Religiosissimus cultus est, imitari.* Sőt a pogány SENECA-is[3] azt irja, hogy eléggé tiszteli Istent, a ki követi: *Satis Deos coluit, quisquis imitatus est.* Annak-okáért int sz. PÁL[4] mindeneket, hogy az Istent kövessék: *Estote imitatores Dei.*

[1] Civit. c. 17.
[2] Lib. 5. c. 10.
[3] Epist. 95.
[4] Eph. 5, 1.

Ennek az isteni követésnek kivánságát gerjeszteni és uttyát mutatni akarván az Atya Isten, emberi természetben öltözteté szent Fiát, hogy az ő vezerlése és tanítása által megtanúlnók, mint kellyen követni Istenünket. Azért sz. PÁL[5], nem egyszer, int, hogy Christust kövessük: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi.* Maga CHRISTUS azt mondgya, hogy a ki őtet követi, nem jár setétségben. Mert miképpen az igéret földében menő Sidók eleibe éjel égő oszlopot, nappal fényes felhőt rendelt-vala Isten út mutatásra: ugy, a mennyei boldogságra sietőknek Christust rendelte vezérlőjül; ki nem csak tanitásával, hanem példájával-is kalaúzunk lenne a tekélletes erkölcsökre.

[5] I. Cor. 4, 16. 11, 1.

Errül a Christus követésérül, és a csalárd világnak megutálásárul, ezer négyszáz negyven egy esztendőbe[6] KEMPIS TAMÁS *Canonicus Regularis S. Augustini* négy rövid könyvet irt, együgyü

[6] *Henricus Sommalius refert, in fine autographi hunc annum notari ab authore.*

szókkal, de csuda nagy lelki bölcseséggel; mely könyvrül merem mondani, hogy a ki ezt szerencsére felnyittya és egy részét, mely elibe akad, figyelmetesen megolvassa, lelki vigasztalást és isteni szolgálatra-való gerjedezést vészen.

Noha pedig ezt a könyvet, régen, minden keresztyén nyelvekre, sőt még török nyelvre-is forditották[1], de én ez ideig nem láttam, hogy valaki azt magyarúl kinyomtatta-volna; maga[(a)] én a Biblia után nem olvastam könyvet, melynek előtte ezt nem itíltem vólna forditásra méltónak. Azért, a hivek vigasztalására, magyarrá forditám e könyvecskét. Igyekeztem azon, hogy a deák bötünek értelmét hiven magyaráznám[2]; a szóllásnak módgyát pedig úgy ejteném, hogy ne láttatnék deákból csigázott homályossággal repedezettnek, hanem oly kedvesen folyna, mint-ha először magyar embertül, magyarúl iratott vólna. Adgya a mennek földnek Istene, hogy valakik ezt olvassák, lelki vigasztalással gerjedezzenek naponként az isteni szolgálatra, Amen.

[1] *Ita refert Sommalius in praefat.*

[2] *Secutus editionem a. 1600. Henrici Sommalii ex autographo.*

(a) noha, jóllehet. V. ö. Magy. nyelvt. szótár. II. 653.

ELSŐ KÖNYV.

I. RÉSZ.

Az Ur Christus követésérül és e világ hiuságinak megutálásárul.

Az ki engem követ, setétségben nem jár, ugy-mond az Ur. Ioan. 8, 12.
Ezek Christus szavai, mellyekkel int, hogy az ő szent életét és erkölcsét kövessük, ha akarunk valóban megvilágosittatni, és minden lelki vakságtul megszabadúlni. Azért leg-nagyobb és szorgalmatosb igyekezetünk a Christus Jézus életének elmélkedésében légyen.

A Christus tanitása minden szentek tanitását fellyül-múllya, és a kiben sz. Léleknek ajándéka vólna, ebben elrejtett Mannát találna. De sokszor történik, hogy némellyek az evangéliumnak gyakor hallásából kevés ajtatosságot és lelki gerjedezést éreznek; mert nincs a Christus lelke bennek. A ki pedig tellyesen és édesdeden akarja érteni a Christus igéjét, szükség, hogy egész életének folyását igyekezzék a' hoz szabni és alkalmaztatni.

Mi haszon a Sz. Háromságrul mély elmélkedéssel vetekedned, ha alázatosság nélkül lejendesz, kiért a Sz. Háromságnak kelletlen lészesz? A mély elmélkedések bizony szenté és igazzá nem tésznek; hanem a tekélletes élet tészen Isten-előt kedvessé. Inkáb kivánom magamban a töredelmességet érzeni, hogy-sem ennek mi-vóltát által-érteni. Ha az egész bibliát bötü-szerént tudnád, és minden bölcsek mondásit elmédben kapcsolnád is: mit használna az Isten szereteti és malasztya-nélkül? Hivságok hivsági, és csak azon hivságok mindenek, az Isten szereteti és egyedül nékie-való szolgálat-kivül. Ez a derék bölcseségnek sommája: hogy e sovány és csalárd világot megutálván, a mennyei boldogságra áhitozzunk és siessünk.

Csak merő hivság azért a veszendő gazdagság keresés, és abban-való reménség helyheztetés. Hivság a tiszteket vadászni, és magas pólczokra felemelkedni. Hivság a testnek kivánságit követni és ollyakra vágyódni, melyekért végre kemény kinokkal kel lakolni.

Hivság hoszu életet reménleni, és a szent életre kevés gondot viselni. Hivság csak a jelen-való életre figyelmezni, és a következendőre nem tekinteni. Hivság csak azt szeretni, a mi hertelenséggel elmúlik, és oda nem sietni, a hol örökké-való öröm találtatik.

Megemlékezzél gyakorta ama közmondásrul: hogy meg nem
Eccl. 1, 8. elégszik a szem látással, a fül sem töltetik-bé hallással. Azon igyekezzél tehát, hogy szüvedet a láthatandó állatok szerelmétül elfogjad, és a láthatatlanokra fordicsad. Mert a kik érzékenségeknek legeltetése-után járnak, megfertéztetik lelki isméreteket, és Isten kedvéből kiesnek.

II. RÉSZ.

Embernek alázatos maga ismeretirül.

Eccl. 1. Arist. I. metaph. cap. 1.

Minden ember természet-szerént kivánnya, hogy túdósbölcs légyen; de isteni félelem-nélkül mi haszna a tudománynak? Bizony sokkal job renden vagyon dolga az alázatos pórnak, mely Istennek szolgál, hogy-sem a felfualkodott Filozofusnak, ki magárul elfeletkezvén, az ég forgásában töri fejét. A ki magát vólta-képpen isméri, nagyot magárul nem alít, és az emberi dicsiretben nem gyönyörködik. Bár e világnak minden titkait tudnám-is, ha Istennek szeretetiben nem találtatnám, mi haszna vólna Isten elöt, ki engemet cselekedetemből fog itélni?

Szünnyél-meg a tudománynak mértékletlen kivánságátul, mert ebben nagy elme csavargás és csalatkozás találtatik. A nagy tudományu bölcsek szem elöt akarnak forogni, és túdósoknak mondatni. Sok dolgok vannak, mellyeknek tudása keveset, vagy ingyen semmit sem használ a léleknek. Nagy balgatag pedig, a ki egyébre figyelmez inkáb, hogy-sem üdvösségére nézendő dolgokra. A sok beszéd nem tölti-bé lelkedet; de a tekélletes élet megnyugottya szüvedet, és a tiszta lelki ismeret nagy bizodalmat ád Istenhez-való folyamásra.

Mennél többet és jobban tudsz, annál súllyosb itéleted lészen abból, ha szenteb életet nem viselsz. Tehát fel ne fualkodgyál semmi-némü mesterségedben vagy tudományodban; hanem inkáb rettegj a néked adatott girának szám-adásátul. Ha néked ugy tetczik, hogy sokat tudsz és mélyen által-értesz: tudva légyen
Rom. 12. nállad, hogy sokkal töb vagyon hátra, a mit nem értesz. Igen

fen azért ne hejazz, hanem inkáb tudatlanságodat megvallyad. Miért akarod magadat valakinél nagyobbnak tartani, holot sokan bölcsebbek találtatnak és a törvényben túdósbak nálladnál? Ha valamit hasznoson akarsz tudni és tanúlni, azt kivánnyad, hogy ismeretlen légy és semminek tartassál.

Ez a leg-nagyob és hasznosb leczke, hogy ember magát igazán megismérje és megutállya. Nagy bölcseség és tekélletesség az, midőn ember maga felől semmit nem alít; egyebek felől pedig mindenkor jót és nagyot tart. Ha másnak nyilván-való esetit látnád, vagy képtelen cselekedeteit értenéd-is: magadat nállánál jobnak nem kellene vélned, mert nem tudod, míg lehetsz álhatatos a jóban. Mindnyájan gyarlók vagyunk; de te senkit magadnál Genes. 8, 21.
gyarlóbbnak ne alícs.

III. RÉSZ.

Az igazságnak tanitásárul.

Boldog a kit az Igazság magán tanit, nem árnyékok és Psal. 93, 12.
elmulandó szózatok által, hanem vólta-képpen, a mint magában vagyon. A mi vélekedésünk és értelmünk gyakran megcsal minket, és rövidet lát. Mit használnak a titkos és homályos dolgokban Eccl. 3.
akadozó sok fortélyok, mellyeket ha nem tudsz sem pirulsz érettek az utolsó napon? Temérdek gorombaság az, hogy hátra hagyván a hasznos és szükséges dolgokat, magunk kínnyén, haszontalan, sőt ártalmas dolgokra figyelmezünk, és szemünk lévén sem látunk.

Valljon s mi gondunk nékünk a teremtett állatok nemére és külömböző természetire? A kinek az örök Ige szól, sok-féle vélekedésekből kifesel. Egy Igétül vagyon eredeti mindeneknek, ezt hirdetik minden állatok; és ez ama Kezdet, mely mi-nékünk szól. Senki e'-nélkül értelmes nem lehet, sem igazat nem itélhet. A ki mindeneket ebben az egy Igében foglal, mindeneket erre igazit és ebben szemlél: álhatatos lehet az ő szüve, és az Istenben csendeszen nyugodhatik. Oh én Istenem, tekélletes Igazság, tégy eggyé engem te-veled az örökké-való szeretetben. Unalmas nállam nagy gyakorta a sok dolgok olvasása és hallása; mert csak te benned vagyon éppen, valamit én szeretek és kivánok. Halgassanak min-

den bölcsek, csendességben légyenek minden teremtett állatok a te szined előt, és csak te egyedűl szólj nékem.

Mentül inkáb megvónsza magát ember és lelkében együgyüíti, annál töb és mélyeb dolgoknak végére mehet fáradság-nélkül, mert menyből vészen világosságot. A tiszta, együgyű és álhatatos lélek sok-féle dolgokra nem oszol és nem szakadoz; mert mindeneket Isten tisztességére cselekszik, és azon igyekezik, hogy mindenekben a maga tulajdon kedve-keresésétül megszünnyék. Ki bánt, és ki háborgat téged egyéb a tennen szüvednek meg nem öldök-
Immortificata. lött vágyódásánál? A tekélletes és ajtatos ember elrendeli először magában minden dolgait, mellyeket külső cselekedetivel véghez kel vinni; és nem ezek vonnyák őtet a vétkes indulatoknak kivánságira, hanem inkáb ő igazittya ezeket az igaz okosságnak rámájára. Kinek vagyon súllyosb bajvivása, mint annak, a ki magát meg akarja győzni? E' vólna bezzeg a mi dolgunk, hogy magunkon diadalmat vennénk, naponként vastagodnánk, és a jóban elébeléb-mennénk.

E világi életben minden jó mellet vagyon valami fogyatkozás; és semmi elmélkedés nincs homály-nélkül. Az alázatos magad ismereti bizonyosb út Istenhez, hogy-sem a világi tudományok visgálása. Nem kel vétkesíteni a tudományokat, vagy akár-mely dolognak csekély ismeretit-is, mert ez magában jó, és Isten ajándéka; de azért mindenkor fellyeb kel böcsülni a jó lelki isméretet, és a szent életet. Mivel pedig sokan inkáb igyekeznek túdósok lenni, hogy-sem szentül élni: innen vagyon, hogy gyakran megcsalatkoznak, és vagy semmi hasznot nem tésznek, vagy igen keveset.

Vajha ollyan szorgalmatosok vólnánk a bűnöknek kiirtásában és a jószágos erkölcsöknek béoltásában, mint a mély kérdéseknek indításában; nem volna bezzeg ennyi gonosság és botránkozás a kösségben; a klastromokban sem vólna ennyi fesletség. Bizony,
Mat. 25. ha eljő az itélet, nem kérdik, mit olvastunk, hanem, mit cselekedtünk; sem azt nem visgállyák, mely módosan beszéllettünk, hanem, mely szentül éltünk. De mond-meg, kérlek, hol vannak most amaz urak és Doctorok, kiket jól ismértél, mikor éltek és tudományokban virágoztak? Immár az ő konczok egyebekre szállott; és nem tudom, ha vannaké csak emlékezetben-is. Életekben láttattanak valaminek, most csak nevezetben sincsenek.

Eccl. 2. Jaj s mel hamar elmúlik e világ dücsőssége! vajha ezeknek

életek egy nyomban járt vólna tudományokkal: bezzeg jól tanúltak s jól olvastak vólna. Mely sokan gonoszul vesznek e világon az hivságos tudomány-által, kik az isteni szolgálattal keveset gondolnak! és mivel hogy inkáb akarnak nagyon púposkodni, hogysem alázatosságban maradni, ez az oka, hogy semmivé lészen minden gondolkodások. Valóban nagy, a kiben nagy szeretet vagyon. Valóban nagy, a ki maga előt kicsiny, és semmire böcsülli minden böcsülletes tisztek méltóságát. Valóban eszes, a ki ganéjnak tartya valami e földön vagyon, csak Christust megnyerhesse. És bizony valóban tudós, a ki Isten akarattyát cselekszi és maga kivánságit hátra haggya. Tit. 1. Rom. 1.

IV. RÉSZ.

A cselekedendő dolgoknak eszes rendeléséről.

Nem kel sem minden szónak, sem minden indulatnak hinni; hanem okosan, tapogatva és hoszu várakodással, Isten-szerént kel minden dolgot megfontolni. Jaj s gyakran hamaréb mondunk és hiszünk gonoszat egyebekrül, hogy-sem jót; oly gyarlók vagyunk. De a tekélletes emberek nem künnyen hisznek minden csacsogásnak; mert tudgyák, hogy az emberi gyarlóság hajlandó a gonoszra, és künnyen botlik beszédében. Jo. 4, 1. Gen. 8, 21.

Nagy bölcseség az, hogy cselekedetünkben ne habahurjálkodgyunk, és vakmerőül a mi-magunk tetczéséhez ne ragaszkodgyunk. Ezen bölcseségnek az-is eggyik része, hogy akár-kinek szavát el ne higgyük; sem a hallott és elhitt dolgokat ottan[(a)] más ember fülében ne röpítcsük. Bölcs és lelki emberrel tarcsad tanácsodat; és inkáb akarj nálladnál jobtúl tanulni, hogy-sem a magad agyának találmányi-után járni. A tekélletes élet Isten szerént bölcsé, és sokakban látottá s forgottá tészi embert. Mentül valaki magában alázatosb és Istenhez engedelmesb, annál bölcseb és csendeszeb mindenekben.

(a) mox: hamar, azonnal. V. ö. Magy. nyt. szótár II. 1157.

V. RESZ.

A Szent Irás olvasásárul.

Igazságot kel a sz. Irásban keresni, nem ékesen-szóllást vadászni. Az egész sz. Irást azon Szentléleknek vezérlésébül kel olvasni, a melynek tanításából irattatott. Hasznot kel inkáb a szent Irásban keresni, hogy-sem bölcs beszédet. Olý örömest kel olvasnunk az ajtatos együgyü könyveket, mint ama nagy fen-járó bölcsességgel tellyes irásokat. Meg ne ütközzél annak személyében, a ki irt valamit; se ne nézz arra, ha mély vagy csekély tudománya vólt-é? hanem csak az egy tiszta igazságnak szereteti édesicsen téged az olvasásra. Azt azért ne kérdezzed, ki mondotta emezt? hanem arra figyelmezz, a mit mondott.

Elmulnak az emberek; de az Urnak igazsága örökké meg-
Ps. 116. marad. Személyválogatás-nélkül, sok-képpen szól nékünk az Ur Isten.
Curiositas. A mi elménknek visgáló szemfül nyughatatlan gondossága gyakorta akadékot szerez a sz. Irásnak olvasásában, midőn ott akarunk felettéb értekezni s törődni, a hol együgyűen által kellene menni. Ha hasznot akarsz nyerni, alázatossan, együgyűen és hiven olvass; soha pedig tudós nevezetre ne vágyódgyál. Örömest kérdezkedgyél, és csendesen rá figyelmezz a szent emberek mondásira. A vének példa-beszédit fél kedvel ne vegyed; mert ok nélkül nem szóllanak.

VI. RÉSZ.

A visza-fordult és keresztül-állott kivánságokrul.

Mihelyen az ember helytelenűl kíván valamit, ottan mindgyárt nyughatatlan magában. A kevély és telhetetlen soha meg nem nyughatik; a szegény és alázatos szüvű emberek nagy békességben élnek. A mely ember magát valóban meg nem törte, hamar késértetben esik, és meggyőzettetik akár mi kicsin és alá-való dolgokban.

A ki lélek-szerént gyenge és néminemü-képpen még testi ember, hajlandó az érzékenségek-alá vetett dolgokra, nehezen vonhattya-el tellyességgel magát a földi kivánságoktul. Annak okáért

sokszor megszomorodik, midőn ezektül magát elfogja; künnyen-is boszonkodik, ha ki akadoz dolgaiban. Ha pedig hozzá-jut a mire vágyódott, mindgyárt vádoltatik lelki isméretinek furdalásátul; mert az ő hertelen indulattyát követte, ki nem hasznos a lelki csendességre, mellyet ő keresett. Annak-okáért a mód nélkül-való indulatoknak ellene-állásával, és nem azoknak-való szolgálattal találtatik a szüvnek valóságos csendessége. Nincs azért álhatatos békeség a test-után indult, vagy a külső dolgokban merűlt ember szüvében; hanem csak az isteni szolgálatban buzgó szüvü, lelki emberben.

VII. RÉSZ.

Az hivságos reménségnek és felfualkodásnak eltávoztatásárúl.

Nagyon megcsalatik, a ki emberben vagy egyéb teremtett Jer. 17, 5.
állatban veti reménségét. Ne szégyenlyed, ha a Christus szerelméért másnak szolgálsz, és ez világon szegénynek láttatol. Ne bizakodgyál tennenmagadban, hanem Istenben helyheztesd reménségedet. Járj-el te abban, a mire elég vagy, és Isten előgyámolit jó szándékidban. Ne bizzál tudományodban, vagy akar-mely élő embernek ok-ravaszságában: hanem az Istennek segitségén megnyugodgyál, *Astutia.*
ki az alázatosokat gyámolittya; azokat pedig megalázza, kik nagyot tulajdonitnak magoknak.

Ha gazdagsággal bővelkedel, abba ne dicsekedgyél, se hatalmas barátidban ne helyheztesd reménségedet; hanem az egy Istenben bizzál, a kitül minden jó származik, és mindenek-felet magát-is nekünk akarja adni. Fel ne fualkodgyál sugár termetednek szépségében, mellyet egy kis betegség meghervaszt és megrútit. Ne tessél magadnak elmés vagy sok dolgokra alkolmatosvóltodban, hogy Istennek kedvéből ki ne essél, a kié mind azok a jók, mellyek természetedben óltattak.

Magadat egyebeknél jobbnak ne alícsad, hogy valahogy Isten előt aláb-valónak ne találtassál, a kinek fínyes szemei láttyák, mi Exod. 3.
vagyon emberben. Ne kevélkedgyél jó cselekedetidben, mert az emberi itíletnél külömb az Isten itíleti; és gyakran nem tetczik ő-neki, a mit az emberek javallanak. Ha valami jót találsz magadban, egyebekben még töb jót higy lenni, hogy e' képpen alázatosságban maradhass.

VIII. RÉSZ.

A felettéb-való barátságnak eltávoztatásárúl.

Eccli. 8, 22. Meg ne jelencsed minden embernek szüved titkait, hanem bölcs és Istenfélő emberrel közöllyed dolgaidat. Ifiakkal és külső emberekkel ritkán nyájaskodgyál. Gazdagoknak ne hizelkedgyél, és ne forogj örömest nagy urak körül. Az alázatosokkal és együgyükkel, az ajtatosokkal és igyenes erkölcsükkel társolkodgyál, és oly dolgokrul traktály, mellyekbül éppület származhassék. Aszony-
Prov. 5. emberek-közöt ne forogj; hanem közönségesen minden tekélletes aszony-állatot Istennek ajánly; csak az Istennek és az ő szent angyalinak kivánnyad gyakorlatos nyájasságát; az emberek ismeretségét pedig elkerűllyed.

Atyafiui szeretettel illik hogy légy mindenekhez; de a felettébvaló barátkozás nem hasznos. Sokszor történik, hogy az esméretlen
Minuit praesentia famam. személynek jó hire-neve futamodik; de az ő jelen-léte elcserélteti az emberek itíletit. Néha azt alíttyuk, hogy igen tetczünk egyebeknek, a véllek-való társalkodásból; maga inkáb kiesünk kedvekből, a bennünk megjegyeztetett fogyatkozott erkölcsök-miat.

IX. RÉSZ.

Az engedelmességrül, és egyebek birtoka-alat lételrül.

Ugyan valóba nagy dolog az, hogy valaki engedelmesség-alat légyen, előtte-valónak birtokában éllyen, magával szabad ne légyen. Sokkal bátorságosb másnak engedelmessége-alat lenni, hogy-sem egyebeket igazgatni. Sokan kéntelenségből vannak inkáb az engedelmesség-alat, hogy-sem szeretetből. Ezeknek nagy kinnyok vagyon, künnyen-is zugolódnak; és mind addig sem nyernek lelki szabadságot, valamig az Isten kedvéért tellyes szüvből az engedelmességnek igája-alá nem adgyák magokat. Futoss bár ide s tova, nem találsz csendesz nyugodalmat egyébüt, hanem az előtted járónak birtoka-alat-való alázatos engedelmességben. Az imide amoda-való gondolkodás és hely-változtatás sokakat igen megcsalt.

Igaz, hogy akár-ki örömest maga eszén jár, és azokhoz vonszon

inkáb, kik ő-vélle eggyet értenek; de ha az Istennek lelke vagyon bennünk, szükség hogy gyakran a magunk tetczését meg-vessük, az jó békeségnek okáért. Mert ugyan-is ki lehet oly bölcs, a ki mindeneket tellyességgel által-ércsen? Azért felettéb ne bizzál a te tetczésedhez, hanem örömest hallyad a más ember itéletit. Bár helyes légyen-is a te tetczésed, mindazáltal, ha ezt hátra hagyván Istenért, mást követsz, nagyobb elő-menetedre lészen.

Gyakran hallottam, hogy bátorságosb a más tanácsát hallani és követni, hogysem tanácsot adni. Az-is történhetik, hogy mind egy s mind más fél helyesen beszél; de azért a ki ugyan nem akar egyebek tetczésén megnyugodni, noha a dolog és ok azt kivánná: kevélységnek és maga megkötésnek jelenségét adgya.

X. RÉSZ.

A nyelveskedésnek és szósságnak eltávoztatásárúl.

A menyire lehet, elkerűllyed az emberek trécselését: mert sokat árt e világi történeteknek beszélgetése, bár ugyan csak merő együgyüségből származzék-is; mivel hogy csak hamar bémocskol és kötöz bennünket az hivság. Akarnám, ha sokszor halgattam vólna, és emberek között nem forgottam vólna. De vallyon s miért szóllunk és csevegünk egy mással ily örömest, noha lelkünk isméretinek sérelme-nélkül ritkán térünk a halgatásra? Azért beszélgetünk ily jó kedvel, mert a beszélgetés-által egymástul vigasztalást várunk, és sok féle gondolatokban elfáradott szüvünket meg akarjuk künnyebbiteni. Azokrúl szóllunk pedig és gondolkodunk örömesben, mellyeket vagy igen kedvellünk és kivánunk, vagy ártalmasoknak alítunk lenni.

De jaj s mely gyakorta csak haszontalan a mi kivánságunk! mert ez a külső vigasztalás a belső és isteni vigasztalásnak nem kevés akadályt szerez. Annak-okáért vigyáznunk kel és imádkoznunk, hogy az üdő heába ne múllyék. Ha szabad és szükség szóllani, éppületre-való dolgokrul beszélgess. A gonosz szokás és elő-menetelünkre való gondviseletlenség nagy okot ád nyelvünk szabadságára. A lelki eppületre nem keveset használ az isteni dolgokrul-való ajtatos beszélgetés, leg-főképpen azok közöt, kik egyenlő szűvel és lélekkel Isten-szerént társalkodnak.

XI. RÉSZ.

A lelki békeségnek megnyeréserül, és a jóban-való nevekedésnek igyekezetirül.

Szép lelki csendeszségben maradhatnánk, ha magunkat nem akarnók egyebek szavaiban és cselekedetiben avatnunk, mellyekre nékünk semmi gondunk nem vólna. Ugyan-is miképpen maradhatna csendeszségben, a ki más dolgaiban ártya magát? a ki ugyan[(a)] alkalmatosságot keres a világi foglalatosságokra? a ki igen gyengén és ritkán szál magában? Boldogok az együgyük, mert nagy lelki békeségben élnek.

Mi az oka, hogy némely Szentek a tekélletes és istenes elmélkedésben ugyan elragadtattak? Mert ők, e világi kivánságoktúl tellyességgel el igyekezvén fogni szüvöket, öldöklötték magokat: igy tellyes szűvel Istenhez ragaszkodhattak, és nagy lelki szabadsággal gondot viselhettek magokra. Mi igen sokat engedünk indulatinknak, és a veszendőkrül igen szorgalmatoskodunk. E' felet csak egy rendbeli fogyatkozásunkat is ritka hogy tekélletesen meggyőzzük; elvélte[(b)] gerjedezünk arra-is, hogy naponként a jóban nevekedgyünk: innen vagyon, hogy sem hevek sem hidegek, hanem *Tepidi.* csak igen lágy melegek vagyunk.

Ha magunknak valóban meghóltunk volna, és szüvünket akármiben nem köteleznők, ugy bezzeg az isteni dolgoknak ízit éreznők, és a mennyei elmélkedést valami részből megkóstolhatnók. De egészlen minden derék akadékunk csak az, hogy a gonosz indulatoktúl és hajlandóságoktul szabadosok nem vagyunk; nem-is igyekezünk, hogy a szent jámboroknak tekélletes nyomdokait kövessük. Ha mikor pedig valami kicsiny bántásunk esik, igen hamar elhaggyuk magunkat, és emberi vigasztalásokhoz folyamodunk.

Hogy ha férfiu módra igyekeznénk a baj-vivásban helyt állani, bizonyára az Istennek menyből adatott segétségét érzenők; mert ő kész segéteni a bajnokokat, kik az ő kegyelmességében vetik reménségeket. Ugyan-is azért ád okot a harczolásra, hogy diadalmasok lehessünk. Ha csak a külső szertartásokban helyeztettyük a szent és szerzetes életnek tekélletességét, hamar vég lészen a mi ajtatosságunkban. Azért, ugyan a gyökérben vágjuk a fejszét, hogy a romlott indulatokat kiirtván, lelki csendességgel birhassunk.

(a) L. Magy. nyt. sz. III. 843. — *(b)* Ritkán.

Ha minden esztendőben csak egy vétket kigyomlálnánk-is, bezzeg hamar a tekélletességre jutnánk. De inkáb gyakran azt tapasztallyuk magunkban, hogy megtérésünk elein jób és tisztáb életet viseltünk, hogy sem egynéhány esztendővel szerzetességünk-után. A mi buzgóságunknak és jóban-való gyarapodásunknak naponként kellene nevekedni; de most nagy dolognak tetczik, ha ki az első ajtatosságnak valami részét megtarthattya. Ha elsőben egy kicsinnyé megerőltetnők magunkat, az-után nagy künnyen és vígan mindeneket megcselekedhetnénk.

Nehéz a szokott dolgot elhagyni, de még ennél-is nehezeb az embernek maga akarattya-ellen valamit cselekedni. De ha csak aprólékosokban sem győzöd meg magadat, vallyon s mikor vehetsz győzödelmet a bajosb dolgokban? Jó idején eleit vedd első indulatidnak, és a gonosz szokásokból kitanúly, hogy naponként lassan-lassan nagyob akadékod ne légyen. Vajha meggondolnád, mely nagy csendeszséget szerzenél magadnak és mint megvigasztalnál egyebeket, ha magadat jól viselnéd! elhittem, hogy szorgalmatosb vólnál a jóban-való nevekedésre.

XII. RÉSZ.

A kedvünk-ellen rajtunk történt eseteknek hasznárul.

Jónkra vagyon, hogy néha oly dolgok találnak, mellyek sullyosok és kedvünk-ellen esnek; mert ezek embert gyakran eszére hozzák, és szüvében szállíttyák, hogy megismérje számkivetésben létét és reménségét világi dolgokban ne helyheztesse. Jónkra vagyon azért, hogy néha ellenkezőink támadnak, és mi-róllunk gonosz itíletet tésznek, még mikor jó igyekezetben és cselekedetekben foglalatosok vagyunk-is. Ezek gyakran segítnek minket az alázatosságra, és a hivságos dücsőségtül mególtalmaznak; mert leg-inkáb akkor folyamodunk a mi belső bizonságunkhoz, az élő Istenhez, mikor külsőképpen semminek tartatunk az emberektül, és ezek-előt hitelt nem nyerhetünk. *Vana gloria.*

Azért-is kellene embernek magát tellyességgel Istenre támasztani, hogy ne kellene sok emberi vigasztalásokat keresgetni. Midőn az istenes ember sanyargattatik, vagy késértetektűl ostromoltatik,

vagy gonosz gondolatoktul fojtogattatik: akkor érti leg-ınkáb az isteni segítségnek szükséges vóltát, megtapasztalván, hogy ő-nálla-nélkül semmi jót nem cselekedhetik; akkor szomorkodik, ohajt, esedezik a rajta megsullyosodott nyavalyákból kiszabadulásért; akkor megúnnya e világban éltét és kivánnya halálát, hogy eloszoltasson és Christussal lehessen; akkor azt-is jól eszében vészi, hogy tekélletes bátorság és tellyes békeség e világon nem lehet.

XIII. RÉSZ.

A kisirteteknek ellene állásrúl.

Valamig e világon élünk, nyomoruság és kisirtet-nélkül nem lehetünk. Innen vagyon amaz irás sz. Jóbnál: Kisértet az embernek élete e földön. Azért mindennek a kisirtetekben szorgalmatosnak és az imádságban vigyázónak kellene lenni, hogy az ördög helyt ne találna a megcsalásra, ki soha nem szunnyad, hanem kereng-forog, keresvén kit bényellyen. Nincsen oly szent és tekélletes ember, kinek valamikor kisírteti nem vólnának; mert lehetetlen, hogy tellyességgel kisírtet-nélkül maradgyunk.

Mindazáltal a kisírtetek gyakran igen hasznosok, noha terhesek és kedvünk-ellen valók; mert ember a kisírtetben megaláztatik, megtisztittatik és megtanittatik. Minden Szentek nyomoruságokon és kisérteteken mentek-által, és nevekedtek a jóban. A kik pedig el nem viselhették a kisírteteket, megvettettenek és elfogyatkoztanak. Nincs oly szent Szerzet, sem oly titkos rejtek, a hol kisírtetek és kedvünk-ellen-való dolgok nem találtatnának.

Mind addig sem lehet tellyességgel bátorságos ember a kisírtetektül, valamig e földön él; mert magunkban vagyon, a honnan kisírgettetünk, mivel hogy bünben születtettünk. Mihent egy kisírtet és háboruság megszünik, ottan más találkozik; és mindenkor vagyon mit szenvednünk, mert a mi boldogságunknak javátúl megfosztattunk. Sokan kerülik a kisírteteket, de annál inkáb belé esnek. Csak a kerüléssel ezeken győzödelmet nem vehetünk; de türésszenvedéssel és igaz alázatossággal minden ellenséginknél erősbekké lehetünk.

A ki csak kivül kerüli a kisírteteket, és gyökerét ki nem irtja, kevés hasznát vészi; sőt hamaréb hozzája férnek a kisírtetek, és

roszabbul lészen dolga. Lassan-lassan, türéssel és várakozással, Isten segitsége veled lévén, jobban győzedelmet vészesz, hogy-sem a magad keménységével és alkolmatlan törődésével. Gyakran ély tanátcsal a kisírtetek idején; és a kisírtetben-levővel keménységgel ne bánnyál, hanem inkáb vigasztalással támogassad, szinte mint magaddal kivánnád hogy bánnának.

Minden gonosz kisírteteknek kezdeti az álhatatlan elme, és az Istenben-való bizodalomnak csekélysége. Mert szinte mint a hajó kormányos-nélkül haboktul ide s tova hányatik: ugy a mely ember lágy, és elkezdett dolgait félbehaggya, sok-képpen kisírgettetik. Tüz próbállya-meg a vasat: az igaz embert pedig kisírtet. Gyakran magunk sem tudgyuk, mire érkezhetünk; de a kisírtet kimutattya, kicsodák és micsodák vagyunk. Vigyázni kel azért, legfőképpen a kisírtetnek első ostromiban; mert az ellenség künnyebben meggyőzetik, ha elménk kapuján őtet bé nem bocsáttyuk, hanem még a küszöbön-kivül, mihelyen kolompoz, ellene állunk. Azért mondotta egy valaki: Idején vedd eleit nyavalyádnak, mert a megrögzött betegség-ellen haszontalan a késő orvosság. Ugyan-is először csak egy puszta gondolat tünik szüvedben; azután erős képezés és elmélkedés; végre gyönyörködés, gonosz indúlat és eltekéllett szándék: és igy tellyességgel becsusz-mász apródonkint az ellenség, mikor egy-előben mindgyárt ellene nem tusakodunk. És mentül több ideig tunyálkodik valaki az ellen-állásban: annál inkáb erőtlenedik önnönmagában; az ellenség pedig őellene vastagodik.

Némellyek az ő megtéréseknek elein nagyob kisírteteket szenvednek, némellyek életek vége-felé, némellyek pedig tellyes életek folyásában próbáltatnak. Sokan elég gyenge kisírteteket éreznek, az Istennek bölcs és kegyes gond viselése-szerént, ki az embernek állapattyát és érdemét nézi, és mindeneket az ő választott fiainak üdvösségére rendel. Annak okáért kétségben nem kel esnünk, mikor kisírtetünk: hanem annál buzgóságosban kel Istenünknek könyörögnünk, hogy minden szenvedésünkben méltóztasson segíteni; ki a sz. Pál mondása szerént, oly elő-menetet ád a kisírtetekkel, hogy azokat elviselhessük. Alázzuk meg tehát lelkünket az Istennek szent kezei-alat minden kisírtetben és háboruságban, mert ő az alázatos szüvüeket megszabadittya és felmagasztallya.

A kisírtetekben és háboruságokban próbáltatik-meg az ember, mennyiben jobbult; ezekben nagyob érdeme vagyon, és az ő

belső jószági világosban kinyilatkoznak. Nem igen nagy dolog, ha ajtatos és serény az ember, midőn semmi bántása nincsen; de bezzeg, ha a háboruságnak idején békeséggel tűr és szenved, nagy reménség lehet elő-mentében. Némellyek nagy kisírtetektül megmenekednek, és naponként-való aprólékos esetektül gyakran meggyőzetnek; hogy erre nézve megaláztassanak és magokban ne bízzanak a nagy kisírtetekben, kik az aprólékokban ily erőtlenek és gyengék vóltak.

XIV. RÉSZ.

A vakmerő itíletnek eltávoztatásárúl.

Magadra fordicsad szemeidet, és egyebek cselekedetit ne visgállyad. Egyebek megitílésében ember heába munkálkodik, gyakran megbotlik, és künnyen vétkezik; de mikor ember magát megitíli és rostállya, mindenkor hasznoson munkálkodik. Gyakran oly itíletet tészünk akár-mirül-is, a minemü kedvünk a' hoz vagyon; mert akár-mihez-való kedvünk vagy kedvetlenségünk-miat az igaz itílet-mellől künnyen elvitetünk. Ha kivánságunk czéllya mindenkor csak tisztán Isten vólna, nem oly künnyen háborognánk érzékenséginknek ellen-tartása-miat; de gyakran titokban vagyon elrejtve valami bennünk, vagy oly külső dolog forog-előttünk, mely minket-is elragad magával. Sokan alattomba magokat keresik cselekedetekben, és ezt magok sem vészik eszekben; ugy teczenek is, hogy jó békeségben vannak, míg az ő módgyok és akarattyok-szerént folynak a dolgok; de ha külömben esik annál a mint ők kivánnyák, hamar megváltoznak és megszomorodnak. A dolgokrúl-való itíletek külömbsége-miat elég gyakor versengések támadnak a jó akaró barátok és polgár-társok, sőt a szerzetes és ajtatos emberek közöt is.

A régi szokást nehéz elhagyni, és a maga tetczése-kivül akárki sem örömest lépik. Ha okosságodhoz és szorgalmatosságodhoz inkáb támaszkodol, hogy-sem a Christus Jesusnak magához hajtó erejéhez: nem lészesz Istentül világosittatott emberré; mert Isten azt kivánnya, hogy tellyességgel ő-tőlle fügjünk, és minden okoskodásinkat fellyül haladgyuk az ő-hozzá gerjedező szeretet által.

XV. RÉSZ.

A szeretetből származott cselekedetekrül.

Semmi világ javáért, senki kedvéért nem kel gonoszt cselekedni: noha szűkölködő atyánkfia hasznáért szabad a jót néha elhagyni, vagy más nagyob jóra forditani; mert ezzel a jó cselekedet el nem rontatik, hanem jobra változtatik. Szeretet-nélkül haszontalan a külső cselekedet: valami pedig szeretetből származik, I. Cor. 13. akár-mely kicsiny és egyéb-aránt elvettetett légyen-is, mind gyümölcsössé lészen; mert az Isten inkáb nézi, minémű indúlattal ki mit cselekeszik, hogy-sem azt, a mit cselekeszik. Elég sokat Luc. 7, 47. cselekeszik, a kinek nagy szereteti vagyon. Sokat cselekeszik, a ki valamit jól cselekeszik. Jól cselekeszik pedig, a ki inkáb szolgál a közönséges társaságnak, hogy-sem a maga akarattyának. Gyakran, a mi szeretetnek látczik, csak az testnek és vérnek indulattyából származik; mert a természet-szerént-való hajlandóság és a mi tulajdon akaratunk, az jutalomnak reménsége és alkalmatosságunknak kivánsága ritkán maradnak-ki dolgainkból.

A kinek igaz és tekélletes szereteti vagyon, semmiben maga hasznát nem keresi, hanem mindenekben Isten tisztességét kivánnya; senkire nem irígykedik, mert magát illető örömet semmiben nem vadász; nem-is kiván magában vigadni, hanem az Istenben; és minden jóknak-felette az örök bóldoságot szomjuhozza. Senkinek semmi jót nem tulajdonít, hanem egészen Istenre hárít minden jókat, kitül eredet-szerént mindenek származnak, és a kiben minden Szenteknek utólsó bóldog nyugodalmok vagyon. Ah, bezzeg a kiben csak egy szikrája vólna-is az igaz szeretetnek, bizony hivsággal rakvának érezné minden javait e földnek!

XVI. RÉSZ.

Egyebek fogyatkozásinak elszenvedésérül.

A mit ember magában, vagy egyebekben meg nem jobbíthat, békével kel azt tűrni, mind addig, mig Isten külömben rendeli. Gondold-meg, hogy talám igy job a te próbádra és szenvedésednek gyakorlására, mely-nélkül nem kel nagyra böcsülleni a mi érde-

minket. Mindazáltal esedezned kel afféle akadékokért, hogy Isten hozzá segícsen, hogy a mit reád bocsátott, békével viselhessed.

A ki egy vagy két intésnek helyt nem ád, ne versengj vélle, hanem hadd Istenre, hogy légyen az ő akarattya és dücsőssége minden ő szolgáiban; mert ő a gonoszt is jóra tudgya forditani. Egyebek fogyatkozásinak és akár-minémü gyarlóságinak elviselésében békeséges tűrésre szenvedésre igyekezzél; mert te-benned-is sok dolgok vannak, mellyeket egyebeknek kel szenvedni. Ha magadat sem teheted ollyanná, a minémünek akarnád, miképpen találhatsz mást kedved-szerént-valót? Mástul a tekélletességet igen megkivánnyuk; de azért a magunk fogyatkozásit meg nem jobbíttyuk. Azt akarjuk, hogy egyebek eseti keményen megdorgáltassanak; de nem szenvedhettyük, hogy magunk megfeddessünk. Bánnyuk az egyebek szabad életét; de azért nem örömest vészük, ha a mi kivánságink bé nem tellyesednek. Igen javallyuk, hogy egyebek törvény-alat szorossan tartassanak; de magunk a zabolát nem akarjuk szenvedni. Igy azért kitetczik, mely ritkán mérünk felebarátunknak azon fontal, mellyel magunknak. Ha minnyájan megért tekélletesek volnánk, mit tudnánk egyebektül Isten kedvéért szenvedni?
Gal. 6, 2. Most pedig Isten ugy rendelte, hogy egy-más terhének viselését megtanullyuk; mert senki sincs fogyatkozás-nélkül, senki nem elégséges önnen-magának, senki bölcseségével maga dolgát bé nem éri; hanem szükség, hogy minnyájan egy-más terhét hordozzuk, egy-mást vigasztallyuk, egy-mást segítcsük, oktassuk és incsük. Kiben pedig menyi jószág légyen, akkor tetczik-meg, midőn a velünk-ellenkező dolgokból alkolmatosság adatik; mert ugyan-is, az alkolmatosságok senkit gyarlóvá nem tésznek, hanem csak megmutattyák, kiben mi légyen.

XVII. RÉSZ.

A szerzetes életrül.

Ha egyebekkel békeségben és eggyességben akarsz élni, szükség, hogy sok dolgokban megtörd magadat. Nem kicsiny dolog, embernek klastromban a vagy más közönséges társaságban lakni; ot panasz-nélkül magát viselni, és mind szeme-húntáig hiven megmaradni. Bóldog, a ki ot jól élt, és futását dicsíretesen végezte. Ha ugy

akarsz élni, a mint illik, és a jóban elő akarsz menni, ugy viseld magadat, mint számkivetett szarándok e földön. Bolondá kel lenned Christus kedvéért, ha szerzetes életet akarsz viselni. 1. Pet. 2.

A csuklya és felberetválás keveset használnak; hanem az erkölcsnek jobbítása, és a vétkes indúlatoknak tellyességgel-való öldöklése tészi embert valóságoson szerzetessé. Valaki a szerzetben egyebet vadász tisztán csak az egy Istennél és a maga lelke üdvösségénél, nyavalyánál és keserüségnél egyebet nem talál; békeségben sem maradhat sokáig, valaki leg-kiseb és mindenek-közöt utólsó nem igyekezik lenni.

Szolgálatra jöttél, nem egyebek igazgatására és birodalmára. Híreddel légyen, hogy tűrésre, szenvedésre, munkára hivattál, nem hivolkodó henyélésre, vagy trécselésre. Megpróbáltatnak azért it az emberek, mint az arany a kemenczében. It senki meg nem maradhat, hanem a ki tellyes szüvből meg akarja magát Isten kedvéért alázni.

XVIII. RÉSZ.

A Szent Atyák példáirul.

Tekincs a Szent Atyáknak eleven példájokra, kikben az igaz tekélletesség és szerzetesség tündöklött, és eszedben veszed, mely kicsiny, sőt majd ugyan semmi az, a mit mi cselekeszünk. Jaj s micsoda a mi jó életünk, ha azokkal öszve-vettyük? A Szentek és a Christus hív baráti, az Ur Istennek éhen szomjuhan, fázásban és mezítelenségben, munkában és fáradságban, vigyázásban es böjtölésben, imádságban és szent elmélkedésekben, sanyaru üldözésekben és sok gyalázatokban egy-aránt szolgáltak. Hebr. 11.

Oh, mely sok-féle súllyos nyomorgatásokat szenvedtek a sz. apostolok, mártyrok, confessorok, szüzek és egy szóval, valakik a Christus nyomdokát akarták követni! mert e világon meg- Joan. 12. 25.
gyűlölték a magok lelkét, hogy ezt az örök életre megnyerhetnék. Oh mely sanyaru és megvont életet viseltek a sz. Atyák a vad pusztákban! mely hoszu és nehéz kisírteteket szenvedtenek! mely gyakran háborgattattak amaz ellenségtül! mely kemény böjtöléseket tartottak szüntelen! mely nagy igyekezettel és ajtatossággal forgódtak az istenes életnek nevekedésében! mely erős harczot tartottak a vétkek megfojtásában! mely tiszta és igyenes igye-

kezettel néztenek az egy Istenre! Nap-estig munkálkodtak, étszaka hoszu imádkozásban foglalták magokat; noha szüvbéli imádságoknak munkájok-közöt sem volt szüneti.

Minden idejeket hasznoson mulattyák vala, minden óra rövidnek tetczik vala az isteni szolgálatban, és az édes elmélkedésnek gyönyörűsége-miat ételeknek szükséges vólta sem jut vala eszekben. Mat. 19, 29. Minden gazdagságtul, méltóságuktul, tisztektül, baráttyoktul és attyokfiaitul bucsújokat vették; semmit e világ javaiból nem kivántak; csak táplálásra-való szükségeket-is szüken vették, testeknek még ugyan szükségében is fél kedvel szolgáltak. Azért valóba szegények vóltak e világi jókban; de igen gazdagok vóltak isteni ajándékokkal és jószágos cselekedetekkel. Külső-képpen szükölködtek, de belől isteni malasztal és lelki vigasztalásokkal tápláltattak.

Idegenek vóltak e világtul; de közel jártak Istenhez, és ő-néki Jacob. 4, 4. nyájas baráti vóltanak. Magok-előt semminek teczettek, és a világtul megutáltattak; de Isten-előt drágák és böcsülletesek vóltanak. Az igaz alázatosságban meggyökereztek vala, szelid engedelmességben élnek vala, szeretetben és békeséges tűrés szenvedésben viselik vala magokat; ez okon a lelki jószágokban naponként eléb-eléb mennek vala, és Isten-előt nagy kedvet nyernek vala. Őket az Ur Isten példájúl vetette minden istenes életü emberek eleiben; méltó-is, hogy az ő példájok foganatosb légyen mi-bennünk a lelki jókban-való elő-menetelre, hogy-sem némely lankadtak tunyasága a hátramaradásra. Oh mely nagy lelki serénség vólt minden Szerzetekben, a szent Rendeknek első kezdetin! Oh mely nagy ajtatosságok vólt az imádkozásban! minémü szent versengés a jószágos erkölcsök követésében! mely kemény fenyítékben éltenek! mely nagy böcsüllet és engedelmesség virágzott mindenekben, az ő mesterektül eleikben adatott Regula-alat! Még most-is tanu-bizonyságot tésznek az ő-tőllök hagyatott nyomdokok, hogy valóban szent és tekélletes emberek vóltanak, a kik serény vitézkedésekkel a világot lábok-alá tiprották. Most nagy embernek tartatik, a ki nagyokat nem esik, és a mit egyszer felvállalt, azt békeséggel viseli.

Vaj s nem tudom mi légyen a mi állapatunk tunyaságának, hogy ottan hamar kifogyunk az elébbenyi buzgóságból, és gyakran életünket sem kivánnyuk a magunk megúnt restség-miat. Vaj s adná Isten, hogy te-bellőled-is tellyességgel ki ne alunnék a jószágos erkölcsökben-való gyarapodásnak kivánsága, ki gyakorta sok szent példát láttál az istenes emberekben.

XIX. RÉSZ.

A jó szerzetesnek foglalatosságirúl.

Minden jószágos cselekedetekkel bévelkedni kell az igaz szerzetes életének, hogy belől-is ollyan légyen, minémünek láttatik külső-képpen emberek-előt: sőt sokkal több jónak kell belől lenni, hogy-sem a mi kivül látczik; mert az Isten reánk szemlél, kihez nagy böcsülettel kel lennünk, valahol járunk kelünk, és angyali tisztaságban kel az ő szent szine-előt magunkat viselnünk. Mindennap meg kel ujítanunk a jóra eltekéllett szándékunkat, és ugy kell serkegetnünk magunkat a buzgó szeretetre, mintha csak ma kezdenők magunkat az isteni szolgálatra adni; és így óhajcsunk: Uram Isten, segély az én jó igyekezetemben, és a te szent szolgálatodban. Engedd, hogy ma és most kezdgyek tekélletesen a te szolgálatodhoz, mert semmi a mit e' koráig cselekedtem.

Igyekezetünknek mértéke-szerént vagyon a jóbanvaló előmenetelünk; és valóba szorgalmatosnak kell lenni, a ki öregbedni akar az szent életben. Ha még az-is gyakran megcsökönik, a ki nagy igyekezettel valamit eltekéllett: mint jár tehát, a ki ritka és igen lágy igyekezettel szándékozik? Jóllehet sok-képpen történik az elvégezett szándéknak félben-hagyása, és kár-vallás-nélkül alég mulathatunk-el akár-mi kicsint-is szokott foglalatosságinkban. Az igazak igyekezeti inkáb füg az Isten segítségétül, hogy-sem a magok bölcseségétül; azért ők-is Istenben helyheztetik bizodalmokat minden elkezdett dolgokban, mert az ember szándékát Isten vezérli; Prov. 16, 9.
nincs-is embernek hatalmában az ő dolgainak véghez-vitele.

Ha néha az isteni szolgálatért, vagy felebarátunk javáért, szokott foglalatosságunkat elmulattyuk, azt ismég künnyen helyre állathattyuk; de ha magunk megunásából vagy tunyaságból künnyen akár-mit elmulatunk, elég vétkesen cselekeszünk, és kárát vallyuk. Bár minden tehetségünkel igyekezzünk-is, de azért sokban künnyen megfogyatkozunk; mindazáltal ugyan mindenkor valamit bizonyost kell elöttünk viselnünk, és leg-főképpen azok-ellen, a mellyekben nagyobb akadékink vannak. Mind külső belső magunk-viselését meg kel visgálnunk és jó rendre kel szabnunk, mert mindenik hasznos a jóban-való elő-menetelre.

Ha magadra szüntelen nem vigyázhatsz, bár csak néha szály valóba magadban; és leg-aláb napjában egyszer, ugy mint reggel

vagy estve. Felköltödben elrendellyed és estve megrostállyad, mint viselted magadat azon a napon beszédedben, cselekedetedben és gondolatidban; mert ne-talám ezekben gyakran megbántottad Istenedet és felebarátodat. Ember módon felfegyverkezzél az ördögi próbák-ellen. Zabolázd-meg a torkosságot, és minden testi vétkes indúlatokat künnyebben megzabolázhatsz. Soha ne légy mindenestül hívalkodásban; hanem vagy olvass, vagy írj, vagy imádkozzál, vagy elmélkedgyél, vagy a közönséges jóért valamit munkálkodgyál. A kézi munkához pedig módgyával kel nyúlni, és nem egy-aránt kel mindeneknek ezeket felvállalni.

Nem kel egyebek-előt mutogatni, a mit közönségesen nem szokás mivelni; mert az embernek magátul választott jó cselekedetit job szem-kivül és rejtekben véghez vinni. Attúl pedig megójad magadat, hogy a magad jó kedvéből választott dolgokra serény lévén, a közönséges szokásokra meg ne restüly; hanem, éppen és híven véghez vívén azt, a mivel tartozol és a mire téged köteleznek, ha üdőd vagyon hozzá, ajtatosságod-szerént tégy eleget magadnak-is. Nem minnyájan egy dologba foglalhattyák magokat, hanem ennek egy-féle s amannak más-féle dolog inkáb szolgál; sőt, az üdőnek alkalmatossága-szerént, külömb-féle ajtatosságokhoz vagyon kedvünk. Mert némely dolgoknak innep-napon érezzük nagyobb ízit, némellyeknek pedig köz napokon. Egy-féle dologra vagyon szükségünk, mikor kisírtetünk; másra pedig, midőn békeségünk és csendeszségünk vagyon. Más-féle gondolatok tetczenek, mikor szomorúk vagyunk; más-félék pedig, mikor az Urban örvendezünk.

Az jeles fő innepekben meg kel ujítanunk az isteni szolgálatban-való serénségünket, és a Szenteknek érettünk-való esedezését nagyob buzgósággal kel kivánnunk. Minden jeles innep napon ugy kel életünket rendelnünk, mintha e világtúl akkor búcsút vennénk, és amaz örökké-való innepre költöznénk. Annakokáért szorgalmatos készülettel illik a szent napokon lennünk, ajtatosb erkölcsökben foglalván magunkat és minden jó rendtartásokat keményben megtartván, mintha az Istentül csak hamar kellene fáradságunk jutalmát vennünk; ha pedig ebben haladék történik, készületlen vóltunknak tulajdonicsuk és arra vessünk, hogy még méltók nem
Rom. 8, 18. vagyunk arra a nagy dücsősségre, mely az elvégezett üdőben megjelenik mi-bennünk, és igyekezzünk jóbban készülni kimúlásunkhoz.
Luc. 12, 37. Bóldog az a szolga, kit midőn eljövend az ő Ura, vigyázásban talál: bizony mondom tinéktek, hogy minden javait ő-reája bízza.

XX. RÉSZ.

Az egyedül lételnek és halgatásnak szeretetirül.

Alkalmatos üdőt keress a magadban-való szállásra, és az Istennek jó téteményirül gyakran gondolkodgyál. Hagy békét a hívságoknak, és oly dolgokat olvasgass, mellyek inkáb töredelmességet szereznek, hogy-sem elme fáradságot. Ha a hivolkodó beszélgetésektül és haszontalan futosástul, ha az ujságok és hírek hallásátul megvonszod magadat, elég alkolmatos üdőt találsz az üdvösséges elmélkedésekre. Ama nagy Szentek, a hol módgyát ejthették, igen elkerülték az emberekkel-való nyájaskodást, és rejtek helyeken igyekeztek az Istennel élni. Eccl. 3.

Egy valaki azt mondotta: Valamikor emberek közöt voltam, kárommal tértem visza; kit mi-is gyakran érzünk magunkban, midőn sokkáig trécsélünk. Sokkal künnyeb halgatni, hogy-sem a szóllásban módot tartani. Künnyeb othon veszteg lenni, hogy-sem kivül forgódván, magát eléggé megőrizni. Seneca, epist. 7.

A ki azért belső és lelki tekélletességre akar jutni, szükség hogy Jesussal egyetembe a sokaság-közzül félre állyon. Senki szem-előt bátorságosan nem forog, hanem csak az, a ki örömest magát elrejti. Senki nem szól bátorságoson, hanem csak az, a ki örömest halgat. Senki bátorságoson másnak feje és elől-járója nem lehet, hanem csak a ki örömest füg mástúl. Senki nem parancsol bátorságoson, hanem csak a ki jól megtanúlta az engedelmességet. Senki nem örvendez bátorságoson, ha jó lelki isméretnek bizonyságát magában nem érzi. Mindaz-által a Szentek bátorsága mindenkor együt járt az isteni félelemmel; nem-is hattak hátra semmit szorgalmatosságokban és alázatosságokban, arra-való-képest, hogy ím nagy lelki jókkal és isteni ajándékokkal tündöklöttek. A gonoszok bizakodása pedig kevélységből és maga-vetésből[a] származik, és végre maga megcsalásán végeződik. Soha e világon éltedben tellyes bátorságot ne igírj magadnak, akár-mely szent szerzetesnek és ajtatos remetének láttassál-is. Mat. 4. Eccl. 3.

A kik jobbaknak itéltettek az emherektül, sokszor nagyob veszedelemben forgottak a magokban-való nagy bizakodásért. Azért sokaknak hasznosb, hogy tellyességgel üressek ne légyenek a kisírtetektül; hanem gyakorta ostromoltassanak, hogy felettéb el

(a) præsumptio : elbizakodás.

ne bátorodgyanak, és így kevélységre ne vetemedgyenek, se pedig a külső vigasztalásokra szabadosban ne hajollyanak. Oh mely tiszta lelki ismérettel birna, a ki e világon nem kapdosna, és elmulandó vigaságot soha nem vadászna! Oh mely nagy békeségben élne, a ki minden haszontalan szorgalmatoskodást hátra hagyna, csak üdvösségére néző isteni dolgokrul gondolkodnék, és minden reménségét Istenben helyheztetné!

Senki sem méltó a mennyei vigasztalásokra, valaki magát szorgalmatoson nem gyakorlotta a lelki törödelmességben. Ha szüvbéli törödelmességet kívánsz, szály-bé a te szüved rejtekében, rekeszd-ki a világnak zenebonáját, az Irás mondása szerént: A ti
Psal. 4, 5. ágyatokban, ugymond, szüvbéli tőrödelmességgel légyetek. A Cellában találod azt, a mit kivül gyakorta elvesztesz. Ugy lészen kedves a Cella, ha gyakran abban maradsz; de ha ezt ritkán őrzöd, igen megúntattya magát. Ha a te megtérésed kezdetin jól hozzá szokol a Cellában lakáshoz, azután szerelmes lakó-helyed és kedves vigasztalásod lészen. Az istenes lélek halgatásban és csendeszenlételben nevekedik minden jószágokban; ebben megtanullya a sz. Irás titkait, ebben taláIlya-fel a köny-húllatásnak folyamit,
Psal. 6, 7. mellyekben minden éjjel megmossa és tisztogassa magát, hogy annál barátságosban nyájaskodhassék az ő Teremtőjével, mennél távulban vagyon a világi zenebonátúl.

A ki azért megvonsza magát az ő ismérőitül és barátitul, Isten közelget ahoz az ő szent angyalival egyetemben. Job embernek rejtekben lenni és magára gondot viselni, hogy-sem magárul elfeletkezvén, csudákat cselekedni. Dicsíretes dolog a szerzetes emberben, midőn ritkán sétál kin; kerüli a szem-előt forgást, és nem örömest szemléli az embereket.

Miért akarod látni, a mit nem szabad kivánnod? Elmulik e világ, és annak kivánsági. Vágyódik a test az ide s tova-való járkálásra; de minekutánna az óra elmulik, mit nyersz egyebet lelki ismereted terhénél, és szüvednek sok-felé szakadásánál? A vig
Prov. 14, 13 kimenetel gyakran szomoru hazajövetelen végeződik; és az estveli vigaság szomoru reggelre válik. Igy minden testi örömnek kezdeti
Eccl. 1. kedves; de a végin megmardos és megöl. Mit láthatsz másut, a mit helyedben nem látnál? nem előttedé az ég, a föld, és a több elementomok? hiszem ezekből vannak alkotva minden teremtett állatok.

Láthatszé valahol valamit ollyat, a ki sokkáig állandó lehetne az ég alat? Azt hiszed talám, hogy kedved telik? Arra soha sem

juthatsz. Ha mindenek szemeid-előt vólnának is: mi hasznod egyéb benne, a heába-való látásnál? Emeld-fel szemeidet Istenhez magas menyben, és könyörögj ő-neki vétkeidnek és fogyatkozásidnak bocsánattyáért. A hivolkodóknak hadd a hivságokat: te pedig azokra figyelmezz, mellyeket Isten néked parancsolt. Zárd-bé magadra ajtódat, és híd hozzád a te szerelmes Jesusodat; maradgy ő-vélle a te Celládban, mert másut nem találsz ollyan csendességet. Ha ki nem léptél vólna, nagyob lelki békeségben maradtál vólna. Mihelyen új hír hallásokban kezdesz gyönyörködni, szükség, hogy ottan szüvbéli háboruságokat kezdgy szenvedni. Eccli. 3.

XXI. RÉSZ.

A szüvnek töredelmességérül.

Ha elő akarsz menni a jóban, isteni félelemben tarcsad magadat, es felettéb-való szabadságban ne légy; hanem fenyíték-alat tarcsad minden érzékenségidet, és illetlen vigaságra ne bocsásd magadat. Add szüvbéli töredelmességre magad, és az igaz ajtatosságot feltalálod. Sok-féle jókat nyújt a töredelmesség, mellyeket a fesletség hamar elveszteget. Nagy csuda, hogy ember valaha vigadhat e világon, a ki számkivetésben-létét és lelkének sok veszedelmét meggondollya, és jól megrostállya. Prov. 19.

A mi szüvünknek álhatatlansága és fogyatkozásainkra-való gondviseletlensége-miat nem érezzük lelkünknek sérelmit; de sokszor mód nélkül nevetünk, mikor inkáb sírnunk kellene. Nincs igaz szabadság, sem tekélletes vigaság az isteni félelem és jó lelki isméret-kivül. Bóldog a ki megválhatik minden ide s tova vonyó akadékoktul, és az egy istenes töredelmességre adhattya magát. Bóldog a ki magárúl lerázza, valami megmocskolhattya és megterhelheti lelki-isméretit. Emberül viaskodgyál: a szokás viszaszokással meggyőzetik. Ha te az emberektül meg tudod vonni magadat, ők sem igen bolygatnak imádságodban. Az egyéb emberek dolgát magadra ne vegyed, és a nálladnál fellyeb-valók igyében magadat ne avassad. Magadra vigyázz mindeneknek-előtte, és minden szerelmes barátid-felet magadat incsed leg-először. Ha kedves nem vagy az embereknél, azon meg ne szomorodgyál; hanem azt neheztellyed, hogy nem szinte jó vigyázással viseled

magadat, a mint Isten szolgájához illenék. Gyakran hasznosb és bátorságosb, hogy az embernek ne légyenek e világon sok vigasztalási, főképpen pedig testiek. Hogy pedig isteni vigasztalásoktul megfosztatunk, a vagy azokat ritkábban érezzük, magunk vétke; mert nem keressük a szüvbéli töredelmességet, sem tellyességgel meg nem vettyük a külső hivságos vigasztalásokat.

Ismérd-meg, hogy méltatlan vagy az isteni vígasztalásokra. Sőt hogy méltó vagy sok sanyargatásokra. Mikor valóba töredelmességet érez ember, nehéz akkor néki és keserü mind e világ. Az istenes ember elég okot talál a bánkodásra és köny-hullatásra; mert akár magát megtekincse, s akár felebaráttyárul gondolkodgyék, megtapasztallya, hogy senki nem él e világon nyomoruság-nélkül. És mentül inkáb magában szál, annál inkáb kesereg. Igaz okai belső bánatunknak és szüvünk keserüségének a mi vétkeink és fogyatkozásink, mellyekben ugy békeverődzve heverünk, hogy a mennyei dolgoknak elmélkedesére ritkán érkezhessünk.

Ha gyakrabban gondolkodnál halálodrul, hogy-sem hoszu életedrül: kétségnélkül serényebb vólnál magad jobbítására. Ha a pokolnak vagy purgatoriumnak következendő kinnyát szüved-szerént megrostálnád, azt hiszem, hogy minden munkát és fájdalmat örömest elviselnél, és semmi sanyaruságtul nem rettegnél; de mivel ezek szüvünkre nem hatnak, és a gyengéltetést kedvellyük, nagy tunyaságban és restségben maradunk.

Sokszor lelki fogyatkozásból vagyon, hogy a romlott test ily künnyen zúgolódik. Könyörögj azért alázatoson Istennek, hogy töredelmességnek lelkét adgya néked, és kiálcs-fel szent Dáviddal:
Psal. 79. 6. Uram Isten, táplály engem siralomnak kenyerével, és mérték-szerént adgy italt nékem a köny-hullatásokban.

XXII. RÉSZ.

Az emberi nyomoruságnak szemléléserül.

Ugyan csak nyavalyás vagy, valahol vagy, s vala hová fogod fejedet, ha Istenhez nem folyamol. Mit háborogsz, hogy-im kedved
Eccl. 6. s akaratod-szerént nem esik minden dolgod? Vallyon s kicsoda az, a kinek minden kivánságában kedve telik? Sem én, sem te, sem egyéb senki e föld színén ezzel nem dicsekedhetik. Senki sincs e

világon keserüség és busúlás-nélkül, sem király, sem pápa. Kinek vagyon legjobban dolga? Bizony annak; a ki Istenért valamit szenvedhet.

Sokan a gyengék és erőtlenek-közzül azt mondgyák: Bezzeg bóldogságban él ez, vagy amaz ember! lá mely gazdag, mely nagy ur! mely hatalmas és böcsülletes! De tekinthetsze csak a mennyei jókra, meglátod, hogy mindezek a világi jók csak semmik, bizonytalanok, sőt igen terhesek; mert ezeket törődés és rettegés-nélkül nem birhatni. Nem abban áll embernek bóldogsága, hogy e világi jókkal bővelkedgyék; mert elég embernek a mivel szükségét bééri. Bizony elég nyavalya e világi élet. Mentül inkáb igyekezik ember a lelki életre, annál kelletlemb néki e világban élte; mivel hogy jóbban jóbban érzi és világosban láttya a romlott emberi természetnek fogyatkozásit. Mert hogy enni, innya kel embernek; hogy alunni és ébren lenni; hogy nyugodni és fáradni és a természetnek egyéb szükségi-alá kel vettetni: bizony nagy nyavalya, és az ajtatos embernek kész nyomoruság, ki örömest ment és szabados akarna lenni minden büntül.

Mert valóban megterheltetik e világon a belső ember a testi szükségeknek gondviselésével. Innen vagyon, hogy sz. Dávid nagy Psal. 24, 17.
foházkodással kéri, hogy megmenekedhessék efféle akadékoktul; imigyen szólván: Uram, szabadics-meg engem az én sok-féle szükségimből. De jaj azoknak, kik csak meg sem ismérik nyavalyás vóltokat. Annál-is nagyob jaj azoknak, kik ugyan szeretik ezt a nyavalyás állapotot és elmulandó életet. Mert sokan, a kik kézi munkájokkal, sőt koldulásokkal alig érik-bé szükségeket, annyira e világhoz ragaszkodnak, hogy, ha mindenkor it élhetnének, menyországgal keveset gondolnának.

Bezzeg bolond es hitetlen szüvü emberek azok, kik oly igen e földhöz ragaszkottak, hogy minden eszek kedvek csak a testiekre veszett. De szegények végtére károkkal megtanullyák, mely elvetett semmi vólt, a mit oly igen kedvellettek. Az Istennek Szenti pedig, és az Ur Christusnak ajtatos baráti kevés gondot viseltek a testnek kedvezésére, és a világ-előt kellemetes dolgokra. De minden reménségek és igyekezetek a mennyei jókat óhajtotta; minden kivánságok az örökké-való és láthatatlan jókra gerjedezett, hogy a látható dolgoknak szereteti valahogy el ne ragadná és le ne vonná az alávalóságokra. Édes atyámfia, ne hadd magadban meghülni a lelki elő-menetelre-való bizodalmat, mig üdőd és órád vagyon hozzá.

Miért akarod naprúl napra halogatni szándékodat? Kely-fel, s mindgyárt kezgy hozzá; és mond ezt: Most vagyon ideje a munkának, most vagyon ideje a harczolásnak, szinte most vagyon ideje magam jobbításának. Mikor gonoszul vagyon dolgod, és nyomorgattatol, akkor vagyon üdőd, hogy Isten-előt érdemely; mind
Psal. 65, 12. tüzön vizen által kel menned, s ugy jutsz a kedves nyugodalomra. Ha magaddal nem tusakodol, vétkeidet meg nem birhatod. Valamig ezt a gyarló testet visellyük, vétek-nélkül nem lehetünk, sem bánat-nélkül nem élhetünk. Örömest akarnánk megnyugodni minden nyavalyátúl; de minthogy elvesztettük bününkkel az ártatlanságot, az igaz bóldogságtúl-is megfosztattunk: szükség türnünk szenvednünk, és az Isten irgalmasságát várnunk, mind addig, valamig elmúlik e csalárd világ, és a halandóság megemésztetik az élettül.

Bezzeg nagy az emberi gyarlóság, mely mindenkor hajlandó a vétkekre! ma meggyónod büneidet, holnap ismeg azon vétkekben esel. Egy órában reá-tekélled magadat, hogy e' többé nem lészen: és egy óra-múlva szintén ugy megesel, mintha eléb semmi jó igyekezettel nem lettél volna. Azért méltán megalázhattyuk magunkat, és magunknak nagyot nem tulajdoníthatunk, mivelhogy ily gyarlók és hajlandók vagyunk. Hamar-is elveszthettyük azt tunyaságunkkal, a mit az Istennek malasztyával nehezen és nagy fáradsággal találtunk.

Mint lészünk még végre, ha ily idein igy elhattuk magunkat? Jaj nékünk, ha ugy akarjuk magunkat a nyugodalomnak adni, mintha immár békeség és bátorság vólna, holott magunk viselésébe csak nyoma sem tetczik a szentségnek. Bezzeg nagy szükségünk vólna rá, hogy újonnan tanittatnánk a jó erkölcsökre, mintha csak most kezdenénk az isteni szolgálathoz; talám így reménség lehetne jobbúlásúnkrúl és lelki elő-menetelünkrűl.

XXIII. RÉSZ.

A halálrul-való elmélkedésrül.

It igen hamar vég lészen dolgodban; meglásd azért, mint vagy el benne: ha ma él ember, hólnap elenyészik; mikor pedig szem-elől elvétetik, hamar feledékenségben mégyen. Oh mely nagy az ember szüvének tompasága és keménysége, hogy csak a jelen-

valókrúl gondolkodik, és a jövendőkre gondgya nincsen! Minden cseleketedben és gondolatodban ugy kellene magadat tartanod, mintha e napon, vagy órán, meg kellene halnod. Ha jó lelki isméretteI birnál, nem igen rettegtetne a halál. Job vólna a büntűl távúl járnod, hogy-sem a haláltul futnod. A halálhoz ha ma nem vagy kész, hólnap mint lész merész? Bizonytalan e mái nap; és mint tudod, hogy reád-kél a hólnap? Mi hasznunk hoszu életünkben, holot ily kevés jobbítás vagyon erkölcsünkben? Jaj s nem mindenkor jobbít a hoszu élet; sőt gyakran öregbíti vétkünket. Bár csak egy nap viseltük vólna jól magunkat e világon. Sokan számlállyák esztendeit megtéréseknek; de gyakran kevés látattya vagyon jobbulásoknak. Ha rettenetes a halál: talám a hoszu életben nagyob veszedelem talál. Bóldog a ki mindenkor halála óráját szeme-előt tartya, és készül naponként az istenes halálhoz. Ha láttál valaha halálra vált embert: meggondold, hogy azon úton kel néked-is elmenned.

Reggelt ha éred, azt gondollyad, hogy estvét nem érsz. Ha pedig béestvéleszel, reggelt ne igírd magadnak. Készen légy tehát mindenkor, és ugy ély, hogy soha téged a halál készületlen ne talállyon. Sokan hertelen és véletlenül meghalnak, mert az embernek fia abban az órában eljő, melyben ingyen nem alítanók. — Mikor amaz utólsó óra eljövend, sokkal külömbet kezdesz itílni az egész elfolyt életedrül; és igen meg bánod, hogy oly rest és tunya vóltál.

Bezzeg bóldog és eszes az, a ki életében igyekezik ollyan lenni, a minémü halálakor kiván találtatni; mert nagy bizodalmat ád a jó kimulásra e világnak tekélletes megutálása, a jó erkölcsökben-való elő-menetelnek buzgó kivánsága, a fenyitékben-való életnek szereteti, a pœnitentiának sanyarusága, az engedelmességnek gyorsasága, maga kívánságinak elhagyása, és a Chrístus szeretetiért akár-minémü nyomoruságnak felvállalása. — Míg egésségben vagy, sok jót cselekedhetel; de ha megbetegszel, nem tudom mit mivelhetsz. — Kevesen jobbúlnak betegségekben; és a kik szarándokságot gyakran járnak, szenté ritkán válnak.

Ne bizzál barátidban és atyádfiaiban, se eléb ne halogasd üdvösséged dolgát; mert vélekedésednél hamaréb elfeletkeznek te-róllad az emberek. Job most idején magadra gondot viselned, és Isten-eleibe sok jót bocsátanod, hogy-sem egyebek segítségéhez támaszkodnod. Ha te-magad most magadért nem szorgalmatoskodol,

vallyon s jövendőben kinek lészen gondgya te-reád? Most vagyon a drága üdő; most vagyon az üdvösség-kereső üdő; most vagyon az igen kedves üdő. Jaj s hogy jobban nem költöd ezt az üdőt, melyben örök életet nyerhetnél! Eljő az üdő, midőn a te életed jobbítására egy napot, vagy egy órát kivánsz; de nem tudom, ha megnyerheted.

Ihon, édes atyámfia, mely nagy veszedelemből kifeselhetsz, mely nagy félelemtül szabadúlhatsz, ha mindenkor félelemben lészesz, és szemed-előt forgatod halálodat! — Ugy igyekezzél most élni, hogy halálod óráján örülhess inkáb, hogy-sem retteghess. Most kezdgy meghalni e világnak, hogy akkor élni kezdhes Christussal. Most útály-meg mindeneket, hogy akkor szabadoson mehes Christushoz. Most sanyargassad testedet pœnitentia-tartással, hogy akkor bizonyos bátorsággal lehes.

Oh bolond, mit igírsz magadnak hoszu életet, holot egy bátorságos napod sincs e világban! Vaj ki sokan megcsalatkoztak, és véletlenül kiragadtattak a testből! Menyiszer hallottál imillyen szókat: Ám amazt levágták, eme' vizben hólt, amannak nyaka szakadott, amaz étel-közbe megdermedett, amannak játék-közbe lett vége? Ki tüz s ki fegyver-miat, ki dög-halál s ki tolvaj-miat veszett. Igy mindeneknek a halál végét éri, és az emberek élete, mint egy árnyék, hertelen elmúlik.

Ki emlékezik csak meg-is róllad hóltad után? a vagy kicsoda imádkozik éretted? No, édes atyámfia, no: most cselekedgyél, valamit cselekedhetel; mert csak azt sem tudod, mely órában meghalsz, és azt sem tudod, mi talál hóltod-után. Míg üdőd vagyon, addig gyöjcs állandó gazdagságokat; üdvösséged-kivül semmivel semmit ne gondoly, csak az isteni dologra vigyázz; most szerezz jó-akarókat, a Szenteket, tisztelvén őket és az ő jó cselekedeteket követvén, hogy
Luc. 16, 9. mikor kimúlandasz e világból, azok tégedet béfogadgyanak az örökké-való hajlékokban.

Szarándok és jövevény számban visellyed magadat e földön, és ugy mint a kinek semmi közi nincsen e világi dolgokhoz. Szabadságban és Istenhez mindenkor felemelve tarcsad szüvedet, mert it nincs maradandó várasod. Mindennapi imádságodat és óhajtásidat, könyhúllatasiddal egyetembe, oda feligazícsad, hogy hóltod-után a te lelked bóldogúl Istenhez juthasson.

XXIV. RÉSZ.

Az utólsó itíletrül, és a vétkeknek büntetésirül.

Minden dolgaidban szemed-előt visellyed az utólsó napot, és meglásd, mint fogsz állani a kemény itílő-birónak széki-előt; kitül semmi el nem titkoltatik, kit ajándékkal meg nem engesztelhetni, ki semmi mentségnek helyt nem ád: hanem itíletiben a mi igaz azt követi. Oh nyavalyás bolond bünös ember, mit fogsz felelni a minden titkokat által-értő Istennek, holot sokszor a megharagudott embertül-is rettegsz! Miért nem készülsz az itílet-napjára, mellyen senkit más meg nem menthet, meg sem óltalmazhat, hanem mindennek magárúl elég szám' adása lészen? Most hasznos a te fáradságod, kedves siránkozásod, elég-tételre és lelked tisztogatására alkalmatos kesergésed. Heb. 10.

Elég nagy és üdvösséges purgatoriomja vagyon a békeséggel türő-szenvedő embernek, kit midőn boszusággal illetnek, inkáb szánakodik az ő ellenségének gonoszságán, hogy-sem a maga boszuságán; ki az ellene-törekedőkért örömest imádkozik, és szüvből megbocsáttya az ellene tett vétket; ki a mástúl bocsánat kérést sokkára nem halasztya; ki hajlandób a könyörületességre, hogy-sem a boszú üzésre; ki magát gyakran meggyőzi és azon igyekezik, hogy testét tellyességgel a lélek birodalma-alá hóldoltassa. Job most tisztítanunk magunkat a büntül és a vétkeket kiirtogatni, hogy-sem a más világi tisztításra halogatni. Bizony csak magunkat csallyuk a mí testünknek mód-nélkül-való szeretetivel. Luc. 23. Act. 7.

Mit fog egyebet emészteni ama tüz, hanem csak a te büneidet? Menyivel többet kedvesz most magadnak, és tested kivánságit követed: annyival keményben lakolsz érette, és több égésre-valót gyöjtesz. A miben ember vétett, abban nagyob kinnya leszen. A rest túnyák égő ösztönökkel döföltetnek; a torkosok szörnyü éhséggel és szomjusággal kínoztatnak; a buják és testi gyönyörüség üzők lángozó szurokkal és büdös kénkővel öntöztetnek; az irígyek, mint valami dühös ebek, fájdalmok-miá ordítanak.

Semminémü bünt nem nevezhetni, melynek maga tulajdon gyötrelme nem lészen. A kevélyek nagy szégyen-vallottak lésznek; a fösvények fogyatkozott szegénységtül szorongattatnak. Az otvaló kínban nehezeb lészen egy óra, hogy-sem it száz esztendeigvaló sanyarú poenitentia. Ot semmi nyugodalmok, semmi vígasz-

tálások nincsen a kárhozottaknak: it még-is néha szüneti vagyon fáradságunknak, és jó-akaróinknak vigasztlásival legeltetünk. Most légy tehát szorgalmatos és büneidért töredelmes, hogy az itílet napján bátorságos lehes a megdücsőültekkel; mert akkoron az
Sap. 5. igazak nagy merészen szembe-állanak azokkal, kik őket szorongatták és lábok-alá tapodták. Akkor itílni fog, a ki alázatoson az emberek itíleti-alá veti magát; akkor nagy bátorsággal lészen a szegény és alázatos: retteg pedig minden felől a felfuvalkodott ember.

Akkor megismérszik, hogy igazán csak bölcs vólt e világon,
Psal. 106. a ki Christusért bolond és megvettetett akart lenni. Akkor tetczeni fog minden háboruságnak békeséges szenvedése; és minden álnakság bédugja száját. Akkor örvendez az ajtatos, és kesereg minden feslett ember. Sokkal inkáb vigad akkor a megsanyargatott test, hogysem ha mindenkor kedvére hizlaltatott vólna. Akkor finyessé változik a rongyos köntös, és meghomályosodik a gyenge öltözet. Akkor dicsíretesb lészen az alázatos hajlék, hogy-sem az aranyos palota. Akkor hasznosb lészen az álhatatos békeséges türés, hogysem az egész világnak hatalmassága. Akkor fellyeb magasztaltatik az együgyü engedelmesség, hogy-sem e világnak minden ravaszsága. Akkor inkáb örvendeztet a tiszta és jó lelki isméret, hogy-sem a világi mély bölcseség. Akkor többet nyom a gazdagságnak megútálása, hogy-sem a földieknek minden kincse. Akkor inkáb vigadsz ajtatos imádságidon, hogy-sem kedves lakodalmidon. Akkor nagyob örömed lészen a vesztegletes halgatáson, hogy-sem a hoszu trécsélésen. Akkor többet érnek a szent cselekedetek, hogy-sem a sok szép beszédek. Akkor inkáb teczik a kemény élet és sanyarú poenitentia, hogy-sem minden e földi gyönyörüség. Tugy most egy keveset szenvedni, hogy akkor nagyobbaktul légyen menedéked. It próbáld-meg először, mit szenvedhetnél ezután. Ha most ily keveset szenvedhetsz, miképpen türheted és szenvedheted az örökkévaló kinokat? ha most egy kis szenvedésért így békételenkedel, akkor tehát mire viszen a pokol kínnya? Bizony, két örömet nem vehetsz: hogy e világon-is gyönyörüségben ély, és osztán Christussal-is uralkodgyál.

Ha mind e mái napig mindenkor nagy böcsülletben és gyönyörüségben éltél vólna-is: mi hasznod vólna benne, ha ezen szem-pillantásban meg kellene halnod? Mind csak hivság azért minden, az egy Istennek szereteti és hiv szolgálattya-kivül. Mert

ugyan-is, a ki tellyes szüvből szereti az Istent, sem haláltul, sem kinoktúl, sem itíiettül, sem pokoltúl nem fél; mivelhogy a tekélletes szeretet bátorságos útat nyit az Istenhez-való járulásra. A kinek pedig még-is gyönyörüsége vagyon a bünökben, nem csuda, ha retteg a haláltul és itílettül. Mindazáltal jó az-is, hogy, ha a tiszta szeretet még nem vonszon téged a gonosztúl, bár csak a pokol félelme zabolán tartóztasson. Ugyan-is a ki az Istennek félelmét hátra haggya, sok ideig nem lehet állandó a jóban, de hamar az ördög tőrében akad. Rom. 9.

XXV. RÉSZ.

Egész életünknek buzgó megjobbításárul.

Ébren és szorgalmatoson forgódgyál az isteni szolgálatban, és gyakran meggondold, mire jöttél, s miért vettél búcsút a világtúl? Nem azérté, hogy életedet Istennek szentelnéd, és lelki emberré lennél? Gerjegy-fel azért a jóban-való nevekedésre, mert rövid nap elvészed munkádnak bérét; akkor osztán nem lészen félelem és bánat a te határidban. Most munkálkodol egy kicsinyt, és ezennel nagy nyugodalmot, sőt örökké-való vigaságot nyerhetsz. Ha te a munkában híven és serényen forgódol, kétség-nélkül az Isten-is hív és bővkezü lészen a fizetésben. Jó reménségben kel lenned, hogy a bóldogságnak koronáját elveszed; de bátorságot nem kel venned, hogy valahogy meg ne túnyúly, vagy fel ne fuvalkodgyál. II. Tim. 4.

Midőn egy valaki nagy lelki nyughatatlansággal, félelem és reménség-közöt gyakran habozna, és egykor megepedvén bánattyában, egy óltár-előt a templomban leborúlt volna imádságában, ezeket forgattya vala magában: Vaj ha tudnám, ugymond, hogy végig a jóban megmaradnék! És mindgyárt az Istennek belső feleletit hallá: Mit cselekednél ugyan, ha ezt tudhatnád? azt cselekedgyed most, a mit akkor fognál cselekedni, és jó bátorságban lészesz. És mindgyárt megvigasztaltatván és megvastagíttatván, az Istennek jó akarattyára hagyá magát; és megszünék benne a nyughatatlan tétovázás, nem-is fárasztotta az-után magát gondos tudakozással, hogy végére menne, mi légyen az Istennek kedves kellemetes akarattya minden jónak elkezdésében és véghez vitelében. Rom. 12.

Bizzál az Urban és jót cselekedgyél, ugymond szent Dávid; Psal. 36, 3.

birjad a földet, és az ő gazdagságival legeltetel. Egy dolog vagyon, mely sokakat megtartóztat az elő-meneteltül és életek jobbításátúl: tudni illik az egy kevés munkától-való irtózás, vagy a baj-vivásnak bajos vólta. Ugyan-is leg-inkáb egyebek felet azok gyarapodnak a jószágos erkölcsökben, kik a sullyosb és véllek leg-inkáb ellenkező dolgokat nagy emberséggel meg igyekezik győzni. Mert ot vagyon embernek nagyob elő-menete, és ot nyér Istentül bőveb malasztot, a hol önnön-magát leg-inkáb meggyőzi és öldökli.

De nem egy-aránt vagyon kedvek mindeneknek a baj-viváshoz és a világnak-való meghaláshoz. Azért a ki szorgalmatoson igyekezik, sokkal eléb mégyen dolgában, ha szinte töb vétkes indúlatok vannak-is benne, hogy-sem más, a ki szilídeb erkölcsü, de késedelmesb a jóban-való elő-menetelre. Két dolog használ főképpen az ember életének derék jobbítására: tudni illik [illegible] elvonnya magát attúl, a mire vétkesen hajol a term[illegible] serénykedgyék annak a jónak megnyerésében, melyre nagyob szüksége vagyon. Azt-is igen eltávoztasd, a mit gyakrabban nem javallasz egyebekben.

Mindenekből végy éppületet magadnak. Ha [illegible] látsz vagy hallasz, azok követésére felgerjegy. Ha valami fedhetőt látandasz, megódd magadat, hogy azt ne cselekedgyed; a vagy ha valaha cselekedted, mennél hamarébb megjobbícsad magadat. A mint a te szemed egyebeket szemlél, ugy viszontag te-is egyebektül megjegyeztetel. Oh mely kedves és gyönyörüséges dolog, midőn Istenhez gerjedező, ajtatos, jó fenyiték-alat-élő atyafiakat látunk! mely szomorú és nehéz, mikor rendetlenekre és hivatallyokban el nem járókra nézünk! Oh mely veszedelmes a hivatalnak fogadása mellől elmenni, és abban foglalni magát, a mi reá nem bízatott!

Eszedben forogjon eltekéllett szándékod, és szemed-előt hordozd a megfeszűlt Jesus Christus példáját. Vagyon min pirúlnod, megtekintvén a Christus Jesusnak életét, hogy mind-eddig sem szabtad jobban az ő életéhez magadat, noha régtül-fogva nyomod az Isten úttyát. A mely szerzetes ember figyelmetesen és ajtatoson foglallya magát a mi Urunk szentséges életének és szenvedésének elmélkedésében, minden hasznos és szükséges dolgokat bővségesen feltalál abban: nem is szükség, hogy Jesus-kivül valamit jobbat keressen. Vajha a megfeszűlt Jesus szüvünkbe szállana: mely hamar elég tudósok lennénk!

A jó szerzetes mindeneket megfogad és jól elvisel, valamiket neki parancsolnak. De a rest és túnya szerzetesnek eggyik nyavalyája másikat éri, és minden felől nyavalyákat szenved; mert belső vigasztalása nincsen, külső vigasztalást pedig nem szabad keresni. A mely szerzetes ember fenyíték-alat nincsen, közel jár a veszedelemhez. A ki lágyab és tágasb útat keres, mindenkor törődik, mert vagy egy vagy más nem tetczik neki.

Mint élnek sok egyéb szerzetesek, kik elég kemény életet viselnek a kalostrombéli fenyíték-alat? Ritkán mennek szem-eleibe, magokat megvonnyák, szükön tápláltatnak, temérdek öltözetet viselnek, sokat fáradnak, keveset szólnak, sokkáig vigyáznak, idein kelnek, hoszszan nyujtyák imádságokat, gyakran olvasnak és magokat erős fenyitékben tartyák. Fordicsad szemeidet a Carthusianusokra, Cisterciensisekre, sok egyéb szerzetbéli barátokra és apáczákra, miképpen minden étszaka az isteni dicsíretekre felkelnek: szégyen vólna, bizony, ha te ily szent dolgokban restelkednél, a hol a szerzetes embereknek ennyi sokasága vigan énekel Istennek.

Vajha semmit egyebet nem kellene mivelnünk, hanem csak a mi Urunkat Istenünket szünetlen tellyes szűvel és szájjal dicsírnünk! Vajha soha` se ennünk, se innunk, se allunnunk nem kellene; hanem csak mindenkor az isteni dicsíretben és a lelki dolgoknak gyakorlásában foglalhatnók magunkat! Bezzeg ugy sokkal bóldogbak vólnánk, hogy-sem mostan, midőn a testnek akár-minémü szükségében-is szolgálunk. Vajha nem találkoznának efféle szükségink; hanem csak lelkünket kellene mennyei eledelekkel táplálnunk! mellyeket jaj s mely ritkán kóstolunk.

Mikor arra jut az ember, hogy semmi teremtett állattúl nem vár vigasztalást, akkor kezd először az Isten néki valóba tetczeni; akkor e világnak minden forgásit lelki háborgás-nélkül veszi; akkor sem a nagy dolgokban nem örvendez, sem akár-mi aprólékon nem törődik: hanem tellyességgel és nagy bizodalommal Istenre támasztya magát, a ki ő-néki minden mindenekben; kitül semmi el nem vész, és kinek semmi meg nem hal; hanem ő-neki mindenek élnek, és akarattya-szerént magok vonogatása-nélkül szolgálnak.

Mindenkor új emlékezetben légyen nállad a te utólsó véged, Eccli. 7.
és hogy az elvesztett üdőd meg nem tér. Szorgalmatosság és fáradság-nélkül soha a jószágos dolgokban elő nem mehetsz.

Apoc. 3. Ha meg kezdesz hülni, roszul kezdesz lenni. Ha pedig serényen fogsz dolgodhoz, nagy lelki csendeszséget nyerhetsz; a munka-is künnyebben esik az Istennek segítségéből, és a jószágos erkölcsökhözvaló szeretetből. A szorgalmatos és isteni szeretettel gerjedező ember kész mindenre. Nagyob fáradság a vétkek és gonosz indúlatok-ellen tusakodni, hogy-sem a testi munkákban veritékezni.
Eccli. 19, 1. A ki aprólék vétkeket el nem kerül, lassan-lassan nagyobbakban esik. Estve mindenkor vígan lészesz, ha a napot hasznos dolgokban mulattad. Magadra vigyázz, serkegesd magadat, incsed magadat; és akár-ki mint s hogy légyen, de te magadat vesztében ne haggyad. A menyire magadat a jó igyekezetre megerőlteted, annyira lészen előmeneteled.

MÁSODIK KÖNYV.

I. RÉSZ.

A belső maga-viselésérül.

Ti-bennetek vagyon az Isten országa, ugymond az Ur. Térj Luk. 17, 21.
tellyes szüveddel az Urhoz és szakadgy-el e nyomorúlt világtúl, és nyugodalmat talál a te lelked. Utáld-meg a külső dolgokat, és magadat adgyad a belső lelki dolgokra: meglátod, hogy te-reád jő az Isten országa; mert az Isten országa békeség és öröm a Szent- Rom. 14, 17.
lélekben, mely az istenteleneknek nem adatik. Te-hozzád jő Christus, megmutatván néked az ő vigasztalását, ha te-benned méltó lakást készítesz néki. Minden ő dücsössége és ékessége belől vagyon, Ps. 44, 14.
és ot telik néki kedve. Gyakran meglátogattya a lelki dolgokban foglalatos embert; édesdeden szól-beszél véle; kedvesen vigasztallya; sok békeséggel és álmélkodtató nyájassággal legelteti.

No tehát te-is hiv lélek, készicsd-el ennek a te jegyesednek szüvedet, hogy méltóztassék te-hozzád jőni, és te-benned lakni. Mert ő imigyen szól: Ha ki engemet szeret, az én beszédemet Joan. 14, 23.
megtartya, és ő-hozzája megyünk, és ő-nála lakóhelyt szerzünk. Agy helyt azért Christusnak, és mindeneket őkivüle rekesz-ki. Ha az Ur Christus tiéd lejend, elég gazdag vagy, és megéred véle. Ő lészen a te gondviselőd és minden igyedben hiv szó-szólód, hogy szükséged ne légyen az emberekben vetett reménségre. Mert az emberek hamar elváltoznak és hertelenséggel elfogynak: Christus pedig örökké megmarad, és álhatatoson végig veled tartya.

Nem kel nagy bizodalmat fondálni a gyarló és halandó embe- Jer. 17, 5.
ren, bár igen hasznos és kedves légyen-is. Nem kel azon-is felettéb szomorkodni, hogy néha verseng és ellened szól. A kik ma veled tartyák, holnap ellenkezőid lehetnek; és az emberek, mint a szél, gyakran megfordulnak. Minden bizodalmadat Istenben vessed, ő légyen a te félelmed és szerelmed. Megfelel ő te-éretted, és azt

Heb. 13, 14. cselekszi veled, a mi leg-job. It nincs maradandó várasod, és akárhol légy-is, idegen és jövevény vagy; nem-is lészen soha nyugodalmad, hanem ha tellyességgel Christushoz ragaszkodol.

Mit nész it két-felé, ha nem ez a te nyugodalmadnak helye? Phil. 3. Menyben kel a te állandó lakásodnak lenni; és mint úton jártodban, csak ugy kel minden e földi dolgokat szemlélned. Mindenek elmúlnak, te-is véllek egyetemben: meglásd, hogy hozzájok ne ragaszkodgyál, hogy meg ne fogattassál és el ne vész. Annál légyenek gondolkodásid, a ki magasságban lakik; és könyörgésidet szünetlen Christushoz bocsássad. Ha elmélkedni nem tudsz a mennyei mélységes dolgokrúl, nyugodgyál-meg a Christus kin-szenvedésében, és az ő mélységes sebeiben örömest lakjál. Mert ha a Jesus sebeihez és drágalátos bélyegihez ajtatossággal folyamlasz, háboruságidban nagy vastagitást érzesz; nem-is sokat gondolsz vélle, ha az emberektül megutáltatol, és künnyen elszenveded a rágalmazó szókat.

Christus is megutáltatott e világon az emberektül, és nagy szükségiben ismerőitül és jó barátitul a gyalázatok-között elhagyatott. Christus szenvedni akart és megutáltatni: te meg-is mersz valaki ellen panaszolkodni? Christusnak ellenségi vóltak és rágalmazói; azt akarodé, hogy neked minnyájan barátid és jó tevőid légyenek? Honnan koronáztatik-meg a te türésed, ha semmi ellen-
II. Tim. 2. kezés nem talál téged? Ha semmi galibát nem akarsz szenvedni, vallyon s mint lészesz Christusnak baráttya? Türj Christussal és Christusért, ha Christussal akarsz uralkodni.

Ha egyszer ugyan valóban a Christus titkainak belső tárházában mentél vólna, és egy kevessé megizelitetted vólna az ő gerjedező szeretetit: bezzeg sem hasznoddal sem alkolmatlanságiddal nem gondolnál, hanem inkáb örvendeznél, midőn gyalázattal illettetel; mert a Jesus szerelme maga megutálást szerez emberbe. A ki szereti Jesust és az igazságot, a ki igazán lelki-ember és az illetlen vágyódásoktul megszabadúlt: akadék-nélkül Istenhez fordíthattya elméjét, és lélek-szerént magát maga-felibe felemelvén, gyönyörüségesen nyugodhatik.

A ki mindent csak ugy itél, a mint magában vagyon, és nem az emberek szava s böcsülleti-szerént: az bezzeg igazán bölcs ember; és Istentül, nem emberektül tanittatott. A ki a belső lelki dolgokban el tud járni, és a külső dolgokat kevésre böcsülli: sem helyt nem keres, sem üdőt nem vár az ajtatosságnak gyakorlására.

A lelki ember hamar magához tér, mert soha nem adgya magát tellyességgel a külső dolgoknak. Nem szerez akadékot néki a külső munka, sem az egy ideiglen-való szükséges foglalatosság; hanem ugy szabja magát a dolgokhoz, a mint jőnek. A ki belső-képpen jól vagyon rendelve, nem gondol az embereknek csudálatos és vissza-fordúlt magok-viselésével. Annyi akadéka és nyughatatlansága vagyon az embérnek, a mennyire magát a világi dolgokhoz kapcsollya.

Ha jól vólna dolgod, és lelked tiszta vólna, mindenek jódra és elő-meneteledre fordulnának. Azért nem tetczik sok dolog néked, és azért háborodol-meg gyakorta, mert még tekélletesen magadnak meg nem hóltál, és a földi dolgoktúl el nem szakadtál. Semmi ugy meg nem mocskollya, sem meg nem kötözi az ember szüvét, mint a teremtett állatoknak módnélkül-való szerelme. Ha megveted a külső vigasztalásokat, szabadon elmélkedhetel a mennyei dolgokrúl, és gyakran örvendezhetsz belsőképpen. Róm. 8.

II. RÉSZ.

Az alázatosságrúl.

N[illegible] gondoly vélle, ki fogja néked pártodat, ki támad ellened; [illegible]m azon fáradgy és szorgalmatoskodgyál, hogy minden dolgaidban Isten légyen veled. Légyen jó lelki isméreted, és az Istentül elég óltalmad lészen; mert a kit Isten akar segéteni, nem árthat annak senki gonoszsága. Ha te tudsz halgatni és türni, kétség-nélkül meglátod az Istennek segitségét. Ő tudgya idejét és módgyát a te szabadulásodnak, és azért kel magadat tellyességgel ő-reá biznod. Istené a segítség és minden gyalázattul való megszabadítás. Sokszor igen hasznos az alázatosságnak nevelésére, hogy egyebek tudgyák és megdorgállyák a mi fogyatkozásinkat. Rom. 8. et I. Cor. 4, 3.

Mikor az ember magát megalázza fogyatkozásiért, akkor egyebeket-is künnyen megengesztel, és az ő-reá neheztelőket kevés munkával megenyhíti. Az alázatos embert óltalmazza és megszabadittya Isten; az alázatost szereti és vigasztallya; az alázatoshoz nyujtya kegyelmét, és lenyomattatása-után felemeli őtet nagy dücsősségre. Az alázatos embernek megjelenti titkait az Isten, és őtet

magához édesdeden vonsza. Az alázatos ember ha meggyaláztatik-is, elég békeségbe marad; mert az Istenben és nem e világban helyheztette csendeszségét. Külömben ne itíld, hogy valamenyire előmentél, hanem ha magadat mindeneknél aláb-valónak alítod.

III. RÉSZ.

A jó békeséges emberrül.

Elsőben magadat tarcsad békeségben, akkor osztán egyebeket-is békéltethetsz. A békeség-szerető csendesz ember hasznosb az alkolmas túdósnál. A háborodott elméjü ember a jót-is gonoszra vonsza, és künnyen gonosznak hiszi. A jó és békeség-szerető ember min-
I. Cor. 5. 13 deneket jóra magyaráz. A ki csendesz békeségben vagyon, senkire nem gyanakodik. A kinek pedig nincs helyén szüve és felháborodott, külömb-külömb gyanuságoktúl hordoztatik; maga sem nyugszik, mást sem hágy nyugodni. Gyakran ollyat mond, a mit el kellene halgatni; és azt elmulattya, a mit hasznosb vólna csele-
Mat. 7. kedni. Igen szemes abban, a mire egyebek kötelesek; de azt künnyen elnyegi, a mivel maga tartózik. Elsőben-is azért a magad jobbítására igyekezzél; úgy osztán méltan figyelmezhetsz felebarátod jobbulására.

Igen jól tudod a magad cselekedetit mentegetni és szépíteni; de az egyebek mentségét nem akarod bévenni. Méltób vólna,
Gal. 6. hogy vádolnád magadat, és felebarátodat mentenéd. Ha azt akarod, hogy egyebek visellyék a te terhedet, te-is felvállald a más terhét. Nézd menyire távúl vagy még az igaz atyafiúi szeretettül és alázatosságtúl, mely nem tud senkire haragudni vagy boszonkodni, hanem csak magára! Nem nagy dolog a jókkal és szelidekkel nyájaskodni; mert természet-szerént tetczik ez mindeneknek, és kiki örömest békeségben marad és azokat inkáb kedvelli, a kik ő-véle tartyák; de hogy a kemény és visza-fordúlt, vagy a fenyiték-ellen rugóldozó és velünk ellenkező emberekkel békeséggel élhessünk, az bezzeg Istennek nagy ajándéka, és felette dicsíretes és emberséges cselekedet.

Vannak ollyak, kik magok-is csendeszségben élnek, egyebekkel-is békeséget tartanak. Ollyak-is találkoznak, kik magok sem nyughatnak, és egyebeknek sem hannak békét; másokat megter-

helnek, de magoknak mindenkor nagyob terhekre vannak. Vannak viszont, kik magokat békeségesen viselik és igyekeznek azon, hogy egyebeket-is békeségre vigyenek. Mindazáltal ebben a nyomorúlt világban tellyes békeségünk az alázatos szenvedésben ál inkáb, hogy-sem a mi akaratunk-ellen-való dolgoknak elkerülésében. A ki jobban tud türni, nagyob békeségben marad; az illyen ember, maga-ellen diadalmas, világnak ura, Christusnak baráttya, menyországnak örököse.

IV. RÉSZ.

A tiszta szüvrül és együgyü szándékrúl.

Két szárnyon emeltetik fel ember a földtül, tudni illik az együgyüségen és tisztaságon. Az együgyüségnek szándékunkban, a tisztaságnak kivánságunkban kel lenni. Az együgyüség Istenhez szándékozik; a tisztaság őtet megfogja s megkóstollya. Semmi jó cselekedet néked akadékot nem szerez, ha belől az illetlen kivánsagoktúl ment lészesz. Ha egyébre nem igyekezel, és mást nem keresz, hanem csak az Istennek kedves akarattyát és felebarátod hasznát: belső szabadságban örvendezhetsz. Ha a te szüved igyenes úton járna, minden teremtett állat életednek tüköre és szent tudományoknak könyve vólna. Nincs oly kisded és elvetett teremptett állat, melyben az Istennek jó-vólta nem tündöklenéjék.

Ha te belső-képpen jó és tiszta vólnál, bezzeg mindeneket akadék-nélkül látnál és jól által-értenél. A tiszta szüv által-hattya az egeket és a poklot. A ki minémü belől magában, ollyan itéletet tészen külsőképpen. Ha e világon vigaság vagyon, az a tiszta-szüvű embernek birtokában vagyon; és ha valahol inség és lelki szorongatás vagyon, azt leg-jobban érzi a gonosz lelki isméret. Mint a vas, midőn tüzben tétetik, elveszti a rosdát és tellyességgel tüzes lészen: ugy az ember, midőn tellyességgel Istenhez térül, a restségből kiöltözik és új emberré változik.

Mihent emberbe meg kezd hülni a lelki buzgóság, mindgyárt irtózik akar-mi kis munkátúl, és örömest kap a külső vigasztaláson. De mikor tekélletesen meg kezdi magát győzni, és emberül kezd az Isten uttyán járni, akkor csak semminek alíttya, a mit annakelőtte súllyosnak tart vala.

V. RÉSZ.

Az embernek maga megvisgálásárul.

Felettéb nem hihetünk magunknak, mert gyakran isteni malaszt és lelki érzékenség-nélkül szükölködünk. Kevés világosság vagyon bennünk, attúl-is restségünk-miat hamar megfosztatunk. Gyakran eszünkbe sem veszük, hogy belől oly vakok vagyunk; gyakran gonoszúl cselekeszünk, és gonoszbúl mentegettyük. Néha boszúból viseltetünk, és szent indúlatnak alíttyuk. Egyebekben akármely aprólékot megfeddünk; magunkban nagyob dolgot-is siketségre vészünk. Elég hamar megérezzük és nagyra veszük, ha mit másoktúl szenvedünk; de menyit türnek egyebek mi-tőllünk, eszünkbe sem vészük. A ki jól s igazán maga dolgait megfontolná, oka nem vólna, hogy mást gonoszul megitélne.

A belső dolgokban foglalatos ember magára-való gondviselését minden gondgyánál nagyobbnak tartya; és a ki magára szorgalmatoson vigyáz, könnyen megója magát, hogy mást meg ne szóllyon. Lelki és ajtatos ember soha nem lészesz, hanem ha az egyebek dolgairúl halgatsz, és tennen-magadra kiváltképpen vigyász. Ha tisztán csak az Istenre és magadra vigyász, igen kevessé indúlszmeg azokon, a miket kivül érzesz.

Vallyon s hol vagy, mikor magadnál nem? és midőn mindeneken által-mentél, magadrul elfeletkezvén, mit használtál vélle? Ha békeségednek és Istennel igaz eggyességednek kel lenni, szükség, hogy mindeneket hátra-hagy és csak egyedül magadat visellyed szemed-előt.

Annak-okáért ugy lészen nagy elő-mented, ha megvonszod magadat minden e világi gondoktúl. Ha pedig valami elmulandót nagyra kezdesz böcsülleni, igen hátra maradsz. Semmit nagynak, semmit felséges, semmit kedves, semmit kellemetes dolognak ne tarts, hanem csak tisztán az Istent, és a mi Istenrül-való. Mind hivságnak alícsad, valami vigasztalás származik a teremptett állatból. Az Isten szerető lélek mindeneket, az egy Isten-kivül, megútál. Csak az egy örökké-való és megmérhetetlen, mindeneket bétöltő Isten a léleknek vigasztalása, és a szüvnek igaz öröme.

VI. RÉSZ.

A jó lelki isméretnek vigaságárul.

A jámbor embernek dücsősssége a jó lelki isméretnek tanu-bizonysága. Légyen jó lelki isméreted, és mindenkor vig lészesz. A jó lelki isméret sokat elviselhet, és igen vig az ellenkező gonosz szerencsében-is. A gonosz lelki isméret mindenkor retteg és nyughatatlan. Édesdeden nyugodhatol, ha lelki isméreted nem vádol. Külömben ne vigadgy, hanem csak mikor jót cselekeszel. Soha nincs igaz örömök, sem belső békeségek a gonoszoknak; mert az Ur mondgya: hogy békeségek nincsen az istenteleneknek. Ha szinte [illegible]gyák-is: Békeségben vagyunk; semmi gonosz nem száll [illegible] és [illegible] mér ártani nékünk? Ne higy nékik; mert hertelen [illegible] Istennek haragja, és semmivé tetetnek az ő cselekedetek, [illegible] az ő gondolattyok elvesznek. — II. Cor. 1, 12. / Isai. 48, 22.

A [illegible]uságokban dicsekedni nem nehéz azoknak, kik Istent szeretik: mert ez a Christus keresztiben való dicsekedés. Rövid dücsősség az, mely embertül adatik és elvétetik. A világi dücsősséggel mindenkor együt jár a szomorúság. A jámborok dücsőssége nem emberek szájába, hanem magok lelki esméretibe vagyon. Az igazak vigasága Istenrül és Istenbe vagyon, örömök az igazságrul. A ki az igaz és örök dücsősséget kivánnya, nem gondol a világi dücsősséggel; és a ki a világi dücsősséget üzi, vagy ezt szűből nem utállya, bizonyos jelenségét adgya, hogy a mennyei boldogságot tekélletesen nem szereti. Nagy lelki csendessége vagyon annak, a ki az emberek dicsíretivel és szidalmával nem gondol. — Rom. 8. / Gal. 6. / II. Cor. 11.

Könnyen megelégszik és csendeszedik, a kinek tiszta lelki isméreti vagyon. Szenteb azzal nem vagy, ha dicsirtetel; sem aláb-való, ha gyaláztatol. A ki vagy, ugyan csak a' vagy: nagyobnak sem mondathatol annál, a minémü vagy Isten előt. Ha meggondolod, mi vagy belől magadban, nem gondolsz azzal, mit szólnak felőlled az emberek. Az ember szinedet, az Isten szüvedet láttya. Az ember csak a külső cselekedetet nézi; Isten pedig az igyekezetet fontollya. Bizonyos jelensége az alázatos léleknek, ha mindent jól cselekeszik, és maga-felől keveset tart. Nagy tisztaságnak és belső bizodalomnak jelensége, midőn ember a teremptett állatoktúl semmi vigasztalást nem kiván. — I. Reg. 16, 7.

A ki semmi külső bizonyságot maga mellé nem keres, megtetczik, hogy tellyességgel Istenre hatta magát; mert a szent Pál mondása szerént, nem az kellemetes, a ki magát ajánlya, hanem a kit Isten dicsér. A lelki embernek állapattya az, hogy belsőképpen Istennel járjon, kivül illetlen kivánságtúl kötve ne tartassék.

VII. RÉSZ.

Jesusnak mindenek felet-való szeretetirül.

Boldog a ki érti, mi légyen a Jesust szeretni, és magát Jesusért megutálni. Eggyik szerelmesedet másikért el kel hadnod, mert Jesus azt akarja, hogy egyedül mindenek-felet szerettessék. A teremptett állat szereteti csalárd és álhatatlan: a Jesus szereteti hiv és álhatatos. A ki teremptett állathoz ragaszkodik, az elesendővel elesik: a ki Jesushoz ragaszkodik, örökké állandó lészen. Szeressed Jesust és barátságodban tarcsad, ki, ha mindenektől elhagyatol-is, téged el nem hágy és nem szenvedi, hogy végre elvessz. Mindentül egyébtül meg kel valamikor válnod, vagy akarod vagy nem.

Jesushoz ragaszkoggyál, mind éltedben holtodban, és annak hivségére bizzad magadat, ki egyedül segithet téged, mikor mindenektül elhagyatol. A te szeretőd erkölcse az, hogy senkit mást társul nem vészen; hanem egyedül akarja a te szüvedet birnya, és mint király székiben, ugy akar abban ülni. Ha te jól meg tudnád magadat üressíteni minden teremptett állattul, örömest veled laknék Jesus. Mind veszett dolognak tapasztalod, valamit Jesuskivül emberekben helyheztecz. Ne bizzál, se ne támaszkodgyál az
Isai. 40. üres nádhoz; mert minden test széna, minden ő-dücsőssége, mint a szénavirág elesik.

Hamar megcsalatkozol, ha csak az emberek külső tetteire figyelmesz. Mert ha egyebekben keresed a magad vigasztalását és hasznát, gyakran kárát érzed. Ha mindenekben Jesust keresed, bizonnyal megtalálod Jesust. Ha pedig magadat keresed, magadat-is megtalálod, de tulajdon veszedelmedre. Mert sokkal ártalmasb magának az ember, ha Jesust nem keresi, hogy-sem az egész világ és minden ellenségi.

VIII. RÉSZ.

A Jesussal-való nyájas társalkodásrul.

Mikor Jesus jelen vagyon, mindenek jól vannak, és nehéznek nem tetczik semmi. Mikor pedig Jesus jelen nincsen, mindenek súllyosok. Mikor Jesus belől nem szól, semmi a külső vigasztalás; ha pedig Jesus csak egy szót mond-is, nagy vigasztalást szerez. Nem-de Mária Magdolna nem mindgyárt felkelejé a helyrül, melyen Joan. 11.
sir-vala, mihent azt mondá néki Mártha: It vagyon a Mester, és téged hí? Bóldog óra, melyben Jesus a siralomból lelki vigasztalásra hí. Oh mely sovány és kemény vagy Jesus nélkül! mely esetelen és hiuságos vagy, ha valamit kivánsz Jesus-kivül! Nem nagyob káré ez, hogysem az egész világot elvesztened? Mat. 16, 26.

Mit adhat neked e világ Jesus nélkül? Jesus nélkül lenni kemény pokol. Jesussal lenni gyönyörüséges paradicsom. Ha Jesus Rom. 8.
veled leszen, nem árthat semmi ellenség. A ki Jesust megtalállya, jó kincset talál, sőt minden jó-felet-való jóra talál. A ki Jesust Luc. 12.
elveszti, igen sokat veszt, és többet az egész világnál. Legszeginyb, a ki Jesus nélkül él; leggazdagb, a ki jól vagyon Jesussal.

Nagy mesterség, a ki tud Jesussal nyájaskodni; és igen nagy okossággal bír, a ki Jesust meg tuggya tartani. Légy alázatos és békeséges, és veled leszen Jesus.. Légy ajtatos és csendesz, és veled marad Jesus. Elidegenítheted Jesust, és az ő malasztyát elvesztheted, ha külső dolgokra akarsz hajolni. Ha pedig őtet elkergeted és elveszted, kihez folyamol és kit fogadsz barátoddá? Jó akaró barátod nélkül kedvesen nem élhecz; és ha Jesus nem leend minden egyebek felet barátod, igen szomorú és elhagyatott lészesz. Balgatagúl cselekeszel tehát, ha ő kivülle másban valakiben bizol és örvendesz. Inkább válaszad, hogy mind e világ ellenséged légyen, hogy sem Jesust megbáncsad. Azért minden kedvesek közzül egyedül Jesus légyen kiváltképpen szerelmesed.

Szeress mindeneket Jesusért, Jesust pedig önnön magáért. Egyedül a Christus Jesust kel főképpen szeretni, ki egyedül jó és hiv, minden jó akaróink felet. Ő érette és ő benne mind barátidat, mind ellenségidet kedvellyed, és mind ezekért könyörögj, hogy minnyájan ismérjék és szeressék őtet. Soha azt ne kivánnyad, hogy egyebek felet dicsírtessél és szerettessél; mert ez egyedül Istent illet, kinek nincs magához hasonlója. Azt se kívánd, hogy

valakinek szívét elfoglallyad és abban forogj; te se foglald magadat senki szerelmében, hanem Jesus légyen te benned, és minden istenes emberben.

Belől tiszta, és minden teremptett állatok kötelességétül szabados légy. Ha nyugodni akarsz és látni kivánod, mely gyönyörüséges az Ur, szükség, hogy tiszta és e világi kivánságokból kiöltözött szüvet visely Istenhez. Erre pedig bizonyára nem juthacz, hanem-ha az ő szent malasztyával megelőztetel és vonatol, hogy mindenektül megüressedvén és felszabadúlván, egyedül magával ély az Istennel. Mert mikor az Isten malasztya száll emberbe, akkor erős mindenre; és midőn eltávozik, akkor szegény és gyarló lészen, és mint-ha csak vereségre hagyatott volna. Ezek közöt nem kel magadat elhadnod vagy kétségben esned; hanem az Isten akarattyán csendesz elmével kel nyugodnod, és valami reád következik, eltűrnöd a Christus Jesus dücsősségére. Mert tél után nyár következik: az éjj(a) után felkél a nap: a fergeteg után feltisztúl.

IX. RÉSZ.

Minden külső vigasztalásoknak távoztatásárul.

Könnyü megvetni az emberi vigasztalást, mikor Isten vigasztal. Nagy és igen nagy dolog: mind emberi s mind isteni vigasztalásnélkül lenni, és az Isten tisztességéért örömest szenvedni lelki számkivetést, semmiben magát nem keresni, maga érdemére nem nézni. Micsoda nagy dolog, ha víg vagy és ajtatos, mikor az Isten malasztya reád szállott? Minnyájan kivánnyák ezt az órát. Elég gyönyörüségesen iget, a kit az Isten malasztya hordoz. És nem csuda, ha terhet nem érez, a ki a mindenhatótul hordoztatik, és a legfőbb kalaúztul vezettetik.

Örömest vészünk vigasztalást akár miből; és nehezen öltözik-ki magából az ember. Meggyőzé bezzeg szent Lőrincz, az ő Papjával egyetembe, e világot; mert megutála mindent, valami e világon gyönyörüségesnek látczik-vala, és a Christus szerelméjért csendeszen szenvedé, hogy az Istennek fő Papja, Sixtus, kit igen szeret-vala, ő-tőlle elvéteték. Azért a teremptőnek szerelmével megelőzé az ember szerelmét, és az emberi vigasztálásért inkáb

(a) 1624: Eyi.

választá az Istennek jó tetczését. Tanúld-meg te-is, hogy szerelmes barátodat Istenért hátra haggyad. Nehezen se szenvedd, mikor elhagyatol barátodtúl, tudván, hogy végre-is minnyájunknak el kel egymástul válnunk.

Sokat és sokkáig kel embernek magával viaskodni, minek előtte tellyességgel megtanullya magát győzni, és minden kivánságit Istenhez vonni. Mikor ember magán ál, könnyen az emberi vigasztalásra fordúl. De a Christusnak igaz szeretője, és a tekélletességnek szorgalmatos keresője nem kap a vigasztalásokon, nem-is keresi az érezhető édességeket; hanem inkáb akar Christusért erős gyakorlásokat és kemény munkákat viselni.

Mikor azért lelki vigasztalás adatik Istentül, hála-adással vegyed; de ezt Isten ajándékának ismérjed, nem a te érdemednek. Fel ne fuvalkoggyál, felettéb ne vigagy, hiuságoson magadnak nagyot ne tulajdonics; hanem alázatosb légy az ajándékból, okosban és félelmesben viseld magadat minden cselekedetidben, mert elmúlik az a bóldog óra, és kisírtet következik utánna. Mikor az isteni vigasztalás elvétetik, ne essél ketségben; hanem alázatossággal és békeséges türéssel várjad a mennyei látogatást; mert hatalmas az Isten és bőségesb vigasztalással ajándékozhat téged. Nem-is új vagy szokatlan dolog ez az Isten úttyán járó embereknél; mert a nagy Szentekben, és a régi Profétákban-is, gyakran vóltak efféle változások. Azért mongya vala egy közzüllök az isteni látogatásnak jelen-létekor: Azt mondám az én bővelkedésemben: soha örökké Psal. 29, 7.
meg nem mozdúlok. De utánna veti, mit érzett magába, mikor eltávozott az Isten malasztya, mondván: Elfordítád róllam orczádat, és megháborodám. Ezek közöt pedig kétségben nem esik, hanem szorgalmatosban kéri az Urat és így szól: Te hozzád kiáltok Uram, és az én Istenemhez esedezem. Végre könyörgésének gyümölcsét vészi, és bizonyságot tészen, hogy meghalgattatott, mondván: Meghalgatott az Ur és könyörült rajtam, az Ur let én segítőm. De vallyon mibe? Az én siralmamat, ugymond, örömre fordítottad és megkörnyékeztél engem vigasággal. Ha eképpen vólt dolgok a nagy szenteknek, nékünk gyarló és szegény embereknek nem kel kétségben esnünk, ha néha felgerjedünk, néha meghülünk; mert az Istennek lelke néha hozzánk jő s néha tőllünk eltávozik, az ő kedves jó akarattya szerént. Azért szól igy szent Job: Meglátо- Job. 7, 18.
gatod őtet jó reggel, és hertelen megpróbálod őtet.

Miben vethetem azért reménségemet, vagy miben kel biznom

egyébben, hanem csak Istennek nagy irgalmasságában, és egyedül a mennyei segítségnek reménségében? Mert akár Isten félő emberek legyenek jelen; akár ajtatos atyafiak és hiv barátink; akár szent könyvek és szent irások; akár gyönyörüséges énekek és versek: mind ezek keveset használnak, kevés jó ízek vagyon, mikor megfosztatom az istennek malasztyátul, és magam szeginségében hagyatom. Akkor nincs jób orvosság, mint a békeséges türés, és magamat megtagadván, Isten akarattyára hagyni.

Soha oly szerzetes és ajtatos embert nem találtam, kitül néha meg nem vonatott volna az Isten malasztya; avagy buzgóságának apadását nem érzette vólna. Egy szent sem volt oly felemeltetett és világosittatott, ki, vagy idején vagy későbben, kisírtetet nem szenvedett-volna. Mert nem méltó az Istennek mélységes titkainak ismeretire, valaki Istenért háboruságokban nem gyakoroltatott. Ugyan-is következő vigasztalásnak jele szokott lenni az elől-járó kisírtet. Mert a kisírtetben próbáltaknak igírtetett a mennyei vigasz-
Apoc. 2, 7. talás. A ki győzödelmet vészen, ugy mond, az élet fájának gyümölcséből adok enni.

Azért adatik az isteni vigasztalás, hogy ember erösseb légyen a háboruságok szenvedésére; a vigasztalás után-is azért következik
I. Petr. 5, 8. kisírtet, hogy a jóban fel ne fuvalkodgyék. Nem aluszik az ördög, a test sem hólt-meg: azért meg ne szünnyél a baj-viadalhoz-való készülettül; mert jób és bal-felől ellenségek vannak, kik soha nem nyúgosznak.

X. RÉSZ.

Az isteni malasztért-való háladatosságról.

Job. 9. Miért keresz nyugodalmot, holot munkára születtél? Készicsd inkáb szenvedéshez magadat, hogy sem vigasztaláshoz; kereszt viseléshez inkáb, hogy sem örömhöz. Vallyon ki volna a világ fiai közzül-is, a ki nem örömest venné a lelki vigasztalást és vigaságot, ha ezt szünetlen birhatná? mert ugyan-is a lelki vigasztalások fellyül halladgyák minden világi gyengéltetéseket és testi gyönyörüségeket. Mivel e világnak minden kinnyességi vagy hiuságosok, vagy ocsmányok. A lelki gyönyörüségek pedig örvendetesek és tiszták, tekélletes erkölcsökből származnak, és Istentül öntetnek a tiszta szüvekbe. De ezekben az isteni vigasztalásokban nem min-

denkor részesül ember kivansága szerént; mert a kisírtetnek ideje nem sokáig távozik.

Igen ellenkezik a mennyei látogatásokkal a mi lelkünknek hamis szabadsága, és magunkban-való bizakodása. Jól cselekeszik Isten velünk vigasztalásának malasztyát nyujtván; de az ember gonoszúl cselekeszik, hogy mindent Istennek nem tulajdonít háladással. Azért nincs szabados folyása bennünk az Isten ajándékinak, hogy háladatlanok vagyunk ahoz, a kitül származnak, és nem térittyük mindenestül a forrás kutfőhöz. Mert mindenkor ujob ajándékot érdemel, a ki méltán hálállya az elvett ajándékot: és elvétetik a kevélytül, a mi adatni szokott az alázatosnak.

Nem kivánok oly vigasztalást, mely elvegye tőllem a töredelmességet; nem-is vágyódom arra ez elmélkedésre, mely viszen kevélységre. Mert nem mind szent, a mi tettetes(a); nem mind jó a mi édes; nem minden kivánság tiszta; nem mind kedves Istennél, a mi nállunk kellemetes. Örömest vészem azt az ajándékot, melyből alázatosb, félelmesb és a magam elhagyására készeb leszek. A ki Isten malasztyának ajándékával taníttatott, és ettül megfosztásnak csapásával tudóssá tétetett: nem mér semmi jót magának tulajdonítani, hanem inkáb magát szeginynek és mezítelennek valya. Istennek adgyad, a mi Istené; a mi tiéd, azt magadnak tulajdo- Mat. 22, 21.
nícsad, az az Istennek hálát agy jó téteményiért, a bünt pedig és azzal érdemlett büntetést csak magadénak tarcsad.

Alsó helyre üly mindenkor, és felsőbre emeltetel; mert a Luc. 14, 8.
magas éppület meg nem ál alacson fondamentom-nélkül. A kik Isten előt legnagyob szentek, azok legkissebbek magok előt; és mennél dücsősségesebbek, annál alázatosbak magokban. A kik igazsággal és mennyei áldásokkal tellyesek, nem kivánnyák a hiuságos dücsősséget. Az Istenben éppült és megerősödött emberek kevélyek nem lehetnek; és a kik tellyességgel Istennek tulajdoníttyák, valami jóval ékesíttetnek: egymástúl dücsősséget nem keresnek, hanem azt a dücsősséget szomjúhozzák, mely egyedül Istentül vagyon. Istent pedig magában és minden szentekben, mindenek felett igyekeznek dicsírni, és mindenkor csak erre vágyódnak.

Légy háladó a kisded ajándékokért, és méltó lészesz nagyobbak vételére. A kisded ajándékot nagynak tarcsad, és a mi megvethetőnek tetczik-is, jeles ajándékul végyed. Ha annak méltóságára tekintesz, a ki adgya, semmi ajándék nem tetczik kicsinnek és

(a) non enim omne altum, sanctum.

megvethetőnek. Mert nem kicsin a mi a felséges Istentül adatik. Ha kinokat és csapásokat ád-is, kedvesen kel venni, mert mindeneket üdvösségünkért cselekeszik, valamiket reánk bocsát. A ki az Isten malasztyát meg akarja tartani, háladó légyen az Isten kegyelméjért, békeséggel türje elvételét, könyörögjön ennek visza adásáért, vigyázó és alázatos légyen ennek őrzésében, hogy ezt el ne veszesse.

XI. RÉSZ.

Kevesen vannak, kik a Jesusnak keresztit szeretik.

Sokan vannak, kik Jesusnak mennyei országát szeretik, de kevesen akarják az ő keresztit viselni. Sokan kivánnyák a vigasztalást, de kevesen akarják a háboruságot szenvedni. Sok társot talál Jesus az asztalhoz, de keveset a bőjtöléshez. Minnyájan akarnak ő vélle örvendezni; kevesen kivánnak ő érette, vagy ő
Luk. 9. et 22. vélle tűrni szenvedni. Sokan követik Jesust a kenyér szegésig; de kevesen a kin szenvedés poharának italáig. Sokan böcsüllik az ő csuda-tételit; kevesen követik az ő keresztinek gyalázatos szenvedésit. Sokan addig szeretik Jesust, mig háboruságok nincsen. Sokan dicsírik és álgyák őtet, míg ő tőlle vigasztalásokat vésznek. Ha pedig Jesus magát elrejti és egy kevéssé tőlök eltávozik: vagy zugolódásban, vagy magok-elhagyasában esnek.

A kik Jesust Jesusért szeretik, nem a magok vigasztalásáért, őtet minden háboruságokban és szű szorongatásokban úgy áldgyák, mint az igen nagy vigasztalásban. És ha soha nékik vigasztalást nem nyujtana-is, mind az által őtet örökké akarnák dicsérni és háladással tisztelni.

Oh mely hatalmas a Jesusnak tiszta szereteti, mely nem elegyittetett a magunk hasznával és szerelmével! Vallyon s nem mind béreseknek kellé azokat mondani, kik mindenkor vigasztalást keresnek? Vallyon s nem magokat szeretiké inkáb, hogy sem Christust, a kik mindenkor a magok hasznárul és alkalmatosságárul elmélkednek? Hol találtatik, a ki Istennek ingyen akarna szolgálni?

Ritkán találkozik oly lelki ember, a ki mindentül megfosztotta magát. Igaz lelki szegént, és minden teremptett állat szerelméből
Prov. 31, 10. kiöltözöttet kicsoda talál? Mesze és e világnak utólsó határiban kel illyen érdemes embert keresni. Ha ember minden jószágát

kiosztogattya-is, semmi még ez; ha sanyarú penitentiát tart-is, keves még ez; ha minden bölcseséget által ért-is, még igen távuly vagyon; ha nagy jószágos erkölcse és igen buzgó ajtatossága vagyon-is, még sok héjával vagyon. Tudni illik a' heával, a mi legszükségesb. Micsoda az? Hogy minek utánna mindeneket elhagyott, magát elhaggya és eltávozzék tellyességessen magátul, semmit maga szerelméből meg nem tartván. És midőn mindeneket megcselekeszik, valamit tud, hogy meg kel mivelni, azt itéllye, hogy semmit nem mivelt. Ne itéllye nagynak, a mit méltán nagynak itélhetne; hanem igaz szűvel magát haszontalan szolgának mongya, az igazságnak szavaként: Mikor mindeneket megcselekesztek, valami nektek parancsoltatott, azt mongyátok, haszontalan szolgák vagyunk. Akkor osztán igazán lelki szeginy és mezítelen lehetsz, és azt mondhatod a profétával: Egyedül és szegény vagyok én. Senki nem gazdagb, senki nem hatalmasb, senki nem szabadosb annál, a ki magát és mindeneket el tuggya hadni, és legalacsomban helyheztetni.

Mat. 16.

Luc. 17, 10.

Psal. 24, 16.

XII. RÉSZ.

A szent keresztnek király uttyárul.

Sokaknak keménynek tetczik ez a szó: Tagadd-meg magad, vedd-fel keresztedet, és kövessed Jesust. De sokkal keményeb lészen amaz utólsó szót hallani: Mennyetek-el tőllem átkozottak az örök tüzre. A kik örömest hallyák most és követik a keresztnek szavát, akkor nem félnek az örök kárhozat hallásátul. Ez a kereszt jel leszen az égbe, mikor az Ur eljő az itéletre. Akkor a keresztnek szolgái, kik a kereszten megfeszülthöz szabták életeket, az itélő Christushoz nagy bizodalommal folyamnak.

Mat. 16, 24.

Mat. 25, 41.

Miért rettegsz tehát a keresztnek felvállalásátul, mely által kel menyországban menni? A keresztben vagyon az üdvösség; a keresztben az élet; a keresztben ellenségtül óltalom; a keresztben a mennyei édességnek velünk közlése; a keresztben lelkünk erőssítése; a keresztben szüvünk vigasztalása; a keresztben a jószágos erkölcsök sommája; a keresztben a szentségnek tekélletessége. Nincs lélek üdvösség, ha nem a keresztben. Vedd-fel tehát a te keresztedet és kövessed Jesust, és bemégy az örök életbe. Elől ment ő, keresztét viselvén, és megholt te éretted a keresztfán, hogy te-is visellyed keresztedet, és kivány meghalni a kereszten. Mert

Luc. 14, 27.

ha ő vélle meghalsz, vélle egyetembe élsz; és ha a kinokban társ vagy, a dücsősségben-is társ lészesz.

Ihol, a keresztben áll minden, és veleje a dolgoknak abba füg, hogy magunknak meghallyunk; nincs más út az életre és a belső igaz békeségre, hanem csak a szent keresztnek, és magunk minden napi kedvünk szegésének úttya. Ahon akarod, ot járj: a mit akarsz, azt keressed: és nem találsz sem felsőb útat magasságba, sem ide alá bátorságosbat a szent kereszt úttyánál. Intézz és rendely mindeneket akaratod és tetczésed szerént: és nem találsz egyebet, hanem hogy mindenkor kel valamit szenvedned, vagy kedvedből vagy kedved ellen; és így a keresztet mindenüt feltalálod. Mert vagy testi fájdalmat érzesz, vagy lelki háboruságot szenvedsz.

Néha Istentül elhagyatol, néha fele-barátodtúl háborgattatol, és a mi nagyob, gyakran magadnak terhére lészesz, és semmi orvossággal vagy vigasztalással szabadulást vagy künnyebbséget nem nyerhecz, hanem addig kel türnöd, mig Isten akarja. Mert Isten azt akarja, hogy a háboruságokat vigasztalás-nélkül szokjad szenvedni, és hogy tellyességgel magadat az ő akarattya alá vessed, és alázatosb légy a háboruságokból. Senki oly szűből nem érzi a Christus szenvedését, mint a ki hasonlókat szenvedett. A kereszt azért mindenkor kész, és mindenüt vár téged. El nem szaladhacz előtte, akár hová fuss: mert valahová mégy, magadat veled hordozod, és mindenkor magadra akadsz. Tekincs fel, tekincs alá, tekincs ki, tekincs bé: mindenekbe keresztet találsz; és szükség, hogy mindenüt békeséges türéssel légy, ha belső békeségbe akarsz lenni, és örök koronát nyerni.

Ha örömest viseled a keresztet, ő hordoz téged és kivánt végre vezet, a hol vége lészen a szenvedésnek, noha it az nem lészen. Ha kedvetlenül viseled, terhet szerzesz magadnak, nehezíted magadat, mind az-által ugyan viselned kel. Ha egy keresztet elvetsz, kétség-nélkül mást találsz, és talám nehezebbet.

Azt hiszedé, hogy te elkerűlheted, a mit egy halandó ember el nem kerülhetett? Mellik szent vólt e világon kereszt és háborúság-nélkül? Ő maga Urunk Jesus Christus egy óráig kinszenvedések fájdalmi nélkül nem volt, valamig élt. Szenvedni kellett, ugymond,
Luc. 24, 26. Christusnak, és halottaiból feltámadni, és úgy mennyi az ő dücsősségébe. Miképpen keresz te más útat, ezen a király úttyán kivül, mely a szent kereszt úttya?

Christusnak tellyes élete kereszt volt és mártiromság: és te,

nyugodalmat s örömet keresz? Megcsalatol, higgyed megcsalatol, ha egyebet keresz háboruságok szenvedésénél; mert ez a halandó élet tellyes nyomoruságokkal, és keresztül rakatott keresztekkel. És mennél elébment valaki a lelki dolgokba, gyakran annál nehezeb kereszteket talál: mert az ő számkivetésének kinnya nevekedik a szeretetből.

Mind az-által, ez a ki ily sokképen gyötrődik, vigasztalások künnyebsége-nélkül nincsen; mert érzi a kereszt viselésnek nagy gyümölcsét nevekedni. Mert midőn ezt jó szűvel viseli, minden terhét a háboruságoknak isteni vigasztalásoknak reménségére fordíttya. És mennél inkáb törődik a test nyavalyákban, annál inkáb vastagodik a lélek belső malaszt által. És néha a Christus keresztihez-való hasonlatosságnak kivánságából annyira megvastagodik a háboruságok és ellenkező dolgok szerelmére, hogy ugyan nem kivánnya, hogy fájdalom és háboruság-nélkül legyen; mert annál kellemetesbnek itíli magát Isten-előt, mennél többet és nehezbet szenvedhet ő érette. Nem emberi erő ez, hanem Christus malasztya, mely azt cselekeszi a gyarló testbe, hogy a mitül természet szerént fut és iszonyodik, azt lelki buzgósággal elkezgye és szeresse.

Nem emberi indulatból vagyon, hogy ember keresztet visellyen, a keresztet szeresse, testét ostorozza és szolgálat-alá vesse; hogy a tisztességet kerüllye, a gyalázatot örömest szenvedgye; magát megutállya és másoktúl megutáltatni kivánnya; minden kárt és szerencsétlenséget eltürjön, és e világon semmi elő-menetelt ne kivánnyon. Ha magadra tekintesz, semmit effélét nem cselekedhetel II. Cor. 3, 5.
magadtul. De ha az Urban bizol, erő adatik mennyből néked, és meggyőzöd a világot és testét. Sőt ördögtül sem félsz, ha hittel fegyverkezve és Christus keresztivel jegyezve lészesz.

Vedd reá tehát magadat, hogy mint Christusnak igaz hiv szolgája, emberül viseled keresztit a te Uradnak, ki a te szerelmedért megfeszittetett. Készícsed magadat sok galibák és alkalmatlanságok szenvedésére ebben a nyomorúlt életben; mert így-is lészen dólgod akár hon légy, és külömben nem találod, akár hová rejtezzél-is. Ennek igy kel lenni, és nincs egyéb orvosság a háboruságok és gonosz fájdalmaktul-való szabadulásban, hanem hogy békeséggel türj. Az Ur Mat. 20, 22.
poharát szomjuhozva igyad, ha neki baráttya akarsz lenni, és részt Joan. 18.
akarsz javaiban venni. A vigasztalásokat hadd Istenre: cselekedgye azt ezekkel, a mi ő előtte kellemetes. Te pedig erőssícsed magadat a háboruságok szenvedésére, és ezeket nagy vigasztalásnak tarcsad;

mert nem méltók e világi szenvedések a jövendő dücsősségnek érdemlésére, ha mindeneket egyedül szenvednél-is.

Mikor arra jutsz, hogy a háboruság kedves lészen és édesdeden esik Christusért, elhidd, hogy akkor jól van dólgod; mert paradicsomot találtál e földön. Valamig nehéz a tűrés, és ezt kerülöd, mind addig roszúl van dolgod, és akar mint fuss-is, nyomodban lészen a háborúság.

Ha ugy rendeled magadat, a mint kel rendelned, tudniillik a szenvedésre és halálra, hamar jobban leszesz, és békeséget találsz. Ha a harmadik égben ragadtatol-is szent Pállal, ezzel bátorságos
Act. 9, 16. nem lész, hogy semmi ellenkezést nem érzesz. Én (ugymond Jesus) megjelentem néki, mennyit kel szenvedni az én nevemért. Szenvedned kel tehát, ha Jesust szeretni és neki örökké szolgálni akarsz.
Act. 5, 41. Vajha méltó vólnál, hogy a Jesus neveért szenvednél valamit! Minemü nagy dücsősségedre volna ez néked, mely nagy örömére a szenteknek, mely nagy éppületire felebarátidnak? Mert a békeséges szenvedést minnyájan dicsírik, noha kevesen vannak, kik tűrni akarnak. Méltó, hogy egy-keveset örömest szenvegy Christusért, holot sokan naggyal többet szenvednek e világért.

Bizonnyal tuggyad, hogy életedbe meg kel halnod. És mennél inkáb valaki meghal magának, annál inkáb kezd élni Istennek. Senki sem méltó a mennyei dolgok megfogására, valaki magát Christusért minden ellenkező dolgok szenvedésére nem készíti. Nincs Isten elöt kedvesb, néked üdvösségesb dolog e világon, mint hogy Christusért örömest szenvegy.

És ha választásodon állana, inkáb kellene kivánnod, hogy Christusért szenvednél, hogy-sem sok vigasztalásokban örvendeznél; mert így volnál Christushoz és minden szentekhez hasonlatosb. Nem ál a mi érdemünk és állapatunk elő-mente a sok gyönyörüségben és vigasztalásban; hanem inkáb a nagy sullyos dolgoknak és háborúságoknak szenvedésiben.

Ha a szenvedésnél job és hasznosb volna valami az embereknek, kétség-nélkül megmutatta volna ezt Christus szavával és példájával. Ő pedig a tanítványokat és mindeneket, valakik őtet követni akarják, nyilván inti a kereszt hordozásra, így szólván: ha ki én utánnam akar jőni, tagadgya-el magát, és vegye-fel az ő keresztit, és kövessen engem. Azért, mindeneket által-olvasván és megvisgálván, e' légyen végső béfejezés: hogy sok háboruságok
Act. 14, 21. által kel bémennünk Isten országába.

HARMADIK KÖNYV.

I. RÉSZ.

Christusnak belső szóllásárúl a hiv lélekhez.

Meghallom, mit mond én bennem az Ur Isten. Boldog az a lélek, mely az ő benne szólló Urat hallya, és az ő szájából vigasztaló igét vészen. Boldogok azok a fülek, mellyek az isteni sugallások folyamit vészik, és e világ suttogásira semmit nem figyelmeznek. Boldog fülek, mellyek nem a kivül hangoskodó szót, hanem a belől tanító igazságot halgattyák. Boldog szemek, mellyek béhunyatnak a külső dolgokra, és a belsőkre vigyáznak. Boldogok, a kik a belső dolgokat által értik, és a mennyei titkok értelmére, minden napi gyakorlásokkal, inkáb inkáb igyekeznek készülni. Boldogok, a kik Istenben igyekeznek nyugodni, és minden világi akadékokat leráznak. Psal. 84, 9.

Ezeket jól eszedbe vegyed, oh én lelkem, és ted-be kapuját az érzékenség gyönyörköttetésének, hogy halhassad, mit mond benned az Ur Isten. Ezeket mongya a te szeretőd: Én vagyok a te üdvösséged, a te békeséged, a te életed. Maragy én velem, és békeséget találsz. Hagy békét minden mulandóknak, keresd az örökké-valókat. Micsodák e világi dolgok, ha nem csalárdságok? És mit használnak minden teremptett állatok, ha elhagyatol a teremptőtül? Azért mindeneket megvetvén, kedvessé és hivvé ted magadat a te teremptődnél, hogy részes lehes az igaz boldogságban.

II. RÉSZ.

Hogy szók zengése-nélkül beszél az igazság bennünk.

Szóly Uram, mert hallya a te szólgád. Te szólgád vagyok A szolga szól.
én: agy értelmet nékem, hogy tuggyam a te akaratodat. Hajcsad I. Reg. 3, 9.
szüvemet a te szájadnak igéjére; follyon a te ékes szóllásod, mint

Exod. 20, 19. a harmat. Azt mongyák vala régen az Israel fiai Moisesnek: Te szóly nékünk, és meghallyuk. Nem igy Uram, nem igy könyörgök; hanem inkáb Sámuel profetával alázatoson és nagy kivánsággal kérlek: Te szóly Uram, mert hallya a te szolgád. Ne szóllyon nékem Moises, vagy valaki a próféták közzül; hanem te szóly inkáb Uram Istenem, minden próféták oktatója és világosítója; mert te egyedül, azok-nélkül, engem tekélletesen taníthacz; amazok pedig te nállad-nélkül semmit nem használnak.

A szót kimondhattyák, de szent lelket nem adhatnak. Bár igen szépen szóllyanak-is, de ha te halgacz, fel nem gerjesztik a szüvet. A bötüt kiaggyák, de te jelented-ki értelmét; titkokat mondanak, de te nyilatkoztatod magyarázattyát a bépecsételt dolgoknak; kiaggyák a parancsolatokat, de te segítesz bétellyesitésére; az útat megmutattyák, de te vastagítasz a járásra. Ők csak kivül munkálkodnak, de te a szüveket tanítod és világosítod. Ők kivül öntözik, de te adsz gyümölcsözést. Ők szóval kiáltanak, de te adsz a hallomásnak értelmet.

Ne szóllyon tehát nekem Moises, hanem te, én Uram Istenem, örök igazság, hogy meg ne hallyak és gyümölcstelen ne légyek, ha csak kivül intetem, és belöl fel nem gerjesztetem; ne légyen nekem itéletemre a füllel hallott és be nem tellyesítetett, a megismért és nem szerettetett, az elhitt és meg nem tartatott Ige. Szőly azért Uram, mert hallya a te szolgád, mert örök-életnek igéje vagyon nállad. Szóly nékem lelkem vigasztalására, tellyes életemnek jobbítására; te néked pedig dicséretedre, dücsösségedre és örök tiszteletedre.

III. RÉSZ.

Hogy az Isten igéjét alázatossan kel hallani, és hogy ezt sokan meg nem fontollyák.

Az Ur szól. Hallyad fiam az én gyönyörüséges szavaimat, mellyek minden Ioan. 6, 64. világi bölcsek tudományát fellyül halladgyák. Az én szóm lélek és élet, mellyet emberi értelemmel nem kel visgálni. Nem-is kel ezt kivánságinkra vonnyi, hanem alázatossággal, csendesen kel halgatni, A szolga. és nagy kivánsággal fogadni. — És mondám: Boldog, a kit te oktatsz Uram, és törvényidre tanítasz, hogy enyhítést szerezz néki a gonosz

napok előt, és el ne töröltessék a földrül. — Én (ugy mond az Ur) tanítottam eleitül fogva a profétákat, és mind eddig sem szünöm meg, hanem szóllok mindeneknek; de sokan az én szómra siketek és kemények. Az Ur.

Sokan e világot örömesben halgattyák, hogy sem Istent; könnyebben követik az ő testek kivánságát, hogy sem Isten akarattyát. E világ ideig-való aprólékot igér, és nagy serénséggel szolgálnak néki. Én nagyokat és örökké valókat igérek, még-is tunya az emberek szüve. Ki szólgál és enged nékem mindenekbe oly szorgalmatossággal, mint e világi uraknak szolgálnak? Piruly Sidon, azt mondgya a tenger: és ha okát kérded, okát hallyad. Egy kis fizetésért hoszu útat fútnak: az örök életért sokan alég emelítik egyszer lábokat a földrül. A rosz kis hasznot szorgalmatossan keresik: egy pinzecskéjért néha rutúl veszekednek: egy hiuságos dologért, és kevés igéretért nem restelnek éjel nappal fáradni. Isai. 23. 4.

De, jaj veszély, a változhatatlan jóért, a böcsülhetetlen jutalomért, a legnagyob tisztességért csak egy kis fáratságot-is restellenek. Szégyenlyed azért, rest és panaszolkodó szolga, hogy egyebek készebbek a veszedelemre, hogy sem te az életre; inkáb örvendeznek ők a hiuságnak, hogy sem te az igazságnak. És ők reménségekben néha megcsalatnak, de az én igíretem senkit meg nem csal, sem üressen nem bocsáttya a bennem bizókat. A mit igírtem, megadom; a mit mondottam, bétellyesítem; de ugy, ha ki mind végig hiven megmarad az én szeretetemben. Én vagyok megelégítője minden jámboroknak, és kemény próbálója minden ajtatosoknak.

Ird szüvedbe az én szavaimat, és forgasd szorgalmatoson: mert igen szükségesek lésznek a késértet idején. A mit nem értesz mikor olvasod, megérted a látogatásnak idején. Két képpen szoktam választottimat látogatni, tudni illik, késértetekkel és vigasztalással. És minden nap két leczkét olvasok nékik, egyikben feddem az ő fogyatkozásokat; másikban intem a jó erkölcsök nevelésére. A kinél az én igém vagyon, és ezt megveti, vagyon a ki megítéllye őtet az utólsó napon.

Az ajtatosságnak megnyeréseért: könyörgés.

Uram Istenem, te vagy minden jóm! És ki vagyok én, hogy veled merjek szóllani? Szegíny, nyomorult szolgácskád vagyok,

elvetett féreg vagyok, sokkal szeginyb és aláb-való vagyok, hogy sem értem és mondani merem. Emlékezzél Uram mind az által, hogy semmi vagyok, semmim nincs, semmire jó vagyok. Te egyedül jó vagy, igaz és szent vagy: te mindenható vagy, mindeneket adsz, mindeneket betöltesz, csak a bűnöst hagyod üressen. Emlékezzél a te irgalmasságidra, és tölcs-bé *(igy)* az én szüvemet a te szent malasztoddal, ki nem akarod, hogy üressen maradgyon a te alkotmányod.

Mint viselhetem Uram az én terhemet ebben a szeginy világban, ha a te irgalmasságod és malasztod nem gyámolít engem? Ne fordícsd-el tőllem szent orczádat; ne halaszad látogatásodat; ne vond-meg vigasztalásodat: hogy az én lelkem oly sovány ne
Psal. 142, 6. légyen, mint a föld viz-nélkül. Uram tanícs engem a te akaratodnak bétellyesitésére; tanícs a te előtted-való illendő és alázatos forgolódásra; mert te vagy az én bölcseségem, a ki engem igazán ismérsz, sőt ismértél minek előtte a világ lenne, minek előtte én e világra születtetném.

IV. RÉSZ.

Hogy Isten előt igazán és alázatoson kel magunkat viselnünk.

Az Ur. Fiam, híven járj én előttem; és szüvednek együgyüségébe
Gen. 17. keress mindenkor engem. A ki én előttem igazságban jár, meg-
Sap. 1. menekedik sok gonosz ütközettül, és az igazság megszabadíttya őtet a csalárdoktul és hamissak rágalmazásitul. Ha az igazság téged megszabadít, valóba szabados lész, és nem gondolsz az
A szolga. emberek hiuságos szavaival. — Ugy vagyon Uram: A mint mondod, kérlek ugy cselekedgyél velem. A te igazságod tanícson éngem, és őrizzen üdvösséges végemig. Ez szabadícson éngem minden gonosz indulattul és rendetlen szeretettül: és igy te veled járok, nagy szivem szabadságába.

Az Ur. Én téged megtanítlak, ugymond az igazság, az igaz és én előttem kedves dolgokra. A te büneidrül nagy bánattal és töredelmességgel gondolkodgyál; soha magadat nagynak ne alícsad jó cselekedetidért. Bizonyára bünös vagy, sok gonosz indulatokra hajlandó és kötelődzött.(a) Magadtul mindenkor semmire hajlasz, és

(a) implicatus.

hamar megesel, hamar meggyőzetel, hamar megháborodol, hamar feslетté-válol.[a] Semmi nincs benned, a mivel dicsekedhetnél; de sok vagyon, a miből magadat megalázhatod; mert sokkal gyarlób vagy, hogy sem itélhetnéd.

Abban tehát, a mit mivelsz, semmit nagynak ne alícs; semmit drágának és csudálatosnak, semmit böcsülletre méltónak, semmit felségesnek, semmit igazán dicséretesnek és kivánatosnak ne tarcs; hanem csak azt, a mi örökké megmaradó. Mindenek felet kedvellyed az örök-igazságot, utállyad a magad alá-valóságát. Semmitül ugy ne fély, semmit úgy ne gyalázz és fus, mint a te vétkeidet és büneidet, mellyeket inkáb kel neheztelned, hogy sem akar-minémü marhád kárát. Némellyek nem igyenesen járnak én előttem, hanem nyughatatlan visgálástul és kevélységtül viseltetvén[b], tudni akarják az én titkaimat, és az isteni felséget érteni, magokat és üdvösségeket elhenyélvén. Ezek gyakran nagy késértetekben és bünökben esnek, mivel én ellent tartok az ő kevélységekben és hiuságos visgálásokban.

Fély az Isten itéletitül. Rettegj a mindenhatónak haragjátul. Ne visgállyad a felséges Isten cselekedetit, hanem a magad álnokságit szemléllyed: mely sokban vétkeztél, és menyi sok jót elmulattál. Némelyek ajtatosságokat csak könyvekbe viselik, némellyek képekbe, némellyek külső jelekben és testek hajlásiban. Némellyek Isai. 29, 13.
éngemet szájokban viselnek, de szüvükben csekélyen. Vannak, a kik értelmekben megvilágosíttatván, akarattyokban megtisztúlván, mindenkor az örökké-való dolgokra áhitoznak; a földi dolgokat nehezen hallyák, a természet szükségének bánkódva szolgálnak: és ezek érzik, mit szól nékik az igazságnak lelke, mely őket a világ utálására és a mennyeiek szerelmére tanittya; e világnak elhagyására, menyországnak éjeli és nappali kivánsagára gerjeszti.

V. RÉSZ.

Az isteni szeretetnek csudálatos erejérül.

Áldlak téged én mennyei atyám, az én Uram Jesus Christusnak A szolga.
szent attya, hogy én róllam, szegény nyomorultról, méltóztatol emlékezni. Oh irgalmasságnak és minden vigasztalásnak attya,

(a) dissolveris. — (b) arrogantia ducti

hálákat adok néked, ki engemet, minden vigasztalásra méltatlan szolgádat, néha-néha látogacz vigasztalásiddal. Áldlak téged mindenkor és dücsőítlek, a te egyetlen egy fiaddal, és vigasztaló szent Lélekkel, örökken örökké. No Uram Istenem, én szent szeretőm, mikor te az én szüvembe szállasz, örvendeznek minden belső részeim. Te vagy az én dücsősségem, és szüvem öröme. Te vagy az én reménségem, és a kihez folyamhatom háboruságimban.

De mivel még gyenge vagyok a szeretetbe és fogyatkozott a jószágos erkölcsbe, szükség, hogy tőlled vastagíttassam és vigasztaltassam. Azért látogas engem gyakran, és oktas szent tanításiddal; szabadícs-meg engem a gonosz indulatoktul, és gyógyicsd-meg az én szüvemet minden rendetlen vágyódásoktul, hogy belsőképpen meggyógyúlván és jól megtisztittatván, alkalmatos légyek a szeretetre, erős a szenvedésre, álhatatos a megmaradásra.[a]

Nagy dolog a szeretet, valóba nagy jó, mely egyedül könnyebít minden terhet, és egyaránt elvisel minden egyenetlent. Mert minden terhet nehézség-nélkül visel, minden keserüt édessé és jó-izüvé tészen. A Jesusnak nemes szerelme nagy dolgok cselekedetire izgat, és a tekélleteségnek szomjuhozására szünetlen ébreszt. A szeretet fel igyekezik, és a földi dolgoktúl meg nem tartóztatik. A szeretet szabad és minden világi kedvtül idegen akar lenni, hogy az ő belső elmélkedésiben akadék ne találtassék, hogy e világi haszonba ne kötelődzék, se kárvallással le ne nyomassék. A szeretetnél nincs semmi édesb, semmi erősb, semmi felségesb, semmi kedvesb, semmi gyönyörüségesb, semmi tellyesb és jób az égbe és a földön; mert a szeretet Istentül származik, és semmiben meg nem nyughatik, hanem csak a teremptett állatok felet-való Istenben.

A szerető repül, fút, örül, szabados és meg nem tartatik. Mindent elhágy, hogy mindent megnyerjen. Mindene vagyon mindenben, mert mindenek felet az egy leg-nagyob jóban megnyugszik, melyből foly és ered minden jó. Nem nézi az ajándékot, hanem minden jók-felet ahoz fordúl, a ki ezeket adgya. A szeretet nem tart mindenkor módot, hanem minden mód felet buzgósággal lángazik. A szeretet terhet nem érez, fáradságot nem szenved, többre igyekezik, hogy sem a mi tehetségébe vagyon; lehetetlenséget nem forgat, mert azt alittya, hogy mindenekre ereje és szabadsága vagyon. Jó tehát mindenre; és sokat véghez viszen, a hol elfogyna és ledőlne, a kiben szeretet nem vólna.

(a) stabilis ad perseverandum.

A szeretet vigyáz, és mikor aluszik sem szunnyadoz; elfáradván meg nem bágyad; szorongattatván meg nem szorul; félvén meg nem rémül: hanem mint a sebes láng és az égő fáklya, felverdődik és bátran által mégyen mindenen. A kiben szeretet vagyon, tuggya mit kiált ez a szó. Az Isten füleibe nagy kiáltás a léleknek buzgó szereteti, mely igy szól: Én Istenem, én szerelmem! te éppen enyim vagy, és én éppen tied (a). Öregbícsed bennem a szeretetet, hogy az én szüvem megkóstollya, mely gyönyörüséges a szeretet, mely kedves a szeretetben elolvadni s úszni. Szeresselek téged, és a nagy buzgóság és álmélkodás miat magamon fellyül emelkedgyem. Énekellyem a szerelem énekét; kövesselek téged, én kedvesem, magasságba; elájullyon az én lelkem a te dicséretedbe, gyönyörködvén a szerelembe. Szeresselek téged, inkáb hogy sem magamat; sőt magamat ne szeressem, hanem csak te éretted. Szeressek mindeneket, valakik igazán szeretnek téged, a mint parancsollya a szeretetnek tőlled származott törvénye.

A szeretet gyors, igaz, ajtatos, nyájas, kedves, erős, nagy szenvedő, hiv, okos, nagy türhető, vastag (b) és soha magát nem kereső. Mert a hol valaki magát keresi, ot kiesik a szeretetből. A szeretet vigyázó, alázatos és igaz; nem puha, nem csélcsap, nem hiuságokra figyelmező; józan, tiszta, állandó, csendes és minden érzékenségibe maga őrző. A szeretet engedelmes előttevalóknak; maga szeme előt alá-való és elvetett; Istenhez ajtatos és háladó, kiben mindenkor bizik, még mikor az isteni dolgoknak izit nem érzi-is; mert a szerelembe nem élhetni fájdalom-nélkül. 1. Cor. 13.

A ki nem kész mindent szenvedni és az ő szerelmesének akarattyán megállani, nem érdemli, hogy szerető nevet visellyen. Az igaz szeretőnek minden kemény és keserves dolgokat örömest kel viselni az ő szerelmeséért, és ellenkező történetekért el nem kel hajolni tőlle.

VI. RÉSZ.

Az igaz szeretőnek próbájárúl.

[1]Fiam, nem vagy még erős és okos szerető. — [2]Miért Uram? [1] Az Ur.
[3]Mert kevés ellenkezésért elkezdett dolgodban hátra maradsz, és [2] Az szolga.
igen mohón keresed a vigasztalást. Az erős szerető megállya a [3] Az Ur.

(a) totus tuus. — (b) virilis.

késértetet, és nem hiszen az ellenség csalárd hitegetésinek. A mint a jó szerencsében tetczem neki, ugy a szerencsétlenségben sem kedvetlen hozzám. Az okos szerető nem nézi szeretőjének ajándékát, hanem az ajándékozónak jó akarattyát. Inkáb néz kedvre, hogy sem adományra; és minden adományt kevesebre böcsül, hogy sem szeretőjét. A nemes szerető nem az ajándékban nyugszikmeg, hanem én bennem minden ajándék-felet. Nem mind oda van dólgod, ha néha én fellölem, vagy az én szentim felöl, külömb gondolatok ütköznek elmédben, hogy sem te akarnád. Ama jó és gyönyörüséges indúlat, mellyet néha érzesz, az isteni malasztnak jelen voltából ered, és a mennyei hazának kóstolása; erre nem kel igen támaszkodnod, mert jő s megyen. Az tekélletességnek nagy jelensége és igen érdemes cselekedeti az, hogy ember erősen viaskodgyék lelkének gonosz indulatival, és az ördögi kisztetéseket megvesse.

Meg ne háborícsanak azért téged az idegen gondolatok, akár mirül legyenek-is. Erős légy az eltekéllett jó szándékba, és igazán Istenre nézzen igyekezeted. Nem csalatás az, hogy néha hertelen lelked felragadtatik, és viszont mingyárt szivednek szokott hiuságira térülsz; mert ezt kedved ellen szenveded inkáb, hogy sem cselekeded; és valamig ellenzed, és ezekkel tusakodol, érdemed vagyon abból, nem veszedelmed.

Tudgyad, hogy a régi ellenség minden igyekezettel akadékot szerez a te jószándékidba, és ki akar forgatni minden ajtatos gyakorlásokból: tudni illik a szentek tiszteletibül, az én szenvedésemnek elmélkedésébül, a bünöknek hasznos emlékezetibül, szüvednek őrzésébül és a jóban-való nevekedésnek erős igyekezetibül. Sok gonosz gondolatokat ejt szüvedben az ördög, hogy elúntasson, elkedvetlenícsen; hogy az imádkozástúl és szent dolgok olvasásátul elvonnyon. Gyülöli az ördög az alázatos gyónást, és ha lehetne, az Ur testének vételétül elvonna. Ne higy néki, ne gondolly vélle, ha gyakorta megveti álnokságinak tőrét. Mikor gonosz és fertelmes gondolatid indúlnak, tuggyad, hogy ő dolga. Mond azt néki: Távozzál-el, tisztátlan lélek. Piruly, szégyen vallott. Igen ocsmány vagy, a ki illyenekkel töltöd fülemet. Távozzál-el tőllem, hamis hitető, nincs én bennem semmi részed; hanem Jesus mint erős bajnok velem lészen, és te megszégyenülsz. Inkáb meg akarok halni, és minden kinokat szenvedni, hogy sem néked engedni. Halgas, némuly-meg, többször nem akarom hallani szódat, ha sokkal

töb háborgatásomra igyekezel-is. Az Ur az én világosságom és üdvösségem, kitül félek? Ha táborok állanak ellenem, sem ijed-meg az én szüvem. Az Ur az én segítőm és én megváltóm. Psal. 26, 1.

Viaskodgyál mint jó vitéz; és ha néha gyarlóságból megesel, nagyob erőt végy az elébinél, bizván Istennek bőségesb segítségében. Igen elkerüld a hiuságos magad tetczését és a kevélységet; mert ezek miat sokan megcsalatnak, és majd ugyan gyógyithatatlan vakságra jutnak esetekben. Oktatásodra és szünetlen magad alázására légyen néked ez a kevélyeknek és bolondúl magokban bizakodóknak esete.

VII. RÉSZ.

Az isteni ajándékokat alázatosságnak őrzése-alat el kel rejteni.

Fiam, hasznosb és bátorságosb néked, ha elrejted az ajtatosságnak ajándékát, és ha ebből magadat fel nem magasztalod, errül sokat nem szóllasz, ezt nem felettéb hányod; hanem inkáb magadat megalázod, és mint-ha erre méltó nem vólnál, rettegsz. Nem kel efféle ajtatos indulatokhoz keményen ragaszkodni, mellyek hamar vissza fordulhatnak. Mikor efféle ajándékot érzesz, azt gondold, mely szegény és nyomorúlt szoktál lenni Isten malaszttya-nélkül? Nem-is csak abban ál a lelki életben-való elő-menetel, hogy vigasztalásnak ajándékával bévelkedgyél; hanem hogy alázatoson, magad tagadásával, békeségesen szenvedgyed ennek az ajándéknak elvételét; ugy hogy akkor az imádságnak gyakorlásába meg ne restüly, és a töb szokott jó cselekedetidet el ne mulasd; hanem tehetséged és értelmed szerént, mennél jobban lehet, örömest miveld a mi tőlled lehet; és szivednek soványsága és keserüsége miat, mellyet érzesz, magadat tellyességgel el ne hadd. Az Ur szól.

Sokan vannak, kik midőn kedvek szerént nincs a dolog, ottan türhetetlenek és tunyák lésznek. Nincs mindenkor embernek hatalmába az ő úttya, hanem Isten adgya a vigasztalást, mikor akarja, mennyire akarja, és kinek akarja adni; és csak ugy adgya, a mint néki tetczik, s nem külömben. Némely gondolatlanok az ajtatosságot keresvén, magokat elvesztették; mert többet akartak cselekedni tehetségeknél; nem nézvén erejeknek mértekére, inkáb követték szüvök indúlatit, hogy sem az okosságot. És mivel nagyobra Jer. 10, 23.

vágyódtak, hogy sem a mit Isten akart, ezokáért az Isten malasztyát hamar elvesztették. Szegínyekké lettek, levettettek, a kik égben raktak-vala fészket; hogy megaláztatván és szégyenedvén, megtanúlnák, hogy nem kel magok szárnyán röpülni, hanem az én szárnyam alat reménleni. A kik újak és tudatlanok az isteni szolgálatnak úttyán, künnyen megcsalatnak és elesnek, ha okos emberek tanácsát nem követik.

Ezek ha inkáb akarják a magok tetczését követni, hogy sem a jóban megrögzötteknek hinni, veszedelmes végek lészen; de ugy azért, ha hátra nem akarják hadni a magok eszeskedésit. A kik magokat bölcseknek vélik, ritkán szenvedik alázatoson, hogy mástúl vezetessenek. Job a csekély tudomány alázatossággal, hogy sem a mély bölcseségnek sok kincsei hiuságos dicsekedéssel. Job hogy kevesed légyen, hogy sem a sokból elkevéledgyél. Nem szinte okossan cselekeszik, a ki magát tellyességgel vigaságra adgya, elfeletkezvén elébbi szegénységérül, és az Istennek tiszta félelmérül, mely mindenkor retteg, hogy az Istentül nyujtott ajándékot el ne veszesse. A' sincs jó értelembe, a ki a háboruságnak és akar mely nyavalyának idején kétségesen viseli magat, és én felőlem keveseb bizakodással gondolkodik, hogy sem illenék.

A ki békeséges üdőbe igen bizakodó, gyakran igen megijedt és félelmes szokott lenni hadakozó üdőbe. Ha magadat tudnád mindenkor kisded és alázatos állapatba tartani, és a te lelkedet jól rendelni s birni, nem oly hamar esnél veszedelemben és vétekben. Jó tanács az, hogy lelki buzgóságot érezvén, meggondollyad, mi lészen mikor a lelki világosság eltávozik. Mikor pedig erre jutsz, eszedben forogjon, hogy ismét megadathatik az a világosság, mellyet a te oktatásodra és az én dücsősségemre ideig megvontam.

Sokszor hasznosb efféle próbálás, hogy sem ha mindenkor kedved szerént vólna a dolog. Mert nem abból kel az Isten elötvaló érdemességet itílni, hogy valakinek töb titkos látási és vigasztalási vannak; vagy hogy a szent Irást mélyebben érti, vagy hogy nagyob méltóságba vagyon; hanem abból, hogy az igaz alázatosságba meggyökerezett, és isteni szeretettel megtellyesedett; ha mindenkor tisztán és tellyesen az Isten tisztességét keresi; ha magát semminek tartya és igazán utállya; és inkáb akarja, hogy egyebektül-is utáltassék és aláztassék, hogy sem tiszteltessék.

VIII. RÉSZ.

Mint kellyen Isten szeme elöt embernek magát semminek itilni.

Szóllok az én Uramnak, noha por és hamu vagyok. Ha ennél nagyobbat tulajdonítok magamnak, te ellenzed, Uram; és bizonyságok ellenem az én álnakságim, kiknek ellene nem mondhatok. Ha pedig magamat alá-valónak itílem és semminek tartom, ha magamnak semmit sem tulajdonítok, és magamat pornak ismérem, mint hogy az vagyok: kegyelmes leszen hozzám a te kegyességed, megvilágosittya szüvemet a te fényességed, és legkisseb magam böcsüllése-is az én semmiségemnek mélységébe elmerül, és örökké elvész. Ot mutatod-meg nékem magamat, mi vagyok, mi voltam, mire jutok; mert semmi vagyok, és eléb azt meg nem ismértem. Ha magamra hagyatom, imé semmi vagyok, és éppen gyarlóság(a). Ha pedig te Uram hertelen reám fordítod szemeidet, mindgyárt megvastagodom és uj örömmel betöltetem. Nagy csuda Uram, hogy engem ily hertelen felemelsz és ily kegyelmesen magadhoz kapcsolsz, a ki magam terhével mindenkor alávonatom. A szolga szól.

Ezt Uram a te szeredmed cselekeszi, mely ingyen megelőz engem; sok szükségimben segít engem; sok veszedelmektül őriz engem; és igazán mondhatom, hogy számlálhatatlan gonosztúl megszabadít engem. Mert én magamat gonoszul szeretvén elvesztem; de tégedet egyedül keresvén és tisztán szeretvén, magamat és velem eggyüt tégedet megtalálván, te hozzád-való szerelmemből mélyebben semminek alítom magamat. Mert te, oh édes Uram, minden érdemem felet cselekeszel velem, és megelőzöd a mit reménleni vagy kérni mernék.

Áldott légy én Istenem: mert noha én minden jóra méltatlan vagyok, még-is a te nemes és véghetetlen jó-voltod soha meg nem szünik jót cselekedni, még a háladatlan és tőlled elidegenült emberekkel-is. Térics magadhoz minket, hogy hála-adók, alázatosok légyünk; mert te vagy a mi üdvösségünk, értékünk, erősségünk.

(a) tota infirmitas.

IX. RÉSZ.

Hogy mindeneket Istenért kel cselekedni, mint utólsó végért.

Az Ur szól. Fiam, engem kel főb és utólsó végednek tartanod, ha igazán boldog akarsz lenni. Erre igyenesen nézvén, megtisztul a te kivánságod, mely sokszor magára és egyéb teremptett állatra horgad. Mert ha valamibe magadat keresed, mingyárt elfogysz és elsoványodol magadba. Azért mindeneket én érettem cselekedgyél főképpen, mert én vagyok, a ki mindeneket adtam. Mindeneket úgy szemlély, mint én tőllem, minden jónak kutfejéből származott folyamokat. Ezokáért mindeneket én reám, mint azoknak eredetire, kel téríteni.

Joan. 4, 14. A nagy és kisded, a szegény és gazdag én belöllem, mint eleven kut-főből, életnek vizét meríti; és a kik nékem szabad jó akarattyokból szolgálnak, jó kedvekért jó kedvet nyernek. A kik pedig én kivülem akarnak dicsekedni, vagy valami tulajdon javokban gyönyörködni, az igaz örömben meg nem gyökereznek, sem szüvökben ki nem terjednek, hanem sok akadékok és galibájok leszen. Semmit azért a jóbúl magadnak ne tulajdonics; senkirül azt ne itillyed, hogy a jó erkölcse magátul vagyon; hanem éppen Istennek tulajdonícsad, ki nélkül nincs semmi jó emberbe. A jót
II. Cor. 4. éppen én adom; azt akarom, hogy éppen enyim légyen, és ezekért a hála-adást keményen megkivánom.

Ez az igazság, mellyel elkergettetik a hiuságos dücsősség. Ha Isten malaszttya és igaz szeretet vagyon benned, nem lészen helye az irigységnek, vagy szüved komorodásának; sem a magad szereteti el nem foglal téged. Mert meggyőz mindeneket az isteni szeretet, és lelkednek minden erejét megnagyobbittya. Ha igaz okossággal birsz, csak egyedül én bennem örvendesz, egyedül én
Mat. 19, 17. bennem reménlesz; mert nincs senki jó. hanem csak egyedül az Isten, kit mindenek felet dicsírni, és mindenekben kel áldani.

X. RÉSZ.

Hogy e világot megutálván, gyönyörüséges az Istennek szolgálni.

A szolga szól. Most ismét szóllok Uram, és nem halgatok. Igy szóllok az én Istenemnek, az én Uramnak, az én mennyei Királyomnak fülé-

ben: Oh mely nagy a te édességednek sokasága, Uram, mellyet Psal. 30, 20.
elrejtettél a téged félőknek! Hát mi vagy azoknak, a kik szeretnek téged! mi vagy azoknak, kik tellyes szűből szolgálnak! Bizony Uram kimondhatatlan a te róllad-való elmélkedésnek édessége, mellyet közlesz a téged szeretőkkel. Ebben mutattad nékem főképpen a te szerelmednek édességét, hogy midőn nem volnék, teremptettél éngem, midőn te tőlled távuly bolyonganék, viszahoztál engem, hogy szolgálnék néked, és azt parancsoltad nékem, hogy szeresselek téged.

Oh örök szerelemnek kútfeje, mit mondgyak te róllad? Mint feletkezhessem-el róllad, ki méltóztattál én felöllem emlékezni, még minek utánna megsenyvedtem és elvesztem vólna-is. Minden reménség felet irgalmassan cselekedtél a te szolgáddal; és minden érdem felet kegyelmedet és szerelmedet nyujtottad. Mit adgyak néked ezért a kegyelmességért? Mert nem adatott mindeneknek, hogy mindent megvetvén e világnak ellene mondanának, és szerzetes életre választatnának. Vallyon s nagy dologé, hogy én néked szolgálok, kinek szolgálattyára köteles minden állat? Nem méltó, hogy én nagyra böcsüllyem azt, hogy néked szolgálok; de azt itílem nagy és csudálatos dolognak, hogy illyen szeginy méltatlant méltóztatol szolgálatodra fogadni, és szerelmes szolgáid közzé számlálni.

Ime Uram, mind tiéd, valami én bennem vagyon, a miből néked szolgálok. Mindaz által te szólgálsz inkáb nékem, hogy sem én tenéked. Ihon az ég és föld, mellyeket az emberi szolgálatra teremptettél, készen vannak, és naponként abba eljárnak, a mit parancsoltál. E' kevés; hanem az angyalokat is emberek szol- Hebr. 1, 14.
galattyára rendelted. De mindezeket meghaladgya, hogy te magad méltóztatol szolgálni az embernek, és magadat igérted jutalmúl néki.

Mit adgyak Uram néked, ennyi ezer sok javaidért? Oh bár életemnek minden napjain szolgálhatnék néked! Oh volnék elégséges arra, hogy bár csak egy nap szolgálhatnék úgy néked, a mint illenék! Bizony Uram igen méltó vagy te minden szolgálatra, minden tiszteletre. Bizony te vagy az én Uram, és én szeginy, nyomorult szólgád vagyok, ki azzal tartozom, hogy minden tehetségemmel szolgállyak néked, és soha a te dicsíretedet el ne únnyam. Ezt kivánom, ezt óhajtom én Istenem; és a miben megfogyatkozom, kérlek, te hozd helyére.

Néked szolgálni, és te éretted mindeneket megutálni, igen tisztességes és igen dücsősséges. Mert nagy isteni áldásokkal ékesittetnek, valakik jó kedvel magokat a te szent szolgálatodra adgyák. A szent Léleknek vigasztalását talállyák, valakik a te szeretetedért minden testi gyönyörüségeket megvetettek. Nagy lelki-szabadságot nyernek, a kik a te nevedért szoros útra indúltak, és minden világi
Mat. 7, 13. gondokat megvetettek.

Oh kedves és örvendetes szolgálat, mely által ember igazán szabaddá és szenté lészen! Oh áldott állapat a szerzetes szolgálat, mely embert angyalhoz hasonlóvá, Istennél kelemetessé, az ördögöknek rettenetessé tészi! Oh ölelésre és minden kivánságra méltó szolgálat, melyben ember örökké-való jókat érdemel, és vég nélkül megmaradó örömet nyér.

XI. RÉSZ.

Hogy szüvünk kivánságit meg kel visgálni és mertékelni.

Fiam, sokat kel tanúlnod, a mit még nem tudsz. — Mellyek
Az Ur szól. ezek Uram? — Hogy a te kivánságodat tellyességgel az én jó akaratomhoz szabjad; és ne légy magad kereső, hanem az én akaratomnak buzgó követője. Gyakran fölgerjednek kivánságid és felette izgatnak téged; de ezekbe azt gondold meg, ha az én tisztességemtül-é, vagy magad hasznátul indittatol? Ha én érettem indulsz, megelégszel azzal, a mit én rendelek; ha pedig magad keresése rejtezett ebben, ez a mi téged tartóztat és terhel.

Meglásd azért, hogy felette ne támaszkodgyál az elszánt kivánságra, míg én velem nem tanácskozol, hogy az után meg ne bánnyad, és kedved ellen ne légyen a mit eléb kedvellettél, és mint ha jób let volna, úgy vágyódtál reá. Mert nem minden indulatot kel követni, mely jónak tetczik; nem-is kel minden ellenkező kivánságot első tekintetből megvetni. Hasznos néha zabolán hordozni a jó kivánságokat és tanuságokat, hogy szorgalmatosságod miat elmédben tétova ne ragadtassál; hogy kemény magad viselésével és rendetlenségeddel másoknak botránkozást ne szerezz; vagy egyebek ellenzési miat meg ne háborodgyál és el ne essél.

Néha pedig szükség erőszakkal élni, és kemény tusakodással ellenzeni az érzékenségek vágyódását; és arra nem figyelmezvén,

mit akar vagy nem akar a test, azon szorgalmatoskodni, hogy kedve ellen-is a lélek birtokába maradgyon. És addig kel sanyargatni és szolgálatra kénszeríteni, hogy kész legyen mindenekre: kevéssel megelégedgyék, köz dólgokban gyönyörködgyék, és semmi kedvetlen dolgokon ne zugolódgyék. Rom. 8. II. Cor. 4. II. Cor. 10.

XII. RÉSZ.

A békeséges türésnek és testi kivánságunkal-való harczolásnak tanusága.

Uram Istenem, ugy vészem eszemben, hogy a békeséges türés nékem igen szükséges, mivel e világi életben sok ellenkező dolgok történnek. Mert akár mint rendellyem békeségemet, de az én életem hadakozás és fájdalom-nélkül nem lehet. — Ugy vagyon, fiam. De azt akarom, hogy ne keress oly békeséget, mely késértetek-nélkül légyen és ellenkezést ne érezzen; hanem azt itéllyed, hogy akkor-is békeséget találhacz, mikor külömb-külömb nyomorgatásokban gyakoroltatol, és sok ellenkező dolgokban próbáltatol. Ha azt mondod, hogy sokat nem türhecz: miképpen szenveded a Purgatorium tüzét? Két gonosz közzül mindenkor a kissebbet kel választani. Hogy azért a következendő örök kinokat elkerülhessed, a jelen-való alkalmatlanságokat Istenért csendesz elmével szenvedgyed. Azt hiszedé, hogy a világ fiai semmit, vagy keveset türnek? Ezt sohult fel nem találod, bár az igen kedvetölt kinnyesekbe keressed-is. Talám azt mondod, hogy ezeknek sok gyönyörüségek-is vagyon, és magok akarattyán járván, nem igen sulloson viselik a háboruságokat? Bár ugy légyen, hogy mindenek kedvek szerént follyanak; de vallyon menyi ideig alítod, hogy e' tart? Ime, mint a füst, ugy elfogynak e világi gazdagok, és emlékezete sem marad az elmult örömöknek. De még mikor élnek sem nyugosznak javokban keserüség, unakodás és félelem-nélkül. Mert azon dolgokban, mellyekből gyönyörüséget vésznek, gyakran a fájdalomnak büntetését-is érzik. Igazán bánik Isten véllek: hogy mivel rendetlenül keresik és követik a gyönyörüségeket, észveszés és keserüség-nélkül meg ne emészék. A szolga szól. Az Ur szól. Jac. 5. Psal. 67, 3.

Oh mely rövidek, mely csalárdok, mely rendetlenek és rútak e világ gyönyörüségi! Mind azáltal ezt az emberek részegsége és vaksága nem érzi; sőt mint a barmok, e romlandó életnek egy kis gyönyörüségeért lélek kárhozatban esnek. Te azért, fiam, kivánságid Eccli. 18, 30.

Psal. 36, 4. után ne járj, és a magad akarattyárúl eltérj. Gyönyörködgyél az Urban, és a te szüved kivánságit ő betellyesíti.

Ha igazán akarsz gyönyörködni, és én tőllem bőségesben vigasztaltatni: ime, a világi dolgok megvetésében, és e földi gyönyörüségek távoztatásában lészen a te áldásod és bőséges vigasztalásod. És mennél inkáb megvonszod magad a teremptett állatok vigasztalásátúl, annál édesdeb és hathatósb örömet találsz én bennem. De elsőben, erre nem juthatsz szomoruság és munkás harcznélkül. Ellent vét-é a megrögzött szokás? Szeget szeggel, jó szokással kel a gonosz szokást kiverni. Zugolódiké a test? Lelki buzgósággal megzaboláztatik. Ingerel és késérget-é a régi kigyó? Imádkozással elkergettetik; e' felet hasznos foglalatossággal hozzád járulásának úttya bégátoltatik.

XIII. RÉSZ.

Az alázatos embernek engedelmességérül, a Christus Jesus példájából.

Az Ur szól. Fiam, a ki magát az engedelmesség-alól ki akarja vonni, Isten kegyelméből kivonnya magát. És a ki tulajdont keres, elveszti azt, a mi közönséges. A ki örömest és ön-kinnyen [a] nem akar előtte valónak birtokába lenni, jele, hogy az ő teste nem enged tekélletesen néki, hanem gyakorta visza rúg és zugolódik. Hamar megtanuld azért az előtted járókhoz-való engedelmességet, ha a magad testét igád alá akarod vetni; mert hamaréb meggyőzetik a külső ellenség, ha a belső ember jószágos erkölcsökkel üressen nem találtatik. Nincs bajosb és ártalmasb ellensége a léleknek, mint magad, ha jól nem eggyesz a lélekkel. Tellyességgel szükség, hogy igazán megútáld magadat, ha győzedelmes akarsz lenni a test és vér ellen.

Mivel magadat igen rendetlenül szereted, innen vagyon, hogy rettegve hagyod egyebek akarattyára magadat. De mi nagy dolog, ha te, a ki por vagy és semmi, Istenért magadat emberek birtokaalá adod; holot én, mindenható és felséges Isten, ki semmiből teremptettem mindeneket, te éretted emberek hatalma-alá adtam
Luc. 2. alázatoson magamat? Mindeneknél alázatosb és kisseb lettem, hogy alázatosságommal a te kevélységedet meggyőznéd. Tanúly engedni,

(a) sponte: önként.

por! Tanúly alázatosságot, és mindenek lábaival tapodtatni, föld és agyag! Tanuld a tennen akaratodat megszegni, és mindeneknél alacsomb rendben állani.

Gerjegy-fel magad ellen, és ne szenvedd, hogy felfuvalkodás találtassék benned; hanem oly lenyomva és alacsonon tarcsad magadat, hogy minnyájan rajtad járhassanak, és mint az úczán lévő sárt, megtapodhassanak. Mirül panaszolkodhatol, hiuságos ember? Ocsmány bünös ember, mit mondhacz ellene rágalmazóidnak, holot Istent enyiszer megbántottad, és poklot sokszor érdemletted? De megengedtem néked, mert drága volt a te lelked az én szinemelőt; hogy megismérnéd szeretetemet, háladó lennél jó-téteményimért; hogy igaz engedelmességbe és alázatosságba foglalnád szüntelen magadat, és békeséggel türnéd, midőn megutáltatol.

XIV. RÉSZ.

Az Isten titkos itéletinek szemléléserül, hogy a jóban fel ne fuvalkodgyunk.

Uram, a te itéletidnek fejem felet meny-dörgése félelemmel és rettegéssel megrázza minden csontomat, és igen megfélemlett az én lelkem. Reszketve állok, és meggondolom, hogy az egek nem tiszták te előtted. Ha az angyalokba vétket találtál, és meg nem engedted, mint lészen az én dolgom? A csillagok leestek az égből, és én por lévén mit tulajdoníthatok magamnak? A kiknek cselekedetek dicsíreteseknek látczottak, alá-estek; és a kik angyali kenyérrel tápláltatnak-vala, láttam, hogy a disznók kevertében gyönyörködtek. A szolga szól. Job. 15, 15. Job. 4, 18. Apoc. 6, 13. Psal. 77, 25.

Semmi tehát, Uram, a szentség, ha te megvonszod kezedet. Semmi bölcseség nem használ, ha te nem vezérled. Semmi erősség nem segít, ha te nem gyámolítod. Semmi tisztaság nem bátorságos, ha te nem őrzöd. Semmi magunk őrzése nem hasznos, ha jelen nincsen a te szent vigyázásod. Mert ha elhagyatunk, elmerülünk és veszünk; ha látogattatunk, felemeltetünk és élünk. Álhatatlanok vagyunk, de te tőlled erősittetünk; meghülünk, de te általad felgerjedünk.

Oh mely alázatos és elvetett vélekedésben kel magam felől lennem! mely semmire kel böcsüllenem, ha mi jó láttatik bennem lenni! Oh mely igen mélyen kel Uram a te felséges itéleted-alat

magamat lenyomnom; holot magamban egyebet nem találok, hanem semmit, és csak semmit. Oh mérték-nélkül-való terh! Oh által úszhatatlan tenger, melyben egyebet nem találok magamban, hanem éppen csak semmit. Hon lappang tehát a kérkedékenség? Hon vagyon a magam tekélletességébe vetett bizodalom? A te itéletidnek rajtam-való mélységébe elmerült, Uram, minden hiuságos dicsekedés.

Isai. 29, 16. Micsoda te előtted minden test? Vallyon dicsekedhetiké a sár,
Eccli. 23. az ő alkotója ellen? Mint lehetséges hogy hiuságos dicsírettel felfuvalkodhassék, a kinek szüve igazán enged Istennek? E világ fel nem fuvalkodtathattya, a kit az Igazság maga engedelme-alá hajtott; és ha mind e világ dicsíri, sem indúl-meg rajta, a ki minden reménségét Istenben megerőssítette. Mert azok-is, a kik szólnak, minnyájan semmik, elfogynak szavok zengésével együt. Az Urnak
Psal. 116, 2. igazsága pedig örökké megmarad.

XV. RÉSZ.

Hogy visellye magát, és mint szóllyon ember minden kedves dolgaiban.

Az Ur szól. Fiam igy szóly minden dolgodban: Uram, ha te előtted kellemetes, legyen igy ez. Uram, ha néked tisztességedre vagyon, legyen ez a te nevedbe. Uram, ha látod nekem előmenetelemre, és hasznosnak itéled, engedd, hogy ezt megnyerjem a te tisztességedre. De ha látod, hogy nékem ártalmas és lelkem üdvösségére nem hasznos, ved-el tőllem ezt a kivánságot. Mert nem minden kivánság Szent lélektül vagyon, noha jónak és igaznak tetczik. Nehéz megitélni, ha ennek vagy amannak kivánságára jó lélek izgat-e vagy gonosz, avagy magad lelkétül indittatol. Sokan végre megcsalatnak, kik elején, ugy tetczett, hogy jó lélektül vezettettek.

Annak-okáért mindenkor Isteni félelemmel és szüvnek alázatosságával kel kivánni és kérni, a mi kivánatosnak látczik; és magadat Istenre hagyván, én reám bizz mindent, és igy szóly: Uram, te tudod mint job: ezt vagy amazt cseleked, a mint akarod. Add azt a mit akarsz, a menyit akarsz, a mikor akarod. Cselekedgyél ugy velem, a mint te tudod, és a mint néked leg-inkáb tetczik, és néked nagyob tisztességedre esik. Tégy oda engem, a

hová akarod, és szabadon mindent cselekedgyél velem. Te kezedbe vagyok; forgas és hány ves engem keresztülkasúl. Én te szolgád vagyok, mindenre kész vagyok. Mert nem akarok magamnak élni, hanem neked. Oh adgyad, hogy ezt illendő tekélletességgel cselekedgyem.

Az Isten akarattyának tellyesitéseért: Imádság.

Engedd nékem, kegyelmes Jesus, a te malasztodat, hogy velem légyen, velem munkálkodgyék és mind végig velem maradjon. Adgyad hogy én mindenkor azt kivánnyam és akarjam, a mi néked leg-kedvesb kellemetesb. A te akaratod én akaratom légyen, és az én akaratom mindenkor a te akaratodat kövesse, és azzal eggyezzen. Eggyet akarjak és ne akarjak te veled; sőt se akarhassak, se ne akarhassak egyebet, hanem csak a mit te akarsz, vagy nem akarsz. A szolga szól.

Adgyad Uram, hogy minden világi dolgokra holt légyek; és te kedvedért kivánnyam, hogy megvetett és ismeretlen légyek e világon. Adgyad, hogy mindenek-felet téged kivánnyalak, benned nyugodgyam, szüvemet te benned megcsendeszícsem. Te vagy az én szivemnek igaz békesége; te vagy egyedül nyugodalma. Te kivülled kemény terh és nyughatatlanság vagyon mindenekben. Ebben a békeségben, ugyan ő magában, az-az te benned, egy és örökké-való legfőb jóban, aluszom és nyugszom. Psal. 4, 9.

XVI. RÉSZ.

Hogy igaz vigasztalást csak Istenben kel keresni.

Valamit vigasztalásomra kivánhatok vagy gondolhatok, nem most várom, hanem jövendőbe. Ha a világnak minden vigasága enyim volna, és minden gyönyörüségivel egyedül élhetnék-is, bizonyos, hogy sokkáig nem tarthatna. Azért, oh én lelkem, tellyes vigasztalásod és tekélletes gyönyörüséged nem lehet egyebüt, hanem Istenben, ki a szeginyeket vigasztallya, és az alázatosokat magához fogadgya. Várj egy keveset, oh én lelkem! Várd az Istennek igéretit, és minden jóknak bőségében részesülsz menyországban. Ha felettéb rendetlenül kivánod a jelenvalókat, elveszted A szolga szól.

az örökké való és mennyei jókat. A világi dolgokkal naponként ély, de kivánságod az örökké-valókra nézzen. Semminémü világi jóval meg nem elégedhetel; mert nem a' végre teremptettél, hogy ezekben gyönyörködgyél.

Ha minden teremptett jó tied volna-is, ezzel boldoggá nem lehetnél; hanem a minden jónak teremptő Istenében vagyon tekélletes boldogságod. Nem ollyan boldogság pedig, minémüt a világnak bolond szeretői látnak és dicsirnek; hanem ollyan, a minemüt várnak a hiv keresztyének, és néha megkóstolnak a lelki és tiszta
Philip. 20, 3. szüvü emberek, kiknek nyájaskodása menyben vagyon. Hiuságos és rövid minden emberi vigasztalás. Boldog és igaz vigasztalás az, mellyet belől az igazságtúl veszünk. Az ajtatos ember mindenüt magával hordozza az ő vigasztaló Jesusát, és igy szól néki: Légy velem Uram Jesus, minden helyen és minden üdőben. Ez légyen az én vigasztalásom, hogy te éretted örömest ellégyek minden emberi vigasztalás-nélkül; és ha a te vigasztalásodat-is megvonszod, a te akaratod és igaz próbád légyen nékem leg-nagyob vigasztalásom. Mert nem mind örökké haragszol, és nem mindenkor fenyegetődöl.

XVII. RÉSZ.

Hogy minden szorgalmatosságot Istenre kel hadni.

Az Ur szól. Fiam ne tarcs ellent, had cselekedgyem azt veled, a mit én akarok: én tudom mi hasznos néked. Te úgy gondolkodol mint ember; te sok dolgokban azt itéled, a mit az emberi indúlat javal.
A szolga. — Uram, igazat mondasz. Nagyob a te reám való gondviselésed, hogy sem minden gondom, mellyet magamra viselhetek. Igen csak szerencsén ál[(a)], valaki te reád nem haggya minden szorgalmatosságát. Uram csak légyen az én akaratom igaz és álhatatos te hozzád; cselekedd azt velem, a mi néked tetczik. Mert jónál egyéb nem lehet, valamit velem cselekeszel.

Ha azt akarod, hogy setétségbe légyek, áldott légy; ha azt akarod, hogy megvilágosittassam, azért-is légy áldott. Ha éngem megvigasztalsz, légy áldott; és ha azt akarod, hogy háborgatassam, egyenlő-képpen légy mindenkor áldott.

(a) casualiter stat.

Fiam igy kel bezzeg magadat viselned, ha velem akarsz járni. Oly készen kel lenned a szenvedésre, mint az örömre; oly jó kedvel kel venned a fogyatkozást és szeginséget, mint a tellyes gazdagságot. Az Ur szól.

Uram, jó kedvel szenvedem éretted, valamit reám bocsátasz; válogatás-nélkül akarom a te kezedből venni a jót és gonoszt, az édest és keserüt, a vig és szomorú állapatot; és minden történetekért néked hálákat adok. Oltalmazz Uram engem minden bűntül, és nem félek sem haláltúl, sem ördögtül. Csak te örökké el ne vess engem, és az élet könyvéből le ne töröly, semmit nem árt, akár minemü háboruságok érjenek. A szolga szól.

XVIII. RÉSZ.

Hogy a Christus példájából jó kedvel kel szenvedni e világi nyomoruságokat.

Fiam, én a te üdvösségedért menyből alá-szállottam, a te nyomoruságidat felvettem, nem kételenségből hanem szeretetből: hogy a békeséges türést megtanulnád, és a világi inségeket boszankodás-nélkül tűrnéd. Mert születésem órájátúl-fogva a keresztfán kimulásomig, meg nem szünt bennem a fájdalmak szenvedése. Minden napi szükségeimben sok fogyatkozásaim vóltak; gyakran sok panaszolkodást hallottam ellenem; pirulást és gyalázatot kegyesen türtem; jóteteményimért háladatlanságot, csuda-tételimért káromlásokat, tanításomért dorgálásokat szenvedtem. Az Ur szól.

Uram, mivel te nagy türhető vóltál, és kiváltképen ebben tellyesítetted Szent Atyád akarattyát, igen méltó, hogy én nyomorult bünös, a te akaratod szerént békeségessen szenvedgyek mindent, valamig te akarod, hogy üdvösségemért a rothadandó testnek terhét visellyem. Mert noha sullyosnak látczik ez a mostani élet, mind az által a te malasztoddal igen érdemes, a te pédáddal és szenteid nyomdokival a gyarlóknak türhetőb és fényesb. Sőt sokkal vigaságosb most, hogy sem az ó törvényben, mikor a menyország kapuja bézárva vólt; homályosbnak-is tetczett a menyország úttya, mikor ily kevesen igyekeztek a menyország keresésére. De még a kik igazak és üdvösségre menendők voltak-is, a te szenvedésed és szent halálod-elöt menyországban nem juthattak. A szolga szól

Oh mely nagy háladással tartozom Uram, hogy igaz és jó útat mutattál nékem, és minden hiveidnek, a te örökké-való országodban! Mert a te életed mi útunk; és a békeséges-türés által járulunk te hozzád, ki nekünk koronánk vagy. Ha te elöttünk nem jártál és tanítottál-vólna, ki igyekeznék téged követni? Jaj menyin mesze hátra maradnának, ha a te jeles példáidra nem néznének! Ihon, még igy-is lágy-melegek vagyunk, noha ennyi csudáidat és tanításidat hallottuk. Mi lenne, ha ily nagy világosságunk nem volna a te követésedre?

XIX. RÉSZ.

A boszuságok szenvedéséről; és ki légyen az igazán békeséges-türő?

Az Ur szól. Mit mondasz fiam? Szünnyélj-meg a zugolódástúl; gondold-meg
Hebr. 12, 4. az én szenvedésemet és a szentekét. Még véred hullásáig nem harczoltál. Keves a mit te szenvedsz, azokhoz képest, a kik annyi sokat türtek, oly nagy késértetekben voltak, oly nehezen háborgattattak, oly sok-képpen próbáltattak. Szükség azért, hogy egyebeknek nehezeb szenvedési eszedbe jussanak, hogy a te kevés terhedet künnyebben visellyed. Ha a te szenvedésidet kicsinyeknek nem alítod, meglásd, hogy ez a te türhetetlen-voltodból ne származzék. De akar kicsin, akár nagy légyen, azon igyekezzél, hogy mindent békével szenvegy.

Mennél jóbban készülsz a szenvedéshez, annál okosban cselekeszel, és annál inkáb elő-mégy; künnyebben is türöd, ha eltekéllett szándékkal, és jó szokással, ezekhez serényen készülsz. Ne mond azt, hogy ettül az embertül ezt fel nem vehetem; nem méltó, hogy ezeket eltürjem; nagy kárt tett; ollyal gyaláz, kit soha sem gondoltam; azért mástúl örömest szenvedem, a mit szenvedhetőnek látok. Bolond gondolat efféle, mely a békeséges türésnek jószágos-voltát nem tekinti; sem azt nem gondollya, kitül várja ennek koronáját; hanem személyre és maga bántására néz.

Nem igaz türő, valaki szenvedni nem akar egyebet, hanem csak a mi néki tetczik, és a kitől ő akarja. De az igaz türő nem nézi kitül szenved, magánál nagyobtul-é, vagy egyenlőtül, vagy aláb-valótul; jámbor és szent embertül-é, vagy gonosz és méltatlan személytül? Hanem válogatás-nélkül mindenektül, valamenyi ellen-

kezési és valahányszor történnek, azokat mind Isten kezéből háládással vészi és nagy nyereségnek tartya. Mert Isten előt akar mely kicsin dolog is, mellyet Istenért szenvedünk, jutalom-nélkül nem marad.

Készen légy tehát a harczhoz, ha győzedelmes akarsz lenni. Viadal-nélkül nem juthatcz a szenvedésnek koronájához. Ha türni nem akarsz, nem akarsz koronáztatni. Ha pedig a koronát kivánod, emberül viaskodgyál, békével türj. Munka-nélkül nem mehetsz a nyugodalomra; harcz nélkül nem juthasz a győzedelemre. II. Tim. 2.

Uram adgyad, hogy a te szent malasztoddal vihessem véghez, a mi lehetetlennek látszik a természetnek. Te látod, hogy keveset szenvedhetek, és hogy hamar lenyomatom akár mi kicsin ellenkézesektül. Vállyék szerelmessé és kedvessé a te nevedért minden háboruságok szenvedése; mert igen-üdvösséges az én lelkemnek, hogy te éretted szenvedgyen és bántogattassék. A szolga szól.

XX. RÉSZ.

Magunk gyarlóságának megvallása; és e világi nyomoruságokrul.

Megvallom magam ellen hamisságomat; megvallom Uram te előtted gyarlóságomat. Gyakorta igen kicsin dolog, a mely engem levet és megszomorít. Elrendelem, hogy vastagon tartom magamat; de mihent egy kisded késértet ér, nagy gyötrődésben esem. Néha igen semmire kellő dolog, a honnan nagy késértet támad. És midőn késértetet nem érezvén, magamat mentnek alítom, csaknem győzöttnek találom magamat egy kis fuvallástúl. A szolga szól. Psal. 31, 5.

Lássad azért, Uram, az én kicsin vóltomat és erőtlen gyarlóságomat, mellyet tellyességesen által-értesz. Könyörüly és vony-ki engem a sárból, hogy el ne sillyedgyek, és tellyességgel meg ne győzessem. Ez Uram a mi engemet te előtted gyakorta hátra-vér (a) és megszégyenít, hogy ily esedékeny vagyok, és ily erőtlen a gonosz indúlatok zabolázásiban. Noha nem engedek szinten nékik, mind az által únalmas és nehéz azoknak ostromlása, és elúnom igy élni a minden napi veszekedésben. Abból ismérem erőtlenségemet, mert az utálatos gondolkodások sokkal könnyebben esnek szüvemben, hogy sem eltávoznak.

(a) reverberat: visszaver.

Oh Israelnek hatalmas Istene, hiv lelkeknek buzgó szeretője, tekincs a te szolgád fáratságira és fájdalmira, és légy mellette minden úttyaiban. Vastagics engem mennyei erősséggel, hogy a régi ember, a szegény test, mely a léleknek nem szinte engedelmes, hatalmat és birodalmat ne végyen; mely ellen mind addig kel harczolni, míg utolsó pihentésünk lészen ebben a nyomorult életben. Jaj micsoda élet ez, melyben szünetlenek a háboruságok és nyomoruságok, és mindenek rakvák meghányott tőrrel és ellenséggel? Mert mihent eggyik háboruság vagy késértet eltávozik, ottan más következik, sőt még az első ütközet fen vagyon, és véletlenül sok töb harcz érkezik.

Vallyon mint szerethettyük ezt az életet, mely ennyi keserüség, inség, nyomoruság-alá vettetett? Miért nevezhetni ezt életnek, mely ennyi halált és dögöt nemz? Mind az-által sokan szeretik ezt, és gyönyörüséget keresnek benne. Gyakran rágalmaztatik a világ, hogy csalárd és hiuságos; mind az-által nehéz megválni tőlle, mert a testi kivánságok igen uralkodnak. De külömb okok
1. Jo. 2, 16. vonsznak a világ szerelmére, és külömbek megvetésére. A világ szerelmére vonszon a testnek kivánsága, a szemnek vágyódása, az életnek kevélysége; de a minemü büntetések és nyomoruságok ezeket követik, a világ gyülölségét és megunását nemzik.

De jaj, meggyőzi a gonosz gyönyörüség a világhoz ragasz-
Job. 30. kodott lelket, mely az érzékenségekben helyhezteti gyönyörüségét, mivel az Istennek édességét és a jószágos erkölcsöknek belső szépségét nem látta, sem kóstolta. A kik e világot tekélletesen megvetik, és szent fenyíték-alat igyekeznek szolgálni Istennek, azok tudgyák, mi légyen az Istennek édessége, mely igértetett a világ megvetőknek; azt-is nyilván láttyák, mely igen téveleg e világ, és sok-képpen csalatik.

XXI. RÉSZ.

Hogy minden jók-felet Istenben kel megnyugodni.

A szolga szól. Mindenek felet és mindenben, az Urban nyugodgyál mindenkor, oh én lelkem; mert ő a szenteknek örök nyugodalma. Engedd édes szerelmes Jesusom, hogy minden teremptett állatok-felet te benned nyugodgyam: minden egésség és ékesség, minden dücsős-

ség és tisztesség, minden hatalom és méltóság, minden tudomány és elmésség, minden gazdagság és mesterség, minden öröm és vigaság, minden hir-név és dicsíret, minden édesség és vigasztalás, minden reménség és igíret, minden érdem és kivánság, minden adomány és ajándék-felet, mellyet te adhacz és szüvembe önthecz; minden vigaság és örvendezés-felet, mellyet elmém megfoghat és érezhet; végezetre az angyalok, archangyalok és minden mennyei seregek-felet, minden látható és láthatatlan állatok felet: mindenek felet, valami te nem vagy, én Istenem.

Mert te, én Uram Istenem, mindeneknél jób vagy; te vagy egyedül felséges, egyedül hatalmas, egyedül tellyességgel elégséges; te vagy egyedül gyönyörüséges vigasztalás; te vagy egyedül szép és szerelmes; te vagy egyedül gazdag és mindenek-felet dücsősséges, kiben minden jó tekélletesen együt vagyon, mindenkor együt vólt és lészen. Azért mind kevés és elégtelen, valamit adsz magad kivül, vagy magad felől megjelentesz vagy igérsz, mikor téged nem látlak, és éppen nem birlak. Mert az én szüvem igazán meg nem nyughatik, és tellyességgel meg nem elégedhetik, hanem-ha minden ajándékot és minden teremptett állatot fellyül-haladván, te benned nyugszik.

Oh én szerelmes jegyesem, Christus Jesus, tisztaságos szere-
tőm, minden állatoknak Ura: ki adgya az igaz szabadságnak szár- Psal. 54, 7.
nyát nékem, hogy felrepüllyek és te benned nyugodgyam? Oh mikor lészen az, hogy egyéb dolgaimtul üressedvén, tellyességgel csak neked szolgállyak és lássam, mely édes vagy én Uram s én Istenem? Mikor csatlom tellyességgel te hozzád magamat, hogy a te szeretetedért magamrúl elfeletkezvén, minden mód és érzékenség-felet csak téged érezzelek, oly móddal, mely nincs tudva mindeneknél? Most pedig gyakran foházkodom, és az én boldogtalanságimat fájdalommal viselem. Mert sok alkalmatlanságim találkoznak ebben a nyomoruságnak völgyében, mellyek engem gyakran háborgatnak, megszomorítnak és elbódítanak; gyakran tartóztatnak és sok-felé vonsznak, csalogatnak és megkötöznek, hogy szabad utam ne légyen hozzád, és a te kedves ölelgetésidben ne gyönyörködgyem, szined-elöt álván szünetlen a mennyei szentekkel. Induly-meg Uram az én fohászkodásimon, és e világi sok nyomoruságimon.

Oh Jesus, örök dücsősségnek fényessége, szarándok lelkemnek vigasága, szó-nélkül-is te hozzád nyilik az én szájam. Meddig késik és el nem jő az én Uram? Jőjön hozzám szeginy nyomo-

rultyához, és vigasztalyon engem. Nyujcsa-ki kezét, és ragadgyon-ki engem nyomorúltat minden inségemből. Jőj-el, jőj-el Uram, mert nállad-nélkül vig napom és órám nem lészen; mert te vagy az én örömem, és te nállad-nélkül üres az én asztalom. Nyomorúlt vagyok, mint tömlöczben vettetett és vasban veretett, valamig a te jelenlétednek világosságával nem táplálsz, szabadságra nem hosz, és kegyes orczádat meg nem mutatod.

Keressenek egyebek te helyetted mást, a mit akarnak; nékem egyéb sem most nem tetczik, sem ez után nem fog tetczeni, hanem csak te én Istenem, én reménségem és örök üdvösségem. Nem halgatok, könyörgéstül meg nem szünöm, valamig a te malasztodat visza nem adod, és én bennem így nem szóllasz: Ihon, jelen vagyok! Ihon hozzád jöttem, mert segítségül hittál engem; a te siralmid és lelki kivánságid, a te alázatosságod és töredelmes szüved meghajtottak engem, és te hozzád hoztak. Én-is akkor igy szólok néked: Uram hittalak téged, kivántalak téged, kész voltam mindent megvetni te éretted, mivel elsőben te indítottál fel engem, hogy követnélek téged. Áldott légy azért Uram, ki ezt a jót cselekedted a te szolgáddal, a te irgalmasságodnak sokasága szerént.

Mit mondhat egyebet a te szólgád te előtted, ha nem hogy magát igen megalázza szined-elöt, megemlékezvén mindenkor a maga álnakságirúl és rosz-voltárúl? Nincs Uram semmi te hozzád hasonló, az égi és földi csudák közöt. A te alkotmányid igen jók, itéletid igazak, és gondviseléseddel vezéreltetnek mindenek. Dicséret azért és dücsősség néked, oh Atya Istennek bölcsesége! Téged dicsírjen és álgyon az én szám, az én lelkem, és velem eggyüt minden teremptett állatok.

XXII. RÉSZ.

Az isteni sok jó tétemények emlékezetirül.

A szolga szól. Nyisd-meg Uram az én szüvemet a te törvényedben, és taníts engem a te parancsolatid szerént-való járásra. Adgyad, hogy ércsem a te akaratodat és nagy böcsüllettel és szorgalmatos figyelmezéssel emlékezzem mind a közönséges, mind a kivált-képpen-való ajándékidrúl, hogy ezekért néked méltó háladást adhassak. De tudom, és megvallom, hogy ezeknek legkisseb czikkelyéért méltó háladás-

nak dicsíretit nem adhatom. Érdemem-felet van Uram, valami jót velem cselekedtél; és midőn a te felségedet szemlélem, ennek nagyvóltán elájul az én lelkem.

Valami vagyon lelkünkben és testünkben, valamit kivül vagy belül, természet folyásából vagy természet-felet birunk, mind te ajándékid; és tégedet kegyesnek, jó-tevőnek dicsírnek, kitül minden jót vettünk. Noha egy többet vett, más kevesbet, de azért ugyan mind te ajándékod, és nállad-nélkül leg-kisseb jóban sem lehetünk részesek. Amaz, a ki többet vett, nem kérkedhetik érdemével; sem egyebek felibe magát nem helyheztetheti, sem az alacsonbat nem csufolhattya: mert Isten elöt nagyob és jób, a ki magának keveset tulajdonít, és a háladásban alázatosb és ajtatosb; és a ki magát mindeneknél aláb-valónak véli és méltatlambnak itíli, alkalmatosb nagyob ajándékok vételére.

A ki kevesebbet vett, ne szomorkodgyék, ne neheztellye, és ne irigykedgyék arra, a ki bővesseb; hanem te reád fordícsa, én Istenem, elméjét és a te jó-voltodat dicsírje, hogy ily bőségesen, ily kegyesen és jó-kedvel személy válogatás-nélkül osztogatod ajándékidat. Mindenek te tőlled vannak Uram, azért méltó, hogy mindenekben dicsírtessél. Te tudod, kinek minémü ajándék hasznos; mi legyen oka, hogy ennek keveseb, amannak töb adatott: nem miénk a visgálása, hanem tied, kinél mindeneknek érdeme tudva vagyon.

Azért, Uram Istenem, nagy jó-téteménynek tartom azt-is, hogy nem sok afféle ajándékom vagyon, mely az emberek elöt dicsíretesnek és dücsősségesnek látczik. Igy azért szeginségét és alacson állapattyát ember meggondolván, nem csak neheztelést, szomoruságot és magának elhagyását nem kel ebböl venni, de sőt vigaságot és nagy vidámúlást; mert te Ur Isten, szeginyeket, alázatosokat, világtúl megutáltakat választottál társúl és házi cselédül. 1. Cor. 1, 27.
Bizonyságink erre a te apostolid, kiket az egész földön fejedelmekké tettél; mind az-által megfedhetetlenül éltek e földön, oly alázatosok, együgyük, gonoszság és csalárdság-nélkül vóltak, hogy örömmel szenvednék te éretted a gyalázatokat; és a mitül e világ Act. 5, 41.
idegen, azt ők nagy kedvel fogadták.

Azért a téged szeretőt és jó-téteményid ismérőt semmi ugy nem vigasztallya, mint a te jó akaratod és örök végezésed. Ezzel ugy megelégszik és vigasztaltatik, hogy szinte oly örömmel veszi az alacson állapatot, mint más kivánná az felsőbséget; és oly béke-

ségesen megelégszik az utolsó hellyel, mint más az elsővel; oly jó kedvel marad hir-név nélkül, megutálva és elvettetve, mint egyebek a világi leg-nagyob tisztességekben. Mert Uram a te akaratod és a te tisztességednek szerelme méltó, hogy mindeneket megelőzzön, és inkáb tessék s kedvesb vigasztalást szerezzen, hogy sem minden ajándékok, mellyek néki adattak vagy adathatnak.

XXIII. RÉSZ.

Négy dolog szerez nagy békeséget.

Az Ur. Fiam, ezennel megtanítlak téged a békeségnek és igaz szabadságnak uttyára. — A szolga. Uram cselekedd-meg a mit mondasz, mert én azt kedvesen hallom. — Az Ur. Fiam, azon igyekezzél, hogy inkáb más akarattyán járj, hogy-sem magadén. Mindenkor kevesebbet válasz inkáb, hogy-sem sokat. (Mat. 23, 11.) Utólsó helyt keress mindenkor, és hogy mindeneknél aláb légy. Kivánd és kérjed mindenkor, hogy te benned az Isten akarattya bétellyesedgyék. (Luc. 14, 10.) A mely emberben ezek találtatnak, bément az a békeségnek és nyugodalomnak határában.

A szolga. Uram, ez a te rövid mondásod nagy tekélletességet foglal magában; kevés szó, de tellyes értelemmel, és bőséges gyümölcsel. Mert ha ezeket hiven megtartanám, nem kellene ily künnyen megháborodnom; mivel valamikor magamat nyughatatlannak és megterheltnek érzem, azt találom, hogy ettül a tanítástúl eltávoztam. De te, ki mindenható vagy és a lelkek elő-mentét mindenkor kedvelled, neveld bennem a te malasztodat, hogy betellyesíthessem a te szódat, és véghez vihessem üdvösségemet.

Gonosz indulatok ellen való Imádság.

Psal. 70, 12. Uram Istenem, ne távozzál-el tőllem. Én Istenem, figyelmezz az én segítségemre; mert sok gondolatok és lelkem gyötrő nagy félelmek támadtak ellenem. Mint mehetek által ezeken sérelem-nélkül? mint szaggathatom-meg ezeket? Te szavaid Uram amazok: (Jsai. 45, 2.) Én előtted megyek és e földnek dücsősségessit megalázom; megnyitom a tömlöcz ajtaját, és a titkoknak rejtekit megjelentem. Ezt miveld Uram, a mit mondasz, és fussanak-el szemed elől minden hamis gondolatok. Ez az én reménségem és eggyetlen egy vigasz-

tálásom, hogy minden háboruságimban te hozzád folyamom, te benned bizom, téged szüből segítségül hílak, és békességgel várom a te vigasztalásodat.

Szüvünk világositásáért. Imádság.

Világosics-meg engem, oh áldott Jesus, belső fényességnek világosságával, és végy-ki az én szüvem hajlékából minden setétséget. Zabolázd-meg sok tétovázó gondolatimat, és roncsd-meg az én ellenem tusakodó késérteteket. Harczoly keményen érettem, és győzd-meg a fene oktalan állatokat, az az édesgető és hitegető vágyódásimat; hogy a te hatalmas erőd-által légyen békeség, és a te dicsíretednek bősége hangoskodgyék a te szent udvarodba, azaz a tiszta lelki isméretbe. Parancsoly a szeleknek és a tenger Mat. 8, 26.
habjainak; mond azt a tengernek: csendeszedgyél, és az északi szélnek: ne fúj, és mingyárt nagy csendesség lészen.

Bocsásd-ki a te világosságodat és igazságodat, hogy fényeskedgyenek a földön; mert én üres és puszta föld vagyok, valamig engem nem világosítasz. Öncs-ki *(így)* magasságból kegyelmességedet; öntözd az én szüvemet mennyei harmattal; agy ajtatosságnak vizét e földnek nedvesítésére, hogy jó és hasznos gyümölcsöt teremthessen. Emeld-fel bünnel megterhelt lelkemet, és minden kivánságimat mennyei dolgokhoz kapcsollyad, hogy megkóstolván a mennyei boldogságnak édességét, restellyem a földi dolgokrúl-való gondolkodást.

Ragagy-el engem, és szabadics-ki minden teremptett állatoknak mulandó gyönyörüségétül; mert semmi teremptett állat tellyesen meg nem nyugóthattya, meg sem vigasztalhattya az én kivánságomat. Foglaly magadhoz engem szerelmednek elválhatatlan kötelével; mert te egyedül elég vagy szeretődnek, és te nállad-nélkül mindenek csak hiuságok.

XXIV. RÉSZ.

Hogy el kel távoztatnunk a más ember életének visgálását.

Fiam, ne légy visgáló, és haszontalan szorgalmatosságokban Az Ur szól.
ne foglald magadat. Mi közöd néked ehez vagy amahoz? Kövess

te éngemet. Mi közöd néked, ha ez illyen vagy amollyan? avagy ha ez igy vagy amúgy cselekeszik vagy szól? Te nem tartozol másért felelni, hanem magadért adsz számot. Miért ártod tehát abba magadat? Im-hol én mindeneket ismérek és mindeneket látok, valamik az ég-alat vannak; és tudom, ki-ki mint vagyon, mit gondol, mit akar és mi végre néz igyekezeti: azért reám kel mindeneket hadni; te pedig tarcs *(így)* jó békeségbe magadat. A ki forgódik, hagy békét neki, forgódgyék, a mint akarja. Fejére szál, valamit cselekeszik és mond, mert engem meg nem csalhat.

Ne gondoly a nagy névnek árnyékával, se sokaknak társaságokkal, se az embereknek kivált-képpen-való szeretetivel. Mert ezek elme tétovázást és szüv homályosságot nemzenek. Örömest szóllanék néked, és titkaimat megjelenteném, ha az én jövetelemet szorgalmatoson eszedbe vennéd, és szüved ajtaját megnyitnád nékem. Légy jó gondviselő és vigyázz az imádságokban, és alázd-meg magadat mindenekben.

XXV. RÉSZ.

A szüvnek állandó békesége és igaz elő-menetele miben állyon.

Az Ur. Fiam, én szóm amaz: Békeséget hagyok néktek, az én béke-
Joan. 14, 27. ségemet adom néktek; nem úgy adom én néktek, mint e világ adgya. A békeséget minnyájan kivánnyák, de nem minnyáján viselnek azokra gondot, mellyek az igaz békeséget szerzik. Az én békeségem az alázatosokkal és szelid szüvüekkel vagyon. A te békeséged a nagy békeséges türésben lészen. Ha én hozzám hal-
A szolga. gatsz és szómat fogadod, nagy békeségben élhetsz. — Meggyek
Az Ur. tehát[a] Uram? — Minden dologban magadra vigyázz; meglásd mit mivelsz és mit mondasz, és minden igyekezetedet arra igazícsad, hogy egyedül nékem kedveskedgyél, és én kivüllem semmit ne kivány vagy keress. Sőt az egyebek szavát vagy cselekedetit se itíllyed vakmerőjül; ne-is árcsad magadat a reád nem bizatott dolgokban, és igy arra juthatsz, hogy kevéssé, vagy ritkán háborodol-meg.

Hogy pedig soha semmi háborodást ne érezz, és szüvednek vagy testednek alkalmatlanságát ugyan ne kóstollyad, a' nem mos-

(a) Quid igitur faciam? mit tegyek?

tanra való, hanem az örök nyugodalomnak állapattyát illeti. Ne itéld azért, hogy igaz békeséget találtál, mikor semmi nehézséget nem érzesz; azt se alícsad, hogy mind jól vagyon dolgod, ha senki veled nem ellenkezik; abban se helyheztesd tekélletességedet, ha mindenek kivánságod szerént folynak. Magadnak nagyot ne tulajdonics, se Isten előt kivált-képpen kellemetesnek magadat abból ne itíld, ha nagy ajtatosságot és lelki vigasztalást érzesz; mert ezekből meg nem ismérszik a jóságos erkölcsnek igaz szereteti; nem-is ezekben ál az embernek elő-menetele és tekélletessége.

Miben tehát Uram? — [1]Abban, hogy tellyes szüveddel Isten akarattyára hagyad magadat, nem keresvén magadat sem nagyba sem kicsinbe, sem örökké-valóban sem elmulandóban; úgy, hogy egy-aránt, orcza változás-nélkül, háladásban maragy mind kedves mind ellenkező állapatban, mindeneket egyenlő fontban vetvén. Ha oly vastag, és a reménségben oly várakozó lészesz, hogy a belső vigasztalásoktul megfosztatván, készen találod szüvedet nagyob szenvedésekre-is, és magadat nem mented, mint ha ily sokat nem kellene szenvedned, hanem mindenekben engemet mentesz és igaznak vallasz: akkor bezzeg a békeségnek igaz és igyenes uttyán jársz; és bizonyos reménséged lehet, hogy viszontag az én szinemet örvendetesen meglátod. Ha magadnak tekélletes megvetésére jutandasz, tudgyad, hogy akkor a békeségnek bővségében fogsz örvendezni, a menyire e mostani számkivetés szenvedi. A szolga. [1] Az Ur.

XXVI. RÉSZ.

A szabados léleknek nagy méltóságárul, mellyet inkáb érdemel az imádság, hogy sem az olvasás.

Uram, tekélletes ember dolga az, hogy soha lelkét el ne hadgya vonni a mennyei dolgoknak kivánságátul, és a sok gondokon ugy által mennyen, mint ha gond-nélkül volna; ezt pedig nem tompa tunyaságból cselekeszi, hanem kiváltképpen-való privilegiomából a szabados léleknek, mely semminémü teremptett állathoz rendetlen vágyódással nem ragaszkodik. A szolga.

Kérlek téged, én kegyelmes Istenem, őrizz-meg engem e világ gongyaitúl, hogy ezekben felettéb ne kötelődzem a testi szükségek miat; meg ne fogattasam a lelki akadékoktúl, a világi gyönyörü-

ségektül; inamrul le ne üttessem, a nyavalygatásoktul megrontatván. Nem azokrul a dolgokrúl szóllok Uram, mellyeket tellyes vágyódással kiván a világi hiúság; hanem azokrul a nyomoruságokrul,
Gen. 3. mellyek az emberi nemzetnek közönséges átkából a te szolgád
Rom. 7. lelkét keservesen terhelik és tartóztattyák, hogy kivánsága szerént a lelki szabadságra ne juthasson.

Oh én Istenem és kimondhatatlan édességem, ted keserüvé nékem a testi vigasztalásokat, mellyek engem elvonszanak az örökké-való jóknak szerelmétül, és valami tettetes gyönyörködtető jónak elmulandó szine-alat gonoszul csalogatnak. Ne végyen diadalmat rajtam én Istenem, ne vegyen a test és vér; meg ne jádczottasson e világ és az ő rövid dücsőssége; meg ne csallyon engem az ördög és az ő álnaksága. Agy erőt Uram az ellen-állásra, békeséges szenvedést az eltürésre, álhatatosságot a végig maradásra. E világnak minden vigasztalásiért add a te lelkednek gyönyörüséges malasztyát; a testi szerelem helyet öncsed a te nevednek szerelmét szüvemben.

Még az étel, ital, ruházat és egyéb testi táplálásnak szüksége-is terhére vagyon a buzgó léleknek. Engedd Uram, hogy efféle test gyámolyító dolgokkal mértékletesen éllyek, és ezeknek felettéb-való kivánságiban ne merüllyek. Ezeket mindenestül meg nem vethetem, mert a természetet táplálni kel; hogy pedig szükség felet és ollyat keressek, mely inkáb gyönyörködtet, a te szent törvényed tilttya; mert ha külömben cselekedném, a test rugoldozna a lélek-ellen. Ezek közöt, kérlek Uram, igazgasson és oktasson engem a te kezed, hogy semmibe felettéb el ne mennyek[(a)].

XXVII. RÉSZ.

Hogy a magunk szereteti a mennyei jóktúl igen-igen tartóztat.

Az Ur szól. Fiam, szükség hogy magadat mindenestül adgyad a minden jóért, és semmit magadból magadnak ne tarcs. Tudva légyen nállad, hogy a magad szeretése inkáb árt néked, hogy sem akár mely világi dolog. A minémü szeretetet és kedvet viselsz, annak mértéke szerént vagy igen, vagy gyengén ragad akár mi hozzád. Ha a te szereteted tiszta, együgyü, jól rendeltetett, semmi dolognak rabja

(a) ne quid nimium fiat.

nem lészesz. Ne kivánd, a mit nem szabad tieddé tenned. A mi néked akadékot szerezhet és belső szabadságodtul megfoszthat, azt ne tarcsad. Nagy csuda, hogy tellyes szüvedből reám nem hagyod magadat, mind azokkal, valamiket kivánhacz és birhacz.

Miért emészted magadat hiuságos bánattal? mit fárasztod magadat haszontalan gondal? Hadd az én jó akaratomra magadat, és semmi kárt nem vallasz. Ha emeszt vagy amaszt keresed, és it vagy amot akarsz lenni magad hasznáért és kedved töltéséért: soha nyugodalomba és szorgalmatosságoktúl üres nem lészesz; mert mindenben vagyon valami fogyatkozás, és minden helyen találkozik, a ki veled ellenkezzék. Exod. 18. Mich. 4.

Nem használ azért akár mely külső dolog, mellyet kaptál vagy szaporítottál; hanem az használ, ha ezt megutálod, és gyökerestül szüvedből kiirtod. Ezt pedig nem csak a pinzrül és gazdagságrul ércsed, hanem a tisztesség keresésrül, a hiuságos dicsíretnek kivánságárul, mellyek a világgal együt elmulnak. Kevés oltalmadra van a hely, ha lelki buzgóság nincs benned; nem-is tart sokkáig a kivül keresett békeség, ha a te szüvednek állapattya igaz fundamentomon nem állapodik. Az az, ha én bennem nem állasz, változtathatod magadat, de meg nem jobbítod. Mert alkalmatosságot találván és vévén, reá akadsz arra, a mit kerültél, és annál nagyobbra-is.

Szüvünk tisztulásáért és mennyei bölcseségért. Imádság.

Vastagícs engem, Ur Isten, szent Lélek malasztyával. Agy értéket[(a)], hogy a belső emberben erősedgyem, és szüvemet minden haszontalan szorgalmatosságtul és hidegségtül kiüressitsem; hogy se rosz, se drága dolgoknak kivánságitul tétova ne vonassam, hanem mindeneket ugy szemléllyek, mint mulandókat, kikkel együt magam-is elmúlom; mivel az ég-alat semmi sincs állandó, hanem mindenek csak hiuságok és lélek gyötrelmek. Oh mely okos, a ki igy gondolkodik! Eph. 3. Eccl. 1. & 2.

Agy Uram mennyei bölcseséget nékem, hogy téged mindenek felet keresselek és megtalállyalak; mindenek felet téged tudgyalak és szeresselek, te kivülled pedig egyebekrül oly itéletet tegyek, a mint magokban vannak a te bölcs rendelésedbül. Engedd, hogy e vilá-

(a) virtutem.

got okossan elkerüllyem mikor hizelkedik, és békeséggel türjem mikor ellenkezik; mert ez az igaz bölcseség, hogy meg ne háborodgyunk minden szó szélen, fülünket se hajcsuk a hizelkedő Sirenának; mert igy járhatunk bátorsággal az előnkben vett úton.

XXVIII. RÉSZ.

Az ember-szólló nyelvek ellen.

Az Ur szól. Fiam ne bánd, ha némellyek gonosz itéletben vannak felölled és ollyat mondanak, a mit nem örömest hallasz. Néked magadrúl gonoszab itéletet kel tenned, elhivén, hogy senki nálladnál gyarlób nincsen. Ha belöl jól vagy, nem igen fontolod a szél szókat. Nem kicsin okosság az, hogy ember halgasson a gonosz üdőben, és magába szálván, az emberek itéletin meg ne háborodgyék.

Ne légyen a te békeséged az emberek szájában. Mert akár jóra s akár gonoszra magyarázzák, azzal más emberré nem változol. Hon vagyon az igaz békeség és igaz dücsősség? Nem én bennem-é? Valaki nem kivánnya, hogy embereknek tessék, és nem fél az emberek kedvetlenségétül, nagy békeségben él. A rendetlen kivánságbol és hiuságos félelemböl származik szüvünknek minden nyughatatlansága, és érzékenségünk tétovázása.

XXIX. RÉSZ.

A háboruságnak idején mint kellyen Istent áldani, és segítségül hinya.

A szolga szól. Uram légyen áldott a te neved örökké, ki ezt a késértetet és háboruságot reám bocsátottad. El nem szaladhatok elötte, hanem hozzád kel folyamnom, hogy engem segíts és jómra fordícsad. Uram, háboruságba vagyok; nem jól ál az én szüvem, mert igen
Mat. 26. nyomorgattatom a jelen-való indulattúl. Mit mondgyak tehát szerelmes Atyám? Szorongatás közöt vagyok. Szabadícs-ki ebböl az órából. De azért jutottam ebben az órába, hogy te dücsűittessél,
Psal. 39, 14. mikor én igen megaláztatom és te általad megszabadulok. Tellyék kedved Uram, hogy kimencs engemet; mert mit cselekedhetem én nyomorult, és hova folyamodgyam te kivülled? Adgyad Uram,

hogy ez úttal-is türjem békével látogatásodat. Segics engem én Istenem, és nem rettegek, akár mint megterheltessem.

Most pedig a nyavalya közöt mit mondgyak? Légyen a te akaratod Uram, mert én igen megérdemlettem, hogy nyomorgattassam és terheltessem. El kel azért türnöm; adgyad, hogy békével várjam, mig elmulik ez a fergeteg, és jóbra fordullyon. Hatalmas pedig Uram a te kezed, mely ezt a késértetet elveheti róllam, és az ő szörnyüségét megenyhítheti, hogy tellyességgel meg ne győzessem; a mint hogy ez elöt-is sokszor cselekedtél illyen kegyelmességet velem, én Istenem, én irgalmasságom. És mennél nehezeb nekem, annál künnyeb néked hatalmas kezeddel ezt megváltoztatnod. Mat. 6, 10.

XXX. RÉSZ.

Hogy Istent kel segitségül hinunk, és biznunk az ő malasztyának visza nyerésében.

Fiam, én vagyok az Ur, ki bátorítlak a háboruságnak napján. Az Ur szól.
Jőj hozzám, mikor nem jól van dolgod. Ez a mi felette tartóztattya a mennyei vigasztalást, hogy későbben kezdesz az imádkozáshoz. Mert minek elötte engemet szorgalmatoson kérnél, az elöt sok vigasztalásokat és külső mulatságokat keresz. Innen vagyon, hogy mind azok keveset használnak, valamig eszedben nem vészed, hogy én vagyok a ki megszabadítom a bennem bizókat, és hogy én kivüllem nincs foganatos segítség, sem hasznos tanács, sem állandó orvosság. Azért, egyszer immár a fergeteg után, vidámodgyék lelked, gyógyuly-meg az én irgalmasságomnak finyességében; mert közel vagyok (azt mondgya az Ur) hogy mindeneket helyre állassak, nem csak éppen, de bőségesen és tetézve. Nah. 1.

Vallyon s nehéz-e valami nékem? Vagy hasonló vagyok-é ahoz, a ki fogadgya, de meg nem tellyesíti? Hon a te hited? Keményen ály és álhatatoson. Légy várakozó és vastag férfiu, eljő a te vigasztalásod, mikor ideje lészen. Várj engemet, várj; eljövök és meggyógyítlak téged. Késértet az, a mely téged most búsit; és hiuságos félelem, a mely téged rettegtet. Micsoda egyéb haszna, hogy törődöl a jövendő bizonytalan dolgokon, hanem hogy szomoruságodat terheled szomorusággal? Elég a napnak az ő Mat. 6, 34.

gonoszsága. Hiuság és haszontalan a jövendő dolgokon búsulni vagy örvendezni, mellyek talám soha sem lésznek.

De emberi gyarlóság, hogy efféle gondolatoktúl jádczottatik, és igen kisded szünek jelensége, hogy ily künnyen hordoztatik az ellenségnek suttogásitul. Mert az ördög nem gondol azzal, ha valóságos vagy tettetes dologgal jádczottattya és csallya embert; ha a jelen-valók szerelmével-é, vagy a jövendők félelmével ejti-meg. Azért meg ne háborodgyék a te szüved, és ne féllyen. Higy én bennem, és az én irgalmasságomban vessed reménségedet. Mikor te azt alítod, hogy távúl vagyok tölled, gyakorta ollyankor vagyok közeleb. Mikor azt itéled, hogy majd mind oda vagyon dolgod, sokszor ollyankor érdemednek nagyob nyeresége közelget. Nem mind veszettül van dólgunk, mikor kedvünk ellen esik valami. Itíletet a szerént ne tégy, a mint most érzed magadat; és akár honnan s akár minémü nehéz igyed következzék-is, abba ugy meg ne akagy, és azt ne itéld, mint ha semmi reménség nem vólna abból-való kiverdődésrül.

Ne itéld, hogy tellyességgel elhagyattál, noha ideig háboruságot bocsátottam reád, vagy a kivánatos vigasztalást megvontam; mert igy mennek menyországban. Kétség-nélkül hasznosb néked és a töb szolgáimnak, hogy ellenkezésekben gyakoroltassatok, hogy sem ha kedvetek szerént folyna minden dolog. Ismérem én a titkos gondolatokat; azért igen hasznos a te üdvösségedre, hogy néha sovanyon hagyassál; hogy ne-talám a jó elő-menetelben fel ne fuvalkodgyál, és magadnak abban dicsekedgyél, a mi nem vagy. A mit adtam elvehetem, és visza-is adhatom, mikor kedvem tartya.

A mit adok, az enyim; mikor megvonszom, nem a tiedet
Jac. 1, 17. vészem-el; mert minden jó adomány és minden tekélletes ajándék enyim. Ha terhes dolgot bocsátok reád avagy akár minémü ellenkezést, ne boszonkodgyál, és meg ne hervadgyon szüved; én igen hamar megkünnyebbíthetlek és minden terhet örömre fordíthatok. És mindezekben, valamiket cselekeszem, igaz vagyok és dicsíretre méltó.

Ha igazán bölcs vagy és igaz itéletet tészesz: soha nem kel háboruságidban magadat elhagyván szomorkodnod; hanem inkáb örvendezned és hálákat adnod; sőt csak ezt kel örömnek tartanod, hogy fájdalmokkal gyötörvén, nem engedek néked. A mint szere-
Joan. 15, 9. tett engem az én Atyám, én-is szeretlek titeket. Ezeket a szókat kedves tanítványimnak mondottam, kiket nem küldöttem e világi

örömre, hanem nagy baj-vivásra; nem böcsülletes tisztekre, hanem fáratságra; nem nyugodalomra, hanem hogy gyümölcsöt terempcsenek békeséges türéssel. Eszedbe tarcsad fiam ezeket a számos igéket.

XXXI. RÉSZ.

Minden teremptett állatokat hátra kel vetnünk, hogy azoknak teremptőjét megnyerhessük.

Uram, még nagyob malasztodra vagyon szükségem, ha oda kel jutnom, a hol nékem sem ember sem egyéb teremptett állat akadékot nem szerezhet. Mert valamig engem magához kapcsol valamely állat, addig szabadoson hozzád nem röpülhetek. Szabadoson akart röpülni, a ki azt mondotta: Ki ád nékem szárnyat mint a galambnak, és elröpülök, és megnyugszom? Mi lehet csendesb az együgyü szemnél? És kicsoda szabadosb annál, a ki semmit nem kiván e földön? Szükség tehát minden teremptett állatot fellyülmúlni, magát tekélletesen elhagyni: és elmének álmélkodó gondolattyával szemlélni tégedet, ki mindenek teremptője vagy, és teremptett állatidhoz semmiben hasonlatos nem vagy. Valamig ember minden teremptett állatoktul meg nem menekedik, szabadgyában nem foglalhattya magát az isteni dolgokban. Ugyanis azért taláítatnak kevesen mennyei dolgokrul elmélkedők, mert kevesen tudgyák magokat tellyességgel megvonni az elveszendő teremptett állatoktúl. A szolga. Psal. 54, 7.

Ehez kivált-képpen-való malasztya kivántatik Istennek, mely a lelket felemellye és maga feliben ragadgya. Ha ember lélek szerént fel nem emelkedik, és minden teremptett állattúl meg nem szabadul, és magát tellyességgel Istenhez nem kapcsollya: akár mit tudgyon, akár mivel birjon sem kel nagyra böcsülleni. Hamar megaprósodik és alá-tapodtatik, a ki valamit nagyra becsül, az egy véghetetlen és örökké-való jónak kivülle. Mert valami nem Isten, a' semmi, és semminek kel tartani. Nagy külömbség vagyon a mennyei bölcseséggel megvilágosíttatott ajtatos ember közöt, és a világi bölcseségekben túdós egyházi ember közöt. Sokal nemesb tudomány az, mely magasságbol Istentül származik, hogy sem a mely munkáson, emberi elmélkedésből tanúltatik.

Sokan kivánják a mennyei elmélkedést, de azt nem akarják gyakorlani, a mi ahoz kivántatnék. Nagy akadék, hogy a külső

szertartásokban és érzékenség-alá vettetett dolgokban akadozván, a tekélletes maga meggyőzésben keves részünk vagyon. Nem tudom mi dolog ez, és micsoda lélektül viseltetünk, vagy mire nézünk, a kik lelki embereknek látczunk, hogy ennyi munkát és nyughatatlanságot felveszünk a rosz, mulandó dolgokért; belső állapatunkrúl pedig alég és elvélte[a] gondolkodunk tekélletesen.

Oh veszély! egy kicsinnyé magunkban szállunk, és ottan hamar ismét kibontakozunk; cselekedetinket kemény szám-vetéssel meg nem rostállyuk. Hon heverjen kivánságunk, meg nem gondollyuk és nem sirattyuk, hogy minden-képpen mocskosok vagyunk.
Gen. 6, 12. Ugyan-is minden test megbontotta úttyát, és azért lén a nagy özön viz. Mivel azért belső indulatunk igen megbontakozott, következik, hogy ebből származott cselekedetink-is feslettek; és jelensége, hogy belső vastagságtul megfosztattunk. A tiszta szűből származik a jó életnek gyümölcse.

Azon tudakozunk, ki mit mivelt? de minémü jószágos erkölcsből cselekedte, nem oly szorgalmatoson visgállyuk. Tudni akarjuk, ha erős, gazdag, szép, alkalmatos-é? ha jó iró, jó énekes, jó munkás valaki? Sokan arrúl semmit sem szóllanak, minémü lelki szeginy, mely szilid és mely türhető, mely ajtatos és lelki ember. A természet külső-képpen szépíti az embert; de Istennek malasztya belső részünket illeti; ama gyakran megcsalatik, e' pedig Istenben veti reménségét, hogy meg ne jádczottassék.

XXXII. RÉSZ.

Magunk megtagadásárúl, és minden vágyódásnak megvetésérül.

Az Ur szól

Fiam, tekélletes szabadsággal nem birhacz, ha tellyességgel magadat meg nem tagadod. Vasba vért rabok minden tulajdonosok, magok szeretők, kivánosok, nyughatatlan visgálók, fel s alá búdosók, kik mindenkor gyengéltető puhaságot keresnek. Ezek nem a Jesus Christust keresik, hanem elmélkedésekkel ollyat faragnak s raknak, a mely nem állandó; mert mind elvész, valaminek Istentül nincs eredeti. Foglald elmédben ezt a rövid és tekélletes mondást: Hagy-el mindent, hogy megtalály mindent. Had-el a gonosz kivánságot, és nyugodalmat nyerhecz. Ezt jól elmédben forgasd, és mikor azt betöltöd, mindeneket értesz.

(a) ritkán. V. ö. Magy. nyt. sz. III. 1049.

Uram, e' nem egy napi munka, és nem gyermek játék; sőt ebben a rövid mondásban foglaltatik minden tekélletessége a szerzeteseknek. — Fiam, hátra ne térj és el ne essél, a tekélletességnek úttyát halván; sőt nagyobbra igyekezzél, és ha egyebet nem mivelsz-is, ezeket fohászkodva kivánnyad. Vaj vólna ugy dolgod, és arra jutottál vólna, hogy magad szerető ne volnál, hanem az én akaratom szerént és az elődbe rendelt lelki atyád rendelése szerént igyenesen járnál; bezzeg akkor tetczenél nékem, és tellyes életedet örömben és békeségben mulatnád. Még sok dologtul kel megválnod, mellyekben, ha tellyességgel az én akaratomra nem hagyod magadat, meg nem nyered a mit kivánsz. Tanácsot adok: végy én tőllem tüzes aranyat, hogy meggazdagodgyál: az az mennyei bölcseséget. Láb-alá tapogy minden világi dolgot; vesd hátra a világ bölcseségét, mind egyebeknek s mind magadnak-való kedveskedéssel egyetembe.

A szolga.

Az Ur szól.

Apoc. 3, 18.

Nagy dólgot mondok: hogy a mi embereknél leg-drágáb és böcsülletesb, azon elvetett dolgot vasároly; mert rosznak, kicsinnek és félre-tettnek látczik a mennyei bölcseség, mely magának nagyot nem tulajdonít, sem e világi felmagasztaltatást nem keresi. Ezt sokan szájal dicsírik, de életek mesze jár tölle, noha ez ama drága kő, mely sokaktúl elrejtetett.

Mat. 13, 44.

XXXIII. RÉSZ.

A szüvnek nyughatatlanságárúl; és hogy Isten utólsó czéllya szándékunknak.

Fiam, ne higy a mostani kivánságodnak, mely hamar másra változik. Valamig élsz, változandó vagy kedved ellen-is, ugy hogy néha vig s néha szomoru és háborodott; néha ajtatos, néha sovány; néha szorgalmatos, néha tunya; néha megért, néha csintalan vagy. De a bölcs és lelki dolgokban tudós ember efféle valtozások-felet ál: nem néz arra, mit érez magában vagy mely felől fú az álhatatlanságnak szele; hanem azon vagyon, hogy minden szándéka és elmélkedése illendő jó végre igazittassék. Mert igy maradhat magához hasonló és győzedelmes; igyenesen és szünetlen én hozzám igazítván igyekezetit, ennyi sok változandó esetek közöt.

Az Ur szól.

Mennél tisztáb a jó igyekezetnek szeme, annál álhatatosban

Mat. 6, 22.

járhatunk a sok külömböző habok-közöt. De sokakban igen sandal a jó igyekezetnek szeme, és csak hamar azokra a gyönyörködtető dolgokra tekint, mellyek előnkben jönnek; mivel igen ritka az, hogy valaki tellyességgel szabados légyen a maga keresésének
Joan. 11. mocsokjátúl. Igy a Sidók régen Bethániában mentek vala Martha és Mária aszonyhoz; de nem csak Jesusért, hanem hogy Lazárt-is látnák. Meg kel azért tisztítani igyekezetünknek szemét, hogy együgyü, igyenes légyen, és minden egyéb felet én hozzám igazíttassék.

XXXIV. RÉSZ.

Hogy Isten az ő szeretőinek mindenek felet és mindenekben tetczik.

A szolga. Ihon az én Istenem, én mindenem: mit akarok többet? mit kivánhatok boldogbúl? Oh jó izü édes ige! de azoknak, kik nem a világot és világi dolgokat szeretik. Én Istenem, én mindenem! Értelmesnek elég mondás; és az igaz szeretőnek gyönyörüséges ezt gyakran hallani. Mikor te jelen vagy Uram, mindenek gyönyörüségesek; mikor te távuly vagy, mindenek izetlenek. Te adsz csendesz szüvet, nagy békeséget és vigaságos örömet. Te cselekeszed, hogy mindenek-felől jó itéletet tégyünk, és mindenekben téged dicsírjünk; semmi nem lehet kedves sokkáig te-nállad-nélkül; hanem, ha kedvesnek és jó ízünek kel valaminek lenni, szükség, hogy a te malasztod jelen légyen, és a te bölcseségednek savával jó ízt vegyen.

A kinek te tetczel, mi nem tetczik annak? és a kinek te nem tetczel, mi lehet annak gyönyörüséges? De elesnek a te bölcseséged mellől a világ bölcsei és a testben gyönyörködők; mert amabban sok hiuság, ebben halál találtatik. A kik pedig e világ megvetése és test sanyargatása-által tégedet követnek, valóban bölcsek; mert a hiuságból igazságban, a testből lélekben öltöztek. Ezeknek tetczik az Isten, és valami jót találnak a teremptett állatokban, éppen a teremptőnek dücsősségére fordittyák. Higgyed, hogy külömböző ízi vagyon a teremptőnek, hogy sem a teremptett állatnak; az örökké-valónak, hogy sem az ideig tartónak; annak a világosságnak, mely nem teremptetett, hogy sem a megvilágosittatott finyességnek.

Oh örök világosság, mely fellyül haladsz minden teremptett finyességet, villámlyék a te finyességed magasságból, és hassa

által az én szüvemnek minden rejtekét. Tisztícsad, vigasztalyad, fényesícsed, elevenícsed az én lelkemet, minden erejével egyetembe, hogy te hozzád ragaszkodgyam örvendetes ragadtatásokkal. Oh mikor jő-el az a boldog óra, hogy jelen léteddel megelégítesz éngem, és te lész mindenem mindenekben? Valamig ezt meg nem nyerem, tellyes örömem nem lészen. Jaj veszély: él még bennem a régi ember; meg nem feszült és tellyességgel meg nem holt. Még erőssen vágyódik a lélek-ellen; belső hadat támaszt és nem szenvedi, Rom. 8
hogy a léleknek országa békeséges légyen.

De te Uram, ki a tenger erején uralkodol, és az ő habjainak Psal. 88, 10.
indulatit csendeszíted: kely-fel, segícs engem. Oszoltasd-el a népeket, mellyek hadat kivánnak; roncsd-meg őket hatalmasságoddal, mutasd-meg a te felségedet, és dücsőittessék a te jób karod; mert nincs egyéb reménségem és oltalmam nekem, hanem csak te, én Uram Istenem.

XXXV. RÉSZ.

Hogy e világon éltünkben a késértetektül bátorságos menedékünk nincsen.

Fiam, e földön éltedben soha bátorságos nem vagy, hanem Az Ur szól.
valamig élsz, szükséged van a lelki fegyverre. Ellenség közöt Job. 7, 1.
forgasz, mind jób s mind bal felől ostromoltatol. Ha azért minden felől nem forgatod a békeséges szenvedésnek paissát, sok ideig nem maradsz seb-nélkül. E-felet, ha szüvedet álhatatosan én reám nem támasztod, eltekélvén, hogy mindeneket eltürsz én érettem, meg nem álhatod az erős ütközeteket, és a boldogok győzedelmére nem juthacz. Szükség azért, hogy mindeneken által meny férfiu módra, és körmös kézzel nyúly az ellenkező akadékokhoz. Mert a győzedelmesnek adatik a Manna: a tompa tunyáknak pedig nagy Apoc. 2, 17.
nyomorúság hagyatik.

Ha e világon nyugodalmat keresz, vallyon mint juthacz az örök nyugodalomra? Ne készüly it nagy nyugodalomra, hanem sok türésre. Az igaz békeséget ne keresd e földön, hanem az égben; nem az emberekben vagy egyéb teremptett állatokban, hanem egyedül Istenben. Az Isten szerelméért mindeneket örömmel kel szenvedned; tudni illik munkát, fájdalmat, késértetet, boszontást,

szomorgatást, szükséget, betegséget, hamis-tételt, rágalmazást, dorgálást, kissebséget, pirongatást, feddést, megutálást. Ezek gerjesztnek a jószágos erkölcsre; ezek próbállyák a Christusnak új szolgáit; ezek szerzik a mennyei koronát. Örökké-való jutalmat adok én a rövid munkáért, és véghetetlen dücsősséget a mulandó pironságért.

Azt hiszedé, hogy mindenkor kedved szerént lelki vigasztalásid lésznek? Az én szenteim ezt meg nem nyerték; hanem sok nehézségek, külömböző késértetek és nagy maga unások volt. De min-
Rom. 8, 18. deneket békeséggel türtek, és inkáb bizakodtak Istenben, hogy sem magokban, jól tudván, hogy nem méltók a világi szenvedések a következendő dücsősségnek érdemlésére. Mingyárt akarsz-e te arra jutni, a mit sokan nagy könyv-húllatások és fáradságok után csak
Psal. 26, 14. alég nyertek? Várjad az Urat; emberül viseld magadat; végy szüvet; kétségben ne essél; helyt ály; testedet és lelkedet szenvedésre adgyad az Isten tisztességéért. Megfizetek én bőségesen; veled lészek én minden háboruságidban.

XXXVI. RÉSZ.

Az embereknek hiuságos itéletekrül.

Az Ur szól. Fiam, erőssen támazd a te szüvedet Istenhez; és ne fély az emberek itéletitül, mikor lelki esmereted ment és ártatlanná teszen. Jól és boldogul vagyon, a ki igy szenved; nem-is nehéz annak, a ki alázatos szivü és inkáb bizik Istenben, hogy sem magában. Sokan sokat szólnak, és azért kel keveset hinni. A' sem lehetséges, hogy mindeneknek eleget tegyünk. Noha szent Pál igyekezett azon,
I. Cor. 9, 22. hogy mindeneknek tetczenék az Urban, és mindeneknek minden
I. Cor. 4, 3. lett: mind az által semminek tartotta az embereknek rólla-való itéletit.

Eleget fáradott az emberek éppületiért és üdvösségeért, a mennyire ő rajta állott és tőlle lehetett; de szerét nem tehette, hogy egyebektül meg ne itéltetnék és ne gyaláztatnék. Azért mindeneket Istenre hagyott, a ki mindent tudott; a hamisan szólló nyelvek, a hiuságos és csalatkozott gondolkodások, a kedvek szerént fecsegők ellen nagy békeséges türéssel és alázatossággal oltalmazta
Act. 26. magát; mind az-által néha még-is felelt, hogy halgatásából botrán-
Phil. 1. kozást ne vennének a kisdedek.

Ki vagy te, hogy a halandó emberek itéletitül rettegj? Ma I. Mac. 2, 63.
vagyon és holnap elenyészik. Istentül fély, és az emberek retteg-tetésétül meg nem ijedsz. Mit árt valaki néked szavával és boszontásával? Többet árt magának, hogy sem néked; és el nem kerülheti az Isten itéletit, akár ki légyen. Istent viseld szemed előt, és Rom. 2, 3.
ne pántalódgyál panaszolkodó szókkal. Ha most ugy tetczik, hogy meggyőzetel és oly szégyent vallasz, mellyet nem érdemlettél: azon ne boszonkodgyál, és türhetetlenséged miat ne kissebícsed koronádat; hanem én hozzám fordícsad az égben szemeidet, a ki megszabadíthatlak minden kisebségtül és boszúságtul, és megfizethetek mindeneknek cselekedetek szerént.

XXXVII. RÉSZ.

Hogy a szű szabadságnak megnyeréseért éppen és tisztán Istenre kel magunkat hadni.

Fiam, hadd-el magadat, és megtalálsz engem. Ha nem válo- Az Ur szól.
gatsz és nem tulajdonosz[(a)], mindenkor nyertes lészesz. Mert mihent magadat az én akaratomra hagyod, és ezt meg nem másolod, ottan bőségesb malaszt adatik néked. — Uram, menyiszer kel A szolga.
reád hadnom magamat, és mibe hadgyam-el magamat? — Min- Az Ur.
denkor és minden órában; mind nagy s mind kicsin dologban: semmit ki nem vészek; hanem azt kivánom, hogy mindenekből kiöltözzél. Mint lehecz te enyém és én tied, ha tulajdon kivánságidtul kivül belül tellyességgel meg nem fosztod magadat? Mentül hamaréb eljársz ebben, annál jobban lészen dolgod; mentül tellyesben és tekélletesben véghez viszed azt, annál többet nyersz és nékem nagyob kedvembe lészesz.

Némellyek magokat reám hadgyák; de valamit kivésznek, mert Istenben nem biznak tellyességesen, és azért igyekeznek magokra gondot viselni. Némellyek elsőbe éppen bemutattyák magokat, de késérteteküül sürgettetvén, tulajdonokra térnek, és ez okon nem mennek eléb a jószágos erkölcsökben. Effélék a tiszta szűnek szabadságára és az én gyönyörüséges nyájaskodásomnak malasztyára nem jutnak külömben, hanem-ha elsőben magokat éppen reám had-

(a) tulajdonoz, a ki önző. V. ö. Magy. nyelvt. Szótár III. 805.

gyák és minden-nap áldozzák; mert ezek nélkül nincs és nem lészen a velem-való gyönyörüséges egyesülés.

Sokszor mondottam néked, és ismét mondom: Hadd-el magadat, hadd én reám magadat, és nagy belső békeségben vigadsz. Mindenestül add magadat én érettem, semmit ki ne végy, semmit visza ne kérj. Tisztán és álhatatossan ragaszkodgyál én hozzám, és én tied lészek. Szabados lészesz szüvedben, és a setétség le nem tapod téged. Erre igyekezzél, ezt kérjed, ezt kivánnyad, hogy minden tulajdonodtul megfoszthassad magadat, és mezítelen kövessed a mezítelen Jesust. Magadnak meghaly, és nékem örökké ély. Mikor erre jutsz, megszünnek akkor minden hiuságos gondolkodások, hamis háborodások és felettéb-való szorgalmatosságok. Akkor eltávozik a mértékletlen félelem, és meghal a rendetlen szerelem.

XXXVIII. RÉSZ.

A külső dolgoknak jó rendelésérül; és hogy Istenhez kel folyamni veszedelmes igyünkben.

Az Ur szól. Fiam, arra kel figyelmetesen igyekezned, hogy minden külső cselekedetedben és foglalatosságidban belől szabados légy, magaddal birj, és mindenek te alattad legyenek, nem te ő alattok; hogy a te cselekedetidnek ura légy és vezére, nem szolgája, nem rabja; *Hebraeus.* hanem inkáb azok hatalma-alol kivétetett[a] és az Isten fiainak szabadságában helyheztetett légy, kik e világon élvén az örökkévaló dolgokra figyelmeznek; a mulandókat bal szemmel nézik, a mennyeieket jobbal; kiket az elmulandó dolgok nem kapcsollyák magokhoz, hanem inkáb ők vonszák ezeket, hogy jóra szolgállyanak az Istennek szerzése és a fő alkotónak rendelése szerént, ki az ő teremptett állatiban semmit rendetlenül nem hagyott.

Ha a világi történetekben nem a külső szint nézed, nem testi szemmel szemléled a mit lácz és hallasz, hanem minden dologban Exod. 33. Moysest követvén, az Isten sátorában mégy, hogy az Urtúl kérj tanácsot: néha az Isten feleletit meghallod, és sok jelen-való és jövendő dolgokrul megtanittatol. Mert Moyses mindenkor az Isten sátorában folyamodott kétes dolgoknak és kérdéseknek megfejtéséjért; az imádkozásnak segítségéhez folyamott a veszedelemnek

(a) exemptus verusque Hebræus.

és emberi zugolódásoknak künnyebítéseért. Ugy te-is meny szüvednek belső rejtekiben, szorgalmatoson kérvén az Isten segítségét. Azért csalaték meg Josue és az Israel fiai a Gabaonitáktul, mert Istent eléb meg nem kérdék, hanem az édes beszédnek nagy hitelt advántán, a tettetes jámborságtúl megcsalattanak. Josue. 9.

XXXIX. RÉSZ.

Hogy ember ne légyen nyughatatlan dolgaiban.

Fiam, reám bízzad mindenkor a te igyedet, én jól rendelem, mikor annak ideje lészen. Várd az én rendelésemet, és elő-meneteledre lészen. — Uram igen örömest mindeneket reád hagyok, mert az én gondolkodásom keveset használ. Vaj s bár ne ragaszkodnám ennyire a jövendő történetekhez, hanem a te jó akaratodra hadnám magamat minden tétovázás-nélkül. Az Ur szól. A szolga.

Fiam, az ember gyakorta forgattya elméjében a mit kiván, de mikor ahoz jút, mást gondol; mert nem állandók azon egy dologrul való kivánságok, hanem egybül-másba ütköznek. Nem kicsin dolog tehát akar mi kicsin dologban-is magát elhagyni. Az Ur.

Az embernek igaz elő-menetele a maga megvetése; és a ki magát megtagadta, igen szabados és bátorságos. De ama régi ellenség, ki minden jót ellenz, meg nem szünik a késértettül, hanem éjel nappal csalárdul incselkedik, hogy a vigyázatlant veszedelmes tőrébe ejcse. Vigyázzatok és imádkozzatok, ugymond az Ur, hogy késértetben ne essetek. Mat. 26, 41.

XL. RÉSZ.

Hogy emberben magátul semmi jó nincsen, és semmibe nem dicsekedhetik.

Uram, micsoda az ember, hogy megemlékezel rólla? vagy micsoda az embernek fia, hogy őtet meglátogatod? Mit érdemlett az ember, hogy malasztodat nyujtanád néki? Mit panaszolkodhatom, ha engem elhadsz? Vagy mit hányhatok-elő igazán, ha meg nem adod, a mit kérék? Ezeket bizony igazán gondolhatom, és A szolga. Psal. 8, 8.

mondhatom: Uram semmi vagyok, semmit nem mivelhetek, semmi jóm nincsen magamtul, hanem mindenekben fogyatkozott vagyok, és mindenkor semmire megyek. És ha te tőlled nem segittetem és belül nem tanittatom, tellyességgel meghülök és gonoszúlok.

Psal. 101, 13. Te Uram, mindenkor ugyan azon vagy: örökké megmaradsz; mindenkor jó, igaz és szent vagy; jól, igazán, szentül cselekeszel mindent és bölcsen rendelsz mindent. Én pedig, a ki hajlandób vagyok a fogyatkozásra, hogy sem az elő-menetelre, nem maradok mindenkor azon állapatban; mert hét üdők változnak én rajtam. Mind az által ottan jobban van dolgom, mihent néked tetczik, és segítő kezeidet nyujtod; mert te egyedül, emberi eszköz-nélkül segíthecz engem, és ugy megvastagíthacz, hogy többé az én szinem másra ne változzék, hanem egyedül te hozzád fordullyon, és te benned nyugodgyék az én szüvem.

Azért, ha jól meg tudnám vetni az emberi vigasztalásokat, (vagy az ajtatosságnak megnyeréseért, vagy a kételenségért, mellyel izgattatom hogy téged keresselek, mivel oly ember nincsen, a ki engem megvigasztallyon) bezzeg osztán méltán reménlhetném a te malasztodat, és örvendezhetnék az új vigasztalásnak ajándékán.

Hála néked, a kitül ered valami jó származik reám. Én pedig változandó és gyarló ember, csak hiuság, és semmi vagyok te elötted. Miben dicsekedhetem tehát, vagy miért kivánok böcsülletet? Talám a semmiért? Bezzeg nagy hiuság vólna ez! Bizony a hiuságos dicsekedés gonosz merígy[(a)], nagy hiuság; mert elvonszon az igaz dücsősségtül és megfoszt a mennyei malaszt-túl. Mert mikor ember tetczik magának, nem tetczik néked; mikor az ember dicsíretét ohajtya, megfosztatik az igaz jószágos erkölcsöktül.

Igaz dicsekedés, szent vigaság az, mikor te-benned dicsekedik ember, nem magában; a te nevedben örvendez, nem a maga erejében; és semmi teremptett állatban nem gyönyörködik, hanem csak te-benned. Uram dicsírtessék a te neved, nem az enyim; magasztaltassék a te cselekedeted, nem az enyim; áldott legyen a te szent neved, nekem pedig semmi részem ne legyen az emberi dicsíretekben. Te vagy az én dücsősségem, te vagy az én szüvemnek öröme. Te-benned dicsekedem és örvendezek nap-estig; magam részérül pedig csak az én gyarlóságimban dicsekedhetem.

Joan. 8, 33. Keressenek a Sidók egymástul dücsősséget; én azt keresem, mely egyedül Istentül vagyon. Mert minden emberi dücsősség,

(a) mirígy.

minden múlandó tisztesség, minden világi felség, ha az örök dücsősség mellé vettetik, csak hiuság és bolondság. Oh én igazságom és én irgalmasságom, én édes Istenem, tellyes szent Háromság! csak néked egyedül adassék dicsíret, tisztesség, hatalom és dücsősség, mind örökkön örökké.

XLI. RÉSZ.

Minden világi tisztességnek megutálásárul.

Fiam, meg ne szomorodgyál, ha látod, hogy egyebek tiszteltetnek és felemeltetnek, te pedig megvettetel és aláztatol. Emeld-fel szemedet az égben, és meg nem szomorít az emberek utálása e földön. — Uram, vakságban vagyunk és a setétségtül hamar megcsalatunk. Ha magamat igazán megtekintem, soha semmi teremptett állat hamissat nem tett nékem; azért nem panaszolkodhatom méltán ellened. Az Ur. A szolga.

Mivel pedig gyakorta nagyot vétettem néked, méltán fegyverkezik ellenem minden teremptett állat. Méltán illet azért éngem a szégyenvallás, téged pedig a dicsíret, tisztesség és dücsősség. Ha magamat arra nem készítem, hogy örömest elhagyassam és megvettessem minden teremptett állattúl és tellyességgel semminek tartassam, soha belső békeséget és állandoságot nem nyerhetek, sem lélek szerént meg nem világosittatom, sem te hozzád tellyességgel nem foglaltatom.

XLII. RÉSZ.

Hogy békeségünket nem kel emberekben helyheztetni.

Fiam, ha a te békeségedet valamely személyben helyhezteted tetczésedért és vélle való nyájaskodásodért, nyughatatlan és kötöztetve lészesz. De ha a mindenkor élő és maradandó igazsághoz folyamol, meg nem szomorít barátod eltávozása vagy halála. Énbennem kel megállapodni barátod szeretetinek; én érettem kel szeretned, a ki néked jónak és e világon kedvesednek látczik. Én nállam-nélkül nem jó és nem állandó a barátság; nem igaz és Az Ur.

nem tiszta szeretet az, mellyet nem én foglalok egybe. Oly hólt számban kel lenned szerelmes barátidhoz-való indulatidban, hogy (a mi rajtad ál benne) minden emberi társalkodás-nélkül kivánnál lenni. Annyival közeleb jár ember Istenhez, mennél távulyb kerül minden földi vigasztalást. Annál inkáb közelít Istenhez magasságban, mennél mélyeben magába szál, és kisseb maga elöt.

A ki magának tulajdonít valami jót, akadékot vét, hogy reá ne szállyon az Isten malasztya; mert a szent Lélek malasztya mindenkor alázatos szüvet keres. Ha magadat tekélletesen semmivé tudnád tenni és minden teremptett szeretettül kiüressíteni, akkor, nagy malasztommal együt, benned kellene lakoznom. Mikor a teremptett állatokra nész, a teremptőnek látása elvétetik tőlled. Tanúld meg azt, hogy a te teremptődért mindenekben meggyőzzed magadat, és akkor juthatsz az Istennek esméretire. Akár mely kicsin dolog légyen-is, de ha ezt rendetlenül szereted és szemléled, megrútít és megtartóztat a legnagyobb jótúl.

XLIII. RÉSZ.

A hiuságos világi bölcseség ellen.

Az Ur szól. Fiam, meg ne induly az embereknek szép és kegyes mondá-
1. Cor. 4, 20. sokon. Mert az Isten országa nem szép szóban ál, hanem a jóságos erkölcsökben. Figyelmezz az én szavaimra, mellyek a szüveket felgerjesztik, az elméket megvilágosittyák, törödelmességet indítnak és külömb-külömb vigasztalásokat nemzenek. A' végre soha semmit ne olvass, hogy tudósbnak és bölcsebnek láttassál. Igyekezzél vétkeidnek öldöklésére, mert ennek töb haszna van, hogy sem a sok mély kérdések tudásának.

Ha sok dolgokat olvastál és tanultál-is, ugyan az első kezdethez kel térned. Én vagyok, a ki az embereket igaz bölcseségre tanítom, és a kisdedeknek nagyob értelmet adok, hogy sem az emberi tanítások. A kinek én szóllok, hamar bölcsé lészen és a lelki dolgokban igen elő-mégyen. Jaj azoknak, kik sok haszontalan kérdéseket tanulnak az emberektül, és arra kevés gondgyok vagyon, mint kellyen nékem szolgálni. Eljő az üdő, és nem késik, midőn a mestereknek mestere a Christus, az angyalok Ura, mindenek leczkéjét meghalgattya, az az kinek kinek lelki esméretit meghánnya

veti: akkor megvisgállya Jerusálemet világos lámpásokkal, és kinylatkoznak a setétségnek rejteki, megnémúlnak pedig a nyelvek bizonysági.

Én vagyok, a ki egy szem-pillantásban felemelem az alázatos elmét, hogy az örök igazságnak töb titkait által ércse, hogy sem a ki tiz esztendeig tanúlt iskolában. Én szózengés-nélkül, vélekedések elegyítése-nélkül, dücsősségnek felfuvalkodása nélkül, bizonyításoknak ellenkezése nélkül tanítok. Én vagyok, a ki arra tanítlak, hogy a földet benne valóval egyetembe megutállyad, az örökké valókat keressed, a böcsülletes tiszteket elkerüllyed, a botránkozásokat elszenvedgyed, minden reménségedet én bennem helyheztessed, én küvülem semmit ne kivány, engemet pedig mindeneknek felette buzgó szűvel szeress.

Egy valaki, engemet szűből szeretvén, az isteni dolgokban igen tudóssá vált és csudálatos dolgokat mond vala. Többet tanúlt, elhagyván mindeneket, hogy sem a mély dolgokat tanúlván. De némellyeknek közönséges dolgokrúl szóllok, némellyeknek kiválasztott titkokrul; némellyeknek jelekben és árnyékokban édesdeden megjelenem, némellyeknek pedig nagy fényességben kinyilatkoztatom titkaimat. A könyvekben egy szó nem egy aránt oktat mindeneket. Én belől tanító Doctor vagyok, igazság, szű visgáló, gondolatok által-látó, cselekedetek gyámolyító vagyok; mindeneknek ugy osztogatom ajándékimat, a mint méltónak itílem.

XLIV. RÉSZ.

Hogy a külső dolgokat nem kel magunkhoz kapcsolnunk.

Fiam, sok dolgokban tudatlanná kel lenned, ugy viselvén Az Ur szól.
magadat, mint ha meghóltál vólna és mint ha néked az egész Gal. 6, 14.
világ megfeszittetett vólna. Sokat siketségre vévén, füled mellől kel bocsátanod, arra figyelmezvén inkáb, a mi csendesz békeségedre való. Hasznosb szemedet elfordítanod a kedved-ellen-való dolgokrúl, és kinek kinek az ő értelmében békét hadnod, hogy sem versengő szókban elegyedned. Ha jól vagy Istennel és az ő itíletit szemléled, künnyen szenveded, mikor mástul meggyőzetel.

Oh Uram, mire jutottunk? Ihon a világi károkat sirattyuk, A szolga.
egy kis nyereségért fáradunk, futosunk; a lelki kárvallás pedig

feledékenségbe mégyen, és későre csak alég veszük eszünkben. A mi keveset vagy semmit sem használ, arra igen reá vigyázunk, és a mi leg-szükségesb azt restül keressük; mert az ember tellyességgel a külső dolgokra hajol, és ha gyorsan eleit nem vészi, végre ugyan örömest hever a külső foglalatosságokba.

XLV. RÉSZ.

Hogy nem kel mindennek hinni; és mely künyü a szóllásban vétkezni.

A szolga szól. Uram, adgy segítséget háboruságimból kimenekedésemre, mert haszontalan az emberek segedelme. Menyiszer történt, hogy ot nem találtam hivséget, a hol nagy reménséget vetettem? Menyiszer volt az is, hogy a hol ingyen nem reménlettem, ot találtam igazságot? Haszontalan tehát az emberekben helyheztetett reménség, hanem az igazak reménsége te vagy, felséges Isten. Áldott légy én Uram Istenem mindenekben, valamiket réam bocsátasz. Gyarlók és változandók vagyunk, hamar megcsalatunk és megváltozunk.

Kicsoda, a ki oly vigyázva és oly szemesen őrizhesse magát mindenben, hogy valaha csalatkozásban és tébolyodásban ne essék? De Uram, a kik te-benned biznak és téged együgyü szűvel keresnek, nem esnek-meg oly künnyen. És ha a te-benned bizó valami háboruságban esik és akár mint békeveredik-is, hamar kiszabadul te általad, és te tőlled megvigasztaltatik; mert mind végig el nem hagyod a benned bizókat. Te Uram, te vagy egyedül hiv mindenekben, és nincs illyen senki más te-kivülled.

Oh mely igazán bölcs volt annak a szent embernek lelke, a ki magárul igy szóllott: Az én lelkem megerősödött, és Christuson fundáltatott. Vajha igy volna az én dólgom, nem ily künnyen szorgalmaztatna az emberi félelem, sem a szóllásnak nyilai meg nem mozdítanának. Kicsoda, a ki mindent jól elöl meggondolhat és minden következendő gonoszt eltávoztathat? Ha azoktúl-is megsértetünk, mellyeket idején eszünkben vettünk: mint lehessen, hogy igen meg ne sebesittessünk véletlen nyavalyáktúl? De vallyon s miért nem viseltem job gondot magamra? miért hittem ily künynyen másnak? Emberek vagyunk, és gyarló embereknél egyebek nem vagyunk, ha szinte sokan minket angyaloknak alítnak és mondanak-is. Kinek hidgyek azért Uram, kinek, ha nem csak

tenéked? Igazság vagy: meg sem csalatol s meg sem csalhacz. Azért viszontag azt mondom, hogy minden ember hazug, gyarló, változandó és kivált-képpen szavaiban esetre hajlandó; azért hertelen el nem kel hinni, a mi külső szinnel igaznak látczik.

Bezzeg igazán intettél Uram, hogy az emberektül oltalmazzuk magunkat; és hogy embernek ellenségi a vélle lakók; és nem kel hinni, ha ki azt mondgya: ihon it, vagy amot. Kárommal tanultam ezt én; adgyad, hogy szorgalmatosb őrizkedésemre essék s ne balgatagságomra. Eszeden járj (azt mondgya egy valaki) eszeden járj. Elmédben tarcs *(igy)* a mit mondok: Mikor a szóllástúl megszünöm és titoknak vélem, amaz a ki titkon vette, nem halgathat, hanem elfordulván mind éngem s mind magát elárullya. Efféle szó-hordozó és maga gondolatlan emberektül oltalmazz engem Uram, hogy az ő kezekben ne jussak, és efféllékben ne vétkezzem. Igaz és tekélletes szót adgy az én számba, és az álnak nyelvet távoztasd tőllem. A mit mástúl nem akarok szenvedni, azt magamnak-is minden úton el kel kerülnöm. Mich. 7, 5.

Oh mely szent és békeséges dolog a mások dolgairul halgatni, válogatás-nélkül mindent el nem hinni, és a szót künnyen eléb nem röpíteni, titkainkat kevés emberrel közölni, a szüvek általlátóját mindenkor keresni, és minden szóllásnak szelétül tétova nem hordoztatni; hanem minden külső belső dolgokat Isten akarattyának jó tetczése szerént kivánni, hogy bétellyesedgyenek. Vaj ki bátorságos a mennyei áldomások megtartására, hogy azt elkerüllyük, a mi tettetes az embereknél, és azt ne kivánnyuk, a mi külső-képpen csudálatosnak látczik; hanem tellyes szorgalmatossággal annak megnyerésében serénkedgyünk, a mi élet jobbítást és az isteni dolgokban buzgóságot szerez.

Vaj ki sokaknak veszedelmekre volt, hogy jóságos erkölcsök megesmértetett, és üdő nap elöt dicsírtetett! Vaj ki üdvösséges haszna van annak, hogy az Isten ajándéka elrejtve őriztetik e gyarló életben, mely éppen késértetnek és vitézkedésnek neveztetik!

XLVI. RÉSZ.

Hogy Istenben kel biznunk, mikor a nyelvek nyilai reánk bocsáttatnak.

Fiam, vastagon ály és én bennem bizakodgyál. Micsoda a szó, ha nem csak szó; a levegő égen eloszol, de követ nem ront. Ha Az Ur szól.

megérdemletted a szóllást, tekéld el, hogy megjobbítod magadat. Ha vétkedrül nem vádol lelki esméreted, végezd-el, hogy ezt Istenért örömest szenveded. A' sem volna elég, ha néha vereséget szenvednél; honnan vagyon tehát, hogy néha csak egy kemény szót sem szenvedhecz? Vallyon mi az oka, hogy efféle aprólék szüvedben hat? nem az-e, hogy testi ember vagy és inkáb tartasz az emberek szavátúl, hogy sem kellene. Mivel attól félsz, hogy meg ne utáltassál, nem szenvedheted, hogy megdorgálnak fogyatkozásidért, hanem ottan mentségek árnyékit keresz *(igy)*.

De tekincs jóbban magadra és megesméred, hogy él még benned a világ és hiuságos vágyódás az embereknek-való kedveskedésre. Mert midőn vonogatod magadat a megalázástúl és vétkeidért-való pirongatástúl, nyilván megismérszik, hogy nem vagy igaz alázatos, és hogy igazán meg nem hóltál a világnak, és a világ sem feszittetett meg néked. De figyelmezz az én szómra, és nem gondolsz az embereknek tiz ezer szavaival. Ha mind azt kiáltanák-is reád, a mit álnokúl költhetnek az emberek: mit ártana néked, ha mind füled mellől bocsátanád és csak annyinak tartanád, mint egy szálkát? Vallyon ki vonhattyáké csak egy szál hajadat-is?

De a kinek szüve belső dolgokban nem forog és Istent nem viseli szeme elöt, igen künnyen felindúl akár mi boszú beszéden. A ki pedig én bennem bizik és nem kivánnya a maga itéletit követni, az emberek félelmétül üres. Mert én vagyok a biró, és minden titkokat által látok; én tudom, mint történt a dolog; tudom én, ki tett és szenvedett boszút. Én engedtem, hogy ez a szó essék, hogy sok szüvek gondolati kinyilatkozzanak. Megitílem én mind a bünöst s mind a büntelent; de titkos itíletemmel mind a kettőt meg akarom elsőben próbálni.

Az emberek tanubizonysága gyakran megcsal: az én itíletem igaz, állandó és fel nem forgattatik, és noha sokszor titkos és kevesen értik mindenekben, de azért soha nem hibál és meg sem csalathatik, ha szintén a halgatagok szemei elöt igaznak nem látczik-is. Tehát minden itíletekbe én hozzám kel folyamni, és tulajdon tet-
Prov. 12, 21. czésekhez nem kel támaszkodni. Mert az igaz meg nem háboroszik, akár mi következzék reá Istentül. Ha szinte valamit hamisan mondanak-is ellene, nem sokat gondol vélle. Azon sem vigad hiuságosan, ha egyébtül méltán megmentetik. Mert elméjében forgattya,
Psal. 7, 10. hogy én a szüveket és veséket visgálom, ki nem a külső szín és emberi tettetés szerént itélek; mivel sokszor az én szemem

elöt vétkesnek találtatik, a ki emberi itílet szerént dicsíretesnek látczik.

Uram Istenem, igaz biró, erős és nagy türhető, ki az emberek gyarlóságát és álnakságát esméred: légy nékem erősségem és tellyes bizodalmom, mert nem elégséges a magam lelki esmereti. Tudod te, a mit én nem tudok; ez okon minden dorgálásban méltó magamat megaláznom, és szeliden türnöm. Bocsásd-meg pedig kegyelmesen, valamenyiszer ezt nem cselekedtem; adgy új malasztot nagyob türésre; mert hasznosb nékem a te bőséges irgalmasságod bünöm bocsánattyára, hogy-sem az én titkos lelkem isméretem mentségére magam vélekedésével álmodott igazságom. És ha lelki esméretem semmivel sem vádol-is, ezzel nem igazíthatom magamat; mert, ha félre-tétetik a te irgalmasságod, nem igazúl a te szined elöt egy élő-is. A szolga szól.

XLVII. RÉSZ.

Hogy minden terhet el kel viselni az örök életért.

Fiam, meg ne kedvetlenícsenek a munkák, mellyeket én érettem felvállaltál; a háboruságok se verjenek le inadrul tellyességesen, hanem az én igéretem vastagícson és vigasztallyon téged minden igyedben. Vagyon nékem értékem arra, hogy minden mód és mérték felet megfizessek. It nem sokáig fáradsz, és nem mindenkor terheltetel fájdalmakkal. Várj egy keveset, és hamar végét látod nyavalyáidnak. Eljő amaz egy óra, mikor megszünik minden munka és zene-bona; kevés és igen rövid mind az, valami elmulik az üdővel. Az Ur szól.

Azt miveld, a mit mivelsz; hiven munkálkodgyál az én szőlőmben: én lészek a te nagy jutalmad. Irj, olvass, énekely, fohászkodgyál, halgas, imádkozzál, emberül szenvedd az ellenkező dolgokat: mind ezeket, és ezeknél nagyob harczokat-is megérdemel az örök élet. Eljő a békeség egy napon, mely tudva van az Urnál, és az nem e világi nap vagy éj lészen, hanem örökké-való világosság, végtelen fényesség, állandó békeség és bátorságos nyugodalom. Nem mondod akkor: kicsoda szabadít-ki engemet e Rom. 7, 24.
halálnak testéből? Azt sem kiáltod: jaj nékem, hogy it lakásom Psal. 119, 5.
meghoszabittatott. Mert akkor a halál nyakra vettetik, és fogy-

hatatlan üdvösség, semmi szomoruság, boldog öröm, kedves és ékes társalkodás lészen.

Vajha látnád a szenteknek örökké-való koronáját mennyekben, és minemü dücsősségben örvendeznek, kik régenten világ előt utálatosoknak és életre-is méltatlanoknak látczottak: bizonyára mingyárt földig megaláznád magadat, és inkáb kivánnál mindenek birtoka-alá vettetni, hogy sem csak egy emberen uralkodni; nem-is kivánnád a világnak örvendetes napjait, hanem inkáb azon vigadnál, ha Istenért sanyargattatnál, és azt tartanád nagy nyereségnek, ha az emberek közöt semminek láttzanál.

Oh ha ezeknek ízit éreznéd, és mélyen szüvedben hatnának, vallyon miképpen mernél csak egyszer-is panaszolkodni? Nem kellé az örök életért minden munkás dolgokat türni? Nem kicsin dolog az, hogy megnyerjük, vagy elveszessük az Isten országát. Emeldfel tehát szemeidet az égben. Ime én és minden szenteim velem együt, kik a földön nagy harczokat tartottak, most örvendeznek, most vigadnak, most bátorságosok, most nyugodnak és vég-nélkül az én Atyámnak országában maradnak.

XLVIII. RÉSZ.

Az örökké-való naprúl, és a világi nyomoruságokrúl.

Az szolga szól. Oh magasság-beli városnak boldog lakása! Oh örökké-valóságnak
Apoc. 21. fényes napja, mellyet az éj be nem homályosít, hanem a tekélletes igazság szünetlen világosít sugárival! Oh mindenkor vig nap, mindenkor bátorságos, melynek állapattya soha visza nem változik. Oh bár költ volna fel az a nap, és minden elmulandóknak vólna vége! Ugy vagyon, hogy az a nap örökké-való fényességgel világoskodik a szenteknek, de a földi szarándakoknak csak igen távuly és tükör által fénlik.

Tudgyák a menyben lakos polgárok, mely örvendetes nap légyen az; sirnak Évának számkivetett fiai, érezvén, mely keserves és unalmas e világi élet. E mostani üdőnek napjai kevesek és gonoszok, fájdalmakkal és inségekkel rakvák; a hol ember sok bünökkel fertéztetik, sok gonosz indulatokkal köteleztetik, sok félelmektül szorongattatik, sok gondokkal csigáztatik, sok visgálásokkal tétova ragadtatik, sok hiuságokban keverődzik, sok

munkával őrlődik, késértetekkel terheltetik, gyönyörüségekkel erőtlenedik, fogyatkozásokkal kinoztatik.

Oh mikor lészen vége ezeknek a nyomoruságoknak? mikor szabadulok-ki a vétkeknek alá-való szolgálattyátúl? Mikor leszen, Rom. 7.
Uram, hogy csak egyedül te róllad emlékezzem? mikor örvendezek tekélletesen te benned? Mikor leszek az igaz szabadságban minden akadék-nélkül, és minden testi lelki nehézség-nélkül? Mikor lészen ama valóságos békeség, bátorságos és felbonthatatlan békeség, belső és külső békeség, minden felől állandó békeség? Aldott Jesus, mikor jutok a te látásodra? mikor szemlélem a te országodnak dücsősségét? mikor lész nékem mindenekben mindenem? Oh mikor leszek veled a te országodban, mellyet öröktül-fogva készítettél szeretőidnek? Ellenség földén, szám-kivetésbe és szeginségbe hagyattam, a hol minden napi harczok és nagy szerencsétlenségek vannak.

Vigasztald, Uram, az én számkivetett állapatomat, enyhícsed bánatimat. Ugyan-is minden terh nékem, valamit ez a világ vigasztalásra nyujt. Tellyes szűből kevánom, hogy te-benned kedvesen nyugodgyam; de még téged meg nem foghatlak. Kevánom, hogy a mennyei jókhoz ragaszkodgyam, de lenyomnak e világi dolgok, és a meg nem győzetett indulatok. Lélek-szerént minden teremptett állatnak felette akarnék lenni; de akaratom ellen, a testnek gyarló- Rom. 7. & 8.
sága miat, ezek alá vettetem. Igy viaskodom én boldogtalan ember magammal, és magamnak-is terhére vagyok; mivel a lélek fel vágyódik, és a test alat akar lenni.

Oh menyit szenvedek, midőn elmémben mennyei dolgokat forgatok, és imádkozásomban nagy hertelen a testi gondolatoknak serege ütközik szüvemben! Én Istenem, el ne távozzál töllem, és Psal. 70, 12.
el ne térüly haragodban a te szolgádtúl. A te villamásidnak fényességével kergesd-el ezeket; bocsásd-ki nyilaidat, és oszollyanak-el az ellenségnek minden incselkedő képezési. Térícsed hozzád minden érzékenségimet; felejtes-el velem minden világi dolgokat; adgyad, hogy hamar kivessem elmémből és megutállyam a vétkeknek képezésit. Jőj segítségemre örökké-való igazság, hogy meg ne tántorícson engem semmi hiuság. Jőj-el mennyei gyönyörüség, és távozzék-el szined elől minden tisztátalanság. Bocsásd meg azt-is, és irgalmason enged-meg, valamikor imádságimban valamit te küvülled elmémben forgatok. Igazán megvallom, hogy tétovázni szoktam gondolkodásimmal. Mert sokszor ot nem vagyok, a hol

test szerént állok vagy ülök; hanem inkáb ot vagyok, a hol az én gondolatom vagyon. Gondolatom pedig gyakorta ot forog, a hol vagyon a mit szeretek. Hamar eszemben jút, a miben természet indulattyából gyönyörködöm, vagy a mi szokásbol kedves.

Mat. 6, 21. Ez okon te, ki igazság vagy, nyilván mondottad: A hon a te kincsed, ot van szüved. Ha menyországot szeretem, örömest mennyei dolgokat forgatok. Ha e világot szeretem, örvendezek e világi boldogságon, és szomorkodom szerencsétlenségin. Ha a testet szeretem, gyakorta testi dolgokrúl elmélkedem. Ha a lelkit szeretem, a lelki dolgokrul-való gondolatokban gyönyörködöm. Mert valamit szeretek, arrúl örömest szóllok és hallok, és efféléknek képezésit szüvemben haza viszem. De boldog ember az, Uram, a ki te éretted minden teremptett állatnak búcsút ád; a ki meggyőzi a természetet, és a testi kivánságokat lelki buzgósággal megfeszíti, hogy tiszta lelki esmérettel tiszta imádságot bocsásson te-hozzád; és méltó légyen, hogy az angyalok rendiben állyon, minden világi dolgokat kivül és belöl elrekesztvén magátúl.

XLIX. RÉSZ.

Az örök életnek kivánságárúl; és minémü jók igértettek a jó bajnakoknak.

Az Ur szól. Fiam, mikor az örök boldogságnak kivánsága magasságból szüvedben öntetik, és kivánkozol a testnek hajlékából kimenni, hogy az én fényességemet változásnak árnyéka-nélkül szemlélhessed: terjezd-ki szüvedet, és minden kivánságoddal fogadgyad ezt a szent indulatot. Bőséges hálákat agy a magasság-beli Jónak, ki te veled e' képpen méltóztatik cselekedni: kegyesen látogat, buzgósággal ébreszt, hatalmason felemel, hogy magad terhével a földiekre ne essél. Mert ez nem a te gondolatodból vagy igyekezetedből származik, hanem csak az mennyei kegyelemnek és isteni tekintetnek méltóztatásából. E' pedig avégre adatik, hogy a jóságos erkölcsökben és mélyeb alázatosságban nevekedgyél, és magadat jövendő viadalokra készícsed, és én hozzám ragaszkodgyál szüvednek tellyes kivánságával; és buzgó akarattal igyekezzél szolgálni nékem.

Fiam, sokszor ég a tüz, de a láng füst-nélkül nincsen. Igy vagyon némellyeknek dólga, kiknek kivánsága gerjedez a mennyei dolgokra, de azért a testi kivánságoknak késértetitül meg nem szabadultak. Ez az oka, hogy nem tisztán csak az Isten tisztességéért keresik azt, a mit oly nagy kivánsággal Istentül kérnek. Sokszor illyen a te kivánságod-is, mellyet ily unalmason jelengetsz. Mert nem lehet tiszta és tekélletes, valami elegyittetik a tulajdon hasżonnal.

Kérj, de ne ollyat, a mi néked gyönyörüséges vagy hasznos; hanem a mi én előttem kellemetes és böcsülletes; mert ha igazat itélsz, minden kivánságodnál és kivánatos dolgaidnál nagyobra kel böcsüllened és inkáb követned az én rendelésemet. Tudom a te kivánságodat, és gyakran hallottam fohászkodásidat. Azt akarnád, hogy immár az Isten fiai dücsőségének szabadságában vólnál; gyönyörköttet immár téged az örökké-való hajlék, az örömmel tellyes mennyei haza; de még el nem jött az az óra; hanem még most más üdő vagyon, tudni illik, hadakozásnak ideje, fáradságnak Job. 7, 1.
és próbának ideje. Kivánod, hogy megtellyesedgyél a'ma felséges jóval; de még most arra nem juthatsz. Én vagyok, várj engem (ugy mond az Ur) mig eljön az Isten országa.

Meg kel eléb próbáltatnod e földön, és sokakban kel gyakoroltatnod. Néha vigasztalás adatik néked, de bőséges elégség nem engedtetik. Erősedgyél meg tehát, és vastag légy a természet indulati Jos. 1, 6.
ellen váló dolgoknak mind cselekedésiben s mind szenvedésiben. Uj embernek kel öltöznöd; más férfiuvá kel változnod. Gyakorta Eph. 4, 24.
azt kel cselekedned, a mit nem akarsz; és azt el kel hadnod, a mit akarsz. A mit más akar, az elő-vétetik; a mit te akarnál, hátra marad. A mit más mond, meghalgattatik; a mit te mondasz, semminek tartatik. Egyebek a mit kérnek, megnyerik; te kérhetsz, de semmit nem nyersz.

Az emberek nyelvén nagy hire lészen másoknak; te felölled pedig minnyájan halgatnak. Egyebekre eme vagy ama dolog bizatik; te pedig semmire kellőnek itéltetel. Ezekért a természet néha megszomorodik, és nagy dolog, ha zugolodás-nélkül türöd. Ezekben és ezekhez hasonlókban próbáltatik az Istennek hiv szolgája, miképpen tagadgya és győzi-meg magát mindenekben. Alég vagyon, a miben inkáb kivántatik a magad győzedelme, mint hogy azokat lássad és szenvedgyed, mellyek akaratoddal ellenkeznek; legfőképpen pedig midőn ollyat parancsolnak, a mi néked képtelennek

és haszontalannak látczik. És mivel más birtoka alat levén, nem mersz ellene állani a felsőb hatalomnak, az okáért neheznek látczik néked, hogy más ember akarattyán kel járnod, és félre kel hadnod a magad tetczését.

De meggondold, Fiam, ezeknek a munkáknak gyümölcsét, gyors végét és felette nagy jutalmát, és nem lészen ebben nehezséged; hanem inkáb nagy vigasztalása lészen türésednek. Mert a mostani kevés kedv-szegésért mindenkor bétellyesedik akaratod menyországban. Ot megtalálod, valamit akarsz, valamit kivánhatsz. Ot minden jóra tehetséged lészen, elvesztésnek félelme-nélkül. Ot a te akaratod mindenkor eggyez én velem, és nem kéván semmit külsőt vagy tulajdont. Ot senki ellened nem ál, senki nem panaszolkodik ellened, senki nem tészen akadékot, senki elődben nem ál; hanem valamit kevánhatsz, mind jelen lészen és minden kivánságid tetézve betöltetnek. Ot én a békeséggel szenvedett boszuságért dücsősséget adok; a szomoruságért dicséretnek öltözetit; az utólsó helyért örökös királyi széket. Ot esmérszik-meg az engedelmességnek gyümölcse, örvendez a penitentiának fáratsága, dücsősségessen megkoronáztatik az alázatosság.

Most azért mindenek keze-alat hajoly-meg alázatoson; és ne nézz arra, ki mondotta vagy ki parancsolta. Hanem arra vigyázz, hogy akár előtted járó, akár nálladnál ifjab vagy hozzád hasonló kivánnyon tőlled valamit, mind jóra magyarázd, és igaz akarattal igyekezzél azoknak megtellyesítésére. Emez ezt, amaz amazt keresse bátor; dicsekedgyék ez ebben s amaz amabban, és bátor ezernyi ezer képpen dicsírtessék; de te se ebben, se amabban, hanem a magad megvetésében és az én jó akaratomban s tisztességemben örvendezz. Azt kel kivánnod, hogy akár életed s akár halálod-által dicsőítessék mindenkor Isten te benned.

L. RÉSZ.

Mint kellyen az elhagyatott embernek magát Isten kezében ajánlani.

A szolga szól. Uram Isten, én mennyei szent Atyám, most és mind örökké légy áldott; mivel igy akartad, igy lett; és valamit cselekeszel, mind jó. Te benned örvendezzen a te szolgád, nem ő magában, sem másban akár kiben; mert te vagy egyedül az igaz öröm, te

vagy az én reménségem és koronám; te vagy Uram az én örömem és tisztességem. Mi van Uram egyéb a te szolgádban, ha nem a mit érdeme felet te tőlled vett? Mind tied, valamit attál és valamit teremptettél. Szegény vagyok én és ifjuságomtúl fogva fáradok; és néha ugy megszomorodik az én lelkem, hogy sirnom kel miatta; néha pedig magára-is boszankodik a felindult kivánságokért. 1. Cor. 4, 7. Psal. 37.

Kevánom a békeségnek örömét. Ohajtom a te fiaidnak békeségét, kik a te vigasztalásidnak fényességével legeltetnek. Ha békeséget adsz, ha szent örömet öntesz szüvemben: a te szolgád lelke tellyes lészen vigaságos énekléssel, ajtatos-is lészen a te dicséretedben. De ha magadat megvonszod, a mint sokszor cselekeszel, nem futhat a te parancsolatidnak úttyán; hanem inkáb letérdepelvén mellyét veri, mert nincs ugy dolga, mint tegnapelőt, mikor a te fényességed tündöklött feje felet, és a te szárnyaid arnyéka-alat oltalmaztatik-vala a reá rohanó késértetektül.

Igaz és minden dicséretre méltó Atyám, eljött az óra, hogy megpróbáltassék a te szolgád. Szerelmes Atyám, méltó hogy ez órában szenvedgyen valamit te éretted a te szolgád. Örökké tisztelendő Atyám, eljött az óra, mellyet öröktül fogva tudtál eljövendőnek, hogy egy kevés ideig külső-képpen meggyőzessék a te szolgád, belsőképpen pedig mindenkor éllyen te nállad. Egy kevéssé semminek tartassék, megaláztassék, megfogyatkozzék az emberek elöt, szenvedésekkel és betegségekkel megtöressék, hogy viszont veled egyetembe az új világosságnak hajnallyában feltámadgyon és menyországban dücsőítessék. Szent Atyám, te igy rendelted és igy akartad; ugy lett, a mint te akartad.

Mert ez a te barátidhoz mutatott kegyelmesség, hogy a te szerelmedért szenvedgyenek és gyötrődgyenek e világon, valamikor és valakik-által ezeket reájok bocsátod. A te tanácsod és gondviselésed-nélkül, és ok-nélkül, semmi sem lészen e földön. Jómra van Uram nékem, hogy megaláztál engem; hogy megtanúllyam a te igazságidat, és elvessem minden felfuvalkodásomat és magamnak-való nagy tulajdonítást. Hasznos nékem, hogy pironság béfogta orczámat, hogy tégedet keresnélek inkáb vigasztalásomra, hogy sem embereket. Meg-is tanultam ebből a te visgálhatatlan ítéletidtül-való félelmet, ki az igazat ostorozod együt a hamissal, de nem igazság és illendő ok-nélkül. Psal. 118, 71.

Hálát adok néked, hogy el nem szenvedted az én gonoszsá-

gimat; hanem keserves verésekkel ostoroztál, fájdalmokat és külső belső szorongatásokat bocsátván reám. Mind azok közöt, a kik ég alat vannak, senki nincs, a ki vigasztallyon engem; hanem csak te, én Uram Istenem, lelkeknek igaz orvossa, a ki megsebesítesz
Tob. 13, 2. és meggyógyítasz, pokolra visz és onnan visza hosz. A te ostoro-
Psal. 17, 36. zásod rajtam van, és a te vesződ oktat engem.

Ihon, szerelmes Atyám, kezedben vagyok, jobbító vesződ alat meghorgadok. Verd mind addig hátamat, nyakamat, hogy a te akaratodra meghajcsam görcsösségemet. Tégy engem szelid és alázatos tanítvánnyá, a mint szoktál cselekedni, hogy akaratod szerént visellyem magamat. Magamat és mindenemet néked ajánlom, hogy megjobbícsad. Jób it ostoroztatnom, hogy sem a más világon. Te tudsz mindeneket, és semmi titka nincs te elötted az emberek lelki ismeretinek. A jövendő dólgokat tudod, minek elötte meglésznek; és nem szükség, hogy valaki téged tanícson vagy tudósícson a földön levő dolgokrúl. Te tudod, mely hasznos az én előmenetelemre, s menyi gyümölcse vagyon a háboruságoknak, a bünök rosdájának tisztítására. Cselekedgyél vélem a te kedves jó akaratod szerént, és meg ne útáld bünnel terhelt életemet, mellyet senki jobban és nyilvábban nem tud te nálladnál.

Engedd Uram, hogy tudgyam azt, a mit kel tudnom; szeressem azt, a mit kel szeretnem; dicsírjem azt, a mi neked leg-inkáb tetczik; becsüllyem azt, a mi elötted drága; gyalázzam azt, a mi te elötted büdös. Ne szenvedd, hogy a szemnek külső látása szerént tegyek itéletet, se hogy a tudatlan emberek füle-hallása szerént mondgyak sentenciát; hanem igaz itélettel megválaszam a látható dolgoktúl a lelkieket, és mindenek felet a te akaratodnak jó tetczését mindenkor kövessem.

Gyakran megcsalatnak az emberi érzékenségek az itéletben, megjádczottatnak a világ szeretői, csak látható dolgokat kedvelvén. Menyivel job az ember abból, hogy az emberektül nagyra böcsültetik? A csalárd csalárdot, a hiuságos hiuságost, a vak vakot, a beteg beteget csal-meg, mikor őtet felmagasztallya; és igazság szerént inkáb meggyalázza, mikor hiuságoson dicséri. Mert az alázatos szent Ferencz azt mondgya, hogy minden ember csak annyi, és annál nem nagyob, a menyi a te szemed elöt, Ur Isten.

LI. RÉSZ.

Hogy alacson dolgokban kel magunkat foglalnunk, mikor kifogyunk a nagy elmélkedésekből.

Fiam, nem maradhatsz mindenkor a jóságos erkölcsöknek buzgó kivánságában, sem az elmélkedésnek felső garádicsán nem álhacz: hanem az eredendő bontakozás miat kénszerittetel néha a földi dolgokra szállani, és a halandó életnek terhét viselned kel akaratod ellen és unalmason-is. Valamig halandó testet viselsz, gyakran megunakodol, és szüved nehézségét érzed. Szükség azért, hogy a mig testben élsz, gyakorta a testnek terhén fohászkodgyál, azért, hogy a lelki dolgokban és az isteni elmélkedésekben nem lehecz szünetlen foglalatos. Az Ur szól.

Olyankor hasznodra vagyon, ha valami alázatos külső cselekedetekben foglalod és jó munkák által vigasztalod magadat, az én eljövetelemet és a mennyei látogatást erős bizodalommal várván. A te szám-kivetésedet pedig, és szüvednek soványságát békeségesen visellyed mind addig, valamig viszontag én töllem meglátogattatol és kiszabadulsz minden háboruidból. Mert én elfelejtetem veled fáratságidat, és belső nyugodalommal megáldlak. Kiterjesztem elötted az szent Irásnak szép zöld mezejét, hogy kiterjedett szüvel, futva járj az én parancsolatim úttyán. Akkor magad-is azt mondod: Nem méltók e világi szenvedések a jövendő dücsősségre, mely kinylatkozik mi bennünk. Rom. 8, 18.

LII. RÉSZ.

Hogy embernek nem kel magát méltónak itélni az isteni vigasztalásokra, hanem inkáb ostorozásokra.

Uram, nem vagyok méltó a te vigasztalásodra, sem valami lelki látogatásra. Azért igazán bánol velem, mikor engem nyavalyásúl és elvetettül hadsz. Mert ha annyit könyvezhetnék-is, mint a tenger, nem volnék méltó a te vigasztalásodra. Azért semmit egyebet nem érdemlek, hanem vereséget és büntetést; mert tégedet sokszor igen megbántottalak, és felette sokban vétkeztem. Az A szolga szól.

igaz okosságnak itílete szerént csak leg-kiseb vigasztalást sem érdemlek. De te kegyes és irgalmas Isten, ki nem kivánod alkotmányodnak veszedelmét, hogy megmutatnád jóvóltod gazdagságát az irgalmasságnak edényihez, érdem-nélkül-is méltóztatol vigasztalni a te szolgádat minden emberi mód felet. Mert a te vigasztalásid nem hasonlók az emberi beszélgetésekhez.

Mit cselekedtem, Uram, hogy nekem mennyei vigasztalást adnál? Én nem említem, hogy semmi jót cselekedtem vólna[a]; hanem azt találom, hogy mindenkor hajlandó vóltam a gonoszra, késedelmes a jobbításra. Igaz ez, és nem tagadhatom. Ha külömbet mondanék, te állanál ellenem, és senki sem menthetne. Mit érdemlek egyebet büneimért, ha nem pokolt és örök tüzet? Igazsággal vallom, hogy minden gyalázatra és kissebségre méltó vagyok; nem is érdemlem, hogy a te ajtatos szólgáid közzé számláltassam. És noha ezt nem örömest hallom, mind az által, magam ellen, az igazság mellet, megfeddem büneimet, hogy künnyebben megnyerhessem irgalmasságodat.

Mit mondgyak én bünös, én minden gyalázattal tellyes ember? Nem mondhatok egyebet, hanem csak emez igéket: Vétkeztem Uram, vétkeztem; irgalmazz nekem, bocsásd-meg nékem. Szenved-el
Job. 10, 21. Uram egy kevessé, had sirassam az én fájdalmimat, minek előtte a setét és halál homályosságával beborult földre mennyek. Mit kivánsz Uram egyebet a szegény bünös és kárhozat érdemlő embertül, ha nem hogy töredelmes szűvel megalázza magát bünejért? Az igaz töredelmességből és szűbeli alázatosságbol származik a bocsánatnak reménsége; megcsendeszedik a felháborodott lelki esméret; helyre hozatik az elveszett malaszt; megoltalmaztatik ember jövendő haragtúl, és egy-más eleiben szent csókkal jőnek az Isten és a penitencia tartó lélek. A bünökrül-való alázatos töredelmesség Isten elöt kellemetes áldozat, mely sokkal kedvesb illatú Istennél, hogy sem a temjén égetés. Ez ama drága kenet, mellyet akarád hogy lábaidra öncsenek, mert a megalázott és töredelmes szüvet soha meg nem utáltad. Ez az ellenség haragja elöt óltalom hely. Ez által megtisztittatik és lemosatik, valami mocsok és vétek másunnan reánk ragadott.

(a) Nihil boni me egisse recolo.

LIII. RÉSZ.

Hogy az Isten malasztya nem közöltetik a földi dolgok kedvellőivel.

Fiam, drága dolog az én malasztom, nem hadgya magát külső dolgokban, sem a földi vigaságokban elegyittetni. Azért el kel vetned az én malasztomnak akadékit, ha kivánod ennek beléd öntését. Keress rejtek helyt, szeressed az egyedül lételt; senki nyájaskodó beszélgetését ne kivánnyad, hanem inkáb Istenhez bocsásd ajtatos könyörgésedet, hogy töredelmes szüvet és tiszta lelki esméretet birhass. Az egész világot semminek tarcsad, az Istennek hivatallyát[(a)] minden külső dolgoknál fellyeb böcsüllyed. Mert kettő nem lehet: hogy én bennem foglalatoskodgyál, és az elmulandó dolgokban-is egy- aránt gyönyörködgyél. Ismerőidtül és kedvesedtül el kel távoznod, és minden mulandó vigasztalástúl el kel fognod elmédet. Azt kivánnya szent Péter apostol, hogy a Christus hivei e világon ugy visellyék magokat, mint jövevények és úton járók. — Az Ur szól. — 1. Pet. 2, 11.

Oh mely nagy bizodalma lészen halála óráján annak, a kit semmi dolognak kivánsága nem tartósztat e világban! De az erőtlen lélek meg nem foghattya, mely drága dolog légyen, mikor embernek szüve igy elvált mindenektül; mivel a testi ember nem tudgya, mi légyen a belső embernek szabadsága; maga a ki valóban lelki ember akar lenni, szükség hogy ellene mondgyon mind idegeneknek s mind rokonoknak, és magát senkitül ugy ne őrizze, mint önnön magátul. Ha magadat tekélletesen meggyőzöd, egyéb dolgokon künnyebben győzedelmet vehetsz. Tekélletes győzedelem az, mikor valaki magát tellyességgel megbirja. Mert a ki magával bir, ugy hogy érzékensége okosságának, az okosság pedig nekem enged mindenekben, e' bezzeg valóban maga győző, és ura e világnak.

Ha erre a tekélletességnek tetejére akarsz jutni, emberül kel hozzá kezdened, és a fejszét gyökérben kel vágnod, hogy kiszaggassad és kitörjed ama titkos és rendetlen hajlandóságot, mely magadhoz és a magad tulajdon világi javaihoz vonszon. Majd mindenestül ebből a fogyatkozásból, hogy ember magát rendetlenül szereti, származik, valamit gyökerestül meg kel győznünk. Mihent ezt a vétket meggyőzzük és birtokunk alá vettyük, ottan igen nagy békeség és csendesség következik. De mivel kevesen igye-

(a) Dei vacationem, *var:* vocationem.

keznek arra, hogy magoknak tellyességgel meghallyanak, és szinte meggyőzzék magokat, ez az oka, hogy eszveszettül[a] maradnak, és lélek szerént magok felibe nem emelkedhetnek. A kik én velem szabadoson akarnak járni, szükség, hogy minden gonosz és képtelen indulattyokat megfojcsák, és semmi teremptett állathoz, magok kedvéért, vágyódással ne ragaszkodgyanak.

LIV. RÉSZ.

A természetnek és az Isten malasztyának külömböző indulatirul.

Az Ur szól. Fiam, szorgalmatoson reá vigyázz a természetnek és a malasztnak indulatira, mert igen alattomban és ellenkező-képpen indulnak; egyebek a lelki és belől megvilágosittatott emberek kivül csak alég választhattyák-meg ezeket. Minnyájan jót kevánnak, és szavokban s cselekedetekben valami jóra néznek; innen vagyon, hogy a jónak szine alat sokszor megcsalatnak. A természet álnak, sokakat magához vonszon, tőrben ejt, megcsal, és mindenben magát veti czélúl. De az Istennek malasztya együgyüven jár, és eltávoztattya még a szinét-is a gonosznak, csalárdságot nem forgat, és mindeneket Istenért cselekeszik, kiben mint utolsó végben nyugszik.

A természet kedvetlenül hal-meg, nem örömest nyomorog, nem örömest győzetik-meg, nincs jó kedvel más ember birtoka és igája alat. Az Isten malasztya pedig igyekezik a maga öldöklésére, ellene-ál az érzékenségek vágyódásinak, kivánnya hogy más birtoka alat legyen, akarja hogy meggyőzessék, nem igyekezik maga szabadsagával élni, örömest fenyíték alat tartatik és nem kivánnya, hogy parancsollyon valakinek, hanem mindenkor az Isten birtoka alat akar élni, maradni és lenni, és az Istenért kész minden emberi birodalom alat meghajolni. A természet maga hasznáért munkálkodik és arra figyelmez, mi haszna lehet néki másbul; a malaszt pedig nem arra vigyáz, a mi magának hasznos és alkalmatos, hanem inkáb arra, a mi sokaknak elő-menetekre vagyon. A természet örömest vészi a tiszteletet és böcsülletet; a malaszt pedig minden tisztességet és dücsősséget hiven Istenre fordít.

A természet retteg a szégyen vallástúl és gyalázattúl; a malaszt pedig örvendez, mikor Christus nevéjért kissebbséget szenved. A

(a) in se implicati.

természet szereti a henyélést és test nyugotást; a malaszt pedig nem lehet hivolkodó, hanem örömest munkálkodik. A természet szereti a czifrát és csinosságot, irtózik az alá-való és temérdek[a] öltözettől; a malaszt pedig gyönyörködik a köz és alázatos öltözetben, nem által kopott goromba posztóban öltözni. A természet a mulandókra figyelmez, örül a földi nyereségnek, szomorkodik a kár-valláson, megháborodik egy kis boszú beszéden; de a malaszt az örökké valókra figyelmez, nem ragaszkodik az elmulandókhoz, meg nem háborodik a kár-valláson, meg nem keseredik a kemény szón: mert az ő kincsét és örömét menyországban helyheztette, a hon semmi el nem vész.

A természet sokat kiván, örömesben vészen hogy sem ád, a maga tulajdonát szereti; a malaszt pedig könyörületes és közönséges, nem keresi tulajdonát, kevéssel megelégszik, boldogbnak itéli az adást, hogy sem a vételt. A természet hajlandó a teremp- Act. 20, 35.
tett állatokhoz, a maga testéhez, a hiuságokhoz és szó-béli nyájaskodáshoz. De a malaszt Istenhez vonszon és a jóságos erkölcsökhöz; ellene mond a teremptett állatoknak, megveti e világot, gyülöli a testi kivánságokat, megzabolázza az elme csavargásokat, szégyenli a szem elöt forgást. A természet örömest vészi a külső vigasztalást, mellyel érzékenségi gyönyörködgyenek; de a malaszt csak Istenben akar vigadni, és mindenek felet a minden jónak kutfejében gyönyörködni.

A természet nyereségért és maga hasznáért cselekeszik mindent, semmit ingyen nem mivelhet, hanem jó tétemenyért vagy hasonló jót, vagy nagyobbat, vagy dicséretet és kedvet akar nyerni, és azt kivánnya, hogy az ő cselekedete vagy adománya nagyra böcsültessék. A malaszt pedig elmulandót nem keres, az egy Istennél egyéb jutalmat bérül nem vár, nem is kiván a világi szükségére többet, hanem csak a menyi őtet az örökké-való jóknak megnyerésére segítheti.

A természet örül barátinak és attyafiainak sokaságán, dicsekedik nemes helyén és nemes nemből születésén, kedveskedik a hatalmasoknak, hizelkedik a gazdagoknak, örvendez magához hasonlóknak. A malaszt pedig ellenségit szereti, barátinak sokaságában fel nem fuvalkodik, születésének helyét vagy nemzetségét nem böcsülli külömben, hanem-ha azokban nagyob jóságos erkölcsök találtattak; inkáb kedvez a szegénynek hogy sem a gazdag-

(a) vilia et grossa: silány és durva.

nak, inkáb szánakodik az ártatlanon hogy sem a hatalmason, örvendez az igaz mondónak, nem a csalárdnak, inti a jókat, hogy az Isten ajándékit szomjuhozzák és igyekezzenek az Isten fiához jó erkölcsök-altal hasonlatossá lenni. A természet, hamar panaszolkodik a fogyatkozásrúl és alkalmatlanságrúl; a malaszt vastagon eltüri a szegénséget.

A természet mindeneket magához koporít, magáért viaskodik és feddődik; a malaszt pedig mindeneket Istenhez térít, a kitül vagyon eredendő származások, semmi jót magának nem tulajdonít, magárul kevélyen nagyot nem alít, nem verseng, maga tetczését a más itéleti feliben nem veti, sőt minden tetczésben és értelemben az örök bölcseség és az Isten itéleti-alá veti magat. A természet titkokat akar tudni és újságokat hallani, tekintetes akar lenni és sok dolgokban forgani, azt kivánnya esmeretségben légyen és ollyakat cselekedgyék, mellyekből dicséret és csudálkodás származik. De a malaszt nem gondol az újságokkal és hiuságok értésével, mert efféle kivánságok a régi romlott állapotbol származnak, mivel semmi új és állandó nincs a földön. Azért arra tanít a malaszt, hogy az érzékenségeket megzabolázzuk, a hiuságos dicsekedést és mutogatást eltávoztassuk, a mi bennünk dicsíretre és csudálkozásra méltó, azt alázatosan elrejcsük, és minden dologba, minden tudományba hasznos gyümölcsöt és az Isten dicsíretét és tisztességét keressük; nem akarja, hogy vagy maga vagy cselekedete dicsírtessék, hanem azt kivánnya, hogy felmagasztaltassék Isten minden ajándékiba, a ki mindeneket csupán csak maga szerelméböl adott.

Ez a malaszt természet-felet-való világosság és Istennek kivált-képpen-való ajándéka, a választottaknak bélyege, az örök üdvösségnek zálaga, a mely embert a földiektül a mennyei dolgoknak szerelmére emeli, és testi emberbül lelki emberré változtattya. Azért mennél inkáb lenyomatik és meggyőzetik a természet, annál bőségesb malaszt adatik, és a belső ember Istennek újob látogatási-által naponként az Isten ábrázattyára megújitattatik.

LV. RÉSZ.

A természetnek romlot-voltárúl és az isteni malasztnak erejérül.

A szolga szól. Én Uram Istenem, ki engem magad ábrázattyára és hasonlatosságára teremptettél, add nékem ezt a malasztot, mellyet ily

szükségesnek mutatál az én üdvösségemre; hogy ennek erejével meggyőzzem az én természetemet, mely bünre és veszedelemre vonszon. Mert érzem testemben a bünnek törvényét, mely ellenkezik az én értelmemnek törvényével és fogva viszen sok dolgokban az érzékenségek vágyódásának engedelmességére; nem-is álhatok külömben ellene az ő indulatinak, hanem-ha mellettem lészen buzgósággal szüvemben öntetett szentséges malasztod. Rom. 7, 23.

Szükséges a te malasztod, és kivált-képpen-való nagy malasztod, hogy meggyőzessék a természet, mely ifiuságátúl-fogva mindenkor hajlandó a gonoszra. Mert az első emberben, Ádámban, elesvén, a bün-által megromolván, ennek a rutságnak büntetése minden emberekre hatott, ugy hogy a mely természet te tőlled jól és igazán teremptetett-vala, most immár azon a bünt értyük és a romlott természetnek erőtlenségét; azért tudni illik, hogy az ő indulati magán[(a)] gonoszra és világi dolgokra vonszanak. Mert a mi keves erő maradott benne, ollyan mint a hamuban elrejtett szikra. Ez a természetnek okossága, mely megkörnyékeztetett temérdek köddel, itéletet és választást túd tenni a jó és gonosz, a hamisság és igazság közöt, noha ereje nincsen, hogy betellyesícse mind azokat, a miket javal; nem-is bir immár sem az igazságnak tellyes világával, sem kivánságának egésséges állapattyával. Gen. 3.

Innen vagyon, én Istenem, hogy belső ember szerént gyönyörködöm a te törvényedben, tudván hogy a te parancsolatod jó, igaz és szent, mely minden gonoszt és eltávoztató bünt erőssen dorgál; test szerént pedig a bün törvényének szolgálok, mikor érzékenségim vágyódásinak inkáb engedek, hogy sem az okosságnak. Innen vagyon az-is, hogy a jó kivánság megvagyon bennem, de a véghez vitelt nem találom magamban. Ez az oka, hogy gyakorta sok jóra szándékozom, de mikor erőtlenségem segítő malaszt-nélkül vagyok, egy kis akadék miat hátra mászok és elfogyok. Innen vagyon, hogy a tekélletességnek úttyát ismerem, és nyilván látom mit kellyen mivelnem; de magam romlandóságának terhétül lenyomatván, a tekélletességre nem jutok. Rom. 7, 22.

Oh mely szükséges, Uram, nékem a te szent malasztod, hogy a jót elkezdgyem, abba továb mennyek, és azt végben vigyem! Mert a nélkül semmit nem mivelhetek; mindeneket véghez vihetek pedig te általad, vastagítván engem a te malasztod. Oh valósággal mennyei malaszt, mely nélkül nincs semmi érdemünk, és a termé- Joan. 15, 5.

(a) sibi relictus

szetben óltatott ajándékok nem hasznosok. Te előtted Uram, a malaszt nélkül, semmi a tudomány, semmi a gazdagság, semmi az erő és szépség, semmi az elme és ékesen szóllás. Mert a természet javai jókban és gonoszokban találtatnak; a malaszt pedig és az isteni szeretet tulajdon ajándéka a választottaknak, mellyel a kik felékesittetnek, méltók örök életre. Oly igen fellyül hallad mindent ez a malaszt, hogy e' nélkül semmire böcsültetik a prófétálásnak ajándéka, a csuda-tétel és akár minemü mélységes elmélkedés. Sőt sem a hit, sem a reménség, sem egyéb jóságok te előtted nem kedvesek szeretet és malaszt nélkül.

Oh áldott malaszt, mely a lelki szegént jóságos erkölcsökkel gazdaggá teszed, és az alázatos szüvüt sok jókkal meggazdagítod. Jőj-el, szály szüvemben; tellyesícs-meg engem idein a te vigasztalásiddal, hogy elmémnek fáratsága és soványsága-miat el ne fogyatkozzék az én lelkem. Kérlek Uram, talállyak kegyelmet a te szemed előt; mert elég nékem a te malasztod, ha egyebet meg nem nyernék-is, a mit a természet keván. Ha késértetem és sok háboruságokkal gyötörtetem-is, nem félek semmi gonosztúl, mikor vélem lészen a te malasztod. Ez az én erősségem; ez ad jó tanácsot és segítséget. Minden éllenségimnél erősseb ez, és minden bölcseknél bölcseb.

Ez az igazságnak Mestere, jó oktatásoknak Doctora, szüvnek világossága, nyomorgatásoknak vigasága, szomoruságnak elkergetője, félelemnek elvevője, ajtatosságnak nevelője, köny-hullásoknak megszerzője. Mi vagyok e nélkül, ha nem egy aszu fa és elvetendő haszontalan tőke? Azért Uram, a te malasztod engemet mindenkor megelőzzön és kövessen, és jóban-való szünetlen foglalatoskodást engedgyen, a te szent Fiad Jesus Christus által. Amen.

LVI. RÉSZ.

Hogy magunkat megtagadván, Christust kel a kereszt által követnünk.

Az Ur szól.

Fiam, a mennyire eltávozhatol magadtúl, annyira közelgethetsz én hozzám. A mint hogy belső békeséget szerez, ha semmi külső dolgot nem kivánsz: azonképpen Istenhez kapcsoltatol, ha magadtúl belső-képpen elválol. Azt akarom, hogy megtanuld magadat tekélletesen az én akaratomra hadni, ellenzés és zugolódás nélkül.

Kövess engemet: én vagyok az ut, az igazság és az élet. Ut nélkül nem járhatni, igazság-nélkül tudomány nem lehet, élet-nélkül nem élhetni. Én vagyok az ut, mellyet kel követned; az igazság, melynek kel hinned; az élet, mellyet kel reménlened. Én bontakozhatatlan út vagyok; csalatkozhatatlan igazság vagyok. Én igyenes út vagyok, felső igazság vagyok, igaz élet, boldog élet, kezdet-nélkül-való élet vagyok. Ha az én útamon maradsz, megisméred az igazságot, és az igazság megszabadít téged, és örök életed lészen.

Ha életre akarsz jutni, tarcs *(igy)* meg a parancsolatokat. Ha igazságot akarsz tudni, higy nékem. Ha tekélletes akarsz lenni, agy-el mindeneket. Ha én tanítványim köziben akarsz számláltatni, tagadd-el magadat. Ha örök életet akarsz birnya, e jelen-való életet útáld-meg. Ha fel akarsz magasztaltatni menyországba, alázd-meg magadat e világon. Ha velem akarsz uralkodni, viseld velem együt a keresztet. Mert csak a keresztnek igaz szólgái utalállyák-fel a boldogságnak és igaz világosságnak úttyát. Mat. 19, 17.

Uram Jesus, mivel szoros a te útad és a világ elöt gyalázatos, adgyad hogy e világot megutálván, téged kövesselek. Mert nem nagyob a szolga az ő uránál, a tanítvány sem fellyeb-való mesterénél. Törődgyék a te szolgád a te útadon, mert ebben vagyon az én üdvösségem és igaz szentségem. Valamit ezenkivül olvasok vagy hallok, nem künnyebít, tekélletesen sem vigasztal. A szolga.

Fiam, mivel hogy ezt tudod és olvastad, boldog lész, ha ezt cselekeded. A kinél az én parancsolatim vannak, és ezeket megtartja, az a ki szeret engem, én-is szeretem őtet és megjelentem magamat néki; és velem együt leültetem az én Atyám országában. Az Ur.

Uram Jesus Christus, a mint mondád és igéred, ugy cselekedgyél, és ezekre légyek méltó. Felvettem, felvettem kezedből a keresztet, elviselem, és halálomig viselem azt, a mint reám adtad. Bizony a jó szerzetesnek élete kereszt, de paradicsomban vezet. Elkezdetted, nem szabad hátra térni, nem-is kel elhadni. A szolga.

No tehát édes atyámfia, mennyünk továb eggyüt; velünk lészen Jesus; Jesusért vettük-fel ezt a keresztet, Jesusért végig visellyük a keresztet. Segítőnk lészen, a ki vezetőnk és előttünk-járónk. Ihon előttünk mégyen a mi királyunk, a ki harczol érettünk. Mennyünk utánna emberül; ne félyen senki és ne rettegjen; légyünk minnyájan készek életünk letételére ebben a hadban; meg ne gyalázzuk dücsősséges hirünket, elfutván a keresztnek zászlója mellől.

LVII. RÉSZ.

Hogy ember felettéb el ne hadgya magát, mikor valami vétekben esik.

Az Ur szól. Fiam, inkáb kedvellem én a szerencsétlenségekben-való békeséges szenvedést és alázatosságot, hogy sem a jó szerencsének idejében való vigasztalást és ajtatosságot. Miért szomorít-meg téged akár mi kicsin ellened-való cselekedet, vagy mondás? Ha nagyob dolog lett vólna, sem kellene igy megindúlnod. Had múllyék-el ez most; sem első, sem uj dolog ez, és ha sokkáig élsz, utólsó sem lészen. Elég bátor vagy, mig bántásod nem érkezik; jó tanácsot is adsz, és egyebet bátorítasz szavaiddal; de mikor ajtódon kolompoz a véletlen nyavalya, mind tanácsodban s mind erődben megfogyatkozol. Vedd eszedben a te nagy gyarlóságodat, mellyet gyakorta aprólékos dologban megtapasztalsz; noha mind ezek és ezekhez hasonló történetek üdvösségedre lésznek.

Mennél jóbban tudod, készicsed ezekhez szüvedet, és ha beléd ütköznek, le ne üssenek, se sokkáig meg-ne kötözzenek. Ha örömmel nem türheted, legaláb türd békével. Ha nem örömest hallod és boszonkodást érzesz-is, tartóztasd magadat és képtelen szót ne ejcs, melyből a kisdedek megbotránkozzanak. Hamar lecsendesedik a felindúlt boszúság, és a belső fájdalom megédesedik az Isten malasztyának viszatérésével. Élek én (ugymond az Ur) kész vagyok megsegéteni téged és szokásom felet bőségesben megvigasztalni, ha én bennem bizol, és ajtatoson hísz segitségre.

Csendeszb lélekkel légy, és nagyob szenvedésre készüly. Nem mind oda van dolgod, ha gyakorta nyomorgattatol és sullyossan késértetel. Ember vagy, nem Isten; test vagy nem angyal. Mint maradhatnál te mindenkor a jóságos erkölesöknek azon egy állapattyába, ha az angyalnak menyben, és az első embernek paradicsomban, ez nem engedtetett? Én vagyok, ki a megkeseredetteket felemelem jób állapatra; és a magok gyarlóságának megesmerőit az én istenségemhez felviszem.

A szolga. Uram, áldottak a te szavaid; édessebbek az én számban a lépes méznél. Hova lennék ennyi sok háboruságimban és szorongatásimban, ha nem bátorítanál engem szent igéddel? Mit gondolok vélle, akár mit és mennyit szenvedgyek, csak jussak végre az üdvösség partyára! Agy jó véget, agy üdvösséges kimulást e világbol. Emlékezzél róllam én Istenem, és igazgass engem igyenes uton a te országodban. Amen.

LVIII. RÉSZ.

Hogy a felséges dolgokat és az Istennek titkos itéletit nem kell visgálni.

Fiam, ne vetekedgyél a mélységes dolgokrúl és az Istennek titkos itéletirül: Mi légyen oka, hogy emez igy elhagyatik, amaz oly nagy szentségre magasztaltatik? Miért nyomorgattatik emez annyira, amaz pedig annyira felemeltetik? Ezek megelőzik az emberi okosságot; és semmi elmélkedés vagy vélekedés meg nem visgálhattya az Isten itéletét. Mikor azért efféléket bocsát szüvedben az ellenség, vagy a nyughatatlan visgálók errül tudakoznak tőlled, ama proféta mondását felelyed: Igaz vagy Uram, és igaz a te itéleted. És amazt: Az Istennek itéleti igazak, megigazodtak ő magokban. Az én itéletimet rettegni kel, nem visgálni; mivel emberi elmével megfoghatatlanok. Az Ur szól. Psal. 118, 137. Psal. 18, 10.

A szentek érdemérül se tudakozzál vagy vetekedgyél, mellyik másiknál szenteb? vagy mellyik nagyob menyországba? Effélékből gyakran haszontalan perlekedések és vetekedések támadnak; nevelik-is a kevélységet és hiuságos dicsekedést, mellyekből származnak az irigységek és viszavonások, midőn nagy kevélyen ez ama szentet, amaz a másikat akarja fellyebvalóvá tenni. Efféléket tudni és visgálni haszontalan, és a szenteknek sem kedves; mert nem vagyok én viszavonásnak, hanem békeségnek Istene, mely békeség inkáb füg az igaz alázatosságba, hogy sem a maga felmagasztalásba.

Némellyek buzgó szeretetből inkáb vonsznak ezekhez a szentekhez, hogy sem amazokhoz; de ez inkáb emberi indulatból vagyon, hogysem isteni szeretetből. Én teremptettem mind egyig a szenteket, én adtam malasztot, én adtam dücsősséget nékik. Tudom én mindeneknek érdemét; én előztem-meg őket az én áldomásimnak édességével. Én esmértem világ kezdetinek elötte kedvesimet, én választottam-ki őket a világbol, nem ők választottak engem. Én hittam malasztommal, hozzám vontam irgalmasságommal, és sok féle késérteteken által vittem. Én öntöttem szüvökben nagyságos vigasztalásokat; én adtam a végig maradást; én koronáztam-meg az ő türéseket. Joan. 15, 16.

Én tudom közzüllök kicsoda első és utólsó; én őket mind egyig böcsülhetetlen szeretettel kedvellem. Engem kel minden szenteimben dicsírni; engem kel mindenek felet áldani és tisztelni

minden szentekben, kiket ily dücsősségesen felmagasztaltam és öröktül fogva elválasztottam, minden elöljáró érdemek nélkül. A ki azért eggyet a leg-kisseb szenteim közzül megútál, a nagy szentet sem tiszteli; mert én alkottam mind a nagyot s mind a kisdedet. És a ki gyaláz valamely szentet, engem gyaláz és mind eggytül egyig azokat, a kik menyben vannak. Azok minnyáján eggyek a szeretet kötelében, eggyet értenek, eggyet akarnak; minnyáján egy végre szeretik egymást. Még pedig (a mi nagyob) engemet inkáb szeretnek, hogy sem magokat és a magok érdemét. Mert magokon fellyül ragadtatván és maguk szeretetin kivül vitetvén, mindenestül az én szeretetemre sietnek, melyben nyugodalmassan örvendeznek. Semmi ettül őket el nem vonhattya, se le nem nyomhattya; mert örök igazsággal tellyesek lévén, az elolthatatlan szeretetnek tüzével lángolnak. Szünnyenek-meg azért az szentek állapattyárúl-való versengéstül a testi és földi emberek, kik csak a maguk vigaságát tudgyák kedvelleni; és nem az örök igazságnak tetczése, hanem a magok indulattya szerént vagy elvésznek a szentek dolgaiban, vagy hozzá tóldanak.

Sokakban vagyon a tudatlanság, és azokban főképpen, a kikben kevés világosság vagyon és ritkán tudnak valakit tekélletes lelki szeretettel kedvelleni. Effélék, természet indulattyából és emberi szeretetből, emehez vagy amahoz vonsznak; és a mint viselik magokat az it alat való dolgokban, ugy gondolkodnak a mennyei dolgokrúl-is. De egymáshoz-vethetetlen külömbség vagyon azok közöt, a mit a fogyatkozott emberek gondolnak, és a mit az Istentül megvilágossittatott szentek magasságbéli jelenésből szemlélnek.

Elkerüld azért fiam azoknak visgálásit, mellyek fellyül haladgyák a te tudományodat; hanem inkáb arra vigyázz, abba fáradgy, hogy az Isten országában bár csak leg-kisseb lehess. De bár valaki tudná-is, ki légyen szenteb vagy nagyob menyországba: mit használna ez a tudomány, ha ebből magát meg nem alázná, és az én nevemnek nagyob dicsíretire nem igyekeznék?

Sokkal kedvesb dolgot cselekeszik Isten elöt, a ki vétkeinek nagy vóltát és jóságos erkölcsének fogyatkozását szemléli és meggondollya, mely távuly vagyon a szentek tekélletességétül, hogy sem a ki az ő nagyob vagy kisseb állapattyokrúl vetekedik. Jób a szenteket ajtatos könyörgéssel és könyv-hullatással engesztelni és az ő dücsősséges esedezéseket alázatos elmével kérni, hogy sem az ő titkokat haszontalan tudakozással visgálni.

A szentek igen megelégedtek állapattyokkal, ha az emberek meg tudnának elégedni, és hiuságos beszédeket meg tudnák fogni. Nem dicsekednek a szentek tulajdon érdemekben, mert magoknak semmi jót nem tulajdonítnak; hanem éppen nékem tulajdonítnak mindent, mivel véghetetlen szeretetemből adtam mindent nekik. Oly nagy isteni szeretettel és bővelkedő örömmel megtöltetnek, hogy semmi héjával nincs dücsősségek, semmi fogyatkozás nem lehet boldogságokban. A szentek mennél nagyob dücsősségben vadnak, annál alázatosbak magokban, én hozzám pedig annál közelbek és nékem kedvesbek. Azért vagyon irva, hogy koronájokat Isten eleiben letették, és leborulván a Bárány elöt, imádták az örökkön örökké valót.

Sokan tudakoznak azon, kicsoda nagyob menyországba? kik nem tudgyák, ha csak a legkissebbek közzé bévetetneké menyégben. Nagy dolog, a ki legkisseb lehet menyországba; holot minnyáján nagyok, mert minnyájan Isten fiainak neveztetnek és azok-is lésznek. A ki ot legkisseb, ezernél jób; és a száz esztendős bünös meghal[(a)]. Mikor azért azt kérdenék a Tanitványok, ki vólna nagyob mennyországban? illyen válaszok lén: Ha meg nem tértek, és Mat. 18.
ollyanokká nem lésztek mint a kisdedek, be nem mentek menyországban. Jaj azoknak, kik magokat a kisdedekkel jó kedvekből meg nem alázzák; mert a menyországnak alacson ajtaja nem szenvedi, hogy oda mehessenek. Jaj a gazdagoknak-is, kiknek it vigasztalások vagyon; mert mikor a szegények bémennek az Isten országában, ők kin maradnak nagy jajgatással. Örvendezzetek alá- Mat. 5.
zatosok, és vigadgyatok szegények, mert tiétek az Isten országa; úgy azért[(b)], ha igazán jártok.

LIX. RÉSZ.

Hogy minden bizodalmat és reménséget egyedül Istenben kel vetni.

Uram, micsoda bizodalmam vagyon nékem e világon? Vagy A szolga szól.
micsoda az én leg-nagyob vigasztalásom az ég alat? Nem de nem te vagy-e én Uram Istenem, kinek irgalmassága számlálhatatlan? Vallyon hon vólt jól dolgom te nállad nélkül? Vagy mikor voltam roszúl a te jelen létedkor? Inkáb akarok szegény lenni te

(a) Isai. 60, 22. 65, 20. — (b) si tamen

éretted, hogy sem gazdag nállad-nélkül. Inkáb budosom te veled e világon, hogy sem az eget birjam nállad-nélkül. A hon te vagy, ot vagyon a menyország; és a hon te nem vagy, ot vagyon a halál és pokol. Te vagy az én kevánságom, és azért kel te utánnad fohászkodnom, kiáltanom, esedeznem. Végezetre, senkiben nem bizhatom tellyességgel, a ki alkalmatos segítséget nyujcson szükségemben, hanem csak te benned, én Istenemben. Te vagy az én reménségem és bizodalmom, te vagy az én vigasztalásom, és hű mindenekben.

Minnyájan a magokét keresik; te csak az én üdvösségemet és elő-menetelemet kivánod, és mindeneket jómra fordítasz. Ha sok késértetekre és háboruságokra bocsátasz-is, azt éppen az én hasznomra rendeled, a ki ezer képpen szoktad próbálni a kiket szeretsz. Mely próbákban szinte ugy kel téged szeretni és dicsírni, mint ha mennyei vigasztalásokkal látogatnál.

Azért te benned helyheztetem, Uram Istenem, tellyes reménségemet és oltalmamat; te elődbe terjesztem minden nyomoruságimat és háborgatásimat; mert valamit te kivülled látok, mind gyarlónak és álhatatlannak találom. Nem használnak sok jó barátim, nem segíthetnek erős segítőim, nem adhatnak hasznos tanácsot okos tanácsim, nem vigasztalhatnak a tudós emberek könyvei, semmi drága marha meg nem szabadíthat: ha te magad nem lész mellettem, ha nem segítesz, erősítesz, vigasztalsz, oktatz és oltalmasz.

Ugyan-is valami a békeségnek és boldogságnak megnyerésére alkalmatosnak látczik, mind semmi, ha te távuly vagy; és igazság szerént semmi boldogságot nem szereznek. Azért minden jónknak vége, életünknek felmagasztaltatása, ékesen szóllásnak mélysége csak te vagy. A te szolgáidnak pedig erős vigasztalása az, hogy mindenek felet te benned helyheztessék reménségeket. Te reád néznek az én szemeim, te benned bizom én Istenem, irgalmasságnak attya. Áld-meg és szenteld-meg az én lelkemet mennyei áldással, hogy légyen te szent hajlékod és örök dücsősségednek lakóhelye; ne-is találtassék semmi a te méltóságod templomában, a mi a te szent felséged szemeit megbáncsa. A te jóvoltodnak nagysága és irgalmasságodnak sokasága szerént tekincs reám, és halgasd-meg a te szegény szólgád könyörgését, a ki tőlled távuly számkivetésben vagyon, a halál árnyékának tartományába. Őrizd és tarcsd-meg a te szolgácskád lelkét a romlandó életnek ennyi sok veszedelme közöt, és a te malasztodnak késérésével vezérellyed a békeségnek úttyán, az örök fényességnek hazájában. Amen.

NEGYEDIK KÖNYV.

AZ OLTÁRI SZENTSÉGRÜL.

Rövid intés az Urnak vételére.

Jőjetek hozzám minnyájan, a kik fáradtok és meg vattok terhelve, és én megkünnyebítlek titeket, ugymond az Ur. A mely kenyeret én adok, én testem, a világ életéjért. Vegyétek és egyétek, ez az én testem, mely ti érettetek adatik. Ezt cselekedgyétek az én emlékezetemre. A ki észi az én testemet és isza az én véremet, én bennem lakik, és én ő benne. A mely igéket én mondottam nektek; lélek és élet.

Az Ur szól. Math. 11, 28. Joan. 6, 52. I. Cor. 11, 24. Joan. 6, 52. 64.

I. RÉSZ.

Mely nagy böcsülléttel kellyen Christust fogadni.

A tanitvány szól.

Te mondásid ezek, örök igazság Christus Jesus, noha nem egy üdőben mondottad ezeket, nem is egy helyen vannak irva. Mivel azért te szavaid és igaz mondások, örvendetesen és hiven kel nekem ezeket vennem. Te szavaid és te mondottad. Örömest veszem ezeket a te szent szádból, hogy mélyebben oltassanak szüvemben. Felébresztnek engem ezek a kegyes és minden édességgel és szerelemmel tellyes mondások. De rettentnek vétkeim; és ily nagy elrejtett titoknak vételétül hátra vonszon fertelmes lelki esméretem. Bátorít engem a te szavaidnak édessége; de terhel büneimnek sokasága.

Azt parancsolod, hogy bizvást mennyek hozzád, ha azt akarom, hogy részem légyen te veled; és hogy a halhatatlanságnak táplálását vegyem, ha örök életet és dücsősséget akarok nyerni. Jőjetek én hozzám, ugymond, minnyájan, a kik fáradtok és meg vattok terhelve, és én megkünnyebítlek titeket. Oh édes és barát- Mat. 11, 28.

ságos szó a bünösök fülében, hogy te Uram Istenem, a szükölködőt és nyomorultat hivod a te szent testednek vételére! De, ki vagyok én Uram, hogy hozzád merjek járulni? Imé, az egeknek egei téged meg nem fognak, és azt mondod: Jőjetek hozzám minnyájan?

Honnan vagyon ez a kegyes méltóztatás, és ily barátságos hivatal? Mint merjek hozzád menni, holot semmi jót nem esmérek magamban, melyből bizakodást vehessek? Mint fogadgyalak téged hajlékomban, holot ily gyakorta megbántottam kegyes szinedet? Az angyalok és archangyalok tisztelnek téged, a szent és igaz emberek rettegnek te előtted; és te azt mondod: Jőjetek én hozzám? Ha te magad nem mondanád ezeket, ki hinné igaznak? És ha te
Gen. 6. nem parancsolnád, ki merne hozzád járulni? Noe igaz ember vala, száz esztendeig munkálkodék a bárka csinálásban, hogy kevesed magával megtartatnék: én tehát mint készülhessek egy óráig a világ teremptőjének méltó vételéhez?

Exod. 25. et 26. Moises, a te nagy szolgád és kivált-képpen választott barátod, rothatatlan fából csinálá a szekrényt, és tiszta aranynyal borítá, hogy a törvénynek tábláját abban helyheztetné; én tehát, rothatandó féregcske, mint merjelek téged, ki a törvénynek szerzője és életünknek megadója vagy, ily künnyen magamhoz venni? Sala-
III. Reg. 6. mon, a ki legbölcseb vólt az Izrael királyi közzül, hét egész esztendeig rakatá ama drága templomot a te nevednek dicséretire; és
III. Reg. 6. nyolcz napig illé annak szentelését, ezer engesztelő áldozatokat tévén; és a frigynek szekrényét nagy trombita zengéssel és vig énekekkel helyhezteté a megkészített helyre: tehát én boldogtalan és nyomorúlt ember, miképpen vegyelek-be téged házamban, holot alég tudok fél órát ajtatosságban mulatni? és bár csak vagy egyszer illendőül mulatnék fél órát!

Oh én Istenem, mennyit cselekedtek az említett szentek, hogy néked kedveskednének! Jaj mely kevés, a mit én mivelek; mely rövid üdőt töltök az áldozathoz-való készületben! Ritkán vagyok tellyességgel jelen magamnál; ennél-is ritkábban vagyok üres a tétova csavargó elmélkedésektül. Maga a te üdvösséges felséged elöt létemben, nem kellene csak elmémben-is ütközni semmi illetlen gondolatnak; nem illenék, hogy valami teremptett dologban foglaltatnám; mert nem angyalt, hanem az angyalok Urát akarom hozzám venni.

Nagy külömbözés vagyon a frigy-szekrénye s benne-való eszközök, és a te tisztaságos tested s annak kimondhatatlan jószági közöt. Amaz ó törvénybeli példázó áldozatok közöt, és a régi

áldozatokat betellyesítő szent testednek igaz áldozattya közöt, igen nagy külömbség vagyon. Mi az oka tehát, hogy a te böcsülletes jelen-létedre inkáb fel nem gerjedek? Miért nem készülök szorgalmatosban a te szentséged vételéhez; holot ama régi patriárkák és proféták, királyok és fejedelmek, az egész kösséggel, oly nagy kedvel való ajtatosságot mutattak az isteni szolgálathoz?

Tellyes erejéből tánczolt amaz ajtatos Dávid király az Isten szekrénye élöt, elméjében forgatván a régi atyákhoz-való jó-tétemények Istennek, sok külömb féle orgonákat csinála, Soltárokat szerze, örvendetes énekléseket rendele, maga-is sokszor énekle citara mellet; és szent Lélek malasztyával izgattatván, az Israel népét Istennek tellyes szűből-való dicsírésére és minden-napi dicsíreteknek éneklésére tanítá. Ha akkor ily nagy buzgósága volt az isteni dicsíretnek: most tehát, ennek a szentségnek jelen-létébe, a Christus felséges testének vételébe, minémü nagy böcsüllettel és ajtatossággal kell lennem nékem, és minden keresztyén kösségnek? II. Reg. 6, 14.

Sokan ide s tova mennek a szentek teteme látni, és csudálkoznak halván ezeknek életeket, nézik a templomoknak tágas éppületit, csókolgattyák aranyban és selyemben takart szent csontyokat. És imé, én Istenem, szenteknek szente, mindenek teremptője, angyalok Ura, te it jelen vagy nállam az oltáron. Amazok látásában gyakorta emberi nyughatatlan szem-fülség és újság látásának kivánsága vagyon; keves haszon-is van effelébe, főképpen ahol igaz töredelmesség-nélkül vagyon a vándorlás. It pedig az oltári szentségbe az én Uram Istenem, az ember Jesus Christus, éppen jelen vagyon; és ot bőségesben adatik az örök üdvösségnek gyümölcse, valamikor méltán és ajtatosan vétetik. Ennek vételére pedig nem vonszon valami marczonaság[a] vagy látásnak és érzékenség gyönyörköttetésnek kivánsága; hanem az erős hit, ajtatos reménség és tiszta szeretet.

Oh világnak láthatatlan teremptő Istene, mely csudálatosan bánsz velünk! mely édesdeden és kedvesen rendeléd dólgát választottidnak, kiknek eledelül adod magadat a szentségben! Ez bezzeg minden értelmet fellyül-halad; ez a mi legfőképpen hozzád vonsza az ajtatosok szüvét, felgerjeszti szerelmét. Mert a te igaz hiveid, kik tellyes életeket magok jobbítására fordittyák, ebből a böcsülletes szentségből gyakorta nagy ajtatosságnak malasztyát és jóságos erkölcsökre-való igyekezetet vésznek.

(a) levitas aliqua. V. ö. Magy. nyelvt. szótár II. 689.

Oh csudálatos és elrejtett malasztya ennek a szentségnek, mellyet csak a Christus hivei tudnak; a hitetlenek pedig és bünben heverők nem esmérhetik! Ebben a szentségben lelki malaszt adatik, az elvesztett szentség feléppül, és az bünnel meg rutittatott szépség helyrehozatik. Oly nagy pedig néha ez a malaszt, hogy az újonnan adatott ajtatosságnak tellyes-voltából nem csak lelkünk, de az erőtlen test-is nagyob erőt érez.

Igen kel azért bánnunk és szánnunk a mi hideg és tunya voltunkat, hogy nem oly nagy buzgósággal vágyódunk a Christus vételéhez, noha ő benne vagyon minden reménsége és érdeme a választottaknak. Mert ő a mi megszentelésünk és váltságunk; ő az úton járók vigasztalása, és a szenteknek örök boldogsága. Méltó tehát nagy bánatra, hogy sokan ezt az üdvösséges szentséget ily kevessé őrzik; noha ez az egeket vigasztallya, és az egész világot óltalmazza. Jaj vakság, és az emberi szüvnek keménysége, hogy ily kimondhatatlan ajándékot inkáb nem tisztelünk, és a mindennapi vételnek szokásából ugyan böcsülletlenségre-is jutottunk.

Ha ez az áldott szentség az egész világon csak egy helyen szolgáltatnék, csak egy pap áldoznék: mit gondolsz, minémü nagy kivánsággal vágyódnának az emberek arra a helyre, ahoz az Isten papjához, hogy halhatnák az isteni szentségnek szolgáltatását? Most pedig sokan lettek pappá és sok helyen bemutattatik Christus, hogy Istennek az emberekhez annál nagyob kegyelmessége és szerelme kinyilatkoznék, mennél killyeb terjedne e világon a szentségnek részesülése. — Hálákat adok néked áldott Jesus, örök Pásztor, ki minket szegény szám-kivetetteket méltóztatol drága testeddel és véreddel táplálni, és ennek az elrejtett szentségnek részesülésére tulajdon szavad igéjével hínya, igy szólván: Jőjetek
Mat. 11, 28. hozzám minnyájan, a kik fáradtok és meg vattok terhelve, és én megkünnyebítlek titeket.

II. RÉSZ.

Hogy Istennek nagy jó-volta és szerelme jelentetik emberekhez az oltári szentségben.

A tanitvány szól. Jó voltodban és nagy irgalmasságodban bizván Uram, te hozzád járúlok: beteg orvosomhoz, éh szomju életnek kut fejéhez,

szükölködő mennyei királyhoz, szolga urhoz, teremptett állat teremptőhöz, szomoruságban elhagyatott kegyes vigasztalóhoz. De honnan vagyon ez, hogy te jőj én hozzám? ki vagyok én, hogy magadat adgyad nékem? Mint mer a bünös ember elődben menni? te-is miképpen méltóztatol bünöshöz jőni? Te esméred a te szolgádat és tudod, hogy semmi jó nincs benne, mellyért ezt cselekedd véle. Megvallom tehát az én alá-valóságomat, vallást tészek a te jó-voltodrúl, dicsérem kegyességedet, hálákat adok mértéktelen szerelmedért. Mert tennen magadért cselekedted ezt, nem az én érdememért; hogy jó-vóltod inkáb megesmértessék, szereteted inkáb kiterjedgyen, alázatosságod tökélletesben dicsírtessék. Mivel tehát néked igy tetczik, és igy parancsoltad hogy légyen, kedvesen fogadom én-is méltóztatásodat. Oh engedd, hogy az én büneim ebben ellent ne vessenek!

Oh gyönyörüséges és irgalmas Jesus, minémü nagy böcsüllettel, háladással és örök dicsírettel tartozunk néked, a te szent testednek vételéjért, melynek méltóságát nincs a ki kimondhassa. De vallyon mirül kell gondolkodnom, mikor Uramhoz járulok és azt veszem, a kit méltó tisztelettel nem illethetek, és mind az által ajtatoson akarok hozzám venni? Mirül gondolkodhatom jóbrúl és hasznosbrúl, ha nem hogy magamat tellyességgel megalázzam te-elötted, és a te véghetetlen jó voltodat felmagasztallyam. Dicsírlek téged én Istenem, és örökké magasztallak. Megutálom magamat, és alá-valóságomnak mélységében te alád vetem magamat.

Imé te szenteknek szente vagy, én pedig bünök undoksága. Imé te én hozzám hajlasz, ki méltó nem vagyok, hogy reád nézzek. Imé te jősz én hozzám, velem akarsz lenni, a te lakadalmodra hísz; te nékem mennyei eledelt akarsz adni, az angyalok Psal. 77, 24.
kenyerét akarod ennem adni, az az tennen magadat, eleven kenyért, Joan. 6.
ki az égből alászállottál, és életet adsz e világnak.

Imé honnan származik a szeretet! minémü nagy méltóztatás világoskodik! mely nagy háladással és dicsírettel tartozunk mind ezekért néked! Oh mely üdvösséges és hasznos a te tanácsod, mellyel ezt a szentséget rendeled; mely édes és gyönyörüséges lakodalom az, mikor tennen magadat adtad eledelül! Oh mely csudállatos Uram a te cselekedeted, mely erős a te hatalmasságod, mely kimondhatatlan a te igazságod! Mondottad, és mindenek meglettek; és ugy lett, a mint te hadtad.

Csuda dolog, és az emberi elmét megelőzi, de méltó hitelre,

hogy te én Uram Istenem, igaz Isten és igaz ember, a kenyérnek és bornak egy kis szine alat éppenséggel jelen vagy, és megemésztés-nélkül a téged vevőktül megétetel. Te a ki mindeneknek Ura vagy, és semmi nélkül nem szükölködöl, a te szentséged által bennünk akartál lakni; oltalmazd azért Uram az én szüvemet és testemet tisztán, hogy víg és tiszta lelki ismerettel gyakran részesülhessek a te szentségedben, és a mit főképpen magad tisztességére és örök emlékezetre rendeltél, azt én-is örök üdvösségemre vehessem.

Örvendezz én lelkem, és agy hálát Istennek az ily nemes ajándékért és kivált vigasztalásért, mely e siralom völgyébe néked adatott. Mert valahányszor ezt a szentséget meggondolod, és Christus testét vészed, annyiszor a te váltságod cselekedetibe foglaltatol és részesülsz Christusnak érdemében. Mert a Christus szereteti soha nem kissebedik, és az ő engesztelésének nagy volta soha el nem fogy. Azért mindenkor új lelki készülettel tartozol ehez alkalmaztatni magadat, és figyelmetes elmélkedéssel meggondolni a te üdvösségednek nagy szentségét. Oly nagynak, újnak, gyönyörüségesnek tessék néked, mikor Misét mondasz vagy hallasz, mint ha legelsőben azon a napon szállana Christus a szüznek méhében, és akkor lenne emberré; avagy mint ha a keresztfán fügve akkor szenvedne és meghalna az emberek üdvösségéért.

III. RÉSZ.

Hogy hasznos gyakorta részesülni a szentségbe.

A tanitvány szól.

Psal. 67, 11.

Imé, én te hozzád járúlok Uram, hogy jól légyen dólgom a te ajándékodból, és megvigasztaltassam a te szent lakodalmodban, mellyet édességedből szegényeknek szerzettél, én Istenem. Imé, te benned vagyon éppen, valamit kel kivánnom és kivánhatok; te vagy az én üdvösségem és váltságom, reménségem és erősségem, ékességem és dücsősségem. Vigasztald-meg tehát ez mái napon a te szolgád lelkét, mert te hozzád emeltem, Uram Jesus, lelkemet. Ajtatoson és nagy böcsüllettel akarlak téged fogadni, hajlékomban akarlak téged bévinni, hogy Zachaeussal áldásodat nyerjem, és Ábrahám fiai közzé számláltassam. Az én lelkem szent testedet kivánnya, szüvem a veled-egyesülést ohajtya.

Magadat add nékem, és elég; mert te küvülled haszontalan minden vigasztalás. Nállad-nélkül nem lehetek; látogatásod-nélkül nem élhetek. Azért szükség, hogy gyakran hozzád járúllyak és üdvösséges orvosságomra téged vegyelek, hogy az úton el ne fogyatkozzam, ha mennyei eledeltül üres lészek. Te, irgalmasságos Jesus, mikor a népnek predikállanál és sok nyavalyákat gyógyítanál, imigyen szóllál egyszer: Nem akarom éhen bocsátani házokhoz, hogy az úton el ne fogyatkozzanak. Igy cselekedgyél azért én velem-is, ki a te hiveidnek vigasztalására magadat hadtad a szentségben. Mert te vagy a léleknek édes táplálása, és a ki téged méltán észen, részes lészen az örök boldogságba. Felette nagy szükségem vagyon, hogy a ki ily gyakran megesem és vétkezem, ily hamar elfáradok és fogyok, gyakor imádság, gyónás és szent tested vétele által magamat újícsam, tisztícsam, gerjeszem, hogy ne-talám ha sokkáig e' nélkül lennék, szent igyekezetem mellől elesném.

Mert igen hajlandók az emberi érzékenségek a gonoszra ifiuságtúl-fogva; és ha Isten nem orvosollya, hamar alá-esik ember a gonoszba. Elvonszon azért a szent áldozat a gonosztúl, és vastagít a jóban. Ugyan-is ha most ily sokszor tunya és lágy-meleg vagyok, mikor az Urban részesülök vagy áldozom: mi lenne, ha orvossággal nem élnék és ily nagy segítséget nem keresnék? És noha nem vagyok minden nap alkalmatos, sem az áldozathoz készült, mind az által igyekezem azon, hogy alkalmatos üdőkben a mennyei szentséget végyem és ily nagy ajándékban részesüllyek. Mert ez egyik főb vigasztalása a hiv léleknek, mig a halandó testben szarándokságban vagyon, hogy gyakran emlékezvén Istenerül, az ő szeretőjét ajtatos szűvel hozzá vegye. Gen. 8, 21.

Oh isteni kegyességnek hozzánk-való csudálatos méltóztatása, hogy te Ur Isten, minden lelkeknek teremptője és elevenítője, méltóztatol a szeginy lélekhez jőni, és tellyes istenségeddel s emberségeddel éhezését hizlalni. Oh szerencsés elme és boldog lélek, mely arra méltó, hogy téged, Urát Istenét, ajtatosan magához végyen és a te vételedben lelki vigasztalással bétellyesedik *(igy)*. Oh mely nagy Urat fogad-bé, mely szerelmes vendéget viszen házában, mely kedves társat talál, mely hiv baráttyát vészi hozzá, mely ékes, nemes és minden kedvesek s kivánatosok felet szerelmesb jegyest ölel magához! Én édes szeretőm, mind semmik te hozzád képest az egek, a föld és ezeknek minden ékességi; mert

valami dicsíretre méltó ékességek vagyon, te adakozásodnak méltóztatásából vagyon, és nem érkeznek a te nevednek dücsősséPsal. 146, 5. géhez, kinek bölcseségének száma nincsen.

IV. RÉSZ.

Hogy sok jókkal megáldatnak a szentség vévők.

A tanitvány szól. Én Uram Istenem, előzd-meg a te szolgádat áldomásidnak édességével, hogy a te felséges szentségedhez ajtatosan és méltán Psal. 20. járulhassak. Ébrezd-fel hozzád az én szüvemet, és a nagy restségtül mencs-meg engem. Látogas-meg a te üdvösségeddel, hogy lélek szerént megkóstollyam édességedet, mely ebben a szentségben, mint kut-főben, tellyesen találtatik. Világosicsd-meg az én szememet, hogy láthassam ezt a nagy szentséget, és vastagícs engem ennek bizonyos hitelére. Mert ez te alkotmányod, nem emberi erőjé; te szent rendelésed, nem emberi találmány; nem-is találkozik, a ki ezt magátúl megfogja és ércse, mely az angyali értelemnek éiességét-is fellyül halladgya. Én tehát méltatlan bünös ember, föld és hamu lévén, mint visgálhatom vagy érthetem ezt a felséges titkot?

Uram, az én szüvemnek együgyüségében, erős igaz hitben, a te parancsolatod szerént nagy böcsüllettel és reménséggel hozzád járulok, és bizonnyal hiszem, hogy te igaz Isten és ember, it a szentségbe jelen vagy. Te akarod Uram, hogy te benned részesüllyek és szeretet által magamat hozzád kapcsollyam. Azért kérem irgalmasságodat, adgy nékem arra kiváltképpen-való malasztot, hogy a te szerelmedben elolvadgyak, és ez után semmi egyéb vigasztalást ne vegyek. Mert ez a felséges és méltóságos szentség lelki és testi üdvösség; minden lelki nyavalyánk orvossága, mely-által vétkeim tisztítatnak, gonosz indulatim zaboláztatnak, késértetim meggyőzetnek vagy megenyhítetnek, nagyob malaszt adatik, az elkezdett joságos erkölcs öregbedik, erőssödik a hit, vastagodik a reménség, tüzesedik és terjed az szeretet.

Én Istenem, én lelkemnek gyámolya, minden gyarlóságomnak vastagítója, minden belső vigasztalásoknak ajándékozója: sok javaidat osztogattad, és osztogatod gyakran most-is, ebben a szentségben a te szeretőidnek és ajtatoson részesülőknek. Mert a világi

sok háboruságok győzedelmére sok vigasztalásokat öntesz szüvökben, és a magok erőtlenségének alsó fenekérül oltalmadnak reménségével felemeled és csudálatos új malasztal őket belöl vigasztalod és világosítod; hogy a kik a részesülés elöt rettegők és kedvetlenek vóltak, a mennyei ételnek és italnak táplálása után magokban tapasztallyák, hogy jóbban van dólgok. Ezt a te választottiddal azért cselekeded, hogy bizonyosan ismerjék és próbálva tudgyák, minémü jót és malasztot nyernek te általad. Mert magoktúl hidegek, keméntek, ajtatlanok; te általad pedig buzgókká, gyorsokká, ajtatosokká változnak. Ugyan-is kicsoda járúlt alázatoson az édességnek forrásához, a ki ebből valami kevés édességet nem merített volna? avagy kicsoda állott a nagy rakás tüznél, a ki valamenyire
meg nem melegedett-volna? Te pedig Uram, forrás vagy, mely Isai. 12, 3.
kifoly, de mindenkor teli; tüz vagy, mely ég mindenkor, de soha meg nem szünik.

Azért ha a forrásnak tellyességéből nem szabad merítenem és szomjuságom oltásáig innom, még-is a mennyei csévnek likát illetem szájammal, hogy onnan bár csak kicsin cseppecskét kaphassak szomjuságom oltására, hogy tellyesen el ne fáradgyak. És ha nem lehetek szinte mennyei és oly lángalló, mint a Cherubinok és Serafinok: igyekezem még-is, hogy ajtatosságba foglallyam magamat, és szüvemet készícsem, hogy az elevenítő szentségnek alázatos vételéből valami kis szikráját vehessem a mennyei tüznek; valami fogyatkozás vagyon pedig bennem, te, áldott Jesus, én érettem vidd helyre azt kegyelmesen és irgalmason, a ki mindeneket mél-
tóztatol magadhoz hinya, igy szólván: Jőjetek hozzám minnyájan. Mat. 11, 28.
a kik fáradtok és meg vattok terhelve, és én megkünnyebítlek titeket.

Ugy vagyon, hogy homlokom veritékében fáradok, szű fájdalommal kinlódom, bünnel terheltetem, késértetek miat nyughatatlankodom, sok gonosz indulatoktúl kötöztetem és szorongattatom: és nincs ki megsegillyen, megszabadícson és üdvözícsen, hanem csak te, én üdvözítő Uram Istenem. Néked ajánlom magamat, és valamim vagyon, hogy engem őrizz és örök életre vezérely. Fogadgy hozzád engem a te nevednek dicsíretire és tisztességére, ki a tennen testedet, véredet ételül és italúl készítetted nékem. Engedd én üdvösségemnek Ura Istene, hogy a szentségnek gyakorlásával nevekedgyék ajtatossághoz-való kedvem.

V. RÉSZ.

A szentségnek nagy méltóságárúl és a papi rendrül.

Az Ur szól. Ha angyali tisztaság és keresztelő szent János szentsége találtatnék benned, úgy sem vólnál méltó, hogy ezt a szentséget vennéd és kezedbe forgatnád. Mert nem emberi érdemnek kel azt tulajdonítani, hogy a Christus szentségét ember szenteli, kezében fogja, és az angyalok kenyerét eledelül vészi. Nagy titok ez, és nagy méltósága a papoknak, kiknek az adatott, a mi nem engedtetett az angyaloknak. Mert csak az Anyaszentegyházban törvény szerént szentelt papoknak vagyon hatalmok az áldozásra és Christus testének szentelésére. A pap ebben Isten szolgája, ki Isten igéjével él, Isten parancsolattya és rendelése szerént; de Isten ebben fő-ok és láthatatlan cselekedő, kinek hatalmában vagyon, valamit akar és meglészen, valamit parancsol. Többet kel a mindenható Istennek hinned ebben a felséges szentségben, hogy sem a magad érzékenséginek, vagy egyéb látható jelenségnek. Azért félelemmel és nagy Tim. 4. böcsüllettel kel ehez járulnod. Magadra vigyázz és eszedbe ved, egyházi ember, micsoda szolgálatra választattál a püspök kezének reád vetésével. Ime, pappá lettél, a szolgálatra felszenteltettél: meglásd, hogy hiven és ajtatoson mutasd Istennek az áldozatot, mikor annak ideje vagyon, és magadat fedhetetlenül visellyed. Nem künnyebítetted terhedet papságoddal, hanem szorosab fenyítéknek kötelével szorittattál, és nagy szentségnek tekélletességére köteleztettél. A papnak minden jóságos erkölcsökkel ékesítettnek kel lenni, és egyebeknek jó életre való példát kel adni. Az ő gyakor társalkodásának nem a köz néppel, hanem mennyekben az angyalokkal, avagy a földön tekélletes emberekkel kel lenni.

Hebr. 5. Mikor a pap a szent ruhákban öltözik, Christus képét viseli, hogy Istent magáért és az egész községért alázatoson kérje. Öltözetinek mind első s mind hátulsó részén kereszt vagyon, hogy a Christus szenvedésérűl szünetlen emlékezzék. Előtte keresztet visel a papi öltözőn(a), hogy a Christus nyomdokát szorgalmatoson szemléllye és serényen kövesse. Hátulsó része-is az öltözetnek keresztel jegyeztetik, hogy valami ellenkezést mástúl szenved, szeliden türje Istenért. Előtte keresztet visel, hogy a maga büneit könyvhullatással mosogassa; hátúl pedig, hogy egyebek vétkét-is

(a) in casula.

szánakozva sirassa; és eszébe vegye, hogy az Isten és bünös ember közöt mint közbenjáró helyheztetett; azért meg ne szünnyék az imádságtúl és szent áldozattúl, valamig Istentül kegyelmet és irgalmasságot nem nyér. Mikor a pap áldozik, Istent tiszteli, az angyalokat vigasztallya, az anyaszentegyházat éppíti, az eleveneket segíti, a holtaknak nyugodalmat szerez, magát pedig minden jóban részessé teszi.

VI. RÉSZ.

Kérdés a részesülés előt-való készületrül.

Uram, mikor a te méltóságodat és az én méltatlanságomat tekintem, igen megrettenek és eszem vész magamban. Mert ha hozzád nem járulok, az élettül futok; ha pedig méltatlan magamat elő-tolyom, haragot érdemlek. Mit mivellyek azért én Istenem, én segítségem és szükségimben tanácsom? Te tanícs éngem igaz útra. Mutas valami rövid gyakorlást a szent részesüléshez-való készülethez. Mert igen szükség tudnom, mint kellyen szüvemèt ajtatoson és böcsülletesen készítenem a te szentségednek üdvösséges vételéhez, avagy ennek az isteni nagy áldozatnak szolgáltatásához. A tanitvány szól.

VII. RÉSZ.

Lelki esmeretünknek visgálásárul; jobbulásunknak eltekéllésérül.

Mindenek felet kivántatik, hogy az Isten papja nagy szűbéli alázatossággal, alázatos böcsüllettel, tellyes hittel, Isten tisztességének buzgó kivánságával járúlyon ennek a szentségnek áldozásához, osztogatásához és vételéhez. Megvisgáld szorgalmatoson lelki esmeretedet; igaz törödelmességgel és alázatos gyónással tehetséged szerént megtisztícsad és fényesícsed lelkedet, ugy hogy semmi nehézséged ne maradgyon, mely tudomásod szerént furdalná lelki esmeretedet, és akadékot tenne a szentséghez-való szabad járulásodnak. Szánnyad bánnyad közönségesen minden vétkeidet; a minden napi vétkeidért pedig ugyan nevezet szerént bánkódgyál és keseregj, és ha az üdő szenvedi, a te szüved rejtekében vallást tégy Istennek minden gonosz indulatidnak nyavalyájárúl. Az Ur szól.

Fohászkodgyál és bánnyad, hogy még-is ily testi és világi vagy; hogy ily győzetlenek a te gonosz indulatid; hogy ily rakva vagy gonosz vágyódások kivánságival; hogy ily gondviseletlen vagy külső érzékenségednek őrzésében; hogy ily gyakran hiuságos gondolkodásokban keverődzöl; hogy ily hajlandó vagy a külső dólgokra, ily tunya a belsőkre; ily gyors a nevetésre és feslet-ségre, ily kemény a siralomra és töredelmességre; ily hajlandó a szabadságra és testi alkalmatosságokra, ily késedelmes a kemény életre és lelki buzgóságra; ily furcsa(a) az új hir hallásra és ékes dolgok látására, ily kedvetlen az alacson és alá-való dolgokban, forgolódásra; ily telhetetlen a győtésben, ily fösvény az adakozásban, ily markos a megtartásban; ily gondolatlan a szóllásban, ily tartóz-hatatlan a halgatásban; ily feslett erkölcsödben, ily habahurja cselekedetidben; ily telhetetlen ételedbe; ily siket az Isten igéjére; ily gyors a nyugodalomra, ily késedelmes a munkára; ily ébren vigyázó a mesékre, ily aluszékony a szent vigyázásokra; ily siető az elvégezésre; ily tétovázó a fügyelmetességre; ily rest a szolosmára; ily tunya az áldozásban; ily sovány az Urnak vételében; ily hamar másuva gondolkodol; ily ritkán szállasz valóságoson magadban; ily hamar felgerjedsz a haragra; ily künnyen megutálsz egyebeket; ily hajlandó vagy az egyebek itíletire; ily kemény az egyebek dorgálásába; ily vig az jó szerencsékben; ily gyakran sok jóra igyekezel, és keveset visz végben.

Ezeket és hasonló fogyatkozásidat bánattal és tulajdon gyar-lóságidnak nagy gyülölségével meggyónván és megsiratván, erős végezéssel rendeld-el életed jobbítását és jóban előmenetedet. Azután tellyességgel Istenre hagyván magadat éppen égő áldozatul az én nevemnek tisztességére, azaz testedet, lelkedet hiven reám bizzad, hogy eképpen méltán járúlhas az áldozat mutatáshoz, és az én testemnek szentségét üdvösségesen vehessed.

Ugyan-is nincs kellemetesb ajándék, sem a bünök eltörlésére hasnosb elégtétel, mint mikor ember a Misében, vagy részesülésben Christus testének bemutatásával eggyüt magát tisztán és éppen Istennek adgya. Ha meg nem fogyatkozik ember abban, a mi tőlle lehet, és igazán penitenciát tart: valamenyiszer bocsánatért és
Ezech. 33, 11. 16. malasztért hozzám járul, élek én az Ur, ki a bünösnek halálát nem kivánom, hanem inkáb hogy megtérjen és éllyen, az ő büneirül töb-ször meg nem emlékezem, hanem mindenek megbocsátva lésznek.

(a) curiosus: kiváncsi.

VIII. RÉSZ.

Christusnak a keresztfán maga bemutatásárúl, és mi magunknak Istenre hagyásárúl.

A mint én a keresztfán kiterjesztett kézzel és mezítelen testtel jó kedvemből bemutattam magamat az Atya Istennek a te büneidért, úgy hogy semmi nem maradna bennem, a mi éppen az Isten engesztelésére áldozatúl nem kelne: úgy kel néked-is magadat minden erőddel és kivánságiddal, jó kedvedből és mentül nagyob ajtatossággal lehet, minden nap a Misében tiszta és szent áldozatúl bémutatnod. Mit kivánok én te tőlled inkáb annál, hogy magadat éppen reám bizzad? Valamit magadon kivül adsz, semminek tartom; mert nem a te adományodat keresem, hanem tégedet. Az Ur szól.

A mint hogy néked elég nem vólna, ha mindennel birnál-is én kivüllem: ugy nékem sem tetczik akár mit agy-is, ha magadat nem adod. Magadat add nekem; mindenestül adgyad pedig magadat Istenért, és kedves lészen adományod. Láddé hogy én éppen bémutattam magamat az Atyának; mindenestül adtam néked testemet ételül, véremet italúl, hogy én éppen tiéd lennék, és téged enyimmé tennélek. Ha magadra támaszkodol, és jó kedvel magadat az én akaratomra nem hagyod, nem tellyes a te áldozatod, nem-is lészen közöttünk tellyes eggyesülés. Ha azért én elöttem kegyelmet akarsz nyerni, minden cselekedetid elöt kell járni az Isten kezeibe való magad ajánlásának. Azért jutnak ily kevesen a mennyei világosításra és belső szabadságra, mert nem tudgyák magokat tellyességesen reám biznya. Állandó sententiam amaz nékem: Ha ki ellent nem mond mindeneknek, nem lehet én tanítványom. Tehát ha azt kivánod, hogy én tanítványom légy, magadat és minden kevánságidat nékem ajánlyad. Luc. 14, 33.

IX. RÉSZ.

Hogy magunkat és mindenünket Istenre kel biznunk, és mindenekért imádkoznunk.

Uram, valami az égben és a földön vagyon, mind tiéd. Azért magamat jó akarattal bémutatott ajándékul néked ajánlom, és A tanitvány szól.

örökké tied akarok lennem. Uram, az én szüvemnek eggyügyüségében ma mutatom be néked magamat örök szolgájúl, engedelmességedre és örök dicséretednek áldozattyára. Fogadgy hozzád éngem ezzel a te drágalátos testednek bemutatásával, mellyet az angyalok láthatatlan jelen-létében bemutatok, hogy nekem és a te népednek légyen üdvösséges.

Uram, elődben terjesztem a te könyörületességednek oltárán minden büneimet és fogyatkozásimat, mellyeket te elötted és a te szent angyalid elöt cselekedtem, attúl a naptúl fogva, mellyen vétkezhettem, mind e jelen-való óráig; hogy te azokat mindenestül felgyujcsad és szeretetednek tüzével megégessed, letöröllyed büneimnek minden undokságát, megtisztícsad lelki esmeretemet minden vétkekböl, vissza adgyad a bün miat elvesztett malasztot, mindeneket tellyesen megengegy, és a békességnek csókjára irgalmason hozzád eresz.

Mit mivelhetek jóbbat büneimért, ha nem hogy ezeket alázatoson meggyónnyam és sirassam, és a te bocsánatodat szünetlen kérjem? Kérlek tégedet, én Istenem, halgas-meg engem kegyelmesen, midön elötted állok. Minden büneimet igen gyülölöm; nem akarok soha azokra ez után térni, hanem bánom és valamig élek, bánni fogom; kész vagyok penitenciát tartani és tehetségem szerént ezekért eleget tenni. Bocsásd meg Ur Isten, bocsásd-meg büneimet szent nevedért. Szabadícs-meg *(igy)* lelkemet, mellyet drága véreddel megváltottál. Imé a te irgalmasságodra hagyom magamat; cselekedgyél velem a te jó vóltod szerént, nem az én gonoszságom és hamisságom szerént.

Te kezedben ajánlom valami jó vagyon bennem, noha az igen keves és fogyatkozott; hogy te megtisztícsad és megszentelyed, hogy kedvesen vegyed, és magad elöt kellemetessé tegyed. Engemet pedig, tunya és haszontalan embert, mindenkor jobbításomra vezérely, és boldog üdvösséges kimulásra jutas.

Néked ajánlom az ajtatos embereknek minden istenes kevánságokat. Minden szükségit szüleimnek, barátimnak, atyámfiainak, húgaim-nénéimnek, kedvesimnek. Azoknak-is, kik velem vagy másokkal jót tettek a te szerelmedért; a kik imádságot vagy Misét magokért vagy hozzájok tartozókért tőllem kívántak és kértek, akar még testben élyenek s akár világbol kimultak légyenek. Hogy ezek minnyájan a te malasztodnak segítségét, vigaztalásodnak bátorítását, veszedelembül óltalmat, büntetéstül szabadulást

nyerjenek, és hogy minden gonosztúl megmenekedvén, nagy háladásokat vigan adgyanak néked.

Könyörgésimet és engesztelő áldozatimat azokért-is kiváltképpen bémutatom néked, a kik valamiben éngem megbántottak, szomorítottak, rágalmaztak, vagy valami kárt és nehezséget szerzettenek. Azokért-is, a kiket valaha megszomorítottam, háborítottam, terhéltem és megbotránkoztattam szómmal, cselekedetimmel, tudva vagy tudatlanúl; hogy nékünk minnyájunknak egyenlő-képpen bocsásd-meg büneinket és egymás-ellen-való vétkeinket. Végy-ki Ur Isten a mi szüvünkböl minden gyanuságot, boszuságot, haragot, versengést és mindent, valami a szeretetet megsértheti, és az atyafiúi jó-akaratot kissebbítheti. Irgalmazz Uram, irgalmazz azoknak, kik a te irgalmasságodat kérik; agy malasztot a szükölködőknek; és tégy ollyanokká minket, hogy méltók lehessünk a te malasztodnak részesülésében, és elő-mehessünk az örök életnek megnyerésében. Amen.

X. RÉSZ.

Hogy a szent reszésülést nem kel künnyen elmulatni.

Gyakran kel folyamni az isteni malasztnak és irgalmasságnak forrásához, a minden jónak és tellyes kegyességnek kútfejéhez, hogy gonosz indulatidbol és vétkeidböl kigyógyulhas, és az ördögnek minden kisérteti és csalárdsági ellen hatalmasb és vigyázób lehes. Tudván az ellenség, hogy a szentségnek részesülésében nagy haszon és erős orvosság vagyon, minden úton és alkalmatosságon tehetsége szerént el akarja ettül vonni és tartóztattya a hiv és ajtatos embereket. Az Ur szól.

Mert midőn némellyek az Ur vételéhez készülnek, nagyob ördögi incselkedéseket szenvednek. A gonosz lélek az Isten fiai közzé mégyen, a mint szent Job irja, hogy ezeket szokott gonoszságával megháborgassa, vagy igen félelmessé(a) tégye és megbódicsa; hogy e' képpen jó indulattyokat kissebicse, vagy ugyan el-is veszteſſe, a hitet ostromolván, ha efélékkel azt szerezheti, hogy elhadgyák a részesülést, vagy fél-hidegen járúllyanak hozzá. De nem kel semmit gondolni az ördögnek csalárdságával, és akár Job. 1.

(a) timidus : félénk.

mely rút és szörnyü gondolatokkal; hanem minden efféle képezést az ő fejére kel téríteni. Csak meg kel utálni és csufolni szegint, és az ő háborgatásiért és izgatásából tamádott indulatokért el nem kel hadni a szent részesülést.

Gyakorta akadékot szerez az ajtatosság keresésnek felettébvaló szorgalmatossága, és a gyónáshoz-való készületnek szű szorongatása. A bölcsek tanácsa szerént cselekedgyél, és vesd-ki a szű szorongatást és hamis vélekedésböl származott lelki esmeret furdalást; mert akadékot vét az Isten malasztyának, és elveszi ajtatosságodat. Valami kicsin háboruságért, vagy nehészségért, el ne mulasd az Ur vételét; hanem meny-el hamar, gyónnyál-
Mat. 5. meg és bocsásd-meg örömest, a mivel megbántódtál. Ha pedig te bántottál valakit, alázatoson bocsánatot kérj, Isten-is örömest megenged.

Mit használ a gyónásnak és a szent részesülésnek hallogatása? Mennél hamaréb tisztuly-ki; pökd-ki gyorsan a mérget, sies az orvosság vétellel: és jobban lészen dolgod, hogy sem ha későre halasztanád. Ha ma ezért elmúlatod, talám hólnap más nagyob akadékod történik, és igy sokkáig megtartóztathatol a részesüléstül, és alkalmatlamb lehetsz. Mennél hamaréb lehet, fesellyél-ki efféle haszontalan mentségekből és tunyaságbúl, mert semmit nem használ sokkáig gyötrődni, és háborodott állapatban maradván a minden napi akadékokért az isteni dolgoktúl magadat elfogni. Sőt felette ártalmas a részesülést sokkáig vontatni, mert ebből nagy lelki tunyaság szokott származni. Jaj veszély! némely fél-melegek és szabados életük azért tésznek örömest halasztást a gyónásban, azért vontattyák meszére a szent részesülést, hogy ne köteleztessenek naggyob magok őrzésére.

Jaj mely keves szeretet és gyenge ajtatosság vagyon azokban, kik ily künnyen halasztyák a szent részésülést! Mely boldog és Istennél kedves, a ki úgy él és lelki esméretit oly tisztán tartya, hogy kész vólna minden nap részesülni; és ezt meg-is cselekedné, ha ebből meg nem jegyeznék őtet. Ha ki alázatosságért, vagy egyéb méltó okból elmúlattya néha, dicséretet érdemel a megböcsülléséért. Ha pedig tunyaságból cselekeszi, fel kel magát ébreszteni, és megcselekedvén a mi tőlle lehetséges, Isten erre a jó akaratra-való képest, mellyet néz leg-inkáb, megsegíti a jó kivánságot.

Mikor pedig méltó oktul megtartóztatol, a jó szándékot és

részesüléshez-való ajtatos indulatot megtarcsad, és igy nem maradsz a szentség gyümölcse-nélkül. Mert az ajtatos ember minden nap, sőt minden órában üdvösségesen és akadék-nélkül járulhat a Christusnak lélek szerént-való részesüléséhez; mind az által bizonyos napokon, szabott üdőben, az ő üdvözítőjének szent testét nagy szeretettel és böcsüllettel kel venni a szentségben, és ebben a vételben inkáb kel az Istennek dicsíretit és tisztességét keresni, hogy sem a maga vigasztalását. Mert mind annyiszor lélek szerént részesül és láthatatlanúl tápláltatik, valamennyiszer a Christus testesülését és halálát ajtatoson meggondolya, és az ő szeretetire felgerjed.

A ki csak akkor készül, mikor közelget az innep, vagy mikor szokásból erre indittatik, gyakorta készületlen marad. Boldog a ki magát Istennek éppen égő áldozatúl adgya, valamikor részesül vagy áldozik. Ne légy a Mise mondásban igen lassú, se igen siető; hanem azoknak közönséges jó szokását kövessed, a kik közöt lakol. Nem kel egyebek neheztelésére vagy megunásra okot adnod; hanem közönséges úton kel járnod, a régiek rendelése szerént. Inkáb keressed az egyebek hasznát, hogy sem a magad ajtatosságát vagy kedvét.

XI. RÉSZ.

Hogy a Christus teste, és a szent Irás, felette szükségesek a hiv léleknek.

Oh édes Uram Jesusom, mely nagy gyönyörüsége vagyon az ajtatos léleknek, mely a te lakodalmadban veled lakozik? a hon néki nem egyéb eledel adatik, hanem te, eggyetlen egy szeretője és szüvének mindenek felet kellemetesbe. Igen gyönyörüséges vólna, ha a te jelen-létedben szüvemnek buzgó indulattyából sirhatnék, és az ajtatos Magdolnával lábaidat könyhullatásimmal öntözhetném. De hon vagyon most ez az ajtatosság? hon találtatík a szent könyv-hullatásnak bőséges folyása? Bizony te elötted és szent angyalid elöt az én szüvemnek égni, és örömből olvadni kellene. Mert te jelen vagy a szentségben, noha idegen szin alat elrejtezve. A tanitvány szól.

Ugyan-is a te tulajdon és isteni fényességedbe nem nézhetné-

nek reád az én szemeim, sőt az egész világ sem álhatná-el a te dücsősséged felségének fényességét. Ezzel azért, hogy a szentségben magadat elrejted, gyarlóságomhoz szabod magadat. Ugyan az vagyon it és azt imádom, a kit menyégben imádnak az angyalok; de én még most hit által, az angyalok pedig szinrül szinre és homály-nélkül. Meg kel elégednem a hitnek világosságával, és mind addig abban kel járnom, míg fel nem kél az örök fényességnek napja és a példák árnyéka el nem hanyatlik. Midőn pedig eljő a valóság, megszünik a szentségek vétele; mert a mennyei dücsősségben uralkodó boldogok nem szükölködnek a szentségek orvossága-nélkül; mivel örökké vigadnak Isten elöt, szinrül szinre szemlélvén az ő dücsősségét, és fényességből isteni fényességnek mélségében öltöznek, ugy kóstolván az Istennek testé lett Igéjét, a mint kezdetben vólt, és örökké marad.

Megemlékezvén ezekrül a csudálatos dólgokrul, igen únalmas nállam akár mely lelki vigasztalás-is; mert valamig az én Uramat nyilván az ő dücsősségében nem látom, mind semminek tartom, valamit e világon látok és hallok. Te vagy nékem bizonyságom Ur Isten, hogy semmi teremptett állat meg nem elégít engem; hanem csak te én Istenem, kinek örökké-való látását kívánom. De erre nem juthatok, mig ez a halandó élet tart; azért szükség, hogy nagy szenvedéshez készüllyek, és minden kivánságimat te reád hadgyam. Mert a te szenteid-is Uram, kik immár menyországban veled örvendeznek, e földön éltekben nagy hittel és szenvedéssel várták a te dücsősségednek eljövetelét. A mit ők hittek, azt hiszem; a mit ők reménlettek, azt reménlem; a hová ők jutottak, bizom én-is, hogy a te malasztod-által oda jutok. Azonban a te szenteid példájával erősittetvén, hit által járok. Vannak szent irások-is, mellyek életem tüköri és vigasztalásim; de mindenek felet kiváltképpen-való orvosságom és óltalmam a te szentséges tested.

Ugyan-is két dólgot látok legszükségesbnek e világon, mellyeknélkül viselhetetlen volna ez a szeginy élet. A testnek tömlöczében lévén, megvallom, hogy két dolog-nélkül szükölködöm: tudni illik étel és világosság-nélkül. Nékem azért erőtlen betegednek testi és lelki táplálásul szent testedet, szent igédet pedig égő lámpásul adtad járásomra. E kettő-nélkül jól nem élhetek; mert az Isten igéje lelkem világossága, a te szentséged életünk kenyere. Ezeket mondhattyuk két asztalnak, mellyek az Anyaszentegyháznak tárházában

helyheztettek. Eggyik asztal a szent oltár, mellyen a szent kenyér vagyon, az az a Christusnak drága teste. A másik Isten törvényének asztala; ezen a szent tudomány vagyon, mely igaz hitre oktat, és igaz úton viszen a superláton[a] belöl-való szenthelynek szenteb részébe. Hálákat adok néked Uram Jesus, örökké-való világosságnak fényessége, a szent tudománynak asztaláért, mellyet nékünk a te szolgáid, prófétáid, apostolid és egyéb Doctorid által szolgáltattál.

Hálákat adok néked emberi nemzet teremptőjének és megváltójának, ki meg akarván esmértetni az egész világgal szerelmedet, nagy vacsorát készítettél, melyben nem ama példázó husvéti bárányt, hanem a te szentséges testedet, véredet adtad eledelül; megvigasz- Luc. 14.
talván minden hiveket szent lakodalmoddal, és üdvösséges pohárral Psal. 22, 5.
megrészegítvén, melyben vannak minden gyönyörüségi a paradicsomnak; és ezzel velünk eggyüt lakoznak a szent angyalok, noha ők boldogb gyönyörüségben.

Oh mely nagy és böcsülletes a papok hivatallya, kiknek az a méltóság adatott, hogy a felséges Urat szent igékkel szentellyék, szájokkal áldgyák, kezekben tarcsák, szájokkal vegyék, és egyebeknek osztogassák. Oh mely tisztáknak kel lenni azoknak a kezeknek, mely tiszta szüvnek, mely szent testnek, mely makula-nélkülvaló szüvnek, melyhez ennyiszer mégyen a tisztaságnak alkotója? A pap szájából, mely a szentséget ennyiszer vészi, nem kel egyébnek származni, hanem csak szent, csak tisztaságos, csak hasznos dolognak.

Az ő szemeinek eggyügyüveknek, szemérmeteseknek kel lenni, mellyek a Christus testét szemlélik; keze szükség hogy tiszta és égbe felemelt légyen, mely a mennek földnek teremptőjét szokta illetni. A törvényben-is kiváltképpen a papoknak mondatik amaz: Szentek legyetek, mert én, a ti Uratok Istentek, szent Lev. 19, 2.
vagyok.

Mindenható Isten, e te malasztod segícsen hozzá, hogy a kik papságra emeltettünk, illendőjül és ajtatoson szolgállyunk neked, minden tisztaságba és jó lelki esmeretbe. És ha oly ártatlan életet nem viselhetünk, a mint kivántatnék, engedd, hogy illendőképpen sirassuk gonosz cselekedetinket, és alázatos lélekkel s jó akaratnak szándékával teneked ez-után nagyob buzgósággal szolgállyunk.

(a) velamen: függöny. V. ö. M. nyelvt. sz. II. 1613.

XII. RÉSZ.

Hogy a ki részesülni akar Christusban, nagy szorgalmatossággal kel hozzá készülni.

Az Ur szól. Én tisztaságnak szeretője, és minden szentségnek megadója vagyok. Én a tiszta szüvet keresem, és abban vagyon helye nyugodalmomnak. Készics nékem nagy és megterített ebédlő házat, és nállad tartom a husvétet tanítványimmal egyetembe. Ha azt akarod, hogy hozzád mennyek és nállad maradgyak, tiszticsd-ki a régi kovászt, és ékesicsd-fel a te szüved hajlékát. Rekeszd-ki az egész világot és minden vétkek zenebonáját; üly veszteg, mint a magán szakadott veréb a ház fedelén, és meggondold vétkeidet lelki keserüséggel. Mert minden szerető az ő szerelmesének leg-szeb és jób helyt készít, mivel ebből esmérszik, minemü szűvel fogadtatik a szerető.

Tudgyad mind az által, hogy ehez a készülethez elégséges nem vagy a te cselekedetid érdeméből, bár egész esztendeig készülnél és egyebet semmit elmédben nem forgatnál-is. Azért csak az én kegyelmességemből és malasztomból bocsáttatol az én asztalomhoz, nem külömben mint ha kuldust gazdag asztalához ültetne, ki semmivel nem hálálhatná a jó téteményt, hanem csak megalázván magát, megköszönné. Miveld-meg, a mi lehet tőlled, és azt szorgalmatoson miveld; nem szokásból, nem kötelességre nézvén, hanem nagy félelemmel, szeretettel, buzgó indulattal vegyed testét a te szerelmes Uradnak Istenednek, ki te hozzád méltóztatik jőni. Én vagyok, a ki hílak; én parancsoltam, hogy igy légyen; én helyére viszem, a mi heával vagy; jere, végy magadhoz engem.

Mikor ajtatosságnak malasztyát nyujtom, adgy hálát Istenednek; nem hogy méltó volnál, hanem hogy én könyörültem rajtad. Ha ajtatosság-nélkül vagy és soványon érzed magadat, el ne hadd az imádságot, ohaics, zörges, meg ne szünnyél, valamig az üdvösséges malasztnak morsáját vagy cseppét nem vészed. Néked van szükséged én reám; én nem szükkölködöm nállad-nélkül. Nem azért járulsz te én hozzám, hogy megszentely engem; hanem én azért mégyek hozzád, hogy megszentellyelek és jobbícsalak téged. Te azert jösz, hogy én általam megszenteltessél, hozzám foglaltassál, új malasztot végy és magad jobbítasara felgerjedgy. El ne

mulasd ezt a nagy malasztot; hanem késziesd-el szüvedet minden szorgalmatossággal, és vid-be hozzád a te szeretődet.

Kivántatik pedig, hogy nem csak a részesülés előt készícsed magadat az ajtatossághoz, hanem hogy a szentség vétele után-is azon ajtatosságban tarcsad magadat szorgalmatossággal. Nem-is kivántatik kisseb maga őrzés a részesülés után, hogy sem az elöt-való készületben. Mert a részesülés után-való jó maga őrzés legjob készület a nagyob malasztnak vételére. Ugyan-is abból lészen akár ki-is igen készületlen, ha ottan hamar külső vigasztalásokra adgya magát. Őrizd magadat a sok szóllástúl, légy magadon, és vigagy a te Istenedben. Mert az vagyon nállad, a kit tőlled el nem vehet az egész világ. Én vagyok, a kinek kel magadat adnod mindenestül; ugy hogy ezután nem magadba, hanem én bennem ély minden szorgalmatoskodás-nélkül.

XIII. RÉSZ.

Hogy a Christussal-való eggyesülést a szentség által tellyes szűből kel az ajtatos léleknek kivánni.

Uram, kicsoda adgya azt nékem, hogy téged egyedül talállyalak[(a)], és mindenestül kiterjeszem néked szüvemet, és lelkem kivánsága szerént veled örvendezzek; és ez után immár engemet senki meg ne utállyon, semmi teremptett állat meg ne báncson, se velem ne gondollyon, hanem egyedül csak te szóly nékem és én néked, miképpen szokott szerető szeretőjével szóllani, és baráttyával jó baráttya nyájaskodni. Azt kérem, azt kevánom, hogy tellyességgel eggyesüllyek veled, szüvemet minden teremptett állattúl elvonnyam, és a gyakor részesülés és Mise mondás által a mennyei és örökké-való bölcseségnek tudományában öregbedgyem. Ah Uram Isten, mikor eggyesülök te veled és elmerülök benned tellyességesen, magamrúl elfeletkezvén. Engedd, hogy te én bennem és én te benned egyenlő-képpen eggyüt maradhassunk.

A tanitvány szól.

Cant. 8, 1.

Joan. 15.

Bizony te vagy az én szeretőm; sok ezerek közzül kivált szeretőm, melyben kedve tölt az én lelkemnek, hogy ő benne maradgyak tellyes életemnek napjain. Bizony te vagy az én békeség szerzőm, kiben nagy békeség, igaz nyugodalom vagyon,

Cant. 5, 10.

(a) 1624: találallyalak.

és a ki-nélkül fáradság, fájdalom és véghetetlen nyomorúság vagyon. Bizony te vagy az elrejtett Isten, és nincs gonoszokkal tanácsod,
Prov. 3, 31. hanem az alázatosokkal és eggyügyükkel vagyon nyájaskodásod. Oh mely kedves Uram a te lelked, ki, hogy megmutatnád fiaidhoz
Sap. 12. édességedet, menyből szállott gyönyörüséges kenyérrel táplálod
Deut. 4, 7. őket. Bizony nincs más oly nagy nemzetség, kihez az ő Istene ily közel járna, mint te, mi Istenünk, jelen vagy minden hiveidnél, kiknek magadat adod ételül és táplálásul, minden napi vigasztalásokra és szüvöknek menyben emelésére.

Ugyan-is hol vagyon más ily tiszteletes nemzetség, mint a keresztyén nép? A vagy micsoda teremptett állat oly kedves Istennél, mint az ajtatos lélek, melyhez az Isten mégyen, hogy őtet dücsősséges testével táplállya? Oh ki mondhatatlan kegyelem! Oh csudálatos méltóztatás! Oh véghetetlen szeretet, mely kivált-képpen emberekhez mutattatik! De mit adgyak viszont az Urnak ezért a kegyelemért, ezért a nagy szeretetért? Semmit kevesbet nem ajándékozhatok, hanem hogy Istenemnek szüvemet adgyam tellyességesen, és éppen Istenemhez kapcsollyam. Akkor örvendeznek lelkemnek minden belső érzékenségi, mikor az én lelkem tekélletesen Istenhez ragaszkodik. Akkor igy szól nékem: Ha te én velem akarsz lenni, én veled akarok maradni. Én pedig igy felelek neki: Méltóztassál Uram velem maradni, én örömest akarok veled lenni. Ez nékem minden kivánságom, hogy az én szüvem veled eggyesüllyön.

XIV. RÉSZ.

Mely nagy buzgósággal kivánnyák némely ajtatosok a Christus testét.

A tanitvány szól. Psal. 30, 20.

Oh mely nagy Uram a te édességednek bősége, mellyet titkon tartasz a téged félőknek. Mikor eszemben jutnak némely ajtatosok, kik a te szentségedhez nagy kedvel és ajtatossággal járulnak, megszégyenlem magamat és elpirúlok, hogy én a te oltárodhoz ily lágy melegen, sőt hidegen járulok, hogy ily sovány és szüv gerjedezés-nélkül maradok; hogy tellyességgel fel nem gyuladok a te szined elöt én Istenem, és oly buzgó indulattal te hozzád nem ragadtatom, mint sok ajtatosok, kik a részesülésnek kivánsága és szüvökben érzett szeretet miat köny-hullatástúl magokat meg nem

tartóztathatták; hanem szüvök és testek szájával te hozzád Ur Isten, élő kutfőhöz, nagy belső indulattal vágyódtak. Mivel az ő éhségeket nem enyhithették, bé sem tölthették külömben, hanem a te szent testednek gyönyörüséges és lelki kivánsággal-való vételével.

Oh mely buzgó hit vagyon efflékben, kik a te jelen-létednek hihető bizonyságát magokban érzik! Ezek valóba megesmerik Urokat a kenyér szegésben, a kiknek szüvök ily igen gerjedez a véllek járó Jesus szeretetivel. Sokszor igen távuly járok én efféle indulatok és ajtatosságoktúl, efféle nagy szeretettül és gerjedezéstül. Könyörüly rajtam irgalmas, szent, édes Jesusom és engedd a te szegény nyomorult kuldusodnak, hogy bár csak néha érezze a te szeretetednek szűbeli indulattyát a szent részesülésben; hogy ezzel hitem vastagodgyék, jó voltodban-való reménségem gyarapodgyék, és az egyszer valóban fellobbant szeretet, a mennyei mannát megkóstolván, soha meg ne fogyatkozzék.

Megadhattya a te bőkezű irgalmasságod a tőlled kért malasztot, és mikor a te jó tetzésednek napja eljő, felgerjedett szűvel meglátogathatz engem kegyelmesen. Mert noha nem gerjedezek oly kivánsággal, mint a te választott ajtatosid; mind az által a te ajándékodból kivánom azokat a lángozó kivánságokat, kérvén és ohajtván, hogy részes légyek a te buzgó szeretőidnek ajtatosságába, és az ő szent gyölekezetekben számláltassam.

XV. RÉSZ.

Hogy az ajtatosságot alázatosság és magunk elhagyása-által nyerjük.

Szükség hogy az ajtatosságnak malasztyát szünetlen keressed, kivánsággal kérjed, békeséggel és reménséggel várjad, örömmel fogadgyad, alázatosan őrizzed és azzal szorgalmatoson munkálkodgyál; a mennyei látogatásnak pedig határát és módgyát Istenre bizzad, mig eljő. Akkor kel főképpen megaláznod magadat, mikor belöl keves, vagy semmi ajtatosságot nem érzesz. De azért akkor sem kel feletteb elhadnod magadat és rendetlenül törődnöd. Sokszor az Isten rövid üdő alat megadgya, a mit sokkáig meg nem adott. Gyakorta az imádkozásnak végén megadgya, a mit kezdetin meg nem adott. Az Ur szól.

Ha mindenkor hamar és kivánságunk szerént adatnék az isteni malaszt, a gyarló ember ezt nehezen viselné-el. Azokáért jó remenséggel és alázatos türéssel kel várni az ajtatosságnak ajándékát. De azért magadra és büneidre vess, mikor az ajándék nem adatik, vagy titkon tőlled elvétetik. Néha az isteni malasztnak kicsin dolog akadékot vét, és azt elfogyattya: ha kicsinnek és nem igen nagy dolognak kel azt mondani, a mi ily nagy jótúl embert megfosztya. Ha azért ezt a kicsin, vagy igen nagy akadékot kirekeszted és valóba meggyőzöd, megnyered a mit kérsz.

Ugyan-is, mihelyen magadat tellyes szűből Istennek adod és ezt vagy amazt kevánságod szerént nem keresed, hanem tellyességgel Istenre hagyod magadat, Istennel eggyesült és magadban csendesz leszesz; mert semmi nem fog néked ugy tetczeni, és ugy megenyhíteni, mint az Isten akarattyának kellemetes tetczése. Valaki azért szándékát Istenhez felemeli eggyügyü szűvel, és magát a teremptett állatoknak rendetlen szeretetitül és gyülölségétöl megüressíti, jó készülettel vagyon az isteni malasztnak vételéhez és méltó az ajtatosságnak ajándékára. Mert az Isten oda önti áldomásit, a hon üres edényt talál. És mennél tekélletesben ellene mond valaki a földi dolgoknak, mennél inkáb meghal magának maga megutálása által: annál hamaréb adatik és bőségesben beöntetik az Isten malasztya, és a szabados szüvet magassabban felemeli.

Isai. 60, 5. Akkor az ilyen embernek szüve eszébe vészi magát, bővelkedik, csudálkozik és kiterjed szüve; mert az Isten keze rajta lévén, magát tellyességgel Istenre bizza mind örökké. Ime igy áldatik-meg az ember, a ki tellyes szűből keresi az Istent, és hiába nem vészi lelkét. Az oltári szentségnek vételében Istennel-való egyesülésnek kivált-képpen-való malasztyát érdemli az illyen ember; mert nem néz a maga ajtatosságára és vigasztalására, hanem minden ajtatosság és vigasztalás felet az Isten dücsősségére és tisztességére.

XVI. RÉSZ.

Hogy Christus eleiben kel terjeszteni szükséginket, és ő tőlle kérni segitséget.

A tanitvány szól. Oh édes szerelmes Uram, kit most ajtatoson akarok magamhoz vennem: te tudod az én gyarlóságomat és sok fogyatkozásomat,

mellyeket szenvedek; menyi sok nyavalyákba és vétkekben heverek; mely gyakran elúnakodom, késértetem, bussittatom, megrutittatom. Orvosságért hozzád járulok; vigasztalásért és künnyebségért hozzád kiáltok. Annak szóllok, a ki tud mindent, a kinél nyilván vadnak minden belső titkaim; a ki egyedül adhat nékem tekélletes vigasztalást és segítséget. Te tudod, mi-nélkül szükölködöm legfőképpen, és mely szeginy vagyok a jóságos erkölcsökben.

Ihon szegény és mezítelen lévén, elötted állok, malasztot kérvén és irgalmasságért esedezvén. Táplály engem éhező kuldusodat; gerjezd-fel hidegségemet szerelmed tüzével; világosícsad vakságomat jelen létednek fényességével. Minden világi dolgot tégy keserüvé nékem; minden nehéz és ellenkező dolgok viselésére agy békeséggel türést; minden teremptett állatot gyülöltes és felejtes-el vélem. Emeld-fel szüvemet hozzád mennyekben és ne szenvedd, hogy e földön búdossam. Ezután csak te egyedül légy mind örökké az én édességem; mert egyedül te vagy az én ételem, italom, szerelmem, örömem, édességem és minden jóm.

Oh gyujtanál-meg engem jelenléteddel, elégetnél[(a)] és változtatnál-el, hogy veled egy lélekké lennék malasztodnak belső eggyesítése és égő szerelmednek elolvasztása-által. Ne bocsás-el Uram magadtul éhen és szárazon; hanem cselekedgyél velem irgalmason, a mint gyakorta csudálatoson cselekedtél szenteiddel. Nem vólna csuda, ha te tőlled éppen megtüzesedném és magamban elfogynék, mivel te oly tüz vagy, mely mindenkor égsz és soha el nem fogysz; oly szeretet vagy, mely a szüveket megtisztítod és az elméket megvilágosítod.

XVII. RÉSZ.

Hogy Christust buzgósággal kel szeretni, és az ő vételét nagy kedvel kivánni.

Uram, nagy ajtatossággal és buzgó szeretettel, szüvemnek tellyes kevánságával és gerjedezésével akarlak téged fogadni, a mint kevántanak téged a részesülésben sok szent és istenes emberek, kik te elötted kedvesek voltak szentségekért, és buzgó ajtatosságban éltenek. Oh én Istenem, örök szeretet, minden jó, végtelen *A tanitvány szól.*

(a) comburas. 1624: élegitenél.

boldogság, oly nagy kivánsággal és méltó tisztelettel akarlak téged magamhoz venni, a minemüt valaha valamely szent magában érezhetett.

És noha méltatlan vagyok azoknak az ajtatos indulatoknak érzésére, mind az által szüvemnek minden kevánságit éppen néked ajánlom, mint ha egyedül én bennem volnának mind azok a te előtted kedves buzgó kivánságok. De e felet valamiket gondolhat és kivánhat az ajtatos elme, mind azokat nagy böcsüllettel és tellyes akarattal néked nyujtom és bemutatom. Semmit nem akarok magamnak tartani; hanem magamat és valamim vagyon, jó kedvel és örömest néked áldozom. Én Uram Istenem, én teremptőm és megváltóm, oly szándékkal, böcsüllettel, dicsérettel, tisztelettel; oly háladással, méltósággal, szeretettel; oly hittel, reménséggel, tisztasággal kivánlak tégedet ez mái napon venni, a mint kevánt és fogadott téged a szent anyád, a dücsősséges szüz Mária, mikor testesülésednek titkát örvendetesen hirdető angyalnak alázatoson
Luc. 1, 38. és ajtatoson felele: Ihon az Urnak szolgálója, légyen nékem a te mondásod szerént.

És miképpen a te elöl-járód, keresztelő boldog szent János, jelen létedben vigadván a szent Lélek örömében, röpdösött annyának méhében. Azután-is, látván Jesust az emberek közöt, igen meg-
Joan. 3, 29. alázván magát, ajtatos indulattal igy szólla: A vő legénynek baráttya, a ki ál és láttya őtet, örömmel vigad a vő legény szaván. Én-is hasonló-képpen kevánom, hogy igen nagy és szent kevánságokkal felgerjedgyek, és néked tellyes szűből magamat bémutassam. Ez okon magamért és mind azokért, kik imádságimban ajánlották magokat, minden ajtatatos szüveknek vigaságit, égő kivánságit, elme ragadtatásit, magasságbéli világosításit neked bémutatom, minden jóságos erkölcsökkel és mind azokkal az isteni dicsíretekkel, mellyek az égbe és e földön vóltak és lésznek, hogy te mindenektül méltán dicsírtessél és örökké dücsőítessél.

Én Uram Istenem, vedd kedvesen az én kevánságimat, és a te véghetetlen dicsíretednek és örökké-való áldásodnak óhajtását, mellyek téged méltán illetnek a te kimondhatatlan nagy voltodért. Ezekkel tisztellek és tisztelni akarlak téged minden nap, sőt minden szem pillantásban, és mind az mennyei lelkeket s mind a te hiveidet óhajtással hivom és kérem, hogy velem eggyüt néked hálákat és dicsíreteket mondgyanak.

Dicsírjenek téged minden nemzetségek, népek és nyelvek;

a te szent és mézzel-folyó nevedet nagy örömmel és égő ajtatossággal magasztallyák. És valakik a te felséges szentségedet méltó böcsülettel és ajtatossággal szolgáltattyák és tellyes szűvel vészik, kegyelmet és irgalmasságot nyerjenek tőlled, és én érettem bünösért imádkozzanak. És mikor a kivánt ajtatosságba és örvendetes eggyesülésben részesülnek, és jól megvigasztaltatván s csodálatosképpen megelégítetvén, szent asztalodtul elmennek, róllam-is szegény bünösrül méltóztassanak emlékezni.

XVIII. RÉSZ.

Hogy nem kel emberi nyughatatlanságból visgálni ezt a szentséget; hanem értelmünket a hitnek engedelmessége alá vetvén, Christust kel követnünk.

Ha azt akarod, hogy a kételkedésnek mélységes fenekébe ne merüly, ennek a mélységes szentségnek haszontalan és hiuságos visgálásátúl megőrizd magadat. A felségnek visgálója lenyomatik a dicsősségtül. Többet cselekedhetik Isten, hogy sem az ember érthet. Türhető az igasságrúl-való alázatos és ajtatos értekezés, mely kész tanulni és a szent Atyák értelme szerént járni. Az Ur szól. Prov. 25, 27.

Boldog eggyügyüség, mely elhagyván a mély kérdéseknek tövises úttyát, az Isten parancsolattyának igyenes és bizonyos ösvényén jár. Sokan elvesztették az ajtatosságot, akarván visgálni a magok értelme felet-való dolgokat. Hit kivántatik tőlled és tiszta élet, nem elmélkedés és isteni mély titkoknak tudománya. Ha nem érted és meg sem foghatod azokat, mellyek alattad vannak: mint érted által azokat, mellyek feletted vannak? Higy Istennek, és a hitnek engedelmességére alázd-meg értelmedet: és tudománynak világossága adatik néked, a mennyire hasznos és szükséges lészen.

Némelyek nehéz késérteteket szenvednek a hitrül és szentségrül; de ez nem ő vétkek, hanem az ellenségé. Ne gondoly és ne kötődgyél efféle gondolatokkal; meg se felely az ördögtül indittatott kételkedésekre; hanem higy az Isten szavának, higy az ő szentinek és profétáinak, és elfut tőlled 'a gonosz ellenség. Gyakorta hasznos, hogy efféllét szenved az Isten szolgája. Mert az ördög nem kisérti a hitetleneket és gonoszokat, kiket ímmár

bátorsággal tart birtokában; az igaz és ajtatos embereket pedig sok-képpen késérti és háborgattya.

Járuly azért együgyü és tekélletes hittel és alázatos böcsüllettel a szentséghez; és valamit nem értesz, azt bátorságosan Istenre bizzad. Meg nem csal az Isten. Megcsalatik, valaki magának sokat hiszen. Együgyükkel jár az Isten, megjelenti magát az alázatosoknak, értelmet ad a kisdedeknek, megnyittya szemeket a tiszta szüvüknek; elrejti pedig malasztyát a hiuságos visgálók és kevélyek elöt. Az emberi okoskodás igen gyarló és megcsalatkozhatik; de az igaz hit meg nem csalattatik.

Minden értelem és természet szerént-való okoskodás azzal tartozik, hogy kövesse a hitet, ne előzze és roncsa. A hit és szeretet ebben a szent és felséges szentségbe első helyet foglal, és csudálatos-képpen munkálkodik. Az örök, véghetetlen és mindenható Isten nagy és visgálhatatlan dolgokat cselekeszik az égben és a földön; nem is mehet végére senki az ő csudálatos cselekedetinek. Ha az isteni cselekedeteket künnyen megértené az emberi okosság, nem mondhatnók ezeket csudálatosoknak és kimondhatatlanoknak.

LAUS DEO SEMPER.

AZ

MOSTAN TÁMATT UJ TUDOMÁNYOK HAMISSÁGÁNAK TIZ NYILVÁN-VALÓ BIZONYSÁGA

ÉS

RÖVID INTÉS

A TÖRÖK BIRODALOMRÚL ÉS VALLÁSRÚL.

IRATOTT

PÁZMÁNY PÉTERTŰL.

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

RAPAICS RAJMOND

CS. ÉS KIR. T. UDVARI KÁPLÁN, THEOL. DOCTOR, A BUDAPESTI KIR. M. TUD.-EGYETEMEN NY. R. TANÁR.

BUDAPEST, 1894.

NYOMATOTT A M. KIR. TUD.-EGYETEMI NYOMDÁBAN.

ELŐSZÓ.

Pázmány itt következő munkája 1605-ben jelent meg Gréczben kis 4-r. alakban, 113 levélen, csinos nyomással s a következő betűszerinti czímlappal: Az mostan tamat vy tvdomaniok hamissaganak Tiiz nilvan valo bizonisaga. És reovid intes a Teoreok Birodalomrvl és vallásrvl. Iratot PAZMANI PETERTVL. — Lactant. lib. 5. Instit. Diuin. cap. I. Si sacrilegis, et proditoribus, et veneficis, potestas defendendi sui datur. Nec praedamnari quenquam incognita causa licet, Non iniustè petere videmur, vt si quis erit ille, qui inciderit in haec, si leget, perlegat: si audiet, sententiam differat in extremum. Sed noui hominum pertinaciam. Nunquam impetrabimus. Timent enim, ne a nobis revicti, manus dare aliquando cogantur. — Graecii Styriae, per Georgium Widmanstadium, Anno M. DC. V. *

Ez a kimerítő czím a munka czélját, tartalmát és irányát világosan megjelöli.

Nem egyes szerzőnek, nem valamely alkalmi iratnak, hanem a hitújítás egész rendszerének kíván czáfolása lenni. A mit a páratlan vitázó később *Kalauz*ában széles alapokon, nagy méretekben megvalósított, azt szűkebb keretek között már e munkájában megkisértette.

Mint előtte néhány tizedévvel híres rendtársa, a vértanú Campiánus: ő is tíz bizonyságot állít fel s ezekből azt mutatja ki, hogy mindama tulajdonságok, a melyeket a szentírás, a józan ész s a régi egyháztanítók a hitbeli tévelygések megannyi ismertetőjeleiként tűntetnek fel, a korabeli hitújítás tanai- és apostolaiban is világosan felismerhetők.

E czélra az egyes bizonyságok kifejtésénél sz. Irenaeus, Tertullianus, Epiphanius, Ágoston, Theodoretus stb. idevágó irataik nyomán, előbb a régi tévelygéseket jellemzi röviden: azután nagy apparátussal, számtalan idézettel bizonyítja, hogy az előrebocsátott jellemzés a „mostan támadt új tudományokra“, illetőleg tanítóikra is tökéletesen ráillik.

* Az eredeti kiadásból Szabó Károly (Régi Magyar Könyvtár I. 184.) szerint mindössze négy példány ismeretes. Mi a budapesti egyetemi könyvtár példányát használtuk, melynek czímlapja alján Pázmány kezeírásával a köv. szavak olvashatók: *Spectabili ac Magco Dno Do Thomae Erdődi Autor, debitae observantiae ergo.* Ez tehát az a tiszteletpéldány volt, melylyel a szerző gr. Erdődy Tamásnak, az 1608. országgyűlésen szerepelt horvátországi bánnak kedveskedett.

A bizonyítás ereje e szerint az idézetekben rejlik. Ezek pedig nem kívülálló idegenek esetleg hamis értesítései, hanem maguknak a főbb hitújítóknak tulajdon nyilatkozataik. Őket beszélteti mindenütt, velök győzeti be tételei igazságát, mi által bizonyítása oly döntőerejűvé leszen, a milyen bírói ítéleteknél az önvallomás. Ez eljárásnál csakis arra kellett vigyáznia, hogy ellenfelei szavaikat el ne ferdítse, vagy épen költött dolgokat ajkukra ne adjon. Ám erre vigyáz is szorgosan, lelkiismeretesen. Minden egyes idézetnél a legnagyobb pontossággal jelöli meg a művet, a melyből idéz, senkire semmit nem fog, biztos felőle, hogy „tisztán és igazán" közli szavaikat, „és ha valaki különben találja, ezután is bár orczájára térjen".

Idézeteinek legnagyobb részét — kivált Luther és Calvin, Melanchton és Béza szavait — közvetetlenűl ezek irataiból meríti, „mert ugyanis sok üdőtülfogva olvassa az uj tanítók írásit, a végre, hogy minden tudományoknak és róka-lyukoknak végére mehessen"; a többi „apró csöpű" hitújítók mondásait pedig a külföldi gazdag polemikus irodalom termékeiből szedi össze, melyeket szintén alaposan ismer, még a legújabbakat is, úgy hogy e művében, mely 1605-ben került ki sajtó alól, már egy ugyanezen évben Németországban megjelent polemikus munkát is gyakrabban használ. A mű végén az érdeklődő olvasó kényelmére összeállítottuk azon XVI. és XVII. századbeli írók névsorát, rövidre fogott életadataikkal és (a mennyire lehetett) illető műveik czímével együtt, a kikre e könyvben akár lépten-nyomon, akár csak egyszer-kétszer hivatkozás történik.

Az idézetekben nem épen válogatós. Ellenfelei irataikból többször hoz fel ízetlen vagy épen trágár nyilatkozatokat is; de ezért a ki elfogulatlan, meg nem róhatja. Feladatához képest a maguk valóságában akarván és köteleztetvén bemutatni embereit: ezek egyes jellemző, önismertető, bár vaskosabb nyilatkozatait sem mellőzhette egészen.

Ugyanez áll azokra nézve is, miket a hitújítók erkölcseiről olvasói elé tár. Nem szabad feledni, hogy ezek a férfiak a legnagyobb igényekkel léptek fel. Egy ezerötszáz éves múlt felett pálczát törve, vallásújítókul, erkölcsjavítókul, a tiszta kereszténység helyreállítóiul kivánták magukat tekintetni. Vajjon nem volt-e kiki feljogosítva, hogy e követelésekkel szemben necsak tanításukat, de életöket és erkölcseiket is vizsgálat alá vegye és az igazság korlátai között nyilvánosan is szellőztesse, kivált mikor ők az ellenfél ócsárlásában a lehető legkiméletlenebbűl jártak el? Kétségtelen, hogy Pázmány, midőn ezt tette, mint polemikus csak jogával élt s megengedett czélra megengedett eszközöket használt. Az ellenkezőt követelni annyit tenne, mint általán minden polemia jogosúltságát, minden czáfolás lehetőségét megtagadni.

Egyébként én nem akarok itt Pázmány védelmére apologiát írni. Előszavában ő maga eléggé kifejti álláspontját s megjelöli ama főbb elveket, a melyeket műve megírásában követni szándékozott. Hogy ezekhez mennyire maradt hű, itélje meg a figyelmes olvasó, szem előtt tartván mindig a kort, a melyben szerző élt és működött s a melytől őt elválasztani és tisztán modern szempontból megitélni, sem helyes, sem igazságos eljárás nem volna. Annyi tény, hogy az ily fajta irodalmi mű az akkori idők viszonyai alapján mintegy szükségszerüen jött létre, mihelyt a rátermett egyéniség a küzdőtéren

megjelent, s hogy e leszámolás az adott körülmények között hazai irodalmunknak ép oly helyzetszülte terméke volt, mint a külföldi gazdagabb irodalmak számos hasonló műalkotásai.

A mű Hetesi Pethe Márton kalocsai érseknek, győri adminisztrátornak, szepesi prépost- és királyi helytartónak van ajánlva, ki 1604-ben magyar és lengyel királyi felhatalmazással a Szepességen a katholikus vallást akarta visszaállítani, de oly ellenállásra talált, kivált Lőcsén, hogy szándékával felhagynia, sőt a Bocskay-felkelés hírére Felső-Magyarországról menekűlnie kellett. Erre czéloz Pázmány az Ajánlásban, melyet Pethe érsek valószinűleg Bécsben olvasott már, ahová Szombathelyről, illetőleg Német-Ujvárról menekült és ahol nemsokára rá 1605. október 3-án elhalálozott.

Megemlítem még, hogy Pázmány ezen művét, megfelelő módosításokkal, *Kalauz*ába is beillesztette.

AZ

UJ TUDOMÁNYOK HAMISSÁGÁNAK TIZ BIZONYSÁGA.

S. Cyprian. de Unitat. Eccles. num. 69.

Si quosdam schismatum duces et dissensionis autores, in cœca et obstinata dementia permanentes, non potuerit ad salutis viam consilium salubre revocare: cæteri tamen, vel simplicitate capti, vel errore inducti, vel aliqua fallentis astutiæ calliditate decepti, a fallaciæ vos laqueis solvite, vagantes gressus ab erroribus liberate, iter rectum viæ cœlestis agnoscite.

D. Martin. Luther, in cap. 3. ad. Galat.
Tom. 5. Witt. lat. an. 1554. fol. 326.

Idem Schlüsselburg. lib. 2. Theolog. Calvin. art. 15. folio 164.

Revertuntur quidam ab hæresi, qui leviori fascino capti sunt. Non item duces, et autores fascini. Illos enim oportet hunc titulum retinere, quod non audiant, nec sustineant veritatem, sed potius solliciti sint, quomodo veritati resistant.

Illustrissimo ac Reverendissimo Domino, Domino MARTINO PETHE, Archiepiscopo Colocensi, Administratori Jaurinensi, Sac. Cæs. Majest. per Ungariam Locumtenenti, etc. Domino colendissimo.

Cœcitatis facile duas concurrere species, ut, qui non videant quæ sunt, videre videantur quæ non sunt, recte sapienterque dixere veteres, Praesul Illvstriss. Utramque illi in suis, nos in nostris Novatoribus (veteratores forte audire malint, qui depravant vetera) deploramus. Utrique enim tam multa carcinomata, quæ non sunt, in Ecclesiæ corpore vident, tam fœda et numerosa, quæ in suo sunt, non vident. Ita nempe præsumpta suæ falsitatis veritate, velut fascino detinentur, ut non alio nomine nostra rideant, quam quod nostra; adeoque præjudicent ante, quam judicent, sua vero approbent ante, quam probent, eo solum nomine, quod sua. Sacrum enim est, quidquid eorum ore, calamo sacratum sancitumve. Foriæ, gerræ, quisquiliæ, nugæ, si ab iis tractentur, repentina metamorphosi in uniones abeunt, et ut Midæ quondam, sic istis datum, non inaurare solum, sed aurea reddere, quæ attigerunt. Illi lyncei, quibus concessum transire nubila, et Argo quovis ac Jano oculatiores, a fronte vident et a tergo; cæteri cœcutiunt universi, *Patres errant universi.*

En geminam cœcitatem. Cui depellendæ, confeci hoc præsentis libri collyrium. Ac veluti lethaliter a scorpionibus ictos, remedio ab ipsis scorpionibus petito curari videmus: sic ego existimavi, Novatorum venenatis voluminibus cœcatos non alia medicina facilius, quam ex ipsis illis voluminibus sumpta, oculorum integritatem, velut quodam affrictu fellis Tobiæ, recipi posse. Propositum itaque mihi ostendere, non debere novos homines tam contemptim de rebus

nostris judicare: non posse tam secure de suis præsumere. Quin potius justissimis de causis dubitare ipsos et posse et vero etiam debere, ne, ut apud Poëtas Ixion olim nubem pro Junone, illi nunc vanitatem pro veritate sint complexi, tanto infelicius, quanto arctius.

Atque utinam omnibus, quorum in manus labor iste meus perveniet, ea mens ab æterna mente instilletur, quæ Augustino fuit, cum inter Manichææ noctis et Catholicæ lucis confinia dubius hæreret, ut cum eo dicant: *Pereant omnia, et dimittamus hæc vana et inania; conferamus nos ad inquisitionem veritatis. Vita hæc misera est, mors incerta, si subito obrepat, quomodo hinc exibimus? et ubi nobis discenda sunt, quæ hic neglexinus? An non potius hujus negligentiæ pœna luenda?* Utinam, inquam, eum animum ad lectionem hujus libri afferant. Non dubito, quin aliquantum progressi, cum eodem Augustino dicent: *Non docet catholica fides, quod putabamus et vani accusabamus. Ecce jam non sunt absurda in libris ecclesiasticis* (in libris Catholicorum), *quæ absurda videbantur.* Ecce jam non sunt tam certa, quæ in nostris certissima credebamus. Nec vero omnia, quæ in ipsorum doctrina graviter olent, produxi, sed pauca tantum de multis, et quasi stillicidium de situla, quæ tamen ipsa satis et ad exemplum et ad stimulum, ut suorum dogmatum dedecora manibus, si velint, attrectent.

Nolui autem hunc, qualemcunque industriæ meæ partum, in communem hominum lucem exire prius, quam Tuâ PRAESVL ILLVSTRISS. perfunderetur. Et vero cui de rebus fidei dissertatio, Ungarici regni amore suscepta, dedicetur potius, quam ei, cui Fides in Ungaria, secundum Regem suum Clementissimum, RVDOLPHVM, plurimum debet? Tu enim is es, qui eam ita auctum et illustratum ivisti, ut homo jam ætate fractus, tum demum reflorescere, tum demum summa quiete, otio et tranquillitate perfrui viderere, cum plurimis difficillimisque pro ea laboribus te conficeres. Quid? quod in gravissimis rerum fortunarumque tuarum pro Fide, pro Rege dispendiis, inter exertos enses, inter ferruminatos hostium cuneos, non infracto solum, sed læto, imo lætiori animo fuisti, quam in maximis lucris alii mortales soleant? Patens hic laudum tuarum sese campus explicat, quem plenis quadrigis decurrere gestirem, nisi tua mihi modestia manum injiceret et habenas reprimeret, quæ facit, ut cum adversa

omnia, exaggerata quadam pectoris magnitudine, fortissime feras, laudum tamen tuarum sis impatiens. Euge Beate Senex! Priscis heroibus illa virtutis meta fuit: *Plurimum facere, et* (quod de Afro illo Crispus prodidit) *minimum de se loqui*. Tu plus ultra processisti: quando nec alios, egregia tua in Rempubl. Ungaricam, sæva nunc, si unquam alias, tempestate quassatam, merita prædicantes, audire sustines. Quare hic finem facio, sed voto prius nuncupato. Ne te cœlum nobis invideat, antequam deterso hæresum squallore, veterem Ungariæ faciem, qualis sub D. Stephano fuit, per Te restitutam lætemur. Et qui Tibi satis vixisse jam videri possis, vivas diutissime cæteris, quorum Vita et Salus, in Tuâ.

Illustrissimæ ac Reverendissimæ Dominat. Vestræ

Servus in Christo

PETRVS PÁZMÁNY.

AZ LUTHERISTA ÉS CALVINISTA OLVASÓNAK ISTENTŰL MINDEN JÓT KÍVÁNOK.

Gyakran panaszolkodnak az Anyaszentegyház Doctori a régi tévelygők-ellen, hogy sokan közzűlök pökték és szidalmazták a keresztyén hitet, noha miben állana az igaz tudomány, még csak ingyen érteni sem akarták. *Az közönséges keresztyéni vallás,* úgymond Tertulliánus[1], *tudván, hogy jövevény ez földön, és az idegenek-közt künnyen ellensége találkozik: csak azt kivánnya, hogy azoktúl ne kárhoztassék, kik őtet nem értik. De sokan érteni nem akarják (mert ugyanis ha értenék, nem kárhoztathatnák), hogy könnyebben gyalázhassák az igasságot. Nincs hamissab dolog, mint mikor az ember azt gyűlöli, a mit nem ért, ha szinte gyűlölségre méltó volnais. Mert akár-miis akkor méltó gyűlölségre, mikor megismérjük méltó voltát: mely isméretnékül nincs igaz mentsége az gyűlölségnek. Ha jól megértenék, semmi-képpen nem gyűlölhetnejek. De csak ebbe restűl meg az emberi elmének nyughatatlan vólta; érteni sem akarják, a mit egyszer módnékül meggyűlöltek.*

Szinte ezen-képpen panaszolkodhatunk míis némely keresztyén Atyafiak-ellen, kik csak ingyen érteni sem akarják az Régi közönséges gyöleközet vallását, mellyet ha derék-képpen* értenének, tudom bizonnyal, hogy önnönmagok minden gyalázatos szidalomtúl megmentenének. De hogy bátrabban és nagyob torokkal rágalmazhassák az igasságot, őkis bédugják fülöket, mint a kik Sz. Istvánt kövezik vala[2]. És eléb elvégezik magokba, mit akarnak hinni, 's mit nem: azután osztán azon mesterkednek, hogy értelmeket akarattyokhoz szabják. Szinte mintha valaki eléb sokat vásárlana, és az-után akarná megitílni, ha jóé, vagy semmire kellő, a mit vásárlott[3]. *Mértékletlen,* úgymond Sz. Hilárius[4], *az eltekéllett szándéknak*

[1] Apolog. c. 1. n. 7.; c. 3. n. 46.

[2] Act. 7, 56.

[3] Luc. 14, 15. *Juga bovum eo probatum.*

[4] Lib. 10. de Trinit. initio.

* Alaposan, helyesen.

vakmerősége és meggyőzhetetlen az viszszavonásnak kivánsága, mikor az értelem-alá nem vettetik az emberi akarat, és nem a végre tanúl, hogy tanúllyon, hanem a mit immár elvégezett, annak bizonságit keresi: az tudománt ahoz szabja, a mit akar. De ha az okosság-előt nem járna az akarat, hanem az igasság értelméből indittatnék az igasság szeretetire; ha nem keresnénk tudománt az mi akaratunknak, de sőt inkáb az tudomántúl indittatnék az akarat: minden viszszavonyásnékül feltalálnók az igasságot; mivelhogy nem a mit mi akarnánk, azt vitatnók igaznak lenni: hanem a mit igaznak itilnénk, azt akarnók.

Nyilva ez mostani Hitek sokaságának eggyik fő oka ez, úgymond Calvinus, hogy *Némellyek, vakmerőűl akarván követni, a mit tudatlanságból kezdettek, az Isten igéjébe keresik óltalmát tévelygéseknek. Itt, felséges Isten, mit nem mivelnek? Mit nem változtatnak-el, hogy az önnön tetczésekre, nem lágyan hajcsák, hanem ugyan erővel csigázzák az Írást? Igazán mondá az Poëta:* Furor arma ministrat, *Az megdühűlt harag akár-honis fegyvert talál. Ezé az igasság ismeretinek úttya, az Írást fel 's alá forgatni, hogy az mi kivánságunknak szolgállyon és az mi értelmünk-alá vettessék? Ó ártalmas dögletesség! És mégis csudálkozunk, honnan légyen ennyi viszszavonyás azok-közt, kik az Evangéliomot és az mostan született Isten igijét hirdetik?* Calvin. Præfat. ad Lectorem, in Psychopannychia.

Hogy azért teis így meg ne csalatkozzál Keresztyén Olvasó, arra kérlek, és ha kérésem nem fog, lelked üdvösségére kénszerítlek: hogy ne szánnyad lelkedért s üdvösségedért ez kevés munkát, hanem csendesz elmével és Isteni félelemmel, félre tévén egy ideig minden vakmerőséget, megrögzött és eltekéllett vélekedést, olvasd-el mind végig ez rövid írásocskát. Ércs meg jól először mind az te vallásodat, s mind az mi tudományunkat: az-után szidalmazd, a' mit káromlásra méltónak alítasz.

De minek-előtte olvasni kezdgyed ez könvecskét, rövideden Két dologrúl akarlak inteni.

Először arrúl: hogy valamit ez könyvbe elő-hozok az Új tanító Atyafiak írásiból, azt én magam az önnön saját könyvökből írom-le; úgy annyira, hogy énis méltán azt mondhatom, a mit Eusébius az régi tévelygőknek: *Nem az mi gondolatinkat és beszédinket, hanem azoknak tulajdon szavát írom, kik ő-köztök az Isteni tudományba fő vezérek vóltak; hogy senki azt ne itíllye, hogy magunktúl költett regét és álmot beszéllünk.* Titkos és elrejtett dol- Euseb. I. de præparat. Evang. c. 3.

gokat nem írok, hanem csak a mit önnön magok nyilván tanították és nyomtatott könyvek-által mind az egész világ-előt mondottak. Ennek-fölötte, nem valami tudatlan paraszt tanító tudományát, hanem az Újonnan támatt Vallások közönséges értelmét és az ő fő kezdőinek derék tudományát hozom-elő, és a Tertulliánus mondása-szerént: *Etsi varietate innoventur regularum facies, mihi tamen cum archetypis erit limes principalium magistrorum, non cum adfectatis ducibus passivorum discipulorum.*

Tertull. contr. Valent. c. 4. n. 37.

Tudom, hogy sok dolgokat találsz ez könyvbe, mellyeket soha az Lutherista vagy Calvinista tanítók Prædikációiba nem hallottál. Mert ugyanis természet-szerént, senki az maga rútságát nem fitogattya, hanem elhálóllya * és béfödözi. Az mérget sem ürömbe, hanem édes mézbe szokták adni. De azt bizonnyal elhiggyed, *hogy az Új tanítók írásiba oly iszonyú tudományok vannak, hogy mikor valamely okos ember ezeket olvassa, elálmélkodván, ugyan nem hiheti, hogy efféle dolgok eszekbe juthassanak még az fene vadak-közt nevelt embereknekis*[1]. Annak-okáért, mivelhogy az régi bölcsek itéleti-szerint[2] *Nosse haereses refutasse est:* A ki az tévelygéseket jól megérti, ezeknek hamisságátis mindgyárt eszébe vészi: az Új hit szerző fő Tanítók tulajdon könyvökbűl, tisztán és igazán, elő-hozom derék fondamentomit az mostani vallásoknak. Senkire semmit nem fogok, hanem a mit én magam az önnön írásokbúl feljegzettem, csak azt írom. Ha valamellyik könyve kezembe nem jutott, feljegzem, holot és minémű írásba olvastam, a mit elő-hozok; és ha valaki külömben talállya, ez-utánis bár orczámra térjen. Mert ugyanis sok üdőtűl-fogva olvasom az Új tanítók írásit: a végre, hogy minden tudományoknak és róka-lyukoknak végére mehessek; tudván, hogy a szent Irenaeus mondásaként: *A ki meg akarja téríteni az eltévelyedteket, szükség hogy jól megércse minden mesterségeket és bizonságokat: mert lehetetlen, hogy meggyógyicsuk a beteget, ha nyavalyáját nem tuggyuk*[3].

[1] Epiphan. hær. 27. in medio. Idem Iren. l. 1. c. 24. n. 8.
[2] Ez könyv hatodik részének eleit lássad.
[3] Iren. l. 4. init.

Azt penig senki ne itíllye, hogy ezek az Új Tanítók könyvei, mellyekből bizonságokat támasztok, nem tulajdon Luther, Calvinus, Melanthon írási légyenek: hanem (mint valamely sült tudatlan gondolhatná) mí szerzettük ő nevekkel, avagy elváltoztattuk. Mert az Úr Isten, ki fejünk-fölöt áll, tudgya: és ebbe bizonságim ő magokis az Új Tanítók, hogy soha még csak ki sem nyomtatták ezeknek írásit a Régi hiten való Keresztyének; hanem a mint ő

* Elpalástolja, elrejti.

magok Lipsiába, Wittebergába, Jénába, Basileába, Genévába nyomtatták, míis úgy olvassuk. Az tévelygők szokása ez, hogy más ember nevével könyveket írjanak és elváltoztassák az hívek írásit. Igy olvassuk[1], hogy az Pelagiánusok a Sixtus Pythagoræus Pogán könyveit Szent Sixtus Mártyrnak tulajdoníták [1]. Az Corinthusbéli Sz. Dienes-is panaszolkodik[2], hogy az ő könyveit megszaggatták és elváltoztatták az tévelygők. Mi üdőnkbennis Calvinus 1534. esztendőben az ő Institutióit Alcuinus, az első Cároly Császár mestere neve-alat nyomtatá-ki, hogy nagyob böcsűlleti lenne az tudatlanoknál[3]. Conradus Schlüsselburgius Lutherista Superintendens és Generalis Inspector[4] elő-számlál 1525. esztendőtűl-fogva egész 1582. esztendőig szántalan könyveket, mellyeket az Calvinisták avagy névnékül, avagy egyebek nevével nyomtattak minden esztendőbe. Az Lutherista Doctorokis gyakran vetik egy-más szemére, hogy ők az Luther írásiból, halála-után, sokat letörlöttek, sokat elhattak, sokat elváltoztattak. Luthernek egy fő baráttya így ír ez dologrúl[5]: *Szükség, hogy igen fényes oculárt tégyen-fel, a ki az Luther tudományát és a Smalchaldiai Articulusokat tisztán, igazán és változtatásnékül fel akarja találni.* Más attyafia Luthernek így szól[6]: *Az Wittembergába nyomtatott Luther Tómusiból némely könyveket elhattak, letörlöttek és elváltoztattak, hogy meglágyitanák az ő mondásit.* De ezeknél bővebben szól e dologrúl Schlüsselburgius[7]. *Philippus*, úgymond, *Luthernek csak egy könyvébőlis egy egész arcusnál többet hagya-el. És szán-szándékkal letörlé, valamit Luther a Zvingliánusok-ellen Filep mentségére ira, mikor azt hirdetik vala, hogy Melanthon vélek eggyet értene. Ez nem titok, hanem ez világ-előt nyilván vagyon; mert Amsdorffius Doctor egy német könyvecskébe, mellyet 1549. esztendőbe ira, reá bizonyitá ezt Filepre és az ő társaira az egész Anyaszentegyház-előt.* És ugyan ottan sok dolgokat elő-számlál, mellyeket kivakara az Luther könyveiből. Resciusis[8] bő beszéddel megmutattya az Illyricus, Wigandus, Gallus, Heshusius, Amsdorffius írásiból, hogy Melanthon, az ő pártosival egyetemben, rútúl szaggatta, tóldozta, fóldozta az Luther könyveit. Annak-okáért szükség lőn, hogy minap[9] Torgáviába két öreg* könyvbe külön nyomtatnák Luthernek sok apró német írásit, mellyeket az Wittembergába és Jénába nyomtatott Tómusokba szán-szándékkal, csalárdúl kihattak vala az Újítók. A Centuriátorokis panaszolkodnak[10], hogy az Galliai Calvinis-

[1] Hieron. ep. ad Ctesiph. c. 2. Vide Baron. t. 7. an. 553. 656. t. 10. an. 479. D. Gregor. l. 9. ep. 69. Iren. l. 1. c. 17.

[2] Euseb. l. 4. c. 22.

[3] Feuardent. in Epist. Judæ, n. 4. fol. 82. *Nota anagramma Calvini.*

[4] L. 2. Theolog. Calvinist. art. 7. fol. 60. Et Feuard. loc. cit.

[5] Aurifaber in Præfat. colloq. mensal. Lutheri.

[6] Amsdorff. Præfat. tom. 1. ed. Jenensis, anni 1560.

[7] L. 2. Theol. Calvin. art. 10. fol. 96.

[8] Ministromach. edita Colon. an. 92. fol. 16.

[9] Anno 1601.

[10] Centur. 6. Præf. ad lector.

* Nagy, vaskos.

ták meghamisították az ő írásokat. És a mint ez-után megmondom: még amaz rövid Augustána Confessiótis: az Melanthon locos communesit: ennihánszor megújították, elváltoztatták, tatarozták, aggatták, szaggatták az Újító Atyafiak. De efféle csalárd mesterség nem szükség az Igasság óltalmára.

Másodszor: jó lelki esmérettel tudománt tészek*, hogy senkit akaratom-szerént nem igyekezém írásomba szidalmazni és gyalázni. Mivelhogy nem az Lutherista és Calvinista Atyafiak személye-ellen: hanem az ő tudományok és vallások-ellen írtam, valamit írtam, csak e végre, hogy az hamisságrúl levonassék az áll orcza, és az üdvösségnek úttya megesmértessék.

Tudom, hogy az Új tanító Atyafiak igen nehéz néven vészik, mikor valaki igazat mond nékik: és akár-mely lágy dorgálástis szitok-gyanánt vésznek: de ők e-mellet oly iszonyú szitkokat s káromlásokat szórnak fejünkre, hogy az emberi elme nagyobbakat ugyan nemis gondolhat, úgy hogy míis méltán azt mondhattyuk nékik, a mit Optatus a Donatistáknak[1]: *Tekincsétek meg Atyámfiai az ti kevély beszédeteket, az ti praedikációtokat. Nincs senki közűlletek, ki tanitását az mi gyalázatunkal meg nem egyelitené. Az Isten igijét kezditek magyarázni, de praedikációtokat az mi szidalmunkra térititek: az Evangéliomot olvassátok, de az távuly-való Atyafiaitok szidalmán végezitek. Az ti halgatótok lelkibe gyűlölséget öntötök és tanitástok-által haragot inditotok.*

Azok-közzűl, kik Magyar országba az régi keresztyén vallás-ellen írtak, alég olvastam, ki mértékletesbnek téttetné magát Magyari Istvánnál: de hogy megércsed, mely tisztességesen szoktak nékünk szóllani még azokis, kik csendeszbeknek téttetik magokat, halhadsza, mely böcsűlletes neveket és titulusokat ád őis az Régi hiten való keresztyéneknek. *Az Pápisták,* úgymond, *Evangéliom ellenségi és igasságnak gyűlölői*[2]. *Az Pápisták fóltos hitirűl a Szent Irás semmi böcsűlletes emlekezetet nem tészen. Hittűl-szakattak az Pápisták, kik lassan lassan tellyességgel kiszabák az igaz tudományból magokat és végre amaz nagy Antichristusnak kezdék magokat jelenteni*[3]. *Az Pápa Antichristus. Az Pápistaság tellyes Istentelenséggel, szentség töréssel, fertelmességgel, árulósággal és sok töb czégéres vétkekkel*[4]. *Kompolárkodnak** a szentségekkel. Fejekre rakhatunk az Pápához halgató sovány és izetlen sokaságnak hat száz féle tévelygő bálványozásokat*[5]. A Pápát *iszonyú lelki és testi paráznának*[6], *Átkozott*

[1] Optat. l. 4. cont. Parmen.
[2] Folio 2.
[3] Fol. 5.
[4] Fol. 6.
[5] Fol. 4.
[6] Fol. 183.

* Vallomást, bizonyságot teszek. — ** Kereskednek, üzérkednek.

bálvánnak[1]; minket fejenként *Bálvány imádó, Idegen Isten tisztelő* [1] Fol. 9.
embereknek[2] nevez. Az keresztyén Fejedelmekrűl azt írja, hogy [2] Fol. 136.
Gondviseletlenek[3]. Az Pap Uraknak így szól: *Ti kövér nyakú, vér-* [3] Fol. 2. primæ partis.
ben telhetetlen és kétségben esett emberek[4]. *Noha Nagyságosoknak* [4] Fol. 40. 41.
hívattatnak, de csak egy halászó horgotis alég kellene reájok bízni,
nem hogy lelkeket, oly tudatlanok[5]. És azt meri mondani, *hogy az* [5] Fol. 132.
Papok tanácsa oka Országunk romlásának[6]. *Az Barátok,* úgymond, [6] Fol. 104.
csak Istent boszontyák, kiknek Istenek az ő hasok[7]. *Kész kenyér* [7] Fol. 26.
evő, has-hizlaló, lélek-vesztő, csalárd Atyák, Ország árúlók, fejedelem
étetők[8]. És egy szóval: *Az Clastromokba kész kenyér evő herék és* [8] Fol. 27.
két lábú szamárok vannak, etc.[9] [9] Fol. 131.

Illyen szép böcsűlletes nevekkel ékesget minket fejenként egy tudatlan Colosvári taligás. És efféle, mind édes méz az Újító Atya-fiaknál. Ha penig mí egy nehéz szót ejtünk, mindgyárt füstölög sokaknak az orrok, és azt akarják, hogy mint az Úr emberének, nékik minden szabad légyen, mí pedig csak vállal vonícsunk.

De jóllehet azokat, kik együgyűségek-miat megcsalattak, gyen-
gén kel és keresztyéni szeretettel, *In spiritu lenitatis*[10], tanítani [10] Gal. 6, 1.
és szelídeden dorgálni[11]: mindazonáltal az tévelygések tanítóit [11] 2. Tim. 2, 25.
tartozunk a Szent Pál Apostol parancsolattya-szerént *Keményen*
megfeddeni[12], és a Salomon mondásaként *Néha a bolondnakis az* [12] Tit. 1, 14. Judæ v. 22.
ő bolondsága-szerént kel felelni[13], hogy a mi csendesz halgatásunk- [13] Prov. 26, 5.
ból magának nagyot ne tulajdonícson. Ez az oka, hogy néha
néha a Szent Irás igen kemény szókkal illeti az hamis tanítókat:
úgy annyira, hogy őket *Ebeknek*[14], *Néma oktalan állatoknak*[15], *Csa-* [14] Philip. 3, 2.
lárdsággal tellyeseknek[16], *Ragadozó farkasoknak*[17], *Az Christus* [15] Judæ v. 10.
kereszti ellenséginek[18], nevezi. Az ő gonosz erkölcsöket bő beszéd- [16] Act. 13, 10. [17] Mat. 7, 15.
del megírja nem csak Sz. Judás Apostol[19], de Isaiás Profétais[20]; [18] Philip. 3, 18.
nem szidalmazásnak okáért, hanem a végre, hogy megismérjék az [19] Judas tota. epist.
emberek, mely ártalmas és veszedelmes légyen az hamis tanítók [20] Is. 28, 7.
és az tévelygések csaplári csalárdsága. Az régi Szent Atyákis gyakorta igen keményen szóllottak az Újítóknak. Mert hogy most egyebekrűl semmit ne szóllyak, Sz. Irenaeus Martyr az Valentiniá-
nusokat *tököknek és ugorkáknak*[21] nevezi, Marciont *ördög első szü-* [21] Lib. 1. cap. 5.
löttének[22], az Tatiánusokat *ördög prókátorinak*[23], *Pandorae perversis-* [22] L. 3. c. 3.
simos sophistas[24], *nem embereknek, hanem emberi ábrázat-alat* [23] L. 3. c. 39.
barmoknak[25]. Közönségesen pedig az tévelygőket *Hagymázba fekü-* [24] Lib. 4. c. 2. n. 3.
vőknek nevezi, *kik mentűl inkáb nevetnek és nem értik betegségeket,* [25] Ibid. cap. 60.

[1] L. 1. c. 13. n. 7.
[2] L. 1. c. 30. initio.
[3] Lib. 3. c. 19. fine.
[4] L. 2. c. 53. initio.
[5] *Zászpa, avagy fejér hunyor.*
[6] L. 2. c. 19.
[7] L. 2. c. 34.

annál veszedelmesb nyavalyában hevernek[1]. Másut azt írja, *hogy ezek az Evangéliom mézibe az árúló kígyónak mérgét osztogattyák*[2]: *és téj-gyanánt árúllyák az crétával megfejéritett vizet*[3]. *Az Ég ostromló Óriásokhoz* hasonlíttya őket másut[4], *kik,* úgymond, *annyira megszelesettek az felfualkodott kevélység-miat, hogy ez világ helleborussa*[5] *sem tisztíthatná meg fejeket.* Másut hasonlíttya őket azokhoz, kik étetővel halásznak: *mert őkis,* úgymond, *a szokott és kedves eledel-alat étetőt rejtnek-el*[6]: *és az ő sárból csinált vallásokat fényes arannyal béfödözik*[7].

Ezt a végre hozom-elő szerelmes Atyámfia, hogy ne csudálkozzál, ha néha míis megélesíttyük az penna orrát, megmelegíttyük az téntát, mikor ez mostani Új tanítókrúl szóllunk: és kerek szóval az hamisságot hamisságnak, az hazugságot hazugságnak nevezzük. De ha tanító nem vagy, magadra ne végy effélét. Mert az tudgya, a ki lát mindeneket, hogy efféle nehéz szók csak az vak tanítókat illetik, kiknek felfualkodott dagályokat néha meg is kel vágni[8], hogy kifollyon az genyetség: portis kel az fene-ötte sebekbe vetni, hogy megemésztessék az vad hús: a rosdátis fövennyel kel ledörgölni. *Ha azért,* úgymond Epifánius[9], *néha az Eretnekségek-ellen-való igaz haragból némellyeket csalárd és eltévesztőknek nevezünk, megbocsássatok. Az kételenség vólt oka efféle szóknak, mellyekkel el akartuk az mi olvasónkat idegeníteni az hamisságtúl, és megmutattuk az tévelygések-ellen-való szabadságunkat. Néhult megis kel csúfolni az hamisságot,* azt írja Tertulliánus[10], *az önnön érdeme-szerént. Mert ugyanis sok dolgokat csak nevetséggel illik meggyőzni, hogy ne láttassunk nagyra böcsűlleni az hivságos dolgokat, mellyek csak nevetségre méltók. Az Igassághozis hozzá fér az nevetség, mert víg: és illik, hogy az ő ellenségivel néha játczékis, mivelhogy bizonyos az győzedelemrűl és bátorságos.*

[8] Prov. 27, 6. *Vulnera diligentis.*
[9] Præfat. Panarii.
[10] Lib. contr. Valent. c. 6. n. 48.

Mindazonáltal, ha ezzel meg nem elégszel, Keresztyén Olvasó, és nehezled, hogy néhult megis sértettem az te tanítóidat, hald mit felel erre én képemben Optátus[11]: *A szabó, ha az elszakatt ruhát régi épségre akarja vinni, szükség, hogy az ép posztótis meglyuggassa. De azért nem illik panaszolkodni a szabóra, hanem arra méltób nehezleni, a ki elszakasztván az ép ruhát, okot ada a szabó munkájára.* Jóllehet eltekéllett szándékom ez, hogy minden szitkot és átkot félre-hagyván, csendességgel és Isteni félelemmel erőssítcsem az igasságot; és (a mint szent Ágostonis szól) azoknak hagyom, hogy keményeb szókkal és haraggal írjanak az tévelygők-

[11] Lib. 3.
[*] Aug. cont. epist. fundam. cap. 1.

ellen, kik nem értik, mely nehéz és tisztán csak Isten dólga légyen az belső szemnek megnyilatkoztatása, az Igasságnak isméreti.

Engedgye az mennek, földnek Istene, az mi Urunk Jesus Christus szent véréért, hogy az igasságot megismérvén, minden tévelygések Labyrinthusából kifesellyél, Amen.

EZ KÖNYVBEN FOGLALT TUDOMÁNNAK SOMMÁJA.[1]

Mivelhogy oly szükséges minden rendbéli embernek az igaz tudomány és igaz vallás, hogy e nékül lehetetlen, hogy senki ez világon az Istennek megszentelő malasztyába, az más világon az örök bódogságba részes lehessen[1]: eleitül-fogva azon incselkedett és mesterkedett legfő-képpen az emberi nemzetnek ellensége, hogy tévelygésnek konkolyát hintené az Úr mezejébe és az üdvösségnek fondamentomát, az Igaz tudománt, felbontaná.

De viszontag, az mi kegyes Üdvözítőnk az ő jó vóltából minden üdőben oly bizonyos módot adott az igaz és hamis Vallás isméretire, hogy nem csak az Irás-túdó bőlcsek, de az együgyű parasztokis, ha akarták, nyilván megismérhették az Igasságot. Mert ugyanis, ha minden ember köteles az igaz Vallásra, holot az Úr Isten senkit lehetetlen dologra nem kénszerít, kétség-nékül *az ő kegyelmes gondviseléséhez illendő, bizonyos módotis adott az Igasságnak bizonyos isméretire*[2].

Hogy azért *minden tudománnak szelétűl ide s tova ne hordoztatnánk*[3]: Legelőször a Szent Irást adá előnkbe, mint az Egyiptomból kimenő Sidók-eleibe az tüzes oszlopot[4]. De mivelhogy az Irást az ő mélységes bölcsesége-miat sokan *az önnön veszedelmekre hamisra fordittyák*[5], és lehetetlen, hogy valaki *az önnön tulajdon magyarázattyából végére mehessen a Szent Irás igaz értelmének*[6]: e-fölöt *Doctorokat és Pásztorokat rendele*[7] az Úr Isten az ő nyája-eleibe és azt igíré, *hogy mind világ végezetig az Anyaszentegyházat ezek-által minden igasságra vezérli*[8]. Azt pedig erőssen megparancsolá, hogy minnyájan engedelmes fiai légyünk az Anyaszentegyháznak[9], mely minden *Igasságnak oszlopa és erőssége lévén*[10], soha az *pokolnak hatalmasságátúl meg nem győzethetik*[11].

De minthogy minden tévelygő az ő esze-veszett és elszéllett nyáját Christus nyájának és Anyaszentegyházának nevezi: hogy az Együgyűk meg ne csalatnának,

[1] Hebr. 11, 6. Rom. 1, 17. 1. Cor. 14, 38.
[2] Aug. de util. creden. c. 16.
[3] Eph. 4, 14.
[4] Exod. 13, 21.
[5] 2. Petr. 3, 16.
[6] 2. Pet. 1, 20.
[7] Eph. 4, 13.
[8] Jo. 14, 16.
[9] Mat. 18, 17.
[10] 1. Tim. 3, 15.
[11] Mat. 16, 18.

Két igen könyű és bizonyos módot ada az Úr Isten az Igaz Tudománnak és Anyaszentegyháznak az Tévelygők hamisságátúl való elválasztásába.

Először. Bizonyos és nyilván való Tulajdonságit és Jeleit adá az ő Anyaszentegyházának, mellyeket Isteni bölcseséges gondviselése-szerént soha nem szenvedi, hogy más gyölekózet magának tulajdoníthasson. Ezekrűl más könyvecskébe bőségesen emlekeztem[2] és megmutattam: hogy csak az Római gyölekózetbe találtatnak ezek a Jelek; az mostan támatt Új gyölekezetekben pedig sem jele, sem nyomdoka nincs az Christus Nyájának: és szinte úgy illenek hozzájok az Igaz Anyaszentegyház jelei és tulajdonsági, mint a bot a tegezhez.

Másodszor. Hogy az tévelygések almát és istállóját a Christus Aklátúl elválaszthassuk: az mi Üdvözítőnk némünemű bizonyos és nyilván való Tulajdonságit, Gyümölcsit és Jegyeit adá előnkbe az tévelygéseknek és az tévelygő Pásztoroknak, a végre, hogy valaki szem-látomást nem akar a kárhozatra menni: megismérvén, eltávoztassa az lélek-vesztő farkasokat és az ő veszedelmes tudományok ragadó gyümölcsét csak meg se kóstollya.

Szándékom azért ez mostani Irásomba ez: Hogy az Isten ígéjéből: az Emberi értelemnek természet-szerént-való okosságából: az bőlcseknek és régi szent Atyáknak közönséges itíletiből: elő-számlálván ennihány bizonyos tulajdonságit az hamis Tudománnak és Tanítónak, szem-látomást megmutassam, hogy ezeket ugyan kézzelis megtapasztalhattyuk az Új Atyafiakba.

Mert ugyanis, két-képpen esmérhettyük meg az hamis tudománt. Először: Ha ennek minden részit és czikkelit fondamentomából meghányván, meghamissíttyuk. De ez véghetetlen munka, és alkolmatlan az együgyűk tanúságára, kik tellyes életekbe sem gázolhatnának-által minden czikkelyén ez Új tudományoknak. Másodszor. Ha rövid és értelmes beszéddel, közönséges Jeleit és Bélyegit elő-számlálván az hamis tudománnak, győzhetetlen bizonyságokkal megmutattyuk, hogy ezeket feltaláállyuk az Új vallásokba. Kit, Isten segítsége velem lévén, bőségesen megmutatok e könyvecskébe.

EZ KÖNYV RÉSZEINEK RENDI.

Mivelhogy az gonosz fát az ő rothatt és odvas gyökerérűl könyű megesmérni: ez mostani tévelygések gyökerén elkezdvén,

Először megmutatom az Újító Atyafiak tulajdon írásiból: hogy mind az Luther 's mind az Calvinus tudományának Első fő mestere és gyökere az Emberi nemzetnek ellensége, az Pokolbéli Ördög vólt.

Másodszor. Minthogy az fát gyümölcsérülis szoktuk megesmérni: megmutatom bőségessen: hogy ezek az Új Vallások, tulajdon természetek-szerént, szabadságot adnak közönségesen minden némű feslett erkölcsre, tévelygésre, Istentelenségre.

Harmadszor. Hogy *in specie,* rész-szeréntis, ennek a fának gyümölcsirűl szóllyunk: megmutatom, hogy az Új tudomány faragó Tanítók, követvén az ő első Mestereket, az hazugságnak Attyát: iszonyú, halhatatlan* hazugságokkal akarják az együgyű nép-előt gyűlölségessé tenni az Igasságot. Annak-okáért oly dolgokat kennek mi-reánk, mellyekbe nincs sem hírünk, sem tanácsunk.

Negyedszer. Ugyanezen vad fának második gyümölcsét hozom-elő, mely a kerengő léleknek tulajdona; tudni illik: hogy az Új vallások tanítói iszonyú Viszszavonyásba, Álhatatlanságba és Egyenetlenségbe élnek. Sem egy-mással, sem önnön magokkal nem eggyeznek; menyi fejek, annyi értelmek, annyi tévelygések vagyon.

Ötödször. Megmutatom, hogy ez mostani tévelygések az régen kárhoztatott Eretnekek Iscolájából származtak.

Hatodszor. Nyilván megbizonyítom: hogy minnyájan közönségesen az Új tanítók oly nyilván-való hamisságokat tanítnak, mellyek az Keresztyénségnek fondamentomit tellyességgel elrontyák: és ha az emberi okosságnak valami szikrája megmaratt bennek, önnön magok sem tagadhattyák, hogy ezek Isten-ellen-való hamisságok.

Hetedszer. Megmutatom, hogy az Új tanítók nem csak hamis magyarázattal megrútították az Isten igéjét: de sok egyéb módonnis megmarczongották, elváltoztatták, megförtőztették az Istennek Testamentomát. E' fölöt az Sacramentomokat és szentségeket, az Credót, az keresztyéni tudománnak fő ágazatit felbontották.

Nyolczadszor. A Szent Irásból és a Régi Szent Doctorok könyveiből elő-számlálom az hamis tanítóknak sok tulajdon festékit és erkölcsit, mellyeket a végre jegyzete fel az Isten, hogy ábrázattyát képekről megismérvén az kiszánó** béreseknek és far-

* Hallatlan. -- ** Kiszán vagy elszán: devoveo, destino.

kasoknak, eltávoztathassuk őket. Ezeket pedig az hamis tanítók tulajdonságit, megmutatom, mint kellyen megtapasztalnunk az Új tanítókba.

Kilenczedszer. Azis eggyik bizonyos jele lészen az Új tanítók hamis tudományának: hogy míg önnön magokis, a kik kezdék és gyarapíták az Új vallásokat, lelki esméretek-ellen oly dolgokat tanítanak, mellyeket valóba magok sem hisznek vala.

Utólszor. Megbizonyítom, hogy sem Emberek-előt, sem az Istennek itílő széki-előt elégséges okát nem adhattyák az Luther és Calvinus követői: miért szakattak-el az megrögzött Régi keresztyéni vallástúl: és új kutat ásván, inkáb akartak a szavaros tócsából, hogy-sem az megállapodott tiszta vízből innya.

Ez Rendi és sommája e könyvecskének. Az Atya mindenható Isten, az ő eggyetlen egy szent Fiáért, az mi Urunk és közbe-járó Jesus Christusunk szent vére hullásáért, adgyon Szent Lelket szívedbe, hogy az tévelygések köteliből kifeselvén, az Igasságnak igyenes ösvényén az örök bódogságban juthas.

ELSŐ RÉSZE.

Hogy az mostani Új Tanítók első mestere az Pokolbéli Ördög vólt.

Nem hejába nevezi Sz. Pál Apostol *ördögi tudománnak*[1] az tévelygést: mert ugyanis amaz *hazugságnak Attya*[2], a Sátán az, *a ki konkolt hint az Úr vetése-közzé*[3]: és *minden kétségnékül,* úgymond Sz. Athanásius Tertulliánussal egyetembe, *az Eretnekségek Attya nem egyéb ő-nállánál*[4].

Ez az oka, hogy eleitül-fogva *Eszekben vötték az hívek, hogy az Eretnekségek kezdői az ördöngösökkel, varáslókkal, égbe nézőkkel társalkottak*[5]*:* és mivelhogy az Apostoli parancsolat-szerént *Az hitben való álhatatosság-által*[6] *ellene nem állottak az Ördögnek*[7], nem csak Lélek-szerént, tévelygések-által, de Test-szerént is az ördöggel társalkottak: és mivelhogy *az igasságnak győzhetetlen kő-oszlopátúl*[8], az Anyaszentegyháztúl nem akarának tanúlni, a Sátántúl tanúlának. Maga a Szent-Lélek Istentűl kellene az igaz Pásztornak tanúlni, nem az hazugság Attyátúl, kinek ellene-mondván az keresztyén Ember, és az keresztség-által a Christus százlója-alá adván magát, köteles arra, hogy *semmi frigyet és társaságot*[9] ne tarcson a Sátánnal, hanem szűntelen viaskodgyék ellene, tudván, hogy *nem fér öszve az Isten az ördöggel*[10], *Dágon az Úr szekrényével*[11]*:* és a mint szépen mondgya Tertulliánus[12]: *A Sátánnal semmi egyéb frigye és végezése nem lehet az keresztyénnek, hanem csak az, melyre fogadást tött az keresztségbe: ellene-mondván néki, az ő pompáinak és angyalinak. Ez a te végezésed, keresztyén ember. Meglásd, hogy fogadásodat meg ne másollyad, és a mit egyszer hited kötelességével megvetettél, ahoz ne nyúly: mert az te ellenséged bévádol tégedet az igaz itilő Isten-előtt, ha megmáslod kötésedet.* Ez lőn oka, hogy az mi Üdvözítőnk, mihent megkeresztelteték, az

[1] 1. Tim. 4, 1.
[2] Jo. 8, 44.
2. Reg. 22, 22.
2. Par. 18, 21.
[3] Mat. 13, 25.
[4] Athan. Orat. 1. cont. Arian. init. f. 113. edit. Comel.
Tert. Præscr. c. 40.
[5] Tert. ibid. c. 43.
[6] 1. Pet. 5, 9. Eph. 6, 16.
[7] Jac. 4, 7. Eph. 4, 27.
[8] 1. Tim. 3, 15.
[9] 1 Cor. 10, 20. Gen. 3, 15.
[10] 2. Cor. 6, 15. Jo. 28, 20.
[11] 1. Reg. 5, 3.
[12] De anima, c. 35. Idem ad verbum Hieron. ep. ad Demetriad. init.

baj-vívó helyre a pusztában ména, és ottogyen* a Sátánnál viaskodék[1]; akarván példájával tanítani, hogy *baj-vívás a mi életünk ez világon*[2].

SIMON, kit vezeték néven Ördöngösnek hívunk, *Apja lőn és kezdője az Eretnekségnek,* a mint Irenæus írja[3]. Errűl azt olvassuk az régi Doctorok írásiba[4], hogy teli vala ördöngös mesterségekkel: és minek-utánna azon a pínzen, mellyen a Szent Lelket meg akarja vala venni, egy Ilona avagy Selena nevű tisztátalan személt vött vólna, szemfény-vesztő csudáival és csalárd mesterségivel, mellyeket az Sátán erejével cselekeszik vala, oly igen megcsalá az embereket, hogy végre Rómába, Claudius Császár idejébe, egy kő-oszlopot állatnának az ő tisztességes emlekezetire, melyen ez vala írva: SIMONI DEO SANCTO[5].

MENANDER támada Simon-után, ki *még Simontis fellyűl-haladá ördögi mesterségekkel*[6]*:* és Antióchiába sokakat eltévelyíte.

SATURNINVS következék Menander-után. *Ezis ördöngösséggel, varáslással és kötésekkel* szokta vala tudományát támogatni[7].

BASILIDES támada Saturninus-után, *ki mind hóltig űzé az Ördöggel-való társalkodást*[8].

CARPOCRATES-is pártot üte Basilides-után, kinek mind tanítványival egyetembe, oly szövetsége vala az ördöggel, *hogy vélle egy székbe ülne a Sátán, kinek erejével fajtalan szeretet-szerző 's álom-látó italokat csinál vala: és ezzel ugyan kérkedik valais*[9].

MARCUS nevű Eretnek támada ez-után, *ki az Anaxilaus* [3] *szemfény-vesztő csalárdságival elegyitvén az Ördögtűl vött mesterségét, sokakat megcsala*[10].

Az GNOSTICVSOKis, úgymond Epifánius, *ördöngös mesterségekkel, bájossággal tötték kedvesekké magokat, és a Sátánnal társalkottak*[11].

APELLES egy Filuména ördöngös aszszony-állatot hordozván magával, mindeneket az ő tanácsából cselekeszik vala[12].

MONTANVS boszszúságába, hogy az kívánta méltóságra nem emelteték, az Sátánhoz köté magát[13].

BVDDAS, a ki Mánes Mestere vala, kitűl az Manichæusok származának, ördöngös vala, úgymond Sz. Cyrillus[14]: EUTYCHESRŰL ezent írja Teodorétus[15], BOGOMILUSRŰL Euthymius[4][16]. Az Ördögis ő maga, sok emberek hallottára, megvallá: *hogy ARRIVS és EVNOMIVS-által ő kezdette az mi Üdvözítőnk-ellen-való tévelygéseket*[17]. És jóllehet

[1] Mat. 4, 3.
[2] Job. 7, 1.
[3] Iren. l. 1. c. 30. Præfat. in. l. 2. & 3.
[4] Iren. l. 1. c. 20. Tert. de anima, c. 34. Cyrill. catech. 6. Euseb. ex Justino l. 2. c. 13. August. Damascen. Epiphan.
[5] Iren. l. 1. c. 20. Tert. Apol. c. 13. Euseb. ex Just. Cyrill. l. cit. Niceph. l. 2. c. 14.
[6] Iren. l. 1. c. 21. Euseb. l. 3. c. 26. Tert. Præscr. c. 46.
[7] Iren. l. 1. c. 23.
[8] Epiph. hær. 24. Euseb. l. 4. c. 7. Theodoret. l. 1. hær. fabul.
[9] Iren. l. 1. c. 24. Euseb. l. 4. c. 7. Tert. de anim. c. 35. Niceph. l. 4. c. 2.
[10] Iren. l. 1. c. 8. & 12. De Anaxilao Plin. l. 35. c. 15.
[11] Epiph. hær. 27. initio.
[12] Euseb. l. 5. c. 13.
[13] Euseb. l. 5. c. 16. Niceph. l. 4. c. 25.
[14] Catech. 6.
[15] L. 4. hær. fab.
[16] Panopl. part. 2. c. 22.
[17] Cassian. Collat. 7. c. 32.

* Vagy: *ottogyon, ottogyan* = ott, ottan.

az Sátán hazug lévén, gyakran hamissat mond: mindazáltal néha az Istentűl kénszeríttetik maga gyalázattyára igazatis mondani; és ez-okon az régi Keresztyének még az ördög tulajdon bizonyságtételévelis hadakozni szoktak a Pogányok-ellen [1]. BERENGARIVSRÚL (ki a Sacramentáriusoknak Apja) azt írja egy Lutherista Superintendens [2], hogy gyakran látták őtet egy iszonyú ördöggel eggyüt [5]. És a mint Feuardentius megbizonyíttya [3] Lanfrancus, Guitmundus, Algérus, Antoninus, Sabellicus írásiból [6], mikor Sz. Fulbertus Carnoti Püspök [7] halálos ágyába fekszik vala, kiűzeté Berengáriust előle, mivelhogy egy iszonyú ördögöt láta mellette. MAHOMETRÚL Zonaras és Paulus Diaconus [8] ezent írják [4]: az töb régi tévelygések elől-járóirúl az töb régi Doctorok.

Hogy az Lutherista Hitnek első plántálója az ördög vólt.

LUTHER MÁRTONRÚL azt olvasom [5]: hogy az ő annya egy fördő házba szolgáló leány vala, ki az ördögtűl megnyomatván, Luthert nem természet folyása-szerént fírfiútúl, hanem az ördög mesterségéből szűlé. Errűl nem csak egy Lipsiabéli böcsűlletes aszszony-állat, ki jól esmérte az Luther annyát, de Cochlæus-is bizonyságot tészen. És noha Cochlæus nyilván, Erasmus titkon, szemére veté ezt Luthernek: mindazáltal soha nem meré eltagadni, holot ezt az annya ő maga megvallotta vólna [9].

Ennek-utánna, mikor megöregbűlt vólna és az Barátok-közt vólna Luther: a néma és siket ördögrűl-való Evangéliomot halván az templomba: mintha az földhöz csapták vólna, leesék és azt kezdé kiáltani: Nem én vagyok, nem én vagyok [6].

Ez-után, 1518. esztendőbe, mikor ímmár valami szikrája támatt vólna az ő viszszavonásának: Augustába az Első Maximilián Császár palotájába béméne ebédkor. Mihent meglátá Luthert a Császár, egy Erpach nevű Úrnak meghagyá, hogy jól megnézné ezt az Barátot és mondaná meg, mit látna mellette: mert én, úgymond, egy iszonyú ördögöt látok körűlle. Ezt pedig sokan hallották a Császár szájából [7].

De haggyunk békét egyéb bizonyságoknak: hallyuk, mit mond ő maga maga-felől [8]. *Egy éjfél korban,* úgymond, *egyszer nagy hertelen felserkenem, holot az ördög imillyen Disputatiót kezde vélem: Hallodé Luther, bőlcseséges Doctor, juté eszedbe, hogy tizen öt esz-*

[1] Tert. Apol. c. 23.
[2] Schlüsselb. l. 2. Theol. Calvin. art. 9. fol. 69. ex Bellovacensi l. 25. c. 30.
[3] In. lib. 4. Iren. c. 32. n. 10.
[4] Zonar. t. 3. Diacon. histor.
[5] Prateolus l. 10. c. 15. de Hæres. fol. 271. ed. Colon. an. 69. Serar. in Tob. c. 6. q. 4. qui præter Cochlæum & matrem Lutheri, testem adfert Petr. Sylvium l. 15. fol. 3; l. 28. fol. 3. edit. Lipsiæ. Ex incubis nasci posse homines, late probat Delrio tom. 1. l. 2. q. 15. Disq. Magic.
[6] Prateol. ibid. fol. 273. Cochlæus, in vita Lutheri. Copus, Dial. 6. c. 33.
[7] Bredenb. l. 7. Collat. Sacr. c. 41.
[8] Luth. t. 7. Witt. lat. edit. an. 57. per Thomam Klug, lib. de Missa privata, fol. 230.

tendeig, csak nem minden nap, magadnak-való Misét mondottál? S metczesz, ha efféle Mise iszonyú bálványozás? Ha a Christus teste 's vére ot nem vólt, hanem csak a kenyeret és bort imádtad és egyebekkelis imádtattad? Kinek én azt felelém: Az Püspöktűl felszentelt és megkent Pap vagyok; a mit cselekettem, az én előttem-valók parancsolattya engedelméből cselekettem. Holot azért a Christus igíjét valóba reá mondottam, mint magad jól tudod, a kenyérre és borra, miért nem áldoztam vólna? Ez mind igaz, úgymond az ördög; de az Török és Pogánis az ő Templomába, engedelmességből és valóba cselekeszi, a mit cselekeszik. 'S mit mondanál, ha az te felszentelt Rendelésed hamis vólna, mint az Töröké?[1] Mert Először sem igaz Hit, sem a Christus esméreti nem vólt benned, mikor felszenteltettél. Az Hitet a mi illeti, a Törököt ezzel fellyűl nem halattad. Mert mind a Török, 's mind az ördög, hiszi az Christus históriáját, hogy született, megfeszíttetett, meghólt. De a Török és mí, kárhozott Lelkek, nem bízunk az ő irgalmasságába, nem tartyuk őtet Üdvözítőnknek és közbe-járónknak, hanem félünk tőlle, mint kegyetlen Bírótúl. Illyen Hited vala mind néked, 's mind az téged szentelő Püspöknek. És ez-okon Christustúl, mint kegyetlen bírótúl, Máriához és a Szentekhez futtok vala: ezek valának a ti Közbe-járótok: és így megfosztottátok Christust az ő méltóságátúl. Ollyanok vóltatok azért, mint a Pogányok. Hogy áldozhattatok tehát, és mint mondhattatok igaz Misét? Nyilva itt nem találsz (noha a ti vallástok-szerént ennékül nem lehet) oly személt, melynek hatalma vólna az Áldozásra. Másodszor, a Christus rendelése és akarattya-ellen szolgáltattad a Misét. Mert Christus azt akarta, hogy ez a Szentség az hívek-közöt elosztassék az Egyházi szolgátúl, mint a Vég vacsorának igéiből megtetczik. Ennek-okáért Communiónak hitták a régiek ezt a Szentséget, mivelhogy nem csak egyedűl a Papnak kel ezt felcsapni**, hanem az kösségnekis részt kel tenni. Te pedig tizen öt esztendeig csak egyedűl csaptad a Misébe, egyebeknek nem osztogattad, &c. Harmadszor, Christus rendelése azis, hogy az Úr Vacsorájába az ő halálát hirdessük: te pedig magadnak misézvén, soha csak egyszer sem prædikállottál mind ennyi Misédbeis: soha Christusrúl vallást nem töttél, &c. Negyedszer, a végre szerzé Christus ezt a Szentséget, hogy az kösségis részesüllyön benne: te pedig nem a végre kenettél meg, hogy ezt osztogassad, hanem hogy ezt megáldozzad; mert így szól az Püspök, mikor Papot szentel: Accipe potestatem consecrandi,*

[1] *Az Antichristus előljárója a szüntelen áldozatot akarja elrontani, mint Dániel mondá cap. 8. v. 11. cap. 11. v. 31. cap. 12. v. 11. Kit Luther-előtt senki meg nem próbált.*

* Mit teszesz. — ** Lenyelni, elnyelni.

&c. Ötödször, *azt rendelte Christus, hogy ez a Szentség elosztogattassék: te pedig ezt csak magadnak tulajdonítottad, &c. Most azért csak azt vitatom: Hogy a te Misédbe nem igazán áldoztál, csak a kenyeret és bort imádtad és imádtatlad egyebekkelis, mivelhogy Keresztyén nem vóltál, &c.* Minek-utánna pedig sok tétovázással, csavargással, kiáltással, amplificatiókkal, ugyan ezen bizonyságokat ennihánszor ki- s béforgatta vólna az Ördög: végre elő-számlálván az Anyaszentegyház Sacramentomit, *Ezek,* úgymond, *az ti hét Szentségtek, mellyek-közzűl ha csak eggyet sem szolgáltathat senki őmagának, mi az oka, hogy az Úr Vacsoráját csak egyedűl temagadnak szolgáltattad? Én pedig,* úgymond Luther, *így megszoríttatván, kapám a régi fegyvert, melyhez szoktam vala az Pápistaságba, és kezdém mondani: Hogy az Anyaszentegyház hiti és akarattya-szerént mondottam az magamnak-való Misét. De az Ördög it keményben kezde szorongatni. Nosza, úgymond, mutasd meg,* Hon Vagyon Megírva, *hogy az hitetlen ember áldozhatik az Anyaszentegyház hitibe, &c.* És minek-utánna az ördög megmondotta vólna mondóját, így szól Luther (kit Justus Jonas, deákúl fordítván ezt a Luther könyvét, csalárdúl kihagya a deák könyvekből): *It nékem az egész testem verítékezik, szívem reszket és dobog vala. Fölötte jól tudgya az ördög bizonyságit elő-rendelni s urgeálni kemény és temérdek szóval. Akkor értettem, honnan történik, hogy sokan reggel halva találtatnak. Mert az Ördög nem csak megfojthattya az embert, de az ő lelkétis annyira szorongathattya bizonyságival, hogy csak nem meghal egy szem-pillantásba, a mint gyakran magamba próbáltam.* Végezetre így fejezi bé a Disputatiót: *It netalán azt fogják mondani a Pápisták: Nem tudodé, hogy hazug az ördög? Vaj ha tiis az ördög ütésit érzenétek és disputatióit hallanátok, bizony nem sokkáig éneklenétek az Anyaszentegyházrúl és a régi megrögzött szokásrúl való éneket. Halhatatlan, a mint szorongattya a Sátán az ember szívét: és én kétségnékül elhittem, hogy Oecolampádius*[10], *hozzá hasonlókkal egyetembe, efféle iszonyú ütések-miat, hertelen múltak-ki ez világból.*

Nota, ex qua schola prodierit interrogatio: UBI EST SCRIPTUM? *Omnia vetera germanica exemplaria habent.*

Im látod az Luther hívatallyának és vallásának első Mesterét. *Nemes természethez illendő dolog,* úgymond Plinius, *hogy igazán megvallyad, kitűl tanúltad, a mit tudcz.* Ennek-okáért mint amaz régi pogány Bölcs az ő tanítványitúl egyéb fizetést nem kíván vala annál, hogy nyilván megvallanák mindenek-előt, kitűl vötték Tudományokat: úgy Lutheris, hogy háládatlan és paraszt tanít-

Plin. Præfat. ad Vespasian.

vánnak ne itíltetnék, kerek szóval megírá, ki-által és mi módon kapta az ő elrejtett bőlcseségét. Ennek-fölötte, mivelhogy az ördög a bőlcseségtűl neveztetik *Dæmonnak* (miképpen az Emberi nemzet vádolásáért *Diabolusnak*, az Isten-ellen-való párt ütéséért *Satannak†*): illyen bőlcs és túdós mesterét advána tudományának, inteni akará, azt itílem, az ő követőit, hogy jó kedvel fogadgyák és szorgalmatoson gyakorlyák az ily túdós Doctor leczkéjét, holott a Szent Ambrús mondása-szerént[1]: *A mesternek nemessége nagy ösztöny az tanúlásra.* Annak-okáért, miképpen Sz. Pál méltán mondgya a Corinthusbélieknek[2], *hogy nincs nállánál töb Apjok, mert az igaz tudomány-által, ő-tőlle születtek*: szinte ezenképpen az ördögis ezent mondhattya Luthernek. Christus Urunk pedig azt mondhattya[3]: *Ti az ördögtűl, mint Atyátoktúl származtatok;* és a mint Sz. Ágoston szól[4]: *Ha az ördögtűl vötted, a mit mondasz, és az ördögnek hittél, hazug és csalárd vagy.*

† *Daemon, dictus a sapientia, quae inflat. Satan, ait Iren. l. 5. c. 21., apostatam; Nas, ait Justin. Dialog., serpentem; Diabolus, ait Tertull. de anima c. 35. delatorem vel accusatorem, significat.*

[1] Ambr. t. 5. l. 2. de virginib. init.

[2] 1 Cor. 4, 15. *Mali corvi, malum ovum.*

[3] Jo. 8, 44.

[4] Tract. 42. in Joan. sub finem.

Nyilva ha efféle dólgot írna magárúl valamely tudatlan avagy esze-fordúlt gyermek; ha részeg és bor-ittas korába, ha csúfolkodván és tréfa beszéd közbe mondaná valaki, hogy a mit tanít, az ördögtűl tanúlta, kinek megfejthetetlen bizonyságival meggyőzetett: méltán kételkedhetnénk efféle tudományrúl és illyen derék dologba, mely az üdvösségnek fondamentomát, a Hitet illeti, nem adnánk mindgyárt helt efféle tudománnak. Luther pedig nem tudatlan gyermek, hanem Doctor vala, az ő tanítványi itíleti-szerént Isten embere és Profétája vala, mikor ezt írá; nem hagymázba fekszik vala; nem erőszakból, hanem ön-kinnyen írá; nem titkon, nem hertelenségből, nem asztal-fölöt, nem csak eleven szóval mondá: hanem tudván, elvégezett tanácsból, könyvbe írá, kinyomtatá, hogy nagyob hitele és megmaradó bizonysága lenne minden nemzeteknél ennek a Históriának. Az ő tanítványi-közzül Amsdorffius nyomtatott levelébe igen megis dicsíré ezt az Luther könyvét. *Valami ebbe írva vagyon, nékem mind igen tetczik: és szükséges mostani üdőbe. Azért, ha ki nem nyomtatták vólnais, ki kellene nyomtatni ez könyvecskét,* úgymond.

Apud Lutherum t. 2. lat. Witt. anno 46. per Joan. Lufft, fol. 526. data anno 34.

Ha más idegenrűl írna efféle dólgot Luther, holot az harag és boszszúság hazugságra taníttya az embert, méltán kételkedhetnénk mondásába. De mivelhogy maga-ellen mond bizonyságot, melynél ez világon erősseb és hihetségesb bizonyság-tétel nincsen, méltán mondhattyuk míis az Újító Atyafiaknak: *Higgyétek-el magárúl mondott igaz beszédét, kinek még hazugságitis el szoktátok hinni. Senki nem hazud maga gyalázattyára, hanem tisztességére.*

Tertull. Apol. c. 23.

Méltób az maga-ellen-való vádolást, hogy-sem az maga mentésére való tagadást elhinni. Mert ugyanis, noha sokan hazudnak magok dicsíretire vagy ellenségek gyalázattyára: de kételenségnékül senki magára hazugsággal gyalázatos nevet nem kőlt, hanem inkáb, ha lehet, hazugsággalis bébaronállya kissebségét. Igy olvassuk, hogy Numa az ördöggel társalkodik vala és ettűl vövé amaz iszonyú tudománt, mellyet ő maga mind könyvestül az földbe ása, de sok esztendő-múlván az Rómaiak feltalálván, megégeténék[1]: mindazáltal azt hirdeti vala, hogy Aegeria nevű Isten-aszszony tanítá őtet. Filuménátis, a mint mondám, a Sátán tanítá: noha azt hirdetné magárúl, hogy Christus Urunk, Sz. Pállal egyetembe szokott hozzá járni[2]. Mahomet Gábriel Angyaltúl mondgya hogy az ő tudományát vötte, nem az ördögtűl, ki Angyali ábrázatba jár vala hozzá. És rövid szóval: soha senki Luther-előt ily nyilván meg nem vallotta, hogy az Ördögtűl vötte vólna az ő hitit és vallását.

[1] Aug. 7. de Civit. cap. ult.

[2] Aug. hæres. 24.

Azt ne véllye pedig senki, hogy ezt a Luther Históriáját mí írtuk ő nevével. Mert a ki fejünk-fölöt van, az Isten, láttya, hogy önnön maga írta ezt Luther: soha az Cathólicusok ki nem nyomtatták az Luther könyveit: soha semmit ezekhez nem írtak, semmit le nem törlöttek; noha hallom, hogy az újonnan nyomtatott Luther könyveiből kihatták ezt az ördöggel-való Disputatiót a Lutherista Atyafiak, mellyet az régi nyomtatásokba mindenüt feltalálok. Ennek-fölötte, mihelt ezt az magának-való Misérűl írt könyvét kinyomtatá Luther, ottan mindgyárást ellene-íra Cochlæus, *Libro de Missa & consecratione Sacerdotum,* és szemére veté Luthernek, ki még akkor él vala, hogy az önnön saját vallása-szerént ördögtűl vött tudomány az ő tudománya. Ez-utánnis szántalanszor szemekre vetették ezt a Lutheristáknak Hosius, Lindánus, Pratéolus, Súrius, Duræus, Ederus, Násus, Perpiniánus, Cópus, Bellarmínus, Ulembergius, és egyebekis. Sőt a Sacramentáriusokis, úgymint Volfius, Tossánus, és egyebek azt írják: *Hogy az ördögtűl indittatott Luther az Sacramentomrúl-való viszszavonásra*[3]. Az Tigurinusok pedig: *Luther Christus Apostolának nevezi magát, de bizony az Ördög Apostola, kitűl, disputálván, meggyőzeték*[4]*: és úgy viseli magát,* úgymond Zwinglius[5], *mintha megszállotta vólna őtet az Ördög.* Calvinus[6] a Luther tudományát *Ördögi gondolatnak s költésnek* nevezi; a Lutheristákat *Az Ördögnek iszonyú-képpen megigézett rabjainak.* Kik Béza itíleti-szerént[7] *Az ördögi Lélektűl hordoztatnak.* Vallyon ha ezt a Históriát hamissan költötték volna, oly csendesz

[3] Refert Schlüsselb. l. 1. Theol. Calv. f. 2.

[4] Confess. Tigurina.

[5] Respons. ad Confess. Lutheri. Vide Calvino-Turcis. l. 3. c. 6. f. 435.

[6] Admonit. ult. ad Vestph.

[7] In Creophagia, ap. Feuard. l. 4. c. 32. n. 10. Irenæi.

és mértékletes elméjű vólté Luther, tanítványival egyetembe, hogy meg nem mordúltak vólna? De még eddig soha nem merték megtagadni ezt az Új Tudománnak gyalázatos kezdetit, sőt mikor erre az árokra jutottak az Atyafiak, a halaknális némábbak vóltak, mind addig, míg Schimedilinus jól meg nem vakará homlokát.

Azért legelőször Schimedilinus[1], az-után, tavaly esztendőbe, egy Fridericus Balduinus[2], Hunnius tanítványa, menteni akarván Luthert, úgy járának, mint a madár a lépben, vagy a szarvas a hálóba: mert mentül inkáb verdődnek*, annál inkáb békötelőznek.

Nem tagadgya azért Balduinus[3], hogy ezt az Ördöggel-való beszélgetést önnön maga írta Luther: és nem álmot beszél, hanem valóba és bizonnyal történt dólgot. Ennek-fölötte aztis megvallya[4], hogy Luther helyén hatta és javallotta, valamit az Ördög monda néki: de Luther mentségére három feleletet ád. Először azt mondgya[5]: hogy valamit a Sátán monda Luthernek, azt ő, mivelhogy az-előt olvasta vala a Szent Irásba, nyilván hitte és vallotta, még minekelőtte az ördöggel beszélgetneis. A' mit pedig a Sátán Luthernek monda, az nem ördögi tudomány, hanem a Szent Lélek oktatása: és az Ördög bizonyságit oly nyilván-valóknak mondgya[6], hogy semmi-képpen ezeket meg nem fejthetik az Pápisták. Másodszor azt mondgya[7]: hogy ebbe az vetekedésbe nem azon mesterkedett az Ördög, hogy elhitesse Luthernek az Pápista vallásnak hamisságát (mivelhogy ezt ímmár Luther tudgya vala): hanem azt akarja vala, hogy meggondolván az elébbi tévelygő vakságát, kétségbe esnék. Harmadszor azt írja: hogy az Római Pápák-közzűlis vóltak, kik az Ördögnek atták magokat és ő-vélle társalkottak, úgy mint az Második Sylvester, az Hetedik Gergely, &c. Ezeket, jer hánnyuk meg rend-szerént; mert nem kel szenvednünk, hogy efféle, hálóbúl avagy füge levélből csinált gatyával béfödözzék az Atyafiak az ő Attyok úndok szemérmét.

Először. Örömest érteném Balduinustúl: honnan tudgya és mivel bizonyíttya, hogy az Ördögi Disputatio-előt azt hitte és vallotta Luther a Miserűl, a Bódog aszszony tiszteletirűl, az Egyházi rendrűl, a mit az Ördög akkor eleibe-ada? Tudom bizonnyal, hogy semmi-képpen meg nem bizonyíthattya; annak-okáért meg kel vallani, hogy ez csak tétovázó és üdő-vesztő fogás. Én pedig hat erős, győzhetetlen bizonysággal nyilván megmutatom, hogy ezeket nem hitte Luther, minek-előtte az Ördöggel beszélgetne. Ez-után

[1] Contra Hosium. Vide Copum, Dial. 6. c. 33.

[2] In Hyperaspiste Lutheri.

[3] Pag. 4, 30, 47, 76.

[4] Pag. 29, 96.

[5] Pag. 92, 96, 100.

[6] Pag. 76.

[7] Pag. 48, 101.

* Vergődnek.

pedig, mint jó tanítvány, nem csak elméjébe tartotta az ő tudományát és bizonyságit: de ponctrúl ponctra, valamint eleibe-adá az leczkét a Sátán, semmit hátra nem hagyván benne, helyén hagyá, hívé és tanítá: kárhoztatván, a mit az-előt vallott és tanított vala. Kiből nyilván következik, hogy az Ördög vólt Mestere Luthernek. *Sequitur ex ipsa Magistri & Doctoris notione.*

Mikor azért szóllani kezde Lutherrel az Ördög, azt veté szemére: *Hogy ő az Úr Vacsorájába nem vötte és imádta a Christus testét, hanem csak a puszta kenyeret.* Luther ezt mindgyárt tagadá, I. *Mert én,* úgymond, *törvény-szerént emeltettem és az Püspöktűl megkenettem az Papságra. Mi az oka tehát, hogy nem áldoztam vólna?* Ihon azért, mikor az Ördöggel kezde szólni, azt hiszi vala, hogy a Püspöki kenet Igaz Pappá szenteli az embert: és hatalmat ád, hogy az Misét Isten-szerént szolgáltassa: melybe nem az kenyeret, hanem az jelen-való Christust imádgya. De az Ördög azt kezdé támogatni bizonyságival, hogy ő fel sem szenteltetett a Papságra, és a Misét sem szolgáltatta törvény-szerént. Ezeket pedig úgy elhiteté vélle, hogy ő magais azt helyén hagyá, a mit ez vetekedés elein tagad vala, tudni illik: hogy az Misében bálvánt imádott. Úgy annyira, hogy ez-után azt meré írnyia az útálatos ember, *Hogy inkáb akarná, ha kerítő vagy Ördöngös lött vólna abba a tizen öt esztendőbe, melybe Misét monda, hogy-sem Pap.* Ennek-fölötte, ezen vetekedésbe azt veti az Ördög szemére Luthernek, hogy ő Hét Sacramentomot hiszen vala. *Ezek,* úgymond, *a ti Hét szentségtek: a ti Szentségtek-közzűl senki magának nem szolgáltathat csak eggyetis.* Sőt aztis mondgya, hogy Luther Misét mond vala még akkoris. Nyilván vagyon tehát, hogy még akkor az Evangéliom fínyessége úgy meg nem vakította vala Luthert, hogy mind a Hét Sacramentomot ne láthatná. Továbbá: ha ímmár akkor elszakatt vala Luther tellyességgel az Pápista vallástúl, mikor az Ördög hozzá méne, mi az oka, hogy *a régi fegyvert kapá, melyhez a Pápistaságba szokott vala?* Ha ímmár akkor, mint egy Új kovács, Új hitet kalapált vala: miért nem nyúla valamely Ujonnan csinált éles kardhoz? Ily nagy félelembe, ily veszedelmes baj-vívásba, ha egyszer elvetette vala mint semmire kellőt a Pápista fegyvert, legnagyob szükségébe miért kap ismét hozzá? Ennek-fölötte: ha Luther mind ezeket tutta és vallotta ez-előt, mi szükség vala, hogy az Ördög ennyi bizonyságokkal, ennyi amplificatiókkal erőssítené és elhitetné, a mit ímmár hiszen vala Luther? Vallyon szokott

Colloq. Mensal. Islebii per Urban. Gaubisch an. 66. c. 27. De tentat. f. 315. a.

II. *Verbis praesentis temporis utitur.*

III.

IV.

dologé, hogy azt nagy kiáltással, sok bizonysággal erőssícsük, a mit jól tudgyuk hogy régen elhitt, a kivel beszéllünk? Ha ezeket vallotta Luther: miért nem mondá az Ördögnek, hogy ő ezt régen megtanúlta az Írásból; nem szükség, hogy őtet erre tanícsa: keressen tanítvánt magának? Miért halgatá ennyi ideig, ily figyelmetesen, ily bő beszéddel-való bizonyságit az ő Mesterének, ha mind ezeket hiszi és tudgya vala? Ha azért méltán hiszszük, hogy a kigyó csalá meg Évát, mivelhogy eleibe-adván az alma ételnek hasznát és hogy ebből semmi nyavalyája nem következnék, arra vívé őtet, hogy az tilalmas fához nyúlna: nyilván méltábban hihettyük ezent Lutherrűl, mivelhogy bőveb beszéddel s nagyob epeséggel * adá eleibe azt a Tudománt, mellyet ez-után taníta.

V. Azis nagy és derék bizonysága ennek, hogy mikor ez az Ördögi vetekedés történék, tizen öt esztendeje vala immár, miúta Luther az Misének kezdett vala szolgálni. Az Misének pedig akkor kezdett szolgálni, úgymond Balduinus[1], mikor a Szerzetes Rendbe a Misemondásra választaték és az Egyházi rendbe részes kezde lenni. Tudgyuk pedig, hogy Luther 22 esztendős korába, 1504. esztendőbe lőn Baráttá [11] Erfordiába: első Misét 1507. esztendőbe monda: annak-okáért az Ördög Computussa és a Balduinus magyarázattyaszerént, ez a látás 1518. esztendőbe történt. Luther pedig, noha 1517. esztendőbe indítá az Búcsú-ellen-való viszszavonást, mindazáltal 1518. esztendőbe Pünkösd-után való Első Vasárnap imígyen íra Leo Pápának[2]: *Szentséges Atyám, a te lábaid-előt leborúlván, magamat, tehetségemet és mindenemet kezedbe bízom. Te ölly avagy elevenics engem, kárhoztas avagy megmencs engem, valamint akarod. Az te szódat, mint a te-általad szólló Christus szavát, úgy vészem.* Sőt ez-után való esztendőbeis így íra ezen Pápának[3]: *Szentséges Atyám, a ketelenség viszen erre, hogy én, az emberek söpreje lévén, Szentségednek szóllyak. Atyai és Christus helytartó füleidhez bocsásd a te juhocskádnak szavát. Ihon Szentséges Atyám, az Isten és az ő teremptett állati-előt bizonyságot tészek, hogy én nem akartam s nemis akarom az Római Anyaszentegyház méltóságát megsérteni. Sőt tellyességesen vallom, hogy ez az Anyaszentegyház mindenek-fölöt vagyon.* Sőt még ez-utánnis sokáig, mind Luther, s mind az ő tanítványi, Misét mondottak, csuklyába jártak, Katus aszszonynékül éltek. Annak-okáért, ha amaz tizen öt esztendőt, melybe Luther Misét mondott, az ő Pappá szentelésétül-fogva

[1] Pag. 81.

[2] T. 1. Wit. lat. an. 45. per Joan. Lufft, fol. 101. Sleidan. lib. 1. an. 18. f. 7.

[3] Eod. tomo fol. 235. Sleid. lib. 1. an. 19. f. 15. Data 3. Martii.

* Keserűséggel, aggodalommal, szorgoskodással.

akarjuk számlálni: alkolmatosban végére mehetünk, mikor történt ez az Ördögi Disputatio: és aztis megértyük, hogy mind addig Misét mondott Luther, tanítványival egyetembe. Mert a mint Sleidánus írja[1]: mikor 1521. esztendőben látta vólna a Pápa, hogy semmit nem fog vala a szép szó, kiátkozá és kárhoztatá Luthert. A Saxóniai Fridrik Herczegis félre állatá egy ideig (az az szinte 1522. esztendőnek kezdetéig) Luthert, félvén valami szenebonátúl. Mikor pedig így lappongana, akkor írá azt a könyvet[2], melybe az Ördögi szövetséget feljedzé: és legelőszöris akkor kezdék (úgymond Sleidánus) az Mise-mondást elhagyni. Nem heába szokta tehát Luther Pathmos szigetnek hínia az ő lappangó helyét: mert miképpen Szent János Pathmosba látá az ő Látásit: úgy Lutheris ott érdemlé az Ördögi látást, mikor megháborodott elmével és megdühűlt haraggal, nagy dúlva, fúva fegyverkezik vala az Pápa-ellen. Végezetre: nyilva az Ördög heába és oknékül nem fárada ennyi sok bizonyságok elő-számlálásába: nincs pedig egyéb oka, miért hánta ily igen epeségét, hanem csak ez, hogy elhitesse Lutherrel az régi vallás hamisságát: mert a kétségben esésrűl emlekezetet sem tött beszédébe.

[1] Libr. 3. an. 21. fol. 42.

[2] De Missa privata.

Nota tempus aptum revelationi diabolicae.

VI.

Másodszor. Hogy ebbe a Disputatióba az Ördög nem a kétségben esésre, hanem csak az Hit változtatásra ingerlé és szorgalmaztatá Luthert, igen könyű megbizonyítani. Mert noha ebbe az hoszszú Disputatióba sok bizonyságokat támaszt az Sátán: de sohúlt csak egy szóval sem emlekezik a kétségben esésrűl. Az argumentomnak és bizonyságnak oly tulajdonsága vagyon, hogy a mirűl nincs semmi emlekezet a bizonyságokba, lehetetlen, hogy az megbizonyíttassék. Holot azért csak egy szóval sem említi az Ördög a kétségben esést az ő argumentomiba, lehetetlen, hogy ezekkel azt akarta elhitetni, hogy kétségbe essék Luther. Ennek-fölötte, mikor az ördög valakit kísírt: avagy nyilván megmondgya, mit akar, mint Christus Urunknak; avagy emlekezetet tészen arrúl, a mire akarja vinni az embert, mint az Éva kísírtetiből megtetczik. It pedig Lutherrel csak azt hiteté-el, hogy a Pápista Tudomány bálványozás, és ezzel megelégedvén, egyebet sem kivána tőlle. Ha én azt mondanám, hogy ebbe a Disputatióba azt akarta elhitetni a Sátán, hogy a püspököt, a ki őtet felszentelte vala, megöllye: vallyon nem nevetneje-é ezt Balduinus, látván, hogy errűl semmit nem emlekezék az Ördög? maga a kétségben esésrűl szintén annyit emlekezék, menyit a gyilkosságrúl. Továbbá, nem csak kétségben

I. II. III. IV.

esésre nem ingerlé az Ördög Luthert, de az én itíletem-szerént felfualkodott merészségre indítá. Mert a ki kétségben akar ejteni valakit: meg nem elégszik az ő bűneinek elő-számlálásával, hanem azt igyekezik elhitetni vélle, hogy az igaz Itílő bíró ezeket meg nem bocsáttya. Mert ha valaki azt itíli, hogy megbocsáttattak az ő vétkei: nem csak kétségbe nem esik, gondolkodván az ő elébbi gonosságirúl, de sőt inkáb vigad és örvendez, hogy ily nagy veszedelemből kihozatott. Ha azért Luther elhatta vala ímmár az Pápista vallást (a mint Bolondinus itíli), mikor az Ördöggel vetekedék: és azt hiszi vala, hogy az ő bűnei megbocsáttattak: nyilva nem kétségbe esésre, hanem hálaadó örömre indíttatott vólna az
V. előbbi vakságnak emlekezetivel. E-fölöt: a ki mást kétségben akar ejteni, nem csak elő kel számlálni gonosságit, de annak is, a kitűl kegyelmet kellene nyerni, kemény és kegyetlen vóltát, vékony könyörületességét és irgalmasságát eleibe kel adni. Mert ha azt mondgya néki, hogy noha sokat vétkezett, mindazáltal oly kegyelmes fejedelme vagyon, hogy még ellenségivelis jót tészen, &c.: biztattya és bátoríttya, nem kétségben esésre viszi a bünös embert. Az Ördög pedig szinte így cselekvék; mert nem csak nem exaggerálá és öregbíté az Istennek kemény itíletit: de sőt inkáb szidalmazá azokat, kik Christus Urunkrúl úgy gondolkodnak,
VI. mintha kemény Itílő Bíró vólna. Végezetre, mi szükség szót szaporítani: ő maga az Ördög nyilván megmondgya, mit akar és mi végre vetekedik Lutherrel. *Most azt vitatom,* úgymond, *hogy a te Misédben nem áldoztál, hanem a puszta kenyeret és bort imádtad.* Ihon érted, szándéka csak ez vala, hogy elhitetné Lutherrel, hogy az ő Papsága és Mise-mondása bálványozás vala. De jobban tuggya Balduinus az Ördög akarattyát és szándékát, hogy-sem önnön maga Lucifer.

Látván azért Balduinus, hogy haszontalanok az ő Exceptiói, az Ördögöt kezdi ótalmazni: és azt írja, hogy valamit ő Luthernek monda, a Szent Lélek Istennek igaz tudománya, mellyet győzhetetlen bizonyságokkal, fejthetetlen kötésekkel megis bizonyíta. Kellemés prædikátort talált Luther, kitűl a Szent Lélek tudományát megtanúlná. Azt vélem, egyéb dologba vóltak akkor foglalatosok az Angyalok, hogy más követet nem küldhetett a Szent Lélek: ugyanis az igaz tudományt az Ördög szokta, Pokolból, Éjjel kihozni, és az Ágyba heverőknek hirdetni. Azt írja Plutarchus, hogy *Lacedemonba egy Demosthenes nevű lator ember igen hasznos*

Plutarch in Politicis, non longe ab initio.

és alkolmatos tanácsot ada; de a tanács-adónak méltatlanságáért nem akará ezt követni a Váras, hanem egy böcsűlletes polgárt választa, hogy ezt újonnan, mint maga tetczését, a Tanács-eleibe adná, és így gyalázatnékül követhetnék az hasznos tanácsot. Mores enim dicentis sunt, qui persuadent, non Oratio. De ez igen eszes gondolat vólna Luthertűl: és ha Angyalt akart vólna várni, kitűl Uj tudomány taníttatnék, soha ennyi Újságot nem kezdhetett vólna.

Harmadszor azért, mutassuk meg, hogy az Ördög bizonysági tellyességgel erőtlenek, mellyeket akár-mely gyermekis künnyen megfejthet. Az igaz keresztyén embernek, ha szinte eleibe ménneis az mi nemzetünk örökös ellensége, a Sátán, nem kellene disputatióra adni magát: hanem a szent kereszt jelét homlokára vetvén, szót nem szaporítani azzal, kinek ellene-mondott a keresztségbe. Mert ha az régi Szent Jámborok még az Ördög szolgáitis eltávoztatták, úgy annyira, hogy Szent János Apostol, mikor Efésomba Cerinthussal egy házba vólna, megismérvén őtet, mindgyárt kifuta az házból, félvén hogy le ne szakadna az ház az Isten ellenségére: mentül inkáb méltó, hogy az Ördöggel-való trécselést és társalkodást eltávoztassa az ember, tudván, hogy ha szinte igazat mondanais, *Nem méltó, hogy az Isten ellenségétűl tanúllyuk az igasságot; miképpen nem illik,* úgymond Szent Ágoston[1], *hogy az Aristoteles irásinak igaz értelmét az ő ellenségitűl várjuk.* De talám nem tudgya vala ez előt az Ördöggel való szövetség-előt Luther, a mit eszébe vőn az-után, mikor így íra[2]: *Soha nem hittem vólna, ha meg nem próbáltam vólna, hogy ily hatalma légyen az Ördögnek, hogy még a hazugságotis ily hihetővé tegye, és annyira hasonlóvá tégye magát Christushoz, hogy lehetetlen ezt eszébe venni az kisírtett embernek.*

Iren. l. 3. c. 3. Euseb. 4. hist. c. 14. Epiphan. hæres. 30. Nicephor. l. 4. c. 22. Theodor. Hieron. &c.

[1] De util. cred. c. 6.

[2] T. 5. Witt. lat. an. 54. per Joan. Lufft, in poster. Com. ad Galat. 3. fol. 325.

De mindazáltal, mivelhogy szóba elegyedék Luther, lássuk, ha erősebbeké az oláh eczetnél a Sátán bizonysági, mellyeket ily nagyra böcsűl Balduinus. Az Első bizonyságba egynihány iszonyú hazugságot egyelít a Sátán. Először, mikor azt mondgya, hogy a kinek igaz hiti nincsen, nem szolgáltathattya az Úr Vacsoráját és nem áldozhatik. Mert a ki egyszer felszenteltetett, ha szinte azután eretnekségbe esettis, el nem vesztette az Úr Áldozattyára-való hatalmat, mint ő magais megvallya Luther ugyan ezen könyvbe[3]; sőt azt meri mondani, hogy még az Ördögis áldozhatik és keresztelhet, noha az Ördög azt mondgya a Lutherrel-való vetekedésbe, hogy nincs néki erre hatalma. Az Úr Vacsorájátis azért, nem

[3] Illo tom. 7. citat. pag. 243.

csak a keresztséget, igazán szolgáltathattyák a gonosz Papokis, holot a szentségek nem az ember hititűl és tekélletességétűl, hanem az Christus igíjétűl vésznek erőt: ennek-okáért nem csak Cseh országba, de itt Stáer országbais sokan vannak az tévelygők-közzűl, kik soha nem akarják az Úr Vacsoráját egyébtűl venni, hanem csak olytúl, kit a Római hiten való Rend-szerént Pappá szenteltek, és azután eltévelyedett. Másodszor: nem tudom, ha ollyan vólté a Luther hiti, mint az Töröké (miképpen az Ördög szemébe mondá, és maga sem meré megtagadni előtte): de azt bizonnyal tudom, hogy hazuda, mikor azt mondá, hogy a Törökis hiszi az mi Üdvözítőnk halálát és kín szenvedését. Mert Mahomet az Alcoránba nyilván írja[1], hogy hazudnak a Sidók, azt hirdetvén, hogy ők megfeszítették Christust: mert nem őtet, hanem egy hozzá hasonló embert ölének meg ő-helyébe. Hazud abbais, hogy mí Christus Urunkat kegyetlen és irgalmasságnékül-való Bírónak, nem kegyes és irgalmas Közbe-járónak vallyuk. Hazud, mikor azt mondgya, hogy Christustúl Bódog Aszszonyhoz futunk: mert sőt inkáb Bódog Aszszony-által Christushoz járúlunk, mint régen a Sidók Moyses-által az Istenhez.

[1] Azoar. 11.

Az Második bizonyságis csak csupa hazugságból tóldozott csavargás. Mert hazud az Ördög, azt itílvén, hogy a mely Egyházi szolga nem igazán jár-el tisztiben, az nem igaz Pap: és ebből akarja kihozni, hogy Luther nem vólt igaz Pap. Mert ha az Egyházi szolga hivatallya-ellen cselekeszikis (ugy mint ha latrúl él, ha az Isteni szolgálásban tunya és tudatlan, &c.), ugyan rajta marad a Papi méltóság. Hazud abbais, hogy valaki csak egyedűl vészi az Úr testét, Christus törvénye-ellen vészi: mert soha Christus Urunk azt nem mondta, hogy mindenkor sokan légyenek, kik egyszersmind ebbe részesűllyenek. Az Lutheristák gyakran csak egy betegnekis szokták az ő kenyereket adni: a régi keresztyénekis, gyakran olvassuk, hogy Misét mondottak csak magoknak, nem az Egyházba, hanem valamely keresztyénnek tulajdon házába. Csak ez tehát az Úr parancsolattya: hogy mikor annak helye, ideje s módgya, részessé tégyen egyebeketis az Egyházi szolga az Úr Vacsorájába: és ezt mindenkor megcselekették az Római hitnek tanítói.

Vide Bellarm. l. 6. de sacrif. Missæ c. 9.

Az Harmadik hamis bizonyságba hazud az Ördög, mikor azt mondgya: hogy a Misébe nincs az Christus halálának emlekezeti és hirdetése. Mert nem tudom, ha Luther, mikor Misét mondott,

emlekezetté a Christus halálárúl, avagy Bora mátkájárúl gondolkodott: de azt bizonnyal tudom, hogy az egész Misébe szántalanszor vagyon emlekezet a Christus halálárúl. Sőt minden öltözeti, minden cselekedeti az Mise-mondó Papnak, nem egyéb a Christus halála emlékezetinél.

Az Negyedik szem finy-vesztő bizonyságba hazud, mikor azt mondgya: hogy a Christus végezésétűl eltávozik, a ki Áldozatnak vallya lenni az Misét. És látván az Ördög, hogy ezt semmi-képpen meg nem bizonyíthattya, ingyen nemis igyekezék megbizonyítani: noha Luther figyelmetes tanítvány lévén, csak egy szóval sem akará az Ördög leczkéjét félbeszakasztani. Minden bizonyság-helyet elég lőn, hogy ezt az bölcseséges Ördög mondá.

Az Ötödik csavargásba hazud a Hazugságnak Attya, azt mondván, hogy mí csak magunknak tulajdoníttyuk az Úr Vacsoráját: mert noha mí szolgáltattyuk, de nem csak magunk hasznára, nem csak magunknak szolgáltattyuk, hanem a kösségnekis, valamikor akarja. De Luther talám az lapiczkát* láttya vala Mester Ura kezébe, és azért nem mere kételkedni az ő beszédibe.

Negyedszer. Holot Balduinus azt mondgya, hogy a Római Pápák-közzűlis vóltak, kik az Ördöggel társalkottak: Legelőször, ám bár úgy légyen, a mint ő mondgya, mindazáltal ezek és Lutherközt nagy külömbség vagyon. Ha a Pápák-közzűl némellyek gonoszak vóltak, nem csuda, holot a Christus schólájábais, a tizen két ember-közzűl, eggyik ördög vala. De ezek a gonosz életű Pápák Jo. 6, 70.
nem tanúltak az Ördögtűl Új tudománt, mellyet ő-utánnok az Római gyölekközet követett vólna. Mert szem-látomást megmutathattyuk, hogy ezek, a kiket ördögi társalkodásrúl vádol Balduinus, semmi Új tudománt nem hoztak az Római Ecclésiába: hanem valamit most hiszen, a Második Sylvester, az Hetedik Gergely Pápa-előttis hitte és tanította. Luther pedig Új tudománt vőn az Ördögtűl, mellyet az őtet követők ez mái naponnis vallanak és tanítnak; mert az Misérűl, az Egyházi rendrűl, az Úr Vacsorájárúl, az Bódog Aszszony tiszteletirűl mostis azt hiszik a Lutherista Atyafiak, a mit Luther az Ördögtűl tanúla, és a mit ő-előtte sohúlt senki ez világon nem hítt és tanított vala. Másodszor: a mit az Hetedik Gergely Pápárúl ír Balduinus, tiszta hazugság, mint Magyari István-ellen megmutatám az régi Históricusok írásiból[1]. Azonképpen a mit Sylvesterrűl ír, azis hazugság, mint bővön megmutattya Baronius[2].

[1] Magyari ellen fol. 61. lásd. Bellarm. l. 4. de Pontif. c. 13.
[2] Tom. 10. a. 999.

* Lapoczkát. Itt, a szöveg szerint, fenyitő eszköz.

Mind ezekből tehát nyilván megtetczik, hogy az Luther homályos és lágy hitinek kezdeti Éjjel Vólt, Az Ágyba, Az Ördögtűl.

Minek-utánna pedig egyszer az Ördög Iscolájába adá magát Luther, csuda mely nagy társaságot vetének egy-mással. Haggyuk félre most azokat, mellyeket az Luther könyveiből bővön elő-hoz Conradus Vetter[1], úgy-mint mikor így szól Luther: *Ki álhat ellene az Ördögnek? Minket tellyességgel megkötözött, és ő rabjai vagyunk. Az mi gyölekezetünk erőtlembnek tetczik az Ördögnél, sőt úgy tetczik, mintha az Ördögnek jegybéli mátkája vólna. Igazat kel vallanunk, hogy az Ördög-űzésre nincs nékünk hatalmunk, mint az Pápistáknak.* Ezeknek békét hagyván, csak ennihány dolgot hozok-elő, mellyet én magam olvastam. Eggyüt azért imígyen szól Luther[2]: *Az én ágyas házamba mindenkor két Ördög sétál vélem, látható ábrázatba, kik gyakran húznak, vonnak engemet.* Ezeket pedig (a mint Feuardent, Justus Calvinus írják[3] az Jénába nyomtatott Colloquiumból, mely nyomtatás én kezembe nem akadott) *az Ördögök-köztis az Theologiában fő Doctoroknak* nevezi. Másut így szól: *Minden éjjel, mihelt felserkenek, az Ördög jelen vagyon, és vélem disputál. Próbálva tudom, hogy ha ez az Argumentom nem használ, tudni illik, hogy a keresztyén ember az Törvény-Fölöt És Az Törvény-Kivül Vagyon: megódván a szák száját, eggyet jót kel szalasztani, és ezzel kel az Ördögöt elkergetni*[4]. Mikor *azért kisírt téged az Ördög, azt feleld néki, a mit én szoktam felelni: Szerető Ördögöm, csókold meg az al-fenekemet*[5]. *Édes Ördögöm, miért háborgatcz? Nám* én semmit nem vétettem ellened*[6]. *Ha ez nem fog, azt felelem néki: Elfeletkeztél egy bűnömrűl; egyszer a nadrágomat jól megraktam vala: írd-fel aztis*[7]. *Végezetre, ha ez sem fog semmit, az Ördöghöz fordúlván, azt mondom néki: Sancte Satan, ora pro nobis: Szent Sátán, könyörögj érettünk*[8]. *A kisírtetek-ellen aztis hasznos orvosságnak ismértem, hogy az Markalf históriájárúl, vagy egyéb efféle csúfságrúl** gondolkodgyunk*[9]. Végezetre azt mondgya ő maga, *hogy többször hál ő-vélle az Ördög, hogy-sem az ő Apáczából lött ágyas-társa, Katus aszszony*[10].

Ím látod, Atyámfia, születésétül-fogva tellyes életébe mely nagy szövetsége vólt Luthernek az Ördöggel. Nyilva az mi Üdvözítőnk, még mikor dicsírik valais őtet az ördögök, és igazat mondnak vala, sem akará hallani, sőt megparancsolá, hogy ne szólnának[11]. Kit nem csak azért mívele, hogy ne láttatnék az Ördöggel társal-

[1] Conradus in Angelico Luthero.
[2] Coll. Mensal. edit. Isleb. per Urban. Gaubisch, anno 66. cap. 25. de Dæmone, fol. 304.
[3] Feuard. in Iren. l. 4. c. 32. n. 10. Calv. in Tertull. de Præscr. c. 43.
[4] Ibid. fol. 280.
[5] Fol. 292. & 302.
[6] Ibid. cap. 27. de tentationib. fol. 316.
[7] Fol. 313.
[8] Illo fol. 313. & 316. *Luther Litiniája.*
[9] Fol. 327.
[10] Coll. Mensal. Isleb. an. 67. per Urban. Gaubisch, fol. 158. Conradus in Innocente Luthero, &c.
[11] Marc. 1, 25. Luc. 4, 33.

* Lám, ládd. — ** Tréfás dologról.

kodni: és az gyakor beszélgetésből ne itíltetnék, hogy valami szövetsége vólna vélle: de azértis, hogy példájával tanítana, hogy még az igasságot sem kel az Ördögtűl tanúlnunk, noha az hitetlenek gyalázattyára kénszeríthettyük néha, hogy igazat mondgyon. Ugyan ezen okokért nem kellett vólna Luthernek így nyájaskodni az Ördöggel, ha el akarta vólna hitetni, hogy az ő tudománya nem ördögi tudomány.

De lássuk, ha Luthernek halála-órájánnis jelen vólt az ő Mestere? Eggyüt azt kívánnya Luther, *hogy őtet bár az Ördög öllye meg inkáb, hogy-sem az Császár, mert nagyob Úr ez a Császárnál*[1]. Ez az ő kívánsága végreis fejére telék: mert Thomas Bozzius, túdós, jámbor ember[2], azokkal bizonyíttya, kik Luthernek szolgáltak, mikor halála történék, hogy őtet az Ördög fojtá meg hertelen, ágyába. Brendembachius-is bizonnyal írja[3], hogy mikor Luther meghala, némely megszállott emberektűl egy ideig eltávoztak a gonoszok: és mikor viszsza-tértek vólna, kénszeríttetve megvallák, hogy az Luther halálán kellett jelen lenniek. Mikor pedig az dögöt Islébiából Wittembergába vinnék: az egész úton sok szántalan holló iszonyú kákogással levegett és röpöszött az hólt test-körűl, kit szemes bizonyságokkal* bizonyít Brendembachius. Itt, Graeczbe, az ő Felsége Regimen Cancelláriussa, az meghólt bódog emlekezetű Griemberger Uram, az ő Felsége Locumtenens asztalánál, holot énis, sok fő emberekkel egyetembe, jelen valék, azt beszéllé: Hogy mikor ifiú korába a Császár udvarába Secretárius vólna, egy Német országi Úr (kit akkor nevénnis neveze) az ő Felsége tanácsaelőt beszéllette, hogy ő Luther halálakor az Mansfeldi Herczeg udvarába vólt gyermek számba: és mikor az ebéd vége-felé Luther vígan laknék az Herczeggel: egy iszonyú komondor az palota ajtaján béméne. Mihelt Luther ezt látá, iszonyú-képpen kezde izzadni, 's csak azt mondá: Ily hamaré? És az asztaltúl felkelvén, ugyan azon éjjel halva találtaték. Cochlaeus-is egy Wittembergábúl írt levelet hoz-elő, melybe az Luther halálárúl írják: Hogy 1546. esztendőbe, 17. Februarii, vacsorán vígan lakék: az többi-közt aztis beszéllé, hogy egy ember az Ördögnek atta vala lelkét, oly okkal, hogy az Ördög őtet ez világon kedve-szerént tartaná; kit megis cseleküék. Egyszer osztán kezdé kérni az Embertűl az ő lelkét: az Ember azt felelé, hogy várja békével testi halálát, mert csak lelkét atta néki, nem testi életét. De az Ördög azt felelvén:

[1] Coll. Mensal. an. 66. per Gaubisch, Isleb. c. 25. de Dæmone fol. 286. Et in Colloq. Latin. Rebenstokii, fol. 32. ap. Feuard. l. c.

[2] Lib. 23. de Signis Eccl. cap. 3.

[3] L. 7. Collat. sacr. c. 39. fol. 653.

Cochlæus in fine libri de Vita Lutheri.

* Szemtanúk bizonyságaival.

hogy a ki lovat vészen, a féketis vélle vészi, kitekeré nyakát. Ez-után fekünni méne: éjfél-után halva találtaték. Ezen pedig csudálkoznunk nem kel; mert nem régen önnön magátúl Luthertűl hallók, hogy az Ördög így szokta gyakran megölni az embert: így ölte meg Oecolampádiust: és őmagátis gyakran csak kicsinbe, hogy meg nem ölte*. De az lopóis addig kerűli az akasztó fát, hogy végre reá-akad: A macska addig jácczik az egérrel, hogy végre elszaggattya.

Én igazán mondom, ezen semmit nem csudálkozom: mert az Ördög társaságának jó vége nem lehet[1]: és azt olvasom, hogy eleitül-fogva iszonyú volt az tévelygők és az hívek-üldözők kimúlása. Tudgyuk, hogy Simon Mágust, mikor röpűlni akar vala, az Ördög nyakra főre alá veté és megölé[2]. Montánus és Priscilla az Ördög tanácsából felakaszták magokat, úgymond Apollinárius Mártyr[3]: Nestóriusnak káromló nyelvét halála-előt az férgek megemészték[4]. Árius fél-felé menvén ** szükségére, ganéjjával egyetembe az béli, lépe, mája egyszersmind kiesék, úgymond Socrates[5]. Az Donatistákat, kik az Úr testét az ebeknek vetették vala, ugyan azon ebek elszaggaták[6]. Régen mint vésze Fáraó és Antióchus, jól tudgyuk. Pilátus ő maga ölé-meg magát[7]: Az nagy Heródest, ki az ártatlan gyermekeket megöleté, az férgek emészték-meg[8]. Heródes Antipás, ki Szent Jánost megöleté, kúdússágba, számkivetésbe hala meg[9]. Heródes Agrippát, ki Szent Jakabot megölé, az férgek emészték-meg[10]. Ezen-képpen valamely Pogány Császár feltámada az igaz tudomány-ellen, közönségesen ez világonnis iszonyú-képpen vésze. Nero maga kezével ölé-meg magát, azt kiáltván: Rútúl éltem, s rútabbúl vészek. Domitiánus véletlenűl***, az maga szolgáitúl megöleték. Adriánus a sok keresztyén vér ontásért: vér hassal öletékmeg. Deciust és Valeriánust mind fiaival egyetembe, az maga hívei megölék [12] etc.

Mi üdőnkbeis az Újító Doctoroknak oly iszonyú halálit olvassuk, hogy Lutherrül-is méltán hihettyük, hogy szokatlan halállal múlt-ki ez világból. Oecolampádiusrúl ám hallók, hogy ő maga Luther azt írja, hogy az Ördögtűl öletett-meg. Bucérusrúl bizonnyal írják sokan[11], hogy halála óráján az Ördög látható ábrázatban eleibe-méne, és mikor az környűl-állók megijedvén elfutottak vólna, úgy elszaggatá őtet, hogy még az bélitis imit, amot szednék-öszve: annak-okáért egy túdós ember emez verseket írá rólla[12]:

1 Psal. 33, 22.
2 Epiph. hær. 21.
3 Apud. Euseb. 5. hist. c. 16. Niceph. l. 4. c. 23.
4 Evagr. l. 1. c. 7. in fine.
5 Theodor. l. 1. c. 4. Socrat. l. 1. c. 38. Ruffin. l. 1. c. 13. Niceph. l. 8. c. 51.
6 Optat. l. 2.
7 Euseb. l. 2. c. 7.
8 Joseph. 17. Antiq. c. 9.
9 Joseph. 18. Antiq. c. 14.
10 Act. 12, 23.
11 Bozzius l. 23. de Sign. Eccles. c. 3. Ulemb. Causa 12.
12 Frusius Epigram. 34.

* Kevésbe mult, hogy meg nem ölte. — ** Félre menvén. — *** Váratlanúl.

Mortuus obtorto reperiris Bucere collo,
Et versa occipitis, sincipitisque vice.
Carnificem porro Cacodæmon egit, ut istis
Perpetuum ostendat se fore carnificem. [13]

CALVINVSrúl nem csak Bolsécus, de Schlüsselburgius Lutherista Superintendensis így ír[1]: *Az Isten ezt az Eretneket úgy megveré, hogy üdvösségérűl kétségbe esvén: az Ördögöt segitségűl híván, átkozódván, káromkodván, halna-meg. Halála pedig így lőn: az tetvektűl emészteték-meg, a szemérem teste környéke úgy posogván férgekkel, hogy senki ezeknek iszonyú bűzit el nem szenvedhetné. Ezzel bünteté az Isten az ő Sodomabéli fajtalanságát, mely vétekért az hátát régen megbélyegezte vala az hóhér. Tudom, hogy Béza külömbet ír az ő halálárúl: de mivelhogy őis hasonló fajtalanságokba lélekzett*, mint az Candidárúl és Audebertusrúl való históriábúl megtetczik, nem méltó, hogy néki higgyünk.* Ez-okon egy túdós ember így íra Bézának az Calvinus halálárúl[2]:

[1] Bolsec. c. 22. vitæ Calv. Schlüsselb. l. 2. Theol. Calvin. art. 9. fol. 72. Bredenb. l. 7. Collat. c. 14. Haren. lib. de suo ad Ecclesiam reditu, apud Reginaldum l. 3. Calvino-Turcis. c. 22. fol. 658.

[2] Pantaleon Theveninus, lib. Distichor. fol. 75.

Vermibus erosus, blasphemo dejerat ore,
Spe cadit, accito dæmone. Beza quid hoc?

Ugyan ezen Lutherista Superintendens sok újító prædikátorokat számlál-elő, kik halálok óráján kétségben estek, és az ördögöt hítták segítségül. Végre igy fejezi-bé[3]: *Illyenek vóltak Zvinglius, Oecolampádius, Carolostádius, Stosselius, Victorinus* [14], *Thomas Pistórius. Doctor Kraus,* úgymond Luther[4], *kétségben esék és azt kiáltván, hogy Christust megtagadgya, meghala.* Egy szökött Barátrúl írja Brendembachius[5], hogy nem csak iszonyú káromlással, kétségben eséssel múlék-ki ez világból, de aztis nyilván mondá, hogy az Lutheristák minnyájan hasonló kárhozatra itíltettek. Ezen kivül Justus Calvinus sok iszonyú példákat számlál-elő[6], mely rettenetes halállal szoktak kimúlni ez világból az Calvinista és Lutherista Tanítók, ki-miat ő sok esztendeig-való prædikátorsága-után az Római Anyaszentegyházhoz tére. CAROLOSTÁDIVSt őmagok sem tagadgyák, hogy az Ördög fojtá-meg[7]. DÁVID FERENCZET [15] mikor 1578. esztendőbe, az Ország győlésekor, az ő iszonyú tévelygésiért Dévára küldte vólna az Erdélyi Fejedelem: egyszer nagy sereg ördögöt látván, kiáltani kezde, hogy ímmár eljöttek az úti-társak, és mindgyárt meghala; kit én magam Déván csak kevés üdővel az-után hallottam, mely dolgot, én-előttem, igazán feljedzett Posse-

[3] Lib. 2. art. 9. fol. 69. & 82.

[4] T. 5. lat. Wit. in Comment. posterior. in c. 3. ad Galat. fol. 325.

[5] Collat. Sacr. l. 7. c. 12.

[6] In Apologia de suo ad Eccles. reditu, pag. 62.

[7] Vithaker. de Eccl. q. 5. c. 15. fol. 587. 591. Rescius, Ministromach. fol. 45. Copus, Dialog. 6. c. 32. Feuardent. in Iren. l. 4. c. 32. n. 10. Ulemb. c. 12. &c.

* Leledzett.

vinus, *in Refutatione Responsionis Chytraei, Sect. 3. cap. 11. folio 137.*

Nemis méltó csudálnunk, hogy az Istennek igaz itíleti-szerént ily iszonyú-képpen veszének az Új tévelygések Kezdői: holot láttyuk, hogy még azokis, kik valamely Országba első követői és ótalmi lőnek az Új vallásoknak, ez világ-szeréntis szem-látomást megbüntetének az Istentűl[1]. A Saxóniai Fridrik Herczeg és az Hassiabéli Landgráf lőnek fő okai az Német ország tévelygésének: az Úr Isten mind a kettőt rabsággal és országa vesztésével megbünteté ez világonnis. Galliába Condaeus Fejedelem és Admirallius Colini fegyverrel és vér ontással plántálák az Calvinismust: de végre mind a kettő, sok kárvallások és búdosások-után, gyalázatos halállal megöletének, és a kik fegyverrel keresék, fegyver-miat veszének. Angliába az tévelygéseknek fészket vere és okot ada Anna Boléna királyné aszszony, a Somerseti Herczeg, és az Cantuáriai Érsek: de mint járának? A királyné, fajtalanságáért, az pelengér-alat hala meg: az Herczegnek fejét vövék: az áruló Érseket elevenen megégeték. Flandriába Orangius Fejedelem dajkálkodása-után gyarapodék az Calvinismus: de ezis, csak nem az újonnan vött felesége ölibe, egy jövevény ifiú legénytűl megöleték [16]. Scotiában Jacobus Nóthus Scotiai király vívé be az Calvinismust: ezis (lásd az Istennek csudálatos itíletit) a piacz-közepett öleték-meg [17]. Dániát Christiánus vívé az tévelygésre: jutalomért az önnön országából kiűzeték: sok búdosása-után, mihent országába viszsza-méne, megfogaték, vas kalitkában rekeszteték, melybe mind hóltig hevere. Az mi Országunkba, Lajos Király veszése-után[2], mikor az két Király viszszavonása támada, és mindenik szájára bocsátá az Urakat, hogy így künnyebben magához kötné őket: az Egri Püspökséget Frangepán György* Püspök halála-után Prínyi Péter magának foglalá, a Nitrait Török Bálint, a Váradit Czibak Imre, az Erdélyit Bodó Ferencz, a Csanádit Petusith Gáspár, az Pécsit Szerecsen János; az töb Püspökségekbe a töb Urak kapának. Az füst és háborúság szavarja-alat bérohanának az Új Tanítók. Az Urak-közzűl legelső Prínyi Péter, Lutheristává lőn, és az ő jószágába Kopácsi Istvánt, Ztarivus** Mihályt prædikálni bocsátá. Ennek példáját követé Drágffi Gáspár, ki az maga jószágába Batizi Andrást és Dévai Mátyást prædikáltatá. Ezen közbe lassan lassan, alattomba, annyira elterjede az Új Tudomány (mert

[1] Lege Surium, Sleidanum, Calvino-Turcismum l. 4. c. 14. a folio 898.

[2] M.D.XXVI.

* Ferencz. — ** Sztárai.

az bojtorján hamar felnő és elragad), hogy mikor az Püspökségeket helyére állatá a Király, a külső és belső viszszavonások és hadak-miat ki nem gyomlálhaták az Tévelygést[1]. Ez-után titkon bécsúsza mász az Calvinismusis: és legelőször Petruit* Péter, ki Munkács várát bírja vala Ferdinánd Király engedelméből, Beregszázba kezdeté az Calvinismust hirdettetni Kálmánykövi** Márton (kit Sánta Mártonnakis híttak) által. Ugyan ezen Petruit kezdé az képeket rontatni; és mikor ő magais rajta vólna, hogy az feszűleteket lerontaná: úgy üté egy feszűlet az agyát, hogy sok ideig kelle utánna gyógítani. Végre annyira elhatalmasodék ez az Franczuz Hit, hogy az Német Hitet csak nem tellyességgel lenyomá. De lásd az Isten ostorát. Olvasd meg kérlek, Magyar Országba hány Úr vagyon ezeknek maradéki-közzűl? Elveszték mind magokat, mind emlekezeteket, mind nemzetségeket: ezekhez hasonlóképpen járnak az mostani Urakis, ha más-képpen nem viselnek gondot lelkekre.

[1] *Conati tamen, ut ex Articulo 12. anni 1550. Poson. constat.*

Hogy az Sacramentáriusok hitinek első Iscola Mestere az Ördög volt.

Ezekből nyilván megtetczik, hogy nem csak az Lutheristák, de az Zvinglianisták avagy Calvinistákis, az Ördögtűl vötték tudományokat: mivelhogy Luthert, ki Apja és kezdője lőn ez Újságoknak, az Ördög tanítá: és valamit az fellyűl elő-hozott leczkébe Luther eleibe ada, azt egyenlő-képpen hiszik és vallyák az Calvinistákis. Nyilva Luther megvallya, hogy ő fiai és tanítványi a Sacramentáriusok. *Az én testemből szült fiaimtól: az én Absolonimtúl kel immár szenvednem,* úgymond[2]. *A Sacramentáriusokrúl szóllok, kiknek dühösségéhez-képest gyengék és emberségesek az Pápisták.* Ha azért a Sacramentáriusok Luther tanítványi, Luther az Ördögé: nyilván következik, hogy a Sacramentáriusokis az Ördög tanítványi.

De talám nehezlenének reám, ha az ő tudományok Genealogiáját fel nem vinném szinte az Ördögig. Mutassuk meg azért, hogy nem csak Luther-által, de ugyan önnön magais az Ördög, rajta hagyá az Calvinismuson keze szennyét. És mivelhogy az Úr Isten két-képpen szokta vala az Profétákat megvilágosítani, tudni illik *vagy szemtül szembe szólván, vagy álomba megjelenvén*[3]*:* úgy az Ördögis, az Isten majma, nem csak szemtül szembe tanítá

[2] Luth. Tom. 9. fol. 234. Epist. ad M. Nicol. Hausmannum.

[3] Num. 12, 6. & 8.

* Petrovits. — ** Kálmáncsehi.

Luthert, de a Sacramentáriusok Patriarkájátis álmába megvilágosítá az ő setétséges vakságával.

ULRICUS ZWINGLIVS, a Sacramentáriusok százló-tartója és előljárója, így ír őmagárúl[1]: *Mikor az Tigurinusok köz akarattal bé akarják vala venni a Sacramentomrúl-való tudománt: egy Notárius felálla és azt veté ellenem, hogy noha az példa beszédekbe és hasonlatosságokba ama deák szó* Est *emez szóért* Significat *vétetik, mint mikor ez világ mezőnek, az jó magu* Isten igíjének &c. neveztetik: de ezen-kívül sohúlt az Irásba így nem vétetik ez az szó. Christus Urunk pedig az Vég Vacsorán nem példát, avagy hasonlatosságot beszél vala.* Sokat töré fejét Zwinglius, hogy az Irásba feltalálná az hasonlatosságok és példa beszédek-kívül-is Est pro Significat. Végre mi történt légyen Szent György havának 13. napján (és a mint Schlüsselburgius Lavathérussal 's egyebekkelis megbizonyíttya[2], 1525. esztendőbe történt), így írja meg: *Igazat beszéllek, és oly igazat, hogy noha el akarnám titkolni, de kénszerít lelki esméretem, hogy kimondgyam: noha tudom, ezzel mely nagy szidalmat és nevetséget hozok fejemre.* Rövid szóval megmondván, azt írja: *Hogy álom-közbe*[3] *Ex* Machina, *egy mesterséges csinálmányból, egy Intő álla eleibe: fejér vólté vagy fekete, nem tudgya,* és amaz Irást adá eleibe: EST ENIM PHASE[4], holot Est pro Significat vétetik.

Azt mondom azért, hogy ez, a ki Zwingliust tanítá, egyéb nem vólt az Pokolbéli Ördögnél: és ezt sok-képpen szem-látomást megis bizonyíthatom. ELŐSZÖR bizonyítom az Lutherista Atyafiakkal, kik, mivelhogy az Ördög Iscolájábúl származtak, künnyen megismérik az ő Mesterek tudományát, stylusát, tanításának módgyát. Hogy pedig egyebekrűl most ne szóllyunk, Schlüsselburgius ennihány helyen írja[5], hogy a Setétségnek Angyala vala, a ki álmába megjelenék Zvingliusnak, mert az fínyes Angyal nappal szokta a Profétákat tanítani: és azt méri mondani, hogy a Sacramentáriusok vallása csak Álom, mint Zvinglius megvallya. Másut[6] négy erős bizonysággal megmutattya, hogy Pokolbéli Ördög vólt, a ki Zvingliust tanította. Ugyan ezent írja Schimedilinus *contra Grynæum,* Schütz *in Serpente antiquo,* Wittembergenses *in Refutatione orthodoxi consensus*[7]. Mert *Tagadhatatlan dolog ez,* úgymond Hunnius[8], *hogy az Isten mi üdőnkbe az Hit ágazatit álomban meg nem jelenti.* MÁSODSZOR, így bizonyíttya Schlüsselburgius[9], hogy Ördög vólt, a ki Zvingliust tanítá: Valamikor az Isten vagy az Angyal meg-

[1] Zwingl. libro Subsidium Eucharistiæ.
[2] Schlüssel. l. 1. Theol. Calv. in Præfat.
[3] Eccles. 34, 7. Jerem. 29, 8. *Ne kövessétek az ti álmotokat.*
[4] Exod. 12. secundum versionem LXX. interpretum.
[5] Lib. 1. Theol. Calv. art. 20. fol. 80. Lib. 2. art. 9. fol. 76.
[6] Lib. 1. in procemio fol. 3.
[7] Hos vide ap. Ulemb. Causa 12.
[8] Lib. de Sacrament.
[9] Lib. 1. in procemio fol. 3.

* Elavult szóalak.

jelent a Prófétáknak, mindenkor megismértette magát és bizonyossá tötte őket, hogy az Úr szóllana nékik, úgy hogy bátran mondhatták: *Bizonnyal az Úr küldött engem*[1]. Mert ugyanis, ha ezt meg nem esmérték vólna, haszontalan és bizontalan lött vólna a Próféták látása: mivelhogy a Sz. Ágoston mondása-szerént[2] *csak akkor kel hinni efféle látásoknak, mikor az Isten minden kétségnékül megismérteti, hogy ő, a ki szól.* Zvinglius pedig azt mondgya, hogy nem tudgya, fejér vólté, vagy fekete, a ki őtet tanította. Nem Istentűl való tehát ez a látás, hanem Ördögtűl, ki örömest eltitkollya magát, hogy künnyebben megcsalhassa az embert. HARMADSZOR. Ő maga Zvinglius igen nyilván jelengeti, hogy fekete Lélek vólt, a ki őtet tanítá. Mert azt mondgya, hogy örömest eltitkolta vólna ezt az históriát, ha lehetett vólna, de kénszeríttették, hogy megírná. Mi szükség vala eltitkolnod, ha azt itílted, hogy Istentűl vólt ez a látás? Mi szükség vala félned, hogy csúffá és gyalázatossá ne tennéd ezzel magadat? Nem tudodé, *hogy az Isten cselekedeti hirdetése nem gyalázatos, hanem dücsősséges?*[3] Nyilva ezt a félelmet nem jóra magyarázzák az okos emberek, és rólladis azt itílik, a mit ír Sz. Ágoston az Pogányokrúl. *Ezek,* úgymond[4], *mikor az ő Istenek gyalázatit könyvekbe írták: az Istennek titkos akarattyából kénszeríttettek ezeknek feljedzésére inkáb, hogy-sem igyekeztek ezeknek elhitetésére.* Ennek-fölötte, ha Isteni látásnak itílné ezt Zvinglius, nem emlekeznék errűl ily böcsűlletlenűl, sőt ily gyalázatoson. Mert ezt a látást nevezi görögűl PHASMANAK, az az mint egy szemfíny-vesztő, avagy árnyékból csinált ábrázatnak. És azt írja, hogy ez nem az Égből, hanem Ex MACHINA, egy mesterséges csinálmányból jöve-elő; miképpen olvassuk, hogy az Pogányok az ő Comœdiájokba, mikor valamely Pogány Istent, *Deum Tragicum,* akarnak vala elő-hozni: *Ex Machina* hozzák vala elő, nagy véletlenűl[5]. Végezetre, a Deákok, és a Magyarokis, akkor szokták valakirűl azt mondani, a mit Zvinglius mond, hogy nem tudgyák, fejéré vagy fekete, mikor valamely megvetett és semmire böcsűllött személt akarnak jelenteni, kivel semmit nem gondolnak. NEGYEDSZER. Ha azt mondaná Zvinglius, hogy nem tudgya, álmába vólté ez a látás, vagy émette*: miképpen Sz. Pál mondgya, hogy nem tudgya, test-szerént történté az ő látása, vagy test-kívül: nem vólna csuda. De nem azt mondgya; hanem hogy ő nem tudgya, minémű Lélek vólt (tudni való dolog pedig, hogy Lélek

[1] Jerem. 26, 15.

[2] 1. de Civit. c. 26.

[3] Tobiae 12, 7.

[4] 4. de Civit. c. 31.

[5] Vide Erasmum & Manutium in Adagiis fol. 58. ἀπὸ μηχανῆς.

* Vagy *imette*: ébren, ébren-létében.

vólt, mert ha testes állat lött vólna, az ő értelmét álmába nem taníthatta vólna), a ki megjelenék. De soha egy okos emberrel sem hitetheti-el, hogy meg nem emlekezett, minémű vólt ez az Árnyék; mert ha megemlekezhetett, mint disputált álmába az Notáriussal, mint győzetett meg, mint jött eleibe az Arnyék, *ex machina,* minémű igíket, mely Szent Irás helyét atta eleibe: sokkal künnyebben megemlekezhetett, minémű vólt ez az Árnyék. De ha szinte úgy vólnais, hogy valóba nem tutta, fejér vagy fekete Lélek vólté, a ki őtet tanította, és mindazáltal egy általlyába helt adott az ő tanításának: ki nem láttya, mely vakmerőségre vetette magát, és mely vakok, a kik őtet követik? Nyilva az Apostoli tudomány szerént *Nem kel minden Léleknek helt adni, hanem meg kel jól*
[1] Jo. 4, 1. *eléb próbálni*[1]*: mivelhogy az Sátánis gyakran Angyali ábrázatba*
[2] 2. Cor. 11, 14. *öltözik*[2]. De Zvinglius minden próbanékül: ily derék dologba: az egész Anyaszentegyház itíleti-ellen, egy szavára annak, kit ő maga sem tud vala, Ördög vólté vagy Angyal, Új tudománt faraga: mintha azt monta vólna a czigányként: *Ahon*, akár Istennek, 's akár Ördögnek.* VÉGEZETRE, a Zvinglius tudománya gonosz gyü-
[3] Psalm. 90, 6. *a negotio perambulante in tenebris.* mölcsiből[3] bővön megmutattya Schlüsselburgius Lutherista Superintendens, hogy ez a tudomány Istentűl nem vólt; mert ebből az gonosz tudománnak szikrájából iszonyú hamis vallások származának, mint ezennel megmondom: ennyi Egyházak pusztulása: Clastromok elrontása: az régi jó rend-tartásnak kigyomlálása, ebből az tudománból származék. Annak-okáért a hol elhatalmazott az Zvinglius vallása, nem Szentegyházakba (mellyeket elrontottak), hanem pajtába, csűrbe, disznó-alomba prædikálnak: mint az én szerelmes
[4] Bonfin. decad. 2. lib. 4. S. Ladislao B. Virgo jussit, ut Varadinum extrueret, anno 1080. hazámba, az Mennyei királyné aszszony Várasába[4], Váradon, és egyébüttis szememmel láttam. Miképpen a kelyhekbőlis serlegeket, a keczeléből** rokolyákat avagy alsó üngöket, a Papi öltözetből szoknyákat, fardagályokat vagy kurta subákat csináltak. Azis nyilván való jele, hogy Ördög vólt, a ki Zvingliust tanítá: mert, noha a Szent Irást hozá-elő (mint Christus Urunknakis a pusztába), de ezt hamis értelemmel és magyarázattal megrútítá; mivelhogy sem az ő-tőlle elő-hozott Szent Irás mondásába, sem egyébüt soha amaz deák szó EST nem vétetik pro SIGNIFICAT, mint az Oltári szentségrűl írt könyvbe bővön megbizonyítottam[18]. Ennek-fölötte, ha szinte az Ördögtűl elő-hozott Írásba EST pro SIGNIFICAT vétetnékis: ugyan nem következnék ebből, hogy az Vég vacsorábannis

* Ime, ím. — ** Casulából.

így vétetik. Annak-okáért, mikor az Moyses második könyvébe azt olvassuk (az hetven két Sidó Doctorok fordítása-szerént), hogy az Bárány, Husvét: csak azt kel értenünk ezen, hogy miképpen Húsvétnak szokták vala hínia azt a napot, melybe emlekezetet tésznek vala az Istennek jó tétérűl: azon-képpen az Bárántis, mellyel áldoznak vala Húsvétba, Húsvétnak hitták[1].

[1] Luc. 22, 7. Marc. 14, 12. *Occidere Pascha, i. e. Agnum.*

Calvinusrúl nem szükség külön szóllani, mivelhogy ő egyebet nem cselekuëk, hanem csak öszve-zúrá zavará az Luther és Zvinglius moslékát. Mindazáltal amaz egynihányszor nevezett Lutherista Superintendens bátran írja, hogy *az Ördög vólt Mestere a Calvinismusnak*[2]*:* másut a Calvinistákat *Ördög eszközének* nevezi[3]. Hunnius azt írja Calvinusrúl, *hogy Ördögnek éles eszköze vólt*[4]. És közönségesen a Calvinistákrul azt írják, *hogy ők minnyájan Ördög eszközi*[5]. Az töb Lutheristákis gyakran ugyan ezent írják, mint bővön megmutattya Feuardentius[6]: Luther Márton pedig azt írja a Sacramentáriusokrúl[7], *hogy ezeknek káromló szájok vagyon, mely-által, mellyen, és melybe az Ördög uralkodik.* És miképpen a Calvinisták nyilván mondgyák, *hogy az Luther tudománya Ördög találmánya és ganéja:* úgy a Lutheristákis azt írják a Calvinistákrúl, *hogy ezek az Ördög álorczái, kiknek pennájokat a Sátán igazgattya: az ő tudományokat az Ördög tojta: a Béza Creophagiáját az Ördög dictálta,* és töb efféle dolgokat írnak, mint Jurgevicius *de Bello Quinti Evang. cap. 7.* et libro: *Quinti Evangelii Professores, Nullus & Nemo cap. 3. argum. 13.* megmutattya. Ő magais Calvinus azt írja[8]: *Hogy egy Genius* (ez régenten az pogányok Istenei-közzűl egy vala) *kiszteti és izgattya őtet, hogy vagy ír, vagy prædikáll, mindenkor szitkozódgyék.* És a mint ez könyvnek hatodik részébe megmutatom Calvinusnak tulajdon vallásából: az ő Istene nem egyéb vólt az Pokolbéli Ördögnél.

[2] Schlüsselb. l. 2. Theol. Calv. art. 12. fol. 128.
[3] Fol. 125.
[4] In Calvino Judaizante.
[5] Schlüss. in fine Præfation. Apologeticæ lib. 1. Theol. Calv.
[6] In Iren. l. 4. c. 32. n. 10.
[7] T. 6. germ. Jen. f. 257. ap. Calvino-Turcis. l. 4. c. 21. f. 1023.
[8] Ep. ad Bucer. ap. Feuard. in Epist. Iudæ v. 11. f. 270.

Muncérusrúl, Ciconiárúl [19], kik az Anabaptismust, az Új keresztyén hitet, kezdék, sok bizonyos tanúk vallásából megbizonyíttya Ulembergius[9], hogy ezekis minden kétségnékül az Ördögtűl indíttattak és taníttattak az ő Új vallásokra.

Carolostádiusrúl Luther ő maga és Ochinus [20] azt írák[10], hogy őtetis az Ördög tanította, mint kellyen magyarázni az Úr Vacsorája igéit; kivel, úgymond Ochinus, ugyan kérkedettis Carolostádius.

[9] Causa 12.
[10] Luth. lib. Contra cœlestes prophetas; Ochin. libr. de Cœna pag. 214. ap. Feuard. l. 4. in Iren. c. 32. n. 10.

Így bünteté-meg az Úr Isten azokat, kik felfualkodván, sem az Anyaszentegyháztúl, sem az régi Szent Doctoroktúl nem aka-

ránák tanúlni, hogy végre az Ördög tanítványi lennének, kiesvén
[1] 2. Cor. 11, 3. az együgyűségből, mint Éva az Ördöggel-való trécselés-által[1], ki-előt bé kel fülünket dugnunk.

Itíld meg te magad, Atyámfia, ha az Ördög tudománya, az Hazugság Attyátúl származott vallás, igaz leheté? Itíld meg, ha méltóé attúl tanúlni az igasságot, kinek (az önnön saját bizonysága-szerént) oly szövetsége vólt az Ördöggel, hogy gyakrabban hált ezzel, hogy-sem az ő ágyas társával? *A ki a szurkot forgattya,*
[2] Eccles. 13, 1. *megrútíttya kezét*[2]. *Az eltévelyedettel eltévelyedik* az ember[3]. És mi-
[3] Psal. 17, 27. [4] Exod. 34, 29, 2. Cor. 3, 7. képpen Moyses az Istennel-való társalkodásból fínyességet nyere[4]: azonképpen az Ördögi társaság setétséget, vakságot, tévelygést hoz az ember szivére. Hogy azért Tertulliánussal elvégezzem ez
[5] Præscript. c. 34. n. 199. könyvnek első részét[5]: Lehetetlen dolog, *hogy csak ezeknek, és legelőször ezeknek* (Luthernek és Zvingliusnak) *jelent légyen meg az Isten Igassága; mintha ők az Ördögtűl nagyob méltóságot és bőségesb malasztot nyertek vólna,* hogy-sem az régi Szent Jámborok az Istentűl.

MÁSODIK RÉSZE.

Hogy az Új Tudományok természetek-szerént szabadságot adnak minden gonosságra és Istentelenségre.

Ha az gyökér szent, az ága és gyümölcseis szent, úgymond
[6] Rom. 11. 16 Szent Pál[6]. Mivelhogy azért ez Új Tudományok gyökerét megtekíntők, mely nem Hierusalembe, hanem Saxóniába: nem nappal, hanem éjjel: nem a keresztfán, hanem az lágy ágyon: nem az fínyességnek és világosságnak Lelkétűl, hanem az Sátántúl származék: lássuk ímmár ennek gyümölcsét és kiterjedett ágait.

Az régi Keresztyén Doctorok, viaskodván írásokba a Pogányok tévelygése-ellen, az töb bizonyságok-közt azzal szokták megmutatni az ő tudományok hamisságát: hogy ez minden-némű feslett
[7] Vide Tertull. Apol. c. 9. & 10. erkölcsre és tévelygésre szabadságot adott[7]. *Mert noha némellyek a pogány bölcsek-közzűl szépen írtak az jó erkölcsrűl,* úgymond
[8] 2. Civit. c. 7. 1. Confess. 16. Szent Ágoston[8], *de az ő Istenek gonosz életének nagyob ereje vólt, hogy-sem az jó intéseknek. Ennek-okáért Terentiusnál amaz fajtalan ifiú, látván az Jupiter és Danaae ocsmány képét, ugyan dicsekedik, hogy förtelmességével ily hatalmas Istenhez hasonlíttatott.* Másut

ezen Szent Doctor az írja, *hogy a végre akarta az Ördög, hogy az Pogány Istenek latorsági emlekezetire innep napok rendeltetnének: hogy méltóságokkal és példájokkal hasonló gonosságokra indítanák az embereket*[1]. *Hogy az vétkek vétkeknek ne itíltetnének: és a ki hasonló gonosságba lélekszenék, nem halandó embereket, hanem halhatatlan Isteneket láttatnék követni. Ad irritandum verum adulterium, lenocinante falso tonitru*[2]. *Nem csuda azért,* úgymond Lactantius[3], *ha erre az nemzetségre minden vétek eláradott, mely az vétkeket nem csak nem gyűlöli, de sőt ugyan Isten-gyanánt tiszteli.*

[1] Lib. 2. de Civit. c. 10. & 25; lib. 4. c. 1.
[2] Idem 1. Confess. c. 16.
[3] Lib. 1. de falsa Relig. c. 20.

Az Eretnekek vallásitis hasonló bizonysággal szokták a régi Szent Atyák meghamissítani; tudni illik azzal: hogy ezek minden némű gonosságnak megódván zabláját, feslett erkölcsre vitték az embereket az önnön saját természetek-szerént. És hogy azokrúl ne emlekezzem, a mit Joviniánus és Vigilantius-ellen ír Szent Hierónymus: Irenæus Mártyr az Cainítákrúl írja[4], hogy ezek azt tanították, *hogy ebben áll a bőlcseségnek tellyessége, hogy minden félelemnékül cselekedgye az ember még azokatis az ocsmányságokat, mellyeket ingyen említeni sem szabad.* Simon Mágus-is azt tanította, úgymond[5], *hogy a ki őtet követi, akár-mitis szabadon cselekedhetik: mert az ő kegyelméből minden jó cselekedetnékül üdvözűlhet az ember.* Carpócrates azt tanította, úgymond ezen Sz. Irenæus[6], *hogy minden ocsmányságot, mellyet nem csak hallani és említeni, de még csak meggondolni sem szabad, bátran cselekedhetik az ember.*

[4] Lib. 1. c. 35. n. 4. Idem Epiphan.
[5] Lib. 1. c. 20. n. 5.
[6] Lib. 1. c. 24. n. 7.

Holot azért Christus Urunkis azt mondgya, hogy a gonosz fát gyümölcsérűl kel megesmérni[7]: kétségnékül valamely Vallás, noha egy felől tíltya az hamisságot, de mindazáltal más felől oly dolgokat tanít, mellyek nyilván-való szabadságot adnak az Istentelenségre és feslett erkölcsre, igaz Vallás nem lehet.

[7] Matth. 7, 17.

De miképpen az fa gyümölcsének két-féle fogyatkozása lehet, tudni illik: vagy külső okokból, úgymint kő-veréstűl*, rogyátúl, férgektűl; vagy az fának tulajdon természetiből, mely minden külső fogyatkozásnékül, természeti-szerént keserű és fojtó gyümölcsöt terempt; itíletet pedig nem tehetünk az fárúl az ő gyümölcse külső okokból származott fogyatkozásából, mert gyakran az jó fa gyümölcsétis elveszti a rogya: azonképpen az emberbeis két-féle okból találtatik gonosz gyümölcs és feslett erkölcs. Avagy az ő hitinek és vallásának tulajdon természetiből: mert oly dolgokat hiszen, mellyek természet-szerént nagy kaput nyitnak és nagy

* Jégveréstől. *Kőeső:* jégeső.

okot adnak az gonosságnak; avagy egyéb külső fogyatkozásból: úgy mint gyarlóságból és vakmerő gonosságból, noha tudománya és vallása azt kivánnya tőlle, hogy minden gonosságot eltávoztasson.

Ex fructibus doctrinae, non personae. Non ex morib. certorum hominum; sed ex eo, quod instituto Evangelii ipsorum licet.

Mivelhogy azért nincs oly Tudomány, melybe gonosz életű emberek, gonosz gyümölcsök nem találtatnának: nem kel akárminémű gonosz életbűl mindgyárt itíletet tenni az Tudományrúl; hanem azt kel megtekínteni, ha az Tudomány saját erejéből, természetiből, tulajdonságából kaput nyité a gonosságra? és ebből kel itíletet tenni a gonosz fárúl.

Azt mondom azért: Hogy az mostani Új hitek, természetekszerént, kaput nyitnak és szabadságot adnak minden feslett erkölcsre, gonosz életre, Istentelenségre, Atheismusra: úgy hogy a ki az Új vallásokat valóba, és nem csak szájjal javallya, sínte úgy élhet vallása-szerént, mintha sem pokol, sem bűn, sem kárhozat nem vólna: és szabad vélle, akár higgyen valamit 's akár ne. Ez hogy az önnön vallásokból megtessék:

Tekíncsük meg, az Új tudományoknak fő fondamentomi és czikkelyi mely széles és poros útat nyitnak az gonosz erkölcsre és kárhozatra, mely lágyan és gyengédeden viszik embert az veszedelembe; és mivelhogy az vetett ágyba, a duhna*-közt tanúlák az Ördögtűl ez Új tudománt: lássuk, mely mesterségessen szokott *az emberek feje és könyöke-alá vánkosokat rakni, hogy tőrbe ejthesse lelkeket.* (Ezech. 13, 18.)

† Non unus & alter, non obscuri, non semel, non obiter; sed capita, sed omnes communiter, sed crebro, haec docent.

Először azért, azt taníttyák ez mái Evangelisták†, hogy a keresztyén ember sem az Isten, sem az világi fejedelmek törvénye, sem a tíz parancsolat, sem egyéb parancsolatok megtartására nem köteles. A ki azért méltán akarja viselni a keresztyén nevet, annyira el kel feletkezni minden-némű parancsolatrúl, hogy még csak eszébe se jusson a parancsolat. Mikor Moyses eszébe jút, mint egy hóhérról, úgy gondolkodgyék rólla. Sőt tellyességgel bolond, a ki úgy nem gyűlöli az Isten törvényét, mint az tömlöczöt. De hallyuk az önnön saját szavokat, mellyeket híven és igazán, az önnön könyvökbűl, mellyeket magam olvastam, előhozok. És ha külömben találod, az én orczám pirúllyon érette és lelkem adgyon számot az Igaz Itélő Isten-előt rólla.

[1] T. 5. lat. Wit. an. 54. per Joan. Lufft. In cap. 3. ad Gal. Comment. posteriori, fol. 366.

Luther így ír e dologrúl[1]: *Mivelhogy a Törvény nékünk hóhérunk és tömlöczünk: bizonyos dolog, hogy ezt mi nem szerettyük,*

* Vagy: dunha, dunyha.

hanem gyűlöllyük. Azért a ki azt mondgya, hogy szereti a Törvént, nem tudgya mit mond, mert bolond, a ki a tömlöczöt és a belincset szereti. Mí azért haragus ellenségi vagyunk a Törvénnek és úgy kedvellyük az ő igasságát, mint a gyilkos a fogházat. Ismét: *A ki Christusban hiszen, oly bizonyosnak kel lenni, hogy az Törvény elrontatott, hogy még azt sem kel tudni, ha vólté valaha Moyses avagy Törvény; mert Christus Törvénynékül és cselekedetek kivánságanékül jött hozzánk*[1]. *Megszabadíttattunk az Isten törvényének minden parancsolatitúl*[2]. *Mert a keresztyénnek semmi Törvénye nincsen: megszabadúlt még az jó erkölcsökrűl adatott parancsolatoktulis. Annak-okáért azt mondgyuk, hogy a Tíz parancsolat nem rettegteti lelki esméretünket: mert Christus eztis eltörlötte*[3]. *Az egész Törvény azért (etiam moralis), még az jó erkölcsökrűl adatott parancsolatis, tellyességgel elrontatott*[4]. *A Törvényrűl azért gyalázatoson szóllyunk. Mert bizony semmi nem egyéb a Törvény, hanem minden gonosságnak, eretnekségnek, káromlásnak moslékos válúja. Azért ha eszed vagyon, a selyp és pelyp* Moysest törvényével-együt tőlled meszsze kergesd: és egy általlyába gyanúságos légyen előtted, mint eretnek, kiátkozott és elkárhozott, a Pápánál és az Ördögnélis roszszab. Mert Christus csak egyedűl uralkodik, a Törvén, bűn és halál érzésenékül*[5]. *Ha azért a te bűnöd és az örök halál emlekezeti rettent tégedet: azt gondold, hogy e' csak álom-látás és spectrum, ördögi csalárdság, mert ugyanis bizony nem egyéb, holot immár sem bűn, sem átok, sem Ördög nincsen, mert ezeket Christus elrontotta: és a Szent Pál Theologiája-szerént: Egy bűn sincs immár e világon, hanem csak Christusba*[6]. *Azért nem kisseb gyalázattal illetik Christust a Barátok, mikor azt mondgyák, hogy ő Új Törvént adott, a Töröknél*[7]. *Az Isten haragjától megijett lelki esméretnek nem kel a Törvényrűl és bűnrűl semmit tudni: nincs semmi dólga a lelki esméretnek a Törvénnyel és az jó cselekedettel*[8]. *Mert ha igazán és tulajdonúl meg akarjuk érteni, mi légyen a Keresztyén: nem egyéb, hanem kegyelemnek fia, ki szabados minden Törvénytűl; a Törvény, az halál, a pokol-fölöt lévén, szinte úgy megszabadúlt a Törvénytűl, mint Christus a koporsótúl*[9]. *Azért egy általlyába minden Törvény elrontatott Christus-által, még a Tíz parancsolatis*[10]. *Annak-okáért, mikor lelki esméreted furdalván, azt mondgya: Vétkeztél, azt feleld: Úgy vagyon, vétkeztem. Tehát az Isten megvér, és elkárhozol. Nem. Nám a Törvény azt mondgya. De nékem semmi dólgom a Törvénnyel:*

* Hebegő.

[1] Fol. 370.
[2] In cap. 4. fol. 380.
[3] Ibid. fol. 396.
[4] Ibid. f. 397.
[5] Ibid. f. 373.
[6] Ibid. f. 350.
[7] Ibid. f. 374.
[8] In c. 2. ad Galat. f. 304.
[9] Fol. 309. & 316.
[10] F. 315.

az én Törvényem a szabadság[1]. *Ez a mi szabadságunk, hogy semmi külső cselekedetre kötelesek nem vagyunk, hanem szabadosok vagyunk, mindenekbe, minden üdőbe, minden módon*[2]. *Ez amaz igaz szabadság, mely a mi szünket minden büntűl, minden Törvénytűl, minden Parancsolattúl megszabadíttya*[3]. *Azért senki a keresztyén embernek semmi törvént nem szabhat, sem Ember, sem Angyal, mert mindenektűl szabadosok vagyunk*[4]. *Azt tudom, hogy csak egy ország sem administráltatik jól törvények-által. Mert ha a tisztbéli személy okos, az ő természet-szerént-való okosságával sokkal jobban igazgat mindent, hogy-sem törvénnyel: ha pedig okossága nincs, nem tudván élni a Törvénnyel, csak az hamisságot öregbiti*[5]. És hogy több efféle tudománynak békét haggyunk, így fejezi-bé tanítását: *Legfő vége és czéllya, mellyért adatott a Törvény, ez, hogy az embereket latrabbakká tégye*[6]. *Mert mikor a Törvény előnkbe adgya a Poklot és az Isten haragját: lehetetlen, hogy az ember ne zúgolódgyék és az Istent ne gyűlöllye*[7].

PHILIPPVS Melanthon egy könyvet íra: De Locis Theologicis, melyrűl azt írja Luther, *hogy méltó vólna a Szent Irás-közibe számlálni*[8]: *és hogy a Szent Irás-után nincs ez világon job könyv ennél*[9]. Ebbe azért a könyvbe így ír Filöp: *Ez lőn oka, miért bontaték-fel a Törvény, mert meg nem tartathatott. Mivelhogy azért leginkáb helye vagyon ennek az oknak az jó Erkölcsrűl adott törvényekbe: szükség, hogy megvallyuk, hogy még a Tíz Parancsolatis elrontatott. A ki azt mondgya, hogy az Erkölcsrűl-való törvényeket Christus el nem rontotta, hanem inkáb új törvényekkel megis sokasította: Christusból kétszer-való Moysest csinál. Az Evangelium azért semmit egyebet nem tanít, hanem csak az bűnnek bocsánattyát; ez-okon minden külső cselekedetekbe szabadosok vagyunk*[10]. Im hallod nem csak hogy a keresztyén ember nem tartozik semmi törvénnek megtartására, de fondamentomátis ennek az átkozott tudománnak; tudni illik: hogy a lehetetlen törvény senkit nem kötelez: és az tiszta* csak örvendetes Izenet-mellé nem fér semmi félelmes és rettegtető Törvény.

CALVINVST halhadsza[11]: *A keresztyéni szabadság főképpen ebbe ál, hogy az Hivek lelki esméreti a Törvényen fellyűl légyen és elfeletkezzék minden igasságárúl. Mert avagy a megigazúlás reménségétűl kirekesztetünk: avagy úgy ki kel ebből mosdanunk, hogy a cselekedetre semmi gondunk ne légyen. Elhagyván tehát a Törvénnek minden emlekezetit és félre-tévén az cselekedetrűl-való gondolkodást,*

[1] F. 316. Infinities hæc repetit ibidem.
[2] Ibid. in c. 1. ad Galat. f. 223.
[3] T. 1. lat. Witt. an. 49. per Lufft. De libert. christ. f. 11.
[4] T. 2. lat. Witt. an. 46. per Lufft. Lib. de capt. babyl. f. 81.
[5] In antiquis omnib. edition. lib. de capt. babyl. cap. de matrim. In recentioribus fraudulenter hoc totum omittitur.
[6] In c. 3. ad Galat. cit. f. 362.
[7] Ibid. f. 358.
[8] T. 2. lat. Witt. an. 46. præfat. lib. de servo arbit.
[9] Coll. Mens. an. 66. cit. c. 22. De concion. f. 275.
[10] In locis an. 23. tit. de abrog. leg. f. 83.
[11] L. 3. Institut. c. 19. n. 2.

* Tisztán, kizáróan.

csak az Istennek irgalmasságához ragaszkodgyunk. Noha azért a Törvény jóra int és izgat, de az Isten itilőszéki-előt nincs ennek helye az Hívek lelki esméretibe.

Az Magyarországi Lutheristákis, kik Sopron, Vasvár, Szala vármegyébe az meghólt Nádasdi Ferencz hitire térűlének, egy Concordiát írának, illyen Titulussal: *Summája azoknak az Articulusoknak, kikrűl vetekedések támattak az Augustána Confessióban való Tanitók-közt.* [21] Őkis így szólnak ez könyvecskébe: *Valamíg a Christus halála és kín szenvedése Istennek az bűn-ellen-való haragját adgya előnkbe, mind addig nem Evangéliom tanítása, hanem Moyses tudománya és Christusnak idegen munkája*[1]. *Megvettyük azért, mint veszedelmes értelmet: hogy az Evangéliom tulajdon-képpen Poenitentia tanítása, mely a bűnt feddi*[2]: *és hogy ne légyen* Csak *Isten kegyelmérűl-való tanítás, mert így az Pápisták tévelygésének ablakot nyitnánk*[3].

Másodszor ebből azt hozzák-ki az Atyafiak: Hogy a keresztyén ember akár-mit cselekedgyékis, nem bűn; mert *ahol Törvény nincs, ot bűn sem lehet*[4]: mivelhogy nem egyéb a bűn, hanem *a Törvénytűl-való elszakadás*[5]. Hallyuk Luthert őmagát[6]: *Miképpen semmi egyéb meg nem igazít az Hitnél: úgy az Hitetlenségnél töb bűn nincsen. Ha valaki az igaz Hitbe házasság törésben esnék, sem vétkeznék semmitis.* Másut imígyen szól[7]: *Látod mely gazdag a keresztyén Ember, ki ha akarja, sem vesztheti-el üdvösségét, akárminémű vétkekkelis, hanem ha hinni nem akar. Mert semmi bűn nem kárhoztathattya őtet, az egy Hitetlenségnél egyéb: a töb vétkek egy szem-pillantásba megemésztetnek az Hittűl: és ha minden egyéb jószágtúl megfosztatolis, csak az egy Hit elég a te üdvösségedre.* Másut így ír[8]: *Nincs ez világon egyéb bűn az Hitetlenségnél. A töb vétkek ollyanok, mint mikor az én Jancsikám vagy Lénárdocskám valamely szegletbe kakálik. Ezt minnyájan nevetik, mint jeles dólgot: így az Hit azt cselekeszi, hogy a mi ganéjunk büdös ne légyen Isten-előt.* Sőt másut azt írja: *Hogy ha az Hív Ember* (az az a Lutherista) *nagyob bűnt cselekeszikis, hogy-sem a tévelygő*[9], *meg nem fertőzteti őtet a bűn, mint a tévelygőt*[10].

Melanthonis így ír[11]: *Azért rontatott-el a Törvény, hogy ne kárhozzék, a ki ezt megszegi.* Calvinvs pedig[12]: *A Hívek bűne bocsánandó*, úgymond; *mert noha halált érdemlene, nem tulajdoníttatik nékik.* Annak-okáért nem csak Calvinus, de Bézais azt írja: hogy valaki egyszer az Isten kedvébe lehet és ő-benne hiszen, soha,

[1] Az ötödik viszszavonásba. In affirmat. num. 8.
[2] Contr. Matth. 3, 2. 8; 4, 17. Lucæ 13, 3, 5. &c.
[3] In negativa.
[4] Rom. 4, 15.
[5] 1. Joan. 3, 4.
[6] T. 1. lat. Witt. an. 45. per Lufft. f. 371. Thes. 1. & 10. Paradoxa in papatu.
[7] De capt. babyl. tit. de baptismo, initio. Edit. antiquæ in 4. sine loci & anni expressione.
[8] In Postil. domest. germ. edita Torgavii an. 1601. Conc. 1. fer. 2. Pentec. In aliis editionib. omissa. Vide Gretser. in Resolut. Epistolæ Græcæ Lythi, fol. 74. & 82.
[9] Juxta illud Lucæ 12, 42. 2. Petr. 2, 21. Servus sciens, &c.
[10] Libro contra Latomum. edit. Witt. in 4.
[11] L. c. fol. 83.
[12] Lib. 3. c. 4. n. 28.

akár-mit cselekedgyékis, az Isten kedvéből ki nem eshetik[1]. Az töb Calvinistákis egyenlő értelemmel ezent taníttyák, mint az önnön írásokból megmutattya Schlüsselburgius[2], holot Bézának illyen sententiáját hozza-elő: *Az igaz Hitet,* melybe ál a mi megigazulásunk az ő itíleti-szerént, *soha el nem veszti, a ki egyszer hitt, akár-minémű lelki esméreti-ellen-való bűnbe essékis. Ez-okon, mikor Dávid házasság törésbe esék, el nem veszté hitit*[3]. Másuttis ezen Schlüsselburgius az töb Calvinisták írásiból sok hasonló mondásokat számlál-elő[4].

Ebből a tudományból annyi Libertinusok [22] támadának, hogy ezekkel, úgymond Calvinus, *az egész Gallia és alsó Német ország teli*[5], kik azt hiszik és taníttyák, *hogy a keresztyén akár-mitis cselekedhetik minden tartóztatásnékül, mintha semmi törvényre köteles nem vólna*[6]. *És ha valaki Szent Írást vét eleikbe, azt felelik, hogy a bötű megöl: és hogy kötelesek nem vagyunk a bötűhöz*[7]. *Ez-okon Szent Pált törött edénynek, Szent Pétert Christus árúlónak, Szent Jánost bolond ifiúnak, Szent Mátét usorásnak nevezik*[8]. *Ha pedig láttyák, hogy valakit az gonosz cselekedetrűl furdallya lelki esméreti, azt mondgyák néki: Vaj Ádám, mégis lácczé? Még szádba vagyon az alma íszi. A bűn ő-nállok nem egyéb, hanem csak vélekedés: azért csak ne vélekedgyünk, semmibe sem vétkezünk*[9]. Ezeket ő maga írja Calvinus az ő Schólájából származott keresztyénekrűl, kik az elő-számlált fondamentomokból jól láttyák vala, hogy kékételen* e' következnék. Ezekhez hasonlók valának az régi Valentiniánusok; mert őkis azt tanították, *hogy miképpen az arany a sárba sem veszti-el fínyességét: úgy őkis, akár-mit cselekedgyenek, sem vesztik-el ártatlanságokat; ez-okon mindent félelemnékül cselekesznek. Minékünk szükségeseknek itílik az jó cselekedeteket, de nem őmagoknak*[10].

Harmadszor azt taníttyák minnyájan: Hogy mí az Isten törvényébe semmit bé nem tellyesíthetünk. A Sopron és Szala vármegyei tanítók így írnak ez dologrúl: *Az Isten törvényéből ismérjük meg, mely nagy dolgokat kíván Isten mi-tőllünk, kik-közzűl mindazáltal mí* SEMMIT *bé nem tölthetünk*[11]. És hogy az töb Újítókrúl semmit ne szóllyak[12], Calvinus így ír[13]: *A törvény sokkal fellyűl hallad minket, hogy a mi erőtlenségünket megmutassa. Akár-mit mondgyon azért Hieronymus, de a Törvénnek megtartása lehetetlen.*

Negyedszer azt vallyák: Hogy nincs az emberbe semmi Jó

[1] Calv. lib. 3. c. 2. n. 11, 12, 39, 40. Beza in Confess. c. 4. art. 20. f. 97, 99. Brent. Zwingl. ap. Calvino-Turcis. l. 3. c. 12. f. 514.
[2] Lib. 2. Theol. Calv. art. 6. f. 42.
[3] Ex Colloq. Maulbrun. pag. 463.
[4] Lib. 1. art. 7. f. 29. & art. 14. f. 46.
[5] Calv. contra Libert. cap. 4.
[6] Cap. 2.
[7] Cap. 9.
[8] Cap. 3. 9.
[9] Cap. 18. Similia refert Prateol. lib. 10. litera L. 4. fol. 249. ex Vireto.
[10] Iren. lib. 1. c. 1. n. 49; c. 9. n. 9.
[11] Az ötödik viszszavonásba. In affirmat. n. 8.
[12] De his vide Bellarm. l. 4. de Justificat. c. 10.
[13] Lib. 2. c. 5. n. 6. & c. 7. n. 4. 5.

* Szükségképen.

cselekedet, hanem minden cselekedeti kárhozatra méltó vétek. LVTHER így ír e dologrúl: *Az igaz ember minden jó cselekedetbe vétkezik*[1]. *Minden jó cselekedet halálos bűn az Isten itíleti-szerént*[2]. *Az igaz ember minden némű jó cselekedetibe halálos bűnt tészen*[3]. *Mikor az ember tehetsége-szerént cselekeszik valamit, halálos bűnbe esik*[4]. *A kinek felnyílik szeme, mindgyárt megesméri, hogy minden cselekedeti kárhozatra méltó vétek*[5]. Másut az mi jó cselekedetinket *undokságnak, szemétnek, ganéjnak* nevezi[6]. Végre így ír[7]: *Első Articulus, mellyet Latómus az én tudományomba káromol, ez: hogy minden jó cselekedet bűn. A törvénnek, még a tíz parancsolatnak igasságais, tisztátalan, és elrontatott Christustúl, sokkal inkáb, hogysem az Sidók Cæremoniái. Természeti-szerént minden jó cselekedet bűn, és így következik, hogy a' ki jót cselekeszik, vétkezik.*

MELANTHON ezent taníttya: *Pelagiánusok,* úgymond, az Pápisták, *mivelhogy azt itílik, hogy nem bűn az embernek minden cselekedeti és igyekezeti*[8]. *Mit tanít egyebet Szent Pál a Róma és Galatabéliekhez írt levélbe, hanem csak azt: hogy minden cselekedeti és igyekezeti az embernek bűn?*[9] *Következik tehát, hogy az embernek akár-mely dicsíretes cselekedetiis halálra méltó vétek*[10]. *A megigazúltak cselekedeti ocsmányok, tisztátalanok: a megigazúlás-előt-való cselekedetek pedig átkozott fának átkozott gyümölcsi*[11].

CALVINVS ezen Articulusrúl így szól: *Az embernek minden cselekedeti ocsmányság, fertelmesség: és a mit közönséggel igasságnak itílünk, az, Isten-előt, tiszta hamisság és útálatosság*[12]. *Az igazak azért csak egy jót sem cselekesznek, mely igazán gyalázatot nem érdemlene*[13]. *Valami az embertűl származik, bűn-gyanánt tulajdoníttatik*[14]. Ugyan ezent taníttya sokszor egyéb írásibais, úgy mint Joan. *5. v. 29. Lucæ 1. v. 6. In Antidoto Concil. Trid. Sess. 6.*[15]

BÉZA ezent írja: *Ha az Isten igassága-szerént szóllunk, az emberek legböcsületesb cselekedetirűlis,* úgymond, *egyebet nem mondhatunk, hanem hogy ezek az Isten ajándékinak megförtőztetési: mint a tiszta víz megrútíttatik, ha a kamora-széken* foly-által*[16]. *Az embernek legjob cselekedetibeis sok rútság vagyon*[17]. Ezent taníttya Hunniusis, mint másut megmutatám[18].

A SOPRONI Kiáltókat hallyuk: *Nem értünk eggyet azokkal, kik azt taníttyák, hogy az ember természete és állattya nem romlott meg tellyességgel: hanem maradott még valami jó az emberbe, mellyel valami jót munkálkodhatunk, avagy együt munkálkodhatunk*[19].

[1] In Articulor. assert. edit. Witt. an. 21. art. 31.
[2] Art. 32.
[3] Art. 35.
[4] Art. 36.
[5] De libert. christ. t. 1. Witt. lat. an. 49. per Lufft, f. 4.
[6] In c. 2. ad Galat. citato f. 322. 326.
[7] Lib. contra Latom. scripto an. 21. die 20. Junii ex Pathmos, ed. Witt.
[8] In Locis an. 23. tit. de Peccato, f. 13.
[9] Fol. 16.
[10] Fol. 18.
[11] Tit. de Fide, f. 70. & tit. de Peccat. mort. f. 88.
[12] Calv. lib. 3. c. 12. n. 4. in fine.
[13] Ibid. c. 14. n. 9. 11. & c. 19. n. 4. in fine.
[14] Lib. 2. c. 1. n. 9.
[15] Vide Feuard. lib. 8. Theomachiæ c. 5. Bellarm. 4. de Justif. c. 10.
[16] In Confess. edita Heidelberg. an. 67. c. 4. art. 19. f. 87.
[17] Artic. 10. folio 59.
[18] Magyari ellen fol. 128.
[19] Az első viszszavonásba. In negat. n. 6.

* Árnyékszéken.

Ötödször: az bűnök-közt semmi külömbséget nem tévén, azt itílik, hogy minden bűn örök halált és kárhozatot érdemel. Ezt taníttya Humfrédus, Vithakérus, Calvinus, az Magdeburgi Centuriátorok[1] és az töb Újító Atyafiak, mint bővön megmutattya Bellarminus *lib. 1. de Amiss. grat. cap. 4.*

Hatodszor. Noha az kösség-előt ezt nem merik hirdetni: de azt taníttyák közönségesen: Hogy az Hit csak őmaga oly elégséges az üdvösségre, hogy a töb jó cselekedetek ugyan ártalmasokis a bódogságnak megnyerésére[2]. Ezt így adgya előnkbe Lvther: *Lehetetlen, hogy az Pápisták Moysest ne csinállyanak Christusból. Mert mikor azt taníttyák, hogy az Christusban-való hit megigazít, de e-mellet az Isten parancsolattyátis meg kel tartani, mivelhogy írva vagyon, Ha az örök életbe akarsz bémenni, tarcsd meg a Isten parancsolattyát: it mindgyárt megtagattatik Christus, és az hit elrontatik*[3]. *A ki azért azt hiszi, hogy a hit meg nem igazít szeretetnékül, hittűl-szakatt: mert az hit a szeretetnékül és a szeretet-előt megigazít*[4]. Másut ezt jobban megmagyarázza: *Csak a puszta Hit üdvösséges: az Isten igéjét nem cselekedettel, hanem csak csupán Hittel kel fogadnunk és tisztelnünk; sőt ez a Hit lehetetlen hogy a cselekedettel eggyüt légyen. Nyilván vagyon tehát, hogy a cselekedet semmi-képpen nem illeti a keresztyén embert, mely csak a hitetlenséggel, nem egyéb külső cselekedettel vagy vétekkel, tészi bűnössé magát. Azért leg-fő gondunk e' légyen, hogy félre tévén a cselekedetrűl-való gondolatot, csak az egy Hitet erősicsük*[5]. *Ezekből nyilván láttyuk, hogy a keresztyén szabados mindenbe, minden-fölöt, úgy hogy nem szükség az ő üdvösségére semminémű cselekedet, mert elég erre az egy Hit. A ki pedig cselekedeti-által akar üdvözűlni, úgy jár, mint a mely úszó eb az árnyékhoz kapván, elejti az csontot*[6]. *Rövideden: A jó cselekedet nem tészi embert jámborrá, sem a gonosz cselekedet latorrá: hanem az lator ember tészi gonoszszá az ő cselekedetit, az embert pedig csak az egy hitetlenség*[7].

Schlvsselbvrgivs ezen dolgot bővön megbizonyíttya[8] Luther írásiból, holot elő-hozza amaz Luther mondását: *A Hit, ha minden jó cselekedetnékül nincsen, meg nem igazít, sőt nem igaz Hit*[9]. És meg akarván mutatni gyökerét s fondamentomát e tudománnak, hozza-elő Luthernek imillyen írását *in cap. 22. Genes. fol. 314: Ha azt mondgyuk, hogy oly szükséges a jó cselekedet, hogy ennékül nem üdvözít a Hit: a bűnös ember meggondolván, menyi jó cselekedet szükséges az üdvösségre, és látván, hogy ezek ő-benne nincsenek, kétségben esik*[10].

[1] Hunfred. ad 3. Rat. Camp. f. 503. Withak. de Eccles. f. 484. Calv. l. 2. c. 8. n. 58, 59.; l. 3. c. 4. n. 28. Centur. 1. lib. 2. c. 4. col. 171.
[2] Vide Bellarm. l. 4. de Justif. c. 1.
[3] Luth. t. 5. lat. Witt. an. 54. in c. 2. ad Galat. f. 311.
[4] Ibid. f. 310.
[5] T. 1. lat. Witt. an. 49. per Lufft; lib. de libert. christ. f. 4.
[6] Fol. 6.
[7] Fol. 8.
[8] L. 1. Theol. Calv. art. 15. f. 50.
[9] Luth. t. 1. lat. Witt. an. 45. per Lufft, in thes. 3. de Justific. f. 372.
[10] Schlüss. l. c. fol. 52. Vide Feuard. l. 8. Theomach. c. 4.

CALVINUS, Bézával egyetembe, ezent taníttya, mikor azt írja: Hogy csak az egy Hit-által üdvözűlünk: *alia media rejicit Apostolus, egyéb eszközök kirekesztetnek az Apostoltúl*[1]. És hogy ezt kellyen kékételen az Újító Atyafiak tudománya-szerént vallani, nyilván-való dolog. Mert a mint Luther mondgya vala: Ha a tekélletes élet szükséges az üdvösségre, nem hihetik oly bizonnyal, mint hiszik hogy meghólt Christus Urunk, az ő üdvözűléseket: mivelhogy jól tudgyák, hogy az Isten törvényébe semmit bé nem tellyesíthetnek. Azt mondgyák pedig, *hogy nem keresztyén, a ki bizonnyal nem hiszi, hogy ő el nem kárhozik*[2]. Ennek-fölötte: ha az embernek minden cselekedeti kárhozatra méltó bűn, a mint mondám hogy minnyájan taníttyák: kétségnékül nem csak nem hasznosok, de ártalmasokis a mi cselekedetink az üdvösségre. Ezért írják a Soproni béresek, *hogy némellyek közzűllök azt taníttyák, hogy az jó cselekedetek ártalmasok az üdvösségre*[3]. Azért íra Amsdorffius egy imíllyen könyvet: *Hogy az jó cselekedetek ártalmasok az üdvösségre:* és az Altemburgi Disputatióba [23] azt mondgyák a Luther Tanítók, *hogy az jó cselekedetek nem csak nem használnak, de sőt ártnakis az üdvösségre*[4]. Ennek-okáért: mivelhogy Szent Jakab azt írja, hogy *haszontalan az hit az jó cselekedetnékül*[5], és hogy *az megigazúlás nem csak az hit, hanem az jó cselekedetáltalis adatik*[6]*:* azt írják, hogy *Sz. Jakab ellenkezik ebbe Sz. Pállal*[7]. Ugyan ezen tudományból azt hozza-ki Luther[8], *hogy az Isten a méltatlanokat megdücsőíti és az ártatlanokat kárhoztattya. Mert ugyanis csak csavarognak,* azt írja Calvinus[9], *a kik azt mondgyák, hogy az Isten itíleti az emberek akarattyánnis áll.*

VÉGEZETRE, a mint ez könyvnek hatodik részébe megmondom, azt taníttyák: Hogy az Isten oka, indítója és izgatója minden gonosz cselekedetnek. És az ő akarattya kékételen vonszon mindenekre, valamit cselekeszünk.

Ezeket és töb efféle dolgokat írásokba nyilván tanítnak az Új keresztyén Atyafiak, noha rejtegetik és néha eltagadgyák s elesküszik ezeket a kösség-előt: és a mint Irenæus szól[10], *elfödözik vélekedéseket, érezvén gyalázattyát vallásoknak: és félnek, hogy meggyőzetvén, az üdvösség úttyára kel térniek.*

Ezeket az oktalan vélekedéseket igen künyű az Írásból meghamissítani. Mert ELŐSZÖR, Szent Pál nyilván mondgya: *Hogy a Hit el nem rontya, hanem megerőssíti az Isten törvényét*[11]. Urunkis *Új Parancsolatot ád az ő híveinek*[12]*;* és nem csak megtíltya, hogy

[1] Eph. 2, 8. 9. Similia Gal. 2, 16. Rom. 1, 17. 21.
[2] Calv. lib. 3. c. 2. n. 16. Alii ap. Bellarm. lib. 3. de Justific. c. 1.
[3] A harmadik visszavonás elein.
[4] Colloq. Altenb. edit. Witt. an. 70. Vide Reginald. l. 3. Calvino-Turcis. c. 6. f. 441.
[5] Jac. 2, 20. 26.
[6] Vers. 24.
[7] Schlüss. l. 1. art. 15. f. 50.
[8] T. 2. lat. Witt. an. 46. per Lufft, De servo arbit. f. 503.
[9] L. 1. c. 18. n. 1.
[10] L. 4. c. 52. n. 3.
[11] Rom. 3, 31.
[12] Jo. 13, 34.

ne öllyünk, de azt is, *hogy meg ne haragudgyunk, és ne szitkozódgyunk*[1]. A szeretetrűl, a *Pœnitentia tartásrúl*[2], az *irgalmasságrúl*[3], az alamisnálkodásrúl, a töb jószágos cselekedetekrűlis az Új Testamentomnak csak nem minden levelébe parancsolatot találunk. Mert *Nem a végre jött Christus Urunk, hogy efféle parancsolatokat elroncson, hanem hogy bétellyesícsen*[4]. E-mellet az egyházi és világi fejedelmek parancsolatinak *úgy tartozunk engedni, mint az Istennek,* úgymond Sz. Pál[5], és *a ki ezeknek ellene-ál, az Isten-ellen ál*[6]: annak-okáért *nem csak félelemből, de lelki isméretünk-szeréntis tartozunk engedni ezeknek*[7]. Méltán híja tehát Sz. Ágoston[8] *Istentelennek, a ki azért nem akar a törvénnek engedni, hogy ő keresztyén.* Mert *Noha Christus Urunk erőtlenné tevé a Moyses törvényét, de az jó erkőlcsökrűl-való parancsolatokat megis többíté,* úgymond Irenæus[9]. Mikor pedig az Írás azt mondgya, *hogy az Igaz Ember nincs a törvény-alat*[10], hanem *megszabadúlt*[11]*:* csak azt jelenti, hogy nem terheltetik, mint szolga, a törvény sommájától, hanem az Istennek malasztya, *a törvény igáját felemelvén*[12], vastagíttya őtet, hogy ezt künnyen hordozza: *nem félelemből, mely a törvénybe vala*[13], hanem szeretetből, mely *a félelmet kirekeszti*[14]. Nem heába nevezi tehát az Írás *Törvény szerzőnek*[15] a mi Megváltónkat: mert őis Új Törvényt és Testamentomot szerze, nem csak az jó erkőlcsökrűl, de az Keresztségrűl, az Úr Vacsorájárúl és egyéb dólgokrúlis. De ezzel el nem rontá a keresztyéni szabadságot: mely csak abban ál, hogy ő-általa a bűntől és az Ördög rabságátúl megszabadíttattunk, és a Moyses törvényének igája elvétetett, az parancsolat megtartására Sz. Lélek malasztya adatott, hogy nem félelemből és kételenségből, hanem vígan és szabad akaratból szolgállyunk néki.

Másodszor azis Istentelen hamisság, hogy csak a Hitetlenség kárhoztattya az embert, és csak a Hit üdvözíti. Mert nyilván írja Sz. Pál, *hogy a részegesek, fajtalanok, gyilkosok, ragadozók, menyországba nem mennek*[16]. Másut azt olvasom: hogy *ha minden hitem vólnais, szeretetnékül semmit nem használna*[17]*: mert hólt hit az, mellyel együt nincs a szeretet: és a hit nem üdvözíthet jó cselekedetnékül*[18]. Ez az oka, hogy Sz. Pál a hit-kívül *a szenvedéstis szükségesnek* mondgya az üdvösségre[19]: másut *a szeretetet és az józan életet*[20], *a testi kivánságok üldözését*[21]. Ezenképpen az Írásba gyakran az Isteni felelemrűl azt olvassuk, hogy ez rontya-el a mi bűneinket: *Eccles. 1. v. 27. & 28. Proverb. 14. v. 27. A Pœni-*

[1] Mat. 5, 22.
[2] Luc. 13, 3.
[3] Luc. 6, 36.
[4] Mat. 5, 17.
[5] Col. 3, 23.
[6] Rom. 13, 1. 2.
[7] Rom. 13, 5.
[8] L. 3. cont. duas Epist. Pelag. c. 4.
[9] L. 4. c. 27. & 31.
[10] 1. Tim. 1, 9. Gal. 5, 18. 23.
[11] 2. Cor. 3, 17.
[12] Oseæ 11, 4.
[13] Hebr. 2, 15.
[14] 1. Jo. 4, 18.
[15] Isa. 33, 21; 42, 1. Vide Bellarm. l. 4. de Justif. c. 6.
[16] Gal. 5, 21. Rom. 1, 31. 1. Cor. 6, 10.
[17] 1. Cor. 13, 2.
[18] Jac. 2, 14.
[19] Hebr. 10, 36.
[20] 1. Tim. 2, 15.
[21] Rom. 8, 13.

tentia megéleszti az ember lelkét[1]. Noha azért az Írás a hitnek tulajdoníttya a mi megigazúlásunkat és üdvösségünket, de ezzel ki nem rekeszti az jó cselekedetek szükséges vóltát, mint mikor az *alamisnálkodásnak*[2], avagy a *reménségnek*[3] és *szeretetnek*[4] tulajdoníttya bűnünk bocsánattyát, ki nem rekeszti a hitet: jóllehet ha az Eleven Hitrűl szóllunk, mely *a szeretet-által munkálkodik*[5], méltán mondhattyuk, hogy ez a hit elégséges az üdvösségre. És bizonyára ha az hitnek lehetetlen jó cselekedetnékül lenni (a mint közönségesen szokták mondani az Újító Atyafiak, noha hamissan[6]): szinte oly szükséges eggyik, mint másik az üdvösségre.

[1] Ezech. 18, 17. 2. Cor. 7. 10.
[2] Tob. 12, 9.
[3] Rom. 8, 24.
[4] Luc. 7, 47.
[5] Gal. 5, 6.
[6] Contra Joan. 12, 42. Jacob. 2, 17. 1. Cor. 13, 2.

HARMADSZOR. Hazugság azis, hogy a Christus JESUS érdeme-által adott Sz. Lélek malasztyával az Isten törvényét bé nem tölthettyük, mint a tellyes Szent Írásból nyilván megbizonyítám másutt†. Bezzeg csak pusztán a mi erőnkbűl *nem vagyunk elégségesek, hogy még csak gondollyunkis valami jót*[7], *és Christusnékül semmit nem cselekedhetünk*[8]*: mert valami jó bennünk vagyon, Istentűl vagyon*[9]. De e mellet *Mindeneket megcselekedhetünk az-által, a ki minket vastagít*[10], *Nem mi, hanem az ő malasztya mi-velünk*[11]*; Mert az Istennél lehetséges, a mi lehetetlen mi-nállunk*[12]*:* és az ő malasztya-által *Az Úr igája künyű*[13], *Az ő parancsolati nem nehezek*[14]*:* noha e-mellet azis igaz, hogy senki nincs, a ki naponként nem vétkezik[15], mivelhogy a mit eltávoztathatnánk, el nem távoztattyuk, a mi gonoszra hajlandó gyarlóságunk-miat.

† Apolog. cont. Magyar. fol. 133.
[7] 2. Cor. 3, 5.
[8] Jo. 6, 44. 46; 3, 27.
[9] 1. Cor. 4, 7. Jac. 1, 17.
[10] Phili 4, 13.
[11] 1. Cor. 15, 10.
[12] Mat. 19, 26.
[13] Mat. 11, 30.
[14] 1. Jo. 5, 3.
[15] Conc. Trid. Sess. 6. can. 23. & cap. 11.

NEGYEDSZER. Hazugság azis, hogy az embernek minden cselekedeti bűn, mert az igazak jó cselekedetit *Isten-előt kedves illatú áldozatnak* nevezi az Írás[16]: és ha bűn minden cselekedetünk, miért int az Írás mindeneket az jó cselekedetre? Miért mondgya, *hogy nem vétkezik, a ki férhez mégyen*[17]*?* Miért dicsíri az Írás Cornéliust az alamisnálkodásért, &c.?

[16] Hebr. 13, 16. Philip. 4, 18. 1. Pet. 2, 5.
[17] 1. Cor. 7, 28. Job. 1, 22. 2. Pet. 1, 10.

ÖTÖDSZÖR. Hazugság azis, hogy a bűnök-közt eggyik nem nagyob a másiknál: mert Christus Urunk azt mondgya, hogy *Nagyob vétke van annak, a ki őtet elárulta, hogy-sem Pilátusnak*[18]. Másut *külömbséget tészen az harag és a szitok-közt*[19]: *a gonosz indúlat és a szánszándékkal-való gonosz kívánság-közt*[20]. Végezetre némely vétkekrűl azt olvassuk, *hogy kirekesztik embert a bódogságból*[21]*:* némellyek pedig az Isten kedvéből és kegyelméből ki nem ejtik az igazakat, mert efféle apró vétkekbe *még az igazis hétszer esik napjába*[22]. Némely vétkeket *szúnyoghoz és szálkához*[23], némellyeket *tevéhez és gerendához*[24] hasonlít az Írás. És miképpen a beteg-

[18] Jo. 19, 11.
[19] Mat. 5, 22.
[20] Jac. 1, 14.
[21] 1. Cor. 6, 10. &c.
[22] Prov. 24, 16. 1. Jo. 1, 8.
[23] Mat. 23, 24.
[24] Luc. 6, 41.

ségek-közt eggyik nagyob a másiknál, noha mindenik az embernek mértékletes állapattyát felbontya: úgy a vétkek-köztis eggyik nagyob a másiknál. Mivelhogy azért a bűn nem egyéb, hanem a jószágnak megfosztása, *privatio rectitudinis virtutis;* miképpen a jószágos cselekedetek-közt eggyik böcsűlletesb a másiknál és ez-okon menyországbais nagyob jutalma vagyon: úgy a vétkek-közt is eggyik nagyob másiknál 's nagyob kárhozatot érdeml: a mint nem csak a régi Sz. Atyák[1], de az Pogány bőlcsis[2] megesmérte. De mivelhogy nincs szándékom, hogy ezeket most bővebben megrostállyam: lássuk, mely nagy szabadságot adnak minden gonosságra az elő-számlált tudományok.

[1] Vide Bellarmin. l. 1. de amiss. grat. cap. 13.

[2] Arist. 4. Metaph. text. 18. 3. Ethicor. c. 10.

Egy okos ember, a ki valóba elhitte ezeket, így gondolkodhatik magába. Ha kivött Christus engem a törvény igája-alól, melyrűl tellyességgel el kel feletkeznem: mit bolondoskodnak tehát, a kik az Isten törvényébe elő-számlált súlyos munkákra akarnak fogni engem és prædikációjokba arra intnek, hogy megtarcsam az Isten parancsolatit? Ha az Isten parancsolatiba semmit meg nem tarthatok, mi szükség a lehetetlen dologra igyekeznem? Mit bolondoskodnak a tanítók, nagy torokkal intvén az embereket, hogy a bűnt eltávoztassák, az Isten törvényét megtarcsák, ha szinte annyi haszna van ennek, mintha arra intenének, hogy a Dunát elnyellyük? Ha minden cselekedetem bűn és ártalmas az üdvösségre; ha a bűnök mind egy-aránt kárhozatot érdemlenek: mind egy tehát, akár az enyimből adgyak a szegínnek, akár elvonnyam a másét; mind egy, akár megszablázzam testi kívánságimat, akár nékik vessem az fékemlőt, mivelhogy mind eggyik 's mind másik kárhozatra méltó bűn. Sőt jób, hogy magam hasznával és gyönyörűségével vétkezzem, hogysem bűntis tégyek alamisnát adván, e-mellet erszényemis üres légyen. De mit gondolkodom még csak ingyennis a bűnről? holot valamit cselekeszem, az Isten akarattyátúl ugyan kénszeríttetem erre: *valamit pedig az Isten akar, mind jó az*[3]. Ennek-fölötte, a hol törvény nincs, ott bűn sincsen: és az igaz embernek oly privilégiomja vagyon, hogy az egyszer nyert igasságot soha el nem vesztheti: én pedig bizonnyal hiszem, hogy az Istennek választott fia vagyok, azért akár-mit cselekedgyemis, lehetetlen, hogy az Istent megbáncsam és elkárhozzam. Szégyenlem és boszankodomis néha, mikor hallom az Lutherista torok csíszár kiáltókat, hogy nagy kiáltással fenyegetnek az Isten haragjával, a kárhozattal és e világi csapásokkal, ha ki nem térek a bűnből és az Isten tör-

[3] Calv. lib. 3. c. 23. n. 2.

vényét meg nem tartom: mivelhogy őmagok azt mondgyák, hogy bizonnyal kel hinnem, minden félelemnékül, hogy el nem kárhozom és hogy kedves fia vagyok az Istennek: amaz Istennek, mely soha ki nem veti kedvéből és az ingyen ajándékozott igazságból, valakit egyszer kedvébe fogad. Hogy féllyek tehát az kárhozattúl, ha oly bizonnyal hiszem, mint az Credónak eggyik ágazattyát, hogy el nem kárhozom? Ha elég az egy puszta hit az üdvösségre: ha az jó cselekedet haszontalan: haggyuk annak tehát, a ki haszontalan munkát akar magára venni. *Quod potest fieri per pauciora, non debet fieri per plura.* Mikor pedig mellyek szakattába ijegetnek a prædikátorok, szinte úgy halgassuk őket, mint a kétségbe esésre indító Sátánt, mert az Evangéliom senkit nem ijeget, nem rettent, nem vádol, hanem csak vígasztal, *És a ki azt mondaná, hogy az Evangéliom vádol, ijeget, kárhoztat valakit, szükség, hogy az Evangéliomot Moyses törvényévé tégye*[1]. Azért hajja-hujja, éllyünk!

Vivamus mea Lesbia, atque amemus,
Rumoresque senum severiorum
Omnes unius æstimemus assis.

Gyönyörködgyünk e világi jókba, haggyuk mindenüt jelét vígasságunknak: nyomjuk-le a szegínt, ne kedvezzünk az özvegynek, &c[2]. Csúfollyuk azokat, kik úgy élnek mint a rabok, és méltán azt mondhattyák, a mit a régi kemény keresztyének: *Mi a bőjt-miat megfonnyattunk, a tűrés szenvedés-miat elszárattunk, szákba 's hamuba heverünk, könyörgésünk-által az égbe zörgetünk, az Istent irgalmasságra indíttyuk*[3]. Mert ugyanis *az igaz hit és igaz gyöleközet nem az jó erkölcsbűl, hanem a szórúl esmértetik-meg*[4].

Ihon minémű gyümölcsöt terempt, minémű életre indít az Új Tudomány, melyrűl méltán azt mondhattyuk, a mit Irenæus[5] a régi tévelygésekrűl: *Hogy ezek felnyittyák az ember szemeit minden gonosságra, mint ama tilalom fának gyümölcse.* Ezt őmagokis megesmérék, noha késön, az Atyafiak, és megvallyák, hogy az ő tanítások-után sokkal latrabbak az emberek, hogy-sem az-előt. *Mi magunk láttyuk,* úgymond Luther, *hogy az Isten igijét inkáb útállyák és fesletteb erkölcsbe élnek az emberek mi üdőnkbe, hogy-sem az Pápa alat*[6]. *A keresztyéni szabadság palástya-alat minden gonosság elárad*[7]. *Azzal bizonyíttyák mostani üdőbe keresztyénségeket az emberek, hogy minden jó erkölcsöt megútálnak a szabadság szine-alat*[8]. *Soha töb és nagyob vétkek, részegségek, fajtalanságok, nem vóltak,*

[1] Schlüss. lib. 1. Theol. Calv. art. 11. fol. 39. Soproniak, l. c.

[2] Sap. 2, 6.

[3] Tert. Apol. c. 40. n. 542.

[4] Luth. t. 2. lat. Witt. an. 46. Lib. de minist. instit. ad Bohem. fol. 401.

[5] Lib. 5. c. 20. n. 6.

[6] Luth. t. 3. Witt. lat. an. 49. per Lufft, in Psalm. 120. fol. 581.

[7] Calv. lib. 3. c. 19. n. 6.

[8] Philip. in locis an. 23. tit. de abrogat. legis, in fine.

mint most[1]. *Az Evangéliom régen a fene**, *ragadozó, káromló emberekbűl szelid, csendesz, jámbor erkölcsűeket szokott vala tenni: de még eddig senkit nem láttam, a ki ez Új tudomány-után latrab nem lött vólna, mivelhogy a szabadság-alat egyebet nem mivelnek, hanem észnek, isznak, tánczolnak, fajtalankodnak*[2]. *Tudom azt, hogy sohúlt nincs töb házasság törés, töb fajtalanság, mint az Evangelicusok-közt. Nem de Luther őmaga nem azt mondáé, hogy inkáb akarná az Pápistaságot, hogy-sem ez illyen embereket látni? A kiket az-előt tiszta és jámbor életűket esmértem, mihent az Új tudományba kapának, csak nem az emberi természetbőlis kiőltözének. Esmértem egy prædikátort, kit mikor Basileába kipelengéreztek vólna, nyilván megvallá, hogy miúta az Új tudományba kapa, minden-némű vétkekkel megterhelteték: esmértem oly szökött barátotis, kinek egyszers mind hármasával vala felesége: és nem kételkedem, hogy sokan az Evangéliom palástya-alat nével Keresztyének, lélekkel Pogányok*[3]. *Az Evangéliom-által a mi halgatóink oly igen elváltozának, hogy a kik az Pápistaságba Istenesek valának, csélcsapok, latrok, vakmerők az igasság esméreti-után*[4]. *Attúl nem kel félni, hogy az mi tanítóink halgatói képmutatók, babonások, igasságosok légyenek; megmentik ettűl a veszedelemtűl mind magokat s mind tanítványokat, mert elégséges okot adnak, hogy lassan lassan Epicureusok és Adiaphoristák* (az az kik azt itílik, hogy mindeneknek mind hagyása, tevése eggyet ér) *légyenek, és minden Istenesség kigyomláltassék*[5]. És hogy most töb efféle dologrúl ne emlekezzem[6]: Rescius Luther, Calvinus, Musculus egyéb írásitis hozza-elő[7], holot azt mondgyák, hogy az ő tanítványi nagyob részre mind Epicureusok, ollyanok mint a megtestesült ördög, az Töröknélis latrabbak. Azt mondhattyuk azért míis nékik, a mit Tertulliánus: *Magok-viseléséből is megtetczik vallások. Azt mondgyák, hogy nem kel félni Istentűl az embernek: annak-okáért minden szabad ő-nállok. Mert a hol az Istent nem félik, ot nincs az Isten: a hol az Isten nincsen, ot az igasság sincsen*[8]. Noha azért az lelki esméret nem bocsáttya-reá az Atyafiakat, hogy minnyájan efféle Istentelenségbe gázollyanak, és vannak sokan, kiket az emberi okosság vallások-ellenis megszabláz, kik lassan lassan a régi keresztyéni vallásra térűlnek, ha tanítóra akadhatnak: mindazáltal az ő tudományok szabadságot ád minden gonosságra, minden jó cselekedetre tunyává és resté tészi az embert.

[1] Sturmius in 2. Antipap. an. 79. fol. 182.

[2] Erasmus Epist. lib. 20. ed. Basil. an. 58. fol. 715; lib. 19. fol. 602. & 693.

[3] Erasm. Ep. ad fratres inferioris Germaniæ.

[4] Muscul. in locis cap. de Decalogo, in tertio præcepto.

[5] Idem cap. de Ministris.

[6] Magyari ellen, fol 90. lásd.

[7] In Ministromachia fol. 99. *Amici scribunt haec, non ex odio, non exaggerant, sed historicè, parcè, infra veritatem.*

[8] Tertul. De præscrip. c. 43.

* Vad, kegyetlen.

A Római Hitnek gyümölcsirül.

Miképpen az Új Tanítók, azt hirdetvén, hogy minden jó cselekedet bűn, és hogy az Úr Isten a mi üdvösségünk dolgába sem alamisnára, sem bőjtölésre, sem könyörgésre nem néz, hanem csak az egy Hitre, elóltyák az emberbe minden Istenes cselekedetnek kívánságát: úgy a Római vallás ezekkel ellenző tudománt hirdetvén, csuda mely igen ösztönözi és szűntelen izgattya az embert a tekélletes, Istenes életre. Ő magok az Magdeburgi Históricusok csuda szép példákkal megbizonyíttyák[1], hogy az Pápistaságba az emberek aitatossága, könyörületessége, Istenes élete fölötte nagy vala, és innét lőn, azt írják[2], hogy az Egyházaknak és Egyházi szolgáknak, az Ispitályoknak és szegényeknek ennyi jószágot, ennyi gazdagságot osztának, hogy csak az egy Róma várasába vagyon tizen öt Ispitály, melyek-közzűl kinek húsz ezer, kinek száz ezer forintnális töb jövedelme vagyon minden esztendőbe. A bűnre pedig oly igen nem ád szabadságot a Római vallás, hogy Luther[3] és Béza[4] a lelki esméret pelengérének, Carnificinának nevezék a régi hitet és Babylóniai fogságnak.

[1] Cent. 10. c. 6. col. 363. Cent. 11. c. 11. col. 336.

[2] Cent. 7. c. 7. col. 181. Cent. 8. c. 7. col. 527. Cent. 9. c. 7. col. 349.

[3] T. 5. lat. Witt. in c. 4. Galat. f. 379.

[4] Confess. c. 7. art. 10. f. 294.

Hallottam ollyat, ki azt monta, hogy szabadságot ád a mi vallásunk a gonoszságra: mert akár-mit cselekedgyélis, mindgyárt megódoz a gyóntó Atya; holot azért ily künyű orvossága vagyon a bűnnek, nem méltó ily igen irtózni tőlle. Calvinus pedig: *A gyónás,* úgymond[5], *ollyan, mint az okádás a részegnek, ki gyakran okádik, hogy ismét megtölthesse magát.* De ki nem láttya, hogy ez nyilván-való káromlás? Azt nem kárhoztathattyák, hogy e világon oly bűnt nem esmérünk, mely meg nem bocsáttatik, ha igazán pœnitentiát tart az ember: mert akár-kitis hozzá fogad az Úr, csak kitérjen gonosságából, a mint ők sem tagadgyák; de ebbe külömbözünk, hogy ők a bűnnek bocsánattyára semmit egyebet nem itílnek szükségesnek lenni, hanem csak azt, hogy erőssen higgyük, hogy bűneink megbocsáttattak. Sőt ha igaz hiti vagyon embernek, minden bűnei elrejtetnek. *Az igaz hit pedig megmarad az emberbe, ha a bűnbe kész akarattal heveris*[6], mert a ki egyszer Istennek kedvébe jutott, soha ki nem esik, akár-mit mívellyenis; kiből nyilván következik, hogy ugyan véteknékülis hiti-szegő, házasság-törő lehet az Lutherista. Nállunk nem így vagyon a dolog. A ki vétkezik, igazán gyónást tészen vétkérűl. Ha hitivel kötött fogadását bé nem akarja tellyesíteni, tehetségébe lévén ennek

[5] Lib. de Scandalis, post medium. f. 869.

[6] A Soproniak az negyedik visszavonásba. In affirmat. n. 6. Contra art. 6. Confess. Augustanæ.

bétellyesítése; ha hamissan tött kárárúl meg nem akarja elégíteni felebaráttyát: soha meg nem ódoztatik, sem az Úr Vacsorájához nem eresztetik. E-fölöt pœnitentiát hágy a gyóntó Atya az bűnök érdeme-szerént, és néha ollyakat, mellyek nem férnének az Lutheristák fogokra. Annak-okáért nem csak szabadságot nem ád, de sőt inkáb megszablázza az gyónás az embereket, mint eszekbe vövék a Norimbergiak, kik, látván hogy miúta a gyónás megszűnék köztök, teli vala az város gonossággal, követöket küldének az ötödik Cároly Császárhoz és azon kérék, hogy parancsolná-meg ismég az várasnak a gyónást. Mely követségre nevetséggel lőn az felelet, (úgymond a Cároly Császár gyóntó Attya, ki jelen vala[1]) csudálkozván, hogy az okos emberek azt itílték, hogy a Császár parancsolattyára kinyilatkoztatná valaki az ő titkos vétkeit. Végezzük-el tehát, és mondgyuk azt Tertulliánussal: *Ha hamis vólnais a mit tanítunk, de szükséges; ha semmire kellő vólnais, de hasznos; mert a kik ezt hiszik, kénszeríttetnek életeket megjobbítani. Sőt nem méltó hamisnak itílni és kárhoztatni, de igaznak kel vallani az ily hasznos tudománt*[2], *mely a pusztákat remetékkel, a Clastromokat apáczákkal és szerzetesekkel (kiket elégségesen senki nem dicsírhet) megraká,* úgymond Szent Ágoston[3].

[1] Domin. Soto 4. d. 18. q. 1. art. 1.

[2] Apol. c. 49.

[3] Tom. 1. De morib. Eccles. c. 30, 31, 34.

Hogy az Új Tudományok minden tévelygésre szabadságot adnak.

Dárius királynak Zopyrus nevű hadnagyárúl olvasom[4], hogy mikor Babylóniát erővel meg nem vehetné, erőssen megverete magát, Babylóniába futa, Dáriust szidnia kezdé, hogy méltatlan* jó szolgálattyáért vereséggel fizete néki, és így megcsalván az várasbélieket, elárúlá az várast. Szinte így cselekesznek az Újító Atyafiakis. Láttyák, hogy a keresztyén hitet ki nem gyomlálhattyák erővel e világbúl: téttetik, mintha nagy ellenségi vólnának azoknak, kik a Szent Háromságot, a Christus Istenségét, az Istent tagadgyák, hogy bátrabban higgyenek az emberek nékik: és a mint a Libertinusokrúl mondgya Calvinus, *oly aitatoson beszélnek, mintha angyalok vólnának, de ez-alat semmit sem hisznek*[5]*: noha nem merik derék tudományokat mindenek-előt mutatni*[6]. Mert ugyanis *miképpen a kígyó,* úgymond Szent Ágoston, *nem nyilván lépik, hanem alattomba csúsz, mász: így az igasságtúl-való elszakadásis*

[4] Plutarch in Apophtegmat. init. n. 2.

[5] Calv. cont. Libertin. c. 18.

[6] Ibid. c. 3. & 7.

* Méltatlanúl.

lassan öregbedik[1]. *És mihelt az igaz tudománnak egy része megvettetik, a többiis egymás-után, és végre mindenestül-fogva elhagyatik*[2]. Így láttyuk mi üdőnkbe, hogy a hon fészket vertek az Új Tudományok, lassan arra jutnak az emberek, hogy semmit nem hisznek és vagy Atheusokká vagy Törökökké lésznek lassan. Calvinusból meghallók nem régen, hogy teli Libertinusokkal Német és Franczuz ország. Másut[3] így szól: *Láttyuk, hogy ez egész világ megtelik Atheismussal, Isten-tagadókkal, kin csudálkozni nem kel; mert az Apostol mondása-szerént, a ki elveszti az jó lelki esméretet, a hitbőlis kiesik*[4], *ezzel jelentvén, hogy az igaz értelemnek őrzője a jó lelki esméret. Láttyuk, hogy most mindenüt uralkodik az Evangéliom gyűlölése: a vétkeket az Evangéliom árnyékával ótalmazzák sokan: ő magok a prædikátorok latorságnak példái, és az ő szavokat szinte úgy halgattyák, mint egy alakos játékot.** Reginaldus[5] bővön megmutattya az Angliai Calvinisták írásából, hogy teli ez az ország Isten-tagadókkal. Hollandiába nem régen egy könyvet nyomtatának *De tribus impostoribus, Moyse, Christo, Mahometo; Az három csalárdrúl, Moysesrűl, Christusrúl, Mahometrűl*[6]. Párisbannis 1572. esztendőbe egy Godfridus a Valle-t égetének-meg, ki egy könyvet írt vala *De arte nihil credendi,* melybe töb dolgok-közt azt írja, hogy a ki Atheus akar lenni, előb Calvinista légyen. Luther pedig ez dologrúl így emlekezik[7]: *Mi, kik az Evangéliomot hánnyuk, egy csepnyivel sem böcsűllyük ezt nagyobra a Terentius írásinál.* És ismét[8]: *Oly vélekedésre jutottak immár mind Nemessek, mind parasztok, hogy ők nem szűkölködnek tanitónékűl, és csak egy fillyéren sem akarják megvenni a prædikációkat: de e nem csuda, mert a mint hisznek úgy élnek, disznók lévén, úgy hisznek mint disznók, úgyis halnak-meg, mint a disznók.* De bővebben és mélyebben szól e dologrúl Schlüsselburgius. *A Calvinisták,* úgymond[9], *belől az Ariánus, Török, Sidó, Pogány tévelygést nevelik, kit gyakor jelekkel megis mutatnak. Mert az Mediolánomi Alciatus Pál, Valentinus Gentilis, Blandrata, Gribaldus, Lælius Zozinus*[24], *Statorius, Sylvánus*[25], *Ochinus, Castalio és sokan többennis, a Sacramentáriusok iscoláiba, annyira elő-menének, hogy ki Ariánus, ki Török, ki Atheista lőn közzűllök. Egy Neuserus Ádám, ki Heidelbergába fő Pásztor vala, Zvingliánusból végre Törökké lőn, ki önnön kezével Doctor Gerlachiusnak*[26], *1574. esztendőbe így íra Custanczinápolyból*[10]: *Senki mi üdőnkbe (kit én esmértem) Ariánussá nem lött, a ki eléb Calvinista*

* Színjátékot, komédiát.

[1] Aug. 12. de Trinit. c. 10. & 11.
[2] Lirin. c. 31.
[3] Lib. De Scandalis, circa medium.
[4] 1. Tim. 1, 19.
[5] Calv.-Turc. l. 3. c. 10. f. 496.
[6] Reginald. l. 1. c. 1. f. 4.
[7] Coll. Mens. an. 66. Isleb. c. 4. de Mund. f. 81.
[8] T. 5. lat. Witt. an. 54. in 1. Corinth. 15. f. 161.
[9] Lib. 1. Theolog. art. 2. f. 9.
[10] Hujus epist. meminit Jurgevit. in Bello quinti Evang. c. 11. f. 119. ex ipso Gerlachio, contra Danæum. Reginald. l. 1. Calv.-Turc. c. 2. f. 13.

nem lött vólna, úgymint Servétus, Blandrata, Alciatus, Dávid Ferencz. A ki azért fél, hogy Ariánus ne légyen, eltávoztassa a Calvinismust. Mert ugyanis egy fő Luther tanító azt meri mondani[1], *hogy az Arianismus, Calvinismus, Mahometismus atyafiak és azon posztóbúl külön formára szabott nadrágok.* Más Luther tanító, 1586. esztendőbe, Tubingába egy könyvet nyomtata illyen titulussal: *Az Isten igijéből való intés, melybe megmutattatik, hogy a Sacramentáriusok nem Keresztyének, hanem megkeresztelt Sidók és Mahometánusok*[2]. Sőt magokis a Calvinisták Galliába, királyok-ellen feltámadván, követeket kűldének Custanczinápolyba és azon kérék az Törököt, *hogy segitséget adgyon nékik, kiket azért az hitért üldöznek vala, mely igen hasonló a Mahomet vallásához, csak hogy annyi bőjtölés és egyéb szer-tartás nincs az ő vallásokba, mint a Mahometébe; ők viszontag azt igirik, hogy Német országba pártolkodást támasztnak, hogy Magyar országba künnyebben hadakozhassék az Török*[3] (kit béis tellyesítének, mint ez-után megmondom). Az Török erre azt felelé, hogy ő nem szokott valami pártos gyölevészekkel, hanem fejedelmekkel frígyet vetni.

De lássuk, mint adának ily nagy szabadságot az Újítók minden-féle tévelygésre és Zopyrus módgyára mint ronták-el az keresztyénségnek minden erősségit. Mivelhogy az jó lelki esméret őrzője az igaz tudománnak, a mint hallók hogy Calvinus Sz. Pál Apostollal megbizonyítá: kigyomlálván az Új tudomány az Isteni félelemnek és tekélletes életnek minden gyökerét a fellyűl elő-számlált tudományokkal, nagy kaput nyita mindennémű tévelygéseknek. Ennek-fölötte *sokan látván a hit dolgaiban-való viszszavonásokat,* mellyeket az Új Atyafiak mind egymás-közt, s mind mí-ellenünk kezdének, mint ezennel megmutatom: *arra jutottak, hogy az egész keresztyéni vallásrúl kételkednek*[4], *és az Igasság esméretirűl,* melyrűl ennyi túdós emberek meg nem alkodhatnak, *kétségben esvén, nem akarnak semmit hinni, hanem csak a mi nékik tetczik*[5]*; mely viszállás végreis a Mahomet vallására viszi Európát, mint Ásiát és Africát hasonló okok arra vivék,* a mint ő magok megvallyák az Atyafiak[6]. Továbbá még más-képpennis szabadságot adának ezen Istentelenségre: mert ezennel megmutatom[7], hogy lassan lassan a keresztyéni tudománnak csak nem minden ágait letörék, megtagadák, hamis értelemmel elváltoztaták. És a mint megmutatom[8], a Szent Írás mondásit, mellyek az mi Üdvözítőnk Istenségét az Ariánusok-ellen megbizonyíttyák, vagy letörlék vagy erőtlenné tövék. Ennek-

[1] Joan. Schütz lib. 50 Causar. c. 48. ap. Rescium in Ministromach. f. 126. Ulemberg. Reginald. fol. 13. & 1021.

[2] Apud Rescium fol. 77. Ministrom. Reginald. l. 1. c. 2. f. 14.

[3] Hanc epist. vide ap. Bredenbach. l. 7. Collat. c. 19. Lib. 1. Calvino-Turc. c. 2. f. 10.

[4] Erasm. epist. ad Fratres inferior. German.

[5] Bullinger in firmo fundam. cont. Brent. c. 1. apud. Reginald. l. 3. c. 10. f. 496.

[6] Sturmius, de ratione ineundæ Concordiæ, ap. Reginald. l. 4. c. 1. f. 705.

[7] E könyvnek 6. részébe.

[8] E könyv 7. részébe.

fölötte az Lutherista és Calvinista Atyafiak vallásának két fő fondamentoma vagyon, mellyet valaki valóba elhiszen és eszesen akar dolgárúl gondolkodni, tellyességgel semmit sem hiszen.

Először azt taníttyák minnyájan: *Hogy semmit nem kel hinni embernek azon kiűl, a mi meg vagyon írva a Szent Irásba*[1]*:* ez amaz kő-szál, mellyen éppíttetik az Új tudománnak erőssége. Ez ha így vagyon, kétségnékül hitetlenné kel lennünk. Mert azt kérdem tőllök: Hon vagyon megírva, hogy ezeket a könyveket, mellyeket Sz. Máté, Sz. János, Sz. Pál neve-alat olvasunk a Bibliába, nem más valaki ő nevekkel, hanem tulajdon a Christus tanítványi írták? Hogy senki ezeket el nem változtatta? Hogy senki konkolyával meg nem vesztegette az Apostoli tudománnak tiszta búzáját, hanem változtatásnékül megmaratt, a mint az Apostolok írták? Ebion csak az egy Szent Máté Evangéliomát mondotta Isten igéjének[2], Marcion csak a Sz. Lukácsét, a Valentiniánusok csak a Sz. Jánosét[3], és mind ezek sok-képpen környűl-metélték s megvesztegették az Írást. Honnan tudod, hogy ezek hamissat tanítottak, hogy kezek szennyét az Íráson nem hatták? Talám a te lelki esméreted belső indúlattyából, a mint Calvinus akarja?[4] Tehát ímmár az Írás-kiűlis valamit hiszsz, tudni illik, a mit lelki esméretednek titkos tanácsa tanít; noha erre azt mondaná Marcion, hogy a te belső vélekedésed bizonytalan, mert az ő lelki esméreti ellenkezik a te vélekedéseddel. Hogy azért most békét haggyunk egyéb bizonyságoknak, mellyekkel e veszedelmes tudománt meghamissíthattyuk, csak azt mondom: hogy valaki ezt elhiszi valóba, mind addig sem hiheti, hogy Sz. Pál írta légyen azokat a leveleket, mellyeket ő nevével írtak a Bibliába, valamig ezt meg nem mutattyák az Írásból, kit bizony soha meg nem mutathatnak. És ha szinte ezt megmutatnákis az Írásnak valamely részérűl: errűl ismét más Sz. Írás bizonyságával meg kellene mutatni, hogy ezt nem valami tévelygő írta az Íráshoz. És így avagy véghetetlenűl eggyik Írást más Írással kel megbizonyítani, avagy oly Írásra kel jutni, mellyet más Irással meg nem bizonyíthatunk: annak-okáért ezt nem kel Sz. Írásnak itílnünk, sem az töb Írásnak bizonyságára támasztanunk; és így az egész Szent Írást kétségessé, bizontalanná, erőtlenné tészszük.

Másodszor. Hogy a Szent Írás igaz értelmének soha végére ne mehessünk, hanem szabad légyen mindennek az ő agya tetczését követni és azt itílni igaznak, a mi néki tetczik: sem a régi

[1] Calv. l. 4. c. 8. n. 8. Beza Præfat. novi Testam. ad Condæum. &c.

[2] Iren. l. 1. c. 26.

[3] Idem. l. 3. c. 11.

[4] Calv. l. 1. c. 7. n. 4.

böcsűlletes Sz. Atyák egyenlő értelmének, sem az Anyaszentegyház végezésinek, sem a közönséges Gyölekezetek tudományának helt nem adnak; azt kiáltyák, hogy a régiek minnyájan tévelygettek, azt akarják, hogy ezeknek értelme félre-tétessék, mert ezek nem értették az Isten igíjét. A régi tévelygőktűl tanúlták ezt az Atyafiak: mert *Nestóriusis, noha tudatlan vala, mindazáltal a régieknél tudósbnak itilte magát*[1]. *Az Ariánusokis csak magokat itilték bölcseknek és azt monták, hogy csak ők esmerték-meg az igasságot, mellyet senki ő-előttök eszébe nem vött*[2]. *Sabinus tudatlanoknak hitta a Nicaeába öszve-győlt Sz. Atyákat*[3]. *Samosaténus az meghólt Sz. Irás magyarázókat szitta 's gyalázta*[4]*: magárúl pedig ő maga, tanítványival egyetembe azt hirdette, hogy ő Égből szállott Isten Angyala*[5]. *Tatiánus magát mindeneknél tudósbnak itilvén, senkit nem akara követni*[6]. És rövideden: *Valaki az Anyaszentegyháztúl elszakatt, a régi Doctorokat tudatlanoknak itilte,* úgymond Sz. Irenaeus[7], mivelhogy ugyanis a kevélység annya a tévelygésnek, mint ez-után megmondom[8]: és minnyájan azt kivánnyák, *hogy őket követvén, kárhoztassuk a mit azelőt hittünk, megvessük az régi hitet, az Atyák végezésit, az régiektűl megőrzött tudománt*[9]*; ő-tőllök tanúllyuk az igaz hitet, mellyet ő-előttök senki nem esmért*[10]*. Azt kivánnya Eunómius,* ugymond Sz. Basilius[11], *hogy ne nézzük a régiek sokaságát és némellyek méltóságátúl fel ne indittassunk. Mit mondasz? A régieknek semmit ne tulajdonicsunké? Az Evangéliom kezdetitülfogva-való sokaságot ne böcsűllyüké? Ne adgyunké semmi helt azok méltóságának, kik minden Isteni ajándékokkal tündöklöttek? A ti csavargástok-alá vessüké értelmünket &c.* Oka pedig, miért futnak ily igen a tévelygők az Írás magyarázattyába a régi élemetes tanúktúl, *kik sem mi-reánk, sem ő-reájok nem néztek, sem reánk, sem reájuk nem haraguttak, hanem a mit a régiektűl tanúltak, azt tanították, a mit az hivek-közt találtak, arrúl töttek bizonyságot*[12], nem egyéb, hanem az, hogy magok akarnak mind vádlók, mind tanúk, mind bírák lenni a hit dolgaiba, és csak azt akarják hogy igaz légyen, a mit ők akarnak: mivelhogy ő-előttök senki egyéb azt nem tanította, a mit ők, hanem csak amaz két bölcs Doctor: *Nullus & Nemo*[13].

A régi Jámborok nem ezt tanították az igasság esméretirűl, hanem azt: *Hogy az Írást a régiek értelme-szerént kel magyarázni, nem magunk teczése-szerént*[14]. Igy olvassuk, hogy az Efésombéli sz. Gyölekezet, kárhoztatni akarván Nestóriust, *A régi Szent Atyák*

[1] Socrat. l. 7. c. 32. Tripart. l. 12. c. 4.
[2] Theodor. l. 1. c. 4. post med. Niceph. l. 8. c. 7.
[3] Tripart. l. 2. c. 8. Socrat. l. 1. c. 9.
[4] Niceph. lib. 6. c. 30.
[5] Euseb. l. 7. c. 30.
[6] Iren. l. 1. c. 31.
[7] L. 5. c. 20. n. 3.
[8] E könyv 8. részébe.
[9] Lirin. c. 14. cont. profan.
[10] Idem c. 26.
[11] Lib. 1. cont. Eunom. initio.
[12] August. 2. cont. Julian. c. 10.
[13] Vide librum elegant. Jurgevicii, cujus titul. Quinti Evangelii Professores antiquissimi, Nullus & Nemo.
[14] Clemens Roman. dist. 37. cap. 14. Lirin. c. 34. 2. Petri 1, 20.

tudományát felkeresvén, az igasságot ezeknek közönséges értelméből akará hirdetni[1]. *Sisiniusis azt adá tanácsul a Császárnak, hogy az Ariánusokkal ne vetekedgyenek, hanem csak azt kérdgyék tőllök, ha bévésziké a régi Sz. Atyák közönséges tudományát, vagy nem? Mert ha bé nem vészik, méltók, hogy kárhoztassanak: ha bévészik, kész a győzedelem ellenek*[2]. Igy olvassuk, hogy Sz. Ágoston[3], Lirinensis[4], és az töb régi Doctorokis, a mit közönségesen tanítottak a régi Sz. Atyák, azt kétségnékül bizonyosnak itílték, noha a mit ezek-közzűl egy vagy kettő maga értelméből mondott, azt nem javallották mindenkor.

De jer, hallyuk az Újító Atyafiakat. *Christus elvötte az Püspököktűl, Doctoroktúl, Gyöleközetektűl a tudomány itiletirűl-való hatalmat,* ugymond Luther, *és ezt az juhoknak atta. Ők tartoznak azért, hogy a mi itiletünket kövessék és nékünk engedgyenek*[5]. *Nem szükség tehát, hogy a Gyöleközetek végezését várjuk: hanem minden keresztyén tartozik itiletet tenni minden tudományrúl, és kárhoztatni a hamisságot*[6]. *Kinek-kinek a hit dolgaiban bírónak kel lenni*[7]: *mivelhogy az Atyák és a Gyöleközetek emberek voltak, az Írás pedig minden embert hazugnak nevez*[8].

A szent Gyöleközetekrűl és a régieknek egyenlő értelmérűl így írnak: *Nem gondolok vélle, akár-mit mondgyon Sz. Ambrus, Ágoston, a gyöleközetek, az világ szokása: csudálom az ördög bolondságát, hogy azokat támasztja ellenem, a kik-ellen viaskodom*[9]. *Ha ezer Ágoston, ezer Cypriánus, ezer gyöleközet ellenünk támad, sem gondolunk vélle*[10]. *Sőt, ha Szent Péter, Pál, János ellenem tanitis valamit: de tudom bizonnyal, hogy nem én, hanem ezek tanitnak az Írás-kivül*[11]. Másut minek-utánna azt mondotta volna Luther, *hogy a keresztyének mind egy-aránt Papok, ez-okon minnyájunknak egyenlő hatalma vagyon, mind férfinak, aszszony-állatnak a praedikállásra, az Úr teste áldására, mivelhogy Christus azt mondá, hogy egy a mi Mesterünk, és egyenlő-képpen mondá mindeneknek a vég vacsorakor,* EZT CSELEKEDGYÉTEK[12]: végre így fejezi bé: *Ez-ellen semmi az Atyáknak teméntelen sokasága, a számtalan Gyöleközetek, az eleitűl-fogva-való szokás, mely pozdorjákkal támogattyák a pilisses áll orczák az ő vallásokat*[13]. Calvínusis nyilván írja[14], hogy nincs oly Gyöleközet, melybe valami fogyatkozás nem volna. Béza és a töb Új tanítókis ezent taníttyák, mint bővön megmutattya Jurgevicius, *libro*: *Professores quinti Evangelii, Nullus & Nemo, cap. 4. arg. 5. 6. 9. 10. Az Anyaszentegyház méltóságátúl vött bizonyságnak nincs nállunk semmi*

[1] Lirin. c. 42.
[2] Sozom. l. 7. c. 12. Socrat. l. 5. c. 10. Niceph. l. 12. c. 15.
[3] l. cont. Julian. c. 3. 4.
[4] Locis citatis in Diatriba Theologica fol. 41.
[5] Luth. t. 2. lat. Witt. an. 46. lib. Rationes judicii ecclesiast. f. 402.
[6] Schlüsselb. l. 2. Theol. Calv. a. 15. f. 164.
[7] Vithak. Cont. 1. Cont. Bellarm. q. 5. c. 8. arg. 15.
[8] Arg. 10.
[9] Luth. t. 2. lat. Witt. an. 46. lib. cont. Reg. Angl. in fine.
[10] Eod. loco fol. 369. & t. 1. an. 49. fol. 342.
[11] T. 5. lat. Witt. an. 54. per Lufft, in c. 1. ad Galat. fol. 290.
[12] T. 2. Witt. lat. lib. ad Bohem. de instituend. ministr. a fol. 395.
[13] Fol. 396.
[14] Lib. 4. c. 9. n. 10.

ereje[1]. *Mert mi eléb megvisgállyuk a Gyöleközetek végezésit, és a mit igaznak itilünk, csak azt haggyuk helyén*[2]. Egy könyvet íra a Gyölekötzetekrűl Luther, melybe, elkezdvén az Apostolok gyöleközetin, mind a Nicaea, Efésom, Chalcédonbéli Sinatokot rágalmazza és kárhoztattya[3]; másut az Angliai király-ellen írván, *a Nicæabéli gyölekőzetet nevezi utálatos Sinatnak*, *melybe szentség-törő és Istentelen végezések rendelteténck és a keresztyéni szabadság-ellen törvények szerzetének*[4]. Ugyan ezen Nicæabéli gyölekezetrűl azt írja Brentius, *hogy eltévelyedett, megtiltván az vitézkedést*[5]. A töb Újítókis ezen böcsűlletes formán szoktak szóllani az gyöleközetekrűl, mint Reginaldus bővön megmutattya[6]: mert Calvinus *phanaticusoknak, hiúltfejűknek**, nevezi a Nicæabéli Sz. Atyákat[7]: Musculus *ugyan ezekrűl azt írja, hogy az ördögtűl vezéreltettek*[8].

A régi Szent Doctorokat, Úr Isten, minémű szitkokkal nem illetik? *Istentelen,* úgymond Luther, *az Hierónymus tanitása. Megtapodunk azért téged, csuklyáddal és pusztáddal egyetembe, Hieronyme*[9]. *Hierónymus szentség-törő szájával azt írja, hogy ellenkezik Sz. Pállal. a mi egy csepnyére sem ellenkezik, oly ostoba és aluszékony vólt az Írás magyarázásba*[10]. *Hierónymusnak sem értelme, sem szorgalmatossága nem vólt: az ő illetlen nyálaskodásit és Sidó vakságit história-gyanánt írja*[11]. *Azért fel 's alá kel forgatni az Atyák tetczésit*[12]. *Hierónymus semmit nem értett Sz. Pálba*[13]. Sz. Dienesrűl, kirűl böcsűlletes emlekezet vagyon *Actor. 17. v. 34.*, azt írja, *hogy semmi derék tudománya nincsen, álom minden elmélkedése. A Mystica Theologiába ugyan veszedelmesis: platonizál, nem keresztyénűl szól: abba Christust meg nem tanúlod, sőt inkáb elfelejted*[14]. Ugyan ezen könyvérűl Sz. Dienesnek azt írja, *hogy ez csak kőltés és hazugságból tóldozott Poësis*[15]. *Az Origenes Theologiája hasonló a Sacramentáriusok ördögi tudományához*[16]. *Arany száju János semmit igazán nem ír egyebet a kisdedek keresztségénél*[17]. *Origenest régen kárhoztattam. Arany szájú semmire kellő csácsogó. Basilius egy szőr-szálat nem ér, csupa Barát. Tertulliánus ollyan mint egy Carolostádius. Cypriánus igen gyenge Theologus*[18]. *Hierónymus és Ambrus soványon irnak, Sz. Ágoston semmi oly dolgot nem ír a hitrűl*[19]. *Nazianzénusba semmi ollyas dolog nincs. Gergely Pápa tiszta Barát*[20]. *Hierónymust nem kel az Doctorok-közibe számlálni, mert eretnek vólt, mindazáltal hiszem, hogy üdvözűlt. Senkit úgy nem gyűlölök az Atyák-közzűl mint őtet, mert csak a bőjtrűl,*

* Más alakban: *feje-hiúlt* = phanaticus.

[1] Humfred. cont. rat. Campiani. f. 443, 446.
[2] Beza in Confess. 199. Idem Eutyches, Act. 1. Concil Chalced. f. 58.
[3] Verba vide apud Bellarm. Præfat. de Concil.
[4] Illo tom. 2. an. 46. fol. 370, 371. cont. Regem Angl.
[5] Apolog. Confess. Witt. cap. de Conciliis.
[6] Lib. 1. Calv.-Turcis. c. 5. f. 46; lib. 3. c. 3. f. 393. Just. Calvin. in c. 32. Lirinen.
[7] Calv. De vera Eccles. reform. ratione.
[8] Muscul. in locis, cap. de Ministr.
[9] In c. 22. Gen. edit. Norimb. an. 50. a Montano. f. 214.
[10] T. 2. Witt. lat. an. 46. lib. de servo arbit. f. 500.
[11] Ibid. f. 505.
[12] Fol. 466.
[13] T. 5. Witt. lat. an. 54. in c. 3. ad Gal. f. 348.
[14] De capt. babyl. De Ordine. Vide initium Confess. Hieronymianæ.
[15] Coll. Mens. germ. Isleb. an. 66. per Urb. Gaub. c. 1. De verbo Dei. fol. 3.
[16] Fol. 3.
[17] Fol. 18.
[18] Ibid. c. 58. De libris veterum. fol. 525.
[19] Fol. 526.
[20] Cap. 59. de Scholastic. fol. 530.

a szűzességrűl szól[1]. Ezeket és töb efféle dolgokat magam olvastam Lutherbe.

Calvínusis ugyan ezen-képpen tiszteli a régi Szent Atyákat, mint bővön megmutattya Jurgevitius[2]: énis másut megmutatám[3], hogy az Atyák írásit semmire böcsülli Calvínus. A Calvinisták pedig és Melanthon mint tisztelik ezeket, bővön megírja Feuardentius[4], feljegyezvén írások helyét. *Hierónymust azért*, úgymond, nevezik *álhatatlannak, szeles, dühös bolondnak, bálványozás Doctorának, nem szentnek hanem oly kárhozottnak, mint a Sátán: Ágostont hivalkodó hivságokat csácsogó Theologusocskának: Damascénust, Epifániust, Tertulliánust esztelenéknek, balgatagoknak: Nazianzénust az Isten örökös ellenségének, ki azt sem tudgya, mit ír. Irenæus soha az Írást nem olvasta, a Credót sem értette: Dienes vén bolond, mérész a hazugság-kőltésbe. &c*[5]. Vithakérus azt írja, *hogy az Atyák minnyájan eltévelyedtek*[6]. Humfrédus pedig, *Csak az Apostolok,* úgymond, *az Atyák; az utánnok valókkal semmit nem gondolunk*[7]. *Ezekis emberek vóltak, eltévelyedtek, vakok vóltak*[8]. *Irenæus és Alexandriai Kelemen nem igazán szóltak a szabad akaratrúl*[9]. *Basilius és Nazianzénus sokat gyermek módra írtak*[10]. *Mikor az Atyák büdös bökögését hallyuk, azt nem mondgyuk, hogy temjént szalasztnak, az ő hasok dörgését köhögésnek nem nevezzük*[11]. *Hierónymus az ő szeretője, Eustochium aszszony kedvéért, megdühűlt haraggal ír Vigilantius-ellen*[12].

Ezek és hasonló dolgok két-képpen adnak okot az Istentelenségre. Mert először, szabadságot adnak, hogy kiki az ő tetczését és értelmét kövesse az Irás magyarázattyába, és a hit dolgaiba kiki itílő-mester légyen, úgy hogy a' légyen igaz, a mi tetczik néki. Mert nyilva, ha az régi Szent Atyák, Doctorok és Gyölekőzetek az Írás értelmébe megvettetnek: az mostani tanítókat sokkal künnyebben megvethettyük. Másodszor az okos ember így gondolkodhatik magába: Az Írás értelmébe nem követhetem bátorságoson az régi Sz. Doctorokat, Mártyrokat, Gyölekőzeteket, hogy kövessem tehát az én Prædikátorimat és Pásztorimat? Vallyon túdósbaké ezek a régi Bőlcseknél? Vallyon szorgalmatosbaké az Írás visgálásába azoknál, kik tellyes életekbe csak az Írást forgatták? Kiknek szent életeket csudákkalis megbizonyította az Isten? Bizony ha ennyi sok fő Sz. Atyák eltévelyedhettek, az én tanítóimis eltévelyedhetnek: nem bízhatom tehát bátorságoson reájok lelkemet. Magam értelmére bízzamé? Nagyobbat és többet tulajdo-

[1] Fol. 531. Vide plura ap. Jurgevic. op. cit. c. 5.
[2] Loc. citato.
[3] De Eccles. Thesi 46.
[4] Lib. 1. Theomachiæ. fol. 3. ex Scuto fidei Bart. Causari.
[5] *Vos igitur Patres maritandi, spurii, quia certos patres non habetis.*
[6] De Eccles. q. 5. cap. 7. fol. 470.
[7] Cont. Campian. fol. 773.
[8] Fol. 783.
[9] Fol. 809.
[10] Fol. 872.
[11] Fol. 834.
[12] Fol. 504.

nícsaké magamnak, hogy-sem a régi szent és túdós emberek seregének? Ha azért sem a régiek, sem az Új tanítók, sem magam nem vagyok elégséges az igasságnak megcsalatkozhatatlan esméretire: meggyek* és mit higgyek? Efféle gondolkodásokból végre a' következik, a mint mondám, hogy eggyik tévelygésből másikba esnek, és végre vagy Törökök, vagy Ariánusok, vagy Atheusok lésznek. Így olvassuk, hogy a Calvinus Scholájából Servetus Spanyol, Ariánussá lőn, kit mikor 1555. esztendőbe [27] Calvínus megégetett vólna Genévába, Gentilis Bálint kiszaladván Calvínus kezéből, Lengyelországba kerűle, holot 1566. esztendőbe sokakat Ariánussá tőn. Ugyan ekkor tájba Blandrata György Genévából Erdélybe méne, a kis János királt az Úr Vacsorája két szín vétele szine-alat Lutheristává tövé és Alexius [28] Dienest adá néki prædikátorul. Ez-után Calvinistává lőn a kis király és Dávid Ferenczet választá prædikátorának. De végre Blandrata és Stancarus Ferencz [29], mind ketten Olasz Doctorok, arra vívék Dávid Ferenczet, hogy 1566. esztendőbe, Segesváratt az Ország győlésébe, a Christus Istensége-ellen prædikállana: és így a király fia, a Nemességgel egyetembe, két Olasz Doctor-által Ariánus lőn és lelkekbe elveszének az Olaszok-által. Azután ennihány lator Olasz a fejedelem-körűl való csélcsapással** lőn fő oka, hogy test-szeréntis elvesztenék országokat: és végre egy jámbor Isten-félő Olasz hadnagy-által, Básta György-által, ostorozá-meg az Úr Isten az Olasz Doctoroktúl vött hitetlenséget.

Hæc vide fusius apud Possevinum in Refut. Respons. Chytræi. Sect. 3. c. 7. fol. 113, 108.

Per quae quis peccat, per haec punietur. Sap. 11, 17.

Eszekbe vövék noha későn a Calvinista Atyafiak, hogy nem kel vala ily vakmerőűl megvetni az Anyaszentegyház meggyökerezett itíletit, az ő pásztorinak egyenlő értelmét, és így szabadságot adni az Új tévelygésekre. Láttyák vala, hogy ha szabad mindenik itíletit hátra-hagyván, kinek-kinek csak az ő tulajdon tetczését követni, soha semmi tévelygésnek hamissága meg nem győzethetik†. Ennek-okáért sokszor a régi hívek egyenlő értelmét, mint győzhetetlen bizonyságot, hozzák-elő egymás-ellen-való vetekedésekbe, mint másut megmutatám†: és a Váradi Disputátióba [30] így szól Mélius Péter [31] az Erdélyi Ariánusoknak[1]: *A bibliából elő-hozott bizonyságokat, azt kivánnyuk, hogy senki az ő fejétűl ne magyarázza, hanem nagyob böcsűlleti légyen ebben az igiben a régi, egyenlő, igaz, keresztyéni gyöleközetnek, hogy-sem mint imez amaz hitetlen szecskevésznek****. De a mint másut megmutatám[2], erre Dávid

† *Hinc in nullo congressu victos, sed victores se jactarunt haeretici.* Ex Possidon. in vita Aug. c. 17.

† De Ecclesia thesi 20. & 28.

[1] Disp. Varad. edita a. 1569. Claud. In 2. conditione, init.

[2] De Eccles. thesi 28.

* Mit tegyek? — ** Bohóczkodással. — *** Szökevénynek.

Ferencz és a töb Ariánusok azt szokták felelni: *Hogy ha a Gyöleközetek és régi Doctorok értelmét bé akarják venni, kékételen Pápistákká kel lenniek; ha pedig szabad vólt Luthernek, mikor a Pápistákkal vala ígije, megvetni a régiek itíletit, nékikis ugyan azonképpen szabad*[1]. Mert bizony soha csak eggyet sem mutathatnak a régiek-közzűl, a ki egy hitbe, értelembe és vallásba lött vólna az Lutheristákkal vagy Calvinistákkal: és ha imit amot valami fóltokat ragadoznak néha a régiektűl, hogy béfödözzék magokat, ezek vagy szinte úgy illenek az ő vallásokhoz, mint az aranyas sarkantyú a bocskorhoz, vagy nem igazán hozzák-elő a régiek mondásit, mint az önnön tulajdon vallomásokbúl másut megmutattam[2].

[1] *Ariani ut boni filii fatentur se per Luther. &Calv. profecisse,* ut ostendit Jurg. in Bello quinti Evang. c. 11. Vide hujus libri cap. 6.
[2] Thesi 46. de Ecclesia.

HARMADIK RÉSZE.

Hogy az Új Tanítók hazugsággal tészik gyűlölségessé a régi Igaz vallást.

Tudgya jól az Ördög, hogy az igasságot igassággal meg nem győzheti, annak-okáért mindenkor azon mesterkedett, hogy hazugsággal tenné gyűlölségessé az igaz hitet. Igy olvassuk, hogy a keresztyénségnek kisendűlt szép virágát jó idején le akarván nyomni *a hazugságnak Atya*[3], iszonyú gyalázatos és gyűlölséges vétkeket s tévelygéseket kene az hívekre. *Azt hirdette,* úgymond Tertulliánus, *hogy mi híres latrok vagyunk, gyermekekkel áldozunk és ezek húsával lakozunk, az jólakás-után gyertyákat elóltván, közösleg fajtalankodunk*[4]. Mivelhogy éjjel öszve szoktak vala győlni a keresztyének (mint Plinius írja Trajánusnak[5]) és amaz ártatlan bárány testét, keresztyéni szeretettel egy-mást megcsókolván, vénni: azt kőlték a pogányok, hogy ember-hússal lakoznak és egyesleg latorkodnak[6]. Aztis hirdették, hogy az napot imádgyák, mivelhogy napkeletre fordúltak, mikor imádkoztak[7], sőt hogy egy szamár-fejet imádnak[8], hogy az Mártyrokat Isten-gyanánt tisztelik[9], hogy pogány módon imádgyák a Szentek tetemit[10]. És nem csak közönséggel* hazugsággal szokták vala terhelni az híveket, de azokatis, kik ótalmazzák vala az igasságot. Athanásiusra gyilkosságot, fajtalanságot

[3] Joan. 8, 44.
[4] Tert. Apol. c. 7. Euseb. 4. hist. c. 8.
[5] Tert. Apol. c. 2. Euseb. 3. hist. c. 33. Niceph. l. 3. c. 17.
[6] Tert. Apol. c. 8. Minut. in Octavio.
[7] Tert. Apol. c. 16.
[8] Idem n. 234.
[9] Aug. t. 6. 20. cont. Faust. c. 4. & 21.
[10] Hieron. ep. 53. cont. Vigilant.

* Általában, egyetemesen.

kőltének[1], etc. Méltán híja tehát Sz. Péter *hazugoknak* a tévelygő tanítókat[2], *mert e' tulajdon gyümölcse,* úgymond Schlüsselburgius, *az eretnekségnek, hogy sok hazugsággal, szidalommal, gyalázattal terheli az embereket*[3]*; és az jób köztök,* úgymond Irenæus, *a ki nagyob hazugságokat gondolhat*[4]. De ezt legfő-képpen mondhattyuk a mostan támatt tanítókrúl, kik oly nyilván, oly szem-látomást, oly gyakran, oly temérdeken* hazudnak, mintha *reménségek az hazugság vólna*[5]; ha ón szájok, vas szivök vólnais, ezzel érnék meg, kikrűl méltán mondhattyuk Tertulliánussal, *hogy véllek született az hazudásba-való gyönyörködés*[6].

Én rövideden például csak ennihány dolgot hozok-elő. A ki bővebben akar ezekrűl értekezni **, tekíncse meg Pistóriust, ki minap Mencérusnak négy árkos pappirosra nyomtatott könyvéből ezer s husz hazugságot számlála-elő. Bellarmínus a Concordíárúl írt könyvből hatvan kettőt. Ezen-kívűl írásinak első Tomusába[7] Chemniciusnak 14 kezes lábas hazugságát hozza-elő, mellyekbe csalárdúl feljegzi, mellyik Pápa szerzette az utolsó kenetet, a szenteknek-való könyörgést, a bőjtöt, bérmálást, &c. Calvínusnak öt hazugságát hozza-elő másut[8], mellyekbe írja Calvínus, hogy a Pápa azt tulajdoníttya magának, hogy ő új Sacramentomokat rendelhet, &c. Illyricusnak 12 hazugságát[9], Chytræusnak megannyi kövér hazugságit hozza-elő[10]. A szerzetesek rendirűl másut huszon ötöt[11], a szenteknek-való könyörgésrűl tizen egyet[12], a szentek tetemirűl hetet[13]. A második Tómusba legelőször 28 nagy hazugságot hoz-elő az Újító Atyafiak írásiból a szentségekrűl[14], másut 12-őt[15], ismét hármat[16], viszontag hatot[17], az-után még közel ötvent[18], és végre másut négyet[19]. Az harmadik Tómusba eggyüt Chemniciusnak a Bódog aszszony fogantatásárúl négy hazugságit számlállya-elő[20]. Másut az eredendő bűnrűl még négyet[21], másut az mi jó cselekedetünkrűl ötöt[22], a bőjtrűl hatot[23], és egyéb dolgokrúl egyéb hazugságokatis számlál gyakran elő, mellyekkel oly dolgokat kennek és kőltnek reánk, kikbe, tuggya Isten, sem hírünk, sem tanácsunk. Ebbe hogy semmi kétséged ne légyen:

Calvinus azt írja, *hogy a Pápisták Theologiája három dologba ál: Első az, hogy nincs Isten; második, hogy valamit Christusrúl írnak az Evangelisták, hazugság és czigányság; harmadik, hogy a feltámadásrúl és örök boldogságrúl-való tanítás, tiszta csupa beszéd. Ez a Pápák tudománya, mint jól tuggya, valaki Rómát látta*[24]. *Ha*

1 Athan. Apol. 2. Socrat. l. 1. c. 29. Rufin. l. 1. c. 15. Theod. l. 2. c. 8.
2 2. Petr. 2, 1.
3 L. 1. Theol. Calv. præfat.
4 Iren. l. 1. c. 15.
5 Is. 28, 15.
6 Tert. Apol. c. 7.
7 L. 4. De verbo Dei. c. 3.
8 L. 3. De Pontif. c. 20.
9 Ibid. c. 24.
10 Ibid. c. 28.
11 L. 2. De Monach. c. 6.
12 L. 1. De Sanct. c. 16.
13 L. 2. De Reliq. c. 2.
14 L. 1. De Sacram. c. 2. & seq.
15 L. 2. De Sacram. c. 1.
16 L. 2. De Confirm. c. 1.
17 L. 6. De Missa c. 13.
18 L. 1. De Pœnit. c. 2. & seq.
19 L. 6. De Pœnit. c. q.
20 L. 4. De Stat. Pecc. c. 17.
21 L. 5. c. 6.
22 L. 5. De Grat. c. 13.
23 L. 2. De Jejun. c. 24.
24 Calv. lib. 4. c. 7. n. 27.

* Nagyon, szertelenűl. — ** Vizsgálódni, tudakozódni.

azért Sz. Péter most élne, elszaggatnák őtet a Pápisták, Sz. Pált megköveznék, Christust lassú tűzzel megégetnék[1]. *Az ő litániájokba, hymnusokba, prosájokba* [32] *csak emlekezet sincs Christusrúl; Christus közbe-járását semmire böcsűllik, ha Sz. Gergely és töb ál orczák melléje nem vettetnek*[2]. Ihon a szemtelen ember, mely iszonyú hazugságokat beszél! LUTHER azt írja, *hogy széles e világon senki nem vólt ő-előtte, a ki tutta vólna, mi légyen a Biblia, Christus, az Evangelium, a keresztség*[3]. *A Pápistaságba nem tutták, micsoda a Biblia; Carolostádius doctorsága-után nyólcz esztendővel kezdé olvasni a Bibliát*[4]. *Azt taníttyák a Pápisták, hogy az üdvösségre nem szükséges a Hit*[5]. *Ez a Babylónia oly szemptelenűl elóltotta az hitet, hogy ezt nem itíli szükségesnek a poenitentia szentségébe, sőt mint egy Antichristus kárhoztattya, valaki szükségesnek mondgya az hitet*[6]. *Mikor az igazúlásrúl szóllottak a Pápisták, csak ingyen sem emlekeztek a hitrűl és a Christus érdemérűl,* úgymond az Augustána Confessio[7]. Ez mely temérdek hazugság légyen, künnyen eszébe veheti, a ki megtekínti Sz. Tamás Aquinást *prima secundæ q. 113. art. 4., secunda secundæ q. 2. art. 3. &c.* Béza azt írja, *hogy a Pápisták a paráználkodást bűnnek nem itílik*[8]. Aztis írják: *hogy a mi vallásunk-szerént Christus Urunk csak az eredendő bűnért tött eleget; a töb bűnökért mi magunk tészünk Istennek eleget*[9]; mert ezt tanította (azt mondgyák) Aquinás Tamás, *opusculo de Sacram. altaris, cap. 1.* Maga bizony Aquinás[10] és minnyájan azt hiszszük, hogy Christus eleget tött minden bűneinkért, és csak egyedűl az ő érdeméből, nem a mi érdemünkért és elég-tételünkért bocsáttatik meg a mi bűnünk, mint Magyari István-ellen bővön megmutatám[11].

Megégeté Wittebergába Luther az Egyházi törvényekrűl-való könyveket. Okát adván cselekedetinek, azt hazudgya, hogy a Pápa *cap. Solitæ, Extra, De majoritate, azt taníttya, hogy az ő-hozzá hallgatók nem tartoznak engedni az Isten törvényének. És cap. 1. De Constit. in 6. azt taníttya, hogy szabad a Pápának minden törvént elváltoztatni*[12]. Maga sem azokon az helyeken, sem egyébüt, soha senki közűllünk ezt nem tanította. Azért *cap. Solitæ* csak azt mondgya a törvény, hogy az egyházi Papi fejedelem nem vettetett a Császár birodalma-alá, hanem inkáb a Császár, mint engedelmes juh, tartozik az ő Pásztorának engedni. *Cap. 1.* csak azt mondgya, hogy az jó rend-tartásért szerzett Egyházi törvényeket, mikor a szükség kívánnya, elváltoztathattya a fő Pásztor: mert ő magok a Római Pápák azt taníttyák, *hogy csak arrúl rendelhet új paran-*

[1] In Matt. 23. v. 29.
[2] Lib. 3. c. 20. n. 21.
[3] Coll. Mensal. Isleb. an. 66. in. Præfat. Aurif.
[4] Ibid. cap. 1. de verbo Dei. f. 9.
[5] Assert. art. 1.
[6] De capt. babyl. de pœnit.
[7] Art. 20. & 21.
[8] Beza in Confess. c. 7. fol. 316.
[9] Gyarmathi Monoszlai ellen, pag. 266. & 281.
[10] D. Thomas 3. p. q. 1. art. 4. & q. 49. art. 4. Trid. Sess. 6. cap. 8.
[11] Fol. 121.
[12] Luth. t. 2. lat. Witt. an. 46. per Lufft excuso. lib. De causis exusti Juris Pontif. art. 1. f. 125.

csolatot a Pápa, a mirűl sem Christus, sem az Apostolok, sem a régi Sz. Atyák nem végeztek semmitis; mert mikor ezek valamit elvégeztek, nem új törvényt kel szabni a Pápának, hanem az elvégezett dolgot halálig ótalmazni[1]. Jóllehet ha csak az külső jó rend-tartásért végeztek vólna valamit az Apostolok vagy a Sz. Atyák, szükséges és bizonyos okokbúl néha az Anyaszentegyház, úgy mint jó gond-viselő sáfár, elis változtathat ezekbe valamit, mint láttyuk, hogy *a fojtott és véres ételrűl-való törvént*[2] elváltoztatta, és egyéb külső rend-tartásokatis. És így kel érteni, mikor a *Glossa dist. 34. cap. Lector, dist. 82. cap. Presbyter* azt mondgya, *hogy az Apostolok végezése-ellen sáfárkodhatik a Pápa,* a mint ugyan ottan *dist. 34.* az könyü szélire írták: *quoad jus positivum.* Hasonló-képpen mikor másut egy glossa azt írja: *Hogy a Pápának mennyei hatalma vagyon: elváltoztathattya természetit némely dolgoknak: semmiből valamit szerezhet. A mit akar, cselekedetinek elégséges oka, hogy ezt akarja, és nem kérdhettyük ő-tőlle: miért cselekeded ezt? Az hamisságból igasságot csinálhat, elváltoztatván a törvényeket*[3], mindgyárt ugyan ottan az könyü szélire ez vagyon írva: *Ez a glossa semmit tulajdon szóval nem mond, mellyet ha igazán értünk, helyén maradhat. Mert semmiből valamit szerezni, nem egyéb hanem új parancsolatot szerzeni. Az hamisságból igasságot tehet, tudni illik ha megengedi újonnan, a mit megtiltott vala. A természetet elváltoztathattya, azokban ércsed, mellyek a törvéntűl függnek*[4]. Az az, egyszóval, mikor az hívek javára szükséges, új törvényeket szerezhet a Pápa és az előtt-való rend-tartásrúl való törvényeket elváltoztathattya 's megerőtlenítheti, és így a mi tilalmas vala az-előt, arra szabadságot ád, mint láttyuk hogy e világi fejedelmekis szoktak cselekedni az ország jó rend-tartásáért szerzett törvényekbe. Azon-képpen mikor ugyan ezen glossa azt írja, *hogy a Pápa e világ csudája, és hogy az ő neve amaz csudálkozó deák szótul, Pape, származik, mert ő nem Isten, sem ember, hanem mint közép renden-való*[5], a könyü szélire írják, hogy ezt jó értelembe kel venni: tudni illik, hogy noha a Pápa természet-szerént ember, de tiszti és hivatallya-szerént az Isten sáfára, követe és tiszt-tartója; azért mondgya másut ezen glossa, *hogy a Pápa nem úgy mint ember, hanem az Isten képébe cselekeszik sok dolgokat*[6], úgymint a szentségek szolgáltatását, &c. Noha azért én nem javallom, hogy efféle, nem tulajdon szókkal emlekeznek némellyek a Pápa méltóságárúl és ezekkel az együgyűk botránkozására okot adnak: de

[1] Apud Gratianum 25. q. 1. can. 6. 7.
[2] Act. 15, 29.
[3] Lib. 1. Decretal. Gregor. 9. tit. 7. De translat. Episc. cap. 3.
[4] Edit. Romanæ. an. 1584.
[5] In Clementinar. præfat.
[6] Sexto Decret. de Electione. cap. 17.

mindazáltal, ha oly értelemmel szólnak, mint megmagyarázám, igazat mondnak; ha külömben értették mondásokat, méltán itíli a Római Egyház, hogy hamis értelembe vóltak. Mert mí minnyájan azt mondgyuk a Pápárúl, a mit Tertulliánus a Császárrúl[1]: *Én a Császárt* (a Pápát) *Istennek nem vallom, mert hazudni sem akarok, meg sem mérem őtet ezzel csúfolni, mert ha ember, ő maga sem kívánnya, hogy Istennek neveztessék. Elég néki, ha Császárnak* (Pápának) *neveztetik; ezis elég böcsülletes név. Ha magát Istennek nevezi, megtagadgya császárságát* (pápaságát). *Ha nem ember, Császár* (Pápa) *nem lehet. Azért Uramnak nevezem a Császárt* (Pápát), *de szokott módon, és nem úgy mint Istent. Ha atyám, hogy lehet Uram? Kedvesb a kegyesség neve, hogy-sem az hatalmasságé.*

A Pápákrúl, Cardinálokrúl, Barátokrúl, Apáczákrúl annyi beszédet kőltöttek, hogy Aesopusis megérné vélle[2]. A Jesuitákrúl halhadsza mit írnak. *Elias Hasenmiller* és *Polycarpus Lauser* egy könyvet irának: *Historia ordinis Jesuitarum* †. Ebbe azt írják eggyüt, *hogy ha a Jesuiták-közt valaki keménborn elméjű és nyakú találtatik, ezt megétetvén, egy lágy italocskával kidőjtik e világból*[3]. *Valamit a gyónásba hallanak, mindgyárt tuttára adgyák a bírónak és megfogattyák a bűnös embert*[4]. *Mikor a Jesuiták valamely várasba mennek, első szavok emez: Ihon mí vagyunk a Jesuita Urak, Üdvözítők, Pápa követi*[5]. *A Jesuiták nem hiszik a poklot és menyországot*[6]. *Azt tanittyák, hogy a mise és olvasó még a kárhozott lelketis üdvözíti*[7]. *Mikor Ignatius, az első Jesuita, ördögöt akarna űzni az ötödik Pius Pápátúl megszentelt olvasót kűldé a megszállott emberhez*[8]. Maga Ignatius 1556. esztendőbe hólt-meg, Piust pedig 1566. esztendőbe választák Pápává. *Mikor az Ignatius tetemét 1554. esztendőbe a Farnesiustúl éppitett új szentegyházba akarnák vinni a Jesuiták, fel nem találák sem testét, sem csontait, azért azt kőlték, hogy mind testestül menyben ment*[9]. Ha Ignatius 1556. esztendőbe hala-meg, mint kereshették az ő tetemét 1554. esztendőbe? Ha a Farnesiustúl éppített templom fondamentomit 1568. esztendőbe kezdék, mint egész Róma tudgya, és 1587. esztendőbe vivék oda az Ignatius tetemit, mi szükség vala ily nyilván hazudni? Aztis írják: *hogy Rómába a Szent Péter templomába iszonyú förtelmességeket láttak ő magok az Apáczáktúl és Barátoktúl*[10]. Maga bizony senki Rómába a piaczon, vagy a Szent Péter templomába Apáczát nem látott, mert soha a Clastromból ki nem mennek Rómába az Apáczák.

Hogy a Római Pápának böcsülletes méltóságát megkissebícsék,

[1] Apol. c. 34.
[2] *Pleni talibus Balaeus, Schleidanus, Nigrinus, Benno, Vergerius, Speculum Pontificum,&c.*
† *Cujus libri refutat. Gretseri vide.*
[3] Fol. 44.
[4] Fol. 53.
[5] Fol. 215.
[6] Fol. 239.
[7] Fol. 299.
[8] Fol. 224.
[9] Fol. 320.
[10] Fol. 313.

azt hazudgyák az Atyafiak[1], hogy Sz. Péter soha Rómába nem vólt, és ezt az Írásbúl akarják kisotúlni. *Mert Sz. Pál, Urunk születése-után harmincz négy esztendőbe tére a keresztyén hitre,* úgymond Hunnius[2], *és mindgyárt Damascusból Arábiába méne, Arábiából ismét Damascusba tére*[3], *és három esztendővel az Arábiából viszszatérés-után, méne Hierusálembe, holot Sz. Péterrel ötöd napig lőn*[4]. *Ez-után Syriába méne és Ciliciába*[5], *ismét tizen négy esztendő-múlva Barnabással Hierusálembe tére*[6]: *akkoris Sz. Pétert ot találá*[7], *és akkor megesmérék, úgymond Sz. Pál, hogy én-reám bizatott a Pogányság tanítása, mint Sz. Péterre a Sidóságé, kiből megletczik,* úgymond Hunnius, *hogy mind eddig Sz. Péter a sidókat tanította; ugyan akkor elvégezék, hogy Sz. Péter, Jakab és János a sidókat tanícsák, Sz. Pál a pogányokat*[8]. *És ha szinte ugyan ezen esztendőbe a Pállal-való kötést felbontván, Rómába ment vólnais Szent Péter: ha huszon öt esztendeig vólt Rómába Püspök, mint a Pápisták mondgyák, Nero császár idejébe meg nem öletett, hanem szinte Vespasiánusnak hatodik esztendejéig élt. E fölöt, Sz. Pál Rómába irván, huszon öt embert nevén köszönt levelébe*[9]. *Sz. Péterrűl nem emlekezik, sőt azt írja, hogy senki Rómába néki segétségül nem vólt*[10]: *maga ha Sz. Péter Rómába lött vólna, el nem hatta vólna Sz. Pált, és ő-rólla Sz. Pál sem feletkezett vólna el levelébe.* Ez sommája az Hunnius fal-törő bizonyságának. De bizony csak ebbőlis nyilván megesmérhettyük, mely módnékül szokták az Atyafiak még az hazugságotis támogatni a Szent Írással. Calvinus eszesben cseleküék, mert *A régieknek egyenlő bizonyságokért nem tagadom,* úgymond, *hogy Sz. Péter Rómába hólt-meg*[11]: noha másut azt írja, *hogy vakmerő vélekedés, valamit a Sz. Péter Rómában-való püspökségérűl írnak*[12].

Bizony ha valaki azt kezdené mondani, hogy Julius Császár vagy Mátyás Király soha sem vólt e világon, valami tulajdon agyaskodásért* és szeles** fejének álmáért, minnyáján nevetnék; szinte így méltó vólna, hogy efféle kábaságokat csak ingyen sem hallanának az emberek, holot minnyájan, azokon elkezdvén, kik Sz. Pétert szemekkel látták, bizonyságot tésznek, hogy Rómába vólt és ot hólt-meg Sz. Péter, úgy mint Philo[13], Papiás[14], Eusébius[15], Irenaeus[16], Tertulliánus[17], Epifánius[18], Hierónymus[19], és egy szóval, a régiek minnyáján. Hogy pedig megércse minden ember, mely esztelenűl okoskodik Hunnius, két dolgot kel eszünkbe vennünk.

[1] Velenus, Hunnius, Vithak., Sibrandus, &c.
[2] Hun. de Eccles. part. 2.
[3] Gal. 1, 17.
[4] Gal. 1, 18. Act. 9, 26.
[5] Gal. 1, 21.
[6] Gal. 2, 1.
[7] Ibid. v. 9.
[8] Gal. 2, 9.
[9] Rom. 16.
[10] 2. Tim. 4, 16. Coloss. 4, 11.
[11] Lib. 4. c. 6. n. 15.
[12] In 1. Petri. Argumento epist.
[13] Apud Eus. l. 2. c. 16.
[14] Ibid. l. 2. c. 15.
[15] Lib. 2. c. 14, 25, 26.
[16] Lib. 3. c. 1. n. 2. cap. 3.
[17] De Praescr. c. 36. Lib. 3. Carmin. cont. Marcion. c. 9.
[18] Haeres. 27.
[19] De viris illustr.

* Eszeskedésért, okoskodásért — ** Tébolyodott, megháborodott.

Először. Hogy Christus Urunk Tiberius Császár birodalmának tizen hetedik esztendeje táján szenvede halált, Tiberius pedig 23 esztendeig uralkodék. Ő-utánna Cajus Caligula közel négyig. Ez-után Claudius tizen négyig. Végre ő-utánna Nerois tizen négyig, mint a régi Históricusok írják, noha ennihány hólnapba külömböznek egy-mástúl. Urunk halála-után hány esztendőbe tért légyen meg Sz. Pál, nem tudgyuk oly bizonyoson. Nicéforus írja, hogy Urunk halála-után hét esztendővel[1]; Barónius pedig, hogy Urunk születése-után 36. esztendőbe lőn a Sz. Pál fordulása[2]. Arany száju Sz. János, és többennis a régiek-közzűl, azt írják, hogy Sz. Pál, megtérése-után harmincz öt esztendeig élt; holot azért Nero Császár birodalmának 14. esztendejébe öleték-meg, következik, hogy Urunk halála-után két vagy három esztendővel tért a keresztyén hitre Sz. Pál Apostol, Tiberius birodalmának 20. esztendeje táján.

Másodszor azt jól meg kel értenünk, hogy minek-utánna Sz. Péter Rómába méne, *Nem ült mindenkor Rómába, egyéb országokatis eljárván, prædikálta Christust, és ezért kelleték maga helyébe Rómába egyházi pásztort hagyni,* úgymond Epifánius[3]; sőt Sz. Lukács ő magais azt írja, *hogy Sz. Péter mindeneket eljárván, prædikál vala*[4]. És bizonyára, mikor Claudius Császár, az ő birodalmának kilenczedik esztendejébe, (mint megbizonyíttya *Barónius anno Christi 51.)* kiűzte vólna Rómából a sidókat[5], kételen Sz. Péternekis akkor ki kelle menni.

Azért a Sz. Péter szarándokságárúl így kel gondolkodnunk, hogy ő Cajus császárnak első esztendejébe méne Antióchiába, Urunk halála-után öt és hat esztendő tájba. Ot hét egész esztendeig prædikálla, és úgy méne Rómába Claudius Császárnak második vagy harmadik esztendejébe. Mikor Claudius Császár kilenczedik vagy (mint némellyek itílik) hatodik esztendejébe számkivettettek vólna Rómábúl a sidók, akkor Sz. Péteris Hierusálembe méne, és akkor lőn amaz Apostoli gyölekezet, melyrűl emlekezik az Írás *Act. 15.* Ez-után ismét Rómába méne, (a mint írja Barónius[6]) Nero Császárnak 12. esztendejébe. Ezekből igen könyű megfelelni az Atyafiak tétovázó bizonyságára. Mert mikor Sz. Pál Hierusálembe méne, az ő megtérése-után három esztendővel[7], Sz. Péter még akkor Antióchiába nem ment vala. Azután mikor az nagy éhség támada, ismét Hierusálembe méne Sz. Pál, és alamisnát vín az híveknek[8], Claudius Császárnak második esztendejébe[9]. Ismét az Hierusálembéli gyölekezetre felméne harmadszor[10], és azutánnis,

[1] Niceph. libr. 2. cap. 3.
[2] Baron. anno Christi 34. & 36.
[3] Epiph. hær. 27. Niceph. l. 2. c. 35. Baron. anno 39. & 58.
[4] Act. 9, 32.
[5] Act. 18, 2. Suet. Claud. c. 25.
[6] Baron. anno Chr. 68.
[7] Act. 9, 26. Galat. 1, 18.
[8] Act. 11, 30. cap. 12, 25.
[9] Baron. an. 44.
[10] Galat. 2, 1. Act. 15, 2.

mikor a sidóktúl megfogaték[1]. Mikor pedig azt írja Sz. Pál, *hogy ismét tizen négy esztendő múlva Hierusálembe menvén, ott találá Sz. Pétert,* arrúl a felmenésrűl szól, mely az Hierusálembéli gyöleközetkor lőn, Sz. Pál fordulása-után (mint Sz. Hierónymus, Anselmus, és többennis írják) tizen hét esztendővel, az Hierusálembéli első felmenetele-után tizen négy esztendővel: mert ugyanis ezt a 14 esztendőt, melyrűl emlekezik Sz. Pál, nem az ő megtérésétűl, mint némellyek akarják[2], hanem az Hierusálemben-való első menetelétűl kel számlálni[3]. Akkor azért Sz. Pétert Hierusálembe találhatta Sz. Pál, mert szinte akkor űzetett vala ki Rómából Claudius Császártúl. Nem úgy végeze pedig akkor Sz. Péterrel, hogy Sz. Péter csak Sidó országba prædikállyon: mert így felbontották vólna a Christus végezését, *ki az ő nyáját éppen* Sz. Péterre bízá[4]; ő* magais Sz. Péter azt mondgya, *hogy az Úr őtet arra választotta, hogy ő-általa értenék a pogányok az Evangéliomot[5];* és őtetis illeti vala ama parancsolat: *Prædikállyatok minden nemzetnek[6],* és így olvassuk, hogy Cornéliusnak és egyebeknekis hirdeté az Evangéliomot[7]. Sz. Pális gyakran prædikálla a sidóknak, mint olvassuk *Act. 13. v. 14, cap. 14. v. 1, cap. 17. v. 2, cap. 28. v. 17.* Csak azt végezék azért akkor az Apostolok, úgymond Sz. Hierónymus[8], hogy Sz. Péternek kiváltképpen-való gondgya lenne a Sidókra mind Rómába 's mind egyébüt, Sz. Pálnak a Pogányokra. Sz. Pétert azért nem köszönté levelébe Sz. Pál, mert vagy Rómába nem vólt akkor, avagy ha ot vólt, külön írhatott Sz. Péternek. Azon-képpen mikor Rómába Sz. Pált minnyájan elhagyák, akkor sem vólt Sz. Péter Rómába. Hogy pedig némellyek azzalis bizonyíttyák, hogy Sz. Péter Rómába nem vólt, mert nem eggyeznek a régi Históricusok[9], mikor ment először Rómába Sz. Péter, meddig lakott Rómába és ő-utánna kik vóltak Római Pápák, &c.: ez semmire kellő bizonyság; mert szinte így megbizonyíthatnám, hogy Róma várasát senki nem fondálta, mivelhogy a régi Históricusok közt[10] nagy külömbség vagyon a Róma várasa éppítése módgyárúl, idejérűl és első fondálójárúl. Azon-képpen aztis megbizonyíthatnók, hogy soha Magyar országba nem vólt Mátyás király; mert Bonfinius azt írja[11], hogy Mátyás király 47 esztendős-korába hala meg, Cominaeus fő úr és böcsűlletes históricus, ki Mátyás idejébe élt, azt írja[12], hogy 28 esztendős vala, mikor meghala. Christus Urunk hány esztendeig élt: világ kezdetitül-fogva hány esztendő

* Egészen.

[1] Act. 21, 26.
[2] Baron. anno 51. Beda Glossa. Act. 15.
[3] Hieron. Anselm. in cap. 2. ad Galat.
[4] Jo. 21, 16.
[5] Act. 15, 7.
[6] Matth. 28, 19.
[7] Act. 9, 38. cap. 10, 28.
[8] In cap. 2. ad Galat. Baron. an. 51.
[9] Vide Onuphri. lib. de Primatu Petri, part. 3. cap. 1.
[10] Plut. in Romulo Solin. cap. 2. Dionys. lib. 1.
[11] Bonfin. decad. 4. lib. 8.
[12] Comin. libro 10. Comment.

folyt, és töb hasonló dolgokrúl nagy külömbözés vagyon az Históricusok-közt; de ebből nem következik, hogy Christus Urunk e világon nem vólt, &c.

Ihon érted keresztyén olvasó, mely nyilván-való hazugságokkal szokták az Újító Atyafiak terhelni a keresztyéneket. Ha azért, *a ki egyszer hazugságba találtatik, azt érdemli, hogy igaz mondását sem méltó elhinni*[1]*:* mivelhogy ily nyilván-való hazugságokba kaptuk az Atyafiakat, senki az ő tanításokat bátorságos és jó lelki esmérettel nem követheti az üdvösség dolgaiba.

[1] Aristot. apud Laërt. lib. 5.

NEGYEDIK RÉSZE.

Hogy az Új Tanítók iszonyú viszszavonásba és álhatatlanságba élnek.

A tévelygőket *búdosó csillagoknak* nevezi az Írás[2], *kik-közöt soha békeség nem lehet*[3], *mivelhogy a kevélyek-közt mindenkor viszszavonás vagyon*[4]. *Az igasságnak pedig oly tulajdonsága vagyon, hogy az ő követői sem egymás-közt meg nem hasonlanak, sem a régiektűl el nem szakadnak,* úgymond Szent Athanásius[5]. Annak-okáért Szent Ágoston a pogányok-közt-való egyenetlen viszszavonásból mutattya meg az ő tudományok hamisságát[6], *mivelhogy csak az embernek utólsó bódogságárúlis 288 külömböző vélekedés vólt ő-köztök*[7]*: mert az álhatatlanság tulajdona azoknak, kik az igaz útból kitértek, töretlen úton, imit amot búdosván*[8]. A régi eretnekekbeis megtapasztalták azt a régi Szent Atyák, hogy soha csak egy eretnekség sem maradott sokkáig viszszavonásnékül: *mert az eretnekségek ugyanis csak a tévelygésbe eggyeznek,* úgymond Szent Athanásius, *noha egymás-ellen viaskodó tévelygéseket tanítnak: és szinte mint Heródes Pilátussal, csak Christus-ellen értnek eggyet, noha magok-közt meghasonlottak*[9]. Kikrűl Szent Irenæusis így ír: *Ha csak ketten vagy hárman vannakis, nem eggyezhetnek egymással*[10], *hanem a kik újonnan támadnak, naponkint valami Újságot gondolnak*[11], *senki közzűllök nevezetes nem lehet, a ki Új tévelygéseket nem kezd*[12]. És ismét: *A kik elszakattak az igazságtúl, méltán egy tévelygésbűl másba esnek: azon dolgokrúl nem mindenkor azont taníttyák. Tudo-*

[2] Judæ v. 13.
[3] Isa. 48, 22.
[4] Prov. 13, 10.
[5] In Decretis Nic. Synodi, initio.
[6] Aug. 18. Civit. c. 41. 49.
[7] Aug. 19. Civit. c. 2.
[8] Theod. Dialog. 1.
[9] Athan. Disput. 1. contra Arian. in Synodo Nic. init.
[10] Iren. lib. 1. c. 5. Epiphan. hæres. 31.
[11] Iren. l. 1. c. 18.
[12] L. 1. c. 15 & 30.

mányokba álhatatlanok, mert nem kő-szálon, hanem fövenyen éppitik vallásokat[1]. *Mint mikor a vak vakot vezet, ide 's tova csavarognak*[2]. *Kiki mind maga tetczéséhez szabja, a mit tanúl, mint azis, a kitűl tanúlta, maga akarattyából szerzette. A mint szabad vólt Marcionnak* (Luthernek) *Új tudománt kezdeni őmagátúl, szinte így szabad az őtet követőknekis: és ez-okon minnyájan sok dologba elszakadnak az ő tévelygések kezdőitűl*[3].

Két okát találom pedig, mellyért az Úr Isten, csudálatos gondviselése-szerént, efféle viszsza-vonó lelket ereszt az Eretnekek közibe. Elsőt ezt, hogy ebbe megmutassa az ő véghetetlen bölcseségét, holot az Anyaszentegyház tulajdon ellenségivel akarta megrontani az Anyaszentegyház ellenségit: úgy hogy őmagok, a kik felfegyverkezének a Christus nyája-ellen, magok-ellen támadván, egymást elfogyatván, győzödelmessé tegyék az Anyaszentegyházat, *mint a Madianiták egymást levágván, győzödelmessé tevék Gedeont*[4], *és az Aegyptombéliek az Aegyptombéliek-ellen viaskodgyanak*[5]. Hald mit ír errűl Szent Hilárius[6]: *Az eretnekek minnyájan az Anyaszentegyház-ellen támadnak: de mikor egymást meggyőzik, nem övék a győzödelem, hanem az Anyaszentegyházé: mivelhogy oly dologba kárhoztattya eggyik tévelygés a másikat, mellyet kárhoztat ebbe az Anyaszentegyházis. Kárhoztattya némely dologba Sabellius Ariust* (Luther Calvinust), *de oly dologba, mellyet az Anyaszentegyházis kárhoztat: és így meggyőzvén egymást, mind ketten meggyőzetnek.* Ugyan ezent írja Basilius *hom. 1. hexaëmer.*, Justin. *quæst. 4. ad Orthodox.*, Iren. *lib. 2. cap. 18.*, Szent Ágoston *tom. 7. lib. 1. cont. epist. Parmen. cap. 4.; et in illud Psalm. 54: Divide linguas eorum,* Vigilius *lib. 2. cont. Eutychet. tom. 4. Biblioth. Patrum,* Euseb. *4. Histor. cap. 7.*, Niceph. *lib. 18. cap. 45.* Kik közönségesen azt írják, hogy az eretnekek magok-közt-való viszszavonások az Anyaszentegyház győzödelme: és *hogy soha az Úr Isten nem szenvette, hogy csak egy eretnekségis sokkáig álhatatoson egy nyomba megmaradna, hanem sok-képpen elszakattak és meghasonlottak egymás-közt*[7]. Kirűl így ír Luther ő-magais[8]: *Ha egyszer felbontatik az Anyaszentegyház eggyessége, vége nem lehet a viszszavonásnak: mert a pártosok addig marják egymást, hogy végre egymástúl megemésztetnek. A tévelygés tévelygést szül, és a Mathematicusok mondásaként, a hon az eggyet elhaggyuk, nem érjük végét a számlálásnak.* Hogy azért a magába meghasonlott Ország könnyebben meggyőzessék és a kígyó-fogból nevekedett Cadmus

[1] L. 4. c. 69. Similia Niceph. l. 12. c. 29. 35.
[2] L. 5. c. 20.
[3] Tertull. de Præscr. c. 42.
[4] Judic. 7.
[5] Isa. 19, 2.
[6] L. 7. de Trin. init. Similia Niceph. l. 4. c. 5. Dissensiones Turcar. in relig. v. ap. Reginald. l. 3. Calv.-Turc. c. 20.
[7] Gregor. 3. Moral. c. 19. Bellarm. l. 4. de Eccles. c. 10.
[8] F. 5. lat. Witt. an. 54. in. c. 5. ad Gal. f. 416.

maradéki egymástúl megemésztetnének[1] az önnön fegyverektűl[2]: hogy minden ember megismérné, hogy ezek nem Istentűl-valók, mivelhogy *nem viszszavonás, hanem békeség szerző az Isten*[3]*:* méltán akará az Isten, hogy noha a Sámson rókái csavargó farkok öszvekötöztetnek, de soha fejek öszve ne köttessék. Másik okát, mellyért viszszavonást bocsát az Isten a tévelygők-közibe, ezt olvasom, hogy ezzel megmutassa az ő Igasságát és a bűnösökön való boszszú-állását. Mert oly szokása van az Istennek, *hogy a ki mibe vétkezik, abba büntetik-megis*[4]. Pharaho vizbe hányatá a Sidók fiait[5], az Istenis vizbe ölé az ő seregét[6]. Dávid felebaráttya ágyas házát megrútítá[7], az ő ágyas-társaiis mindenek láttára megförtőzteténck[8]. Úriást megöleté, az ő maradékiis szüntelen fegyverrel bünteténck. Oseás írja, hogy a fajtalan embert azzal bünteti az Isten, hogy az ő feleségeket és leányokatis fajtalanságra bocsáttya[9]. Ama jólakó gazdagot nyelvébe bünteti, melybe érzette vala az jólakásnak gyönyörűségét. Mivelhogy azért minden eretnekség, felbontván a keresztyén békeséget, viszszavonást támaszt, azt akarta az Isten, hogy *a kevélyek gyölekezetibe eggyesség ne légyen*[10]*, hanem szüntelen viszszavonás*[11]*: mert az Úr szédelgő lelket bocsátott közikbe*[12]*, és ollyanok lésznek, mint az eloszlott és eltévelyedett nyáj*[13]. *Azért őmagok esének a verembe és tőrbe, mellyet másnak vetettek vala*[14]*, és az minémű mértékkel mértek az ő annyoknak, ollyannal mérnek az ő fiok nékikis*[15]. Szinte úgy járnak tehát a tévelygők, mint amaz Babylóniai torony-éppítők, és a Susanna-ellen támatt vén latrok. Mert őkis, hogy nevet szerzenének magoknak, Babylon tornyát kezdék éppíteni: de mihent elkezdék, ottan fejekre szálla a Szent Dávid átka: *Vesd le,* úgymond, *őket Uram, és változtasd el az ő nyelveket*[16], mert nem csak nyelvek, *de szivekis,* úgymond Oseás, *meghasonlék és elszaggattaték*[17]. Kiből eszekbe vehetik vala, hogy nem kedves Istennél az ő munkájok, mint eszekbe vövék a Babylonia éppítői. Susannátis a vén latrok először szép szóval, édes beszéddel kezdék csalogatni, végre fenyegetéssel s hamis vádolással: szinte így az eretnekekis a Christus jegyesét édes beszéddel akarák először az ő tévelygések fertelmességére vinni, látván, hogy ez nem foga semmit, azt fogák-reá, hogy férjének adott hitit megszegvén, az Antichristussal vétkezett: de miképpen Dániel a vén latrok hazugságát az ő viszszavonásokból megesméré, azon-képpen az Istenis az Eretnekek-közt-való viszszavonással nyilván megmutatá az ő hamisságokat.

[1] Ovid. 3. Metamorph.
[2] Ps. 36, 15.
[3] 1. Cor. 14, 33.
[4] Sap. 11, 17.
[5] Exod. 2, 3.
[6] Exod. 14, 27.
[7] 2. Reg. 11, 4.
[8] 2. Reg. 16, 22.
[9] Ose. 4, 13.
[10] Eccles. 3, 30. Isa. 48, 22.
[11] Prov. 13, 10.
[12] Isa. 19, 14.
[13] Jer. 50, 6.
[14] Ps. 7, 17. Ps. 9, 16.
[15] Matth. 7, 2.
[16] Ps. 54, 10.
[17] Ose. 10, 2.

De lássuk ímmár, ha a mostani Újító Atyafiakba feltalállyuké a szédelgő léleknek viszszavonó egyenetlenségét. Mert sokan azt mérik mondani, *hogy a mostani Calvinista és Lutherista Atyafiak-közt nincs valami derék dologrúl viszszavonás, hanem csak ollyakrúl, mellyekrűl akár-ki mit higgyen, sem árt üdvösségének, és így ők atyafiak és jóakaró barátosok egymással, noha valami aprólék különbség vagyon köztök*[1]. Ennek-okáért a Genévai Calvinisták 1581. esztendőbe egy *Harmonia Confessionumot* írának, melybe hat különböző Calvinista Confessiót hozának-elő, a Basileait, Sueciait, Helvétiait, Francziait, Angliait, Belgiait, e-mellé négy Lutherista Confessiót írának, az Augustait, Saxóniait, Vittebergait, Cseh országit, és noha ezek úgy férnek-öszve, mint az eb s a macska egy szákba, mindazáltal azt vítattyák, hogy ezek-közt nincs különbség. *Bucérus gyakran szokta vala mondani,* azt írja Sturmius[2], *hogy fejét köti melléje, hogy a Lutheristák és Calvinisták csak szóba és gyanúságba különböznek egymástúl, noha re ipsa, valóba, eggyet értnek.* Kin egy csepnyére sem csudálkozik, a ki meggondollya, hogy az Augustána Confessio[3] és az Angliai Cálvinisták[4] nyilván írják, hogy ők a Római Gyöleközettűl sem különböznek a hitnek derék dolgaiba, hanem csak aprólék ceremoniákba és szokásokba. Sőt még a Visza-keresztelőkrűlis azt írják, hogy az hitnek fondamentomiba nem tévelyegnek: *mert nem oly nagy dolog a gyermekek megkeresztelése, hogy ezért nagy háborúságot kellyen indítani*[5]. Így a Tertulliánus mondásaként[6] *A tévelygők akár-kihezis hozzá adgyák magokat, semmit nem gondolván, akár-ki mit tanicson, csak ő-véllek az igasság-ellen-való viaskodásba eggyet ércsen.* Ennek-okáért Socinus így ír Volánus-ellen[7]: *Noha én tagadom, hogy Christus oly Isten légyen, ki az eget és földet teremptette, de azért nem itílem eretneknek, a ki ezt hiszi.* És így végre arra jutnak, hogy minden embernek az ő vallásába üdvösséget igírnek, mint másut megmutatám[8]. Ennek pedig fő fondamentoma az, mert minnyájan azt hiszik az Újító Atyafiak, hogy a hit két-féle. Eggyik *historica,* mellyel hiszszük, hogy Christus meghólt érettünk, hogy ezeket a Bibliába foglalt könyveket a Próféták és Apostolok írták &c., és ezt a hitet nékünk az Ördögökkel közönségesnek mondgyák. Más-féle hit vagyon, mely az ő itíletek-szerént csak egyedűl üdvösséges és csak ebbe ál, hogy bizonnyal elhiggye kiki mind ő-magárúl, hogy Istennek választott fia, és hogy el nem kárhoztatik. Csak ezt az hitet itílik keresztyéni és igaz hitnek az Atyafiak, melybe az

[1] Apolog. Angli. f. 61. Vithak. q. 5. de Eccles. f. 509. Calvin. l. de Scandalis, post medium. Alii ap. Regi-nald. l. 2. Calv.-Turc. c. 2. f. 140. Copum, Dialog 6. c. 14.

[2] In Præfat. Antipap. f. 24. ed. an. 79. Idem Bulling., Musculus, ap. Calv.-Turc. l. 2. c. 6. f. 173.

[3] Art. 21. aliquot.

[4] Vide Calv.-Turc. l. 4. c. 9. f. 819.

[5] Muscul. in Locis cap. de hæresi. Zvingl. Oecolamp. alii ap. Calv.-Turc. l. 4. c. 9. f. 829.

[6] Præscr. c. 41. n. 257.

[7] Lib. de natura Christi, p. 363. ap. Jurgevit. in Bello 5. Evang. c. 11. f. 117.

[8] Thesi 4. de Ecclesia. Vide Jurgevit. de Bello quinti Evang. c. 1.

Ariánusokkal, Viszsza-keresztelőkkel, Törökökkel eggyeznek, mivelhogy ezekis ugyan ezent hiszik.

Hogy azért minden ember megércse, mely csalárd és szem fény-vesztő hazugságok ezek: négy dolgot akarok rövideden megmutatni. Először, hogy a Lutherista és Calvinista Atyafiak-közt sok derék viszszavonás vagyon. Másodszor, hogy mind Luther, Calvinus, Philippus, mind pedig az Augustána Confusio, őmagokkalis ellenkeznek. Harmadszor, hogy a Lutheristák a Lutheristák-ellen: a Calvinisták az ő pajtársok-ellen iszonyú-képpen viaskodnak. Negyedszer, hogy lehetetlen dolog, hogy ezek valamikor egymással megbékéllyenek. A ki bővebben akar ezekrűl értekezni, tekíncse meg: Rescium *in Ministromachia edita Coloniæ anno 1592.* Jurgevicium *in Bello quinti Evangelii edito Vilnæ 1594. Et in libro: Professores quinti Evangelii, Nullus & Nemo, capite 2. edito Monasterii anno 1602.* Justum Calvinum *in Apolog. fol. 45.* Feuardent. *initio Theomachiæ.* Ulemberg. *causa 10. fol. 329.* Copum *Dialog. 6. cap. 15.* Coccium *Tom. 1. lib. 8. art. 8. fol. 1038. & art. 10. folio 1085. &c.*

Először azért, hogy a Lutheristák és Calvinisták-közt sok és derék viszszavonások légyenek, Conradus Schlüsselburgius Lutherista Superintendens bővön megmutattya a Calvinisták Theologiájárúl írt könyvekbe, mellyeknek illyen titulussa vagyon: *A Sacramentáriusoknak 223 könyvökbűl, feljegyezvén az ő irásoknak részét, levele számát és tulajdon igijét, megbizonyíttatik, hogy ők az keresztyéni tudománnak majd minden Articulusirúl hamissat tanítnak.* Ebbe azért a könyvbe így ír[1]: *Azt hirdetik a Calvinisták, hogy mi-köztünk nincs derék dologrúl külömbözés. De mi a hitetlen és káromló Calvinistáktúl a hit fondamentomába külömbözünk.* Másut, minek-utánna azt írta volna, *hogy Musculus, Sturmius, Béza azt mondgyák, hogy nem nagy dologba külömböznek egymástúl,* így szól[2]: *Mi azt itillyük, hogy a Calvinisták hitetlenek és elkárhoznak: ved eszedbe azért a Béza Epicureismussát és Atheismussát, kinél mind egy a hazugság s az igasság.* Végre imígyen profétál[3]: *Immár hatvan esztendeje, hogy a Luther és Calvinus követői oly iszonyúképpen viaskodnak egymás-ellen, hogy ha az Úr napja végét nem szakasztya ennek a pernek, egymás-miat kel elveszniek inkáb, hogysem a Pápisták-miat.* Húsz derék dolgokat számlál-elő Feuardentius[4], mellyekbe külömböznek egymástúl a Lutheristák és Calvinisták. Selneckérus fő Lutherista így ír[5]: *Nem a kecske gyapjárúl*

[1] Lib. 1. in Praef. & art. 28. f. 153.
[2] Lib. 2. art. 9. f. 90. & art. 13. f. 144. Lib. 1. art. 28. f. 151. Idem alii ap. Calv.-Turc. l. 2. c. 2. f. 143.
[3] Lib. 1. fol. 1.
[4] Lib. 1. Theomach. f. 7. Jurgevit. c. 3. f. 30. Belli 5. Evang.
[5] In Christiana Respons. ad Bezæ responsionem, f. 34.

vagy gyermek dologrúl, hanem nagy és derék Articulusokrúl vagyon viszszavonás köztünk. Mellyeket elő-számlálván Pappus, így ír[1]: *Először csak egy czikkelyrűl vetekedünk vala; de nem jól vetekedvén, arra jutának, hogy sok és fő Articulusit a keresztyén hitnek megtagadák a Calvinisták. Most azért vetekedünk: Az Istennek mindenhatóságárúl: a Christus két természetinek személy-szerént-való egyességérűl: a Christus megdücsőült testérűl, menyben menetelirűl, az Atyának jobbjára-ülésérűl: a tulajdonságok közlésérűl: az Ó- és Új szövetségi törvény szentségi külömbségérűl: a keresztség erejérűl, &c.* De két nyilván-való jelet adhatom, hogy a Lutheristák és Calvinisták nem eggyeznek mint Atyafiak, hanem mint halálos ellenségek viaskodnak egymással: tudni illik: Hogy oly iszonyú és gyalázatos szitkokkal illetik irásokba egymást, hogy még az Pokolbéli Ördög sem gondolhatna rettenetesb szitkokat[2]; és hogy annyira üldözik s kergetik egymást, hogy valahol egyik rész elhatalmasodik, kimarja az más-félét mind várasbúl s mind tartománybúl. Így tudgyuk, hogy mi üdőnkbe kétszer, háromszor mind Vittebergából, mind Heidelbergából, mind egyéb helyekrűl kikergeték egymást, és Fejedelmek szája-iszi-szerént egyszer minnyájan Lutheristák, az-után Calvinisták lőnek. Mivelhogy pedig az ő ocsmány szitkokat nehéz magyarúl tulajdon szókkal feljegyzeni, hallyuk az önnön szavokat. Pappus a Calvinisták-ellen így szól[3]: *Nem csuda, ha mi keményben szólunk ő-ellenek, mivelhogy azt itillyük, hogy nagy és derék dologrúl vagyon vetekedésünk; de ők, noha aprólék viszszavonásoknak itilik a mi egyenetlenséginket, mégis iszonyú szitkokkal gyaláznak minket. Mert régi neveink immár ezek: Caparnaitæ, Cyclopes, Carnivori, Sanguibibi, pistus et panaceus Deus; a mi tudományunkat Ördög ganéjának, mi-magunkat a Sátánnak eskütt hiveinek neveznek.* Schlüsselburgius pedig, *Illyen titulusokat adnak,* úgymond[4], *nékünk: Polyphemi, Simiæ, Pileati & cothurnati asini, Canes in balneo, Asinissimi sophistæ, Impudentissimi nebulones, Impuri sycophantæ, Larvæ hominis, Asini bipedes.* A Tubingai Doctorokis így panaszolkodnak[5]: *A Calvinisták az mi Doctorinkat illyen szókkal illetik: Homines stolidissimi, fanatici, Matæologi, Sophistæ nequissimi, Sycophantæ, Theosophistæ, Corporalistæ, Genitores Pandoræ, flagitiosissimi, Patroni Mahometismi, Logodædali, Recentes Caparnaitae, Phanatici, Præstigiatores, &c. Az mi tudományunkat pedig nevezik: Errorem flagitiosissimum, Pandoram, Phantasma, Spectrum, Larvam scenicam, Sophisticam vanitatem, Hæresim,*

[1] Respons. ad 1. Antipap. Sturm. f. 72.

[2] Vide Jurgev. c. 7. de Bello 5. Evang. Schlüsselb. l. 2. art. 1. qui est de conviciis, calumniis Sacramentar.

[3] Respons. ad 1. Antipap. f. 73.

[4] Lib. 2. Theolog. art. 1 f. 3. Et Feuard. l. 1. in Iren. c. 5.

[5] Præf. Refut. Consens. Calvinistici.

O amica verba; o animi concordis symbola!

Insanissimam phantasiam, Sacrilegam impanationem, Ludibriosum commentum, Execrandam Theologiam. Schlüsselburgius írja[1], hogy a Lutheristákat Nestoriánus és Eutychiánus eretnekeknek híják a Calvinisták. Jezlérus pedig, *Köz nevek,* úgymond[2], *ezek a Lutheristáknak: Anthropophagi, Hæmatopotæ, Thyestes, Christicidæ, &c.* Brentius így ír eggyüt[3]: *Bullingérus engemet ily nevekkel illet: Rixator, Calumniator, Scurilis lusor, Momus, Perversor, Mendax, Impurus, Impudens, logodædalus, furens, levis, leptologus, contumeliosus, Eutychianus, Sophista, &c. Az én vallásomat pedig nevezi: Brentianas nebulas, figmenta, nugas, scuriles ineptias, insaniam, philautiam, artem sophisticam, commenta, elumbe scriptum, chymæram ubiquariam, nugas putidas, &c.* De az Lutherista Atyafiak sem öttek viza-hójagot, nem tötték hideggé az ő nyelveketis. Schlüsselburgius[4] Bézát társaival egyetembe mindenüt *Atheusnak* nevezi, *Scurilem, Præstigiatorem, Impurum, Epicuream bestiam, Diabolicum, dictante diabolo scribentem. Az Lutheristák,* úgymond Jezlérus[5], *nevezik az Zvingliánusokat, Hæreticos, Diaboli omni ex parte ante, pene, supra, infra, intus, extra, Arianis, Turcis, omniumque mortalium deterrimos.* Egy imillyen német könyvet nyomtata Joannes Modesti 1586. esztendőbe: *Az Isten igijéből Intés, hogy a Sacramentáriusok nem Keresztyének, hanem megkeresztelt Sidók és Mohametánusok*[6]. Egy Vilhelmus Holdérus 1587. esztendőbe egy illyen könyvet nyomtata: *Asinus Avis,* holot 1585. esztendőbe más imillyent nyomtatott volna: *Cuculus Calvinisticus,* mellyekbe azt mutattya-meg, hogy a Calvinisták szamárok lévén, röpülni akarnak, és mint a kakukok más madár fészkébe tojnak. Heshusius 1583. esztendőbe illyen könyvet íra: *Collectanea plurimorum & gravissimorum errorum Calvini, contra Deum, ejus providentiam, potentiam, prædestinationem.* És ugyan ezen Heshusius nevezi Calvinust *Contemptum Epicureum, garrulum sophistam, petulantem & impudentem sycophantam*[7]. Hunniusis 1593. esztendőbe illyen könyvet íra: *Calvinus Iudaizans, hoc est Iudaicæ glossæ, quibus Calvinus illustria scripturæ loca de Trinitate, Christi & S. Spiritus Divinitate, enervat,* Az mi országunkbais Graverus Albert Cassai mesterecske 1598. esztendőbe illyen könyvet íra: *Bellum Joannis Calvini & Jesu Christi,* melyre noha az Gönczi Prædikátor megfelele, de feleleti csak azt mutattya-meg, hogy Calvin álhatatlan vólt tudományába, hon eggyet hon mást tanított [33]. Luther Mártonis Ariánusoknak hítta a Calvinistákat, úgymond Schlüsselburgius[8].

[1] L. 2. art. 13. f. 144.

[2] De dinturnit. belli Eucharist. f. 93. Vide Feuard. l. 1. Iren. c. 5. Jurgev. in lib. Nullus & Nemo c. 2.

[3] In Recognit. pag. 4. Vide Copum Dial. 6. c. 15. Ministromach. f. 24. *Fur furem nominat, lupus lupum.*

[4] Libr. 2. art. 1. & 6. Et art. 13. f. 144.

[5] Loco citato.

[6] Vide libr. 1. Calv.-Turc. c. 2. f. 14. Ministrom. c. 1. f. 12; c. 7. f. 73.

[7] Vide Copum Dialog. 6. c. 15.

[8] L. 2. art. 13. f. 149.

És annak-okáért noha Luthert sírva kérné Zvinglius és Oecolampadius, hogy őket attyafiainak tartaná, de soha ezt meg nem nyerheték ő-tőlle.

Másodszor, nem elég, hogy a Luther katonái és a Calvinus hajdúi egymást vágják: *Homlokkal arczul viszem*, úgymond az Úr, *az Aegyptombélieket, őmagok-ellen*[1]. *Álhatatlan az eretnek ember*, úgymond Sz. Péter[2]: *Minden tudomány szelétűl ide 's tova hányatik, mint az ingó nád*[3], *avagy a künyű pozdorja a szélbe*[4]: *Mint az hóld szüntelen változik*[5], és szinte oly csuda, ha valamikor megáll, mely csuda vólt, hogy Jósue idejébe a nap és hóld megálla. Mert ők azok, *kik mindenkor tanúlnak, de soha az igasság esméretire nem jutnak*[6], és noha azt kiáltyák, hogy ők az Úr igíjét taníttyák, *mely soha el nem változtatik*[7], mindazáltal ez ő tudományok az Indiai tyúk nyakánál és a Cameleon hátánális változób, úgy hogy soha egy nyomba őket nem találhatod, hanem a *tengeri habok*[8] módgyára szüntelen ide 's tova hányatnak.

Luther álhatatlanságárúl és maga-ellen-való viaskodásárúl nem szükség bővön szólnunk: mert őtet méltán nevezé egy túdós ember[9] a ház tetején forgó és szél-mutató vitorlának, mely oda fordúl, a hová a szél viszi, mint az egész könyvbe megmutattya [34]. Cochlæusis nagy könyvet íra a Luther ellenkező tanításárúl[10]. Coccius[11] nyolczvan fő dolgot számlál-elő a Luther írásiból, mellyeket vallott és tagadott azon szájjal. Caspar Querhamérus 36 külömböző tudománt szede-öszve a Luther írásiból csak az Oltári szentségrűl[12], és a mint Zvinglius írja[13]: *Gyakran három vagy négy versbe ellenkezik magával Luther, és szinte oly álhatatlan az Isteni dolgokba, mint a csélcsap és ocsmány tréfájú lator a koczka-játczásba.* Például én csak két dolgot hozok-elő. Először, gyakran azt taníttya, hogy mí a Szent Írást künnyen megérthettyük, mely szinte olyan, mint a világosság, mellyet az önnön fínyessége-által megláthatunk, és hogy nincs e világon ennél künnyeb értelmű könyv[14]. De csak halála-előt, 1546. 16. Februar. ezt írá önnön kezével: *A ki meg akarja érteni a Virgilius Bucolicáját, öt esztendeig pásztor légyen, a Georgicát senki meg nem érti, ha öt esztendeig szántó ember nem vólt: a Cicero levelit csak az érti, a ki 25 esztendeig forgott Ország dolgaiba: a Szent Írást pedig senki csak meg sem kóstollya, ha 100 esztendeig nem viselt gondot az Egyházra. Christussal és az Apostolokkal egyetembe*[15]. *Mi csak egy szót sem értünk a Szent Írásba*[16]*: sőt Sz. Péter, Pál, Moyses, sem a töb Szentek sem értet-*

[1] Isa. 19, 2.
[2] 2. Pet. 3, 16.
[3] Eph. 4, 14.
[4] Psalm. 1.
[5] Eccles. 27, 12.
[6] 2. Tim. 3, 7.
[7] 1. Pet. 1, 25. Isa. 40, 8.
[8] Iudae Ep. v. 13.
[9] Libro Wetterhahn.
[10] Antilogiæ Lutheri.
[11] T. 1. Thesauri l. 8. art. 7. f. 1038.
[12] Reginald. l. 2. Calv.-Turcism. c. 6. f. 436.
[13] Respons. ad Confession. Lutheri f. 454. 458.
[14] T. 5. Vitt. lat. an. 54. f. 490. in illud 2. Petri 1. Firmiorem propheticum, &c.
[15] Coll. Mens. Isleb. an. 66. per Gaubisch, c. 1. de verbo Dei. f. 4. — Vide Aug. de util. cred. c. 7.
[16] Fol. 3.

tek tekélletesen csak egy szótis az Isten igíjébe. Ha csak amazt értenémis valóba: Mi atyánk, mindgyárt elhinném, hogy én vagyok Ura e világnak, Gábriel angyal én szolgám, Ráfael kocsisom [1]. Másodszor, a Palatinátusba lakó Theologusok [35] minek-utánna a Luther írásiból megmutatták vólna, hogy ő az Oltári szentségrűl néha Pápista, néha Calvinista, néha Ubiquista tudománt tanított: azt írják [2], hogy halála-előt végre Calvinistává lőn, noha szégyenletibe ezt eltitkolá. *Mert mikor csak halála-előt hazájába akarna menni, Filöpnek azt mondá: Nem tagadom, hogy a Sacramentomrúl-való tudományba fölötléb elmentünk, kinek Melanthon azt felelé: Tehát, Doctor Uram, az hivek hasznára írjuk nyilván meg e dologrúl a mi értelmünket. Erre azt felelé Luther: Édes Filöpöm, erről énis gondolkottam, de így minden tudományomat gyanúságossá tészem: azért tiis cselekedgyetek valamit halálom-után. Ezt önnön maga Filöp beszéllette.* Ennekokáért nem csak Sturmius [3], de Lavathérus, Danæus, Lasko, és egyebekis nyilván írják [4], hogy végre Calvinistává lött Luther Márton.

Melanthonrúl mit mondgyak? Amaz ő könyvét, mellyet Luther a Szent Irás-közibe számlála [5], annyiszor változtatá, nyesé, faragá, hogy ezt végre *Jocos Theologicos*nak nevezék a Lutheristák [6], mert a mit ebbe először tanított vala, az-után letörlé. A ki pedig bővebben akar az ő viszszavonásirúl értekezni, olvassa Cocciust [7]. Énnékem most elégnek tetczik, ha megmutatom, hogy miképpen Bucérus, halála-előt a Sidó hitre tére [8], úgy Filöpis végre Calvinistává lévén, egy csapással minden tudományának fejét vövé. Errűl bizonyságot tésznek nem csak a Palatinátusbéli Theológusok [9], de a Lutheristákis. Schlüsselburgius [10] nem csak eleven bizonyságokkal, de a Filöp és Calvinus egymásnak írt levéliből is ezt nyilván megmutattya, mert gyakran inti Calvinus Filöpöt, *hogy ne titkollya továb a megesmért igasságot.* Sőt Westphálus-ellen azt meri írnyia Calvinus, hogy *ha ő-ellene csak egy szót vehetis Filöptűl* (ki még akkor él vala), *kész minden gyalázatot szenvedni: és hogy ő csak egy szóval sem különböz az Augustána Confessiótúl, mellyet Ratisbonába nyomtattak, és a mint ezt Filöp magyarázza.* Mais sokan vannak Magyar országba, kik tiszta Calvinisták lévén, Augustána Confessión valóknak híják magokat. Mikor ezt a Calvinus írását látták vólna a Lutheristák, noha az Anhalti Herczeg-által igen szorgalmaztatták Filöpöt, úgymond Schlüsselburgius, hogy erre a Calvinus kívánságára megfelelne, de semmit sem monda Calvinus-ellen. Ez-okon a Lutheristák

[1] Fol. 4.
[2] In Admonit. ad lib. Concordiæ, edita a. 81. Neustadii, f. 236.
[3] In 2. Antipap. fol. 112.
[4] Ap. Schlüsselburg. l. 2. art. 11. f. 118.
[5] Vide supra fol. 424.
[6] Coll. Altenb. Vide l. 3. Calv.-Turc. c. 6. f. 438.
[7] T. 1. Thesauri, l. 8. art. 6. f. 1054.
[8] Pratcol. l. 2. c. 35. Coster. Apolog. cont. Gomar. f. 156.
[9] Libro cit. c. 4. f. 150. Sturmi. in 2. Antipap. f. 113, 137. Coccius t. 1. lib. 8. art. 6. f. 1056, 1060.
[10] Lib. 2. art. 10. a fol. 85. ad fol. 117. Et art. 12. f. 142.

Filöpöt nevezik *Apostatam, Corruptorem Confessionis Augustanæ, Seductorem dignum atrocissimis suppliciis*[1].

CALVINUSBA ugyan ezen álhatatlan maga-ellen-való viaskodásit bő beszéddel megmutattya Schlüsselburg. illyen titulus-alatt: *Demonstratio Antilogiarum in scriptis Calvinistarum*[2]. Coccius 24 fő dolgokat számlál-elő, mellyekbe Calvinus magával ellenkezik, feljegyezván az ő tulajdon írását[3]. Feuardentius egy könyvet íra, *Theomachia Calvinistarum*, melybe a Calvinus hitinek 1400 tévelygésit számlállya-elő és mindenikbe megmutattya, hogy őmagok ellenkeznek magokkal. Például, eggyüt azt írja Calvinus, *hogy senki nem üdvözűl a keresztségnékül*[4]: másut ezt *veszedelmes tévelygésnek* nevezi[5]. Eggyüt azt írja, *hogy bolond és vakmerő itilet, azt tanitani, hogy Christus magának valamit érdemlett*[6]: másut azt mondgya, *hogy Christus halála-által nyerte és érdemlette a mi-rajtunk való hatalmat és uralkodást*[7].

Az AUGUSTÁNA Confessiois minden Protheusnál álhatatlamb[8]. 1530. esztendőbe szerzé ezt Melanthon, mellyet a Saxóniai János Elector, az ő fiával Fridrik Jánossal, Georgius Marchio Brandemburg., Filöp Hassiae Landgraff, Ernestus és Ferencz Luneburgi fejedelmek, Norimberga és Reutlinga szabad várasok, magok nevével béadának a Császárnak, mellyet a Császárral egyetembe, kárhoztatának: Öt Electorok, Harmincz egyházi fejedelmek, Huszon két Apátúr, Harmincz két Gróff, Harmincz kilencz szabad váras[9], és végre ő magais a Saxóniai Elector, halála-előt[10]. Ezt azért a Confessiót, mint egy meny-aszszont, addig kenék, fenék, tapogaták és ápolgaták, hogy némellyek kezébe az orra, némellyekébe az füle marada, némellyek pedig kormos kezek szennyét úgy reá-kenék, hogy semmi szappannal le nem moshattyák rólla. Joannes Vindek azt írja[11], hogy 1530. esztendőtül-fogva 1580. esztendeig, nyólcz külömböző és ellenközö Augustána Confessiót olvasott; maga 1580. esztendeig soha ki nem nyomtatott az igaz Confessio, mellyet Moguneiába az Cancellariába tartottak. Pistórius tizen hét külömböző Augustána Confessiót mondgya, hogy talált[12], mellyek-közzűl Fabricius ennihányat eggyüt nyomtata-ki[13]. És Reginaldus[14] bővön megmutattya az Altemburgi Colloquiumbúl, hogy ennyi külömböző Confessio-közt mellik légyen igazb, őmagok sem tudgyák az Atyafiak. Schlüsselburgiusis megmutattya[15], hogy szántalan dolgokba elváltoztatták ezt a Confessiót: és a mint Rescius megmutattya az Újítók írásiból[16], omaga Filöp kezdette változtatni, és

[1] Referunt Palatinales, lib. cit. c. 10. f. 336, 339.
[2] Lib. 2. Theol. Calvin. art. 8. f. 57.
[3] T. 1. lib. 8. art. 7. f. 1060.
[4] Joa. 3, 3.
[5] 4. Instit. c. 15. n. 20; c. 16. n. 26.
[6] 2. Instit. c. 17. n. 6.
[7] Rom. 14, 9.
[8] *Thais omnium sectarum & equus Trojanus, Pandorae pixis.* Ita Schlüsselburg. l. 2. a. 13. f. 155. Bellarm. de libr. Concord. mend. 1. Andre. Fabric. praefat. ad Harmon. Confess. Aug.
[9] Teste Fabrio. Ep. Dedic. ad Harmoniam.
[10] Lib. Prognosticon futuri status Eccles. Ration. 8. f. 48.
[11] Cont. Mentzerum mendacio 57. 58.
[12] In Harmonia citata.
[13] Calv.-Turc. l. 4. c. 22. f. 1030. Et c. 9. f. 812.
[14] l. 3. art. 1. f. 13.
[15] Manstrom. ed. Colon. an. 92. f. 22. & 47.

letörőlvén vagy hozzá-adván valamit, új kaptára ütni az Augustána Confessiót: sőt a mely Confessiót az *Corpus Doctrinæ*-közibe íra Filöp (úgymond Schlüsselburgius [1]), *azt eléb sok-képpen elváltoztatá* [36]. E dologrúl így ír Aurifaber [2]: *Jaj s arra jutánk, hogy fínyes oculárjának kel lenni, a ki tisztán és meghamissításnékül az Augustána Confessiót, Schmalkaldiai Articulusokat, &c. fel akarja találni.* És nem csak Mylius [3], Hunnius [4], Selneckérus [5], de a töb Újítókis megvallyák, hogy őmagok gyakran elváltoztatták az Augustána Confessiót, ki-miat nem csak a Pápisták csúfjává tötték magokat, de önnön magok-köztis sokan vannak, kik gyűlölni kezték az Augustána Confessiót, mivelhogy ha szinte ehhez akarjákis tartani magokat, nem tudhattyák, mellyik editiót kellyen követni [6]. Azért a Palatinátusbéli Theológusok igen szépen megbizonyíttyák, hogy nem kel ennek a Confessiónak nagyot tulajdonítani. *Mert legelőször, a Reformálás és tudomány-Újítás elein írák ezt a Confessiót, akkor pedig ily sok esztendőtül-fogva-való Pápista setétség-után, ily hertelen, nem mehettek minden igasságnak végére. Efölöt ezt csak ennihány Theológus írá, sőt csak őmaga Philippus: hertelen írá, Augustába, a Vendég-fogadó házába, a gyűlés-alat, nagy félelembe, mely-miat a Pápisták fekélyit nem meré valóba megilletni, nagy dolognak itílvén, ha fejét Augustából kivihetné. E' lőn oka, hogy ez-utánnis egynihányszor őmagok, a kik szerzék, elváltoztaták ezt a Confessiót* [7]. *Azért nem szükség ily keményen ragaszkodni az Augustána Confessióhoz, mellyet sok dologba elhagynak minnyájan a Lutheristák: mert a tizedik Articulusba, a Német nyomtatásba, megengedi a Transsubstantiatiót, az kenyérnek és bornak az Úr testévé, vérévé változását, noha ezt a Deák nyomtatásba elváltoztaták. A Misérűlis azt mondgya, hogy ezt, szokott caeremoniáival, böcsülletesen megtartyák a Confessionisták; maga most az Misét, mint bálványozást kárhoztattyák* [8]. *Az Apologiában a Papi ódozást szentségnek nevezik* [9]*: másut a halottakért-való könyörgést helyén haggyák* [10]. A ki ezeket jól meggondollya, nem tulajdoníthat nagyot az Augustána Confusiónak.

HARMADSZOR. Hogy a Luther tanítványi egy-mással viaskodnak, sok szóval megmutattya Staphylus *de Concordia Discipulorum Lutheri*, Lindanus *in Dubitantio*, Ulembergius *Causa 9. &. 10.*, *Bellum quinti Evangelii, cap. 4.* De mi szükség ezt bő beszéddel megbizonyítani [11], holot errűl ő magok bizonyságink, kik nem csak nevekkel [mert ki Antinomus közzűllök, ki Osiandrinus, Majorista,

[1] L. 3. art. 1. f. 12.
[2] Præfat. Coll. Mens. ed. an. 66. Isleb. per Rhau.
[3] Prologi ad Conf. Aug. c. 3.
[4] Lib. de Sacr. Epist. Dedicat.
[5] Selnecker. Admonitio. addita libro Concord. edit. Lips. a. 84.
[6] Ita ex ipsorum scriptis refert Ministrom. f. 37. 38.
[7] Admonit. ad lib. Concord. edita Neustad. an. 81. cap. 4. a fol. 143.
[8] Ibid. a f. 147. Transsubstantiationem admitti a Confess. August. docet Sturmius in 2. Antipap. f. 115. Joan. Vindek in Prognostico, ration. 8. f. 50.
[9] Tit. de Numero & Usu Sacrament.
[10] Tit. de Vocabul. Missæ.
[11] Calv.-Turc. l. 4. c. 22. f. 1019. ex Prateolo. Just. Calvin. in cap. 1. Tert. de præscr. ex Genebrard. libro 4.

Flacianus, Substantiarius, Ubiquista, &c.†], de írásokkalis ezt nyilván megvallyák az Concordiárúl írt könyvbe, mellyet Schimedelinus szerze. Errűl külön könyvecskébe írt bővön Bellarminus[1] és hatvan hét hazugságot, ennihány Istentelen tudománnyal egyetembe, előszámlála ebből. A Palatinátusba való Theológusok azt írják, *hogy hat ember szerzé azt a Concordiát*[2]*: egyebek erővel, tömlöczözéssel, számki-vetéssel készeríttetének, hogy alája írnák neveket*[3]*: noha sokan nem akarák neveket ez-alá írnyia*[4]*, úgy mint az Hassiai, Holsatiai, Dániai tanítók*[5]*, a Norimbergai és Anhalti gyölekezetek*[6]. Ennekutánna tizen nyólcz hamis tudománt számlálnak-elő ebből a könyvből[7], hatvan undok ellenköző mondást[8]. Másut ezen könyvből harmincz két hazugságot számlálnak-elő[9]. Annak-okáért ezt a könyvet nevezik *Dianam Ephesiam, Mammosam Lestricam, Latrocinatricem*[10], melynek csak a' lőn haszna, azt írják ő magok, *hogy erre a könyüre nyolczvan ezer tallért költe az Saxóniai Herczeg, mellyel Jacobus Andreæ erszényét jól megraká*[11]. Azért illyen verset iránák ő magok errűl a könyvrűl:

ER *habet Ausonium liber hic,* RO *habetque Pelasgum,*
RES *habet Hebræum, prætereaque nihil.*

Másut ezen könyvrűl illyen verseket olvastam, mellyeket igaz értelem-szerént, rák módra, a végin elkezdvén, viszsza kel olvasni:

Eximii liber est fructus, nec formula pacis
Publica durabit tempus in exiguum.
Unanimi liber hic coniunget pectora sensu
Dissona, nec gliscet plus grave dissidium.
Perpetuo tua laus vivet, nec, Suevice Doctor,
Gloria decrescens te tua destituet.
Arbitrium ad pacis traxit te gloria Christi
Unica, non turpis quæstus & ambitio[12].

És ugyanezen könyvrűl ismét illyen verseket írának:

In libro vitæ qui non potuere notari,
Nomen in hunc librum composuere suum.
Summa igitur cura liber hic servetur, eodem
Ne pereant hoc cum, nomina scripta, libro.

De mindazáltal ezt az útálatos Discordiát, mely-alá írták magokat még az Saxóniai harangozókis, annyira böcsűllik a Szala és Vasvár megyei Kiáltók, hogy egy rövid sommába foglalván e könyv-

† *300 sectas notabiles schola Lutheri peperit.*
[1] In Judicio de libro Concordiæ.
[2] Libro citato supra c. 10. f. 14. & 338.
[3] Fol. 345.
[4] Fol. 353.
[5] Sturmi. in 1. Antipap. f. 32.
[6] In 2. Antipap. f. 89.
[7] Palatin. c. 8. fol. 250.
[8] Cap. 9. fol. 294.
[9] Cap. 3. f. 63.
[10] Sturm. ap. Ministrom. fol. 79.
[11] Vide Ministromach. f. 39. ex Respons. ad legation. Navarri, edita an. 84.
[12] *Cancrina carmina sparsa Wittemb. 11. Nov. anno 1580.* ut testatur liber inscriptus, Nova super Nova Novorum. fol. G. 1.

nek derék bölcseségét, Magyarúl kinyomtaták nem régen, illyen Titulussal: *Sommája azoknak az Articulusoknak, kikrűl vetekedések támattak az Augustána Confessióba való tanítók-közt.* Mellybe magok megvallyák, hogy sok dolgokba ellenkeznek egy-mással. *Mert némellyek közűllünk azt taníttyák, hogy az eredendő bűn nem egyéb az emberi természetnél†; mi azt itíllyük, hogy ez nem egyéb a gonoszra-való hajlandóságnál. Mi azt hiszszük* (azt írják), *hogy az embernek minden cselekedeti bűn, és semmi jót nem cselekeszünk: noha ezt sokan nem javallyák. Némellyek azt hiszik, hogy az igaz hit meg nem marad eggyüt a bűnnel: noha sokan ezt kárhoztattyák. A jó cselekedeteket némellyek közűllünk haszontalannak, sőt ártalmasnak itílik az üdvösségre, kit sokan hamisnak itílnek.* Sok töb efféle magok-közt-való viszszavonásokat számlálnak-elő: és én jó lelki esmérettel mondom, hogy noha sokszor szóllottam az Új tanító Atyafiakkal, de soha kettőt nem találtam, kik egy nyomba járnának, hanem kiki mind magának. Innen vagyon, hogy 1577. esztendőbe Ingolstádba M. Christophorus Rasperger az Új Tanítók írásiból 200 külömböző értelmét számlálá-elő ama kevés igíknek: *Hoc est enim Corpus meum.* Noha azért ők a Jesuitákat szokták Suitáknak hínyia, de bizony sokkal méltóbban híhattyuk őket Suistáknak vagy Suitáknak, mint minap egy ifiú szépen megmagyarázá eme versekbe egy Lutherista-ellen:

† *Substantiarii.*

Complicibus quia cuncta tuis sua sunt, sua coena
Mystica, dogma suum, mens sua, sacra sua;
Ergo non mutila, sed flexa bene voce, Suitas
Compellat socios aequa Minerva tuos.

A Calvinisták mely szépen eggyezzenek magok-közt, bővön megmutattya a *Ministromachia cap. 5. & 6.* Vithakérus azt írja[1], *hogy ő-köztök viszszavonás támadott: az Isten választásárúl és megvetésérűl: az Isten malasztyának elvesztésérűl: a mi üdvösségünk bizonyos vóltárúl, &c.* Coccius sok dolgokat számlál-elő[2], mellyekbe a Sacramentáriusok egy-mást kárhoztattyák: és a mint Feuardentius megmutattya[3], az Angliai Calvinisták az Apostolok és Bódog Asszony innepit megillik: pinteken, szombaton és a hoszszú bőjtön húst nem észnek, sem az jeles innepek-előt-való napon: Papi őltözetbe őltöznek, a szolosmát elmondgyák: a keresztség Cæremoniáiba nagy részre a régi módot követik, &c.[4] noha ezeket a töb Calvinisták kárhoztattyák mint bálvány imádásokat. Sőt ugyan ezen

[1] In Cygnæa Cantion. annexa libro de Eccles. fol. 4.
[2] T. 1. Thesauri l. 8. art. 7. pag. 1070.
[3] Lib. 1. Theomach. fol. 4.
[4] Idem Calv.-Turc. l. 2. c. 19. f. 368.

Angliai Calvinisták az meghólt Ersébet királyné coronázása napját minden esztendőbe megillették[1]: valahon őtet látták, még a piacz-közepettis, térdre estek előtte[2], sőt illyen verseket írának néki:

[1] Calv.-Turc. l. 2. c. 18. f. 347.

[2] Serar. in cap. 3. Tobiæ.

Salve Diva, tuæ Patriæ decus, optima salve
Princeps Elizabetha, tuis DEA magna Britannis.
Lætaque temporibus nostris da tempora DIVA,
Tu Britonum, tu sola SALUS, tu sola columna[3].

[3] Calv.-Turc. l. 2. c. ult. f. 371. Similia habet Casus in Sphera Civitatis.

Igy a mely tisztességre nem itílék méltónak a mi Urunk Sz. Annyát, méltónak itílék az ő Jezabeleket: szinte ezen-képpen nem itílék méltónak a mi Urunkat, hogy az ő képét, emlekezetire böcsűlletesen tarcsák, de e-mellet sokan a Calvinus képét mellyeken hordozták, *és mikor Calvinust errűl intették vólna baráti, hogy ezt ne szenvedné, azt felelé, hogy vájja-ki szemét, a ki ezt látni nem akarja*[4]*:* nem akarák a szentek tetemét tisztességbe tartani, de e mellet a Philippus büdös tetemirűl így írnak: *Salvete o cineres, & sancta Melanthonis ossa*[5].

[4] Bolsecus c. 12. Reginald. l. 2. c. 18. f. 347.

[5] Major in 3. parte parentalium Philip. Reginald. supra.

NEGYEDSZER. Lehetetlen, hogy soha egymás-közt megalkudgyanak az Újító Atyafiak, *hanem csak az utólsó nap vethet véget az ő viszsza-vonásoknak,* mint magok megvallyák[6]. *Mert noha sokszor öszve-győltek, hogy békeséget szerezzenek, de mindenkor nagyob egyenetlenség támadott az ő tractálásokból*[7], mint megtetczik a Wittebergai, Marpurgi, Maulbruni, Altemburgi, Monpelgardi, &c. beszélgetésből [37]. Oka pedig, mellyért soha meg nem alkodhatnak, ez: mert a hit dolgairúl-való perbe nem akarják, hogy valamely bizonyos itílő-mester légyen, hanem kiki azt kívánnya, hogy ő légyen mind peres, mind tanú, mind bíró, és csak a' légyen igaz, a mi néki tetczik. Mert holot abba minnyájan eggyezünk, hogy valamit a Szent Irás tanít, az igaz, valami ezzel ellenkezik, hamis: csak az Irásnak igaz értelmérűl vagyon köztünk a viszszavonás. Az Irásnak pedig igaz értelmét sem az Anyaszentegyháztúl, sem a régi Sz. Atyáktúl és Gyöleközetektűl nem akarják vénni az Atyafiak: hanem azt itílik, hogy kiki magátúl itíletet tehet errűl, csak olvassa az Irást, és könyörögjön, &c. Miképpen azért soha e világi perpatvarnak vége nem szakadna, ha a pereseknek kellene itíletet tenni a magok dolgárúl: úgy soha vége nem szakadhat a Lutherista és Calvinista Atyafiak-közt-való viszszavonásnak. Mert mint Markalf nem talála soha oly fát, mellyet alkolmatosnak itílne a maga felakasztására: úgy ezekis soha nem találhatnak oly itílő bírót, mely az Irás értelmérűl-való pernek végét vesse.

[6] Schlüsselb. supra citat.

[7] Schlüsselb. lib. 2. art. 15. f. 164.

A régi hiten valóknak eggyességérűl.

A Christus nyájának eggyik bizonyos jele az eggyesség, mert ennek egy szíve, egy szája, egy értelme, egy feje vagyon[1]: és miképpen a tévelygőkről méltán írja Hilárius[2], *hogy ők esztendőként 's hólnaponként változtattyák vallásokat, a mit kárhoztattak azt taníttyák, és annyi hit vagyon köztök menyi akarat, mert azt hiszik a mit akarnak:* úgy mí magunkrúl Irenæussal méltán azt mondhattyuk: *Mí mindenüt eggyet értünk, mintha szívünk és szájunk egy vólna, mert noha külömb nyelven szóllunk, de egy tudományunk vagyon. Sem Német országba, sem Hispániába, sem az Napkeleti, sem az Északi gyölekőzetek nem tanítnak külömbet, hanem mint ugyan azon nap világosíttya széles e világot, úgy az igaz tudománnak hasonló igassága tündöklik mindenüt*[3]. *Mert miképpen az Eretnek tulajdon tetczéséből választ tudománt magának, úgy mí semmit magunk akarattyából és tetczéséből nem kezdünk*[4]. Mely eggyességnek oly nagy ereje vagyon, hogy Sz. Ágoston a töb dolgok-közt azt írja, hogy *Ennyi sok Országok és Nemzetségek egyenlő értelme tartya őtet az Anyaszentegyház ölibe*[5]. *Mert hihetetlen, hogy ily sok és értelmes emberek a hamisságba mind végig eggyet érthessenek*[6].

Azt mondgyák az Ayafiak, hogy a régi keresztyének-közt sok külömbség és viszszavonás vagyon: nem csak életekbe (mivelhogy ki pap, ki fekete, ki fejér, ki szürke barát köztök[7]), de tudományokbais: *mert a Thomista, Scotista és egyéb-féle Theológusok-közt sok viszszavonás vagyon*[8]. Hunniusis egy Labyrinthus Papisticust íra, melybe erőssen megvítattya egymással a Cathólicusokat. Sőt még a Gyölekőzetekis egymással ellenkeznek, *és az utólsó Sinatok megjobbíttyák 's megemendállyák a régieket*[9].

De bizony mi-köztünk a hit dolgaiba nincs semmi viszszavonás: mert noha az Anyaszentegyházba (mely olyan, mint egy *roppant sereg*[10], avagy mint a *hegy tetején éppíttetett váras*[11], vagy *mint egy élő test*[12], melybe külömböző tagok vannak) külömb külömb-féle rendek, szerzetek és rend-tartások vannak, mint a seregbeis ki puskás, ki kópjás, a várasba ki úr, ki áros ember*, &c. mindazáltal egy sereget, és egy várast éppítnek a külömböző tagok: úgy a Christus jegyeseis, az Anyaszentegyház, *Circumdata varie-*

[1] Joan. 17, 11. Act. 4, 32. 1. Cor. 1, 10. cap. 14, 33. Galat. 3, 28. Ephes. 4, 3. Philip. 2, 2.
[2] Libro poster. ad Constant. cujus initium: Non sum nescius.
[3] Iren. l. 1. c. 3; l. 4. c. 69.
[4] Tertull. Præscript. c. 6.
[5] Aug. cont. Epist. fundam. c. 4.
[6] Tertull. Præscript. c. 28.
[7] Apolog. Angl. fol. 59.
[8] Vithak. q. 5. de Eccles. c. 8. f. 502.
[9] August. l. 2. de bapt. cont. Donat. c. 3.
[10] Cant. 6, 3.
[11] Mat. 5, 14.
[12] 1. Cor. 11, 3. Ephes. 4, 15; 5, 23. Coloss. 1, 18.

* Kereskedő.

tate[1], külömböző tagok szép rendiből éppíttetik. Nem a viszszavonásból származik tehát, hanem az eggyességből, az egyházi rendek-közt-való külömbözés, melyrűl így ír Sz. Ágoston[2]: *Semmit nem árt az Isten várasának, akár-ki minémű öltözetbe járjon, akár-minémű rendet tarcson életébe (csak az Isten törvénye-ellen ne légyen), csak az üdvösséges hitbe megmaradgyon. Mert ollyan az Anyaszentegyház,* úgymond Epifánius[3], *mint a hajó, mely nem egy fából éppíttetik, hanem külömböző részei vannak: az eretnekek pedig csak egy fából lévén, az Anyaszentegyház ékes formáit meg nem tartyák.* Szép dolog vólna bizony, ha valaki a Lutherista Prædikátorok egyenetlenségét azzal akarná megmutatni, hogy ezek-közzűl némellyek fekete bárány bőrrel béllett kék köntöst viselnek, némellyek róka-háttal béllett gránát subát, ki részeges köztök 's ki bornemiszsza, ki csak két szót túd deákúl közzűllök, ki pedig tudákosb, ki gyilkos köztök, 's ki házasság-törő &c.

Noha azért a szerzetesek külömböznek életek rendibe: de tudományokba és vallásokba eggyeznek†. Vetekednek sok dolgokrúl a Theológusok, de ollyakrúl, mellyekrűl szabad mindennek vélekedni, mivelhogy ezekrűl sem az Írás, sem az Apostoli Traditio, sem a közönséges Gyöleközetek semmit nyilván nem végeztek. *Mert efféle dólgokrúl,* úgymond Sz. Ágoston, *a keresztyéni tudománnak fő ótalmazóiis külömbet taníthatnak, noha e-mellet helyén marad a hitnek eggyessége*[4]. *Azért efféle dolgokrúl, mellyeket sem külső érzékenséggel, sem emberi okossággal, sem bizonyos tanúk-által nyilván nem tudunk, méltán kételkedhetünk*[5] *és mind addig vetekedhetünk keresztyéni szeretettel, mig az igasságot tekélletesen meg nem értyük*[6]. *Csak arrúl vetekedünk tehát,* úgymond Tertulliánus, *a mi nem ellenkezik a keresztyéni hitnek reguláival*[7]*: mellyekrűl nincs mi-köztünk semmi vetekedés: ez helyén maradván, ám bár törjed nyughatatlan elmédnek szorgalmatosságát egyéb homályos és elrejtett dolgokba*[8]. Illyen viszszavonás támada régen Sz. Pál és Barnabás-közt[9], Sz. Hierónymus és Ágoston-közt, melyrűl Sz. Hierónymus[10] azt írja Sz. Ágostonnak, *hogy ezen fölötte igen örvendeztek az eretnekek, noha ők szeretettel, tanuságnak okáért, vetekednének egy-mással.* Kire Sz. Ágoston azt feleli[11], *hogy ő semmit viszszavonásnak okáért nem irt, és kéri Sz. Hierónymust, hogy gonosz néven ne végye, ha valamibe külömböz ő-tőlle.* Noha azért a Theológusok vetekednek egy-más-közt, a mint Hierónymus mondgya vala: *Eruditionis causa,* de azért egy-mást nem kárhoztattyák, sem

[1] Ps. 44, 10.
[2] Aug. 19. Civit. c. 19.
[3] Hæres. 61.
† *Dissensio catholicorum vel est de rebus non definitis, vel sine pertinacia, ex ignorantia, vel sunt figmenta hæreticorum.*
[4] Aug. 1. cont. Julian. c. 6. Enchirid. c. 21.
[5] 19. Civit. c. 18. De grat Christ. c. 23.
[6] 1. de bapt. contra Donat. c. 3. 4. 7.
[7] Tertull. Præscript. c. 12.
[8] Cap. 14.
[9] Act. 15, 39.
[10] Ep. 94. ad Aug. quæ incipit: Virum.
[11] Ep. 90. inter Hieron.

eretneknek nem itílik, mivelhogy oly dolgokrúl vagyon vetekedések, mellyekrűl semmit nem végezett az Anyaszentegyház, mely, mihent efféle dolgokrúl valamit végez, mindgyárt végét szakasztya minden vetekedésnek.

Ennek-fölötte az emberi értelemnek gyengeségéből néha, vagy feledékenségből, vagy tudatlanságból, némely Cathólicus Doctorok hamissatis tanítnak, melybe a töb hívekkel és az Anyaszentegyházzal nem eggyeznek: de mivelhogy ezt gondolatlanúl, és nem vakmerőségből taníttyák, ebből azt nem itílhettyük, hogy ezek elszakattak a keresztyéni eggyességtűl; mert mind Sz. Ágoston, Sz. Bernárd[1], mind a régi Scholasticus Doctorok minnyájan, írásokba tudománt tésznek, hogy ha a Római Anyaszentegyház-ellen és a hívek egyenlő tudománya-ellen valamit írtak gondolatlanúl, azt ő magok sem javallyák, hanem az Anyaszentegyház *Censurája,* visgálása, és itíleti-alá vetik, és a mint Sz. Ágoston írja[2]: *készek megvetni az önnön külömböző tetczéseket.* Annak-okáért a kik efféle tudomány-tétel-után valamely hamis tudománt az emberi elmének gyarlóságából tanítnak, méltán írja Sz. Ágoston, hogy ezeket nem nevezhettyük Hittűl-szakattaknak, Eretnekeknek: miképpen másut sok szóval megmutattya, hogy Sz. Cypriánust eretneknek senki nem híhattya, noha azt tanította, hogy az Eretnekek keresztsége haszontalon, mert még ő idejébe az Anyaszentegyház nem kárhoztatta vala ezt a tudománt, mellyet az-után kárhoztata[3]. Heába töré tehát fejét Hunnius az ő Labyrinthusába, melyre Gretsérus régen megfelelt[4]: mert avagy oly dolgokat számlál-elő, mellyekrűl szabad, akár-ki mit tanícson, avagy ő maga sem tudgya mit ír, nem értvén a Cathólicusok írásit, avagy némellyeknek feledékenségekből és tudatlanságokból történt eseteket számlállya-elő, mellyek akár-mely szemes ember írásábais megeshetnek. Ki vólt Magyar országba, ki a régi keresztyéni hitet szorgalmatosban és nagyob buzgósággal tanította, ótalmazta és gyarapította, a bódog emlekezetű, jámbor Istenfélő Thelegdi Miklósnál, kinek noha én írásiba egyebet nem olvastam, hanem csak négy vagy öt Prædikációját, de mindazáltal csak ezekbeis oly dolgokat találtam, mellyekbe külömböz tellyesen a közönséges tudomántúl, úgymint mikor azt írja, hogy Keresztelő János, végét vetvén a törvénybéli szentségeknek, új szentséget kezde, a keresztséget[5]: és másut az igaz hitet az Isten irgalmasságába való bizadalomnak itíli[6]; mely tudományokat, úgy mint az mostani Újítók találmányát, méltán megvetnek a töb Doctorok.

[1] Aug. l. 1. cont. duas ep. Pelag. c. 1. Bernard. ep. 174. in fine.

[2] L. 2. cont. duas epist. Pelag. c. 3.

[3] Ep. 162. habetur 24. q. 3. can. 29. & 28. Et l. 4. de bapt. c. 6.

[4] Libro Labyrinthus Creticо-Hunnianus.

[5] Dom. 3. Advent. in 3. parte, sub finem.

[6] Dom. 3. post Epiphan. §. az Centuriórúl, fol. 266.

Azon-képpen a bódog emlekezetű Monoszlói András Uram könyvei-közzűl annál többet nem olvastam, mellyet az Isten malasztyárúl íra, melybe azt írja eggyüt: hogy a szabad akarat, a mi akara-tunktúl származott cselekedet, &c.[1] Másut azt írja, hogy mint a lovon ülő az jó lovat azért igazgathattya úgy mint akarja, mert jó a ló, a rosz lóval pedig nem bírhat: úgy az Istennek malasztya azért viszen némellyeket a jóra, mert jó az ő szabad akarattyok, a gonosz embernek pedig gonosz akarattyát nem térítheti, a hová akarja[2]. És ismét azt írja, hogy valaki valóban kéri a jóba végig-való megmaradást, kétségnékül megnyeri, és hogy a mi érdemünk-ért adatik ez az ajándék[3]. Töb efféle dolgokatis ír, mellyeket közönségesen nem javalnak s nemis javalhatnak a töb Doctorok: de mindazáltal efféle gondolatlanúl ejtett szókért nem csak nem itíllyük a keresztyéni eggyesség ellenséginek ezeket, de sőt jó baj-vívó 's erős vígyázó pásztoroknak vallyuk. Ha énis tudatlanságom-ból valamit a hívek egyenlő értelme-ellen ejtenék írásomba, ezzel fel nem bontanám az eggyességet, mivelhogy kész vagyok az Anyaszentegyház értelméhez szabni az én tulajdon értelmemet.

[1] Fol. 4.

[2] Fol. 45.

[3] Fol. 67.

A Gyöleközetek végezésit a mi illeti, kétségnékül az egyházi rend-tartásokat és a hívektűl szerzett törvényeket gyakran elvál-toztattyák az utólsó Gyöleközetek: miképpen e világi dolgokbais, az üdőhöz szabván mindeneket, az utólsó győlésekbe elváltoztattyák gyakran az elébbi végezéseket. De a mi a hit dolgait illeti, soha abba nincs semmi változtatás mi-nállunk, soha az utolsó Gyöle-közet azt nem kárhoztattya, a mit az első javalla[4]; mert nem oly álhatatlan az Anyaszentegyház, mint a hold, mely hon telik 's hon fogy, hanem ollyan mint az álhatatos nap.

[4] Vide thes. 50. in fine. De Eccles.

ÖTÖDIK RÉSZE.

Hogy az Új Tudományok a régi Tévelygéseknek öszve-szűrt-zavart söprei.

Míis azt mondhattyuk az Atyafiakrúl, a mit Calvinus a Liber-tinusokrúl: *Meg nem kel ijednünk, mintha valami Újságot hoznának ezek e világra, mert az ő tudományok azoktúl származott, kik 1400 esztendő-előt háborgatták az Anyaszentegyházat, és ugyan azon*

Mester tanította őketis, mely a régi tévelygőket[1]. Annak-okáért (a mint Tertulliánus[2], Constantinus Császár[3], és a Római Gyöleközet[4] szólnak) *a kik részesűltek a régen kárhoztatott tudományba, az ő kárhoztatásábais részesűlnek, mert nem szükség újonnan kárhoztatni, a mit egyszer kiátkozott a hívek gyölekőzeti.* Ezt pedig méltán taníttyák a régi Doctorok, mert lehetetlen, hogy hamis ne légyen, a mit egyszer kárhoztatott az eltévelyedhetetlen Anyaszentegyház, mint másut bővön megmutatám[5].

[1] Calv. contra Libert. cap. 1.
[2] Præscr. c. 34.
[3] Ap. Socrat. l. 1. c. 9. Niceph. l. 8. c. 25.
[4] Causa 24. q. 1. can. 1. 2. 3. Causa 25. q. 2. can. 9. & 12. Causa 6. q. 4. can. 6.
[5] De Eccles. a thesi 23.

Az mostan támatt Új tudományokat azért Luther és Calvinus a régen kárhoztatott eretnekségekből tóldozták, fóldozták, tatarozták és raggatták, öszve-zúrván-zavarván a régen kiátkozott tévelygések moslékit: és jóllehet csak egy régi eretnek sincs, a kivel tellyességesen mindenbe eggyet értenének a hit faragó Atyafiak, mivelhogy oly új az ő hitek, hogy világ kezdetitül-fogva soha semmi rendbéli ember nem találtatott, a ki Lutherrel eggyet értett vólna, mint Magyari István és Vithaker-ellen megmutatám: mindazáltal majd alég találok oly régen kárhoztatott eretnekséget, mellyel valamibe ne eggyezne e mai korcsos, ily külömböző és ellenköző fajtúl származott tudomány. Annak-okáért csak ezis elégséges jele és bizonysága az Új tudományok hamisságának, hogy nem egy vagy két dologba, hanem vallásinak fő ágazatiba azt taníttyák, a mit eleitül-fogva a Szent Gyölekőzetek és minnyájan a hívek tévelygő s eretnek tudomannak itíltek: mert ha egyéb dolgokba méltán nagyon böcsűllyük a régieknek egyenlő értelmét (úgymint mikor előnkbe adgya az Apostoli írásokat, az Evangéliomot, &c.), ebbeis méltán nagyra böcsűlhettyük.

Elő-számlálván azért a régiek, minémű tudományokért kárhoztatta az Anyaszentegyház a régi tévelygőket, azt írják[6], hogy Aërius azt tanította: *Hogy a Papok és Püspökök rendi-közt nincs semmi külömbség. A halottakért-való könyörgés haszontalan. A bőjtölésre nem kel bizonyos napokat rendelni, hanem a kinek mikor tetczik, akkor bőjtöllyön: annak-okáért némellyek közzűllök vasárnap bőjtölnek 's szombaton nem. Nagy hétbe pedig, mikor mi-nállunk a földön hálnak és magokat ostorozván bőjtölnek a hívek, ők húst esznek és tobzódnak.* Ugyan ezent taníttyák az Újító Atyafiakis; mert noha az Augustána Confessio Apologiája azt írja[7], *hogy ők abba nem követik az Aërius tudományát, hogy a halottakért-való könyörgést haszontalannak itílte:* de ez csupa hazugság, mint jól tudgya az egész világ. Sokkal szemptelembek némellyek, kik azt

[6] Epiph. hæres. 75. August. hæres. 53.

I.

[7] Tit. de Nominib. Missæ sub. fin.

írják[1], *hogy nem jól számlállya Epifánius az eretnekek-közibe Aëriust, kit csak egy Gyöleközet sem kárhoztatott az elő-számlált vallásokért*. De bizony a kinek nem koszos a feje, inkáb elhiszi, a mit Szent Epifánus és Szent Ágoston ír, hogy-sem a mit Humfrédus álmodoz: ezek pedig azt írják, hogy az Anyaszentegyház az elő-számlált tudományokért eretneknek itílte Aëriust, kit a Gangrensis és Cæsariensis Gyöleközet akkor kárhoztata, mikor az ő mesterét Eustatiust azért kárhoztatá, *hogy bizonyos napokon rendelt bőjtöket nem javalván, vasárnap bőjtölt, &c*[2]. Válaszszanak azért a kettő-közt az Atyafiak: vagy azt mondgyák, hogy Szent Ágoston, Epifánius, a Gangrensis és Cæsariensis Gyölekötzetbe-való Szent Atyák, és minnyájan a régi Historicusok eretnekek, mivelhogy Aëriust és Eustátiust a fellyűl előszámlált dolgokért eretnekeknek itílték; vagy őkis Aëriust, a vélle pártolkodó tanítókkal egyetembe, kárhoztassák.

II. Az Anomoeusok, és ezek-előt Simon Magus, *ki minden eretnekeknek attya vólt*[3], azt tanították, hogy nem szükségesek a jó cselekedetek az üdvösségre, hanem a puszta hit elégséges. *Az Anomœusok,* úgymond Epifánius[4], *mikor valaki az Isten parancsolatirúl emlekezik, azt felelik, hogy semmit egyebet nem kíván Isten mi-tőllünk, hanem csak azt, hogy őtet megesmérjük. Annak-okáért, mikor eggyet*
III. *közzűllök dorgálnának egy aszszony-álattal-való vétkéért, csúfság-gyanánt vévén, azt felelé, hogy az természet folyása-szerént-való szükséges dolog, szinte mint mikor a fülünk viszket és azt vakarjuk.* Simon pedig azt tanította, úgymond Irenæus, *hogy nem szükség az*
IIII. *ő tanítványinak a törvént megtartani*[5], *és akár-mit cselekedgyenekis, el nem kárhoznak, mint az arany el nem veszti szinét a sárba*[6]. Ugyan 'ezent tanította Eunómiusis, *ki ellensége lévén a jó cselekedeteknek, azt tanította, hogy akár-ki minémű vétekbe heverjen, sem árt, csak az ő tudományába megmaradgyon*[7]. Mely tévelygés az Apostolok idejébe támada, úgymond Szent Ágoston[8], *a Szent Pál levelinek hamis értelméből, és ezek-ellen írta Szent Péter az ő levelét.* Megmutatám ez könyvnek második részébe, hogy az Újító Atyafiak ezent taníttyák. De Vithakérus azt feleli[9], *hogy Eunómius oly hit-által mondotta hogy üdvözűlünk, mely a bűnnel eggyüt maradhat: mi pedig azt taníttyuk, hogy az igaz hit nem lehet a tekélletes életnékül.* Maga bizony őkis azt hiszik, hogy az Isten törvényébe semmit meg nem tart az ember, hanem vétkezik minden cselekedetibe, a vétkek pedig egyenlő-képpen halálosok[10]. Ennek-fölötte azt taníttyák, *hogy a ki egyszer hiszen, soha el nem veszti az igasságot*[11], kiből

[1] Humfred. cont. 3. Rat. Campian. f. 502. Vith. q. 5. de Eccl. c. 7. f. 481. Jac. Andreæ, l. 4. cont. Hosium, ap. Calv.-Turc. l. 1. c. 5. f. 46.

[2] Ex Niceph. l. 9. c. 16. & 45. Socrat. l. 2. c. 43. Sozom. l. 3. c. 14.

[3] Iren. supra fol. 396.

[4] Hær. 76. — Similia vide ex Luthero, infra.

[5] Iren. l. 1. c. 20.

[6] L. 1. c. 1. n. 48.

[7] Aug. hær. 54. Damasc. in Aetii & Eunom. hæresi.

[8] Aug. t. 4. De fide & operib. c. 14. Præfat. in Psalm. 31.

[9] De Eccles. q. 5. c. 7. fol. 475.

[10] *Megmutatám ez könyv 2. részébe.*

[11] Calv l. 3. c. 2. n 11. 12. Beza in Confess. c. 4. art. 20. f. 97.

nyilván következik, hogy a kinek igaz hiti vagyon, soha nem vétkezik, avagy ha vétkezik, sem veszti-el az igaz hitet: tehát az Isten törvényének megszegésével öszve-fér az ő hitekis, mely-által mondgyák hogy üdvözűl az ember: és így Eunómiussal eggyet értnek.

V. Egy MARCVS eretnekrűl írja Irenæus[1], hogy az aszszonyi állatoknakis szabadságot adott az Úr teste szentelésére. Ugyan ezent tanították a PEPVZIÁNVSOK[2] és töb eretnekekis[3]. *Maga az aszszony-állatnak még csak szólni sem szabad az egyházba, sem tanitani, sem keresztelni, sem áldozni, sem egyéb Papi tisztbe magát ártani,* úgymond Tertulliánus[4]. Az mostani Újítókis mind egyenlő-képpen Papoknak mondgyák lenni a keresztyéneket, akár férfiak 's akár aszszonyi állatok légyenek, mint nem régen mondám[5] és bővebben megmutatom ezennel[6].

[1] Iren. l. 1. c. 9.
[2] Epiph. hær. 49. Aug. hær. 27.
[3] Tertull. Præscript. c. 41.
[4] De veland. virgin. cap. 9.
[5] Fol. 441.
[6] Ez könyv 6. részébe.

VI. NOVATIANVS a Bérmálást haszontalannak itílte[7], és így *ő maga sem akará a keresztség-után a Püspöktűl felvenni az Úr bélyegét, mely nékül a Szent Lelket sem vevé*[8]. Maga *Szükséges,* úgymond Cypriánus, *hogy megkenessék a keresztelt ember, hogy a Christus malasztyát végye*[9]*: mert ez a kenetis szinte ollyan szentség, mint a keresztség*[10]. Ugyan ezen Novatiánus nem akarta, hogy a bűnös embert a Pap megódozza, *hanem csak az Istenre bízta a bűnnek bocsánattyát*[11], kit az ő tanítványa Acesiusis taníta[12], kik-ellen bővön ír Cypriánus *Epist. 52. num. 86.* Ugyan ezent taníttyák az Újítókis: mert a Bérmálást Calvinus *lib. 4. cap. 19. n. 5.* csúfollya: a gyónásrúl noha azt írja *lib. 3. cap. 4. num. 12.*, hogy a gyóntó Atya-előt titkon elő kel számlálni embernek az ő vétkeit, de nem hiszi, hogy az Egyházi személy-által bocsássa-meg Isten az emberek vétkét[13].

[7] Theodor. l. 3. hæret. fabul.
[8] Cornelius apud Euseb. l. 6. c. 43.
[9] Cypr. ep. 70. num. 16.
[10] Aug. 2. cont. lit. Petil. c. 104. 15. Trinit. c. 26.
[11] Socrat. l. 4. c. 28.
[12] Idem. l. 1. c. 10.
[13] Calv. lib. 4. c. 19. n. 15.

VII. JOVINIANUSRÚL azt írja Szent Ágoston (kit Calvinus a régi vallásnak tekélletes tanú-bizonyságának nevez[14]) és ő-utánna Szent Hierónymus, hogy azért itílték őtet Eretneknek, mert azt tanította: *Hogy a vétkek mind egy arányúk. Hogy a ki megkeresztеltetett, nem vétkezhetik. Hogy a bőjtölés haszontalan. Az Apáczák szűzességét a házasok tiszta életivel egyenlő érdeműnek itílte. A Bódog Aszszony szűzességét elrontotta, azt itílvén, hogy szülésekor az ő épsége felbontatott*[15]. Ezekbeis eggyeznek az Atyafiak Joviniánussal: mert Calvinus a negyven napi bőjtöt babonaságnak nevezi[16], noha Angliába a Calvinistáknak nem szabad a hoszszú bőjtön húst enni, hogy a halászoknak nyeresége lehessen és az húsnak nagyob

[14] L. 4. c. 14. n. 26.
[15] Aug. hær. 82. Hieron. l. 1. & 2. cont. Jovin. Ep. 14. ad Celant. c. 8.
[16] L. 4. c. 12. n. 20.

bősége[1]: a szeplőtelen Szűzrűl pedig azt írja Vithakérus[2], hogy *Pariendo corrupta est, etsi virum non novit.*

VIII. VIGILANTIVS a szentek teteme böcsűlletit: az Egyházi emberek nőtelen vóltát: a szenteknek-való könyörgést kárhoztatta[3]: mint az Új Tanítókis kárhoztattyák, sőt Hierónymust ugyan szidalmazzákis, hogy ezeket a Vigilantius tévelygésit nem javallotta[4]. Maga a régi fő és szent Doctorok mindenkor nagyra böcsűlleték Szent Hierónymust, kirűl Szent Ágoston azt írja *1. cont. Julian. cap, 7., hogy szent és túdós Doctor, ki mind által-olvasta azoknak írásit, kik ő-előtte írtak;* másut[5] igen bölcs embernek nevezi őtet, *És noha én Püspök vagyok 's Hierónymus Pap, de azért sok dologbá fellyül haladgya,* úgymond, *Hierónymus Ágostont.* És nem csak Gelásius hetven szent püspökökkel egyetembe, *dist. 15. can. Sancta Romana,* de a Milevitánumbéli Gyöleközetis *Epist. ad Innocent.* szentnek nevezi őtet, kit Prosper, Gennadius, Possidonius, Sulpitius, Cassiodorus, Jonas Aurelianensis[38] és a töb régi szent emberekis írásokba böcsűlnek és dicsérnek[6].

IX. A DONATISTÁK azt tanították, *hogy csak az igazak vannak az Anyaszentegyházba*[7]. *Az oltárokat és kelyheket elrontották: az Oltári szentséget az ebeknek hánták: az Apáczákat fogadott szűzességektűl megfosztották*[8].

X. A MANICHAEVSOK azt mondották, *hogy a tíz parancsolat a Sidókhoz, nem a Keresztyénekhez illik. Tagatták a szabad akaratot*[9]. *És azt hitték, hogy a keresztyénségbe nincs egyéb áldozat az imádságnál és tekélletes életnél*[10]. Sőt aztis szidalmazták, úgymond Szent Ágoston[11], *hogy a leánzókat a szűzességre intyük, kiből a következik, hogy majd többen vannak, a kik szűz életet választottak, hogy-sem a kik férhez mennek.*

XI. XII. PROCLUS és a MESSALIÁNUSOK azt hitték, *hogy a keresztség-által senkinek bűne meg nem bocsáttatik*[12]*:* sőt a mint Theodorétus írja[13], *a kézi munkát szidalmazván, csak alusznak és hevernek,* mint az Erdélyi heverő hitű keresztyének[39].

XIII. XENAJAS *a szentek képeit böcsűlletlenűl elszaggatta*[14].

XIV. JULIÁNUS Császár *az Ördög tanácsából a szentek tetemit kiásatta, és az egyházi szépségeket maga szükségére térítette*[15], kiért az Úr Isten mind magát 's mind eszközit mindgyárt megbünteté.

XV. XVI. FLORINUS és a SELEUCIÁNUSOK azt tanították, *hogy az Isten oka a bűnnek: Autor & fabricator peccati*[16].

XVII. PELAGIUS azt tanította, *hogy a keresztyének fiai keresztségnékülis*

1 Testat. Reginald. l. 2. Calv.-Turc. c. 12. f. 265.
2 Q. 5. de Eccl. c. 7. f. 481. & alii.
3 Hieron. ep. 53. ad Ripar. Aug. de eccles. dogmat. c. 73.
4 Humfred. cont. 3. Rat. Camp. f. 504. Danæ. Bulling. Illyric. ap. Calv.-Turc. l. 1. c. 5. f. 46.
5 18. Civit. 43.
6 Vide Præambula Confessionis Hieronymianæ, Cornelii Schultingi. Colon. an. 1585.
7 Aug. hær. 69. Lib. 3. cont. Parmen. c. 2.
8 Optat. l. 2. & 6.
9 Aug. hær. 46.
10 Aug. 20. cont. Faust. c. 3.
11 30. cont. Faust. cap. 4.
12 Damasc. hær. 88.
13 L. 4. hist. c. 11.
14 Niceph. l. 16. c. 27.
15 Theodor. lib. 3. c. 9. 12. & 13.
16 Euseb. l. 5. c. 19. Aug. hær. 59.

üdvözűlnek, hogy a keresztség-által el nem vétetik az eredendő bűn: és hogy amaz régi pogányok, Scipio, Cato, &c. üdvözűltek[1].

Az APOSTOLICUSOK *a kisdedek keresztségét, a halottakért-való áldozatot, a szentek segítségűl hívását kárhoztatták*[2]. Ezekbe mind eggyeznek az Új Atyafiak a régen kárhoztatott eretnekekkel: és ezeken-kívűlis sok régi eretnekségeket számlálnak-elő Ulemberg. *causa 6.* Ludovicus Maioranus *lib. 2. Scuti fidei, cap. 7.* Reginald. *lib. 2. Calvino-Turcis. cap. 7.* Justus Calvinus *in Tertulliani de Præscript. cap. 33.* Coccius *libro 8. Thesauri art. 3. tomo 1.* Bellarm. *lib. 4. de Eccles. cap. 9.*, mellyekbe az Újító Atyafiak eggyet értnek véllek, mint ez könyvnek 6. részéből megtetczik.

De haly szép dolgot. Vithakérus azt méri mondani, hogy mí vagyunk, kik a régen kárhoztatott eretnekségeket megújíttyuk[3]. Mert Irenæus azt írja, *hogy némely eretnekek, meg nem elégedvén a Szent Írással, azt monták, hogy az Apostolok némely választottaknak titkos Tradiciókat hattak és ők ezeket a Tradiciókat követik*[4]. MONTÁNUSRÚL írják, *hogy némely eledelekct és a házasságotis megtiltotta*[5], mint szinte a TATIÁNUSOK és ENCRATITÁK[6], MARCION, SATURNINUS[7]: és BASILIDES-is ugyan ezent tanította[8]. PELÁGIUS azt tanította, hogy az emberbe szabad akarat vagyon és ennek erejéből bétellyesítheti az ember az Isten törvényét. EBION azt vallotta, hogy a hit nem elégséges az üdvösségre, de a törvéntis meg kel tartani. A COLLYRIDIÁNUSOK Máriát csaknem Isten-gyanánt tisztelvén, áldoztak néki. CARPOCRATES a képeket imádta[9]: a GNOSTICUSOKIS tisztelték a Christus képét. A MANICHAEUSOK az Úr vacsoráját csak a kenyér színe-alat osztogatták, sőt a házasságot sem szenvedték azokba, kik szentebbek valának köztök[10]. A PEPUZIÁNUSOKKAL eggyüt az aszszonyi állatokkalis közlik a Pápisták a Papi méltóságot, megengedvén, hogy a bábákis megkeresztelhessék a gyermecskéket. Az APOSTOLICUSOK szinte úgy éltek mint a Barátok, házasságnékül[11].

Ezek és egyéb efféle tétovázások csak arra-valók, hogy az együgyü tudatlanok szeme fényét elvegyék és az igasságot meggyűlöltessék. Mert leglőször, Irenæus nem csak nem kárhoztattya a Tradiciókat, de sőt azt írja, *hogy ha egy csep Írás sem vólnais, a Tradicióbúl megesmérhetnők az igasságot, mivelhogy ő idejébeis sokan vóltak, kik Írásnékül a keresztyéni igasságot megőrizték*[12]. Az eretnekeket pedig azért szidalmazza Irenæus: mert ezek a Szent Írást megvetvén, azt hirdették, hogy ők oly tudománt tanítnak, mellyet az Apostolok titkon bíztak vala ennihány emberre[13]. *Mert ha efféle*

[1] Aug. hær. 88. XVIII.
[2] Bernard. serm. 66. in Cantica.
[3] De Eccles. q. 5. c. 3. fol. 403. & c. 7. fol. 486. Herbrandus, alii.
[4] Iren. l. 3. c. 2.
[5] Euseb. l. 5. c. 17.
[6] Iren. l. 1. c. 31. Euseb. l. 4. c. 28.
[7] Iren. l. 1. c. 30. Euseb. l. 4. c. 28.
[8] Iren. l. 1. c. 22. n. 4. Epiphan. hæres. 23.
[9] Iren. l. 1. c. 24. n. 15.
[10] Leo serm. 4. Quadrag.
[11] Epiph. hær. 61. Aug. hær. 40.
[12] Iren. l. 3. c. 4.
[13] L. 3. c. 2. n. 2.

titkos tudománt tanitottak vólna az Apostolok, nyilva ezt azokra bizták vólna, úgymond Irenæus[1], *kikre bizák az Anyaszentegyház gondviselését, és a kiknek kézrűl kézre adott Tradicióit miis megtartyuk.* MONTÁNUST azért kárhoztatá az Anyaszentegyház, *mert a házasságot felbontván, az ő hitire térült aszszonyi állatok elhaggyák vala férjeket: és az Anyaszentegyház szokása-ellen új formát szerze a bőjtölésbe*[2]. Ezekbe pedig nékünk semmi részünk nincs: mert csak azoknak mondgyuk, hogy nem szabad megházasodni, kik hitekkel kötelezték a házasságnékül-való életre magokat, mint szinte nem szabad annak egy ifiú személt vénni, a ki az-előt egy vén bábához kötelezte magát hitivel. Az Hebioniták, Encratiták, Manichæusok, Priscillianisták tévelygésétűl mely távúl légyen a Római gyöleközet, másut bővön megmutatám[3]: mert a szent házasságrúl azt mondgyuk Sz. Hierónymussal[4]: *Nem kárhoztattyuk a menyegzőt, nem szidalmazzuk a házasságot, sőt a ki éjjeli félelmemiat ėgyedűl nem hálhat, ám bár megházasoggyék.* Azokat pedig, kik a véghez vitt házasságba élnek, el nem választyuk, hanem a mint Sz. Hierónymus egy nagy nemzetű Aszszonnak ír[5], azt mondgyuk, *hogy a mely aszszonyállat házasságba kötelődzött, az ő férje akarattyanékül a testi gyönyörűségektűl meg nem vonhattya magát.*

PELÁGIUST azért kárhoztatta az Anyaszentegyház *mert azt tanította, hogy az emberi akarat a Christus érdeméért adott serkegető és vélünk munkálkodó malasztnékül bétellyesitheti az Isten törvényét*[6]. Kit soha a Római gyöleközet nem tanított, mint megmutatám Magyari István ellen[7], hanem azt hitte, *hogy Christus Urunk-által adatik mi-nékünk erő az ő akarattyának bétellyesitésére, és valami jó mi-bennünk vagyon, ő-tőlle származik, mint a szőlőtőrűl származik minden nedvesség a szőlő-veszszőre*[8]. EBION azt tanította, *hogy egyedűl a Christusban-való hit,* & vitæ ratio quæ cum illa cohæret, *és ettűl kivántatott életnek formája, nem elég az üdvösségre, hanem e-mellet a Moyses törvényinek cæremoniáitis meg kel tartani*[9]. Ezért méltán kárhoztatták Ebiont; de a Római gyöleközetet nem kárhoztathattyák, mert senkit ez a Moyses cæremoniára nem kötelez. Sőt az Eusébius mondásábúl megértyük, mint kellyen érteni a régi Doctorokat, mikor azt írják, *hogy csak a hit elég az üdvösségre,* mert efféle mondással ki nem rekesztik az igaz hitből származott jó cselekedeteket, sőt arrúl a hitrűl szólnak, *mely a szeretet-által munkálkodik*[10]. Mert ugyanis az Irenæus mondása-szerént[11], *Credere*

[1] L. 3. c. 3. initio.
[2] Euseb. 5. hist. c. 17. Niceph. l. 4. c. 22.
[3] Magyari ellen, fol. 73.
[4] Epist. 51. ad Domnion.
[5] Hieron. ep. 14. ad Celantiam.
[6] Aug. hær. 88.
[7] fol. 133. & 117.
[8] Conc. Trid. Sess. 6. c. 16.
[9] Euseb. l. 3. c. 21. Niceph. l. 3. c. 13.
[10] Galat 5, 6.
[11] L. 4. c. 14. n. 5.

Deo, est facere ejus voluntatem, és a mint Sz. Gergely szól: *Vera fides est, quæ in hoc quod verbis dicit, moribus non contradicit*, csak az az üdvösséges hit, melynek cselekedeti nem ellenkezik vallásával. A COLLYRIDIÁNUSOKAT azért kárhoztatta az Anyaszentegyház, úgymond Epifánius [1], *mert Bódog Aszszonnak áldoztak némely aszszony-állatok*, mely dologba két-képpen vétkeznek vala, mivelhogy sem az aszszonyi állatnak nem szabad a Papi tisztbe hágni és áldozni, sem a teremptett állatnak nem áldozhatik senki bálványozásnékül, mint másut megbizonyítám [2] és nyilván taníttya Sz. Ágoston [3]. *Mí pedig*, úgymond ezen Sz. Ágoston [4], *noha tisztellyük a szenteket, de azért a Pap, az oltárnál álván, azt nem mondgya: Áldozom néked*, Sz. *Péter, mert az áldozat csak Istent illet, és ez-okon a szentek emlekezetinél Istennek áldozunk.*

A GNOSTICUSOK és egyéb eretnekek azt cseleküék, a mit a régi pogányok, kik, úgymond Tertulliánus [5], *sok dolgokba követték az Isten népét, noha sok magoktúl gondolt hamisságokkal megförtőztették az igasságot.* Ezekis azért, az Anyaszentegyház vallásának némely részét bévévén, az igaz útnak közepin nem tuttak járni, hanem hol egy felé s hol más felé tértek. Javallya az Anyaszentegyház a bőjtöt és a délczeg* testnek sanyargatását: javallyák az elő-számlált eretnekségekis, de annyira bégázolnak az dologba, hogy némely eledeleket tellyességgel gonoszszaknak itílnek. Képeket csinál az Anyaszentegyház, nem csak a templomok ékességére és a mi Urunk jó-téteményinek emlekezetire, de a végreis, hogy ezzel böcsűllyük és tisztellyük a szenteket: *mert láttyuk*, úgymond Eusébius [6], *hogy a Christus, a Sz. Péter és Pál irott képeit tartyák a hívek, mely szokást a régiek*, a mint a térd-hajtástis, a süveg-vetést, &c. *a pogányoktúl vötték, kik így szokták vala tisztelni azokat, kik őket megótalmazták vala.* Ebbe a jó szokásbais követni akarák az eretnekek az Anyaszentegyházat, de kitérvén az igaz útból a Gnosticusok, *Christus Urunk képét a Pláto és Aristoteles képei-közzé helyheztetvén, pogány módon tisztelik vala*, úgymond Irenæus [7], és a mint Epifánius írja [8], *áldoznak vala ezeknek.* A keresztyének pedig, noha eleitül-fogva képeket tartottak, de soha a képeknek nem áldoztak, sem a képekbe egyebet nem tiszteltek az Istennél és az ő szentinél. *Nicodémus önnön kezével egy feszület képet csinála, mellyet a Sidók böcsűlletlenűl megkinozának, melyből bőséges vér*

[1] Hær. 79.
[2] Magyari ellen, fol. 163.
[3] 10. Civit. c. 4.
[4] 7. Civit. c. 27; l. 8. c. 27; l. 18. c. 18; 20. cont. Faust. c. 21.
[5] Præscr. c. 40. n. 239. Apolog. c. 47. n. 599.
[6] Euseb. l. 7. hist. c. 18. alias 14.
[7] L. 1. c. 24. n. 15.
[8] Hær. 27. sub finem.

* Ellenszegülő, akaratos.

folya, sok csudáknak eszközi, mint 1250 esztendő-előt megírta Sz. Athanásius[1]. *A vér kórságból kigyógyúlt aszszonyi állatis Urunknak rézből csinált képét önteté, mely-által sok csudákat cseleküék az Isten*[2]. *Ömaga Christus Urunk Abagárus királynak küldé az ő képét, és ez-általis az Isten sok csudákat cseleküék*[3]. *Constantinus Császár a piacz-közepett rézből öntött képét helyhezteté Dánielnek: az ő Császári udvara kapujára a mi Urunk feszületit aranyból és drága kövekből állatá*[4]. Sz. Ágostonis gyakran emlekezik a Sz. Péter, Pál, Ábrahám, Ádám képeirűl, úgymint *lib. 1. de Consens. Evang. cap. 10., lib. 22. cont. Faust. cap. 73., lib. 5. cont. Julian. cap. 2.* Sőt eggyüt arra inti a beteg embert, *hogy az Úr feszűleti képét eleibe-vitesse, alázatoson megölellye és tisztellye*[5].

A MANICHAEUSOKAT azért kárhoztattya Leo, mert némely teremptett állatot gonosznak itílnek vala, azt tanítván, hogy ezekkel nem szabad élni a keresztyéneknek. *Vos autem dilectissimi,* úgymond Sz. Leó[6], *ita cibos discernite, ut usus eorum semoveatur, non natura damnetur.* A bort pedig *Ördög epéjének itílték*[7], és meg nem akarván kóstolni, az Úr vacsoráját sem akarják vala két szín-alat venni. Mostis ha valaki efféle vélekedésből nem akarna bort inni, sem az Úr vacsoráját két szín-alat venni, eretneknek itíltetnék. De ha ki efféle tévelygésnékül, követvén Sz. Jakabot[8] vagy Sz. Mátét[9], soha húst nem ennék, sem bort nem innékis, nem itíltetnék tévelygőnek. A házasságrúl minémű tévelygést tanított Manichæus, és mely nagy külömbség légyen mi-köztünk 's ő-közte, megmutatám bőségesen másutt[10].

Az aszszony-állatokat mí Papokká nem szentellyük, mint a Pepuziánusok, hanem azt mondgyuk Sz. Ágostonnal, hogy a keresztséget szükségnek idején nem csak a Pap, de akár-mely emberis szolgáltathattya[11]. Az Újítók pedig nem csak Papoknak itílik lenni az aszszony-állatokat, mint ezennel megmondom, de sok esztendeig ugyan Papi fejedelemnekis itílték az Angliai királynét, kirűl így végeze az egész Anglia: *Supremum illi in rebus & causis omnibus, spiritualibus & temporalibus, principatum tribuimus*[12]. Az APOSTOLICUSOK, Tatiánussal eggyüt, *kárhoztatták a házasságot és csak azokat fogadták az Anyaszentegyházba, kik házasságnékül éltenek: mí pedig a házasságotis böcsűllyük, a szüzességetis tisztellyük*[13]. Sőt mí inkáb böcsűllyük a házasságot, hogy-sem az Atyafiak, mert szentségnek vallyuk lenni, az Újítók tévelygése-ellen.

[1] Lib. de Passion. Imag. Concil. Nicæn. 2.
[2] Euseb. l. 7. c. 14. alias 18. Damasc. Niceph. &c.
[3] Evagr. lib. 4. cap. 27. Niceph. l. 2. c. 7.; l. 17. c. 16. Damasc. &c.
[4] Euseb. l. 3. de vita Constant. c. 48.
[5] Lib. 2. de visit. infir. c. 3. Vide plura ap. Feuard. in Iren. lib. 1. cap. 24. n. 15.
[6] Serm. 4. in Quadrag.
[7] Aug. hær. 46.
[8] Euseb. l. 2. c. 23.
[9] Clemens lib. 2. Pædag. c. 1. circa finem.
[10] Magyari ellen, fol. 81.
[11] Aug. lib. 2. de bapt. c. 13. Vide Bell. l. 1. de bapt. c. 7.
[12] *Anno 1. Elizabeth.* Vide Calv.-Turc. l. 2. c. 7. f. 183.
[13] Epiphan. hær. 61. initio.

Ezekből nyilván megtetczik, hogy nem mí vagyunk a régen kárhoztatott eretnekek maradéki, hanem az mostan támatt Új keresztyének. Annak-okáért a minémű sententiát régen adott az Anyaszentegyház az elő-számlált tévelygők-ellen, ugyan azont atta az mostani Újítók-ellenis.

HATODIK RÉSZE.

Hogy az Új Tudományok a Keresztyénségnek ágazatit, szentségit és fő fondamentomit felbontyák.

Mint ez-előt megmondám Tertulliánussal, *az igasságnak oly tulajdonsága vagyon, hogy ezt nem kárhoztattya, a ki derék-képpen megérti*[1]. Annakokáért *sem kendődő* festéket nem keres, sem ravassággal el nem födözi magát*[2]. A tévelygés pedig örömest eltitkollya az ő rútságát, és mint imént mondám, a mézbe rejti-el az ő mérgét, sárból csinált ábrázattyát arannyal akarja bémázolni. Ez az oka, úgymond Irenæus[3], *hogy az Eretnekek külömbet hisznek annál, a mit tétetnek.* Mert ugyanis: *mihent valóba megesmértetik a hamisság, ottan meggyőzetik, és nem szükség ez-ellen külömben viaskodni, hanem csak áll orczáját levonván, az önnön káromló ábrázattyát kel megmutatni*[4]*: mivelhogy ha az hamisságnak tulajdon színe meglátczik, ottan az ő hamisságais megesmértetik*[5], *és mint a vadat künyű megfogni, mikor az erdőből kivészik, úgy az Eretnekek hamisságitis nyilván megtapasztalhattyuk, ha titkos tudományukat megismérjük*[6]*: mert az Eretnekségek megmutatása, győzedelme az hamisságnak*[7]. Ez az oka, hogy nem csak a régi tévelygők, de az Új Atyafiakis fölötte szorgalmatoson titkollyák az ő tudományokat és gyakran mást hordoznak szivökbe, 's mást forgatnak nyelvekbe. Nestóriusrúl írja Socrates[8] és Sozoménus, Samosaténusrúl Eusébius[9], hogy szavakkal gyakran az igaz és közönséges keresztyén Anyaszentegyház fiainak tétették magokat: Arius pedig Nicæába írva adá az ő vallását a gyöleközetnek és megesküék, hogy ő azt hiszi, a mit írt vala, de a keblébe egy eretnek írást tart vala, és ez-után azt mondotta, hogy ő ezt az írást erőssítette-meg hitivel, nem azt, mellyet írva ada, mint Socrates *lib. 1. cap. 25.* Theodor.

[1] Fol. 384.
[2] Iren. l. 3. c. 15. n. 4. Hieron. ep. 62. c. 2.
[3] Præfat. lib. 1. n. 12; lib. 3. c. 17. n. 3. cap. 18. n. 8. cap. 19. in fine; lib. 4. c. 52.
[4] Hieron. ad Ctesiphont. cont. Pelag. c. 1. & 4.
[5] Iren. Præfat. lib. 1.
[6] Iren lib. 1. c. 35. n. 6.
[7] Tertull. libro contr. Valent. n. 1, 13, 21, 25.
[8] L. 7. c. 33. Niceph. l. 14. c. 35.
[9] L. 7. c. 23. alias 30. Niceph. l. 6. c. 27, 28.

* Szépítő. *Kendődés:* fucatio; das Schminken.

lib. 1. cap. 14. Ruffin. *lib. 1. c. 11.* Niceph. *lib. 8. cap. 21. 51.* írják. Az mostani Atyafiakis *ugyan dicsekednek azzal,* úgymond Erasmus[1], *hogy sok tudományokat eltitkolták sokkáig, & profitentur, Evangelium technis & fucis propagandum:* és így láttyuk, hogy az Augustána Confessióba ennihányszor azt írják[2], *hogy ők a hit dolgaiba nem külömböznek a Római gyöleközettűl: és hogy az Misét minden szokott cæremoniáival helyén haggyák,* maga ebbe semmi sincs. A Calvinistákrúl Ulembergius bővön megmutattya[3], hogy mind addig titkollyák és aaiatos beszédekkel födözgetik vallásokat, míg az ő tévelygések tőriben nem ejtik az embert: Schlüsselburgius pedig[4] ilyen Titulus-alat: *Calvinistæ, deditâ operâ, ambigue et obscure loquuntur de præsentia corporis Christi in cæna, & suam sententiam occultant,* az önnön vallásokból megmutattya, hogy a Calvinista tanítók sok esztendeig el szokták titkolni az ő hiteket és Lutheristáknak téttetik magokat. Sőt, a mint ugyan ottan írja Schlüsselburg.[5], őmaga-is Calvinus sok esztendeig Lutheristának téttette magát és a Lutheristák-közt lakott.

De hogy az Új vallások hamisságát minden ember megesmérje, ennihány czikkelyit elő-számlálom az ő tudományoknak, mellyekbe inkáb minnyájan eggyeznek, noha a kibe a keresztyénségnek és az emberi okosságnak csak egy szikrája marattis, nyilván megtapasztalhattya ezeknek hamisságát: mert ugyanis a mint nem régen mondám[6], a hamisságnak oly tulajdonsága vagyon, hogy egy nyomba nem marad, hanem egygik tévelygésrűl másra mégyen, és a mint Szent Pál mondgya[7]: *A tévelygők mindenkor előb mennek, és mélyebben alá-szállnak a hamisságba,* mert amaz pogány bölcs mondásaként[8]: *modicus error in principio, magnus est in fine,* a ki elvéti az utat, mentül továb mégyen, annál inkáb eltévelyedik. De az Isten kegyelméből *nem lészen ez-után hitelek, mert az ő balgatagságok nyilván lészen mindenek-előt*[9]*:* mivelhogy ha szinte az ő hamis tudományoknak minden czikkelyit meg nem hamisíttyukis, elég ha megmutattyuk, hogy a Lutheristák és Calvinisták vallásába sok nyilván-való hamis és Istentelen tudomány vagyon: mert valamely hitbe csak egy hamisság találtatikis, nyilván-való dolog, hogy e' nem igaz hit s nem igaz Isteni vallás. Holot az igaz keresztyéni vallás nem egyében építtetik, hanem csak az egy élő Istennek mondásán és bizonyság-tételén: és ez-okon szinte oly lehetetlen, hogy valami hamisság lehessen az igaz hitbe, mely lehetetlen, hogy az Isten hamissat mondgyon, kiből nyilván követ-

[1] Epist. ad fratres inferior. German.
[2] Art. 12. Vide supra fol. 463.
[3] Causa 7; latius Causa 12. f. 396.
[4] Lib. 2. Theol. Calvin. art. 8. fol. 64.
[5] Art. 9. fol. 71.
[6] Ez könyvnek 4. részébe.
[7] 2. Tim. 3, 13.
[8] Arist. 1. Cœli. text. 33. c. 5.
[9] 2. Tim. 3, 9.

közik, hogy valamely hitbe csak egy hamisság találtatikis, az nem igaz hit. A ki pedig bővebben akar az új tudományok éktelen hamis vallásirúl értekezni, tekíncse meg Schlüsselburgius Lutherista Superintendenst, *Theologiæ Calvinistarum lib. 3.*, mellyeknek sommája mi légyen, nem régen megmondám[1]; Feuardentiust, *Theomachiæ Calvinisticæ libri 16, quibus mille & 400 errores hujus Sectæ e suis latebris eruuntur & refelluntur*[2]; Franciscus Agricolát, *De æterno & vero Deo ac Christo, contra novum & falsum Deum ac Pseudochristum Novatorum, libri tres*[3]; Guilielmus Reginaldust, *Calvino-Turcismi libri 4*[4]; Andreas Jurgeviciust, *Quinti Evangelii Professores Antiquissimi & celeberrimi, Nullus & Nemo, cap. 1.*[5], holot bövön megmutattya, hogy a Credónak csak egy Ágazattyát sem hiszik az Újító Atyafiak.

De én csak Négy dologrúl szóllok röviden. Először megmutatom: hogy a Luther vallása-szerént szabad minden fertelmesség. Másodszor: hogy a Luther tudománya lőn fő oka, hogy a Török Magyar országot rabságra vívé. Harmadszor: hogy a Credónak csak nem minden czikkelit és részeit tagadgyák az Új Atyafiak: és hogy az Istenből ördögöt, Christusból tudatlan, bűnös, erőtlen embert, az emberből oktalan állatot csinálnak. Negyedszer megbizonyítom: hogy a Christustúl szerzett szentségeketis, mint valami ocsmány Harpyák, megrútíttyák és megtagadgyák. Kérlek pedig keresztyén olvasó, megbocsás, hogy a Luther ocsmányságit elő-hozom, mert kételen vagyok vélle, hogy elő-hozzam, a mit ez a szemptelen Proféta és Apostol[6] nem szégyenlett nyilván tanítani.

Először azért így taníttya eggyüt juhocskáit Luther Proféta[7]: *Vannak oly vad és kemény aszszonyi állatok, mellyek, ha tizszer házasság-törésbe esnek férjek, sem gondolnak vélle. De it méltó, hogy az ő férje azt mondgya: Ha te nem akarod, akarja más; ha az aszszonya nem akarja, jöjön-elő a szolgáló leánya. Ha azért a te feleséged nem akarja, hagy békét néki és Vasthi helyébe keress Esthert magadnak.* Amaz Libertinusokis, kikkel, amint Calvinus irja[8], teli Gallia és Német ország, azt taníttyák, *hogy minden szabad az embernek válogatásnékül, és az elegyesleg-való egymással hálást javallyák*[9]. De Luthert hallyuk: *Szinte mint az én tehetségembe nincs, hogy firfiú ne légyek, úgy nincs hatalmam, hogy aszszonyembernékül légyek. És miképpen nincs a te hatalmadba, hogy aszszony ne légy, szinte úgy nincs tehetségedbe, hogy firfiúnékül légy. Mert nem szabad akaraton áll, hanem természet-szerént szükség,*

[1] Fol. 457.

[2] Edit. Paris. an. 1604. in folio.

[3] Edit. Colon. an. 1605. in oct.

[4] Edit. Antverp. an. 1597. in octavo.

[5] Edit. Monast. an. 1602. in 16.

[6] *Annak hiják ötet az Atyafiak, mint megmondom ez könyv 8. részébe.*

[7] T. 5. lat. Witt. edit. an. 54. per Lufft, serm. de Matrim. f. 123.

[8] Supra f. 426.

[9] Ex Vireto Prateolus, l. 10. Litera L. 4. f. 249.

hogy egymással közösködgyenek a firfiú és aszszony-állat, holot amaz Isten szava: Nevekedgyetek és szaporodgyatok, *nem parancsolat†, hanem minden parancsolatnál nagyob. Isteni dolognak itild ezt, mely sokkal szükségesb, hogy-sem az étel, ital, álom, vigyázás: és ugyan lehetetlen dolog, hogy tisztán ély*[1]. Másuttis csaknem igírűl igíre ugyan ezent irja[2]. Archibaldus Hamiltónus *Demonst. Calvinia. Confus. lib. 2. cap. 29. fol. 230.* a Scotiai Calvinista tanítókrúl azt írja[3], hogy őkis ugyan-ezent taníttyák, és fülével hallotta hogy prædikállották: ez-okon ha nyolczvan vagy kilenczven esztendősis valamely prædikátor köztek, nem szenvedik, hogy nőtelen éllyen. Sőt a Galliai Calvinisták az ő *Fidei Clypeumokba* azt írják[4], *hogy lehetetlen a firfiúnak és aszszonyi állatnak, hogy negyed napnál továb Vénus játékanékül éllyen,* mert ugyanis, ha szükségesb ez az ételnél, az Hipocrates itíleti-szerént pedig az egésséges ember heted napra meghal, ha semmit nem észik: kétségnékül ha Luther ötöd napig egyedűl lött vólna, szörnyű halállal meg kellett vólna halni. Nem szükség ezt az új Prófétàk éktelen tudományát sok szóval megrontani: mert ki nem láttya, hogy ha Sz. Timótheus, Titus, Evódius, Kelemen szüzességbe éltek mind hóltig, mint Sz. Ignatius írja[5]; ha Sz. Ignátius, Cypriánus, Athanásius, Basilius, Nazianzénus, Chrysostomus, Ambrosius, Augustinus, Hierónymus, &c. feleségnékül éltek; ha *senki Püspök nem lehetett még Joviniánus itíleti-szerént is, a ki püspökségébe fiakat nemzen:*[6]*; ha az egész Nap-keleti Egyházba, eleitül-fogva, senkit Pappá nem szenteltek, a ki a házasságbéli gyönyörűségtűl meg nem tartóztatta magát*[7]*:* ki nem láttya, mely hamis a Luther tanítása? De ennek haggyunk békét. Csak azt gondollyuk meg: mikor a Luther iskolájába nevelt aszszony-állat hallya, hogy az ő Prófétája ily szükségesnek itíli a testi gyönyörűséget, vallyon mit gondol, ha vagy távuly vagyon férje, vagy hoszszú betegségbe hever? Ha efféle özvegy aszszony-állat vagy leánzó hamar kedveszerént férjet nem talál, vallyon nem kereséé férfiat, tudván, hogy az ő Prófétája hiti-szerént lehetetlen, hogy ennékül légyen? Ha szabad az ő férjének az aszszonya ágyára fektetni szolgáló leányát, vallyon nem lészené hasonló szabadsága aszszonyomnakis? És bizony efféle útálatos tudománnyal oly nagy szabadságot adának a fertelmességre, hogy tisztességesen csak meg sem gondolhattyuk.

Igen gyalázzák a Cathólicusokat, hogy némely helyen elszenvedik az bordélyokat, mellyekbe rekesztetnek a feslett erkölcsű személyek, mint a rühes juhok, hogy meg ne rühesícsék az egés-

† Ugyanis az Luther hiti-szerént nincs semmi parancsolattya az keresztyénnek, mint megmondám fol. 422. és így az 6. & 9. parancsolat nem illeti őket.

[1] Eodem serm. initio. Idem Anomœi supra, fol. 472.

[2] Eod. t. 5. in illud 1. Cor. 7. Melius est nubere, f. 109. & loco cit. a Calv.-Turcis. l. 2. c. 11. f. 250.

[3] Apud. Calv.-Turcis. ibid.

[4] Apud Feuard. 15. Theomach. f. 221. Et in Epist. Judæ v. 4. f. 109.

[5] Epist. ad Philadelph.

[6] Hieron. lib. 1. in Jovin. c. 19.

[7] Cont. Vigilant. c. 1.

séges tagokat: de nem vészik eszekbe, hogy az elő-hozott tudománnyal csaknem annyi bordélyt éppíte Luther, menyi ház vagyon. Azt akarná a Pápa és minden jámbor keresztyén, *hogy a fajtalanság még csak ingyen se neveztetnék az hívek-közt*[1]; de látván az emberek gonosz vóltát, noha szabadságot nem adnak a keresztyén fejedelmek a gonosságra, hanem tiltyák és megis büntetik a gonosságot: *mindazáltal el akarják a keveseb vétket nyegni, hogy nagyob vétkeket eltávoztassanak*, úgymond Sz. Ágoston[2]: *mert ha efféle tisztátalan személyeket kigyomlálunk, avagy a töb hívek-közzűl ki nem szakasztunk, minden ház teli lészen tisztátalan személyekkel.* Annak-fölötte a meleg természetű nemzetségek-közt szűntelen és mindennapi gyilkosságokis történnének. Ennek-okáért, miképpen az Isten a *Sidók szüve keménységéért*[3] megengedé, a gyilkosság eltávoztatásáért, hogy *elválhassék feleségétűl az ember,* és elszenvedé *a konkolt a búza-közt,* hogy a búzának nagyob kárát eltávoztatná; miképpen a Sidókat és Czigányokat sokan elszenvedik tartományokba, noha ezek nagyob részre lopással és usurával élnek: úgy Constantinus Császártúl-fogva a keresztyén fejedelmek némely országokba, az nagyob gonosznak eltávoztatásáért, elszenvették az bordélyokat. Mert noha *nem szabad gonoszt cselekedni jó végre*[4], de szabad elszenvedni a kisseb gonoszt a nagyobnak eltávoztatásáért. Ahon azért efféle gonosz személyeket elszenvednek a keresztyének, nem csak nem javallyák az ő gonosságokat, de sőt még ezeketis szűntelen büntetik és somma pínzt vetnek-reájok a végre, hogy elúnván a büntetést, megszűnnyenek a bűntűl†: ennek-fölötte reá-kénszerítik, hogy prædikációkat halgassanak, melybe kemény intésekkel és fenyegetésekkel a bűnből való kitérésre intik őket: és a ki közzűllök ki akar térni gonosságából, tisztességes házat bőséges jövedelemmel rendeltek a keresztyének, hogy ebbe pœnitentiát tartván, szolgálhassanak az Istennek. De ezeket nem akarják érteni az Atyafiak, hanem mikor Velenczébe vagy Rómába mennek, úgy eljárják efféle személyeket, hogy számátis tudgyák, menyien vannak. Maga megtekíntvén a gerendát magok szemébe, vólna bizony mit olvasni a Lutheristák tartományibais: és ha valahon nincsis, nem a Luther tudományának, hanem az Isten irgalmasságának tulajdonícsuk; mert a Luther hiti nem csak minden házból bordélt csinál, de még a templombólis, mert az útálatos ember eggyüt így tanít[5]: *A jó Prædikátornak, a töb jószágok-közt, tisztes és jó termetű legénnek kel lenni, hogy a leányok és aszszonyemberek szemének tessék, és csak azt tanícsa, a mi tetczik a kösségnek*

[1] Ephes. 5, 3.

[2] T. 1. lib. 2. de ordin. c. 4. D. Thom. 2. 2. q. 10. art. 11.

[3] Marc. 10, 5.

[4] Rom. 3, 8.

† *Magis expedire, si non permittantur lupanaria, optime probat Navarr. in Manuali c. 17. n. 195. C. rationibus novem: cui assentior. Ibid. D. docet esse peccatum mortale quaerere lucrum vel tributum ex foedo merctricum lucro.*

[5] Coll. Mensal. Isleb. an. 66. per Urb. Gaubisch, c. 22. de Concionat. f. 255.

és gyönyörkötteti a halgatókat. De ezennel bővebben szóllok az Új Tanítók fajtalanságirúl[1].

Másodszor. Szinte akkor támada Luther Márton, mikor Magyar ország legnagyob szükségébe vala, mivelhogy egy felől Solyman Császár Landorfejérvárát vítattya vala, más felől a király-választásban meghasonlott Urak egymás-ellen viaskodnak vala. Akkor azért, hogy a szegín ország ótalmára semmi segítség ne jőne idegen országokból, azt kezdé tanítani Luther[2]: *Hogy a ki a Török-ellen viaskodik, az Isten-ellen viaskodik, ki a Török-által akarja megbüntetni az ő népét. Annak-okáért a kinek füle vagyon,* úgymond[3], *ezt jol megércse, és a Török-ellen-való hadba ne mennyen.* Másut pedig így ír[4]: *Intem a keresztyéneket, hogy a Török-ellen ne hadakozzanak, se pénzt ne adgyanak a Török-ellen-való hadra: mivelhogy a Török serényb, okosb, mértékletesb, jámborb a mi fejedelminknél.* Ebből a' következék, úgymond Erasmus[5], *hogy az Saxóniabéli Lutheristák, követvén az ő mesterek tanítását, semmi segítséget nem akarának Ferdinánd királynak anni a Török-ellen, sőt közönségesen azt szokták vala mondani, hogy inkáb akarnak a keresztelelen Törökért, hogy-sem a megkeresztelt Törökért (kin a Császárt értik vala) hadakozni.* Annak-okáért Luthernek egy fő tanítványa így íra ugyan akkor tájba[6]: *Mely szégyen,* úgymond, *és mely éktelen, hogy minden országoknak és nemzetségeknek királyné aszszonya, a jó Német Ország,. az hivolkodó Papoknak szolgál? Bár a Töröknek szolgálnánk inkáb, mert ő serény és hadakozó vitéz nemzet, az ő-alatta valóknak jobban és mértékletesben parancsol és hitibe senkit nem háborgat.* Kiből a' következék, *hogy Hollandiába a Calvinisták százlójokra a Török czímert, fél hóldat iratának és azt írák alája:* Inkáb Törökök, *hogy-sem Pápisták*[7]. És mivelhogy gyakran azt taníta Luther, *hogy sokkal job és igazb a Török hit, hogy sem a régi keresztyéni vallás, mellyet ő Pápistának nevez*[8], e' lőn oka, hogy az *Saxóniai Elector ennihányszor szorgalmaztatá a Törököt, hogy Magyar és Német Országra jőne, őis más felől a Császár-ellen kész feltámadni*[9], mint Ferdinánd Császár őmaga szemére veti ezt az Electornak. A Calvinistákrúl megmutatám ez-előt[10], hogy őkis gyakran ingerlették a Törököket, hogy a keresztyének-ellen hadat indítcsanak, sőt a Lutheristák itíleti-szerent ezek-közzűl sokan csak nyelvel keresztyének, szível Törökök, mint ez-előt a Lutheristák írásiból meghallók[11]. Nem heába szokta vala tehát Solyman Császár gyakran azt mondani, *hogy Luther Márton fölötte*

[1] Ez könyü 8. részébe.
[2] T. 2. lat. Witt. an. 46. per Lufft, f. 116. in art. 34. damnato a Leone.
[3] Ibid. in Assert. ejusd. art.
[4] T. 2. eod. f. 452. in fine glossæ in duo Edicta Imper. Vide similia Lutheri ap. Sleidan. l. 14. an. 42. f. 225.
[5] Ep. ad fratres inf. Germ.
[6] Huttenus in Conquestione ad Fridericum Electorem.
[7] Calv.-Turc. l. 1. c. 2. f. 9. Justus Calvin. Apolog. pro Eccl. Rom. f. 57.
[8] In c. 48. Gen. fol. 712. & alii ap. Calv.-Turc. l. c. Et Luther ap. Sleidan. l. 14. an 42. f. 226.
[9] Apud Sleid. l. 18. an 47. f. 313.
[10] Fol. 438. Vide Surium an. 1568. Calv.-Turc. l. 1. c. 2. f. 10.
[11] Fol. 437.

sokat használt ő-néki[1]. Sőt a mint Luthernek tulajdon tanítványa írja[2]: *Egy böcsülletes Haganoai ember, kit Schmaltziusnak hittak és gyakran követ vólt a Török Császárhoz, azt beszéllette, hogy a Császár gyakran értekezett*, micsoda ember, és hány esztendős légyen Luther? És mikor azt felelte vólna, hogy immár 48 esztendős, a Császár azt mondotta: Akarnám ha ifiab vólna, mert én fölötte jó akarattal vagyok hozzája.* Mert ugyanis Luther lőn oka a fellyül elő-számlált tudománnyal és a Német országban indított Császár-ellen-való pártolkodással és hon való** haddal, hogy semmi derék segítsége nem lehete Magyar országnak Solyman Császár-ellen.

Csak ebbőlis eszekbe vehették vólna az Magyarok, mellyik tudomány légyen oka Országunk veszésének, és nem szükség lött vólna Magyari Istvánnak *Az Ország romlása okairúl* írt könyvével gyalázni magát, mellyet valamikor megtekíntek, mindgyárt eszembe jut az Annibál historiája, *ki mikor Antióchus királynál vólna egy Formio nevű Filosófus, Efésomba sokat és ékesen beszélle a hadviselésrűl, a hadnagyok és vitézlő emberek tisztirűl, kit minnyájan csudálkozva halgatnak vala: Annibál pedig, nevetvén, azt mondá felőlle, hogy noha életébe sok bolond embert hallott, de még ennél bolondabra nem talált, ki sem hadat nem látott, sem hadi tisztet nem viselt, 's mégis hadnagyokat akar tanítani*[3]. Szinte így Magyariis Regulát ír a Vitézlő rendnek, maga gyermekségétül-fogva Szamosfalván a taliga-kenéshez értett többet, hogy-sem a vitézlő, fő emberek tisztihez[40]. Nem tagadom, hogy az egyházi ember tiszti az, hogy a bűnt és az új tudományokat megfedgye, és megmutassa, hogy ezekért szokta Isten Pogány kézbe anni az Országokat: de mint az-után megmutatom[4], sem Magyari, sem a töb Új Kiáltók nem külömben egyházi pásztorok, mint régen Czigány Pál az Eger völgyén Kis Tállyán. A Papok, és nem efféle új kapók*** tiszti az, hogy *mikor az hívek kicsin serege szembe-ál az ellenség sokaságával, a sereg eleibe-álván, bátorícsák az híveket*[5]. A Papok tiszti, hogy a mennyei trombitának zengésével ledőjcsék Hierichónak, az az a holdnak[6] (mely most czímere a Török Császárnak, miúta Custanczinápolt megvövé, mivelhogy az-előt a Custanczinápoly czímere fél hold vala[7], miképpen az-előt a Bolgár ország czímerét, mely egy ló-fark vala, magoknak tulajdonították vala a Törökök) erősségét, és bátorítván az híveket, eleikbe-adgyák, *hogy a hadi készület emberé, de Istené a győzödelem, és annak adgya, a*

[1] Belleforest, Cosmograph. lib. 2. cap. 7. Calv.-Turc. l. 2. c. 12. f. 264.

[2] Aurifab. Coll. Mensal. Francfort. an. 68. c. 75. f. 444. Vide Serarium in Orat. Turcica prima.

[3] Cic. 2. de Orator.

[4] Ez könyvnek 8. részébe.

[5] Deuter. 20, 1. 2.

[6] Josuæ 6, 13. Jericho, id est Luna.

[7] Lipsius lib. 1. Quæst. Epist. 16.

* Tudakozódott. — ** Honnvaló, otthonvaló. — *** Rablók, ragadozók.

kit méltónak ismér a nyereségre[1]. Annak-okáért, ha a had-viselő emberekbe annyi okosság vólnais, mint Salamonba; ha a táborba oly nagy rend-tartás és félelem vólnais, mint a régi Rómaiak táborába, melybe szabad nem vala, *hogy csak egy aszszonyállat találtatnékis*[2]*;* melybe még az önnön fiát is megöleté *Manlius csak azért, hogy a fejedelem akarattyanékül megvívá és meggyőzé az ellenséget*[3], miképpen olvassuk, hogy Saulis *az önnön fiát meg akarja vala ölni*[4], csak azért, hogy a diadalom-után, nem tudván az ő attya parancsolattyát, a mezőben talált mézet megkóstolta volna: ha mind ezek és töb efféle jószágok volnának-is az hadviselő emberekbe, mindazáltal ha tévelygésbe vagy Istentelen életbe hevernek, ugyan nem lehet derék bizodalmunk a megszabadúlásba. Mert igazán mondgya Sz. Hierónymus[5], *hogy a mi bűneink tészik hatalmasokká a pogányokat, a mi gonosságink rémítik meg a keresztyén sereget,* és a mint Sz. Ambrús mondgya: *A várasnak veszedelme a várasbéliek gonosságátúl származik*[6], *és a hadbais azok mérészbek, kik békeségnek idején jámborbak*[7]*:* mert ugyanis amaz Úr fogadása igaz[8]: *Ha elhagyod az én parancsolatimat, egy úton mégy a te ellenségidre, de hét úton futcz-el ijettedbe,* mint olvassuk, hogy ez bétellyesedék a Sidókba, kik, noha mikor az Istennek kedvét keresék, künnyen meggyőzék ellenségeket, Phárahót[9], az Amalechitákat[10], Seont[11], Básánnak királlyát[12], és harmincz egy hatalmas királyokat[13]: de mint járának az-után? *Vétkezének és elhagyák az Istent: annak-okáért megharaguvék az Úr és az ő ellenségi kezébe adá őket*[14], és mind addig fogságba lőnek, mig az Úrhoz nem térének. Salamon-után Új hitet és tudománt talála Hieroboám[15]: de mi következék belőlle? Az országnak minden jó állapattya felbontaték az Új tudomány-által: rövid üdőalat tizen kilencz királlya lőn Samariának, melyek külömb külömb féle gaz* nemzetségből, és nem a királyi ágból származtak, kik mindazáltal csak nem minnyájan gonoszúl veszének. Mert Nadab, Hieroboám fia, minden attyafiaival egyetembe megöleték Básátúl[16]. Bása után Ela az ő fia lőn királlyá, de ezis csakhamar megöleték Zambritúl[17]. Zambri-ellen támada Amri és elevenen megégeté őtet egy házba[18]. Ochoziás, Ácháb fia, Amri unokája, az ablakon aláesék és meghala[19]. Jorámot megölé Jehu[20], hetven királyi nemből származott fírfiakkal egyetembe[21]. Zachariást a Jehu unokáját megölé Sellum[22], Sellumot Manahen[23]. A Manahen fiát az önnön

[1] Proverb. 21, 31. 2. Macchab. 15, 21.
[2] Valtrinus l. 1. de Milit. Roman. c. 6.
[3] Valer. l. 2. c. 7.
[4] 1. Reg. 14, 44.
[5] Epist. 3.
[6] Ambros. serm. 85.
[7] Plut. in Agide & Cleo.
[8] Deut. 28, 25.
[9] Exod. 14, 26.
[10] Exod. 17, 11.
[11] Num. 21, 24.
[12] Num. 21, 33.
[13] Jos. 12, 24.
[14] Judic. 2, 11.
[15] 3. Reg. 12, 28.
[16] 3. Reg. 15, 27.
[17] 3. Reg. 16, 10.
[18] 3. Reg. 16, 18.
[19] 4. Reg. 1, 2. & 17.
[20] 4. Reg. 9, 24.
[21] 4. Reg. 10, 6.
[22] 4. Reg. 15, 10.
[23] 4. Reg. 15, 14.

* Közönséges, hitvány.

hadnaggya Phaceás[1], ezt pedig Osee ölé-meg[2], ki utólsó királlya lőn Samariának. Ezek idejébe pedig szántalan külső, belső viszszavonások és háborúságok történtek az ő országokba, úgy annyira, hogy az igaz tudománnyal eggyüt az országnakis csendessége tellyességgel elvésze; mert ugyanis a mint Sz. Ambrús írja Gratiánus Császárnak[3]: *Az Isten haragjának nyilván-való oka vólt, hogy legelőszöris a Római Császárnak adott hitet ot szegnejek-meg, a hon az Istennek hiti megszegetett vala: és nyilván való dolog, hogy bátorságos nem lehet, a ki az igaz hittűl elszakatt.* Vallyon mi veszté el-Görög országot, egyéb a Római hittűl-való elszakadásnál? Vallyon miért adá az Úr Isten Török kezébe Custanczinápolt szinte Pünkösd napján[4], ha nem a Szent Lélek személye-ellen-való tévelygésért, mellyet nem hisznek az Atyátúl és Fiútúl származni? Halhadsza Magyar Ország (és ha eszed vagyon, tanúly az más ember példáján), mit ír önnön maga a Custanczinápoli Patriárcha, ki minek-utána a Görög Császárok udvarába böcsűlletes világi tiszteket viselt volna, Custanczinápoly veszésekor Patriárcha vala, kit szentségéért őmagais Mehemet Császár igen böcsűllött: *Jusson eszetekbe Atyámfiai, mely böcsűlletes vólt a mi nemzetségünk. Bölcseséggel, okossággal, nemességgel, hatalmassággal tündöklött, és csak nem e világnak parancsolt. Ennek-fölötte tekélletes, jámbor Istenes élettel minden nemzetet fellyűl-haladott. Most pedig, jaj nékünk, Custanczinápolt elvesztettük, az oltárok elrontattak, az ékes templomok és az apáczák megförtőztettek, &c. Ha azt mondgyátok, hogy ezeket bűneinkért szenvettük: Nem úgy vagyon; mert nem bűnösb a mi nemzetünk a töb keresztyén nemzeteknél, sőt egyéb keresztyén országokba sokkal inkáb eláradott a gonosság, és még sem ostoroztatnak, mint ez a boldogtalan nemzet. Keressük-fel azért ennek az ostorozásnak az okát. Én egyéb okát nem találom (mivelhogy egyéb dolgokba nem csak nem aláb, de sőt fellyeb-valóis a mi nemzetünk egyébeknél), hanem csak ezt, hogy a Római gyöleközettűl elszakattunk. Csak ez oka a mi veszedelmünknek. Mert miúta ettűl elszakattunk, minden átok fejünkre szállott*[5]. A mit ez a jámbor Patriárcha mondott a Görögöknek, azont mondom énis Magyar Országnak, melynek a Luther hiti-szerént tellyességgel el kellett vólna ekkoráig vészni: de jó reménységem vagyon, hogy az Úr Isten megkönyörűl Magyar Országon, és ha a Török-ótalmazó hittűl megszabadíttatik, az Török torkábólis kiverekedketik. Mert noha igen szükséges a jó hadakozáshoz, hogy amaz Aureliánus

[1] Ibid. v. 25.
[2] Ibid. v. 30.
[3] L. 2. de fide, ad Gratian. sub fin. Lirinens. c. 7. cont. profan. novit.
[4] *Anno 1453.*
Gennadius cum Joanne Palaeologo Concil. Florent. interfuit. Anno 1452. patriarcha creatus.
[5] Gennadius in exposit. Conc. Florent. cap. 5. sect. 15. habetur t. 4. Bib. Patrum. f. 1458.

parancsolattyát megtarcsák a hadnagyok[1]: *Ha hadnagy akarsz lenni, sőt ha élni akarsz, a vitézeket félelembe tarcs: senki a más tyúkfiához ne nyúllyon, más ember juhát, szőlejét, gabnáját, fáját, olaját el ne végye. Megelégedgyenek sóldokkal: az ellenségtűl nyert prédából, nem a lakosok siralmából gazdagodgyék a vitéz ember.* Mert ugyanis, ha az egy Achan lopásáért egy egész sereget megvere régen az Úr Isten[2], most sem szenvedi-el a gonosságot. Mindazáltal e' legszükségesb, hogy a Török-ótalmazó és a Török-ellen-való hadakozás-tíltó hitet megvessük minnyájan.

Harmadszor. Azt írja Szent Ágoston, *hogy némellyek a Credót szórúl szóra elmondgyák, de azért nem igazán hiszik a Szentháromságot.* Illyenek az Új hitű Atyafiak, kik noha böcsűlletesen szólnak a hit ágazatirúl, hogy így künnyebben megcsalhassák az eggyűgyüeket, mint mondám[3] hogy Zopyrus megcsalá az ő ellenségit: de bizony majd csak egy ágazat sincs a Credóba, mely-ellen valami tévelygést nem tanítanának; mint a Calvinistákrúl megmutattya Schlüsselburgius, mint nem régen mondám[4], Jurgevicius, Feuardentius és Franciscus Agricola, kikről imént emlekezénk, Possevinus *in Refutat. Respons. Chytræi, Sect. 3. cap. 8. fol. 139. &c.* De én rövideden csak ennihány dologrúl emlekezem. És Legelőször: Nem csak Brentius *in Catechismo*, Artopæus[5], &c. de Vithakérusis, azt írják, hogy nem az Apostolok szerzették a Credót, hanem egyéb valaki: *mert az Apostolok idejébe nem vólt Catholica vagy közönséges*[6] *az Anyaszentegyház*[7]. Maga eleitül-fogva *Clemens, Irenæus, Tertull. Hieron., Ruffin., Ambros., August.*, és a töb régi Doctorok szinte oly kétségnékül írják, hogy az Apostolok szerzették a Credót, mely kétségnékül írják, hogy az Evangéliomot az Evangelisták, az Apostoli leveleket az Apostolok írták: és ez okon szinte oly künyű eggyikrűl kételkedni, mint másikrúl.

A hitnek első ágazattyába hiszszük, Hogy Egy Isten Légyen, mely Mindenható Atya Isten. Ezt noha szóval nem tagadgyák, de alattomba egy-általlyába tagadgyák az Újítók. Nem hozom-elő, a mit Luther eggyüt ír magárúl: *Gyakran annyira jutottam, úgymond*[8], *hogy kétségben esvén, azt sem tuttam, ha vagyoné Isten, vagy nincs.* És ismét[9]: *Bizony mondom, nagy hiti vólt Noënak, ki hihetett az Isten szavának: én bizony nem hittem vólna.* De ennek békét hagyván: mivelhogy mind Luther s mind Calvinus azt hiszi, hogy az ő Istenek nem egyéb a Pokolbéli Ördögnél, kitűl vötték az ő tudományokat[10], kételenek, hogy az Istent tellyességgel megtagadgyák.

[1] Vopiscus in Aureliano.
[2] Josuæ 7.
[3] Ezelőtt fol. 436.
[4] Fol. 47.
[5] Apud Serarium thesi 57. de Apostolis.
[6] Vithak. de Eccles. q. 5. c. 2. f. 371.
[7] Vide thesim 39. de Eccles. cont. Vithak.
[8] Coll. Mens. Isleb. an. 66. per Urb. Gaubisch. c. 1. f. 16.
[9] In cap. 7. Gen. edit. Norimb. a Joan. Montano an 50. f. 129.
[10] *Megmutatám ez könyü 1. részébe.*

Ezt pedig nem szitok-gyanánt és gyalázatból mondom, hanem lelki fájdalmammal, és ha szem-látomást meg nem mutatom, ne légyen hitele mondásomnak. A Libertinusok-ellen írván Calvinus, azt mondgya[1], *hogy a Libertinusok azt tanítván, hogy az Isten oka és authora az mi gonosz cselekedetinknek, semmi külömbséget nem tésznek az Isten és Ördög-közt, úgy hogy ez az Isten tiszta bálvány és az Ördögnélis aláb-való:* kit bizony méltán mond Calvinus, mert a mint ezennel megmondom, nem igaz Isten, hanem Ördög az, a ki embert gonoszra indíttya és kíszteti: a ki pedig erővel a bűnre kénszeríti, még az Ördögnélis gonoszb, mivelhogy az Ördög senkit erővel a bűnre nem vihet[2]. Az Újító Atyafiak Istene pedig oka minden gonosságnak, mely nem csak indíttya, de ugyan kételenítiis embert a bűnre. Nem szóllok semmit Bucérusrúl és a töb apró csöpű Újítókrúl[3]. Lvther így ír eggyüt[4]: *Mindenek elvégezett kételenségből lésznek, és a gonosz cselekedeteketis az Istentelenekbe Deus operatur, az Isten cselekeszi. Vallyon ki tagadhattya, hogy a gonosz cselekedetbeis gyakran kénszerítteték, hogy külömbet cselekedgyék annál, a mit elvégezett vólt? Ennek-okáért az ember még a gonosz cselekedetekbe sincs maga hatalmába.* Philippus pedig ama könyübe, mellyet Luther fölötte igen dicsír, mint ez-után megmondom[5], így ír[6]: *Az Istennek elvégezett akarattya-szerént mindenek kételenségből lésznek a teremtett állatoktúl: és nem hagyattunk a mi szabad akaratunkba. Csúfságos álom tehát a szabad akarat. Mert a mi akaratunk oly nem szabados, hogy csak oda indúl, a hová az Isten kénszeríti. Azért az Isten tulajdon-képpen cselekeszik mindent: és miképpen az Istennek tulajdon cselekedeti vólt a Sz. Pál hivatallya*, úgy a Dávid házasság-töréseis. Oly tulajdon Isten cselekedeti a Judás árultatása, mint a Sz. Pál hivatallya. Nem kel tehát ama sovány értelmet bévennünk, hogy az Isten elszenvedi, de nem cselekeszi a gonoszt.* Schlüsselburgius bő beszéddel megmutattya[7], hogy Bézais ezent taníttya, mikor azt írja, *hogy Heródes és Pilátus kételenségből kárhoztatták Christus Urunkat. Az Istennek decrétomából, akarattyából, végezéséből esék bűnbe Ádám.* Petrus Martyr azt meri mondani, úgymond Schlüsselburgius[8], *hogy az Isten indíttya hazugságra az Ördögöt, és ő oka a bűnnek.* Zwinglius pedig azt írja[9], *hogy mikor valaki házasságtörő, gyilkos, az Isten Authora, indítója, kénszerítője.* Calvinust halhádsza: *Az Isten Authora, oka mindeneknek, még azoknakis,*

* Hívása.

[1] Instruct. contra Libert. cap. 13. 14.
Joan. 8, 44. 1. Joan. 3, 8. *Qui facit peccatum, ex diabolo est.*
Joan. 13, 2. *Diabolus misit in cor Judae.*
[2] Vide D. Thomam, 1. 2. q. 80. art. 2. & 3. Ephes. 6, 11. 1. Petri 5, 9. Jacob. 4, 7.
[3] De his vide Agricolam citatum l. 1. c. 11. Bellarmin. l. 2. de amiss. Grat. c. 1. & seq.
[4] In Assert. art. 36. annot. 21. edit. Witt. Delcta hæc a Lutheranis in posteriorib. editionibus.
[5] Ez könyv 8. részébe.
[6] In cap. 8. ad Rom. in fine. fol. 52. Edit. anni 1524. Idem Bucer. in c. 1. & 9. Vide Feuard. in Judam v. 4. f. 90. Francisc. Agricol. l. 1. c. 11. Idem Beza, Vermilius, &c. apud Feuard. in fragmenta Iren. f. 511.
[7] Lib. 1. Theol. Calv. art. 8. fol. 30. ex Beza cont. Heshus. Calv.-Turcism. l. 3. c. 23. f. 692.
[8] L. 2. a. 6. f. 43.
[9] Lib. de Providentia. Vide Calvin.-Turc. l. 3. c. 17. fol. 610.

mellyeket csak hivolkodó elszenvedéséből mondgyák a Pápisták, hogy lésznek[1]. *Azon* gonosz cselekedetnek* AUTHORA, *vagy oka az Ördög, az Ember, és az Isten; de az Ördög* INSTRUMENTOMA, *eszközi az Istennek*[2]. *Mikor Absolon az ő attya ágyas-házát megrútítá, az Isten cselekedeti vólt*[3]. *Az Isten parancsolattyából és hagyásából,* IMPERIO ET IUSSU, EXCITANTUR, *indíttatnak a gonoszok az hamisságra*[4]. *Nem csak a gonoszokat* FLECTIT ET CERTA DESTINATIONE IMPELLIT, *eltekéllett szándékkal kénszeríti az Isten, de a Sátánis* EIUS IMPULSU, *az ő kisztetéséből cselekeszik mindent: a* DEO MANAT EFFICACIA ERRORIS, *ő fő Authora mindennek, a Sátán csak szolga*[5]. *Az Isten, a ki a gonoszok akarattyát a Sátán-által* EXCITAT, *felindíttya*[6]*: az Ördög azért eszköz inkáb, hogy-sem a gonosznak Authora, oka*[7]. *Azért az Isten nem csak elszenvedi és reá-ereszti, de ugyan akarjais*[8], *sőt parancsollya a gonoszt*[9]. *Mivelhogy pedig az Isten akarattya kételenít mindent, hogy azt cselekeggye, a mit ő akar*[10], *ez-okon az ember kételenségből vétkezik*[11]*: mert mind a Sátán, 's mind a gonosz ember, az Isten akarattyának executori*[12]*: mivelhogy semmit nem mivel a Sátán az Isten parancsolattyanékül*[13]. És végre így fejezi-bé tanúságát: *Evadere nequeunt reprobi necessitatem peccandi, præsertim cum ex Dei ordinatione sibi injiciatur hujusmodi necessitas*[14]. *Permittere Deum dicimus peccata, quia ita vult; voluntas autem Dei est rerum necessitas*[15]. *Dei voluntas rerum omnium est causa*[16]. *Vocem Deus ad improbos dirigit, sed ut magis obdurescant, lucem accendit, sed ut reddantur cæciores, remedium adhibet, sed ne sanentur*[17]. Töb efféle iszonyú mondásit Calvinusnak elő-hozza Feuard. *lib. 2. Theomach. c. 9.*, Agricola *lib. 1. cap. 11.* Ezekből Először a' következik, a mit a Libertinusok tanítnak[18]: *Hogy az ember akár-mit cselekedgyék sem vétkezik, mivelhogy mindent az Isten akarattyából, parancsolattyából, kénszerítéséből cselekeszik, és így az jó és gonosz közt-való különbséget meg kel tagadni.* Mert nyilva nem tudom, mibe cselekedhetik az ember valami jót, ha abba vétkezik, a mire az Isten indíttya, kíszteti, kételeníti az embert: mert a Calvinus ítíleti-szerént[19] *valamit az Isten akar, mind jó az;* és bizonyára, ha szinte gonosznak teczenékis nékünk valami, mindazáltal ha bizonyoson tuggyuk, hogy ezt akarja az Isten hogy cselekeggyük, nem vétkezünk ebbe. Mint mikor Ábrahámnak megparancsolá, hogy az ő fiát megölné, és a Sidóknak, hogy a kölcsön kért drága marhát elvinnék Aegyptom-

1 L. 1. c. 18. n. 3.
2 L. 2. c. 4. n. 2.
3 L. 1. c. 18. n. 1.
4 Ibid. illo num. 1.
5 Ibid. num. 2.
6 L. 2. c. 4. n. 3.
7 Ibid. num. 5.
8 L. 1. c. 18. n. 1. & 3.
9 L. 2. c. 4. n. 4.
10 L. 3. c. 23. n. 8.
11 L. 2. c. 4. n. 1.
12 Cont. Libert. c. 14.
13 Ad. Rom. 1. v. 18. & lib. 1. c. 17. n. 11.
14 L. 3. c. 23. n. 9.
15 Ibid. num. 8.
16 L. 1. c. 18. n. 2.
17 L. 3. c. 24. n. 13.
18 Apud Calv. cont. Libertin. cap. 13.
19 Lib. 3. cap. 23. n. 2. & lib. 1. cap. 17. n. 2.

* Egyugyanazon.

ból[1], minden véteknékül engedének az Istennek: úgy míis, mivelhogy tudgyuk a Calvinus Evangéliomából, hogy a fajtalanok latorságát nem csak akarja az Isten, de erre indíttya, sőt kételeníti őket, nyilván tudhattyuk, hogy nem vétkeznek latorságokba. És így, a ki a gonosz indúlatoknak ellene-áll, az Isten-ellen támad: a ki bűneit bánnya, az Isten cselekedetit nem javallya: Istentelenűl cselekesznek a bírák, mikor a gonoszokat megbüntetik, mert az Isten cselekedetiért szenved a bűnös ember, és ő-benne az Isten itéltetik, ki ő-általa cselekvé a gonoszt. Sőt szinte oly bolondúl cselekeszik a bíró, mikor az Isten eszközit megbünteti, mint a ki a szántó vasat ostorozná a szántó ember fogyatkozásáért, holot az emberis csak eszközi az Istennek, mint a szántó vas. Másodszor nyilván következik, hogy a Calvinisták és Lutheristák Istene a Pokolbéli Ördög, mint megmutattya Calvinusnak egy fő baráttya, Castalio[2], Feuardentius[3], Agricola[4]: és így nem azon az Újító Atyafiak Istene, a ki a miénk: mert a keresztyének Istene véteknékül-való és megfedhetetlen, *Deut. 32. v. 4,* Calvinus pedig, mivelhogy minden gonosságnak fő okának és Authorának mondgya az Istent, *bolondságnak itíli, ha ki azt mondgya, hogy megfedhetetlen az Isten, akár-mit cselekedgyékis*[5]. És mivelhogy a ki fő oka a gonosságnak és mindeneket kénszerít a gonoszra, a legnagyob vétkesb és bűnösb; a ki egy felől keményen tílt valamit, más felől *azt akarja, hogy cselekeggyük, a mit megtilt*[6], a legnagyob kép-mutató; a ki egy felől azt mondgya, hogy nem akarja a bűnt, más felől nem csak akarja, de ugyan erőltetiis erre az embereket, a legnagyob hazug; a ki egy felől kételeníti valamire az ő teremptett állatit, más felől a kételenségből lött dolgokért iszonyú-képpen megbünteti őket, a legnagyob Tyrannus, az önnön saját cselekedetiért a puszta eszközt ostorozván: ezekből nyilván következik, hogy az Újítók Istene hazug, kép-mutató, gonosz Isten, Ördög.

Nem ezt taníttya az Írás, hanem azt mondgya: *Hogy az Isten nem akarja a gonoszt*[7], *gyűlöli a gonoszt*[8], *noha az őmaga cselekedetibe semmit nem gyűlöl*[9]*: nem nézhet a gonoszra*[10]*: senkinek nem parancsolta, hogy gonoszt cselekeggyék*[11], *és a gonoszra senkit nem kisírt*[12]. *Ne mond ezt,* úgymond Salomon, *hogy az Isten ejtett-el tégedet, mert nem szükségesek néki a gonoszok*[13], *és nem parancsolta senkinek a gonoszt*[14]. *Ő senki veszedelmét nem kivánnya, sőt azt akarja, hogy minnyájan üdvözűllyenek*[15]. És bizonyára, a mint ő

[1] Exod. 13, 36. Hoc est argumentum Tertulliani: de castit. cap. 2. n. 11. Euseb. 6. de Præpar. c. 5.

[2] Lib. de Prædest. ap. Agricolam. Epist. Dedic. Calv.-Turc. l. 3. c. 17. f. 608.

[3] Lib. 2. Theomach. cap. 5. & in Iren. lib. 1. c. 12. num. 14.

[4] Toto libro 1. De vero & falso Deo.

[5] De Prædest. Vide Agricol. lib. 1. cap. 7. Feuardent. lib. 2. Theom. cap. 3.

[6] Calv. lib. 1. c. 18. num. 3. Cic. 1. de nat. deor. *Epicurus* (Calvinus) *oratione reliquit, re sustulit Deum.*

[7] Psal. 5, 5.

[8] Sap. 14, 9. Psal. 44, 8.

[9] Sap. 11, 25.

[10] Habac. 1, 13.

[11] Eccl. 15, 21. Hierem. 19, 5.

[12] Jacob. 1, 13.

[13] Eccl. 15, 12.

[14] Ibid. v. 21.

[15] 2. Pet. 3, 9. 1. Tim. 2, 4.

maga Calvinus megvallya, *Valaki azt mondgya, hogy az Isten végezéséből vagyon, hogy némellyek a hitetlenségbe heverjenek, nagy kaput nyit a gonosságnak*[1]. *És a bűnből jószágos cselekedetet csinál, a ki azt hirdeti, hogy az Isten végezéséből cselekeszik az emberek a gonosságot*[2]. Ennek-okáért még Plátois azt rendelé[3], *hogy el ne szenvedgyék, ha valaki az Istent a bűnök okának mondgya: mert ez a vélekedés minden tekélletességet kigyomlál emberbűl,* kiből megértyük, mely igazán mondá Irenæus[4], *hogy Pláto job vélekedésbe vólt az Isteni dolgokrúl, hogy-sem az eretnekek.* Igaz azért, hogy az Isten eleitül-fogva az embernek minden igyekezetit és cselekedetit látta: *és az ő akarattyanékül semmi sem történik, mivelhogy avagy reá akarja bocsátani az embert a gonoszra,* melytűl megótalmazhatná őtet, *avagy őmaga cselekeszi a jót az emberbe* szent malasztya-által[5]. A mit pedig ő maga cselekeszik bennünk, azt megajándékozza, *de a mit ő nem cselekeszik,* hanem csak elszenved, *azt megbünteti*[6]. *Nem szenvedné pedig, hogy gonoszt cselekednénk, ha eztis jó végre nem igazgathatná* az Isten[7]. Annak-okáért, noha Calvinus azt írja, *hogy Sz. Ágoston igen babonás, mikor azt taníttya, hogy az Isten nem külömben keményíti meg a gonosságba szivét az embernek, hanem csak elől látván* és reá bocsátván*[8]*:* mindazáltal a' bizonyos dolog, *hogy az Isten senkit meg nem keményít és vakít külömben, hanem csak az ő irgalmas segitségét megvonván*[9] és bűnre bocsátván az embert, kit megótalmazhatna: mert miképpen Dávidrúl azt olvassuk, *hogy ő ölé-meg Uriást*[10], maga csak elhagyatá őtet a harczon, és az ellenség keze-miat vésze, úgy és nem külömben mondgya az Írás, hogy megkeményíti az Isten az embert, mivelhogy az ő gonosságába haggya, melyből kivihetné ha akarná, noha nem tartozik vélle, hogy kivigye.

Eszébe vövé Calvinus, hogy ez tudományokból ily útálatos hamisságok következnének, és ennek-okáért azt írja: *Hogy nem vétkezik az Isten, noha ő cselekeszi a bűnt az ember-által, mert az Isten jó végre cselekeszi*[11]. *És az ember nem oly eszközi az Istennek, hogy csak egyedül az Isten cselekedgye a gonoszt, hanem az ember őmagais cselekeszi az Istennel-eggyüt*[12]. De ezek csavargások; mert ezekbe a feleletekbe megengedi Calvinus, hogy az Isten fő oka a bűnnek, ki az embert ugyan kénszeríti a gonoszra. Miképpen azért az Isten mondatik a föld gyümölcsit adni[13], noha ő-vélle eggyüt a nap, a föld, a szántó emberis munkálkodik; miképpen

[1] L. 3. c. 23. n. 14.
[2] L. 1. c. 17. n. 3.
[3] Lib. 2. de Republ.
[4] L. 3. c. 45.
[5] Aug. 3. Enchirid. cap. 95. *Vult permittere peccata, non vult fieri.*
[6] Aug. t. 1. 3. de lib. arbit. cap. 4.
[7] Enchirid. c. 96. 9. Confess. cap. 8.
[8] Calv. l. 2. c. 4. n. 3.
[9] 20. Civit. c. 19.
[10] 2. Reg. 12, 9.
[11] L. 2. c. 4. n. 2.
[12] Cont. Libert. c. 14. Alios cavillos vide ap. Bellarm. l. 2. de Amiss. Grat. c. 4. 5.
[13] 2. Cor. 9, 10.

* Előrelátván.

a fejedelem öli-meg, a kit az hóhérral megölet, és Dávid ölé-meg Uriást, noha nem egyedűl: szinte úgy, noha nem egyedűl, hanem az ember-által cselekeszikis gonoszt az Isten, de azért, ha ő indít, kísztet, kénszerít a bűnre, ugyan ő fő oka a gonosznak, és a ki az ő akarattyához szabja magát, nem vétkezik. Hogy pedig jó végre cselekeszi ezt az Isten, meg nem menti őtet: mert *gonoszt nem kel mívelni jó végre*[1], és nem szabad lopni hogy alamisnát adgy, nem szabad házasságot rontani, hogy az Isten híveit szaporícsad, &c.

De mennyünk továb. A keresztyének Istene Egy állattyába, személyébe Három, a tellyes szent Háromság egy bizony* Isten. Ezt közönségesen tagadgyák az atyafiak[2]. És hogy most semmit arrúl ne emlekezzem, hogy Luther az Hus János kárhoztatott tudományát éppen javallya és helyén haggya[3], noha ezek-közt aztis tanítá Hus, *hogy minden teremptett állat, Isten*[4]; aztis haggyuk továbra, hogy közönségesen azt taníttyák, hogy Christus Istensége-szerént engedett az Atyának, könyörgött néki és kínt szenvedett: Béza azt írja[5], *hogy az Isteni természet in tres personas est distincta,* három személyre osztatott, és másut[6], *hogy a három személy külömböz természetibe.* Calvinus sok helyen irja[7], *hogy a Fiúnak külön állattya, substantiája, vagyon az Atyátúl.* Brentius pedig, *Itt,* úgymond[8], *nem arrúl a Christus Istenségérűl szóllok, mely öröktűl-fogva az Isten fiába vólt, hanem csak arrúl, mellyet a megtestesüléskor az ember fiával közle: mert külömb az ajándékozó Istenség az ajándékozott Istenségnél.* Hieronymus Zanchius Calvinista egy nagy könyvet ira *De Tribus Elohim*, a három Istenrűl[9]. És végre nem csak Lossius nyilván írja[10], *hogy a három Isteni személy essentialiter, természetekbe, külömböznek*, de a töb Újítokis gyakran írásokba az Isteni természetet megsokasították[11]. Petrus Melius pedig így szól Dávid Ferencznek[12]: *Mi mind az állatot, mind a személt elhattuk: ellene-mondottunk mi ezeknek.* Ennek-fölötte, mivelhogy Calvinus azt taníttya, a mint ezennel megmondom, hogy a Fiú Isten ömagátúl-való és nem az Atyátúl, tagadgya az Atya Istent: mert a ki mástúl nem vészi az ő természetit, az fiú nem lehet, ahol pedig fiú nincs, ott atya sem lehet. Továbbá a szent Háromságban egy Istenséget nem örömest hallyák az atyafiak. Luther azt írja[13], *hogy ő gyűlöli ama szót, mellyel az Ariánusok-ellen éltek a régiek (homousion,* consubstantialis, egyenlő természetű), *és dicsíri az Ariánusokat, hogy efféle* profana, *szentségtelen és új szóval nem akartak*

* Igaz.

[1] Rom. 3, 8.
[2] Probant Agricola l. 1. c. 1. Calv.-Turc. l. 3. c. 5. Coccius t. 1. Thesauri l. 1. art. 4. Jurgevit. c. 1. Feuard. l. 1. Theom.
[3] T. 2. in Assert. art. 30.
[4] Concil. Constant. Sess. 15. t. 3. Concil.
[5] In Confessio. c. 1. art. 2. f. 28.
[6] Serm. 5. de Passione, p. 108. Feuard. 1. Theomach. p. 16.
[7] In actis Serveti, pag. 219. Calv.-Turc. l. 3. c. 5. f. 421. Feuard. l. 3. Theomach. c. 6. & 15. Jurgevit. Agricola citati.
[8] De majest. Christ. p. 91. apud Theolog. Palatinal. In admonit. de libro Concord. f. 393.
[9] Calv.-Turc. l. 3. c. 5. f. 422. Jurgev. Agricol. citati. Genebr. l. 2. de Trinit. p. 153.
[10] In Alcuini lib. 1. c. 12. Calv.-Turc. l. c.
[11] Vide Calv.-Turc. Jurgevit, Agric. loco cit. Feuard. Dial. 1. f. 48.
[12] Disput. Varad. a. 1569. die prima.
[13] T. 2. Witt. Lat. an. 46. cont. Latomum f. 252.

élni. Calvinusis, *Anná Isten,* úgymond[1], *hogy eltemettettek vólna ama szók* (szent Háromság, személy, egyenlő természetű). Musculus azt írja[2], *hogy a Pogányok-előt ingyen említeni sem kel az Atya, Fiú, Sz. lélek Istent, hogy ne láttassunk három Istent vallani.* Ochinus pedig[3] *Ördögi szóknak nevezi ezeket:* szent Háromság, személy, &c. *mellyeket az Apostolok nem tuttak.* Calvinus azt írja[4], hogy ama könyörgés: *Szent háromság egy Isten, irgalmazz nékünk, impropia & barbara est.* Danæus pedig Gernebrardus-ellen írván, azt mondgya[5], *hogy ez a könyörgés inepta, insana, inconcinna, periculosa est,* és a Luther imádságos könyveibeis ezt a könyörgést kihatták a Litániákból. Végezetre, a mint ezennel megmondom, a Szent Irásbólis avagy letörlék, avagy hamis magyarázattal erőtlenné tövék azokat a bizonyságokat, mellyekkel a Szent Háromságot és a Christus Istenségét meg szokták bizonyítani az Ariánusok-ellen; mert a Luther Német Bibliáiból kihagyák ama Szent János mondását: *Hárman vannak, kik bizonyságot tésznek az égbe, az Atya, Fiú és Sz. Lélek. És ez a három, egy*[6]. Ezekből megtetczik, mely méltán vetik az Újítók egymás szemére, hogy ők belől Ariánusok[7].

Az Istennek mindenhatóságárúl tizen-nyólcz tévelygést számlál-elő Feuardentius[8] a Calvinisták írásibúl. Schlüsselburgius sok szóval megmutattya, hogy tagadgyák a Calvinisták az Istennek mindenhatóságát, *mert nem hiszik,* úgymond[9], *hogy az Isten azon egy testet külön helybe helyheztesse egyszersmind, és hogy a Christus teste a bészegezett koporsón vagy ajtón által-mehessen. Sokan közzüllök azt hirdették,* úgymond Feuardentius[10], *hogy a tő-fokon által nem viheti az Isten a tevét*[11]. Annak-okáért Béza azt meré írnyia[12]: *Hogy nem kel hinni, mert nem igaz, a mit Gábriel Angyal monda a Szűznek, hogy az Istennél nincs semmi lehetetlen dolog.* Calvinus így ír e dologrúl: *Lehetetlen,* úgymond[13] *valami ez ideig nem vólt és ez-után sem lészen,* kiből következik, hogy igen nagy határa vagyon az Isten erejének, és *hogy a kőből Ábrahám fiait nem teremptheť*[14] Másut azt mondgya[15]: *Hogy az Istennek hatalma, mely a természet határit elhalaggya, Istentelen és gyűlölséges álom, mellyrűl nem méltó emlekeznünk.* Maga a gonosz ember másut, kárhoztatván önnön magát, azt írja[16], hogy *Igen hamis vélekedésbe vagyon, a ki azt itíli, hogy semmi egyebet nem cselekedhetik az Isten az természet határa fölöt, és az ő kezét a mi értelmünk-alá veti.* A töb Isteni tulajdonságoknál 40 úndok tévelygést számlál-elő Feuardentius[17], mellyekrűl most nem szükség többet szóllanunk.

[1] L. 1. c. 13. n. 5.
[2] In primo Antichochleo. Feuard. 1. Theom. f. 9.
[3] Dial. 2. Feuard. l. c. Coccius. tom. 1. l. 1. art. 4. Jurgevit.
[4] Epist. 2. ad Polon. & cont. Gentil. Feuard. 1. Theom. f. 13. Calv.-Turc. l. 3. c. 4. f. 412. Agric. l. 1. c. 2.
[5] Apud eosd. authores.
[6] 1. Joan. 5, 7. Similia Matth. 28, 15. 2. Cor. 13, 13.
[7] Lásd fol. 437. & 438.
[8] Lib. 1. Theomach. fol. 34.
[9] Lib. 1. Theol. Calv. art. 3. f. 11. art. 31. f. 163.
[10] Lib. 1. Theomach. f. 35. Suræus, Spina, &c.
[11] Cont. Marci 10, 25.
[12] Lib. 2. cont. Heshus. ap. Schlüsselburg. & Feuard. l. c. Agric. l. 1. c. 3.
[13] L. 2. c. 7. n. 5.
[14] Matth. 3, 9.
[15] L. 3. c. 23. n. 2.
[16] In Lucæ 1, 18.
[17] Lib. 2. Theomach. Agricola lib. 1. c. 4. & seq.

A Credónak második, 3. 4. 5. 6. 7. ágazattya a mi Üdvözítőnkrűl emlekezik, kirűl majd semmit igazán nem tanítnak az Atyafiak. És ő maga Calvinus szépen előnkbe adgya, mit hisznek ők Christus Urunkrúl: *nos,* úgymond[1], *Christum non aspicimus nisi carneis oculis, ita fit, ut nihil in ipso* NOBIS *magnificum appareat. Vitioso enim nostro sensu, quicquid in ipso est ejusque doctrina, pervertimus.* ELŐSZÖR azért tagadgya Calvinus Christust Fiú Istennek lenni: mert azt írja[2], *hogy ő magátúl-való Isten, és nem vötte az Atyátúl Istenségét.* Ugyan ezent taníttya Béza, Musculus, Gallasius[3]. MÁSODSZOR az Isteni természetbe nem itílik egyenlőnek lenni Christust az Atyával: mert nem csak Béza[4], de az Augustána Confessio követőiis[5] nyilván taníttyák, hogy *Christus Istensége-szeréntis engedett és könyörgött az Atya Istennek.* Kirűl így ír Philippus *in Locis anni 58. De Filio, pag. 40: Isteni természeti-szerént Christus nem szenvedett, de mindazáltal engedelmes vólt az ő Attyának.* Ennekfölötte azt taníttyák minnyájan[6], *hogy Christus nem csak emberi, hanem Isteni természeti-szeréntis közbe-járónk vólt nékünk:* sőt Calvinus *Matth. 1. v. 23.* azt írja, hogy világ kezdetitül-fogva közbe-járó vólt Christus, és mivelhogy csak Istensége-szerént vólt világ kezdetitül-fogva, csak Istensége-szerént vólt közbe-járó. Ebből, ved eszedbe, mi következik. Ha Isteni természeti-szerént enged és könyörög Christus, nyilván nagyob ő-nállánál az, a kinek enged; sőt ha könyörög ez közbe-járó Istensége-szerént: avagy a' következik, hogy az Atya és Szent Lélekis közbe-járó, mivelhogy *opera Trinitatis ad extra sunt indivisa,* szinte mint a Christus csuda-tételi, betegek gyógítása, &c. egyenlő-képpen az Atya, Fiú és Szent Lélektűl vagyon: avagy következik, hogy külömb Istensége vagyon Christusnak, melytűl úgy származhatik valamely külső cselekedet, hogy az Atyátúl és az ő Istenségétűl ne származzék. És bizonyára úgy tetczik, hogy ezt akarta Calvinus az Újító Atyafiakkal egyetembe tanítani, mert azt írja, *hogy Christus, Istensége-szeréntis megdicsőittetett az Atyátúl*[7], sőt *hogy Istensége-szeréntis kisseb Christus az ő Attyánál, és amaz ő mondását, Az én Atyám nagyob nállamnál, mind két természeti-szerént kel érteni*[8]. Maga bizony mind az engedelmesség, mind a könyörgés, közbe-járás, &c. csak emberi természeti-szerént illeti a mi Urunkat, ki Isteni természeti-szerént az Atyával és Szent Lélekkel-eggyüt megengeszteltetik a Christus közbe-járása-által. Noha azért a ki könyörög, meghal, &c. Isten és ember, és az Isteni személytűl vagyon ily

[1] Joan. 6, 41.

[2] Lib. 1. c. 13. num. 23. & 19. & alias sæpe, loco citato a Calv.-Turcis. l. 3. c. 7. f. 446. Feuard. l. 3. c. 3.

[3] Apud Calv.-Turc. l. c.

[4] Epist. 28. Theolog. & aliis loc. citat. a Calv.-Turc. l. 3. c. 8. f. 465. Feuard. 3. Theomach. c. 14. Agric. lib. 2. c. 11.

[5] Libro Concordiæ. Vide Bellarmin. in Judicio, errore primo.

[6] Calv. libr. 2. cap. 14. num. 3. & citat. a Calv.-Turc. lib. 3. c. 8. f. 461. Liber Concord. apud Bellarm. errore 2. Jurgevit., Agric., &c.

[7] Lib. 2. c. 14. num. 2. & 3. Palatinales, fol. 22. ad libr. Concord.

[8] Epist. ad Polonos, ap. Calv.-Turc. l. 3. c. 8. f. 461. Et lib. cont. Stancar. ap. eundem l. 3. c. 19. f. 635.

nagy böcsűlleti az ő könyörgésének†: de azért csak emberi természeti-szerént szenved és könyörög. De hogy a mi Urunk megtestesűléserűl hamis vélekedésbe légyenek az Újítók, csak abbólis megtetczik, a mit illyen szóval ír Luther eggyüt: *In Philosophia simpliciter impossibile & absurdum est, Verbum esse factum carnem; estque magis disparata propositio, Deus est homo, quam si dicas, Homo est asinus. Ideo nihil mirum, si Mahometani & totus mundus neget Christum esse Deum*[1]. *In Incarnatione facta est proportio finiti ad infinitum, quod est impossibile*[2]. Selneckérus pedig a Christus Istenségérűl azt írja[3], *hogy ez kint szenvedett, és elszenvedhetetlen amaz Theodorétus mondása, hogy Istensége-szerént nem szenvedhet Christus.* Brentius pedig, hogy ezt ne mondaná, azt írá[4], *hogy nem közöltetett Christusba az Igínek természeti és állattya az emberi természettel, hanem csak valami ajándékja.* És efféle tudományokkal kaput nyitván az Töröknek és Ariánusoknak, tellyességgel megtagadák a Christus Istenségét.

A Christus személyérűl azt taníttyák először: *Hogy nem származik az Atyának értelméből és ismeretiből*[5]. Ennek-fölötte Béza, követvén Nestóriust, sok helyen azt írja, hogy Christusba két személy vagyon, emberi és Isteni[6], kit Vithakérus nem tagadhatael[7], noha ebbe nem javallya a Béza tetczését. És ugyan ezent taníttya ennihányszor Calvinusis[8]: mert a közbe-járó személt az Isteni személytűl külömbözőnek itíli Christusba.

Christus Urunkrúl őmagárúl oly alá-való vélekedésbe vannak az Atyafiak, hogy a ki ezeket a Zopyrusokat hallya, mely édesdeden beszélnek, soha el nem hiheti, ha az önnön írásokat meg nem tekínti. Azért Christust, *kibe az Isteni bölcseségnek minden kincse vala*[9], Először tudatlannak itílik. Azt írja Calvinus[10], *hogy egyenlő-képpen a töb emberekkel és angyalokkal tudatlanság-alá vettetett vala a Christus lelkeis.* Másut azt írja[11], *hogy mikor a fige-fán gyümölcsöt kerese Urunk, noha akkor nem vala ideje a figének, nem ismérte, minémű fa vólt, a kin gyümölcsöt keres vala*, maga a fige-fa Sidó és Olasz országba oly köz, mint a fűz-fa mi-nállunk, mellyet akár-mely gyermekis esmér. Másut nem javallya, hogy némellyek azt itílik, hogy Christus látta az embereknek belső hiteket[12]. És csak abbólis megtetczik, mely tudatlannak itílik az Atyafiak Christust: mert ha úgy fondálta vólna az Anyaszentegyházat, a mint ők itílik, világ kezdetitül-fogva nem találtatnék egy törvény szerző emberis, a ki jobban nem rendelte vólna az

† *Actio Imperatoris formale principium habet, naturam humanam, tamen a dignitate personae habet valorem. Ita in praesenti.*

[1] T. 2. lat. Witt. an. 46. Disp. de Deo, thesi 18. f. 540.

[2] Disp. 2. thesi 18. & 19. f. 540.

[3] Ap. Palatinales. Admonit. de libro Concord. f. 393.

[4] Apud eosd. f. 394.

[5] Schlüsselb. lib. 2. art. 6. fol. 53.

[6] Respons. adv. Brentium. Vide Calv.-Turc. l. 3. c. 9. f. 492. Theomach. l. 3. c. 8.

[7] Quæst. 5. de Eccles. c. 7. f. 484.

[8] L. 1. c. 13. n. 23. 24. Et in cap. 27. Matth. v. 46. in fine.

[9] Coloss. 2, 3.

[10] Luc. 2, 40. Matth. 24, 36.

[11] Matth. 21, 19.

[12] Matth. 9, 2. Lásd e könyvnek 8. részét. §. MÁSODSZOR.

ő országát Christusnál. Mert a jó törvény-adó fő gondgya az, hogy a békeséges megmaradásba jó módot talállyon, mert az magába meghasonlott országnak el kel pusztúlni és vészni: holot pedig a Christus országa kivált-képpen békeséges ország, és a mi törvény-szerzőnk mind születése 's mind mennybe menetelekor békeséget hagya az ő országába: ha okos törvény-szerző vólt Christus Urunk, nyilva jó módotis adott ennek a békeséges eggyességnek megőrzésébe. Az Újítók vallása-szerént pedig ennek a békeség megtartásának semmi módgyát nem atta Christus: mert noha törvént és testamentomot szerze, de mivelhogy ennek külömböző és ellenköző értelme lehet, ha az ő értelmérűl vetekedés támad, nem hagyott (az Atyafiak itíleti-szerént) semmi módot, mint kellyen ennek a viszszavonásnak végét érni, mert sem a Szent Atyák, sem az Anyaszentegyház, sem a fő Pásztor itíleti nem elégséges a viszállások* vége szakasztására: és így láttyuk, hogy soha az Újítók meg nem egyenesedhetnek sem mi-vélünk, sem magok-közt.

Ennek-fölötte nem csak azt taníttyák, hogy ők minnyájan szinte oly szentek, mint Szent Pál, Bódog Aszszony, és önnön maga Christus Urunk: de a szemptelen emberek azt mérik tanítani, hogy Christus bűnös vólt, sőt minden bűnös embernél alábvaló. Halhadszad Luthert: *Egyenlők vagyunk böcsűlletbe és méltóságba Szent Péterrel, Szent Pállal, a Christus Annyával, a töb szentekkel, és ezekkel egyenlő-képpen bővölködünk minden Isteni ajándékokkal*[1]. *A menyországhoz annyi közünk vagyon, menyi Christusnak, és ha ő nem kárhozhatik, mi sem kárhozhatunk*[2]. *Mert mi az hit-álľal a Christusnak tekélletességébe őltözünk*[3]. Kiből érted vallások fondamentomát, mert azt itílik, hogy a mi megigazúlásunk nem egyéb, hanem a Christus szentségének imputatiója, nékünk tulajdonítása, és így következik, hogy minnyájan egy-aránt szentek vagyunk Christussal, mivelhogy az ő szentsége a mi szentségünk.

De ez a Christus szentsége minémű légyen, halhadsza. *Nem kel,* úgymond Luther, *úgy gondolkodnunk Christusról, mintha ő ártatlan vólna: mert kiöltözvén az ő szentségéből és ártatlanságából, a te bűnös személyedet felvötte*[4]. *A Prófétáк minnyájan jól látták lélekbe, hogy Christus minden latornál, gyilkosnál, lopónál, házasság-törőnél, káromlónál legnagyob lator, gyilkos, házasság-törő, &c*[5]. Calvinus szinte illyen szemtelenűl nem szól, de azt mondgya, hogy

[1] T. 5. lat. Witt. an. 54. in 1. Petri 1. fol. 442. Idem alii ap. Calv.-Turc. l. 3. c. 13. f. 531. Jurgev. c. 1. art. 3. n. 6.
[2] Zvingl. & Tigurini, in Actis disputat. Tigur. f. 628. Calv.-Turc. l. 3. c. 12. f. 514.
[3] Beza in Confess. c. 4. art. 11. f. 62.
[4] T. 4. lat. Witt. an. 54. in c. 3. ad Galat. f. 351.
[5] Ibid. f. 348.

* Viszálykodások.

[1] Matth. 26,39. mikor Christus Urunk a kertbe imátkozék[1], *hertelenségből szólla, és mindgyárt viszszamondá, megjobbitá, megostorozá mondását és a hertelen ejtett szót megmásolá: mert a bánat-miat elfeletkezett vala az Isteni végezésrűl, és annak-okáért az ő mondásába nem láttatik csendesz mértékletesség, holot az közbe-járó tisztit megveti.* A kereszt-fán pedig, azt írja, *hogy Christus az ő lelkébe a kárhozott és átkozott emberek kinnyát érzette, mely kin-nékül az ő testi halála haszontalan*
[2] Calvin. lib. 2. c. 16. n. 10. *vólna*[2]. *Azt itilte, hogy az Istentűl elhagyatott és elidegenűlt*[3]. *Félt, hogy lelke üdvösségét el ne veszesse*[4]. *Az Isten széki-előt* REUS STETIT.
[3] Num. 11.
[4] Num. 12. *A patre se alienum sensit,* REUS *stetit: Vox ei desperationis elapsa*
[5] Matth. 27,46. Hebr. 5, 7. *est*[5]. Ezekből nyilván következik, hogy a Calvinus Christusa vétkezett a kertbe: mivelhogy az Isten akarattyának nem akart engedni, megvetvén a közbe-járó tisztit, mellyet reá-bízott vala az Isten, szinte mint Ábrahám vétkezett vólna, ha az ő fiát nem akarta vólna megáldozni, holot a vétek nem egyéb, *hanem az Isten*
[6] August. 22. cont. Faustum c. 27. 1. Retract. c. 15. *akarattya-ellen-való szó, cselekedet, vagy kivánság*[6]. Ennek-fölötte, ha mértékletesség nem vólt a Christus kívánságába; ha ezt meg kellett jobbítani, másolni és ostorozni: kétségnékül mértékletlen, megfedhető, gonosz kívánság vólt ez. Vétkezett továbbá a kereszt-fánnis a kárhozottak kínnyát szenvedvén: mert nem egyéb a kárhozottak kínnya, hanem a szentségnek és bódogságnak megfosztása: az Isten gyűlölése, a külső setétség, melybe meghomályosodik a gonoszok értelme, és kétségbe esvén, átkozzák az
[7] Lib. 3. cap. 2. n. 16. 19; cap. 13. n. 5. Beza Confess. c. 4. art. 20. Istent. És mivelhogy az Calvinus hiti-szerént[7] *nem kedves Isten-előt, valaki minden kétségnékül nem hiszi, hogy ő az Isten kedvébe van és el nem vész:* kétségnékül Christus nem vólt az ő Attyának kedves fia, hanem kárhozott szolgája, mivelhogy azt vélte, *hogy elidegenűlt az Istentűl és félt lelke üdvössége vesztésétűl:* sőt sokkal bűnösb vólt a Calvinistáknál, kik kétségbe nem estek, sőt az ő üdvösségükrűl ugyan bizonyosokis. Ugyan ezent taníttya Melanthon, mikor azt írja, hogy Christus *sensu desertionis & iræ Dei fluctuabat inter infernum & vitam: in quo pavore facta est despoliatio*
[8] In Matt. 26. Vide Andr. Fabric. in Harmon. Confess. Aug. f. 33. *donorum in Christo*[8]. Noha azért Calvinus gyakran írja a mí Üdvözítőnkrűl, *hogy ő véteknékül vólt*[9], mert ugyanis *az áldozatra vitt báránnak maculanékül kellett lenni*[10], mivelhogy a bűnös meg nem tisztíthattya a bűnt, a kétségbe esett nem bátoríthattya a félel-
[9] Hebr. 7, 26.
[10] Levit. 1, 10. meseket: de bizony szinte úgy cselekeszik Calvinus, mintha valaki azt mondaná valakinek, hogy őtet latornak nem nevezi, noha tudgya, hogy az úton sokakat megfosztott és megölt. Megtetczik

pedig ezekből, hogy a Calvinistáknak és Filippistáknak nem csak más Istenek vagyon, mint megmondám, de más Christusokis, mely tudatlan, ostoba, bűnös, kárhozott, kétségben esett Christus, és ez okon 1558. esztendőbe egy Joachimus Magdeburg. egy könyvet íra *De novo & veteri Christo*[1], Franciscus Agricolais nem régen egy könyvet íra *De æterno ac vero Deo & Messia, contra novum Deum & Pseudo-Christum Novatorum*[2]. És ez amaz Christus, mellyet, gyakran írja Luther[3], hogy ő-előtte nem esmért e világ: atta vólna pedig Isten, hogy efféle tudatlan, bűnös Christust soha nem esmért vólna.

A mi Üdvözítőnk születésérűlis sokkal roszszab vélekedésbe vannak az Újítók, hogy-sem az Törökök a Mahométérűl: *mert a Mahomét annya Emina* azt mondotta, *hogy sem hordozásába, sem születésébe, semmi terhet nem érzett*[4]*:* az atyafiak pedig azt írják, *hogy mind addig nem akarta Urunk hogy Aegyptomba futna Bódog Aszszony, míg jól fel nem gyógúlna szűlése-után és járhatna*[5]. *Mert mikor az ő fiát szűlé, természet-szerént szűlé, ruptis obicibus & locis apertis*[6], maga ezt Sz. Ágoston régen kárhoztatta[7] az egész Anyaszentegyházzal. És noha még Mahométis Bódog Aszszont minden teremptett állatnál tisztábnak itíli[8], de a mint mondám nem régen, Luther, Hamiltonus [41], és egyebekis azt írják, hogy Bódog Aszszony egy cseppel sem vólt szenteb nálloknál sőt sokan azt írják, hogy vétkezett gyakran Bódog Aszszony[9].

Christus Urunk halálárúl azt írják, *hogy ő Istensége-szeréntis kínt szenvedett*[10]. *És hogy ő nem hólt-meg széles e világért,* mint nyilván mondgya az Írás *1. Joan. 2. v. 2. Rom. 11. v. 15. 2. Corinth. 5. v. 19. 1. Timoth. 2. v. 6, hanem csak a választottakért*[11], mint Bucérusból, Musculusból, Bezából &c. bővön megmutattya Schlüsselburgius *lib. 1. Theol. Calv. art. 6. fol. 25. lib. 2. art. 6. fol. 40.*, Reginald. *lib. 3. cap. 22. fol. 659.*, Feuard. *lib. 5. Theomach. cap. 15. fol. 169.*, Coccius *tomo 1. lib. 8. art. 9. fol. 1079.* Ennek-fölötte azt írja Calvinus[12], *hogy Christus az ő halálával semmit nem érdemlett magának,* Sz. Pál-ellen *Hebr. 2. v. 9. Philip. 2. v. 8. Psal. 109. v. 7.* És hogy *a Christus testi halála semmit nem használt vólna nékünk, ha a kárhozottak kinnyát meg nem kóstolta vólna lelkébe*[13]. A Libertinusok, *kikkel Gallia és Német ország teli,* azt taníttyák: *hogy Christus nem hólt-meg érettünk, hanem a mit az Evangélisták az ő szenvedésérűl írnak, azt példa-beszéd-gyanánt kel érteni, és az ő halálán értik a bűnnek halálát*[14]. Angliába pedig

[1] Rescius Ministrom. fol. 62.
[2] Libri tres, editi Colon. an. 1605.
[3] Jurgevit. c. 1. art. 2. n. 6.
[4] Centuriatores & alii, ap. Reginald. l. 3. c. 13. f. 530.
[5] Calv. Matth. 2, 13.
[6] Molinæus in Harmonia Evang. part. 4. Reginald. f. 530. Jurgevit. cap. 1. art. 3.
[7] Enchir. c. 34.
[8] Azoar. 5.
[9] Jurgevit. illo c. 1. art. 3. n. 6.
[10] Selnec. ap. Palatinales, de libro Concord. f. 393. Luther & alii, apud Ulemb. caus. 19. Bellarm. de libro Concord. mendac. 3. Cocci. lib. 1. tom. 1. art. 1. f. 2. Jurgevit. illo cap. 1. art 4. Calv.-Turcism. l. 3. c. 18. f. 610. 616.
[11] Lib. 2. cap. 17. n. 6. ad Hebr. 2, 9.
[12] L. 2. c. 16. n. 10.
[13] Calvin. contra Libert. cap. 4.
[14] Ibid. cap. 17.

egy könyvet nyomtatának: *Contra familiam amoris,* melybe azt
írják, *hogy sokan a praedikátorok-közzűlis azt hiszik Angliába, hogy*
csak csupa beszéd, a mit az Evangéliomba olvasunk a Christus
[1] Reginald. *halálárúl* [42][1]. A Christus halálának érdeméről, bódog Isten, mely
l. 3. c. 14. f. 570. gyalázatoson szólnak! Mí azt hiszszük, hogy a Christus halála-által
megszabadíttattunk a szolgálattúl, és három-féle szolgálattúl: A bűn-
nek és ördögnek szolgálattyátúl, mivelhogy *minnyájan a bűnnek*
[2] Isai 52, 3. *szolgálattyára eladattunk vala*[2] a mi első atyánktúl: a halálnak
Rom. 7. 14. 1. Mach. 1, 16. szolgálattyátúl, mely *szólgya a bűnnek*[3], szinte mint az örök kár-
2. Petr. 2, 19. hozatis: végre a törvénnek szolgálattyátúl, mely *mendörgések és*
Joan. 8. 34. *villámásokba adaték*[4], hogy félelem-alat tartaná a Sidókat. Christus
[3] Rom. 6, 23. [4] Hebr. 12, 18. Urunk pedig *nagy árron*[5] és *bőséges váltságon*[6] megszabadíta min-
[5] 1. Cor. 6, 20. ket, *igaz szabadsággal*[7], a mi *ebbi gonosságinktúl*[8], *őmagát adván*
[6] Psal. 129, 7. [7] Joan. 8, 36. *érettünk, hogy megmentene és megtisztítana minden gonosságtúl és*
[8] 1. Petr. 1, 18. *jó cselekedőkké tenne*[9]. És úgy megtisztítana, *hogy semmi kárhozatra*
[9] Tit. 2, 14. 1. Joan. 1, 7. *méltó vétek ne maradna bennünk*[10], *hogy megszentelne és tisztítana*
Hebr. 9, 14. *minket*[11]*: tisztákká, szentekké tenne*[12], *és mint az Ádám vétke bünö-*
[10] Rom. 8, 32. *sökké, úgy Christus igazakká tenne minket*[13]*: új őltözetbe őltöztetne*[14],
[11] Ephes. 5, 26. [12] Coloss. 1, 22. *a halottakból elevenekké tenne*[15]*: és így az Isten fiának ábrázattyá-*
[13] Rom. 5, 19. *hoz hasonlíttatván*[16], *mint hordoztuk a főldi atyánknak bűnös ábrá-*
[14] Ephes. 4, 24. [15] Rom. 6, 13. *zattyát, úgy a menyei ábrázatotis hordozzuk*[17] az ő malasztya-
[16] Rom. 8, 29. által, *mely a mi szívünkbe öntetett*[18]*:* mely-által *megmosogattattunk*
[17] 1. Cor. 15, 49. [18] Rom. 5, 5. *bűneinktűl, Apocal. 1. v. 5. 1. Corinth. 6. v. 11. Hebr. 9. v. 13. Isaiæ*
1. v. 18. cap. 44. v. 22. Psalm. 50. v. 9. Elvétetett bűnünk *Joan.*
1. v. 29. Letörőltetett *Actor. 3. v. 19.* Elrontatott *Rom. 6. v. 6.*
Kimeretett* *Hebr. 9. v. 28.* Megöletett *Ephes. 2. v. 16.* Béfödözte-
tett *Rom. 4. v. 7.* A szent Lélek szálogát adván szívünkbe *Ephes.*
1. v. 13. és az Isteni természetbe részessé tévén minket *2. Petri*
1. vers 4. A bűnt így elrontván és megújítván minket, a bűnnek
szólgyát, az örök háláltis elrontá és a törvénnek igáját szent
[19] Fol. 430. malasztya-által megkünnyebbíté, mint nem régen megmondám[19].
Ezeket a Christus halála érdeméből adott jókat noha szájjal nem
tagaggyák, de valóba nem hiszik az Atyafiak. Mert azt mondgyák,
hogy a mi bűnünk el nem rontatik, hanem csak béfödöztetik a
keresztségbe: *mert a Concupiscentia megmarad mindenekbe, és ez*
[20] Calvin. lib. 3. *bűn őmagába, ha szinte valaki helt nem ádis az ő indúlatinak*[20].
cap. 3. n. 10. Vithak. qu. 5. Kiből a' következik, hogy szinte úgy szabadíttatik-meg az ember
de Eccles. c. 7. Christus-által, mintha a rabnak bilincsit és vasát valaki lábán hadná,
f. 477. Beza, &c.

* Kimerni vagy kimeríteni, p. a vizet. A vulgátában: ad multorum exhaurienda peccata.

de bársonnyal béfödné: vagy az úndok genyetséget vont arannyal békötné, de meg nem gyógítaná. A bűntűl pedig annyira nem szabadított-meg minket Christus sz. halálával, hogy a Calvinus[1] és a töb Atyafiak itíleti-szerént, minden cselekedetekbe vétkeznek a Christustúl megváltott hívek: mivelhogy pedig *a ki vétkezik, a bűnnek és ördögnek szolgája, melytűl meggyőzetett*[2]*:* Christus meg nem szabadított minket, és nem vólt annyi érdeme az ő halálának, hogy ez ő segítségéből csak egy jót cselekedhessünkis: és így haszontalan vólt a Christus megtestesűlése, *Ki azért jött, hogy az ördög hatalmát és cselekedetit elrontaná*[3]. Azt nem mondhattyuk pedig, hogy az Isten béfödözi, eltitkollya a bűnt és az híveknek nem tulajdoníttya, noha bennek haggya[4]. Mert lehetetlen, hogy az Istennek fínyes szemei-előt béfödöztessék valami, ha tellyességgel el nem rontatik[5], mivelhogy *mindenek nyilván és födélnékül vannak ő-előtte*[6]*;* ennek-fölötte, ha csak béfödözi rútságinkat, szinte úgy meg nem szabadít ettűl minket, mint a mely borbély béköti a sebet, de meg nem gyógíttya: és mivelhogy az Isten meg nem csalatkozhatik itíletibe, lehetetlen, hogy annak ne tulajdonítcsa az ő gonosságát, a kibe gonosságot és bűnt lát, mert ő *személy-válogatásnékül itílvén mindeneket*[7], a kibe bűnt lát, azt bűnösnek itíli, hogy amaz átok magára ne térűllyön: *Átkozott, a ki a bűnöst igaznak mondgya*[8]. De ha szinte az emberbe való bűnt az embernek nem tulajdonítanajais az Isten, ugyan valóba bűnös vólna, ha a bűn ő-benne maradna: és így meg nem szabadíttatnék *igazán és valóba*[9] az ember, hanem csak .vélekedése-szerént, mintha valaki a vasba járó rabot egy hatalmas Császárnak itílné. Azért az atyafiak itíleti-szerént a Christus halálának csak ez a haszna: hogy nem mind e világot, hanem ennihány Lutheristákat vagy Calvinistákat megváltott, kikért nem csak halált, de a kárhozattak kínnyát és kétségben esésétis szenvedé. Ezeket pedig nem úgy szabadítá-meg, hogy bűnökből kitisztítván, új és szent életre vinné őket: hanem hogy úgy éllyenek, mint az ördögök, minden cselekedetekbe haláloson vétkezvén[10], mindazáltal oly privilégiomok vagyon, *hogy akár-mit cselekedgyékis, soha az Isten kedvéből ki ne essék, a ki egyszer az Calvinista Imputata Justitiába kaphat*[11]. Annakokáért minden félelemnékül mindent bátran cselekedhetnek, bizonyoson hívén, hogy ők el nem veszhetnek, és hogy ez a hit elégséges az üdvösségre minden jó cselekedetnékül, ők pedig, *tanquam pulli onagri*[12] szabadosok lévén, nem kötelesek a Christus paran-

[1] Lib. 3. cap. 17. n. 3. Alii citati supra fol. 427.
[2] Joan. 8, 34. 1. Joan. 3, 8. 2. Petr. 2, 19.
[3] Hebr. 2, 14. 1. Joan. 3, 8.
[4] Dicit Calv. l. 3. c. 11. n. 3.
[5] Vide Bellarm. lib. 2. de Justific. cap. 9.
[6] Hebr. 4, 13.
[7] 1. Petr. 1, 17. Rom. 2, 2.
[8] Prov. 17, 15.
[9] Joan. 8, 36.
[10] Supra f. 427.
[11] Calv. l. 3. c. 24. n. 9. Alii citati supra f. 425. & ap. Calv.-Turc. l. 3. c. 22. f. 665.
[12] Job. 11, 12.

csolatira, az az Epicureusok lehetnek és akár-mit cselekedgyenek, sem vétkeznek[1]. Sőt az útálatos Calvinus azt írja, *Hogy Christus ő maga nem elégséges, hogy nékünk valamit érdemellyen és az Istent megengesztellye*[2]. A Christus drága szent Vérérűl mely böcsűlletlenűl szóllyanak a Calvinisták, sok szóval megírja Schlüsselburgius[3], mert azt mérik mondani, hogy a mi váltságunkért kiontott sz. Vér *megrothatt és bűzhödött 1500 esztendő-előt.*

A mi Üdvözítőnk Poklokra szállásárúl azt írják, *hogy nem egyéb ez a pokolra-való szállás a kárhozattak kinnya szenvedésénél és a Christus lelkének félelménél*[4]: sőt *mivelhogy ez az hitnek ágazattya későn az Apostolok-után taszittaték a Credóba*[5], ugyan ki-is akarták ezt sokan törleni a Credóból, sőt kitörlöttékis[6]. Némellyek a poklon a koporsót értik, kiket Calvinus *lib. 2. cap. 16. num. 8.* igen megostoroz. Nem csuda pedig, hogy ezt hiszik, mert az Atyafiak ugyan nemis hiszik, hogy légyen pokol, kirűl Brentius így ír: *A testi pokol csak emberi gondolat, és így Christus poklokra nem szálhatott*[7]. Luther pedig azt írja, *hogy ő nem tudgya itilet-előt, mi légyen a pokol, mert a mit a prædikátorok kiáltnak és a képirók írnak, én nem hiszem: és még az Ördögök sincsenek pokolba*[8]. *A lelkek azért nem mennek a poklok kinnyára az halál-után, hanem egy kamorába alusznak békével*[9]: és nem csak Schlüsselburgius[10], de Feuardent.[11], Bellarminusis[12] és Jurgevitius[13], a Bucérus, Zwinglius, Oecolampádius írásiból megmutattyák, hogy a Calvinisták sem hiszik a poklot.

A Christus feltámadásárúlis sok hamisságot tanítnak, mint bővön elő-számlállya Jurgevitius[14], Feuardentius[15].

Az ő Menyben menetelit nem hiszik az Ubiquisták: sőt Musculus azt méri írnyia, *hogy ez a menybe menetel nem egyéb az elenyészésnél és eltűnésnél*[16], holot ő mindenüt jelen vagyon és sehonnan el nem mehet; de errűl bővebben szól Jurgevitius.

A Christus itíletirűl[17] azt írja Luther: *Ha Christus haragus bíró képibe megjelenik, számot akarván életünkről vénni, bizonnyal tuggyuk, hogy ez nem egyéb a megdühült Ördögnél*[18]. Ennek-fölötte hamis és személy-válogató bírónak itílik Christust az Atyafiak, mivelhogy azt hiszik, hogy azokért a vétkekért kárhoztattya az embereket, mellyekre az Isten ugyan kénszerítette őket: és noha az emberek minnyájan méltók kárhozatra, mindazáltal csak némellyeket kárhoztat. A töb Articulusoknális bővön megmutattya Jurgevitius, hogy hamissat hisznek az Atyafiak. De egyéb dolgokkal

[1] Supra f. 425.
[2] L. 2. c. 17. n. 1.
[3] Lib. 1. art. 20. fol. 84. Calv.-Turcis. l. 3. c. 22. f. 668. Feuard. l. 5. Theomach. c. 16. f. 171.
[4] Calv. l. 2. c. 16. n. 10.
[5] Calv. ibid. n. 8.
[6] Vide Jurgevit. cap. 1. art. 5. Feuard. 6. Theomach. c. 1.
[7] In recognit. pag. 223. ap. Palatinal. de libr. Concord. f. 394.
[8] T. 4. Vitt. lat. an. 52. in cap. 2. Jonæ, f. 554.
[9] In c. 25. Genes. edit. Norimb. ap. Joan. Montan. f. 254.
[10] Lib. 1. art. 27. f. 145.
[11] Feuard. lib. 6. Iren. c. 30. n. 8.
[12] Lib. 4. de Christ. cap. 10; lib. 2. de Purgat. cap. 6.
[13] Cap. 1. art. 5. num. 3.
[14] Loco cit. num. 12.
[15] 10. Theomach. c. 21. f. 420.
[16] De Coena, sect. 3. art. 5. ap. Palatin. de lib. Concordiæ, f. 394.
[17] Loco cit. art. 6.
[18] T. 5. lat. Witt. an. 54. fol. 403. in cap. 5. ad Galat.

nem akarván fárasztani az én olvasómat, lássuk, minémű bódogságot gondolnak, hogy készített Isten az ő híveinek. *Menyországba,* úgymond Luther, *szép fák és virágok lésznek: a mezők fénlenek, mint a smaragdok: a polozkák, egerek és egyéb büdös állatok gyönyörűséges illatúk lésznek, szép ebecskék és macskák lésznek kikkel játczadozunk*[1]. Mind ebestűl, macskástúl akar Uramis menyországba menni, de nyilva kireked *az ebekkel*[2] eggyüt. Erasmus és a Calvinisták Herculest, Numát, Cátót, Socratest &c. menyországba helyheztetik a töb pogányokkal egyetembe[3]: sőt Brentius annyira elmégyen a dologba, *hogy az Ördögöt és a kárhozattakatis menyországba helyhezteti*[4]. Maga másut Luther egy-általlyába mind a feltámadást, mind az örök bódogságot tagadván, azt írja: *hogy a Pápátúl szerzett hit ágazattya ez, hogy az ember lelke halhatatlan, mely a Római Doctorok kamora-székin született*[5]*:* és ugyan ezent taníttyák a Calvinisták-is, mint bőven megmutattya Feuardentius[6]. Ha pedig az ember lelkének halhatatlanságát nem hiszszük, mi szükség a feltámadásrúl gondolkodnunk.

Negyedszer a Christustúl rendelt Sacramentomokat és szentségeketis az mostani gaz tudományok tellyességgel megrútíták[7]. Azt taníttyák, hogy a szentségek-által nem bocsáttatik-meg az ember bűne. *Eretnek vélekedés az,* úgymond Luther, *hogy a szentségek-által az Istennek malasztya adatik azoknak, kik akadált nem vetnek-ellene*[8]. *Christus azt mondgya, hogy csak egy dolog szükséges, tudni illik az Isten igíje: annak-okáért el lehet a töb Sacramentomoknékül az ember*[9]. Mert ugyanis: *holot csak az egy hit elégséges a mi megigazulásunkra, a bűnnek bocsánattya nem kötöztetik a szentségekhez*[10]. És ebből azt hozza-ki Calvinus[11], *hogy mikor gyermek korunkba megkereszteltetünk, mivelhogy akkor még nincs hitünk, semmit nem használ a keresztség, hanem öreg korunkba veszszük annak hasznát a hit-által.*

A szentségek számát a mi illeti, *Egy ideig,* úgymond Luther[12], *most csak három szentséget vallok, a keresztséget, a poenitentiát, a kenyeret: noha a Szent Irás-szerént szólván, csak egy szentséget vallok.* Calvinus[13] a pœnitentiát szentségnek nem itíli, mert azt hiszi, hogy a keresztyének pœnitentia tartása nem egyéb a keresztségnél, és így mikor bűnbe esik ember, csak arrúl kel emlekezni, hogy megkereszteltetett, és mindgyárt elégséges pœnitentiát tartott. Vithakérus pedig azt írja[14], hogy szabad vélle, akár-ki menyi szentséget vallyon, mert ezért el nem kárhozik. A szentségek kiszolgáltatásá-

[1] Coll. Mensal. Isleb. per Urb. Gaubisch. an. 66. cap. 50. De vita æterna, f. 503.
[2] Apoc. 22, 15.
[3] Apud Schlüsselb. lib. 1. art. 14. f. 46; lib. 3. art. 7. f. 55. Calv.-Turcism. l. 3. c. 9. f. 490.
[4] Lib. de majest. Christ. pag. 160. ap. Palatinales citatos, f. 394.
[5] Assert. art. 27. T. 2. lat. Witt. an. 46. f. 109.
[6] L. 8. Theomach. c. 7.
[7] Vide Ulemberg. caus. 10. Arturum lib. 2. de Eccl. c. 13.
[8] In assert. art. 1. Similia Calv. l. 4. c. 14. n. 17.
[9] T. 2. lat. Witt. an. 46. de ministris Eccl. ad Bohem. f. 362.
[10] Zvingl. & alii ap. Schlüsselburg. lib. 1. art. 17. f. 55. 58.
[11] L. 4. c. 15. n. 17.
[12] T. 1. lat. Witt. De captiv. Babyl. init.
[13] Locis mox citand.
[14] Quæst. 6. de Eccl. c. 3. f. 742.

[1] T. 7. an. 57. l. de Missa privat. f. 243. rúl azt írja Luther[1]: *hogy az ördögis igazán keresztelhet, megódozhat, és az Ur vacsoráját szolgáltathattya.* A megkeresztelt fírfiakat pedig és aszszony-állatokat *mind egy-aránt Papoknak itíli Luther és egyenlő hatalmat ád nékik*[2]: maga az Írás nyilván mondgya, hogy nem egyenlő hatalmok és hivatallyok vagyon az híveknek, hanem mint az ember tagai-közt külömbség vagyon, úgy az egyházi rend-közt-is[3]. Noha azért a Szent Péter mondása-szerént, Papoknak neveztetnek a keresztyének[4], mivelhogy, a mint Szent Ágoston írja, *az egy fő Papnak tagai,* és annak-okáért *lelki áldozatokkal áldozhatnak*[5], avagy az *önnön testeket eleven és kedves áldozatul bémutatván*[6], avagy az alamisnálkodásnak vagy nyelveknek áldozatival kedveskedvén Istennek[7]: mindazáltal senki *az egyházi Papi méltóságba nem részes, hanem csak a ki rend-szerént választatott, mint Áron*[8]. Ennek-okáért az aszszony-állatok tiszti nem az, hogy szentséget szolgáltassanak, hanem hogy *halgassanak*[9]. Méltán írja tehát Tertulliánus[10], *hogy csak az eretnek aszszony-állatokba találtatik ez a szemptelenség, hogy a Papok tisztibe hágván, vetekednek, tanítnak, exorcisálnak.* Mint tudgyuk, hogy mi üdőnkbe prædikállottak a Lutherista aszszony-állatok, prædikátorokat rendeltek és nyomtatott könyvekbe vetekettek a hit dolgairúl[11]. Mert ugyanis Luther hoszszú beszéddel igyekezik megbizonyítani[12], *hogy a Christus rendelése-szerént mind fírfiúnak, mind aszszony-állatnak egy-aránt hatalom adatott a prædikállásra és szentségek szolgáltatására,* és holot nem méltó, hogy az Istentűl adott hatalmat az ember megfogja*: kétségnékül szabadon prædikálhat a Luther prædikátorok safarinájais, ha az estvéli jó lakás-után Prædikátor Uram nyugodni akar, kivált-képpen, úgymond Luther[13], *ahon csak aszszony-állatok vólnának, aszszony-embert választhatnak prædikátornak.* Sőt annyira bégázolnak e dologba az Atyafiak, hogy az egész Angliába lakozó Calvinisták azt végezék[14]: *hogy Elizabeth királyné-aszszony fő gondviselő a lelki dolgokbais, kinek hatalma vagyon, hogy kárhoztassa mint eretnek tudománt, a mely néki nem tetczik.* Sőt valaki prædikátorrá szenteltetett az ő idejébe Angliába, megesküttt: *hogy valamit végezett, vagy ez-után végez a királyné-aszszony a hit dolgaiba, őis azt taníttya*[15], az az ha Törökké lenneis, el nem szakadna tőlle, mert mind egy ő-nékik, akár-mit higgyenek.

A KERESZTSÉGRŰL sok nyilván-való hamisságot tanítnak az Atyafiak. *Ennek,* úgymond Calvinus, *nincs semmibe nagyob ereje a*

[2] Ibid. f. 239. Et de captiv. Babyl. De ordine.
[3] Rom. 12, 4. 1. Cor. 12, 29. Ephes. 4. 11.
[4] 1. Petr. 2, 9.
[5] 1. Petr. 2, 5.
[6] Rom. 12, 1.
[7] Hebr. 13. 15. & 16. Oseæ 14, 3.
[8] Hebr. 5, 4.
[9] 1. Cor. 14, 34. 1. Tim. 2, 12.
[10] De Præscrip. cap. 41. n. 260.
[11] Vide Pamelium & Quintin. in dictum loc. Tertull. Surium an. 1522.
[12] T. 2. lat. Witt. an. 46. lib. de Institutend. minist. ad Bohemos, f. 394. 396.
[13] T. 5. lat. Witt. an. 54. in 1. Petr. 2. fol. 455.
[14] In Parlam. an 1. Elizabethæ, Calv.-Turc. l. 2. c. 16. f. 314.
[15] Vide Calv.-Turc. ibid. f. 323.

* Megtiltsa, gyakorolni ne engedje.

környűl-metélkedésnél[1]. *Igen hamissan mondgyák tehát, hogy a keresztség-által kitisztíttatunk az eredendő bűnből*[2]. *Veszedelmes tudomány azis, hogy a keresztség szükséges az üdvösségre, Joan. 3. v. 5., mert e-nékül-is üdvözűlnek a keresztyének fiai, és még születések-előttis az Isten fiai*[3]. És jóllehet Tertul. *Apolog. c. 18. num. 262. et de Testimon. Animœ, cap. 1.* Hieron. *Epist. 7. ad Lœtam,* azt írják, hogy nem születnek, hanem lésznek a keresztyének: mindazáltal Calvinus azt írja[4], *hogy nem azért kereszteltetnek-meg a keresztyének fiai, hogy Isten fiai légyenek, hanem inkáb azért fogattatnak az Anyaszentegyházba külső cæremonia-által, mert immár Christushoz tartoznak.* Ugyan ezent taníttyák a Lutherista Atyafiakis, mert minap Hunnius a Ratisbónai beszélgetésbe[43] nyilván mondá, *hogy a hivek fiai a keresztségnékülis üdvözűlnek:* ugyan ezent taníttya Schlüsselburgius[5], noha úgymond, Sz. Ágoston külömbet tanít. Luther pedig így ír e dologrúl[6]: *a keresztség senkit meg nem igazít és senkinek sem használ, hanem csak a hit üdvözít, szentségnékülis: és így nincs semmi külömbség az Új és Ó Testamentomi szentségek-közt.* Ebből a tudományból nyilván következik, hogy a keresztyén ember nem születik eredendő bűnbe, melyből ki kellyen tisztíttatni a keresztség-által, noha Sz. Pál nyilván mondgya, *hogy Ádámba minnyájan meghalunk*[7]*: Minnyájan természet-szerént haragnak fiai születünk*[8]*: Ádámba minnyájan vétkeztünk*[9]*: Bűnbe fogantattunk*[10]*:* mely Szent Írások mondásiból meggyőzetvén Calvinus, ő magais megvallya[11], hogy minnyájan bűnbe születünk: jóllehet Zwinglius ezt az eredendő bűnt nem itíli bűnnek, hanem csak betegségnek[12]. Ennek-fölötte azt taníttya Calvinus[13]: *hogy a keresztség-által újonnan nem születik, a ki elkárhozik.* Musculus pedig így ír e dologrúl[14]: *Nemo opinor ita insanit, ut etiam in reprobis, dum baptizantur, Spiritum Sanctum opus gratiœ operari dicat.* És ebbe a töb újító Atyafiak-is eggyeznek[15]: és a mint Petrus Martyr írja[16]: *In baptismo infantium, si cum actione sacramenti prædestinatio Dei concurrat, ratum est quod geritur, sin minus, irritum.* A választottakbais pedig *meg nem bocsáttatik az eredendő bűn a keresztség-által*[17], *mivelhogy az eredendő bűn nem egyéb a Concupiscentiánál: totus autem homo non est aliud, quam concupiscentia*[18]. És ugyan *Ördögi tudománnak* itíli Béza[19], *ha ki azt mondgya, hogy a keresztség-által kitisztíttatik ember az eredendő bűnből:* maga a mint nem régen a tellyes Szent Írásból megmutatám: *kitisztít a Christus vére a keresztség fürdője-által minden*

[1] L. 4. c. 14. n. 23.
[2] L. 4. c. 15. n. 10.
[3] L. 4. c. 15. n. 20. cap. 16. n. 24. Idem Beza, & alii relati a Schlüsselb. lib. 1. art. 18. fol. 60. Vithak. qu. 5. de Eccles. cap. 7. f. 482. Galli apud Feuard. Theomach. l. 8. c. 10. Calv.-Turc. l. 2. c. 9. f. 215.
[4] L. 4. c. 15. n. 20. & in Antidoto art. 1.
[5] L. 1. Theol. Calvin. art. 18. f. 68.
[6] De captiv. babyl. c. de Baptismo.
[7] 1. Cór. 15, 22.
[8] Ephes. 2, 3.
[9] Rom. 5, 14.
[10] Psalm. 50, 7.
[11] L. 2. c. 1. n. 5.
[12] Lib. 1. Epist. f. 54. ap. Calv.-Turc. l. 2. c. 8. f. 200. & 202. alii.
[13] L. 3. c. 2. n. 11. & in capitib. Consens. sui & Tigurinor.
[14] In locis, cap. de Bapt. art. 1.
[15] Vide Calv.-Turcis. l. 2. c. 9. fol. 215.
[16] Vide ibid. fol. 216.
[17] L. 4. c. 15. n. 10.
[18] L. 2. c. 1. n. 8.
[19] In Confession. c. 7. art. 11. f. 285; c. 3. art. 15. f. 37.

bűnt az emberből[1]. Ennek-fölötte a Calvinus hiti-szerént nem szabad a kisded gyermekeket megkeresztelni: mert azt taníttya Calvinus[2], *hogy senkit egyebet meg nem kel keresztelni, hanem csak azt, a kit immár az-előt kedvébe' fogadott az Isten: és a ki e kivűl valakit a keresztségre bocsát, megförtőzteti a keresztséget.* Ezent taníttya Béza[3], a töb Calvinistákkal-eggyüt: minek-utánna pedig azt monta vólna Calvinus[4], *hogy szabad a Pápisták fiait megkeresztelni, noha nem szent szüléktől születnek,* okát adgya mondásának: *Neque enim propterea sanctorum filii esse desinunt, quum longius sit ducenda originis series: neque in uno gradu consistit Deus, sed promissionem vitæ in mille generationes extendit.* E-mellet azt-is taníttya, hogy a keresztség, a töb szentségekkel egyetembe, nem egyéb, *hanem a mi hitünknek külső bizonysága*[5], *a mi hitünknek erőssítő jele*[6]. Ezekből a' következik legelőször, úgymond Zwinglius[7], *hogy a kisdedeket nem kel megkeresztelni, mivelhogy az ő hiteket meg nem erőssítheti a külső szentség, holot még hitek sincsen, hanem job öreg korokba megkeresztelni.* Azon-képpen, mivelhogy senkit meg nem keresztelhetünk, hanem csak azt, a ki választott, nem tudgyuk pedig, ki légyen választott és ki nem, nyilva szabad nem lészen senkitis megkeresztelni; mert a keresztség *oly pecsét, mellyel bépecsételtetik az Istennek hozzánk-való jó akarattya*[8]. Azért szinte mint áruló volna az a Cancellarius, a ki az ő fejedelme pecsétit valamely levélre vetné, nem tudván, ha az ő Ura leveleé ez, vagy másé: úgy a Calvinus itíleti-szerént, árulók a Calvinista Kiáltók, kik megkeresztelik azokat, kiket nem tudgyák ha választottié Istennek; és mivelhogy a Calvinus itíleti-szerént, hogy valaki születésekor szerelmes fia légyen Istennek, elég, ha ezer ízig valaki jámbor vólt az ő nemzetségébe: még az Törökök fiairúlis azt mondhattyuk, hogy őkis szentek, mint Zwinglius nyilván mondgya[9], hogy a pogányok fiaiis szentek. Továbbá a viszsza-kereszteléstis helyén haggyák az Atyafiak, mint ez-előttis mondám[10]. Mert a tellyes Szent Írás-ellen azt taníttya Calvinus *lib. 4. cap. 15. num. 7.* Philippus *in Locis, tit. de Bapti.,* Musculus *ibid. art. 1.,* Centuriat. *Cent. 1. lib. 1. cap. 4. col. 156. num. 40.* és a töb Újítók *apud Reginald. lib. 2. cap. 9. fol. 207.,* hogy a Keresztölő Szent János keresztsége egy a Christustúl rendelt keresztséggel[11]: tudgyuk pedig az Írásból[12], és nyilván megvallya Musculus[13], hogy szabad vala azokat újonnan keresztelni, kiket Szent János megkeresztelt vala. Azt-is taníttyák az Atyafiak, hogy semmit nem kel hinni,

[1] Ephes. 5, 26. Tit. 3, 5.
[2] Libro de vera Eccles. reform. rat. f. 759. et appendice ad cum libr. init.
[3] Vide Schlüss. l. 1. a. 18. f. 60.
[4] In illa append. ad lib. de rat. reform. Eccles. f. 797.
[5] L. 4. c. 15. n. 1.
[6] L. 4. c. 14. n. 12.
[7] Lib. de Bapt. fol. 6. Reginald. l. 4. c. 9. f. 816.
[8] Calv. lib. 4. cap. 14. num. 1.
[9] In Elencho. cont. Anabap. f. 35. Reginald. l. 2. c. 8. f. 203.
[10] Supr. fol. 456.
[11] Matth. 3, 11. Marc. 1, 8. Lucæ 3, 16. Joan. 1, 33. Actor. 1, 5; 11, 16; 19, 4.
[12] Act. 19, 4.
[13] Loco citato.

a mi az Írásban nincsen: nincs pedig az Írásba, hogy nem szabad kétszer vagy háromszor-is megkeresztelkedni: ez-okon Brentius, Zwinglius, Oecolampadius, Martyr, a töb Újítókkal egyetembe, az Anabaptisták-ellen nem egyéb-képpen bizonyíttyák, hogy nem szabad viszsza-keresztelni az embert, hanem csak az Anyaszentegyház régi szokásából[1]. Aztis taníttya Calvinus, *hogy a pœnitentia szentsége nem egyéb a keresztségnél*[2]*;* szabad pedig tellyes életünkbe mindenkor pœnitentiát tartanunk mindennapi fogyatkozásinkért, szabad lészen tehát a mindennapi keresztségis: annak-okáért Musculus[3] azzal bizonyíttya, hogy a pœnitentia-tartás külömb a keresztségnél, mert nem szabad egyszernél többször megkeresztelkedni. Végezetre a keresztség nem egyéb, *hanem az Istennek hozzánk-való jó akarattyának bélyege és a mi aitatosságunknak jele*[4]*;* ki tílthattya tehát meg, hogy a mi aitatosságunknak gyakor jelét ne mutassuk, ha az Isten ezt meg nem tíltotta? Soha pedig meg nem mutathattyák az Atyafiak, hogy a gyakor keresztelés tilalmas légyen, ha az Anyaszentegyház Tradicióit megvetik.

Végezetre, szidalmazza Schlüsselburgius[5] Bézát és a töb Calvinista Kiáltókat, *mivelhogy nem szenvedik, hogy szükségnek idején még az aszszony-állatokis megkeresztelhessék a gyermecskéket: gyaláz-zák a keresztség-előt-való Exorcismust, és hogy kereszt atyákat fogadnak a keresztségbe, kik a gyermekek képébe felelnek. Aztis taníttya Béza,* úgymond ezen Schlüsselburgius[6], *hogy ha vizet nem találnánk, serrelis megkeresztelhetnők a gyermecskéket, maga Christus Urunk vizből és Szent lélekből mondgya, hogy ujonnan kel születnünk.* Az igíkrűl pedig, mellyek a keresztséghez szükségesek, azt írja Luther[7], *hogy noha az Istentelen Pápisták azt mondgyák, hogy nem hasznos a keresztség, ha ezeket az igíket nem mondgyuk: Én tégedet keresztellek, Atyának, Fiúnak és Szent léleknek nevébe, Amen*[8]: *de ez csak álom, mert ha szinte az egyházi szolga nem az Úr nevébe adnáis a keresztséget, ugyan igazán megkereszteltetik, a ki ezt az Úr nevébe vészi.* Nem elég pedig, hogy a keresztséget így megmarczongják, de e-fölöt az Törökök kedvéért azt taníttya Luther[9], *hogy szabad a környűl-metélkedésis, és ha ki jó végre környűl-metélkezik, érdeme lészen Isten-előt,* kibe Melanthonis követé őtet[10], nem egyébért, azt vélem, hanem hogy ebbeis ellene mondana Sz. Pál Apostolnak[11]. Miképpen a Sidók kedvéért Carolostádius az ő attyafiaival egyetembe azt tanítá[12], *hogy tartozik minden ember, hogy a szombatot megillye, a vasárnapot pedig,*

[1] Reginald. l. 2. c. 9. fol. 211. refert Philip. loco cit.
[2] Antidot. Concil. Trid. Sess. 7. de bapt. art. 10. Et lib. 4. c. 15. n. 4; c. 16. n. 20; c. 19. n. 17. Apolog. Eccles. Anglic. fol. 37.
[3] Loco cit. art. 1. init.
[4] Calv. libr. 4. cap. 14. n. 1.
[5] Lib. 1. art. 18. f. 61.
[6] Lib. 2. art. 12. f. 128.
[7] De captiv. babyl. c. de Baptis.
[8] Matth. 28, 19.
[9] T. 5. lat. Witt. an. 54. ad Galat. 1. f. 223.
[10] In locis, anni 23. Argentin. tit. de abrogat. legis.
[11] Galat. 5, 2.
[12] Apud Schlüsselb. lib. 1. art. 10. f. 36.

mivelhogy emberek szerzék, bátorságoson meg nem ilhettyük, holot az ő itíletek-szerént bálvánt imád, a ki az Isteni tiszteletre valamit cselekeszik az Irás-kívül: és szinte mint Luther ezt a Decretomot méré adni[1], *hogy csak vasárnapot és a Christus innepit kel megszentelnünk, a szentek innepit pedig tellyességgel el kel hadnunk:* úgy Carolostádiusis hasonló mérészséggel a vasárnapotis elrontá.

A Poenitentia-Tartásrúl azt írja Luther: *Hogy az a poenitentia, mely-által az ember meggondollya szivének keserűségébe az ő gonosz életét, vétkeinek nagy sokaságát és rútságát, kép-mutatóvá és nagyob bűnössé tészi az embert*[2]*: a bűntűl-való megódozatba pedig semmit többet nem cselekeszik a Pap vagy Püspök akár-mely gyermeknél vagy aszszony-állatnál*[3]. Maga másut azt írja az álhatatlan ember[4], *hogy a titkonvaló-gyónás fölötte hasznos és szükséges dolog, mellyet semmi-képpen nem akarja, hogy az Anyaszentegyházból kigyomláltassék.* Calvinus pedig, a mint mondám, a poenitentiát nem egyébnek itíli a keresztségnél.

A Bérmálást, Papi Rendet és Utólsó Kenetet noha szidalmazzák mindenüt az Atyafiak, de azért eggyüt így szól ezekrűl Luther[5]: *Ezek egyházi rend-tartások, mint a sónak, víznek, fűnek megszentelése: és nem mérem kárhoztatni a Papi rendelést, mellyet ennyi száz esztendőtül-fogva megtartott az Anyaszentegyház.*

Az Oltári Szentségrűl számtalan hamisságokat tanítnak. Megmondám ez-előt[6], hogy a Calvinisták a Luther írásiból négy avagy öt külömböző értelmet hoznak-elő az Oltári szentségrűl; Caspar Querhamérus pedig 36 külömböző vélekedésit számlállya-elő Luthernek ezen dologrúl[7]. Claudius Santes[8] 84 külömböző magyarázattyát hozza-elő az Újítók írásiból ama kevés ígíknek: Hoc Est Corpus Meum: Rasperger pedig egy tulajdon könyvecskébe két százat[9]. De ezeknek békét hagyván, a Lutheristák, noha azt hiszik, hogy valóságos-képpen jelen vagyon Christus nem csak az oltári szentségbe, de a káposztás húsba-is, mivelhogy mindenüt jelen vagyon az Ubiquisták vallása-szerént az ő emberi természetibeis: mindazáltal azt mondgyák, hogy bálvány imádó, valaki Christust ebbe a szentségbe imádgya, és így Christus Urunk bálvány az ő itíletek-szerént. Javallyák a Lutheristák, hogy a betegekhez vitessék ez a szentség[10], kit a Calvinisták igen káromlanak[11]. *Ahol kenyeret és bort nem találnak,* ugymond Béza[12], *abba kel szolgáltatni az Úr vacsoráját, a mivel bor és kenyér-gyanánt élünk,* úgymint, ha valamely

[1] T. 2. lat. Witt. an 46. In formula Missæ, f. 413.
[2] Art. 6. damnato a Leone.
[3] Ibid. art. 13. Refellit hoc Calv. l. 3. c. 4. n. 2.
[4] De captiv. babyl. cap. de Pœnit.
[5] De capt. bab. De Conf. Ordine, Extrema unct.
[6] Fol. 461.
[7] Fol. 460.
[8] Repet. 1. de Eucharist. c. 10. Alanus, Dialog. 6. c. 14.
[9] Fol. 465.
[10] Schlüsselb. lib. 1. art. 30. f. 161.
[11] Calv. l. 4. c. 17. n. 39. Beza, alii ap. Schlüsselb.
[12] Lib. 1. Epist. 2. Vide Schlüss. l. 2. a. 12. f. 128.

szállott* várba ló-hússal élnének kenyér-gyanánt, ló-húsba osztogatná Béza az ő ocsmány vacsoráját. Mint kellyen pedig az Úr vacsorájához készűlnünk, így adgya előnkbe Luther[1]: *Először szükség, hogy meggyónnyad a te halálos bűneidet: ez-után akkor vagy legjób készűlettel, mikor legroszszabbúl készűltél az Úr vacsorájához;* mely tudomány-szerént a ki részeg korába menne a Luther Vacsorájához, legjobban cselekednék.

[1] T. 1. Witt. an. 45. Concio. de digna præpar. ad Euch. f. 64.

A szent Házasságrúl mit nem tanítnak Úr Isten! Ezt Sz. Pál szentségnek nevezi[2], a régi Doctorokkal egyetembe[3]: az Atyafiak pedig azt vítattyák, hogy nem szentség: és noha egyfelől úgy megdicsíri Luther a házasságot, *hogy valamit a házas ember cselekeszik feleségével, a' mind szent, böcsűlletes, Isteni dolog, úgymint ha az fírfiú a gyermeket rengeti, avagy az ő megrútított ruháit mosogattyais*[4]: de e-mellet iszonyú-képpen meggyalázzák a házasságot úndok tanításokkal. Hallók nem régen, hogy Luther arra tanítá halgatóit, hogy ha az aszszonya nem akarja, vesse meg őtet és nyúllyon a szolgálóhoz. Ebből a' következék, hogy sokan azt kezdék hirdetni, *hogy szabad embernek egyszer s' mind töb feleséget vénni, mint az Ó-törvénybe, mert erről semmi tilalmot nem olvasunk az Írásba,* úgymond *Ochinus*[5]; *sőt mikor Sz. Pál csak a Püspökökrűl mondá, hogy egy feleségek légyen, alattomba megengedé a töb híveknek, hogy többetis vehessenek egynél. A Lutherista praedikátorokis Westphaliába azt praedikálták,* úgymond Schleidánus[6]: *hogy szabad akár-menyi feleséget vénni, és az ő fő Pásztorok, Leidensis János, egyszer s' mind hármat vőn.* Mely dologrúl így ír Feuardentius[7]: *Egy Hetzérus nevű embernek egyszer s' mind tizen három felesége vala: Lutheris megengedé Oldendorpiusnak*[44], *hogy az előbbi felesége éltébe mást vénne: Staphylus azt írja, hogy látta Luthernek és Melanthonnak levelét, melybe megengedék, hogy egy fírfiúnak két felesége légyen.* Erasmus írja[8]: *hogy ismért oly szökött Barátot, ki hármasával vött feleséget, és mihelt valamely nem tetczik nékik, mindgyárt elhaggyák.* Eggyüt így vígasztallya Luther a házasokat[9]: *Nem tagadhatom, hogy a férhez ment leánzó vétkezik, mikor az ő urának tartozott testi adósságát megadgya;* másut pedig[10]: *Ha az aszszonyi állat férje hideg természetű, azt adnám tanácsul, hogy az aszszony mással közösködnék, és ha külömben nem lehet, szökjék-el valakivel az ő urátúl: mert ugyanis micsoda egyéb tanácsot adgyak a testi indúlatokkal viaskodó személynek?* Ugyanis ha szinte úgy

[2] Ephes. 5, 32.
[3] Vide Pamel. in Tertull. de præscr. n. 248.
[4] T. 5. lat. Witt. an. 54. serm. de Matrim. f. 125.
[5] L. 2. de Polygam. p. 193. Reginald. l. 2. c. 9. f. 361.
[6] Lib. 10. hist. anno 1534.
[7] In Iren. lib. 1. cap. 32. In Judam v. 4. f. 109.
[8] Epist. ad fratres infer. German.
[9] T. 2. lat. Witt. an. 46. cont. Latom. f. 244.
[10] De captivit. babyl. cap. de Matrimon.

* **Megszállott, ostrom alá vett.**

nem élhet az aszszony fírfiúnékül, mint étel és italnékül, a mint nem régen hallók Luthertűl: kétségnékül így kel ennek lenni. Aztis minnyáján egyenlő értelemmel taníttyák az Újítók, hogy a ki feleségét házasság töréséért elűzi, mást vehet helyébe; noha Christus Urunk szabadságot adván, hogy efféle személt elűzhessen az házas ember[1], utánna veti, *hogy a ki e helyébe mást vészen, házasság-törő*[2], *és ha meg nem akar békélleni, tartozik házasságnékül élni az aszszony-állat*[3]*: és a ki mással társalkodik, míg az ő ura él, paráználkodik*[4]. Ennek-fölötte akár-mely kicsin dologértis elválasztyák a házas embereket egy-mástúl az Atyafiak és szabadságot adnak az új menyegzőre, úgy mint: Ha szeretettel nem laknak egy-mással; ha serényen eleget nem tészen eggyik a másiknak amaz Salamon mondásaként *Proverb. 30. v. 16: Os vulvæ non satiatur;* ha bűnre vagy eretnekségre kíszteti az ő ura; ha esztendőnél továb eltávozik tőlle, vagy bél poklosságba esik az ő férje, &c[5]. De hallyuk az oktalan állatnak tulajdon ordítását: *Ha megharagudván eggyik a házasok-közzűl, elválik és meg nem akar békélleni: a másik, mivelhogy meg nem tartóztathattya magát, és lehetetlen hogy testnékül légyen, szinte úgy mást vehet, mintha az elébbi házas-társa meghólt vólna*[6]. *Azonképpen ha az ura feleségét lopásra vagy egyéb bűnre taníttya, hasonló-képpen elválhatik és új házasságra mehet: ha pedig ez a második házasság sem jól esik, mert eggyik fél a gonoszra izgattya másikát, vagy elfut tőlle, szabadsága vagyon, hogy annyiszor házasodgyék, menyiszer szükség, ha szinte tíz felesége lészenis egyszer s' mind*[7]. *Ha eggyik a házasok-közzűl távuly vagyon, nem tartozik a másik, hogy őtet várja (mint ez ideig szokták), hanem megházasodhatik: ha pedig haza jő az elébbi házas-társa, minek-utánna mással öszveköteledzett a ki hon maradt vólt, nem kel semmi-képpen béfogadni az elébbi házas-társot*[8]. Végezetre másut így ír: *A házasság-törő idegen földre futhat és ott újonnan megházasodhatik*[9]. *Szabad pedig, hogy a két nénétűl valók öszve-házasodgyanak: az én apám vagy anyám húgát szabad nékem elvennem: azonképpen a kivel egy vagyok, annak leányát: az én feleségem öcscsét és feleségem báttya leányátis elvehetem: sőt az én meghólt bátyám feleségétis*[10]. Csuda bizony, hogy az anyádat vagy leányodatis el nem veheted, holot errűl az Új Testamentomba nincs semmi tilalom. De mivelhogy végét nem érném az Újító Atyafiak ocsmány tudományi elő-számlálásának, *és sok dólgot szeméremnékül elő sem hozhatunk a tévelygők irásiból*[11]*:* az okos olvasó csak ezekbőlis megértheti az új tudományok faragói ocsmányságát.

[1] Matth. 19, 9.
[2] Marc. 10, 11. Luc. 16, 18.
[3] 1. Cor. 7, 11.
[4] Rom. 7, 3. 1. Cor. 7, 39.
[5] Vide Reginald l. 2. c. 10. f. 239. et cap. 11. f. 253. Prateol. Elencho hæres. l. 11. c. 3. fol. 302. Alanum Dialog. 2. c. 10. f. 160.
[6] T. 5. lat. Witt. an. 54. In 1. Cor. 7. fol. 111.
[7] Fol. 112.
[8] Fol. 113.
[9] Eod. tomo serm. de Matrim. f. 123.
[10] Ibid. f. 120.
[11] Euseb. l. 3. c. 62. de Vita Constant.

Tudom ezekre mit felelne egy okos Lutherista: azt mondaná, hogy ő efféle rútságokat sem Lutherbe, sem Calvinusba nem javallya és ezekbe nem követi őket, hanem csak abba, a mit az Irásból tanítottak. De kérlek Atyámfia, valaki vagy, gondold meg ezt Isteni félelemmel magadba. Ha illyen nyilván-való dolgokba, mellyek nem csak a keresztyén hittel, de az emberi okosságnak közönséges értelmévelis ellenkeznek, ily rút tévelygésekbe estek a te vallásodnak első és fő Profétái, mint bízhatod ezekre és az őket követőkre lelked üdvösségét? Hogy tudod, hogy a kik a tér* úton és a nyilván-való dolgokba ily nagyot botlottak, a töb mélységes dolgokba nagyobbat nem estek? Ha ez új tudománnak elől-járói így eltévelyedtek, hogy ne tévelyedgyenek az ő tanítványok? Hihetséges dologé, hogy a Szent Lélek az ő Profétáit, kik-által az igaz vallást meg akarta újítani, ily nyilván-való tévelygésre eresztette? Nemde ha csak egy dologba hamissat tanított vólnais valamely Evangelista, méltán kételkedhetnénk a töb tanításirulis? Bizony a kit egyszer hazugságba kapunk, még mikor igazat mond sem hiszünk néki. A mely vallásba csak egy hamisságot találunkis, azt bizonnyal tudgyuk, hogy nem igaz vallás. Ha a te előtted járók, mivelhogy az Anyaszentegyház itíletit és a régi szent Jámborok hitit megveték, ily nyilván-való tévelygésekbe esének: vallyon ha te és a te prædikátorid ezeknek nyomdokin jártok, bátorságosok vattoké? Szemesb vagyé te Luther és Calvinusnál, hogy a te tulajdon tecczésednek többet tulajdoníthas, hogy-sem nékik, kik mindenkor csak azt kiáltották, hogy ők semmit az Irás-kívül nem tanítnak? De az Úr Isten azért ereszté ily nyilván-való hamis vallásokra, hogy megesmértetné véled, mely veszedelmes dolog légyen, az Anyaszentegyház értelmét elvetvén, tulajdon agyaskodásinkat követnünk. Én bizony, ha csak egy hamis tudománt találnékis a Római Anyaszentegyház vallásába, egy óráig sem akarnék az ő keblébe maradni, jól tudván, hogy valamely vallásba csak egy hamisság vagyonis, ez nem a Sz. Lélek Scólájából, hanem az hamisság attya tanításából származott. De soha még eddig senki nem találkozott, a ki a Római gyöleközet tudományába csak egy hamis czikkelt találhatott vólnais: noha, a mint ez-előt mondám[1], az ő fiai-közzűl némellyek tulajdon vélekedésekbe megis botlottak. A mibe pedig ez ideig káromlották a kösség-

NOTA.

[1] Fol. 469.

* Tágas, sík.

előt a Római vallást az Atyafiak, azokat vagy hazugúl fogták reánk, noha ebbe sem hírünk, sem tanácsunk[1], vagy nem értették a mi tudományunkat, vagy méltatlan kárhoztatták, mint kész vagyok megbizonyítani mindenkor, akár-mely bíró előttis.

HETEDIK RÉSZE.

Hogy az Új Tanítók a Szent Irást megmarczongják és förtőztetik.

Eleitül-fogva mindenkor oly böcsűlleti vólt a keresztyének-közt a Szent Irásnak, hogy valamit ebbe feltaláltak, azt minnyáján, egy-általlyába, minden ok-vetetlen bévötték és tekélletesen hitték: sőt még a pogányokis, ha okossággal akarnak élni, tartoznak, hogy a Szent Irást böcsűllyék: *mivelhogy az ő jövendő-mondásinak bizonyos bétellyesűlésével bizonyos méltóságot nyert az Irás őmagának. Idoneum enim testimonium est divinitatis, veritas divinationis,* úgymond Tertulliánus[2]. Ez az oka, hogy eleitül-fogva oly eretnek nem támadott, ki az ő tudományát az Irással nem támogatta vólna, *ki az ő meszes vizét a Sz. Irás téje-gyanánt nem árulta vólna*[3], *az ő sárból csinált képét a Sz. Irás aranyával meg nem mázolta vólna*[4], *az ő ízetlen vizét, mint a hamis csaplár, az Irás borával nem elegyítette vólna*[5], *az ő ragadozó farkas dühösségét az Irás gyapjába nem öltöztette vólna*[6], *az ő mérgét a Szent Irásnak gyönyörűséges mézibe nem takarta vólna*[7]. *Innen vagyon,* úgymond Lirinensis, *hogy az eretnekek könyvei rakvák az Szent Irással, és mikor szólnakis, csak nem minden szavok az Irásból vétetett*[8], *az igasság-ellen az igasságból tusakodnak*[9]*: és holot csak egy eretnekség sincsen, melynek az Irás valamit kedvezne, mindazáltal minden eretnekség az Irást hánnya-véti*[10]*: mert ugyanis csak egy eretnekség sem támadhatna, ha az Irás hamissan nem magyaráztathatnék*[11]. A mi üdőnkbe támadott sok ellenköző tudomány faragók-közzűlis nincs senki, a ki az ő vélekedését Irással nem támogatná, és minnyáján, akár mi-velünk 's akár egymást-közt vetekeggyenek, mind Ariánusok, Új Keresztyének, Calvinisták, &c. csak az Isten igíjét, csak az Irást emlegetik, és a mint Tertulliánus írja[12], *ezzel az Irásnak mérész emlegetésével sokakat megcsalnak,* maga ők *szinte úgy cselekesznek*

[1] Fol. 447.
[2] Aug. 12. Civit. c 9; lib. 16. c. 9. Tertul. Apolog. c. 20. n. 294.
[3] Iren. l. 3. c. 19.
[4] Lib. 2. c. 34.
[5] Tertull. l. 3. de anim. c. 3. Hieron. in illud Isa. 1. Vinum tuum mistum est.
[6] Iren. l. 3. c. 18.
[7] Tertull. de spectac. c. 27.
[8] Cont. profan. novit. c. 35.
[9] Tertull. Apolog. c. 47.
[10] Athanas. Orat. 1. cont. Arrian. f. 113. 114. edit. Comel.
[11] Tertull. de resur. carnis. c. 40.
[12] De præscr. c. 15.

az Írással, mintha valaki egy drága kőből rakott szép király-ábrázatot elbontván, ugyan azon kövekből egy róka-ábrázatot rakna és azt akarná elhitetni, hogy ez ama szép ábrázat, mivelhogy ugyan azon kövekből rakatott[1]. Mint hogy nem vólt még eddig csak egy eretnekségis, mely az Irást sok-képpen meg nem marczongotta, szaggatta, rútította vólna: mert *avagy némely részeit az Irásnak bé nem vészik az eretnekek, avagy hozzá-adással, tőlle elvétellel, megszaggatással felbontyák*[2]. Így olvassuk, hogy Valentinus *a Prófétàk és Moyses irási-közzűl némellyet javallott, némellyet nem, id est: omnia improbat, dum quædam reprobat*[3]. Cerdon pedig *az Ó Törvént tellyességgel megvetette: az Evangelisták-közzűl csak a Sz. Lukács Evangéliomát böcsűllötte, de ezt sem éppen: a Sz. Pál levéli-közzűlis némellyeket megvetett, az Apostoli Cselekedettel és a Sz. János Látásával egyetembe*[4]. Az Ebioniták *csak a Sz. Máté Evangéliomát javallották, Sz. Pált, mint Apostatát, hittűl-szakattat szidalmazták*[5]. Marcion *az Evangéliomból és a Sz. Pál levéliből sokat kimetéle*[6]. És végre, a mely Sz. Irás könyveit bévettékis, hamis értelemmel és magyarázattal megrútították: *mivelhogy szinte úgy ellenkezik az igassággal az hamis értelem, mint a megvesztegető stylus,* avagy íróveszsző[7]: *mert ki kezével 's ki értelmével és magyarázattyával vesztegeti-meg az Irást*[8]: *és a honnan igasságot kellene tanúlni, onnan hitetlenséget vészen, a honnan szabadságot és világosságot nyerhetne, onnan rabságot és vakságot kap hamis értelme-által*[9], és mint a pók, mérget széd mindenből.

[1] Iren. lib. 1. c. 1. n. 57.
[2] Tertull. de præscr. c. 17.
[3] Ibid. c. 49.
[4] Cap. 51.
[5] Iren. l. 1. c. 26; l. 3. c. 11. n. 22. Vide supra fol. 439.
[6] Iren. l. 1. c. 29. Tertull. de præscr. c. 38.
[7] Tertull. Præscript. c. 17.
[8] Ibid. c. 38.
[9] Vigilius lib. 2. cont. Eutych. t. 4. Biblioth. Patrum.

Lássuk azért rövideden, az mostani atyafiak mint tépék, szaggaták, förtőzteték az Írást, és Zopyrus módgyára a dicsíret és böcsűllet színe-alat mint ronták-el tellyességesen az Írásnak minden erejét. Nem szóllok most arrúl semmit, hogy az Új Tudományoknak oly két fondamentoma vagyon, mint ez-előt megmondám[10], hogy valaki ezeket helyén haggya, nem lehet annál semmi böcsűlleti a Szent Írásnak. Mert ha semmit nem kel hinni, a mi az Írásba nincsen, hogy hihetem, hogy ezek a könyvek éppen, tisztán, változtatásnékül Apostoli írások? Ha az Irás igaz értelmét sem a régi Sz. Atyáktúl, sem az Anyaszentegyháztúl nem kel vénni, hanem a mi agyunkból: ki nem láttya, hogy az írás semmi nem egyéb, hanem kinek-kinek az önnön saját gondolattya és tetczése? Mert a Szent Írás nem ál a bötűbe, hanem az igaz értelembe; ha azért az Írás igaz értelme nem egyéb a mi tetczésünknél, a Szent Írás sem lészen ennél egyéb. Aztis elhagyom most, hogy a

[10] F. 439. 440. *Scriptura ipsis non est scriptura, nisi quo sensu ipsi interpretantur; ergo cum scriptura sit sensus scripturae, & ipsis sensus scripturae sit propria expositio: Scriptura ipsorum est propria interpretatio.* Vide supra fol. 385. Calvinum.

Luther tulajdon vallása-szerént csak annyira böcsűllik ők az Evangéliomot, mint Terentiust[1]. Békét hagyok annakis, hogy azokrúl, kik-által a Szent-Lélek íratta az Írást, fölötte böcsűlletlenűl szólnak az Atyafiak, úgy mint mikor Moysest az ördögnélis aláb-valónak híják[2], Szent Pált törött edénynek, Sz. Jánost bolond ifiúnak, &c[3]. Sőt azt merik mondani, hogy az Apostolok ellenkeznek írásokba egy-mással[4], és a mint ezennel megmondom[5], aztis mondgyák, hogy az Apostolok hamissatis tanítottak, még minekutánna a Szent Lelket vevékis; kiből nyilván következik, hogy az Írásnak nem lehet nagyob és bizonyosb ereje a Bonfinius históriájánál. Arrúl sem emlekezem, a mit Erasmus szépen feljedze[6]: hogy miképpen új Istent és új Christust faragának a mostani tévelygők: *új Evangéliomotis szerzének, mivelhogy külömben értik és magyarázzák az Evangéliomot, hogy-sem az Anyaszentegyház magyarázta ekkoráig. Holot azért az Írásnak lelke az ő értelme: haszontalan a bötűkbe való eggyesség, ha az értelembe külömbség vagyon.* De ezeknek békét hagyván, lássuk, ezen-kívülis mely iszonyú-képpen megrútíttyák az Írást.

Először a mely része nem tetczik az Írásnak, azt mindgyárt kivetik, mint férgest: és noha ugyan-azon Isten igíje az Írásnak minde czikkelye, mindazáltal ennek egyik részét méltóbnak itílik, hogy-sem másikát. Halhadsza Luther Mártont[7]: *A Szent Jakab levele, ha a Sz. Pál és János levéli-mellé vettetik, bizonyára szalma levél, mert ebbe nem fínlik az Apostoli lélek. A Sz. János Evangélioma egyedűl tekélletes, igaz, fő Evangéliom, és a három Evangéliomnál böcsűlletesb: sőt a Sz. Pál és Péter levéliis jobbak a három Evangéliomnál.* Másut a Sz. Jakab leveléről szólván: *sokan hihetségesen azt mondgyák, hogy a Szent Jakab levele nem méltó az Apostoli lélekhez*[8]. A Sz. János Látásátis elein nem akarta Szent Írásnak vallani Luther[9], noha az-után Sz. Írásnak vallotta[10]. A Sidókhoz írt levelet, a Sz. Judás, Sz. Péter második, Sz. János második és harmadik levelét sem akarták Sz. Írás-gyanánt bévenni az Atyafiak[11]. *A Judith könyve*, úgymond Luther, *Tragoedia játékba szerzett dolog, mely a kegyetlen fejedelmek esetit adgya előnkbe. A Tóbiás könyve pedig Comoedia, mivelhogy aszszony-emberekrűl tractál*[12]. *Sz. Jób semmit nem mondott, sem cselekedett abba, a mit az ő könyvébe olvasunk, hanem az egész könyv csak fabula, beszéd, és szenvedésnek példája*[13]. Ezenképpen az Ecclesiastest, a Bölcseségrűl írt könyvet[14], az Esther, Baruch és Machabæusok könyveit, sok töb könyvek

[1] Sup. fol. 437.
[2] Sup. fol. 423. és e könyü 8. részébe.
[3] Sup. fol. 426.
[4] Sup. fol. 429.
[5] E könyü 8. részébe.
[6] Epist. ad fratres inferior. German.
Ideo Evangelistam se vocat Luther, & Apostolum, ut dicam.
[7] T. 1. Novor. Opuscul. german. edit. Lipsiae, an. 1603. fol. 180. 331. Vide Gretser. in Resolut. Epist. Graecae Lythi. f. 80.
[8] De captiv. babyl. De Extrema unct. initio.
[9] Praefat. in Apocal. an. 22. Wittemb.
[10] Ead. Praefat. posteriori.
[11] Vide Coccium t. 1. Thesauri l. 6. art. 24. 26. 27.
[12] Coll. Mens. Isleb. an. 66. per Gaubisch. cap. 60. De Veter. Testament. f. 532.
[13] Ibid. fol. 533.
[14] Calvin. l. 1. c. 11. n. 8. librum Sapientiae falsi arguit.

részeivel, kirekesztik a Szent Irás-közzűl: sőt másut Luther még a Paralipomenus könyveketis csak nem megveti, azt írván[1], *hogy a Király-könyveknek méltób hinni, hogy-sem ezeknek.* Két okát adgyák pedig, mellyért az elő-számlált könyveket kirekesztik az Irásból: és az Irásnak ép testiből szép jeles tagokat ki-metélvén, csonka-bonkává tészik az Isten igíjét. Mert a Sidók nem számlálták régenten az Ó Testamentom könyvei-közzé ezeket az Ó Testamentomból kirekesztett könyveket. És az Anyaszentegyház kezdetikor sokan azt itilték az Új Testamentomból elő-számlált könyvekrűl, hogy ezeket nem kel Sz. Irás-gyanánt böcsűlni[2]; azt írják pedig a Wittebergai Doctorok[3], *hogy csak azokat az írásokat kel Sz. Irásnak tartani, mellyekrűl soha senki nem kételkedett.* Nem csak a Sidók pedig, de a keresztyének-köztis Melito[4], Origenes[5], a Laodiceabéli gyölekőzet[6], és egyebekis, a Baruch, Esther, Tóbiás, Judith, Ecclesiasticus, Machabæusok könyveit az Irás-közzé nem számlállyák: az Új Testamentomból elő-számlált könyvekrűlis némellyek a régiek-közzűl kételkettek.

De jól láták a Calvinisták, mely módnékül-való fogás ez, annak-okáért Humfrédus[7] és Vithakérus[8] azt írják, *hogy ők éppen bévészik azokat az Új Testamentombéli könyveket, mellyeket a Pápisták Sz. Irásnak itílnek a Tridentumbéli gyölekőzetbe.* A Magdeburgi Centuriátorok pedig így írnak e dologrúl[9]: *A Sidókhoz írt levél, a Sz. Jakab, Judás, a Sz. Péter második, Sz. János második és harmadik levele egy ideig, némellyek kételkedéséért, közbe-hagyattak, az-után pedig a Szent Irás-közibe számláltattak:* és ugyan ottan megbizonyíttyák, hogy a Sz. János látása Sz. Irás, noha errűl némellyek régen kételkettek[10], maga az álhatatlan emberek ugyan ottan[11] a Sz. Jakab, és a Sidókhoz írt levelet megvetik. De nem méltó, hogy az Irástúl elszakaszszunk valamely jeles tagot, ha szinte némellyek régen errűl kételkettekis. Mert a Sz. Márk Evangéliomának utólsó része régen sok Görög könyvekből kihagyatott[12]: a mi Urunk véres verítékérűl-való históriátis sok Görög és Deák könyvekbe fel nem találták Sz. Hierónymus és Hilárius Sz. Lukácsba[13]: Sz. Jánosnális a parázna aszszony históriáját sok könyvekbe fel nem találta Hierónymus[14]: ezeket tehát mind kivégyüké az Irásból? Továbbá, nincs oly része az Új Testamentomnak, mellyet régen valakik meg nem vetettek vólna, mint Irenæusból nem régen megmondám[15]: sőt Sz. Ágostonis a Manichæusokkal egyetembe sokkáig azt itélte, hogy az Új Testamentomot tellyes-

[1] Coll. Mens. illo cap. 60. f. 533.
[2] Vide Calvin.-Turcism. l. 2. c. 14. f. 291. Jurgevit. libello Nullus & Nemo, c. 2. n. 2.
[3] In Confess. an. 52. Reginald. l. 1. c. 6. f. 58. Calv.-Turc.
[4] Ap. Euseb. l. 4. c. 26.
[5] Ibid. l. 6. c. 25.
[6] Can. 59.
[7] Cont. Ration. Campian. fol. 218. & 323.
[8] Controv. 1. de Script. quaest. 1. cap. 6. Aug. 11. Civit. c. 3. — 2. De doctr. christ. cap. 8. Concil. Laodic. can. 59.
[9] Cent. 1. lib. 2. cap. 4. pag. 54.
[10] Fol. 56. 57.
[11] Ibid. col. 128.
[12] Hieronym. 2. cont. Pelag. c. 6. Epist. 150. q. 3. Euthym. alii apud. Coccium t. 1. lib. 6. art. 19.
[13] Hieronym. 2. cont. Pelag. c. 6. Hilar. 10. de Trinit. Cocci. art. 20.
[14] Loco citato Cocci. art. 21.
[15] Paulo ante, & fol. 439.

séggel megvesztegette valaki, *5. Confess. cap. 11.* Ha azért némellyek kételkedéséért ki kel némely könyveket az Irásból hagyni, az egész Irást meg kel vetni. Talám azt mondod erre, hogy eretnekek vóltak, kik a Sz. Pál levélit, az Evangéliomot régen megvetették, úgymint Ebion, Marcion, és hasonlók? De kérlek, gondold meg, honnan tudod, hogy ezek eretnekek? Az Irásbólé? De ezek letörlik az Irásból, valami ő-ellenek vagyon 's nem akarják Sz. Irásnak vallani: te pedig honnan bizonyítod, hogy Sz. Irás légyen, holot a régi Atyák és Gyöleközetek itíletit 's tetczésit semminek itíled[1]? Ha pedig az Anyaszentegyház itíletivel akarod őket eretnekekké tenni, magadatis eretnekké tészed, mert ugyan azon Anyaszentegyház kárhoztatott tégedetis, mely a régi tévelygőket. Ennek-fölötte, az igaz keresztyének-köztis sokan vóltak még Sz. Irenæus idejébeis, kik a Szent Irásrúl semmit nem tuttak, csak egy könyvet sem hittek Isten igíjének lenni, hanem az Apostolok-után-való pásztoroktúl csak eleven szóval taníttattak az igasságra[2]: de ezeknek tudatlanságábúl ki nem hozhattyuk, hogy az Irást bé nem kel venni. Nem kel pedig azon csudálkoznunk, hogy némely régi keresztyének kételkettek az Irásnak némely részeirűl: mert az Apostolok az ő leveleket nem külték ez világnak minden részeire, hanem csak egy vagy két tartománnak. Azok pedig, a kiknek ezeket a leveleket kűldék, bizonnyal tudgyák vala, hogy ezek Apostoli levelek: de mivelhogy nem mindgyárt terjedének-el e világon ezek a levelek, és mikor elterjettekis, nem mindgyárt vólt mindenüt elégséges bizonysága a híveknek, hogy ezek tulajdon Apostoli írások: ez-okon méltán kételkettek ezekrűl mind addig, valamíg az Anyaszentegyház fő Pásztori azoknak a híveknek, kiket az Apostolok tanítottak vala, bizonyos Tradicióibúl végére nem mentek, hogy ezek Apostoli írások. Nincs azért oly könyű az Irásba, mellyet sokan a hívek-közzűl bizonyoson nem hittek vólna Sz. Irásnak eleitül-fogva, mivelhogy jól tutták, hogy az Apostolok kűldötték ezeket hozzájok vagy más várashoz: a kiknek pedig módgyok nem vólt, hogy bizonyos Tradiciókbúl végére mehetnének, ha ugyan valóba az Apostolok írtáké ezeket a leveleket, okoson és méltán kételkettek mind addig, valamig az Anyaszentegyház bizonyoson végére menvén, eleikbe nem adá; mint jól tudgyuk, hogy elein sok egyéb dolgokrúlis kételkettek sokan, kikrűl most nem szabad kételkedni, úgy mint: *ha kellé az Ó törvényre kötelezni a híveket*[3]: újonnan kellyené keresztelni az eretnekektűl keresztelteket, &c. Hogy pedig

[1] Supra f. 441.

[2] Iren. lib. 3. cap. 4. num. 3. Aug. t. 3. lib. 1. de doctr. christ. c. 39.

[3] Act. 15, 17.

az Új Testamentomból elő-számlált könyveket minden üdőbe sokan mint Sz. Irást, úgy becsűlték légyen, bő beszéddel megmutattyák a régiek írásiból Bellarminus és Jodocus Coccius[1].

Az Ó Testamentombéli könyveket a mi illeti: Ha valamely könyvet a Sidók Sz. írásnak nem tartottak, azzal mí nem gondolunk: mert mí nem a Sidóktúl. hanem az Anyaszentegyháztúl, az Apostoloktúl és az ő tanítványoktúl, a híveknek eleitülfogva-való értelméből akarjuk megérteni, mellyik légyen a Sz. Írás. Ha a Lutheristák a Sidókhoz kötik magokat, ám lássák: mí a Sidók tanítványi nem lészünk, hanem ha valamely könyvet ők bé nem vésznek, azt mondgyuk nékik, a mit Sz. Ágoston a Machabæusok könyvérűl[2]: *Ezeket a könyveket nem a Sidók, hanem az Anyaszentegyház, Isten igíje-gyanánt tiszteli.* És ha ki a Sidókat akarja hallgatni, az Új testamentomotis megvetheti. Némely régi Doctorok azért nem számlállyák az Írás-közibe ezeket a könyveket, mert avagy csak azokrúl a könyvekrűl akartak emlekezni, mellyeket a Sidók bévésznek: avagy ezek nem vóltak bizonyosok, hogy az Apostoli tanítás-szerént (mellyet sokan bizonyos Tradiciókbúl jól tuttak) ezeketis a Szent Írás-közibe kellyen számlálni.

Másodszor szinte azt cseleküék az Újítók azokkal a könyvekkelis, mellyeket Sz. írásnak itílnek, a mit a Theodotiánusok, *kik minden böcsűlletnékül megvesztegeték és vakmerő kezekkel az Írást megszaggatván, azt mondgyák vala, hogy ők megemendállyák, megjobbittyák az Írást*[3]. Az Atyafiakis azzal dicsekednek, *hogy miúta a keresztyénség támadott, soha a Biblia oly tisztán, oly nyilván, oly csalárdságnékül nem vólt, mint miúta ezt Wittebergába kinyomtatá Luther*[4]. *Kevélységnékül mondom, én-általam úgy megtisztíttatott a Szent Írás,* úgymond Luther, *hogy ezer esztendőtül-fogva tisztáb és nyilváb nem vólt*[5]. *Most vonatott-ki,* úgymond, *a Biblia a Pápistaság vékája-alól és a gyertya-tartóba helyheztetett*[6]. *Calvinus pedig, ki nékem Christusba atyám,* úgymond Béza[7], *a Szentírás magyarázattyába mind a régieket 's mind az mostaniakat sokkal fellyűl-haladgya.* Magárúl pedig így ír Calvinus, minek-utánna iszonyú szitkokkal illette vólna a Tridentombéli fő Doctorokat[8]: *Magamrúl hogy igazat ne írjak, a szemérem tartóztat: de azt igazán mondom, hogy én sokkal nagyob világosságot attam az Írás értelmére, hogy-sem minnyájan, valakik eleitül-fogva Pápisták vóltak.* Sőt mikor elvégezé Luther az ő Német Bibliáját, *Pomeránus*[45] *azt a napot minden esztendőbe megillette, úgymint Festum trans-*

[1] Utcrq. tomo 1.
[2] 18. Civit. Dei c. 36.
[3] Euseb. l. 5. hist. cap. ult.
[4] Coll. Mens. an. 66. Isleb. per Urb. Gaubisch, c. 1. de verbo Dei f. 1.
[5] T. 2. lat. Witt. an. 46. per Lufft. Responso ad maledic. script. Reg. Angliæ, in fine.
[6] T. 4. lat. Witt. an. 54. per Lufft, f. 1. præfat. in Matth.
[7] Praefat. Novi Testam. ad Condaeum.
[8] Antidot. Concil. Trid. Sess. 4. in fine.

lationis Bibliorum[1]. De ezeknél a magok dícséròknél inkáb soha senki meg nem vesztegette az Írást: mert Luther az ő Német Bibliájába sokat' elhagya, sokat magátúl az Íráshoz tólda, sokat elváltoztata[2]. Én például csak ennihány dólgot hozok-elő. Ama Sz. János mondását, mellyel a régiek hadakoztak Árius-ellen[3]: *Hárman vannak, kik bizonyságot tésznek az égbe, az Atya, Fiú és Sz. Lélek, és ez a három egy,* éppenséggel kihagyá a Német Bibliából : Calvinusis azt írja[4], hogy noha Sz. Hierónymus az eretnekek csalárdságából mondgya, hogy ezt némely könyvekbe nem olvassuk, de ő azt nem méri mondani. Ennek-fölötte, valahol az Írás emlekezik a bálványrúl, Luther inkáb mindenüt képet ír, mintha
I. a bálvány és a kép egy vólna. Ama Sz. Pál mondását[5], *Vallyon*
II. *'s nincsé hatalmunk, hogy nénénk-aszszont velünk hordozzuk,* hogy az egyházi emberek nőtelen vóltok-ellen téríthesse, így fordíttya:
III. *Nincsé szabadságunk, hogy feleségül hordozzuk nénénk aszszont.* Meg akarván bizonyítani Luther, a mit gyakran taníta, hogy a hit csak ő maga elégséges az üdvösségre[6]: mikor Sz. Pál azt
IV. írja[7], *hogy a hit-által üdvözűl az ember,* miképpen másut azt olvassuk, hogy a reménség, a szeretet, az irgalmasság üdvözít[8], Luther a Szent Pál mondásához őmagátúl, holot 1500 esztendőtülfogva sem Deák sem Görög könyvbe ez nem olvastatnék, hozzá írá ama szót: Allein (Sola, csak egyedül). Ha pedig okát akarod ennek érteni, hallyad őmagát[9]: *Márton Doctor így akarja, és azt mondgya, hogy a Pápista 's a szamár mindegy. Így akarom, így parancsolom, oka cselekedetemnek ez: mert akarom. Nem akarunk a Pápisták tanitványi, hanem Mesteri lenni: sőt bánom, hogy imígy nem írtam: Csak a Hit üdvözít, minden törvénnek minden cselekedetinékül.* Sőt másut így ír a felfualkodott ember[10]: *Én Doctor Márton, a mi Urunk Christusunk méltatlan Evangelistája, azt mondom, hogy ezt a hit ágazattyát: Egyedűl csak a Hit, jó cselekedet nékül, igazít, helyén haggya a Római Császár, a Török, Tatár, Persiai Császár, a Római Pápa, Cardinálok, Püspökök, Papok, Barátok, Apáczák, az Ördögökkel egyetembe.* Ugyan ezen Sz. Pálból meg akarván bizonyítani[11], hogy a törvény nem azért adatott, hogy ezt megtarcsuk, hanem csak azért, hogy ebből mint egy tűkörből
V. megesmérjük, mit kíván Isten mi-tőllünk: ama Sz. Pál mondásához[12], *A törvény-által vagyon a bűnnek esméreti,* hozzá írja Nur
VI. (tantum, csak) és így fordíttya: *A törvény-által csak a bűnnek esméreti vagyon.* Ama Sz. Péter intéséből[13], *Erőlködgyetek, hogy a*

[1] Matthesius Conc. 12. de Luther. f. 159.
[2] Vide Arturum l. 2. de Eccles. c. 10. Ulcmb. caus. 18. Copum Dialog. 6. c. 22. Emserum, qui supra 1000 errores collegit. Prateol. l. 10. c. 15. f. 276.
[3] 1. Joan. 5, 7.
[4] In eum locum.
[5] 1. Cor. 9, 5.
[6] Supra f. 428.
[7] Rom. 3, 28.
[8] Lásd folio 430. initio.
[9] T. 4. germ. Witt. an. 53. per Petr. Setin, f. 475. Libro, quo defendit, cur addiderit illud sola.
[10] In gloss. cont. Edict. imperat.
[11] Sup. fol. 426.
[12] Rom. 3, 20.
[13] 2. Pet. 1, 10.

jó cselekedetek-által bizonyossá tegyétek a ti hivatalotokat, éppen kihagyá emezt: *a jó cselekedetek-által*. Hasonló-képpen ama Christus mondását[1]: *Ha ti egy-másnak meg nem bocsáttok, a ti mennyei Atyátok sem bocsát-meg néktek*, éppen kihagyá; mert ugyanis, ha ez helyén maradott vólna, nyilván megbizonyíthattuk vólna, hogy a puszta hit nem elég az bűnnek bocsánattyára és az üdvösségre. Végezetre, hogy a jó cselekedetek érdemét elrontaná, ama Christus mondásából[2]: *Jőjetek-el én Atyámnak választotti &c. Mert éheztem, és ennem attatok &c.* elhagyá ama szót: Mert. De mivelhogy Emsérus ezer efféle csalárdságot jedze-fel a Luther Bibliájából, ez most például elég légyen. Nyilva ha valaki a király leveléből csak egy igít letörlene-is, nagyot érdemlene: de Luthernek szabad, mint az Úr emberének, minden. A Calvinistákrúl ezent mondom, mert őkis a Biblia-fordításba sok vétket ejtettek. Ama Christus mondását: *Ez az én testem,* a Calvinisták Német Bibliáiba így fordították, úgymond Schlüsselburgius[3]: *E' jegyzi az én testemet.* És a mint Reginaldus *lib. 4. cap. 7. fol. 777.* bővön megmutattya, a Calvinisták kárhoztattyák a Luthertűl fordított Bibliát, a Lutheristákis a Calvinistáktúl fordítottat, mert mindenik fél úgy fordította, hogy az ő tévelygésének kedvezzen az Írás. Calvinus ő maga az Apostolok írásit haszontalanná tészi, azt írván, *hogy Christus mindeneket ő maga tanított, úgy hogy el nem hagyott semmit, a mit ő-utánna valaki mondana*[4]. *Nem szabad azért az Apostoloknak csácsogni a mit akarnak; hanem csak azt tanítcsák, a mit Christus parancsolt*[5]. De kérlek, halhadsza, mely szép glossákat ír Calvinus[6] a Christus mondásira. *Mikor a bőjtnek jutalmát igíri Christus*[7]*:* IMPROPRIE, *nem tulajdonúl szól,* és ugyan ezent mondgya *Matth. 12. vers. 5. Mikor Christus azt mondgya*[8]*: Minden ország, mely magába meghasonlik, elpusztúl, példa-beszédből vött bizonysággal akarja meghamissítani a Sidók mondását: sed* PARUM SOLIDA *est refutatio. Mikor azt mondgya Christus*[9]*: Avagy a jó fának jó gyümőlcsét terempcsétek &c.,* ABSURDUM *videri potest, éktelennek tetczik. Mikor Christus a sáfárnak hasonlatosságát elő-hozza*[10]*:* DURA *& longe petita est similitudo. Mikor az Evangelista ama szent Dávid mondását (Eloszták az én ruhámat és sorsot vetének-reá) elő-hozza*[11]*:* INTEMPESTIVE, *illetlenűl vonszsza ezt a jelen-való dologra. Mikor azt mondgya Christus*[12]*: A ki igasságot cselekeszik, a világosságra jő:* IMPROPRIE ET ABSURDE *dicitur, tudatlanúl és éktelenűl mondatik.* IMPROPRIE, *nem tulajdonúl szól Christus, azt mondván,*[13] *hogy az*

VII.

[1] Marc. 11, 25.

VIII.

[2] Matth. 25, 35.

[3] L. 2. Theol. Calvin. art. 6. f. 43. 44.

[4] L. 4. c. 8. n. 7. in fine.

[5] Ibid. n. 4.

[6] In Harmonia Evang.

[7] Matth. 6, 16. 17.

[8] Matth. 12, 25.

[9] Matth. 12, 33.

[10] Luc. 16, 1.

[11] Joan. 19, 23. 24.

[12] Joan. 3, 21.

[13] Matth. 13, 19.

út félen azok vannak, a kik szívéből az ördög elviszi a jó magot, és mikor azt mondgya[1]*, hogy a ki nagyob akar lenni, mindenek szolgája légyen.* Mikor pedig Christus a mi jó cselekedetünknek jutalmát igíri[2], Illyricus azt írja, hogy Abusive szól, Zwinglius[3], hogy Hyperbolice, az az fél hazugságot mond: sőt a mint ez-után megmondom[4], Sz. Pált eretneknek, Sz. Jakabot esztelennek, &c. nevezik az Atyafiak. Luther magyarázván Sz. Péternek egy mondását, *1. Petri 3. v. 19,* így ír[5]: *Meggondolván Sz. Péter ez világ veszedelmét, mint egy esze-fordúlt, Phanaticus, oly dólgokat mond, mellyeket ma sem érthetünk-meg.* Másut magyarázván Sz. Pálnak írását, azt mondgya[6]: *Mikor Sz. Pál azt írja, hogy a kik környűl-metéltetnek, a törvént meg nem tartyák: eretnek it Sz. Pál, Moyses-ellen tanit, és szinte annyit tészen az ő sententiája, mintha azt mondaná: A kik környűl-metéltetnek, nem metéltetnek-környűl.* A Német Bibliábais, a Példa-beszédrűl írt könyünek 31. részébe, ezt írja a könyü szélire: *Nincs e világon gyönyörűségesb dolog az aszszony-ember szerelménél.* Szólván a Bódog Aszszony köszöntésérűl[7]: *Látván Maria az Angyalt, megijede, és egyedűl a firfiúval találtatván, fél vala, hogy szűzessége meg ne sértetnék:* kirűl más Lutherista bővebben így ír[8]: *Bémenvén Gábriel, nem tudom, minémű szerelemrűl és menyegzőrűl-való szót kezde, mintha a szűzet nőszésre akarná venni. Elmélkedgyék valaki aitatoson, mi légyen, egy szép ifiat egyedűl egy leánnyal, bészegezett házba, nyájason beszélgetni, mely ifiú mind szavával 's mind magaviselésével nyilván jelenti, hogy kedvelli a szűzet.* Ím látod, minémű aitatos gondolkodásokra indittatnak az Atyafiak a Szent Írás olvasásából. Zwinglius eggyüt így ír[9]: *Ez a ti tudatlanságtok, hogy azt itílitek, hogy mikor Sz. Pál az ő leveleit írta, akkoris oly nagy böcsűlleti vólt ezeknek: mintha Sz. Pál annyit tulajdonitott vólna magának, hogy valamit ő mond vala, mind sz. dolog lött vólna, ki bizony mértékletlen kevélység lött vólna az Apostolba.* Holot az útálatos ember azt rebesgeti, hogy csak az emberek itíletiből vagyon böcsűlleti az Írásnak.

Harmadszor azzalis igen ártának az Atyafiak a keresztyénségnak, hogy, kivált-képpen a Calvinisták, a Szent Irásnak sok nyilván való bizonyságit, mellyekkel az Ariánusok és egyéb eretnekek-ellen viaskodott régen az Anyaszentegyház, erőtlenné tövék hamis magyarázatokkal. Ezt bővön megmutattya Schlüsselburgius egy illyen Articulusba: *Calvinistis vulgare esse, Sacram Scripturam & scripta*

[1] Matth. 20, 26.
[2] Matth. 5, 12.
[3] Lib. de Provident. f. 371. Vide Calv.-Turc. l. 3. c. 13. f. 534.
[4] E könyü 8. részébe.
[5] In cap. 7. Genes. edit. Norimb. an. 50. a Joan. Montan. f. 128.
[6] T. 5. lat. Witt. an. 54. in cap. 6. ad Galat. fol. 435. b.
[7] In Assert. art. 7. damnati à Leone.
[8] Joan. Agricola in cap. 2. Lucae. Edit. Norimb.
[9] Elencho cont. Anabapt. Vide Jurgevit. libello Nullus & Nemo, c. 2. n. 2.

Doctorum Ecclesiæ fraudulenter & malitiose pervertere, mutare, falsare[1]. Hunnius pedig 1593. esztendőbe egy illyen könyvet íra: *Calvinus Judaizans, hoc est, Judaicæ glossæ & corruptelæ, quibus Joannes Calvinus illustrissima Scripturæ testimonia de Trinitate, Deitate Christi & Spiritus Sancti, &c. detestandum in modum corrumpere non exhorruit,* mely könyvbe minek-utánna sok-képpen megmutatta vólna, hogy valahol az Irásba emlekezet vagyon a Szent Háromságrúl és a Christus Istenségérűl, mind másuvá fordíttya, végre így szól[2]: *Az Ördög Calvinus-által, az ő éles eszközi-által azt cselekette, hogy a Szent Irásnak eggyik mondását a másik-után erőtlenné tévén, nagy útat írtana az Arius eretnekségének.* Ebből lőn, hogy mikor a Calvinisták Blandratával vetekedének Fejérváratt[46], a Calvinus mondásiból tevék erőtlenné az Ariánusok ama Christus mondását: *Én és az Atyám eggyek vagyunk*[3]. Calvinus azért azt írja[4], *hogy mikor azt mondá az Isten, hogy az aszszony-állat magva töri-meg a kigyó fejét, ezt nem Christusrúl kel érteni.* Miképpen nem érthetni Christusrúl sem ama Jákob profétiáját: *El nem vétetik a bot Jákobtúl*[47], *míg el nem jő, a ki elküldetik*[5], sem ama Bálám mondását: *Csillag kél-fel Jákobbúl* &c.[6], sem ama Moyses fogadását: *Profétát támaszt az Úr ti-köztetek*[7]; maga az Irás nyilván mondgya *Actor. 3. v. 22. cap. 7. v. 37.*, hogy ezt Christusrúl kel érteni. Azon-képpen amaz Isaiás mondását[8]: *Kicsoda ez, a ki Edomból jő &c.*, ama Jeremiás profétiáját: *Mint az ártatlan bárány, úgy vitetik a halálra*[9]: *Az aszszonyi állat megkörnyékezi a fírfiat*[10], nem akarja Christusrúl érteni: *és méltán csúfollyák,* úgymond, *a Sidók a keresztyéneket, hogy ezt Christusrúl 's az ő annyárúl magyarázzák.* Sőt mivelhogy ama Dániel mondását[11]: *Kéznékűl elmecczeték a kövecske a hegytűl,* minnyájan Christus Urunkrúl értik a keresztyének, Calvinus azt írja, *hogy csúfoson, gyermekűl, erővel vonszszák ezt Christusra.* Ama régi szép profétiákrúlis: *Két nap-múlva megelevenít minket*[12], *Te halálod lészek, ó halál*[13], azt írja, *hogy rútúl tévelyegnek és gonoszúl élnek az Irással, a kik ezt Christusrúl magyarázzák,* maga sz. Pál *1. Corinth. 15. v. 54.* ő-rólla magyarázza. Ama Michæás, Aggæus, Zachariás profétiáit sem akarja Christusrúl érteni: *Te Betlehem nem vagy kisseb a Júda fejedelmi-közt, mert te-belőled jő-ki az én népemnek királlya*[14], *Eljő a nemzetségek kivánsága*[15], *Elhozom az én szolgámat*[16], *Ihon jő a te királyod, szelíd, és szamáron ülvén*[17], *A te testamentomod vérébe kihoztad a rabokat*[18]: és noha az Evangelista[19] ama Zachariás mondását Christusrúl magyarázza: *Arra néznek, a kit*

[1] Lib. 2. art. 6. fol. 38. & seq. Vide etiam Calv.-Turcism. l. 3. c. 3. f. 399. & l. 4. c. 17. f. 948. Feuardent. in Fragment. Iren. art. 1.
[2] Fol. 59. 60.
[3] Disput. Alban. die 2. & 7.
[4] In Genes. 3, 15.
[5] In Genes. 49, 10.
[6] In Num. 24, 17.
[7] Deut. 18, 15. Calv. l. 1. c. 15. n. 15. locum Psalm. 32, 6. Verbo Domini, negat de Sp. Sancto capi.
[8] Isai 63, 1.
[9] Jer. 11, 19.
[10] Jer. 31, 32.
[11] Dan. 2, 34.
[12] Oseae 6, 3.
[13] Osc. 13, 14.
[14] Mich. 5, 2.
[15] Agg. 2, 8.
[16] Zach. 3, 8.
[17] Zach. 9, 9.
[18] Zach. 9, 11.
[19] Joan. 19, 37.

meglyuggattak[1], mindazáltal azt írja Calvinus[2], *hogy igen erőszakkal csigázzák az Irást, a kik ezt Christusrúl értik.* Másut[3]: *Gonoszúl élnek a régiek a Christus Istensége és Attyával egyenlő természete bizonyítására ama mondással: Én és az én Atyám eggyek vagyunk, mert ot nem a természet eggyességérűl, hanem az egyenlő akaratrúl szól Christus.* Töb efféle dolgokat számlálnak-elő Hunnius, Schlüsselburgius, Reginaldus. Ha pedig valaki azt mondaná Calvinusnak, hogy ezekbe elszakad a régi szentektűl, halhadsza mit felel[4]: *Meg kel bocsátnunk az ő tudatlanságokat és el kel temetnünk az ő gyalázattyokat.*

Negyedszer csuda szép módgyok vagyon az Atyafiaknak a Szent Irásból-való bizonyításba: mert avagy a Sz. Cypriánus mondása-szerént[5] *egy részét elő-hozzák és egy részét elhaggyák, extrema ponunt, superiora prætereunt,* imit amot egy fóltot kapnak az Irásba, meg sem tekíntvén, mi végre, mi okon mondatott valami; avagy az önnön saját magyarázattyokat hozzák-elő a Szent Irás helyett. Mert ugyanis nem egyéb ő-nállok a Sz. Irás az önnön saját vélekedéseknél: mivelhogy az Irás nem egyéb az Irásnak értelménél, ő-nállok pedig az Irás értelme nem egyéb, hanem kinek-kinek az ő tulajdon tetczése, mert nincs semmi bizonyos módgyok az Irásnak igaz magyarázattyába, mint mi-nékünk, kik az Irást nem a magunk értelméből[6] magyarázzuk, hanem az Isten tanításából; mivelhogy a ki az Anyaszentegyházat, az igasság erős kő-szálát: a ki a szent gyölekőzeteket, mellyeket a Sz. Lélek vezérl: a ki a régi szent Atyákat és Doctorokat, kiknek szentségeket és tekélletes tudományokat sok csudával megbizonyította Isten, kiket a végre hagyott e világon, hogy az igasságba álhatatosok lévén, minden tudomány szelétűl ide 's tova ne hordoztassunk: a ki ezeket halgattya az Irás magyarázattyába, az Istent halgattya. Halhadsza, mint viaskodnak ellenünk az Irásból. *Megtíltotta Isten, hogy bálvánt ne imádgyunk*[7]: *nem szabad tehát képeket csinálni és tisztelni.* It mí erre mindgyárt azt felellyük: Az Isten tíltya, hogy semminémű teremptett állatot Isten-gyanánt ne tisztellyünk és bálvánt ne csinállyunk: de a kép nem bálvány: mert ugyan azon Isten, mely a bálvánt megtíltá, megparancsolá, hogy képeket csinálnának[8]; a képeket pedig mi végre ne légyen szabad csinálni, előnkbe-adgya *Levit. 26. v. 1: Hogy azt imádgyuk.* De hogy emlekezetre képeket ne csinállyunk: sohúlt az Irás nem tíltya, sem hogy a Christus képit látván, tisztességet ne tégyünk Christusnak,

[1] Zach. 12, 10.
[2] In Harmon. Joan. 19, 37.
[3] In Joan. 10, 30.
[4] L. 4. c. 17. n. 15.
[5] De unit. Eccles. n. 38.
[6] 2. Pet. 1, 20.
[7] Exod. 20, 4. Levit. 26, 1.
[8] Exod. 25, 18; 37, 7. Num. 21, 8. 3. Reg. 6, 23; 7, 29. 2. Paralip. 4, 3.

mivelhogy miképpen a Christus nevét halván, térdet hajtunk, az Evangéliomot fen álva, süveg-vetve halgattyuk, de nem a téntának vagy a Prædikátor szavának tészünk ezzel tisztességet, hanem Christusnak: szinte így az ő képe látására tisztességet tehetünk néki, mint az ő neve és igíje halgatására tisztességet tészünk. Mihent efféle feleletet hallanak, ottan az önnön magyarázattyokat támasztyák a Szent Irás-helyet bizonyságul, és azt kiáltyák, hogy bálványozók a Pápisták. Ezen-képpen ama Sz. Pál mondásából[1]: *Egy a mi közbe-járónk, ki mi-értünk atta magát,* azt sotúllyák-ki az önnön agyokból, hogy nem szabad a szenteket azon kérni, hogy könyörgések-által segéllyenek minket, mert ezzel őket tészszük közbe-járókká. De nyilva Sz. Pál arrúl a közbe-járórúl szól, a ki magát váltságul adá értünk, ki csak egyedűl az Úr Christus; soha pedig azt nem mondotta, hogy csak egy az, a ki könyörgése-által segít minket, holot Sz. Pál ő-magais gyakran kéri a híveket, hogy segícsék őtet könyörgések-által[2], de ezzel a Christus méltóságát meg nem kissebíti. Ittis továb nem mehetnek, hanem mindgyárt az önnön értelmeket támasztyák bizonyságul. És a mint eggyüt szépen írja Erasmus[3], azt mondgyák: *Nihil recipimus nisi scripturas, sed ita, ut penes nos solos sit certa authoritas interpretandi. Quod nos interpretamur, id sentit Spiritus Sanctus: quod adversarii alii, quamvis magni, quamvis multi, a Spiritu Sathanæ profectum est. Quod orthodoxi docuerunt, quod authoritas Ecclesiæ tradidit, quod populus christianus amplexus est, quod scholæ defendunt, exitiale venenum est Sathanæ; quod ego dico, spiritus est vitæ†. Nolo judicium, sed exquiro obsequium: neque quenquam vel tantillum moveat multitudo, magnitudo, latitudo, profunditas, miracula, sanctitas Ecclesiæ, sanctorum.*

[1] 1. Tim. 2, 5.

[2] Rom. 15, 30. 2. Cor. 1, 11.

[3] L. 1. Hyperaspist. cont. Luther.

† *Ipse dixit, & facta sunt.*

Hogy pedig minden ember eszébe végye magát és ne higgyen mindgyárt akár-kinekis, mihent hallya, hogy az Irással támogattya tudományát: halhadsza, minémű csúfos dólgokat, mely módnékül szoktak az Atyafiak az Irással bizonyítani. *Christus Urunk azt mondá Lucæ 10. v. 42: Mártha sok dolgokba vagy foglalatos; továbbá egy dolog szükséges: nem szükségesek tehát a szentségek, a keresztség, az Ur vacsorája, hanem elég, ha a Christus szavát hallyuk*[4]. És ismét[5]: *Christus Urunk egyenlő-képpen mondá mind fírfiúnak 's mind aszszony-állatnak a vég vacsorakor: Ezt cselekedgyétek az én emlekezetemre: e' pedig az emlekezet nem egyéb, hanem az Isten igíjének prædikállása: szabad tehát mind egy-aránt fírfiúnak és*

NOTA.

[4] Luth. T. 2. lat. Witt. an. 46. per Lufft. lib. de Instit. minist. ad Bohem. init. f. 392.

[5] Ibid. a fol. 395.

aszszony-állatnak prædikálni: sőt ugyan parancsolat vagyon errűl. Ha pedig az egyházi tisztnek legnagyob méltósága, tudniillik a prædikállás, köz mindennek: mind egy-aránt Papok vagyunk tehát. És ez-ellen az Isten igijének erős menyköve-ellen semmik a táméntalan Atyák, a szántalan Gyöleközetek, az egész világnak eleitülfogva-való szokása, mellyel támogattyák az ő Papságokat a pilisses áll orczák. Másut ama Christus mondásából[1]: *Az én juhaim az én szómat hallyák,* így okoskodik Luther[2]: *Ebből a' következik, hogy az igaz tudományrúl nem a Püspököknek, Papoknak kel itíletet tenni, hanem az juhoknak. Mi-nékünk kel megitílnünk az ő tanításokat: ők pedig tartoznak engedni nékünk és a mi itíletünket követni.* És ismét így okoskodik[3]: *Christus azt mondgya Matth. 5. v. 39: A gonosznak ellene ne ály: nem szabad tehát a Török-ellen viaskodni, mivelhogy ő gonosz ember.* Azt akarta vólna talán Luther, hogy mint Budát, szinte úgy Bécsetis megvötte vólna a Török. Ennek-fölötte nem csak Luther, de minap Hunniusis a Ratisbónai vetekedésbe, Calvinus, és a töb Atyafiak[4], az Istennek imillyen mondásából *Genes 17. v. 7: Te Istened és a te maradékod Istene lészek,* azt hozzák-ki, hogy keresztségnékülis üdvözűl a keresztyén ember fia. De ki nem láttya, mely esztelen bizonyság efféle: mert az Isten sem ot, sem egyébüt azt nem mondgya, hogy valaki Ábrahámtúl született, a' mind üdvözűlt, mert Esaut az Isten gyűlölte és az ő magvából mind e mái napig sokan kárhoznak: és sokkal inkáb azt nem mondgya, hogy a környűl-metélés, a hit és egyéb eszköznékül üdvözűl az Ábrahám magva: hanem csak azt igíri, hogy szorgalmatos és atyagondot visel az ő maradékára. Végezetre: *mivelhogy Luther azt írta vala, hogy minden elmélkedő tudomány bűn és tévelygés, Melanthon az Iscolákat és Académiákat kárhoztatá*[5]. Sőt Carolostádius Wittebergai Esperest lévén, bészegezteté Wittebergába az Iscolákat, ő maga szántó emberré lőn, és nem szenvedi vala, hogy őtet senki Doctornak híná, hanem csak frater Andrásnak; Wittebergába pedig temérdek* bötűkkel a tanító-szék-fölibe íratá ama Christus mondását, melyből ezt az ő tudományát vötte vala[6]: *Ne hívassatok Mestereknek;* Melanthon pedig ugyan akkor sütővé lőn. Hogy pedig ennek így kellyen lenni, az elő-hozott Christus mondásával bizonyíták. De bizony szinte ezen-képen megbizonyíthatták vólna, hogy a mi szüleinket sem szabad Atyánknak nevezni, mivelhogy ugyan ottan azt mondgya Christus[7], *hogy Atyánknak ne hijunk senkit e*

[1] Joan. 10, 3.
[2] Ibid. Rationes Judicii Ecclesiae, de doctrina, f. 402.
[3] Scleid. l. 14. an. 42. f. 226. edit. an. 57. a Jacobo Polano in octavo.
[4] Vide Reginald. l. 4. c. 18. f. 942.
[5] Erasm. ad fratres Infer. German. Surius. Cochlac. Lutheran. in Colloq. Altemb. fol. 306. Erasm. Alber. cont. Carolost.
[6] Matth. 23, 10.
[7] Matth. 23, 9.

* Nagy.

világon: sőt kárhoztathatták vólna Sz. Páltis, ki a Pogányok Doctorának[1], Mesterének[2], Attyának[3] nevezi magát. Christus Urunk pedig csak két dolgot tílt: Először, hogy ne légyünk csak nével Mesterek, úgy hogy tanító nevet visellyünk, tudatlanok lévén[4]; másodszor, hogy ha szinte tudományunkért megérdemlenőkis, kevélységből és tisztesség-kívánásból ezt a böcsűlletes nevet ne kivánnyuk, se efféle titulusokból fel ne fualkoggyunk, hanem megemlekezzünk, hogy csak egyedűl az Isten az igaz Mester, a mi tudományunk pedig csak egy vékony szikrája az ő bölcseségének, kinek háládással tartozunk, hogy okosságot, erőt, alkolmatosságot adott a tanúlásra. És anná Isten, az egyházi emberek minnnyáján úgy tanúlnának, hogy a Tridentombéli Gyöleközet végezésit megtárthatnák, mely azt parancsollya, *hogy minden káptalanba, ha töb nem lehet, egy Doctor vagy Mester légyen, ki gyónást halgasson és a Chorustól ment ember légyen*[5]*: hogy senki Esperest ne légyen, ha nem Doctor vagy Mester*[6]*: a Vicáriusok*[7] *és a Püspökök Doctorok vagy Mesterek légyenek*[8]. De példávul elég légyen eddig: e-mellet kész vagyok minden embernek szem-látomást megmutatni akár-mely bizonyságrulis, mellyet az Irásból ellenünk támasztnak az Atyafiak, hogy a töb bizonyságokis eggyül eggyig mind illyenek.

[1] 1. Tim. 2, 7.
[2] 2. Tim. 1, 11.
[3] 1. Cor. 4, 15.
[4] August. lib. de Magistro, c. 14.
[5] Sess. 24. c. 8.
[6] Cap. 12.
[7] Cap. 16.
[8] Sess. 22. c. 2.

NYOLCZADIK RÉSZE.

Hogy az Új Tanítók erkőlcse és maga-viselése megmutattya, hogy ők hamis Pásztorok.

Nem heába mondgya Tertulliánus: *hogy a tudománt a tanítónak erkölcsibőlis megesmérhetni: de genere conversationis qualitas fidei æstimari potest. Doctrinæ index disciplina est*[9]*. És ez bizonyos jele minden eretnekségnek, hogy minden tekélletességtűl megfosztván, disznó módra minden tobzódásra és fajtalanságra viszi az embert*[10]. Noha azért az egyszer megrögzött és megerőssíttetett igasságot a gonosz életű emberekis hirdethetik: de mindazáltal hihetetlen dolog, hogy az Istennek bölcseséges gondviselése oly tanítók-által akarta légyen az igaz tudománt megújítani és felemelni, kikbe azokat a hamis Proféták gyümölcsit, jeleit, tulajdonságit, magok-viselését ugyan kézzel-is megtapasztalhatunk (igy), mellyeket mint bizonyos

[9] Praescr. c. 43. n. 280. Euseb. l. 5. c. 28.
[10] Iren. l. 5. c. 8. n. 7.

bélyegeket a hamís tanítóknak tulajdoníta az Írás, hogy ezekből az Ördög követit a Christus Apostolitúl elválaszthassuk. Megmutatám ez-előt, hogy a hamis tanítók álhatatlanok, viszsza-vonók, egyenetlenek[1] (miképpen az igaz tanítók eggyesek* és álhatatosok[2]), csalárdok, kép-mutatók[3], hazugok[4], és az önnön vallásukat gyakran csalárdúl eltitkollyák[5]: e-mellet hízelkedők a hamis tanítók[6], és az emberek viszkető fülöket gyenge csiklandással vakargattyák, nem rettentik, mint Michæás Áchábot, hanem *vánkosokat varrnak az emberek könyökére*[7], *édes beszéddel csalogattyák*[8], *békeséget*[9] *és szabadságot igírnek*[10]. De ezeknek és töb efféle tulajdonságoknak békét hagyván, mellyeket nyilván megmutatánk nem régen az Atyafiakba, kik azt`írják, *hogy csak azt kel tanítani a prædikátornak, a mi tetczik a kösségnek*[11]: és oly lágyan akarják az őket halgatókat hordozni, hogy mind a tíz parancsolat, mind egyéb parancsolatok terhétűl, 's mind a jó cselekedetektűl megmentik őket[12]: rövideden csak Négy tulajdonságit tekíncsük-meg a hamis tanítónak.

Először azt mongya az Írás, hogy a hamis tanítók, elszakadván az ő-előttök-valóktúl, új tudománt kezdének, mely eleitűl-fogva nem vólt[13], hanem az utolsó üdőkbe támad[14]: őket pedig *senki a tanításra nem küldi, hanem magoktúl futnak, Jerem. 23. v. 21. cap. 14. v. 14. cap. 29. v. 8. Judæ v. 4. Rom. 10. v. 15. Hebr. 5. v. 4. 5.*, és a mint Cypriánus mondgya, *noha senki őket nem rendelte, sem Püspökké nem tötte, Pásztoroknak híják magokat*[15]; *őmagoktúl születtek*[16]. A Szent Írásnak nyilván-való bizonyságiért az Újitókis vallyák, hogy hamis tanító, valaki nem az ajtón és nem igaz rend-szerént-való hívatalból mégyen a tanításra: hallyuk őmagukat. *Bizonyos dolog az,* úgymond Béza[17], *hogy az Ördögtűl indíttatnak azok, valakik elhagyván a rend-szerént-való hívatalt, magok akarattyából hágnak a tanítók tisztibe.* Calvinus pedig így szól[18]: *Senkit egyebet nem kel az Anyaszentegyházba a tanításra bocsátani, hanem csak a ki a rend-szerént-való Pásztoroktúl hivattatik.* Philippus azokba a Thesesekbe, mellyeket Luther[19] *az ő 20 esztendeig-való tanítása sommájának nevez,* így ír[20]: *Szükség, hogy az Egyházi pásztor Egyházi pásztortúl rendeltessék a tanításra: és nem szabad senkinek hivatalnékül a tanításhoz kezdeni. Mikor Müncérus Műlhusiumba predikállana,* ugymond Sleidánus[21], *Luther azt adá tanácsul a várasbélieknek: hogy kérdgyék meg tőlle, ki külte őtet a tanításra?*

[1] Fol. 453.
[2] Fol. 50.
[3] 2. Cor. 11, 13.
[4] 2. Petr. 2, 1.
[5] Fol. 479.
[6] 2. Tim. 4, 3.
[7] Ezech. 13, 3. 6.
[8] Rom. 16, 18.
[9] Isaiae 3, 12.
[10] 2. Petr. 2, 18. Ierem. 23, 17.
[11] Fol. 483.
[12] Fol. 423.
[13] 1. Tim. 4, 1; cap. 6, 20. Rom. 16, 17. Philip. 3, 16. 2. Joan. v. 6.
[14] 2. Petr. 3, 3. Judae vers. 18.
[15] De unit. Eccles. n. 34.
[16] Cypr. ep. 76. n. 12. 16.
[17] In Confess. c. 5. art. 28. f. 207.
[18] De eccles. reform. Ration. circa med. fol. 769. Opusculor. à Gallasio collect.
[19] T. 1. lat. Witt. an. 45. per Lufft, f. 419.
[20] Fol. 442.
[21] Sleid. l. 5. an. 25. f. 73. Luther t. 2. Jen. f. 455.

* Egyetértők, egyezők.

Ha az Istent nevezi, készerícsék, hogy valamely csudával bizonyícsa meg az ő hivatallyát; mert oly szokása van az Istennek, hogy mikor a szokott hívatal rendit elváltoztattya, az ő akarattyát bizonyos jelekkel megmutattya. Másut minek-utánna azt írta vólna Luther[1], *hogy hívatalnékül nem kel senkinek tanítani,* a hívatalt két-félének mondgya lenni: avagy az Isten ő maga-által, vagy eszköz-által. *Minket mindnyáján eszköz-által hí az Isten, emberek-által, mert az Apostolokat ő maga választotta, ezek-által a Püspököket, és ezek az ő-utánna valókat: mely hívatalnak módgya megmaratt e mái napig, és megis marad világ végéig*[2]. Ugyan ezent taníttyák Musculus, Brentius, és a töb Újítókis[3], kik nem akarnák, hogy az ő tanítványok azt cselekednék, amit őmagok cselekedének.

[1] T. 5. lat. Witt. an. 54. per Lufft, in cap. 1. ad Galat. f. 215.
[2] Ibid. f. 376.
[3] Vide Reginald. l. 4. c. 12. f. 867. & c. 13. f. 874.

Immár azért örömest érteném, ki külte légyen Luthert és Calvinust az ő vallása tanítására. Mikor Luther *csak egyedűl vala*[4] azon a valláson, melyet taníta, kitűl kűldetett vala ennek a tudománnak tanítására? Mutassanak csak egy embert, a ki Luther-előt azt tanította vólna, a mit ő és a ki-által az Isten kűldötte őtet. De bizony soha sem mutattak, sem mutathatnak, mint másut megbizonyítám. Calvinus tanítványaival egyetembe azt mondgya, hogy ők önnön magátúl az Istentűl, szokott mód-kívül küldettek[5]. Ezent mondhatná Mahomét, Blandrata és Dávid Ferenczis, ha elég vólna ezt mondani, de megis kellene ezt bizonyos és Isteni jelekkel bizonyítani: mert még a törvénybeis, nem hogy maga mentségére, de idegenére sem elég egy tanú[6]. Nyilva ha még ő maga Christus Urunkis azt mondgya magárúl[7], *hogy ha csoda-tételekkel meg nem mutatta vólna az ő méltóságát, nem vétkeztek vólna a Sidók,* sokkal inkáb nem vétkezik, a ki ez Új tanítóknak nem hiszen, holot semminémű csoda-tétellel az ő hivatallyokat meg nem bizonyitották, mint ezennel megmondom[8]: nyilva az Isteni bölcseséghez illik, hogy a kiket szokott rend-kívül a tanításra kűld, azokat oly Isteni bizonyságokkal felékesícse, hogy az okos ember nyilván eszébe vehesse, hogy Istentűl-való ez a hívatal[9]: és a töb dolgok-közt úgy megerősícse az igaz tudományba, hogy se hamissat ne tanícson, se magával ne ellenkezzék. Ezekbe pedig semmit nem látunk az Atyafiakba: sőt Luther ő maga megvallya[10], *hogy ő sokat hamissan tanított, minek-utánna elszakada a Pápátúl,* és nem régen Calvinusnakis sok nyilván-való hamis tudományit és ellenköző mondásit számlálók-elő. Végezetre az Úr Isten ok és módnékül nem szokta az ő-tőlle végezett rendet felbontani és elváltoztatni: holot azért

[4] Praefat. Tomo 1.
[5] Calv. l. 4. c. 3. n. 4. Vithak. qu. 5. de Eccles. c. 6. f. 461.
[6] Deut. 17, 6.
[7] Joan. 15, 24. 2. Cor. 12, 12.
[8] Ez könyv 10. részébe.
[9] Vide thesi 47. de Eccles.
[10] Praefat. t. 1.

az Apostolok idejétül-fogva mind ez ideig rend-szerént az egyházi emberek-által szokott tanítókat küldeni, miért változtatta-el ezt a jó rendet Calvinusba? Talám azért, hogy a mint Calvinus írja[1]: *csak egy igaz pásztor sem vala, a ki-által igaz tanító választatnék,* és az egész Anyaszentegyház *tellyességgel elfogyott vala?*[2] De ez úgy nincsen; mert az Isten nem csak azt fogadta, hogy soha *világ végezetig el nem fogy az ő nyája*[3], de aztis, hogy mind végig *igaz tanítók és pásztorok lésznek az Anyaszentegyházba*[4], *kiket azért szentelt Püspökökké az Isten, hogy igazgassák az ő nyáját*[5]: mert ugyanis a nyáj *pásztornékül nem lehet*[6]; ha azért igaz pásztorok vóltak akkoris e világon, mikor a Luther és Calvinus agya meg kezde szelesedni: mi az oka, hogy ezek-által-való hívatallyokat nem várták? Látván azért őmagais Luther, hogy ez a fogás nem elégséges, azt mondgya, *hogy gyakran az Ördög eleibe-vetvén, hogy ő senkitől nem küldetett, megölte vólna őtet, ha Doctorrá nem választatott vólna*[7]*: de mivelhogy Doctor vagyok,* úgymond[8], *az egész Pápa birodalmába prædikálhatok.* Vithakérus pedig, *quæst. 5. de Eccles. cap. 6. fol. 451. 461.*, Béza és a töb Újítók[9] azt mondgyák, hogy Luther, Zwinglius a Római Püspököktűl papokká szenteltettek és küldettek a tanításra, a töb tanítók ezektűl. De ezis csak tétovázás: mert ha a Római Pápától vöttek hatalmat az új tudományok predikállására, mivelhogy ők Antichristusnak itílik a Pápát, az Ördögtűl vagyon tehát az ő hívatallyok: és szinte a mint hatalmat adhatott a Pápa a tanításra, úgy el is vehette ezt a hatalmat Luthertűl, mikor őtet kiátkozta és az egyházi tiszttűl megfosztotta: végezetre szinte ezen-képpen Ariusis, mivelhogy Pap vala, Eutiches, mivelhogy Apát úr vala, Macedonius, Nestorius, Sergius, mivelhogy Custanczinápolyi Patriárchák valának, Dioscorus Alexandriai, Severus, Samosaténus, Petrus Gnaphæus Antiochiai Patriárchák, Theodorus Mopsuestìai, Auxentius Mediolánomi, Eusébius Nicomédiai, Phocius[48], Priscilliánus, &c. mivelhogy Püspökök valának, Lutherrel-együt azt mondhatták vólna, hogy őkis Istentűl hivattak az eretnekségek prædikállására, mert püspökökké szenteltettek vala. De nem úgy vagyon a dolog: mert mikor pappá vagy püspökké szentel valakit az Anyaszentegyház, arra választya, hogy tanítcsa a híveket, nem az önnön tudományára, hanem az Anyaszentegyház vallására. Miképpen ha a fejedelem követe az Ország árultatásárúl végez az ellenséggel, megszűnik az ő hivatallya és tiszti: úgy ha a Doctor külömbet tanít annál, a mire hitivel kötelezte magát, mikor Doc-

[1] De eccles. reform. Rat. imit. f. 751.
[2] Locis citat. thesi 19. de Ecclesia.
[3] Vide thesim 18. de Eccles.
[4] Ephes. 4, 11—13.
[5] Act. 20, 28.
[6] Joan. 10, 12.
[7] Coll. Mens. c. de Ministris. f. 189; c. de Antichrist. f. 257.
[8] T. 5. lat. Witt. an. 54. per Lufft, in c. 1. ad Galat. f. 376.
[9] Ap. Calv.-Turc. l. 4. c. 12. f. 268.

torrá lött, árulója lött annak, a kitűl Doctorrá választatott, és így az ő-tőlle vett privilégioma és tanításra-való hatalma megszűnik. VÉGEZETRE harmadszor azt feleli Luther[1], *hogy a kit e világi fejedelem és tanács tanítani küld, azt az Isten küldi.* De bizony örömest érteném, mellyik Apostol vagy Püspök hatta légyen a Saxóniai herczeget, vagy a Wittebergai tanácsot successorának? Ki atta nékie ezt a hatalmat, mely eleitűl-fogva az Egyházi személyeknél vólt? Ennek-fölötte, mikor Luther csak egyedűl vólt, mely herczeg, mely tanács atta azt a hatalmat, melyet akkor magának tulajdonítá az új tudomány tanítására? Nyilva a Cathólicus fejedelmek nem atták ezt a hatalmat Luthernek: ha pedig a Lutheristák atták, eléb Lutheristákká kellett őket tenni, és így minek-előtte ezektűl hatalmat vénne, tanításával meg kellett ezeket csalni, az az tanítani kellett hívatalnékül. Végre szinte ezenképpen az Anabaptisták, az Ariánusok, a Törökökis megbizonyíthattyák, hogy őkis rendszerént kűldettek és az ajtón mentek-bé az juhokhoz, noha ebbe semmi sincs. Bizonyos dolog tehát, hogy az új tanítók sem az Anyaszentegyház szokott rendi-szerint, sem az Istentűl *extraordinarie* nem kűldettek, hanem mint a farkasok meghágták a juhok aklát, hogy elszaggassák a juhokat.

MÁSODIK jele a hamis tanítónak a felfualkodott kevélység. *Maga-szeretők,* úgymond Sz. Pál, *kevélyek, felfualkodottak, káromlók, ember-szóllók, árúlók* a hamis tanítók, *inkáb szeretik az ő testi gyönyörűségeket, hogy-sem az Istent*[2], mert ugyanis *a sok külömböző eretnekségeket azon egy anya szűlte, a kevélység*[3]*: és ugyan ezen kevélység dajkálkodásával nevekettek*[4]. Simon, az eretnekek attya, a tisztesség-kívánásból esék eretnekségbe[5]; ő-utánna Theobutus[6], Valentinus[7], Aërius[8], Arrius[9], Marcion[10], Montánus[11], Novatiánus[12], Sabatiánus[13], Nataliánus[14], és hogy egyebekrűl ne emlekezzem[15], Wicleph[16], azért lőnek eretnekekké, hogy kívánságok-szerént az egyházi méltóságra, a püspökségre, nem emelteténck, és így az ő szülejek a kevélység lőn. Ennek-fölötte, nem vólt eleitűl-fogva csak egy eretnekis, mely meg nem utálta vólna az Anyaszentegyház régi tanítóit és magát ezeknél fellyeb nem böcsűllötte vólna, mint Calvinus őmaga megvallya[17], és rövideden megmutatám nem régen Nestórius, Arrius, Sabinus, Samosaténus példáiból[18]: nyilvábban megmutattya Sz. Irenæus Tatiánus[19], Carpocrates[20] és egyéb tévelygők példájából, mivelhogy *Hæretici omnes tument, omnes scientiam pollicentur*[21]*: et dum petulantius animi supercilio eriguntur, antiqui-*

[1] Illo cap. 1. ad Galat citato.
[2] 2. Tim. 3, 2.
[3] Aug. t. 9. lib. de Pastore, c. 8. Calv. lib. de scandalis.
[4] Optat. lib. 2.
[5] Actor. 8, 18.
[6] Euseb. l. 4. c. 22.
[7] Tertull. cont. Valent. c. 4. n. 26.
[8] Epiph. haer. 75.
[9] Theodor. l. 4. haer. fab. init.
[10] Epiph. haer. 42.
[11] Euseb. l. 3. c. 16. Niceph. l. 4. c. 22.
[12] Ambr. t. 1. l. 1. de poenit. c. 15. Euseb. l. 6. c. 43.
[13] Socrat. l. 5. c. 21.
[14] Euseb. l. 5. c. ult.
[15] Lactant. l. 4. c. 30.
[16] Waldens. l. 2. Doctrin. c. 60. Vide Bellarm. in 10. signo Eccles. col. 1387.
[17] Loco citato.
[18] Fol. 440.
[19] Lib. 1. c. 31; lib. 2. c. 53; lib. 3. c. 39.
[20] Lib. 1. c. 9. n. 9; c. 24. n. 3.
[21] Tertull. Praescr. c. 41.

tus traditas a patribus fidei regulas ob hoc solum despiciunt, ut male conceptas suas sententias intromittant[1]. És noha a régieket semmire böcsűllették, de magokat csuda mint dicsírték és magasztalták. Simon *Isten erősségének:* a Valentiniánusok Gnosticusoknak, az az Értelmeseknek nevezték magokat; a Novatiánusok Catharusoknak, az az Tisztáknak. Mánes görögűl szelest jegyez, de ezt elváltoztatván, Manichæusnak hívatá magát Mánes, mintha ő hozott vólna mannát e világra: végezetre némellyek Apostolicusoknak, Angelicusoknak, Encratitáknak hívatták magokat, mintha ő-előttök vakok löttek vólna minnyáján.

Jer tekíncsük meg, ha az Atyafiakba feltalállyuké ezt a kevélységet. És ám bár békét haggyunk annak, hogy Luther azért kezdé ezt az újságot, hogy az Indulgentiák hirdetését nem bízá-reá a Pápa[2]. Arrúl se emlekezzünk, hogy a mint megmutatám[3], a régi szent Atyákat iszonyú-képpen rútollya, mind a régi Gyöleközetekkel egyetembe: *és ha ezer Sz. Ágoston, ezer Cypriánus, ezer Anyaszentegyház ellene-támad, sem gondol vélle, mert Ágoston és Cypriánus tévelyegtek*[4]. Hogy azért efféle dolgokrúl most ne szóllyak, az ő kevélységök abból tetczik meg, hogy a régi Profétákat, Apostolokat, Szenteket fölötte böcsűlletlenűl és gyalázatoson tractállyák. Moysest az Isten dicsíri[5], Luther az ördögnélis aláb-valónak itíli[6], és arra inti az ő tanítványit[7], *hogy mikor őket furdallya lelki esméretek, ne csak ne halgassák Moysest, de megkövezzék.* Másut azt írja, hogy Sz. Péter, Pál, Moyses az Isten igíjébe egy szót sem értettek[8]. Eggyüt Sz. Pétert *fanaticusnak*[9], esze fordúlt szelesnek nevezi, Sz. Pált eretneknek, mint a Libertinusok *törött edénynek*[10]*:* és azt mondgya[11], *hogy ha Sz. Péter, Pál, János külömbet tanítnak ő-nállánál, az Irás-kivül tanítnak.* Másut, *Nem hiszem,* úgymond[12], *hogy Sz. Pál oly erős hittel várta a mennyei coronát, mint irásába jelenti, mert én sem oly erős hittel hiszem az örök életet, mely kemén szókkal prædikállom, noha az emberek azt itílik, hogy én mind hiszem, a mit mondok.* Hierusálembe *az Apostolok gyöleközete eltévelyedett,* azt írja Luther[13], *mivelhogy némely eledeleket megtilta.* Sz. Jakabrúl azt írják, *hogy eltévelyedett és Sz. Pállal ellenkezett*[14]*: Sz. Pális mikor Sz. Jakabtúl arra viteték, hogy magát megtisztittatná Act. 21., igen megesék, nem értvén a törvénnek elrontását*[15]. Sz. Péterrűl és Barnabásrúl azt taníttyák[16], *hogy az igaz tudománt elhagyván, veszedelmes tévelygésbe estek és a keresztyén hitet felforditották.* Meg kel azért vallanunk, úgymond Brentius[17], *hogy az Apostolok fejedelme, Péter,*

[1] Vigilius l. 1. cont. Eutych. t. 4. Biblioth.
[2] Cochlaeus in actis Lutheri.
[3] Fol. 441.
[4] Luth. t. 1. lat. Witt. an. 49. per Lufft, f. 342. libro contr. Regem Angliae.
[5] Num. 12, 6.
[6] Supra f. 423.
[7] Coll. Mens. Isleb. per Gaubisch, an. 66. c. 12. de lege & Evang. f. 166; c. 25. f. 305; c. 27. f. 314.
[8] Sup. fol. 460.
[9] Sup. fol. 520.
[10] Sup. fol. 514.
[11] Sup. fol. 441.
[12] Colloq. Isleb. anno 66. per Gaubisch. c. 13. de fide & operib. f. 191.
[13] Sup. fol. 442.
[14] Schlüsselb. sup. f. 429. Centur. 1. lib. 2. art. 4. f. 54. Muscul. in Locis, cap. de Justific.
[15] Cent. 1. lib. 2. c. 10. pag. 580.
[16] Luth. t. 5. lat. Witt. in c. 2. ad Galat. f. 304. Sleid. lib. 1. hist. an. 18. f. 15. Illyricus in Catalog. f. 6. &c.
[17] Apolog. Conf. Witt. cap. de Conciliis. Vide Calv.-Turcis. l. 1. c. 6. f. 55. Justum Calvin. in cap. 12. Tertull. de Praescr.

a Sz. Lélek vétele-utánnis, a Hierusálembéli gyöleközettel-eggyüt eltévelyedett. Maga a régiek-közzűl sokan azt taníttyák, hogy az a Péter, melynek Sz. Pál ellene-monda[1], nem Sz. Péter Apostol vólt, hanem más ezen néven való tanítvány, a mint Eusebius *lib. 1. cap. 2.* Clemens Alex. *5. Stromat.* Oecumen. *ad Gal. 2.* Hector Pintus *Daniel 1.* Serarius *Thesi 75. de Apostolis,* & ab ipso citati, Chrysost. *in cap. 2. ad Galat. lib 2. Biblioth. sanctæ,* Arn. Merm. &c. írják. A kik pedig azt vélik, hogy e' Sz. Péter vólt, eretneknek itílik, a ki azt mondgya, hogy akkor Sz. Péter hamissat tanított[2]: *Quodsi reprehensus est Petrus, quod se a convictu gentium separasset personarum respectu: utique conversationis hoc vitium fuit, non prædicationis,* úgymond Tertulliánus[3]. Jóllehet, miképpen Sz. Pál Sidó módon megtisztúla *Act. 21. vers. 23. és a Sidóknak Sidó lőn, hogy a Sidókat megnyerné 1. Corinth. 9. v. 20.;* miképpen a botránkozás eltávoztatásáért Timótheust környűl-metélé *Actor 16. vers. 3. és a mit megtilta, az üdőhöz és emberek hasznához szabván magát, azt cseleküé*[4]*:* úgy Sz. Péteris bűnnékül, a Sidók botránkozása eltávoztatásáért, megvonhatta magát az egyéb nemzetségektűl, mind addig, valamig az ő cselekedetiből nagyob botránkozást nem vöttek a Nemzetek. De jer hallyuk, mint böcsűllik az töb Isten szolgáit-is. Calvinus a szenteket *árnyékoknak és áll orczáknak nevezi*[5]. Béza, minek-utánna azt mondotta vólna, hogy a régi sz. Atyák *sunt inania nomina,* hivolkodó nevek, hogy *csúfos hamisságok a Sz. Kelemen írási,* hogy Victor Pápa *bolond és kevély ember vólt,* azt veti utánna[6], *hogy nem kel mind bévenni, a mit az Apostoli gyöleközet, mint hasznos és szükséges dólgot bévött régenten.* Másut Sámpsomot *haragus bűnösnek* nevezi Calvinus[7], a Machabæusokat *babonás, módnékül-valóknak*[8]*:* másut Rebekát és Sárát[9], Sephorát[10] és a töb böcsűlletes személlyeket szidalmazza. Humfrédus fő Calvinista azt írja[11]: *hogy noha Sz. Jakab az utólsó kenetet hirdette, és Sz. Pál a házasságot szentségnek nevezte, de hogy ezek szentségek légyenek, nem a Christus szerzéséből, hanem csak az Apostolok írásiból bizonyittatik, maga nem szabad az Apostoloknak szentséget rendelni:* mintha azt mondaná, hogy az Apostolok hamissat tanítottak, és a mint Calvinus szól[12], őmagoktúl *csácsogtak.*

A kik pedig így böcsűllik az Apostolokat és a Szenteket, halhadsza mely alázatoson szólnak őmagokrúl. Hallók nem régen[13], hogy Sz. Péterhez, Pálhoz, Christushoz hasonlíták magokat, sőt Christusnális nagyobbat tulajdonítának magoknak. *Az Isten dücsős-*

[1] Gal. 2, 11.
[2] Tertull. Praescript. c. 22. n. 134; c. 23. n. 138.
[3] Cap. 23. num. 140. de praescr. Lib. 1. cont. Marci. c. 20. n. 134; lib. 4. c. 3. n. 23; lib. 5. c. 3. n. 28.
[4] Tertull. cap. 24. Praescript.
[5] Lib. 3. cap. 20. num. 24. 27.
[6] Epist. Dedic. Novi testamen. ad Condaeum.
[7] L. 3. c. 20. n. 15.
[8] L. 3. c. 5. n. 8.
[9] L. 3. c. 2. n. 31.
[10] L. 4. c. 15. n. 22.
[11] Contr. 2. Rat. Campian. fol. 374. 375.
[12] L. 4. c. 8. n. 4.
[13] Supra folio 497.

ségére mondom: Én Isaiás vagyok, úgymond Luther[1], *'s Filöp Hieremiás.* Minémű parancsolatot ada a Török, Persiai, Római Császárnak &c., nem régen meghallók[2]. Azzal dicsekedik, hogy senki ő-előtte, az Apostoloktúl-fogva, úgy nem értette az Írást, mint ő[3]: és a mint az önnön írásiból bővön megmutattya Justus Calvinus[4], számtalanszor *Profétának, Apostolnak, Evangelistának* nevezi magát. Az ő tanítványi pedig halhadsza, mint szólnak: *Nékünkis Németeknek igaz Moysest, igaz Áront adott az Isten, a megvilágosíttatott Luthert*[5]. A Saxóniai Elector, Augustus, *utólsó Illyésnek nevezi őtet*[6]; Albertus *igaz szent Pálnak és Illyésnek, kinek szeméremnékül tanítványa lehetne Sz. Ágoston*[7]. *Mert ő Isten szája és a Theológusok Istene vólt*[8]*: mindenekbe minden vólt*[9]*: kihez hasonló hitbe, tudományba, Sz. Lélek ajándékiba, senki sem vólt, sem lészen*[10]. Ugyan ezent írja Schlüsselburgius *lib. 2. Theol. Calvin. art. 12. fol. 125,* Heshusius[11] és egyebekis. Calvinus azt írja[12], *hogy Luther Istennek fő Apostola vólt, és nem ő szóllott, hanem az Isten ő-általa:* Béza[13] *Istennek választott eszközinek* nevezi őtet: Schlüsselburg. *fol. 124.* azt írja, *hogy Luther vólt amaz Angyal, mellyet az ég-közepött láta Sz. János Apocal. 14.* Illyricusis[14] őtet *Angyalnak s Illyésnek* nevezi; sőt eme verseket szerzék ő-rólla:

Christus habet primas, habeas tibi Paule secundas,
At loca post illos proxima Luther habet[15].

Végre Chytræus azt írja[16], *hogy a Christus malasztya és a hit igassága esméretire sokkal hasznosb Luthernek a Galatabéliekhez írt levél magyarázása, hogy-sem a Hierónymus, Basilius, Cyrillus, Origenes, Nazianzénus, Hilárius és a töb Doctorok írási.* Mivelhogy pedig *mulus mulum scalpit,* a rühes kéz egy-mást vakarja, *et bos bovi, asinus asino pulcherrimus*[17]*:* így ír Melanthonnak Luther[18]: *A Hierónymus és Origenes magyarázási csak alkolmatlan hivságok a te írásodhoz-képest. Hogy az Szent Pál böcsűlleti helyén maradgyon, azt nem mondom, hogy meghalattad Szent Pált, elég, ha ő-utánna te vagy első.* Ama *Locos Communes* könyvrűl azt mondgya Luther[19], *hogy méltó vólna a Szent Írás-közibe számlálni: mert olvasd-el mind a Doctorokat, és meglátod, hogy a Szent Írás-után nincs ennél jób könyű*[20]*: Melanthon Apologiája pedig az Anyaszentegyház Doctori,*

[1] Coll. Mens. Isleb. an. 66. c. 60. De vet. & novo Testam. f. 533.
[2] Supra fol. 518.
[3] Supra fol. 517. Vide Bellarm. l. 3. de Pontif. c. 23. in fine.
[4] In c. 42. Lirinensis.
[5] Aurifaber Praefat. Colloq. Mens.
[6] In epist. dedicat. Disput. Theologicarum Jacobi Andreae, edita an. 1593. Montisbelg.
[7] Locis citatis à Justo Calv. ubi supra.
[8] Neander.
[9] Mathesius.
[10] Amsdorff. ap. eund. Justum. relati ad longum.
[11] Apud Copum, Dial. 5. c. 26. fol. 537.
[12] Cont. Pighium, de lib. arbit.
[13] In Iconibus. Vide Reginald. l. 3. c. 6. f. 426.
[14] In cap. 14. Apocal. Reginald. l. 4. c. 18. f. 969.
[15] Spangenberg Conc. 13. de Luther. alii ap. Serarium, Thesi 67. de Apostol.
[16] De studio Theolog. recte inchoando. Vide Jurgevic. Nullus & Nemo, c. 11.
[17] Plato ap. Laërt. lib. 3.
[18] Praefat. Com. Philip. ad Rom. an. 1522. 22. Julii.
[19] T. 2. lat. Witt. an. 46. f. 457. Praefat. de servo arbit.
[20] Coll. Mens. Isleb. an. 66. per Gaubisch, c. 22. de Concionator. f. 275.

még a Szent Ágoston írásinális jób[1]. És amaz ő könyvérűl, mellyet az-után *Jocos communes*nek nevezének a Lutheristák[2], illyen verset íra Stigelius *lib. 2. Poëmat:*[3]:

Explicat invicti quod sic oracula Christi,
Nullum hoc in terris sanctius extat opus[4].

Calvinus őmaga mint megdicsíré magát, hallók nem régen[5], kit az ő tanítványi gyakran *Profétának, Isten emberének* neveznek[6], *quo nemo unquam melius, prudentius, clarius & illustrius de rebus divinis & religione scripsit*[7]. De mivelhogy *a kevélyek-közt mindenkor viszszavonás vagyon*[8], nem így szólnak Lutherrűl a Calvinisták, kik azt írják[9]: *hogy noha Luther magát Christus Apostolának nevezi, de bizony az Ördög Apostola, kitűl meggyőzeték éjjeli vetekedésébe.* Zwingliusis azt írja[10], *hogy úgy viseli magát Luther, mintha az Ördögtűl megszállatott vólna.* Gesnérus[11] Luthert *felfualkodott, szemptelen embernek* nevezi, a Tigurinusok[12] *vakmerőnek, Ördögtűl vezérlett tanítónak,* a töb Calvinisták[13] *ser-főző Papnak, szalmából csinált Papnak, Antichristus unokájának, Christus hóhérának, temérdek pórnak, kinek írási fajtalan tréfákkal, káromlással, hazugsággal telik: kit az Isten kevélységéért, mint Saúlt, úgy megvéré, hogy elvévén tőlle a Szent Lelket, egy haragus, kevély, hazug Ördög kezébe ereszté.* Ehez hasonló-képpen tisztelik Calvinust a Lutheristák, mint ez-előt megmondám[14]. Minek-utánna elő-számlálta vólna Schlüsselburgius, mely iszonyú szitkokkal illeti Calvinus Luthert[15], azt írja, hogy ezen nem kel csudálkozni: *mert az Ördög eszközinek oly tulajdonsága vagyon, hogy nékik csak az őmagok ganéja tetczik*[16]: *maga a Luther írásának eggyik levelébe töb tudomány, bölcseség, hatalmas lélek vagyon, hogy-sem sok könyvekbe a Calvinistáknak*[17]. Mi pedig helyén haggyuk ama Stancar mondását[18]: *Az egy Petrus Lombardus túdósb, hogy-sem száz Luther, két száz Melanthon, három száz Bullingérus, négy száz Petrus Martyr, öt száz Calvinus; mert ha mind ezeket egy mosárba megtörnéd, sem facsarhatnál-ki belőllök egy lott Theológiát.*

HARMADIK jele a hamis tanítóknak, mely a felfualkodott kevélységből származik, az átkozódás, szitkozódás, káromlás, háborúság és ebből következött párt ütés. *Az Isteni bölcseség nem káromló*[19], *hanem még a bűnösöketis kegyesen dorgállya*[20]: mert ugyanis *ha az Angyal még az Ördögöt sem méré szidalmazni*[21], sokkal inkáb nem kellene felebarátunkat szidnunk, tudván, hogy *a ki bolondnak híja*

[1] Ibid. cap. 58. de libr. Patr. f. 525.
[2] Supra f. 461.
[3] Justus Calv. in c. 42. Lirin.
[4] *Nec Biblia.*
[5] Supra fol. 517.
[6] Vide Feuard. l. 4. c. 61. Irenaei.
[7] Beza in Iconib. R. 3. ap. Justum l. c.
[8] Proverb. 13, 10.
[9] Confess. Tigurin. ap. Reginald. l. 3. c. 6. f. 435.
[10] Respons. ad Confess. Luther. Reginald. ibid.
[11] In Bibliotheca.
[12] Apud Rescium, Ministrom. f. 10.
[13] Zvingl. Oecolamp. Rais. ap. Rescium f. 86.
[14] Supra fol. 459.
[15] Lib. 2. art. 12.
[16] Fol. 125.
[17] Fol. 128.
[18] Lib. de Trinit. ap. Copum, Dial. 6. c. 15. Rescium loco cit. f. 27. Calv.-Turc. l. 4. c. 17. f. 946. Justum Calv. loc. cit.
[19] Jac. 3, 17.
[20] Galat. 6, 1.
[21] Judae v. 9.

az ő attyafiát, méltó kárhozatra[1]*:* és még inkáb nem kellene a fejedelmeket szidnyia, *mivelhogy ezeket tisztelni kel*[2] az Isten parancsolattya-szerént, *és a Papi fejedelmeket káromlani nem szabad*[3], hanem a Christus példáját követvén, *még a minket káromlókértis könyörögnünk kellene*[4]. Plinius azt írja, hogy *ha szitkozódva vetik a köménét, jobban nő a szitok-után*[5], mint a diófa a verés-után: azt hiszem, azt itílték az Atyafiak, hogy az ő konkolyokis jobban nő, ha szitkozódva vetik, annak-okáért iszonyú csak olvasniis, menyi szitkokat szórnak minden rendbéli emberekre. Luthernek sok úndok szitkait Coccius[6], Ulembergius[7], Prateolus[8] elő-hozzák, és hogy békét haggyak azoknak, mellyekkel az Angliai királyt gyalázza, az egész böcsűlletes Német Nemzetségrűl így ír az útálatos[9]: *Deus me noluit in prudentum & intelligentium manus incidere, sed in bestialium Germanorum furorem, atque amentiam.* A Pápát, iszonyú, mint szidgya, *és mikor egyszer halálra beteg vólna, mivelhogy nyolczad napig nem vizelhetett vala, utólsó válét mondván tanitványinak, a Pápa gyülölségét hagyá nékik testamentomul*[10]*:* ugyanis az Ördögtűl vött tudománnak az atyafiúi gyűlölségnél egyéb kincse nem lehet, és békeséget nem hagyhatott örökségül. Calvinus a Tridentomba öszve-győlt fő túdós és jámbor Püspököket *barmoknak, majmoknak, szamároknak, disznóknak, skófiomos szamároknak &c.* nevezi[11]: *a Pápák-közzül pedig nem vólt,* úgymond[12], *ezer esztendőtül-fogva, a ki csak egy szőr-szállal jób vólna Judásnál.* Az útálatos Bézát halhadsza: *Nostri, non tam Cardinales, quam Carnales, Cynædorum collegium est, & quemadmodum olim ad pileum vocabantur servi, qui liberi fiebant: ita Papa suos merito pileo donat, suæ infinitæ licentiæ & carnalis libertatis symbolo*[13]. *Episcopi canes sunt & porci*[14]. *Canonici digni qui ad Ecclesiæ gubernacula vocentur, si modo ostendant, quod sit inter ipsos & bipedes porcos discrimen*[15]. *Monasteria sunt Sodomæ cloaca, stercora inferorum*[16]. *Theologi præcipui sunt Sorbonagri*[17]. *Presbyteri raso sunt capite, ut nec pilum boni viri habeant*[18]. *Papa in uno Petro successit, nempe in abnegatione Christi*[19]. Ihon az ocsmány ember miket mér írnyia, kinek fajtalanságival egész könyvek telik, és mikor a Lutheristák szemére vetik latorságát, azt feleli, *hogy az ő kurvája alfele, sőt még a szemérmesb testeis tisztáb a Lutheristák szájánál*[20]. De mivelhogy ez-előttis emlekezénk az Újítók útálatos szitkairúl[21], és általlom csak elő-hozniis az ő úndokságokat, nem szóllok most többet e dologrúl. Efféle szitkokkal gyűlölségessé

[1] Math. 5, 22.
[2] 1. Pet. 2, 17. 1. Tim. 2, 2.
[3] Act. 23, 5. Exod. 22, 28.
[4] 1. Pet. 2, 23. 1. Cor. 4, 12.
[5] Plin. l. 19. c. 17. Plutarch. in Sympos.
[6] Lib. 8. Thes. art. 12. f. 1121. tomo 1.
[7] Causa 8.
[8] Lib. 10. in Luthero.
[9] T. 2. cont. duo Edicta Imper. an. 46. f. 445.
[10] Vitus Theodor. Praefat. in Joelem, Reginald. lib. 3. c. 1. f. 376.
[11] In Antidot. Reginald. lib. 4. c. 17. f. 244.
[12] In 1. Cor. 9, 5.
[13] In Confess. edita Heidelberg. an. 67. c. 7. f. 332.
[14] Fol. 333.
[15] Fol. 341.
[16] Ibidem.
[17] Fol. 342.
[18] Fol. 315.
[19] Fol. 373.
[20] Schlüsselb. l. 2. a. 1. f. 14.
[21] Fol. 388. 458. 484.

tévén a fejedelmeket, végre pártolkodásokat támasztának[1] az ő földes Urok és Királlyok-ellen az Új tanítók. Mert ugyanis a hamis tanítók *ollyanok, mint a felháborodott tengeri habok*[2], kik a kevélység szelétűl felemeltetvén, soha meg nem nyughatnak. A Donatisták egyházi személyirűl írja Szent Ágoston[3], hogy hadakoztak, viaskottak, viszszavonásokat indítottak: mihent Hus támada, mingyárt hadat indíta Ziska-által: a Luther prædikállása-után pártot ütének és fejedelmek-ellen feltámadának a Lutheristák, és Cároly Császár s Ferdinánd-ellen hadat indítván, nem szenvedék, hogy a Törökök-ellen hadakoznának a keresztyének[4]. Csak alig támatt vala Calvinus, ottan Gallia és Flandria az ő természet-szerént-való fejedelmek-ellen támadának. Ennek-okáért Erasmus azt írja Luthernek[5], *hogy az ő kevélysége, háborgó és árúló elméje oka e világon támatt sok viszszavonásnak.* Ő magais Luther azt írja, *hogy a Német országba támatt paraszt hadba valakik megöletének, ő ontotta-ki azoknak vérét*[6]*: de ugyanis nincs nékem ennél nagyob gyönyörűségem,* úgymond[7], *mint mikor látom, hogy az Evangéliomért viszszavonás és háborúság támad, mert így kel az Evangéliomnak terjedni, mivelhogy Christus nem békeséget, hanem fegyvert hozott ez világra.* E lőn oka, hogy Luther Smalchaldiába öszve-eskütteté az ő fiait a Császár-ellen[8]: a Scótai tanítók az ő királyné aszszonyok-ellen hadat indítának[9]: Német országba a parasztság feltámada a Luther tanítók intésiből, és mind-addig hadakozának az ő fejedelmek-ellen, míg 100 ezernél többet le nem vágának bennek[10]. Galliára hadat vín Béza és őmagais fegyverbe öltözvén, puskás kézzel prædikállott az ő hadának[11]: Helvétiába Zwinglius hadat indítván, őmagais fegyveres kézzel a harczon forgolódván, 1531. esztendőbe megöleték[12], ki azt szokta vala gyakran mondani: *hogy az Evangelium vért szomjúhozik*[13], és egy szerelmes baráttyának a Császár-ellen-való párt ütésrűl így íra eggyüt[14]: *Mely nagy bolondság ez, hogy ezt a Császárságot böcsűllyük, mellyet az a váras sem akar tisztelni, melytűl neve vagyon e császárságnak! Mi közi van Német országnak Rómával? De efféle nehéz dolgokrúl okoson és kevés emberrel kell tractálni,* és hogy künnyebben a Római Császárt lenyomhatnák, gyakran kérték és ingerlették a Törökötis, hogy hadakozzék erőssen Magyar ország-ellen[15]. Miképpen azért a Christus Evangélioma hirdetése oly békeséget szerez, *hogy a kópja-vasból és fegyverből szántóvasat csináltat az emberekkel*[16]*:* úgy az ötödik Evangelista tudománya mindent fegyverré változtat, mert ugyanis noha *emberi ábrázattyok*

[1] 2. Tim. 3, 3.
[2] Judae v. 13.
[3] Epist. 163.
[4] Supra f. 438. & 484.
[5] Lib. 21. Epist. ed. Basil. an. 58. f. 791.
[6] Coll. Mens. Isleb. an. 66. c. 22. de Concionator. f. 276.
[7] In Christiana Respons. ad Caesarem, Wormat.
[8] Vide Reginald. l. 2. c. 4. f. 160.
[9] Ibid. f. 164.
[10] Alan. Cop. Dial. 6. c. 24. Sleidanus, alii omnes.
[11] Reginald. l. 4. c. 14. f. 896. ex histor. Franc. & f. 165. Alan. cit.
[12] Petr. Coret. in Anti-Politico, c. 7. f. 92.
[13] Erasm. ad frat. inf. German. ap. Copum Dial. 6. c. 25.
[14] Lib. 4. Epist. f. 186. Vide Reginald. l. 3. c. 6. f. 439.
[15] Supra f. 438. & 484.
[16] Is. 2, 4.

és aszszony-ember módgyára-való hajok vagyon az Újítóknak, *de az ő fogok oroszlán-fog*[1]. Nem csak intésekkel pedig, hanem tudományokkalis nagy okot adának az új tanítók efféle fejedelmek-ellen-való pártolkodásra: mert igen jól mondgya Béza[2], *hogy az országok csendesz állapattyára annál jób mód nincsen, mint ha az emberek lelki esméreti az Isteni félelem-alat tartatik,* holot azért az Újítók minden Isteni félelmet kigyomlálának az emberekből, azt tanítván, hogy senki semmi törvényre nem köteles, és hogy bizonyoson kel mindennek hinni, hogy ő el nem kárhozik,&c.[3]: nyilván-való dolog, hogy ők nagy szabadságot adának a pártolkodásokra. Ennek-fölötte Calvinus azt taníttya[4], *hogy mihent az ember az ő tudományába kaphat, ottan mindgyárt megmenekedik minden hitivel-való fogadásátúl: mert ha az Isten törvényétűl megment,* úgymond, *az igaz tudomány, mentűl inkáb megment az egyéb külső kötelességektűlis?* Ezekhez hasonló vala ama régi Priscilliánisták tudománya: *Jura, perjura, secretum prodere noli*[5], és annak-okáért eleitül-fogva az eretnekeknél nem vólt semmi ereje az hittel kötelezett fogadásnak, mint az Arius példájából imént megmondám[6] és Samosaténus példájából megmutattya Nicéforus[7], mert ugyanis igazán felelé Hormisda a Persiai királynak, ki inti vala őtet, hogy Ariánus lenne: *nem hasznos ez,* úgymond, *néked, mert a ki Istenét megtagadgya, künnyen megtagadgya királlyátis*[8]*;* annak-okáért Theodoricus Ariánus király egy igen kedves szolgáját megöleté, mihent az ő tévelygésére hajla, azt mondván: *ha az Istennek adott hitedet megszegted, mentűl inkáb megszeged én-nékem?*[9] Ez így lévén, nem csuda, ha künnyen felbontyák a tévelygők az ő fejedelmeknek adott hiteket, és ő-róllok méltán azt mondhattyuk, a mit egy Lacedemóniai ember az ő ellenséginek: *Unam esse fidem apud eos, si nocere velint, nec possint, omnem aliam infirmam.*

Negyedik jele a hamis tanítóknak a fajtalanság: mert ezek *a test-után, tisztátalan kívánságokba járván*[10]*, a fajtalanságnak rabjai*[11]*:* ugyanis az Ördögnek két fő hadnaggya a bor és az aszszony, *mely még a bőlcseketis*[12] annyira megesztelеníti, hogy Salamont őmagátis a bálvány imádásra viszi[13]. A régi eretnekek-közzűl alég tudok ollyat, ki torkig nem űlt vólna a förtelmességbe. Marcion eretneksége kezdeti, egy leány szerelme lőn[14]: ezent írja Apellesrűl Tertulliánus, *de Præscrip. cap. 30. & 51.* Simon Mágus *a bordélyból egy tisztátalan aszszonyt vőn azon a pinzen, mellyen*

[1] Apoc. 9, 7. 8.
[2] Praefat. ad Condaeum, in Nov. Testam.
[3] Sup. f. 423.
[4] L. 4. c. 13. n. 21.
[5] Aug. haer. 70.
[6] Sup. f. 479.
[7] Lib. 6. c. 27.
[8] Theodoretus l. 5. c. 38.
[9] Niceph. l. 16. c. 35.
[10] 2. Pet. 2, 10. 13. & 18.
[11] Iudae v. 4. 8. & 13. 2. Tim. 3, 3.
[12] Eccle. 19, 2.
[13] 3. Reg. 11, 3. Num. 25, 2.
[14] Tertull. Præscrip. c. 51. n. 322. Epiph. hær. 42. init.

Sz. Lelket akart vala venni, és ezt mindenkor maga-mellet hurczolta[1]*:* Carpocrates *tanítványit ugyan ördögi mesterségekreis tanította, mellyekkel magokhoz csalhatnák az aszszony-embereket, és tanítása-után a setét templomba közösleg latorkottak*[2]. Marcus eretnekis efféle szerelem-indító mesterségeket tanított[3]. Saturninus *szabadságot ada mindennek a fajtalanságra, és ez-okon sokan lőnek ő tanítványi*[4]. A Nicolaiták[5], Basilides[6], az Origenisták[7], az Anomoeusokis[8] minden förtelmességbe merűlvén, ugyan szabadságotis attak minden bujaságra: Cerinthus *oly förtelmes ember vala, hogy még a menyei bódogságotis testi gyönyörűségnek ítílte*[9]. Montánus, hogy jó példát anna tanítványinak, két gonosz aszszont, Priscillát és Maximillát, sem éjjel, sem nappal oldala-mellől el nem ereszt vala[10]. Hermogenesrűl írja Tertulliánus, hogy teli házasság-töréssel[11], a Novatianistákrúl ezent olvasom Cypriánusba[12], Samosaténus Pál sohúlt el nem szakad vala két szép aszszony-mellől[13]. A Manichæusok förtelmességérűl bőven szól Sz. Ágoston, *tomo 1. lib. 2. de mor. Man. cap. 20.* A Donatista Püspökökrűl írja Optatus, *quod multas invenerunt matres, quas de sanctimonialibus fecerant mulieres*[14]. Joviniánusnak gyakran szemére véti Hierónymus a fajtalanságot[15]: sőt azt írja, *hogy azért öregbedik ily igen a Pelágius eretneksége, mert az aszszony-emberek szerelme-által sokakat megcsalnak*[16]. Az Árius fajtalanságirúl bő beszéddel szól az Alexandriai Püspök[17]. És hogy a töb tévelygőkrűl ne szóllyak, azt írja Sz. Hierónymus: *hogy nincs oly eretnekség, mellyet a has és ez-alat való résznek gyönyörűsége nem alkotott vólna*[18]*:* és *fölötte nehéz oly eretneket találni, ki a tiszta életet kedvellye*[19].

De békét hagyván a régieknek, lássuk, ha az Újítókis a régiek nyomdokin jártak. Tudgyuk, hogy csak nem minnyájan a hitfaragók egyházi emberek valának, kik hittel kötelezték vala magokat nem csak a fajtalanság, de a házasságnékül-való életreis, mely fogadást szinte úgy tartoztanak bételjesíteni, mint a jámbor házas tartozik az ő társának adott hitit megtartani, ha szinte az menyegző-után mingyárt fekélyes kór betegségbe esnejekis: mindazáltal Katus aszszonyért farba rúgá Luther, Pomeránus, Bucérus, Oecolampádius, Münstérus, Pellicánus &c. a csuklyát, Carolostádius, Brentius, Zwinglius a kámsát. Azt írja magárúl Luther, *hogy mikor az ő tanítását elkezdé, mivelhogy meg nem nőszött vala még akkor, csak meg nem bolondúlt az aszszony-emberek szerelme-miat*[20]*;* mert

[1] Tert. de anima, c. 34. Euseb. l. 2. c. 13. Epiph. hær. 21. Iren. lib. 1. c. 20. n. 3.
[2] Iren. l. 1. c. 24. Epiph. hær. 27.
[3] Iren. l. 1. c. 9. n. 7. & 13.
[4] Iren. l. 1. c. 23. n. 10.
[5] Iren. l. 1. c. 27. Tert. Præscrip. c. 46. Epiphan. hær. 25.
[6] Iren. l. 1. c. 32.
[7] Epiph. hær. 63. init.
[8] Supra f. 472.
[9] Euseb. l. 3. c. 28.
[10] Euseb. l. 5. c. 16.
[11] Contr. Hermog. c. 1. n. 4.
[12] Epist. 55. n. 6.
[13] Euseb. l. 7. c. 30. Niceph. l. 6. c. 30.
[14] Optat. l. 2. cont. Parmen. Aug. l. 2. contr. ep. Parmen. c. 9.
[15] Lib. 1. contr. Jovin. c. 2. & 19.
[16] Epist. ad Ctesiphon.
[17] Apud Theodoret. l. 1. c. 4.
[18] In c. 3. Hierem., in c. 13. Ezech.
[19] In c. 9. Oseæ.
[20] Coll. Mens. fol. 526. & 400. ap. Calv.-Turc. l. 2. c. 11. f. 258.

ugyanis *nincs gyönyörűségesb dolog az aszszony-ember szerelménél*[1]*: és mivelhogy a firfiú és aszszony-állat egymásnékül nem lehet*[2]*: ha nem akarja az aszszonya, jőjön-elő a szolgáló leánya*[3]*, és ha egy feleség nem elég, mind addig válogathat ember a feleségekbe,* mint a medve a vad körtvélybe, *míg kedve-szerént-valót nem talál, ha egyszer 's mind tizesével kellis feleségének lenni*[4]. Zwinglius azt írja[5], *hogy mikor az Evangéliomot kezdé hirdetni, úgy felgerjedtek benne a fajtalan kivánságok, hogy minden gondolattya csak abba forgott, hogy az ő teste dühösségének eleget tenne.* Erasmus írja, *hogy egy barátból lött Luther prædikátor ezent vallotta magárúl*[6]*: és én magam láttam,* úgymond[7], *hetven esztendős szökött barátot, ki egy viszsza-aggott kofára gerjedezett.* Ha pedig rövidéden meg akarod érteni, mely igen bégázoltak az Új tanítók minden fajtalanságba, halhadsza mit ír egy jámbor túdós ember[8]: *Oecolampádiusnak egyszer 's mind két felesége vólt, Bucérusnak három, Farelliusnak négy, Knoxusnak öt, Hetzérusnak tizen három, Bokoldusnak tizen öt*[49]. *Calvinus egy gonosz aszszony és egy lator pap fia vala, mint szemére veti Heshusius: ifiúságába a Sodomiáért tűzre itilteték, de kegyelemből csak egy tüzes liliomú bélyeget süténck a válára*[9]*: sok csavargása-után Genévai tanító lőn, és noha megházasodék, de az-utánnis sok házasság-töréssel rútítá magát. Béza, az ő tanítványa, hasonló latorságokba lélekszék*[10]*, és hogy senki ezt meg ne tagadhatná, ő maga 1548. esztendőbe kinyomtatá az ő latorságinak örökös bizonyságát, Candidával és Audebertus nevű ifiú legénnel való fajtalanságit. Ez-után Párisból egy szabó feleségével szökék Genévába, mellyet soha viszsza nem akara adni: e-mellet vezetéken a szolgáló leányátis terhessé tevé és erős orvosságokkal megölé méhébe az önnön fiát. Ez-után franczuba esék, és a mely franczus* verseket betegségébe íra, kinyomtatá Genévába. És ezekrűl bizonyságink nem csak Bolsécus, ki sok esztendeig Calvinussal és Bézával Genévába lakott, de Lindánusis in Dubitantio, Sanctes, Respons. ad Apolog., Genebrard. in Chronico, Prateol. Surius, Fabricius; a Lutheristákközzűl Heshusius, Schlüsselburgius: a Calvinisták-közzűl Carpentárius, és egyebekis*[11]. *A töb Calvinisták pedig ugyan a hit ágazati-közibe irák eme mondást: hogy sem firfiú, sem aszszonyi állat negyed vagy ötöd napnál tovább nem lehet egymásnékül*[12]*: és mikor királyokellen feltámattak vólna Galliába a Calvinisták, sok várasokat s tartományokat feldúlának, és magok azt írják*[13], *hogy ebbe a rablásba*

[1] Supra f. 520.
[2] Sup. f. 481.
[3] Sup. f. eod.
[4] Sup. f. 510.
[5] Respons. ad libr. Luth. de Sacram. Calv.-Turc. l. 4. c. 22. f. 1023.
[6] Supra f. 434.
[7] Lib. 20. Epist. ad Joan. Bibliop. f. 714.
[8] Feuardent. in ep. Judae v. 4. f. 109.
[9] Ita testantur Bolsec. Pantaleon Theven. Demochares, Vaguerius, Schlüsselburg. lib. 2. art. 9. fol. 72.
[10] Præter alios, Schlüsselburg. l. 1. art. 21. f. 92.
[11] Vide Ministromach. f. 75.
[12] In scuto fidei.
[13] Lib. Gallico: Sacrum ærarium Franciæ.

* Bujakóros.

tizenkét ezer s három-száz aszszonyi állatokon és leánzókon töttek erőszakot, szólván csak azokrúl, kiknek feljedzetett vala kissebségek, noha négy ennyinnis vóltak, de a többit fel nem jegyezhették. És végre a Calvinus iscolájából új Adamiták támadának, kik éjjel öszve-gyűlvén a szerelem házába, válogatásnékül közösleg latorkottak. Ezeket és töb efféle dólgokat ír Feuardentius. És adná az Úr Isten, hogy szemünkel ne látnók, mely igen elárada a fajtalanság ez Új tudomány-után, mely a bőjtölést káromlya, a ciliciomot és disciplinát ingyen sem tudgya mi állat, és a tiz parancsolatra nem itíli kötelesnek a keresztyén embert, és így a hatodik parancsolatnak nincs helye ő-nállok. De végre eszekbe vészik magokat, mert ugyanis: *a mi házunknak gyalázattyát legutólszor tudgyuk, és a mi fiaink s feleségünk vétkét, mikor a szomszédság énekli, sem tudgyuk*[1]. Ezekből megtetczik, hogy az Új tanítók gyümőlcse hasonló a Sodoma helyén termett almához, mely noha szép, de mihent ezt megilleted, hamvá és füsté lészen[2], kivel az Isten jelenti, minémű gyümőlcse légyen a fajtalanságnak, mellyért Sodoma elvésze, mely szépnek tetczik, de csak kín és füst marad utánna, *Apocal. 14. v. 11.* úgy az Új tanítókis csak füstöt és hamut hánnak az emberek szemébe, és egyéb gyümőlcsök nincsen. Ez-okon *az esőnékül-való felhőkhöz*[3] hasonlíttatnak, mert a kevélység-miat fen járnak *és akár-mely tudomány szelétűl ide s tova hányatnak*[4], de üdvösséges *tudomány harmattyával*[5] nem nevelik az Isteni félelmet, mint az Apostolok, kiket az Írás hasznos *felhőknek*[6] nevez, hanem csak az Evangéliom emlegetésével tettetik, hogy őkis felhők és öntözik az Isten mezejét, maga sovány fellegek lévén, a nap-fíntis béfödözik 's a földet sem öntözik: és minden dólgok csak *tettetés és kép-mutatás*[7], és a mint Sz. Júdás írja, *ollyanok mint az őszszel virágzó fa*[8], mely nem csak gyümőlcsöt nem terempt, de sőt jelenti, hogy hamar megszárad efféle fa: ezeknekis azért virágos a nyelvek, de megszárad jámborságok.

Sok töb festékit számlállyák-elő a régiek a hamis tanítóknak: *mert miképpen a részegség egyedűl nem jár,* ugymond Sz. Ágoston[9], *hanem sok vétkeket hordoz magával, úgy az eretnekséggelis mindenkor sok vétkek vannak:* Tertulliánus pedig az eretnekek erkőlcsit felírván[10], e mái tanítókat tulajdon festékekkel előnkbe adgya.

Gondold meg ímmár keresztyén olvasó: hihetséges dologé, hogy az Isten efféle tanítók-által akarta vólna az ő tudományát megújítani (ha szinte az ő nyája tellyességgel az-előt kigyomlál-

[1] Hieron. ep. ad Sabinian.
[2] Sap. 10, 7. Tertull. Apolog. c. 40. n. 534. Joseph. Aug. Tacit. Aegesip. ap. Pamel. ibid.
[3] Judæ v. 12. 2. Petr. 2, 17.
[4] Ephes. 4, 14.
[5] Deut. 32, 3. Isa. 55, 10.
[6] Isa. 60, 8.
[7] Prov. 25, 14. 2. Tim. 3, 5.
[8] Ibid. v. 12.
[9] L. 4. de bapt. c. 20.
[10] Præscrip. c. 41. n. 255

tatott vólnais, mely lehetetlen dolog), kikbe, mint egy eleven tűkörökbe, nyilván láttyuk az Írásba feljegzett hamis Proféták bélyegit, magok viselésit, tulajdonságit? Hihetséges dologé, hogy a tiszta, alázatos, szentség-szerető Sz. Lélek Isten ezeket a fajtalan, kevély, háborgó, pártolkodó, részeges embereket, Luthert és Zwingliust választotta az ő igaz tudománnya éppítésére, kikbe még csak külső ábrázattya sem tetczett akár-mely vékony tisztességes életnek és jámborságnakis? A mely Isten régen csak egy tartomány és város tévelygésének elrontásárais jámbor és szent Prófétákat szokott vala kűldeni, ki hihesse, hogy most az egész világ oktatására, az ő elromlott Ecclésiája éppítésére, illyen fajtalan bakokat választott vólna[1]? *A kibe szemérem vagyon,* úgymond Cicero[2], *ha szinte furdallyais a bujaság, eltitkollya szemérmesen az ő indúlatit, kiből megtetczik, hogy ez a gyönyörűség gyalázatos:* mert[3] *Licet avaros & iracundos ac bellicosos enumeres, omnes isti viriliter peccant: in Venerem projectorum inhonesta est labes.* Azért mondgya Aristoteles[4], hogy noha sok nagyob vétkek vannak, de gyalázatosb nincs a fajtalanságnál: meghallók pedig, hogy ugyan dicsekednekis az Új tanítók, latorságokba. A mint ez-előt megmondám[5], a Lacedemóniabéliek nem akarák a lator embernek még hasznos tanácsátis bévenni, félvén, hogy hitele ne lenne a jó tanácsnak a tanács adónak latorságáért; kit bizony sokkal inkáb meggondolt a Szent Lélek, és nem akarta, hogy az ő Prófétáiba a hamis tanítók bélyegi láttatnának.

[1] Vide Reginald. l. 2. c. ult. in fine.
[2] 1. Officior. Aug. 14. Civit. c. 18.
[3] Seneca, de brevit. vitæ c. 6.
[4] 3. Ethic. c. 13. D. Thom. 1. 2. q. 73. art. 5. ex Gregor.
[5] F. 406. & 407.

KILENCZEDIK RÉSZE.

Hogy lelki esméretek-ellen kezdék ez Újságot a hamis tanítók.

A hamisságnak oly tulajdonsága vagyon, hogy soha az okos ember értelmét meg nem nyugottya*, hanem mind addig, míg az igasságra nem jut, külömböző vélekedések habaitúl ide 's tova hordoztatik: *mert csak vélekedés,* úgymond Irenæus, *valami a tévelygőknél vagyon*[6]*: és az őmagok lelki esméreti sem ád bátorságot nékik*[7]. Ennek-okáért Sz. Ágoston a pogányok tévelygése bizonyos jelének

[6] Iren. l. 4. c. 60. n. 2.
[7] Tert Præscrip. c. 31. n. 182. Et Luth. in 1. Reg. 18. ad marg.

* Nyugtatja.

mondgya aztis, hogy őmagok sem hitték, a mit tanítottak: *mert Seneca mondása ez,* úgymond[1], *hogy az bőlcs ember az Isteneket úgy tiszteli, hogy megemlekezzék, ezeket szokásból, nem szükségből így rendeltetni.* Varro pedig, *Valamit az Istenekrűl írtam,* úgymond[2], *igen künnyen megtagadhatom, mert efféle dólgokrúl az ember csak vélekedhetik, az Isten lehet bizonyos.* Szinte illyenek az Új tudományok kezdői, kik soha nem hitték ő magokis, a mit elhitettek az emberekkel. Ezt nem mondanám, sem itíletet nem tennék a más ember lelki esméretirűl, ha önnön magok nem írnák magokrúl.

[1] Aug. 6. Civit. c. 10.
[2] Lib. 7. c. 17.

LUTHER oly álhatatoson kezdé az ő tanítását, *hogy az Istennel bizonyíttya, hogy véletlenűl, nem akarattyából, nem szánszándékkal akada ebbe az viszszavonásba. De minek-utánna elkezdettem vala,* úgymond, *az emberek vélekedése és dicsíreti izgat vala engemet*[3]. Ekkor pedig mely jó készűlettel vólt a Szent Lélek malasztya vételére, így adgya előnkbe: *Én az Istent megdühűlt haraggal gyűlölöm vala és ellene zúgolódom vala.* És minek-utánna ebbe akadais, *ennihányszor kéré Leo Pápát, hogy csak az ő ellenséginek parancsollya-meg, hogy veszteg légyenek, ez-után ő sem akar egy szótis szóllani az Indulgentiákrúl és a Római Egyház-ellen*[4]. Nem régen hallók, hogy azt mondá, hogy *Sz. Pál nem hitte mind, a mit tanított, mint én sem hiszem az örök életet oly erős hittel, mint az emberek itílik: nemis jó volna, ha mind azt cselekednők, a mit az Isten parancsol, mert így őtet hazuggá tennöjök*[5]. Másut azt írja, *hogy noha azt prædikállya, hogy Christus a törvént elrontotta, de ezt ő maga sem hiheti. Ti ifiak,* úgymond, *kik az Pápista hitbe soha nem kaptatok, künnyebben elhihetitek ezt*[6]. *Mi pedig soha ki nem vethettyük szűnkből, hogy az Isten parancsolati megtartására kötelesek vagyunk, és szüntelen azzal furdal lelki esméretünk, hogy igen künyű vólna a menyország úttya, ha elég vólna az üdvösségre az Evangéliom halgatása*[7]. *Jaj azért nékem, mert míg Pápista vóltam, hittem, valamit a Pápa tanított, most Christusnak nem hihetek*[8]. Lipsiába mikor Eckiussal disputál vala és intenék, hogy csendeszen 's Isteni félelemmel vetekednék: *ezt,* úgymond[9], *nem az Istenért kezdettem, sem az Istenért el nem végezem.* Mely csendesz elmével vitte pedig véghez az ő tanítását, halhadsza. *Gyakran az én lelki esméretem furdalásából csak nem elkárhoztam, mely azt veti vala előmbe: te vagy oka, hogy ennyi Papok, Barátok, Apáczák megszegték fogadásokat*[10]. *Csak te egyedűl értedé az igasságot? A régiek mind vakok vóltaké? 'S metczesz, és mint adhacz számot ennyi*

[3] Præfat. lat. t. 1. Witt. an. 1545. Et Philip. t. 2. an. 46. in Præfat.
[4] Sleidan. Præfat. historiæ, & l. 1. an. 19. fol. 15; l. 2. an. 20. fol. 23.
[5] Coll. Mens. an. 66. Isleb. per Gaubisch, c. 13. de fide & operib. f. 191.
[6] T. 5. lat. Witt. an. 54. per Lufft, in c. 2. ad Galat. f. 321. in c. 4. f. 374.
[7] In c. 3. ad Galat. f. 331.
[8] Coll. Mens. cap. 2. De bonis oper. f. 37.
[9] Prateol. l. 1. c. 5. de hæres. Copus, Dialog. 6. c. 33. auritis testibus probant.
[10] Coll. Mens. c. 25. de Dæmon. f. 301.

lelkek veszedelmirűl?[1] *Quoties mihi palpitavit tremulum cor & reprehendens objecit: Tu solus sapis? Totne errarunt universi? Tanta sæcula ignorarunt? Quid si tu erres, & tot tecum in errorem trahas, damnandos æternaliter?*[2] De efféle kisírteteket Luther csak a hasa dörgésével kerget vala el[3]. Luthernek sok töb efféle mondásit hozza-elő Ulembergius[4], Justus Calvinus[5], Feuardentius[6], és a töb dólgok-közt Luthernek imillyen mondásit hozzák-elő[7]: *Ha ifiab vólnék, nem akarnék prædikálni, egyéb dologhoz kezdenék. Akartam vólna ha soha ezt a viszszavonást el nem kezdettem vólna: és ha tuttam vólna, hogy erre jusson a dolog, bédugtam vólna számat.* Mikor egy prædikátor azt monta vólna Luthernek, hogy ő maga sem hiheti, a mit prædikál: *Hála Istennek,* úgymond, *hogy nem csak nékem vagyon így dolgom*[8]. Másut azt írja, *hogy igen akarta vólna, ha Carolostádius elhitethette vólna ő-vélle, hogy az Úr vacsorájába nincs jelen a Christus teste, mert ezzel sokat árthattam vólna a Pápának*[9]. *Ha a Pápa megengedné, hogy a Papok meghásasodnának, én megtiltanám; ha az Úr vacsoráját két szín-alat adná, én egy szín-alat adnám, vagy mind a két szint elhagynám*[10]. És végre ugyan Calvinistává lőn őmaga Luther, Filöppel egyetembe, mint ez-előt megmutatám[11].

Melanthonis tellyes életébe ide 's tova habozott, és azt mondgyák sokan, hogy végreis Calvinista, avagy Neminista, az az Atheus lőn. Mikor pedig Augustába mégyen vala 1530. esztendőbe, egy Joannes a Velberg nevű Cathólicus fő emberre akada a vendégfogadónál. Kérdeni kezdé a fő ember: mit kellyen néki cselekedni e hitben-való viszszavonásba? Filöp azt adá tanácsul, hogy a régi hitbe álhatatoson megmaradgyon: *énis bánom,* úgymond, *hogy ebbe kötelőztem, és oly újjam nincs, mellyet el nem mecczetnék, ha minden írásim eltemettetnének, de immár igen bégázoltam e dologba*[12].

Carolostádius mely jó lelki esméretű ember vólt, abból megtetczik, a mit Luther ír: *mikor,* úgymond[13], *Wittebergába egy Doctort akarna rendelni, így szólla: Tudom, hogy halálos bűnt cselekszem, Doctorokat rendelvén: de mivelhogy két forintom jár ebből, én téged Doctorrá tészlek.* Efféle emberekre kellé lelked üdvösségét bíznod, keresztyén ember, kik csak két forintértis hitek és lelki esméretek-ellen[14] akár-mitis cselekesznek?

Oecolampádius pedig 1529. esztendőbe az Hassiai Landgrófnak azt mondá[15]: *Atta vólna Isten, hogy akkor vágatott vólna el a kezem, mikor írnyia kezdettem az Úr vacsorájárúl.* A töb Calvinista tanítók,

[1] Cap. 1. de Verbo Dei, f. 11; cap. 7. de Christo, f. 115.
[2] T. 2. lat. Witt. an. 46. f. 257. lib. de abrog. Missa. Vide de Eccles. fol. 30.
[3] Sup. f. 410.
[4] Causa 15.
[5] Apolog. f. 78.
[6] In Iren. l. 3. c. 4. n. 8.
[7] Feuard. l. 15. Theom. c. 2. f. 216.
[8] Mathesius Conc. 12. de Luthero.
[9] Epist. ad Argent. Vide Copum, Dial. 6. cap. 33.
[10] Locis citatis ab Ulemberg. citato.
[11] Sup. f. 461.
[12] Ulemb. Caus. 15. f. 515. Justus Calvin. in Apolog. f. 79. Feuard. in Iren. lib. 3. c. 4. n. 8.
[13] Coll. Mens. Isleb. an. 66. c. 9. de peccat. f. 138; c. de scholis, f. 574.
[14] Sup. f. 524.

Nem szabad Doctorrá tenni senkit.

[15] Schlüssel. l. 2. art. 9. f. 68. Feuard. supra, & apud eum Schütz, causa 15.

úgymint Bullingérus, Zwinglius, a Genévai, Tiguri tanítókba ugyan ezen gonosz lelki esméret vólt, mint bővön megmutattyák a Lutherista és Cathólicus Doctorok[1]; és minek-utánna Schlüsselburgius egy illyen titulust írt volna: *Calvinistæ titubante conscientia causam sacramentariam agunt*[2], azt írja, hogy 1525. esztendőbe Carolostádius, a Calvinisták apja, Luthernek azt írta: *hogy ő csak elméje élesítés okáért írta, a mit az Oltári szentség-ellen írt, nem, hogy valóba hinné, a mit írt*[3]. Calvinusis nem egyszer írja Westphálus-ellen, *hogy ő kész azt hinni, a mit Filöp hiszen*[4], egy ember értelméhez kötvén az ő hitit, mint az Angliai tanítók az ő királynéjok értelméhez köték vallásokat[5].

Ezekből megtetczik, honnan származott az Újítókba amaz igen nagy álhatatos álhatatlanság, melyrűl ez-előt emlekezénk[6], kiknek minden tudományok csak *egy ideig való,* és a mint Luther szól[7]: *Pro Tempore tria sacramenta ponenda.* Ennek azért nem egyéb az oka, hanem hogy soha valóba őmagok sem hitték, a mit tanítottak: és így *egyszer lelke vesztése-alat a Helvétiai Sacramentáriusok vallásához köté magát Luther, az-után ezt kárhoztatá, kiből az ő úndok álhatatlansága megtetczik,* azt írják a Heidelbergaiak[8]. És a mint az-előt megmutatám, végre arra jutnak, *hogy a Szent Irást sem böcsűllik fellyeb Terentiusnál, Atheusokká lésznek*[9], *Christust semmire böcsűllik*[10], és a mint Béza írja őmagárúl[11]: *Nos propter insitam in nobis corruptionem ita adversum nos ipsos coniuravimus, ut si Deus nos duntaxat admoneret, fore, ut salutem nostram in Christo inveniamus, simus eum ludibrio habituri. Quodsi præterea adderet, nos credendo in Christum, percipere fructum unius illius remedii adversus mortem, ne id quidem nos juvaret, nam non minus difficile nobis fuerit, velle credere, quam difficile fuerit, cadaveri volare.* Végezetre, a sok ide s tova való habozás és viszszavonásközt végre arra jutnak, *hogy az egész keresztyéni vallást csak vélekedésnek itílik*[12] és Mahomettel egyetembe azt taníttyák, *hogy kiki mind üdvözűl az ő hitibe és vallásába*[13], kik-ellen másut bővön szóllottam[14].

Ezekből megtetczik, hogy az Új tanítókhoz illik amaz eretnekek tulajdonsága *2. Timoth. 3. v. 6.: Hogy mindenkor tanúlnak, de a tudománnak álhatatosságára nem jutnak,* hanem álhatatlanok és bizontalanok őmagokis, és mikor megtekíntik az ő vallások milvóltát, nem tudgyák hová hajcsák fejeket. A régi keresztyéneknek pedig külömben vagyon dolgok; mert a mint Tertulliánus az ő

[1] Schlüssel. & Feuard. loc. cit. Justus Calvin. Apolog. f. 79. Reginald. l. 1. c. 5. f. 44. Ulemb.
[2] Illo lib. 2. c. 9. fol. 68.
[3] Feuard. l. 3. c. 4. n. 8. in Iren.
[4] Vide Schlüsselb. sup. f. 461. Feuardent. 15. Theomach. c. 2. f. 217.
[5] Sup. f. 478.
[6] Sup. f. 453.
[7] Sup. f. 503.
[8] Admonit. ad lib. Concord. f. 232.
[9] Fol. 437.
[10] Fol. 495. init.
[11] In Confession. c. 4. a. 5. fol. 49. edit. Heidelb. an. 67.
[12] Sup. fol. 438. Abailard. ep. 190. ap. D. Bern. Dochitæ ap. Euseb. l. 6. c. 10. alias 12.
[13] Erasm. de sarciend. Eccles. Conc.
[14] Thesi 4. de Ecclesia.

[1] De præscript. cap. 8. 9. nevekkel szól[1]: *Nékünk nem szükség tovább fáradnunk az igasság keresésébe, mert mikor hiszünk, nem keresünk hitet, holot legelőszöris azt hiszszük, hogy ennél egyebet nem kel hinnünk. Quærendum est donec invenias, ubi inveneris, credendum, & nihil amplius, nisi custodiendum quod credidisti, dum hoc insuper credis, aliud non esse credendum, ideoque nec requirendum.* Mert Sz. Ágostonnal azt álhatatoson hiszszük: *Hogy valaki az Anyaszentegyház eggyességétűl elszakad, az Isten országába részes nem lehet, ha meg nem tér, ha szinte minden jószágát Isten nevébe elosztogatná, és őmaga Christusért halált szenvedneis*[2].

[2] Aug. de fide ad Petr. c. 37. 38. & 39.

TIZEDIK RÉSZE.

Hogy sem ember, sem Isten-előt okát nem adhattyák az Újítók a Római gyöleközettűl-való elszakadásoknak.

Gyakran int az Írás, *hogy ne higgyünk künnyen akár-mely tanítónakis*[3]; mert *a ki künnyen elhiszen akár-mitis, álhatatlan*[4]. Azért, hogy az ember okoson higgyen valamely tanítónak, nem elég, hogy a kiáltó hangos szavát és mérész hirdetését hallya, hanem szükség, hogy az ő tanítása igasságát bizonyos okokból és jelekből megesmérje: mert ugyanis valamikor az Isten meg akarta újítani az Anyaszentegyház állapattyát, és valami változtatást rendelni az Isteni tiszteletbe, oly tanítókat küldött, kik csudálatos cselekedetekkel, megfedhetetlen életekkel, jövendő-mondásokkal és egyéb efféle bizonyságokkal megmutatták, hogy ők az Úrtúl küldettek és igazat tanítnak: mint a Moyses[5], Christus Urunk[6], Apostolok[7] és az ő-utánnok-való régi szent Doctorok példáiból megtetczik. Mert jóllehet a mely tudomány egyszer megerősíttetett csudatételekkel és egyéb bizonyságokkal, nem szükség, hogy újonnan megerősíttessék: de az újonnan kezdett tudománnak senki efféle bizonyságoknékül nem hihet, ha koczkára és szerencsére nem akarja üdvösségét vetni.

[3] 1. Joan. 4, 1.
[4] Eccl. 19, 4.
[5] Exod. 4, 1.
[6] Joan. 15, 24.
[7] Math. 10, 8. Marc. 16, 20. 1. Cor. 2, 4.

Azt mondom azért, hogy sem az Isten-előt, sem az emberek-előt, sem az önnön lelki esméretek-előt nem adhattyák elégséges okát az Atyafiak az Új tudomány kezdésének és az Anyaszentegyháztúl-való elszakadásnak. És rövideden most csak három okát adom, miért nem menthetik e dologba magokat.

Első oka az önnön saját vallásokból vétetik; mert ugyanis mint a scorpio, orvossága az ő mérges mardosásának: úgy a hamis tanítók orvosságot adnak gyakran az ő hamis tanítások-ellen. *Nincs annál erősb bizonyság, mely az igasság fínyességétűl meggyőzetett ellenségtűl adatik*[1]: ez-okon a régi Sz. Atyák gyakran a keresztyén *hitnek ellenségit*[2] támasztyák bizonyságul és ezeknek itíletiből bizonyíttyák a keresztyén hitnek igasságát. Sz. Ágoston a pogány Istenek bizonyságiból megmutattya[3], *hogy Christus ártatlan és dücsősségbe lakozik.* Tertulliánus[4], Irenæus[5], Sz. Ágoston[6] írják, *hogy mikor a pogányok az Ördögöktűl tudakoznának Christus Urunkrúl, őtet igaz Istennek nevezték;* sőt Apolló illyen bizonyságot tőn ő-rólla:

Me puer Hebræus, divos, Deus ipse, gubernans,
Cedere loco jubet, tristemque redire sub Orcum,
Aris ergo dehinc tacitus, abscedito nostris[7].

Azon-képpen Tertulliánus a keresztyének tekélletessége és a mi Urunk ártatlansága bizonyságára Pilátust[8], Tiberiust[9], Pliniust[10] támasztya. Josephus Sidó lévén, azt írja Christus Urunkrúl[11], *hogy ártatlan lévén, sok csudákat cselekedett, embernél nagyob vólt, és halála-után harmad napra feltámadott.* Másut[12] a Szent Jakab ártatlanságát bővön feljegzi: és nem csak Abagárus pogány király[13], de Mahometis Christust fölötte dicsíri és azt mondgya gyakran, hogy a keresztyén hitbe üdvözűlhet az ember. Ezekből győzhetetlen bizonyságot támasztnak a régi Doctorok a pogányok-ellen: mert ha Christus hamissat tanított vólna, magát Istennek nevezvén, nem csak ártatlan, szent ember nem vólna, de sőt inkáb felfualkodott, Istentelen vólna: de illyen nem vólt, a mint őmagok megvallyák a mi ellenségink. Igaz tehát az ő tanítása: és így a pogányoknak nincs sem Isten-előt, sem a világ-előt mentségek, mivelhogy elszakadnak a keresztyéni tudomántúl.

Hasonló bizonyságot támaszthatunk míis az Atyafiak-ellen. Azt írja Luther: *hogy a Pápista hitbe üdvözűlhet az ember, és énelőttemis,* úgymond[14], *noha az mostani jeles prædikációkat nem hallották, üdvözűltek.* Másut így ír: *Az én eljövetelem-előt igaz Anyaszentegyház vólt a Római, melybe a keresztség, az Evangéliom prædikállása, a megódozás és oltári szentség megmaratt: valahon pedig ezek vóltak, ott vólt az igaz Anyaszentegyház, és ott szentekis vóltak*[15]. *Megvallom azért, hogy a Pápistaságba sok jó volt: az igaz*

[1] Iren. l. 4. c. 14. n. 7. Tertull. de Trinit. c. 18. n. 86. Aug. 18. Civit. c. 47.
[2] Deut. 32, 31.
[3] 19. Civit. c. 23.
[4] Apolog. cap. 23. num. 358. 367. 372.
[5] L. 4. c. 15. n. 10.
[6] De Consens. Evang. c. 15.
[7] Niceph. l. 1. cap. 17.
[8] Apolog. cap. 21. num. 329.
[9] Cap. 5. n. 54.
[10] Cap. 2. n. 24. Vide Bellarm. t. 1. in 13. Signo Eccles.
[11] Antiqu. c. 6.
[12] Ap. Euseb. lib. 2. c. 23.
[13] Euseb. l. 1. c. 13.
[14] Coll. Mens. Isleb. an. 66. per Gaub. c. 7. de Christo, f. 113.
[15] T. 7. lat. Witt. an. 57. Lib. de Missa privat. f. 236. Vide Erasm. ap. Copum, Dialog. 6. c. 26.

Sz. Írás, keresztség, oltári szentség, igaz prædikállás, és egy szóval, a keresztyénségnek béli[1]. Ez-okon Luther szentnek nevezi Ágostont, Bernárdot, Damakost, &c. *Oly szent, oly aitatos, oly tiszta életű vólt Sz. Bernard,* úgymond[2], *hogy ezekbe fellyűl-halatta a töb Barátokat.* És bátran írja[3], hogy ezek üdvözűltek, noha Barátok voltak. Ugyan ezen Sz. Ferenczet, ki nem csak Pápista, de ugyan Barátis vólt, szentnek nevezik a töb Újítókis[4]. Az Augustána Confessio annyira dicsíri a Római hitet, hogy *artic. 21.* ennihányszor mondgya, hogy a hit dolgaiba helyén haggya mindenbe az ő tudományát, csak apró *abususokat* akar megjobbítani: és hogy ezt elhitetnék mindenekkel, nyilván írja Luther, *hogy ő a Purgatóriumot bizonyoson hiszi, mivelhogy Sz. Ágoston ezer esztendő-előt imátkozott az ő meghólt annyáért. Az Ur vacsorájának két avagy egy szín-alat-való vételét nem kárhoztatom,* úgymond De Captivit. babylon. initio, tomo 1. an. 49., *mert Christus eggyikrűl sem adott parancsolatot, hanem szabadon hatta.* A szenteknek való könyörgéstis gyakran javallya Luther[5]. Az őmagok hitirűl pedig mit tanítnak, meghallók nem régen Bézátúl[6] és rövid szóval így adgya előnkbe Danæus[7]: *A mi hitünk,* úgymond, *csonka bonka, förtelmes, a hitetlenség rútságával úgy megelegyíttetett, hogy nem érdemli a jószág nevét,* mivelhogy ugyanis az ő vallásoк-szerént *az embernek minden cselekedeti ocsmányság, bűn, útálatosság*[8].

Ezekből a' következik, hogy az önnön saját vallások-szeréntis tartoznak a mi hitünkre térni az Atyafiak. Mert az okos ember a járt útat a járatlanért, a bizonyost a bizontalanért el nem haggya: bizonyos dolog pedig, még az önnön itíletek-szeréntis, hogy az ember a mi vallásunkba üdvözűlhet, és hogy ebbe sokan üdvözűltek; mert senki közűllök azt nem méri mondani, hogy Luther-előt, egész ezer esztendőtűl-fogva, senki nem üdvözűlt vólna; maga akkor csak egy Lutherista vagy Calvinista ember sem vólt[9], hanem valaki akkor e világon vólt, avagy az Újítók itíleti-szeréntis eretnek vólt[10], avagy a Római valláson vólt és ebbe múlt-ki e világbúl[11]. Bizonyos dolog tehát, hogy a Római hiten-valók üdvözűlhetnek, és üdvözűltekis sokan, kiknek szentségeket az Isten csodákkalis megjelentette, úgymint a mi felbódúlt és felfordúlt hazánkba Sz. Imre Herczeg[12], Sz. István[13], Sz. László Király[14], Capistránus János[15] és egyebek szentségétis; a Luther és Calvinus vallásába pedig csak eggyet sem tudunk, a ki üdvözűlt vólna, mert sem csudatétellel, sem életének szokatlan jámborságával, sem egyéb bizonyos

[1] T. 2. lat. Witt. an. 57. per Lufft, f. 229. Epist. ad duos Pleban.
[2] T. 5. in cap. 4. ad Gal. f. 400. Philip. art. 5. & 27. Apologiæ.
[3] De Missa privat. loc. cit. f. 237. De Captiv. babyl. cap. de Bapt.
[4] Withakerus q. 5. de Eccles. c. 14. f. 583. Schlüsselburg. l. 1. Theol. Calv. art. 25. f. 137. Vide Bellarm. Judicio de lib. Concord. Mend. 28.
[5] T. 1. lat. Witt. an. 45. f. 85. 89. f. 8. 9. 12.
[6] Sup. f. 543.
[7] Com. in c. 31. Enchirid. Aug. Feuard. Theom. l. 15. f. 222.
[8] Sup. f. 427.
[9] Vide thes. 43. 46.
[10] Ibid.
[11] Ibid. thes. 48.
[12] Bonf. dec. 2. l. 1.
[13] Ibid.
[14] Dec. 2. l. 4.
[15] Dec. 3. l. 8.

módon, csak egy Lutherista sem hitethette még el, hogy ő üdvözűlt vólna. Sőt mivelhogy csak egy az igaz hit, melybe üdvözűlhetünk, csak egy az Anyaszentegyház, mely-kívűl, mint a Noé bárkája-kívűl, el kel vészni az embernek: ha a mi vallásunkba üdvözűlhet az ember, nyilván-való dolog, hogy az Új vallásoknak vakmerő követői nem üdvözűlhetnek. Valamíg azért okát nem adgyák, miért szakadnak-el attúl a hittűl, melybe üdvözűlhetnek és üdvözűltek szántalanon, nincs sem Isten-előt, sem emberek-előt mentségek.

Második oka, miért nincs mentségek az Atyafiaknak, ez: mert soha elégséges okát nem adhattyák, miért szakattak-el a régi, megrögzött és e széles világtúl ennyi esztendőtűl-fogva bévött tudomántúl, holot ő magok sem tagadgyák, *hogy fölötte veszedelmes dolog, az Anyaszentegyháznak régi vallását hátra-vetvén, Új tudományokat kezdeni*[1], holot az igaz Istennek fogadása tartya, hogy az ő Anyaszentegyháza, mint magas hegyen éppített váras, úgy tündöklik mind világ végéig, hogy a hamis tudomány szelétűl le nem dőjtetik[2]. De jer hallyuk, minémű okait aggyák az Atyafiak az ő párt-ütéseknek[3]. Első okát aggyák, az egyházi emberek, a Pápák, Cardinálok, Püspökök gonosz életét. Másodikát, mert a mi vallásunkba sok Szent Írás-ellen-való bálványozás vagyon, azt írják.

De az első okot a mi illeti, bővön szóllék errűl Magyari Istvánnál[4], és megmutatám: először, hogy sokat hamissan fognak az Egyházi személyekre, kikbe sem hírek, sem tanácsok nincs; másodszor, hogy az önnön itíletek-szeréntis sokkal fesletteb erkőlcsűek az ő tudományok-után minden rendbéli emberek, hogy-sem a Cathólicusok, mivelhogy ők minden gonosságra szabadságot adának[5]. Azért méltán amazt énekelhetik nékik a feslett erkőlcsű Cathólicusok:

Quis tulerit Gracchos, de seditione querentes?
Clodius accuset moechos? Catilina Cethegos?
Loripedem rectus derideat, Aethiopem albus[6].
Tu, cum sis quod ego, et fortassis nequior, ultro
Insectere, velut melior?[7]
Unde tibi frontem libertatemque parentis,
Cum facias peiora senex, vacuumque cerebro
Jam pridem caput hoc, ventosa cucurbita quaerat?
At nemo in se-se tentat descendere. Nemo.
Sed praecedenti spectatur mantica tergo[8].

[1] Vide thes. 28. de Eccles.

[2] Vide easd. theses.

[3] Jer. 2, 5. *Quid invenerunt in me patres vestri etc.*

[4] Fol. 83.

[5] Lásd ezelőt f. 433.

[6] Juven. Sat. 2.

[7] Horat.

[8] Juven. *Ejice primum trabem de oculo tuo.*

Végezetre nem tagadom, hogy vannak és lésznek mindenkor az Egyházi rendnek tiszta búzája-közt konkolyokis: ugyanis fölötte csuda vólna, ha ennyi száz ezer ember-közt gonosz életűk nem találtatnának; *de miképpen,* úgymond Sz. Ágoston[1], *noha valamely házas személy fajtalanságba esik, nem űzik-el mindgyárt az emberek feleségeket és annyokat: úgy, ha a Püspökök, Barátok, vagy Apáczák-közt valaki elesik, nem kel azt itilni, hogy illyenek minnyájan.* De sokan ollyanok mint Nero, *ki semmi-képpen nem hiheti vala, hogy valaki tisztán élne, mivelhogy ő fajtalan vala*[2]. Bezzeg, ha a mi tudományunk oly szabadságot adna a gonosságra, mint az Új vallások[3], és ebből következnék a feslett erkőlcs, méltán elhagy-hatnák a gonoszra indító tudománt. Méltán intnek tehát a szent Atyák, hogy az Egyházi emberek gonosz életébe meg ne botrán-kozzunk[4]: *mert a szűrübeis nem csak búzát, hanem polyvátis talá-lunk, a kertbe sem csak jó füvek, hanem tövissekis nőnek*[5].

A mit pedig a Szent Írás-ellen-való bálványozásrúl rebesgetnek az Atyafiak, a' csak káromlás. Mert hogy azokrúl a hamis vallá-sokrúl semmit ne szóllyak, mellyeket erővel reánk-fognak, maga mind Isten 's mind ember tudgya, hogy azokba nékünk nincs semmi részünk, mint ez-előt bővön megmutatám[6]. Ezeken kívül soha csak legkisseb czikkelt sem találtak eddig az Újítók a mi vallásunkba, mely a Szent Írással ellenkeznék: mert mí azt erős hittel hiszszük, hogy átkozott, valaki a Szent Írással vakmerőűl ellenkezik vagy kicsín, vagy derék dologba. De mivelhogy *az Írás nem az olvasásba, hanem az értelembe áll,* úgymond Hierónymus[7]; *és haszontalan az Írás, ha ezt igazán nem érted, mert noha úgy tétteti minden eretnek, hogy az Írást követi, de bizony az önnön véle-kedésit követi és azért eretnek, hogy az Írást nem jól érti*[8]*:* annak-okáért az Írás igaz értelmérűl vagyon minden viszszavonás köz-tünk, *mert ezt sokan az ő veszedelmekre gonoszúl értik*[9]. Mí azért az Írás igaz értelmét azoktúl vészszük, a kiktűl az Írást vöttük[10]: és a kiknek bizonyság-tételiből tudgyuk, hogy ezek Apostoli írá-sok, azoknak bizonyság-tételiből akarjuk megesmérni, mellyik légyen az Írásnak igaz magyarázattya. Nem egyébünnen tudgyuk pedig, hogy ezek Apostoli írások légyenek, hanem az Anyaszentegyház régi élemetes fiainak tanú-bizonyságiból[11]: annak-okáért ugyan ezek-tűl kel az Írásnak igaz értelmét és magyarázattyátis venni[12]; mert ha te bé nem vészed ezeknek bizonyságit az Írás értelmébe, más valaki az Írásrúl-való bizonyság-tételeketis künnyen megvetheti.

[1] Ep. 137.
[2] Suet. in Neron. c. 31.
[3] Supra f. 420. et 433.
[4] Cypr. ep. 51. n. 4; de unit. Eccl. n. 67.
[5] Aug. de morib. Eccl. c. 34. 35.
[6] Sup. fol. 446.
[7] Cont. Lucif. c. 9.
[8] August. epist. ad Cosent. Sup. f. 512.
[9] 2. Pet. 3, 16.
[10] Sup. f. 440.
[11] Thesi 17. et 21. de Eccles.
[12] Thesi 50.

Az Atyafiak pedig, követvén a régi tévelygőket, csak az őmagok tecczését akarják az Írás magyarázattyába követni[1], és a mint megmutatám[2], csúfos bizonyságokkal azt akarják kisotúlni az Írásból, a mi az ő szeles agyoknak tecczik és őmagok akarnak mind peresek, tanúk és bírák lenni: *maga Luther semmi törvénybe tanú nem lehet,* úgymond Béza[3], és én ezent mondom a töb Újítókrúlis, *mivelhogy sok dolgokba ellenkezik őmagával,* és sok nyilván-való hazugságokba értük őket. E-mellet pedig bátran követhettyük az Írás értelmébe és a hit dolgaiba az Apostolok tanítványait, az Anyaszentegyházat, a régi szenteket, kiknek bölcseségeket a pogányokis csudálták, szentségeket az Úr Isten bizonyos csudákkal, mint erős pecséttel, megerősítette: és a ki ezektűl elszakadván, az önnön agyaskodása-szerént magyarázza az Írást, nem lehet annak semmi mentsége az Isten-előt.

[1] Sup. f. 440. Vide f. 523. ex Erasmo.
[2] Sup. f. 521.
[3] Apud Schlüsselb. l. 2. Theolog. Calv. art. 12. f. 128.

Harmadik oka, miért nincs mentségek az Újítóknak, ez: mert egy értelmes ember-előt elégséges okát nem adhattyák, miért követik az új tévelygéseket: és ezek-közzűl miért követik inkáb eggyiket, hogy-sem másikat. Három dolog szokta fő-képpen az ember akarattyát indítani valamely vallásra. Első, a tudománnak tiszta, tekélletes szentsége, mely nem csak az ő tecczése, de a régi Jámborok itíleti-szeréntis eggyez az Isten igíjével. Második a tanítónak szent, Istenes élete 's maga-viselése. Harmadik az Isten erejéből lött csuda-tételek. Ezek-közzűl semmit fel nem találsz az Új vallásokba. Mert *Először* az Új vallásokat ő maga az Ördög hozá e világra, mellyel szabadságot ada minden gonosságra, és hogy jobban nevekednék, hazugsággal öntözék ezt az Atyafiak; minek-utánna pedig felnevekedett vólna, nincs oly fa, melynek annyi eszeveszett ága boga vólna, mint ezeknek, kik mint a fejetlen lábok, egymás-közt viszszát vonsznak és szántalan hamisságot tanítnak, a mint nem régen megmutatók. *Másodszor,* a mi az Újítók magok-viselését illeti, megmutatám az önnön vallásokból, mely igen elmerűltek minden gonosságba, kiknek oly tudományok vagyon, mely minden jó cselekedetet bűnné 's fertelmességgé változtat. Végezetre aztis megmutatám, hogy az eretnekek tulajdon erkőlcsit ugyan kézzelis megtapasztalhattyuk az Atyafiakba. *Harmadszor,* noha, a mint nem régen mondám, az egyszer megerőssíttetett tudománt nem szükség újonnan csudákkal megerőssíteni[4]: de mikor új tudomány és vallás taníttatik, szükség, hogy, mint Moyses, Christus, az Apostolok és az ő tanítványi cseleküének,

[4] Aug. 22. Civit. c. 8.

csuda-tétellel keressen a tanító méltóságot, hogy ezért az méltóságért hihetséges légyen az ő tanítása[1]. Mert miképpen e világi fejedelmek böcsűlletes fő embereket választnak a fő tisztekre, és a kit hadnaggyá vagy követté tésznek, bizonyos jeleit adgyák az ő akarattyoknak, mellyekből az ő hívei bizonyoson megesmérjék, hogy az ő fejedelmek küldötte ezt a hadnagyot ő-hozzájok, és mind addig sem tartoznak engedni néki, valamíg efféle bizonyságot nem mutat: úgy az üdvösség dolgaibais senki nem tartozik valamely Új tanítónak hinni, valamíg bizonyos Isteni jelekkel meg nem mutattya, hogy az ő tudománya Isteni tudomány[2], és a ki efféle bizonyságnékül hiszen, akár-mely árúló pártostúlis künnyen megcsalatik. De Calvinus azt mondgya[3], *hogy nem szükség, hogy ők csuda-tétellel megerősícsék vallásokat, mert nem új Evangeliomot hirdetnek. Ez-okon az Apostolok csuda-tétele az ő tudományok erőssége.* Örömest érteném, honnan tudgya Calvinus, hogy azok a csudák az ő vallását, és nem a Lutherét, vagy az Anabaptistákét, Ariánusokét etc. erőssítették, mivelhogy ezekis hasonló-képpen azont mondhattyák, a mit Calvinus; e-fölöt, nem igazán mondgya Calvinus, hogy ők nem hoztak új tudománt e világra, mert a régi Evangéliomnak új értelmét és magyarázattyát találák, mivelhogy ezt nem úgy értik és magyarázzák, mint a régiek, hanem a mint nékik tetczik; mert őmagok sem tagadgyák, hogy ők nem értnek eggyet a régiekkel[4]: sőt kárhoztattyák a régi Sz. Atyákat 's Gyöleközeteket[5], és azt mondgyák, hogy ő-előttök tellyességgel elfogyott vólt az igaz Anyaszentegyház[6]. Új vala tehát és szokatlan az ő tudományok, mikor a párt ütést elkezdék, és ez-okon meg kel vala mutatni (a mint őmagok sem tagadhaták, az Anabaptisták-ellen szólván[7]) csuda-tételekkel, hogy őket az Isten küldötte.

Látván azért a töb Újító Atyafiak, hogy ez fogás semmire kellő: gyakran igyekeztek azon, hogy csudát tégyenek, mint a régi tévelygőkis[8], Simon Mágussal, ki röpűlni akarván, nyakát szakasztá. A ki jelen vólt, Fridericus Staphylus, és egyebekis írják, hogy 1545. esztendőbe ki akarja vala egy leánzóbúl űzni Luther az Ördögöt, de úgy jára, mint a Sceva Pap fiai *Actor. 19. v. 15.*, mert *az Ördög erőssen bészegezé a segrestye ajtaját, és Luthert megragadván, úgy reá-foga,* hogy követvén mondván, mind elhányá a sibi solit: végre Staphylus egy fejszével az ablakon való vas rostélyokat elvagdalván, galléránál-fogva az ablakon kihurczolá Luther*

[1] Aug. de util. cred. c. 14.
[2] Dogmata Romanæ Ecclesiæ miraculis confirmata ostendit Feuard. l. 1. Iren. c. 8. n. 5. Ostendi thesi 54. de Eccles.
[3] Præfat. Instit. ad Reg. Galliæ.
[4] Vide thes. 46. de Eccl.
[5] Supr. a f. 441.
[6] Thes. 19. et 46. de Eccl.
[7] Sup. f. 526.
[8] 3. Reg. 18, 27. Act. 19, 14. Exod. 8, 19.

* Rá-támada.

Uramat[1]. És töb Luther tanítókis járának ezen-képpen az Ördögűzéssel[2], kiből megtanúlá Luther, hogy *nincs őnékik hatalmok az Ördögökön, mint a Pápistáknak*[3]*: De quorum contactu et afflatu excedunt dæmones inviti de corporibus*[4]. Calvinus szebben jára. *Egy Brulleus Ostuno nevű embert adománnyal arra vőn Calvinus Genévába, hogy hóltá tenné magát, eléb hoszszú koplalással meghervasztván szinét, a feleségeis, részes lévén a tanácsba, siratná az ő urát, mintha meghólt vólna. Mikor ezt cselekették vólna, Calvinus ennihány barátival a halottas ház-előt elmenvén, a jaj szóra bétére és térdre esvén, felszóval kezdé kérni az Istent, hogy mutatná-meg az ő tanitásának igasságát. És könyörgése-után kézen fogván az embert, kénszeríté a Christus nevére, hogy felkelne: de* lásd az Istennek itíletit, *halva találtaték az ember: kit mikor az ő felesége eszébe vött vólna, ugyan valóba kezde sírni, átkozván Calvinust, hogy az ő férjét megölte: it Calvinus irúl pirúl és azt kőlti, hogy az aszszony bánattyába megbolondúlt. Ennihány nap-múlva az aszszont sok adománnyal lenyomá és Genévából kiiktatá*[5]. Egy Luther prædikátoris 1558. esztendőbe szinte ezen-képpen jára[6]. Kin egy csepnyére sem csudálkozom, mert régentennis egy Cyrola nevű Ariánus Püspök szinte ezen-képpen jára, a mint megírja bő beszéddel Gregorius Turonen. *lib. 2. hist. Franc. cap. 3.* Mánesis meg akarván gyógítani a Persiai Király leányát, megölé őtet, kiért elevenen megnyúzaték[7]. És Hispániábais egy Ariánus Püspök egy szegin embert negyven arany forintért arra vőn, hogy vakká tenné magát, kit mikor meg akarna gyógítani, valóba megvakíta[8]. *Ugyanis az eretnekek viszsza követik* az Apostolokat,* úgymond Tertulliánus[9]: *mert ezek a hóltakból eleveneket töttek, az eretnekek az elevenekből hóltakat.* Witteberga-mellet egy faluba Stifelius Mihály Luther prædikátor[50], profétálni akarván, *azt hirdeté a kösségnek, hogy 1533. esztendőbe, 3. Octobr. lészen az itílet napja*[10]. *A Cliviai Herczeg birodalmábais egy Joannes Campanus nevű kiáltó ezent hirdeté: azért a kösség, békét hagyván a szántásnak, vetésnek és házi gondviselésnek, jól lakván, rövid nap minden marháját felsipolá.** A megmondott nap-után koplalni kezdének, és prædikátorokat nyakon kötvén, Wittebergába vivék a birák-eleibe*[11]. Így a vakmerő emberek arrúl akarának jövendölni, a mibe semmit nem tunnak[12]: mert jóllehet nem csak a régi Sidók, de a Keresztyének-közzűlis Lactantius,

[1] Staph. in Apolog. Lindan. ap. Bredenb. l. 7. c. 40. Collat. Copus Dial. 6. c. 29. Feuard. in Iren. l. 4. c. 56. Calv.-Turcism. l. 4. c. 18. f. 974.
[2] Bredenb. l. c. c. 42. 43.
[3] Sup. f. 410.
[4] Tertull. Apolog. c. 23. n. 358.
[5] Bolsec. in vita Calv. c. 13. Bredenb. l. 7. c. 3. Copus Dial. 6. c. 29. Feuard. et Calv.-Turcism. ubi supra. Pamel. in Tertull. de præscript. n. 179. Prateol. in Elencho l. 3. c. 4. Alii.
[6] Bredenb. supra c. 4. Copus et Prateol. l. c. Lindan., Turrian., citati a Bredenb.
[7] Cyrill. Hieros. catech. 6.
[8] Turonen. de glor. confess. c. 13.
[9] Præscript. c. 30. n. 179.
[10] Bredenb. l. 7. Collat. c. 32. Copus Dial. 6. c. 33. Alii.
[11] Ibid. c. 33. Bredenb.
[12] Simile Judæorum exemplum. vide ap. Niceph. l. 14. c. 40. Eutrop., alios.

* Megfordítva utánozzák. *Tertulliánnál:* in perversum aemulantur.

** Rövid idő alatt minden vagyonát elpocsékolá.

Hilárius, Irenæus, Justinus, Hierónymus és egyebekis azt írják, hogy világ-teremptéstűl-fogva hat ezer esztendőnél továb nem múlik az itílet napja[1], mindazáltal az itílet idejét és napját senki nem tudhattya.

De jóllehet, a mint Erasmus mondgya[2], *soha még csak egy sánta ebet sem gyógithattak meg az Atyafiak:* azt mondgyák mindazáltal, hogy három csudával erősítette-meg Luther az ő vallását. Először azzal, hogy egy ember, ennyi háborúságok-közt, ennyi Császárok, Királyok-ellen, ily igen elterjeszté tudományát[3]. De nyilva ezzel a csudával sokkal inkáb dicsekedhetik Arius és Mahomét, hogy-sem Luther, és ennélis inkáb a Római Anyaszentegyház, mely nem erőszakkal mint Mahomet, nem csalárdsággal mint Arius, hanem csendesz és együgyű prædikállással, ennyi esztendeig, ennyi nemzetségeket a pogányságból kihozván, keresztyénekké tőn, Luther pedig egy vagy két nemzetségnek veszté eszét, és ily hamar ezer tévelygések elszaggaták az ő tanítványit. Hogy pedig némely eretnekség sokakat elragad, nem kel azon csudálkoznunk, azt írja Tertulliánus[4]: mert a testi szabadság, mely az eretnekségtűl engettetik, sokakat megcsal[5]. Calvinus János, minek-utánna azt mondotta vólna, hogy Német ország teli Libertinusokkal[6], okát adgya, miért követik ennyin ezt az úndok tévelygést: *Mert a Christus igáját ki akarván nyakokból vetni, szabadon akarnak a gonosságba heverni; az Istenis bünteti ezzel az emberek gonosságát, hatalmat adván a Sátánnak; végre a tanitókis csalárdúl cselekesznek: először alázatoson, aitatoson szólnak, nem adgyák a kösség-eleibe az ő tudományok fondamentomit,* hanem az egyházi embereket rágalmazván, az igasságot sok hazugsággal gyűlölségessé tévén, *lassan lassan a tőrbe ejtik az embereket*[7]. Mivelhogy azért nagy szabadságot ada Luther, nem csuda, ha sokan az ő tudományához ragaszkodának, mely szinte ollyan, mint a Romulus asyloma, melyhez a ki futhat vala, minden latorságiért mentsége vala: úgy a Luther tudományais az Isten és emberek törvényétűl, minden jó cselekedettűl megszabadíttya az embert[8]: és hogy az Apostoli tekélletességbe részes lehessen a Lutherista, *ha felesége vagyonis, úgy kel élni, mintha nem vólna*[9], az az, a mint Luther magyarázza, *ha feleséged nem akarja, nyúly szolgálódhoz, Vasthi helyébe keress Esthert*[10]. Egy Calliste nevű lator aszszony kérdi vala Socratest: *Mi az oka, hogy az ő szeretőit Socrates el nem vonhattya tőlle, ő pedig künnyen megcsallya a Socrates tanitványit?*[11] *Más ember azt kérdé Archesilaus-*

[1] Late refert omnes Feuard. in Iren. l. 5. c. 28. n. 13.
[2] Ap. Luther. t. 2. Witt. an. 46. f. 469. lib. de servo arbit.
[3] Apol. Anglicana. f. 13. Vithak. q. 5. de Eccl. c. 10. f. 530.
[4] Præscr. c. 1. n. 4. c. 2. n. 8.
[5] Vide supra f. 537. de Saturnino.
[6] Instruct. cont. Libert. c. 4.
[7] Cap. 5. Idem Hieron. 2. cont. Jovin.
[8] Sup. f. 423.
[9] 1. Cor. 7, 29.
[10] Sup. f. 481. *Nota, quid sit uxorem pro Christo relinquere.*
[11] Aelian. l. 5. variar. hist.

túl[51]*: mi az oka, hogy az ő tanitványi-közzűl sokan Epicurushoz mennek?*[1] Mind ketten azt felelék: *hogy a gonosságnak lágy úttyára künnyen hajlanak az emberek, mint a kő künnyen mégyen-alá.* Ezent felellyük míis az Atyafiaknak. Egy képet láttam Német Országba, mely előnkbe adgya, minémű étetővel szoktak halászni a Luther prædikátorok, melybe sok prædikátor vagyon írva*, mindenik kezébe egy egy horog vagyon, a horog végire ki egy szép leánt, kivel ifiakat horgász, ki egy ifiú legént, kivel aszszonyembereket fog, ki az egyházi jószágot, kivel urakat halász, ki kanna bort, sódort ragasztott. Bezzeg csuda vólna, ha Luther sanyarú és kemény életet kezdett vólna, mint Sz. Ferencz, és ily hamar ennyi követői löttek vólna. Most pedig *Levissimus quisque ad istam sectam accedit, sunt in his plerique decoctores, profugi, desertores instituti sui, novarum rerum ac licentiæ cupidi, juvenes, mulierculæ, parum cordati, errones, milites, quidam etiam criminibus infames,* úgymond Erasmus[2]. Efféle emberekkel nem nehez volt elhitetni a Luther szabados hitit. Második csudát azt hozza-elő Luther[3], *hogy ő-rólla profétált Hus János száz esztendő-előt. Ím megölitek,* úgymond, *a ludat (mert csehűl a Hus, ludat jegyez), de a ki én-utánnam jő, a hattyút, meg nem ölitek. Bétellyesedék profétálása: mert őtet 1416. esztendőbe ölék-meg, én pedig 1517. esztendőbe kezdék az Indulgentiák-ellen viaskodni.* Csuda bizony hogy azt nem cselekeszi Luther, a mit Lybiába Psaphon, ki sok madarakat taníta, hogy azt éneklenék: *Magnus Deus Psaphon,* ezeket elbocsátván, a töb madarakis ezt megtanúlák, úgy hogy az erdőkbe mindenüt csak ezt hallanák az emberek, ki-miat végre Istengyanánt kezdék Psaphont imádni[4]. Lutheris szólni taníttya Hus Jánost: maga senki soha Luther-előt álmába sem látta, hogy Hus valaha illyen profetiát mondott vólna, hanem halálakor csak azt mondá, *hogy valakik részesek az ő halálába, számot adnak az Isten itílő székinél, száz esztendő-előt*[5]. De ha ezt monta vólna-is Hus, honnan tuggya Luther, hogy őtet értette az hattyún? Nyilva méltábban hítta vólna őtet hollónak, mert halála-utánnis a hollók kísírék őtet Wittebergába[6]. Csúfosb profetiát talála Lutherrűl Mathesius[7], mellyet ugyan egy Luther képe-alattis kinyomtatának: *Sz. Ambrus és Ágoston jövendöltek Lutherrűl, az Pápa-ellen-való feltámadása esztendejét, 1517. esztendőt ama versbe rendelvén: tIbI CherVbIn et seraphIn InCessabILI VoCe proCLaMant*[8], kinél csúfosb dólgot

[1] Laërt. l. 4.

[2] Erasm. ep. ad fratres inf. Germ.

[3] T. 4. lat. Witt. an. 53. Com. in Dan. f. 334. Idem in glossa cont. edict. Imper. Vide Copum, dial. 6. c. 31.

[4] Maximus Tyrius serm. 19.

[5] Vide Pistor. ep. 3. ad Pappum. Gretser. de tribus nummis. f. 46.

[6] Sup. f. 411.

[7] Conc. 15. de Luthero, f. 211. ed. Norimb. an. 1566.

[8] Calv.-Turc. l. 3. c. 15. f. 573.

* Festve.

ember nem gondolhat. HARMADIK csudája Luthernek, azt mondgyák az Atyafiak, hogy a jövendő-mondás; mert noha a Palatinátusbéliek bővön megmutattyák, hogy álmába sem vólt Luther Próféta[1]: mindazáltal jövendő-mondóvá akarják őtet tenni. Első profetiája ez lőn, *hogy két esztendő-múlva sem Pap, sem Barát, sem Pápa, sem Cardinál, sem Apácza nem lészen e világon*[2], mert

Pestis eram vivens, moriens ero mors tua, Papa[3];

maga, hála Istennek, annyi Pap, Barát vagyon e világon, hogy csak az egy Szent Ferencz szerzetibe mais többen vannak három száz ezernél; csak az egy Franczuz Országba e mái napon 132 ezer megyés Pap vagyon, 15 Érsek, 108 Püspök, 17 Academia[4]: és hogy a napkeleti Indiárúl, Japóniárúl &c. ne szóllyak, csak az egy napnyugati Indiába hetven ezer templomnál töb vagyon, mellyekbe a Papok szolgálnak Istennek[5]. Luther pedig nem csak nem ártott a Pápának, de sőt inkáb felébresztette őtet, hogy szorgalmatosb gondgya légyen a Christus juhaira[6]. Második profetiája Luthernek emez: *Minek-utánna én-általam megesmértetik az Antichristus* (a Pápát híja Antichristusnak a lator Barát), *oly latrok lésznek az emberek, hogy az Istennel semmit nem gondolván, csak az ő kívánságok-után járnak. Ezt láttyuk, hogy immár bétellyesedett; mert minek-utánna a Római Pápa csalárdsági kinyilatkoztatának, az emberek semmit nem hisznek: megszabadúlván a Pápa birodalmátúl, az Isten törvényétűlis szabadosok akarnak lenni. És így láttyuk, hogy naponként latrabbak az emberek s töb gonoszt túd most egy gyermek, hogy-sem ez-előt az öreg ember*[7]. Ebbe igazat profétála Luther. De mivelhogy a Próféták nem csak szóval, hanem bizonyos ábrázatokkalis szoktak jövendölni: *Lutheris 1545. esztendőbe egy kép-által megjövendölé, hogy végreis a Pápa győzedelmes lészen, mert egy képbe egy fias disznó hátára írá a Pápát, ki jób kezével áldomást hányván, a disznó óldalát sarkantyúzván, azt mondgya vala: Hordoznod kel, vagy akarod, vagy nem. A disznón jegzi vala az Németeket. Ridicula, sed futuri prænuncia pictura,* úgymond Sleidánus[8]. Végezetre, *Gyakran szokta vala mondani Luther.* azt írja Aurifaber[9], *hogy az ő tudománya hamar gyarapodott, de hamar elis fogy. Ebbe igaz Próféta vólt; mert csak immáris annyira megútálták az ő tudományát, hogy csak a Luther nevétis nehezen hallyák.* Az Magdeburgiakis nyilván írják[10]: *hogy a Német*

[1] Admon. ad libr. Concord. c. 6. f. 203.
[2] Loca vide ap. Copum, dial. 6. c. 33.
[3] Mathes. Conc.14.f.203.
[4] Hondius in descript. Europ.
[5] Staplet. l. 1. c. 3. de magn. Rom. Bozzi. l. 4. de signis. Eccl. c. 3.
[6] Aug. 18. Civit. c. 50; l. 16. c. 2.
[7] Spangenberg. in fine libri de Beneficiis, per Luther. præstitis German. Rescius, Ministromach. f. 58. Reginald. l. 4. c. 18. f. 973.
[8] Sleidan. l. 16. an. 45. f. 261.
[9] Aurif. Præfat. Colloq. Mens. Isleb. an. 66. per Gaubisch.
[10] Præfat. Cent. 2. et. 5. Vide Bellarm. in 3. nota Eccles.

Proféta, Luther halála-után hamar meghomályosodik az Evangéliom. Calvinus pedig, *Én,* úgymond[1], *a mi maradékinkrúl úgy vagyok szorgalmatos, hogy errűl csak gondolkodni sem merek.* Proféta nem vagyok: de ha szabad a jövendőkről itíletet tenni, nékemis úgy tetczik, hogy igaz ez a Luther profetiája[2]. Lassan lassan eszekbe vészik az emberek magokat, megesmérik, hogy ezek az Ördögtűl kezdett tudományok szántalan hamisságokat tanítnak és csak hazugsággal tészik gyűlölségessé az igaz vallást. Eszekbe vészik, hogy szabadságot adnak minden gonosságra, és mint a gyenge nád szál, minden tudománnak szelétűl ide s tova ragattatnak. Ennek-fölötte az őmagok-közt-való viszszavonásis ezt jelenti, mert: *concordia res parvæ crescunt, discordia maximæ dilabuntur*[3]. Hal-hadsza, mit ír erről Luther[4]: *A mi veszekedésink nagy reménséget adnak a Pápistáknak, hogy rövid üdőn elvész ez a magával ellen-köző tudomány.* Schlüsselburgiusis e-miat a viszszavonás-miat írja, hogy el kel vészni az ő vallásoknak[5]; mert ugyanis tudgyuk, hogy a mely várasba egy-más-ellen hadakoznak a polgárok, el kel annak pusztúlni.

Ezekből megtecczik, hogy semmi mentségek és okok nincs az atyafiaknak, miért követik az Új tanítókat, kik bizonyos csudák és bizonyságoknékül, a Proféták és Apostolok, az Anyaszentegyház és minden Országnak szokása-ellen, mód és oknékül, őmagok tanítókká tötték magokat. Mert ha csak e világi dólgokbais, mikor követ jő valahonnan, nem hiszünk addig néki, míg bizonyos levelét és bizonyságát nem mutattya az ő hivatallyának: mint lehet mentségek azoknak, kik Luthernek ily künnyen hívének, noha ő-benne semmi szentséget, semmi csudát, semmi tekélletes álhatatosságot nem láttak?

Ím az én kicsín értékem-szerént elődbe adám, keresztyén olvasó, az Új tudományok Babylóniáját: a végre, hogy ha tudatlanságodból megcsalattál ez ideig, nyisd-fel szemedet, és valóba gondolkodgyál üdvösségedrűl, tudván, hogy az egy régi keresztyéni vallás-kívül részes nem lehetcz az örök bódogságba. Ha pedig az igasságot megesmérted, ezekből mind Isten-előt, s mind emberek-előt elégséges okát adhatod, miért nem akarsz az Új vallásokba részesűlni: és hálát adván Istennek, hogy ettűl az Aegyptombéli setétségtűl megmentett, úgy rendeld életedet, hogy háládatlanságodért ismét el ne tévelyedgyél, tudván, hogy *a ki elveszti a jó lelki esméretet, künnyen a hitetis utánna veszti*[6].

[1] Præfat. Catechism. Genev. Ministrom. f. 67. Bellarm. l. c.
[2] Matth. 15, 13. *Omnis plantatio* etc. Act. 5, 38. *Si ex hominibus est* etc. Eccles. 3, 30. *Synagogae superborum non erit sanitas.* Sap. 4, 3. *Spuria vitulamina. Ergo ut torrentes peribunt,* ait Augustin. Psal. 57. Vide Bellarm. l. c.
[3] Scirulus rex ap. Plutarch. in Apophteg.
[4] T. 4. lat. Witt. an. 54. in c. 3. ad Galat. f. 33.
[5] Sup. f. 457.
[6] 1. Tim. 1, 19.

Te pedig Ábrahám, Isák, Jákobnak Istene, a mi Urunk Jesus Christusnak Sz. Attya, ki a te véghetetlen jó-vóltodból irgalmasságot cselekettél vélünk, hogy megesmérnénk tégedet: adgyad, hogy valaki e könyvet olvassa, megesmérjen tégedet, megerőssöggyék te-benned, minden eretnekségtűl és hamis tudománytúl megőríztessék te-tőlled. Ezt kivánnyuk a mi atyánkfiainak, hasznosban szeretvén őket, hogy-sem őmagok magokat, mert a mi szeretetünk üdvösséges őnékik, és mint az erős orvosság, megemészti az ő fekélyek genyetségét, az ő felfualkodott kevélységek dagállyát megejti és megtisztíttya[1]. Amen, Amen.

[1] Iren. l. 3. c. 6. n. 4.

APPENDIX.

A Mahomet Vallása Hamisságárúl.

Megmutatám ez-előt[1], hogy az Újítóknak fölötte nagy szövetségek vagyon a Törökökkel, úgy annyira, hogy a Lutheristák ugyan Törökkel bélletteknek nevezik a Calvinistákat, és azt írják, hogy első grádics a Mahometismusra a Calvinisták Schólája, melyből sokan a tanítók-közzűlis Törökökké löttek, és ezt ugyan symbolum-helyet vötték magoknak: *Potius Turcæ, quam Papistæ*[2]. Ez-okon hadakozni sem akarának sokkáig a Török-ellen az Atyafiak. És szemünkel láttyuk, hogy szinte oly künnyen és oly szeretettel élhetnek a Törökökkel, mint a keresztyénekkel. Hogy azért jól megércsék, minémű vallás légyen a Törököké: elolvasván az Alcoránt és a töb könyveit a Töröknek, rövideden és igazán megmutatom az ő tudományok éktelen hamisságát.

[1] Sup. f. 438.

[2] Sup. f. 484.

MAHOMETRŰL ÉS AZ ŐTET KÖVETŐKRŰL.

A Mahometánusok csúfoson* szinte Ádámig viszik a Mahomet Genealogiáját[3]. Azt írják pedig rólla: *hogy az ő attya, Abdella, Arábiába fejedelem és oly tisztes legén vólt, hogy két száz aszszony hólt-meg szerelme-miat. Ez egy Emina nevű aszszont vőn feleségül, mely pinteken fogadá méhébe Mahometet: hétfőn szülé e világra, de úgy, hogy sem szülésébe, sem hordozásába semmi terhet nem érze az annya. Abba pedig az esztendőbe sem ember, sem Ördög nem szűlt, hogy böcsűlletesb lenne a Mahomet születése: és e világ bálványi, minden királyi székekkel egyetembe, ledőlének azon órán,*

[3] In Chronico Saracen. Extat in libro, quem Theodor. Bibliander in 3 tomos digessit. De Mahometis vita et doctrina t. 1. f. 213.

* Nevetségesen.

mihent születék Mahomet[1]. *Sokat vetekedének pedig a madarak, a szél, a fölhő és az Angyalok, mellyik nevelné-fel ezek-közzűl Mahometet: de végre egy Halima nevű aszszonyra bizák az ő szoptatását. Gyermek korába pedig három esméretlen ember hozzá menvén, kivövék az ő bélit és hóba megmosák, szivét meghasitván, egy fekete magot vőnek-ki belőlle, és ismét meggyógiták. Mikor megöregbedett vólna, Gabriel Angyal őtet Hierusálembe, s innen az égbe vivé, honnan alá-szálván, Eubogarest, Alit, Zaidot társul választván, prædikállással és fegyverrel (mivelhogy a szablya hatalmasb az okosságnál) sokakat hitire hajta; hatvan esztendős korába meghala kórságba.* Efféle beszédeket kőltnek róla, maga bizony *egy tevepásztor vólt Mahomet először, de Ördögi mesterséggel egy gazdag özvegy aszszont szerelmére indítván, ezzel sok gazdagságot vőn: és mivelhogy kórságos vala, azt kőlté, hogy az Angyal jő vala hozzá és attúl-való féltébe dől vala fel, kit az aszszony elhivén, a szomszédsággalis elhitete. És mikor egy Sergius nevű szökött eretnek barát akatt vólna hozzá, ennek csalárdságából szerzé az ő tudományát*[2]. Mikor pedig meghólt vólna Mahomet, Eubogares avagy Abubachar lőn fejedelem utánna és 15 esztendeig[52] uralkodék; ezis Heracliusnak 24. esztendejébe meghala[3]. Ez-után Aomar avagy Umar lőn fejedelem, *mely első esztendőbe a Heraclius hadát meggyőzvén, Syriának nagy részét megvövé; második esztendőbe ismég a Monotheliták eretnekségébe merűlt Császár hadát meggyőzvén, Damascust, Phoeniciát, Aegyptust; végre ezen Heracliusnak 26. esztendejébe egész Syriát, Hierusálemmel-eggyüt, megvövé, és mivelhogy fizetetlen vala az Arábiába-való hada Heracliusnak, ezis Umarhoz hajla. Heracliusnak 28. esztendejébe Antiochiát megvövé. Huszon kilenczedikbe Edessát és Mesopotamiát: harminczadikba Persiát, kiüzvén Hormisdát Persiából*[4]. Ő-utánna Odmen avagy Ottomen lőn fejedelem[5], kit az alatta-valók megölének és Halit, Mahumetnek leányátúl-való unokáját állaták helyébe. Eztis a templomba megölék, és az ő fia Alhetem lőn fejedelem, ki a fejedelemséget Moaviának engedé, hogy vért ne öntenének az uraságért[6]. *Moavia a tengeren által-menvén, Custanczinápolyig dúla, de erőssen megverették és frigyet vete Constantinus Pogonatus Császárral. Constantinus halála-után az ő fia Justinianus Császár, megszegvén a frigyet, hadakozni kezde a Saracenusokkal, kik a frigy-levelet zászló-gyanánt hordozván, meggyőzék Justinianust és Armeniát meghódolták*[7]. Szintén ekkor nagy viszszavonyás támada a keresztyének-

[1] De generat. Mahomet. ibid. f. 201.

[2] Zonar. t. 3. Annal. in Heraclio. Vincent. l. 24. Speculi hist. a cap. 40. ad 67. Baron. t. 9. an. 630. quo anno ait obiisse Mahomet. Damasc. in fine libr. de hæres. Cedrenus, Theophanes, Anastasius, Eulogius ap. Baronium.

[3] Chron. Sarac. Cedrenus.

[4] Cedrenus. Baron. t. 9. an. Chr. 653. 654. et ab eo citat. Theophanes. Ibid. Baron. an. 678. mortuo Masuviae Gizid succedit.

[5] Chron. Saracen.

[6] Zonar. t. 3. in Constant. Pogonat. Maviam vocat.

[7] Zonar.

közt: *mert Justinianust Leontius a Császárságbúl kiűzé, Leontiust Tiberius; Justinianus a Bolgárok segítségével Leontiust és Tiberiust meggyőzé 's megölé; Philippicus Justinianust megölé, és mikor a hatodik közönséges gyölekezet végezését le akará bontani Philippicus, a Saracenusok az egész napkeleti birodalmat elfoglalák, Africával egyetembe. Philippicus-után Anastasius, ez-után Theodosius, végre Leo Isaurus lőn Custanczinápolyi Császár, ki idejébe Masalmas, a Mahumetánusok fejedelme szinte Custanczinápolyig rabla*[1]. És így lassan lassan Ásiának és Africának nagy része a Mahumet vallására térítteték fegyverrel. Jóllehet nem mind egy fejedelem-alat valának, hanem, mint a keresztyének-közt, sok birodalmokra osztatának. Sőt vallásokbais külömböztek, melybe elein négy ellenkező tévelygés vólt: Melici, Asaphi, Alembeli, Buaniti[2]. Az Africaiakat melicinek, az Arábiabélieket asaphusoknak, a Persiabélieket alembelieknek, a Syriabélieket buanitiknek hítták. Az-utánnis sok külömb külömb-féle viszszavonyások és külömbségek támattak köztek az Alcorán értelmébe, noha minnyájan Musulmányoknak, az az igaz hitűeknek híják magokat. Az egyházi gond-viselést a mi illeti, legfő a tanítók-közt *a Califa, az-után a Serif, Mufti, Cadilescher, Cadi, Hogya, Talismani*[3], kik ollyanok ő-nállok, mint nállunk a Pápa, az ő halála-után-való hely-tartója, a Patriárcha, Érsek, Püspök, Pap, Diáconus. E-mellet sok szerzetesekis avagy Dervisek vannak[4]: Derviastri, Calenderes, Huggyemales, Torlaces, kik noha a kösség-előt szentséget mutatnak, mivelhogy *csak nem mezítelen járván némellyek, sokat tűrnek: némellyek soha emberrel nem szólnak, csak alégésznek valamit: némellyek nap-estig vizet hordozván a városon, ingyen mindennek innya adnak. A Nefehoglik pedig téttetik, mint ha csudákatis tennének: de e-mellet fölötte latrúl élnek: Ördögi mesterségekkel, varáslásokkal tellyesek: tudatlanok, a bűnrűl, az örök bódogságrúl, az ő vallások fondamentomirúl senki közzűlök semmit nem tud*[5].

A TÖRÖKÖKRŰL.

A Törökök[6] *Scythiából a Caucasus hegy-mellől-valók, kiket a Persiai és Médiai Mahomet fejedelem, Trangolipix hadnagysága-alat, segítségül híva Porphyrogenitus Császár idejébe, és ezek segítségéből a Babylóniaiakat meggyőzé. A Törökök Persiából vissza nem*

[1] Zonar. t. 3. Annal.

[2] Belleforest in Cosmograph. t. 2. l. 6. c. 6. Calvino-Turcism. l. 3. c. 20. f. 643.

[3] Vide Jacob. Boissard. in Iconib. Sultan. f. 96. ex annal. Turcorum, quos Ferdinando Imp. Hieron. ab Eck misit Constantin.

[4] Vide simias Christianorum!

[5] Ita Transylvanus Sebesiensis, captus an. 1426. In opere Bibliandri t. 2. f. 7.

[6] Zonar. t. 3. in Monomacho. Vide Guliel. Tyrium l. 1. c. 7. de Bello sacro. Nomen Turcorum, ait Laonicus l. 1., significat hominem, qui agrestiorem victus rationem sequitur.

menének, hanem erős helyekre szálván, oly hadat szerzének, hogy a Persiai Mahometet meggyőzvén, Arábiát, Médiát, Babylóniát hatalma-alá vetné Trangolipix. Ennek-utánna a Scythiai népektűl Persiából kiűzetének, és az alsó Ásiába jövének[1]. Ásiába lassan lassan úgy elhatalmasodának, hogy az ő fejedelmek, *Axan, avagy Azan, Diogenes Custanczinápolyi Császárt elevenen megfogá, és minek-utánna lábát nyakára tötte vólna, megkegyelmezvén néki és örökös frigyet vetvén vélle, elereszté békével. És mivelhogy ez üdő-alat Michaël Ducas magának tulajdonitotta vala a Császárságot: a Törökök segitségével Diogenes reá-méne a Császárra, kitűl meg-győzeték és szeme kitolyaték*[2]. *Ez-után egy Franciából jött Roseles*[3] *nevű hadnaggya Mihály Császárnak, ellene feltámada, ki-miat Mihály a Törökökkel megbékélvén, az ő segitségekkel meggyőzé az ő had-naggyát.* Alexius Comnenus császárságakor pedig *nem csak Ásiának nagy részét, de Chiót, Lesbúst, Rhodustis megvövék a Törökök.* Ez-után a birodalomért nagy viszszavonás támada a Görögök-közt: *mert Alexius Comnenus Császárt megölé Andronicus, ezt Isaacius, eztis megvakítá Alexius és országából kiűzé, noha Isaacius a Velenczések segitségéből esmét viszsza-viteték*[4]. Ez üdő-alat, *Alexius birodalmakor, nem csak Ásiának jó részét,* de Chiót, Lesbust, Rhodustis megvövék a Törökök. Ugyan ekkorba a Franczúzok és Olaszok Hierusálemet meg akarván vénni, Custanczinápolynál által-kőltözvén a tengeren, útokba *Custanczinápolyt megvövék és éktelenűl feldúlák*[5] *1200 esztendőbe. Isaacius Császár elszaladván, Nicæába futa: Balduinus lőn Custanczinápolyi Király*[6]. Ez-után *1235. esztendőbe Palæologus Mihály Császár kiűzé a Franciákat Görög országból* [53][7]. Ugyan ekkorba *Scythiából kirohanván az ot-lakó népek, Syriából, Palæstinából, Ásiából kiűzék a Törököket, és az ő fejedelmek, Sultan Azatines, a Görög Császárhoz futván, lakó helt kére tőlle, de ezt meg nem nyerheté, és ez-okon Scythiába futa 's gyakran Thráciába rablani hozá a Scythiabélieket*[8]. *Ez-után Melco, Azatines fia, Ásiába méne és a Töröktűl megöleték, kik nem alkodhatván a fejedelem-választásba, ennihány részre oszlának 's egész Ásiát, Paphlagoniát, etc. meghódoltaták. Nam præsidia, quæ arces tenebant, paulo ante inde migrarant,* úgymond Gregoras, *cum annua stipendia e fisco non numerarentur*[9]. Ez-után Andronicus Palæologus Ásiába méne a Török-ellen, de igen megvereték. *Exercitus enim, quem injuria præcedit, plerumque interitum ominatur, et priusquam hostis irruat, ipsi sua timiditate evertuntur, ipsique sibi hostes fiunt. Nec rem*

[1] Laonicus l. 1. Rer. Turcic. Boissard. in Iconib. f. 3.
[2] Zonar. t. 3. in Diogene c. an. 1071.
[3] Rogerius.
[4] Nicetas Choniates c. an. 1160. Zonar. t. 3.
[5] Nicetas Choniates.
[6] Laonic. l. 1.
[7] Niceph. Gregoras l. 4. hist. Rom.
[8] Laonic. l. 1.
[9] Gregoras l. 5.

bene gerere possunt, qui lachrymas et execrationes pro viatico sumunt[1]. Meghódoltatván azért a napkeleti birodalmot a Törökök, ennihány részre oszták tartományokat.

OTTOMÁNNAK[2] *és az ő attyának, Orthugulesnek*[3] *Engurim* (†) *és Bithynia juta,* és így Ottomán, *1327. esztendőbe Prusa várasába szálla*[4]. Ekkor tájba egy *Ronzerius nevű Catalauniai Spanyolt, ki Siciliába sokat hadakozott vala és a tengeren ragadoz vala, Andronicus megfogada a Török-ellen. De mivelhogy fizetése meg nem jár vala, a Császár-ellen támada, és noha ő maga a harczon elesék, de az ő társai a Törököket a tengeren által-hozák segítségre, kik Thraciát, Macedoniát, Thessaliát elrablák. Végre a Császár békeségre fogá a dolgot: de noha felfogadá, hogy Ásiába békével által-bocsáttya a Törököket, az útba ellenek támada. A Törökök pedig erős helyekre szorúlván, Ásiába segítségért küldének. In iis expugnandis non parva mora intercessit,* úgymond Gregoras, *nescio qua Romanorum Principum consuetudine, res, quæ festinationem postulant, segniter administrandi. Segítségek érkezék a Törököknek ez-alat, és ennihányszor igen megverék a Római hadat*[5].

Ez üdő-közbe meghala Ottoman, és az ő fia, ORCHAN, *avagy Orchanes lőn Török Császár 1328. esztendő-tájba*[6]. És mivelhogy szinte ekkor-tájba nagy viszszavonás vala nem csak Olaszországba, a Genuai Guelfus- és Gibellinusok veszekedése-miat, de Görögországbais[7], *mert Andronicust az ő unokája, az ifiú Andronicus üldözi vala, és végre kiis veré országából, szemét kitolyatván*[8]*:* ez-alat a Török *Nicæát sok egyéb helyekkel-együt megvövé*[9], ki-ellen Andronicus Ásiába méne, de csak 300 Töröktűl megverették minden hada, az Isten igaz itíletiből, mivelhogy a törvény és igasság-szolgáltatásba csalárd vala. *Ut enim morbi, qui e malo corporis habitu oriuntur, paucos invadunt, aëre vero infecto, omnes coeli gravitatem sentiunt: eadem ratio singulorum delictorum est, si cum publicis judiciis conferantur,* úgymond Gregoras[10]. Orchanes azért Thráciába jövén, *Gallipolist megvövé*[11], *a Cantacuzénus leányát házas-társul vövén, megbékéllék a Görögökkel, és minek-utánna közel 22 esztendeig uralkodott vólna Orchanes, meghala*[12]. Az ő kissebbik fiát, SOLYMANT írja Laonicus[13] hogy ez-után Császár lőn, és azt írja, hogy e' vötte-meg Drinápolt: a Törökök Chronicája pedig[14] azt tartja, hogy AMURAT Chán lőn Császárrá, és 1360. esztendőbe vövé-meg Drinápolt[15]. Mikor pedig a Serviai Lázár Despottal szembe szállott vólna 1390. esztendőbe, egy keresztyéntűl táborába megöleték.

[1] Idem l. 6.
[2] Idem l. 7.
[3] Laon. l. 1.
(†) Ancyra Galat.
[4] Boissard. in Iconib. f. 6.
[5] Gregor et Laonic. loc. cit.
[6] Boissard. f. 6. Laonic. l. 1.
[7] Gregor. l. 8.
[8] Idem l. 9.
[9] Laonic. l. 1. Greg. cit.
[10] Lib. 9.
[11] Boissard. f. 7.
[12] Laon. l. 1.
[13] Lib. 1.
[14] Ap. Boissard. f. 7.
[15] Orestidam vocat Laonic. Vide Bonfin. decad. 3. lib. 2.

És így nem csak egész Ásiából kirekesztetének a Görögök, de Thráciátis elveszték. Amurat pedig császári székét Drinápolyba helyhezteté, Macedóniát és Triballiát (†) elrablá[1]. Ezen-közbe a Görögök egymás-közt veszekednek vala. Mert az ifiabbik Andronicus Császár Cantacuzénust hatta vala az ő fia tútorának, ki Amuratnak adván leányát, és ő-benne bízván, Császárrá tövé magát. Andronicus felnevekedvén, Amurat segítségével kirekeszté Cantacuzénust, és az ő fiát minden erejével Murates-mellé küldé Bolgár és Rácz ország-ellen, szinte mint a Mysiai és Rácz-országi keresztyének segítették vala őtet a Görögök-ellen: úgy hogy a Török a keresztyének segítségével győzé-meg a keresztyéneket.

(†) Moldvát.
[1] Laonic. l. 1. haec omnia.

Bajazet, Amurates fia, lőn Császár az ő attya-után, *ki a Serviai Lázár Despotot meggyőzvén, izrűl izre vagdalá, Græcis sequentibus armatis, quocunque duxisset. Ismét viszszavonás támada a Görögök-közt: mert Calo-János, öregbik fiának Andronicusnak forró eczetet öntete szemébe, hogy megvakítaná, mely mikor meggyógűlt vólna, Bajazethez futa és az ő hadával kiűzé az attyát. Az attyais Emánuellel, második fiával, Bajazethez futván, nagy adót igíre néki, és aztis, hogy ő maga, hadával-együt, mindenkor Bajazet-mellet lészen, csak országát megadgya. Ez-okon Andronicust kiűzvén, Emánuelt tövé Császárrá Bajazet. Ő maga pedig az Emánuel hadával Armeniát és az Ásiába-való apró fejedelmeket meghódoltatá: Görögországba Thessaliát és Philadelphiát megvövé: Nicápolynál 1393. esztendőbe*[54] *a Magyar-Országi Sigmond Királyt igen megveré. És mivelhogy a Portára nem akar vala személy-szerént menni a Görög Császár, régi szokás-szerént megszállá Custanczinápolt*[2]. És ezt ugyan meg-is vötte vólna: de ezen-közbe Tamerlánus Tatár Chám[3], ki az-előt ménes-pásztor lévén, sok országokat meghódoltatott vala, az Ásiából kikergetett apró fejedelmektűl Bajazet-ellen indíttaték, és Ancyra-mellet meggyőzvén Bajazetet, arany kalitkába rekeszté, *holot ő maga Bajazet bánattyába megölé magát 1403. esztendőbe*[4]. A Bajazet négy fiai-közt viszszavonás támada. Musa, avagy mint Laonicus nevezi, Musulmenes, megölé a báttyát Isamot, kit Josuának hí Laonicus. Solyman Musa-ellen támadván, Drinápolyi fejedelem lőn; de az Oláh-országi Marko fejedelem segítségéből Solymant megölé Musa 1411. esztendőbe. Mahomet pedig, Bajazet negyedik fia, a Custanczinápolyi Császár segítségével Musát megölé 1414. esztendőbe, és így Mechmet lőn Császár, ki Cármány-országot megvövé, a Velenczések-ellen hadakozék,

[2] Laon. l. 2.
[3] Idem l. 2. et. 3. Rerum Turcic. an. 1397.
[4] Boissard. f. 14.

Emánuel Görög Császárral békével lakék[1]. *És mikor 12 esztendeig uralkodott vólna, meghala*[2], ki helyébe az ő fia

AMURATES *lőn Császár. Ez mikor Prusába vólna, Mustapha, ki Bajazet fiának mondgya vala magát, a Görögök segítségével Europába Császárrá tövé magát.* Amurates egy Genuai öreg hajót találván a Hellespontuson, *minden személyért két aranyat adván a hajósnak, Europába jöve hadával, Mustaphát felakasztá: Thessalonicát, az-után 1437. esztendőbe Szendörőt Rácz-országba megvövé: Vladislaus Magyar-országi királt Varnánál megveré 1444. esztendőbe 10. Novemb.: Scander-bék-ellen viaskodék*[3].

MECHMET az ő fia lőn Császár 1450. esztendőbe, *ki 1453. esztendőbe, 29. Maji, kedden, Custanczinápolt megvövé, ezután Trapezuntomot, Corinthust, Athenást, Spartát, Euboeát. Usumcazant a Persiai Chámot megveré: Bosznát 1464. esztendőbe megvövé. Landorfejérvárat Hunyadi és Capistranus János mególtalmazák ellene*[4].

BAIAZET lőn 1481. esztendőbe Császár; az ő öcscse, Gemes, Rhodusba, innen Rómába futa[5]. Caramániát avagy Ciliciát ujonnan megvövé, de az ő fia SELYM székiből leveté és megéteté őtet 1512. esztendőbe, a báttyátis maradékival-együt levágá.

SELYM Ismaël Sophit 1514. esztendőbe megveré, és mivelhogy a Syriai és Aegyptomi Sultánok Ismaëlt segéllettek vala, 1515. esztendőbe Syriát és Aegyptomot megvövé, a Mamalucusokat egy lábig levágatá.

SOLYMAN az ő fia lőn Császár 1520. esztendőbe, az attya halála-után, ki 1521. esztendőbe Landor-fejérvárat, 1522. Rhodust megvövé, Lajos Királt 1526. esztendőbe[6] megveré Mohácsnál. Budát és az ő fő Capitánnyát, Nádasdi Tamást, feladák néki a benne-valók: de Solyman Nádasdit elbocsátván, az árulókat levágatá, és ugyan ezent cselekűé 1543. esztendőbe a Valpony hadnagygyalis. A Királyságért-való veszekedés-alat Magyar-Országot meghódoltatá Solyman: Bécset megszállá 1529. esztendőbe 22. Septemb., de meg nem vehetvén, 14. Octob. elszálla alólla. Ez-után 1535. esztendőbe Mesopotámiát, Assyriát, Babylóniát megvövé. Ez üdő-alat János Király meghala, Ferdinand Császár az őnéki kedvező magyarokkal, Nyári Ferenczel, Turzó Elekkel, Bakit Péterrel, Serédi Gáspárral, etc. az Országba jöve, Budáig mindent elfoglala: Székes-fejérvárátis Perényi Péter megadá. Ez-okon Solyman 1541. esztendőbe Budára jöve és ezt 30. August. vérnékül elfoglalá, a királnét Erdélybe kűldé. 1543. 10. August. Esztergomot

[1] Boissard. ibid. Laonic. l. 4. init.

[2] Laon. l. 5. init. an. 1422.

[3] Boissard. f. 30. Laon. lib. 5. 6. 7. Bonfin. decad. 3. lib. 6.

[4] Laon. l. 8.

[5] Sequentia ex Boissard., Annalib. Turcor., Honingero de bellis Solymani, etc.

[6] 29. Augusti.

megadák a Spanyólok, Fejérvárat megvövé. És mivelhogy a Németországi Lutheránusok pártolkodási-miat derék segítsége nem jöhete, mind addig, míg 1547. esztendőbe a Saxóniai Elector meg nem győzeték, frigyet kelle vetni Ferdinand császárnak. Ez-után 1551. esztendőbe Tömösvárat megvövé a Török, Szolnakot pusztán találá 4. Septemb., Egret megszállá, de a vitéz Dobó István ezt emberűl megtartá. A Franciai Király tengeri hadával-együt 1553. esztendőbe Olasz-országba sok kárt tétete Solyman. Mikor pedig 1562. esztendőbe Maximilián Császár lött vólna Magyar-Ország királyya, Tokajt és Szakmárt megvétété, kiért Solyman felindúlván, Basája-által 1566. esztendőbe 2. Julii Gyulát megszállá, 2. Septemb. megadá Kerecseni az ő sógora, Bebek György practicajából, ki az Ifiú János pártyát követi vala, és reménli vala, hogy a Török Gyulát Jánosnak anná. Ő maga pedig Solyman Szigetet megszállá; de mikor a vitéz Zrínyi Miklós erőssen óltalmazná a helt, és 25 ezer Töröknél többet vesztett vólna el, 4. Septemb. bánattyába meghala Solyman. 7. Sept. megvövék Szigetetis, mert senki meg nem segíté.

Selym lőn ez-után császár, ki 1570. esztendőbe Cyprust a Velenczésektűl megvövé, a más esztendőbe pedig 7. Octob. az ő tengeri hadát úgy megveré Joannes Austriacus, hogy 5 ezer elevent foga, 25 ezert vága-le, 15 ezer rabot szabadíta, 117 török hajót foga, 80-at meríte-el. Golettát és Tunest 1574. esztendőbe megvövé Selym.

Amurat lőn 1574. esztendőbe császár. 1578. esztendőbe Persia-ellen hadat indíta, mivelhogy velünk frígye vala, de mihent azokkal megbékéllék, mi-belénk kapa és végre 1595. esztendőbe meghala.

Azért hozám ezeket-elő, hogy megércsük, mi módon és mi okon hatalmazott ily igen el a Török, mert igen szükség, hogy ezt jól megércsük, kivált-képpen a mi üdőnkbe, melybe

Heu, servi regnant, famuli dominantur: Aselli
Ornantur phaleris, dephalerantur equi.

A MAHOMET TUDOMÁNYA HAMISSÁGÁNAK TÍZ NYILVÁN-VALÓ BIZONYSÁGI.

Első bizonyság. Az Alcoránba sok nyilván-való hamisságok vannak, mellyek nem csak az Evangéliommal és a Moyses köny-

veivel[1], de még az embernek természet-szerént-való okosságávalis ellenkeznek. Lehetetlen tehát, hogy igaz légyen az Alcorán tudománya, mert ez-előt megmutatám, hogy valamely tudományba csak egy illyen hamisság vagyonis, az nem lehet Isteni tudomány[2]. Nem győzném elő-számlálni az Alcorán hamisságit: például ennihány dólgot hozok-elő. Az Istenrűl azt írja, *hogy nem csak az Angyalok, de az Istenis imádkozik Mahometért*[3]*:* mintha vólna valaki nagyob, a kinek imádkozhatnék az Isten! Másut azt írja, *hogy ő az égbe ragattatott és oly közel vólt az Istenhez, hogy csak két kéz-ijból-való lövésnyire vólt az Istentűl*[4]*:* mintha az Isten mindenüt jelen nem vólna. *Az eget,* úgymond, *és földet hat napon terempté az Isten, az-után az égbe felméne*[5]*:* mintha az Isten az égbe nem lött vólna mindenkor. Sok helyen mondgya, hogy az Istennek fia nincsen: *mert,* úgymond, *nincs felesége az Istennek*[6]*: és ha fia vólna, leányais vólna*[7]. Másut elő-hozza az Istent, mintha néki szólna és *az Ördögre 's a szelekre esküszik*[8]. Az Angyalokrúl azt írja, *hogy őkis itilet napján feltámadnak*[9], mintha meghóltak vólna. Az egekrűl azt mondgya, hogy csak hét ég vagyon[10]. Az ember lelke, úgymond, *az Isten lelkének egy része*[11], és azt jelengeti másut, *hogy mikor elaluszik az ember, akkor a lélek kivonatik a testbűl*[12]. Ezek mind ellenkeznek még a természet-szerént-való okossággalis. Ennekfölötte azt taníttya, *hogy nem kel a hitetlen emberrel frígyet és barátságot tartani, hanem ha a félelem vinne erre*[13]. *Senki azért még az önnön fiának és báttyának se higgyen, ha külömb hiten vagyon*[14]. Sőt azt mondgya, *hogy senkit, a ki külömb valláson vagyon, társul ne fogadgyon, hanem mihent módgya lészen benne, megöllye*[15]. Mert *világ végéig soha ezekkel békével nem lakunk*[16]. Kit bizony megis tartanak a Törökök; mert noha egy ideig frígyet vetnek a keresztyénekkel, de mihent módok vagyon benne, megszegik hiteket. Magárúl azt írja, *hogy az Isten szabadságot adott néki, hogy minden aszszony-állattal vétkezhessék. Tibi soli omnes mulieres licitas permittimus, etiam amitas et materteras*[17]. Mert ugyanis oly buja ember vólt Mahomet, *ut plus solus, quam 40 alii in Venere valuerit, et cum Hercules 15 virgines nocte una deflorasset, ipse 40 breviore tempore*[18]. Ennek-okáért a mennyei bódogságotis a testi gyönyörűségekbe helyhezteti az útálatos ember. Azt mondgya azért, *hogy a mennyei bódogságba szép kertek és folyó vizek lésznek*[19]*: pésma szagú jó borokat iddogálván, pihés ágyba, bárson paplanok-közt hevernek*[20]*:* ő magok pedig *bárson ruhába járván,*

[1] *Isten igijének itili Mahometis a törvént és Evangéliomot, mint megmutatom.*
[2] Sup. fol. 480.
[3] Azoar. 43. versus finem.
[4] Azoar. 63. initio. De hoc raptu et Azo. 27. init.
[5] Azoar. 20. init.
[6] Azoar. 82. init.
[7] Azoar. 47. in fine.
[8] Azo. 87. init.
[9] Azo. 88. fine.
[10] Azo. 2. sub init. et 52. initio.
[11] Azo. 25. ant. med., 43. in fine.
[12] Azo. 19. medio.
[13] Azoar. 5.
[14] Azoar. 19.
[15] Azo. 10. init.
[16] Azo. 12. sub. fin.
[17] Azoar. 43. medio.
[18] Magdeburg. Cent. 7. c. 15. Calv.-Turcism. l. 4. c. 14. fol. 890.
[19] Azoar. 54.
[20] Azoar. 93.

szép leányokkal sétálnak, kiknek nagy öreg fekete szemek lészen, és jó ízű gyümölcsökkel akaratok-szerént lakoznak[1]. *Bársonyos ágyakon hevervén, a nap-fín nem árthat nékik, mert a szép fák árnyékot adnak, és lehajolván, jó gyümölcsöket adnak. Szép arany lánczos gyermekek-is lésznek, mint a gyöngyök, kik üveg és ezüst pohárokba a Zelzebil kútfőből oly gyönyörűséges italt adnak, mint a gyömbér*[2]. Ezek pedig az ifiak gyümölcsöket és madár-hústis bővön adnak paradicsomba, és oly italt, melytűl sem meg nem részegszünk, sem fejünk nem fáj[3]: e-mellet nagy öreg fekete szemű szép aszszonyok lésznek, *kik olyanok mint a gyöngy és hyacintus*[4], *és szép kisded csecsecskéjek lészen*[5], *az ő szemek pedig, mint egy tyúkmony oly nagy lészen*[6]. A Törököknek egy könyvök vagyon, melybe ennihány Sidó Rabbínussal beszélget Mahomet, ebbe azt mongya: *hogy ha az aszszony-emberekkel nem közösködnének menyországba, nem vólna elégséges bódogság a paradicsomba: azért ot szabad lészen akár-mely aszszonyhoz nyúlni, valamint, valahon, valamenyiszer, valameddig, valamely részét akarják, &c*[7]. Igy a lator bordélt akar menyországból csinálni. Ittis, azt mondgya, *hogy szabad kinek-kinek annyi feleséget venni, menyit akar*[8]: *és egyiket elcserélheti a másikon*[9]. Ezek, és töb efféle undokságok, oly nyilván ellenkeznek az emberi okossággal, hogy még a pogány Aristotelesis megesmérhetné csak ezekbőlis a Mahomet pogányságát.

Második bizonyság. Az Alcoránba szántalanszor ellene-mond Mahomet őmagának; hamis tehát az ő tanítása, és nem Istentűl vagyon. Mert még e világi dolgokba sincs tanúbizonyság-tételre való hitele annak, a ki magával ellenkezik. Eggyüt azt mondgya, *hogy ő legelső híve az Istennek*[10], noha, a mint megmondom másut, Christustis hív profétának híja. Eggyüt azt írja, *hogy kiki mind üdvözűlhet az ő hitibe akár Sidó 's akár keresztyén légyen*[11]: másut azt írja, *hogy elvész, valaki őtet nem halgattya*[12], *és annak soha meg nem kegyelmez az Isten*[13]. Eggyüt azt mondgya, *hogy soha a kárhozottak pokolból ki nem menekednek*[14]: másut azt mondgya, *hogy még az Ördögökis megtérnek az Alcorán-által*[15]. Eggyüt azt írja, *hogy ötven ezer esztendő-múlva lészen az itilet napja*[16]: másut azt mondgya, *hogy az Isten-kivűl, senki nem tudgya, mikor lészen az utólsó nap*[17]. Eggyüt azt mondgya, *hogy csak az Istenre szabad eskünni*[18]: másut pedig *esküszik szélre, ördögökre*[19], *az ő pennájára, &c.*[20] Eggyüt azt mondgya, *hogy a hitetlenek-ellen szüntelen kel viaskodni és valamint lehet, csalárdsággalis, megöllyék őket*[21]:

[1] Azo. 54. in. fine.
[2] Azoar. 86. De sponsis beator. meminit etiam Azo. 5., 2. init., 98. etc.
[3] Azoar 66.
[4] Azo. 65.
[5] Azo. 88.
[6] Azo. 47.
[7] Extat t. 1. edito a Bibliandro f. 197.
[8] Azo. 3.
[9] Azo. 8.
[10] Azo. 49. ant. med. 53. in fin.
[11] Azo. 2. post. init., 12. in fine, 17. vers. fin.
[12] Azoar. 10. vers. finem.
[13] Azo. 26. sub fin. Azo. 2. et alibi
[14] Azo. 24. fin.
[15] Azo. 56. fin.
[16] Azo. 80.
[17] Azo. 77. in fine, 82. in finc.
[18] Azo. 12. init.
[19] Azo. 61. 63.
[20] Azo. 78. init.
[21] Azo. 19. init. etc.

másut azt írja, *hogy nem azért küldetett ő, hogy valakit a hitre kénszerícsen, hanem csak, hogy tanícson*[1]. *Ha az Isten akarná,* úgymond, *mind e világ hinne, te pedig miért erőltetnél valakit a hitre, holot senki az Isten akarattyanékül nem hiszen?*[2] Eggyüt azt írja, *hogy a ki egyszer hitetlenné lött, soha azt az Isten bé nem fogadgya*[3]*:* másut azt írja, *hogy az Isten akár-mely büntis megbocsát, ha poenitentiát tartunk*[4]. Eggyüt azt mondgya, *hogy senki ne imádkozzék a gonoszokért*[5]*:* másut azt írja, *hogy a Sidókért és a kétségbe esettekértis könyörgeni kel Istennek*[6]. Számtalan efféle ellenköző mondások vannak az Alcoránba, kiből megtecczik, mely erős bizonyság légyen amaz, mellyel Mahomet bizonyíttya, hogy az Alcorán nem embertűl szerzetett: *mert ha Isten nem szerzette vólna, sok egy-mással ellenkező dolgok vólnának az Alcoránba*[7]*;* de mivel-hogy vannakis, amint megmutatám, kétségnékül nem Isten szerzette az Alcoránt.

Harmadik bizonyság. Az Alcoránba sok nyilván-való hazugságok vannak: lehetetlen dolog tehát, hogy ebbe igaz Isteni tudomány légyen. Azt írja, *hogy az Alcorán mindenüt eggyez, és nem ellenkezik őmagával*[8], kibe megértők mely nyilván hazud. *Ha az Alcoránt egy hegyre tészed,* úgymond, *az Isteni félelemmiat mindgyárt elolvad a hegy*[9]. Minek-utánna azt mondotta vólna, *hogy a Christus Evangélioma igaz út az üdvösségre,* azt írja, *hogy az Alcorán megerőssíti a Christus tanítását*[10], *És e könyv sem hazugságot nem foglal magába,* úgymond, *sem a régi Profétákkal nem ellenkezik*[11]. Christus Urunkrúl azt írja, *hogy őtet meg nem feszitették a Sidók, hanem mást ő helyébe; Christust pedig az Isten magához vötte*[12]. *Én-róllam pedig,* úgymond, *így szóllott Christus: Sidók, ím én tanítlak titeket, de én-utánnam nagy követ jő, kinek Mahomet neve*[13]. Az Alcoránrúl azt írja, *hogy mindenbe igazat mond és semmi hamisságot nem tanít*[14]. Másut azt írja, *hogy Keresztelő János-előt senkinek nem vólt János neve*[15], maga az Esdrás és Machabæusok könyvéből megtecczik, hogy ez hazugság. Moysesrűl azt írja, *hogy mikor a Sidók bálvánt imádának, Aaront üstökénél-fogva jól meghurczolá*[16]. Dávidrúl azt írja, *hogy az égi madarakat és a hegyeket az Isten az ő birodalma-alá vetette*[17]. *Az ég pedig az emberek nyakába szakadna, ha az Angyalok imádsága nem tartaná*[18]. Töb efféle hazugságok vannak csak az imént elő-számlált Mahomet mondásibais[19].

Negyedik bizonyság. Mert az Alcoránba oly csúfos beszédek

[1] Azo. 98. et 52. fin. Azo. 9. post med. clarius. Azo. 60. fin.
[2] Azo. 20. fin.
[3] Azo. 5. fin.
[4] Azo. 12.
Azo. 3. init.
[5] Azo. 10. med.
[6] Azo. 12. post princip. et Azo. 55. initio.
[7] Azo. 9. fin.
Azo. 49. ant. med.
[9] Azo. 69. fine.
[10] Azo. 12. med.
[11] Azo. 51. sub fin.
[12] Azo. 11.
[13] Azo. 71.
[14] Azo. 28. init.
[15] Azo. 29. init.
[16] Azo. 17. longe post med.
[17] Azo. 31. post med.
[18] Azo. 52. init.
[19] Az 1. és 2. bizonyságba.

vannak, hogy sem Aesopus, sem Markalf szebbeket nem álmodhatott vólna. Azt írja eggyüt, *hogy a hóld egyszer alá-esvén az égből, két-felé törék, és ő egybe-ragasztván, ismét helyére tövé*[1]: maga a hazug ember ő maga azt írja másut, hogy ő semmi csudát nem tött. *Belzebubot,* úgymond, *azért veté pokolra az Isten, mert imádni nem akará Ádámot, mivelhogy őtet a tűzből, Ádámot csak sárból csinálta vala az Isten*[2]. *Salamon minden madár szavát értette, és mikor az ő seregével, az Ördögökkel és őtet dicsírő madarakkal az úton vólna, egy hangya kezdé inteni az ő társait, hogy lyukokba bébúnának, hogy meg ne tapottatnának, kin Salamon igen nevete. Mikor pedig a büdös-babukkot nem látná a madarakközt, igen megharaguék-reá, és mikor megjött vólna, kérdé Salamon, hon vólt? azt felelé, hogy Sábába vólt és ot egy hatalmas Királnét látott. Salamon egy levelet külde a Királynénak tőlle, és őmagátis a Királynét egy Ördöngössel eleibe viteté. Mikor a Salamon palotájába vólna a Királné, jól felemelé szoknyáját, azt itílvén, hogy vízen kellene által-menni, maga csak üveg padimontomon jár vala, etc*[3]. A Pokolrúl azt írja, *hogy az Ezecum-fa gyümőlcsével élnek a kárhozottak, mely gyümőlcs oly rút, mint az Ördög feje*[4]. *Az Ördögök pedig,* úgymond, *sem jót, sem gonoszt nem cselekedhetnek*[5]. *Az Angyalok-közzűl kinek két szárnya vagyon, kinek három, kinek négy*[6]: csuda hogy egy szálat ki nem szakasztott Mahomet az ő szárnyakból, mikor az égbe vólt. A mi Üdvözítőnk születésérűl, noha azt taníttya, *hogy fírfiúnékül fogantatott*[7], de e-mellet sok hamis, csúfos beszédeket beszél: tudniillik: mit mondott Christus mindgyárt születése óráján az ő annyának, és miképpen mentette meg az attyafiaitúl, kik őtet, hogy házasság-kívül szűlt vólna, szidalmazzák vala, etc. Az Ótestamentombéli históriákrúl gyakran emlekezik az Alcorán, de csak eggyet sem hoz igazán elő, hanem hon két, hon három históriátis egybe-szűr-zavar[8]. A Sidókkal-való beszélgetésrűl írt könyvbe majd semmi egyéb nincs beszédnél; melybe azt mondgya: *hogy Ádám a földből, a föld tajtékból, a tajték habokból, a habok tengerből, a tenger setétségből, a setétség világosságból, a világosság szóból, a szó gondolatból, a gondolat hiacintból teremptetett. Egy nagy pennátis terempte az Isten,* úgymond, *melynek 80 orra vagyon, oly hoszszú, hogy ötven esztendeig kellene járni, a ki hoszszát megmérné, és ez a penna mind feljegyzi, valami történik e világon. Az eget pedig a kaf hegye tartya, hogy le ne essék. A hóld Eclypsise onnan vagyon, hogy Gabriel*

[1] Azo. 64. init.

[2] Azo. 48. fin. et 2. sub. init.

[3] Azoar. 37. sub init.

[4] Azo. 54. fin. et 47. circa med.

[5] Azo. 44. sub fin.

[6] Azo. 45. init.

[7] Azo. 29. sub init.

[8] Vide Azo. 2. et 36. de Moyse, et latius Azo. 30. Azo. 3. confundit historiam Sauli et Gedeonis.

röpülvén, az ő szárnyával béfödi a hóldat. Okát adván, miért nem szabad a disznó-húst megenni, azt mondgya: *hogy mikor Christust kérdenék, mint vólt a Víz-özön dólga? sárból egy embert csinála és ezt a földre vetvén, egy ősz ember kele-fel belőlle*[1], *ki Japhetnek mondá magát, mely rend-szerént elő kezdvén számlálni a Noé históriáját, arra juta, hogy mikor az ember-ganéj-miat a bárkába nem lakhatnának, az Isten parancsolattyából az Elephant az ember-ganéj rakásához viteték, és mihent az Elephant e' közibe ganéjlott vólna, egy disznó lőn belőlle és ez-okon nem szabad az ocsmány állatot megkóstolni.* A bort pedig miért tiltotta-meg, illyen okát adgya. *Az Isten két Angyalt küldött vala e világ itíletire: Arót és Marótot, megparancsolván, hogy bort ne igyanak és igazán itíllyenek. Egy üdő-múlva egy szép aszszonnak lőn valami törvénye előttök, mely ebédre híván őket, addig kínálá, hogy bort ivának, és mikor megmelegettek vólna és őtet bűnre szorgalmaztatták vólna: az aszszony külömben nem akará, hanem ha megtanítanák őtetis, mint kellene az égbe felmenni 's onnan alá-jőni. Megtaníták: és mikor az aszszony az égbe ment vólna, az Isten őtet egy szép fínyes csillaggá*[2] *tövé, az Angyalokat pedig láboknál-fogva felakasztá.* És ez az oka, hogy bort nem szabad innya. Itílet napján pedig, úgymond, a gonoszak Ádámot, Ábrahámot, Christust kérik, hogy nékik mentséget nyerjenek, de eggyik sem akar értek könyörgeni, végre Mahomet kegyelmet nyér nékik mind-fejenként: *a halál pedig egy öreg örüvé változtatik.* De ki győzné elő-számlálni a Mahomet álmait?

[1] *Canus repente factus, quia ad judicium vocari se putabat.*

[2] *Stellam Veneris.*

Ötödik bizonyság. Ő maga Mahomet Christus Urunkrúl azt taníttya, hogy Istennek igaz profétája vólt, és az ő tudománya Isteni és üdvösséges tudomány. Sőt Christus az Istennek lelke, igíje. És a ki az ő tudományát követi, üdvözűl: kiből nyilván következik, hogy a Christus tudományával ellenköző Alcorán ördögi tudomány. Halhadsza Mahometet: *Christusnak az Isten lelke és ereje adatott mindenek-fölöt*[3]. *Jesus, Maria fia, Istennek követe, lelke, és igíje*[4]. *Christusnak, Maria fiának atta Isten az Evangéliomot, mely világosság, igaz út az Istenhez, és a törvénnek megjobbítása: minnyájan tehát az ő parancsolatit kövessék*[5]. *Az Isten az, a ki eléb a törvént, az-után az Evangéliomot atta az embereknek*[6]. És nem csak azt mondgya, mint nem régen meghallók[7], hogy a keresztyén ember üdvözűl az ő vallásába: de aztis, hogy Christus Urunk fírfiúnékül fogantatott[8]: *sok csudákat cselekedett, mert a sárból csinált madarakra lehelvén, elröpítette őket, halottakat támasztott, vakokat*

[3] Azo. 4. init. et 2. longe post init.

[4] Azo. 11. sub fin.

[5] Azo. 12. medio.

[6] Azo. 5.

[7] A második bizonyság.

[8] Azo. 29.

gyógitott, &c.[1] Másuttis nem csak Christusrúl, de Bódog aszszonyrúlis azt mondgya, *hogy csudákat cselekettek és bódogok*[2]: *és a kik Christusnak nem hittek, erőssen megostoroztattak Istentűl*[3]: *mert az Isten azért atta Christusnak az Evangéliomot, hogy ez-által az Istennek kedvébe jussunk*[4]. A Christus Sz. Annyárúl azt mondgya, *hogy soha semmi gonoszt nem cselekedett*[5] és *firfiúnékül fogatta Christust méhébe*[6]. Ezekből nyilván következik, hogy a ki az Evangéliomnak nem hiszen, az Istennek nem hiszen: a ki pedig az Alcoránnak hiszen, az Evangéliomnak nem hiszen, és így az Istennek sem hiszen. Ennek-fölötte Christus Urunk nem csak Isten követe nem vólt, ha az ő tanítása hamis, ki szántalanszor Istennek nevezi magát: de sőt inkáb minden vakmerő kevély embernél Istentelemb vólt, kit ő magais Mahomet láttya, hogy nem fér a mi Urunkhoz. Erre Mahomet azt feleli, *hogy mikor az Isten Christustúl kérdette vólna, miert nevezte Istennek magát? azt felelé Christus, hogy ő soha ezt nem mondotta*[7]: *azért hazuttak*, úgymond, *a kik azt mondgyák, hogy én ezt tanitottam*[8]. De örömest érteném, mikor tudakozott így az Isten? Mi végre kérdezkedett így Christustúl ő felsége? Talám e nékül nem tutta, mit tanított Christus? Végezetre, honnan tudgya Mahomet, ki 600 esztendővel élt az Evangelisták-után, hogy ezek nem igazán írták az Evangéliomot? És ha ez az Evangéliom, mely nállunk vagyon, hazugságokat foglal magába: mellyik az a Christus Evangélioma, mellyet illy igen dicsír Mahomet? Mi az oka, hogy Mahomet-előt széles e világ eszébe nem vötte, hogy az Evangelisták hazuttak?

Hatodik bizonyság. A Mahomet személyétűl vétetik, ki nem csak oly tudatlan ember vala, *hogy sem írni, sem olvasni nem tud vala egy ígitis*[9], és így az ő Alcoránnyát sem ő maga írá, hanem az ő halála-után *Odmen szedé-öszve*[10] *és 124 Azoarba*[11] *osztá.* Ennek-fölötte, mely fajtalan életű ember vólt, nem régen megmondám, ki még az örök bódogságba sem akar nőszésnékül lenni, és azt kőlté, hogy az Isten szabadon hatta néki, hogy válogathasson az asszony-emberekbe. Továbbá Mahomet vér szomjúhozó, haragus, ragadozó ember vólt, mint megtetczik az ő életének históriájából, az ő méltatlan rablásiból: noha néki szabad nem vólt senkit a hitért megháborgatni, mint az önnön vallásából megmutatom. Ha azért egy okos fejedelem, valami derék dologba, nem kűld oly követöt, kit éktelen erkőlcse útálatossá tégyen az emberekelőt, hanem ollyat, a ki emberségével, tekélletességével böcsülle-

[1] Azo. 13. *Utrumque docet etiam* Azo. 5. *ubi historiam Annunciationis vide.*
[2] Azo. 33. medio.
[3] Azo. 53. sub fin.
[4] Azo. 67. in fine.
[5] Azo. 75. in fine.
[6] Azo. 5. et 29. *Et Moysem a Deo missum ait* Azo. 11. et 12., *quamvis* Azo. 2. in med. *monet, ne libris Moysis credamus.*
[7] Azo 13. in fine.
[8] Azo. 11. et 5.
[9] Azo. 17. vers. fin.
[10] Chronica Saracenor.
[11] *Id est Oracula, vel Illustrationes.*

tessé tégye az ő követségét: kétségnékül az Isten sem küldötte Mahometet.

Hetedik bizonyság. Mert, a mint az Újító Atyafiak-ellen nem régen megmutatám: mikor az Úr Isten valami új tudománt hozott e világra, bizonyos csudákkal megerőssítette a tanítás igasságát: mivelhogy ugyanis nem méltó, hogy akár-kinek szavát elhiggyük, mihent ezt mondgya, hogy őtet az Isten kűldötte, ha ezt bizonyos jelekkel meg nem bizonyíttya. Ennek-okáért, a mint Mahomet megvallá, Christus Urunk sok csudát cseleküék, és ezzel megmutatá, hogy ő Istentűl kűldetett. Mahomet pedig soha semmi csudát nem cselekedett: *és a ki én-tőllem csudákat kíván, ha e világ csudáját látná, sem hinne,* úgymond[1]. Másuttis számtalanszor hozza-elő az Alcoránba, hogy sokan azért nem hisznek néki, mert semmi csudát nem cselekszik. És mivelhogy azt monta, hogy az égbe szokott járni, az emberekis látni akarták, mint röpűlhetne: de erre azt feleli, *hogy az-előt fel szokott járni, de immár bétötték az ajtót előtte*[2], és egyéb csudát soha nem tött, hanem egy fejér galambot úgy tanított vala, hogy vállára szálván, a füléből ennék, mellyet jól megéheztete egyszer, és szinte mikor a sokaságnak szól vala, a vállára szálván, a füléből evék. Mahomet pedig elhiteté, hogy ez a Sz.-Lélek, ki őtet taníttya.

Nyolczadik bizonyság. A Mahomet tudományya elterjedésének módgyából vétetik. Mert ezt erőszakkal, hatalommal, kardos kézzel hirdeté Mahomet, és azok lőnek követői, a kiket eléb test-szerént rabokká tött vala. Nem így szokta az Isten az ő igasságát hirdetni, hanem csendeszen, és az emberek akarattyát csuda-tétellel, szentséggel hódoltattya magához, megvilágosítván lelkeket és megesmértetvén véllek az ő tudományának igasságát, mint a Christus Urunk és a töb próféták példájából megtetczik. Mahomet pedig azt akarja, hogy az ő követői *a hit dolgárúl ne vetekedgyenek, ne értekezzenek, hanem mindgyárt fegyverrel felellyenek*[3]*: mert ha ezt nem cselekeszitek,* úgymond, *hamar elpusztúlnak a ti mosqueátok*[4]. Kibe bizony igazat mond; mert ha megértenék az ő hitek ocsmányságát, hamar megis útálnák. Sőt azt írja Mahomet: *hogy még őmagánakis meg vólt tiltva, hogy senkivel ez ő tudományárúl ne vetekednék*[5]. Ennek-fölötte noha azt írja, *hogy őtet az Isten úgy kűldötte mint tanítót, nem mint kénszerítőt a hitre*[6], *és a kit megfeddett és intett, annak békét haggyon*[7], *semmi erőszakot ne tégyen rajtok, hanem csak tanícsa őket*[8]*:* mindazáltal másut azt írja, *hogy*

[1] Azo. 2. 7. 14. 15. 17. 23 et 27.
[2] Azo. 82. init.
[3] Azoar. 32. medio.
[4] *Mecseletek.*
[5] Azo. 5. paulo post init.
[6] Azo. 98. Tu doctor es, non coactor.
[7] Azo. 9. post med. et loc. cit. in 2. probat.
[8] Azo. 60. fin.

ötet az Isten ostorul atta azok-ellen, kik nem hisznek az Alcoránnak[1]: és arra inti mindenüt az ő követőit, hogy szűntelen hadakozzanak az ő-tőlle külömbözőkkel és frígyet ne tarcsanak véllek, hanem ha magok hasznáért, egy ideig[2], és azt írja, hogy ő-néki így szóllott az Isten: *Te proféta, a hitetlenek-ellen hadakozzál szűntelen*[3]. És hogy bátrabban hadakoznának az ő követői, azt mondgya: *hogy valaki a harczon vagy az úton meghal, mindgyárt igyenesen paradicsomba mégyen*[4]. *Sőt nagyob dicsősége lészen annak, a ki a hadba meghal, hogy-sem a ki a Mechába való szarándokságba*[5]. E-mellet azzal biztattya az ő vitézit, *hogy senki a harczon ne féllyen, mert soha meg nem halhat, hanem csak az elrendelt órába; és a ki a harczon meghal, szinte úgy megöletnék otthonnis ágyába, mint az ostromon*[6].

[1] Azo. 48. in fine.
[2] Vide in prima probatione. — Azo. 57. init.
[3] Azoar. 76.
[4] Azo. 6. 9. et 10.
[5] Azo. 19.
[6] Azo. 6.

Kilenczedik bizonyság. A Mahomet tudománya nem egyéb, hanem a Sidók és az ő-előtte kárhoztatott eretnekek moslléka, mellyet, hogy jób ízű lenne, a keresztyéni tudománnak némely jó intésivel megtrágyáza: nem igaz tudomány tehát az ő tudománya. A Sidók Talmudából vött tévelygésekkel és beszédekkel teli az Alcorán. Hogy Christus nem természet-szerént-való fia az Istennek, a Nicolaitáktúl vövé. Hogy nem Christus, hanem az ő árnyéka feszíttetett-meg, a Manichaeusoktúl tanulá, kik csak árnyék-testnek itílik a Christus szenvedett testét. Hogy az Ördögökis üdvözűlnek végre, Origenestűl kapta. Hogy a testi gyönyörűségbe helyhezteti a bódogságot, Cerintustúl vötte. A Severiánusok és Manichaeusok a bort megtíltyák vala, mint Mahomet. Hogy pedig az alamisnálkodásra, imátságra, Isteni félelemre, &c. inti gyakran az embereket: ezzel édesgetni akarta és bémázolni az ő útálatos tudományit.

Tizedik bizonyság. A Mahomet követőinek életéből, magokviseléséből vétetik, kikbe közönségesen az Isteni dolgokrúl semmi tudomány nincsen, semmit az üdvösség dolgairúl nem tudnak[7]. A fajtalanság, és kivált-képpen a természet-ellen-való vétkek tellyességgel elárattak köztök: a fogadásba való tekélletességek minémű légyen, megtetczik a Buda megvételéből, &c. A rabok kínzásába-való Istentelenségrűl és egyéb gonosságokrúl egész könyvet írhatna az ember. Mert, egy szóval megmondván, semmi jó tudomány, semmi tekélletesség nincs közönségesen bennek. Ha azért a fát gyümölcsérűl kel megesmérnünk: künyű megtapasztalni, kitűl származott a Mahomet tudománya. *Sed quousque, Domine, haereditatem tuam diripi, praedae et ludibrio esse populo te non cognoscenti,*

[7] Plura vide apud Cardin. Cusanum, lib. 3. Cribrationis Alcorani. Joannem Cantacuzenum prius imperatorem, post monachum, in Assert. Orthodoxa cont. Mahomet. etc.

pateris? Quamdiu a nobis avertes faciem tuam, nec ploratus nostros audis, cum celeriter afflictis succurrere soleas? Nec poenas sumes, cum sis vindex? Quamdiu Agar ancillae liberi, nobis ingenuis dominabuntur? Intuere tandem, clementissime Domine, captivorum aerumnas. Sanguis famulorum tuorum, nunc quoque, ut olim Abelis, te misericordem dominum inclamat. Exurge Domine, arripe arma et scutum, confirmatoque viro, qui tibi placeat, redde septuplum in sinum eorum, qui haereditatem tuam vastaverunt, Amen[1].

[1] Nicetas Choniates, lib. 3. Annal.

LAVS DEO, DIVISQUE COELITIBUS.

A nyomtatásba esett fogyatkozásokrúl.

A minémű fogyatkozásokat ejtett az Német nyomtató e könyvecskébe, könnyen eszébe veheti a szemes olvasó, és magátúlis megemendálhattya. Némely bötűk fogyatkozása lőn oka, hogy

az	*ő*	helyébe	*eo*	vete a nyomtató.
	ű		*ü*, vagy *eu*	
	k		*c* főképpen a szók végén	
	sz		*β*	

Ennek-fölötte, a Magyar Orthographiába nincs a mi Nemzetünknek valami közönséges regulája és præceptoma. Kiből a' következik, hogy nem minnyájan egy-formán írják ugyan azon szótis. Igy láttyuk, hogy némellyek *esmérem*, egyebek *ismérem*, ki *künnien*, ki pedig *keonnien*, némellyek *chiak*, egyebek *czak* avagy *csak*, *&c.* szokták írni. Az *y* pedig és *h* gyakran íratik némellyektűl a magyar írásba, némellyek pedig ritkán élnek ezekkel. Én efféle aprólékra nem viseltem nagy gondot, jóllehet nem csak a *z* bötűnek szűk vóltáért, de egyéb okokbólis, mindenkor *cs*-vel írtam a *csakot, csudát, csupát* és a töb efféle szókat, mellyeknek hasonló sonussa vagyon; a *czégért* pedig, *czigánt, teczik, láczik, halhacza, Custanczinápolt* és a töb hasonló-képpen hangoskodó szókat *cz*-vel írtam.

TARTALOM.

(Az első kiadásból hiányzik.)

NYÓLCZADIK RÉSZE.

KILENCZEDIK RÉSZE.

TIZEDIK RÉSZE.

APPENDIX.

I.

JEGYZETEK

Pázmány Péternek „Az uj tudományok hamisságának tiz bizonysága" czimű művéhez.

387. lap. [1] A könyv czíme *Enchiridium Sententiarum.* A müvet görögből Rufinus aquilejai pap fordította latinra, maga is azt hivén, hogy az II. Sixtus pápa († 258) munkája.

392. lap. [2] Érti *Diatriba theologica de visibili Christi in terris Ecclesia* cz. iratát, melyre e művében gyakrabban hivatkozik s melyről lásd a *Felelet*-hez írt Bevezetést 9. l.

396. lap. [3] Larisszai származású pythagoraeus bölcselő, varázsló és orvos Augustus császár idejében, ki őt varázslásaiért Rómából és Itália területéről elűzte.

396. lap. [4] Euthymius Zigabenus, konstantinápolyi görög szerzetes Komnen Elek császár idejében (1081—1118). Nevezetes munkája: *Panoplia dogmatica orthodoxae fidei,* melyet a nevezett császár felhivására első sorban a bogomilek, de egyéb eretnekek czáfolására is írt.

397. lap. [5] Berengarius, XI. századi franczia tévtanító; első tagadta Krisztus valóságos jelenlétét az oltáriszentségben, azért nevezi Pázmány a sacramentáriusok apjának.

397. lap. [6] Lanfrank, benedekrendi szerzetes a Normandiában fekvő bec-i monostorban s az ottani iskolának hírneves mestere, majd caën-i apát, utóbb canterburyi érsek. † 1089. *(De corpore et sanguine Domini.)* Guitmund, franczia benczés, később bíboros és aversai érsek Apuliában. † 1090 után. *(De corporis et sanguinis Christi veritate in Eucharistia, libri III.)* Algerus, lüttichi kanonok, XII. századi író. † mint clugnyi szerzetes 1130 körül. *(De sacramento corporis et sanguinis Domini.)* Mind a hárman Berengár czáfolói. — Sz. Antonin, domonkosrendi szerzetesből flórenczi érsek, a *Summa Historialis* czím alatt ismert legterjedelmesebb középkori krónika szerzője. † 1459. — Sabellicus, tulajdonnevén Marcantonio Coccio, humanista történetíró. † 1506. *(Decades.)*

397. lap. [7] Fulbert, 1007-től 1029-ig chartresi püspök Francziaországban, Berengár tanítómestere, de nem az eretnekségben: ellenkezőleg, ismervén ennek nyugtalan természetét, gyakran intette, hogy óvja magát minden ujítástól.

397. lap. [8] Zonaras János, görög történetíró; előkelő császári hivatalnokból szerzetes. Élt 1120 körül. *(Annales ab orbe cond. usq. a. 1118.)* — Paulus Diaconus, a langobardok történetírója, montecassinói szerzetes. † 787 után. *(Historiae Langobardorum ll. VI.)* L. róla *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter. Berlin, 1877. I. 134—140.

397. lap. [9] Ugyanezen dolgot Pázmány a *Kalauz*-ban is felhozza, szószerint idézvén az itt megjelölt szerzőket. Midőn erre Nagy Benedek kőszegi lutheránus iskolamester a Kalauzt megtámadván, azt állította, hogy Pázmány Luther származását az ördögnek tulajdonítja, — Pázmány *Csepregi Mesterség* czímű iratában így válaszolt neki: „Nyalka sócze, látczik hogy te-nálladis kevesen laknak az felső várban. Nem igazán fogod az Kalaúzra, hogy Luthert Ördög csinálmányának mondotta vólna. Nyisd-fel szemedet 's olvasd meg az Kalaúzt, és meglátod, hogy magátúl semmit errűl nem mond, hanem csak azt írja, hogy ezt *olvassa Luther-felől:* felis

jegyzi, minémű túdós fő emberek írásában olvassa. Sokkal külömb pedig mi-nállunk, mikor valaki azt mondgya, hogy ő ezt olvasta: és mikor azt magais valónak mondgya. Az ki eszén jár, csak annyiban szól az dologhoz, a mennyiben túdós. Azért az ki az Kalaúzt írta, bizonyos lévén, hogy sokan Luther éltébennis írással hirdették, hogy Ördögi munkával fajzatott Luther Márton: csak azt mondotta, hogy ő ezt olvasta. Errűl-való itíletet az értelmes olvasókra hatta."

399. lap. [10] Oecolampadius (Hausschein) János. Kezdetben világi pap, azután egy Augsburg melletti kolostorban brigittarendi szerzetes, majd Zwingli tanítványa, Bázel reformátora. Megh. 1531.

404. lap. [11] Helyesebben: 1505. esztendőben.

412. lap. [12] Lactantius szerint *(De mortibus persecutorum, cap. 4. 5.)* Decius a carpok elleni csatában lelte halálát; Valeriánust három évi fogság után a perzsa király végeztette ki.

413. lap. [13] Bucer Márton, a ‚diplomata' hitujító; aposztata dominikánus, strassburgi predikátor, élete végén cambridgei tanár Angolországban, hol 1551-ben meghalt. — Surius Lőrincz kölni karthauzi *Commentarius brevis*ében fölemlítvén Bucer halálát, ezt a megjegyzést teszi: De ejus horrenda morte multa tum dicta fuere, sed quia non satis constant, nolim ea huc adscribere. Idézve *Janssen*nél, Gesch. des deutschen Volkes VII. 293.

413. lap. [14] Carolostadius (Karlstadt), tulajdonnevén Bodenstein András, wittenbergi archidiákonus- és egyetemi tanárból Luther egyik első követője és barátja. Később azonban, leginkább az Oltáriszentség felől hirdetett szélső tana miatt, meghasonlott vele, minek következtében szász földről elűzetvén, sok hányattatás után (miközben Lutherrel kis időre ismét kibékült) végre a zwingliánusokhoz csatlakozott s nyugtalan életét mint bázeli theol. tanár fejezte be 1541-ben. — Stosselius (Stoessel) János pirnai szuperintendens; mint kryptocalvinistát Ágost szász választófejedelem fogságra vetette, a melyben meg is halt 1576. — Victorinus, vagyis Strigel Viktorin jénai tanár, a synergismus (a megtérésben közreműködés) erélyes védelmezője a szigorú lutheristák ellenében. Szül. 1514., megh. 1569.

413. lap. [15] Az unitárius vallás ismeretes meghonosítója Erdélyben. Katholikus papból lutheránus, majd kálvinista, — mint ilyen János Zsigmond fejedelem udvari prédikátora és szuperintendens, — végre, a fejedelem orvosának, a piemonti Biandrata Györgynek befolyása alatt, az unitárius tan apostola, melyet nyilvános vitákban és számos íratban védelmezett és sikerrei terjesztett, mignem végletekig menő ujításai miatt (Krisztus imádásának elvetése) Biandratával és felekezete nagy részével meghasonolván, 1578-ban mint „istentagadó, kárhozatos és hallatlan káromlásra vetemedett ujító", a dévai várba záratott, hol 1579 nov. 15-én elhalt.

414. lap. [16] Érti Nassaui Vilmos orániai herczeget, az ismeretes németalföldi agitátort, kit politikai okokból egy Gérard Boldizsár nevű franczia ifju lőtt le Delftben 1584 jul. 10.

414. lap. [17] *Jacobus Nothus:* azaz Stuart Jakab — közönségesen Moray gróf[illegible] —, V. Jakab skót király törvénytelen fia, 1567-től Skóczia régensse. Linlithgow-n átutaztában magán bosszú áldozata lett 1570 jan. 23.

418. lap. [18] Lásd a *Felelet*hez írt Bevezetést 10. l.

419. lap. [19] Münzer Tamásról és Storch Miklósról.

419. lap. [20] Ochino Bernárdin, sziénai születésű kapuczinusrendi főnök [illegible] Olaszország egyik legünnepeltebb egyházi szónoka, kiről V. Károly császár ú[illegible], hogy szónoklatával a köveket is könyekre birja indítani. 1542-ben eretnekség gyanuja miatt Rómába idéztetvén, Róma helyett Genfbe ment, ott kálvinistává lett és megnősült. VI. Eduárd angol király idejében egy ideig Londonban működött a hitujítás érdekében, majd ujra Genfbe tért vissza, honnan csakhamar Zürichbe költözött át. Itt tartózkodása alatt (1563.) tette közzé „Dialogorum triginta libri duo" czímű hirhedt munkáját, melyben a szentháromságról szóló tant megtámadta és a soknejüséget védelmezte. E miatt Zürichből elüzetvén, Lengyelországba távozott, de innen is kitiltatván, midőn Morvaországon keresztül-utazott, Schlakau nevű községben utolérte a halál (1564).

425. lap. [21] L. a *Felelet*hez írt [52] jegyzetet a 196. lapon.

426. lap. [22] A *libertinusok* vagy *szellemiek* szektája — régi eretnekségek megujulásaképen — 1525 körül Belgiumban keletkezett, honnan Francziaországba áthatolva, a huguenoták soraiban jelentékenyen elterjedt s egy ideig Margit navarrai királynőben is pártfogóra talált. Kálvin 1544-ben külön íratot adott ki ellenök: *Instructio adversus fanaticam et furiosam sectam Libertinorum, qui se Spirituales vocant.* Tanításuk szerint: Az emberben mindent Isten művel, ő oka és szerzője az emberi cselekedeteknek; azért a jó és gonosz cselekedetek közötti meg-

különböztetés téves és alaptalan; az emberek tulajdonképen nem is vétkezhetnek. A vallás az ember lelkének Istennel való egyesülésében áll, s a ki benső szemlélődés által ez egyesülésre eljut, az szabadon követheti ösztöneit és ártatlan marad, bármit cselekedjék is. Ezenkivül tagadták a test feltámadását, mesebeszédnek nyilvánították a szentírást, s a körülmények szerint katholikusoknak, lutheránusoknak vagy kálvinistáknak vallották magukat. — Megkülönböztetendők ezektől a *genfi libertinusok,* kik alatt Kálvin kényurasági rendszerének ellenzői értendők. V. ö. Kirchenlexikon VII. 1960.

429. lap. [23] Tartatott 1568—1569. jénai és wittenbergi lutheránus theologusok között a megigazulásról és a jócselekedetekről. A Pázmány által itt felhozott tételt a jénaiak (úgynevezett *flaciánusok)* vitatták.

437. lap. [24] Mindnyájan olasz szentháromságtagadók, kik hazájokból előbb Svájczba, majd onnan Lengyelországba menekültek s ott az unitárius tant széles körben elterjesztették.

437. lap. [25] Statorius Péter, franczia származású, de Lengyelországban pinczovi rectorként működött unitárius. † 1567 után. — Silvanus János, ladenburgi kálvinista prédikátor a pfalzi választófejedelemségben, ki a szövegben mindjárt említendő Neuser Ádám heidelbergi főprédikátorral s más két társsal egyesülve, a muhammedanismus behozatala érdekében magával a török szultánnal készült érintkezésbe lépni, de fölfedeztetvén, elfogatott és Frigyes v.-fejedelem parancsára Heidelberg piaczán 1572 márcz. 23-án lefejeztetett. Másik két társát száműzték; Neusernek sikerült menekülnie, mire Konstantinápolyba ment s ott muhammedánná lett; meghalt 1576. L. *Janssen*, Gesch. d. deutschen Volkes IV. 334.

437. lap. [26] Gerlach István tübingeni lutheránus theologus 1573-ban kisérte Ungnad császári követet Konstantinápolyba és öt évig tartózkodott ott mint követségi prédikátor. Visszatérve, tübingeni theol. tanár lett. Meghalt 1612.

444. lap. [27] Helyesen: 1553. esztendőben.

444. lap. [28] Helyesen: Alesius; fenesi lutheránus prédikátor, 1558-ban szuperintendens.

444. lap. [29] Mantuai születésű olasz orvos; 1551-ben theol. tanár Königsbergben, hol ama nesztoriánus szinezetű tételt kezdte vitatni, hogy Krisztus az emberi nemnek csakis emberi természete szerint megváltója és közbenjárója. E miatt tanszékéről lemondani kényszerülvén, egy ideig Odera melletti Frankfurtban tanított, majd Izabella királyné híve, Petrovics Péter orvosává fogadtatván, vele Magyarországra, innen Erdélybe jött, hol említett tanítása miatt a széki és kolozsvári protestans zsinatokon (1555 és 1557) kárhoztatva, Lengyelországba vonult s itt végezte be nyugtalan életét 1574.

444. lap. [30] Tartatott 1569 okt. 20—25. unitáriusok és reformátusok közt, János Zsigmond fejedelem és egész udvara jelenlétében. Lefolyását az unitáriusok szóvivője, Dávid Ferencz, még azon évben közzétette: *Az Váradi Disputacionak avagy vetelkedesnec az egy Attya Istenröl, és annac Fiaról, az Iesus Christusról, és a szent Lélekről igazán való elö· számlalássa stb. Colosvarot. 1. 5. 6. 9.* Ujabban kiadták Nagy L. és Simén D. Kolozsvártt 1870.

444. lap. [31] Magyar nevén Horhi Juhász Péter. 1558 óta debreczeni prédikátor, majd egyúttal tiszántuli kálvinfelekezetű szuperintendens; az unitáriusok, vagy mint akkor őket nevezték, ariánusok fáradhatatlan ostromlója. Megh. 1572.

447. lap. [32] Érti az úgynevezett Sequentiákat, azaz a misekönyvben a szent leczke után olykor előforduló verseket. Hajdan ilyenek nagy számmal voltak; jelenleg csupán öt vagyon használatban.

459. lap. [33] A németországi Grawer Albert wittenbergi theologus, Stansith Horváth Gergely szepesi alispán hívására, 1595-ben jött Wittenbergből Felső-Magyarországra, hogy a kálvinizmus terjedését megakadályozza. Egy ideig a neerei vagy strázsai gimnáziumban tanított, azután a kassai iskola igazgatója lett. Mint ilyen 1597-ben (nem 1598-ban) tette közzé Pázmány által említett művét: *Bellum Joannis Calvini et Jesu Christi Nazareni Dei et hominis. Hoc est: Antithesis doctrinae Calvinianorum et Christi, in qua horrendissimae blasphemiae Calvinianorum . . . solidissime diluuntur. Autore M. Alberto Grawero Scholae Cassoviensis Rectore. Bartphae, imprimebat Jacobus Klös: Anno M. D. XCVII.* (Szabó K., Régi Magyar Könyvtár II. 73.) A Kálvin-felekezetűek válasza két év mulva került ki a vizsolyi nyomdából a köv. czímen: *Panharmonia, sive Universalis consensus Jesu Christi veri Dei et hominis et Joannis Calvini, oppositus rancidis calumniis M. Alberti Grawеri . . . Auctore Stephano Göntsino Verbi Dei ministro in patria. Visolii ex officina typographica Valentini Mantskovit Anno M. D. 1599.* (Szabó K. id. m. II. 82.) Grawer, úgylátszik, már ekkor nem tartózkodott hazánkban. Ribini

szerint (Memorabilia August. Confess. I. 293) a töröknktől való félelmében visszatért Németországba, a honnan 1606-ban mint eislebeni iskolaigazgató válaszolt a Panharmoniára. Később jénai theol. tanár lett s utoljára mint weimari szuperintendens halt el.

460. lap. [34] Érti Ehrenhofer Zsigmond jezsuitát, ki 1587-ben Gréczben névtelenűl bocsátotta közre következő kis iratát: *Der evangelische Wetterhahn, das ist: Ungleiche Reden Martini Lutheri von den fürnehmsten Artikeln christlicher Religion.* — L. *Janssen,* Gesch. des deutschen Volkes V. 377.

461. lap. [35] Tulajdonképen Ursinus Zakariás heidelbergi, majd neustadti református tanár, ki a Pázmány által e helyütt s többször is idézett iratot *(Admonitio Neostadiensis)* Kázmér János pfalzi gróf rendeletére, a Formula Concordiae ellen szerkesztette s miután, ugyancsak a fejedelem felhivására, a pfalzi lelkészek jóváhagyták, 1581-ben közzétette.

463. lap. [36] *Corpus Doctrinae* czímmel a XVI. századbeli német lutheránusok különféle szimbolikus tekintélyű irataik egyes gyűjteményeit jelölték. Volt: Corpus doctrinae Hamburgense, Brunsvicense, Pomeranicum, Prutenicum stb. Itt az ugynevezett *Corpus Philippicum* értendő, mely kizáróan Melanchton enemű íratait foglalta magában és 1560-ban Lipcsében jelent meg először. — V. ö. Kirchenlexikon III. 1110.

466. lap. [37] Vagyis ama vallásértekezletekből, melyeket a protestantizmus kebelében felmerült tankülönbözetek kiegyenlítésére s a heves viták beszüntetése végett többnyire fejedelmek rendeztek, részint az egymás közt meghasonlott lutheránusok között (altenburgi 1568—9), részint ezek és a zwingliánusok, illetve kálvinisták között (marburgi 1529., wittenbergi 1536., maulbronni 1564., mömpelgardi 1586), de a melyeknek rendesen csak nagyobb elidegenedés lett az eredményök.

474. lap. [38] Prosper; aquitániai származású 5. századi iró; sz. Ágoston tanításának lelkes védelmezője a szemipelagiánusok ellenében. † 463. — Gennadius, marseillei áldozópap. † 495. — Possidonius, tulajdonképen Possidius, calamai püspök Afrikában; sz. Ágoston tanítványa, barátja és életirója. — Sulpicius Severus; l. f. 198. l. [65] jegyz. — Cassiodorus, helyesebben Cassiodorius; előbb keleti-góth államkanczellár, utóbb szerzetes és apát az általa alapított vivariumi monostorban; a *Historia tripartita* cz. egyháztörténelmi munka ismeretes szerzője, illetve szerkesztője. † 563 körül. — Jónás, orléansi püspök, a frank egyház egyik legtudósabb férfia Jámbor Lajos idejében. † 844.

474. lap. [39] Kik voltak ezek az erdélyi heverő hitű keresztények? nyomára nem jöhettem. Az a körülmény, hogy a görög egyház kebelében találunk olynemű misztikus irányzatra, melynek követőit *hesychastáknak,* azaz nyugovóknak, pihenőknek (heverőknek) nevezték, talán arra enged következtetni, hogy Pázmány heverő hitű keresztényei ezen egyház hívei közt keresendők.

485. lap. [40] V. ö. a *Felelet*hez írt Bevezetést 4. l. 3. jegyz.

499. lap. [41] Érti Hamilton Patrickot, ki 1527-ben első hirdette Luther tanát Skótországban s hitvallását egy latin értekezésbe foglalta. Az egyházi hatóság által makacs eretnekül nyilváníttatván, a világi biróság az akkori büntetőjog szerint máglyahalálra itélte s az itéletet rajta 1528 febr. 29-én végrehajtatta.

500. lap. [42] *Familia amoris.* Egy leginkább Angolországban elterjedt XVI. századbeli szekta, a melynek fő elve az volt, hogy a vallás kizáróan az Isten iránti szeretet érzelmében áll; minden egyéb lényegtelen, úgy hogy magáról Isten mivoltáról is mindenki úgy vélekedhetik a mint akar, csak szeresse őt. A *familiánusok* vagy *familisták* 1579-ben Londonban közzétett hitvallásuk szerint tagadták a Szentháromságot, Krisztus istenségét, a megváltást stb. s megengedettnek nyilvánították a hamis esküvést, ha tanaik eltitkolása úgy kivánta. Erzsébet királyné 1580-ban külön rendeletet bocsátott ki ellenök. — V. ö. Kirchenlexikon IV. 1227.

505. lap. [43] Lásd f. 194. l. [10] jegyz.

509. lap. [44] Hetzer Lajos, Zürichvidéki katholikus lelkészből Zwingli követője, majd anabaptista és szentháromságtagadó. Soknejűség miatt lefejezték Konstanczban 1529. — Oldendorpius János, tekintélyes lutheránus jogtudós, kölni, majd marburgi tanár. † 1567.

517. lap. [45] Bugenhagen János; közönségesen *Pomeranus,* mert pomerániai származású volt. Hitehagyott katholikus pap, Luther bizalmas embere, wittenbergi tanár, lelkész és első generális superintendens. Szül. 1485., megh. 1558.

521. lap. [46] Érti az 1568 márczius 8-tol tíz napon át János Zsigmond fejedelem jelenlétében tartott gyulafejérvári hitvitát, melyről két értesítés maradt fenn; az egyik Dávid Ferencé;

Brevis enarratio disputationis Albanae de Deo trino et Christo duplici etc. Excusum Albae Juliae apud viduam Raphaelis Hoffhalteri, Anno M. D. LXVIII., a másik Heltai Gáspáré: *Disputatio in causa sacrosanctae et semper benedictae Trinitatis, indictione Sereniss. Principis etc. inter novatores D. Georgium Blandrata, Franciscum Davidis, eorumque asseclas: Et pastores ministrosque Ecclesiae Dei catholicae ex Hungaria et Transylvania . . . Albae Juliae in Transylvania habita. Claudiopoli. A Caspare Helto etc. Anno Domini 1568.*

521. lap. [47] Elnézésből becsuszott hiba, e helyett: *Judától.*

528. lap. [48] Nyilván *Photinus* 4. századbeli szerémi eretnek püspök értendő.

538. lap. [49] Farel Vilmos, franczia születésű, de Svájczban, nevezetesen Bernben, Neufchatelben és Genfben működött hitujító: a kálvinizmus úttörője. † 1565. — Bokhold vagy Bockelsohn (Leydeni) János, az ismeretes anabaptista „király".

551. lap. [50] Hitehagyott ágostonrendi szerzetes, Luther jó barátja. A falu neve: Holtzdorf.

553. lap. [51] Anaxagorás tanítványa, Szokrates mestere, Kr. e. 5. században.

558. lap. [52] Csak két esztendeig, 632—634.

560. lap. [53] Tudvalevően nem 1200-ban, hanem 1203-ban, illetőleg (másodszor) 1204-ben foglalták el a latinok Konstantinápolyt; Angelosz Izsák császár nem futott el, hanem még a második ostrom előtt meghalt; Palaiologosz Mihály pedig nem 1235. esztendőben, hanem 1261-ben vetett véget a konstantinápolyi latin császárságnak.

562. lap. [54] 1396. esztendőben. Alább is fordulnak elő egyes chronologiai hibák, miket a figyelmes olvasó észre fog venni.

II.

RÖVID TÁJÉKOZTATÁS

az e műben említett XVI.—XVII. századbeli irókról és idézett műveikről.

(Luther, Zwingli, Kálvin, Melanchthon és Béza kivételével.)

A. KATHOLIKUSOK.

1. AGRICOLA FERENCZ. Jeles hitvitázó; a jülichi herczegségben előbb rödingeni lelkész, utóbb sittardi plebános és kanonok, egyuttal a süstereni káptalan dékánja. † 1624. — *De aeterno et vero Deo, nec non indubitato Christo et Messia Christianorum libri III adv. Calvinistas. Coloniae 1583.* és *1605.*

2. ARTURUS (Fauntaeus) LŐRINCZ. Angol születésű, Lengyelországban működött jézustársasági. † 1591. Vilnában. — *De Christi in terris Ecclesia.*

3. BARONIUS CZÉZÁR. Olasz oratoriánus, az ujabbkori egyháztörténetírás „atyja"; 1596. óta kardinális. Szül. Sorában 1538., meghalt Rómában 1607. — *Annales Ecclesiastici. Romae 1588—1607.* 12 kötet.

4. BELLARMINUS RÓBERT. Világhírű jézustársasági theologus; előbb lőveni, majd római tanár; nápolyi rendprovincziális; 1599. bíboros, capuai érsek, mely utóbbi méltóságáról leköszönvén, végső éveit mint V. Pál pápa bizalmas tanácsosa és a Congregátiók elsőrangu szaktekintélye Rómában töltötte. † 1621. hetvenkilencz éves korában. — *Disputationes de controversiis fidei adv. hujus temporis haereticos.* Első kiadás *Ingolstadii, 1586—1593.* Három ívr. kötet.

5. BELLEFOREST FERENCZ. Franczia történetíró; szül. 1530., mh. 1583. — *Cosmographia universalis.*

6. BOISSARD JÁNOS JAKAB. Franczia régiségbuvár; szül. 1528., mh. 1602. — *Bibliotheca chalcographica illustrium virorum.* (Pázmány „in Iconibus" idézi.)

7. BOLSEC JEROMOS. L. f. 197. lap, [60].

8. BOZIO TAMÁS. Lásd f. 198. lap, [76].

9. BREDENBACH TILEMANN. Kölni kanonok, † 1587. — *Collationes sacrae, ll. 8. Colon. 1585.*

10. COCCIUS JODOK. Lásd f. 194. lap, [12].

11. COCHLAEUS. L. f. 195. lap, [39]. — *Lutherus septiceps, ubique sibi suisque scriptis contrarius.*

12. COMINAEUS (de Commines) FÜLÖP. Királyi udvari tisztviselő XI. Lajos idejében. Szül. 1446., mh. 1509. — *Mémoires* czím alatt megírta kora történetét 1464-től 1498-ig.

13. COPUS ALANUS. L. f. 199. lap, [84].

14. CORET PÉTER. Belga; tournayi kanonok. † 1602. — *Antipoliticum seu adv. praecipua doctrinae politicorum capita etc. Duaci 1599.* (Bodinus János „de Republica ll. 6." cz. munkája ellen.)

15. COSTER FERENCZ. Belga jézustársasági, a douayi kollegium rektora. Szül. 1532., mh. 1619. — *Liber de Ecclesia, contra Franciscum Gomarum. Colon. 1604.*

16. DELRIO MÁRTON. Spanyol eredetű, de antwerpeni születésű s leginkább Belgiumban működött jézustársasági tanár és író; szül. 1551., mh. 1608. — *Disquisitionum magicarum libri VI. Lovanii 1599.* s többször.

17. DEMOCHARES (de Mouchy) ANTAL. Párisi theol. tanár és egyetemi rector. † 1574. — *Propugnatio catholica et historica christianae religionis adv. . . . sectariorum (Calvini) imposturas contra Missam. Paris 1562.*

18. DURAEUS (Durie) JÁNOS. Skót jezsuita. † 1608. okt. 20. a párisi Clermont-kollégiumban. — *Refutatio responsionis Whitakeri ad X rationes Campiani.*

19. EDER GYÖRGY. Jogtudós és császári tanácsos; a bécsi egyetemnek több izben rectora. Szül. 1524., mh. 1586. — *Evangelische Inquisition wahrer u. falscher Religion. . . Ingolstadt 1580. — Malleus haereticorum, de variis falsorum dogmatum notis atque censuris ll. 2. Editio secunda, cui nunc accessit demonstratio, penes quos hodie vera aut falsa sit Ecclesia. Ingolstadii 1581.*

20. EMSER JEROMOS. György szász herczeg titkára és udvari hitszónoka; Luthernek kezdetben barátja, később heves ellene. Szül. 1477., mh. 1527. — *Noten über Lutheri N. Testament. — Aus was Grund u. Ursache Luthers Dolmetschung über das N. T. dem gemeinen Manne billig verboten worden sey.*

21. ERASMUS ROTTERODAMUS. Szerzetes-kanonok; az ismeretes humanista, Luthernek kezdetben pártolója, később ellenese. † 1536. — *Epistolae, edit. Basil. 1558. — Epistola ad fratres inferioris Germaniae. — Hyperaspistes, Diatribe contra servum arbitrium Lutheri.*

22. FABRICIUS ANDRÁS. Német származású lőveni tanár; utóbb alt-œttingeni társaskáptalani prépost. † 1581. — *Harmonia Confessionis Augustanae, doctrinae evangelicae consensum declarans. Colon. 1573; 1587.*

23. FEUARDENTIUS (Feu-ardent) FERENCZ. Franczia ferenczrendi szerzetes, sorbonnei doctor, párisi tanár és hitszónok; a kálvinizmus nagy ostromlója. Szül. 1539., mh. 1612. — Fő műve: *Theomachia calvinistica 16 libris profligata, quibus 1400 hujus sectae novissimae errores . . . diligenter excutiuntur et refelluntur. Paris. 1604. fol.* Ezenkívül sz. Irenaeus műveihez írt jegyzeteit *(Opera s. Irenaei, Paris. 1576; Colon. 1596.)* is gyakran idézi Pázmány.

24. FRUSIUS ANDRÁS. Chartresi születésű jézustársasági. Rómában theol. tanár és a német collegium rectora. † 1556. — *Epigrammata.*

25. GENEBRARDUS GILBERT. Lásd f. 196. lap, [45]. — *De s. Trinitate ll. 3 contra hujus aevi trinitarios, antitrinitarios et antitheanos. Paris. 1569; 1585.*

26. GRETSER JAKAB. Lásd f. 197. lap, [59]. — *Epistola graeca Simonis Lithi Miseni Calvinistae in sua elementa resoluta.* Művei regensburgi kiadásának XI. kötetében.

27. HAMILTON ARCHIBALD. Skót konvertita, áldozópap és polemikus író. XIII. Gergely pápa párisi nunciusának egy jelentése szerint 1581-ben, mint bujdosó, Párisban tartózkodott. — *Demonstratio Calvinianae confusionis.*

28. HARENNIUS JÁNOS. Franczia református prédikátor, ki miután 17 évig viselte a prédikátori tisztet, 1586-ban a katholikus vallásra visszatért s e lépését külön iratban igazolta. — *Causae sui ad Catholicos reditus.*

29. HONDIUS. Belga geografus. Szül. 1563., mh. 1611. — *Descriptio geographica orbis terrarum.*

30. HOSIUS SZANISZLÓ. Ermelandi püspök és bíboros. Ismeretes nagynevű polemikus író

Szül. 1504., mh. 1579. — *Confessio catholicae fidei christianae. Moguntiae 1557.* — *Dialogus de communione s. eucharistiae sub utraque specie; de conjugio sacerdotum et sacro in vulgari lingua celebrando; de loco et auctoritate rom. pontificis in Ecclesia Christi et conciliis. Coloniae 1567.*

31. JURGEVICIUS (Jurgiewicz) ANDRÁS. Vilnai kanonok. — *Bellum quinti evangelii. Coloniae 1595; Monasterii 1602.* — *Professores quinti evangelii: Nullus et Nemo. Monasterii 1602.*

32. JUSTUS CALVINUS (Kahl), melléknevén BARONIUS. Xanteni származású német konvertita, ki miután a kath. hitvallást 1601. Rómában letette, az egyházba való visszatérését jeles iratban igazolta, melyet Pázmány e művében igen sűrűen használ. *Justi Calvini Veterocastrensis pro sacrosancta catholica romana Ecclesia, proque sua ad eam transmigratione Apologia etc. Moguntiae 1601.* — *Praescriptionum adv. haereticos perpetuarum tractatus sex. Mogunt. 1602.*

33. LATOMUS (Masson) JAKAB. Löveni hittudor, tanár és kanonok; az elsők egyike, kik Luther ellen síkra szállottak. † 1544. — *Contra articulos quosdam Martini Lutheri a Theologis Lovaniensibus damnatos. 1520.*

34. LINDANUS (van Linda) VILMOS. Németalföldi származású elsőrangu hittudós; dilingeni, majd löveni tanárból roeremondei, utóbb genti püspök. Szül. 1525., mh. 1588. — *Panoplia evangelica s. de verbo Dei evangelico libri 5. Colon. 1559; Paris. 1564. adjectis Tabulis analyticis omnium haereseon hujus saeculi.* — *Dubitantius de vera certaque per J. Chr. Evangelium salutis aeternae via instructus, ll. 3. Colon. 1571.* — *De vera Christi Ecclesia. Ibid. 1572.*

35. LIPSIUS (Lips) JUSZTUS. Brabanti eredetű hirneves filologus, archæologus és kritikus; egymásután jénai, leydeni, végre — a kath. egyházzal őszintén kibékülvén — löveni egyetemi tanár, államtanácsos, II. Fülöp udv. történetírója. Szül. 1547., mh. 1606. — Pázmány egy helyütt leveleire hivatkozik, melyek közül Lipsius 1586 óta tíz centuriában ezeret bocsátott közre. (Összegyüjtve: *Epistolarum selectarum Chilias. Aven. 1609.*)

36. MAJORANO LAJOS. Castel-a-marei olasz püspök. † 1591. — *Scutum fidei s. clypeus militantis Ecclesiae. Romae 1575.*

37. MERMANN ARNOLD vagy ARNULF. Flandriai születésű franciskánus, löveni tanár, rendprovincziális. † 1578. — *De quatuor plaustris haereticarum fabularum. Antverpiae 1563.* — *Theatrum conversionis gentium. Ibid. 1563. 1572.*

38. MONOSZLÓI ANDRÁS. Szül. 1552-ben Nagyváradon; 1574. nagyszombati tanár; 1586. pozsonyi, majd budai felhévizi prépost; 1599. veszprémi püspök. † 1601. — *Az Isten malasztyárul . . . való tudomány. Nagyszombat 1600.*

39. NASUS (Nass) JÁNOS. Fiatalkorában szabólegény és Luther követője, 1552 óta ferenczrendi szerzetes. Mint ilyen hires népies szónok és író. Leghuzamosabban Tirolban működött, hol 1590-ben mint brixeni segédpüspök halt el. Harminczkilencz munkát írt, melyek közűl legnevezetesebb az eredetileg német nyelven írt *Centuriae sex mendaciorum insignium, quae ab haereticis, qui se dicunt evangelicos, scripta sunt. Ingolstadii 1565. seqq.* Hat kötet.

40. NAVARRUS (Azpilcueta) MÁRTON. Navarrai születésű hires kánonjogtudós és theologus; [illegible]sai, salamancai és coimbrai tanár. Mh. Rómában 1586. kilenczvennégy éves [illegible]s. *Enchiridion confessariorum et poenitentium.* Latin kiadás. *Roma, 1588.* [illegible]

41. PAMELIUS JAKAB. L. f. 196. lap, [36].

42. PANTALEON THEVENINUS. Lotharingiai származású jogtudós a 16. század közepén. — *Poëmatia de haereticis.*

43. PANVINI ONUFRIUS. Veronai származású ágostonrendi szerzetes, ki történelmi és archæologiai dolgozatai mellett, a római pápák kivonatos életét írta meg sz. Pétertől IV. Pálig. † 1568. Palermóban.

44. PERPINIANUS PÉTER JÁNOS. Spanyol születésű jezsuita, hires szónok. † 1566.

45. PINTUS HEKTOR. Portugáli hieronymiánus szerzetes; jeles szentírásmagyarázót. † 1584. — *Commentaria in Isaiam prophetam,* Lugduni 1561; *in Ezechielem,* Antwerpiæ 1570; *in divinum vatem Danielem,* Conimbricæ 1582. s többször.

46. PISTORIUS JÁNOS. L. f. 194. lap, [13]. — *Contra Mentzerum.*

47. POSSEVINI ANTAL. Mantuai származásu hírneves jezsuita, kit a pápák (XIII. Gergely, VIII. Kelemen) több fontos ügyben nuncziusul használtak. † 1611-ben, hetvennyolcz éves korában. — *De Confessione (ut vocant) Augustana judicium. Posnaniae 1586.* — *Refutatio responsionis Davidis Chytraei* (Possevinus *Notae verbi Dei* czímű, Pózenben 1586. megjelent művének egy része).

48. PRATEOLUS (du Préau) GÁBOR. Sorbonnei doctor. Szül. 1511., mh. 1588. *De vitis, sectis et dogmatibus omnium haereticorum. 1569. Coloniae 1581.*

49. QUERHAMERUS (Querhamer) GÁSPÁR. Hallei városi tanácsos. † 1557. — *Ein briff Allen so durch Lutern nicht wöllen vorfürt werden, nutzlich,* Latinúl: *Tabula contradictionum Lutheri etc. Dresdae 1535.*

50. QUINTINUS JÁNOS. Párizsi kánonjogtanár. † 1561. — *Scholia in librum Tertulliani de praescriptionibus haereticorum.*

51. RASPERGER KRISTÓF. Bajor pap. — *Ducentae verborum: Hoc est corpus meum etc. interpretationes. Ingolstadii 1577.*

52. REGINALDUS (Rainolds) VILMOS. Angol konvertita; utóbb a rheimsi angol kollégiumban theologiai tanár. † 1594. — Pázmány által igen sokszor idézett művének teljes czíme: *Calvino-Turcismus i. e. Calvinisticae perfidiae cum Muhametana collatio et dilucida utriusque sectae confutatio. Libri 4. Antwerp. 1597; Colon. 1603.*

53. RESCIUS SZANISZLÓ. Pózeni cziszt. r. szerzetes, Hosius kardinális titkára és életírója, később ermelandi kanonok. † 1600 körül. — Sűrűn idézett műve: *Ministromachia, in qua evangelicorum magistrorum et ministrorum de evangelicis magistris et ministris mutua judicia, testimonia, convicia, maledicta, irae, condemnationes etc. in omnibus saeculis inauditi anathematismi recensentur. Coloniae 1592.*

54. SABELLICUS. L. 577. lap, [6].

55. SANCTIUS (de Sainctes) KOLOS. Chartresi születésű ágostonrendi szerzeteskanonok, sorbonnei doctor, utóbb evreuxi püspök. † 1591. — *Examen doctrinae calvinianae et bezanae de coena Domini* és *Responsio ad Apologiam Bezae. 1566.* — *De rebus eucharistiae controversis repetitiones seu libri 10. Paris. 1575.* (Beza ellen.)

56. SCHULTING KORNÉL. Kölni theol. tanár és kanonok. Szül. 1540., mh. 1604. — *Confessio Hieronymiana e d. Hieronymi operibus juxta locorum theologicorum capita. Colon. 1584.* Négy ívr. kötet.

57. SERARIUS MIKLÓS. Lotharingiai származású jézustársasági theol. tanár Würzburg- és Mainzban. Kitünő biblikus. Szül. 1558., mh. 1609. — *Luthero-turcicae orationes. Ingolstadii 1603.* — *De Lutheri magistro ll. 2. Mogunt. 1604.* — *De 12 sanctis D. N. I. Christi apostolis disputatio in 100 assertiones tributa. Herbipoli 1589.*

58. SOTO DOMONKOS. Spanyol dominikánus; a trienti zsinat egyik legtekintélyesebb heologusa. † 1560. — *Commentar. in 4. libr. Sentent. Venet. 1569.*

59. STAPHYLUS FRIGYES. Született 1513-ban Osnabrückben. Egy ideig lutheránus königsbergi tanár; 1553. óta katholikus. Mint ilyen császári és bajor fejedelmi tanácsos s az ingolstadti egyetem felügyelője. † 1564. — *Theologiae M. Lutheri trimembris epitome. 1558.* — *Defensio pro trimembri M. L. theologia contra aedificatores babylonicae turris, Phil. Melanchton, etc. Dilingae 1559.* — *Consultatio de instauranda religione in Austria.*

60. STAPLETON TAMÁS. Egyike a legkitűnőbb katholikus polemikusoknak. Szül. 1535-ben Angolországban; tanított Douay- és Lövenben. † 1598. — *De magnitudine Ecclesiae Romanae ll. 3. Antverpiae 1599.*

61. SURIUS LŐRINCZ. Lübecki születésű kölni karthauzi szerzetes. Szül. 1522., mh. 1578. — *Commentarius brevis rerum in orbe gestarum ab a. salutis 1500. ad a. 1564. Lovanii 1566.* (Sleidanus ellen.) — *De probatis vitis sanctorum t. 6. in f. Colon. 1570—75.*

62. SYLVIUS PÉTER. Rochlitzi káplán a XVI. század első felében.

63. TELEGDI MIKLÓS. Született 1535-ben (vajjon a bihari Telegdiek családjából? nem tudni). Tanult a krakkói egyetemen. 1558-ban nagyszombati tanár, három évvel utóbb esztergomi kanonok, 72-ben nagyprépost, 79-ben pécsi püspök, de egyházmegyéje török hatalom alatt állván, továbbra is Nagy-Szombatban maradt s az üresen állott érsekséget kormányozta. Meghalt 1586 ápr. 22-én. — *Az év ünnepei és vasárnapjaira szóló evangeliomoknak magyarázatja.* I—III. köt. Bécs és Nagy-Szombat 1577—1580.

64. ULENBERG GÁSPÁR. Konvertita, kölni kanonok és plebános, majd a gymnasium laurentianum igazgatója; jeles szónok és hitvitázó. † 1617. hatvannyolcz éves korában. — *Causae graves et justae, cur catholicis in communione veteris ejusque veri Christianismi constanter . . . permanendum. Colon. 1589.* — *Historia de vita, moribus, rebus gestis ac denique morte praedicantium lutheranorum, doct. M. Lutheri, Ph. Melanchtonis, Mathiae Flacii Illyrici, Georgii Majoris, Osiandri et Andreae. Voll 2. Colon. 1622.*

65. VETTER KONRÁD (álnéven ANDREAE). Német jezsuita; termékeny, de túlságosan heves polemikus író. † 1622. — Számos iratai közül legnevezetesebb a Luther jellemét ennek saját irataiból feltüntető *Zwölf unterschiedliche Tractätlein. Ingolstadt 1600.*

66. WINDECK JÁNOS PÁL. Markdorfi társaskáptalani kanonok a konstanczi egyházmegyében. † 1616. körül. — *Prognosticon futuri status Ecclesiae. Colon. 1603.* — *Controversiae de mortis Christi efficacia inter Catholicos et Calvinistas hoc tempore disputatae. ibid. 1603.*

B. LUTHERÁNUSOK.

1. AGRICOLA JÁNOS. Eislebeni tanító és lelkész; 1540 óta brandenburgi udv. prédikátor. Szül. 1492., mh. 1566.

2. ALBERUS ERASMUS. Magdeburgi prédikátor; mecklenburgi generális szuperintendens. Mh. 1553. — *Verkehrte Lehre der Carlstädter.*

3. AMSDORF MIKLÓS. Wittenbergi kanonokból Luther egyik első és leghivebb tanítványa; magdeburgi prédikátor; 1541—47. naumburg-zeizi lutheránus püspök; végre eisenachi szuperintendens. Szül. 1483., mh. 1565. — *Dass die Proposition: gute Werke sind zur Seligkeit schädlich, eine rechte, wahre, christliche Proposition sei, durch die Heilige Paulum u. Lutherum gepredigt.* 1559. Ő eszközölte Luther műveinek *jénai* kiadását.

4. ANDREAE (Schmidlein) JAKAB. Tübingai theol. tanár, majd az egyetem kanczellárja és prépost. Egyike az ágostaiak legkiválóbb theologusainak, ki minden fontosabb vitában és értekezleten részt vett. (Lutherus secundus.) Mh. 1590. — *Contra Stanislaum Hosium.* — *Confutatio disputationis Jo. Jac. Grynaei de coena Domini.* — *Refutatio orthodoxi Consensus. 1583—4.*

5. ARTOPOEUS (Bäcker) PÉTER. Pomerániai, stettini prédikátor. † 1563.

6. AURIFABER JÁNOS. Luther asztaltársa és famulusa; weimari udv. prédikátor, utóbb erfurti lelkész. Szül. 1519. körül, † 1575. — Ő adta ki először Luther asztal-fölötti beszélgetéseit: *Colloquia mensalia. Islebiae 1566.*

7. BALDUIN FRIGYES. Wittenbergi tanár és szuperintendens. Szül. 1575., mh. 1627. — *Hyperaspistes Lutheri contra Serarium.*

8. BRENZ JÁNOS. „Württemberg reformátora." Heidelbergi kanonokból schwäbisch-halli prédikátor, utóbb stuttgarti protestáns prépost. Szül. 1499., mh. 1570. — *De divina majestate Christi et de vera praesentia corporis et sanguinis ejus in coena. 1562.* — *Recognitio doctrinae de vera majestate Christi. 1564.* — (Mind a két irat a reformátusok ellen.) — *Apologia Confessionis Wirtembergicae. 1553.* — *Catechismus. 1559.*

9. BUCER MÁRTON. L. 578. lap, [13]

10. BUGENHAGEN JÁNOS. L. 580. lap, [45].

11. CHEMNITZ MÁRTON. Lásd f. 198. lap, [75].

12. CHYTRAEUS (Kochhafen) DÁVID. 1551 óta rostocki egyetemi tanár, majd az ottani konszisztórium tagja; tevékeny férfiu, ki II. Miksa alatt Ausztriában is működött a protestantizmus érdekében s később a „Formula Concordiae" szerkesztésében is részt vett. † 1600. hetven éves korában. — *Historia Augustanae Confessionis. Francof. 1578.* — *Responsio ad Ant. Possevini et Mylonii cujusdam criminationes.* — *De studio juris item theologico recte instituendo.*

13. DIETRICH VITUSZ. Nürnbergi prédikátor, Melanchton kedves barátja. † 1549.

14. FLACIUS (Illyricus) MÁTYÁS. L. f. 194. lap, [15].

15. GALLUS (Hahn) MIKLÓS. Regensburgi prédikátor és szuperintendens. Szül. 1516., mh. 1570.

16. GERLACH ISTVÁN. L. 579 lap, [26]. — *Anti-Danaeus.*

17. GRAVERUS ALBERT. L. f. 579. lap, [33].

18. HASENMÜLLER ILLÉS. A *Historia ordinis jesuitici* czímű irányzatos mű szerzője. Egy ideig ujoncznövendék volt a jezsuitáknál, kiket elhagyván, a lutheránusokhoz pártolt át. Mh. 1587. Wittenbergben.

19. HEERBRAND JAKAB. Tübingai theol. tanár, egyetemi kanczellár és prépost. Szül. 1521., † 1600.

20. HESHUSIUS (Hesshusen) TILEMAN. Sok hányattatás után — miközben samlandi püspök is volt — helmstädti tanár. Számos vitairat szerzője katholikusok, reformátusok, syner-

gisták, flaciánusok stb. ellen. Élt 1527—1588. — *Collectanea plurimorum ac gravissimorum errorum Calvini contra Deum, eius providentiam etc. 1583.*

21. HOLDERUS VILMOS. Stuttgarti prédikátor. — *Cuculus Calvinisticus.* 1585. — *Asinus Avis.* 1587.

22. HUNNIUS EGYED. L. f. 193. lap, [2]. — *Calvinus Judaizans. Wittenberg. 1593.*

23. HUTTEN ULRIK. Az ismeretes kóbor lovag és erkölcstelen humanista költő. Mh. 1523. — *Conquestiones adv. intentatam sibi a Romanistis vim et injuriam.*

24. JONAS JUSZTUS. Luther egyik első híve; wittenbergi tanár, majd hallei, végre coburg szuperintendens. † 1555.

25. LEISER (vagy Lyser) POLIKÁRP. Wittenbergi tanár és szuperintendens; utoljára drezdai udv. főprédikátor. Szül. 1552., mh. 1610. — Kiadta Hasenmüller fentemlített *Historia ord. jesuitici* cz. munkáját 1593-ban.

26. LOSSIUS (Loss) LUKÁCS. Iskolaigazgató Lüneburgban; † 1582. — *Commentarius in Alcuini Turonensis de fide s. et individuae Trinitatis libros tres ad Carolum M.*

27. MAGDEBURG (Magdeburgius) JOÁKIM. Flaciuspárti theologus. Miután Németországban több helyütt prédikátoroskodott, hazánkban is megfordult s egy ideig a Győrött állomásozó német katonák tábori lelkésze volt. Szül. 1525., mh. 1583 után. — *Vom alten und neuen Christo* (De novo et veteri Christo) *1558.*, mely iratát mint hamburgi prédikátor a szakramentáriusok, különösen Laski János ellen tette közzé.

28. MAGDEBURGI CENTURIÁTOROK. L. 195. l. [30].

29. MAJOR JÁNOS. Koszorús [illegible]ltő, wittenbergi theol. tanár. † 1600. — *Synodus avium in mortem Phil. Melanchtonis.*

30. MATHESIUS JÁNOS. Joac[illegible]hali iskolamester, utóbb prédikátor. Élt 1504—1568. — *17 Predigten vom Anfang, Leb [illegible] Leh[illegible]enntniss u. seligen Abschiede Martini Lutheri.*

31. MENZER BOLDIZSÁR. [illegible]essz[illegible] tanár; szül. 1565., † 1627.

32. MODESTI JÁNOS döpp[illegible]chitzi prédikátor: *Admonitio ex verbo Dei, quod Calvinistae non sunt Christiani, sed tantum Ju[illegible]ei et Mahumetani baptizati. Jenae 1586.*

33. MUSCULUS (Meusel) ANDRÁS. Odera-frankfurti prédikátor és tanár, majd brandenburgi fő szuperintendens; az ubiquitás tanának tüzes védelmezője. Szül. 1514., mh. 1581. — *Propositiones de vera reali et substantiali praesentia corporis et sanguinis I. Chr. in sacramento altaris. Francof. 1574.*

34. MYCONIUS (Mecum) FRIGYES. Hitehagyott francziskánus, Luther kedvelt barátja; 1527 óta gothai prédikátor és szuperintendens. Szül. 1491., mh. 1546.

35. MYLIUS (Miller) GYÖRGY. Jénai, majd wittenbergi tanár és szuperintendens. Élt 1544—1607. — *Spongia abstersoria pro Augustana Confessione. — Zehen Predigten vom Türken, gehalten zu Jena. Jena 1595. — Bapstpredigten. Jena 1599.*

36. NEANDER MIHÁLY. Ilefeldi gymn. igazgató. † 1595.

37. NIGRINUS GYÖRGY. Hesszeni szuperintendens. † 1602. hatvankét éves korában. — *Lehr, Glaubens u. Lebens Jesu und der Jesuwider, das ist Christi u. Antichristi.* (Hely nélkül.) *1581. — Papistische Inquisition und gulden Flüss der römischen Kirchen.* (Hely nélkül.) *1582.*

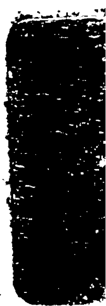
38. PAPPUS JÁNOS. Strassburgi prédikátor és tanár. Élt 1549—1610. — *Defensiones tres de charitate,* és *Defensionis quartae partes tres* (a kálvinista Sturmius János *Antipappusai* ellen).

39. SCHLÜSSELBURG KONRÁD. Ratzeburgi, majd stralsundi szuperintendens. Nagytekintélyű theologus. Szül. 1543., mh. 1619. — Pázmány által gyakran idézett műve: *Theologiae Calvinistarum libri IV, in quibus demonstratur, eos de nullo fere doctrinae christianae articulo recte sentire,* Francoford. 1592. — *Catalogus haereticorum.*

40. SCHÜTZ JÁNOS. Egymásután freybergi, lübbeni prédikátor; 1574. annabergi szuperintendens; 1577. wittenbergi tanár és egyetemi kanczellár. † 1584. — *Serpens antiquus, oder der Sacraments-Teufel. — 50 Ursachen, warum die Calvinisten zu meiden sind. — 50 erhebliche Ursachen, warum die Lutherischen zu den Calvinisten nicht treten können.*

41. SELNEKKER MIKLÓS. 1558-ban drezdai udv. prédikátor; 61-ben jénai tanár; 68-ban lipcsei szuperintendens; 70-ben wolffenbütteli udv. prédikátor és superintendens generalissimus. Meghalt 1592. hatvan éves korában. — *Responsio ad Theod. Bezae falsam censuram.* — 1580-ban kiadta a lutheránus szimbolikus iratok latin szövegét *Admonitiókkal,* melyekre Pázmány gyakrabban hivatkozik.

42, SLEIDANUS (Philipson) JÁNOS. L. 197. lap, [56].

Aus 80715.10
Osszes munkai /
Widener Library
006291772
3 2044 081 685 554